Dorohoi Memorial Book

Dorot shel Yahadut ṿe-Tsiyonut Dorohoi

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY – NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
YIZKOR BOOK PROJECT

NEW YORK, NEW YORK AND AMHERST, MASSACHUSETTS

•

MAJOR FUNDING FOR THE
YIZKOR BOOK PROJECT WAS PROVIDED BY:
Harry and Lillian Freedman Fund
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
David and Barbara Margulies
The Nash Family Foundation
Harris Rosen
David and Sylvia Steiner
Ruth Taubman

•

Original publication data

TITLE	Dorot shel Yahadut ve-Tsiyonut Dorohoi : Sayan, Mikha'ilan, Daraban, Hertsah, Rada'uts-Prut / 'arakh ve-liket David Shelomoh.
IMPRINT	880-02 Kiryat Byalik : Irgun yots'e Dorohoi yeha-sevivah, 1992-
DESCRIPT	v. : ill., ports., maps ; 28 cm.
SUBJECT	Jews -- Romania -- Dorohoi. Dorohoi (Romania) -- Ethnic relations. Holocaust, Jewish (1939-1945) -- Romania -- Dorohoi.
ADD'L NAME	Shlomo, David.
ADD'L TITLE	Generaţii de Iudaism și Sionism Dorohoi

THIS BOOK MEETS A.N.S.I. STANDARDS FOR
PAPER PERMANENCE AND LIBRARY BINDING.

PRINTED IN THE U.S.A.

Astăzi Luni 15 Iunie 1909

S'a pus Piatra Fundamentală la construirea primului local de Școala Israelito-Română pentru Băeți și Fete, din fondurile Communității Israelite din orașul Dorohoi, representată prin Domnii Mayer Zoller Președinte, Adolf Wittner și I. L. Bercovici Vice-Președinți, Saniel Kantar Casier, Aron Pomârleanu, Noech Charas, H. I. Leibovici, L. Rappaport, Zisu Lerner, H. Salzberg și Iosub Malcăs Membri; Comitetul Școlar D-r Rudolf Krämer, I. Spodheim, L. L. Bercovici, Adolf Wittner, Aron Pomârleanu, H. Moșcovici și I. Linscher, după planul efectuat de D-l Architect A. G. Davidescu din București.

cu evreii!

gînd pretutindeni cu armele. Au făcut ce-au vrut, timp de 24 de ore, după care s-au oprit automat. Au cutreierat întreg orașul, au folosit toate gloanțele pe care le aveau; în strigăte de „Vin bolșevicii!" au pătruns în case, au împușcat, au jefuit în toate străzile locuite de evrei: Costică Stroici, I. C. Brătianu, Spiru Haret, Calea Dorobanților, etc.

Nu erau manifestări spontane, totul a fost executat după un plan bine organizat: și năvălirea în oraș, și răspîndirea, în același timp, a cetelor în întreg orașul (ca să profite din plin de cele 24 de ore). Dacă n-au fost asasinați cu acest prilej „decît" 110 evrei, bărbați, femei, copii —

HALETZ

Redacția și Administrația

Eliberarea noastră

Societatea „Karmel"

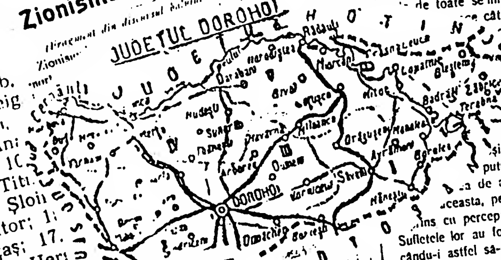
Zionismul în Dorohoi

chirurgii solidarității sociale

consacră; de milenii o trudnică tendință în sufletele noroadelor felurimari, spre ... Începînd dela individ și trecînd la cele ... se distinge —, spre solidaritatea socială ... cauze externe multiple și independente ca individ și colectivitate, față de ... și fața de imensitatea de nepătrunderea instinctiv o sociabilitate, ... încercînd succesiv diverse și multiple ... astă-zi prin mult slavita so-

Cuvântul unei evre ce

Tu Lord Balfour, ce ai deschis sanctuarul cărții, vei ști că poporul Evreu nu uită asemenea fapte și tu popor iudeu, vei ști că prin carte te-ai născut, prin carte vei trăi.

Str. Locotenent Axinte (fostă Nouă)

1. Păduraru Dumitru, fierar; 2. Sfart Leib, 3. Cripcer Urăn, căruțaș; 4. Dorohonceanu Feig ... nică; 5. Cucoș Iancu, birjar; 6. Trifan Nedea, 7. Gavriliuc Nicu, lemnar; 8. Cimpoeșu An... 9. Jempala Moișe, magazin de haine vechi; 10. ... pentru cereale al lui Hachis Moișe); 11. Tit... fierar; 12. Halere Ițcu zis Ițhoc, cizmar; 13. Șloi... zis Kilă, cizmar; 14. Turhală Iosub, muncitor; 1... Frant, dulgher; 16. Furman Moișe, căruțaș; 17. ... casă de rugăciune evreiască); 18. Cojocaru Her...

DESȚELINATORII

Pămîntul lui Eretz-Israel a renăscut. Cultura Ebraică, ce-a lîncezit ca douăzeci de secole, renaște odată cu el.

1 APRILIE

Sărbătoare

Simbolul Heiderului

Amintirea acestor Comunități sfinte rămîne binecuvîntată în veci

Dr. ALEXANDRE SAFRAN
GRAND RABBIN DE GENÈVE

Rabinul Șef ... fost Șef Rabin al României

I. CROITORU
STUDENT

Cine va putea uita acea zi cutremurătoare cînd trista ceremonie a înhumării unui soldat evreu căzut în luptă, a fost semnalul declanșării pogromului! Secerați de rapăitul gloanțelor mitralierelor instalate la margine de cimitir, au căzut primele sute de victime din asistența funebră. Și măcelul a cuprins întreaga obște, pogro-

STIMAȚI PRIETENI DIN ISRAEL,

Primarul orașului Dorohoi vă îmbrățișează pe toți și vă sărută de mii de ori

Dr. ADRIAN ROȘCA

Primar al orașului Dorohoi

lache, pensionar; 2. Hamșie Ițic ... lucrător olar; 4. Ursulică ... Luncă); 6. Pohonțu Dumitru, ... circiumar; 8. Herțanu Ilie ... dogar; 10. Sfart Ițcu, negust... 12 Beraru Ițcu, cărămidar; ... Naftelberg Avram, negustor ... 16. Sfart Avram, negustor; ... 18. Chifiriuc Dumitru, ... croitor; 20. Tecuceanu Mo... negustor; 22. Baraț Iosif, ... cizmar; 24. Tipșcă Ian... Zegherman Iancu, cizmar; 25. Iacovici Moise, croitor; 26. ... 27. Herțanu Leib, croitor; 28. ... 29. Solomon Pincu, prăvăliaș; 30 ... 31. Pavlovici Dumitru, măcelar ... 33. Vexler Ruhla, prăvăliaș ... 35. Sfart Dudăl, circiumar ... 37. Herțanu Moișe, brutar; 38 ... 39. Zborover ... Rubingher Liba, prăvăliaș; 41. ... 42. Lupu Moise, prăvăliaș; 43. ... 44. Butală Toini, tîmplar; 45. ... 46. Verner Ițcu, circiumar; 47 ... 48. Mehlovici Aron zis An... Leibovici Moise, circiumar; 50. ... 51. Herșcovici Avram, negustor; ... 53. Grimberg ... Șchiopu, negustor; 54. Rachmut Cunți, negustor; 56. Pompan Moișe, ... sifonagiu; 58. Rozemberg ... circiumar; 60. Furman ... Adolf, negustor; 61. Horoviț Avram, ... negustor de vite; 62 ... 64. Zonn... Str. T. Vladimirescu (fostă C...) ... 70. Petroschi Anton, ... 72. Agavriloae Au...

... casă de rugă... circiumar; 118. Sfart ... prăvăliaș; 121. Cojocaru Ițcu, co... negustor; 123. Stainer Moise, ... Iarcu, negustor de fructe; 125. ... 126. Boiman Malca, prăvăliaș; ... 128. Marcu Hecht, prăvăliaș; ... 130. Azril Moișe, prăvăliaș; ... 132. Hofman Faibiș, prăvăliaș; 134. Cerner Avram, ... Moișe, brutar; 136. Funduianu ... Ioan, agricultor; 138. Me... Cună Casapu, măcelar; 140. ... Barat Iancu, prăvăliaș; 142. Vinter Moișe zis Cripcer, ciz... prăvăliaș; 145. Lamfit Moișe, ... chioșc ziare; 147. Mironescu ... Nr. 146 și 147 se află astăzi ... opper Avram, cafenea; 149. ... sifoane; 150. Popescu Aneta, ... nară evreiască: ne ...

ne mari de civili basarabeni cu bagaje, și care fugeau din de autoritățile românești, au treacă trupele române în retragere!" de. Aceștia au creat atmosfera, ... cu „Porunca Vremii" și cu zia...

...UL DESTIN AL UNEI OBȘTI EVREIEȘTI

... drumul deportării în Trans-

realitatea evreească
săptămânal sub conducerea unui comitet
Cuvânt înainte
Crezul
să se facă orice cu ev
HATCHIA
(RENAŞTEREA)
Număr festiv cu ocazia inaugurării universităţii ebraice
STUDENTUL EVREU ŞI UNIVERSITATEA EBRAICĂ DIN IERUSALIM
Universitatea ebraică din Ierusalim
AL KIDUŞ HAŞEM
על קידוש השם
O comemorare care a întîrziat o jumătate de secol
Poporul cărţei
CUVÂNTUL NOSTRU
Cine a pierdut mai mult
EVREI!
F. N. E. răscumpără pământul ţărei sfinte.
De aceia nici un Evreu nu trebuie să uite de cutia F. N. E.
La 28—29 iunie 1940 a început retragerea trupelor române din Basarabia şi Bucovina, provincii predate Uniunii Sovietice.
„VICTORIA“
Hermann Bercovici
Leon Jäger, Dorohoiu
„AGRICOLA“
DOCTOR CEZAR SEGAL
FRANKENSTEIN
MENORAH
Casa M. S. Regina Maria
ADEVERINŢA
TRAGICUL DESTIN EVREIE
Adeseori am încercat să-mi

דורות של יהדות וציונות
דורוהוי, סאוון, מיכאילן, דאראבאן, הרצה, רדאוץ-פרוט

דורות של יהדות וציונות

דורוהוי

סאוון · מיכאילן · דאראבאן

הרצה · רדאוץ – פרוט

ערך וליקט: דוד שלמה

שבט תשנ"ב – ינואר 1992
הספר מופיע בהוצאת ארגון יוצאי דורוהוי והסביבה,
בישראל – ת.ד. 134, קרית ביאליק – 27101

תוכן הענינים

לגבי החלק העברי מופיע בעמודים 301 - 304

תודה ליהודה גור-אריה
על השתתפותו ההתנדבותית בעריכת הספר

בשער העברי של הספר מופיע אחד הדגלים
של התנועות הציוניות מדורוהוי ואשר הובא ארצה למשמרת

הפתיח לגבי כל עיירה-מתוך "פינקס קהילות רומניה" בהוצאת "יד ושם"

ראשית דבר

לאחר עמל רב, ישנה הרגשה של סיפוק להוציא לאור ספר זה, המנציח את עברן של הקהילות היהודיות במחוז דורוהוי, בהן פעמה יהדות חמה וציונות תוססת. בסוף שנת 1991, כאשר ספר זה נכנס לדפוס, עדיין ישנם שרידים מעטים מן הקהילה המפוארת ומלאת החיוניות של יהודי דורוהוי, רק כ-100 יהודים אשר רובם יושבים על מזוודותיהם, מחכים להצטרף אלינו בארץ. בתקופת השיא, בשנות ה-30 של מאה זו, חיו כ-30,000 יהודים בעיר דורוהוי עצמה ובעיירות ובכפרים של מחוז דורוהוי.

רבים נענו לנו, כתבו מאמרים וזכרונות, שלחו תמונות ומסמכים, קטעי עתונים ומחקרים. אין תחושה של שלמות, כי לא הצלחנו להגיע רבים להעביר חומר לידינו ולכן יש כבר הרהורים כי ספר זה יגרום להתעוררות, הערות, השגות, ואולי נוציא לאור כרך שני. על כל פנים, בספר זה התגלתה תמונת פסיפס מרהיבה, שבה כל אחת מן הקהילות - דורוהוי, דאראבאן, מיכאילן, רדאוץ, סאוון והרצה, כל אחת בצורה ייחודית וכולן ביחד - יצרו פסיפס בלתי רגיל של קהילה יהדית בצפון רומניה. בתחומים רבים יש בזה מן הראשוניות של העלאת תמונה מגוונת כזאת מבחינה אנושית, תרבותית, דתית, ספרותית, חלוצית-ציונית, סוציאלית והיסטורית, לגבי חלק אחד מתוך שבט יהודי רומניה.

היתה זו משימה לא קלה להוציא לאור את הספר בשתי שפות - עברית ורומנית - כאשר לרוב אין חוזרים על אותם הנושאים בדיוק בשני החלקים. הנכתב בלועזית, מיועד בעיקר עבור "דור המדבר", אלה בתוכנו אשר ספגו את חוויות העבר ואיתם נוסטלגיה, געגועים, רגשות, זכרונות נעימים ובלתי נעימים, ועדיין השפה הרומנית שגורה על פיהם ונוח להם לקרוא בה. והנכתב בעברית, מיועד במיוחד לבנינו ובני-בנינו, שילמדו לדעת את ה"שורשים" של העבר, על הדורות שקדמו להם, שיבינו את גאוות הוריהם על מחוז הולדתם ומוצאם, וימצאו בספר זה מבט אופטימי לעתיד.

אכן, יש ודאי אי-דיוקים והשמטות, ואולי אף שגיאות באחדים מן המאמרים, היות ועם הזמן נשכחים ומתעוותים זכרונות אישיים; אבל יש לציין כי מרחק הזמן של עשרות שנים נתן ביטוי אובייקטיבי יותר לתיאור דמויות ופרקי חיים מן העבר. מר וולדי, עתונאי ידוע, יליד דורוהוי, כתב מונוגרפיה ראשונה על קהילות דורוהוי וזאת בלועזית בלבד; ובראותנו כי טוב, המשכנו בעברית וגם בלועזית, הרחבנו והשלמנו את היריעה כמיטב יכולתנו. ספרים אלה הם בבחינת סיכום פרק בתולדותיה של קהילה מפוארת בת 500 שנה, שקיצה המשמח בא, כאשר רוב רובם של בניה עלו ארצה והשתלבו בכל מערכות החיים של מדינת ישראל.

ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה!

Dr ALEXANDRE SAFRAN
GRAND RABBIN DE GENÈVE

אלכסנדר יהודה שפרן
הרב הראשי לג'נבה

ב"ה

הריני [illegible] ברכה ליוצאי הגולה [illegible] של ספר זכרון שיעלה
את חיי ואת תולדות הקהילות שבמחוז דורוהוי.

יהדות יקרה זו הצטיינה בקהילותיה [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

זכור אני [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ויהי זכרם של הקהילות הקדושות שבמחוז דורוהוי
ברוך לעולמי עד,

אלכסנדר יהודה שפרן
הרב הראשי לג'נבה
לשעבר הרב הראשי לרומניה.

ניסן תשנ"ו

האיגוד העולמי לתרבות של יהודים יוצאי רומניה
A.C.M.E.O.R.

רואה לעצמו חובה להנציח את חייה ופעולתה של קהילת יהודי רומניה.
ספרי זכרון של קהילות הם חלק מכובד בפעולה זו.
ברכתנו ליוזמים, לעורכים ולמוציאים-לאור של ספר דורוהוי והסביבה.
נר זכרון להולכים ותדריך לחוקרים ולמתעניינים. חזק ואמץ.

שלמה לייבוביץ'-ליש

דורוהוי

דורוהוי (Dorohoi). עיר־מחוז בצפון מולדובה על גבול בוקובינה. במקורות היהודיים: "דארהוי מתא דיתבא על נהר בהאי ועל נהר יעזור".

ב־1938 צורפה לבוקובינה וב־1944 הוחזרה למולדובה.

אוכלוסייה יהודית

שנה	מס'	אחוז היהודים בכלל האוכלוסייה
1803	600 משלמי מסים	
1831	1,133 " "	
1859	3,031 נפשות	50.1
1899	6,804	53.6
1910	6,400	
1930	5,820	36.6
1941	5,389	34.6
1942	2,315	
1947	7,600	

עד גמר מלחמת העולם הראשונה

ראשית היישוב היהודי והתפתחותו. כבר במאות ה־14 וה־15, שימשה ד' צומת דרכים חשוב במסחר עם פולין, והרבה סוחרים יהודיים עברו דרכה. לפי המסורת, היו בבית העלמין הישן ב־ד' מצבות מן המאה ה־15, אולם המצבה העתיקה ביותר המצויה בו היא מ־1656. בכתבי קניין של בעלי האחוזות, וגם בפסקי דין מן המאה ה־17, מופיעים שמות של יהודים. בתעודה משנת 1768 מדובר על סוחרים יהודיים העוסקים במכירת מאזוט ויי"ש ב־ד'.

כתב זכויות ראשון הוענק ליהודי ד' ב־1779, בדומה לאלה שהוענקו ליהודי שאר העיירות במולדובה בימים ההם. ב־1795, ציווה הנסיך קונסטאנטין שוצו (Const. Şuţu) שהכנסות המסים מהמסחר ב־ד' יינתנו לכנסייה בעיירה הרצה (Herţa), ובאותו מקום נמצאו רשימות המסים שיהודי ד' חויבו לשלמם. ב־1799 נקבעו המסים שנתחייבה בהם "הגילדה היהודית", שהיתה מעין קהילה (Breasla-Jidovilor) לאוצר המדינה, ועוד 10 אחוזים מסכום המסים נדרשה לשלם כמשכורת ל"בויארים" (אצילים רומניים). ב־1814 היה סך המסים 1,200 לייי בקירוב, נוסף על 15 אחוז ל"בויארים".

ב־1808 וב־1823 הוענקו ליהודי ד' כתבי זכויות חדשים. על כוחם של הסוחרים היהודיים באותו זמן מעידה העובדה, שב־1823, כשרצו אדוני המקום להקים בתים בשוק הבהמות, איימו הללו על נסיך מולדובה, שאם יעשה כן, יעזבו את העיר. בשנת 1834 בוטלה "הגילדה היהודית", ומס הבשר, מקור ההכנסה העיקרי של הקהילות היהודיות, נגבה ע"י העירייה. ב־1872 הטילה זו מס מיוחד גם על כל עוף שנשחט בידי השוחטים היהודיים, וההכנסות ממנו, 20,000 לייי לשנה, הוקדשו לבניית כנסיה נוצרית. מס זה היה בתוקף עד 1894; מלבד זאת קיימה העירייה החל מ־1891 מעין פיס, שהכנסותיו הוקדשו לאותה מטרה, וכל היהודים חויבו לקנות כרטיסים. חייט יהודי, שסירב לשלם את המס, נעצר; כ־1,000 יהודים, בעלי מלאכה ופועלים, הקיפו את בניין המשטרה והצליחו להביא לשחרורו של היהודי.

ב־1881 התחיל גירוש היהודים מן הכפרים שבמחוז ד'. כעבור חודשים מספר, ב־8 בספטמבר, פקד שר הפנים ק. א. רוסטי (C. A. Rosetti) להפסיק את הגירוש והכריז שהיה זה מעשה שרירותי ובלתי חוקי. הוא טען שאין לרדוף אנשים שנולדו באותה ארץ, כאילו הם ארחי־פרחי. אולם בדצמבר התפטר השר, והגירוש נתחדש בתחילת 1882 והגיע לשיאו ב־1884. באותה תקופה היו יהודי הכפרים רק 5.5% מכלל האוכלוסייה, אולם מספרם הגיע ל־40.6% מכלל יהודי המחוז. הגירוש בוצע באכזריות, והעיתון הרומני החשוב "לופטא" (Lupta) כתב אז, כי "ד' היא סיביר של רומניה". המגורשים באו ל־ד', ומספר היהודים בה הוכפל. יחד עם זאת התנהלה הסתה נגד היהודים על קשריהם החשאיים כביכול עם חברת "כל ישראל חברים" ב־פאריס. בעוון זה נעצר ב־1883 הרב חיים טאובס (Taubes) (ע"מ) וגורש מן העיר. כעבור זמן מה הורשה לחזור.

ב־1884 גורש מ־ד' העיתונאי היהודי, י. ה. פיור (I. H. Fior) שכתב מאמרי מחאה נגד הרדיפות של ראש המחוז. ב־1888 חזר לעיר, אך נאסר מיד וגורש מחדש באיומים נמרצים.

ב־1885 גורשו מרומניה ההיסטוריון והעיתונאי ד"ר אליאס שווארצפלד (Dr. Elias Schwarzfeld) והרב ד"ר מ. גאסטר (Dr. M. Gaster), שמחו אף הם נגד הרדיפות.

באותו פרק זמן הטילה המשטרה הגבלות שונות על הסוחרים היהודיים ב־ד'. ב־1887 נאסר עליהם למכור ירקות, תבואה, עצים וכלי בית. ב־1890 פקדה העירייה להרוס את בית הכנסת הבנוי עץ, אשר — לפי מסורת יהודי ד' — עמד על תלו מאתיים שנה, וזאת בתואנה שהוא מט לנפול וסכנה בו (כבר ב־1877 ציווה ראש המחוז קארוס Carus להרסו, אולם אז הצליחו היהודים לבטל את הגזירה). ביהכ"נ נהרס, אך משעמדו לשקע את קורותיו בבניין הכנסייה, שלמענו שילמו היהודים מס מיוחד מזה עשרים שנה, התנגדו לכך יהודי ד' בכוח, והדבר לא יצא לפועל.

הקהילה. מאז ביטול "הגילדה היהודית" ועד לשנים האחרונות של המאה ה־19, לא היתה ב־ד' קהילה מאורגנת. רק ב־1896 הציע ראש העיר החדש, ג. ג. בורגליאה (G. G. Burghelea), לראשי העדה היהודית ב־ד' להקים בה קהילה והרשה להם להנהיג מס בשר. הוא אף הבטיח להחזיר להם את מגרש ביהכ"נ ולהעמיד לרשותם שטח לבית עלמין. נבחרה ועדה לניסוח תקנות הקהילה שבראשה עמד ראש העיר. התקנות הובאו לפני אספת נציגי בתהכ"נ, ונבחרה הנהלה זמנית. כעבור זמן מה נבחרה הנהלה קבועה שייצגה את כל שכבות הציבור היהודי. אותה שנה נוסדו "מושב זקנים" ותמחוי לעניים. ביהכ"נ הגדול נבנה כבר קודם לכן, ב־1825, וכן הוקם אז ביכ"נ בשם "בית שלמה". בתכ"נ נוספים היו שייכים לאיגודי בעלי המלאכה, לפי סוגיהם: של בעלי עגלות ושל עגלונים, של כובענים, סנדלרים וחייטים.

ב־1898 אורגנה הקהילה מחדש. הוקם בי"ס ובו 164 תלמידים, מהם שילמו שכר לימוד רק 56; הקהילה מימנה

את כל הוצאותיו. אותו פרק זמן היו ב־ד׳ שמונה מלמדי דרדקי ושישה מלמדים לבני עשר ומעלה. ב־1895 הקימה חברת "ספראנצא" (Speranţa) "תלמוד־תורה". אותה שנה נעשה ניסיון — שלא עלה יפה — לפתוח בי"ס עממי יהודי מודרני. ראש העיר בורגליאה הנ"ל יזם גם ייסוד שני בתי ספר יהודיים ואף השתתף בחנוכתם, ובסוף שנת הלימודים הראשונה ציווה שחלוקת הפרסים לתלמידים המצטיינים תיעשה בגן העיר בצוותא עם כל בתי הספר הממלכתיים. בניין בתי הספר הוקם ב־1909 בעזרת הלוואה מחברת "יק"א", וב־1910 פתחה הקהילה גם בי"ס לבנות.

ר ב נ י ם. הרב הראשון, שעל אודותיו אנו יודעים, הוא מתתיהו קלמן שנפטר ב־1824. בשנים 1857—1886 כיהן הרב משה צבי בן ישראל. אחריו עלה על כס הרבנות הרב חיים טאובס שכיהן עד 1909. רב אחר היה ר׳ יוסף ב"ר אליעזר זאב (נפטר ב־1913), מחבר ספר החסידות "יד יוסף" (קלוז׳, תרפ"ו).

מ־1889 כיהן ב־ד׳ הרב דב בר דרימר (Ber Drimer, 1852—1929) במשך 40 שנה עד לפטירתו ב־1929. הוא אביו של הסופר קארול דרימר, שנפל קרבן בפוגרום יאש (Iaşi).

א י ש י ם. אברהם גולדפאדן (A. Goldfaden), שהיה אהוד על יהודי המקום, השתקע ב־ד׳ בשנים 1851—1852, וכאן כתב את המחזה שלו "עקידת יצחק". הצגת הבכורה התקיימה בעיר ב־1892 בהשתתפות כל יהודי הסביבה.

ב־1879 נולד ב־ד׳ שטפאן אנטים (Ştefan Antim), כלכלן וסוציולוג. פרסם ספרים רבים, וביניהם מחקר מפורסם על הבעיה היהודית ברומניה (נפטר ב־בוקארשט ב־1944).

ה מ צ ב ה כ ל כ ל י. רבים מיהודי ד׳ היו בעלי מלאכה, ומקצועות מספר רוכזו בידי יהודים בלבד. ב־1831 למשל היו בעיר 24 קצבים, וכולם יהודים. מבין 28 חייטים היו 27 יהודים, ומבין 6 סנדלרים — 5 יהודים. גם האופה היחיד בעיר היה יהודי.

ב־1889 היו ב־ד׳ 357 סוחרים יהודיים לעומת 29 רומנים. ב־1902 היו מבין 297 בעלי מלאכה 231 יהודים.

ל ת נ ו ע ה ה צ י ו נ י ת היו מהלכים ב־ד׳ עוד בתקופת "חיבת ציון" — החל מ־1893. ב־1901 פעל בה ארגון נוער ציוני בשם "כיסופים לציון" (Dorul Sionului) וב־1909 חודש הארגון הציוני "כרמל" למבוגרים. ב־1911 נוסד במקום סניף של התאחדות היהודים ילידי הארץ (Uniunea Evreilor Pământeni).

ר ד י פ ו ת ה י ה ו ד י ם. מרד האיכרים (1907) היה מקור פורענות ליהודי האזור. במחוז ד׳ חי אז חוכר האחוזות מוקי פישר (Moki Fischer) שהפך למוקד ההשמצה (ע"מ). במארס של אותה שנה התפרצו ל־ד׳ איכרים, מוסתים ע"י הכמרים והכורים, ובזזו את בתיהן של 333 משפחות יהודיות.

אפילו ראש העיר הפך את עורו במרוצת הימים ונעשה מצר ליהודי ד׳. ב־1914 פקד לחסל את בית העלמין הישן בתואנה שהוא סמוך לקסרקטיני הצבא ועלול להטיל "מרה שחורה" בלב החיילים. כבאים הרסו את חומת בית הקברות שהוקמה ע"י הקהילה זמן מועט קודם לכן בהוצאה מרובה. כן הפקיע הלה חלק ממגרש ביה"ס של הקהילה. ב־1916, לאחר שנכנסה רומניה למלחמה, הפיץ המפקד הצבאי של ד׳, גנראל פטאלא (General Petala), כרוזים, שבהם הזהיר את האוכלוסייה מפני היהודים, שהם "מרגלים, בוגדים ומשתמטים מעבודת הצבא". בינואר 1917 ציווה לגייס את יהודי ד׳ לעבודה בהקמת מגורים לחיילים. בקיץ של אותה שנה נעצרו יהודים, שנעדרו מן העבודה מחמת מחלה או שנשתחררו ממנה בשלמוניה, והולקו ערומים ברחוב העיר.

בין שתי מלחמות העולם

בפרק זמן זה היה מצב הפרנסה של יהודי ד׳ ירוד ביותר. עשירים לא היו ביניהם כלל. רובם היו בעלי מלאכה, פועלים וחנוונים זעירים. בכל זאת יסדה הקהילה גן ילדים מיד לאחר המלחמה, המשיכה לקיים את ביה"ס, תמכה בארגון הספורט "מכבי", ובסיעתה נרכש מגרש ספורט, ואף ניטע גן ציבורי ליהודים, כיוון שבגן העיר הוטרדו ע"י הנוצרים. ב־1920 יסדה בית חולים ובית מרקחת לידו, וכן מקווה טהרה. ב־1921 קנו בניין מיוחד בשביל בית החולים. ב־1926 הקימה הקהילה מושב זקנים חדש. הקהילה שילמה שכר שני רבנים ושבעה שוחטים.

ב־1932 אושרה הקהילה רשמית כגוף ציבורי, והיו בה 2,000 משלמי מסים. הנהלת הקהילה הורכבה מ־36 חברים.

ב־1930 פעלו ב־ד׳ שלושה ארגונים של תנועות נוער: "הנוער הציוני", "השומר הצעיר" ו"בית"ר".

גם באותן שנים היתה ד׳ קן לאנטישמיות. ב־1924 היתה היא השלישית לערים שנפתחו בהן סניפים לארגון "חברי הצלב" (Frăţia de Cruce), ארגון אנטישמי של תלמידי גימנסיה במסגרת "משמר הברזל" (Garda de Fier). ב־1930 הצביעו היהודים בבחירות למועצת העיר נגד מפלגת השלטון, מפלגת האיכרים, משום שבבחירות קודמות שיתפה זו פעולה עם המפלגה האנטישמית של קווזא (Cuza). בתגובה על כך הכריז ראש מפלגת האיכרים המקומית, שיהודי ד׳ לא יורשו עוד להשתתף בבחירות. באותה שנה סגרו השלטונות גן ילדים עברי. ב־1933, כשהגישה המפלגה היהודית רשימה בבחירות לפרלמנט, נערכו ב־ד׳ הפגנות נגד היהודים.

ב־1903 נולד ב־ד׳ הסופר יון קאלוגארו (Ion Călugăru) שפרסם בין השאר גם כמה סיפורים על נושאים יהודיים. לאחר מלה"ע ה־2 כיהן במשך זמן מה כעורך הראשי של ביטאון המפלגה הקומוניסטית ברומניה. נפטר ב־1957.

תי"ל

השואה

הפורענות החלה ב־ד׳ כבר ביוני 1940 עם סיפוח באסאראביה ובוקובינה הצפונית לבריה"מ. דבר זה נתן עילה לשונאי ישראל להינקם ביהודים ה"בולשוויקים". ב־30 בחודש תפסו חיילי גדוד הרגלים 29, שחנה ב־ד׳, את חבריהם היהודים, הפשיטום ערומים, כלאום באחד התאים בקסרקטין והתכוננו להוציאם להורג. חייל יהודי אחד הצליח לברוח מכלאו והודיע על הנעשה לשני קצינים, קולונל מארינו (Marino) וסרן סטינו (Stino), והם אצו לקסרקטין ומנעו את הטבח. בינתיים פשטו שמועות בעיר על פרעות הממשמשות ובאות. לכמה יהודים נרמז על ידי ידידיהם הנוצריים שמוטב להם להסתתר, מכיוון שבני הכפרים הסמוכים לעיר עומדים להתנפל עליהם. הנוצרים העמידו דיוקנאות קדושיהם בחלונות ותלו צלבים על קירות בתיהם, כדי שלא יישדדו ע"י הפורעים.

באותו לילה נכנסו לעיר שלושה גדודי צבא רומניים בדרך נסיגתם מצפון בוקובינה. בזמן התנגשות שאירעה על הגבול בין הרומנים לרוסים, נהרג חייל יהודי בשם יאנקו סולומון

(Iancu Solomon), בשעה שניסה להגן על קצין רומני בפני כדורי הרוסים. למחרת, ב־1 ביולי אחרי הצהרים, הובא לקבורה. מיפקדת ד׳ שלחה לבית הקברות היהודי משמר כבוד של עשרה חיילים יהודים ורב־טוראי נוצרי. בהלוויה השתתפה גם משלחת מטעם יהודי ד׳, ועמם ראש הקהילה ושני רבנים. לפתע נשמעו יריות, והמלווים נמלטו בבהלה לבניין שעמד בבית הקברות. החיילים היהודיים ניסו לעזוב את המקום, אולם בשער באו לקראתם חיילים מגדוד הספר 3, פירקו מעליהם את נשקם, העמידום כשפניהם לגדר בית הקברות והרגום ביריות. לאחר מכן הגיעו למקום חיילים נוספים מאותו גדוד, הוציאו את היהודים, שהסתתרו בבניין, הביאום לכביש הסמוך והרגום ביריות מקלעים. בין ההרוגים היו שמונה נשים ושלושה ילדים, וכן סגן מזכיר הקהילה איזיק י. אייזיק. זקן בן שמונים שהכדורים לא פגעו בו, נרצח במכה על קדקודו. ניצלו רק יו״ר הקהילה ושני הרבנים, שעזבו את בית העלמין לפני בוא המרצחים, וכן סגן מזכיר הקהילה שהצליח להימלט על נפשו. אותה שעה פרצו חיילים רומניים לרחובות היהודים ובקריאות ה״בולשוויקים באים״ גזלו, עינו, פצעו והרגו. הפרעות התפשטו עד פרוורי העיר. קרוב למאתיים יהודים נהרגו, אף שבתעודה הרשמית מדובר רק על 52 הרוגים. בדרך מקרה נמנע הרג רב יותר; סערה וגשמי זעף הפריעו את החיילים מלהמשיך בטבח.

משהגיע קול היריות לקסרקטין של גדוד 29, אורגנה יחידה על מנת לשמור על הסדר בעיר, בפיקוד הסגן איסאצ׳יאנו (Isăceanu). הוא ציווה שבראש היחידה יצעדו עשרים חיילים יהודים, פן יירו יהודי העיר על הצבא. היחידה עברה את העיר, והחיילים הנוצריים שבה ירו דרך החלונות אל בתי היהודים. הסגן איסאצ׳יאנו הודיע למפקד העיר ששום יהודי לא ירה על הצבא. אף על פי כן פקד המפקד לאסור רבים מן היהודים. הם הובאו לחצר הקסרקטין, אבל שוחררו ע״י קול. מארינו. איכרים, שהגיעו למחרת היום לעיר, הפשיטו את החללים שהיו מושלכים ברחובות. גדוד הספר 3 עזב לאחר מכן את העיר, כשעגלותיו עמוסות רכוש יהודי שדוד.

שלטונות הצבא ציוו לערוך חקירה בעניין, אולם ראש המשטרה הודיע בדו״ח שלו, שכמה יהודים נהרגו ב״קטטה מקרית״. קרובי ההרוגים אולצו לחתום על הצהרה, שעוברי אורח בלתי ידועים רצחו את קרוביהם. בכל זאת הגיע התובע הממשלתי בחקירתו למסקנה שהחיילים הודרכו לכך מראש.

גם לאחר ההרג נמשך הטרור מצד יחידות צבא שהגיעו לעיר. באישון לילה נערכו חיפושי נשק בבתי היהודים ותוך כדי כך לקחו לעצמם החיילים והקצינים מכל הבא ליד.

עם עלות אנטונסקו לשלטון (ספטמבר 1940), גבר הטרור. משטרת ״החולצות הירוקות״ ("Cămăşile Verzi") הפקיעה את בנייני בתי הספר של הקהילה. ליהודים, שנמלטו מהעיר בימי הפרעות, לא ניתנה רשות לחזור אליה. בימי מרד ״החולצות הירוקות״ נגד אנטונסקו (ינואר 1941) נעצרו מאות מיהודי ד׳ ועונו בידי משטרת ״משמר הברזל״ בתואנה שארגנו אספה קומוניסטית. אף לאחר שפורק ״משמר הברזל״ המשיכה המשטרה לפגוע ביהודים ואסרה על רבים מהם לעסוק במסחר או במלאכה.

עם פרוץ מלחמת רומניה־בריה״מ (יוני 1941) גאה גל חדש של רדיפות. רבים מיהודי עיירות המחוז (סאוון, דאראבאן, מיהיילן וראדאוץ — Săveni, Darabani, Mihăileni Rădăuţi) גורשו ל־ד׳, ומעמסה כלכלית כבדה הוטלה על הקהילה. 300 יהודים מ־ד׳ ובראשם מנהיגי הקהילה נעצרו ונשלחו למחנות ריכוז במערב רומניה: טארגו־ז׳יו (Târgu-Jiu) ו־קראיובה (Craiova), כחשודים בקומוניזם ובפעולות נגד השלטון. אותו חודש נצטוו כל היהודים ב־ד׳ לענוד טלאי צהוב ועליו כוכב, ונאסר עליהם לצאת מבתיהם משעה 8 בערב עד 7 בבוקר. בסוף אוגוסט ובראשית ספטמבר 1941 הובאו ל־ד׳ כאלפיים גברים יהודים מהמחוז, וכשלוש מאות מהעיר עצמה שהיו כלואים במחנות הנזכרים לעיל שבמערב רומניה. באוקטובר אסר חיל המצב המקומי על היהודים — לפי פקודה מהמטה הכללי — לעזוב את העיר, ואפילו לצורך טיפול רפואי דחוף או עמידה בפני בית דין בעיר אחרת.

בנובמבר התחילו שלטונות המחוז והעיר להשמיץ את היהודים, שהובאו מן העיירות ל־ד׳, באמרם שהם מפריעים לסדר ויש לגרשם. ב־5 בנובמבר נקרא ראש קהילת ד׳ לעירייה ונאמר לו, כי על יהודי ד׳ למסור תוך עשרים וארבע שעות לסניף המקומי של הבנק הלאומי את דברי הזהב והכסף, ואפילו טבעות קידושין, שטרי ערך, מטבע זר ומטבע רומני שבידם. תמורת הכסף הרומני יקבלו רובל רוסי אחד לכל 40 ליי ותמורת השאר יקבלו סכומים לפי אומדן. בו בזמן נמסרה הפקודה ליהודי ד׳ על ידי הכרוזה בעיר לקול תופים. בכך ניתן האות לאוכלוסים הנוצריים להתחיל לבוז את חנויות היהודים. הסוחרים היהודיים לא עצרו כוח להתגונן, והמשטרה עמדה מנגד. סגן ראש הקהילה ניסה למחות נגד האכזריות הגסה ונגד התמורה הזעומה שניתנה לרכוש, והוכה בתשובה לכך. יומיים לאחר מכן, ב־7 בנובמבר, התחיל גירוש יהודי דאראבאן וראדאוץ לטראנסניסטריה, ובשבת ב־8 בנובמבר, הובאו לתחנת הרכבת גם יהודי סאוון ו־מיהיילן: סה״כ כששת אלפים נפש, ביניהם זקנים, חולים וטף שגורשו בשעתו מהעיירות בעירום ובחוסר כול, מהם שלא היו נעליים לרגליהם. נערכו חיפושים בבגדיהם ונלקח מהם כל דבר ערך. לאחר מכן הועמסו בקרונות בהמות ומשא, חמישים־ששים בקרון. הדלתות נסגרו, והם הובלו לטראנסניסטריה.

לאחר השתדלויותיו של ד״ר פילדרמאן (Filderman), יו״ר איגוד הקהילות ב־בוקארשט, הוקמה ב־ד׳ ועדת מיון, ובה השתתפו ראש המחוז, ראש העיר, ראש המשטרה, ראש הלשכה לענייני עבודה ושני קציני צבא שבאו מ־צ׳רנאוץ. להלכה ניתנה לכל יהודי מיהודי העיר אפשרות להגיש בקשה מנומקת לוועדת המיון. למעשה היתה ההחלטה תלויה לא בנימוקים אלא בסכום שחברי הוועדה הצליחו לסחוט בעזרת מתווכים — יהודים ונוצרים. היו יהודים ששילמו 200,000 עד מיליון ליי, כדי להינצל מהגירוש. נשי אצילים רומניות בעלות השפעה, קיבלו בשכר שתדלנותן תכשיטים, פרוות וכו׳. רבים מהרשיונות להישאר, שניתנו בדרך זו, בוטלו למחרת היום, כדי לסחוט מבעל הרשיון סכום נוסף. סך הכול ניתנו 450 אישורים לפטורים מגירוש.

גירוש יהודי ד׳ גופה התחיל ב־12 בנובמבר 1941. בלילה קודם לכן הודיעו, שעל כל היהודים להימצא בתחנת הרכבת בשעה 8 בבוקר, והעובר על הפקודה יומת בירייה. קבוצת המגורשים הראשונה יצאה לדרך בו ביום, והשנייה למחרתו. דירות המגורשים נחתמו בחותמת בידי פקידי העירייה.

על הדלתות הודבקה הודעה, שהבתים הם רכוש ממלכתי, ומי שישלח יד בהם, יוכת. אף על פי כן שדדו השכנים את כול אשר בהם. הקבוצה השלישית עמדה לצאת ב־14 בנובמבר, אבל הוחזרה כתחנת הרכבת באמתלה של מחסור בקרונות. למעשה קיבלו שלטונות העיר פקודה להפסיק את הגירוש עוד לפני צאת הקבוצה הראשונה, אך לא צייתו לפקודה. ראש ועדת המסחר, הסוחר הנוצרי טימוש (Gheorghe Timuş), הפיץ שמועה, שהגירוש יימשך בעוד זמן מה, ודרש מהסוחרים היהודיים למסור לנוצרים את חנויותיהם. נוצרים רבים הציעו לידידיהם היהודיים למסור את רכושם לפיקדון.

בשני המשלוחים מ־ד' גורשו 2,500—3,000 יהודים, בכלל רבים שקיבלו רשות להישאר, אבל לא רצו להיפרד מבני משפחתם. בין המגורשים היו מנהיגי הקהילה, ובראשם הרב דוד שכטר (Schechter). רבים מהמגורשים מתו מקור בקרונות הרכבת הסגורים בטרם הגיעו לתחנת אטאקי (Ataki) שעל גדת נהר דנייסטר. הנותרים נשלחו בקבוצות לעיר אטאקי, בליווי משמרות חיילים, לאחר שנערכו חיפושים נוספים בבגדיהם. בדרך נשדדו רבים, ומקצתם אף נרצחו בידי חיילים וכנופיות האוקראינים. גופות הנרצחים הוטלו לנהר. (בבתים ההרוסים שבעיר אטאקי נמצאו שלוליות דם קרוש וגופיה רקובות ועל הקירות כתובות: "אל תישארו כאן! כאן ירו בנו, כמה מאות יהודים. צעדו הלאה!") כעבור 8—10 שעות החלו לצלוח את הדנייסטר בסירות, בקבוצות של שלושה־ארבעה אנשים. כמה מהסירות התהפכו, והיהודים שבהן הופקרו וטבעו. גופות נשים, ילדים וזקנים צפו על פני הנהר. מעבר לדנייסטר הלכו ברגל בליווי משמרות צבא לעיר מוגילב (Moghilev), ומשם נשלחו למחנות שונים בבחוז: קופייגורוד (Copaigorod) מוראפה (Murafa), קאפיסטרנה (Capusterna), טרופובה (Tropove), וינדיצ'ן (Vindiceni), קראסנויה (Crasnoie) לוצ'ינץ (Lucincı) ואחרים.

מקצת מבתי־הכנסת ב־ד' שבהם אוכסנו המגורשים מהעיירות, לא הוחזרו לרשות הקהילה לאחר הגירוש, אלא נסגרו, נחתמו בחותמת, ועל דלתותיהם נכתב: "רכוש ממלכתי". בסוף אותו החודש הוקם "מרכז לרומניזאציה", והעירייה מסרה לידיו את בתי היהודים. אותו זמן חזרו ל־ד' מקצת מהיהודים שהיו מגויסים בגדודים לעבודת כפייה ולא מצאו את בני משפחתם שגורשו בהיעדרם. דירותיהם היו סגורות והתומות בחותמת, ולא ניתן להם להיכנס לתוכן. הם שלחו מברק לוועד הקהילה ב־בוקארשט וביקשו שישלחו גם אותם אל משפחותיהם. מצד שני שלח ועד מגורשי ד' מברק מטראנסניסטריה לוועד הקהילות ודרש ממנו להשתדל שהינתן להם רשות לחזור, שהרי ד' שייכת היתה מאז ומתמיד ל"רגאט", ומשם לא גורשו יהודים. בהשתדלות ד"ר פילדרמאן הנ"ל, פקד הרודן אנטונסקו בראשית דצמבר 1941 להחזיר את יהודי ד' לעירם, אולם פקודתו לא הוצאה לפועל אלא כעבור שנתיים, ובינתיים נספו אלפים מן המגורשים.

ב־7 ביוני 1942 נתחדש הגירוש מבוקובינה, וב־14 בו הגיע גל הגירוש ל־ד'. בעיר נערך מצוד על היהודים על ידי יחידות צבא, שחסמו את הרחובות וערכו חיפושים בדירות. ואולם הפעם, משהתפשטה בעיר השמועה על הגירוש החדש, התחילו יהודי ד' מטכסים עצה כנגדו, ונוצרים רבים הסתירו ידידים יהודיים בבתיהם. בגל שני זה נלקחו 450 גברים, רובם יהודים, שחזרו מגדודי עבודת כפייה ממחוז בריילה (Brăila), שבני משפחותיהם כבר גורשו בגירוש הראשון. מקצת מהרומנים, שהחביאו יהודים בבתיהם, נענשו על כך ונשלחו למחנות ריכוז, אבל היהודים הניצולים נשארו במקומם. המגורשים נשלחו לטראנסניסטריה ובאותה דרך שבה נשלחו קודמיהם, וכעבור שישה ימים, ב־20 ביוני 1942, הגיעו ל־מוגילב, אולם לא ניתן להם להישאר במקום. אז הצטרפו אליהם בני משפחותיהם ולמחרת היום המשיכו 950 איש במסעם לנהר בוג. משהגיעו ל־אוליאניצה (Oleaniţa) שבמחוז טולצ'ין (Tulcin), נשלחו כולם למחנה מעבר קאריירה־דה־פיאטרה Cariera-de-Piatră, ע"ע) שבקרבת נהר בוג. משם הועברו רבים למחנות העבודה הגרמניים, בהם נספו כמעט כולם (ע"ע בראצלאב Braţlav).

בינואר 1943 החליטו השלטונות המרכזיים ב־בוקארשט להחזיר את יהודי ד' מטראנסניסטריה, ויחידות ז'אנדארמריה התחילו לרשום את שמות המגורשים מכל מחוז ד'. באפריל 1943 ביטל הרודן אנטונסקו את ההחלטה, אבל ביולי של אותה שנה הותר ליהודים ספורים לחזור. בנובמבר שוב החליטה ועדה בין משרדית מיוחדת לבעיית היהודים להחזיר את יהודי ד'. ב־8 בדצמבר הודיעו השלטונות המרכזיים לשלטונות טראנסניסטריה שיש להחזיר את יהודי מחוז ד'. סמוך להחזרתם היכום החיילים הרומניים באכזריות והקצינים סחטו מהם את שארית כספם. בימים ההם שלחה הוועדה היהודית לעזרה מ־בוקארשט משלחת לטראנסניסטריה לטפל במוחזרים. ראש המשלחת, פרד שאראגא (Fred Şaraga), מצא במוגילב 3,198 יהודים ממחוז ד כשהם יחפים ולבושים קרעים, חלשים וחולים.

ב־20 בדצמבר 1943 עזבה קבוצה ראשונה של מגורשי ד' את טראנסניסטריה, ועד סוף החודש חזרו 6,053 מבין 10,368 המגורשים ממחוז ד' כולו. מ־3,074 ממגורשי העיר גופה חזרו כ־2,000 איש. משהגיעו המגורשים, הועמדה הקהילה בפני בעיות כספיות חמורות. קהילת יאש היתה הראשונה ששלחה עזרה: מזון, תנורים, כלי מטבח וכסף. בסוף ינואר 1944 הגיעה עזרה גם מוועדת העזרה ב־בוקארשט. בינתיים ניהלו המנהיגים האנטישמיים, ובראשם פרופסור קווא, הממונה על המחוז, קולונל בארקאן (Barcan), תעמולת הסתה נגד החוזרים. שלטונות העיר ד' המשיכו ברדיפות. לבני העיירות והכפרים לא ניתנה רשות לצאת מן העיר. דירות המגורשים, שנתפסו על ידי הנוצרים, לא הוחזרו. הגברים מבין המגורשים נשלחו מיד לעבודת כפייה. הנהלת הקהילה, שדרשה כמה חודשי נופש לחולים, לא נענתה.

ב־26 בינואר 1944 אסרו השלטונות המקומיים על היהודים להלך ברחובות המרכזיים של העיר, לעסוק במסחר ולבוא במגע עם נוצרים. אף ש־ד' נכללה שוב בחבל מולדובה, לא נתבטלו פקודות המושל הצבאי ב־בוקובינה אלא לאחר השתדלות מרובה. רוב יהודי ד' היו מדולדלים ביותר ולא היה בידם למסור לשלטונות את היטל הבגדים, שנתחייבו בו יהודי רומניה, ורבים מהם נענשו לחמש שנות מאסר.

למרות כל המכשולים הצליחה הקהילה להבטיח המשך הלימודים בשני בתי־ספר יסודיים ואף לייסד גימנסיה למאה תלמידים. כן ארגנה מחדש את בית הזקנים, ואף שלחה סיוע — בצורת מזונות ותרופות — לאנשי פלוגות העבודה שעבדו מחוץ לעיר.

באפריל 1944 כבש הצבא הרוסי את ד'.

ד״ר ישראל קלויזנר

חיבת ציון ברומניה

על ייסודה של אחת מהאגודות האלה בראשית ניסן תרנ״ד, על האגודה בדורוהוי, אנחנו למדים ממודעה, שפרסם הוועד המארגן שלה בעברית וביידיש. המודעה מתחילה בעברית:

״חובבי ציון,

האביב יקרא דרור לכל היקום אשר על ארץ רבה, וירח זיו אתא בהדרו וכל עצי היער ימחאו כף לקראת בואו, יקבץ פזוריו ממרחקי ארץ את בעלי הכנף לבנות להם קן ובית וגם לנו הפיח חיים חדשים ויתן תקוה בלבנו כי בא תבוא גם לנו עת התחייה״.

כאן בא המשך ביידיש ובו הודעה, שבמוצאי שבת קודש שעבר התקיימה בבית־המדרש הגדול אסיפה, שבה נבחר ועד קבוע. חברי הוועד הם: מנדל כהן, יושב־ראש, רפאל וויסמן ויחיאל כהן, סגנים, מוטל סגל גזבר, דוד קריץ מזכיר ויצחק באקאל רואה חשבונות. הוועדה (האסיפה) החליטה, שאנשים אלה ילכו איה״ש בחול־המועד פסח לרכוש חברים ולמכור מניות. הוועד של חובבי־ציון מביע את תקוותו, שכל חובב־ציון יתמוך בפעולה ובעזרת השם ״עמלינו לא תשאר (יישאר) מעל״ [19].

חובבי ציון

האביב יקרא דרור לכל היקום אשר על ארץ רבה, וירח זו אתא בהדרו וכל עצי היער ימחאו כף לקראת באו, יקבץ פזוריו ממרחקי ארץ את בעלי הכנף לבנות להם קן ובית וגם לנו הפיח חיים חדשים ויתן תקוה בלבנו כי בא תבא גם לנו עת התחיה. במוצש״ק העבר איז געוועזען איין אסיפה בביהמ״ד הגדול אין עס איזט גענוועהלט געווארען איין דעפיניטיווען קאמיטעט, היינו, ה׳ מענדיל כהן פרעזידענט ה׳ רפאל וויסמאנן וה׳ יחיאל כהן וויצע פרעזידענטס, ה׳ מאטיל כגל קאסירער, ה׳ דוד קריטץ סעקרעטער. דיע קאמיסיאן האט בעשלאסען דאס איה״ש חוהמ״ד פסח הבע״ל וועלען דיא אבעננענאנטע הערר׳ן הערום געהען אופנעהמען מיטגליעדער אונד אויך פערקאופען אקציען. וויר האפפען אז יעדער הובב ציון ווירד צו שטיממען צו אונזער ווערק אין מיט גאט׳ס הילף עמלינו לא תשאר מעל.

נישמט מלע״ל אהרון הכ״ב ה׳ איציק באקאל קאנטראלאר.

דאס קאמיטעט:

חובבי ציון

דאראהאי ג׳ ניסן תרנ״ד

כרוז חובבי ציון בדורוהוי, אביב 1894

Societatea Zionistă „KARMEL"
Secția Dr. K. LIPPE
FONDATĂ IN ANUL 1906
DOROHOI

Dorohoi 8/21 Februarie 1919

Onor.
Comisia zionistă
București

Acum câte-va săptămâni, am primit o telegramă, cu răspuns plătit, adresată de Dvs. D-lui Rabin B. Drimmer, prin care întrebați asupra cazului S. Mayer. La aceasta v'am răspuns imediat, că Dr. S. Mayer a fost eliberat după 24 de ore de la arestarea D-sale.

Dr. S. Mayer fiind în localitate – acum 5 săptămâni – în interes de afaceri, a fost invitat și rugat de noi de a ține o conferință zionistă într'o sinagogă, pe baza autorizației poliției locale No. 293 din 12/I 1919, eliberată în baza ordinului Comandantului Militar al jud. Dorohoi No. 270 din 9/I 1919, care spunea textual că „Soc. zionistă „Karmel" este autorizată a ține zilnic ședințe literare, muzicale și de literatură evreească". Însă, a doua zi după conferința Dr. S. Mayer ne pomenim că Dr. Mayer este chemat la poliție și arestat, pe motivul că: a) a vorbit la o societate din

Însă urmarea a fost, că ni s'a retras autorisațiunea pe care o aveam și de abea eri – după un timp îndelungat; alergături și intervenții – am izbutit să obținem o nouă autorisație, a cărei condițiuni ne pun în imposibilitate de a face uz de ea și de a ne continua activitatea. Principala condițiune ce ni s'a impus este că: nu ne este permis a vorbi, a recita, etc. în idiș ci numai în românește, la serătorile și întrunirile organizate de noi. Scopul nostru fiind însă de a face literatură și educație evreească, și nu românească, ne vedem cu durere pusi în imposibilitate de a putea activa, după cum se cere unei Soc. zioniste în momentele actuale și mai ales când sentimentul național evreesc este așa de ridicat în localitate.

Conchidem cu rugămintea de a ne da tot concursul Dvs, a nu ne lăsa în părăsire și a ne ține în curent cu toate noutățile zioniste. În aceasta așteptare vă salutăm
cu Sal Tzion

Președinte:
[signature]

Secretar:
[signature]

Fondată la 1 Aprilie 1906 DOROHOIU

ארגון ציוני "כרמל" בדורוהוי נוסד ב-1906 וכאן חלק מאגרת של האירגון

קהילת דורוהוי – לאורך הדורות

הקהילה היהודית בת 500 שנה

עד לשנים 1290–1280, כאשר דורוהוי החל לקבל אופי של עיירה, לא היה ישוב זה אלא כפר רגיל, שתושביו עסקו בחקלאות.

בשל מיקומה – על דרך המלך, דורוהוי התפתחה גם הודות להיותה "מקום-חניה טוב וידידותי" בעיני הסוחרים העוברים דרכה, והם כנראה שנתנו לו את שמו, בעל המקור הסלאבי – דורוגוי = דרך גדולה – דורוהוי.

העיר דורוהוי מוזכרת לראשונה בשנת 1408, כאשר השליט cel Bun Alexandru (אלכסנדר הטוב) חתם הסכם עם סוחרי למברג. במסמך זה מוזכרים גם היהודים. בהסכם המסחרי האמור, השליט הרומני "פותח את הדרך המולדובנית – לרוסים, ארמנים, סרצינים ויהודים".

כנראה שמשפחות יהודיות בודדות התגוררו בעיירה באותן שנים ראשונות, ואצלן אף נטו ללון סוחרים עוברי-אורח יהודים. אך כל זמן שלא היתה במקום מקווה ולא היה בית-קברות, לא נחשב המקום כמקום-מושב של קהילה יהודית מסודרת.

אם עד למאה ה-14, היהודים היו רק במעבר, במסגרת מסעיהם לצורכי מסחר, הרי במאה ה-15, בעקבות ההסכם עם ליוב (למברג), הם מתחילים להתיישב כאן התיישבות-קבע, ויוצרים עם הזמן, קהילה מוגדרת.

במאה ה-16 החלה קהילה זו לגדול במידה מסויימת, הודות להגירת יהודים למולדובה. החל בתקופה זו אפשר לקבוע שיחסי המסחר של המולדובנים עם היהודים המקומיים וכן גם אם אלה מפולין כבר היו מפותחים עד כדי כך שהמסחר נעשה כבר על בסיס של אשראי.

בסביבות שנת 1620 מצויין בדורוהוי "האוראדניק יון הז'ידוב (היהודי)". אותה עת, בצד יתר תפקידיו המינהליים, הוא היה ממונה גם על גביית המסים. מאוחר יותר צומצם תפקידו לשמירה על הסדר בלבד.

אין להוציא מכלל אפשרות, שפקיד זה של השליט היה יהודי ממש, או יהודי משומד.

החל בעשורים הבאים של מאה זו מופיעים עוד שמות יהודיים או ציונים של דמויות יהודיות במסמכים רשמיים.

מבין היהודים שנקראו לבוא למולדובה, לשם הקמת ישובים או "עיבוי" ישובים קיימים – במאות ה-18–19 – רבים מהם התיישבו בדורוהוי.

מעניין המסמך מתאריך 22 ביוני 1774 ממנו עולה שבדורוהוי היו אז 177 בתים ובין תושבי המקום – "21 יהודים ושתי יהודיות אלמנות". ברשימת התושבים-הנישומים, שנרשמה לצורכי גביית מס, מופיע בראש הרשקו סטארוסטה, ראש הקהילה. לא מצויין מקצועם של נישומים אלה, פרט לשלושה חייטים.

בין אבני המצבות שנמצאו בבית-העלמין העתיק בעיר, היו כאלה המתוארכות בשנים 1740–1774–1782–1792.

במסמך חתום על-ידי השליט קונסטנטין סוצו ב-14 באפריל 1795, שבו הוא מעניק את הכנסות המסים ממסחר בשוק של דורוהוי, לכנסיית הרצה, נקבעים גם המסים שחלים על היהודים, ממכירות של יי"ש, יין, בשר, דגים, לחם ונרות.

במחצית השניה של המאה ה-18, המלאכה והמסחר בעיר מתחילים להתפתח והודות ליהודים, התוצרת החקלאית זכתה בתמורה גבוהה יותר מאשר קודם-לכן. אופיו הנוח של הרומני, תכונותיו הנפשיות החיוביות וטוב-ליבו איפשרו

שיתוף-פעולה ואף ידידות בין בני שני העמים, מתוך שוני של אורח-חיים והרמוניה של דו-קיום.

אם המידע לגבי יון היהודי - היכול להעיד בעקיפין על ראשית המצאותם של יהודים בדורוהוי - נתון בספק, הנה ישנה הוכחה ברורה אחרת: בבית-הקברות היהודי העתיק של דורוהוי ישנה מצבה מן המאה ה-17, עליה צויין במפורש: יוסף יעקב ב"ר אליעזר, נפ' ביום ד' בחשון שנת [ה]תי"ג לפ"ק. כלומר שנת 1652 למניין הכללי.

זו העדות העתיקה ביותר שיש בידינו כעת, על אודות קהילת דורוהוי. אילו נשמרו אבני המצבה מבית-הקברות העתיק, היינו יכולים לעקוב אחר כל שלשלת הרבנים שכיהנו בקודש בדורוהוי, במשך מאות בשנים. לצערנו, יש לנו רק את הבאים: אבן המצבה של הרב מתתיהו קלמן, ב"ר טודרוס, רב ודיין, אב"ד דק"ק שטיפינעשט בש' תקפ"ד לפ"ק (1814). מתקופת 1857–1886 ישנה מצבתו של הרב משה זאב ב"ר ישראל, שנפטר בכ"ג טבת תרמ"ו (1886). נשא בכתר הרבנות בדורוהוי במשך 29 שנים. בהמשך כיהנו הרבנים חיים טאובס (1866–1909), ברל דרימר (נפטר בשנת 1940) ורפאל גליקמן.

■

ברחוב שנקרא עכשיו ספירו הארט, ובקרבת-מקום למקווה הטהרה, ולמתחם שבו נמצאים כמה וכמה בתי-כנסת, נמצא מגרש השייך לקהילה היהודית, שעליו עמד בעבר בית-כנסת עתיק, בנוי עץ. לדברי זקני דורוהוי, גילו נאמד במאות שנים והוא נהרס בעשור האחרון של המאה הקודמת.

בית-הכנסת היה יפה, היתה לו עזרת נשים בצורת גזוזטרה פנימית, שאליה הובילו מדרגות חיצוניות. הבימה היתה עגולה, בנויה גם היא עץ אלון. מתפללי ביהכ"נ הזה היו לרוב בעלי-מלאכה.

בית-הכנסת הזה נבנה בערך בשנים 1655-60, לאחר פלישות והרס העיר בידי הטטארים והוא היה אחד הבניינים הראשונים שהוקמו בדורוהוי, עם חידוש בניינה של העיר.

מבין בתי-הכנסת הקיימים יש לציין את בית-הכנסת הגדול, מבנה סולידי ומרשים. על-פי הרשום על גבי משקוף דלת הכניסה, הוא נבנה בשנת תקפ"ה (1825). ביהכ"נ "בית שלמה", שנבנה גם הוא בערך באותה עת, הוא מבנה נאה, עם חלונות בסגנון גותי. הוא שופץ וחודש בסוף המאה הקודמת. פנימו מרשים בזכות הציורים על הקירות והתקרה, שבוצעו בידי אמנים מווינה. ביהכ"נ הרינדארי נבנה בשנת תרט"ז (1856), שופץ לאחר מלחמת העולם הראשונה. שמו בא לו כנראה ממתפלליו הראשונים, יהודים כפריים מכפרי הסביבה. בעלי-המלאכה הקימו להם בתי-כנסת על-פי מקצועותיהם: חייטים, סנדלרים, בעלי-עגלה וכו'.

מבין המלמדים שהרביצו תורה לתינוקות של בין רבן, זכורים שמותיהם של שלמה מלמד, אברהם שלמה סגל, אלתר מלמד, וולול מלמד, חיים גדליה וחתנו ברל גדליה, וכמו-כן פסח דרייזס. שני האחרונים מוזכרים בספרו של יון קאלוגארו, "ילדותו של לא-יוצלח".

■

אברהם גולדפאדן היה מגיע עם להקתו לעתים קרובות לדורוהוי, שם זכה באהדה רבה. על-פי דברי הזקנים, האמן הגדול חיבב מאוד את דורוהוי, היה בא לשהות בה תקופות ארוכות, שבהן היה כותב מחזה חדש או הציג את מחזותיו בהצגת-בכורה בעיר זו. כל אימת שהיה מגיע לדורוהוי, היה מתגורר אצל ידידו, פלשר (מרפא) וספר, מרקוס סולומונוביץ'. ביתו קיים עדיין, ברחוב גריגורה גיקה מס' 10. כאן היה גולדפאדן עורך גם את החזרות עם להקתו או מתקן, יחד עם חבריו, את כתבי-היד.

בדורוהוי הוא כתב את מחזהו "עקדת יצחק". הצגת-הבכורה העולמית שלו התקיימה בשנת 1892, על במה מאולתרת ומוארת במנורות-נפט. הבניין, ברח' שטפן צ'ל מארה מס' 17, שבו התקיימה הצגה זו וכן רבות אחרות, נבנה על-ידי איש

בשם זיידה ברקוביץ׳. באולם זה היו מתקיימים גם חתונות וארועים חגיגיים אחרים. להצגת-הבכורה של ״עקדת יצחק״ הגיעו גם יהודים מעיירות המחוז. זקני העיר, שהיו אז ילדים, עוד זכרו סצנות מאותו מחזה בלתי-נשכח.

בינואר 1909, במלאות שנה למותו של גולדפאדן, השחקנים ששיחקו בלהקתו ובראשם סגלסקו, ערכו לו אזכרה בבית-הכנסת ״בית שלמה״.

מלבד גולדפאדן, סגלסקו ואשתו ובניהם אלברט וחיים-מאיר, באו לדורוהוי להופעות השחקנים יובליר, גולדנברג, איצקוביץ׳, טרייטלר ואשתו, בתם, ואחרים.

בנוסף ללהקות אלה, שהעלו את רמת התרבות של האוכלוסיה היהודית המקומית, היו גם אמנים-בדרנים, שהופיעו בבתי-קפה ובמסעדות בעיר.

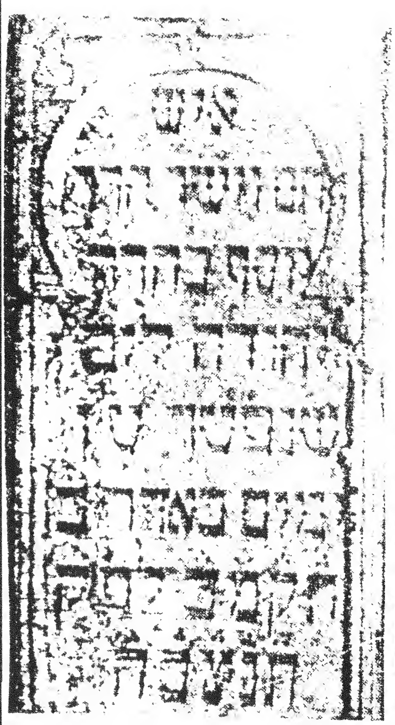
בהצגות עממיות אלה - שתרמו ליצירת התיאטרון היהודי - הוצגו מערכונים סאטיריים, שבהם הושמו ללעג לא פעם, הצופים המקומיים. זכורים לי שמותיהם של כמה מאמנים פופולריים אלה, כמו ספאציר ואשתו, איצקוביץ׳, וכן האמנים המקומיים זליג משה יאנקס ואשתו.

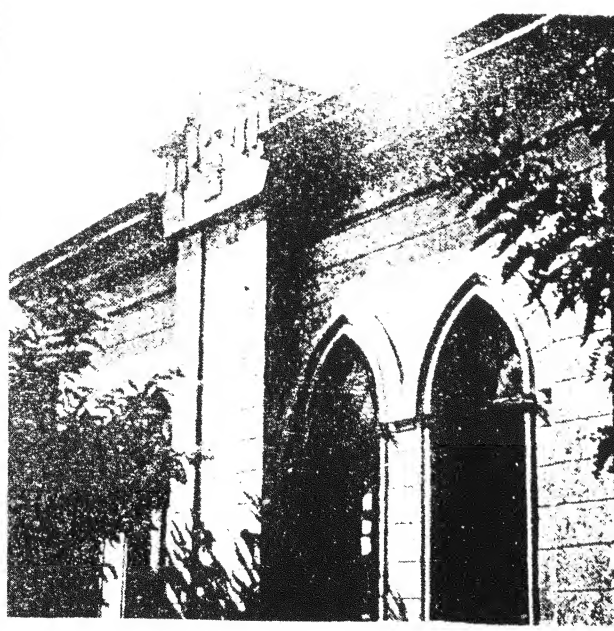
העיר לא חסרה אנשי-רוח. במחצית השניה של המאה הקודמת חי בדורוהוי ״ישראל שלנו״, לץ ובדחן. הוא בידר את הקהל בסיפורים מבדחים ושירים עממיים, במיוחד בחתונות. מאוחר יותר, בשלהי המאה הקודמת ובראשית מאה זו מופיעים: אברהם צ׳ונט, חייט במקצועו, איציק לץ - אופה כעכים, וולוול לץ החייט וולוול אחר, שעסק בעשיית פסטרמה.

רוחם של אמנים עממיים אלה, אנשים פשוטים אשר יצאו מן העם והופיעו לפניו, סיפוריהם ובדיחותיהם מהלכים גם היום בין יהודי דורוהוי.

מנשקו קוטר

מרומנית: יג״א
מתוך: ״Revista Cultului Mozaic״
בטאון הקהילה היהודית ברומניה

אבן-מצבה משנת 1782 שנמצאה בבית הקברות העתיק

חזית של בית כנסת בדורוהוי

מסמך מיוחד

קטע מתוך דין-וחשבון (בצרפתית) של י. אסטרוק, תושב העיר רוסצ'וק (בולגריה), המתייחס לבתי-ספר ומוסדות קהילתיים בערים אחדות ברומניה, וביניהן דורוהוי. הדו"ח הוא מחודש מאי 1899 והוא משקף את חיי היהודים בדורוהוי בעשור האחרון של המאה ה-19.

המסמך הועמד לרשותנו באדיבותו של המכון לחקר התפוצות ליד אוניברסיטת תל אביב.

רומניה

דו"ח של מר י. אסטרוק, מנהל בית-ספר ברוסצ'וק
על בתי-ספר יהודיים בבוקרשט, פיאטרה-ניאמץ, בוהוש,
רומאן, פלטיצ'ן, דורוהוי, בוטושאן ויאסי

רוסצ'וק, מאי 1899

אדוני הנשיא,

המשימה שהטלת עלי נראתה לי מעל לכוחותי והסכמתי למלא אותה רק מתוך ידיעה שאתה אדם כל כך נוח לבריות.

אני בא לדווח על סיור שערכתי במולדביה. אנסה לתאר לפניך תמונה ברורה של המצב וקרובה ביותר למציאות, מכל מה שראיתי ושמעתי. הסיפור יהיה ארוך ואני מתנצל על כך מראש. אני אבהיר לך כל פרט ונקודה ולא אשאיר דבר לוט בערפל, וכמו-כן אדווח לך עת התרשמותי האישית. אינני מתיימר לחדש לך לגבי אחינו היהודים ולא אביא נתונים הידועים לך מכבר. ברצוני רק להוכיח שהגיע הרגע להרתם למען יהודי מולדביה ואם יידחה רגע מציאת הפתרון לבעיית בתי-הספר היהודיים באיזור זה וברומניה בכלל, יהיה זה ויתור על העקרונות הנאצלים של מייסדי "אליאנס" ושל מפעל התיישבות היהודים.

עלול להווצר הרושם, שעל-ידי שימוש בפראזות הללו יש בכוונתי לנגוע בלבך ולשכנע אותך; אמנם יש בדעתי להשתמש בהמשך בביטויים רמים ובהגזמות רטוריות, אולם לא זו כוונתי [לשם שכנוע]. אני אתן למאורעות לדבר בשם עצמם והם מספיק זועקים, ואינם זקוקים לשום תוספת או ייפוי.

ברצוני לציין שבעבודה זו יחסרו פרטים מסויימים ואין לייחס זאת להעדר חוש התבוננות אצלי או לחוסר רצון לבצע את המקסימום, אלא בשל קוצר הזמן שעמד לרשותי ולקושי שהיה לי לפעמים להבין – למרות שליטתי בשפה הגרמנית, בשל הז'ארגון האיום היהודי-גרמני של הרבנים המבוגרים והצעירים כאחד.

דורוהוי

אוכלוסיה כללית: 12,587. אוכלוסיה יהודית: 7,693.

הגעה –

הנני בדורוהוי. אין צורך לתאר לך את העיר. היא דומה בכל לפלטיצ'ן.

בהגיעי לדורוהוי, נערכה לכבודי קבלת-פנים כאילו הייתי "משיח". העיר כולה לבשה חג. צלצולי פעמונים ורעמי תותחים. הללו בישרו על חגיגות הפסחא בעיר, לפי כללי הדת האורתודוכסית-היוונית. בגמר הצום הגדול נהרה כל האוכלוסיה [הנוצרית] לכנסיות ובידיהם נרות. נצנוצי הנרות בחושך היוו מראה יפה לעין. זה סימל את המעבר מאווירת התפילה והצום, להתפרצות של שמחה כללית. הצום היווני המסורתי מחייב יותר מאשר הצום הקתולי ומרבית האוכלוסיה – גברים נשים וטף אכן שומרים על צום זה בקפדנות. אפילו אלה מביניהם האוהבים

חיים טובים וקלים, אינם מחמיצים הזדמנות להצטלב ליד כל כנסיה ולנשק ידו של כל כומר שהם פוגשים. סליחה! לא לשם כך נשלחתי לדורוהוי. לכן אני עוזב בשלב זה את התיאור על הכמרים, הנזרות, הפעמונים ואני ממשיך בדו"ח.

בתי-הספר –

מצאתי בדורוהוי מצב דומה לזה שבבוהוש: אנשי המועצה המקומית התפטרו מתפקידם וועדה מונתה לטפל בעניינים השוטפים. היות והמצב הכלכלי היה קשה ומסובך והוועדה לא רצתה לקחת על עצמה את האחריות לשלם לסגל הלימודי, הגיעו לידי פשרה לא נבונה: הוועדה תתן למורים את המקום, תדאג לחימום, תאורה ותשלום חודשי של 200 פרנק, בתנאי שהמורים יקבלו 75 תלמידים ללימוד חינם, ועליהם להגיע להסדר עם ההורים, בנוגע לשכר הלימוד. הסדר-רעב זה (ברור מאליו שעל מרבית ההורים יהיה צורך להפעיל לחץ חזק כדי לקבל מהם את שכר הלימוד ובינתיים, חלק מהמורים ימותו ברעב). הסדר זה נכפה על המורים, למרות שהם לא הסכימו לקבלו. חסרונותיו של הסדר זה זועקים לעין ואין צורך להדגיש אותם.

המקום –

מבני בית-הספר בדורוהוי גרועים ביותר. התלמידים יושבים בחדרים חשוכים, שהכניסה אליהם היא ישר מן הרחוב והאור היחיד בכיתה הוא זה הנכנס בשמשות הזכוכית של דלת הכניסה. התכנון הפנימי של המבנה דומה לזה של ,מבני המגורים בעיר זו, כלומר שלושה חדרים סמוכים זה לזה, כאשר החדר האמצעי ניזון מן האור הבא מן החדרים שמשני צדדיו. שני חדרים אלה מוארים בקושי דרך חלונות הפונים אל הרחוב מצד אחד, ולחצר מן הצד השני. אין להתפלא אם כן שהילדים חיוורים, אנמיים וחולניים. למרות זאת, איש לא נתן דעתו על כך, מתוך כך שהם התרגלו למצב נורא זה. עלי להוסיף כאן, שבדורוהוי כולה אין למצוא מבנה מתאים יותר [לצורכי בית-ספר]. המבנה הנוכחי, שבו שמונה חדרים, עלותו החודשית היא 1100 פרנק [דמי שכירות]. הריהוט של בית-הספר במצב גרוע.

התלמידים –

בית-הספר של דורוהוי מונה 245 תלמידים (170 מהם משלמים שכר לימוד ו-75 לומדים חינם), המחולקים לשבע יחידות [כיתות?]. יש בעיר שני בתי-ספר לבנים ושניים לבנות, ובנוסף לכך, גימנסיה [הכוללת] ארבע כיתות. מעריכים את מספרם [של תלמידי הגימנסיה] בכ-125 תלמידים (100 בתשלום ו-25 בחינם) ו-90 תלמידות (60 בתשלום ו-30 בחינם) וזה מספר התלמידים היהודים בעיר, הנמצאים במסגרת מוסדות הלימוד. מספר זה לא ניתן לשינוי, בהעדר מקום.

השפות הנלמדות בבתי-הספר הן: רומנית, עברית וגרמנית.

מושג לגבי מערכת השעות תקבל בעיון בנספח מס. 7.

תלמידי הכיתות הנמוכות לומדים עד השעה 5 [אחה"צ] והכיתות העליונות – עד שעה 6 וזה בהחלט מוגזם.

הסגל –

מספר המורים הוא שבעה, מהם חמישה גברים ושתי נשים. אחת מהן נתקבלה תוך לחץ מסויים. יש לציין שרק בדורוהוי ובאיאסי ישנן מורות המלמדות בבתי-ספר של נערים.

המנהל הוא מר סיל, אדם כבן 50, נאה וסימפטי. מבין כל המורים שהכרתי כאן, מר סיל הוא אכן האדם המתאים ביותר לתפקיד, בשל תבונתו. אף שהוא רוקח במקצועו, הוא בקי בשיטות לימוד. איש זה נטש את מקצועו לפני שנים רבות והקדיש את עצמו להוראה, היות ומצא עניין רב יותר בתחום זה, מאשר בערבוב תרופות.

ההוראה –

נכחתי בשיעור גיאוגרפיה שהעביר מר סיל והתרשמתי שהשיעור הועבר בצורה טובה. במקום לשנן לפני התלמידים שמות של מקומות ומלים שעליהם לשנן בעל-פה, – וכדי שלא יחשבו ש"פיראוס" הוא שם של אדם, – מר סיל משתמש בעזרים מתודיים ובתרשימים של מפות [– – –] ובצורה זו הוא קובע בתודעתם של תלמידיו את מיקומם המדויק של אתרים גיאוגרפיים, הרים, כיוון זרימת מי הנהרות וכדו'.

שיטת לימוד –

לא התייחסתי עד כה לספרי הלימוד שבידי התלמידים. השארתי נושא זה לדיווח ביחד עם הנושא של העיר דורוהוי, כי בעיר זו קוממו אותי השיטות שבהן משתמש הממשל כדי להשפיע על התודעה הדתית של ילדינו. גם לא אתייחס לכל הספרים שבידי התלמידים, אולם אני בכל-זאת מסב את תשומת לבך לספר הקריאה המצורף לדו"ח זה. נא לשים לב שספר זה נועד לבתי-הספר הרומניים והוא מכיל תמונות נוצריות וקטעים מן הברית החדשה.

שלטונות החינוך מחייבים את השימוש בספרים אלה ולא באחרים, בתוכנית הלימודים. בעת ביקורי בבית-הספר בדורוהוי, המורה העלמה כריסטין (קרובת-משפחה של מפקד המשטרה) רצתה לגרום לי קורת-רוח בכך שהפגינה לפני את שליטתם של תלמידיה בנושא "הרוח הקדושה, תחייתו של ישו והגאולה" וכל הסיפור הזה. אני הערתי למורה כריסטין בצורה מאוד עדינה, שאינני מתמצא במיוחד בנושא זה ובמסגרת לימודי הדת שרכשתי אני בילדתי, נכללו תולדות הדתות וחופש הדת.

בית-ספר לגיל הרך –

לבד מבית-הספר שבעיר, הקהילה מסבסדת בית-ספר לילדים קטנים, המונה 250 תלמידים ונמצא בשכונה מרוחקת מעט [ממרכז העיר]. כאן מלמדים מורים בלתי מקצועיים, המשמשים כמשגיחים, משעות הבוקר המוקדמות ועד לשעות החשכה. מורים אלה מלמדים רק את יסודות השפה העברית.

הקהילה משתתפת רק בתשלום 1250 פרנק כשכר דירה לשימוש במבנה.

המורים עצמם גובים את שכר הלימוד ומתחלקים בו, על-פי כישוריהם (זה נראה לי מאוד אירוני).

בניגוד לציפיותי, מצאתי בדורוהוי כמה מבני עמנו, אנשים מאוד משכילים ונאורים, המעורבים בענייני המדינה וזוכים בהערכה רבה מצד התושבים הרומנים, למרות שהם חיים בשוליים. כמה מהם שולטים היטב בשפה הרומנית ובצרפתית. לכן היה לי קל מאוד לבחור ועד חינוך רציני מאוד. ועד זה מורכב מתשעה חברים, כפי שמראה הנספח המשפטי המצורף (נספח מס. 9).

כל המפלגות וכל האיגודים מיוצגים בוועד זה. אני מאמין שהוועד ישתמש בכל האמצעים שיעמדו לרשותו כדי להעלות את הרמה ההשכלתית והמורל של רוב האוכלוסיה. אוכלוסיה זו נראית לי מאוד פעילה וחדורה רצון להשתתף בקידום מוסדות החינוך. נראה לי שהעוני בדורוהוי אינו גדול כל-כך כמו בפלטיצ'ן. מבחינה זו דורוהוי דומה יותר ליישוב רומאן. הדמיון מודגש אם נשווה את רשימת המקצועות והעיסוקים שבני עמנו עוסקים בהם בשתי הערים.

אני מוצא בדורוהוי: 2 בתי-דפוס יהודיים, 3 בתי-מלון, 50 מתווכים, 350 [!] משרתים, 8 צבעים, 9 מאפיות, 36 בנאים, 2 סתתי אבנים [מצבות?], 20 בתי-מלאכה ובהם 150 חייטים, 75 תופרות, 35 בתי-מלאכה לנעליים ובהם 125 סנדלרים, 18 פחחים, 12 חרשי ברזל, 35 נגרים, 9 עושי מפתחות, 12 חבתנים, 8 רפדים, 50 עגלונים, 75 יצרני עגלות, 50 מורים, 2 רוקחים ועוזריהם, 5 רופאים, 1 רופא שיניים, 8 ספרים, 60 סבלים, 8 חרשתנים [?], 35 שואבי מים, 3 כובענים, 1

מעבד עורות, 25 שוחטים, 3 כורכי ספרים, 4 שענים, 1 צורף, 12 איכרים, 75 חנוונים, 6 קונדיטורים, 6 בעלי בתי-קפה, 30 פרוונים, 250 סוחרים.

שני רבנים עומדים בראש הקהילה של דורוהוי. קל לנחש למה גורמת כפילות זו. אחד מרבנים אלה הוא יוסף אהרן פרנקל, הנחשב ל"עושה נפלאות", ההולך בעקבות הרב מבוהוש, אולם אינו מגיע לקרסוליו.

בתי-כנסת ובתי-תפילה –

בעיר יש חמישה בתי-כנסת גדולים ו-11 בתי-תפילה. התרשמתי במיוחד מציורי הנשרים – סמלי האימפריה האוסטרית והאימפריה הרוסית, המתנוססים על ההיכל. וכן שומרות על ההיכל חיות מצויירות, שאינן מתאימות לדרגתם של הנשרים: לא נמרים, לא סוסים, לא ג'ירפות ואף לא עגלים. תמיד חשבתי שציורי חיות אסורים בבתי-הכנסת. ואילו כאן, על קירות בתי-הכנסת של מולדביה מצויירות כל חיות הבריאה. הנה, בבית-הכנסת הגדול ביותר בדורוהוי, מעל עזרת-נשים מופיעים תריסר צבועים, המייצגים את שבט נפתלי, אוסף רב של נחשים מייצג את שבט דן, להקת זאבים מייצגת את שבט בנימין ובפינה יושב לו – רציני ובארשת פילוסופית, אוזניו זקורות – חמור המייצג את טפשותו ובערותו של יששכר המסכן. וכל זה מצוייר בסגנון ילדותי ובצבעים בולטים ומוגזמים, שאפילו האדום העז נראה חיוור לעומתם. בהתבונני בעבודות ה"אמנות" כאן, עלי לבקש סליחה מהיצירות המוצגות ב"שדה מארס" ("Champ de Mars") [בפאריס]. במקום להשתתף בתחרות על פרס רומא, אני הייתי מייעץ לאמנים מגדות הסיינה, העוסקים באמנות חובבנית, לבוא וללמוד מאלה שבדורוהוי ולהתנחם בכך שיש ברומניה ציירים חובבניים [גרועים] מהם.

צדקה –

קהילת דורוהוי עורכת כל שנה מסיבה, שהכנסותיה [בסך] 1500 פרנק מיועדים להלבשה והנעלה לילדים עניים. לקראת פסח נאספות תרומות לקניית מצות לעניים.

יהודי דורוהוי הנם נדיבים ומוכנים לתרום לבני דתם הנזקקים. אחת העדויות לכך הנו מטבח עממי [בית-תמחוי], שבו יכול אדם עני לקבל תמורת 10 סנט – פרוסת לחם, צלחת מרק, ומנת בשר. כמו-כן הוקם בעיר מושב-זקנים המאכלס 12 נפשות, ללא תשלום.

ארגונים –

נמסר לי שבדורוהוי פועלים הארגונים הבאים:

1. "איחוד ואחווה", נוסד בשנת 1890, מונה 60 חברים. דמי החברות – 12 פרנק לשנה. הארגון מגיש עזרה הדדית ובראש וראשונה תשלום לרופאים ועבור תרופות וכן עזרה כספית לחולים, תושבי העיר. לארגון קרן רזרבית בגובה 500 פרנק.

2. "הברון הירש" – אגודה שיתופית לחינוך ילדיהם של חברי האגודה. האגודה נוסדה לפני שלוש שנים. 35 חברים. דמי החברות – 12 פרנק לשנה.

3. "אור התקווה" – 150 חבריב פעילים. דמי חברות – 0.40 פרנק לחודש. וכן 200 משתתפים, המשלמים "שקל". יש להם קרן רזרבית של 600 פרנק (במסגרת קופה של הוועד הפאריסאי).

הציונות התפשטה מאוד בדורוהוי, בעיקר בקרב המעמד הבינוני. 30 תושבים רשומים כקוני מניות של הבנק הקולוניאלי.

להלן רשימה של היהודים העשירים בעיר: מרקוס פישר: 500,000 [פרנק? ליי?]. קלמן פישר: 1,000,000. שמואל יונס: 250,000. אלי זלצר: 250,000. מרקו סיגל: 200,000. יוסף רוזן: 160,000. ח. רוזן: 100,000. יעקב פישר: 100,000.

ברקוביץ׳: 100,000. ה. בראר: 75,000. ד״ר קרמר: 50,000. ד״ר פישר: 50,000. ה. מוסקוביץ׳: 40,000.

25 משפחות היגרו השנה לאמריקה. גם משפחות אחרות מתכוונות להגר.

שום מקרה של התנצרות לא נרשם [בעיר]. מן הנראה לעיל אפשר להסיק שמצבה הכלכלי של קהילת דורוהוי הוא טוב.

תקציבים –

הנתונים המספריים יעידו בשם עצמם. הנה לפניך הדו״חות הפיננסיים [של ההכנסות וההוצאות של הקהילה] בשלוש השנים האחרונות:

1897

הכנסות	31,073.50	פרנק
הוצאות	30,585.22	פרנק
עודף מהכנסות	488.28	פרנק

1898

הכנסות	28,566.70	פרנק
הוצאות	26,581.70	פרנק
עודף מהכנסות	1,985.-	פרנק

1899

הכנסות	51,315	פרנק
הוצאות	51,315	פרנק

בנוגע לשנת 1899, אינני יכול לעשות יותר מאשר להעביר את נתוני ההכנסות וההוצאות (נספח מס. 10) ולהדגיש שזה רק אומדן לתקציב וקרוב לודאי שהקהילה לא תהיה מסוגלת לקבל הכנסות צפויות אלה. נתונים אלה גרמו לכך, שהוועד שדובר עליו לעיל גילה פקפוקים וסרב לקבל על עצמו אחריות [כספית] כלפי הסגל החינוכי, תוך שהוא בוחר בפשרה שעליה דובר לעיל.

תרגום: חבר המתרגמים

הערת המערכת: קטעים מתוך המסמך הנדיר הזה, המתייחס לקהילת דורוהוי בשנת 1899 הובא כאן כפי נתינתו בתרגומו העברי, וללא הסברים והערות של בר-סמכא להסבר עניינים מוקשים בטקסט. בסוגריים מרובעים [ ] הובאו הערות של המערכת, שנראו חיוניות להבנה טובה יותר של הנאמר בדו״ח זה. יש לקוות שהיסטוריון – חוקר מקצועי ימצא עניין במסמך מיוחד-במינו זה ויטרח בהמשך על חקירתו והבאתו במלואו לפני הקורא המעוניין, תוך הערות והסברים מלאים, כנדרש.

לוסיאן-זאב הרשקוביץ

יהודי מחוז דורוהוי לפי ספריו של ישראל בר-אבי

בשנות ה-60 ובתחילת שנות ה-70 חי ועבד בירושלים "היסטוריוגראף", כפי שקרא לעצמו, בשם ישראל בר-אבי ז"ל (בשמו המקורי - או "הגלותי" - ד. ורטנשטיין, יליד רומניה, 1915-1974). בתחילת דרכו היה מזכירו של העתונאי משה שוורצפלד. היה בעל השכלה גבוהה במשפטים ועוזרו לשעבר של עו"ד פיליפ קפנר, ואח"כ עוזרו של ד"ר וילהלם פילדרמן, מנהיג יהודי רומניה בתקופת מלחמת העולם השניה. מלבד עיסוקו המשפטי לצורכי פרנסה, הוא התעניין בנושאים היסטוריים וחקר במיוחד את תולדות היהודים ברומניה. פרי מחקריו אלה הוא סידרת ספרים בשם "היסטוריה של יהדות רומניה", ממנה הספיק לפרסם ארבעה כרכים ברומנית: 1. "ההגירות משנת 1900"; 2. "בעיות יהודי רומניה בוועידות השלום ובחוזי השלום בשנים 1918-1919"; 3. "ההיבט היהודי של מרד האיכרים בשנת 1907"; 4. "החלוצים משנת 1882".

כרכים אלה הופיעו במסגרת החוג הספרותי "מנורה" שיזם, ארגן וניהל. הוא לא היה היסטוריון-חוקר במובן המודרני של המלה. הוא היה איש ספר, איש תיעוד עיתונאי, לאו דווקא חוקר. ישראל בר-אבי עבד בארכיונים, בדק מסמכים, עתונים וספרים ופירסם את החומר התיעודי שאסף. אף-על-פי שספריו אינם מחקרים היסטוריים במובן המדעי של המלה, הם שימושיים מאד לאנשי המחקר ההיסטורי, בזכות החומר הרב שריכז ופירסם. שלושה מבין הספרים הנ"ל כוללים גם פרקים של היסטוריה מקומית, כלומר של הקהילות היהודיות ביישובים השונים ברחבי רומניה. ידיעות שנכללו בהם עוזרות - בהשוואה למקורות אחרים - לשחזור תולדות הקהילות היהודיות ברומניה בין השנים 1882-1907, ביניהן של הקהילות ממחוז דורוהוי.

•

השנים 1881-1882 היו שנות מפנה עבור יהודי רומניה. יהודים גורשו מכפרים, עיירות נהפכו ל"יישובים כפריים", כדי שיהודים לא יוכלו שוב לגור בהן; והיו שאף גורשו מהן. על יהודים נאסר למכור משקאות חריפים, כך שעיסוק מסורתי של אחזקת בתי-מרזח ומכירת יי"ש לתושבים המקומיים, הרומנים, נשמט גם הוא מידי היהודים. שנאת ישראל גברה לממדים שטרם נודעו בארצות (הנסיכויות) הרומניות. סיבה לכך היא עליית הלאומנות הרומנית והופעתה של בורגנות לאומית. מצב זה דומה למה שקרה ברוסיה באותה תקופה. התפרצויות אנטישמיות היו גם במחוז דורוהוי. י. בר-אבי מזכיר אותן בספרו. הוא מציין את מספר יהודי מחוז זה, על סמך מאמר שפירסם ו. דיכטר בעיתון "Fraternitatea" (האחווה): 4,000 נפש מתוך 10,000 תושבים. לכן ניתן לומר שמספר היהודים במחוז דורוהוי היה גדול יחסית, כמעט מחצית מאוכלוסיית המחוז.

בר-אבי מזכיר כמה גזירות מיוחדות שנגזרו בדורוהוי ובישובי המחוז. אחת מהן היתה מיוחדת במינה ויוצאת דופן ברומניה כולה: יהודי העיר נאלצו לשלם מס מיוחד, המזכיר את המיסים ששילמו היהודים בימי הביניים, אולם צורתו היתה שונה. לא מדובר במס-גולגולת, אלא בתשלום מיוחד לכל שחיטה: 9 באני (100 באני = 1 ליי) על שחיטת עוף קטן או 37 באני על שחיטת עוף גדול. כסף זה לא שימש לצורכי הקהילה היהודית. מדובר במס שהוטל ע"י הרשות המקומית,

בניגוד לחוק. תשלומים אלה היו מיועדים לבניית כנסיה נוצרית. תחילתו של היטל זה עוד בשנת 1872.

לדברי ההיסטוריון אליאס שוורצפלד, את המס הזה היה משלם כל שוחט, שהיה חייב לגבות אותו מלקוחותיו היהודים. אף-על-פי שצו העיריה קבע את התשלום של 9 או 37 באני, למעשה כל יהודי היה צריך לשלם לשוחט וזה היה צריך להעביר את התשלום לקופת העיריה - 12 באני לעוף קטן ו-45 לעוף גדול. כיוון שבכל זאת ההכנסות הנ"ל היו בלתי מספיקות לבניית הכנסיה, שהוחלט שתיבנה אך ורק מכספם של היהודים, מועצת העיר החליטה לארגן הגרלה שבה היו חייבים להשתתף כל יהודי העיר, אף כאלה שכבר לא היו בחיים: בני משפחותיהם היו חייבים לקנות כרטיס גם על שמם. אולם אותה כנסיה שאמורה היתה להיבנות מכספי היהודים, מעולם לא נבנתה; פרוייקט זה בוטל והכסף נכנס לקופת העיריה.

שוורצפלד ציין, שעוד בשנת 1901 המשיכה עיריית דורוהוי לגבות את המס הזה מיהודי העיר. אך עכשיו התשלום בוצע ישירות, ללא תיווכו של השוחט. גם יהודי שלא שחט עופות בשחיטה כשרה, היה חייב בתשלום זה. כאשר חייט יהודי מיאן לשלמו (1893), הוא נאסר והוכה בתחנת המשטרה. בעקבות הפגנה של יהודים לפני התחנה הוא שוחרר, אך אותו המס נשאר בתוקפו.

גזירות שפגעו "בצורה חוקית" ביהודי הכפרים שבמחוז - כמו בכפרים ברומניה כולה - נהיו קשות יותר ויותר. בצווים שהוצאו ע"י נציב המחוז גיאורגי האסנאש וסגנו, פוקדים על ראשי המועצות הכפריות לגרש כל יהודי מוכר יי"ש, "המנצל את האיכרים בדרך זו". הצו של סגן-נציב המחוז, ק. סמסרוביץ' הוצא ב-23.9.1882 וקבע את 26.10.1882 כיום שבו היו צריכים יהודי הכפרים לעזוב את כפריהם.

נציב המחוז אסר על היהודים למכור יי"ש בכפרים שבמחוז דורוהוי, לא רק הם עצמם, אלא גם באמצעות נציגים רומנים. מטרתו של צו זה היתה לגרום להידלדלותם של היהודים, אף שלא היתה בו נטיה לפגוע בהם פיזית.

בדורוהוי היה גם ניסיון לפגוע בתלמידים היהודים שלמדו בבתי-ספר כלליים. הם היו כנראה רבים מדי; דבר זה עורר את כעסו של מפקח מטעם משרד החינוך מן העיר בוטושאן. הוא אמר שתלמידים יהודים גרמו צפיפות בבתיה"ס בדורוהוי והמליץ לא להעבירם לבוטושאן. נראה שסבלם של יהודי מחוז דורוהוי היה גדול יחסית ליהודי רומניה כולה.

בר-אבי פירסם בספרו גם תיאור כללי של הישוב היהודי בדורוהוי. אף שאינו מצטט מקור מדוייק, הוא מציין שידיעותיו מתבססות על מאמרים וכתבות בעיתונים היהודיים "Fraternitatea" (האחווה) ו- "Aparatorul" (המגן).
הנה אחדים מהם בתרגום עברי:

"דורוהוי - בעיר זו גרות 1200 משפחות יהודיות, העוסקות במלאכה ובמסחר. יש בה תשעה בתי-כנסת; העתיק בהם בנוי מעץ אלון. לפני 5 שנים החליט נציב המחוז להרוס אותו, למרות התנגדות היהודים. במקרה, נציב המחוז חלה ומת; יורשו חלה במחלת עור. נציב המחוז החדש ביקש סליחה ומחילה בבית-הכנסת, כי הרי הוא זה שניהל את עבודות ההריסה, והתפלל לרפואה שלמה. בזכות זה נשאר בית-הכנסת העתיק קיים ועומד על מקומו. בעיר יש גם בית-עלמין עתיק יומין. הקהילה היהודית אינה מאורגנת כמוסד ואין כל ועד יהודי.

בשנת 1872 הוטל על היהודים מס בשר לשם בניית כנסיה נוצרית. הכנסיה ההיא לא נבנתה, אך העיריה המשיכה וממשיכה לגבות את המס ההוא. הוא כונה "המס על יהודונים" ולשם אכיפתו הובאו שוחטים מחוץ לעיר, ששחטו עופות מחוץ לגבולות העיר.

רב הקהילה מתפרנס מהכנסות המגיעות לו מדמי שימוש במקווה, בסכום של 50 זהובים לשנה. עבודת הסעד נעשית כולה בהתנדבות. חולים יהודים אינם מתקבלים בבית-החולים הממשלתי והם מתגלגלים ומתים בחוצות. קיימת חברה לעזרה הדדית וסעד והיא תורמת לפי אפשרויותיה; השנה היא עורכת פעולות הסברה לשם בניית בית-חולים יהודי.

בשנת 1879 הוקמה אגודת "Unirea" (האחדות): מטרתה להעלות את רמת ההשכלה של יהודי העיר. ילדים יהודים לומדים בחדר וגם בבתי-ספר כלליים; בחודש אפריל [1882] הוקמו ועדים שתפקידם לארגן את הגירתם של יהודים מקומיים [עלייתם לארץ-ישראל]. רצון ההגירה גדול במיוחד בכפרים, בהם העוני הגיע לשיאו. כיוון שהיהודים הכפריים [במחוז דורוהוי] יודעים לעבוד בחקלאות, הם מקווים שיהיו הראשונים שיישלחו לארץ-ישראל.

בחודש יוני 1882 עזבה את העיר ועלתה לארץ-ישראל משפחה עשירה, ש. בלומר. הוקם ועד שמטרתו לטפל בענייני הגירה, שאסף 200 ליי בלבד ואחרי זה הפסיק לפעול. נראה שאדישות גמורה שולטת בעיר".

"מיכאילן - [בעיירה זו] גרות 600 משפחות יהודיות, שרובן מתפרנסות ממסחר בתבואה. רק יהודים אחדים הם בעלי-מלאכה. החסידות מושרשת וזה בא על חשבון תנועת ההשכלה. זו עיר יהודית; היא בת 90 שנה ונושאת את שמו של מיכאיל סטורזה, נסיך מולדובה. הקהילה מתקיימת ממס שמשלמים היהודים ומהכנסות הנובעות מדמי שימוש במקווה. כן מחזיקים רב ושני שוחטים. כמו כן אוספים תרומות לפעולות סעד. כל מי שקונה מצות, משלם מס בסך 10 באני לקילו לשם עזרה לאביונים [קמחא דפסחא]. תלמוד תורה מתקיים מתרומות שאוספים שני אנשים מדי שבוע. קיימים חדרים, שבהם מלמדים א"ב לילדים. [בעיירה] פועלים 11 בתי-כנסת קטנים ואחד גדול, בן 86 שנה. המקווה ובית-העלמין הם עתיקי יומין. בעיירה קיימת אגודה מקצועית אחת בלבד, של החייטים היהודים. רעיון ההגירה [עליה לא"י] טרם חדר לישוב. לדברי העיתון "Fraternitatea", כאן הרוח אינה נושבת; הכל אדיש, הכל מת".

"סאוון - בוועד המקומי להגירה [עליה], שבראשו עומד אדולף ויטנר, ישנם 40 חברים. ההכנסה החודשית של הוועד היא בערך 60 ליי. הוא תמך בהקמת סניף ברדאוץ שפועל תחת חסותו של הוועד הסאווני. העיתון "Aparatorul" פירסם מודעה, לפיה אדולף ויטנר מחלק חלקות אדמה בחינם ליהודים שבעיירה (כדי לחנך אותם ולהרגיל אותם בעבודה החקלאית ולתת להם להרגיש את הטעם הטוב של הלחם שמכינים במו-ידיהם). בחורף הוא חילק עצים לחימום לעניים".

מהתיאורים האלה מתקבלת תמונה חלקית על החיים היהודיים בשלושת הישובים הנ"ל. גם למחברי המאמרים - האחים אליהו (אליאס) ומשה (מוזס) שוורצפלד היו כוונות משלהם. הם היו "משכילים" ולוחמים למען המודרניזציה והאמנסיפציה של יהודי רומניה. אליאס שוורצפלד לא היה ציוני ולא חובב-ציון, אלא מקורב לחברת כי"ח (כל ישראל חברים). אחרי גירושו מרומניה נתמנה למזכיר חברת יק"א (חברה להתיישבות יהודים, מיסודו של הברון הירש) בפאריס וראה עצמו כיהודי "ישראליטי" (שנטה להתבולל), וכרומני שהוגלה מארצו.

משה שוורצפלד גילה התעניינות יהודית רבה יותר והתקרב אל תנועת חובבי ציון (מאוחר יותר גם לציונות ההרצליאנית), אף על פי שלא השתתף בוועידת פוקשאן ובהתחלה אף לא גילה התלהבות רבה לגבי הכנת עליית יהודי מוינשט לארץ (אלה שהקימו את ראש פינה). לא רק גישתם, אלא גם בחירת הנושאים שבהם מסרו האחים שוורצפלד את ידיעותיהם בעיתון, היו תלויות בדעותיהם: הקמת "הוועדות" (שהיו בעצם ועדים או ארגונים מקומיים של תנועת חובבי ציון); "המודרניזציה", ו"ההשכלה" בקהילות; סבלם של היהודים בגלל אנטישמיות של השלטונות ושל פקידיהם; הוותק הרב של היהודים במקום. לעומת זאת הם הזניחו או תיארו מאוד בקצרה ובצורה דוחה למדי את החיים הדתיים התוססים בעיירות אלה.

נראה לי שישראל בר-אבי הושפע מנקודת המבט שלהם, אף מבלי להרגיש בכך. יתכן שגם עברו האישי - תקופת עבודתו אצל משה שוורצפלד ואחרי זה אצל ד"ר וילהלם פילדרמן - השפיעו על העדפותיו האישיות. הוא לא דן בצורה ביקורתית בידיעות שקיבל מהכתבות שפירסמו האחים שוורצפלד ולא ערך השוואות עם מקורות היסטוריים אחרים. הוא רק אסף, ריכז, תימצת ופירסם מחדש את הידיעות הנ"ל. התיאור הרחב של חיי הדת ושל החיים הקהילתיים במיכאילן נראה כפרי עטו של מחבר המתנגד לחסידות באופן גלוי: זו היתה נטייתה של תנועת

ההשכלה במאה הי״ט, אשר ראתה בחסידות זרם שהפריע להתבוללות היהודים בין העמים. לכן רוב תיאוריהם של המשכילים את החסידים נושאים אופי של שלילה.

מעניינים הנתונים על ועדי ההגירה. במחוז דורוהוי, ההכנות והתקוות לעליה היו חזקות יותר אצל היהודים שבכפרים, מאשר אצל יהודי העיר. יהודים כפריים במחוז ציפו להיות המתיישבית החקלאיים הראשונים בארץ-ישראל, בזכות הידע החקלאי שלהם. אך ציפיותיהם לא נתמלאו, כנראה מסיבות של חוסר מימון. בסאוון אף התכוננו ללמוד חקלאות בצורת רעיון הפרודוקטיביזציה (״דרך ארץ״) של כי״ח.

לעומת זאת, המצב בדורוהוי היה שונה. אף על פי שבעיר זו היו רדיפות והשפלות קשות נגד היהודים, הוועד שהוקם לארגון העליה לא״י הפסיק את פעולתו ולא העביר שום כספים לוועד המרכזי. יתכן שהדבר נבע מאי אמון באפשרויות הכלכליות של ארץ-ישראל, במצב הכלכלי של היהודים המקומיים, בהשפעתה של חברת כי״ח במקום. כן ידוע שיהודי דורוהוי אינם מופיעים בין מקימי המושבות הראשונות בא״י וצעירים יהודים מדורוהוי לא היו תלמידים בבית-הספר החקלאי ״מקווה ישראל״ בראשיתו.

רעיון העליה התקדם יותר בסאוון. הוועד המקומי הפקיד בקופת הוועד המרכזי סכום של 171 ליי. אף שזה סכום קטן יחסית, הוא מצביע על פעילותו של אדולף ויטנר ועל האווירה הכללית האוהדת לגבי העליה ששררה בעיירה.

לעומת זאת בעשור הבא, בשנת 1893, הוקם סניף של חובבי ציון בדורוהוי. אחרי זה התפתחה תנועה ציונית בעיר. בשנת 1900 מופיע תלמיד יליד סאוון, הלומד בביה״ס ״מקווה ישראל״. שמו היה הוכמן. הוא התחיל את לימודיו ב״מקווה״ בתאריך 9.10.1898, בהיותו בן 16. הרצון לעליה המשיך לשרור בסאוון אצל יהודים שומרי מסורת, שהושפעו גם מרעיונות המודרניזציה בעשורים הראשונים של המאה ה-20.

מלבד זאת, לפי הרשומות המצויות בידינו, מתברר שהיה גם סוג אחר של עליה לארץ של יהודים ממחוז דורוהוי: בשנת 1896 מוזכר יוצא דורוהוי, בכולל רומניה בצפת, שאף נבחר להנהגת הכולל. מדובר בר׳ יוסף מאיר מדהרוי (דורוהוי). במקביל מוזכרת תרומה כספית נדיבה שהגיעה לכולל זה מקהילת מיכאילן מהגבאים,, הרב משה הורוביץ אב״ד, והגביר נתן מאיר ורניר. אלה עובדות המורות על כוחו של הזרם החסידי בקהילות הנ״ל, שתואר בשלילה ע״י המשכילים. ובכן, לא הכל היה מת במיכאילן. אלו הוכחות נוספות, המדברות על דבקות בתורה ובלימודה ועל רצון לעליה ולתמיכה ביישוב הישן - הדתי - בא״י. זו לא אדישות, זה רק זרם אחר של היהדות החסידית, שאין לזלזל בו, שהיה אולי החזק ביותר בכמה מן העיירות שבמחוז דורוהוי. גישתו לא היתה ״תורה ודרך ארץ״ בא״י, אלא לימוד התורה בלבד, בשיטות מסורתיות.

שנה קשה אחרת בחיי יהודי רומניה היתה שנת 1900. ישראל בר-אבי מתאר את מצבם בספרו ״ההגירות משנת 1900״, על סמך קטעי עיתונות מקומית ועיתונות יהודית מארצות אחרות וכן ממקורות ארכיוניים. אולם בדיון על אודות תופעה היסטורית זו, המכונה ״יציאת רומניה״ הוא אינו משתמש בספרות ההיסטורית בשפה האנגלית שדנה בנושא זה, בגלל הגירת יהודי רומניה לארה״ב ולקנדה. מהגרים יהודים מרומניה פנו גם לארצות אחרות מעבר לים: קנדה, אוסטרליה, ניו-זילנד, דרום-אפריקה, תורכיה, ארגנטינה, מצרים. חלקם הצליחו להשאר בארצות אירופה המערבית (אנגליה, צרפת, גרמניה). כל מדינה הציגה קריטריונים משלה לקבלת מהגרים ועל אף הקשיים, יהודי רומניה משתדלים להתקבל שם. הורים נפרדים מילדיהם, לפעמים גם ראשי משפחה - ממשפחותיהם. חסרי אמצעים מתארגנים בקבוצות והולכים ברגל (״פוס-גייערס״) עד הגבול האוסטרי. בכל כפר ועיירה ובה קהילה יהודית מאורגנת, הם מקבלים לינה, אוכל וסיוע כספי או חומרי צנוע מידי יהודי המקום.

בריחת היהודים מרומניה מצאה הד בעתונות המערבית, אף שההנהגה הרומנית לא היתה מוכנה להכיר בהשפעת האפליה והאנטישמיות כסיבות לבריחה

זו. מועמדים להגירה הוציאו "עיתונים" ביידיש וברומנית – על פי רוב גליונות בודדים או כרוזים. "עיתון" כזה (כנראה כרוז) פורסם גם בדורוהוי. שמו "Aparatorul" (המגן). הוא פורסם ביוני 1900 ע"י הקבוצה השניה של מהגרים ברגל.

מה שחשוב בספרו זה של בר-אבי לגבי תולדות יהודי מחוז דורוהוי הוא תיאור מצב הקהילות מהן יצאו המהגרים או דרכן הן עברו. תיאורים אלה המופיעים בספר מתבססים על ידיעות שפורסמו ע"י משה שוורצפלד בעיתון "Egalitatea" (השוויון) בשנת 1900, וגם בעתונים אחרים. מדובר על העיר דורוהוי והעיירות דאראבאן, הרצה, מיכאילן.

י. בר-אבי מציין ארועים מקומיים הקשורים בהגירה ומתאר מצב קשה של עוני שבו חיו יהודי המקום. על פי מכתב של י. אסטרוק, נציג חברת כי"ח ברומניה, מובאים פרטים סטטיסטיים על מספר היהודים במחוז בשנת 1900. בעיר דורוהוי היו 6903 יהודים; דאראבאן: 1300; הרצה: 1939; מיכאילן: 2446; רדאוץ: 1200; סאוון 2000. מן הישובים הכפריים לא מובאים נתונים סטטיסטיים. כנראה היו בהם רק יהודים בודדים או משפחות ספורות.

והנה כמה ידיעות המובאות בספר, מתקופה זו:

"דורוהוי, 15.2.1900. – לוי סגל ציין בעיתון "המגיד" את המעשה כדלקמן: יהודי נעצר על גניבת לחם. כאשר נשאל מדוע עשה זאת, ענה שאשתו וילדיו לא אכלו זה כמה ימים. שוטר חקר את הפרשה ומצא בבית עלוב, אשה חולה שוכבת במיטה וילדים בוכים רעבים לאוכל. השוטר עצמו שילם את מחיר הלחם הגנוב, אסף כסף בעיר למען אותה משפחה ודאג להם גם אחרי זה.

5 במאי. – מדי יום עוזבים כ-30–40 איש. בין המהגרים גם אנשים בעלי רכוש כלשהו, שבעבר נמנו בין הסוחרים העשירים בעיר לדוגמה: מר מילכוביץ', שנחשב פעם בעל הון של 30–40 אלף ליי.

12 במאי. – 35 צעירים ושתי משפחות עזבו לאמריקה.

19 במאי. – 27 משפחות בעלות הון של 4–12 אלף ליי כל אחת עזבו את העיר.

16 ביוני. – התארגנה הקבוצה הראשונה של מהגרים ברגל ("פוסגייערס") ובה 50 חברים, שרוצים ללכת ברגל ולהגיע לעיר האמבורג. הם התכנסו בשבת בבית-הכנסת של הטלפארים (מייצרי סוליות) שם נשבעו ונשאו נאומים. המועמדים להגירה פנו למשה פישר בבקשה שיעמיד לרשותם עגלה להובלת חפציהם.

23 ביוני. – מתארגנת קבוצה שניה של מהגרים ברגל ובה 40 חברים, ביניהם גם נשים.

30 ביוני. – בתאריך 20 ביוני עזבה את העיר הקבוצה הראשונה של מהגרים ברגל. היו בה 63 חברים. היה זה לאחר שהמתינו כמה ימים – לשווא – לקיום הבטחתו של נציב המחוז מורוזי, שהבטיח להם להשתדל אצל משרד הפנים להשיג להם הסעה בחינם ברכבת ובאוניה, עד נמל רוטרדאם. משראו שההבטחה אינה מתקיימת, הם יצאו ברגל לגאלאץ, שם הם מתכוונים לעלות על אוניה שתיקח אותם לווינה. בשעה 1 הם התכנסו בחצר של משרדי הקהילה, שם אכלו ארוחת צהרים ואחרי זה הלכו לנציב המחוז, להודות לו על השתדלותו למענם. מורוזי נתן לכל מהגר 2 ליי ואיחל להם הצלחה. ממשרדי הקהילה הם הלכו לבית-הקברות היהודי. היו שם תמונות קורעות-לב. אפשר היה לראות שם אם הנפרדת בבכי מבנה, שעזב אותה לעולמים. שני בני-זוג אחרים נפרדו גם הם בבכי. כל הנוכחים – כ-2000 איש לא יכלו להתאפק ופרצו בבכי מר. צר לנו שאף רומני לא השתתף בזה.

האדון וגב' אהרונוביץ', נשיא בית-המשפט המקומי הגיעו למשרדי הקהילה, שם התכנסו המהגרים, והביאו להם תרומות. קלמן פישר תרם להם עגלה עם שני סוסים. בבית-העלמין, לפני היציאה, נאמו הרבנים ב. דרימר ורפאל גליקמן וגם ש.ח. הורוביץ. הקבוצה יצאה בשעה 3.30, לכיוון בוצ'צ'ה. כאן קיבלו אותם יפה ואספו להם תרומות נדיבות.

בינתיים התארגנה קבוצה שניה של מהגרים ברגל, בת 120 חברים, בהם 18 נשים.

5 ביולי. - נציב מחוז דורוהוי פנה למשרד הפנים במברק ובו ציין שאם יאשרו ליהודים נוספים לעזוב את העיר, היא תישאר שוממה, כי רוב תושביה יהודים.

7 ביולי. - קבוצה בת 30 חברים מדאראבאן, של מעוניינים להגר, הצטרפה אל קבוצת "Despartirea" (הפרידה) מדורוהוי.

שלוש קבוצות נוספות של מהגרים ברגל הוקמו בדורוהוי: 1) קבוצה בת 160 איש, שיצאו ב-6 ביולי. 2) קבוצה בת 40 איש, בעלי הון מסויים. 3) קבוצה בת 50 צעירות, שיעודה ניו-יורק.

14 ביולי. - בעקבות פעילותו הנמרצת בעניין מניעת הנפקת דרכונים, הקבוצות "Tinerimea" (הצעירים) וגם "Despartirea", שבהן 700 חברים, וכמו-כן קבוצת הנערות וקבוצה המונה 120 חברים, מדראוץ - התפזרו.

הצרה היא שרוב האנשים בקבוצות אלה כבר מכרו את רכושם, כפי שקרה גם למהגרים בקבוצות רבות מבוקרשט ומערים אחרות ברומניה."

"דאראבאן, 1 במרץ 1900. - לאחרונה עזבו 22 איש - לאמריקה. ב-5 במרץ יצאו 20 איש לאסקי סיר, אנטוליה.

24 במרץ. - בשנת 1899 עזבו 16 איש. מינואר ועד מרץ (1900) עזבו חמישה אנשים לאמריקה וארבעה אחרים - לאנטוליה. באפריל יעזבו 20 נוספים.

" יש [בעיירה] 50 משפחות המתקיימות על ממליגה קרה בלבד, שמבשלים ביום ששי. מתווכחים עם אנטישמים, המדברים על עושרם של היהודים..." ממכתבו של אדולף לאם, מ-14.3.1900.

"הרצה, 19 במאי 1900. - ב-31 במאי היה כאן מופע תיאטרון שבו הופיעו שני מהגרים מן העיר בארלאד, שהגיעו דרך מיכאילן. בתחילת האביב עזבו את העיירה כמה צעירים, ואחר-כך שמונה משפחות, ביחד 38 איש. ביניהם היה גם זקן בן 90, בעל הון של 12,000 ליי. מדי שבוע עוברים דרך הרצה 10-15 מהגרים, היוצאים את רומניה דרך נקודות המעבר מרמורניצה ומולניצה".

"מיכאילן, 19 במאי 1900. - ב-11 במאי הופצה שמועה שמהגרים ברגל מבארלאד יגיעו למיכאילן דרך דורוהוי (שם תרם להם מר מוקי פישר סעודה גדולה וגם 200 ליי). לכן יצאו אלפי אנשים בערב לקבל את פניהם, ליד מחסום דורוהוי, שם אמורים היו להגיע. הם [המהגרים] הגיעו למחסום בשעה 10 בערב. שם המתינו להם גם נציגי הקהילה היהודית, האדונים י.ל. שטיינברג, נ.מ. ורנר, ל. גרינברג ואחרים. בראש הקבוצה עמד היו"ר ש. גינזברג, וכן חברים אחרים בוועד. המהגרים הובאו לבית-הספר לבנים של הקהילה, שם חנו והביאו את העגלה עם חפציהם. כיוון שהיה כבר מאוחר, חילקו מיד את המהגרים בין משפחות מארחות. כל בעל-בית בעיירה הכניס לביתו מהגר אחד או שניים. בעיירה שררה מהומה עד שעה 2 בלילה.

המהגרים נשארו בעיירה עד יום א' בבוקר. אנשים רבים ליוו אותם למכס, שם עברו את הגבול לאוסטריה, לאחר שיהודים מן העיר סירט פנו לשלטונות האוסטריים וביקשו לאשר למהגרים את מעבר הגבול. במוצאי שבת הם ארגנו מופע-תיאטרון מוצלח מאוד. בסירט קיבלו את המהגרים בהתלהבות רבה.

א. וייסמן"

מתוך התיאורים הללו ניתן לשחזר כמה וכמה היבטים של חיי היהודים במחוז דורוהוי, בשנת 1900. העוני וההתרוששות היו גורם מרכזי, שהשפיע על יהודים מן המחוז לעזוב את בתיהם ולצאת לחו"ל. מתברר שבשנת 1900 היו בדורוהוי יהודים עניים ואף רעבים ללחם.

בדאראבאן היו 50 משפחות יהודיות שחיו בתנאים של תת-תזונה, שסיכנה את בריאות הילדים וההורים: הם חיו תחת איום של מחלת הפלאגרה (מחלת עור, הנגרמת מחוסר ויטמינים מסויימים, במיוחד אצל אלה האוכלים תירס בלבד).

מקרהו של היהודי מדורוהוי, שגנב לחם לילדיו הרעבים מזכיר את הסיפור על ז'אן ואלז'אן מן הרומאן "עלובי החיים" של ויקטור הוגו. אולם כאן זה היה מקרה אותנטי, שבו השוטר הוכיח בכל-זאת הומניות ורגש אנושי. אולם זו הוכחה

לגבי הסעד החומרי לנזקקים, מטעם הקהילה המקומית, שלא פעל כפי שצריך היה לפעול.

לעומת זאת, חיי המשפחה של היהודים במחוז התנהלו בצורה יציבה ומסורתית, עד שנת 1900, כאשר ההגירות גרמו לפריצה והתפוררות של המסגרת המשפחתית.

לגבי ההגירה עצמה, הנתונים והדיווחים העתונאיים מראים בבירור שני סוגים של מהגרים: משפחות מבוססות-יחסית, שהתרוששו בגלל המשבר הכלכלי, עוזבות בצורה מסודרת, מאורגנת, כל בני המשפחה ביחד, והן גם מממנות את הוצאות הגירתם. לעומתם - חסרי האמצעים, לרוב צעירים, המתארגנים בקבוצות ומתכוונים ללכת ברגל אל מחוז חפצם. אלה נאלצים לבקש סיוע מן הקהילות שבתחומן הם עוברים. הם אינם הולכים ישר, בדרך-המלך, אלא בדרכים צדדיות, תוך ביקור בכל יישוב שיש בו קהילה יהודית, היכולה לעזור להם.

קהילות מחוז דורוהוי, שדרכן עברו מדי פעם קבוצות מהגרים לכיוון הגבול האוסטרי, הוכיחו כאן סולידריות יהודית למופת. דוגמה לכך יהודי מיכאילן, המקיימים מצוות הכנסת אורחים מסורתית, בניגוד לתיאורם השלילי בשנת 1882, בפי ישראל בר-אבי.

אף שהמספרים הסטטיסטיים לגבי מספר המהגרים, המובאים בספריו של בר-אבי אינם מדוייקים, מובן חששו של נציב מחוז דורוהוי מפני התרוקנות העיר עם הגירת תושביה היהודים, שהיוו יותר ממחצית האוכלוסיה. דורוהוי היתה זקוקה לבעלי-המלאכה והסוחרים היהודים. המעמד הבינוני הרומני עוד לא היה מגובש בעיר.

כיוון שבר-אבי התבסס רק על מה שפורסם בעתונים, סביר להניח שלא כל הנתונים שהוא מביא היו מדוייקים. רק מחקר ארכיוני מעמיק בארכיונים רומניים בנושא זה יכול להשלים את דבריו של ישראל בר-אבי.

שנה של מבחן קשה במיוחד ליהודים ברומניה היתה שנת 1907, שבה התרחש מרד האיכרים ברומניה. את הצד היהודי שבמרד זה תיאר ישראל בר-אבי בספרו "ההיבט היהודי של המרד משנת 1907". רבות נכתב על המרד האלים הזה, והוא תואר בספרות מכל צדדיו. העובדה העיקרית היתה, שהאיכרים התמרדו נגד בעלי האחוזות ומיופי-הכוח שלהם, אלה שחכרו מהם את אחוזותיהם - תמורת סכומים נכבדים - והחכירו חלקות-חלקות לאיכרים, בחכירת-משנה, ובמחיר כזה, שכיסה את הוצאות חכירת האחוזה ועוד הותיר נתח נכבד בכיסו של החוכר. הללו ניצלו את האיכרים בצורה מחפירה. למרד היה בסיס כלכלי בעיקר. אולם פוליטיקאים רומנים מצאו שעיר-לעזאזל: היהודים. סיבותיו האמיתיות של המרד סולפו והוא הוצג תחילה כהתפרצות אנטישמית נגד חוכרי האדמה היהודים. היו כמובן חוכרים יהודים כאלה, אך אלה היו מעטים. הרוב היו חוכרי אדמה רומנים, וכן גם יוונים, ארמנים ואחרים. הפצת הגירסה האנטישמית הופקדה בידי אינטלקטואלים לאומנים וסטודנטים אנטישמים. הללו ניסו להסיט ולכוון את טינת האיכרים ואת עצם המרד שלהם - נגד היהודים.

אולם המרד החזק והחריף ביותר היה דווקא באיזור אולטניה, שם לא היו חוכרים יהודים כלל ומספר התושבים היהודים באיזור זה היה מועט, דבר שהוכיח בבירור את סיבותיו האמיתיות של המרד.

ההסתה האנטישמית במולדובה עוררה אלימות לא רק נגד חוכרים יהודים, אלא נגד יהודים חפים מפשע ואף עניים מרודים מעיירות וכפרים שבהם השתולל המרד. תחילה לא נקפו השלטונות אצבע כדי להגן על הנפגעים היהודים. פגיעה ביהודים לא הפריעה להם כמובן; יתרה מזאת: הם קיוו שבכך תוסח דעתם של האיכרים מן הסיבות העיקריות לקשייהם ושל המרד שלהם. אולם כאשר המרד התפשט לוולאכיה ופגע בבעלי-האחוזות עצמם ובחוכרים רומנים, לא נרתעו השלטונות ובפעולת תגמול של הצבא הרומני נהרגו תוך זמן קצר 11 אלף מבין המורדים.

ההיסטוריוגרפיה הרומנית מימי המשטר הקומוניסטי מחקה כמעט כליל כל היבט יהודי הקשור במרד זה, כפי שעשתה באופן שיטתי לגבי כל נושא היסטורי

שכלל היבט אנטישמי. מאורע היסטורי זה צומצם ל"מלחמת מעמדות" – מנוצלים נגד מנצליהם. ליהודים כבר לא היה מקום בהקשר זה. אמנם הוזכרו מדי פעם שמות של יהודים שנפגעו במרד, אך האופי האנטישמי של פגיעה זו לא צויין ואילו ההסתה האנטי-יהודית שגרמה לפגיעות אלה אינה מוזכרת כלל.

מחוז דורוהוי היה השני שבו פרץ המרד (אחרי בוטושאן). זה היה איזור חקלאי ברובו. האיכרים המורדים לא הצליחו להכנס לעיר דורוהוי עצמה. הצבא מנע זאת מהם. אולם הם פגעו בעיירות שבמחוז – הרצה, מיכאילן, סאוון – במיוחד בתושביהן היהודים.

בהתבססו, כאמור, על קטעי עתונות יהודית ורומנית-מקומית וזרה, מביא בר-אבי בספר זה פרטים מעניינים (אף כי לא שלמים, כפי שכבר ציינתי) על חיי היהודים ברומניה בשנת 1907.

תחילה הוא מתאר את התנועה הציונית ברומניה באותה שנה. הוא מציין שבאותה שנה פעלה בדורוהוי אגודה ציונית בשם "כרמל". היו בה 34 חברים ובראשה עמד אוזיאס סגל. אגודה ציונית פעלה גם בסאוון; שמה היה "אבן עזרא" והיא מנתה 61 חברים ובראשה עמד יצחק גולדנברג. בקונגרס הציוני השמיני שהתקיים אותה שנה בהאג, הולנד, היה גם ציר מסאוון, ח. סובלמן.

אחרי תיאור זה עובר המחבר לתיאור השלכותיו של המרד על הרחוב היהודי: יהודים נהרגו, נפצעו, נשדדו; רבים מהם ברחו מן הכפרים אל העיירות ובמיוחד אל הערים הגדולות יותר. זרם ההגירה גבר שוב. היה צורך דחוף להושיט סיוע חומרי ליהודים שסבלו מן המאורעות.

במחוז דורוהוי, רוב האחוזות הוחכרו לאחים פישר. ההסתה כאן היתה נגד "הטרוסט של פישר" ונגד מוקי פישר אישית וסכנת מוות ריחפה על ראשו.

בחודש פברואר 1907 – זמן קצר לפני התאריך הרשמי של פרוץ המרד, הוציא משרד הפנים של רומניה צו, האוסר על "זרים" (כלומר, יהודים שלא היו אזרחי רומניה) להתיישב בכפרים, פרט למקרים מיוחדים, מאושרים ע"י השלטונות. צו זה – שתוכנו לא ברור והוא משאיר מקום לפירושים שונים – לא ביטל את האישורים שניתנו בעבר ליהודים להתגורר בכפרים, אך השפעתו היתה רעה מאוד על היהודים. הרשויות המקומיות בכפרים יכלו מעתה לגרש יהודים מתחומם, ללא כל הגנה עליהם.

כותב בר-אבי: "לא ידוע מה גרם לנציב מחוז דורוהוי להשתמש באמצעים אלימים קיצוניים, עד כדי איסוף כל היהודים בכפרי המחוז, כמו שאוספים בקר, ולשלוח אותם משם תחת שמירה, אף את אלה שהיה להם אישור וזכות ישיבה, שנולדו במקום או שרתו בצבא". החלטה זו נתקבלה ב-12.2.1907, כאשר נציב המחוז הזמין אליו את כל ראשי המועצות הכפריות ופקד עליהם "לנקות את המחוז מיהודים תוך שלושה ימים!" הגירוש נעשה ללא רחמים, ביום חורף, במזג-אוויר קר במיוחד. כמה מבין ראשי המועצות הללו, שנאלצו לפעול בניגוד לרצונם, הציעו ליהודים לפנות לתחנות המשטרה ולמחות נגד הגירוש השרירותי. נציב המחוז לא קיבל כל ערעור. שום גוף יהודי מרומניה או מחוצה לה לא התערב בעניין זה והדבר הקל על מעשהו של הנציב.

אם כן רואים אנו כי הרדיפות נגד היהודים במחוז דורוהוי החלו במקביל לתחילתו הרשמית של המרד בבוטושאן (12.2.1907) ועוד לפני התאריך הרשמי של פריצת המרד במחוז דורוהוי (23.2.1907).

דו"חות של מפקח מטעם משרד הפנים (מ-5.3 ו-12.3) לגבי מחוזות בוטושאן ודורוהוי מתארים את האווירה המקומית: איכרים טוענים שבנו של הנסיך אלכסנדרו יון קוזה בא לתת להם אדמות, ולכן הם מתחילים לחלק ביניהם את אדמות היהודים. אותם דו"חות מראים שהחוכר פישר שילם עבור אחוזה אחת 6,000 ליי והחכיר אותה חכירת-משנה לאיכרים – תמורת 90,000 ליי.

המפקח מציין שרצונם של האיכרים הוא רק לקבל אדמה, אך רצון זה מנוצל על-ידי מורים אנטישמים בבתי"ס שבכפרים. אותו דו"ח שנערך ללא משוא-פנים מציין גם שהמורים מסוכסכים עם ראשי הכפרים. כן מצויין שם, שבכפרי המחוז הסתובבו כמה עירונים והסיתו את האיכרים להתמרד נגד החוכרים היהודים ולחלק ביניהם את אדמותיהם. אותו יהודי שתואר בערים כ"זר בתוך העם

הרומני" מתואר בכפרים כ"נצלן, התופס את רכושם של הכפריים". ואילו הכפריים הנבערים לא הבחינו כלל בין החוכרים לבין יהודים סתם, עניים ומסכנים כמותם.

אולם כאן ניתן לראות גם את הצד השני של המטבע. בעלי האחוזות תאבי הבצע היו מעלים מפעם לפעם את מחירי ההחכרה, עם חידוש ההחכרה מדי כמה שנים. כמובן שהחוכר, שנדרש לתשלומים גבוהים יותר ויותר, לא יכול היה להשקיע כספים נוספים בשיפורים טכנולוגיים בעיבוד האדמה. חוכר מתחרה יכול להציע לבעל האחוזה סכום גבוה יותר ולסלקו. לכן חייב היה החוכר להציע סכום גבוה יותר ויותר; את הקרקע היה מפצל לחלקות קטנות ומחכיר אותן לאיכרים, במחירים מפולפלים. נסיונות של איכרים בכפרים מסויימים, להקים אגודות ולחכור אדמות במשותף, לא עלו יפה.

אחוז הקרקעות שהוחכרו לחוכרי אדמה יהודים בשנת 1907 ברומניה כולה היה 6% בלבד, אולם במחוז דורוהוי זה הגיע ל-30%.

ב-3.1.1907 פורסמה כתבה בעתון "Patriotul" ובה נאמר: "בכפר שבמחוז דורוהוי הוקם ארגון סודי תחת שבועה; הוחלט שם שאם לא יצליחו להוציא את האחוזות מידי הפישרים ולקחת אותן לעצמם, יש להלחם עד שפיכות דמים". זה לא עניין איש, מדגיש בר-אבי, ראשי השלטון ברומניה לא חשבו שפעולה אנטישמית זו תתפתח מאוחר יותר לפעולה נגדם. סכנת הפגיעה ביהודי מחוז דורוהוי לא הטרידה אותם.

אולם במסמך שלא הגיע לידיו של בר-אבי מתברר, שנציב מחוז דורוהוי מיקלסקו חש בסכנת המרד. לדעתו, הוא עלול לפרוץ כל רגע בעקבות הפצת החוברת "Catre sateni" (אל הכפריים) מאת ואסילי קוגאלניצ'אנו. פופוליסט שמרן זה התנגד לקפיטליזם בחקלאות והטיף לחקלאות בשיטותיה המסורתיות. הוא הצליח להשפיע על האיכרים בדעותיו אלה. מיקלסקו ביקש משר הפנים ג.ג. קאנטאקוזינו לאסור את הפצת החוברת הנ"ל בכפרים שבמחוז, אך שר הפנים לא נענה. כמו כן ביקש הנציב סיוע צבאי לשם התערבות מיידית בפרוץ המרד. אותו מיקלסקו היה מעורב גם בפרשת חכירת אחוזת בשוטא (פומארלה) לקלמן פישר; האיכרים ראו אותו ואת סגנו כ"מכורים" למשפחת החוכרים היהודים. מיקלסקו אף "גירש" (בעצם פינה) את כל היהודים שבכפרי המחוז לעיר דורוהוי עצמה. איסור הפצת החוברת "Catre sateni" בא מאוחר מדי, ב-2.3.1907, אחרי סימנים מעידים נוספים של פרוץ המרד (במחוז בוטושאן), עליהם דיווח שוב העיתון "Patriotul".

●

ישראל בר-אבי מתאר את התפתחות המרד, לפי ישובים (לפי סדר הא"ב). הוא מתאר את מצב היהודים בדורוהוי עצמה, בעיירות ובכפרים שבמחוז, בהתאם למקורות שהיו בידיו.

"בודשט – האיכרים התמרדו ב-22.3 ושרפו את הבתים בכפר. במיוחד הם שדדו את ביתו של החוכר הרשקו.

ברוסקאוץ – היהודים פנכר ושולימוביץ גורשו מן הכפר.

דורוהוי – הפעילות האנטישמית מתנהלת בחסותם של מורים בכיתות הנמוכות, שמאחוריהם עומד המפקח אנטון פופסקו. נציב המחוז מיקלסקו החליט לפנות את היהודים המתגוררים בכפרים והוציא את החלטתו אל הפועל.

אם נקבל את דעתו של מזכ"ל משרד הפנים ספטסקו, מגיעים למסקנה שלא האיכרים העניים הם אלה שמרדו, אלא דווקא איכרים שיש להם חלקות אדמה ואין להם ענין עם החוכרים. לכן הכל מצטמצם בהסתה של ארגון אנטישמי. (לפי העיתון "Prezentul" (ההווה) מתאריך 7.3.1907).

בדורוהוי גם שמים בפיו של הקולונל מאראשסקו שכאילו אמר: "תביאו לי את כל היהודים כדי לחתוך אותם חתיכות חתיכות ולתת חתיכה כמזכרת לכל נוצרי". בימי המרד במחוז, הקרבנות הראשונים של האיכרים המוסתים לא היו החוכרים, שעליהם נאמר שמנצלים אותם, אלא היהודים המקומיים. אף על פי שהעיר דורוהוי היתה מוגנת מפני המורדים, בכל זאת שרר בה פחד.

דראגושן – בתי היהודים נשדדו ואחרי זה שרפו את העיירה.

דאראבאן – האיכרים היכו מכות רצח את שלמה סגל שהיה בדרכו לכפר סמוך. ב-4.3 נפגעו כמה בתים.

זבורישטיאה – המורדים עינו את היהודים עינויים קשים. הם היכו את היהודי ניסים סטולרו, אותו פגשו בכביש.

טארנאוקה – היהודים גורשו לעיר דורוהוי.

מיכאילן – כפי שמציים העיתון "Opinia" (דעה) מ-17.3 היהודים ארגנו הגנה עצמית תחת השם "המשמר האזרחי" ביום שבו ניסו המורדים להכנס לעיר. כדי למנוע התנגשויות עם האיכרים, הם לבשו בגדי איכרים. בלילה התכנסו לפני בית-מרזח מקומי כדי לשוחח על אירועי היום. החיילים שפיטרלו במקום שמעו רעש, הזעיקו עזרה וגדוד צבא הגיע במהירות. אנשי המשמר האזרחי יהודים מחופשים לאיכרים ניסו להרגיע את החיילים אך לשוא. החיילים ירו; שנים נפצעו ואחד נהרג מירי החיילים. ההרוג שעמד ליד באר מים נפל לתוכה. בקושי רב התברר המצב לאשורו והחיילים נסוגו.

מיטוק – המורדים הגיעו עם 40 עגלות ואספו כל מה שמצאו בדירות ובמחסנים. הושמדו שטרי-חוב בנקאיים של החוכר קאופמן; חלק מהם נמצאו אחר-כך: איכרים קישטו את קירות בתיהם באותם שטרות.

סאוון – חנויות נשדדו, יהודים הוכו.

פומארלה – היהודים המקומיים גורשו לדורוהוי והמורדים תפסו את חנויותיהם.

רדאוץ – העיירה נשדדה, היהודים עונו והחוכר גרופר ספג מכות קשות".

מתיאורים אלה אנו לומדים על מצבם של יהודי מחוז דורוהוי בימי המרד של 1907. "מזלם" של יהודי המחוז היה שהם גורשו (למעשה, פונו) לדורוהוי. המורדים לא הצליחו לחדור אל העיר עצמה. פגיעות פיזיות היו רק ביהודים שלא פונו או שנשארו בכפרים מסיבות שונות. מקרים של רצח ממש לא היו במחוז זה. אפשר לומר שנציב המחוז מיקלסקו הציל את חיי היהודים בכפרי המחוז, בזכות קשיחותו בפינויים, מעשה שנחשב לאנטישמי.

אמנם היו מעשי שוד חמורים, אך כמובן שחשיבותם חמורה פחות ממעשי אלימות גופנית כלפי היהודים, ואילו אבדות בנפש לא היו. היו אמנם פצועים רבים, במיוחד מבין אלה שהתחמקו מהגירוש או סרבו להתפנות לעיר. כן יש לציין במיוחד את התארגנות "המשמר האזרחי" להגנה עצמית של היהודים במיכאילן.

כמובן שמאורעות-דמים אלה, מעשי השוד ואף עצם ההתפנות ממקומות מגוריהם גרמו להתרוששות היהודים במחוז. על פעולות הסעד והעזרה למפונים אלה, אין מדובר בספר זה.

בסיכום כללי ניתן לומר על ספריו של ישראל בר-אבי, שהם יכולים לשמש כחומר עזר ומקורות תיעוד לחוקרי תולדות יהודי רומניה. אך ברור שחסרו לו מקורות רבים, במיוחד מן הצד הרשמי, שלטונות המינהל, תעודות ומסמכים השמורים בארכיונים הרומניים ולכן לא היתה לו אפשרות לערוך מחקר השוואתי, כמקובל בחקר היסטורי בימינו.

אולם הידיעות הרבות והמהימנות המובאות בספריו יכולות לעזור הרבה מאוד לכל מי שמנסה לשחזר את תולדות יהודי רומניה בכלל, ושל מחוז דורוהוי בפרט, בתקופה שבין 1882 ועד 1907. עבודתו החלוצית והשקדנית דורשת המשך, אם כי בשיטות מחקר מודרניות יותר.

הערת המערכת: רשימתו המלומדת, המעניינת והמאלפת של לוסיאן- זאב הרשקוביץ היא חלק מעבודה מדעית-מחקרית מקיפה, שרק חלק קטן ורלבנטי לענייננו הובא כאן.

מחוסר מקום ומסיבות ענייניות הובאו הדברים בהשמטות מסויימות שנתבקשו מטעמים מערכתיים. לא הובאו כאן ההערות ומראי המקום, כמקובל בכל פירסום מדעי. כן הושמטו הערות ביקורתיות וחילוקי-דעות כלפי מחבר הספרים הנ"ל, ישראל בר-אבי, שמקומם בחיבור המדעי השלם, שוודאי יראה אור בצורת ספר.

קהילת יהודי מחוז דורוהוי במחקרו של ד"ר יעקב גלר

ד"ר יעקב גלר הינו מגדולי החוקרים של יהדות רומניה והוציא לאור בשנת 1985 את ספרו הגדוש פרטים מעניינים: "צמיחתה ושקיעתה של קהילה – היהודים האשכנזים והספרדים ברומניה (1919–1941)".

ליקטנו מתוך ספרו של ד"ר גלר נתונים על קהילת מחוז דורוהוי, וזאת מתוך ים של פרטים ונתונים על קהילות יהודי רומניה בכלל.

האוכלוסיה היהודית ופיזורה בקהילות מחוז דורוהוי

שם הקהילה	1910	1925	1930	%	1940	1941	1942	%
דורוהוי	6400	6600	5820	36.7		5389	2315	15.0
דאראבאן	2387		1917	17.8		1854		
הרצה	1876	1880	1810	21.4				
מיכאילן	2134	1920	1490	40.4	1500	1301		
סאוון	1730		1774	35.8		2003		
ראדאוץ			780		772	772		

יהודים שהתגוררו בכפרים ובעיירות הקטנות בשנת 1930, שקיבלו שרותים דתיים בקהילת עיר דורוהוי

מספר הכפרים	מספר היהודים בכפרים	שם העיירה	מספר היהודים בעיירות 1930	1941
91	951	איבאנשטי	61	
		האברנה	57	
		האנשטי	74	6
		מיטוק	57	1

מפקד מפעלי הסעד והבריאות הקהילתיים במחוז דורוהוי

שם הקהילה	בית־ חולים	מיטות	מרפאה	מושב זקנים	מספר זקנים	בית יתומים	מספר ילדים	קנטינות (בתי־תמחוי)
דאראבאן	1		1	1	25			1
דורוהוי				1				1

מפקד המוסדות הדתיים של הקהילות במחוז דורוהוי

שם הקהילה	שנת הקמתה	מספר בתי״כ	מס׳ בתי מרחץ	מספר בתי־עלמין	מספר משחטות	מספר בתי־חרושת למצות
דאראבאן	1836	13	1	1	1	1
דורוהוי	המאה ה-17	12	1	1	1	1
הרצה	1725	4	1	1	1	1
מיכאילן	(1897) 1800	9	1	1	1	1
סאוון	1816	7	1	1	1	1

המועסקים היהודים בדורוהוי לסוגיהם ב-1939

סך העוסקים בכל המקצועות –	1144
בעלי מלאכה ועובדים –	489
פקידים, זבנים ומנהלי חשבונות –	163
חנוונים ותעשיינים –	358
אקדמאים, בעלי מקצוע חופשי –	15
מורים, רבנים ו״כלי קודש״ –	17
מקצועות חופשיים שונים –	102

מסים ישירים בקהילה היהודית

לפני מלחמת העולם הראשונה לא נהגו הקהילות, בדרך כלל, להטיל מס ישיר על החברים, משום שלא היו מוכרות רשמית ע״י הממשלה ולא היתה להן סמכות חוקית. אולם, הנהגות הקהילות דרשו מבעלי היכולת לתרום כרצונם תרומות שנתיות וולונטאריות, שנקראו ״קוטיזאציה״ (Cotizatie benevola) או ״קונטריבוציה״ (Contributie benevola). המיסים הישירים בקהילת דורוהוי היו 40% מההכנסות.

מסים עקיפים — הגאבילה

הגאבילה היתה המס העיקרי של הקהילות לפני מלחמת העולם הראשונה. גבייתה ומסירתה לקבלן תמורת תשלום, אושרה באופן רשמי ע״י נסיכי מולדובה ומונטניה כבר במאות ה-18 וה-19. בשנת 1930 היו הכנסות הגאבילה בדורוהוי כ-60% מהכנסותיה הכלליות של הקהילה.

החיוב והשלילה בהטלת הגאבילה

הכנסות הגאבילה היו קבועות, יציבות ובטוחות וניתן היה לגבותן יום-יום, משום ששחיטת עופות ובקר נערכה כמעט כל ימות השבוע. הקהילות יכלו לסמוך, שמקור הכנסה זה לא יאכזב. אולם, לעומת המס הישיר שהוטל בצורה פרוגרסיבית, היה מס השחיטה שווה לכולם, לעני ולעשיר כאחד. לכן, חלקם של בעלי המעמד הבינוני, בעלי משפחות ברוכות ילדים שצרכו כמויות גדולות של בשר, היה גדול יותר בתשלום מס זה לעומת האמידים, בעלי משפחות קטנות ומשפחות חילוניות, שלא צרכו הרבה. לפיכך גרם היטל זה סכסוכים ומריבות.

ליקוטים מתוך המחקר של ד"ר יעקב גלר

בסמוך למלחמת העולם הראשונה היה קיים בעיירה סאוון בית-דין רבני ארעי בראשות ר' אלטר לנדא, עם עוד שני שוחטים. העדים העידו ביידיש ומיעוטם ברומנית.

בשנים 1920–1921 הגיעו לעיירות המחוז דורוהוי ראשוני המורים לעברית, בוגרי המכון להכשרת מורים בקישינב.

בשנות ה-30, הופיעה רשימה ציונית מלוכדת לבחירות לקהילה היהודית בעיירה דוראבאן.

בדורוהוי היו ב-1930 5820 יהודים וב-1941 היו 5389. מספר חברי ועד הקהילה היה 41. מספר זה היה גדול בהרבה מאשר בקהילות אחרות באותה תקופה:

פיאטרה ניאמץ – 23 על 9000 נפש
פוקשאן – 17 על 5448 נפש
פאלטיצ'ן – 15 על 6052 נפש
פלוישט – 11 על 4500 נפש

בשנת 1928 הוקם איגוד הקהילות ברומניה עם 110 צירים, ובו נציגים כדלקמן: דורוהוי – 4, דאראבאן – 1, מיכאילן – 1, רדאוץ – 1, סאוון – 1, הרצה – 1. סה"כ היו מיוצגות באיגוד 63 קהילות.

הגביר מדורוהוי — בין "ז' טובי העיר" בצפת (1896)

באסיפה כללית של אנשי כולל רומניה בצפת, שהתקיימה בט"ו בתמוז תרנ"ו (1896), בחרו 60 החברים שנכחו, את "שבעת טובי העדה", שעליהם הוטל ניהול הכולל. והרי נוסח הפרוטוקול, בעברית, שטרם פורסם עד כה:

אנחנו הח"ח אנשי כולל רומניע באסיפתנו יחד לקיים את הפיוקטין [פונקטין = סעיפים] שהסכמנו כולנו פה אחד באסיפה הקודמת. בחרנו כולנו פה אחד ברצון הטוב ובדיעה ובחירה חופשית האנשים הללו לשבעה טובים שהמה ינהלו את הכולל כפי הפיוקטין הזה. ודוקא לבצע שליחת המעות שיהיו עפ"י יאקסין [המחאות שנשלחו בקביעות ארבע פעמים בשנה ממרכזי החלוקה במזרח-אירופה, עפ"י רשימת הנזקקים בא"י] ואלה המה הרבנים: הרב אברהם שלמה בהרש"ם, הרב ישראל מרדכי ברוינער מיאסי, הרב יצחק מאיר מארקאוויטש, ר' יוסף באלאבאן, ר' קלמן מאשקאוויץ, ר' מאיר טובינהויז, ולקאסירר [גזבר] הזט"ה [הז' טובי העיר] נבחר הרבני הגביר הנכבד הרב יוסף מאיר מדאהרוי [דורוהוי].

הממונים טיפלו בהכנסות השונות שהגיעו מהארץ ומחו"ל, בנדבות ובעזבונות. נקבע כי חותמת הממונים, בנוסח אחיד, צריכה להיות מוטבעת על כל הקבלות והאיגרות היוצאות לרומניה, לאמריקה ולשאר הארצות. באסיפה זו נוסדה חברת שומרי התקנות, והיא ייפתה את כוחם של שבעת טובי העיר להשגיח על התקנות הישנות ולהציע תיקונים חדשים.

מתוך: **"כולל מולדביה וולכיה בארץ-ישראל"**
מאת יעקב גלר, **"קתדרה"** 59, ניסן תשכ"א

אליהו פלדמן

בעלי-מלאכה יהודים במחוז דורוהוי

בספרו "בעלי מלאכה יהודים במולדאביה" (הוצאת מאגנס, האוניברסיטה העברית בירושלים) מביא המחבר, אליהו פלדמן, מחקר מקיף, מפורט ומתועד היטב, עם טבלאות מאירות עיניים, הסברים וסיכומים - המצייר תמונה חיה ואמינה של עיסוקיהם של אומנים ובעלי-מלאכה יהודים בנסיכות מולדובה במאה ה-19. הנתונים המופיעים בזה נלקחו מתוך שני מיפקדים שנערכו בשנים 1831 ו-1845. הקטעים המובאים כאן מתייחסים לעיר דורוהוי ולעיירות המחוז.

●

שיעור האוכלוסיה היהודית המתפרנסת ממלאכה היה שונה ביישובים השונים, אולם במרבית הערים הוא היה, הן ב-1831 והן ב-1845, לא פחות מ-30%. רק ב-3 מתוך 14 ערים ב-1831 וב-7 מתוך 18 ערים ב-1845 התפרנסו ממלאכה פחות מ-30% מאוכלוסיהן היהודים.

תפוצת היהודים בדורוהוי ובעיירות המחוז ושיעור המתפרנסים בהן מעיסוק במלאכה על פי מפקד 1845

שם הישוב	סה"כ תושבים (ראשי משפחה)	סה"כ יהודים (ר"מ)	מספר האומנים היהודים (ר"מ)	מספר הסוחרים היהודים (ר"מ)	אחוז האומנים באוכל' היהודית
דורוהוי	1023	598	164	243	36.9
הרצה	691	452	157	185	34.7
מיכאילן	401	258	45	101	17.6
דאראבאן	224	150	42	60	28.0
סאוון	54	54	6	21	11.1
ראדאוץ	43	43	6	6	14.0

חלקם של היהודים בכלל בעלי המלאכה בדורוהוי ועיירות המחוז על פי נתוני מפקד 1845

שם הישוב	מס' האומנים הנוצרים	מס' הפועלים הנוצרים	סה"כ נוצרים העוסקים במלאכה	אחוז היהודים בכלל האומנים	אחוז היהודים בין בעלי המלאכה	אחוז היהודים בכלל האוכלוסיה
דורוהוי	56	21	77	74.5	68.0	58.4
הרצה	70	2	72	69.1	68.6	65.4
מיכאילן	12	10	22	78.9	67.1	64.3
דאראבאן	32	-	32	56.7	56.7	67.0
סאוון	-	-	-	100	100	100
רדאוץ	-	-	-	100	100	100

מספר בעלי-המלאכה היהודים בדורוהוי, על-פי המפקד של שנת 1831:
חייטים – 27; תופרי בגדי עור – 4; סנדלרים – 6; כובענים – 3; אופים – 5; קצבים – 24.

הנתונים המובאים לעיל מלמדים כי בשליש השני של המאה הי"ט חל גידול רב במלאכה היהודית במולדאביה בהשוואה למלאכה הלא-יהודית וכי בעקבות כך עלה במידה משמעותית מאוד חלקם של היהודים במלאכה בנסיכות. באמצע המאה הי"ט ממלאים כבר היהודים תפקיד נכבד מאוד במלאכה במולדאביה, וב-4 מעריה החשובות – עיר הבירה יאסי, וכן בוטושאן, פאלטיצ'ן **ודורוהוי** – ובמרבית העיירות הגיעו בעלי-המלאכה היהודים למעמד בכורה.

תהליך חדירת היהודים למלאכה במולדאביה במחצית הראשונה של המאה הי"ט והפיכתם לגורם מרכזי במשלח-יד זה הוגדר על-ידי פובליציסטים והיסטוריונים רומנים בעלי השקפות אנטי-יהודיות, כ"השתלטות" של מהגרים יהודים על המלאכה בנסיכות, תוך דחיקת רגליהם של האומנים המקומיים. את הצלחת האומנים היהודים להגיע לעמדות מרכזיות במלאכה בנסיכות, ובעיקר במקצועות מסויימים, הם מסבירים בהסברים הרווחים בטיעון האנטישמי, כגון בתכונות הטבועות בהם.

אך עובדה היא שדווקא בעלי המקום היו מעוניינים למשוך אנשים להתיישב ביישובים הנוסדים על אדמותיהם ולעודד את הפעילות הכלכלית ביישובים אלה, ולשם כך נתנו הקלות שונות למתיישבים.

כך, כאשר ב-1835 עבר היישוב ולאדן [מאוחר יותר – מיכאילן] לבעלותו של הנסיך דאז, מיכאי סטורזה, קבע הנסיך, בכתב-הזכויות שנתן לתושבים, כי נגרים, מסגרים, בנאים, נגרי בניין, מלבני לבנים ואומנים אחרים, הקשורים למקצועות הבניה, יהיו פטורים במשך חמש שנים מתשלום דמי חכירה ואף יקבלו הלוואות בתנאים נוחים לצורך בניית בתיהם.

במרוצת המחצית הראשונה של המאה הי"ט, משהלך והתפשט העיסוק במלאכה בקרב יהודי מולדאביה, נוסדו חברות של בעלי-מלאכה יהודים. בשנת תקס"א (1801) נוסדה חברה של בעלי-מלאכה יהודים בעיירה ולאדן [מיכאילן].

אפשר להניח כי חברות נוספות התקיימו ביאסי וגם ביישובים אחרים בנסיכות, ובמיוחד במקומות ריכוז חשובים של בעלי-מלאכה יהודים, כגון בוטושאן. סימן לכך אולי, בתי-הכנסת המרובים של בעלי-מלאכה בערי הנסיכות. בתעודות הרשמיות של שנות ה-40–60 נזכרות אגודות של בעלי-מלאכה יהודים במספר רב, אך טיב אגודות אלה ומהותן אינו ברור כל צרכו ואין אנו יודעים אם אכן מדובר בכל מקרה בחברות של בעלי-מלאכה במשמעות של גופים וולונטאריים, בעלי תוכן חברתי ודתי, נוסף על התוכן המקצועי.

פנקסי החברות היו שמורים בזמנו בבתי-הכנסת ובבתי-המדרש של החברות, או בידי אנשים פרטיים, שהיו קשורים בצורה זו או אחרת עם החברות. בסוף שנות ה-80 של המאה הי"ט נעשו העתקים ותרגומים רומניים של כמה מן הפנקסים הללו, ביוזמת החברה לחקר ההיסטוריה של היהודים ברומניה ע"ש יוליוס ברש, שהוקמה בבוקרשט ב-1886. עתה ידועים לנו פנקסים של שש מן החברות הנ"ל: חברת הכובענים; השוזרים; הסנדלרים; הרצענים; חברת פיאטרה וחברת באקאו. פרט לפנקס חברת הרצענים, נמצאים בידינו רק העתקים ותרגומים שנעשו, בשנות ה-80 של המאה ה-19 כאמור לעיל.

מתוך הספר **"בעלי מלאכה יהודים במולדאביה"**
מחקרו של אליהו פלדמן, שנעשה בחסות המרכז לחקר יהדות רומניה והאוניברסיטה העברית בירושלים

איציק שווארץ-קארא

אבני זכרון

החתום מעלה עוסק בחקר כתובות על מצבות מן המאות ה-17–19 בבתי-העלמין של הקהילות היהודיות ברומניה.

בדרך הטבע, הרשימות המובאות בזה מתייחסות למצבות שנמצאו בבתי-עלמין בדורוהוי ובעיירות המחוז וזהו פירסום ראשון לכתובות אלה.

המתפרסם כאן הוא חלק ממחקר נרחב יותר, שעומד לראות אור. הכתובות שנכללו ב"אבני זכרון" תשמשנה מקור חשוב לחוקרי ההיסטוריה של רומניה בכלל וכן גם לחוקרי קורות היהודים וגם לחוקרי אומנותם של פסלי מצבות של יהודי רומניה.

ד ו ר ו ה ו י

- ב"ד ישראל ... ביום ו' דחודש תשרי שנת תקע"א לפ"ק (שנת 1811).
- איש תם וישר הור"ר יעקב בהור"ר חיים הכהן זצ"ל נפטר י"ח ימים בחודש אייר שנת תקע"ז לפ"ק. ת נ צ ב ה. (1817).
- פ"נ איש תם וישר מ' זאב וואל' בן מ' יהודא לייב נפ' ג' ימים בחד' איר [!] שנת תקפ"א לפ"ק. ת נ צ ב ה. (1821)
- פ"נ מציינין על הקברות שלא יחדל ה... הארץ חמדה המנוח וטמינת פה ה"ה המא' הג' חסידא ופריטא ירא האלוהים צדיק וישר מו"ה מתתיהו קלמן במ"ה טודרוס ז"ל אב"ד דק"ק שטיפינעשט בש' תקפ"ד לפ"ק. ת נ צ ב ה. (1814)
- פ"נ אשה הצנועה והחסידה מרת שרה בת מהור"ר יהודא ליב ז"ל נפטרה ה' ימים בחודש אלול תקפ"ז לפ"ק. ת נ צ ב ה. (1827)
- פ"נ איש תם וישר מ... משה במר' יוסף נפטר י"ט כסליו תקפ"ז לפ"ק. ת נ צ ב ה. (1827)
- פ"נ איש חשוב מו"ה שמש"נ (!) במר' אליעזר אהרן נפ' י"ח אדר התקפ"ו... (1826).

מ י כ א י ל ן

- תקצ"א. פ"נ איש תם וי' מו' פעריץ (!) בר' אברהם נפט' ... מנחם אב ת נ צ ב ה. (1831)
- שנת תקצ"א. פ"נ איש תם וי' מו"ה פייוויש ב"ה נחום נפ' י"ד אב תקצ"א... (1831)

ר ד א ו ץ

- תקצ"ג. פ"נ הבחור ראובן במ"ר אברהם נפטר י"ד אלול. ת נ צ ב ה. (1833)
- תקצ"ו. פ"נ אשה הצנועה מרת מלכה במו' אברהם יהודא נ' מ' ו אלול. ת נ צ ב ה. (1836)
- תקצ"ז פ"נ האשה הצנועה מרת האדל בת מו' ליפא נפטרה ר"ח אלול. ת נ צ ב ה. (1837)

ואלה שמות...

בדורוהוי והסביבה, מרבית היהודים, וההערכה היא כי 60% מתוכם, נשאו שמות משפחה לפי עיסוקיהם של אבות-אבותיהם והשמות עברו מדור לדור. ידוע ששמות משפחה רשמיים ניתנו לאנשים החל במאה ה-19. הפקיד השלטוני היה שואל את האיש מה עיסוקו או מקצועו, ולפי זה היה קובע ורושם את שמו.

ואלה שמות בני ישראל אשר היו ועדיין קיימים:

Arginteanu (צורף בכסף), Bacalu (בעל בית מכולת), Bârbieru (גלב, ספר), Birjaru (נהג ובעל מרכבה), Boiangiu (צובע בדים וחוטים), Blănaru (פרוון), Botnaru (חבתן), Bumbacaru (מייצר וסוחר בכותנה), Casapu (קצב), Ceausu (שמש), Cojocaru (פרוון), Covrigaru (אופה ומוכר כעכים), Căciularu (עושה כובעי פרווה), Croitoru (חייט), Curelaru (רצען), Căldararu (מייצר דליים), Ciubotaru (סנדלר), Crâșmaru (מוזג, בעל בית מרזח), Chetraru (סתת אבנים), Dascăl (מלמד), Fâinaru (טוחן ומוכר קמח), Grisaru (טוחן ומוכר גריסים), Matasaru (מוכר בדים), Opincaru (עושה נעלי עור מיוחדות לאיכרים), Pantofaru (סנדלר), Pascaru (דייג ומוכר דגים), Pitaru (אופה ומוכר פיתות), Rotaru (מייצר גלגלים), Sacagiu (שואב מים), Săpunaru (מייצר סבון), Stoleru, Scorțaru (נגר), Sticlaru (זגג), Tàbacaru (בורסקאי), Tinichigiu (פחח).

רבים מנושאי שמות אלה, בבואם לארץ, או בניהם, שינו את שמותיהם לשמות עבריים המקובלים בארץ; חלקם לפי תרגום, רובם לפי צלצול השם הקודם.

יעקב לבל, הקרוי שילישטיאנו, יהודי ירא-שמים, בעל אחוזה בכפר שילישאן, מחוז דורוהוי. צולם בשנת 1870.

אלקה רחמוט (בריד)

שק תפוחי-אדמה, שק תפוחי-זהב

שתי תקופות שונות זכורות לי מעיר מולדתי, דורוהוי: עד השואה – ולאחריה. העיר יפה ושקטה, במרכזה עובר הרחוב הראשי, Stefan cel Mare, המסתיים בכיכר רחבת-ידים ובקצהו הקתדרלה ובנין העיריה. בכיכר זו היינו צועדים, תלמידי בית-הספר, בימי החגים הלאומיים של רומניה.

בתוך האוכלוסיה המקומית, חיו בדורוהוי יהודים משכבות חברתיות שונות: פשוטי-עם, בעלי-מלאכה, סוחרים ובעלי מקצועות חופשיים. יהודים קשי-יום, שומרים את שבתותיהם, חוגגים את חגיהם, עמלים קשה לפרנסתם, אבל שואפים להנחיל לבניהם השכלה גבוהה בכל מחיר, בה ראו פתח להתקדמות בעולם.

החיים היהודיים מתרכזים סביב הקהילה, המחזיקה גם בית-ספר יהודי, בו רכשנו בראשונה את השפה העברית. החיים הדתיים מתרכזים סביב כיכר קטנה מוקפת בתי-כנסת: של החייטים, של הסנדלרים והבולט ביניהם – בית-הכנסת הגדול, בו שימש אבי בקודש, כחזן, בעל קורא ומנהיג רוחני. בבית-המדרש שבתוך בית-הכנסת הגדול היה אבי יושב בלילות החורף הארוכים ובערבי הקיץ הנעימים, שוקד על הגמרא, מלמד את אחי ואת בני העיר לימודי קודש.

ביתנו שכן בקצה העיר. בית קטן, מוקף חצר גדולה וגינת עצי פרי. ביתם של זיסל ושמשון בריד, ראשי תיבות של בן רבי יצחק דיין. אבי היה ידוע בפי כל כשומשין שויחט. הבית היה חם ופתוח לכל אורח שבא לפקוד את העיר. שליח מארץ-ישראל שבא לאסוף תרומות, התאכסן בו ומצא כאן פינה חמה ויחס נאה. בבית שרדה ההכרה כי בגלות אנחנו, והגעגועים לציון לא פסקו אף לרגע.

זכורים לי ערבי החורף הקרים והמושלגים של ט"ו בשבט, כאשר ברכנו "שהחיינו" על פירות "חמישה עשר" וחלמנו על הארץ שטופת השמש.

זכור לי אחד הימים לפני פסח. אבי קנה שק תפוחי אדמה לקראת החג. האיכר סחב אותו על כתפו עד למרתף. אז הבטיח לנו אבא, כי כאשר נזכה ונגיע לארץ-ישראל, יקנה לנו שק מלא תפוחי-זהב. ובדמיוני, דמיונה של ילדה שזכתה רק לעתים רחוקות לקבל חצי תפוז, שהיה שם יקר-מציאות, תארתי לי את הארץ כמקום של פז תמידי.

רעיונות ציוניים שונים וויכוחים תמידיים התנהלו בבית. שמואל, הבן הבכור, הצטרף לאגודת ישראל. האח השני, שלמה, היה בית"רי שרוף. כמה קינאתי בתלבושתו היפה, עם העניבה השחורה שלבש, כאשר התכונן יחד עם חבריו, לקבל את פני זאב ז'בוטינסקי, שבא לנאום בצ'רנוביץ בשנות השלושים. אבי נתן לכל אחד להביע את רעיונותיו, לעמוד על דעותיו, כי גרס: כשם ש"קנאת סופרים תרבה חכמה", כך קנאת מפלגות תרבה ציונות והמטרה הסופית היא תמיד חיובית. אבל אבא עצמו נשאר כל הזמן נאמן לציונות הדתית.

בתחילת שנות השלושים הגיעה לעירנו קבוצת בחורים צעירים, חלוצים, שהתכוונו להכשיר עצמם לעליה ארצה. הם קיוו למצוא עבודה חקלאית אצל האיכרים שבסביבה ולפרנס עצמם עד קבלת אישור העליה. הדבר לא עלה בידם, וכשנודע לאמי על מצבם הקשה, היתה נכנסת אליהם כל ערב ומביאה להם ארוחה חמה, ארוחתם היחידה באותו יום. הבחורים האלה הצליחו ודאי להגיע ארצה עוד לפני השואה.

עם פרוץ מלחמת העולם השניה, התחילו הפחד והחרדה לקנן בלב יהודי רומניה. צעירים רבים ניסו להמלט ולהגיע ארצה בעליה בלתי-לגאלית, וגם אחי שלמה, לאחר גלגולים רבים, הצליח לעלות בשנות השלושים המאוחרות. אבל באסון אניית "סטרומה", אשר טבעה בדרכה לישראל, נספו כמה בחורים מדורוהוי.

השואה שלנו התחילה בדורוהוי בסוף חודש סיוון ת"ש (1940). בבית הקברות היהודי, הנמצא בקצה הרחוב שבו גרנו, נורו למוות באותו יום מר ונמהר, למעלה ממאה יהודים.

בסתיו 1941, מיד לאחר החגים, בא החורבן הגדול. שיירות שיירות של יהודי דורוהוי וסביבתה גורשו לטראנסניסטריה. בתחילת אותו חורף אוקראיני קר וקשה, הגענו למוגילב, לאחר חציית הנהר ניסטרו (דנייסטר). הקור, הרעב ומחלת הטיפוס הפילו קרבנות רבים. נוסף על כך נמשכו כל יום גירושים מן הגיטו שבמוגילב לתוך ערבות אוקראינה.

בקיץ 1942, לאחר מחלת טיפוס קשה, מתאושש אבי ומתחיל שוב להתבלט בכל גודל אישיותו. הוא פוגש במוגילב עמית למקצוע וחברו מכבר, השוחט ברל לייוונדמן (לבנון) ויחד משתדלים לארגן במקצת חיים יהודיים בין אלה ששרדו מהחורף הקשה והאיום. שוב נהפך ביתנו, חדר אחד ארוך, שהצטופפו בו מספר משפחות, למקום תפילה, ערב ובוקר. כאן שומרים במקצת על הגחלת ומשתדלים להגיש עידוד וסעד לאחים לצרה.

בסוף המלחמה נהפכה דורוהוי לתחנת-מעבר, שבה עברו רבים מאלה ששרדו, ופניהם לישראל. לכאן מגיעים האדמו"ר מפשקאן והאדמו"ר רבי ברוך הגר מוויז'ניץ, החוזר מטראנסניסטריה. הקהילה מתארגנת מחדש, קולטת פליטים חדשים ועוזרת להם בדרכם ארצה. גם אבי חוזר לשמש בתפקידיו הקודמים.

בעלותו ארצה, לא הניח אבי את קהילתו ללא מנהיג. הוא השאיר על משמרתו את בנו צבי, אשר התיישב ביאסי, שם שימש כרב, שוחט ומוהל בכל הסביבה, עד שמחלה ממארת הכריעה אותו בדמי ימיו ולא זכה לעלות ארצה ולהתאחד עם משפחתו.

בהגיעם ארצה התיישבו הורי בישוב רכסים שעל יד כפר חסידים. כאן ראה אבי לעת זקנתו, בהתגשמות שאיפותיו. ממקום מגוריו היה משקיף על הכפר, סמל ההתיישבות הדתית. על הגבעה שוכנת ישיבת "כנסת חזקיהו" והוא התבשם מקול התורה הבוקע מבין כתליה. אנשי הישיבה למדו להכירו ולהעריך את אישיותו ונועם הליכותיו, אותם ערכים שצמחו וטופחו בדורוהוי הרחוקה והיכו שורשים בארץ-ישראל. ניניהם של זיסל (נעמי) ושמשון בריד, הנושאים את שמם, נעמי בבני-ברק, נעמי ברחובות ונעמי בקרית אתא, שמשון בירושלים ושמשון בקרית מוצקין, ממשיכים את הדרך של סבא וסבתא-רבא.

חג סוכות ראשון בארץ. שמשון וזיסל בריד בשנה הראשונה לעלייתם

שמשון בריד בטקס הכנסת ספר תורה בבית-הכנסת של יוצאי רומניה ברכסים

שרה ברבירו

בית-הכנסת "מערת המכפלה"

סבא של אמי, פרוים סין קיבא, חייט במקצועו, קנה יחד עם ישראל יענקל שכנו, בית קטן ברחוב טראיאן והפך אותו לבית-כנסת. בשנת 1934, מספר ימים לפני מותו, היה סבא פרוים חולה ומאושפז בבית-החולים היהודי. באחד הלילות יצא בכותונת הלילה מבית-החולים והלך לביתו של אחד מעשירי העיר, יהושע מוסקוביץ', שהיו לו אחוזות ויערות לרוב. בשיחה הלילית ביניהם אמר לו סבי-זקני: "אתה מדבר עם אדם מת. אני רוצה שתבטיח לי שאחרי מותי תתרום קורות עץ לבניית בית-כנסת גדול ויפה, במקום בית-הכנסת הקטן המט ליפול שברחוב טראיאן".

עלי לציין שסבי-זקני היה בעל-בית מכובד, שזכה להערכה רבה בקהילה ושימש הרבה שנים כחבר ועד הקהילה, וכמובן שמוסקוביץ, ידע עם מי הוא מדבר. לאחר קבלת ההבטחה ממנו, חזר סבא פרוים לבית החולים ולמחרת החזיר את נשמתו לבורא. זמן קצר לאחר מותו של סבא פרוים, התחילו שני בניו, אהרן-הרש (אבי אמי - שהיה המנהיג של החבורה) ואחיו מרדכי-איציק לטפל בקיום הצוואה של אביהם. ראשית, הקימו ועד פעולה, בו השתתפו גם בניו של ישראל יענקל - משה לייב ינקוביץ' (אביו של יוסף ינקוביץ', מעמודי התווך של ארגון יוצאי דורוהוי), בן-ציון ינקוביץ' וכן פינקו מסאוון. כמו כן השתתפו בעלי-בתים אחרים כגון שמעון האבוט, רחמיאל שטיינר, הספר אקירי ועוד. קורות העץ הגיעו מן היערות של מוסקוביץ', פועלים הרסו את בית-הכנסת הישן והתחילו לבנות את בית-הכנסת הגדול, החדש והיפה.

באחד משלבי הבניה אזל הכסף וועד הפעולה מצא פתרון להשלמת המשאבים הדרושים ע"י ארגון הצגה ביידיש בשם "מוקה-מלך הנגר", שאותה ביים זכריה רוזנצווייג, ששיחק גם את התפקיד הראשי. הוא גר כיום עם אשתו סלי בראשון-לציון. שאר השחקנים היו חלוצים מבסרביה שהשתייכו לתנועת "גורדוניה" והיו מראשוני החלוצים שעלו ארצה מרומניה. חלוצים אלו היו בהכשרה בדורוהוי והתגוררו אצל ד"ר שלייכר ברחוב Muzelor, מאחורי בית-מלאכה לחבלים שהיה ברחוב Costica Stroici. גם בני דורוהוי השתתפו כשחקנים בהצגה, ביניהם סימה מרקביץ' ואביה מרקו; פסיה בוטנארו, ששיחקה את תפקיד מירלה; שמרל סקאג'יו בתפקיד הנרי בן העשירים, המפתה את מירלה ואחרי שהיא מתמסרת לו, הוא עוזב אותה בצרתה ובחרפתה; שרה בויניש בתפקיד המשרתת בבית העשירים; יהודי בשם זכריה צ'ורס והרבה אחרים, שעזרו מאחורי הקלעים. ההצגה נחלה הצלחה רבה וכל ההכנסות היו קודש להמשך בניית בית-הכנסת וצידו בכל הדרוש. לאחר סיום הבניה, אורגנה מסיבה רבת-משתתפים שהתקיימה בבית-הספר היהודי.

המבנה החדש היה יפה ומרווח לפי המושגים של הימים ההם ואני, שגדלתי סביבו, זוכרת כל פרט שבו: היה בו אולם גדול ובו ארון קודש יפה, ששימש לתפילה בקיץ ובימי חג, אולם קטן ששימש לתפילה בחורף ובו היה תנור עגול מברזל, שהספיק לחמם את החדר וליצור אווירה חמה ונעימה בימות החורף הקשים; והיתה עזרת נשים גדולה במרפסת, עם כניסה נוספת דרך חדר המדרגות הצר שבחצר.

מיותר לציין שסבי היה בין המתפללים הקבועים בבוקר ובערב ושימש הרבה שנים גבאי בית-הכנסת.

בשמחת תורה היו מגיעים כל הילדים עם דגל ובראשו תפוח ונר דולק, הגברים ערכו "הקפות" והנשים שעמדו מסביב ברכו: "שתזכה לשנה הבאה", "שתהיה בריא", "שיהיה לך נחת מהילדים" וכו'.

לקראת סעודת פורים היו מבשלים דגים, צלי וכתוספת - מאפה נפלא שנקרא "מוינה", שהיה עשוי בצק עם מילוי כבדים וכוסמת או תפוחי-אדמה. לקינוח היו מגישים קיגל מאיטריות והרבה אגוזים וכן יין, שהרבה את השמחה.

מדברי אמי חיה ואחותה אתל, למדתי שבאותה התקופה היו בבית-הספר היהודי רק ארבע כיתות (א'-ד') ומי שרצה להמשיך ללמוד היה עובר לבית-ספר כללי. כך יצא שגם אמי, גם אחותה וגם אני למדנו עד כתה ז' באותו בית-ספר, "Scoala Nr. 2" ברחוב Stefan cel Mare ואפילו המנהלת הראשונה שלי היתה אותה מנהלת של דודתי. קראו לה Doamna Vasiliu. בעלה היה קצין גבוה בצבא והם התגוררו בדירה סמוכה לחדרי ההנהלה בבית-הספר. אנחנו היינו עשר בנות יהודיות מתוך 19 תלמידות ומכאן אפשר להבין את החשיבות שבני עירנו ייחסו למתן חינוך והשכלה לבניהם ובנותיהם.

אבי, קופל ז"ל, נפטר לפני כ-13 שנה, אחרי מחלה ממושכת וסבל רב. הוא היה ספר ועבד בקואופרטיב הספרים שנפתח בעיר, אחרי שהלאימו את כל המספרות, כולל המספרה שלו, שהיתה ממוקמת אצל יהודי בשם פומרליאנו, במרכז העיר, לא רחוק מבית המרקחת רושו.

סבא פרוים, עם בנו מרדכי-איציק ובתו מרים (התחתנה עם חייט מצ'רנוביץ, לייב וורפולר, גר עכשיו בעכו). בת אחרת שלו, רנקה, היתה נשואה לאיש בשם הרצנו, מהרצה. ילדיה נמצאים בארץ

שני בניו של סבא-רבא פרוים: אהרן-הרש (סבא של הכותבת, מימין) ואחיו מרדכי-איציק

כיתה ז׳, עם המורה גב׳ *Robu*
שורה עליונה, מימין לשמאל: שרה בויניס *(שניה מימין)*, ביקה אייזיק *(שלישית)*, חנה קיטראָרו *(חמישית)* – נרצחה בפוגרום. גיזיה גוט *(שביעית)*, רוזה סקאג׳יו *(קיצונית משמאל)*.
שורה שניה, מימין לשמאל: חיה קרויטורו *(אמה של הכותבת)*, שרה ביגל, סאלי רוזן ורוזה פייטררו *(חמישית)*. למטה, שלישית מימין: פסה מילר

קואופרטיב הספרים. ראשון מימין: קופל סקאג׳יו, אביה של הכותבת.

לאורה תמיר (סיגל)

זכרונות ילדות מדורוהוי

נולדתי כבת למשפחה בעלת אמצעים. היינו חמישה ילדים. אבי, אברהם סיגל היה נציג הקהילה היהודית בעיר. תמיכתו בציונות, הן מבחינה רעיונית והן מבחינה חומרית היתה ידועה. התחנכנו לאהבת ציון ולמדנו בבית-הספר היהודי את ארבע הכיתות הראשונות. כיוון שלא היו בתי-ספר תיכוניים יהודיים בעיר, עברנו ללמוד בבתי-הספר הממשלתיים. המעבר מחברה יהודית טהורה לחברה מעורבת, יהודית-נוצרית בלבלה אותי לגמרי. התחלתי להרגיש אפליה כיהודיה.

הורי רצו לעלות ארצה, אבל העיסוקים של אבי בתור ספק לצבא הרומני בדורוהוי ובצ'רנוביץ, שהיו קשורים בחוזים והתחייבויות, לא אפשרו לנו לממש את רצוננו הציוני. בסוף שנת 1939 יצא אחי הבכור באוניית מעפילים ארצה, כדי להכשיר דרך לעליית המשפחה בעתיד, אבל מלחמת העולם השניה פרצה ב-1940 והקשר עם אחי נותק. בשנות המלחמה שלט ברומניה ממשל צבאי. אבי, שהיה קשור עם הקצונה, הוזמן ע"י ראש המחוז, שהודיע לו בסודי-סודות, שעליו לחזור מהר לביתו ולא להסתובב ברחובות העיר. עליו להסתגר בביתו עם משפחתו, כי דבר מחריד עומד לקרות בעיר. באותו ערב התחיל הפוגרום בעירנו.

אחרי הפוגרום נפוצה שמועה, שהוליכה שולל הרבה יהודים, שבטראנסניסטריה הולכת ומוקמת ארץ מקלט ליהודים. כך נפלו הרבה יהודים קרבן לתמימותם ומרצונם הטוב נשלחו לשם. אחרים גורשו לשם בכוח ובאלימות.

משפחתנו ניצלה הודות לאבי, בזכות קשריו עם אנשי הממשל, שעשו עמו חסד והגנו עלינו. יחד עם זאת, בגלל המצב הבלתי יציב, שהיינו הרבה זמן במעצר-בית וכל רכושו של אבי הוחרם. תקופה מסויימת ענדנו את הטלאי הצהוב. למזלנו, נהנינו מתנאים מיוחדים, בגלל שסבי מצד אמי נפל כחייל בצבא הרומני, במלחמת העולם הראשונה. אבל המצב החמור וחוסר הקשר עם אחי גרמו לאבי סבל רב. בשנת 1943 נסע אבי לבית-החולים היהודי ביאסי לריפוי ושם נפטר.

ביולי 1945 יצאנו, אני ואחותי, בדרך בלתי לגאלית, לעלות ארצה דרך הונגריה, אוסטריה, איטליה ובדצמבר אותה שנה הגענו לארץ עם עליית הנוער בדרך לגאלית, על אניית המלחמה האנגלית "פרינסס קטלין". שנה לאחר מכן עלתה ארצה שארית המשפחה מרומניה. בחיפה התאחדנו כולנו, כולל אחי ששרת באותה עת בצבא הבריטי.

כמובן שהגענו ארצה כפליטים חסרי כל ונאלצנו להתחיל הכל מבראשית, אך הצלחנו להשתקם מבחינה כלכלית והתחלנו חיים חדשים בארץ.

מגן-דוד אנושי, נוצר בידיהם של חברי החלוץ בדורוהוי, 1945

הרב מאיר וונדר

רבנים במחוז דורוהוי

אפשרויות המחיה הנרחבות ברומניה פתחו במאות האחרונות כר נרחב לגלי ההגירה של יהודים מצפון וממזרח, מאזורים מוכי עוני ודלות ברחבי גליציה ואוקראינה. בעקבותיהם הגיעו גם רועים רוחניים, תלמידי חכמים ומשמשים בקודש בתפקידי דת שונים. ידועים לנו מספר רבנים ואדמו"רים שהשתקעו או שנבחרו לכהן בקהילות מחוז דורוהוי ובשורות הבאות הם יירשמו בקצרה. הסקירה התמציתית מתבססת על "פנקס קהילות רומניה", חלק ראשון, בהוצאת יד ושם (להלן: פנקס) ועל ארבעת חלקי האנציקלופדיה שלי על חכמי גליציה - מאורי גליציה (בקיצור: מ"ג).

דורוהוי

ראשון הרבנים בדורוהוי הנודע בשמו הוא הרב מתתיהו קלמן, שנפטר בשנת תקפ"ד (1824). אין ידוע מי בא אחריו, אבל בשנת תרי"ז (1857) נתקבל הרב משה צבי ב"ר ישראל, שכיהן עד שנת תרמ"ו (1886) [פנקס, 104]. על מקומו נבחר בן למשפחת טויבש המפורסמת מיאסי: הרב חיים (תר"ז-תרס"ט, 1847–1909). בגיל צעיר נתקבל כרב בסאסוב שבגליציה, וממנה עבר לדורוהוי. שמו הטוב הלך לפניו כרב מומחה, וכעבור שלוש שנים נקרא לרבנות גדולה יותר בעיר בוטושאן. בעולם התורני נתפרסם בספריו "שאלות ותשובות", "חיים של שלום" א-ב, "פירוש עטרת ישועה" על ההגדה של פסח וההספד על הרבי מצ'ורטקוב [מ"ג, ח"ג, 55–57]. אחרי עזיבתו עלה על כסאו הרב דב בר דרימר (תרמ"ב-תרפ"ט, 1889–1929), אף הוא ממשפחה של פוסקים מובהקים, ותחילת רבנותו בקהילות הסביבה: בוצ'צ'י מתרל"ח (1878), בורדוז'ן מתר"מ (1880) והרצה מתרמ"ב (1882). ארבעים השנים ששימש כרבה של דורוהוי הטביעו חותם על חיי הדת בעיר. בני הקהילה התכבדו ברבם הגאון, שהתכתב בשאלות הלכה עם גדולי המשיבים בתקופתן [מ"ג, ח"א, 832]. בתקופת הביניים שבין שני הרבנים כיהן שם כדיין הרב יוסף פרידמן, אך כעבור שנתיים, בתרנ"א (1891) נתקבל לרבנות גבודזיץ בגליציה [מ"ג, ח"ד, 174].

אדמו"רים ורבנים בדורוהוי

ר' יחיאל מיכל ב"ר יעקב יוסף טירר - אדמו"ר בדורוהוי.

ר' אהרן זליג ב"ר יעקב פנחס טירר - מדורוהוי.

ר' נפתלי מרדכי ב"ר מאיר שמרלר (אדמו"ר בגורה-הומורה, בוקובינה) חתן ר' מאיר מושקוביץ משאץ - אדמו"ר בדורוהוי. עלה לארץ והיה אדמו"ר בעכו. נפטר כ"ה אדר תשכ"ט.

ר' יוסף אהרן רבינזון ב"ר אליעזר זאב (מבוצ'צ'ה) מדורוהוי. נפטר כ"ח סיון תרע"ג.

ר' חיים רבינזון ב"ר יוסף אהרן מדורוהוי.

ר' אליעזר הגר ור' משה הגר, יחד עם אביהם ר' ברוך הגר משושלת ויז'ניץ שהו בדורוהוי בשנים 1944–1945, לאחר שובם מטראנסניסטריה. הם השתכנו בבנין של מינהל הכספים העירוני ושם הקימו למעשה ישיבה, בית-כנסת ובית-מדרש שבהם התנהלו לימודי תורה יומם וליל.

באותה תקופה שהה בדורוהוי גם ה"פאקשאנער רבי" (הרבי מפוקשאן) ר' משה פרידמן ולכן ניתן לומר כי דורוהוי היתה תקופה מסויימת עיר חסידית ממש, עם אדמו"רים גדולים.

מיכאילן

רבני המקום היו בני משפחת הורביץ, וידועים לנו במאה הקודמת שלושה דורות: הרב יהודה אהרן, בנו הרב נפתלי, נכדו הרב משה. זה האחרון היה תחילה רב ביבלוגוב שבגליציה, ומשנת תר"מ (1880) רבה של רדאוץ. שמם מופיע רבות בספרי הפוסקים [מ"ג, ח"ב, 195, 179]. ספק אם נכון מה שנמסר [פנקס 180], שהרב נפתלי נקרא הרבי מנדבורנה, ונודע כבעל מופת. תקופה קצרה שימש בקהילה הרב שבתאי סגל, כמו גם בקהילות סוליצה ורדאוץ. פירסומו בא לו כרבה של בוהוש, בה כיהן כארבעים שנה, עד לפטירתו בשנת תרס"ג (1903). הניח כמה ספרים בכתובים ומהם נדפס רק חלק ראשון של שו"ת הרשבי"ד [מ"ג, ח"ג, 1048].

דאראבאן

ממשפחת טייטלבוים המפורסמת, שהעמידה רבנים ואדמו"רים ידועים, בא הרב אשר ישעיה, בסוף המאה הי"ט לכהן בקהילה. נמסר כי גורש מהמדינה בשנת תרמ"ג (1883) בתור אזרח זר, שכן מולדתו ומקום גידולו בגליציה, שם עשה את רוב שנותיו כרב העיירה בליגרד [מ"ג, ח"ג, 92]. בזמננו זכור הרב נחום שמריה שכטר, שהיה כאן הרב לפני מלחמת העולם הראשונה. לאחר מכן עבר לרבנות הוש. מאז עלייתו לארץ בשנת תשי"ב (1952), רבה של קרית היובל בירושלים, עד לפטירתו בשנת תשכ"ז (1967). חיבר שלושה ספרים בהלכה ובאגדה [פנקס, 103].

הרצה

בעיר שכן רב צדיק, מתלמידי מנהיגי החסידות, והשפיע בה רבות בהיותו נערץ על ההמונים. זהו רבי אליעזר זאב וולף ב"ר חיים (תק"ס-תרי"ב, 1800-1852). באין לו שם משפחה (מרילס?), קראו לו רבין. בארבע שנותיו האחרונות גר בבוצ'ץ' ושם גם חי ופעל בנו, ר' יוסף אהרן (תקצ"ה-תרע"ג, 1835-1913), ונכדו ר' אליעזר זאב [מ"ג, ח"ג, 959-954; פנקס 118], ור' משולם זלמן פרנקל, שאת מקומו מילא בנו, ר' חנוך הניך, עד שעלה לארץ בשנת תשכ"ב (1962) וקבע את בית מדרשו בחיפה.

הרב מאיר וונדר הוא חוקר מובהק בתולדות הרבנות.
ערך והוציא לאור את האנציקלופדיה לחכמי גליציה

"בוררים" מוסד שיפוטי של קהילת דורוהוי

במשך עשרות שנים ויותר, לפני מלחמת העולם השניה, יהודי מחוז דורוהוי כמעט ולא הזדקקו למוסדות השיפוטיים ומערכת המשפט של המדינה, לגבי סכסוכים ומחלוקות בתחום עסקים ובעיות משפחתיות. מבחינת המקובל ברחוב היהודי, לא היה זה נאה כי יהודים יבואו לפני כס המשפט של הרשויות השיפוטיות הממלכתיות של הגויים, בסכסוכים שבין יהודים לבין עצמם. בדרך-כלל, המשפטים שנדונו בבתי-משפט ממלכתיים, היו בין יהודים לגויים.

בינם לבין עצמם נתדיינו היהודים בשתי מערכות של "בוררים". מערכת אחת היתה זו של רבני המקום, אשר פסקו לרוב מן הזווית ההלכתית וכן הרבו לתת "עצות" אשר היו מקובלות בקהילה כהוראות מחייבות. ובאשר לסכסוכים עסקיים בין יהודים - היתה קיימת מערכת בלתי פורמלית של "בוררים".

ה"בוררים" היו יהודים מקובלים בחברה היהודית מבחינת טוהר המידות שלהם. שני יהודים שהיתה ביניהם מחלוקת, נהגו לפנות ל"בורר" מקובל עליהם ופסיקתו היתה מקובלת עליהם והם היו מצייתים לה. זכור לי, שלבית אבי, שהיה אחד ה"בוררים" בעיר, היו באים יהודים שהיה ביניהם סכסוך עסקי כלשהו, שוטחים בפניו את טענותיהם והפסיקה של אבי היתה מסתיימת בשתיית "לחיים" ולחיצות ידיים.

שלמה דוד

הרבנים שכיהנו בקהילת דורוהוי והסביבה

מתחילת המאה ה-19 ועד 1941

(כולל שו"בים, מ"מ רבנים, דיינים ואדמו"רים)

דורוהוי – הרב אברהם יוסף, הרב רפאל הלוי גליקמאן, הרב צבי הירש, הרב חיים טויבש, הרב דב בער דרימר, הרב דוד שכטר.

דאראבאן – הרב צבי הכהן, הרב עוזר צאזמיר, הרב ישעיהו טייטלבוים, הרב נחום שמריה שכטר, הרב איגנץ לייפר.

הרצה – הרב דב בער דרימער, הרב מאיר לאופר, הרב ר. הרשקוביץ, הרב יואל דוידזאהן.

מיכאילן – הרב נפתלי הורוביץ, הרב משה הורוביץ, הרב יצחק מאיר מארילוס.

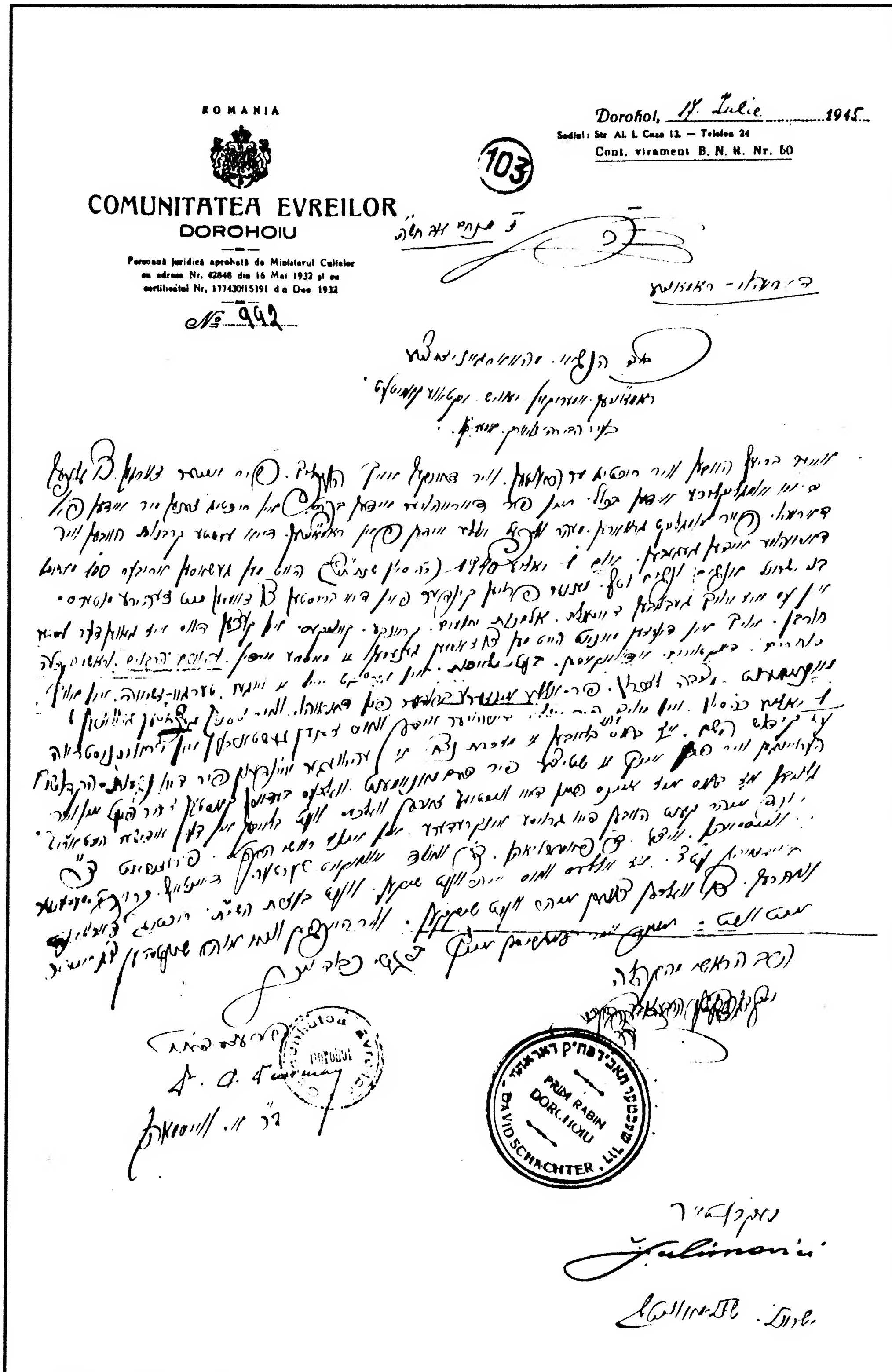
סאוון – הרב יוסף יהודא, הרב יעקב קאפל דיקמאן, הרב יעקב יצחק לנדמאן, הרב אלטר לנדא, הרב בן-ציון בורשטיין, הרב מיכאל וואסרמאן (שו"ב)

רדאוץ – הרב דוד בורשטיין (שו"ב ומו"ץ)

מתוך: **"צמיחתה ושקיעתה של קהילה - היהודים האשכנזים וספרדים ברומניה (1919-1941)**
מאת יעקב גלר

הרב יצחק מאיר מארילוס (ממיכאילן)
בעליה לקבכם של קורבנות הפוגרום בבוקרסט

ROMANIA

COMUNITATEA EVREILOR
DOROHOIU

Persoană juridică aprobată de Ministerul Cultelor cu adresa Nr. 42848 din 16 Mai 1932 şi cu certificatul Nr. 177430115391 din Dec 1932

№ 992

Dorohoi, 17 Iulie 1945
Sediul: Str. Al. I. Casa 13. — Telefon 24
Cont. virament B. N. R. Nr. 60

103

PRIM RABIN DOROHOIU
DAVID SCHACHTER

פניה של הרב שכטר אל אגודה יהודות של יוצאי רומניה באמריקה, לקבלת עזרה למען יהודים נצרכים בדורוהוי

הרה״ק ר׳ חיים מצ׳רנוביץ
זצ״ל בעל ״באר מים חיים״
צאצאין הגיעו לדורוהוי

הרה״ק ר׳ חיים טירר זי״ע המכונה בפי כל ע״ש עירו, ר׳ חיים מצ׳רנוביץ נולד בשנת תק״כ (1760) לאביו ר׳ שלמה טירר, בעיירה הסמוכה לבוצ׳ץ׳ אשר בחבל גליציה. בעל יחוס מפואר, מנכדי הב״ח וה״חלקת מחוקק״. אודות לידתו של צדיק זה מסופר שאביו זכה לכך עבור צדקתו ומסירות נפשו ומאודו לקיים מצוות בוראו וקיים מצוות חליצה לאשת אחיו שגרה במרחקים ולא רצה לקבל ממנה עבור שהתירה מכבלי העיגון, שום שכר טרחה באומרו: איני רוצה ליהנות ממצווה כה נדירה המזדמנת רק ליחידים ולעיתים רחוקות ובאה לי במסירות-נפש. בדרך הפציר בו זקן אחד לקבל כסף בעד המצווה ולא רצה, אז גילה לו הזקן כי הוא אליהו הנביא ונשלח מן השמים לבשרו כי המצווה שקיים בשלמות תוך מסי״נ ולא על מנת לקבל פרס, עשתה רעש בשמים ובזכות זה יזכה להיפקד בבן זכר בעל נשמה גבוהה וקדושה, אשר אור תורתו וחכמתו יזרח ויאיר פני תבל. ואכן, ברכתו נתקיימה ולתקופת השנה נולד לרבי שלמה בן ונקרא שמו בישראל חיים. כבר בילדותו התפרסם כחכם וחריף ולמד תורה בנעוריו עם חברו הנאמן רבי אברהם דוד מבוצ׳ץ׳, בעל מחבר ספר ״דעת קדושים״, ושניהם היו חברים מקשיבים לקול הרה״ג מהרצה זצ״ל בעל שו״ת ״נטע שעשועים״, שהיה אז אב״ד בבוצ׳ץ׳. בתקופה זו החלה רוח ד׳ לפעמו לנסוע ולהדבק להרה״ק ר׳ יחיאל מיכל מזלאצ׳וב זצ״ל שנהיה לרבו המובהק. כן נסע הרבה להרה״ק בעל ״אוהב ישראל״ מאפטא זצ״ל שנעשה אח״כ למחותנו. בבואו בפעם הראשונה לקבל את פניו של המגיד מזלאצ׳וב עמד המגיד על טבעו של הנער חיים ומצאו חן בעיניו גאונותו וצדקתו של הנער ואמר לתלמידיו: ״עתיד נער זה להיות יונק מקדושת השבת ומתענוגיה״. נתקיימה נבואתו של צדיק זה וברבות הימים ראו כי בלבו של ר׳ חיים יוקדת כאש קדושתה של השבת. היה מתפלל בעצמו לפני העמוד כל התפילות בשבתות ויו״ט וקורא בתורה.

סיפורים נפלאים נישאים בפי כל אודות השגותיו הנוראות במעלת וקדושת השבת. מקובל היה בין חסידיו, שמעת חוזרו בערב שבת מהטבילה עד מוצש״ק היתה קומתו גבוהה ומראיתו שונה עד לבלי הכר מימות החול. מלבד קדושתו וגודל השגתו בעבודת השי״ת, נחשב בדורו גם לגאון גדול וכסאות קודש רבים הוצעו לפניו שיופיע מהדרו על עדרי הצאן הכמהים לתורתו ויראתו, ברם הקהילות שזכו ליהנות מאורו היו מוגילוב, קישינב, גליל בוקובינה, בוטושאן, ונכבדה מכולם קהילת צ׳רנוביץ אשר בה כיהן כ״ג שנים ונקרא על שמה עד היום הזה.

השאיר אחריו לברכה ספרים נפלאים: ״באר מים חיים״ עה״ת, ״סדורו של שבת״ על מעלת וקדושת השבת, ״שער התפילה״ על התפילה ו״ארץ החיים״ על נ״ך ומסכת ברכות. ספרים אלו מלאים פירושים בדרך פרד״ס התורה ובדברי מוסר ותוכחה והנהגות קדושות בדרך הבעש״ט הק׳, המעוררים את נפש האדם לעבודת השי״ת. מובא בשם הרה״ק שר שלום מבעלז זי״ע שאמר: הספר מוסר הראשון שלמדתי היה הספה״ק ״באר מים חיים״. כן מובא בשם הרה״ק מהרי״ץ מפוריסוב זצ״ל, שהדריך את בני הנעורים והאברכים לגמור כל שבוע סדר הפרשה עם פירוש ״באר מים חיים״. בשנת תקע״ג (1813) עלה לארץ הקודש וקבע משכנו בעיה״ק צפת, עסק בתורה ותפילה ובהפצת החסידות. ביום כ״ז כסליו שנת תקע״ח בשנת הנ״ח לחייו נח נפשיה דרבי והחזיר את נשמתו הזכה והטהורה לבוראו. מקום מנוחתו במערה בצפת הנקראת עד היום הזה ״מערת הבאר מים חיים״. זיע״א.

י"ט

שושלת הרה"צ ר' יחיאל ב"ר יעקב יוסף טירר מדורוהוי זצ"ל

א. הרה"צ ר' חיים ב"ר שלמה טירר זצ"ל, מגדולי תלמידי המגיד ממזריץ', ור' יחיאל מיכל מזלוצ'וב, היה מפורסם בגאוניותו ובצדיקותו וכיהן בקהילות מוגילב, קישינוב, גליל בוקובינה, בוטושאן וצ'רנוביץ. בשנת תקע"ג (1813) עלה ארצה ונפטר בצפת בכ"ז כסלו, תקע"ח. השאיר אחריו לברכה את הספרים הקדושים "באר מים חיים עה"ת", "סידורו של שבת", "שער התפילה" ו"ארץ החיים".

ב. הרה"צ ר' יעקב יוסף ב"ר חיים טירר זצ"ל ממוגילב (פודולסק), היה מפורסם בתפילותיו ובחכמתו ובקירוב רחוקים לאביהם שבשמים. רבים השכימו לפתחו. היה חתנו של ר' יצחק, בנו של ר' משה חיים אפרים זצ"ל מסדילקוב (בעל "דגל מחנה אפרים"), שהיה בן הרבנית מרת אדל ע"ה, בתו של הרה"צ ר' ישראל בעל-שם-טוב זצ"ל. נפטר ט"ז אב תרכ"ו (1866).

ג. האדמו"ר הרה"צ ר' יחיאל מיכל ב"ר יעקב יוסף טירר זצ"ל מדורוהוי, היה חתנו של הרה"צ ר' אליעזר זאב מביצ'צ'ה שליד בוטושאן. היה מפורסם במעשי צדקה וחסד ורבים נהנו מעצתו. היו לו ארבעה בנים ושלוש בנות. הוא נפטר בכ"ג תשרי תרס"ט (1909).

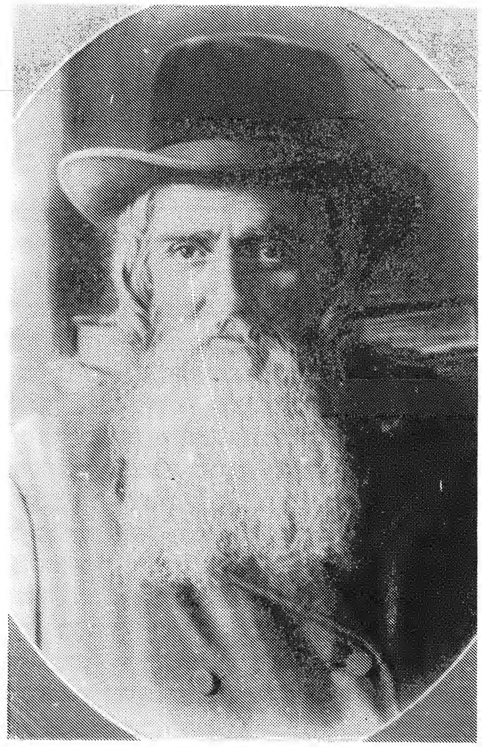
ד. בנו של ר' יחיאל מיכל מדורוהוי היה הרב יעקב פנחס טירר, ובנו של זה היה [ה.] הרב אהרן זליג טירר מדורוהוי. היה חתנו של ר' אפרים הדיין מהרלאו. נפטר ער"ח אדר תרצ"ט (1939). היה מפורסם בחכמתו ובלבו הטוב, סיפורי מופתיו היו נפוצים בכל רומניה.

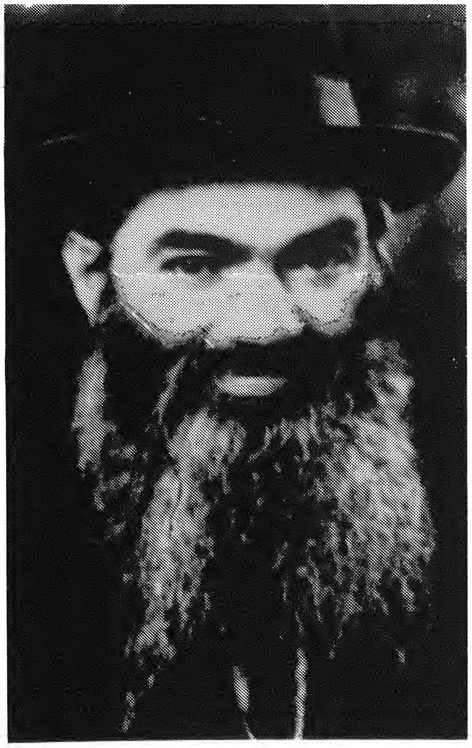
ו. בנו של ר' אהרן זליג הוא הרה"ח ר' יחיאל טירר שליט"א מבני-ברק ובניו הם [ו.1] הרב משה טירר והרב [ו.2] יוסף טירר מרמת ויז'ניץ חיפה.

חתנו של ר' אהרן זליג [ה.] היה ר' משה לופוביץ, אדמו"ר בבוקרשט, מפורסם בהכנסת האורחים שלו. כיהן כרב בבוקרשט ומשעלה ארצה כיהן כאדמו"ר בקרית מוצקין ואח"כ בתל-אביב. נפטר ז' ניסן תשמ"ה (1985).

שלושה מבניו של ר' יחיאל מדורוהוי

הרה״צ ר׳ יחיאל מדורוהוי ב״ר יעקב יוסף זצ״ל

ר׳ אהרן זליג טירר ב״ר יעקב פנחס זצ״ל

הרב יחיאל טירר שליט״א, ב״ר אהרן זליג זצ״ל
הרבנית ברכה ע״ה, אשת ר׳ יחיאל מדורוהוי,
בת ר׳ אליעזר זאב מבוצ׳צ׳ה

המצבה של ר׳ אהרן זליג טירר בדורוהוי

שושלת ר׳ מאיר רוזנבוים מקרצ׳ניף

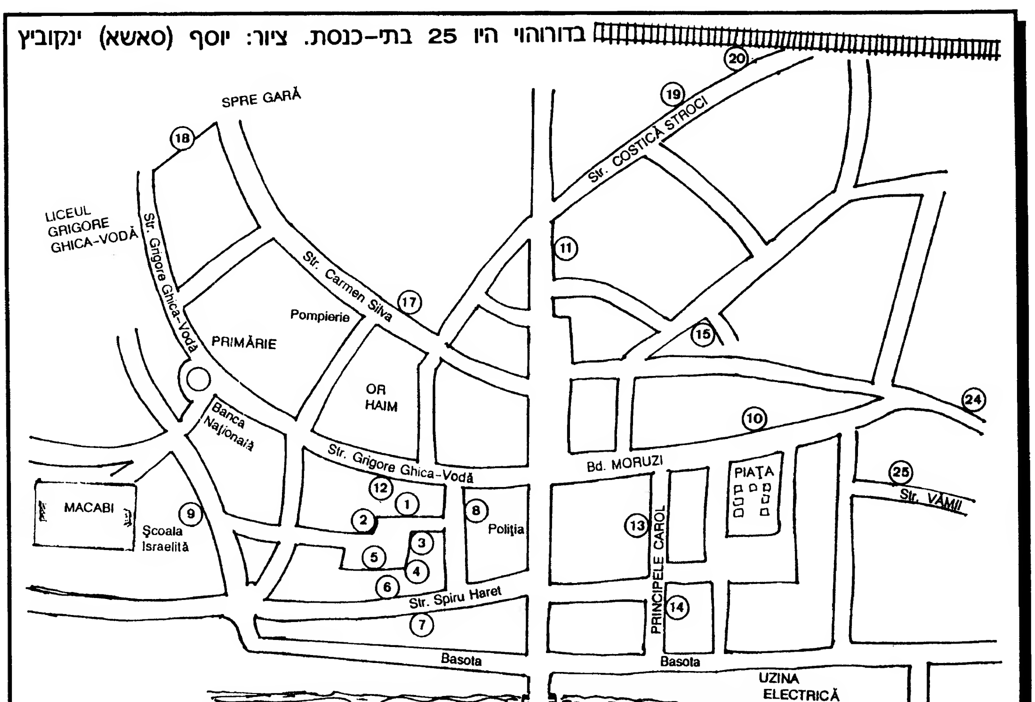
ז. חתנו של הרה״צ ר׳ יחיאל מיכל [ג.] מדורוהוי היה הרה״צ ר׳ מאיר רוזנבוים זצ״ל מקרצ׳ניף, בן הרה״צ [ז.1] ר׳ מרדכי מנדבורנה זצ״ל, נפטר א׳ דר״ח תמוז תרס״ח (1908). מפורסם ברצינותו ובדבקותו. אמרו עליו שמעולם לא חייך. קנאי בדרכיו ודרש שלמות מחסידיו. מפורסם במופתיו. כתב קמיעות והיה היחיד מאחיו שהורשה לעשות כן ע״י אביהם.

ז2. ר׳ דב בערצי מסאטמר ב״ר מרדכי [ז.1] מנדבורנא. נפטר כ״ב אלול תרס״ו. אדמו״ר בבוכניה שבגליציה, ממנה עבר לסעליש ובסוף ימיו עבר לסאטמר. נהרו אליו חסידים רבים. אף הוא היה מפורסם במופתיו, ידוע היה בגאונותו בתורה. היה שופע דברי תורה. חתן ר׳ אלעזר מאוזיפולי ובזוו״ש חתן ר׳ יהושע השל מחודורוב.

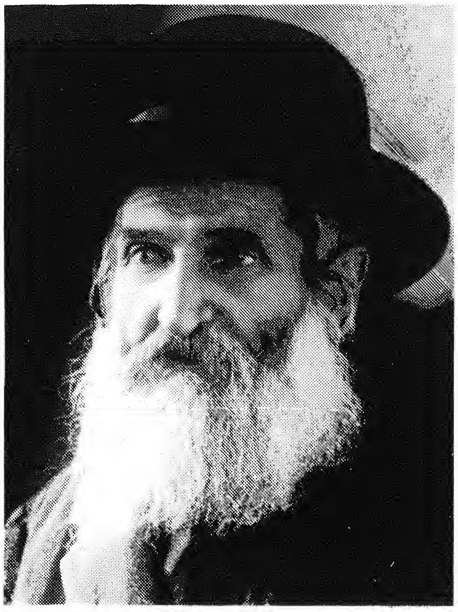
הרה״צ ר׳ מאיר רוזנבוים [ז.] מקרצ׳ניף היה אביו של [ח.] ר׳ אליעזר זאב מקרצ׳ניף זצ״ל, שהיה אביהם של [ט.] ר׳ דוד משה זצ״ל מרחובות ושל [י.] ר׳ ניסן חיים זצ״ל מקרצ׳ניף. כיום מכהנים בניו של ר׳ דוד משה [ט.] כאדמו״רים: [כ.] ר׳ מנחם אליעזר זאב ברחובות ו[ל.] ר׳ ישראל ניסן בקרית גת. בנו של ר׳ ניסן חיים [י.] - [מ.] ר׳ צבי הירש רוזנבוים שליט״א מכהן כיום כאדמו״ר מקרצ׳ניף בירושלים.

הרה״צ ר׳ מאיר [ז.] מקרצ׳ניף זצ״ל היה גם אביו של הרה״צ [נ.] ר׳ איתמר רוזנבוים זצ״ל מקרצ׳שיף, שהיה אביהם של [ס.] ר׳ חיים מרדכי רוזנבוים זצ״ל, [ע.] ר׳ יצחק אייזיק מזוצ׳קה שליט״א (בני-ברק) ו[פ.] ר׳ אשר ישעיה שליט״א מנדבורנה - חדרה (כעת בבני-ברק). כיום מכהן בנו של ר׳ חיים מרדכי [ס.] זצ״ל [צ.] ר׳ דב בער רוזנבוים שליט״א כאדמו״ר, בבני-ברק.

ע״פ ספר **״החסידות״**
מאת י. אלפסי]

בדורוהוי היו 25 בתי-כנסת. ציור: יוסף (סאשא) ינקוביץ

יצחק חכם

שושלת הרב דרימר

א. אבי השושלת, הרב הגאון הר' שלמה דרימר מסקאלה, בעל שו"ת "בית שלמה".

ב. בנו היה הרב ר' ירוחם (תשובה אליו נמצאת בספר "שבעה עינים", דף צ"ה, ע"ב).

ג. בנו היה הר"ר דב-בער דרימר. הוא למד אצל סבו הגאון הנ"ל [א] ואף נסמך על-ידו להורות ולרבנות. כן קיבל הר"ר דב סמיכה מגאוני הדור ההוא, בעל שו"ת "שואל ומשיב" והמהרש"ם, הרב הגאון ר' שלום מרדכי הכהן שבדרון מברז'אן זצ"ל.

הרב ר' דב דרימר נולד בשנת תרי"ב (1852) ובשנת תרל"ח (1878) התמנה לאב"ד בוצ'ץ'. בשנת תר"מ (1880) התמנה לאב"ד בורדוז'אן וכעבור שנתיים, בשנת תרמ"ב (1882) התמנה לרב ואב"ד בהרצה, שם שימש ברבנות עד שנת תר"נ (1890). אז עבר לקהילה הגדולה דורוהוי ושימש בה כרב במשך כ-40 שנה, עד יום פטירתו בשנת תרפ"ט (1929).

להלן תשובה אליו מספר "בית שלמה", סימן ס"ג, משנת תרל"ב (1872):

תשובה ס"ג סקאלא יום ב' ט"ו מרחשון תרל"ב לפ"ק:

אלקים יחנך אה'[ובי] נכדי חביבי כלבבי האברך המופלג החריף מ' דוב בער שיחי'.

יקרתך הגעני תמול לע"ע [לעת ערב?]. והנה כבר נשאלתי שני שאלות הללו מהרב מוה' [מורה הוראה] נפתלי הירץ מבארדיז'ען. ועוד הציע לפני שני שאלות אשר נחלק בהם עם המורה שכנגדו. וכבר השבתי לו שלהי תשרי העבר. וקשה עלי לכפול כי בעוני [בעווני] כשל כחי מאד, לזאת תכתוב להרב הנ"ל וישלח לך תשובתי או העתק ממנה. אמנם בענין ציור שאלה הראשונה שבמכתבך, היינו קרום שלייכץ ע"ג נגלד פורתא. הנה הרב הנ"ל כ'[תב] לי במכתבו הראשון שקלפוהו בנחת מעל רוב מקום בנגלד והי' תחתיו שלם ויפה. ובמיעוט הנגלד הי' הקרום דבוק בחוזק ואח"ז קלפו בחוזק יד, עד שנקרע עור הריאה.

ולפי מכתבך קלפוהו בנחת מעל כל הנגלד, רק בקצה הנגלד לא נזהר השו"ב לקלוף בנחת ובמהירות אח"ז עם קרומי הריאה ונקרע. והנה זה כמה ימים אשר הגעני מכתב שנית מהרב הנ"ל וכ' [כתב] שלא דקדק במכתבו הראשון בציור השאלה והאמת שהי' ציור השאלה כמו שכתבת. והנה בתשובתי שהשבתי על מכתבי הראשון בציורו הארכתי קצת בתשי' [בתשובתי] שאלה זו וסיום דברי ששאלה כזו מבוארת בתשו' בית אפרים סי' ט"ו, שרב א' הכשיר בזה ובהפ"מ [פרי מגדים] ואח"כ היה לבו נוקפו ושאל את הג'[און] בעהמ"ח ב"א ולפי הנראה מתשו' ב"א היה ד'[וקא] נוטה להחמיר בזה. אמנם השיב שלא יהי' לבו נוקפו שכיון שיצא בהיתר, יצא. והאמנם שכפי ציור השאלה שבתשו' הנ"ל הי' ממש כפי ציור השאלה שכתבתי וכמ"ש [כמו שכתב] הרב הנ"ל במכתבו השני.

אמנם המעיין בגוף התשו' יראה שאף אם הי' באופן ששאל הרב במכתבו הראשון, אין להדר העובדא. ומכ"ש [ומכל שכן] אם הי' בדרך שכתבת דאין לפקפק על העבר. וע"ד השאלה השני' שהי' סירכא של"כ ורוב

עובי הסירכא נקלפה בנחת כנהוג ומיעוטה לא הי' אפשר לקלפה כי היתה מושרשת בריאה עד שהשו"ב הוצרך לקרוע הריאה במקום מיעוט הנשאר מהסירכא. הנה זה פשוט שהוא טריפה וכבר השבתי כן בתשוב' הקדמת וא"צ [ואין צורך] לפנים. ואם האמת שהמורה שכנגדו הכשיר, אוי לנו שעלתה בימינו כך. כי האכיל טריפות במזיד, כי אף מי שיש לו קצת ידיעת בית רבו לא יטעה בזה.

ומה ששאלת על הכלים שנתבשל בהם בשר הנ"ל, על פי המורה הנ"ל, פשוט שהכלים אסורים ול"מ [למד מכן] אם הי' סירכא של"כ אליבא דכ"ע [דכולי עלמא] שהוא ודאי טריפה כמבואר מר' הש"כ [שפתי כהן] סי' פ"א ומר' המנ"י והפרמ"ג [פרי מגדים] הובא דבריהם בלב"ש [לב שלם] 'סי' ל"ט סקר"ו דוודאי אין מקום להקל אף שהכלים אב"י. ואף שהלב"ש פקפק על דבריהם, מ"מ [מכל מקום] גם הוא לא הקל רק במקום הפסד גדול וא"כ גם בלא נידע האיסור עד שהי' הכלים אב"י.

כיון שנולד הספק בראו' רק ע"י גלגול נעשה דרבנן ל"א הקילו המחברים רק במקום הפ"מ [הפסד ממון] וא"כ תרי קילי לא מקליינן בהפ"מ כמ"ש הט"ז ס"י צ"א והש"כ סי' ע' סקל"ח עש"ה. בחרנו שא"א [אם אין] לסמוך כלל ע"ד הלב"ש כנגד כל המחברים. אמנם גם אם הי' השל"כ במקום דאיכא פלוגתא דלא הוי רק ס'[פק] טריפה וע' בריא הי' ל"ט ס"ק קל"ד מ"מ אין מקום להקל כלל. דל"מ [דבר למד מניה] אם בעת שבשלו בהכלים כבר ידעו שהמ"צ מ' נ"ה צווה שהוא טריפה רק שהם קלי דעת ומקלם, יגיד להם וסמכו על המורה שלא כשורה פשיטא דהוי נודע קודם שהי' אב"י ול"מ להתיר כשהם אב"י אלא אפי' אם לא נודע אז לשום ב"א הורה שלא כשורה. מ"מ כיון שגוף השאלה נודע להמורה עצמו וגם להשו"ב אף אם נכשר בשגגת הוראה מ"מ מקרי נודע כמבואר בלב"ש בחידושי דינים ס"ק פ"ג. ואין לסמוך על מה שמבואר לכאורה שם מר' הלב"ש סק"ר, להיפך. ולכאורה דבריו סותרים זא"ז כי דבריו שבסקפ"ג עיקר הם כי יש לזה ראיה מהירושלמי פ"ב דערלא והובא בהר"ש שם משנה ג' ואף דשם נשאר בבעיא שם, אדרבא עכשיו נתוודע למפרע שהי' היתר משא"כ בנ"ד הוא להיפך דעכשיו נתברר שאסור הי' ודעת לנבון נקל. ולפע"ד שגם הלב"ש סק"ד לא הקיל רק שם משים דרוב ולדות ב"ק הם ובחלילה סומכים ע"ז בדיעבד וע' בחב"ש סי' ט"ו סקי"ב ובדגמ"ר ואחרונים שם. משא"כ בשאר ספיקות וראי דזה מקרי נודע כל שידע מגוף הענין אף שגג בהוראה, ואף שהבע"ב [בעלי בתים] לא ידעו כלום רק המורה והשו"ב ידעו מהענין מקרי נודע. וע' בלב"ש סל"ד. בפרט אם השו"ב נוטל שום בשר מהבהמה כשרה דוודאי מקרי נודע כמבואר בלב"ש שם. ובלא"ה אף אם נודע רק לאיש א'[חד] יהי' מי שיהי' לפע"ד [לפי עניות דעתי] מקרי נודע דלא כיו"ש לב"ש שם. וע' בהירושלמי הנ"ל ובהר"ש שם.

ידיעת אחד מהו שיתירו ומכ"ש [מכל-שכן] דידיעת אחד מקרי ידיעה לאסור וע' בכרו"פ סי' ק"י סקי"ב שכ' דלענין קבוע כל שישראל א' מכיר אף שאינו לפנינו מקרי קבוע הניכר דאיסור מה"ת לכ"ע וע' ס' חו"ד שם סק"ו תמה עליו מר' התוס' והא דנזיר די"ב. וכבר קדמו בתמיהתו בס' פרמ"ג [פרי מגדים] שם בש"ד סקי"ד ד"ה. ואני תמה ע"ש ומ"מ אף לדברי החו"ד דוקא כשאינו לפנינו אבל אם הוא לפנינו ודאי מקרי קבוע הניכר כמ"ש הפ"ת שם ססק"ו בפשיטות מכ"ש לענין נודע. ומ"מ בנ"ד בלא"ה חו"ל נודע כמ"ש וא"כ אף הכלים שאב"י אסורים.

והשי"ת ירחם עלינו, יאיר עינינו במאור תורתו. ואתה אה' נכדי חזק ואמץ בתורת אמת לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא ויהי ה' למשען לך. ושלום כנפשו ונפש א"ז [אביך-זקנך] אוהבך בלב ונפש. שלמה במוהר"י הללה"ת.

תשובות נוספות אליו, ראה: מהרש"ם, חלק א', תשובה צ"ו; חלק ב', תש' ר"ד; חלק ד', תש' ג' ו-ק"י; חלק ז', תש' ד'.

אליעזר דרימר ז"ל

זכרונות-ילדות מדורוהוי

מיומנו של בן הרב

בהיותי במחנה ריכוז בטראנסניסטריה במשך ארבע שנים, ניהלתי יומן. כאשר נודע הדבר לנאצים, הם לקחו אותו ממני והשמידו אותו.

לימים, בהיותי כבר בארץ, ביקשוני ילדי לשחזר את היומן, או לכתוב את תולדותי.

בנעורי הייתי הרפתקן; על כן אתחיל מבראשית.

●

נולדתי בהרצה, השוכנת במחוז דורוהוי. אבי היה בתחילה רב בהרצה ואח"כ כיהן במשך כ-40 שנה כרב בדורוהוי. אבי הוא נכדו של הרב הגדול שלמה, שכתב את הספר "שאלות ותשובות - בית שלמה". הוא היה "מתנגד" על אף שהיה חותנו של הצדיק יוסלי מבודץ'.

אמי התייחסה בשושלת אבותיה אל הבעל-שם-טוב. הייתי ילד חולה עד גיל ארבע. בעצת אבי נשלחתי אל סבי (מצד אמא) בתקווה שאבריא שם. אצל סבי טיפלו בילדים רבים, חולים וחסרי אמצעים ודאגו לחינוכם. אחד מהם, משה בוליג, היה לי מעין מטפלת. במות סבתי שכבתי במיטתה. התעוררתי וראיתי המון נרות על הרצפה וצעקתי "סבתא, בואי אלי"...

בת דודתי הביאה אותי לדודתי מלכה, אחות סבי. בעלה אף הוא צדיק, דוד יחיאל תומים. ככל ילד ספגתי שם קצת רכילות, שכמובן כוונה נגד סבי, שהיה כנראה מכובד ביותר במשפחת צדיקים זו, וגם נגד אמי, בה קינאו בשל יופיה יוצא הדופן.

כאמור, הייתי ילד חולה, כנראה מחוסר תנועה ודיבור. נס הבראתי מצטייר בדמיוני, או יותר נכון, נשאר בזכרוני, באותה שיחה שהתנהלה סביב נושא זה ביום הולדתי התשיעי. היה זה בדורוהוי, בשבת אחת. יום ההולדת הוחג אצל סבי. הוא ישב ליד השולחן שעליו גמרא פתוחה (בגיל תשע התחלתי ללמוד גמרא). דודי חיים ביקש ברכה כגמול לחסד שעשה לי: בהיותי בן שש ציווה עליו סבי להביאני אליו. דודי יצא וקרא "משה בוליג". סבי מיד שלח אחריו את הגבאי שלו להחזירו ושאל "הלא שלחתי אותך להביאו אליו!" אזי חיפשני דודי בעצמו ושמע אותי בוכה חרש - זאת היתה הפעם הראשונה שבכיתי. וכך היה המעשה: משה בוליג השכיבני ליד מדרגות המרתף ואני פתאום, בפעם הראשונה התנועעתי, נפלתי למרתף ופתחתי את ראשי - וזאת היתה רפואתי... קיבלתי שם שני אחריו. משמעות מעשה סמלי זה היתה: "אתה חייב לדאוג שיבריא ויאריך ימים" וכך הנני היום בן שמונים שנה.

סבי היה גם רב מלומד, לא רק צדיק, גם שוחט וסופר היה. הוא כתב ספר תורה לעצמו. אך היה לו גם דיין ששימש כרב, עד אשר אבי קיבל את הרבנות. דיין זה זכור לי בראשונה מיום מותה של סבתי. הוא אשר כתב ביום ראשון את הדרשה שדרש סבי בשבת.

●

בשנתי השביעית פרצה אש גדולה בעיירה הרצה והיא נשרפה כליל. אמי היתה בדורוהוי אצל סבי. בבית נשארנו שלושה ילדים: אחי בן ה-12 שכבר היה עם אבי בבית-הכנסת, אני ואחי הקטן, שהיה בעת ההיא בן 6. אבי לא הפסיק את תפילתו עד אשר גם בית-הכנסת התחיל לבעור. אנחנו, שני הצעירים, שיחקנו במחבואים עד שקרא לנו אחינו הגדול.

קשה לתאר את השריפה. איכרי הסביבה באו ושדדו הכל בלי בושה. סחבו והצילו את הכל - לעצמם. אחינו הגדול הוליך אותנו שעות על שעות בדרך

מצאנו תרמיל ובו לחם ושומן חזיר. את הלחם אכלנו ואת היתר זרקנו. לבסוף לקחה אותנו עגלה לדורוהוי, אל סבי. היה כבר מאוחר בלילה. זכור לי היטב איך דפקתי על הדלת וצעקתי: "זיידע, (סבא ביידיש), פתח לנו". הוא מיד קם, הכניס אותנו והאכיל אותנו. יותר לא זכור לי.

עוד זכרונות אחדים מסבי: פעם בא אלינו זוג מבוגר ואיתם ילד כבן 10–11, משותק. האב היה שמן מאוד. ראיתי אותם יוצאים מבית סבי לא מרוצים. הם עלו לכרכרה, אבי הילד עמד על מדרגות הכרכרה, היא התהפכה והוא מחץ את ילדו למוות. סבי זעק: "אין אני אלוהים ולא היתה בידי דרך אחרת"...

היה לו בן, אדם יפהפה. בן זה איים עליו שישתמד. סבי זעק: "לא בחייך!". הוא חלה מיד ותוך שנה מת בעיר המרפא קרלסבאד.

היה לי אח צעיר ממני ושמו יצחק. אבי שלח אותו לצ'רנוביץ ללימודים חילוניים. סבי שאל את אמי: "איפה בנך יצחק?" אמי גמגמה ושאלה: "האם לקרוא לו?" והוא ענה: "מאוחר מדי". בו-ברגע הגיע מברק המבשר על מות אחי.

●

כאשר התחלתי את חיי ההרפתקאות שלי נפחדה אמי ורצה אל סבי (אביה) "להלשין" עלי, אך הוא אמר לה: "אותו השאירי כמות שהוא, יש לו לב טוב, הרי אני ה'טאטע' שלו". הרפתקנותי נתמכה בתנאים מצויינים. היו לי שני בתים, אצל הורי ואצל סבי, ואף פעם לא ידעו איפה אני.

אבי היה בעל אופי אצילי והחשיב מאוד השכלה. "השוט טוב לשוטה" היתה אמרתו. "לא חשוב לי שתהיה אדוק, רק אל תהיה בור" היה אומר. אבי הביא עבורנו מלמדים מצויינים מפולין. ללימודי גרמנית הלכנו כל יום לפני הצהרים לאדון ברסלר מצ'רנוביץ. הנה תאורו של מורנו, אדון קנדל: הוא היה יפהפה אך שמנמן (תארתי לי אותו ללא זקן ונמצא יפה יותר בעיני). הוא היה אדם טוב במיוחד. מורה טוב ופדגוג גדול, לא נגע בילד להכותו, רק במלים טובות והסברים חינך אותנו. אהבנוהו מאוד ואף הבענו זאת. הבריות קראו לבית-ספרו "בית הלל". הוא ריתק אותנו באגדות נפלאות. אחת מהן נראית לי היום, שבעים שנה אחרי, כעין נבואה:

הי'ה זה ברוסיה. אחד מל"ו הצדיקים (צדיק נסתר) נלקח לצבא. גם שם הרגישו במיוחד שבהתנהגותו, מפקדיו התחשבו בו, הניחו לו להתפלל הרבה וכו'. הוא מילא תמיד את חובתו ואפילו נתן עצות טובות, שהביאו לנצחונות בקרבות. אחר נצחון אחד כזה העיד בו מפקדו עדות שקר מתוך קנאה, כי לא רצה שהנצחון יירשם לזכות מישהו אחר מלבדו. הצדיק נשלח לסיביר. כדי שלא תגיע כל שמועה על עזרת הצדיק בנצחונותיו, שלח מפקדו הוראות מדוייקות לסיביר כיצד יש להתנהג עם אסיר זה: להטיל עליו מכסה כפולה של עבודה הניתנת לפושע הקשה ביותר, אך להניח לו להתפלל. הוא עמד בכל זה. סוהרו הסתקרן לראות עם איזה מין בן אדם יש לו כאן עסק. חיש מהר נתחוור גם לו, שאין זה אדם רגיל. נאמר עליו שבחדרו היה ראי גדול (מעין בד קולנוע) ובתוכו נראו כל המלחמות. הקרב האחרון יהיה בין הצאר לבין המשיח.

גם אדון ברסלר היה מורה מצויין. הוא לימד את הכל מהראש, בלי ספרים, וגם הכין נערים לבחינות הבגרות. הוא הירבה לשבח את וינה וכך קם חלומי הראשון: וינה וינה. אך לאט לי. קודם אספר עוד קצת על הרפתקאות ילדותי.

●

מעולם לא הייתי פחדן. שוטטתי ביערות שבהרים גם בלילות חשוכים. אמי חילקה חבילות מזון לנצרכים, בכל יום חמישי לקראת שבת. אני רצתי אחריה ברחובות חשוכים, ללא פנס, ואחר-כך הייתי מספר לחברי כל מה שראיתי כביכול באותן דרכים: רוחות ושדים ומראין בישין ממינים שונים. פעם שכבתי לילה שלם על הדשא בגינת סבי.

הרחק מעיירתנו היו אחוזות ובהן מנהלי משק יהודים, אותם ביקרתי תכופות ולעיתים נאלצתי ללון שם. אז חשבו בבית שאני אצל סבי ואצל סבי היו

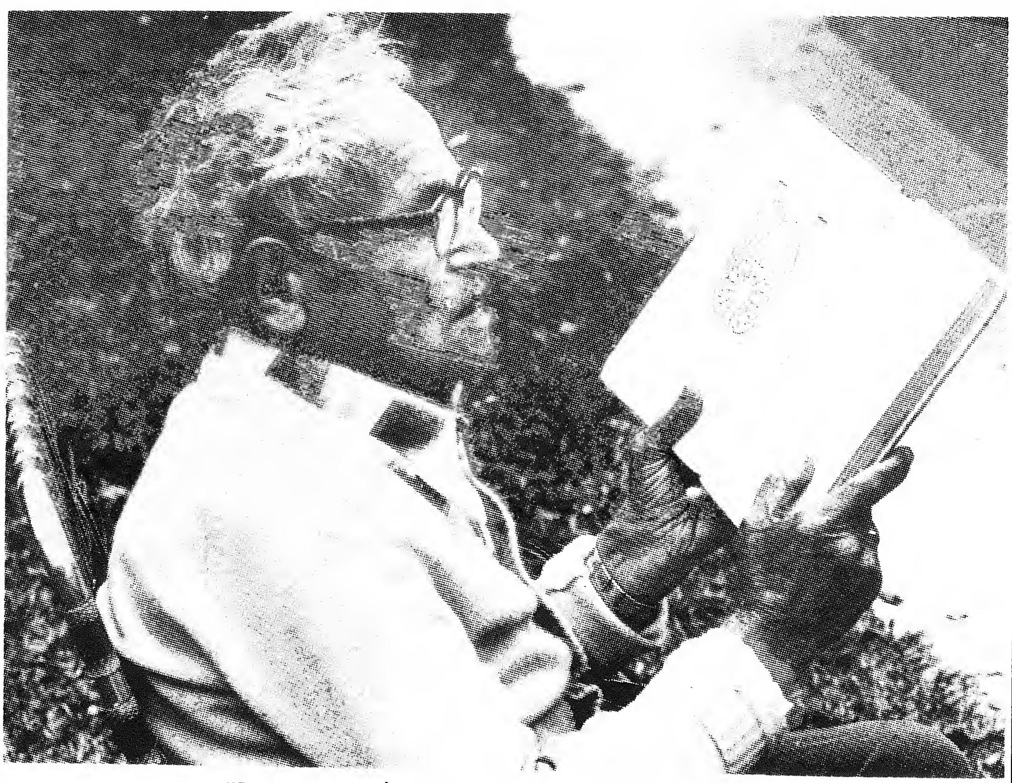
בטוחים שאני בביתי. אבי העיר פעם דרך אגב: "זה מסוגל לבלות לילה בבית קברות בין שני מתים". מיד ביצעתי הערת-אגב זו. אני הייתי זה שהביא את היין מן המרתף החשוך.

פעמיים בשנה נפשנו מהלימודים - בפסח ובימים הנוראים. בימים אלה פיתיתי את אחי הצעירים יותר, שישוטטו איתי ביערות, שם, כך הבטחתי להם, נמצא ודאי את הבעל-שם-טוב סבנו (אבי-אבותינו מצד אמי) וגם אנחנו נרכב על זאב כמוהו. על הזאבים "ידענו" שאינם מפנים את ראשם ימינה או שמאלה וזו היתה לנו ערובה שלא ינשכו אותנו, ואם יבואו בלהקה שלמה, ניפול ארצה ונעשה עצמנו מתים, כי הם אינם אוכלים מן המת...

רק הגענו ליד היער והנה עדר כבשים וכבשה אחת שזה הרגע המליטה. הרועה במקרה לא היה נוכח ואנו היינו בטוחים שעדר חופשי הוא העדר הזה. הטלה היה בן רגע בידי וכך חזרנו הביתה עם "קרבן הפסח". אתם יכולים לתאר לכם את מערבולת הרוגז והפעלתנות שזה עורר בבית אבי...

אחי המבוגר יותר נאלץ לצאת איתנו להחזיר את הטלה. בדרך פגשנו שוליית סנדלר שלקח מאיתנו את הטלה, בהבטחה שיחזיר אותו לבעליו, אך הוא הסתיר את הטלה בעליית גג. הרועה שחיפש את הטלה בלוויית שוטר, מצא אותו אצלו והוא ספג מכות. מדי פוגשו אותי היה קורא אחרי "אתה היית הגנב ואני ספגתי את המכות".

זמן קצר לאחר מכן בא סבי מצד אבי, מסקאלה שבגליציה. הוא בא להפרד מאתנו, בדרכו לארץ-ישראל. הוא טייל עם סבי מצד אמי בגינה וכל החסידים התאספו לראות את המחזה, שהם כינו "טיול של שני רבנים". הנסיעה לארץ-ישראל ארכה בזמנים ההם כחצי שנה. בעקבות פרידה זו הבטחתי לעצמי שגם אני אסע לארץ-ישראל.

אליעזר דרימר (1885–1977), בנו של הרב ברל דרימר מדורוהוי.
מבין חמשת ילדיו חיים בארץ שתי בנות ובן ומהם ארבעה נכדים ו-11 נינים

אבי לא היה מרוצה ממני כלל וכלל, למרות שגם אני הייתי "מתנגד" כמוהו וכזה אני עד היום, אך כל היתר באופיי ובהתנהגותי לא מצאו חן בעיניו. לא רציתי ללמוד, הרכוש לא נחשב בעיני, הייתי כעין קומוניסט. התיידדתי רק עם נערים עניים. פעמיים בשנה היינו מקבלים מסבי חליפות חדשות. אז היינו לובשים את חליפת השבת הקודמת בימי החול ואת הקודמת עוד יותר, היינו נותנים מתנה. אני תמיד נתתי את זו שלפני האחרונה.

אחי הצעיר חיים, מצא חן בעיני אבי יותר ממני (כך נראה לי בכל אופן). היינו בכיתה אחת מאחר שהפסדתי לימודים בילדותי בשל מחלתי. לחיים היה זיכרון מצויין והוא התפאר בו. כאשר בגר נהיה סופר, כתב ספרים אחדים, חיבר מילון ותירגם את גרץ ("דברי ימי היהודים"). כבר בגיל 11 התחלתי לתכנן את בריחתי מן הבית. חלומי החביב ביותר הוליכני ליער-עד.

חנכו אצלנו לראשונה את קו הרכבת דורוהוי-יאסי והנסיעה הראשונה ניתנה חינם. עמדתי כל אותו לילה בתחנת הרכבת כדי שאוכל בשש בבוקר להצטרף לנסיעה. נסעתי לפיאטרה (ניאמץ) לאחי המבוגר. ביקשתיו להכניסני לחנותו. הוא דחה אותי עד אחרי הבר מצווה שלי. מקודם צריך אני להתחיל בחנות בעיירה שלי ורק אחרי כן יוכל לקבלני בתפקיד ניהולי לחנותו. לא היתה לי ברירה. חזרתי הביתה.

●

טיילתי הרבה ביערות ובהרים, אך גם שיננתי, קראתי ספרים רבים - לאו דווקא מאלה שאבי היה מעוניין בהם. לרוב היתה זו ספרות מקצועית, בשביל להגיע ל"משהו".

פעם נזדמנתי עם אחי אצל ידידו. אביו של אותו ידיד היה יערן אצל יהודי עשיר. אותו ידיד התמחה כשען. דרך קטלוגים מצא עבודה בברלין. בשיעורי-ערב הוא המשיך והתמחה גם בחשמלאות. בקיצור, הוא מצא פטנט למונה חשמל: מטוטלת בשילוב מוטור. הוא קרא לזה "שיטת ארון", על-פי שם משפחתו.

תעשיין שעוני המטוטלת היה יהודי. לאחר-מכן נשא בעל הפטנט, את בתו יחידתו של אותו תעשיין. אותם מונים ב"שיטת ארון" היו בשימוש שנים רבות. הוא שלח כספים רבים לאביו, וזה לא ידע מנין לו כל אלה. היהודים מתחו אותו ואמרו לו שבנו "נעשה ודאי משומד על-ידי המיסיונרים", וזה דחף את האב לנסוע מיד לברלין. היתה אצלו הכתובת של בית-החרושת. האב הגיע לשם וראה את השוער לבוש מדים, עם כפתורים נוצצים והוא פנה אליו כאילו הוא המלך בכבודו ובעצמו, מה שלא מנע מאותו שוער למנוע את כניסתו אל בנו. לבסוף הצליח האב לפגוש את בנו. כאן התחילה תשוקתי לחשמלאות. לימים נהייתי חשמלאי.

בשנתי ה-12 התיישב בעירנו שען. ביקשתי מאבי שירשה לי ללמוד אצלו את המקצוע הזה. בקשתי זו עוררה את כעסו: "בן של רב יהיה בעל-מלאכה? נו, נו, נו. אחרי הבר-מצווה ארשה לך לעבוד בחנות כלשהי, כדי שאחר-כך תוכל לנהל את החנות של אחיך שלמה (סולומון)", הבטיח לי אבי, כדי לרצות אותי. אחי גר בעיר אחרת.

עולים בי זכרונות נוספים מן התקופה שלפני היותי בר-מצווה.

היה לי חבר עשיר, יתום מאביו. אביו זה היה בעל אחוזה גדולה, "התחנה הגדולה" היתה בבעלותו. הוא היה בעל השכלה רחבה ובביתם היתה ספריה גדולה. הוא התמצא בארכיטקטורה. התחנה בעלת שש הקומות, בית מגוריהם וכן יתר הבתים באחוזתם נבנו על-פי תוכניותיו.

אני ובנו גידלנו שם יונים בשובך. זה לא היה בדיוק עיסוק של יהודים, וודאי לא של בנו של רב.

●

נולדתי בתשעה באב (1885), שהוא גם יום הולדתו של שבתאי צבי, והוא, בהאמינו שהגאולה החלה, הפך את תשעה באב מיום אבל לחג. כך קרה גם אצלי.

הבר-מצווה שלי חל אם כן בתשעה באב, שנת 1898. היתה זו שנה של פוגרומים ברוסיה - קייב, קישינב ועוד. פרעות נגד יהודים החלו גם ברומניה.

בעקבות כך החלו תנועות ההגירה הגדולות, לאמריקה וגם לפלשתינה. אנשים הלכו ברגל, עם מעט ממה שהיה להם, כמו צוענים. כך החלה העליה הראשונה מרומניה לארץ-ישראל. זו היתה האווירה בעת חגיגת הבר-מצווה שלי.

את התפילין כתב לי סבא. הוא היה לא רק צדיק, אלא רב ושוחט וגם סופר סת"ם. את התפילין הוא הניח לי לראשונה במו-ידיו. במסיבה בשבת היה עלי לדרוש דרשה, מחוץ להפטרה (שכל בר-מצווה קורא). גם את פרשת השבוע קראתי בעצמי בספר התורה. ולבית הספר הלכתי עוד עד סוכות.

לאחר-מכן בחרתי לי חנות, ללא ידיעת אבי. זה היה סניף של "בוטושאן", סוכנות גדולה לדברי ברזל.

העוסקים הראשיים בחנות היו שניים: מנהל החנות ומנהל החשבונות. היתה שם מחלקת סיטונות ומחלקת דטיל (קמעונאי). העבודה בחנות זו שימשה לי רק כבסיס לחכות להזדמנות הראשונה כדי ללמוד חשמלאות.

כאשר נודע הדבר לאבי, שאני עובד בחנות, הוא הכריח אותי לקום כל יום השכם בבוקר וללמוד אתו בטרם אלך לעבודה.

שם הפירמה היה יוס אברמוביץ' וזו היתה החנות הגדולה ביותר בדורוהוי והיא שכנה ברחוב הראשי. המנהל היה רווק ושמו היפלר. מנהל החשבונות - פולק שמו - היה נשוי ואב לילד בן שנה באותה עת. לאחר-מכן התחתן היפלר, אך אשתו מתה כעבור זמן קצר, מדלקת ריאות. אבל הרכילות סיפרה שהוא היה נגוע והדביק אותה. הרופא, גרמני זקן, נתן לו סטירה ואמר לו: "הרגת את אשתך!". למרות זאת, רצה חותנו שישא את בתו השניה, לפי הדין. הפעם סרב היפלר. חותנו לחץ עליו. פולק יעץ לו ללכת אל סבי, רבי יוסלה. לאחר התלבטויות, הוא הלך אליו. רבי יוסלה קיבל אותו במלים אלה: "בשבילך אין אני רבי, עושה נסים. אני יכול לייעץ לך, כאדם מבוגר ממך ובעל נסיון חיים גדול משלך". היפלר יצא ממנו קורן מאושר. אחר זמן-מה נשא את אחותו של חברו פולק. אחרי שנים ביקר היפלר עם משפחתו, אצלנו, בווינה.

אני הייתי חרוץ מאוד בעבודתי בחנות. עבדתי קשה. סחבתי את חבילות הברזל הכבדות, בנות 50 ק"ג. אולי משום-כך לא גבהתי ונשארתי נמוך.

היפלר היה פותח את החנות בשעה 5 בבוקר וסוגר ב-10 בלילה, בלי הפסקה בצהרים. אנחנו היינו יוצאים לאכול, אחד אחד.

פולק היה בא מאוחר. בשל משחקי הקלפים שהיה להוט בהם, והיה מבלה בהם לילות שלמים, היה לו קשה לקום בבוקר.

פעם בא פולק אלינו והתלונן שרימו אותו במשחק קלפים. אבי שאל אותו בכל התמימות: "מה, בקלפים אפשר גם לרמות?" פעם, בסדרי את המשרד, מצאתי בתוך ספר החשבונות, 500 ליי. מסרתי אותם מיד להיפלר. הוא פקד עלי לשתוק. כעבור כמה ימים התאונן פולק לפניו: הוא הלווה למכר 500 ליי כגמילות חסד, וכאשר ביקש אותם חזרה, ההוא ירק בפניו. זה הכסף.

כעבור שנה, אחי הצעיר ממני נכנס אף הוא לעבוד באותה חנות, בזכותי. שנינו עבדנו עתה כגובים. ניהלנו פנקסים, שמהם תלשנו דפים עם חשבונות הגביה. כל יום דיווחנו למרכז בבוטושאן את סכומי הכספים שהכנסנו מן הגביה. עיקר העיסוק של החנות היה בסיטונות. היה לנו קונה אחד, וסרמן שמו, איש ירא-שמים, אדוק מאוד בדתו, אך רמאי גדול במסחרו. אנחנו השגחנו עליו במיוחד, כדי למנוע ממנו רמאויות כלפי החנות והפירמה. כיוון שרצה שבנו יתקבל כעובד בחנות (במקומנו), כתב מכתבי תלונה עלינו ובהם דברי בלע נגדנו. בעקבות זאת הגיע מכתב מן המרכז ובו הוראה שאחד מאתנו יפנה את המקום. אין ספק שהדבר נעשה מתוך חשש לאבד לקוח חשוב. בשבילי היתה זו הזדמנות נאותה להתפטר מעבודתי בחנות. אמרתי להיפלר: "רמאי אסור לעצור". הוא אמר לי שהוא מוכן לערוב עבורי "ביד באש". אך אני נעלבתי ובהיותי עקשן מטבעי, אמרתי לו שמנוי וגמור עמי שלא אשאר בשום מחיר.

בזה נסתיים בעצם פרק דורוהוי בתולדותי. ב-1899 עזבתי את דורוהוי ועברתי לפיאטרה-ניאמץ.

יומנו של אליעזר דרימר ז"ל הועמד לרשותנו באדיבותה של בתו חנה מרטון מקיבוץ גת

צאצאי הבעל-שם-טוב בדורוהוי

ישנה הערכה כי לפני למעלה מ-100 שנה התנחל בדורוהוי ובסביבתה, ענף שלם מבני הבעש"ט, מייסד החסידות. משפחות טירר, רבינזון, שרף ועוד, הידועות לכל יוצאי דורוהוי – מוצאם ויחוסם בהיותם צאצאי הבעש"ט.

השפעת תנועת החסידות, הודות לבואם של צאצאי הבעש"ט לאיזור דורוהוי היתה מכרעת והיתה ניכרת בהקמת בתי-כנסת, התייחסות למסורת, מנהגים ועוד. מלבד החומר המפורט אשר מובא כאן לפירסום, מן הראוי לציין שלושה יוצאי דורוהוי אשר במעמדם האישי, המיוחד והמכובד, הם מן הידועים מצאצאי הבעש"ט: מר יחיאל שרף מחיפה, אשר היה ממייסדי ארגון יוצאי דורוהוי בישראל ושנים רבות היה מראשי ופעילי ארגון זה בארץ; גב' ברכה מאור, אשת העיתונאי והסופר משה מאור ז"ל, אחותו של יחיאל שרף, שרבות זכויותיה כאשה נמרצת, מורה לשעבר ותומכת פעילה בכל פעילות אשר יש עמה צדקה, חסד ותרבות; ר' יחיאל טירר, צדיק בדרכו, עניו ומהווה תפארת לקהילת יוצאי דורוהוי ולמשפחתו המכובדת.

ברכה מאור (מימין)
ואמה שפרה שרף ע"ה

בני משפחת שרף, מצאצאי הבעש"ט. משמאל לימין:
ברכה מאור, יחיאל שרף, ויתר האחים והאחיות

יחיאל שרף, דור שמיני לבעש"ט

יחיאל שרף

יחיאל שרף, תושב חיפה, הוא דור שמיני לשושלת של הבעל-שם-טוב, מייסד החסידות.

היה ממקימי ארגון יוצאי דורוהוי בארץ ופעיל במשך שנים רבות בהנהלת הארגון בדורוהוי היה פעיל בכל תחום הקשור עם עזרה לנזקקים. בין תפקידיו הציבוריים בדורוהוי: חבר הנהלת רשת תלמוד-תורה, חבר הנהלת הבנק "Creditul marunt" ובמשך תקופה מסויימת היה חבר בהנהלת הקהילה ופעיל בחוגים הדתיים בעיר.

דב שמרלר

הרב נפתלי שמרלר זצ"ל

הרב נפתלי שמרלר זצ"ל יסודו מגזע אדמו"רים ורבנים מזה מאות בשנים: שאץ (סוצ'אבה), בעלז ופרמישליאן (פשמישל). הוא נולד בעיירה יהודית טיפוסית גורה הומורולוי בבוקובינה, רומניה, לאביו האדמו"ר הרה"צ ר' מאיר זצ"ל.

בצעירותו למד בישיבות המפוארות שבאיזור מגוריו. הוא נשא לאשה את בתו של האדמו"ר משאץ והוסמך בעצמו לאדמו"ר. מאוחר יותר עבר להתגורר בדורוהוי ובעיר זו עסק רבות בפיתוח חיי הקהילה וצרכיה הדתיים והתמיד במתן שעורי תורה וחסידות לציבור הרחב. התערותו במקום היתה מהירה ומופלאה. הודות למידותיו התרומיות קשר קשרים טובים והדוקים עם יהודי העיר. במהרה הוכתר כמורה ומדריך רוחני בחיי הקהילה וליהודי העיירות בסביבה. ביתו היה פתוח לכל: אנשים קשי יום וכן כאלה שרצו לקבל עצה נבונה בפתרון בעיותיהם הפרטיות, פנו אליו בבקשה להדרכה. את כולם קיבל בסבר פנים יפות, בהקשבה לרחשי ליבם ובתשומת לב.

בתקופה שחלק מיהודי דורוהוי הועברו לטראנסטסטריה, הוגלה גם חלק מהמוסד הרבני. בחסדי שמים ובנסים גדולים נשארה משפחת הרב שמרלר בעיר. על הרב נפתלי זצ"ל הוטלה מעמסה כבדה מאוד: להיות הסמכות הפוסקת בענייני הלכה. היה עליו להתמודד בבעיות ההלכתיות גם עם הציבור היהודי בעיר - צאן מרעיתו - ולהזהר מאוד מאימת השלטון הפרו-נאצי אשר שלט אז ברומניה.

ב-1941 הוגלה, יחד עם המנהיגות היהודית בקהילה, לעיר קראיובה. גם שם מילא תפקיד של מלכד הקבוצה של הגולים ומעודדה בתקופת גלותם הקשה.

עם שובו לדורוהוי נרתם ביתר עוז ומרץ לפיתוח חיי הדת והרוח היהודית בעיר. כיוון שחונן בקול ערב ובבקיאות רבה בנוסח התפילה, הירבה לעבור לפני התיבה ולשמש שליח ציבור. בית-הכנסת הוקם בביתו הפרטי ובאותם הימים היווה הדבר סכנת נפשות ממש. הערכת המסתופפים בצלו רבתה מאוד. ביתו פעם ברוח הציונות. ילדיו היו פעילים רבי מעש בתנועות הציוניות הדתיות.

בשנות ה-50 נפרד הרב שמרלר בצער מקהילתו וזכה לעלות לישראל עם בני ביתו. חלק מילדיו כבר עלו ארצה לפני-כן במסגרת העליות הבלתי-לגאליות. בארץ השתקע בעכו, שם גר מספר שנים ואכן בארץ נקרא "האדמו"ר מעכו". גם בעכו התחבב מאוד על תושבי המקום. במיוחד הקדיש חלק ניכר מזמנו וממרצו לביצור חומת השבת בעיר. בנועם הליכותיו ובגישתו הלבבית לאנשים, אפילו כאלה שאינם קרובים למצוות הדת, הוא השפיע לטובה בשמירת השבת, הכשרות והמידות הטובות.

נפטר בשנת תשכ"ט ומנוחתו כבוד בבית העלמין "שומרי שבת" בבני-ברק. השאיר אחריו "דברי תורה" וכתבים שטרם פורסמו.

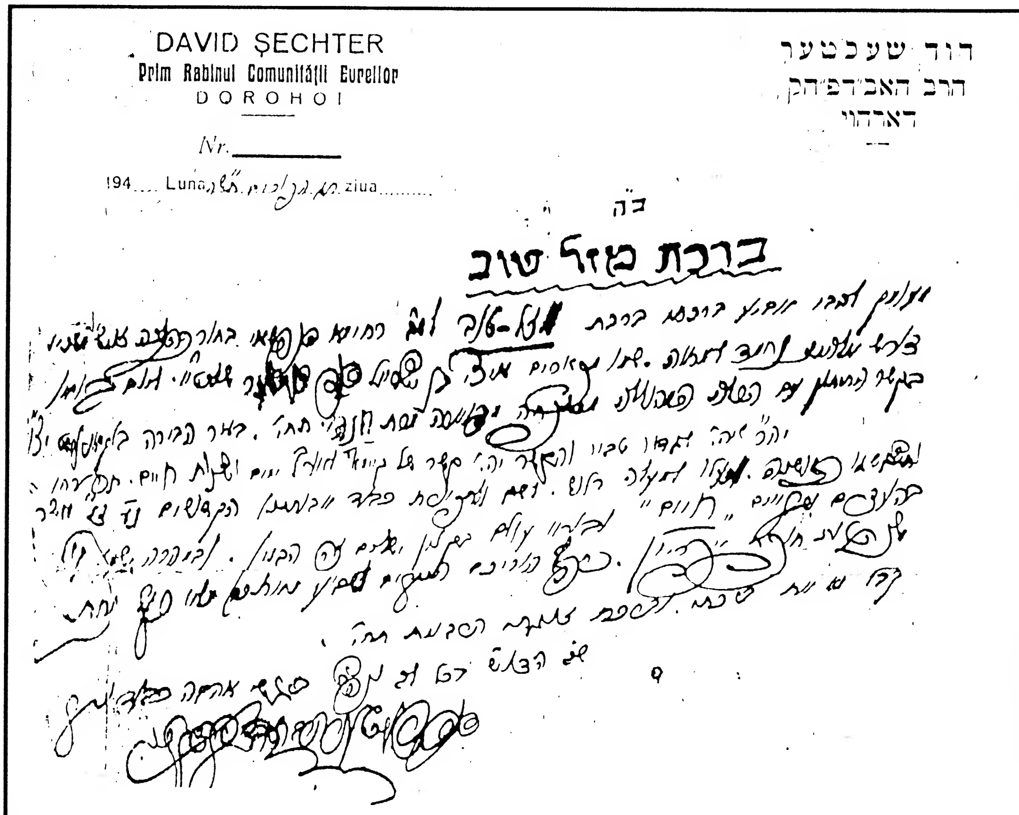
הרב נפתלי שמרלר

כאיש צעיר – בדורוהוי

בישראל, מברך על ארבעת המינים בסוכות

DAVID ŞECHTER
Prim Rabinul Comunităţii Evreilor
DOROHOI

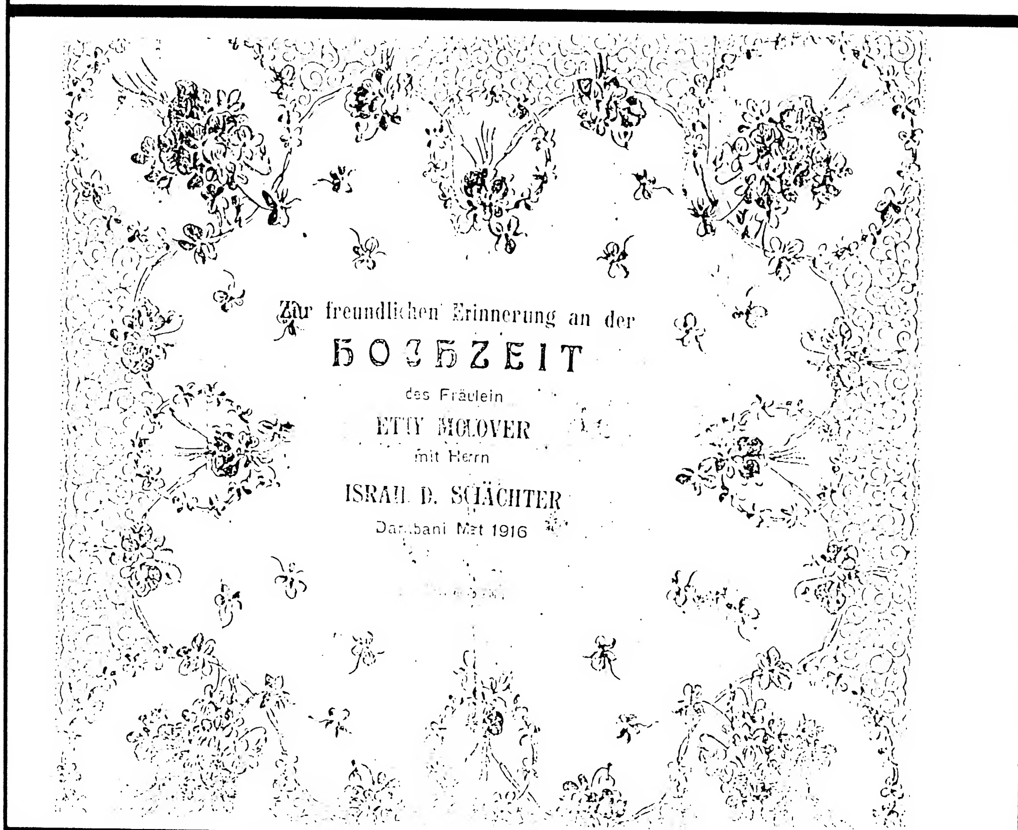
דוד שעכטער
הרב האבדפ"הק
דארהוי

Nr. ______

194.... Luna .... ziua........

ב"ה

ברכת מזל טוב

Zur freundlichen Erinnerung an der
HOCHZEIT
des Fräulein
ETTY MOLOVER
mit Herrn
ISRAIL D. SCHÄCHTER
Darabani Mai 1916

הרב פנחס וסרמן

בשירות עמי

אני, הרב פנחס אליהו וסרמן, יליד שנת תרע"ז (1917), לאבי הרב המופלג רבי משולם זוסיא יהודה ולאמי הצנועה והחסודה מרת שרה רבקה זצ"ל.

את אבי ז"ל לא זכיתי להכיר. הוא נפטר בדמי ימיו ואני ילד קטן כבן שש-שבע, אבל אמי ז"ל, אשת חיל, הקדישה את כל כוחה ומרצה, ובמסירות נפש, באלמנות, גידלה בניה לתורה ומסורת.

בגיל צעיר מאוד, כבן שמונה, הגעתי לישיבת קישינוב שבבסרביה, בראשותו של הגאון הצדיק החכם השלם כמוה"ר, יהודה לייב צירלסון זצ"ל והי"ד, ישיבה בה כיהנו אחי הגדולים כמגידי שיעור: אחי הרב מיכל וסרמן ז"ל, אשר מאוחר יותר שימש עשרות שנים כחבר לשכת הרבנות בחולון, ואחי הרב אהרון וסרמן ז"ל, אף הוא שימש מאוחר יותר כרב בית-הכנסת הגדול בחיפה וכמזכיר ביה"ד הרבני בעיר זו.

בישיבה קדושה זו קיבלתי את ראשית חינוכי ובהשפעת אחי הרבנים עליתי במעלות התורה. למדנו יחד עם חברים, שכעבור שנים גדלו והצליחו וגם עשו פרי והתפרסמו כרבנים מובהקים ודיינים יושבי על מדין.

בגיל 17 התחלתי, כמנהג הימים ההם, ללמוד שולחן ערוך אצל הדיין המצויין הגאון ר' משה גינסבורג זצ"ל וכעבור שנתיים של לימוד אינטנסיבי ראיתי ברכה בעמלה של תורה והוסמכתי לרבנות ע"י הדיין הנ"ל וע"י הגה"צ רי"ל צירלסון, ראש הישיבה.

בשנת 1941, ואני בן 24, הגעתי לדורוהוי ושם כיהנתי כרב, שוחט, מוהל וחזן. כל ענייני הדת בקהילה עברו תחת ידי. הימים ההם, היו תקופה קשה על עם ישראל. השואה האיומה על כל מוראותיה מכלה ומשמידה את מיטב בניה, סלתה ושמנה של היהדות. רדיפות, גירושים, רציחות, והם לא פוסחים על עירנו דורוהוי. פוגרום קשה פגע בנו תחילה; אחר-כך גירושים לטראנסניסטריה ורק בחסדי שמים נותרתי לפליטה והקהילה מדולדלת ומרוקנת מיהודיה היקרים, ואני ראה ראיתי את עני עמי.

בשלהי המלחמה, ואני בתוך הגולה, בעירנו דורוהוי ושם איתנו הרה"צ המופלא כמוה"ר חנוך העניך פרנקל זצ"ל, אדמו"ר מדורוהוי והוא לקחני אחר כבוד כחתן לבתו ה"ה רעייתי מרת סימא רייזל שתליט"א. יחד הקמנו את ביתנו ובתוך קן משפחתנו גידלנו בע"ה ארבע בנות ושני בנים נאמנים לתורה וליהדות. ועלי לציין ולהדגיש שלגדל ילדים - בפרט בנות - בתנאי משטר קומוניסטי, ללמדם חכמה ומדע ולדאוג שתישארנה נאמנות לערכי מסורת, דבר נדיר הוא לצערנו, בתנאי הזמן והמקום. מודים אנחנו לה' על ניסיו שבכל יום עמנו.

בשנים האחרונות, כשנפתחו השערים, ביקרו אצלנו רבנים בעלי שם עולמי. בעירנו ראו שריד יחיד מהשטעטל היהודי, שהיה אי פעם ונחרב. הרב גורן שליט"א, הרב שאר-ישוב כהן שליט"א, הרב הרשל שכטר מהסתדרות הרבנים באמריקה, כולם הפליאו איך אפשר לקיים תלמוד תורה, מקהלת ילדים, שחיטה כשרה, בריתות, נישואין, גירושין, מושב זקנים, ועל כולם ידו של הרב וסרמן מנצחת, כשעל ידו הרבנית עוזרת כנגדו.

ובינתיים השנים חולפות. את כל הילדים שלחנו לארץ-ישראל. כולם הקימו בתים נאמנים בישראל ואנחנו רווים מהם נחת, אבל רק מרחוק. בעינינו ממש אין אנו זוכים לקצור את הפירות.

48 שנות שירות, בשרות עמי בארץ הגולה רומניה. ותקוות השנים לעלות לארץ הקודש עומדת להתממש. נכדה מגיעה לפרקה והיא נישאת לאברך יקר, ואני

נבצר ממני להשתתף בחתונתה. והנה עוד נכדה עומדת להקים בית בישראל. ילדי אשר חנן ד' אותי עושים מאמצים עילאיים ואני מגיע לחתונתה ומחליט פה אשב כי איוויתיה. אני נשאר יחד עם ילדי ועם כל בני המשפחה בארץ הקודש. כמובן שכל רכושי נשאר שם ברומניה ואני בחוסר כל.

אבל אני כותב מתוך הודיה להקב"ה על העבר ומתפלל על העתיד.

הרב ר' פנחס וסרמן עם חלק מבני משפחתו

אחרי 10 שנות מאבק הגיע הרב וסרמן מרומניה לארץ

ברכת "שהחיינו" ברך אמש הרב פנחס וסרמן מדורוהוי, רומניה, בקבלת פנים שערכו לו בניו ובנותיו, עם הגיעו ארצה זו הפעם הראשונה, בעקבות הסדר שנעשה עם הרב רוזן, רבה של רומניה, לפיו יותר לרב וסרמן לבקר בארץ כתייר, אחת לשנה.

הרב פנחס וסרמן, בן 62, הוא רבה של קהילת דורוהוי ברומניה. שני בניו וארבע בנותיו הנשואות ונכדיו ונכדותיו אשר לא ראה מעולם, נמצאים בישראל. זה עשר שנים נאבק הרב וסרמן לקבל אשרת יציאה לישראל, אך כל פניותיו לא נענו. הרב הראשי של יהודי רומניה הרב ד"ר דוד רוזן הסביר זאת בכך, שאין להפקיר את קהילת דורוהוי.

ברם, בניו ובנותיו בארץ ערכו שביתת-שבת לפני כחודשיים ליד שגרירות רומניה בת"א בעת ביקורו של הרב רוזן בארץ וטענו, כי מניעת בואו של הרב וסרמן ארצה היא שרירותית.

בהתערבותו של הרב הראשי לישראל, הרב שלמה גורן, ועפ"י הסדר בינו לבין הרב רוזן ומועצת הרבנות הראשית, ובהתחייבות בני משפחתו של הרב וסרמן, הוחלט לבסוף לאפשר לרב לבקר בישראל, אחת לשנה, למשך כחודש, כתייר.

אתמול, כשהגיע לראשונה ארצה במסגרת הסדר זה, נערכה לו קבלת-פנים חגיגית בבית-הכנסת הגדול ע"ש עולי הגרדום בבני-ברק, שם מכהן חתנו, יצחק חלמיש, כרב.

("מעריב", 5.11.75)

דוד גולדמן

השושלת הווסרמנית

קריאות שמחה מלוות בדמעות התרגשות אחזו בבני משפחת וסרמן העניפה, כאשר קיבלו את פני הוריהם, אותם לא ראו עשר שנים. כעת מעדיפים בני המשפחה להרבות בזכרונות העגומים מן הימים שעברו ושמחים בצוותא עם הרב פנחס אליהו, ראש המשפחה שהגיע לארץ עם רעייתו.

תולדות חייו כתולדות יהדות רומניה בדורות האחרונים. בני המקום ידעו לקחת את החיים בקלות ולא סיגלו לעצמם כבדות ועצב רוסיים, גם לא שקעו בלבטים פילוסופיים בדומה ליוצאי ליטא והונגריה. הרב פנחס אליהו, יהודי מלא מרץ וחדוות חיים, והסבל הרב שפקד אותו לא ניבט מעיניו.

הרב וסרמן, צאצא למשפחה ליטאית, נשלח בצעירותו ללמוד בישיבה בקישינוב הקרובה, שבראשה עמד חסיד חב"ד, הרב צירלסון. תלמידי הישיבה נמנו עם זרמים שונים ביהדות וידעו להשרות אווירה של אחדות במקום.

אחרי שנות הלימודים בישיבה, עבר הרב פנחס לעיר דורוהוי ברומניה, ונשאר שם עד עצם היום הזה. בימי השואה המשיך בפעילותו למען החדרת החינוך היהודי. בשלב מסויים נשלח למחנה עבודה, אך חייו ניצלו בזכות כושר עמידתו ואופיו האופטימי. אחרי מלחמת העולם השניה הוטלו עליו משימות רבות בקהילה המוכה אחרי השואה, כאשר שלטון הרודנות הקומוניסטי מרעיל בארות מים חיים.

מאז המלחמה פועלים בדורוהוי בית-כנסת, תלמוד תורה ומקווה. לאחרונה הוקם גם מושב זקנים. הרב וסרמן מציין, ששבעת אלפים יהודים המתגוררים בכל מולדובה, יכולים ליהנות משירותי קהילה מגוונים, אם כי רובם רחוקים מהמסורת. הוא מבצע שחיטה כשרה, מלבד תפקידו כרב וכמחנך.

בדורוהוי פועל תלמוד-תורה בשעות אחה"צ. אין אפשרות להקים בית-ספר יהודי במדינה קומוניסטית, אך מספר שעות בשבוע במחיצתו של הרב וסרמן הצילו ילדים רבים מהתבוללות גמורה.

רוב בני הקהילה עלו לארץ ורק מעטים נשארו. כל יום מתאסף מנין בבית-הכנסת של הרב וסרמן, אך אין בעיר עשרה יהודים שומרי שבת. גם שיעורי תורה כמעט ואינם מתקיימים. התלמוד-תורה הושתק בשנים האחרונות.

השפעתו האישית של הרב וסרמן על בני המקום מנעה מרבים מהם להתחתן מחוץ לקהילה היהודית. רוב המשפחות עורכות ברית מילה לבניהם ומחבבות הפולקלור היהודי, כדרך יהודי רומניה ובסרביה.

גל החזרה בתשובה פסח על רומניה. צעירי דורוהוי וערים אחרות ברומניה, רחוקים מלהט יהודי שאחז באלפי צעירים יהודיים ברוסיה השכנה. מצות בפסח, חתונה בבית-כנסת ותקליט עם "פריילעך", כל זה הולך ברומניה, אך השיבה ליהדות בנוסח הרוסים, מהם והלאה. רבה של דורוהוי מסביר זאת בכך, שאמצעי הדיכוי של השלטון הסובייטי עוררו התנגדות חזקה, לעומת זאת לא סבלו יהודי רומניה מהתנכלויות ברמה של השכנה המזרחית.

קשה היה לילדי הרב וסרמן לקיים אורח חיים דתי תחת השלטון הקומוניסטי. אחת מבנותיו באה בשבת לבית-הספר כשידה חבושה. המורה, שהצטיין באנטישמיות ארסית, הבין בנקל שהילדה רוצה להמנע מכתיבה בשבת. הוא הוריד את התחבושת לעיני כל התלמידים ושם אותה ללעג ולקלס. הילדה סירבה בתוקף לכתוב ועמדה על שלה.

אחותה נסעה ללמוד בטכניון בעיר יאסי. אלף ואחד תירוצים נדרשו כדי להצדיק את אי-הופעותיה בשבת ובחגים. כמו כן הדירה הבחורה רגליה מחדר האוכל הכללי.

הקשיים האלה הביאו את הורי הילדים למסקנה שמקומם בארץ-ישראל. בלב כבד שלח הרב וסרמן את כל ששת ילדיו לארץ, כשהוא נשאר בדורוהוי, על פי דרישתו של הרב רוזן. הלה אמר שחיי הקהילה בדורוהוי יפלו אם הרב וסרמן יעזוב, בלא שנמצא לו מחליף.

פעילותו של הרב וסרמן זכתה להערכה רבה. אישים חשובים מישראל ביקרו אצלו וביניהם הרב שלמה גורן, השר זבולון המר ועוד הרבה רבנים.

הרב הראשי של רומניה עשה מאמצים כבירים למען השארותו של הרב וסרמן במקום והדבר גרם בעבר עוגמת נפש לבני משפחתו בארץ. הם רצו לראות את אביהם אתם.

בניו ובנותיו הסבו לו נחת רב. יוסי וסרמן הוא היום הרב של חיל הצנחנים. אביו אינו מסתיר את שביעות רצונו מכך, שבדמות בנו חברו יחד צה"ל והרבנות.

הבן השני - יהודה וסרמן - זמר חסידי, מופיע במקומות רבים בעולם בקונצרטים של זמר חסידי מודרני. הרב הקשיש ידוע גם כחזן בקהילתו והוא רואה ברכה בכך שבן אחד המשיך במסורת הרבנית והשני עוסק בזמרה.

שתי בנותיו של הרב נשואות לרבנים. אחד מהם, הרב חלמיש, הוא רבו של חיל המודיעין ותל גיבורים, והשני, הרב טוביאס הוא אב"ד של הישוב קדימה.

(קטעים מתוך מאמר)

הרב פנחס וסרמן מקבל תעודה על נטיעת עצים על שמו ביער הקק"ל, עם עלייתו ארצה, מידי שלמה דוד, יו"ר ארגון יוצאי דורוהוי בישראל

הרב יוסי וסרמן נואם בעצרת הזכרון

הזמר החסידי יהודה וסרמן

יוסף וסרמן רב – צנחן

אני, יוסף אהרן בן הרב פנחס אליהו וסרמן שליט"א והרבנית סימה תחי' לבית האדמו"ר פרנקל, נולדתי בשנת 1954 בדורוהוי. ב-1969, בהיותי בן 15, לאחר התלבטויות קשות לגבי בחירה בין ניתוק מההורים לבין חינוך תורני-ציוני בארץ-ישראל, עליתי עם אחי יהודה לארץ.

כאן למדתי בישיבת פוניבז' ובישיבת הנגב תפרח, שם הוסמכתי לרבנות.

בשנת 1973, מתוך השקפה ציונית הקמתי גרעין של בני-תורה – עולים חדשים והתגייסנו לצה"ל, לנח"ל.

במלחמת יום-כיפור הייתי חבלן בגזרה הדרומית.

ב-1976, עם שחרורי מצה"ל יזמתי הקמת גרעין לעבודה חינוכית בעיירת-הפיתוח ירוחם, שם שימשתי כמנהל המחלקה לחינוך חברתי בבי"ס היסודי והעל-יסודי, ובמקביל השתלמתי בבאר-שבע ובאוניברסיטת בר-אילן בתחום זה – חינוך חברתי.

ב-1979 נבחרתי מטעם הסוכנות לצאת לשליחות לארגנטינה, אולם שליחות זו נדחתה. ב-1980 נשאתי לאשה את רעייתי יהודית תחי', עו"ד, ילידת ארה"ב.

ב-1980 התגייסתי לצבא הקבע במסגרת הרבנות הצבאית ושימשתי כרב של גזרת ים-סוף בחיל הים.

משנת 1988 ועד היום אני משמש כרב של חיל הצנחנים.

מאז גיוסי לצבא הקבע ועד היום הנני משמש כרב צבאי בפועל, שביצע תפקידים רבים ומגוונים בשטח ובפיקוד, כאשר מטרתי בעבר ובהווה, לקרב את כל שכבות האוכלוסיה בישראל, בדרכי נועם, אל אבינו שבשמים, לאהבת ישראל, תורת ישראל וארץ-ישראל.

בהיותי בנו של הרב שהנהיג ומנהיג גם עתה את קהילת דורוהוי, אני משתדל להחדיר רוח של אמונה, של תורה וציונות בקרב יוצאי קהילת דורוהוי וסביבתה, הנמצאים בארץ-ישראל.

ר' ישראל (סורל) וסרמן ז"ל, רב הצעירים

בשנות ה-40 היה "מניין צעירים" בבית-הכנסת "בית שלמה" בדורוהוי ור' ישראל וסרמן היה הרוח החיה והמנהיג הרוחני של הנוער היהודי-המסורתי גילאי 13-15.

עשרות נערים דאז זוקפים לזכותו של ר' וסרמן את ידיעותיהם בעריכת התפילות, תפילת ש"ץ לפני התיבה וקריאה בספר התורה.

ר' סרול וסרמן היה "אחד משלנו" – חביב, ידידותי, נעים הליכות ובעל רוח צעירה. קראנו לו "רב הצעירים".

בארץ כיהן כרב שכונת נוה-דוד בחיפה ורבים מצאן מרעיתו ראו בו "דורוהויער רבי", שהטביע את חותמו על רבים מאתנו.

ד"ש

יהודה וסרמן

עם שיר חסידי על השפתיים

נולדתי ברומניה, בעיר דורוהוי בשנת תשי"ג, לאבי הרב פנחס אליהו וסרמן שליט"א, רבה של קהילה מפוארת זו, שאותה שרת נאמנה כמנהיג רוחני וכאב ריחמאי מ' שנים. אני, כילד בבית הרב, ספגתי לתוכי הרבה מן החום, ההווי היהודי והאווירה העילאית של אהבת התורה ואהבת ישראל, שנשזרו ונמסכו גם יחד בבית אבא. עד היום, 30 שנה אחרי, לא מש מזכרוני ולא פג טעמם של אותם ימי שבת, חג ומועד, כאשר הסבה כל המשפחה אל השולחן, הכל סביב אמר חגיגיות ואנו פצחנו בשירה חסידית בהתלהבות פנימית, אשר ליוותה אותנו כל ימות השנה.

בשלב זה גיליתי את כשרוני המוסיקלי המיוחד ומאז, עוד בהיותי ילד צעיר לימים, עובר הייתי לפני התיבה יחד עם אבא בקטעי חזנות ושירה חסידית. אם לא אצטנע - השירה החמה וקולי הערב נעמו לשומעים וגרמו להם קורת רוח ואף התפעלות רבה, והם אשר ניבאו לי כבר אז עתידות בתחום המוסיקה.

השירה אצלי לא היתה בבחינת תחביב, גם לא לשם הווי חיים גרידא. היתה זו שירה יהודית אמיתית, שירה שפרצה מן הלב והציתה זיק שמחה בלב כל הסובבים. שירה אשר נתנה ביטוי לרגשות גואים של געגועים וכיסופים לזכות לשוב ולהסתפח אל נחלת אבות, זו ארץ-ישראל, משאת נפש האומה מדור לדור.

בתנאי החיים של אז, תחת השלטון הרודני הקומוניסטי, העליה לארץ היתה בגדר חלום, שהסיכוי להגשימו פחות מקלוש. אך "יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו" לכל אלה שאמרו "ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו", והדברים התפתחו בצורה מפתיעה, ובגיל 16 עליתי לארץ הקודש.

רגעי הפרידה מן ההורים היו קשים ביותר. קרבן של ממש היה זה, הן מצד ההורים והן מצידי, להפרד בלא לדעת עד מתי, אם בכלל. והעיקר: למטרה הנכספת - עליה לארץ-ישראל.

כאן בארץ, לאחר שסיימתי בהצלחה את לימודי הבגרות, התגייסתי לצה"ל, מתוך רצון כן לתרום מכישורי למורל חיילי צה"ל. ואכן שם נפתח לפני כר נרחב להמשך התפתחותי המוסיקלית. מבין עשרות מועמדים הצלחתי בבחינות והתקבלתי למקהלת הרבנות הצבאית ובזכות כישורי המוסיקליים התמניתי תוך זמן קצר לסולן הלהקה, ומאוחר יותר למפקדה. בלהקת הרבנות הצבאית נפגשתי לראשונה במוסיקה הנקראת "חסידית-מודרנית" ובאפיק זה המשכתי. זו מוסיקה העושה שילוב נהדר של צלילים מודרניים עם שירי נשמה מלאי רגש.

באותה תקופה, "תקופת המדים", ואני בשנתי העשרים, הגעתי לרגע, אולי המאושר ביותר בחיי, כאשר זכיתי בפסטיבל הזמר החסידי במקום הראשון עם שירי "יחדשהו" - מתוך תפילת ברכת החודש. לחנו של השיר מיוחד במינו, בכך שהוא סוגר מעגל בקשירת שני הקצוות: שיר רגש והתרפקות בפתיחת השיר ומאידך, שמחה וקצב נצחון בחלקו השני. היצירה שלי קסמה לשומעים, שהעניקו לה את המקום הראשון.

עם סיום שירותי הצבאי נפתחה הקריירה המוסיקלית שלי כאמן, זמר ומלחין. הוזמנתי למסעי הופעות ברחבי העולם, באירופה, בארה"ב ועד לאוסטרליה הגעתי. בהרבה בתי אב בארץ ובעולם ניתן לשמוע את שירי מתנגנים מעל גבי תקליטים וקלטות שהפקתי. שירי מושמעים בתוכניות רדיו וטלוויזיה ואף צעדו במצעדי הזמירות המסורתיות, במקומות הראשונים.

ארגון יוצאי דורוחוי והסביבה

אנו מכבדים את

מר **קליין יעקב,** יליד דורוחוי

בתואר **יקיר** ארגון יוצאי דורוחוי בישראל

על פעלו הרב במשך עשרות שנים
למען עם ישראל ומדינת ישראל
ועל תמיכתו הנלהבת לקידום
פעילות ארגוננו.

דוד שלמה
יו"ר ארגון יוצאי דורוחוי
והסביבה

ד"ר קולר דורון
חבר הנהלת ארגון יוצאי
דורוחוי והסביבה

ערב ראש השנה תשנ"ב
ספטמבר 1991

הפרק "דורוהוי"
מופיע בחסותו
מר יעקב קליין
אשר סייע בידנו
לקידום
ההוצאה
לאור
של ספר זה

יעקב קליין

60 שנות מעש בארץ

הוריו של יעקב קליין, לאחר שובם מטראנסניסטריה

בגיל עשר הביאה אותי אמי ז"ל לתנועת השומר הצעיר-דורוהוי. שם שמעתי מהי ציונות, למדתי שירים בעברית ובידיש, השתתפתי בהצגות שהכנסתן היתה קודש לקק"ל חכיתי לילדות מאושרת בזכות הקקן הזה. הייתי בין ממשיכי הדרך בתנועה, התמסרתי בלב ובנפש לקידומה, לקחתי חלק פעיל בכינוסים ו"מושבות קיץ" ולאחר כמה שנים גם הדרכתי במסירות ואני קשור עד היום עם מרבית חניכי שהגיעו אחרי ארצה. כך נמשכו הדברים עד שהגיע מועד ההגשמה.

הייתי בין המאושרים שנבחרו ע"י ההנהגה הראשית של השומר הצעיר ברומניה, להצטרף לגרעין שהתכונן לעלות ארצה, לקיבוץ. עשינו הכשרה קשה מאוד בעיר באקאו. עבדנו במפעלי תעשיה בסביבה והתכוננו לחיי שיתוף בקיבוץ. קראנו בעניין את עתוני הארץ, ארחנו מרצים ממרכז התנועה, ידענו על הקשיים, אך היינו צעירים והאמנו שבכוחנו לחולל כל פלא. כשהסרטיפיקט שלי הגיע, עמדתי בפני הכרעה קשה מאוד: אני נער בן 18, משאיר משפחה, הורים, אח, אחיות ויוצא אל ארץ בלתי נודעת, שמרובות בה הסכנות. אהבתי את דורוהוי עם אלפי יהודיה, עם החיים היהודיים התוססים בה, גם פעולותי כמדריך בתנועה הביאו לי סיפוק רב. ולפתע - להתנתק וללכת.

ובכל זאת, הלכתי. וכל חברי השומר הצעיר בעיר מלווים אותי בברכה ובקנאה.

הנסיעה לארץ מנמל קונסטנצה נמשכה ששה ימים, באניה תורכית, עם ערב-רב של נוסעים מכל קצווי העולם. קבוצתנו מנתה 40 צעירים וצעירות, חברי השומר הצעיר ברומניה, שנבחרו להקים את קיבוץ "במעלה" במגדיאל.

תחילת חיינו בקיבוץ היתה קשה מאוד. היו ימים שרעבנו ללחם. התפריט שלנו היה לחם ותפוזים. אך היינו צעירים והתגברנו. גרנו באוהלים וצריף עץ אחד שימש כחדר אוכל.

בארץ היתה אבטלה נוראה. היישוב דגל ב"כיבוש עבודה עברית" בפרדסים והעמיד אותנו בפני דילמה לא ברורה: האמנם באנו ארצה כדי לנשל פועלים אחרים, ואפילו הם ערבים? הצלחתי לצאת ממעגל מחוסרי העבודה ע"י זה שהצטרפתי לקבוצת בניין, במסגרת הקיבוץ. למדתי טייחות ועבודות אחרות, סחבתי על גבי בלוקים ושקי מלט, עבדנו קשה ביום ורקדנו בלילה - ואני עדיין לא בן 20. בתוך מצב חוסר העבודה, אשר הלך והחריף בשנות המאורעות של 1936, יזמתי הקמת "מסבנה" (תעשיית סבון), דומה לבית החרושת שהיה לאבי בדורוהוי. יוזמתי נתקלה בקשיים רבים מאוד. וכי כיצד ניתן לשכנע קיבוץ, אשר חבריו באו לארץ במטרה לעבוד את האדמה, להפוך לפתע לתעשיין? כדי להוכיח את יעילות המפעל, המשכתי לעבוד ביום בבניין, ובלילה, בעזרת כמה חברים נאמנים, המשכנו בניסויי ייצור הסבון. החבר שעזר לי יותר מכל, היה יצחק סטרטונצקי ז"ל (נפל בליל פיצוץ הגשרים). בלעדיו אולי לא הייתי מצליח להקים את אחד ממפעלי התעשיה הראשונים של הקיבוץ הארצי. המפעל התקדם יפה מאוד. היום הוא נקרא ביח"ר "זוהר" - תעשיית דטרגנטים ומוצרים כימיים שונים, מעסיק עובדים רבים

ומהווה מקור חשוב בכלכלת הקיבוץ. תוך כדי מאמצי לביסוס מפעל "זוהר", שקיבל תנופת התפתחות מקצועית ומסחרית, לא רציתי להתנתק מבעיותיו של הקיבוץ. השתתפתי בעליה על הקרקע של קיבוץ "במעלה" מגדיאל, שעלה להתיישבות קבע בדליה (במגדיאל היינו בשנים 1934–39). בשנת 1939 עלינו במסגרת ישובי חומה ומגדל להרי אפרים והקמנו את קיבוץ דליה, שיותר ממחצית חבריו היו עולים מרומניה. הייתי מאושר להגשים חלום של הקמת ישוב בלב שממה הררית, בכוחותינו אנו. כל זה קסם לי, נתן לי תוכן בחיים והעייפות הפיזית כמעט ולא הורגשה.

שנות המאורעות 36–39 הקשו עלינו מאוד. עסקנו בביסוס חברתי ונאבקנו מבחינה כלכלית, כשאנו מחוייבים לקחת חלק פעיל בפעולות הגנה שונות, שהיו צורך השעה – כאשר מטרתנו למנוע מהאויבים לחבל במפעל החיים שאנו מקימים.

שכבת "המקשיבים" בקן השוה"צ בדורוהוי, עם מדריכהם (עומדים מאחור), 1929

בשנת 1939 פרצה מלחמת העולם והקשר עם הבית נותק. בקיבוץ נשארו צעירים רבים, שחרדו למשפחות שהשאירו בגולה. הידיעות שהגיעו היו מדאיגות. הנאצים הולכים וכובשים את פולין, את צרפת ואירופה כולה. הדאגה למשפחה והרצון לנקום בנאצים חברו יחד, וכאשר פנו מוסדות היישוב לקיבוצים וביקשו מתנדבים לצבא הבריטי, הודעתי באסיפת הקיבוץ שאני מתנדב לצבא.

בהתחלה התאמנו במסגרת הצבא הבריטי ועמדנו להשלח לאירופה. שוב אני יוצא למבצע לאומי, אך הפעם בכיוון הפוך: ממזרח למערב. וגם הפעם רב הבלתי ידוע, רבות הסכנות, אך בלב מקננת התקווה להצליח.

חיי הצבא היו שרשרת ארוכה של פעולות, אימונים, פגישות עם מתנדבים אחרים. בחושבי אז על חיי הקיבוץ, ידעתי שהחיים זרמו שם בנחת והאדם, הפרט, אין לו הרבה מה לשנות. אלה חיים נוחים בדרך-כלל. נראה היה לי שעוסקים שם בקטנות, בעניינים שוליים, בעוד העולם סביב עולה בלהבות. במסגרת הצבא לא שקטנו. צורפנו לבריגדה מיד כשהוקמה ולקחנו חלק במאבק להכרה בדגל העברי במסגרת הצבא הבריטי, כאשר המטרה הנכספת היא להגיע לאירופה ולתרום ככל יכולתנו להשגת הנצחון על הנאצים ולחפש את שארית הפליטה. בטרם ההפלגה לאיטליה "בילינו" כמה חודשים במדבר המצרי (בורג' אל ערב) ועסקנו באימונים. הפלגנו לאיטליה בתוך המלחמה הנוראה הזו, כשאנו רוצים להגיע מה שיותר מהר ולתרום חלקנו, ואילו הצבא הפנה אותנו שוב לאימונים, אך הפעם לקראת היציאה לחזית ממש.

בתקופה הקצרה ששהינו בסביבות טירנה, היו לנו גם קרבנות, שנפלו בקרבות על נהר הסניו, בהם לקחנו חלק. אך לא ארכו הימים והצבא הגרמני נסוג מאיטליה, איטליה נכנעה לצבאות הברית. הצבא הגרמני הניגף סימן את התקרבות סוף המלחמה. חיילי צבאות הברית שמחו, אך החיילים היהודים שהגיעו לאיטליה ובהם חיילי הבריגדה ויחידות נוספות, נתקלו בבעיות של האזרחים באירופה, ובעיקר הרעב. המצב הכלכלי באותם ימים היה מזעזע. מבוגרים וילדים נברו בפחי הזבל של הצבא, בחיפוש אחר משהו ראוי למאכל. בפעם הראשונה נתקלנו ביהודים עקורים, ללא בית, ללא משפחה, אנשים שהיו להם זכרונות עבר קרוב, בלי תקוות עתיד. הם היו מיואשים ומפוחדים עד מוות.

אנשי היחידות העבריות נחלצו מיד לעזרה. העברנו אליהם חלק גדול מן המזון שהוקצב לנו ע"י הצבא הבריטי. העברנו להם בגדים ושמיכות, ניסינו לעזור להם לאתר קרובים, אך מעל לכל - השתדלנו לעקור מהם את הרגשת היאוש ולהעביר להם את המסר שיש מי שמחכה להם בישראל. הברחנו ניצולי שואה במדי צבא, ארצה, ארגנו להם מחנות ללימוד עברית ולטיפול רפואי ועם תום הקרבות הסתובבנו בכפרים במנזרים ובכנסיות לאתר ילדים יהודים ולהחזירם לחיק עמם, ואכן הצלחנו בזה.

באותם ימים תקפו אותי רגשי חרדה עזה למשפחה. לא ידעתי דבר על גורל משפחתי וכמוני עוד קבוצת חיילים, שמשפחותיהם נשארו ברומניה. יום אחד לקחנו משאית צבאית ויצאנו בדרכנו לרומניה. הכבישים היו מוצפים באנשים נודדים, רובם כאלה החוזרים למולדתם ההרוסה. המונים הסתובבו ללא כיוון או הדרכה, מנסים למצוא מקום מקלט ואוכל. חצינו את גרמניה ונהנינו למראה ההרס שגרמו שם בעלות הברית, ולמראה התדהמה שגרמה המשאית שלנו עם סמל המגן-דוד על רקע כחול-לבן, וכן הסמל שעל שרוול המדים. יהודים נגררו אלינו כשהם מביטים כלא מאמינים, מבקשים לגעת בסמל, נדהמים מעצם הופעת יהודים בריאים, במדים וחמושים - היה להם בכך עידוד רב. גם בהולנד נשאלנו תכופות אם אנחנו באמת יהודים.

הדרך לרומניה התמשכה; דרכים מפוצצות ומשובשות. ואנו תוהים: האם נמצא את משפחותינו? האם הם חיים? בבוקרשט נפרדו דרכינו ואני יצאתי לדורוהוי. למזלי מצאתי את הורי הזקנים ואת אחותי, שחזרו מטראנסניסטריה, שם עברו עליהם שלוש שנים קשות. את שמחת הפגישה קשה לתאר. בדורוהוי פשטה השמועה שהגיע חייל יהודי והמונים צבאו על בית הורי, לראות במו-עיניהם חייל יהודי מארץ-ישראל. לצערי, לא כזה היה גורל חברי האחרים, שחלקם מצאו שכל משפחתם הושמדה. נפרדתי מכולם וחזרתי כעבור זמן, עם רשיונות עליה למשפחתי.

מחלקת טירונים בבריגדה, 1943. קליין עומד בשורה השניה, רביעי מימין

יעקב קליין כחייל בבריגדה, 1945

בפאריס, בדרך לרומניה. יעקב קליין (מסומן בעיגול), שלישי מימין

חיילים ארץ-ישראלים מהבריגדה, בפגישה עם משה שרתוק, בחזית איטליה, 1945

בסיום המלחמה והפעילות הנוספת באירופה, לא חזרתי לדליה. באתי לתל-אביב, ועסקתי בפעילות במסגרת ההגנה בטרם צה"ל. אח"כ עברתי לצה"ל ושרתתי בו שלוש שנים. עם שחרורי התחלתי לדאוג לעצמי. הייתי כבר נשוי ואב לבת והייתי חייב ליצור לעצמי מקור הכנסה מכובד, דבר שלא היה קל. לאחר שנים במסגרות מאורגנות של קיבוץ וצבא ובגיל מתקדם, קשה היה להתחיל במאבק להקמת יש מאין, במסגרת אזרחית, שהיתה זרה לי לגמרי. פגשתי עולה חדש ויחד הקמנו מפעל, שפיתחנו אותו במשך 35 שנות שותפות וידידות גדולה, עד שפרש לגמלאות. כעת, בהגיעי לגיל גבורות, יש ברשותי שני מפעלים, שאני ובני מנהלים אותם.

בהסתכלי לאחור ובנסותי לסקור את מאורעות חיי רבי הקשיים, המכשולים, אך גם העניין, מתעוררת בי השאלה: מנין שאבתי את הכוח להתגבר ולהגיע עד הלום? אך בהסתכלי סביבי, אני רואה עולי רומניה רבים שהתקדמו, למדו, עבדו, והגיעו כאן לעמדות מכובדות, אני סבור שהעליה הרומנית הביאה לכאן חומר אנושי טוב, לא מפונק, אוהב עבודה, בעל מוטיבציה להתקדם, בעל יוזמה ויכולת להסתגל לתנאים חדשים ולהצליח, מבלי שיזדקקו לעזרת המוסדות. ואני גאה על כך.

בתי הבכורה מרצה באוניברסיטה. גם לה וגם לבני הצעיר משפחות יפות ומוצלחות. יכולתי להזדקן בנחת, לולא שני אסונות שקרו לי. הגורל האכזר גזל מני שתי בנות אהובות. האחת, עופרה ז"ל, לקתה בשנת 1950, בעת השתוללות מגיפת הפוליו בארץ, שפגעה במיוחד בילדים. היא היתה בת שנה וחמישה חודשים במותה.

השניה, לאה'לה, בת 32, נפטרה מסרטן. במשך שלוש שנים נאבקה במחלתה, נסעה לטיפולים באירופה ובאמריקה ודבר לא עזר. השאירה בעל ושתי בנות יתומות.

יתכן שהפעלתנות הרבה שאני ואשתי שרויים בה, למרות גילנו המתקדם, היא דרך להתגבר על הכאב והשכול, אף שאנו יודעים שאין לנו ניחומים. יהי זכרן ברוך.

משה קליין

חיים של בטחון – תחנות בחיי

נולדתי בדורוהוי, למשפחה פטריארכלית ודתית מאוד. הייתי השלישי מבין חמישה ילדים. במשפחה כזו היה זה דבר מאוד יוצא דופן, שילד יגיע לתנועת נוער ציונית-חילונית. אחי יעקב ואני, והיינו למרות הכל, חברים פעילים ב"שומר הצעיר". התחלנו בגיל 12–13. היינו חניכים, מדריכים, ולבסוף הגעתי להכשרה ביאסי ובכפר קוצ'וסקה. בזכותנו הפך הבית שלנו לבית ציוני ער, בו נשמעו שירים בעברית, ממנו יצאו להתרמות של הקרן הקיימת ושם תכננו הרצאות ומשפטים ספרותיים. ההכשרה נמשכה שנה וחצי. התנאים היו קשים. ישנו על הרצפה ואכלנו לחם עם ברינזה בלבד. רבים חלו ואני קיבלתי קדחת צהובה. הרופאים כמעט נואשו מחיי, ובכל זאת עבדנו, שמחנו ובקשיים ראינו הכנה טובה לחיים בישראל.

1933 – אני בין ראשוני העולים מדורוהוי, כשקיבלתי סרטיפיקט. כמובן הצמידו לי חברה, בנישואים פיקטיביים, כדי לנצל כהלכה את הסרטיפיקט המיוחד לשניים. 1934 – אני בקיבוץ "מלט" המורכב מעולי רומניה, בגבעת מיכאל, נס-ציונה. בארץ שורר חוסר עבודה; בפרדסים ובכרמים עובדים ערבים, שמגיעים מכל ארצות הסביבה והם מקבלים פרוטות כשכר יומי. אנו מגוייסים למאבק על כיבוש העבודה העברית. ביום עומדים ב"משמרות", בלילה מחזיקים את האוהל, שלא יעוף ברוח. אוכלים לחם ותפוזים ומקווים לטוב. אני יוצא מהקיבוץ ללמוד מקצוע – מסגרות – בראשון לציון. שם פגשתי גם את אשתי לעתיד, שיינקה, שעלתה לארץ מליטא, לאחר שסיימה את לימודיה באוניברסיטה בבלגיה. היא השתייכה לקיבוץ נען. עבדה בסלילת כביש רחובות-נען ובעבודות קשות אחרות. רק לאחר שנים עברה לעבוד במקצועה, במרפאת הקיבוץ ובוועדת הבריאות המרכזית של הקיבוץ המאוחד.

בשנים 1935–1936 היו בארץ פרעות. התגייסתי ל"שומר". קיבלתי רובה אנגלי ונשלחתי ליסוד המעלה, בצפון. שם למדתי שימוש בנשק, חוקי זהירות ורכיבה על סוס. ביסוד המעלה היתה זרימה בלתי פוסקת של ערבים נושאי נשק, שהגיעו מהחורן, לא בשביל לעבוד, אלא כדי לתקוף ישובים יהודיים, לבזוז ולשדוד. ניסינו להעזר באנגלים ששלטו בארץ, כדי למנוע זרם עויין זה, אך האנגלים העדיפו להעלים עין. עסקנו גם בשמירה מרחבית וגם בתוך הישובים. שמרנו מפני חדירה ערבית מעבר לירדן, גם מפני שודדים ערבים שניסו לגנוב מהחצרות והרפתות והגיעו גם לאגם החולה לגנוב דגים.

משם העבירו אותנו לשיח' אבריק. אלכסנדר זייד ארגן שם את השמירה על אדמות הקק"ל באיזור ואנחנו יצאנו איתו לשמירה בלילות. ביום עזרנו לפרופסור מזר ולבר-אדון, שעסקו בחפירות ארכיאולוגיות בבית שערים. באותם ימים תקפו ערבים שני שומרים בשדות יוקנעם, יצחק ויואש, והרגום באכזריות. לאחר ההלוויה ארגנו קבוצה גדולה שתצא לשמירה במקום השניים שנהרגו. גודל הקבוצה הרתיע את הערבים שלא העזו להתקרב וירו מרחוק. לאחר ששומרים נפגעו מהיריות, הכין אחד מחברי קיבוץ יגור מוקש פרימיטיבי; הערבים שדרכו עליו הפעילוהו וארבעה מהם נהרגו. מאז זכינו לשקט זמני. המשכתי בשמירה עד שנעניתי לבקשת שיינקה, אשתי, ועברתי לקיבוץ נען. גם שם עסקתי תחילה בשמירה, כי גם שם העבודה בשדות, ביום, נעשתה תחת עינם הפקוחה של שומרים רוכבים, ולא כל שכן בלילות.

שנת 1938, מבצעי ההקמה של ישובי חומה ומגדל. אני נשלח לחניתה, שהיא ישוב-מבצר. התקפות בלתי פוסקות. שניים נהרגים. חניתה הופכת סמל

לישובי חומה ומגדל. אנו בונים גדר ברוחב 12 מטר ולאורך קילומטרים רבים, בין ארץ-ישראל ללבנון.

1939 – פורצת מלחמת העולם השניה. הקיבוץ שולח מכסת מגוייסים לצבא הבריטי (לפי דרישת המוסדות שלנו) והרוב מתארגן לשמירה על היישוב בארץ, מפני סכנת צבא רומל, המתקרב דרך המדבר המצרי. אני נשאר בארץ ונוטל חלק בהדרכה בנושאי בטחון.

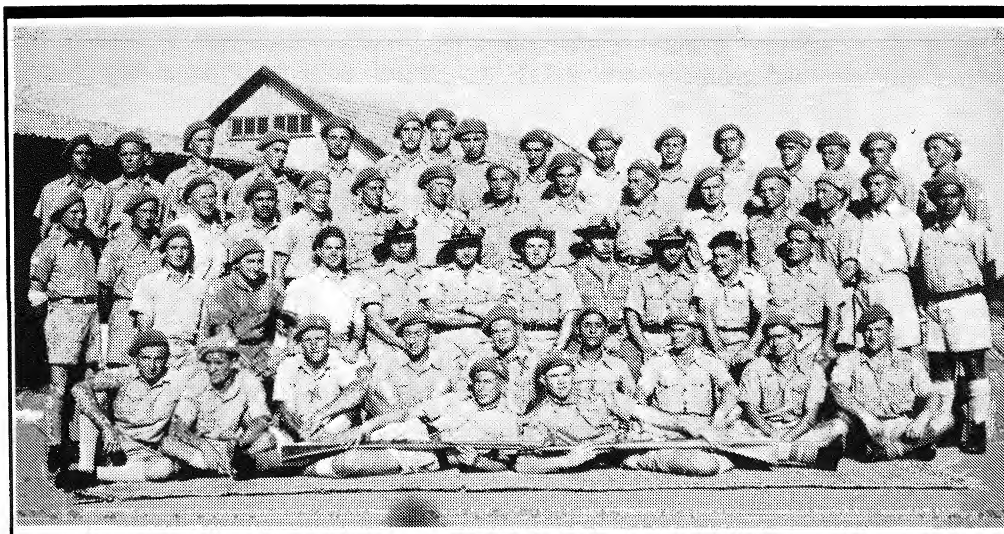
1946 – הבריטים נוקטים עמדה חד-צדדית לטובת הערבים. גזרות הספר הלבן, איסור עליה של יהודים, איסור התיישבות עברית ומכירת אדמה ערבית ליהודים. ה"הגנה" מתכוננת ומגבירה את הכשרתם הצבאית של הצעירים, מגייסת חברים לפו"ש (פלוגות השדה הנודעות, שנועדו להכות בריכוזי כנופיות ערביות), לפלמ"ח ולפל-ים. אני מנצל את ידיעותי שרכשתי ב"שומר", ועוזר כפי יכולתי.

"השבת השחורה" (29.6.46). האנגלים מחפשים נשק. מגיעים לקיבוץ נען ו"חורשים" את הקיבוץ במטרה למצוא נשק, אך לשווא. ל"סליק" הם לא הגיעו. אז נאסרים כל חברי הקיבוץ, ואנו כלואים במחנה רפיח במשך שלושה חודשים.

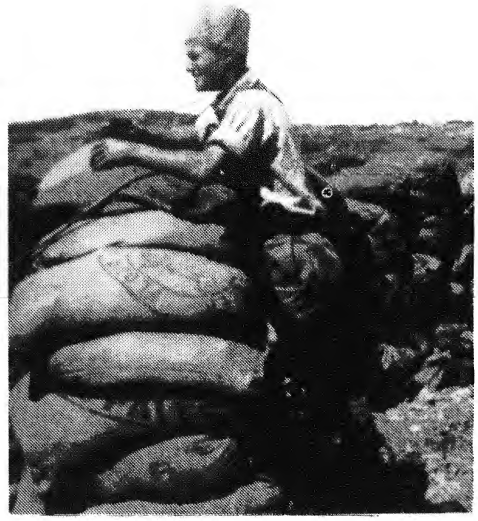
1948 – קיבוץ נען מגייס מחלקת לוחמים לכבוש את משטרת עירק-סוידן, כדי למנוע את ניתוק הנגב. אנו נמצאים במשטרת באר-טוביה, שנכבשה מידי הבריטים, ומשם יוצאים בלילות ועוסקים בפינוי ילדי הקיבוצים בנגב (ניצנים ואחרים) והעברתם למרכז הארץ. עסקנו גם בגירוש כפריים ערבים, שתקפו רבות את ישובינו. כך, עד שקיבלנו הוראה לכבוש את משטרת עירק-סוידן. זה היה מבצר ממש, שחלש על הדרך לדרום. ההתקפה היתה קשה. אנו נסוגים עם ההרוגים והפצועים ותוקפים שוב למחרת – ושוב נסוגים. אנו מודיעים שכוחנו דל מלהושיע ואז מגיע יצחק שדה עם יחידת פלמ"ח והמבצר נכבש.

1967 – אני לא משתתף אקטיבי בקרבות, אך שני בני מגוייסים. הגדול, נתן ז"ל, קצין בשריון, והקטן גידי, יבדל לחיים, בסיירת צנחנים. גדודו של נתן נשלח לעזה. הם עולים על מארב מצרי. מפקד הכוח נהרג. המבוכה רבה והנפגעים רבים. נתן מארגן את החיילים לנסיגה ובחפשו דרך בטוחה, הוא מוציא את ראשו מהטנק – נפגע ונהרג. שילמנו מחיר כבד מאוד במלחמה על עצמאות ישראל. לנו נשאר לניחומים בנו התינוק – יריב. בננו גידי חי עם משפחתו במושב עין-יהב בערבה ובתנו רחלי נמצאת עם משפחתה בקיבוץ נען.

בסוקרי את מסכת חיי, נראה לי שעשיתי את המירב והמיטב שדרש ממני מצפוני ומילאתי את חובתי הלאומית בנאמנות.

משה קליין עם קבוצת נוטרים ברחובות

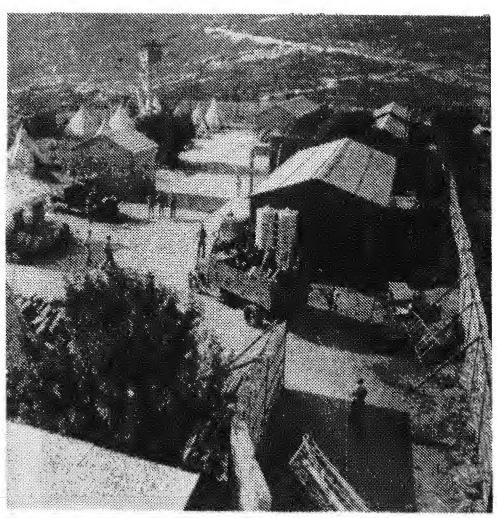
משה קליין – נוטר ביוקנעם, 1937

על המשמר ביוקנעם, 1937

על הסוס. שומר ביסוד המעלה, 1938

חניתה בראשיתה, 1938

תת-אלוף (מיל.) משה זיו – גנרל יליד דורוהוי

תת-אלוף (מיל.) יעקב זיו (זיסו) נולד בדורוהוי (1934). להוריו ברקו וגיזלה זיסו מפליטי פלטיצ'ן שמצאו מקלט בדורוהוי, אביו היה יו"ר הנהלת הקהילה בפלטיצ'ן.

יעקב עלה, ארצה ב-1947. בוגר ביה"ס החקלאי מקוה ישראל.

משנת 1951 ועד 1985 שירת בצה"ל. משנת 1955 שירת בחיל השריון, בתפקידי פיקוד, מטה והדרכה. תפקידו המבצעי האחרון בשריון – ראש מטה אוגדה משוריינת. יעקב זיו השתתף כמפקד קרבי במערכת סיני (1956), במלחמת ששת הימים (1967) ובמלחמת יום הכיפורים (1973), שבה נפצע קשה.

לאחר תקופת לימודים נתמנה ב-1976 לראש צוות ביקורת הכוננות המבצעיות של צה"ל, במסגרת מבקר מערכת הבטחון. שימש בתפקיד זה גם בעת מלחמת לבנון (1982) עד לפרישתו מצה"ל ב-1985.

סיים קורס מינהל עסקים בבית-הספר לניהול באוניברסיטת תל-אביב. נשוי ואב לבן ובת. ב-1986 נתמנה תא"ל (מיל.) יעקב זיו למנהל המחלקה לגיוס אמצעים בארץ באגודה למען החייל. המחלקה בראשותו של יעקב זיו יצרה קשר עם נציגיהם של כמיליון עובדים ברחבי הארץ, במטרה לשכנעם להצטרף למבצע ארצי של תרומה חודשית בסך שקל אחד לחודש, למען רווחת החייל. עשרות אלפי עובדים הצטרפו בפועל למפעל זה ותורמים את תרומתם החודשים הצנועה, אך החשובה למטרה זו.

תא"ל (מיל.) יעקב זיו עם יצחק רבין

יוסף (סאשא) ינקוביץ

הוא מן הראשונים, מן המייסדים ומן הפעילים המתמידים של ארגון יוצאי דורוהוי והסביבה בישראל.

עלה ארצה בתור צעיר מלא מרץ והכרה ציונית, אך גם ספוג נוסטלגיה ועם שורשים עמוקים בנוף היהדי של דורוהוי.

פעילותו הציבורית במרוצת השנים, בגולה ובארץ היתה מגוונת ומרשימה: הוא פיקד והדריך קורסים של ה"הגנה" בגרמניה, לפני עלותו ארצה, עסק בהברחת נשק למען ה"הגנה", התעסק בתחומי בניה בצפון הארץ ובין היתר עבד בשחזור צפת העתיקה ובבניית גשר "בנות יעקב" על הירדן, בגליל. היה פעיל בוועדות שונות של עירית קרית ים וכן בפעילויות מפלגתיות וציבוריות רבות. גולת הכותרת של פעילותו: הקמת האנדרטה בבית העלמין בחיפה, מתרומתו ובפיקוחו - לזכר הנספים בפוגרום בדורוהוי ובשואת טראנסניסטריה.

אשתו שושנה, היא יד נאמנה לו בכל תחום והם רואים נחת בשלושת ילדיהם ושבעת הנכדים.

סאשה ינקוביץ כמדריך מטעם ההגנה לעולים צעירים בגרמניה, לפני עלייתן ארצה

סאשה ינקוביץ (ידים בכיסים) משגיח על הקמת גשר בנות יעקב על הירדן, דצמבר 1967

הנסיכה המולדובנית
מראש פינה
גאוות יהדות דורוהוי!

במחצית השניה של המאה שעברה, חי בדורוהוי עשיר מופלג בשם שמעון בלומר. שמו נודע לתהילה בכל מולדובה בשל נדיבותו הרבה ונכונותו להגיש סיוע לכל נצרך. ביתו היה בית-ועד ובצל קורתו הסתופפו גדולי הרבנים שנזדמנו לעיר. בת יחידה היתה לו לגביר, גיטלה, שנולדה ב-1871. אף כי לא נהוג היה באותם הימים להקנות דעת לבנות, שכר לה שמעון בלומר את מיטב המורים, שלימדוה תרבות כללית ומסורת עברית. גם בשפות רבות שלטה הבת - צרפתית וגרמנית, ובנוסף להם, רומנית, יידיש ועברית.

אף כי לא היה זה מקובל בזמנים ההם, עסקה גיטלה גם בריקוד מודרני, וזאת בעידודו של האב, שסבור היה כי היתה מוכשרת לעסוק בכך. מכיוון שציוני מושבע היה, חלם שמעון בלומר על ביקור בארץ-ישראל. באחד הימים התגשם החלום: הוא עלה על אוניה בקונסטנצה ועמו אשתו ובתו, ופניהם לארץ הקודש. כגביר גדול, חילק תשרים ביד רחבה לסבלים, עד כי דומה היה כי מלך הוא, המסתיר זהותו. כך נהג גם בהגיעו לנמל יפו. מורי-דרך שהוליכוהו בשבילי הארץ, הם שכינו, לכן, את גיטלה בת ה-14 "נסיכה". הכינוי עשה לו כנפיים בין מלווי הפמליה הקטנה ומהם התפשט ברבים. כי באמת דמתה הנערה לנסיכה בכל - בעושרה, בחינה, בהתנהגותה וביופיה.

●

בעת סיוריו בארץ נודע לו לשמעון בלומר, כי יש בארץ מקום, ראש פינה שמו, בו עוסקים יהודים מרומניה, ובעיקר ממולדובה, בעבודת אדמה. ביקש כי יוליכוהו לשם, כדי שיחזה במו עיניו כיצד חורשים הם בשדה ולהתוודע אליהם ואל המניעים שהביאום לעסוק בכך. שהרי איש לא שמע, בימים ההם, כי יהודים במולדובה יהיו לאיכרים. לכל היותר הם היו חוכרים את אחוזות הפריץ או שוכרים את המקומיים לעבודות השדה שברשותם - אך לעסוק בכך במו ידיהם - כזאת לא נשמע!

כשהגיע שמעון בלומר לראש פינה, שנוסדה ע"י עולים מרומניה, לא האמין למראה עיניו. בשדה עבדו יהודים! הם לא נראו כאותם האיכרים, שחולצתם משתלשלת להם מעל למכנסיהם ולרגליהם עררליים מעור גס. לבושים היו כבני עיר ולראשם כובע או מגבעת. לכמה מהם אף היה זקן ופיאות. הם הניפו חרמשיהם במיומנות והוליכו את המחרשה בתלם, כאותם איכרים מנוסים, שאותם ראה בלומר בשדות מולדובה. גם הבנות של ראש פינה, קצתן מדאראבאן או סאוון והאחרות מדורוהוי עצמה, עסקו במלאכה במרץ ובכשרון.

משיחותיו עם אנשי ראש פינה נוכח לדעת שאין הם "עם-הארץ", כי אם יודעי ספר, שפנו להגשים את משאת נפשם. מרביתם סיימו בתי אולפנא גבוהים. אחרים החזיקו בתארים מכובדים. אל עוצם רוחם של המתיישבים נתוודע שמעון בלומר באחד הערבים כאשר היסב עמם למפגש מסביב למדורה, שנסתיים בהורה סוערת. בין המתיישבים גילה את שלמה שניאור זלמן בנדל, צעיר שמשפחתו היתה מוכרת היטב במולדובה, משפחה מכובדת, שעל פי האמונה נמשך אילן היוחסין שלה עד לבית דוד המלך. הצעיר הוסמך לרבנות ונשא עמו תעודות הצטיינות ממיטב מוסדות ההשכלה הגבוהה ברומניה ובאשכנז. פליאתו של שמעון בלומר גדלה עוד יותר, משנודע לו כי שלמה הצעיר נטש את כס הרבנות כדי להיות

איכר עובד אדמה. עומד היה ומאזין בהשתוממות כיצד דיבר הצעיר הזה בהתרוממות נפש על עמל יומו כדי להוציא לחם מן הארץ ודומה היה כי דברי קודש הוא שומע ולא הסברים תמימים.

ביום השלישי לביקורם בראש פינה, הכינה גיטלה הצעירה הפתעה להוריה: היא החליטה להצטרף למתיישבים. דבר לא יזיזה מהחלטתה, לא פיתויים ולא איומים. היא הכריזה באזני הוריה הנדהמים, כי מבלי זאת אין לה חיים. אם לא יותר לה להשאר במקום, היא תטרוף את נפשה בכפה.

"כיצד נשאירך בודדה במקום זה?" התריסו כנגדה.

"לא אהיה בודדה כאן" ענתה הבת. "ראשית, אחיה בין יהודים. וחוץ מזה, שלמה זלמן שניאור ישאני לאשה. הרי בן למשפחה עתירת נכסים מבאקאו הינהו, שהחליט לוותר על העושר בגלות, בהעדיפו חיי עוני בארצנו".

בסופו של דבר השלים שמעון בלומר עם רצון בתו ועם משאת נפשה להינשא לבחיר ליבה. חתונה כזאת לא היתה עוד בארץ-ישראל. שבעה ימים ושבעה לילות נמשכה החגיגה. הגביר שמעון בלומר משיא את בתו היחידה!

ימים מעטים לאחר מכן שבו בלומר ואשתו לרומניה ואילו גיטלה החלה בחיים חדשים - חיי איכרה בראש פינה. עושרה החומרי נגוז אך היא הוסיפה להיקרא "הנסיכה המולדובנית", בשל יופיה, קסמה, אורח חייה ונפשה הנאצלת.

קשים היו חיי האיכרים בראש פינה. נוהגים היו להלך בפשטות ובצניעות. גיטלה סגרה את עדייה ובגדיה הנאים בארון, לבשה בגדי איכרים והחלה יוצאת לעבודת השדה ולטיפול בבעלי החיים, כיתר הנשים. היא חלבה את הפרות, האכילה את התרנגולות ועסקה בכל עבודה כפי שצריך. בערבים היו נוהגים להתכנס ולדון כיצד ניתן להיטיב עם המתיישבים. כך נוסדה "עזרת נשים" לסייע לאלמנות ו"חברות לינה" לטיפול בחולים ערירים.

לא קל היה לגיטלה להסתגל לעבודה המפרכת. ההכנסות היו דלות והאוכל בצמצום. גם צרות ושכול התרגשו ובאו על משפחתה, שכן הילדים שנולדו לגיטלה, מתו בזה אחר זה. בכל ראש-חודש נוהגת היתה להתפלל על קבריהם למען יזכו הבנים שעתידים להוולד לה, בחיים ארוכים. למרות האסונות האלה והחיים הקשים שהיו מנת חלקה, לא כשל כוח סבלה של גיטלה. ואז החל המזל להאיר לה פנים: ילדה החמישי נותר בחיים.

משמלאו לו לתינוק 11 חודש, באו במפתיע הוריה של גיטלה לביקור בארץ. הם חזו בעוני השורר מסביב ובמנת הסבל העוברת על בתם האהובה. אך משנוכחו לדעת כי לא עולה בדעתו של הזוג הצעיר לנטוש את המושבה, החליטו ההורים לנקוט בתחבולה. באחד הימים הוזמנה גיטלה להצטרף להוריה ולבוא לצפת לבילוי של כמה ימים. היא נטלה עמה את הילד הפעוט והתיישבה במרכבה. משום-מה נדמה היה לה כי הדרך מתארכת יתר על המידה, אך היא לא ייחסה לכך חשיבות. עד שנוכחה לדעת כי היא נמצאת בנמל ומובלת בעל כורחה אל אחת האוניות... שם פגשה את אמה, שהבהירה לה כי אביה, מנוי וגמור עמו להחזירה לרומניה. בעלה ודאי יגיע בעקבותיה, אם אוהב הוא את אשתו, ואם לאו - מוטב שישלח לה גט פיטורין. גיטלה החליטה בלית ברירה לקבל את הדין, אך גמרה אומר שאם בתוך 6 חודשים לא יבוא בעלה שלמה בעקבותיה, היא תשוב לראש פינה ויהי מה. כבר במכתבו הראשון הבהיר לה שלמה כי לעולם לא ישוב לגלות. בהשפעת בתו מכר בלומר את כל רכושו - פרט לבית, שנשאר לצורכי הרבנים המזדמנים העירה, ושם פעמיו, יחד עם בני ביתו, לארץ-ישראל.

הוא התיישב בצפת והפציר בחתנו לנטוש את ראש פינה, על חיי האיכר המייגעים שבה ולפתוח לעצמו עסק בצפת. הוא פתח למענו את החנות היפה ביותר בעיר. העסק הכניס לו לשלמה, רווחים נאים, והוא הציג בחלון הראווה מרכולת מפוארת מכל קצווי תבל. אך האושר היה ממנו והלאה. הוא חש כי אדמת ראש פינה קוראת לו לשוב. ומשכלו כל הקיצין, פנה אל אשתו ואמר: "לא אוכל עוד שאת, אשתי היקרה, אני שב לראש פינה אל אדמתי. אם רוצה את, בואי בעקבותיו!"

שבוע לאחר מכן הגיעה גיטלה לראש פינה כדי לחלוק עם בעלה את חיי העמל, הסבל והגבורה. השנים עברו והם התפרנסו בדוחק, אך דחו את ידו

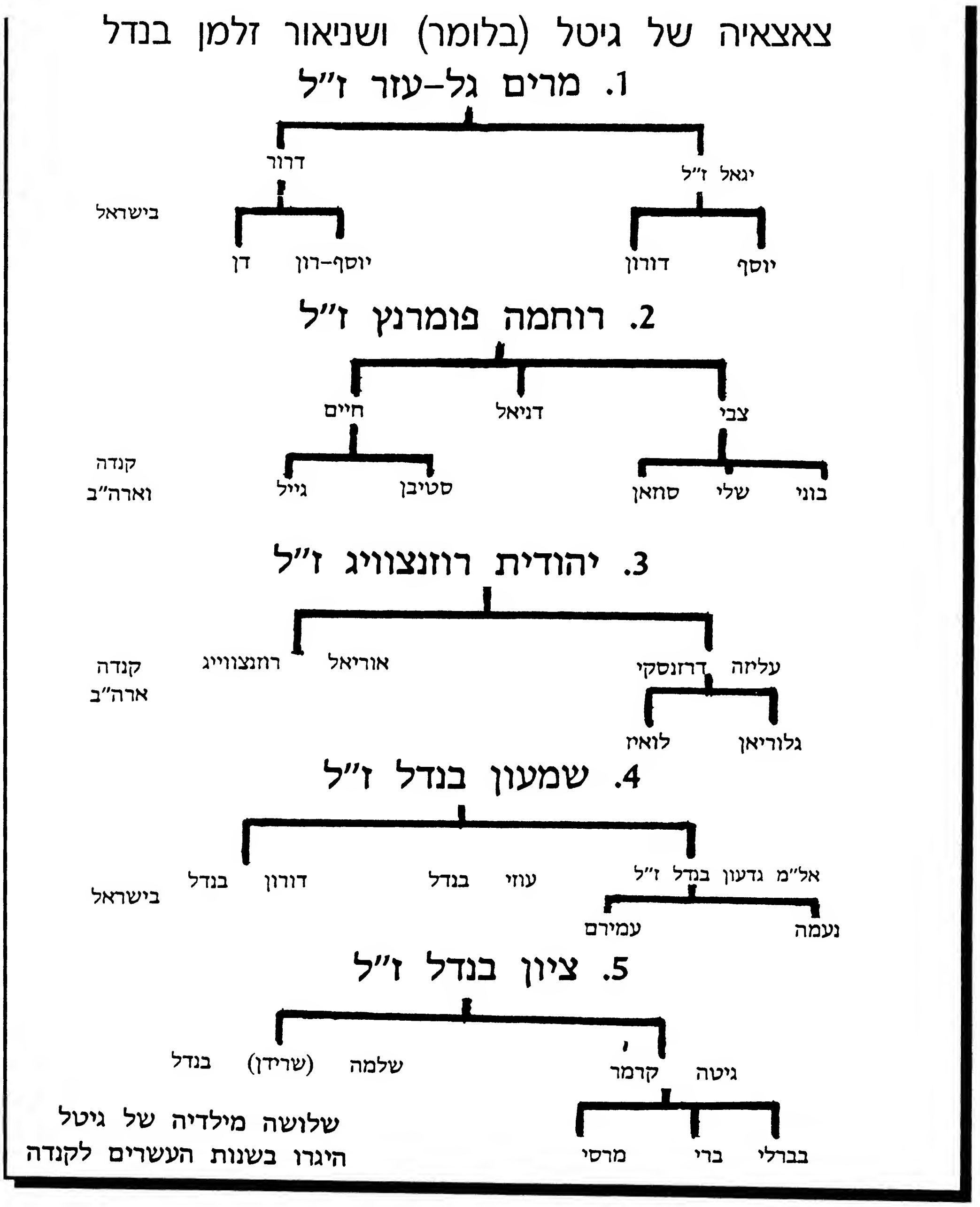
המושטעת של בלומר הגביר, שכן איכר גאה אינו זקוק לדבר, אלא לברכת אדמתו.

כאשר פרצה מלחמת העולם הראשונה, נטל שלמה על עצמו לסייע לפליטים ולמגורשים. הם הסתירו בצל קורתם רבים שנרדפו על ידי התורכים. פעמים רבות נאסרו שלמה ואשתו ואף עונו, ולפעמים יצאו מבית-הכלא הישר אל בית-החולים.

למרות הסבל הרב, לא נטשו שלמה וה"נסיכה המולדובנית" את אדמתם. עלה בידם להתחבב אפילו על ערביי הסביבה. ביתם הפך ברבות הימים, לבית-ועד למשכילים ולאוהבי התרבות העברית. מסביב למיחם התה בביתם, התנהלו דיונים פילוסופיים ופוליטיים ונוצרו גרעיני מוסדות הישוב העברי. משם ניטוו החוטים אל זכרון יעקב, המושבה-האחות, שהוקמה אף היא ע"י עולים מרומניה.

גיטלה ושלמה שניאור זלמן בנדל לא נטשו עוד את ראש פינה, וחיו בה עם יומם האחרון.

מרומנית: ד"ר שמואל בן-ציון מתוך "Viata" noastra"

משפחתה של גיטל

גיטלי בנדל

(נקראה בשם: „הנסיכה המולדובנית"). נולדה בדורוהוי, רומניה, ה' אייר תרל"א (1871), לאביה הגביר ר' שמעון בלומר, שהיה מפורסם כבעל צדקה ומכניס אורחים, ואדמו"רים לעשרות עם חסידיהם התארחו בביתו. קיבלה חינוך יהודי טוב והשכלה ברומנית ובגרמנית, סיגלה לה סגנון יפה בכתיבה, חוננה בכשרון לרקוד אמנותי והשתלמה בבית ספר לאמנות הריקוד.

בתרמ"ה נסע ר' שמעון עם אשתו ובת־זקוניו לבקר בארץ־ישראל, ולפני צאתו פקד על הנאמן המנהל את ביתו, שאם יבוא איזה אדמו"ר, יכניסו ויארחו בהרחבה, דבר לא יחסר, כאילו בעל־הבית עצמו מקבל את פניו. מבירות רכבו לצפת ומכאן יצאו לבקר את בני ארצם, העובדים את האדמה כמו „צאראנים" (אכרים) בכפר הסמוך ראש פנה. כאן דבקה נפש הנערה הצעירה בחיי האכרים היהודים והחליטה להצטרף אליהם. היא נישאה לשלמה שניאור זלמן בן ר' צבי, ממיסדי ראש פנה, בנו של גביר־לשעבר ברומניה, מוסמך לרבנות, מצד אביו נצר מבית דוד ומצד אמו נצר מגזע בעל ה„תניא".

שבעה ימים חגג הגביר את חתונת בת זקוניו בצפת ולכל ערב היו עולים שמה אנשי ראש פנה לשמח חתן וכלה, ואח"כ חזר הוא ואשתו לרומניה וגיטלי ירדה לראש פנה, גנזה את בגדיה ותכשיטיה היקרים בארגז בעל שלשה מנעולים, לבשה שמלת־בד פשוטה והחלה לעבוד כנשי שאר האכרים. היא יסדה יחד עם זיסל פרידמן, מלכה רובינשטיין, איקי ברנשטיין ותמותה אסתר את האגודות „עזרת נשים" (לעזרה לנצרכים) ו„חברת לינה" (לטיפול בחולים), ויחד עם חמותה ניהלה את העבודה בהן ושקדה לעשות טוב וחסד. אך קשה היה לה מאד להסתגל לחיי־העמל ונוסף לכך מתו ארבעה ילדיה זה אחר זה, ובכל זאת החזיקה מעמד ובכל ערב ראש חודש היתה עולה לבית־הקברות יחד עם איקי ברנשטיין, שגם לה היו שם ילדים, והיו מישרות את תלי הקברים ומוסיפות עליהם אבנים, למחסה ליקיריהן מפני תנים וצבועים.

הדבר נודע להוריה, ולפתע באו ביום קציר חטים, בעת שבעלה היה בעבודה בשדה רחוק מהמושבה, והזמינוה לקחת בגדים אחדים ואת ילדתה, בת 11 חודש, ולנסוע עמהם לנוח ימים אחדים בביתם בצפת. בדרך עקפו את העיר והוליכוה דרך עכו לבירות והעלוה על האניה, כדי להכריח את בעלה שיבוא אחריה להיות עמה בנחת ברומניה. כשטלטלה הסערה את האניה בים השחור נדרה בלבה, שאם יסרב בעלה לבוא אחריה תשוב היא אליו. וכך היה. אז מכר אביה את כל אשר לו, רק את הבית להארחת האדמו"רים השאיר בידי הנאמן, ועלה עם אשתו להשתקע בצפת, הקים לחתנו בית־מסחר גדול והכריחו לעזוב את המחרשה ולהיות סוחר בצפת. חדשים אחדים טולטל בעלה בין האהבה לאשתו ובתו ובין האהבה לאדמה, ובסוף ברח לראש פנה וחזר אל המחרשה. אז באה אשתו אחריו עם הילדה, ואחריה באו גם הוריה והשתקעו בראש פנה.

היא המשיכה לעבוד ולעמול ולעשות טוב וחסד. לבסוף תקפה אותה מחלת סרטן והיא נפטרה בירושלים, כ"ה תשרי תרצ"ג.

מתוך האינצקלופדיה לחלוצי הישוב ובוני של דוד תדהר

שמעון בלומר ז"ל,
מצאציהם של שלמה,
וגיטל בלומר

יעקב בלן

משפחת בלן מצילה נפשות

נולדתי בדורוהוי, ב–1924, למשפחה עם שורשים נאמנים ומסורים לתורת ישראל. הייתי ילד שישי מתוך שבעה. הוכנסתי לבריתו של אאע"ה ביום הכיפורים, ובגלל קדושת היום והצום, נערכה סעודת המצווה במוצאי יום הכיפורים ושולבה עם חגיגת חנוכת הבית שרכשו הורי ובו גרנו עד עלייתנו ארצה.

אבי, ר' מרדכי בן סטרול (ישראל) קרפט, לימים בלן (שם שהוחלף על הצטיינותו במלחה"ע הראשונה כסמל בצבא הרומני), עסק במסחר זעיר (פרוות), בעל מידות תרומיות, פירנס את המשפחה ביושר ובכבוד, תוך הקפדה על שמירת מצוות התורה והמסורת היהודית. היה מעורה בכל פעילות ציבורית בקהילה, היה חבר בוועדי הניהול של בתי-אבות, בית-החולים היהודי, חברה קדישא ומועצת הרבנות בעיר; ייסד וניהל תלמוד-תורה וכן עמד בראש חברה "אור החיים", שמטרתה הגשת עזרה, מתן בסתר ועזרה סיעודית מכל הסוגים: קמחא דפסחא ומעות חיטין, שכללו חלוקת מצרכי מזון ועצים לחורף. למרות הבעיות וההפליות שהתעוררו בשנות השלושים המאוחרות, לא זנח את הפעילות הציבורית והיה מסביר, שלמרות היותו המפרנס של עשר נפשות - שבעה ילדים, ההורים שלו ואביה של אמי ז"ל, הכהן הזקן ר' אברהם, אינו יכול להפקיר קהילה שלמה ולהתרכז רק במשפחה שלו.

עם פרוץ המלחמה ב–1941 באו בלילה אחד, באמצע החורף, חיילים ושוטרים לעצור את אבא, בגלל פעילותו הציונית-יהודית. אחי זלמן, שהיה אז בן 18, התחנן לקחת אותו במקום אבא ולמרות ההפצרות שלנו, נשלח אבא למחנה ריכוז בטארגו-ז'יו.

אמא, איטה פייגה, אצילת נפש וכל מעשה שלה קודש לסיוע לזולת. דמות וסמל בהתנהגותה, מעשי צדקה וחסד היו עיקר עיסוקה. בהיותה יודעת ספר, היא שימשה כמקריאה (פארזאגערן) לנשים שלא ידעו לקרוא את התפילות, בחצר האדמו"ר ר' חיים רבינזון ז"ל.

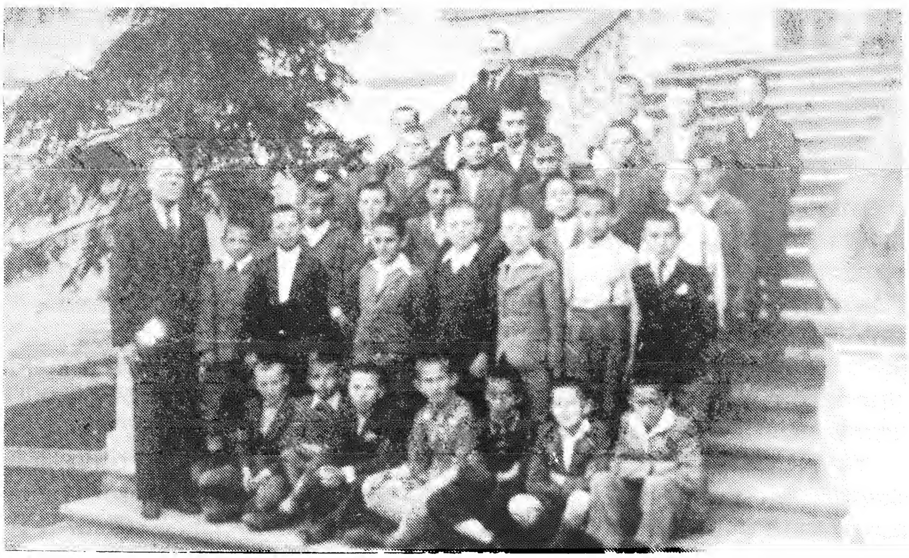
תמיד הונחיתי ב"יהללך זר ולא פיך", אולם מעז אני להעלות מספר מקרים של הצלת נפשות, שבהן הייתי מעורב, או שאני עצמי ביצעתי: הצלת האדמו"ר מוויז'ניץ ר' ברוך הגר עם משפחתו, שכללה את הרבנית, הבנים ר' אליעזר, האדמו"ר העכשווי, ר' מוישלה, ראש ישיבת ויז'ניץ חיפה והבת מרים, הנשואה לרב הראשי בבלגיה. 24 שעות לפני סגירת הגבול בין רוסיה לרומניה, התארגנה המשפחה שלנו והעברנו אותם דרך הרצה. תקופה מסויימת שיכנו אותם בביתנו ואח"כ דאגנו להם לשיכון מתאים בבנין מס הכנסה של העיר (Perceptia), עד להעברתם לבוקרשט בדרך לעלייתם ארצה.

מבצע אחר שבו נטלתי חלק פעיל היה הצלתו של ד"ר דנילוף. אחרי ביצוע הפלה לנערה רומניה, נודע הדבר - בגלל הלשנה - היה הרופא צפוי לעונש מוות או עבודת פרך לכל החיים. במעמדי כפעיל המפלגה הקומוניסטית בעיר, התערבתי בעניין והצלתי אותו. גם עתה לא ניתן לפרט כל מהלך שנקטתי, אך אפשר לומר, שאחרי קביעת הפרקליטות העירונית, להעביר את התיק לפרקליטות המדינה, בהתערבותי הוחזר התיק לתחנת הז'נדרמריה (משטרה), כשההחלטה להעביר את התיק לפרקליטות נמחקה ובמקום זה נכתב שהתיק מוחזר להשלמה. ברור שהתיק כבר לא הושלם לעולם, אלא הושמד. כך ניצלה חירותו ואולי אף חייו של הרופא.

בשנים 1940–1941 רוכזו כל היהודים שגרו בפרובינציה, לעיר המחוז דורוהוי. משפחתי, שמנתה 10 נפשות, גרה בדירה בת שלושה חדרים ובית מלאכה ברחוב מרכזי. מתחת לבית היה מרתף לאורך כל הדירה. במרתף זה שיכנו 16 נפשות (שלוש משפחות מדאראבאן וסאוון). גם כאן בארץ, בעלותי בשנת 1949, גרתי בדירת חדר, שבו שיכנתי כל רווק שהגיע מדורוהוי ולא היה לו מקום לינה.

נישאתי לרעייתי זהבה והקמנו משפחה לתפארת. שרתתי בצה"ל 31 שנה, השתחררתי בדרגת סא"ל והיום אני גימלאי צה"ל. עסקתי בפוליטיקה עשר שנים, עם הרבה הצלחות בתחום העשיה למען הפרט. היום אני עוסק הרבה בהתנדבות בכל תחום בו אני נקרא לתת כתף, ובמיוחד בקשר לאנשי דורוהוי.

אחי משה בלן, גם היא מן הפעילים החשובים של אירגון יוצאי דורוהוי והסביבה.

בית-הספר היהודי, כתה ד', 1938. ראשון משמאל: המנהל מאיר הרשקוביץ; עליון משמאל: המורה הדגול לעברית, שאול מראנץ. מאות מתלמידיו יודעים עברית בזכותו

ועד הקהילה של יהודי דורוהוי, 1931.
בין המצולמים: יהושע מוסקוביץ', יו"ר ההנהלה וסגנו מרקו בלן (קרפט).

משה מגידו (Fagadau)

כוכב הכדורגל של דורוהוי

על הספורט היהודי בדורוהוי

מאז ומעולם זוכר אני את עצמי משחק כדורגל. זהו גם ענף הספורט היחיד שהיה קיים בדורוהוי בין שתי מלחמות העולם. כולם עסקו בו: הבוגרים, הצעירים, הגויים ואנחנו הילדים. לא היו תלבושות, נעליים וכמובן - לא היו מאמנים. הוותיקים אימנו את הצעירים ואנו הילדים שיחקנו בכדורים עשויים סמרטוטים. אך הכדורגל היה כל עולמנו.

שתי קבוצות בוגרים רשמיות היו בדורוהוי: מכבי - של היהודים ו-"Vulturii" (הנשרים) - של הגויים. מגרש של ממש לא היה, והקבוצות שיחקו בשדה הפתוח (Obor) בקצה העיר, מרחק הליכה די נכבד ממרכזה. רק באמצע שנות ה-20 נבנה מגרש של ממש לקבוצת מכבי, בגן הציבורי מאחורי בית-הספר היהודי. מאוחר יותר אף קבוצת "Vulturii" זכתה למגרש משלה. אז נעשו האימונים סדירים יותר, וקבוצות מערים אחרות היו באות בימי ראשון להתמודד עם הקבוצות המקומיות.

אנו הילדים התרוצצנו במגרשים בכל שעה פנויה. כבוד גדול במיוחד נפל בחלקי כאשר נבחרתי לשאת את מעילי השחקנים מהעיר למגרש, דבר שאיפשר לי להיות בחברתם הקרובה. הייתי מאושר.

בין השחקנים הזכורים לי מאז: Tecucianu, Mose Fagadau, Dr. Baras, Polac, Ing. ו- Dr. Iancu Cohn. אליהם הצטרפו עם פתיחת המגרש החדש Jenica Pitaru, Ghidale Soil, Ioina, Notche, Bunduc, וכן האחים Marcu-Iosub Cohn.

מבין שחקני החיזוק ראוי לציין את Zauber שהיה שוער בנבחרת הלאומית של רומניה, Simsinovici שהיה אחד המגינים הטובים ביותר של נבחרת בוקרשט, Turcu, Monica Segal ואחרים. מכולם, הזכור לי ביותר הוא Simsinovici, שראה אותי משחק, התרשם מכישורי, אימן אותי ולימד אותי מהו בעצם כדורגל. כשחזר לבוקרשט, שלח לי נעלי כדורגל אמיתיות! הייתי אז בן שש או שבע. כולם באו לראות את זוג הנעליים.

כשהייתי כבן עשר, הקמנו, חברים ואני, את קבוצת הנערים היהודית שנקראה "Gloria" ואפילו היתה לנו חולצה משלנו. אני הייתי ראש הקבוצה ו-Izu Eger היה היו"ר שלה. קבוצה זו היתה טובה מאוד מבחינה מקצועית, אולם מעבר לכך, היא היתה מגובשת מאוד מבחינה חברתית. היו חברים בה: Simon Cherbis, Moli Sofer, Messinger, Tuli Moscovici, Isidor Segal, Sami Calmanovici, Daviduta Cornspan, Bum Croitoru, Bruno Bercovici, Lipovici, Izu Shapira Schachter, Silviu Oisiovici ואחרים. בקבוצה זו שיחקתי עד גיל 13. אז נבחרתי לתגבר את נבחרת הבוגרים של מכבי. מבין חברי הקבוצה באותה תקופה היו Rapaport שהיה ידוע בכינויו Tancu בגלל מבנהו החזק, והאחים Haim-Mendel Cohn. כרגיל, הגיל בו התקבלו שחקנים לקבוצת הבוגרים היה 17-18 ולכן חלק מהשחקנים התנגדו לצירופי. לצידי עמד Rapaport-Tancu שהעריץ אותי ושכנע את הנהלת הקבוצה וחבריה לצרף אותי. תחילה שיחקתי רק חלק מהמשחק, אולם במהרה הפכתי לחלק אינטגרלי מהקבוצה.

באותה תקופה, שיחקו במכבי רק יהודים וב-"Vulturii" - רק גויים. אוהדיה של קבוצה זו נהגו לצעוק "Jidan" בצורה מעליבה במהלך המשחקים נגדנו. עד מהרה המצב השתנה וב-1934 יהודים שיחקו ב-"Vulturii", בעוד שגויים שיחקו במכבי. כשהייתי בן 14, תנועת הנוער "Strajerii" (האלונים) של ביה"ס התיכון בו למדתי הקימה קבוצת כדורגל. למרות שהכוונה היתה לקבוצה שתהיה "Judenrein", הם לא יכלו להתכחש ליכולתי כשחקן ובלחצו של Mircea Bantas הייתי היהודי היחיד ששיחק בקבוצה זו.

במקביל, ניסו לשכנע אותי לשחק גם בקבוצת "Vulturii". לא רציתי להקרא "משומד" ע"י חברי, וסרבתי. ואז, כשהייתי כבן 15, קבוצת "Vulturii" עמדה לשחק נגד קבוצת הסטודנטים מיאסי, במסגרת גביע המדינה. משחק זה נחשב לקשה במיוחד ויוקרתי. חבר הנהלת הקבוצה המקומית, Capitanul Vasiliu אנטישמי ידוע, פנה לאבי ובלחצו חתמתי על טופסי חברות בקבוצה ה"גויית". כשעליתי למגרש, צעקות הבוז היו רמות, אולם כשהובלתי את הקבוצה לנצחון לאחר שקבוצת הסטודנטים מיאסי הובילה 0:1, שוב לא היו פקפוקים לגבי שילובי בקבוצה. שנה לאחר מכן כבר הפכתי לכוכב הכדורגל של דורוהוי. Capitanul Vasiliu לקח אותי תחת חסותו. הוא גם הציל אותי מגירוש לטראנסניסטריה, כאשר "כלא" אותי כ"בן ערובה" ולא התיר לשלח אותי למחנות. בהזדמנות הראשונה הבריח אותי לבוקרשט, בליווי איש נאמן.

בקבוצה זו נשארתי לשחק מספר שנים. היתה זו קבוצה טובה מאוד, וניצחנו קבוצות חזקות ומפורסמות כמו: J.A.H.N, Dragos Voda, J.A.S.K., מכבי והכוח צ'רנוביץ, ואת Hatmanul Luca Arbore.

את כל זמני ומרצי הקדשתי לכדורגל. הזנחתי לימודים, חברים, נפצעתי, אבל שימחתי וסיפוקי היו רבים בכל פעם שניצחנו והיהודים צעקו משמחה "Moisale Bravo" עוד שהגויים, שרובם היו אנטישמים, צעקו עם כאב בלב "Jidane Bravo" בקבוצת מכבי שנחלשה בינתיים, התפרקה בשנת 1939, עם עליית הקוזיסטים לשלטון. בסוף שנת 1940, לא הותר יותר ליהודים לשחק כדורגל.

אי אפשר לספר על מכבי מבלי להתיחס לחברי ההנהלה ולאוהדים. הראשון שאני זוכר, הוא היו"ר בובי פולאק. הוא היה "משוגע" לכדורגל ולקבוצת מכבי. סיפרו עליו שבלילה שבין יום שבת לראשון (אז היה צריך להתקיים משחק עם קבוצה מעיר אחרת) היה ישן עם רגל על החלון, כדי להרגיש אם יורד גשם או לא. פעמים רבות שילם לשחקנים מכיסו כדי שישחקו, בנוסף לתשלום במקרה של גשם וביטול המשחק. עזרו לו רבות אידל לייב סגל - בעל המעדניה מרחוב Grigore Ghica וכן Gorgolov, Casapu ואחרים. יושבי הראש הבאים היו Dr. Weizman ו- Av. Izu Abramovici שנעזרו בהרבה חברים ואוהדים.

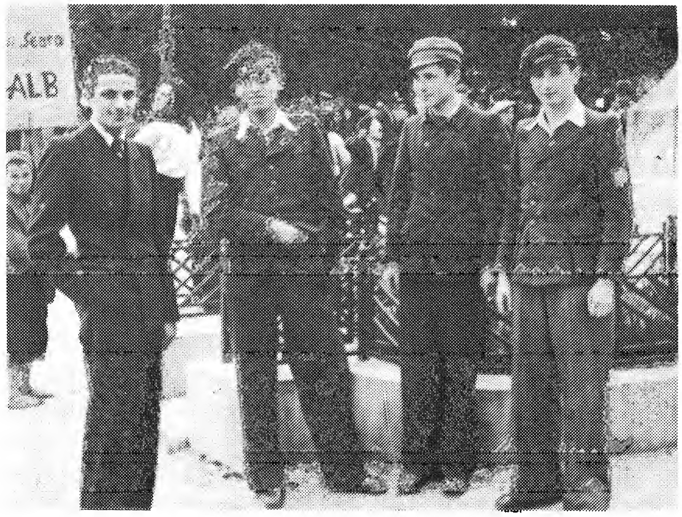
כסף לא היה, ולכן היו עורכים כשלוש פעמים בשנה מסיבות גן "kermeze", עם כיבוד והגרלות. אנו, התלמידים, היינו עוברים בין יהודי העיר וסוחריה ומגייסים כסף, דברי אוכל והגרלות ומוכרים כרטיסי הגרלה.

אוהדי הקבוצה היו רבים ואלה לא החמיצו אף משחק. ידועים במיוחד באהדתם היו הסוחרים מרחוב "Principele Carol" ביניהם Slomo si Hainicu Simionovici, Pomarlianu, Kerbis,Moscovici, Bercovici ו-Sapira. אחרים שהיו ידועים באהדתם כללו את Solomonica Haifler, האחים Samoica , Izu Abramovici בעלי המספרה Davidson - Abramovici וכן את Jack Eger, Jean Segal, Dr. Cerbeanu, Kraft, Leizerovici האחים Cohn Moshe si Ziuca, Hainica, Fagadau, Leib Segenreich, Segal (Hotu), Marcel Iancovici ואחרים. גם העיתון המקומי ייחד פינה לספורט וזו היתה כתובה בכשרון רב ע"י Sulica Sulimovici.

ואי אפשר לכתוב על הספורט בדורוהוי מבלי להזכיר את הקיוסק של Alter Tecucianu שהיה במגרש הכדורגל של מכבי. שם היו נפגשים כל הצעירים, לפני ואחרי האימון, שותים סודה ומשחקים שש-בש, פינג-פונג ובעיקר כדורת. טקוצ'אנו היה גם נותן לנו את כל העזרה לארגון ה"קרמזות" המפורסמות.

באשר לי, הקריירה שלי כשחקן כדורגל חודשה לאחר מלחמת העולם השניה. בסוף 1944 הוקמה מחדש אגודת מכבי בוקרשט. במסגרת זו שיחקתי בליגה של בוקרשט נגד כל הקבוצות המפורסמות אז: Venus, C.F.R, Unirea Tricolor, Juventus ו- Carmen.

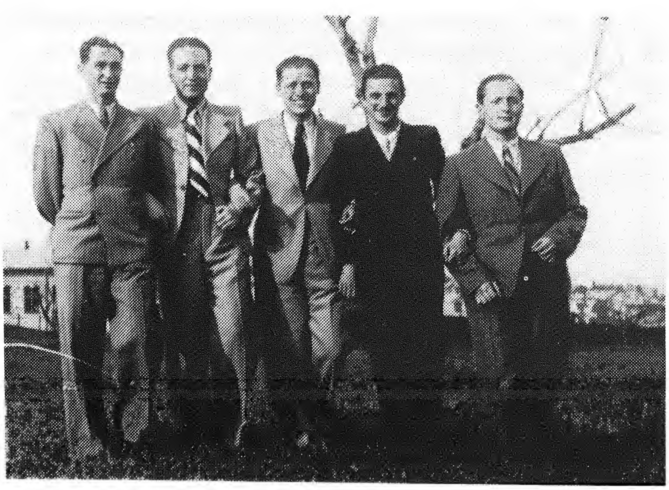
ב-1946 יסד P. Kaufman יהודי עשיר מטרנסילבניה שחי בבוקרשט, קבוצה בשם "Ciocanul" (הפטיש), שהיתה אמורה לייצג את היהודים, אם כי מלכתחילה היו בה הרבה שחקנים גויים. אני ושני שחקנים נוספים, Moisescu

תלמידי תיכון ושחקנים ב״גלוריה״ ומכבי דורוהוי, שנות ה-30.
משמאל לימין: איזו יגר, בינו קרויטורו, משה פאגאדאו, בורל מנאס

ב״טריבונה״ של ״הנשרים״, משמאל לימין: דוצה זלמן,
ליזה מיכאילישטיאנו, טרודי זלצר, רנוטה סגל (מאליו),
תלה מלכס, איזו יגר, סאלי פאגאדאו, משה ולייבו פאגאדאו

המייסדים של קבוצת גלוריה״, מימין לשמאל: איזו יגר,
בינו קרויטורו, ליפוביץ׳, משה פאגאדאו, שמעון קרביס

ו– Frenkel, עברנו לקבוצה זו ושיחקנו בליגה הלאומית של רומניה. באותה שנה התחתנתי ופרשתי מהכדורגל.

ב–1947 נסעתי באופן בלתי–לגאלי לארץ–ישראל, אולם נתפסתי ע"י הבריטים ונשלחתי לקפריסין. שם היו מעפילים רומנים נוספים ששמעו עלי ושכנעו אותי לחזור ולשחק כדורגל. עד מהרה חזרתי לכושר והפכתי לכוכב מחנות העצורים מספר 69–70.

ב–1948 הגעתי לישראל והתגייסתי לצה"ל. שובצתי לחיל החימוש. עבדתי בתעשיה הצבאית, שהקימה קבוצת כדורגל. עם קבוצה זו השתתפתי במשחק גביע הרמטכ"ל בכדורגל ב–1950. ב–1951 שיחקתי בנבחרת פיקוד המרכז (אז הפיקוד השמיני) והגענו עד לגמר הגביע.

בסוף 1951 וב–1952 שיחקתי בקבוצת מכבי תל–אביב, יחד עם יוסלה מירימוביץ, אלי פוקס, יונה פוקס, ישראלי, צביקה סטורדינסקי, שייע גלזר, בן–דורי ואחרים. כולם היו מאוחר יותר שחקני נבחרת ישראל. בסוף 1952 שיחקתי בתחרויות פנימיות במסגרת קורס קצינים, וכשחזרתי ב–1953 למפקדת קצין חימוש ראשי, ארגנתי קבוצת כדורגל שהורכבה מחיילים סדירים ומילואימניקים. הקבוצה כללה בין היתר את חודורוב, שייע גלזר, ציציק, רסקין ומורדכוביץ.

ב–1955 נשלחתי ע"י צה"ל לחו"ל וכשחזרתי פרצה מלחמת קדש. עזבתי את המפקדה ופרשתי סופית מהכדורגל.

ב–1964 השתחררתי מצה"ל בדרגת רב–סרן. עבדתי ב"טלרד" - חברה למרכזיות וטלפונים, כראש אגף נכסים וחבר הנהלה.

משנת 1985 אני פנסיונר. נשוי, אב לשני ילדים וסב לחמישה נכדים. בני, ישראל מגידו, הוא מנהל קבוצת הנוער של מכבי תל–אביב ונכדי אייל מגידו אף הוא שחקן באגודה.

קבוצת הכדורגל של חיל חימוש, 1953–54. לפנים, משמאל לימין: שעיה גלזר (מכבי ת"א), יעקב חודורוב (הפועל ת"א), לא מזוהה, משה מגידו (אוחז בגביע); עומדים, מימין לשמאל: מורדכוביץ (מכבי ת"א), ציציק (הפ. ת"א), רסקין (הפועל ר"ג)

משה בן-יפתח

חיים על-פי תורת בן-גוריון

נולדתי ב-2.5.1928 בדורוהוי, להורי מנצי ויעקב גרבר-יופטרו ונתנו לי את השם משה-קלמן.

הורי נישאו בחתונה דתית כמקובל, אך משום-מה לא נרשמו כנשואים בעיריית דורוהוי ובמשרד הרישום של משרד הפנים שם. לכן כאשר נולדתי, רשמו אותי בשם המשפחה של אמי מלפני נישואיה - רוזנליך. תחת שם זה גדלתי בילדותי ולמדתי בבית-הספר המקומי.

כאשר התבגרתי והייתי צריך להוציא תעודת-זהות, היו לי בעיות בגלל אי-ההתאמה שבין שם המשפחה של אבי, לזה שלי...

אבי נהג להעיר אותי בבוקר השכם, בין השעות 4 ל-5 ולוקח אותי למקווה, ואחר-כך לבית-הכנסת, לתפילת שחרית. כמובן שלבית-הספר הגעתי כבר עייף למדי. כאשר נדרשתי על-ידי המורים לקרוא משהו בכיתה, הייתי צריך להתאמץ במיוחד שלא להתבלבל, בגלל עייפותי היום-יומית.

בבית-הספר למדתי עברית ורומנית וכל יתר המקצועות שלומדים בבית-הספר. היתה לנו שם מורה נוצריה, אנטישמית מובהקת, ששנאה את היהודים בכלל ואת תלמידיה היהודים בפרט. אני זוכר את שמה: פאון. כאשר הבחינה שאני מדבר רומנית במבטא יידישאי, היתה מחקה אותי ולועגת לי. באחד השיעורים ערכה מעין משאל בין התלמידים, מה הם רוצים להיות כשיהיו גדולים. הילדים השיבו כמקובל, שהם רוצים להיות רופאים, מהנדסים, ארכיטקטים וכדומה. הוא התרגזה עלינו: "אתם היהודים רוצים רק לעבוד בעבודות קלות, במקצועות חופשיים. ומי יעבוד בעבודות הקשות? רק הרומנים?"

אחרי מלחמת העולם השניה, ראיתי שאין עתיד לצעירים היהודים ברומניה והתחלתי לחשוב על עליה לארץ. ב-1946 עשיתי הכשרה בבקאו והתכוננתי לעליה. אז שלטו עדיין הבריטים בארץ והשלטון מנע עליית יהודים, אלא בסרטיפיקטים ספורים. היהודים, במיוחד הצעירים שבהם עלו לארץ במה שנקרא "עליה ב'" - עליה בלתי לגאלית. אני עליתי באוניה "מדינת היהודים", שבה הצטופפו יותר מ-2500 מעפילים. שטנו בים התיכון יותר מחודש ימים, בתנאים קשים מאוד. לצידנו היתה אוניה נוספת, "גאולה".

במשך כל הזמן הזה עקבו אחרינו שבע אוניות של הצי הבריטי; אך כל זמן שהיינו מעבר למים הטריטוריאליים של פלשתינה הם לא נגעו בנו לרעה, רק הסתובבו סביבנו, בקרבת-מקום. אולם ברגע שנכנסנו למים הטריטוריאליים של ארץ-ישראל, הם תקפו אותנו ברימוני גז והחלו לעלות על סיפון האניה. נשים וילדים בכו וצרחו בהיסטריה. ההתנגדות שלנו היתה חלשה וקצרה. המלחים הבריטים כבשו את האוניה, דממו את המנוע וגררו את הספינה לנמל חיפה. כאן עמדנו שלושה ימים ולאחר-מכן העבירו אותנו באוניות אחרות, לקפריסין. במחנות קפריסין שהינו ארבעה חודשים ואחר-כך קיבלנו סרטיפיקטים והורשינו לבוא ארצה.

אני הייתי בודד, ללא משפחה ומובן מאליו שהלכתי לקיבוץ. הופניתי לקיבוץ מעיין-צבי, ליד זכרון-יעקב. יחד עם העבודה במשק הכשירו אותנו להשתמש בנשק, כי המקום שרץ ערבים עויינים. בלילות שמרנו על כביש זכרון-חיפה, במיוחד בסביבת עתלית, שם היו כמה כפרים ערביים ומהם היו יורים על התחבורה בכביש חיפה-תל-אביב. אנחנו סיירנו בכביש, במכוניות משוריינות.

ערב פסח 1948 השתתפתי בכיבוש הכפר טנטורה-דור. זה היה כפר גדול למדי, ובו כ-2000 תושבים. הם היו מקבלים נשק ואספקה בספינות שהיו מגיעות ממצרים ועוגנות ליד המזח של הכפר. עם כיבוש הכפר ברחו רוב התושבים ממנו; חלק מהם נלקחו כשבויים, שהעברנו אותם למשטרת זכרון-יעקב. קבוצה של תושבים הסתתרה במערה בקרבת הכפר. כאשר נודע לתושבי זכרון שטנטורה נכבשה, הם יצאו לחפש שלל. בהתקרבם אל המערה, פתחו הערבים באש על

היהודים והרגו כמה מהם. מאוחר יותר, במלחמת העצמאות השתתפתי בקרבות לפתיחת ואדי ערה לתחבורה יהודית לכיוון עמק יזרעאל והגליל.

כעבור שמונה שנים, ב-1956 פרצה מלחמת סיני. אני גוייסתי בחופזה כזאת, שלא היה סיפק בידי לקחת עמי שום חפצים אישיים, אף לא מכשיר גילוח או כלי רחצה. זכורני שרציתי לכתוב מכתב להורי ולא היה לי לא נייר ולא מעטפה. כתבתי כמה מלים על-גבי קרטון של קופסת סיגריות ולהפתעתי, "גלויה" זו אכן הגיעה בדואר להורי.

אחרי שנכנסנו לסיני, הקרב הראשון שלנו היה באבו-עגילה. אני נקריתי לבונקר ששימש כבית-חולים. מעלינו טסו מטוסי האוייב שהפציצו וצלפו בנו וזה לא היה נעים, אך עברנו את זה והמשכנו להתקדם לכיוון תעלת סואץ. לכל אורך הדרך ראינו את המצרים נסוגים בבהלה, משאירים את נעליהם וציודם ונשקם, כדי להקל עליהם את מנוסתם בחולות.

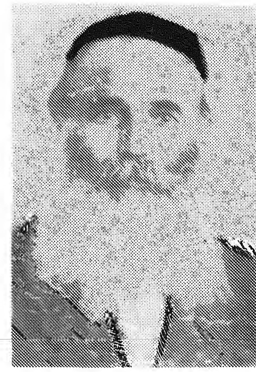
אחר-כך היו מלחמות נוספות שהשתתפתי בהן כחייל: מלחמת ששת הימים, מלחמת יום-כיפור ומלחמת לבנון. מאז עלייתי ארצה, ב-1947 השתתפתי אם כן בחמש מלחמות. זה די הרבה לגבי חייו של אדם אחד.

משה בן-יפתח - 1972 (משמאל) עם בנו יוסי,
אצל ראובן ברקת (במרכז)

יוסף בן-יפתח (בנו של הכותב) לוחץ את ידו של נשיא המדינה זלמן שזר (1968)

יעקב גרבר-יופטרו
(1965-1877)

יוסף אפרים, אחיו של הכותב,
נרצח בפוגרום בדורוהוי (1940)

הסבים יעקב ומנצי יופטרו עם
הנכדה יעל, בתו של הכותב (1963)

כאשר עוד הייתי בשירות סדיר, בנח"ל, בא אלינו פעם בן-גוריון ואמר לנו: "מדינת ישראל זקוקה לשלושה דברים עיקריים: חשק ומשק ונשק. חשק - לעבודה עברית; משק - שנייצר לנו את מרבית צורכינו ולא נהיה תלויים במדינות אחרות; ונשק - להגן על עמנו ועל ארצנו. ולעוד שלושה דברים זקוקה מדינת ישראל: עליה וקליטת עולים, קיבוץ גלויות ומיזוג גלויות, כדי להיות עם אחד, עם סגולה, אור לגויים".

אני, בכל חיי בארץ השתדלתי להגשים את כל המשימות שעליהן דיבר בן-גוריון: הגשמתי את העליה שלי, כמעפיל, בעליה בלתי-לגאלית וקשה למדי; הייתי בהתיישבות, בכמה וכמה קיבוצים. הגשמתי גם את מיזוג הגלויות: בהיותי ממוצא מזרח-אירופי, התחתנתי עם בת עדות המזרח, מבבל. למרות השוני במנהגים, במסורת, באוכל ובמנטליות, אפשר למצוא את המאחד והמשותף, כדי ליצור עם אחד מגובש. כעבור כמה דורות, אי-אפשר יהיה להבחין במוצאיהם השונים של צאצאינו.

ישנה אמרה יהודית "אשרי הדואג תמיד". מטבעי אני אדם דואג. כאשר הורי עלו ארצה ואבי כבר היה בן 74, דאגתי כיצד אוכל לפרנס אותם בכבוד, מבלי שיפלו למעמסה על הציבור ושלא יזדקקו לסעד מן המוסדות. ואכן, גם במשימה זו הצלחתי במלואה ואני שמח שמילאתי את הדיבר מעשרת הדברות - כבד את אביך ואת אמך.

עכשיו, כאשר אני מתקרב לגיל זיקנה, אך עדיין בריאותי תקינה וזכרוני רענן, עלה בדעתי להעלות על הכתב את קורות חיי, לא רק כהנצחה אישית שלי עצמי, אלא של משפחתי, של אחי הצעיר העילוי, יוסלה, שנרצח בפוגרום בדורוהוי, (רשימה מיוחדת עליו מופיעה במקום אחר בכרך זה). ברצוני להנציח את עיר מולדתנו דורוהוי, את יהודיה הנפלאים, את סבלם בשואה שפקדה את עמנו במזרח-אירופה ואת שיקומנו כעם חופשי בארצו ומדינתו - ישראל. קטעים אלה שהעליתי כאן, הם חלק מתוך הספר שאני עוסק בכתיבתו.

משה בן-יפתח

אבי – והצועני הפלאי

שם משפחתנו ביידיש היה גרבר, אך ברומנית השם היה Iuftaru, שמשמעותו מעבד עורות. לסבי יצחק הרש גרבר היה מפעל לעיבוד עורות (מאחורי תחנות החשמל העירונית). בקרבת מקום היה גם בית-כנסת שנקרא Talpalaru (שמשמעותו סוליות). שם סבתי היה שרה רבקה. סבי אלה הצטיינו בהכנסת-האורחים שלהם ונוסעים שהיו מתעכבים בדורוהוי, בדרכם למקומות אחרים, מצאו מנוחת לילה בצל קורתם.

אבי, יעקב גרבר-יופטארו היה דמות מיוחדת במינה, לא רק בדורוהוי עצמה, אלא ברומניה כולה. הוא היה גבר גדול-ממדים, רחב-גרם, דמות פטריארכלית מרשימה. הוא נולד בשנת 1877, ביום שבו נכרתה ברית שלום בין תורכיה לבין רוסיה וארצות הבלקן, לאחר מלחמה קשה. כיוון שנולד במפעל העורות וגדל בתוכו, היה זה אך טבעי שילמד את המקצוע. והוא אכן היה בעל-מקצוע מעולה.

אבי סיפר לי לא פעם את המקרה שקרה לו עם הצועני הפלאי: בהיותו בחור צעיר, שלח אותו אביו עם עגלה ליער, לכרות עצים שהיו נחוצים להפעלת מפעל העורות. הוא עבד כמה שעות ומילא את העגלה בעצים, עד שהסוס היחיד התקשה לסחוב אותה. אבי, שהיה בחור חזק, הלך מאחור ודחף את העגלה, אך המרחק עד העיר היה רב למדי והערב עמד לרדת והיתה סכנה להמצא לבד בדרך, ובקרבת היער, ששרצו בו גם חיות רעות וגם לסטים (שודדים).

הסתכל אבי לשמים המאפילים והתפלל בלבו לעזרה. והנה, באורח פלא צץ פתאום לידו צועני ושואל אם הוא זקוק לעזרה. לתשובתו החיובית של אבי, ניגש הצועני לקדמת העגלה, ליד הסוס, אחז ביצול והחל למשוך. אבי המשיך לדחוף מאחור, כשידו לא משה מן הגרזן שאחז, למקרה שיצטרך להגן על עצמו. כעבור זמן-מה הגיעו לפאתי העיר והצועני נעלם כלא היה. כאשר סיפר אבי ליהודים על מקרה זה שקרה לו, הביעו כולם את דעתם שזה היה מעשה נס.

אבי שירת בצבא הרומני, בבסיס 29 בדורוהוי עצמה, וזה היה עוד במאה הקודמת. יחד עמו היו עוד כמה חיילים יהודים, אבל אבי היה היחיד שלא רצה לשלם שוחד לרבי-הסמלים, כדי לקבל פטור מתורנויות ושמירות. על כן ניסו אלה להתנכל לו ואף להכותו. אך אבי, שהיה בריון לא קטן, לא טמן ידו בצלחת והשיב למכיו מנה אחת אפיים. מאז כיבדו אותו גם מפקדיו בצבא.

בין היתר, אבי היה גם חצוצרן ובעת מצעדים צבאיים בעיר, היו היהודים גאים לראותו צועד ומנגן, במסגרת התזמורת הצבאית. יענקל גורניסט קראו לו.

לימים, הורי היו אחראים לבית-הזקנים בדורוהוי. אמי היתה הטבחית שם. חיילים יהודים ששירתו בבסיס בדורוהוי ושלא קיבלו חופשת-חג בפסח, לנסוע לבתיהם, היו באים לבית הזקנים ושם קיבלו אוכל כשר לפסח.

אבי ז"ל היה גם חזן, בעל קורא ותוקע בשופר ואת כשרונותיו אלה הפגין בכמה בתי-כנסת בעיר.

אני עליתי ארצה בשנת 1947. הורי הגיעו אחרי, ב-1951 והתגוררו במעברה, בבני-ברק. אבי כבר היה בן 74. אני לקחתי על עצמי לדאוג להורי ולפרנס אותם, עד יומם האחרון. כאן עבדתי קשה, הקרבתי הרבה מעצמי, כדי לעזור להורי.

אמי התאבלה כל ימיה על הבן יוסף שנרצח בפוגרום ולא מצאה נחמה בכאבה וביגונה.

אמנון סולומון

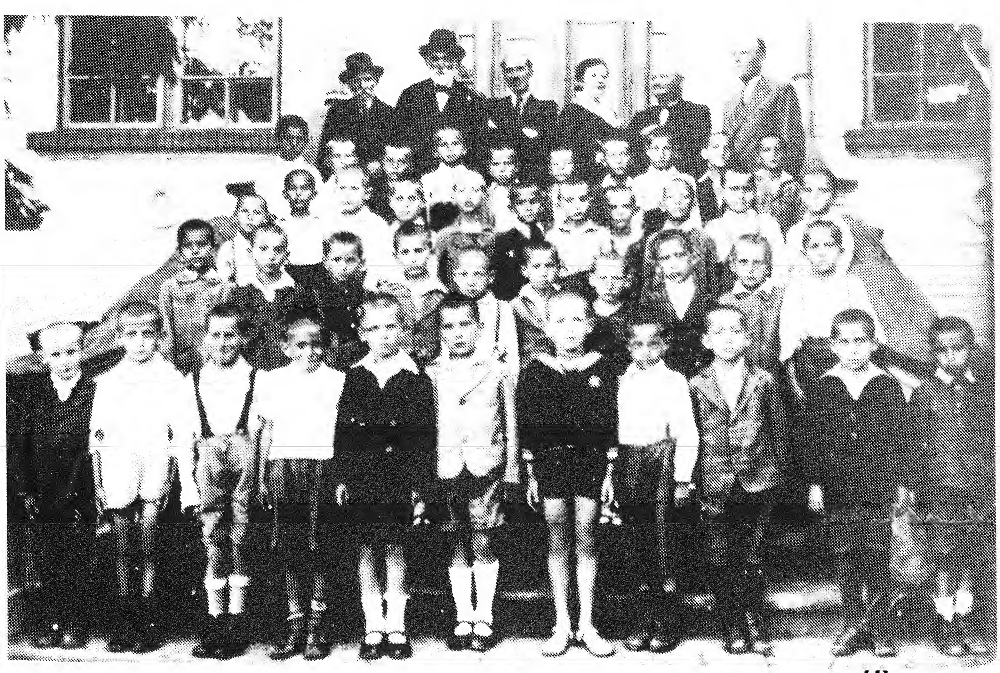
בית-הספר היסודי היהודי
Școala israelită

בית-הספר היסודי היהודי-רומני היה בבנין גדול, מחולק לשניים - בנים ובנות לחוד (כפי שהיה נהוג אז גם בבתי-ספר רומניים). הבנין היה בעל שתי קומות: בקומת הקרקע היתה דירת המנהל, מחסן ומספר כיתות לימוד, ובקומה העליונה היו רוב כיתות הלימוד, אולם גדול שבו שהו התלמידים בהפסקות בזמן החורף, מעבדת טבע קטנה, לשכת המנהל, המזכירות וחדר המורים.

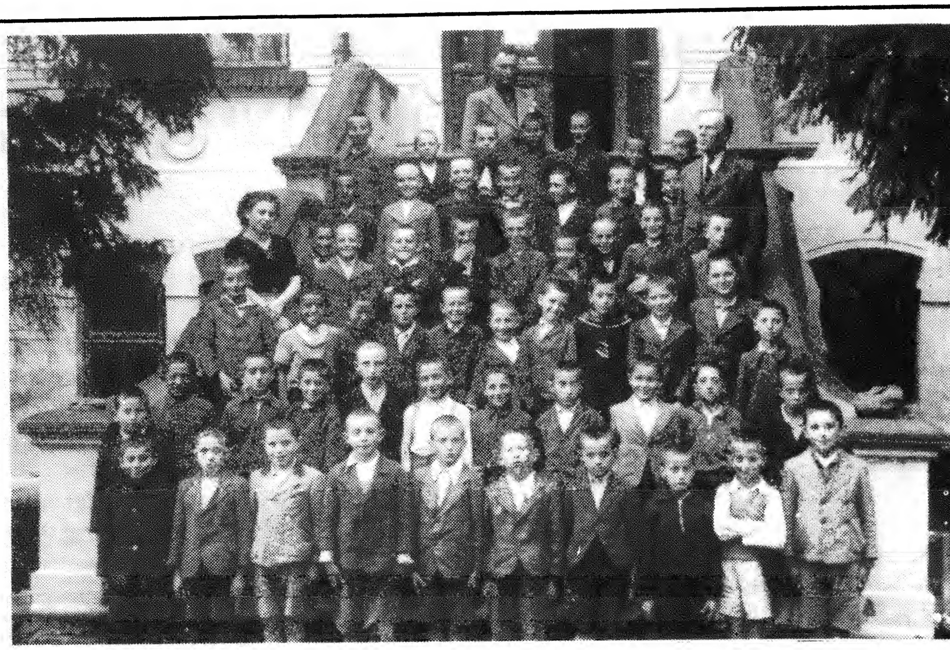
בבוקר למדו התלמידים ברומנית את התוכנית הרגילה של כל בתי-הספר הממלכתיים ואילו אחרי הצהריים למדו עברית - לשון, דקדוק, תנ"ך, היסטוריה של העם היהודי, גיאוגרפיה של א"י וכו'. לימודים אלה התקיימו בעברית בלבד. חלק מספרי הלימוד בעברית (בעיקר ספרי הדקדוק) היו מיובאים מפולין. המורים היו כולם חילוניים. בין המורים הידועים ביותר בתקופה שאבי למד, היו: קופרשטיין, מראנץ, זינגר ורבינזון. המורים חינכו את תלמידיהם ברוח ציונית ואהבת ארץ-ישראל.

בחלקו הקדמי של בית-הספר היה גן קטן עם פרחים ועצי אורן. בחלקו האחורי היתה חצר גדולה, מרוצפת, שסביבה עצי אלון ענפים. בזמן ההפסקות היו התלמידים מתרוצצים ומשחקים בחצר זו. מעל לדלתות הכניסה של בית-הספר היו חרוטים מגיני דוד וכמו כן על גג הבניין ניצבו שני מוטות ברזל ובראשם מגן-דוד.

בעיירה היה גם גן-ילדים יהודי לבנים ולבנות יחד, שעמד על רמה גבוהה.

בית-הספר היהודי, כתה א', מחזור 1933-34. שורה עליונה, ראשון מימין: מנהל בית-הספר, מאיר הרשקוביץ'. שלישית מימין: המורה גב' מרכוס

בית-הספר היהודי, כתה ב׳, 1938. בראש המדרגות: המורה לעברית קופרשטיין;
מימין למעלה: המנהל מ. הרשקוביץ׳. משמאל: המורה לרומנית גב׳ ג. סגל

תרבות ובידור בקהילה

רוב יהודי העיר ידעו קרוא וכתוב ברומנית, בעיקר בעשור האחרון שלפני מלחה״ע השניה. רבים מן הגברים וחלק מהנשים ידעו קרוא וכתוב יידיש וגם עברית. כמובן שהשפעתה של התרבות הרומנית היתה מכרעת: האנשים דיברו רומנית וקראו ספרים ברומנית - בעיקר הדור הצעיר.

בדורוהוי הופיעו להקות תיאטרון רבות, שבאו למסע הופעות מרחבי העולם היהודי. ההופעות היו ברומנית וביידיש (התיאטרון המפורסם מווילנה בשפת יידיש ביקר בדורוהוי מספר פעמים). התיאטרון המקומי היה ממוקם בחצר בית-הספר התיכון הממלכתי לבנים, וכמו כן היו בעיר שני בתי קולנוע, שאחד מהם היה בבעלות יהודית ובו הוקרנו לעיתים סרטים ביידיש ויומנים על ארץ-ישראל.

רוב היהודים קראו עתונות יומית רומנית; רבים היו מנויים גם על עתונות יהודית-ציונית בשפה הרומנית והילדים קראו שבועונים לנוער כמו "חשמונאיה" ו"הילד היהודי". מדורוהוי גם יצאו מספר סופרים יהודים שכתבו בדרך-כלל ברומנית והמפורסם ביניהם היה יון קאלוגארו, שכתב גם סיפורים על נושאים יהודיים.

לפחות פעם בחודש התאסף נוער יהודי ולעיתים גם מבוגרים, כדי לדון על ספר מסויים. דיון זה נערך בצורת "משפט ספרותי" ובו, כמו בכל משפט, היה סניגור וקטיגור שהתנצחו ביניהם על דמויות ועל בעיות שתוארו והועלו בספרים.

בקומת הקרקע של בית-הספר היתה ספריה גדולה ועשירה. הספריה היתה מיועדת אמנם בעיקר לתלמידים, אך גם יתר האוכלוסיה היהודית נהנתה מספריה זו.

מתוך עבודה על קהילת דורוהוי
במסגרת כיתה ט׳ של ביה״ס הריאלי, הדר, 1987.
אמנון סולומון הוא בנו של ד״ר מרצ׳ל סולומון,
רופא בחיפה, שאביו וסבו היו עסקנים פעילים בקהילה.

לוי רבינזון ורעייתו חנה

חיים רבינזון

אבי, לוי יצחק רבינזון

נולד ב-1907. עד גיל 13 למד ב"חדר", אצל מלמד פרטי. בגיל 13 התחיל לימודים חילוניים (כיתה א') כבן יחיד בין הרבה בנות. היה מיועד להיות רב, אבל בהשפעת אחותו גיטה התחיל לפזול שמאלה. הוא עזב את הבית ונסע לצ'רנוביץ לסמינר, שם הצטרף ל"בוהמה" היהודית (אליעזר שטיינברג ואחרים). אמנם קיבל סמיכה של רב, אבל לא כיהן בתור שכזה. חזר לדורוהוי ועבד בתור מורה לעברית ולדת. נשא לאשה את חנה-יטה (קרובת משפחה) וב-1940 נשלח למוגילב, שם נספתה כמעט כל משפחתו (כמעט 20 איש ואשה).

אחרי שחזר לדורוהוי המשיך להיות מורה, הפעם ליידיש וכיוון שהיה לו גם כשרון אמנותי (דיקלם בצורה יוצאת מן הכלל) שימש כמרכז התרבות בקהילה. העלה מחזות ביידיש והצגות מוסיקליות עם הנוער היהודי של דורוהוי. כמו כן, עקב היותו שחקן מעולה בשחמט, ארגן גם תחרויות שחמט וחינך דור של צעירים שעסקו בספורט רוחני זה. (לגבי עיר קטנה כמו דורוהוי, העיסוק בשני תחומים אלה עשו אותו לאחד מעמודי התווך של החיים התרבותיים בעירנו). הוא גם שימש בתור חזן בבית-הכנסת של אביו, עד שנת 1959, כשקיבל אשרה לעלות ארצה. אבל אז העליה נפסקה פתאום והוא נותר במקום, במשך שנה, במצב כלכלי קשה. בהתחדש העליה הגיע ארצה ב-1960 ועבד כמורה בצפת ושם נפטר ב-1967.

אהרון דסקל

מלמד בתלמוד-תורה

כשלימדתי בתלמוד-תורה בדורוהוי, הייתי בן 19-20 (אני יליד 1914). בראש הוועד המנהל עמד הרב דוד שכטר ז"ל, רבה של דורוהוי. היו לי בערך 20-30 תלמידים, שלמדו בבית הספר היהודי בעיר, אבל ההורים רצו שבניהם ילמדו קצת יותר אידישקייט - תפילה, חומש ורש"י. אחד ההורים ביקש ממני ללמד את בנו קדיש שיגיד אחרי פטירתו. הייתי נוהג ללכת עם התלמידים מדי שבת בשבתו לבית-הכנסת, שילמדו תפילה במנין. היו הורים שהיו מזמינים אותי לביתם בשבת אחה"צ, שם התאספו גם יתר קרובי המשפחה, לשמוע מפי הבן קריאת פרשת השבוע, אחד מקרא ואחד תרגום ביידיש, כמקובל בקהילות ישראל במזרח-אירופה. לכבוד האירוע היו מגישים כיבוד: יין וקוגל.

אינני זוכר את שמותיהם של התלמידים, אך לפעמים אני נפגש עם אנשים שמזכירים לי שלמדו אצלי. יש המזכירים לי את הניגון של "אקדמות מילין", הפיוט שקוראים בחג השבועות לפני קריאת התורה. לימדתי רק שנה אחת, אבל הרבה זכרונות נותרו לי מן השנה ההיא.

אבא שלי, חיים ראובן ז"ל היה מלמד בדראבאן. ההורים שלי ניספו בטראנסניסטריה. אבי מת במוגילב, בין הקרבנות הראשונים במחנה וגם אמי שפרינצה לאה ז"ל נספתה שם. אני הייתי בטרופובה ובאודסה.

הייתי חבר בסניף גורדוניה בעיר, שראשו היה ינקו אברמוביץ ז"ל. משם נסעתי להכשרה לברלאד ועליתי ארצה רק בשנת 1961, אחרי גלגולים רבים.

אחרי עבודה של כמעט 20 שנה בסוכנות היהודית, עבדתי עוד עשר שנים כמזכיר הפועל המזרחי בקרית שמואל. עם פרישתי, לפני שנתיים, ערכו לי מסיבת פרידה מרשימה. כיום אני חבר במרכז התנועה, יו"ר עמותת בית-הכנסת האשכנזי בקרית שמואל, חבר בהנהלת קופת גמ"ח אחיסמך ואני משתדל ככל יכולתי לעזור בקליטת עולים חדשים. יש לי שתי בנות ובן, תשעה נכדים ונין.

יהודה גור-אריה

זכרונות קטועים מדורוהוי

אני הייתי תושב דורוהוי במשך ארבע שנים בלבד. דורוהוי היתה לי בבחינת תחנת-מעבר מבסרביה, מחוז מולדתי, בדרכי אל ארץ-ישראל.

השנה היתה 1946, ובשעה קצרה של חסד פתחו הרוסים את הגבול שבין ברית-המועצות, שבסרביה נכללה בתחומה אחרי המלחמה, לבין רומניה. בפתח צר זה זרמו אלפים מיהודי בסרביה ורוסיה, פליטי השואה, מאלה ששרדו בגיטאות טראנסניסטריה, לעבר רומניה, מתוך תקווה להמשיך לכיוון ארץ-ישראל. רבים מהם השתקעו אז, זמנית בדורוהוי.

אני הייתי אז כבן 12. באתי לדורוהוי יחד עם שתי דודות שלי, אחיות של אבי. מצאנו חדרון קטן ודל, מעין מחסן, הצמוד לביתה של משפחת ארביטמן, ברחוב Dobrogeanu-Gherea, מעבר לפסי הרכבת, רחוב המוביל אל מחוץ לעיר, לכיוון דאראבאן.

קשה לי לזכור עתה כיצד הסתדרו דודותי אז מבחינה כלכלית. זכור לי שהן אפו עוגיות - מלאכה שידעו אותה היטב מביתן הבסרבאי, קלו גרעינים לפיצוח וכן מכרו סיגריות. אף אני השתתפתי ב"פרנסה" זו, כאשר הייתי הולך לתחנת-הרכבת שבקרבת מקום והייתי מוכר סיגריות לנוסעים שבתוך הקרונות. הקונים היו מתמהמהים בכוונה בשליפת המטבעות ולא פעם נאלצתי לקפוץ מן הרכבת שהחלה לנסוע, מבלי שקיבלתי את התמורה בעבור חפיסת הסיגריות...

רומנית לא ידעתי בהתחלה. שפת-האם שלי היתה יידיש. בבתי-הספר שבהם למדתי קודם-לכן, ברוסיה ובבסרביה, למדתי רוסית ואוקראינית. כיוון שלימודי שובשו עקב המלחמה, התחלתי את לימודי הסדירים בגיל 10. בדורוהוי נתקבלתי לכיתה ד' (בגיל 12), בבית הספר היהודי (Scoala Israelita), בהנהלתה של גב' אנצ'ל ובין מוריו הבולטים היה המורה לעברית ותנ"ך, יוסף הירש. כעבור שנתיים, עם המהפך הקומוניסטי ברומניה, בוטלה מהותו היהודית של בית-הספר הזה והוא נקרא מאז Scoala Elementara No. 5.

את השפה הרומנית רכשתי לי די מהר. כעבור זמן קצר נמניתי - יחד עם עוד כמה תלמידים - כולם יהודים - עם צמרת התלמידים בכיתה, שהמחנך קרונץ הגדיר אותה כ-"Oglinda clasei" (ראי הכיתה). בין חברי בכיתה היו ידידי-בן-דודי סיומה רוזנבוים (כעת שלמה רז), סיומה ארביטמן ז"ל (סמוך לאחר עלייתו ארצה, בסוף שנת 1949, בהיותו בצה"ל, נפל במילוי תפקידו), שאול צ'אושו, חיים בורטינגר (ג'ינג'י), דוריאנה רוזין, פרנצ'יסקה, קרולה זכריה, לילי, ואחרים, שכבר אינני זוכר. השתלבתי בחיי החברה בכיתה, בבית-הספר ובתנועת הנוער הציונית, שפעלה עד שנת 1948. למרות תנאי החיים הקשים, העניים, על גבול המצוקה הכלכלית, דומה שלא הרגשתי בכך כלל. בגיל הנעורים המוקדמים האלה היו לי כל-כך הרבה עיסוקים - לימודים, קריאה, פעילות חברתית, תנועתית וכדומה, שלא חשתי כלל במצוקה.

במוצאי-שבת היינו מתאספים ברחבה שלפני בניין העיריה היפהפה, ליד אנדרטת החייל ממלחמת העולם הראשונה, שם היינו מקשיבים לשירים שהשמיע הרמקול שהותקן על מרפסת העיריה, משוחחים על "עניינים העומדים ברומו של עולם" ומגניבים מבטים סקרניים-מבויישים בבנות המטיילות חבורות-חבורות, במיטב מחלצותיהן.

אני הייתי חלק משלישיית חברים הדוקה, שכללה את סיומה רוזנבוים ומשה (מאנקו) הירש (נמצא כעת בוונצואלה), בנו של המורה הירש הנזכר לעיל.

עם הזמן עברתי ללמוד בבית הספר Gimnaziul Comercial de Baieti. כאן זכור לי במיוחד המורה לשפה וספרות (רומנית), שהיה כומר. הוא היה חובב

ספרות נלהב ואכן הכניס בנו, תלמידיו, עניין ואהבה לספרות בכלל ושירה בפרט. הוא ארגן מעין סדנה לכתיבה, שבה השתתפתי, וזו היתה ראשית פעילותי הספרותית. אם אינני טועה, בחוג זה לקח חלק גם מרצ'ל ביילופולסקי (עתה מוטקה לבנון).

כל אותו זמן חיכיתי לקבל סרטיפיקט לעליה לארץ. בינתים קמה המדינה וכבר לא הייתי זקוק לסרטיפיקט המנדטורי האנגלי. בסוף ספטמבר 1950 עזבתי את דורוהוי וכעבור שבוע, בסוכות תשי"א (1.10.1950) עליתי ארצה.

*

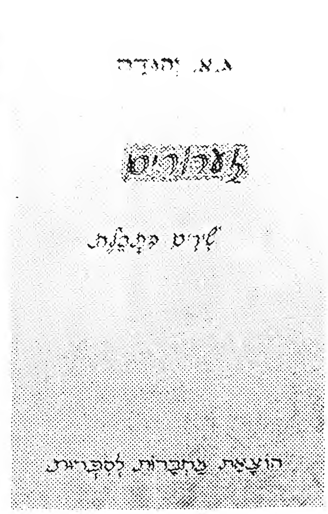
עם הזמן השתלבתי בחיי העשייה והתרבות בארץ, עד שחשתי עצמי כ"צבר", כמי שנולד כאן. חוויותי האישיות, התבגרותי, שירותי הצבאי, עבודתי, לימודי, כתיבתי הספרותית, ההווי החברתי והתרבותי שבו אני חי ופועל, הם כולם על טהרת העברית והישראליות.

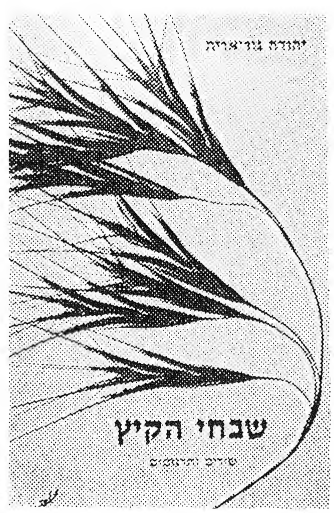
בצד עבודתי העתונאית – כעורך במדור הספרות של "מעריב", אני עוסק ביצירה ספרותית, שירה ופרוזה, וכן מתרגם לעברית מיידיש, רוסית ורומנית. שירים וסיפורים שלי וכן תרגומי השונים מתפרסמים בכתבי-העת הספרותיים בארץ.

עד עתה פרסמתי שלושה ספרי שירה: "זעורורים – שירים בתכלת", "שבחי הקיץ" ו"תעודת מעבר"; ספר סיפורים לילדים "תעלולי טלי"; שני ספרים מתורגמים מיידיש: "טבעות בנשמה" ו"לילות של כוכבים כבויים" מאת עלי שכטמן; ומרומנית – "בדרכי גירוש" "Pe Drumuri de Surghiun" – תרגום ספרו של סולומון שפירא, וכן תרגומים נוספים, בכתבי-עת ספרותיים.

●

זכרונות הילדות מ"שם" נשארים מתוייקים אי-שם במעמקים ורק מדי פעם מנערים מעליהם את אבק השנים והשכחה, ופתאום נגלים פניו של נער צעיר וחולם בשם יהודה גרינברג, מטייל ברחוב הראשי של דורוהוי של סוף שנות הארבעים הרחוקות.

ספרי שירים של יהודה גור-אריה

יהודה גרינברג כתלמיד
בבית הספר העממי בדורוהוי – 1947

אריה אברהמי

דמויות בקהילת דורוהוי

שלא כשכנתה הגדולה ממנה בוטושאן, שהיו בה חוגים אינטלקטואליים תורניים או חילוניים, אשר פיארוה ופירסמוה – לחיוב או לשלילה – כמו בדורנו עו"ד ב. רורליך, יו"ר ההסתדרות הציונית מצד אחד, ופרופ' סניליביץ, המתבולל להכעיס מצד שני, דורוהוי היתה עיר שפיעמה בה התלהבות ולבביות אנושית, אשר ידעה לעמוד לאחרים בעת צרתם, אפילו כשהיא בעצמה נמצאה ברגעיה האפלים והקשים ביותר. לכן אין פלא שנצר ממשפחת טאובס המפורסמת לא מצא בה את מקומו, אך יהודי עממי כמו הרב ברל דרימר האריך בה ימים.

אברהם גולדפאדן, יוצר התיאטרון היידי כתב וביים בה את "עקידת יצחק" ושחקנים ידועי-שם יצאו ממנה, כולל ז'ני קסלר בדורנו אנו. כליזמרים, בדחנים וחורזי חרוזים הנעימו את חייהם של בני דלת העם, כפי שידעו להשתתף גם בצערם. היו בה גם אנשים מיוחדים במינם, אשר מצאו בה מקום מכובד ועל כמה מהם ברצוני לעמוד כאן:

אחד מהם היה ר' חיימ'לה גורל-ווארפער – מטיל הגורלות. איש הדור ומלא חשיבות עצמית, ששם משפחתו רפפורט. יודעי ההיסטוריוגרפיה היהודית אומרים, שבפורטוגזית משמעותה רב או פורט – רב הנמל. הדבר מלמד שבימים הרחוקים היו כנראה פועלים וסוחרים יהודים בנמל ליסבון (ואולי גם רב מיוחד, שטיפל בבעיות הלכתיות הקשורות ליורדי-ים יהודים והפלגה בים). במשך הדורות עברו הרפפורטים (כמו גם הפרנקו – פרנקלים) למזרח אירופה, כמו שלוריא ואשכנזי עברו לאיזורים המאוכלסים יהודים ספרדיים, ומכאן השם רבי יצחק לוריא האשכנזי, מחשובי חכמי הקבלה.

האמור לעיל מבוסס על הכרות אישית עם רפפורטים הדבקים בגירסה זו. לעומתם, מופיע באנציקלופדיה העברית: "רפפורט – משפחת כהנים אשכנזים בפורטו שבאיטליה" (אגב, גם הפורטוגזים הם כהנים). מהמאה ה-18 ישבו רוב בני המשפחה במזרח-אירופה. על הקשר שביניהם – לחוקרים פתרונים.

מטילי גורלות היו גם בקהילות אחרות, אך הם היו נטולי חשיבות. לר' חיימ'לה היה כנראה דקע למדני והוא הכיר את האמירה התלמודית "הכל תלוי במזל, אפילו ספר תורה שבהיכל". ואם ספר תורה כך, אדם מן הישוב לא כל שכן.

והיה הרבי טירר בעל הכינור, אדמו"ר העניים, מצאצאי ר' חיים טירר, מפיץ החסידות ברגאט (רומניה הישנה) ובבוקובינה. הוא היה עורך הופעות בכינורו ומנעים לעם בשירים עממיים וגם וואלאכליך, שירי-עם רומניים, בפי העם. ביקרתיו בביתו, על יד פלג של הנחל זיזיה ושמעתיו פעם בהיותי בביקור אצל דודי ר' אהרון כהן במיכאילן.

והיה ר' ברוך "עושה הפיאות הנכריות". יהודי ליטאי, שהתגלגל לדורוהוי. הוא היה נוהג להסתובב כל יום חמישי ליד השער של בסיס הרגימנט (חטיבה) 29, שואל את הסמלים אם הגיעו יהודים זרים, משחד את הפלוטונרים (רבי-סמלים), משחררם ומביאם לביתו לשבת. קרה פעם שגם אבי חוייל ל-30 יום באין לו משרה קבועה, מכיוון שתעודות הרבנות שלו לא נלקחו בחשבון, ור' ברוך שיחררו לשבת. ואף שהיו לו לאבי הרבה ידידים בעיר, העדיף לעשות את השבת אצל ר' ברוך ומאז נקשרה ידידות ביניהם.

והיה ר' חנינא שוחט, חנינא'לה בפי העם, שידע לחיות בתוך עמו, לשמוח בשמחתם של בני העיר ולהשתתף באבלם. הייתי ילד כשאבא הביאני אתו לדורוהוי, לשם הוזמן לעבור לפני התיבה באחת השבתות. זכורני שאבא הציגני לפני ר' חנינא ולחש לי אח"כ שר' חנינא משמח עניים. ידעתי כבר אז שזו דרגה גבוהה, שאליה מגיעים רק יחידי סגולה ושמרתי את זכרונו בליבי עשרות שנים. והיה הרב רבי ברל דרימר, אדם צנוע, אשר ידע שבתוך עמו הוא יושב וכל התנשאות מעליו לא

תהא לברכה אלא להיפך, ולכן הצליח לכהן 40 שנה. את בנו ישראל דרימר אנו מוצאים בקהילת באקאו, יהודי מסורתי, שביתו פתוח לרווחה. בנו האחר, עו"ד זיגו דרימר היה פעיל ציוני ומורה לעברית, עלה ארצה לאחר השואה. כן גם בנותיו של הרב, מלבד אחת אשר נישאה לד"ר רבינזון, במרסיי, צרפת. בן אחר של הרב היה קרל דרימר, אשר השתקע ביאסי, סופר ומתרגם ועיתונאי. תרומתו לקהילה היתה צנועה.

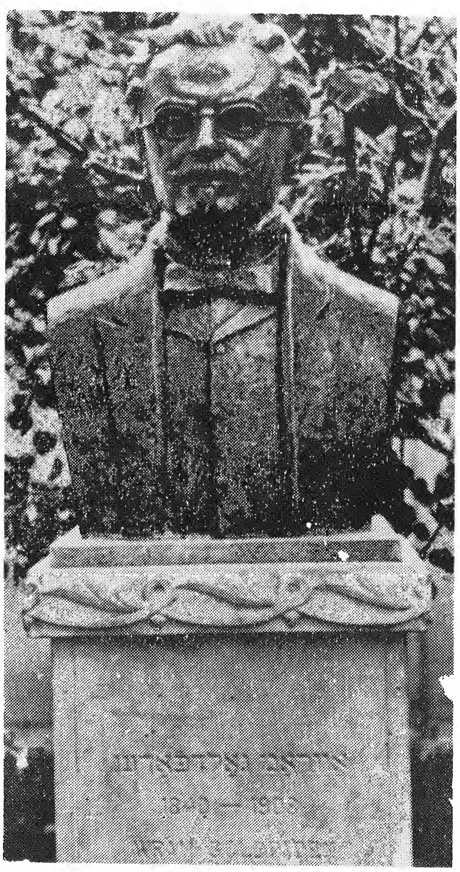
ומנגד, להבדיל, היה הצורר מולצ'ינסקי, ימח שמו וזכרו, שהיה ממוצא פולני, ששנאת ישראל בערה בו. (אגב, גם קודריאנו, מקים "משמרות הברזל" היה ממוצא פולני ושמו האמיתי היה זלינסקי). בימי מלחמת העולם הראשונה היה סגן בצבא ולא החמיץ אף הזדמנות להציק לחיילים יהודים. אחר המלחמה שימש בנו כיו"ר הסתדרות הסטודנטים ברומניה ומפקד פלוגות ה"לנצ'יארים" (מלשון Lancia, חנית) של תנועת הקוזיסטים, הלאומנים-אנטישמים.

אין לי ספק שהיו גם רומנים ישרים, שסלדו מהנעשה ליהודים, אך קולם הושתק בתוך ההמון המותפרע. הפוגרומים וההגליות שחזרו ונשנו, הרבו את הכאב והיגון. בגמר המלחמה, המעטים שזכו לחזור לבתיהם, מצאו עיר שצללים שולטים בה. אבל אנחנו, בזוכרנו איך שבני הקהילה ידעו לעמוד במשך הדורות בתלאות ובצרות ולא לאבד את הכוח ואת התקווה, להתרענן ולהתגבר ולשמות, אין לנו אלא לתת תהילה לקהילה שורשית זו.

התיאטרון היידי החל בדורוהוי

להעמיד דיוק היסטורי על מקומו. בשנת 1851 השתקע אברהם גולדפאדן, ראשון המחזאים של התיאטרון היידי, בדורוהוי. הוא הגיע לכאן מז'יטומיר ברוסיה. התגורר כארבע שנים בדורוהוי, אצל הספר מרקוס סולומונוביץ', ברחוב הראשי של העיר. גולדפאדן כתב בדורוהוי את מחזהו המפורסם "עקידת יצחק" והוא הוצג על הבמה בדורוהוי, ב-1852. זו היתה ההצגה הראשונה ביידיש שהוצגה אי פעם בעולם, וזאת לפני הקמת התיאטרון היידי "Pomul verde" (העץ הירוק) ביאסי, לשם עבר גולדפאדן לאחר מגוריו בדורוהוי.

לפני 140 שנה הוקם למעשה התיאטרון היידי בדורוהוי, ועל כך גאוותנו. ההיסטוריונים של התיאטרון היהודי מתבקשים לתקן אי-דיוק שרווח עד עתה לגבי עובדה זו, הקשורה ביהודי דורוהוי ובגולדפאדן עצמו.

פסלו של גולדפדן בגן התיאטרון הלאומי ביאסי - רומניה

מעלים עולים. חנינא שילר (מימין, במגבעת). משמאל: ברודר

נינה-הרמינה גל (שילר)

אבי סייע לאסירי-ציון

אבי, חנינא שילר, חזר ב-1934 מצרפת, שם סיים את לימודיו, ונכנס לעבוד בחברה הצרפתית Wagon-Lits, שם עבד עד שהקומוניסטים שעלו לשלטון, פרקו את הקשר עם חברה זו בצרפת. הוא עבר לעבוד בשירות הרכבות ברומניה. בתוקף תפקידו היה בעל סמכות וקשרים עם השלטונות ואת קשריו אלה הפעיל לטובת היהודים ובזאות אנו גאים בו. גם אמא תמכה בו, אפילו שלא פעם סיכן את חייו ואת חיי המשפחה כולה.

ב-1938, בזמן התעצמות שלטונו של היטלר בגרמניה, חלק מיהודי פולין הבינו את הסכנה הנשקפת להם ממערב והתחילו לברוח, תחילה לכיוון רומניה, חלקם תכננו לעלות לארץ-ישראל ואילו אחרים התלבטו ולא ידעו לאן כדאי להם לברוח. לאלה עזר אבי להחליט. הוא קיבל אותם בהגיעם ברכבות, בגבול הצפוני של רומניה והעביר אותם דרומה, לקונסטנצה, לאחר שדאג לכל מחסורם. שם קיבל אותם איש בשם ברודר, נציג של התנועה הציונית מארץ-ישראל, שהעביר אותם באוניות לפלשתינה, כפי שנקראה אז ארץ-ישראל.

ב-1944, כשהתחילו להביא ילדים מטראנסניסטריה, אבי היה מעורב גם בהסעתם לרומניה ופיזורם בערים השונות, שבהן היו קהילות יהודיות, שהשתדלו להקל על הילדים הללו, ברובם יתומים, שחזרו מן התופת. חלקם נלקחו לאימוץ ונקלטו בבתים חמים של יהודים וחלקם עלו לארץ-ישראל.

גם לאחר שרומניה נעשתה למדינה קומוניסטית, לא חדל אבי מתמיכתו בכל מעשה שהיה כרוך בעזרה ליהודים ולציונים והוא לא נרתע מסכנת מעצר וחקירה על ידי הסקוריטאטה, או אפילו בית-סוהר.

בין השנים 1951-1956, הרבה ציונים נכלאו בבתי סוהר ללא משפט. לאחר פעילות בינלאומית אינטנסיבית, היו מקרים שאסירי-ציון שוחררו מן הכלא, אך חוייבו לעזוב את רומניה תוך 48 שעות. כאן נכנס אבי לפעולה. אבי היה עדיין בעמדה בכירה בשירות הרכבות והוא זה שהשיג להם כרטיסים באופן מיידי. אותה עת קשה היה להשיג כרטיסי רכבת ומי שכבר אושרה לו נסיעה בה לכיוון הגבול, צריך היה לחכות ימים ושבועות לקבלת הכרטיס הנכסף. הדבר היה קריטי במיוחד לגבי אסירי-ציון המשוחררים, שהמתנה כזאת היוותה בעבורם סיכון מיותר, להם ולמשפחתם. אבי שמח כאשר יכול היה להשיג להם כרטיסי נסיעה, שהיוו עבורם הצלת נפשות ממש.

משנת 1948 ועד 1958 ניסה אבי מספר פעמים לקבל אישור עליה ובכל פעם השלטונות השיבו את פנייתו בשלילה. בשנת 1958, לאחר בקשות חוזרות ונשנות ובהמתנה לעליה לארץ, אבי הודח מעמדתו הבכירה בשירות הרכבות והועבר לתפקיד של פועל פשוט. לא רק שמשכורתו קוצצה לשליש ממה שקיבל בעבר (גם קודם לא היתה מספקת), זו היתה פגיעה אישית בו, על רצונו לעלות לישראל. המצב הכלכלי היה קשה מאוד. תקופה ארוכה אכלנו לחם עם צנון.

מצבנו הקשה לא מנע מאבי להושיט עזרה לציונים במיוחד, ולסתם יהודים נזקקים. הוא קישר בין היהודים הנזקקים לאנשי השגרירות הישראלית ובתמיכה נלהבת של אמא, לא חסך מאמצים לעזור למשפחת הרט, שאביה, ישראל הרט, איש שגרירות ישראל, נאסר. המשפחה עם שני ילדיה הקטנים נשארה ללא פרוטה. אבי העביר עזרה כספית מהשגרירות לאותה משפחה וכשהעזרה לא הגיעה, אמא דאגה שהם יסעדו איתנו וחילקה את המעט שהיה לנו.

אבי העביר כספים גם למשפחות רבות אחרות, כאשר ראש המשפחה שלהם נאסר. הוא סיכן לא פעם את עצמו בכך שגם עקבו אחריו ואפילו נחקר פעם על-ידי "חבר" כביכול, שהיה ידוע כ"מוסר" (מלשין) של הסקוריטאטה.

אבי, שהיה אדם דתי, לא נרתע לקחת כסף ביום הכיפורים, כדי להעבירו למשפחת הרט, שנזקקה לכך נואשות.

עו"ד לייבו זגנרייך מעלה עולים

לאחר פעילות ציבורית יהודית-ציונית-חינוכית רבת שנים בעיר הולדתו, דורוהוי, עבר עו"ד זגנרייך לבוקרשט, שם שימש בתפקיד בכיר בחברת נסיעות ימיות. במסגרת זו הוא עשה רבות להעלאת אלפי יהודים לארץ, לעתים תוך סיכון עצמי ועל כך הוא ראוי להוקרה רבה.

עו"ד לייבו זגנרייך ממש סיכן את חירותו בפעילות זו, שבה פעל מעבר למגבלות ולמספרים המוקצבים על-ידי השלטונות, ובכך הוא סייע רבות לעליית יהודים בצורה מהירה ובטוחה, ולפעמים תוך הצלת נפשות ממש. הוא ראה בזה שליחות ציונית ומילא אותה במסירות ובנאמנות.

על כך מעידים המסמכים והעדויות הבאים:

אישור

החתום מטה, טלמון-וייס משה, הגר ברח' פטאי 13, תל-אביב, לשעבר חבר הנהגה ראשית של התנועה הציונית ברומניה וכן עובד צירות ישראל בבוקרשט - עד מאסר בשנת 1952 - כעת משנה למנכ"ל מפעל הפיס - מצהיר בזאת שאני מכיר את מר זגנרייך ליב - הגר ברמת הנשיא, רח' אלי כהן 8.

מר זגנרייך עבד בחברת השייט "סורבום-טראנספורט" ובזמן העליה הגדולה מרומניה בשנים 1950-1952 סייע הן לאנשי הצירות והן ישירות לעולים ע"י כך שבניגוד להוראות איפשר למקסימום של עולים לעלות לאניה שהפליגה מדי שבוע.

במקרים רבים, כשחברי התנועה הציונית היו בסכנה, הצלחנו בידיעתו של מר זגנרייך, לקבל כרטיסים עבורם סמוך להפלגת האניה ועל ידי כך נמנע ביטול דרכוניהם ואולי גם את מאסרם.

חתום: משה טלמון-וייס

חוג הסטודנטים היהודים, דורוהוי,1932. היינריך, מוסקוביץ, לייבו זגנרייך, ד"ר דוד סגל, ד"ר שמיל (שמואל) לייבוביץ, סאלי סגל, מורי הרשקוביץ, הרקח חיים אברמוביץ, ינקו שיוביץ, פני הייפלר, אווה וייסמן, לינקר ד"ר שלייכר

שושנה רוטנברג
יקירת קרית אונו

נולדה בדומברבני - עיירה קטנה בבסרביה, רומניה, למשפחה ברוכת ילדים, שעברה להתגורר בדורוהוי, רומניה. כששת אחיה ואחיותיה האחרים, רכשה השכלה והיתה פעילת בנעוריה בתנועת הנוער בית"ר.

משפחתה ניצלה מהפוגרום שנערך ביהודי העיירה ב-1940, כששכניהם הנוצרים נתנו להם מסתור. בסוף 41' נלקחה עם משפחתה למחנות הריכוז בטראנסניסטריה. נדדה ממחנה למחנה וסבלה מרעב ומהקור העז, וביותר סבלה מההשפלות וההתנכלויות של השומרים האוקראינים והחיילים הרומנים. בדצמבר 1943 הוחזרו יהודי דורוהוי לעיירתם. לאחר ששחררו הסובייטים את רומניה (1945), הצטרפה לפלוגת הכשרה בבוקרשט, נישאה, ועם בעלה הגיעה בדרכי הבריחה לחופי איטליה, ומשם - באניית ההעפלה "פלמ"ח" - הפליגו ארצה. הם נעצרו בלב ים ע"י הצי הבריטי והועברו למחנה 61 בקפריסין. שם, ב-1947 נולד בנם הבכור, וכעבור זמן הועברו למחנה עתלית וזכו להשתחרר ולהגיע עד מהרה, ב-1947, לכפר-אונו.

ב-1948, בעת שבעלה התגייס לצבא, יצאה שושנה לעבוד בבית-החולים בתל-השומר, שאך-זה החל להתארגן. את פעילותה הציבורית החלה בארגון אמהות עובדות ופעלה במרץ רב לקליטת העולים החדשים בשנות ה-50 ולפתרון בעיותיהם, לרבות ריפוי המחלות שפגעו בהם. עבדה במעברת כפר-אונו כמדריכה סניטרית, הקדישה מזמנה למשפחות במצוקה, שרבות מהן התערו במקום ועד היום היא מקיימת אתן קשרים הדוקים. בשנות ה-50 אימצה משפחה למודת טרגדיות ומאז היא מלווה אותה לאורך כל הדרך. שימשה כמזכירה במתנ"ס עם פתיחתו. ב-1967 ייסדה את הוועד למען החייל במקום והיתה רכזת הוועד. לימדה את הנשים מלאכת סריגת "כובעי גרב", שנשלחו לחיילים במוצבים. ב-1978 החלה לעבוד כחובשת במגן דוד אדום, עד שפרשה לגמלאות (1984) וזכתה בתעודת עובד מצטיין במד"א. גם היום היא ממשיכה ומתמידה בפעולות ההתנדבות בגופים חשובים אלה.

אריה (ליקה) שפירא

יליד דאראבאן ושנים רבות התגורר גם בדורוהוי. מן הפעילים הנמרצים של ארגון יוצאי דורוהוי והסביבה. מוצאו ממשפחה ידועה בדאראבאן, אשר התאפיינה במעשי חסד וצדקה בתוך הקהילה. אריה שפירא היה פעיל ציוני נלהב במחוז דורוהוי ובארץ השתלב בפעילויות ציבוריות שונות. אחד מתחומי הפעילות שלו הוא היותו יו"ר המרכז הקהילתי ליד בית-הכנסת "בית יעקב יוסף, הרב צבי גוטמן" וכן חבר הוועדה העליונה לארגון הארועים לציון 50 שנה לשואת יהודי רומניה. אשתו וגיסותיו ממשפחת גריסארו, גם הן ילידות דורוהוי. השורשים היהודיים של אריה שפירא מורגשים היטב בכל פעולותיו החברתיות והציבוריות והינו אחד מיקירי ארגון יוצאי דורוהוי והסביבה בישראל.

שרה לוי

אבי, חייט וחזן

אבי, קופל שניידר, היה חייט וחזן בדורוהוי. ירא שמים, שתמיד עזר לזולת. קידושין ובר מצווה היה עורך ללא תשלום. היה לו קול נאה במיוחד וביום כיפור היו באים מרוב בתי הכנסת לשמוע את רינתו בתפילת "כל נדרי". כל שבת היה מביא אורחים הביתה לסעודה.

במשך תקופה ארוכה גרה אצלנו בבית אשה עם ילד ועוד אשה מבוגרת. הצפיפות היתה גדולה. הבית לא היה גדול, אך צריך היה לעזור ככל שאפשר לאלה שלא היה להם בית - זה החינוך שקיבלנו מהורינו. אמי ז"ל, שקראו לה מרים די פארבערן (שצבעה צמר לשטיחים לנשות הכפרים), נוהגת היתה להכין בימי שישי אוכל רב והיתה שולחת עם אחד הילדים אוכל לשבת, לנשים בודדות שגרו על יד הבית שלנו. בבית היינו חמישה ילדים: הבן, אחי הגדול, מאיר וארבע בנות. אני, שרה, הייתי הקטנה מבין כולם.

בטראנסניסטריה, בשנים השחורות 1941–1943 אבי היה אומר לנו: "דעו שאחרי המלחמה כולנו נלך לארץ-ישראל, כל יהודי העולם" אך הוא לא זכה לכך. אני הגעתי לארץ עם עליית הנוער ב-1944 ואמי הגיעה בשנת 1950.

David Shlomo
President, Organisation Din Orasul DORUHOI
P.O. Box 134
Kiriat Bialik
Israel

December 8, 1991

Dear Mr. Shlomo; 8|12|91

I am writing you concerning "Organisation Din Orasul D." I believe it was last year that I read in the "Canadian Jewish News" about your plan to publish a document about the town of Dorhoi, Rumania.

I am descended from two Dorhoi families: my maternal grandmother was Pessye (Peshe) Aronovitch (Aronovitz), the daughter of Isadore Aronovitch and Brina Cohen of Dorhoi. She married Joseph Peritz, her first cousin (also of Dorhoi), the son of Pina Peritz and Freda Cohen. They both came to Montreal, Canada in the 1910-20's. There are several living members of the family who know more details than I.

If your project has been completed, I would appreciate having a copy and would like to make a financial contribution upon receipt of it. If it is still in process, please let me know how we might participate.

I look forward to hearing from you,

Sincerely,

Julie Martz U.S.A

מכתב שנתקבל מבן משפחה שהיגרה מדורוהוי לאמריקה בתחילת המאה

וילי (גבריאל) לנדמן לא רק עו"ד

כעת, תושב בקרית ביאליק ובעבר, בשנות ה-30, ממייסדי "הנוער הציוני" בדורוהוי ומן הפעילים הראשיים של תנועה זו ברומניה. ספוג חינוך ציוני ואהבת ארץ-ישראל, ממשיך וילי כאן בארץ בפעילויות ציבוריות שונות, כולן בהתנדבות, והתחום העיקרי שלו כמתנדב הוא "טיפלופדגוג" דהיינו, טיפול בעוורים. בתחום זה הוא פיתח שיטות שונות כיצד לטפל במחוסרי ראיה, תוך פיתוח חושיהם האחרים. ועוד עיסוק מעניין של וילי לנדמן - כתיבת מכתבים למערכת, בעיתונים מקומיים וארציים. מאות ממכתביו למערכת הודפסו במשך השנים ובהם מתבטאת רגישותו הרבה לגבי בעיות החברה והשלטון בארץ.

מתוך כתבה עליו בעתון "כל הקריות", מאת ריקי גושן:

"כשהיה סטודנט ברומניה נהג להנחות משפטים ציבוריים בנושאים שנויים במחלוקת. כולם אמרו שהוא טוב בזה והוא יכול להיות עורך-דין, בגלל שיש לו פה כזה. לכן החליט ללמוד משפטים. מאז עשה דרך ארוכה. עבד כעו"ד ועסק בעיקר בעבירות שבין אדם לחברו ובענייני בעלות על רכוש. כן כתב מאמרים בעיתון, בענייני משפט. להנאתו ניגן בכינור וארגן קבוצת נגנים עוורים. זה היה המפגש הראשון שלו עם העוורים.

בשנת 1961 עלה ארצה עם אשתו, חמיו ושני בניו. כאן נשלח לקורס השתלמות והתאמת ידיעותיו במשפטים, אך ראה שזה לא זה, ועזב. מאז לא עסק יותר בעריכת דין. הוא עדיין חולם לערוך, כאן אצלנו בקריה, משפטים ציבוריים. בירושלים עשה לנדמן הסבה מקצועית ולמד בבית-הספר לעוורים. מאז הוא בענייני עוורים. 'העיוור הוא כמו כל אדם אחר, רק חסר בו חוש אחד. צריך לנצל את יתר החושים שלו כדי שימלא את החוש החסר', הוא מסביר. הוא כותב כמעט קבוע במדורי מכתבים למערכת בעתונות, בנושאים המעניינים אותו: כלכלה, דמוקרטיה, חינוך והמצב המדיני הנוכחי.

כשהיה צעיר יותר וגר בקרית ים, הוא שימש כמזכיר במועדון האקדמאים והביא תרבות לקריה. אירגן קונצרטים והרצאות. כמו כן היה חבר המועצה בקריה. מאותה תקופה זכור לו משפט אחד שהטיח באחד מנבחרי הציבור. למרות השנים הרבות שעברו מאז, הוא נוהג לשוב ולצטט את המשפט: 'כל רעיון מקבל את צורתו של הראש בו הוא נכנס'".

מתוך: "כל הקריות", 26.5.89

על מגרש מכבי-דורוהוי, 1930: וילי לנדמן, ד"ר לוצה ליבוביץ, לייבו זגנריך, שלום קרביס, ג'אן יגר.

שלמה רז (סיומה רוזנבוים)

הקשר שלי עם דורוהוי

הקשר שלי עם דורוהוי החל למעשה בטראנסניסטריה.

נולדתי בשנת 1934 בעיירה ידינץ שבבסרביה, להורי ריבה וגודל רוזנבוים. מעט מאוד זכור לי מימי ילדותי, שנגמרו בבת-אחת, עם פרוץ המלחמה ופלישת הרומנים והגרמנים לבסרביה. ביום השני או השלישי למלחמה החליטו הורי לעזוב את הבית שבו גרנו והגענו לכפר הולדתו של אבי, יאנקאוץ, שם השיג אותנו הצבא הרומני. בכפר היו עוד משפחות יהודיות וכולנו רוכזנו בבית-הכנסת ומשם העבירו את כולנו - במסע רגלי מפרך - לעיירה סקורני.

מכאן מתחיל מסלול הגירוש שלנו לטראנסניסטריה, מסלול שעברו אותו כל יהודי בסרביה, רוב יהודי בוקובינה וחלק גדול מיהודי דורוהוי וסביבתה.

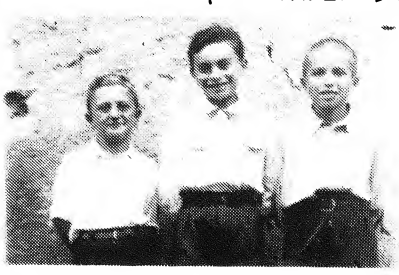
אנחנו הגענו לעיירה שרגורוד שבאוקראינה. רוב תושבי העיירה היו יהודים. יחד עם הרבה משפחות אחרות שהגיעו אתנו, נתקבלנו בבתיהם של היהודים המקומיים. זה היה בסתיו 1941. יותר מאוחר, בחורף 42–1941 הגיעו גם הרבה משפחות מדורוהוי וסביבתה וכאן מתחיל הקשר שלנו לדורוהוי.

גרנו אז 4–5 משפחות בבית אחד, כשחדר אחד חולק בין שתי משפחות. אנו חילקנו את החדר עם משפחת באקאלו מדורוהוי (התברר לי בדיעבד שקראו להם גם "Doi cocosi" לפי החנות שהיתה להם). היה צפוף בבתים, קר מאוד והיה מחסור באוכל. אז פרצה גם מגיפת הטיפוס, שהקיפה את כל תושבי העיירה. הרבה מאוד אנשים מתו. לעולם לא אשכח את העגלות עם גוויות המתים, שהובלו לקבורה בקברי אחים. משפחתנו היתה בת מזל וכולנו עברנו את המחלה בשלום.

בשנת 1943 התאפשר ליהודי דורוהוי והסביבה לחזור לרומניה. אנחנו נשארנו בשרגורוד עד לשחרור אוקראינה ב-1944.

לדורוהוי הגענו בחודש אפריל, שנת 1945. זכורות לי היטב החגיגות והשמחה ברחובות העיר, ב-8 במאי 1945, כשהוכרז על כניעת גרמניה ועל סוף המלחמה. בשנת 1946 התחלתי לימודים מסודרים בדורוהוי, ולהלן בתי-הספר שבהם למדתי: Liceul comercial, Scoala Nr 5, Liceul teoretic Gr. Ghica, Scoala israelita, זה היה בתקופה שבין השנים 1956–1946. בין 1948–1946 למדתי גם ב"חדר" (תלמוד תורה).

להלן רשימה חלקית בלבד של חברים לכיתה, מזמן הלימודים בבתי-הספר השונים: יהודה גרינברג - היום יהודה גור-אריה, מרצ'ל בלופולסקי - היום מרדכי (מוטקה) לבנון, סיומה ארביטמן ז"ל - נפל במערכות ישראל, פרדי גריסארו ז"ל, שוליקה לבנקרון, מרצ'ל קסטנר, דוריאנה רוזן, קרולה זכריה, מוני סטולרו, גיזלה ארג'ינטרו, מירלה כוהן, צליק אקירי, משה (מאנקו) הירש (עכשיו בוונצואלה), סולומון חיימבר (שלמה בר-חיים), פויו שכטר, סילביו שכטר, דוד דסקלו, ועוד. כפי שציינתי הרשימה הינה חלקית בלבד, היות ואיני זוכר את כולם. במה שנוגע אלי, חייב אני להזכיר גם את ההובי שעסקתי בו בזמן היותי בדורוהוי - משחק השחמט. בין השנים 1954–1950 הצלחתי להגיע לפסגה המקומית בתחרויות ואני מתרגש גם היום כשאני נזכר כיצד הצלחתי לנצח בפעם הראשונה את האלוף המקומי, לוי רבינזון ז"ל. לאחר שהתחלתי את הלימודים בטכניון הפסקתי את העיסוק האינטנסיבי במשחק השחמט.

שלושה חברים בדורוהוי, 1946. מימין לשמאל: סיומה רוזנבוים *(רז)*, יהודה גרינברג *(גור-אריה)*, סיומה ארביטמן ז"ל

את דורוהוי עזבתי למעשה בשנת 1954, כשיצאתי ללימודים בטכניון. לאחר מכן חזרתי לדורוהוי רק בחופשות או לבקר את ההורים שנשארו לגור שם עד שנת 1964, כאשר עלו ארצה.

שלמה רז

קווים לדמותו של אבי גודל רוזנבוים ז"ל

אבי ע"ה, גודל רוזנבוים נולד בשנת 1908 בכפר יאנקאוץ שבבסרביה, כבן למשפחה מרובת ילדים. אביו היה שוחט וגידל תשעה בנים ובנות. בתוך המשפחה קיבל אבי חינוך מסורתי. בקשר לחינוך יסודי כללי בבתי-ספר, ידוע לי מסיפוריו, שהיו קשיים בבית, שלא איפשרו לכל הילדים לבקר בצורה סדירה בבית-הספר. בחורף לא היו מספיק בגדים חמים ונעלים לכולם, וגם האוכל היווה בעיה והיה צורך "לחלק את הביצה לשניים". הילדים ביקרו בביה"ס לפי התור, לא כולם ביום אחד. בתנאים האלה למדו הילדים הרבה בבית, איש מאחיו, ומתוך ספרים, וכך גם אבי למד ורכש השכלה כללית, חלקית ע"י לימודים מסודרים בבית-הספר וחלקית ע"י לימוד עצמי.

עם המטען של לימודי קודש שרכש בתוך המשפחה מסבי, ושל ההשכלה הכללית שרכש בדרכים שונות, יצא אבי בגיל צעיר מאוד את בית אביו והתחיל ללמד ילדים ממשפחות אמידות יותר, בעיירות הסמוכות, כנהוג בימים ההם. אחר-כך התחיל ללמד בתלמודי-תורה במקומות שונים בבסרביה, מקצוע שעסק בו גם אחרי שהתחתן והקים משפחה בעיירה ידינץ, עד לשנת 1940.

ב-1940 צורפה בסרביה לבריה"מ ותלמודי-התורה נסגרו. באותה התקופה עבד אבי כקופאי. בזמן המלחמה הוגלינו לטראנסניסטריה ואבא נשלח למחנה "ואפניארקה" שם הצליח להחזיק מעמד בעבודה קשה של פירוק והעמסת פחם על רכבות.

מטראנסניסטריה לא חזרנו לבסרביה, אלא עברנו ישירות לרומניה וכך הגענו בשנת 1945 לדורוהוי. כאן חזר אבי לעסוק במה שידע ואהב - ללמד בתלמוד-תורה. בנוסף גם לימד ילדים להניח תפילין וכמו כן לימודי עברית - קרוא וכתוב. בשבתות ובחגים נהג למלא את התפקיד של "שליח הציבור" ו"בעל קורא". היה לו קול ערב והבנה מלאה של תוכן התפילות וכמו כן קשר חזק למסורת שרכש אותה מבית סבא. נשארו לי חרוטים בזכרון ניגונים של הקידושים שלו בלילות שבת וערבי חג, ההגדה של פסח עם הניגונים שלה והתפילות של הימים הנוראים. אבי הקפיד להופיע לפני ה"עמוד" מוכן, ואני זוכר אותו מכין "שעורי בית": עובר על התפילות ועל פרשת השבוע. אף שלא היה דתי-חרדי, הקפיד לשמור מצוות.

בשנת 1964 עלה אבי ארצה. כאן לא מצא כבר אפשרות להתפרנס מלימודי תורה והתחיל מחדש, בגיל 52, בקריירה של פועל. הוא עבד בקואופרטיב "עגור", תחילה כסבל, בהעמסה ופירוק אוניות ואח"כ כפועל במחסנים, עד לפרישתו לגימלאות. אבל בתוך בית-הכנסת מצא גם כאן את מקומו כחזן ובעל קורא במקום מגוריו, צור שלום, עד לפטירתו בשנת תש"ן (1989). יהי זכרו ברוך.

דוד קריץ וצאצאיו

היה ממייסדי תנועת "חובבי ציון" בדורוהוי, לפני כ-100 שנה והרוח החיה של התנועה בעיר. לפי הידוע היה מהנדס בשם קריץ, אשר יחד עם קבוצת בני דורוהוי עלו ארצה בשנים 26-1925 והיו בין המשפחות שהקימו את שכונת "אחוזה" בחיפה. המהנדס קריץ, אשר את שמו הפרטי לא הצלחנו לאתר, היה כנראה מצאצאיו של דוד קריץ מדורוהוי.

כל המאמצים לאתר את צאצאי משפחת קריץ, בני דורוהוי, לא עלו יפה עד סוף 1991. אנו מקווים כי יימצא קורא אשר יסייע בידנו לדעת על הממשיכים של המשפחה הזאת.

חנה ושני בניה

בכל דור ודור חוזרת חנה אחת, אשר בגבורתה והקרבתה היא סמל לרבים.

חנה מריאן, אמם של גבריאל ושלמה מריאן, התייצבה בתחילת שנת 1940 לראיון עם המלך מיכאי של רומניה וביקשה צדק מבית המלוכה, עבור בעלה חיים צבי מריאן, שנעצר בסוף שנת 1939 באשמת שוא של פעילות קומוניסטית וחתרנות נגד הממשלה.

המלך הבין את רגישותה והבטיח התייחסות חיובית. הבעל התגלגל במחנות כפיה שונים ברומניה ו"הגאולה" שלו, הודות למלך, הגיעה רק לאחר גירוש משפחת מריאן מדורוהוי לטראנסניסטריה. חיים צבי מריאן, הבעל והאב שוחרר מן המחנות והגיע לדורוהוי, מתוך ציפיה למצוא את משפחתו. מאחר שנודע לו כי בני-ביתו הוגלו לטראנסניסטריה, הוא הפעיל פרוטקציה ומאמץ רב כדי להגיע לשם בעקבות המשפחה. אבל הוא לא זכה לראות אותם שוב. הוא התגלגל במקומות שונים, תוך סבל רב, וסופו הטראגי היה במחנה צ'טוורטינובקה בטראנסניסטריה ואין יודעים מקום קבורתו. תקופת הגלות בטראנסניסטריה עברה על חנה מריאן וילדיה (אז, גבי בן 18 ושלמה בן 8) תוך סבל, יסורים ועבודת פרך. המשפחה התגוררה בקרבת מקום עם מרים אייזנטל, אחותה של חנה. עוד בדרך לטראנסניסטריה הן התמקמו באותו קרון רכבת אשר הוביל אותן למחנות. האחיות נאבקו קשה על קיום משפחותיהן והיתה הקרבה בלתי רגילה של אחת למען השניה, ועוד יותר למען אמן גיטל (רחמוט) אגברילויה אשר היתה יחד אתן, והודות לטיפולן ומסירותן, היא שרדה וזכתה לעלות לישראל ונפטרה כאן.

כאן המקום לציין יחוס משפחתי: אמו של אידוב כהן, ח"כ לשעבר, וגיטל, היהודיה החמה והנמרצת, היו אחיות. אהבת ארץ-ישראל של המשפחה מובילה עשרות שנים לאחור, כאשר בתחילת המאה, אביה של אותה גיטל רחמוט, ר' משה-מרדכי בונדר עלה לירושלים, חי את קדושת העיר כשנתיים, נפטר ב-1910 ונקבר בהר הזיתים.

משפחת מריאן בדורוהוי. עומד, שני משמאל: צבי מריאן

חנה מריאן ז"ל

מאחורי גדרות תיל. חנה מריאן ובניה,
גבי ושלמה, בקפריסין

צבי מריאן ז"ל. נספה בטראנסניסטריה

באחד הימים, בטראנסניסטריה, נתפס גבריאל מריאן ונשלח לעבודת פרך. הוא התמוטט עקב העבודה הקשה, רעב ומכות. לאחר יומיים הגיעה במפתיע דודתו מרים אייזנטל, לאחר שעברה מחסומי משמר גרמני, והצליחה בדרך משלה לשחרר את גבריאל ולהחזירו לחיים. גבריאל מציין בהערכה, כי באותה תקופה, קרול שיינפלד מדורוהוי, אשר שימש בתפקיד סגן מפקד המשטרה היהודית בגיטו מוגילב, עשה רבות לעזור ליהודים ולהציל רבים ככל האפשר. ואילו חנה ומרים אירגנו ובישלו פעם בשבוע דייסה וחילקו אותה ל-50 איש, שהיו על סף רעב מוחלט.

ב-1943 הגיעו חנה ובניה חזרה לדורוהוי, במסגרת החזרת היהודים מטראנסניסטריה. כאן עבדה קשה והצליחה להשתקם ולפרנס את בניה וכן עסקה במתן בסתר ובהבאת בנות יתומות לחופה, כמסורת משפחתה מדורות.

גבריאל ושלמה היו פעילים בתנועת "הנוער הציוני" בדורוהוי. הם עלו ארצה יחד עם אמם וכאן הקימו משפחות והם עוסקים בעבודה ובפעילות רבגונית במישורים שונים. גבריאל (גבי) מריאן היה בין מייסדי מושב אלוני אבא, היה חבר המועצה המקומית הראשונה של קרית ים ופעל בארגונים שונים בעלי אופי הומניטרי. הוא רואה חשבון ידוע בחיפה. שם אשתו קלרה ולהם שלוש בנות ונכדים. שלמה מריאן, מחלוצי ומקימי התעשיה הפלסטית במגדל העמק, אשתו מרי וגם להם שלוש בנות.

פרדי הרצנו
ממציא ה"רמיקוב"

אבינו אפרים (פרדי) הרצנו נולד בדורוהי, ב-27.1.1912, להוריו יצחק וחיה הרצנו, שהיו בעלי חנות גלנטריה ברח' כרמן סילבה בדורוהי. בגיל 10 התייתם אבינו מאביו.

בהיותו בן 14 עזב את עיר הולדתו ונסע לבוקרשט. היה בעל חוש וכשרון לעסקים ובגיל 18 כבר היה מבוסס מבחינה כלכלית, עד שיכול היה להביא אליו את אחותו סלי ובתה עדה, ואת אמו. מאז תמך באופן רצוף במשפחתו בת חמש הנפשות.

למיטב ידיעתנו, את משחק ה"רמיקוב" התחיל לפתח עוד בהיותו ברומניה, אך צורתו הסופית של המשחק ושיטת המשחק הנוכחית הושלמו כבר כאן, לאחר עלייתו ארצה.

הוא נפטר בשנת 1987.

אחיו של סבנו, מוקה הרצנו, היה בעל אחוזה בדורוהוי. קרובים רחוקים של משפחתנו נתגלו לאחרונה בטורונטו, קנדה, ביניהם אחד ליאון הרצנו, שהיגר מדורוהוי בשנת 1910.

ככל הידוע לנו, השם הרצנו מקורו בעיירה הרצה שבמחוז דורוהוי.

בניו, מריאנה ומיכה הרצנו

פרדי הרצנו

פרי המצאתו

גיטה מדיני

בת האדמו"ר – חלוצה נהכשרה

באותן שנים, שנות העשרים, שבהן הייתי נערה צעירה בדורוהוי, לא היתה בעיר פעולה ציונית רבה. הפעולה העיקרית הסתכמה בהרקת קופסאות הקק"ל ופעם בשנה, בעזרה למגבית קרן היסוד. תנועות נוער ציוניות לא היו כלל. באותו זמן הגיע לעיר מורה לעברית, פליט יהודי מרוסיה, שלימד בשיטה חדשה: עברית – בעברית. אני למדתי אצלו ובהשפעתו התחלתי לחשוב על עליה ארצה. כדי לעלות היה צורך לקבל הכשרה ובלי ידיעת ההורים עזבתי את הבית ונסעתי לקישינב, למרכז החלוץ. ההורים בשום אופן לא היו מסכימים לכך – אבי היה האדמו"ר מדורוהוי, חיים רבינזון. הבריחה שלי עוררה רעש גדול בעיר: בת של הרבי נמצאת בהכשרה, יחד עם בחורים!

ב"החלוץ" הייתי שלוש שנים. עבדתי עם קבוצות חלוצים וחלוצות בכל מיני עבודות ובהרבה מקומות ברומניה. באותן שנים, שערי הארץ היו סגורים והחלטתי לנצל את הזמן וללמוד מקצוע. בצ'רנוביץ היה מכון לגננות בעברית ובמשך שנתיים למדתי שם. בינתיים נפתחו השערים לארץ ובאביב 1931 קיבלתי סרטיפיקט ועליתי ארצה. כנראה שהייתי החלוצה הראשונה, שעלתה ארצה, מדורוהוי.

בתחילה חייתי ועבדתי בכפר סבא, יחד עם קבוצת חברים מן ההכשרה שלי. קבוצה זו התפזרה עם הזמן, ואני, עם עוד מספר חברים, הצטרפתי לקיבוץ גבעת-חיים-איחוד, שבו אני נמצאת עד היום. הקמתי משפחה ויש לנו בנים ובני-בנים וגם נינים.

יחזקאל סגל

מן העבר הציוני בדורוהוי

דורוהוי ידעה את הציונות עוד בתקופת חובבי ציון. מקרב בניה יצאו החלוצים הראשונים של התנועה ברגאט: סולומון בן העיירה סאוון, ורפפורט מדורוהוי. קן "הנוער הציוני" במקום נוסד בשנת 1929. יסד׳ אותו בנו קאושנסקי ז"ל. הוא קיבץ את כל התלמידים שסירבו להשלים עם רעיונותיו של השמאל הציוני, שהיה בעל השפעה חזקה בעיר.

יחסי התנועה עם אנשי הקהילה היו די טובים. לא נתקלנו בהתנגדות מצידם. להיפך, המועדון שלנו נמצא בבנין בית הקהילה והשתמשנו בספריה הגדולה של הקהילות היהודיות, שהיתה לנו לתועלת רבה. השתתפנו בכינוסים ובמושבות קיץ ורישומנו היה ניכר. הצטיינו בשטח הקרנות הלאומיות. חבר שלנו שימש כמורשה הקק"ל בעיר. מבין היוצאים להכשרה זכורים לי: איזו שופל, אאורל פלדמן ומ. פרייר. השואה פגעה קשות ביהודי דורוהוי. ביוני 1940 נערך הפוגרום ביהודי העיר ונרצחו עשרות רבות של יהודים ובשנים 41-1941 גורשו רוב רובם של יהודי דורוהוי לטראנסניסטריה. הניצולים הוחזרו בראשית שנת 1944.

הקן חידש את פעילותו עוד בטרם התפזרו העננים.

מתוך ספר "הנוער הציוני ברומניה", הוצאת משואה, 1984

מרדכי מאירוביץ – ממציא משחקים מיוצאי דורוהוי,

מן הפעילים המרכזים של "הנוער הציוני" בדורוהוי ובנו של
***אהרון מאירוביץ** ז"ל אשר היה ראש "קרן היסוד" בעיר בשנות השלושים*

VIAȚA NOASTRĂ 31.8.76

INGINER ISRAELIAN — INVENTATOR MONDIAL

● Inventatorul Mordehai Meirovici din Haifa, care a dobîndit un renume mondial pentru invențiile sale, a fost invitat la Londra să participe la congresul internațional dedicat educării copiilor dotați.

D. Meirovici, de profesie electronist, își încheie munca în Ministerul Comunicațiilor după 27 ani, pentru a se dedica în întregime elaborării invențiilor sale în domeniul gîndirii creatoare. La același congres vor participa educatori și experți în îndrumarea copiilor dotați din peste 60 țări.

Inginerul Meirovici a obținut în anul 1969 premiul Kaplan pentru inventarea telefonului interurban automat. După cum afirmă d-sa, a încercat la vremea sa să prezinte Ministerului Învățămîntului și Culturii invențiile sale, dar funcționarii Ministerului nu s-au obosit nici măcar să-i răspundă la numeroasele scrisori. În schimb în lume invențiile sale pentru dezvoltarea gîndirii creatoare sînt răspîndite în 56 țări.

Viața noastră חיינו

UN «ROMÂN» LAUREAT al premiului Kaplan

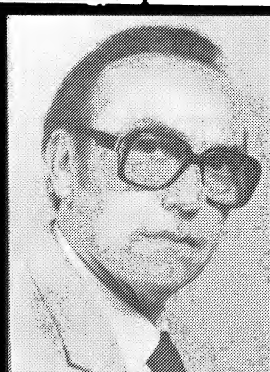
הארץ

לפתח את שרירי השכל

מרדכי מאירוביץ הוא בעל מוניטין בינלאומיים כמחנך וכממציא.
המישחק שלו Mastermind **(בול פגיעה)** נמכר ברחבי העולם ביותר מ־40 מיליון עותקים. (בארץ מוכר מאירוביץ, תושב חיפה ובעל פרס קפלן, כממציא הטלפון הציבורי.)

הספר: "**ראית שחקת הבנת**", הוא המשכו של הספר "**משחקי חשיבה**", שהופיע עד היום באנגלית, צרפתית, גרמנית, איטלקית, ספרדית ועברית (בהוצאת אדם). הספר מבוסס על שיטתו של מאירוביץ לפיתוח החשיבה בעזרת המישחק -**שיטת מֶמוֹ**- שנוסתה כבר בהצלחה במוסדות חינוך לילדים, לנוער ולמבוגרים במקומות רבים בעולם.

19-V-81

WHO'S WHO IN WORLD JEWRY

A Biographical Dictionary of Outstanding Jews

● **MEIROVITZ, Mordehai**, Isr, engineer; b. Dorohoi, Rum, May 13, 1930; s. Aron and Rachel; in Isr since 1948, dipl, tchr, Routhenberg Sem, Cyprus, 1948; telecommunication deg, London, 1955; m. Tamar Zalmanovitz, Aug 28, 1950; c: Eliezer. Engr, PO training dept, N dist, since 1965. Cpl, communications, IDF, 1950-52. Author: Electrotechnics, 1964; Public Telephone Instruction Manual, 1966. Recipient: Kaplan Award, Min of Lab, 1969; Productivity Award, PO. Spec interest: inventions. Home: 8 Sea Rd, Haifa, Isr. Office: 152 Jaffa St, Haifa, Isr.

LE LIVRE GUINNESS DES INVENTIONS

Mastermind
Le mastermind a été inventé en 1977 par l'Israélien Mardecai Maerowitz.
C'est un jeu de logique. Un joueur dispose quatre pions colorés dans l'ordre qu'il veut et les dissimule.
Son adversaire doit déduire leur disposition par recoupements de combinaisons successives à l'aide de pions correspondants.
D'origine roumaine, Maerowitz s'installe avec sa femme en Israël, où il mit en place un système de téléphone public qui fonctionne encore dans les rues de Tel Aviv. Pour meubler ses heures de loi-

1978

We are proud to announce that Her Majesty Queen Elizabeth II has conferred upon Invi[cta]
the Queen's Award for Export Achievement.

ENCYCLOPEDIA BRITANNICA'S 1975 BOOK OF THE YEAR

Board games continued to sell well, with old favourites such as Monopoly and Scrabble maintaining their popularity along with the more recent Cluedo, Diplomacy, and others. The most successful newcomer was probably Master Mind, winner of the British Toy Manufacturers Association's Game of the Year award. In a different category, the ancient game of backgammon continued its spectacular comeback.

שיטה לפיתוח החשיבה

כרך א' — משחקי חשיבה
כרך ב' — ראית... שִׂחקת...הבנת!

הספר "ראית, שִׂחקת, הבנת" מלמד חשיבה חזותית, העוזרת לקורא להבין ולנצל את הפוטנציאל האינטלקטואלי שלו, באופן מירבי. פיתוח "שרירי המחשבה" מתאפשר בדרך משעשעת ובעזרת משחקים, בבית או בבית הספר, בין חברים ותוך בילוי והנאה. במגוון פעילויות, המתאימות לבני 8 עד 80, מתורגל המוח למחשבה, בדרך שאפשר ליישמה על כל תחומי החיים.
הספר עוסק במחשבה חזותית של לוגיקה, אסטרטגיה, זכרון, יצירתיות, פתרון בעיות וכו', תוך שימוש בשיטות פשוטות, קלות ומהנות ביותר.

מרדכי מאירוביץ הוא בעל מוניטין בינלאומיים כמחנך וכממציא.
המישחק שלו Mastermind **(בול פגיעה)** נמכר ברחבי העולם ביותר מ־40 מיליון עותקים. (בארץ מוכר מאירוביץ, תושב חיפה ובעל פרס קפלן, כממציא הטלפון הציבורי.)

הספר: **"ראית שִׂחקת הבנת"**, הוא המשכו של הספר **"משחקי חשיבה"**, שהופיע עד היום באנגלית, צרפתית, גרמנית, איטלקית, ספרדית ועברית (בהוצאת אדם) . הספר מבוסס על שיטתו של מאירוביץ לפיתוח החשיבה בעזרת המישחק **-שיטת מֶמו-** שנוסתה כבר בהצלחה במוסדות חינוך לילדים, לנוער ולמבוגרים במקומות רבים בעולם.

מרדכי מאירוביץ ואשתו תמר

מרדכי מאירוביץ – מפתח "שרירי מחשבה"

מרדכי מאירוביץ, יליד דורוהוי ופעיל ציוני שם, (אביו אהרן מאירוביץ ז"ל היה פעיל ציוני בדורוהוי), הוא גם ממציא רב-מוניטין, במיוחד של משחקי חשיבה.

ספרו "ראית, שיחקת, הבנת" מלמד חשיבה חזותית, העוזרת לקורא להבין ולנצל את הפוטנציאל האינטלקטואלי שלו, באופן מירבי. פיתוח "שרירי מחשבה" מתאפשר בדרך משעשעת ובעזרת משחקים, בבית או בבית-הספר, בין חברים ותוך בילוי והנאה. במגוון של פעילויות, המתאימות לבני 8 עד 80, מתורגל המוח למחשבה, בדרך שאפשר ליישמה בכל תחומי החיים. הספר עוסק במחשבה חזותית של לוגיקה, אסטרטגיה, זכרון, יצירתיות, פתרון בעיות וכו', תוך שימוש בשיטות פשוטות, קלות ומהנות.

מרדכי מאירוביץ הוא בעל מוניטין בינלאומיים כמחנך וממציא. המשחק שלו Mastermind (בול-פגיעה) נמכר בעולם ביותר מ-40 מיליון עותקים. בארץ מוכר מאירוביץ, תושב חיפה ובעל פרס קפלן, כממציא הטלפון הציבורי.

הספר "ראית, שיחקת, הבנת" הוא המשכו של הספר "משחקי חשיבה", שהופיע בשפות שונות ובעברית. הספר מבוסס על שיטתו של מאירוביץ לפיתוח החשיבה בעזרת המשחק - שיטת ממו - שנוסתה כבר בהצלחה במוסדות חינוך לילדים, לנוער ומבוגרים, במקומות רבים בעולם.

ארבע האחיות שילר
דור שלישי של עזרה לזולת

מרדכי שילר, סבא שלהן, היה ממייסדי תנועת "המזרחי" בדורוהוי וכן מן המייסדים של האולם הידוע "אור חיים". אבל פעילותו העיקרית היתה בעזרה לנצרכים ומתן בסתר.

וכך המשיך הבן דוד שילר ורעייתו מטילדה בדרכו, כשהם מחלקים חבילות מצרכים לעניים בערבי שבתות, הכנסת כלה לבנות ממשפחות דלות-אמצעים, סיעוד זקנים במושב הזקנים, עזרה ליתומים ועוד מצוות של גמילות חסדים.

אין פלא שבאווירה כזאת המשיכו האחיות שילר את מסורת הוריה, גם כאן בארץ.

סלי (לוזמן) מטפלת במשפחות של חולים בתל-אביב.

מלה (קמיל) מטפלת בילדים חריגים באקי"ם וכן מסייעת בבית-אבות.

טינה (ברש) מטפלת באשה זקנה קטועת-רגל ובזקנים אחרים.

עליזה (זילברברג) מטפלת בעוורים ב"בית העיוור" בתל-אביב.

ארבע האחיות שילר הן פעילות ציוניות עם הרבה חזון ואהבה לארץ-ישראל. מסורת הוריהן של עזרה לזולת היא נר לרגליהן. התנדבותן ופעילותן ההומניטרית למען הנצרכים היא דוגמה ומופת ועליהן גאוות שבט יהודי דורוהוי.

אל תשליכני לעת זקנה
שמחה (אייזיק) דורון

מידענו מר ישראל לבנון פגש לפני שנים את שמחה אייזיק והציע לו לעברת את שמו ל-דורון – מחצית השם של עיר הולדתו, דורוהוי, והאות ן', כמספר שנותיו של האיש אז – 50. שמחה אייזיק קיבל את ההצעה בשמחה ומאז הוא נושא את השם דורון. כיום, לאחר עמל של שנים, שמחה דורון הוא בעליהם של מספר בתי-חולים פסיכוגריאטריים באיזור חיפה, ביניהם בתיה"ח "עדה" ו"גיל" בקרית טבעון וכן "נאות כרמל" בחיפה.

עיסוק זה מאפשר לו לסייע למאות חולים סיעודיים זקנים, מתוך גישה מוסרית של עזרה לזולת, ועל פי התפילה העתיקה – "אל תשליכנו לעת זקנה, ככלות כוחנו אל תעזבנו".

שמחה דורון מנהל את בתי-החולים שלו מתוך יחס של כבוד ודאגה כנה למטופלים ועל כך הוא זוכה בהכרה והוקרה מטעם החולים ומשפחותיהם וכן מצד הגורמים הממשלתיים והעירוניים שבאים במגע עם מוסדותיו הסיעודיים.

אשתו לורה מסייעת בפעילותו ושני בניו הולכים בעקבותיו.

שמחה דורון (אייזיק) הוא אחיהם של שמעון אייזיק (חיפה) ומינה אפלבוים (תל-אביב) ושל המנוח קרול אייזיק ז"ל.

יצחק מרציפארו – איש המעשים

יצחק מרציפארו יליד דורוהוי, איש כלכלה ועסקים, הוא מן התומכים המתמידים והמסורים בפעילות ההנצחה של ארגון יוצאי דורוהוי מראשית הקמתו. הוא ורעייתו אינם מחמיצים כל ארוע של הארגון.

יצחק הוא אחד מעשרה ילדים שהיו להוריו בלימה ומתיאס מרציפארו ז"ל, והיה הבן היחיד בין תשע בנות, ביניהן פאני רוזנברג, טינה גלילי ומלבינה שוורץ. גאוותם של יצחק ורעייתו על בניהם רוני ואלי השותפים במפעל המשפחתי וממשיכים לשאת את שם המשפחה מרציפארו, שהוא כנראה יחיד בעולם היהודי.

בני משפחת בוטנארו – ג'מר

מנחם (מנדל) בוטנארו

בן שלמה ומלכה. נולד ב–19.10.27 בדורוהוי. יצא בשלום מזוועות השואה. עם כיבוש רומניה ע"י הרוסים במלחה"ע השניה יצא בשנת 1946 עם אחיו משה לא"י דרך אירופה.

בקשיים רבים עבר את גבולות הונגריה ואוסטריה ובהגיעו לגרמניה הצטרף לבית–הספר הצבאי של ה"הגנה" כמדריך ועסק בהכשרה צבאית לעולים צעירים, במסגרת ארגון ה"הגנה" בחו"ל. בשנת 1948, עם הכרזת המדינה, הגיע לארץ במסגרת גח"ל (גיוס חו"ל).

יום לאחר בואו לארץ גוייס לחטיבת גבעתי ונשלח לקורס הרגמים הראשון של צה"ל, שהתקיים בצריפין. בסיום הקורס הצטרף לגדוד 53 של גבעתי ולחם יחד עם אחיו משה ז"ל במשלטי הדרום: נגבה, ג'וליס, עבדיס, כרתיה, חתה, ג'סיר ועוד. שם נפל בקרב אחיו משה.

בשנת 1953 נשא לאשה את בח"ל בטי (ברכה) לבית גמר, ילידת דורוהוי. להם בן ובת ושישה נכדים. גר בחולון.

ברכה (בטי) בוטנארו

בת משה והינדה גמר. נולדה ב–29.5.32 בדורוהוי.

במלחמה"ע השניה גורשה יחד עם כל משפחתה ובני עירה למחנה הריכוז בעיר מוגילב בטראנסניסטריה, שם שהתה בין השנים 1941 ועד 1944 כשחזרו לדורוהוי. בשנת 1951 עלתה עם כל משפחתה לארץ. התגוררה במעברת שומרון ליד נצרת. נשואה למנחם מנדל בוטנארו (ראה לעיל).

חיים גמר

בן משה והינדה. נולד ב–10.5.38 בדורוהוי. בזמן השואה היה במחנה הריכוז מוגילב בטראנסניסטריה, בין השנים 1941–1944. משם חזר לדורוהוי. עלה לארץ בשנת 1951.

גר בחולון ועובד בעיריית חולון.

שמואל מישורי

קיבוץ הכשרה בדורוהוי

כחבר במרכז חלוצי פועלי ציון בצ'רנוביץ נשלחתי ב-1935 לקיבוץ ההכשרה בדורוהוי, לנהל פעולה תרבותית, הקניית הלשון העברית ובימוי הצגות תיאטרון. קיבוץ זה נהנה מסיועם של אנשי הקהילה וכן ממפלגת פועלי ציון בעיר. בחורף ערכתי ערב ספרותי-אמנותי, בהשתתפות חלוצי קיבוץ ההכשרה. העליתי וביימתי שירי עם והומורסקות של הסופרים דער טונקעלער ושלום עליכם ושירים מהווי ארץ-ישראל. למרות שהיה ערב גשום והגענו רטובים מכף רגל ועד ראש, בידרנו את הצופים שלנו בסיפורים, במערכונים ובשירים.

בעונת החורף היה המצב הכלכלי בשפל המדרגה ומקור הכלכלה היחיד לחברי הקיבוץ היה בביח"ר לסוכריות ושוקולד של משפחת פיכמן ובמפעל הכובעים של האחים רפפורט. באין עבודה נאלצו החלוצים לעבוד בחטיבת עצים להסקה וכשחיים רפפורט (אין קשר בינו לבין האחים רפפורט) נראה ברחובות דורוהוי נושא את ה"הולץ באק" על שכמו, גרזן בימינו ומשור ארוך בשמאלו, הצביעו היהודים בתמהון לעברו ולא האמינו למראה עיניהם; לא היה זה מחזה נפרץ בדורוהוי, לראות יהודי חוטב עצים.

לקראת האביב חלה התעוררות במפעל הכובעים ומכיוון שהביקוש היה גדול, נאלצו החלוצים לעבוד שעות נוספות, לעיתים 24 שעות רצופות ואף 36 שעות ויוסל, מנהל העבודה היה מעירם כשנרדם מישהו על שולחן עבודתו. יחסם של בעלי המפעל לחלוצים היה "מלמעלה למטה". כיאה לחלוצי פועלי ציון, הציעה הפועלת איטה ויינשנקר (רעייתי לעתיד), לשאר העובדים המותשים לשבות, אולם אלה התנגדו לשביתה בטענה, שהחלוצים יעלו ארצה ואילו הם ישארו שם והשביתה תתנקם בהם בסופו של דבר. זכור לטוב יוסל רפפורט, אחד האחים מבעלי המפעל, הרוקח, שהיה משחרר אותם, לא בדיוק בתום 36 השעות.

יהיה זה עוול מצדי אם אשכח את אחד התומכים בקיבוץ, סלומון שמו, אם איני טועה, שהיה המתווך בין הקיבוץ והקהילה ובשעות מצוקה - ואלה היו לא מעטות, במיוחד כשלא היתה עבודה - היה מספק לנו מזון ובעיקר בשר, מצרך נדיר בתפריט הדל של חברי הקיבוץ.

אזכיר גם את האברך קוטר, שדאג למזון רוחני וכיבדנו בהרצאות בנושאי יהדות. עם חיים רפופורט, אף הוא חבר במרכז חלוצי פועלי ציון, (זה שהוציא לאור את המקומון של דורוהוי), קרה באותה שנה, 1935, אסון. באחד מימות הקיץ הלכנו אני וחיים ועוד ארבע נערות מארגון הנוער "דרור" בצ'רנוביץ להתרחץ בפרוט. היה בכוונתנו לעבור את הנהר ברגל ולהתרחץ בגדה השניה. וכך צעד חיים עם שתי בנות לידו ואני עם שתי בנות אחרות. הוא לפנינו ואנו אחריו, במרחק-מה. לפתע הרגשתי שהקרקע נעשית עמוקה יותר ואני מאבד שליטה ברגלי. כמי שגדל על חוף הדנייסטר, הרגשתי בסכנה לפי עוצמת הזרם והתחלתי לצרוח בהיסטריה: "אחורה, אחורה!" הנערות נשמעו לי ולאט לאט נחלצנו מהסכנה. שתי הנערות שצעדו עם רפפורט ידעו לשחות ויצאו מכלל סכנה ואילו הוא שקע במצולות. הספקתי עוד לראות את ראשו הבלונדיני צף על פני המים. המצילים ניסו להחיותו, אך ללא הועיל. מקרה זה זעזע את יהדות צ'רנוביץ עד כדי כך, שהרב הראשי באותו זמן, ד"ר מארק, הציע להספידו בלוויה, שכן ראה בו מת על קידוש השם, תוך הצלת שתי הבנות מטביעה. אולם מרכז פועלי ציון לא הסכים להצעה מטעמים אידיאולוגיים. יהי זכרו ברוך.

יצחק (איגו) זומר

סניף "בני עקיבא" בעיר

הסניף של "בני עקיבא" בדורוהוי הוקם בתחילת 1945, ביוזמתם ובעידודם של ותיקי "המזרחי" ו"הפועל המזרחי" בעיר, וביניהם הרב ר' ישראל ואסרמן, ר' משה באקאל, יו"ר הקק"ל בעיר, ר' מרדכי בלן (קרפט). הם אספו את הצעירים, בני-נוער דתיים וכך הוקם סניף בנ"ע וגם סניף של הארגון "תורה ועבודה", ארגון הצעירים הדתיים גילאי 21 ומעלה.

פעילות הסניף התנהלה בעזרת-הנשים של בית-הכנסת של החייטים (שניידערישע שול), מאז הקמתו ועד להפסקת פעילותה של התנועה הציונית ברומניה, ב-1948.

באסיפת החברים נבחרתי כמזכיר הסניף (דומני שבארץ נקרא תפקיד זה - מרכז הסניף) ולאחר שנסעתי לבוקרשט לעבוד כשליח במסגרת חבר השליחים של התנועה, החליף אותי אחי נורברט זומר ז"ל. אחריו ריכזה את פעילות הסניף, ינטה רפפורט תבלח"א.

עמל רב השקעתי עד שהצלחנו להשיג דגל עבור הסניף שלנו. המלים "ארגון בני עקיבא ברומניא, סניף דורוהוי" מילאו את לבנו גאווה כאשר צעדנו ברחובות העיר ושרנו את שירי ארץ-ישראל. בעת עלייתי ארצה, בתקופת המשטר הקומוניסטי ברומניה, הוצאתי את הדגל - תוך סיכון אישי רב - והבאתיו עמי לישראל ושמרתיו בביתי, עד שמסרתי או ל"יד ושם", לזכרו של אחי נורברט ז"ל, שהפציר בי להביאו לישראל, לאחר מאמצים רבים שהשקיע, עד שזכה לראותו מתנוסס אל על.

בין הפעילויות הבולטות של הסניף בדורוהוי באותה תקופה, הזכורות לי במיוחד: השתתפות חברינו בהפגנה שאורגנה על-ידי התנועה הציונית לרגל ה-9 במאי 1945, יום הנצחון על גרמניה הנאצית;

השתתפות באסיפה גדולה מאוד בשנת 1946 (כמדומני), שבה נקראו תושבי העיר היהודים למחות נגד הטלת עונש המוות על דב גרונר, איש האצ"ל שנתפס על-ידי האנגלים בעת תקיפת תחנת המשטרה ברמת-גן; אסיפה אחרת התקיימה ב"שול-הויף", הרחבה שבין בתי-הכנסת, ובה השתתפה רוב האוכלוסיה היהודית של העיר, בהפגנת זעם ומחאה על הוצאתו להורג של גרונר. הרב ר' דוד שכטר, רבה של דורוהוי השמיע זעקה מרה על הריגתו של דב גרונר ודבריו באסיפה הותירו רושם עז על הנוכחים. הרב דוד שכטר היה נשיא המזרחי בעיר ודלתו וכיסיו היו תמיד פתוחים כאשר נזקקנו לעצתו או לסיוע כספי לפעילויותינו.

בדצמבר 1947 שימש הסניף כמקום ריכוז לילדים ולמבוגרים שעלו ארצה באוניות המעפילים "פאן יורק" ו"פאן קרסצ'נט".

הפעילות הפומבית האחרונה בטרם חיסול התנועה הציונית ברומניה היתה האסיפה הגדולה שבה נקראו יהודי העיר לבוא ולשמוח לרגל הכרזת המדינה. חברינו היו הרוח החיה בארגון הטקס הדתי שנערך לכבוד המאורע.

בין החברים הפעילים בסניף:

- לייבלה מולדיק, כיום עו"ד ברמת-גן;
- ינטה רפפורט, כיום בת-עמי פליישר, אשתו של פרופ' עזרא פליישר מהאוניברסיטה העברית;
- שולמית שמרלר, בתו של האדמו"ר הרב נפתלי שמרלר זצ"ל, כיום שולמית קיזרמן, גרה בגבעת עליה, יפו;
- אחותה רחל'ה, גרה בבני-ברק;

– אחיהן ברלה, כיום דב שמרלר, מבכירי עליית הנוער;
– ז'נטה סגל, כיום יפה מוסקוביץ, גרה בבת-ים;
– מקס לינדנבאום, כיום בבאר-שבע;
– גולדיצה בלומר, כיום אאורה כהנא, גרה בחיפה;
– פאני קופלוביץ' – כיום בישראל.
– כאן המקום להזכיר גם מספר חברים מ"תורה ועבודה", כגון שיינדל קרפט, כיום בחדרה (כנראה); ליזה סגל, כיום שוורץ, בבת-ים.

אנשים שסייעו לפעילותנו בבני עקיבא:
– אברהם בלומר, חייט, יו"ר ועד בית-הכנסת של החייטים;
– ר' שמשון בריד, שו"ב;

וכן רבים אחרים, שאת שמותיהם אינני זוכר כעת, ועמם הסליחה.

יעקב ברוך וכבך (במרכז) מקבל את פניו של הרב הראשי לישראל, הרב גורן בביקורו בדורוהוי. יב רכבך ז"ל היה מן המנהיגים הרוחנים של קהילת דורוהוי. במיוחד דאג לטפוח בתי-הכנסת בעיר. היה אחיה של לאה כהן, תידל לחיים, רעייתו של אידוב כהן

אריה אריאלי
קן בית"ר בדורוהוי

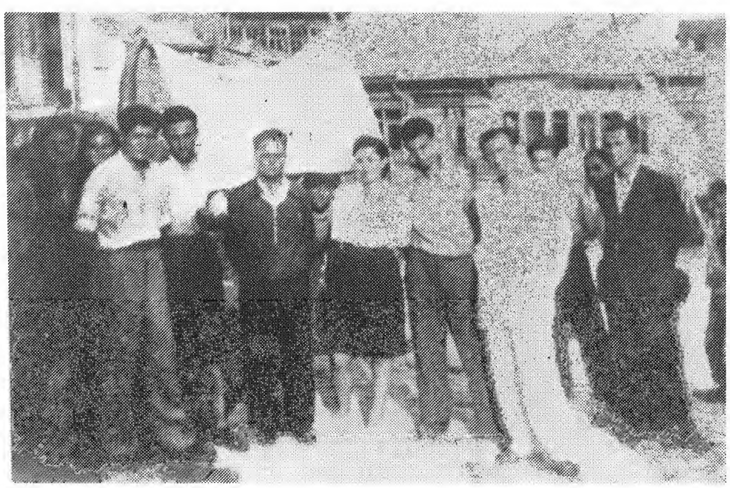
קן בית"ר דורוהוי נוסד ב-1932. בין הבית"רים הראשונים היו: יונס ברקוביץ', האחים גרינברג, האחיות מרקביץ'. המפקדים בין השנים 1932–1948 היו: יונס ברקוביץ', קרול לקר, מנינגר, ליאון קוטר (אריה אריאלי). קציני המפקדה: יוסף מירוביץ', ד"ר ברש, מאיר ברוף, יעקב מאיר, וייצמן, מוסקוביץ', ג'קי סגל, ליקה קרפט, פסיה דורוחודניצ'אנו. האנשים הבולטים בתנועה: ינקו מלכס, יוליוס סגל, קסאפו, יונס ברקוביץ', ד"ר ברש. בקן לא היתה נקודת הכשרה. מספר הבית"רים, בממוצע, לפני המלחמה היה כ-100 ואחרי המלחמה - כ-120 והגיע לשיא של 160 בשנים 47–1946.

החל מ-1945 היה הקן מפרסם חומר על הפעולות של אצ"ל בארץ-ישראל ומחלק את הכרוזים בעיר ובפרט בבתי-הכנסת. הקן הוציא חוברת בשם "האור" שעותקים ממנה נשלחו לנציבות בית"ר בבוקרשט. הקן ארגן לפני המלחמה, ובפרט אחריה, נשפים של חנוכה, פורים, ל"ג בעומר וכו'.

בלילות שבת היתה מסיבה מסורתית, שנקראה "עונג שבת", עם שירה ובידור. בין השנים 1944–1948 ארגן הקן אזכרות לראשי בית"ר: הרצל, טרומפלדור, שלמה בן-יוסף, לבית"רים שטבעו באניה סטרומה בדרכם לא"י ואזכרות לעולי הגרדום. ב-1945 נוסד בקן חוג לתיאטרון שהציג הצגות ביידיש וברומנית. מהקן עלו עם עליית הנוער שתי בית"ריות: אתי קסאפו ובטי פישלר. בית"רים ובית"ריות מהקן השתתפו במחנות קיץ בקאמפו-לונג ופיאטרה-ניאמץ.

בכל התקופות הנ"ל, היחסים בין בית"ר והצה"ר היו מאוד הדוקים ועובדה הכי משכנעת היא שיושב-ראש הצה"ר, דוד מלכס ז"ל, היה המבקר של קן בית"ר. הקן ארגן יחד עם הצה"ר אסיפות עם גדולות בעיר ובסביבה, שבהן הוסבר המצב בארץ-ישראל לפני קום המדינה ועל הצורך לעלות לישראל.

אחרי הפסקת הפעולות באביב 1948, רוב הבית"רים היו נפגשים ביער שנדריצ'ן הסמוך לעיר, ובקבוצות קטנות, במקומות שונים. ב-1946, עם פתיחת החזית השניה של האצ"ל באירופה, יעקב מאיר ארגן את "המעמד" בעיר ואחרי שהוא עלה לישראל, המשיך את הפעולות ליאון קוטר (אריה אריאלי).

פעילי בית"ר בדורוהוי, 1945. מימין לשמאל: (בחליפה לבנה) ויניגר, ליקה קוטר, פסיה דורוחודניצ'אנו, וייצמן, ינקו מאיר, ליקה קרפט

אריה אריאלי (קוטר) מייצג את ברית חיילי אצ"ל בגליל המערבי. ברומניה הוא סבל יסורים קשים, בגלל פעילותו בבית"ר.

ובארץ, עם עברו הציוני המובהק, הוא נתקל בקשיים בירוקרטיים לא מעטים, אך אלה לא ריפו את ידיו ואת האמונה באידיאלים הציוניים בהם דגל בנעוריו. לו ולאשתו, ילידת הרצה, יש בן ובת.

אריה אריאלי עורך תפילת אזכרה בטקס הזכרון

הבית"רי דב קוטר היה מפקד כיתה בקן. נפטר בדורוהוי, בגיל 23, כעבור שנה וחצי אחרי שהוריו עלו ארצה.

חבר לוחם לתקומת ישראל

אריה אריאלי (שני משמאל) בין ראשי תנועת החירות בוועידתה, 1970.
משמאל: חיים לנדאו ז"ל, אריה אריאלי, מנחם בגין ודוד לוי (כאשר שערותיו עוד היו שחורות)

יעקב סגל

פעילותו הציונית של אבי

אידל (יהודה) סגל נולד בדורוהוי ב-14.8.1896 ללאה ואהרון סגל. את פעילותו הציבורית החל בתנועת הספורט "מכבי" והמשיך בפעילות פוליטית בתנועה הרביזיוניסטית, כממונה על קרן תל-חי. הקדיש הרבה מזמנו לתנועת הנוער בית"ר, עד למלחמת העולם השניה. עיקר העבודה שלו היה ארגון קבוצות נוער לעליה בלתי חוקית. אחרי המלחמה, עמל בתנאים קשים, למען חידוש הפעילות הציונית. גם אחרי ההכרה בחוקיות התנועה הציונית, המשיכו השלטונות להתנכל לפעילות זו, בעיקר של תנועת בית"ר. כך, תוך מאבק מתמיד במפלגה הקומוניסטית השלטת ובמשטרה, המשיך בפעילותו הציונית ולא נרתע מאיומים ומאסר.

פעילות זו היתה אצלו מעשה של יום-יום, וחלקה נעשתה כמובן, בחשאי. אך היו לו גם הפגנות פומביות, שבהן היה מעורב אישית והפגין בהן בגלוי את דבקותו הציונית, ועל שתיים מהן ברצוני לספר כאן:

הנפת הדגל

באחד במאי 1945, התארגנו מצעדים של פועלים ואזרחים לכבוד החג. באופן ספונטני הניפו התושבים דגלים בחזיתות בתיהם, לאות נצחון על הנאצים. אינני זוכר מהיכן השיג אבי דגל כחול-לבן והניפו בחזית ביתנו, יחד עם הדגל הרומני. תוך זמן קצר התאספו המוני אנשים, כולם יהודים, אבל לא כולם לאותה מטרה. חלקם הגדול, לאות שמחה והזדהות עם הדגל הכחול-לבן, ואילו קבוצה קטנה, מעסקני המפלגה הקומוניסטית המקומית ובראשם המורה מנצ'ל, רצו להסיר את הדגל הציוני. זה התחיל בדין ודברים בינם לבין אבי וביני, כשדרישתם היתה לסלק את הדגל. כשסרבנו, התפרצו כמה מהם והוציאו אותו ממקומו. החלה התכתשות, כשכל צד תופש במוט הדגל בידיו ומנסה להוציאו מידי השני. בסופו של דבר המוט נשבר, הבד נקרע ואז הקומוניסטים עזבו את המקום, מלווים בקריאות גנאי.

את הבד תפר לי חייט שכן, המוט הוחלף וכעבור מספר שעות התכנסו כל בעלי ההכרה הציונית כדי לצאת להפגנה. כתגובה על התקרית, צעדנו עם הדגל בראש המצעד, כשמאחורינו צועדים כל האיגודים המקצועיים. באותו בוקר עזבה הגברת מנצ'ל את העיר ולא העזה לחזור אלא אחרי כמה ימים. צחוק הגורל – אותם קומוניסטים, כולל המורה מנצ'ל, עלו ארצה כעבור מספר שנים.

הצהרת ראש הממשלה גרוזה

באחד הימים הגיע לידי אבי כרוז שתוכנו היה, הצהרה של ראש הממשלה פטרו גרוזה, שניתנה במסגרת ראיון למר יוסף קלרמן, מעוזריו הקרובים של זאב ז'בוטינסקי. קלרמן הגיע לרומניה במסווה של כתב סוכנות הידיעות "יונייטד פרס", במטרה לחדש את הפעילות הציונית. הראיון ניתן בשנת 1945. לאחר שקלרמן הסביר לגרוזה מהי ציונות, אמר גרוזה בראיון: "אילו הייתי יהודי, גם אני הייתי ציוני. אני רואה בתנועה זו תנועה לשחרור לאומי והיא חופשית לפעול ברומניה". ראשי הציונות ברומניה ראו במלים אלה כעין מתן רשות לפעול באופן חופשי וחוקי. גם אבי ראה זאת כך. הוא הציג את הכרוז בחלון הראווה של חנותו, שהיתה במרכז העיר. לא חלפה שעה ואנשי הבולשת הגיעו, החרימו את הכרוז ואסרו את אבי, בטענה שהחומר לא עבר צנזורה, אי-לכך הצגתו ברבים הוא מעשה לא חוקי. אבי עמד על זכותו להציג את הכרוז וטען שזה הוצא מתוך עיתון שמופיע בבוקרשט ומופץ בכל רומניה. תשובת הבולשת: תביא את העיתון ותשוחרר.

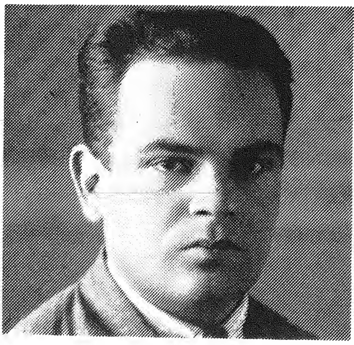
העתון "Mantuirea" (הגאולה) שיצא לאור בבוקרשט, היה מגיע לידי אבי תמיד באיחור, בגלל המרחק מעיר הבירה וגם בגלל תנועת הרכבות הלא סדירה

שלאחר המלחמה. אבי נהג לקרוא את העיתון ואחר כך להעבירו לחבריו, וכך עבר העיתון מיד ליד בין כל אנשי העיר, שהיתה להם זיקה לציונות. התחלתי להתרוצץ, בעזרת חברים, מאדם למשנהו ועקבתי אחרי תנועת העתון מבית לבית, עד שבשעות אחר הצהריים, הגליון היה בידי. הצגתי את העיתון לבולשת וכך שוחרר אבי ממאסרו.

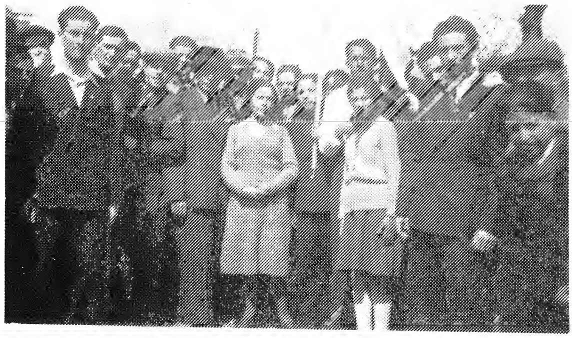
במקביל לפעילותו הציונית, שימש יהודה סגל כנציג הקונגרס היהודי העולמי במחוז וניהל את רישום היהודים שנשארו אחרי השואה. הוא גם עסק יחד עם ינקו מלקס, עסקן רביזיוניסטי רב-פעלים, בחלוקת כספים למקקים שחזרו לדורוהוי מטראנסניסטריה בחוסר-כל.

איני יכול לסיים מבלי להזכיר את שאר מנהיגי התנועה בעירנו, אידיאליסטים אשר הפעילות הציונית היתה תכלית חייהם: סימון בן סימון - יו"ר התנועה ויונס ברקוביץ - מפקד קן בית"ר, נספו באניית המעפילים "סטרומה"; ינקו מלקס ז"ל זכה להגיע לארץ; מ. רובינגר - סגן מפקד קן בית"ר, נספה במחנות העבודה ברוסיה; מ. קוטר ז"ל - עסקן של העובד הלאומי. ראשי הפעילים של בית"ר אחרי המלחמה היו מאיר בריף ז"ל, מאיר ינקו, ליקה קוטר, ליקה קרפט ושלושת האחים שכטר.

יהודה סגל עלה לארץ ב-1947, באניית "פן קרסטצ'נט" ונפטר בת"א ב-10.2.83. כבנו של יהודה סגל הלכתי בדרכו ופעלתי בדורוהוי בקן בית"ר. בשנת 1947 הופיע שליח של הארגון הצבאי הלאומי, הקים תא מחתרתי בדורוהוי ובשליחות הארגון ביקרתי בעיירות סאוון ודאראבאן, כדי להקים גם שם תאים של המחתרת. הפעילות הציונית ליוותה אותי לכל אורך הדרך, ברומניה וגם בארץ.

אידל-יהודה סגל

הפגנת קן בית"ר דורוהוי, עם הדגל, האחד במאי 1945

קבוצת הכדורגל מכבי דורוהוי, שנות ה-30

דגל בית"ר ואקדח של אצ"ל

פסיה דורוחודניצ'אנו, כיום סלומונצ'יק, מתגוררת בישוב מכמורת ולה סיפורים מעניינים מהעבר שלה. היתה מפקדת פלוגת בית"ר בדורוהוי בשנים 1944–48 ובזמנו קיבלה לידיה את דגל בית"ר מידי ההנהגה הראשית של התנועה. כאשר הארגונים הציוניים פורקו, הסתירה פסיה את הדגל בתוך שמיכה ועם שמיכה זו עלתה ארצה ועתה נמצא הדגל במשמרת אצלה.

פסיה היתה גם פעילה בסניף אצ"ל בדורוהוי ולמרות המצב הקשה אשר שרר באותה עת, והסכנה, היא נסעה לעיר רדאוץ-בוקובינה והביאה אקדח, שבו התאמנו חברי האצ"ל בדורוהוי, לקראת העליה ארצה. פסיה, עדיין צעירה בנפשה וברוחה וגאה על פעילותה בעבר.

פסיה דורוחודניצ'אנו עם הדגל של בית"ר דורוהוי

שלמה דוד

חזון וערכים ב"הנוער הציוני"

למאות מאיתנו, הנמצאים כיום בישראל, היתה תנועת "הנוער הציוני" ביתם הרוחני, בית שנטע בנו חזון, שבאמצעותו חלמנו ורובנו גם הגשמנו. אין כמעט אחד ממאות החברים שהתחנכו וחינכו ב"הנוער הציוני" בדורוהוי, שלא עלה ארצה. רבים הגשימו את חזונם בקיבוצים, רובנו השתלבנו במערכת העשייה הציונית של המדינה. יהודי דורוהוי, ספוגים ברוח היהדות שטיפחו במשך מאות בשנים, היו יהודים מסורתיים וציונים. כמעט כל יהודי העיר עלו ארצה.

יצחק ארצי היה האיש אשר חידש, בשנת 1945, את פעילות "הנוער הציוני" בדורוהוי. במרוצת הזמן, היינו התנועה המובילה בעיר, הן בקרב הנוער היהודי והן בקרב הבוגרים. הודות לפעילות צעירי "הנוער הציוני" קמו בעיר תנועות נוער בוגר כמו "הרצליה" ו"דור חדש" וכן תנועות של מבוגרים כגון "בעלי מלאכה" ו"העובד הציוני", כולן הוקמו והונחו ע"י "הנוער הציוני".

עם השליחים הראשונים שסייעו לנו להתארגן נמנו שרוליו אייזנברג ומריקה, שניהם כיום באלוני אבא; שמעיה אבני פקד את הקן מספר פעמים והוא דחף אותו לפעילות עצמאית. רבים מבין פעילי הקן שלנו יצאו בשליחויות לערים אחרות ברומניה. רבים מבינינו נמנו עם חבר הפעילים הארצי. מרדכי הורוביץ, שהיה מפעילי הקן שלנו, הגיע עד להנהגה הראשית הארצית של התנועה. קבוצה גדולה של פעילי הקן הצטרפה לגרעין "שבעת הצנחנים", שחלם להקים ישוב חדש בא"י. עשרות חברים יצאו להכשרה.

בכל מושבת קיץ וסמינר אזורי או ארצי, השתתפו עשרות חברים וחניכי הקן של דורוהוי. חגיגות פורים שאורגנו החל משנת 1945 ועד 1949 ע"י הקן בדורוהוי, היו ארועים בלתי רגילים. מגן-דוד מואר, פרי יצירתו של חברנו מרדכי מאירוביץ', היווה את מסמר הארוע. שילבנו בחגיגה את השואה יחד עם כל צוררי היהודים ה"המנים" של העבר וההווה. כמו כן הצגנו את החלוצים.

סמי גריסרו ורעייתו פנינה היו בין הראשונים שיצאו להכשרה ועלו ארצה. אחריהם באו וילו מריאן ורבים אחרים. זכורה לי היטב החוויה שבפגישה במחתרת בדורוהוי, כאשר התכנסנו כעשרים חברים, שחזרו מקיבוצי ההכשרה (אלה חוסלו בהוראת השלטונות). הברזנו באותה פגישה כי התנועה מסיימת את פעילותה בדורוהוי, שרנו את "התקווה", קיפלנו את הדגל ושיגרנו מנשר לצירות ישראל בבוקרשט, שהיה כתוב בעברית. היינו נרגשים והאמנו כי נמשיך. ואכן המשכנו להפגש ולשמור על קשר, עד עלייתנו ארצה. גם בארץ נמשך הקשר בינינו. בשנים 1954-55, נערכו שני מפגשים של חניכי "הנוער הציוני" לשעבר, בני דורוהוי, בביתם של האחים רוזנברג בשייך-מוניס. התקופה המשותפת שלנו בקן ובתנועה, היתה המקור שממנו שאבנו את מטעננו הרוחני בנעורינו וממשיכה להיות יסוד הערכים הציוניים, המוסריים והחלוציים שלנו.

כיום חלק מאיתנו כבר סבים וסבתות ורובנו אבות לבנים. אנו גאים בחינוך אותו ספגנו בתנועה. "הנוער הציוני" היה היסוד לעתידנו. הודות ליסודות אלו, והודות לאידיאלים שהדבקנו בהם גם אחרים, ידענו להתגבר על מכשולים פיזיים ונפשיים. רוב צאצאינו העמיקו שורשים חזקים בארץ.

לפני שנתיים, כאשר קיבלה בתי את התואר "קצינת חינוך מצטיינת" בצה"ל חשנו - רעייתי דורית ואנכי, התרגשות עזה. נזכרנו בפעילותנו ב"הנוער הציוני" כאשר האמנתי יותר בביאת המשיח מאשר לזכות באושר כי יום יבוא ובתי תהיה קצינה מצטיינת בצבא ההגנה לישראל. בזאת אני רואה המשך נהדר ל"הנוער הציוני" היפה של שנות נעורינו בדורוהוי.

מתוך הספר **"הנוער הציוני ברומניה"** (1984)

שלושה בני דורוהוי – נספו ב"סטרומה"

יונס ברקוביץ ז"ל, מפקד "סטרומה". נולד בדורוהוי בשנת 1914. כיהן כמפקד קן בית"ר בעיר דורוהוי וכחבר האכסזקוטבה של ברית-הצה"ר ברומניה

"ולוס" – זה היה שם האניה הראשונה שהביאה מעפילים על סיפונה, בתחילת שנת 1933. אניה זו הביא באורח "בלתי חוקי" חלוצים מפולין, שקצרה רוחם לחכות לסרטיפיקט הגואל – והם הגיעו למחוז חפצם בשלום. הנסיון הראשון של העפלה בתקופת המנדט הבריטי הצליח, איפוא.

מאז ועד לחודש ההכרזה על מדינת ישראל באו לחופי הארץ כ–140 אניות מעפילים, ובדרך זו עלו לארץ-ישראל למעלה מ–115,000 נפש.

בין אניות ההעפלה זכורות ביותר כמה מהן: וקודם-כל "פטריה", שבה קרה אסון ההתפוצצות, שהוריד תהומה 276 מעפילים, ב–26 בנובמבר 1940.

והיו עוד אניות רבות, כגון "אקסודוס" וכו', שרשמו דפים מזהירים וקודרים כאחד בתולדות ההעפלה.

בין האניות הרבות מזדקרת בייחודה האניה "סטרומה", שמעפיליה טבעו בים, בדרך נדודיהם למחוז המולדת – עקב קשיחותה של ממשלת המנדט הבריטית ועקב שיתוף הפעולה, ביודעין ובלא-יודעין, מצד ממשלות אחרות, עם קשיחות זו.

הספינה הרעועה "סטרומה" יצאה מחופי רומניה כשסיפונה גדוש פליטים עד אפס מקום (769 נפש). היא הגיעה לקושטא בדצמבר 1941 וכאן נעצרה ע"י התורכים, בהתאם להבטחה שהללו נתנו לאנגלים, למנוע מעבר של אניות מעפילים "בלתי-לגאליים" לכיוון ארץ-ישראל. במשך חודשיים התחננו באי-כוח הישוב לפני השלטונות הבריטיים שיתנו לפליטים אלה אשרות-כניסה, על חשבון ה"עליה החוקית". אך הבריטים סרבו ובסופו של דבר הכריחו התורכים את הספינה לצאת לים השחור, ללא מים, מזון ודלק. האסון אירע ב–24 בפברואר 1942. מסיבה בלתי ידועה היא החלה לטבוע ושקעה במרחק ארבעה מילין מחוף הבוספורוס הצפוני. כל נוסעיה טבעו, פרט לאחד, דוד סטוליאר. (עד עתה לא ידוע בבירור מה היתה סיבת טביעתה: העם פגעה במוקש ימי צף? האם נפגעה מטורפדו – גרמני או רוסי? או אולי היה פיצוץ כלשהו בספינה עצמה? איש אינו יודע).

מפקד הצי הבריטי הביע דעה, שהאסון נגרם על ידי סבוטז'ה מטעם הנוסעים, שרצו להעלות את "סטרומה" על שרטון. הוא הוסיף כי קודם לכן גרמו לקלקול במוטור, כדי למנוע את הפלגת הספינה.

בין הנספים ב"סטרומה" היו שלושה מבני דורוהוי:

- **יונס ברקוביץ'** ז"ל, מפקד הספינה. נולד בדורוהוי בשנת 1914. כיהן כמפקד קן בית"ר בעיר וכחבר האקזקוטיבה של ברית הצה"ר ברומניה.
- **בוריס הייניש** ז"ל.
- **סימון ב. סימון ורעייתו**, ז"ל.

מתוך: **"חצי יובל לאסון סטרומה"**,

מאת ש. שחריה, "היום", 17.2.1967

אברהם לורברבוים (דפנה)

ד"ר צ'זר סגל
רופא אציל-נפש

מתוך דברים שנאמרו ביום השלושים לפטירתו,
כ"א חשון תש"ן

צ'זר סגל, או כפי שכולם הכירו אותו, ד"ר צ'זר, הופיע לראשונה בעירנו באמצע שנות ה-30, רופא צעיר, ופתח את מרפאתו בביתו של מיכל לם. בעיני כל גילם ד"ר צ'זר בדמותו, בהתנהגותו, במסירותו לחוליו, את הדמות האצילה של עקביא בן מהללאל, החכם התלמודי בעל המצפון הטהור. ד"ר צ'זר לא היה סתם רופא, הוא היה ה-רופא. ידוע שד"ר גלרטר הקים באסי את בית-החולים היהודי "קאריטאס" מכספי נדבנים. ואילו ד"ר צ'זר, באמצעיו המוגבלים, הקים מוסד קאריטאס משלו, מוסד של אהבת אנוש, פרטי שלו ולא בכספי נדיבים.

במקצועו היה רופא כללי, אבל כרופא, היה הרופא של הכלל כולו ובמיוחד של חסרי כל ועניים מרודים. תמיד מחייך, תמיד צוחק לכולם, מברך היה את החולה בצאתו ממרפאתו ב- Sa fii sanatos (תהיה בריא) וכך היה נוהג להיפרד מכל אדם, עד יום מותו. ולא אגזים אם אומר ששלוש מלים אלה שיצאו מפיו, חוללו נס רפואי אצל החולה, אולי אפילו יותר מאשר התרופה שרשם לו.

אינני זוכר אדם אחד בעירנו, ששאל את ד"ר צ'זר כמה מגיע לו בעד הביקור. כל אחד נתן כפי יכולתו, ומי ימנה את האלפים, שציזר סרב לקבל מהם פרוטה.

בעירנו היו עוד רופאים יהודים. אחדים מהם זכו להערצה מצד בני עירנו, את האחרים׳ כיבדו, לחלק מהרופאים אף לעגו, אך את ד"ר צ'זר אהבו כולם.

וכמה סמלי היה גם שמו, צ'זר - קיסר בעברית. ד"ר צ'זר היה קיסר בממלכתו, ממלכת הצלת האדם, כיוליוס קיסר ההיסטורי בשדה הקרב, בהבדל אחד: צ'זר הרומי עמד פעם אחת לפני הרוביקון ולא ידע אם לעבור אותו או לא. ד"ר צ'זר סגל, כל ימי חייו עמד לפני רוביקונים. ביום ובלילה, בקיץ ובחורף, בגשם וברוח סערה לא נמנע אפילו פעם אחת מללכת ולהגיש עזרה לחולה.

אל החולה היה רץ, ממהר לא לאחר חלילה אפילו בדקה אחת את ההקלה לחולה. הליכתו לחולה עם תיק הרופא בידו היתה חמורת-סבר, מודאגת, ואולם בשובו מן הביקור היתה הליכתו נינוחה ודוק של שמחה ואושר נסוכים על פניו, כשהצליח להביא מרפא ומזור.

השקפת חייו של עקביא בן מהללאל - דע מאין באת, ולאן אתה הולך, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון - היתה גם השקפת חייו של ד"ר צ'זר, אע"פ שלא הכירו ולא ידע על קיומו. מתוך ידיעתו את ערך חיי האדם, נזהר צ'זר מן הגאווה. ומתוך שידע כאדם, כמשכיל, כרופא, לאן עתיד כל אדם ללכת, היה בז לכסף, לתאווה ולחמדת הממון. ומתוך שהיה מודע לאחריותו המוסרית לזולת, לחייו ולסבלו של החולה, פרש מן החטא ולא נכשל בעבירה.

חייו היו מסכת מפוארת של עשייה למען חוליו ובשל אופיו הנוח, האכילוהו גם מרורים. אך הוא, בחיוכו הסלחני, התעלם מהכל. לא הכבוד היה עיקר בעיניו, אלא הגשת העזרה לסובל, מלת עידוד לנואש, ולפעמים היה גם משלשל סכום כסף לכיסו של החולה.

האגדה מספרת שכשאדם בא לעולם ידיו קפוצות, כאומר: הכל שלי, וכשנפטר מן העולם, ידיו פתוחות, כאומר: לא לקחתי מאומה מן העולם הזה. על ד"ר צ'זר אפשר לומר שגם כשנולד, ידיו היו פתוחות וכך עד יום מותו. על ד"ר צ'זר אפשר לומר שהיה אדם גדול, לא רק במשמעות המוסרית הכללית, אלא שהיה צדיק וישר גם עפ"י תפיסתה הדתית של מסורת ישראל.

פרופ׳ יהודה שרף

פרופ׳ יהודה שרף הוא אחת הדמויות הייחודיות של יהדות דורוהוי. הוא נולד בבוקובינה, אך את ילדותו ונעוריו עבר בדורוהוי, בעיר זו למד בבית-הספר, פעל בתנועה הציונית וממנה עלה לישראל ב-1951.

הוא בוגר האוניברסיטה העברית בירושלים. כעת הוא משמש בתפקיד מנהל המחלקה הראומטולוגית במרכז הרפואי רמב״ם בחיפה. שנים רבות כיהן כמשנה לדיקן הפקולטה לרפואה באוניברסיטת חיפה.

פרופ׳ שרף הוא מן המייסדים של הרפואה הראומטולוגית בישראל והוא אישיות נערצת, לא רק על החולים שבטיפולו, אלא על כל חבריו הרופאים בקהיליה הרפואית בישראל ובעולם. הוא חבר באגודות רפואיות מקצועיות רבות בארץ ובחו״ל ומחקריו בתחום הראומטולוגי ידועים ומוערכים בעולם כולו.

ד״ר וילי ביטרמן

רופא ומוסיקאי

ד״ר וילי ביטרמן, יליד דורוהוי, הוא כבר שנים רבות מנהל המחלקה האורולוגית בבית-החולים הממשלתי בנהריה. יוצאי דורוהוי - ולא רק הם - מחבבים אותו מאוד והוא בעצמו מעורה מאוד ביניינו.

ד״ר ביטרמן, פעיל בתנועת ״הנוער הציוני״ בדורוהוי, הינו בוגר האוניברסיטה העברית בירושלים. את לימודיו מימן בכוחות עצמו, מנגינה באקורדיון ועד היום המוסיקה - זה ה״רילקס״ הגדול שלו, לאחר פעילותו הרפואית האינטנסיבית.

פעמים רבות מתפרסם שמו בעתונות הכללית והמקצועית בארץ ובחו״ל, בהיותו חוקר נודע בתחומי האורולוגיה ולזכותו רשומים פיתוחים רפואיים שזכו לתהודה בינלאומית והוא נהנה מהוקרה בקהיליה הרפואית בארץ ובחו״ל.

כאשר הוריו עוד היו בחיים, עד לפני מספר שנים, יחסו וכבודו כלפיהם היה שם דבר, מבחינת הדוגמה והמופת של כיבוד אב ואם.

אין ארוע ציבורי של ארגון יוצאי דורוהוי בארץ ללא ד״ר וילי ביטרמן וכל מפגש איתו הוא בבחינת חוויה חברתית ומרגשת.

ד״ר וילי ביטרמן (שני מימין) יחד עם יצחק מרצפרו, דוד רוטרו, יעקב בלן (משמאל, במגבעת) מניחים זר לרגלי האנדרטה בטקס האזכרה לנספים בפוגרום דורוהוי ושואת טרנסניסטריה (יולי 1990).

ליאון סולומון, מראשי קהילת דורוהוי לפני מלחמת העולם השניה. במסגרת פעילותו ציונית היה ממנה על הקק"ל במחוז

שני אחים – רופאים

- ד"ר מרצ'ל סולומון – רופא בחיפה.
- ד"ר בנדיקט סולומון – רופא ומשורר – בחולון

מוצאם ממשפחה דורוהויאנית ידועה, שתרומתה לקהילה היתה צדקה, חסד ואנושיות צרופה. תכונות אלה עברו לבנים, שפעילותם בארץ מבורכת וראויה לציון. יוצאי דורוהוי בארץ גאים בהם.

רופאים יהודים בדורוהוי

להלן טבלה של מפקד רופאים ברגאט ב-15.3.41. הטבלה מראה כי אחוז הרופאים היהודים בדורוהוי הוא הגבוה ביותר מבין ערים אחרות. זה משקף את המגמה שהיתה רווחת ברומניה, כאשר הורים כיוונו את ילדיהם ללמוד רפואה כעיסוק ייחודי ומיוחס. ובימינו, לפי הערכה, יותר מ-100 רופאים יוצאי דורוהוי והסביבה נמצאים בארץ.

שם המחוז	כלל הרופאים	רופאים יהודים	האחוז
אילפוב	3174	973	30.7
ארג'ש	80	5	6.3
באקאו	131	48	35.1
באיה	48	15	31.3
בוטושאן	89	37	44.6
בראילה	120	29	24.2
בוזאו	98	9	6.3
גורז	48	3	6.3
דולז	192	24	12.5
דורוהוי	51	23	45.1
דמבוביצה	92	2	2.2
ואסלוי	34	12	35.3
טוטובה	52	18	34.6
טולצ'ה	41	3	7.3

מתוך: יעקב גלר, **"צמיחתה ושקיעתה של קהילה – היהודים האשכנזים והספרדים ברומניה (1919–1941)"**

ההנהלה והסגל הרפואי של בית-החולים היהודי בדורוהוי; 1933

שלמה דוד

"יחסי עבודה" בתורה

מתוך ההקדמה לספר: "על עבודה, יחסי עבודה ויחסי אנוש בתורה"

מה הניע אותי לכתוב עבודה זו על "עבודה", "יחסי עבודה" ו"יחסי אנוש" בתורה?

בקיץ תשמ"ב (יוני 1982) אשלים שלושים שנות שירות בעבודתי כעובד מדינה במשרד הבריאות ובמרכז הרפואי רמב"ם.

עוד מקודם ובמיוחד ב-30 שנות שירותי, צברתי נסיון רב בניהול כח אדם, יחסי עבודה, יחסי אנוש, קשר עם מוסדות שונים, גימלאים ומספר שנים הייתי חבר צוות שופטים בבית-הדין לעבודה בחיפה. חשבתי, כי מן הראוי להשקיף מזווית מסויימת ולראות את הנעשה סביבי רטרוספקטיבית ולערוך חשבון-נפש לעצמי ואולי גם בעבור אחרים. חיפשתי לי את הזווית ממנה אשקיף על הבעיות ותוך כדי לימוד בשיעורים השבועיים ב"פרשת השבוע" עם כב' הרב שמואל קפלן, רבה של שכונת בת גלים ורב המרכז הרפואי רמב"ם, הגיתי, לאחרונה, את הרעיון כי אין כמו התורה אשר ממנה אביט על הפרובלמטיקה של עבודה ויחסי עבודה.

ההחלטה שלי לנסות להעריך נושאים אלה, תוך חשיפת מקורות התורה, היא במידה מסויימת חזרה לימי הילדות שלי בעיירה דורוהוי (רומניה), בה ספגתי את הערכים והיסודות הראשונים שבתורה ובשפה העברית מפי רבנים ומורים דגולים.

בתקופת עבודתי במרכז הרפואי רמב"ם, מלבד הקשרים ההדוקים אשר קשרתי עם כל הרבדים שמרכיבים את העובדים העושים נאמנה את עבודתם, השתדלתי גם לסייע לכל הגורמים והאישים אשר מנסים להביא דבר ה' בין כתלי ביה"ח ולהוסיף רוחניות למעשים הגדולים אשר נעשים ע"י כל העובדים.

במשך שנות עבודתי גם פיתחתי יצירה אחרת ולכן יש לי הזדהות נפשית עם כל הקשור בעבודה, עשייה ויצירה. אינני מתיימר להיות חוקר וקטונתי לנתח את הנושא כגדולים ממני, אשר ידיעתם בתורה היא רחבה ולהם ראיה כוללת יותר של רזי התורה, על פירושיהם ומפרשיהם; הרהרתי כי עשוי להיות מענין כי אדם אשר שייך למחנה אשר כל-כולו עבודה, יצירה, יחסי עבודה ויחסי אנוש - יקום ויעבור על כל אחת מ-54 הפרשיות מתוך חמישה חומשי התורה וינסה להתמודד ולגלות את הצפונות שבתורה בנושא שבחרתי בו. מן הראוי לציין כי עשיתי מאמץ למצוא משהו בכל אחת מעשרות הפרשיות שבספר התורה ולמעשה התקבלה יריעה רחבה, המשקפת את היופי שביסודות תורת החיים. ואמנם התורה מצביעה על דרך מסויימת בחיים ויוצרת את הנורמות הראשוניות לפיהן אנו חיים עד ימינו אלה. הגעתי למסקנה כי בכל דור ודור וגם בדורנו, ממשיכים בדרך שהותוותה לנו בתורה ולמעשה אנו מוסיפים, משפרים ומחזקים את מהות חיינו גם בשטח של עבודה, יחסי עבודה ויחסי אנוש. עיון במקורות מחזק את הרוח אשר בנו, כדי להמשיך ביתר מרץ לתת מעצמנו לזולת, לחברה ולנזקק, לפי הערכים הנעלים של התורה.

בעבודתי לא הסתייעתי במפרשים ובספרות, לכן לא ציטטתי ביבליוגרפיה. אינני מכנה עבודתי זו ספר. עבודה זו היא מעין "אני מאמין" שלי ומודה אני לאל על שזכיתי לעשותה, לרגל מלאת שלושים שנות שירות לכלל ולחברה.

חינוכי היהודי והציוני ליוו אותי בכל שנות עבודתי ולכן אני מרשה לעצמי לומר ברגע של כנות וגילוי לב, כי עבודתי נעשית גם מתוך הזדהות נפשית עם התפקיד, ובכל התפקידים אשר מילאתי ראיתי את עצמי שליח במובן המשמעותי-הרוחני של המושג, על כל המשתמע מכך.

אני מקווה כי עבודה זו תהיה תמרוה צנועה לנושא אליו היא מתייחסת ובכל שרבים יוסיפו ויעתיקו מאותה זווית ראיה של התורה - נוסיף איכות חיים, על פי התורה אשר היא היא תורת חיים נצחית.

הרבנות הראשית לחיפה והמחוז
כ"א אדר תשמ"ב

לכבוד ידידי הדגול,
איש האשכולות וברוך הכשרון והמעש
מר דוד שלמה הי"ו מנהל אגף כח אדם,
בית החולים רמב"ם, חיפה

קראתי בעיון ובענין רב את ספרך המעניין והחשוב על יחסי אנוש ועבודה בתורה. לא נותר לי אלא לומר "יישר כוחך" על שעה של קורת רוח שזיכית אותנו בה, תוך כדי עיון בין דפיו. הספר מלא טעם וריח של תורת ישראל ושל מוסריות צרופה ונעלה, במלוא מובן המלה.

אמנם לגבי פרטים מסויימים יש עוד להעיר ולברר, אך מובטחני כי ספר זה ידבר על לבם של רבים אשר לבם חשק בתורה, אבל לצערנו אינם מזהים עצמם כ"דתיים". ספרך יפתח לפניהם שערים למסורת ישראל, ויביאם לכבד את ערכי התנ"ך וערכי האנושות הצרופה, שזהו השלב הראשון לחזרה בתשובה, בבחינת "המאור שבה מחזירן למוטב". יש בספרך החשוב כדי לתרום רבות לחברה בישראל והעלאת רמתה ואיכותה, תוך כיוונה לאפיקים יהודיים ושורשיים. תרשני להוסיף כי תוך כדי ההיכרות האישית שזכיתי לה בעבודתנו המשותפת בענייני הרבנות וביה"ח רמב"ם, כמו הכשרות, שמירת השבת ופסיקה תורנית לחולים, ידועה לי גישתך החיובית והאמיתית לכל דבר שבקדושה, אשריך שזכית להיות "נאה דורש - ונאה מקיים".

יהי רצון ותזכה לאורך ימים טובים, להמשיך להיות בונה ופורה במעשה ובמחשבה, ביצירה ובהגות, מתוך בריאות טובה ושמחה בחיי הפרט והכלל, בריות גופא ונהורא מעליא.

כנפש ידידכם עוז
הכו"ח באהבת כהונתנו
מקודש הרב שאר ישוב כהן
הרב הראשי ורב"ד חיפה

שער הספר "צעירים אוהבים" של שלמה דוד

שער הספר "על עבודה, יחסי עבודה וחסי אנוש בתורה"

לצעירים אוהבים

שירים אלה נכתבו עבורך, הקורא הצעיר והאוהב.

שיטת כתיבת החרוזים היא בצורת אקרוסטיכון, כלומר ראשי השורות ערוכים על-פי סדר אלפביתי של שם השיר.

לפניך למעלה ממאתיים שירים על אהבה ובחרתי כמספר הזה שמות עבריים של בנות ובנים.

ניסיתי לבטא את מלוא האהבה אשר מפעמת בכם, כפי שפיעמה בי, בהיותי בגילכם. עדיין אני חש את אהבתכם ואין כמו אהבה בעולם.

כמעט כל שיר נותן ביטוי לאהבה נשגבת ובדרך-כלל דרכי האהבה מובילות לציפיות של אושר ואושר ממש.

באמצעות אקרוסטיכונים אלה תאמצו לעצמכם עוד דרך לביטוי עצמי, לבטא את אהבתכם, וזאת כאשר הצעיר המאוהב פונה ליקירת ליבו וכאשר הבת מנסה גם היא לפתוח את ליבה לפני אהוב ליבה.

ינואר 1976

מתוך ההקדמה לספר **"צעירים אוהבים"** מאת שלמה דוד

מ ר י ם (אשתי)

מה אומר ליקירת חיי
ראשי ולבי לה בתוך שי
ימים ושנים בצרה ושמחה
מסביבנו בנות - והן נחת וברכה.

מתוך הספר **"צעירים אוהבים"** מאת שלמה דוד

דוד שלמה

צעירים אוהבים

שירים

(אקרוסטיכונים)

שער הספר "צעירים אוהבים" של שלמה דוד

שלמה דוד הרוח החיה של ארגון יוצאי דורוהוי והסביבה בישראל

שלמה דוד, יליד דורוהוי, עומד בראש ארגון יוצאי דורוהוי והסביבה בישראל ופעיל גם בתחומים ציבוריים אחרים. במשך 35 שנים היה מנהל אגף כוח-אדם של המרכז הרפואי רמב"ם בחיפה, היה נציג-ציבור בבית-הדין לעבודה בחיפה, חבר מוסדות הסתדרות עובדי המדינה.

תחומי פעילותו של שלמה דוד הם רבים ומגוונים, מאז ימי נעוריו, בהיותו מפעילי "הנוער הציוני" בדורוהוי ובשליחויות שונות מטעם התנועה, בסניפיה השונים ברומניה.

לאחר עלייתו ארצה התערה במהרה בחיי הארץ. בשנים 1952–1988 היה מנהל כח-אדם של המרכז הרפואי רמב"ם בחיפה וכן מילא תפקידים ציבוריים שונים. בצד כל אלה אחז בעט וכתב מספר ספרים.

בשל עיסוקו הספרותי, שלמה דוד נתמנה גם כמרכז של קרן התרבות ע"ש שרה וחיים ינקולוביץ בחיפה, המעניקה פרסים ספרותיים לסופרים ויוצרים - יוצאי שבט יהודי רומניה.

הוריו היו רחל ומשולם דוד ז"ל מדורוהוי וסביו מצד אמו היו מלי ויצחק-שלמה נוימן ז"ל ומצד אביו - חנה ואליהו דוד ז"ל.

רעייתו והעזר כנגדו היא מרים. בתו שרה היא מורה בגימנסיה "הרצליה" בתל-אביב. לפני כן שרתה כקצינת חינוך בחיל הצנחנים. הבת השניה, דורית, גם היא קצינה בדרגת סרן, בחיל החינוך.

אחותו של שלמה דוד, מינקה אידלוביץ חיה גם היא בחיפה; אחיו, משולם אליאס ורעייתו מלי שכלו את בנם-יחידם במלחמת יום הכיפורים.

עיקר עיסוקו של שלמה דוד בשנים האחרונות - יצירתיות ותכנון דגמי משחקים חינוכיים, כולל חיבור ספרי משחקים.

יון קאלוגארו – **(ב. קרויטורו)** מספר ורומאניסט. נולד בדורוהוי, 1902. רוב יצירותיו הסיפוריות מוקדשות לתיאור הסביבה היהודית בפרובינציה המולדבית. הוא מתאר את בני דלתהעם ואת בעלי-המלאכה, אל כלי-הקודש ואת בני הבורגנות, את חיי היומיום של גיבוריו ואת מסורת החיים היהודיים, שנשתמרו גם בחברה שאיבדה את הקשר החי עם המקורות. מת ב-1956. יצירתו העיקרית היא הרומן האוטוביוגראפי **"ילדותו של לא-יוצלח"** (1936). מספריו האחרים: **"הסוסים של צ'יביצ'וק"** (1922) **"גן העדן הסטאטיסטי"** (1926), **"האיש שמאחורי הדלת"** (1932), **"דון ז'ואן הגיבן"** (1934), **"ארדורה"** (1934), **"הטרוסט"** (1937), **"אורות האביב"** (1948).

יון קאלוגארו

יום הכיפורים

(קטע)

בית התפילה מתמלא. משנוטה היום לערוב נדלקים נרות בפמוטות פליז עם ריקועי אריות וכפות ידיים שלובות, בצנצנות, בקופסאות פח או בכדי חרס ישנים, שבורים, שמולאו עפר. אט-אט מצטרפים האורים לזר של אש סביב התיבה, שחנינא החזן עתיד לעבור לפניה. העניים, שסעודה מפסקת שלהם דלה, מקדימים לבוא; אחריהם באים השבעים, ולבסוף – הכרסתנים, האבוסים כבני אווז. כבר הודלקו כל הנרות, כמעט. העשן מפעפע-מיתמר, ומי שבא אל הבית חש את השלהבות ואת הדונג לא כריח כבד, אלא כזימזום. כמנין הנשמות הנזקקות להזכרה כן מניין הנרות. הגברים, טליתותיהם מעל ראשיהם, דומים לרוחות רפאים; זימזום ורשרוש ומילמול מעבים את אווירת האימה המעיקה והמרטיטה. אומרים, תפילת כל נדרי, גם המתים באים להאזין לה. מקובלנו מאבותינו, שזהו מועד יחיד בין מועדי השנה שמתירים לבר-מינן לעלות ממשכב-עפרו ולבוא אל בין החיים.

בויומאש עומד אצל אביו ושומע את נהי-בכי המתפללים; אין הוא נושא את מבטו מהמחזור, שמא ייתקלו עיניו בצלם בלהות של גוויית מת.

הגברים עטפו ראשם בטליתות; יראי שמים מופלגים שבהם, עיניהם נטועות בקרקע, כאילו מורגלים היו בשוכני עפר והם אורבים לאיזו חיה רעה שתצא ממאורתה. מיכאלאקה תפס את מקומו בגן, אצל המישמש שעליו החלידו; הוא נשקף בעד החלון שליד התיבה ומנענע גופו לכאן ולכאן, כמחקה את נענועי השמש-המלמד; מדי פעם הוא נושא עיניו אל כוכב בשמים ומתווה על ליבו סימן שתי וערב. ברל המלמד מאותת לו בידו כי לא נאה לערבב צלב בתפילת היהודים, וקורא לו להכנס לבית-הכנסת ולהיטיב את אודי הנרות.

החום מכביד והולך, מחניק והולך; כיוצא בו הצחנה. נשמע פיצפוצם של נרות דונג שנחלצו מבית אחיזתם. בויומאש אינו מעז לשאת עיניו מהמחזור, לבל ייפגש מבטו בחורים הקרים של גולגולת בר-מינן, שבחייו היו מילאת לעיניים בורקות. מי יודע מה יארע לו מהיזק ראיה כזה! קולו של חנינא הש"ץ – עמוק, כבא ממרחקים, ומחריד ביופיו; לשמע הקול הזה, העולה כמפי תנור לוהט, מתמלא הלב כוסף ויגון. היית אומר, זמירתו של חנינא גורמת שהלב ייתלש מן החזה, והמוות – מן הפדחת. מוראו של יום זה מזכיר את אנקתם של יהודים, בספרד, בימים משכבר, שהיו מתחבאים במרתפים מאימת האינקוויזיציה. סיפורי-זוועה לרוב ממגילת היסורים של הגלות מספרים יהודים ביום הכיפורים.

גם מעזרת הנשים מגיח הד מן הבכי הדועך, החיוור של המתפללות המיוגעות, הממתינות עתה לבעליהן למען ילכו יחדיו הביתה. התפילות עודן נמשכות בשרשרת, כמעט עד לחצות הלילה. הנשים, הילדים, פשוטי העם, פונים איש לביתו. רק חסידים ואנשי מעשה מתמידים בתפילתם ועורכים ליל שימורים. תעניתם תענית שלימה, הינזרות מאכילה ושתיה ושינה גם יחד, למען תגיע תחינתם אל כסא הכבוד ותציל את עדת בני ישראל מפורענות. להם, הלילה הזה הוא כחומה בצורה נגד זוממי רעה.

הללו שאין להם בחייהם אלא אכילה גסה ותאוות בצע ודם ושכל הימים הם שטופים בזימה – ישתוללו להם ברשעתם עד שיסתאבו; ואולם יראי-השמים שלנו לא יסורו ממנהג אבותיהם, לא יכופו קומתם ותמיד תמיד יהיו דלים וגאים. להם אורב מיכאלאקה בשעה שהוא מיטיב את אודי הנרות ומוחה את דמעות הדונג הכבדות, הדומות לפנינים בצווארו של תרנגול הודו. כי הוא, מיכאלאקה, מאמין שבחצות-ליל בא השטן וחוטף את המתחסדים הללו על מצנפתם ועל אנפילאותיהם. מתאווה היה לראות את דמות השד, לראות איך הוא צד, כנץ העט על טרפו, איזה יהודון חסוד, עבדקן ומפואת, כדי להביאו דורון לאשמדאי...

למחרת בבוקר, אחרי שחרית ומוסף, שוב מתלהט האוויר. בני הנעורים יוצאים לטייל בחוצות; עולה ניחוח של חבושים דקורים בראשי צפורן ושל ממחטות שרויות באמוניאק – סגולה נגד התעלפות של צום. הנערים מסתכלים מתוך גאווה בנעליהם החדשות, במלבושים שנקנו בדיעמל: האבות חסכו מפיהם כדי שהבנים יוכלו להתנאות בבגדי-חג. כל אחד רואה שחבריו עוטים אף הם לבוש חדש, אך מעמיד פנים שאינו רואה.

פתאום-לפתע אירע דבר מוזר. ממקומו שבגן משגיח מיכאלאקה על הנרות שיהיו דולקים כהלכה. אם נדמה לו שאיזה אוד מחציף פנים, או שנר אחד מתכופף על האורים הסמוכים לו, כבוכה ומקונן, מיד הוא נוטל מספריים, תופס את הלהבה הסוררת ומצמית אותה לעד אם אינה מועילה לחדול מהשתובבותה. שכן מיכאלאקה משיח עם הנרות כדרך שהוא משיח עם בניצאן ובני-בקר, או אף עם בני-אדם. אוד אחד נראה לו כגבר בא בימים, וכך יאמר לו: – "סבא רחימאי, כבר קרבה שלהבתך לתחתית הפמוט, ואתה עודך קורץ בעיניך!..." נר דק ותמיר לנקבה ייחשב: "אפשר ריבה נאה את, אבל צמות אין לך. רק חוטמך נוטף. מיד אוחז באפך ואעקמנו עקום. אל תבואי עלי בטרוניה... ואת, שם, אך-זה יצאת במחול משחקים וכבר את מעווה פניך על שנתתי עיני בחברתך? בלעדי מיכאלאקה, במו ידך תמחטי חוטמך!" הנרות הערוכים מאחורי התנור, ההשגחה עליהם קשה יותר. אין מיכאלאקה יכול להקיף במבטו את כולם, והשמש אינו יכול להדריכו, שהרי ביום הקדוש לא יטמא פיו בדיבורי לע"ז. הוא רק מורה למיכאלאקה באצבע, ושוטה זה משיב בניחותא: "הנח אדון, בוא אבוא. סמוך עלי שאבוא..."

נר אחד מאלה שמאחורי התנור נשמט ונפל על מחצלת. המחצלת עלתה באש, והלהבות פשטו עד לחלון שמוליך אל עזרת הנשים. צווחות. מיכאלאקה צועד בכבדות, ממלמל וחוקר את זרבובית הדייג שלו. ילד שעומד בחוץ צועק: "מיכאלאקה, כפר פומרלה עולה באש!" התראה זו דייה להפר את שלוות נפשו של מיכאלאקה. כחיה שנמלטת מסוגרה, כך מסתער הוא עתה על הנרות הדולקים – נושף באלה ומדליק את אלה. הוא גוהר בגופו על הלהבות הרודפות זו אחר זו בתוך פלגי הדונג הנמס, ובשארית כוחותיו הוא קורא בקול נעירה: – כפר פומרלה עולה באש, כפר פומרלה!...

כמה עגלונים גברתנים אוחזים בו ומטילים עליו מחצלת כדי להחניק את הלהבות. התפילה בבית-הכנסת נפסקת עם בוא הכבאים. נשים חלושות – מתעלפות.

השנה בויומאש נכנס בעול מצוות. הוא צם עם הצמים. כך נאה, כי בחור מגודל הוא, אומר צלאיק. הלא עוד מעט קט יעבור את מפתן בית-הספר החדש, וראוי לבוא לשם כגבר. אל יכזיב את התקוות שתולים בו ואל יבייש את אביו-זקנו. עכשיו טסות מחשבותיו אל הגימנסיה, ששעריה ייפתחו בעוד ימים

אחדים, אל הכבוד שבלבישת מדים ואל כל הרגעים. המענים את הלב כבצבת – והרעב כורה מנהרות, חותך וחוצב בבשר. לגבי צלאיק ושאר הגברים הקשישים, אין שום רבותא בצום: הרי זה המשך לימי המעשה. לכשתרצה, יש צד של זכות בתענית. לילה ויום אתה שובת מאכילה, ואחר כך מלעיטה אותך האשה במעדני מלכים. ואת הסעודה שלאחר הצום אתה פותח בפת טבולה בדבש, למען תמתק השנה כולה. הלא רבים צמים לא ביום זה בלבד. יש המענים נפשותיהם עוד חמישה ימים בשנה, ויש מהדרין הצמים כל שני וחמישי. נחמה אחת יש בצום: הוא מרחיק את השומן מן הגוף – על אפן וחמתן של הרימה והתולעה המזומנות לכרסם את הגוף בקבר. בויומאש חש שעלפון הצום מנער את קרביו. – אל תתלבט, – אומר לו יעק'ל. – זה צומך הראשון, ואולי גם האחרון! באותו בית-ספר – איך קוראים לו, גימנאסטיקה? – חזקה עליך שלא תצום... שומן חזיר ילמדוך לאכול כבר ביום הראשון... וגם דברי כפירה ותיפלות על שמים וארץ. הללו הניצבים אצל צלאיק – מקומו של סבא במשך שלושים שנה – אינם נוטשים אף לרגע אחד את בית-הכנסת, ואינם משרים את ממחטותיהם באמוניאק, בניחוח טבק או בריח חבושים. הם מתענים כהלכה, למען ייטיב עמהם הצום ויעלה את תפילותיהם אל כסא הכבוד.

אך בעת תפילת נעילה יוצא בויומאש בחשאי מבית-הכנסת ויוצא גם הוא לשוט. ציפרה פותחת את אשנב עזרת הנשים וקוראת לו – כדי להתנאות בו בפני רעותיה היושבות עמה על ספסל אחד. ולמען תדענה על מה היא גאה בו, כך תאמר:

– צום, מחמל נפשי, צום – וייטב לך בבית-הספר של ה"גימנאסטיקה".

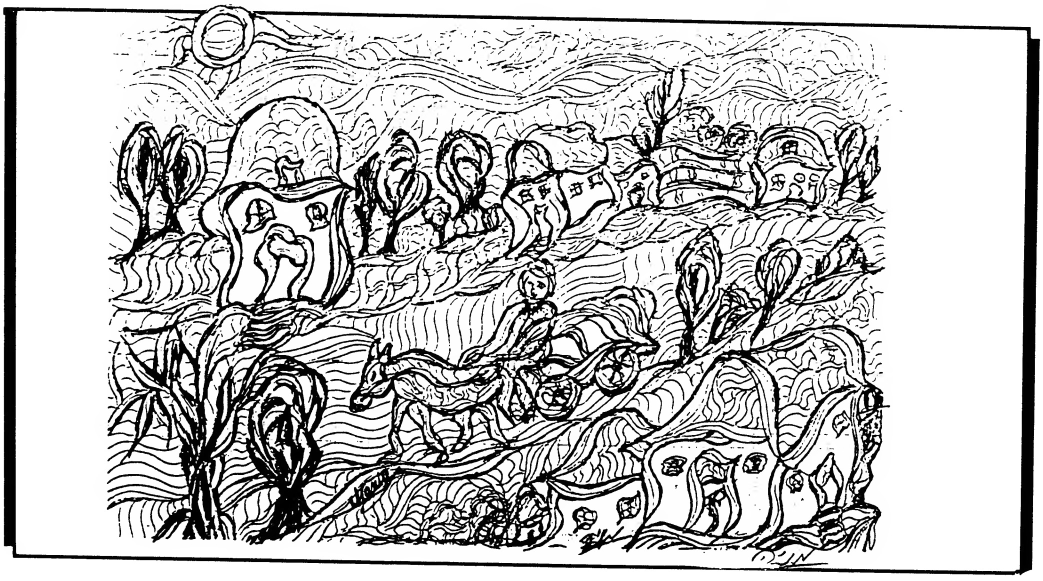
בעוד ימים אחדים נראה אותך בני, מהודר ומטורזן כקצין! סבתא קלונץ מניחה מידה את המחזור הרווי דמעות דונג ואומרת בקול שדומה לקשקוש כפיסים שבורים:

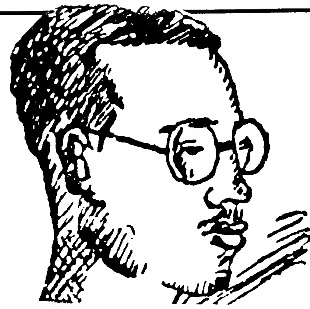
– הניחי לו. אל לך לפנק אותו ככה, כי לא ימות אם לא יאכל ביום כזה. יבקש סליחה ומחילה על כל העוונות שיצטברו לו מכאן ולהבא. משחוזר בויומאש אל הגברים, הנרות כבר דועכים – את כל חלבם הערו אל תחתיות החרס והפח, – וקולות המתפללים רפים, כבויים. קינתן הגוועת של ה"למדניות" בעזרת הנשים היא כהבלחה הכחולה, השוקעת, של הנרות.

כבר נדלקו הכוכבים הראשונים, ועדת המתפללים מציפה את הרחובות. הכל שבים לבתיהם. הלילה יורד על העיירה כקרן-שפע, כבוסתן פלאים בגון הסגול.

מרומנית: **יעקב דבי**

מתוך: "שורשים וסער", אנתולוגיה ערוכה בידי ק. א. ברתיני, א. ב. יפה ודורה ליטמן-ליטאני, הוצאת "עקד", תל-אביב, 1972

סאשה פאנה – משורר ורופא

סאשה פאנה (ד"ר אלכסנדר בינדר) משורר, מספר ומסאי. נולד ב-1902. רופא. שיריו הראשונים נתפרסמו ב-1921. מחלוצי האוונגארד בספרות הרומנית. מו"ל ועורך כתב-העת "UNU" (1928–1932), שבו השתתפו מטובי המשוררים המודרניסטים הרומנים. שירתו של פאנה מצטיינת בנון-קונפורמיזם שלה, בתוכן ובצורה. נימת הליריות נחבאת לעתים מתחת למעטה הפרובוקטיבי.

לאחר המלחמה חלה תפנית חדה בשירתו, לעבר הומניזם לוחם. בכמה משיריו הוא מעלה את השואה שפקדה את עמנו. רוב סיפוריו של סאשה פאנה נסבו על חיי הקסרקטין והם כתובים בנימה סטירית גלויה. מסותיו משרתות את מגמות החדשנות של השירה הרומנית.

מספריו: "דיאגראמות" (1930), "חייו הסוערים של אלוהים" (1932), "המלה קמיע" (1934), "הסאדיזם של האמת" (מסות, 1936), "מסעות ללא עוגן" (שירים, 1946), "פואמות ושירים" (1966), "פואמות בפרוזה" (1971). כן ערך אנתולוגיה של הספרות האוונגארדית הרומנית.

סאשה פאנה

דְּבָרִים יְדוּעִים

אַתְּ מִשְׁתַּנָּה דְּמוּמָה
וְאַף יוֹתֵר חִוֶּרֶת
עַל זְרוֹעוֹתַיִךְ תְּלוּיוֹת
הַבְטָחוֹתָיו
שֶׁל הַסְּתָו

הֲרֵינִי פֹּה
שׁוֹמֵר־רֹאשׁ לְזִכְרָן שֶׁל אַשְׁלָיוֹת
כְּתַרְנְגֹל הַמַּתַּכְתִּי הַקּוֹדֵר
נִבָּט בִּבְדִידוּת
רַק בִּבְדִידוּת

קוֹרֵא אֶת שְׁמֵךְ מִנִּי עָשָׁן
הַכָּתוּב לְמַעַן דַּעַת הָרַבִּים
בְּעֵת שֶׁעַמּוּדִים אָצִים לִנְסֹעַ
אַךְ אָנוּ עַל עָמְדֵנוּ נִשְׁאָרִים

וּבְכָל זֹאת נַגִּיעַ אֶל הַתַּחֲנָה הָאַחֲרוֹנָה

מרומנית: שמעון הרן

אוֹר בְּהֶבְלֵט

רָבִיד שֶׁל פְּקָעִים, הַמִּלִּים שֶׁלֹּא נֶאֶמְרוּ,
בִּשְׁעוֹת־דְּמָמָה אֲרֻכּוֹת אַחֲרֵי צָהֳרֵי־יוֹם
עִם הַמַּבָּט אֶל מֵעֵבֶר לַגַּגּוֹת,
עִם הֲזָיוֹת חֲבוּיוֹת בְּאֶגְרוֹפִים קְטַנִּים,
תְּזָזִית כְּמוֹ סְנָאִי־חֲסַר־רֹגַע בְּאֵבָרִים.
הִיא סוֹבֶלֶת בְּבֵיבַר־הַכְּפָר
וְעַל מִשְׁעֶנֶת הַמִּטָּה הִיא נִסְמֶכֶת, כְּאִילוּ אֵינֶנָּה.

עַל קְטִיפַת הַצִּפִּיָּה מְטַפְּסוֹת לֶהָבוֹת
אֹדֶם הַכֶּסֶף
כְּמוֹ סִימַן־שְׁאֵלָה, כְּמוֹ לֵב.

עַל הַזָּהָב הַשּׁוֹפֵעַ, הַמְבֻזְבָּז בַּדִּמְיוֹן,
הִיא אוֹרֶגֶת חֲלוֹמוֹת מְפֻכָּחִים מַרְגָּלִיּוֹת
מַרְטִיטוֹת כְּמוֹ פִּרְחֵי כְּפוֹר קְסוּמִים
עַל שִׁמְשׁוֹת הַקְּרוֹנוֹת
עֵת הָרַכֶּבֶת דּוֹהֶרֶת בֵּין תַּחֲנוֹת
חִידוֹת־אֵין־פֵּשֶׁר.

וְהָעֹמֶס הוֹלֵךְ וְגָדֵל עַל הַגּוּף הַזָּעִיר,
בֵּין גְּבוּלוֹת הַבֹּשֶׂם הַלְּבָנִים
תִּרְכֹּבֶת שֶׁל אוֹר וְשֶׁל טַל
שֶׁמֶשׁ עֲיֵפָה שׁוֹלַחַת מַלְמָלָה שֶׁל תְּכוֹל
מִצַּד הַסְּמִטָּה.

מרומנית: י. גילה

מתוך: "שרשים וסער" אנטולוגיה עריכה בידי ק.א. ברטיני, א.ב. יפה, דורה ליטמן-ליטאני
הוצאת "אקד" 1972

מניה הרמן – המשוררת החיפנית

מניה הרמן הגיעה אל הכתיבה במקרה. במקום עבודתה, לצורך אחת החגיגות, היה צורך דחוף בשיר על חיפה. מניה שלפה עט וכתבה. ומאז, מעיין הכתיבה לא יבש.

ספרה "כמיהות גנוזות" מביע כיסופים לחום אנושי, לידידות, לנאמנות. בספרה זה יש שירים על אמהות, על בדידות, על כאב הפרט והעולם, התמודדות עם מחשבות על זיקנה ומוות, ויחד עם זאת – ראיה מציאותית, ריאליסטית ואופטימית.

"איך את מצליחה לאזן כיסופים מצד אחד, וראיה שקולה ומפוכחת מאידך?" – היא נשאלה.

"מי אני שאשנה? אני יכולה רק לכתוב – הכוח לשנות אינו מצוי בידי – על כן אני כותבת ומשלימה", דברי מניה.

מניה נמנית עם ניצולי טראנסניסטריה, וידוע לה שפרק זה בחיי יהדות העולם לא תועד דיו. מניה מספרת את סיפור גירוש משפחתה, כאשר נאלצו לצעוד רגלי 40 ק"מ ליום והחיילים היו יורים בכל מי שכשל ולא יכול היה להמשיך וללכת. ואכן מניה חלתה ולא יכלה להמשיך, אך תחנוני הוריה ביטלו את הגזירה וכך היא ומשפחתה נותרו בחיים.

לשאלה מדוע חשוב לה לכתוב ולהגיע לציבור הרחב, היא עונה: "אני רוצה להתחלק עם אנשים בחוויות. אני מהרהרת, חושבת, מביעה כאב ושמחה. יש כאלה שמתפרצים וצועקים – אני מדברת במילים שקטות. קיבלתי תגובות של אנשים האומרים, שהם מוצאים הזדהות ומרגישים אותן התחושות, כפי שאני מבטאת. וזה הסיפוק שלי".

("חדשות חיפה והצפון", 23.11.1969)

מניה הרמן

ילדה יהודיה במחנות ריכוז

ילדה הייתי במחנות ריכוז,
ללא זהות, ללא יחוס;
סתם ילדה יהודיה –
מיוסרת, לא רצויה.
בזויה.

ילדה שלא הבינה מה החטא,
שעליה לסבול ולדעוב כל העת
ולמה היא נחשבת לנחותה יותר
מאשר ילדה השייכת לעם אחר.

ילדה שנטלו ממנה שמחת חיים
בהיותה עדיין רכה בשנים.
ילדה אפופה פחד וחרדה,
בדרך נס מהשואה שרדה.
לא הבינה מה פירוש המלה יהודיה,
שבגללה היה כה מר גורלה.

שלמה דוד

דברים בטקס גילוי האנדרטה לזכר קדושי דורוהוי והסביבה, כ"ה סיון תשמ"ו (2.7.86).

בנוכחות כב' הרב הראשי של חיפה, הרב שאר ישוב כהן שליט"א ואנשי ציבור מכובדים, אנו מקיימים טקס גילוי האנדרטה לזכר קדושי דורוהוי והסביבה. היום, כ"ה סיון, לפני 46 שנים, התרחש הפוגרום בדורוהוי ובכך החלה השואה האיומה אשר פקדה את יהדות דורוהוי והסביבה. לאחר מכן התפשטה לאזורים אחרים בקהילות רומניה.

מאז חלפו כשני דורות. שרידי קהילת יהדות דורוהוי והעיירות הסמוכות (הרצה, סאוון, דאראבאן, מיכאילן ורדאוץ) מתכנסים היום להתייחד ולהתפלל לעילוי נשמתם של אלפי קדושים אשר נספו בפוגרום, בטראנסניסטריה, במחנות עבודה ובנסיבות טרגיות אחרות בתקופת השואה.

זה כעשרים שנה ויותר קיימנו אזכרות ביום השנה לפוגרום דורוהוי בבתי-כנסת שונים בחיפה והקפדנו לזכור ולהזכיר את יקירינו. והנה היום, הודות ליוזמתם ופעולתם של קבוצה מיהודי דורוהוי והסביבה, עומדים אנו לפני אנדרטה זו, אשר בצורתה הפשוטה והצנועה מגלמת את אופיה של הקהילה אשר ברצוננו להנציח לדורות. הקמנו גל-עד זה בסמוך לאנדרטה של קדושי יאסי, עיר המחוז והשכנה של דורוהוי. אנדרטה זו מצטרפת לשורה של אנדרטאות אשר הולכות ומוקמות כאן לזכר קהילות, אשר לרוב נשארו מהן רק שרידים. זה הרגע להוקיר את חברה קדישא בחיפה ובמיוחד את מר בנו הסה הנערץ, אשר בנדיבותם והבנתם קיבלנו חלקה מכובדת זו. מן הראוי לציין את תרומתה של משפחת יוסף ינקוביץ להקמת אנדרטה זו ובדרך זו להנציח את זכר הוריהם אשר נספו בשואה.

קהילת דורוהוי והעיירות השכנות לה - יש להן היסטוריה של 500 שנות חיים קהילתיים יהודיים ובנים דגולים נולדו, חיו ויצרו בהן, למען המשך קיום חיים יהודיים וציוניים לתפארת. אזכיר כי בעיירה זו חיו רבים מצאצאי הבעל-שם-טוב; אברהם גולדפאדן, ראשון המחזאים ביידיש התגורר וכתב בדורוהוי את המחזה "עקדת יצחק"; עיירת מיכאילן נתנה לנו את המשורר הדגול יעקב גרופר, אשר גם הוא מצא את מנוחתו בבית עלמין זה; וכן רבנים דגולים, מורים, מושכים בעט, אנשי ציבור, בעלי מלאכה ויהודים פשוטים אשר התקהלו יום יום במשך דורות, בעשרות בתי-כנסת של עיירות אלה. בדורוהוי הוקם אחד מראשוני הסניפים של חובבי ציון לפני למעלה מ-100 שנה והבת הראשונה של קבוצת ראשוני ראש פינה היתה מדורוהוי.

אבל השואה האיומה קטלה אלפים מבני עמנו והיום לפני 46 שנה נפלו עשרות יהודים ראשונים מבין מיליוני היהודים אשר אשמתם היחידה היתה, היותם יהודים.

יהי זכרם ברוך.

יעקב גלר

ראשית הפורענות של יהודי רומניה

הפוגרום הראשון ברומניה ארע באחד ביולי 1940, בקהילת דורוהוי, בצפונה של מולדביה, על גבול בוקובינה, שבה התגוררו קרוב לששת אלפים יהודים. זהו הראשון מבין שלושת הפוגרומים, שנערכו ב"רומניה הישנה" בתחילת המלחמה. השני התחולל בבוקרשט ב-21 עד ה-23 בינואר 1941, ובו נרצחו 130 יהודים. והשלישי - ביאסי, שבו נרצחו יותר מעשרת אלפים יהודים ב-29 ו-30 ביוני 1941 ובתחילת יולי, ב-"רכבות המוות" שיצאו מהעיר, ובהן מתו מצמא, מרעב, מחנק בצפיפות ומסבל, אלפים מיהודיה.

מה היה הרקע לטבח הזה בדורוהוי, שנרצחו בו כמאה יהודים? ב-26 ביוני 1940 נקרעו חבלי בסרביה ובוקובינה הצפונית מרומניה, בעקבות אולטימטום סובייטי, וסופחו לברית המועצות. ב-28 עד ה-29 ביוני החלה נסיגת הצבא הרומני, שבחלקו עבר דרך דורוהוי. החיילים הרומנים ופליטים, שברחו מהאזורים הכבושים, הפיצו שמועות שהיהודים פגעו והתעללו בחיילים הרומנים הנסוגים, השפילו אותם ואף רצחו אחדים מהם. הם האשימו את יהודי האזורים הנ"ל והמחוז הסמוך לגבול, בהגשת סיוע לרוסים הכובשים, כינו אותם בולשביקים, קומוניסטים ובוגדים. הצבא הנסוג שחנה בעיר, הכשיר את הלבבות להתחלת הטבח ביהודים, ומשהגיעו השמועות לאזני תושבי העיר הרומנים, מחשש שלא ייפגעו גם הם, תלו על קירות בתיהם צלבים, איקונות ושלטים "כאן גרים נוצרים", כמו שעשו שנה אחרי כן בפוגרום האיום ביאסי.

היכן ומתי החלו הפרעות? בעיירה הרצה שבמחוז, שבה התגוררו כאלפיים יהודים נרצח חייל יהודי, ינקו סולומון, יחד עם קפיטן (סרן) רומני, ע"י קצין רוסי. החייל היהודי נהרג בנסיונו להגן על מפקדו. גווייתו הובאה לקבר ישראל בבית העלמין של דורוהוי ב-1 ביולי 1940. בהלוויה השתתף קהל רב, כולל ראשי הקהילה, הרב דוד שכטר, רב-סמל נוצרי ורב-סמל יהודי, אמיל ברקוביץ, כדי לתת כבוד אחרון לחייל היהודי, שהגן בגופו על הקפיטן הרומני.

אחרי סתימת הגולל, נשמעו לפתע יריות. חיילים מגדוד 3 של "חיל הספר" הרומני עברו סמוך למקום, תפסו את כיתת החיילים היהודים שהיוו משמר-כבוד, פרקו את נשקם, הפשיטום ורצחו אותם בדם קר, ליד גדר בית העלמין. הרוצחים ירו גם ביהודים שהשתתפו בלוויה, שלא הספיקו לברוח ולהסתתר בבנין שבתוך בית-הקברות. משם המשיכו ברצח בתוך העיר, שדדו, הרסו, פצעו ועינו אנשים זקנים וחלשים. השלטונות עמדו מהצד ולא התערבו.

טבח איום זה, של אנשים חפים מפשע, לא היה ספונטני, כפי שטענו, אלא רצח מתועב, מתוכנן מראש. בנוגע למספר הקורבנות, יש שתי גרסאות: מאה או מאתיים. אישור רשמי שנתנו התובע הצבאי ורופאים צבאיים, מעיד על חמישים קורבנות: חמישה ילדים בגילים 7-1, 11 נשים ו-34 גברים, ביניהם זקן מופלג בן 94 בשם יונס הרשקו, שנרצח באכזריות. יהודים רבים הסתתרו במרתפים, בעליות גג או אצל שכניהם הנוצרים, וע"י כך נמנע הרג רב יותר.

את הרצח ביצעו חיילים "לגיונרים", חברי המפלגה הפשיסטית "משמר הברזל".

אולם, בגמר הפוגרום לא מלאה כוס התרעלה של יהודי דורוהוי וסבלם נמשך. אתרע מזלם של יהודי העיר, שמחוז דורוהוי צורף לממשל בוקובינה ובהתאם לכך, גורלם של יהודי מחוז זה היה כגורלם של יהודי בוקובינה ובסרביה. אחרי ששני האזורים הללו נכבשו מחדש ע"י רומניה בקיץ 1941, אחרי תחילת "מבצע - ברברוסה" ב-23 ביוני 1941, והחלו הגירושים לטראנסניסטריה, היו גם הם בין המגורשים. בקיץ 1941 גורשו לדורוהוי אלפי יהודים מהכפרים והעיירות שבמחוז: דאראבאן, מיכאילן, סאוון, ורדאוץ-מולדובה. אוכלוסיית הקהילה הוכפלה והגיעה

לקרוב ל-12 אלף נפש. נטל סוציאלי כבד הוטל עליה. מאות גברים, כולל מנהיגי הקהילה, שנחשדו באהדה לקומוניזם, נשלחו למחנות ריכוז בטארגו-ז'יו, קאראקאל, קראיובה וקאלאפאט. ראשי משפחה אחרים וצעירים, נשלחו לעבודות כפיה בבראילה.

בנובמבר 1941 גורשו מדורוהוי כעשרת אלפים איש, יהודי המחוז שמצאו מקלט בעיר ויהודים מקומיים, ונותרו בעיר כאלפיים יהודים בלבד, ביניהם כאלה החיוניים לכלכלת העיר, שהשיגו את הישארותם בעיר תמורת כסף רב. גברים רבים, ראשי משפחה, שחזרו ממחנות הריכוז ומעבודות הכפיה, ולא מצאו את משפחותיהם, ביקשו להתאחד עם משפחותיהם בטראנסניסטריה, ולא תיארו לעצמם לאיזה גיהנום הם יוצאים. גירוש שני, של כמה מאות גברים שחזרו מעבודות כפיה היה במאי 1942. רק כמחצית מן המגורשים חזרו. האחרים מתו מחמת קור, רעב, מגיפת הטיפוס, חולשה וסבל, בגיטאות ובמחנות טראנסניסטריה, שכונתה "אושוויץ של רומניה".

הואיל וכל ההגליות הללו היו בטעות, מפני שדורוהוי והמחוז היו שייכים מאז ומתמיד לרומניה הישנה, ותושביו היהודים היו ילידי רומניה, החליט "המנהיג" אנטונסקו, שיש להחזירם. ואכן, יהודי דורוהוי והמחוז הוחזרו בסוף 1943 ותחילת 1944, יחד עם יתומים ממקומות אחרים. אלה שחזרו בחוסר-כל, קיבלו הלבשה והנעלה וטיפול רפואי, ע"י "הוועד לעזרה ליהודי טראנסניסטריה", שהקימו עסקנים מיהודי רומניה, ביניהם ד' ישראל לבנון, לימים יו"ר המועצה הדתית בחיפה וחיים ינקולביץ, חבר הנהלת עיריית חיפה, ואחרים.

ב-1986 הוקמה מצבת זכרון בבית העלמין בחיפה ומדי שנה בשנה עורכים אזכרה לקדושים אלה.

שרידי הפליטה של יהודת דורוהוי והמחוז עלו ברובם הגדול לארץ ומשתתפים בבניינה.

("הציונות" 9/89) ח"כ

המגורשים עומדים בתור להפלגתם ברפסודות אל מעבר לדנייסטר
על־פי הספר פנקס הקהילות - רומניה, הוצאת יד ושם, כרך ב', 1980.

ח"כ אברהם פורז

50 שנה לשואת יהודי רומניה

(הצעה לסדר היום מס' 4330 של חבר הכנסת אברהם פורז)

אדוני היושב ראש, חברי הכנסת, אורחים יקרים, נציגי יהדות רומניה בישראל. הגשתי הצעה זו לסדר היום בהיותי יליד רומניה ומדבר רומנית. אמנם הגעתי לארץ ב-1950 בגיל חמש, אבל בזכות העובדה שהמשכתי במשך השנים לדבר רומנית בבית ובזכות המורשת של הבית, אני מרגיש קשר עמוק עם יהדות רומניה, למרות שיש כאלה שאומרים שאני בסך הכל ישראלי דובר רומנית.

חמישים שנה לשואת יהודי רומניה. אנחנו נמצאים היום בינואר 1991, דהיינו, שואת יהודי רומניה התחילה כביכול בינואר 1941. זהו הפוגרום של ינואר 1941, שערכו אנשי "משמר הברזל" ביהודי בוקרשט: שריפת בתי-כנסת בעיר, הריסת רבעים יהודיים, עינויים ורדיפות. אבל יש אירוע נוסף, שמבחינתי הוא חשוב, וזה אירוע שקדם לו. זהו הפוגרום בדורוהוי, שעליו אני רוצה לייחד את הדיבור.

העיירה דורוהוי, למי שאינו יודע, נמצאת בצפונה של רומניה, בסמוך לגבול עם ברית-המועצות. כבר במאות ה-14 וה-15 שימשה דורוהוי צומת דרכים חשוב במסחר עם פולין והרבה סוחרים יהודים עברו דרכה. לפי המסורת, היו בבית-העלמין הישן בדורוהוי, מצבות מן המאה ה-15. כתב זכויות ראשון הוענק ליהודי דורוהוי ב-1779, בדומה לאלה שהוענקו לשאר יהודי העיירות במולדובה בימים ההם.

עכשיו אעבור לארועים הטרגיים של 1940, ואומר יותר. הפורענות התחילה בדורוהוי כבר ביוני 1940, עם סיפוח בסרביה ובוקובינה הצפונית לברית-המועצות. דבר זה נתן עילה לשונאי ישראל להתנקם ביהודים שנקראו על ידם "בולשביקים", כביכול משתפי-פעולה עם ברית-המועצות. ב-30 לחודש תפסו חיילי גדוד הרגלים 29 שחנה בדורוהוי, את חבריהם היהודים, הפשיטו אותם ערומים, כלאו אותם באחד התאים בקסרקטין והתכוונו להוציאם להורג. חייל יהודי אחד הצליח לברוח מכלאו והודיע על הנעשה לשני קצינים, קולנול מרינו וסרן סטינו. הם אצו לקסרקטין ומנעו את הטבח. בינתיים פשטו שמועות בעיר על פרעות הממשמשות ובאות. לכמה יהודים נרמז על ידי ידידיהם הנוצרים, שמוטב להם להסתתר, מכיוון שבני הכפרים הסמוכים לעיר עומדים להתנפל עליהם. הנוצרים העמידו דיוקנאות קדושיהם בחלונות, תלו צלבים על קירות בתיהם, שלא יישדדו ע"י הפורעים.

באותו לילה נכנסו לעיר שלושה גדודי צבא רומניים בדרך נסיגתם מצפון בוקובינה. בזמן ההתנגשות שאירעה על הגבול בין הרומנים לרוסים, נהרג חייל יהודי בשם ינקו סולומון, בשעה שניסה להגן על קצין רומני בפני כדורי הרוסים. למחרת, ה-1 ביולי אחר הצהריים, הובא לקבורה. המפקדה הצבאית של דורוהוי שלחה לבית הקברות היהודי משמר כבוד של עשרה חיילים יהודים ורב-סמל נוצרי. בהלוויה השתתפה גם משלחת מטעם יהודי דורוהוי, ועמם ראש הקהילה ושני רבנים. לפתע נשמעו יריות והמלווים נמלטו בבהלה לבנין שעמד בבית-הקברות. החיילים היהודים ניסו לעזוב את המקום, אולם בשער באו לקראתם חיילים מגדוד 3 של חיל הספר. אלה פרקו מעליהם את נשקם, העמידום כשפניהם לגדר בית-הקברות והרגום ביריות. לאחר מכן הגיעו למקום חיילים נוספים מאותו גדוד,

הוציאו את היהודים שהסתתרו בבניין, הביאום לכביש הסמוך והרגום ביריות מקלעים. בין ההרוגים היו שמונה נשים ושלושה ילדים, וכן סגן-מזכיר הקהילה, אדם בשם אייזיק י' אייזיק, זקן בן 80, שהכדורים לא פגעו בו. הוא נרצח במכה על קודקודו. ניצלו רק יו"ר הקהילה ושני רבנים, שעזבו את בית-העלמין לפני בוא המרצחים, וכן סגן-מזכיר הקהילה, שהצליח להמלט על נפשו.

אותה שעה פרצו חיילים רומנים לרחובות היהודים ובקריאות "הבולשביקים באים" גזלו, עינו, פצעו והרגו. הפרעות התפשטו עד פרברי העיר. קרוב ל-200 יהודים נהרגו, אף שבתעודה הרשמית מדובר רק על 25 הרוגים. בדרך מקרה נמנע הרג רב יותר: סערה וגשמי זעף הפריעו לחיילים להמשיך בטבח. משהגיע קול היריות לקסרקטין של גדוד 29, אורגנה יחידה על-מנת לשמור על הסדר בעיר, בפיקודו של סגן. הוא ציווה שבראש היחידה יצעדו עשרה חיילים יהודים, פן יירו יהודי העיר על הצבא. היחידה עברה את העיר והחיילים הנוצריים שבה ירו דרך החלונות אל בתי היהודים. הסגן הודיע למפקד העיר ששום יהודי לא ירה על הצבא. אף על פי כן פקד המפקד לאסור רבים מן היהודים. הם הובאו לחצר הקסרקטין, אך שוחררו. איכרים שהגיעו למחרת לעיר, הפשיטו את החללים שהתגוללו ברחובות. הגדוד עזב לאחר מכן את העיר, כשעגלותיו עמוסות רכוש יהודי שדוד. שלטונות הצבא ציוו לערוך חקירה בעניין, אולם ראש המשטרה הודיע בדו"ח שלו, שכמה יהודים נהרגו "בקטטה מקרית". קרובי ההרוגים אולצו לחתום על הצהרה, שעוברי-אורח בלתי ידועים רצחו את קרוביהם.

גם לאחר ההרג נמשך הטרור מצד יחידות צבא שהגיעו לעיר. באישון לילה נערכו חיפושי נשק בבתי היהודים, ותוך כדי כך לקחו החיילים והקצינים מכל הבא ליד. ציינתי את דורוהוי משום שיש לי קשר אישי אל הארוע הזה. סבי המנוח, אברהם קלמנוביץ, שאני נקרא על שמו, נספה בארוע הזה. קצת קשה לי לדבר על הארוע הזה. למרות שלא הכרתי אותו, מה שדיברו במשפחה במשך שנים, מאוד השפיע עלי. אני חושב שיש איזו סמליות שחבר-כנסת שעומד פה היום על הדוכן, נושא את אותו שם של אדם שנספה בשואת יהודי רומניה. ואני חושב שבאיזה שהוא מקום, זה מסמל את התקומה של העם היהודי, שעם כל מה שקרה, בכל זאת, 400 אלף מיהודי רומניה נמצאים היום בישראל, קהילה פורחת ומשגשגת.

מנחם אקרמן
חבר מועצת עיריית חיפה

דברים בעצרת הזיכרון לקדושי דורוהוי והסביבה,

ב–9.6.91

כבוד ראש העיר חיפה, מר אריה גוראל ייפה את כוחי לייצג אותו, את מועצת העיר ואת כל תושבי חיפה ולשאת דברים בעצרת הזיכרון לקדושי דורוהוי והסביבה, אשר נספו בפוגרות האיום בקיץ 1940.

ניקיתי דמם לא ניקיתי. אם יש את נפשך לדעת את המעיין ממנו שאבו אחיך המומתים, תעצומות נפש כאלה, למות מות קדושים כאשר שם ישראל נישא בפיהם מול קרדום נטוי ומוקד בוער, אם יש את נפשך לדעת את המעיין ממנו שאבו שרידי הפליטה את עוז רוחם לקום משאול תחתיות, לזקוף גו ולהמשיך ברוח עמך הכבירה, את הדרך זרועת המכשולים והמאבקים, מעצרים ומיצרים, ולהגיע אלי ציון.

אם יש את נפשך לדעת את שורשיך העמוקים, מהם צמח אילן התקומה, אם יש את נפשך לדעת את משאת נפשו של עמך בכל הדורות, בוא לכאן רעי הטוב, התקרב לאנדרטה האילמת הזו, עצום את עיניך, התייחד עמה חרישית, ולפתע תחוש את גלי ההיסטוריה של עמך ישראל, ומתוכם בוקעים ונישאים קולותיהם של טבוחי הפוגרומים בדורוהוי, ביאסי, בבוקרשט ובכל יתר הערים והכפרים שברומניה. ואליהם מצטרפים בהמשכיות עיקשת, זעקותיהם של נספי השואה בטראנסניסטריה, של מחצית יהדות רומניה המפוארת, שהיתה ושוב איננה עוד.

והגלים גואים ומתגברים והופכים לים עצום וסוער של ששה מיליון קרבנות והמה זועקים ממעמקי האדמה והים לאמור: "במותנו ציווינו לכם את החיים, החיים עד העולם". כן, אחיותי ואחי בני עמי. אלה הם שורשינו, שורשינו האמיתיים.

אנו, ששרדנו על סף התהום וחרטנו בליבותינו את צו החיים הנשגב הזה, למדנו את הלקח והפכנו מעם של חולמים לעם של לוחמים, ועל ידי כך שינינו את מהלך ההיסטוריה והפכנו את המגן-דוד הצהוב, סמל ההשפלה והדיכוי, למגן-דוד אדיר, כחול-לבן, המסמל את עצמאותנו וכוחנו, והמבטיח שדם יהודי שוב לא יהיה הפקר.

אנו, הדור האחרון לשיעבוד וראשון לגאולה, למדנו את הלקח ואותו ננחיל לדורות הבאים, ללא היסוס וללא מורא. והוא תכליתי ביותר: ישראל ריבונית, ישראל חזקה, המוגנת ע"י צבאה המפואר, היא היא הערובה היחידה שלעולם לא נובל כצאן לטבח ועם ישראל ישכון לבטח במולדתו המתחדשת, הפותחת שעריה ומקבצת כל יהודי החפץ בשובו לציון.

אם נשכיל להתעמק בתמורות הכבירות האלה ולחנך לאורן את הדורות הבאים, וקיימנו את צו החיים, אותו הורישו לנו הקדושים במותם.

במלאות 50 שנה לשואת יהודי רומניה, אנו מרכינים את ראשנו בחרדת קודש וביראת כבוד בפניכם, אחינו הטהורים, כזוהר הרקיע מזהירים. תהיה נשמתכם צרורה בצרור החיים וזכרכם ברוך לעולמי עד.

תהילה עופר

יוסף ואחיו

עשרה חיילים יהודים מצבא רומניה היו במשמר הכבוד שדיגל את נשקו וירה מטח כבוד בקבורתו של החייל ינקו סולומון, בן העיירה מוינשט, שנקבר בבית-הקברות היהודי בדורוהוי, ב-1.7.1940. בנוסף לטכס הצבאי זכה סולומון לאחר מותו גם בציון לשבח מטעם "המולדת אסירת התודה", כמי ש"נפל כגיבור". נסיבות נפילתו הצדיקו זאת, הגם שהדבר קרה בעת שהצבא הרומני נסוג דווקא ללא קרבות ב-1940, משטחים שנותקו ממנה במסגרת ההסכם בין גרמניה הנאצית וברית-המועצות. בוויכוח על הסדרי הגבול, כיוון קצין סובייטי את אקדחו לעבר סרן בורוש, מן הגדוד השמיני של חיל התותחנים של צבא רומניה. החייל היהודי ינקו סולומון, שניסה קודם ליישב את הסכסוך, הגן בגופו על הקצין שלו - ונורה למוות. הוא הובא לקבורה בטקס צבאי מלא בבית העלמין היהודי של דורוהוי, שמה הגיעה היחידה בנסיגתה. הגדוד שלח משמר כבוד מורכב מעשרה חיילים יהודים. אחד מהם היה החייל היהודי יוסף גרינברג, בן 21, היחיד שהכיר את החלל עוד מילדותם המשותפת במוינשט. יוסף וחבריו סיימו לירות את מתח-הכבוד, כשלפתע נשמעו בחלל האוויר עוד מטחי יריות. כיתת החיילים מיהרה אל השער ושם פגשה ביחידה אחרת מצבא רומניה. הקצין שבראש היחידה שאל את חיילי המשמר: "מה אתם עושים בבית הקברות של הז'ידנים?"

כששמע שכולם יהודים שבאו לחלוק כבוד לחברם לנשק, לא היסס לרגע. הוא פקד על חייליו לפרוק את נשקם של החיילים היהודים הנדהמים ולאחר מכן פקד: "אש!". עשרה חיילים יהודים, במדי צבא רומניה, נרצחו כך בדם קר, על ידי חיילים לא יהודים מצבא "המולדת אסירת התודה".

בסוף חודש יוני 1990, מלאו 50 שנה לאותו יום, שבו נרצחו גם עשרות מיהודי העיירה דורוהוי שנמצאו בבית הקברות או בסמוך לו. הרקע לפוגרום הנורא היה בשמועות, כי יהודים באיזורי רומניה שנמסרו לרוסים, קידמו בברכה את הצבא האדום וכביכול ירקו לעבר הצבא הרומני הנסוג. לא היה צריך יותר מזה כדי להצית במלוא העוצמה את אש האנטישמיות ברומניה. מעולם לא עמדה ליהודים הנאמנות לארץ הולדתם כפויית הטובה. כשעולים לקבר האחים בו קבורים אלפי הקורבנות של הפוגרום הגדול ביותר ברומניה במלחמת העולם השניה, בעיר יאסי, חולפים על פני החלקה הצבאית, בה קבורים קצינים וחיילים יהודים שנפלו בכל מלחמותיה של רומניה. הצחוק המר של הגורל היהודי.

אשר לאותו חייל, יוסף גרינברג, במותו נתגלה עוד פן לאותו צחוק מר של הגורל. בשנות השלושים של המאה הקודמת נמלטה מרוסיה, אשה יהודיה בשם סוסע. היא גנבה את הגבול לרומניה ועימה היה בנה אהרון, כבן 14, אותו מילטה בדרך זו מאימת החטיפה לצבא הצאר והשמד, שהיו נהוגים ברוסיה של אותן שנים. ברומניה, כך האמינה סוסע, תמצא בטחון לה ולבנה ולכל הדורות אחריהם. הם התיישבו בעיירה הרומנית מוינשט, שנודעה באוצרות הנפט שלה ושממנה יצאו במאה הקודמת גם ראשוני המתיישבים בראש פינה.

לימים הקים אהרון גרינברג משפחה ענפה, שכמעט כל צאצאיה מן הדור הנוכחי חיים כיום בישראל.

על שמו של החייל יוסף גרינברג נקרא בנו של אחד מאחיו שעלו ארצה, יוסי גרינברג, אגרונום, המתגורר בנתניה ומרצה במדרשת רופין. יוסי זה שירת כמובן בצה"ל וגם בנו הבכור שחר, עומד על סף גיוס.

חלק מן הפרטים בכתבה זו, ליום השואה, מופיעים בספר "מוינשטי, אגדה חיה" מאת בן העיירה סולומון שפירא, שיצא לאור לפני שנתיים בארץ, בשפה הרומנית. חלק אחר שייך לזכרון הקולקטיבי של משפחתי. החייל יוסף גרינברג היה דודנו של אבי המנוח.

מתוך: **"תל-אביב"**, שבועון מקומי של "מעריב", 20.4.1990

איציק ובריינה מנדל, השאירו שלוש יתומות קטנות

מרים הראל

סבי נרצח בפוגרום

סבי (מצד אמי), הרשקו מנדלוביץ' הגיע לדורוהוי מן הכפר קוללטני. הוא התפרנס מבית-מרזח שעמד ברחוב קוסטין 1, בכניסה למגרש שבו התקיים כל יום שלישי בשבוע, שוק הבהמות. סבתי נפטרה לפני לידתי ואני נקראתי בשמה - מלי. נולדו להם 11 ילדים אך רק ארבעה נשארו בחיים. מביניהם, ינקו מנדלוביץ' היה היחיד שזכה לעלות ארצה ונפטר כאן בשיבה טובה.

כאשר אבי, איציק מנדל שירת בצבא הרומני, הוצבה יחידתו בבסרביה. שם, בכפר קלמניץ הוא הכיר את אמי, בריינה, שהיתה אחת משבע בנותיו של השוחט המקומי ונשא אותה לאשה. היא באה עמו לדורוהוי ושם פתח אבי חנות מכולת, באותו בית שהיה בו בית-המרזח של סבי. המעבר לסביבה זרה ובלתי-מוכרת היה קשה מאוד לאמי, אך היא הסתגלה והצליחה לנהל בית לפי מסורת בית אביה (שלא היתה שונה בעצם, מזו ששררה בדורוהוי).

נולדו להם שלוש בנות: אני - מלי (מרים), יענטה (יהודית) ו-טובה (יונה). שלושתנו חונכנו באווירה דתית וציונית. אבי סיפר לנו רבות על ארץ-ישראל והביע את כיסופיו לעלות ארצה, אך תקוותו זו לא התגשמה.

אני למדתי בבית-הספר העברי, הנמצא במרחק הליכה ניכר מביתנו, למרות שבמחצית הדרך היה בית-ספר רומני. אבי רצה שאלמד עברית ויהדות. לא פעם סחב אותי על זרועותיו לבית-הספר בימי-חורף קרים וקשים של צפון רומניה.

הכל התנהל על מי מנוחות, עד אותו יום מר של יוני 1940. הצבא הרומני שנסוג בבהלה מבסרביה קיבל רשות לעשות שפטים ביהודי דורוהוי והסביבה. החייל הרומני היה ידוע בלהיטותו לטיפה המרה והמקום הראשון שאליו כיוון את פעמיו היה בית-המרזח. ביודענו זאת, עזבנו את הבית (שבו שכן בית-המרזח של סבי, כאמור). רק סבי נשאר בבית-המרזח, לשרת את החיילים המשתכרים. לאחר שהשתכרו כדבעי, השתוללו בבית ובזזו אותו, הם טענו את רוביהם והחלו לחפש אותנו. אותה עת ירד גשם זלעפות והם הוציאו אותנו החוצה, בגשם ובבוץ, התעללו בנו וירו לכל עבר. שכנתנו, שהיתה בהריון מתקדם נורתה בבטנה והעובר מת. היא נלקחה לבית-חולים ושכבה שם חודשים. בזמן שהחיילים הרומנים השיכורים השתוללו וירו לכל עבר, הצלחנו לברוח משם, אך סבי, שהיה יהודי זקן, מעל 80, לא יכול היה לברוח והחיילים ירו בו למוות, לנגד עינינו. הוא נפל על שפת הנחל שעבר ליד ביתנו ושכב שם כל הלילה. איש מאתנו לא העז לשוב לשם ולפנותו. שכנים רומנים טובי-לב ריחמו עלינו והסתירו אותנו בלול התרנגולות שלהם, שם שהינו כל אותו לילה. למחרת נרגעו הרוחות וחזרנו לביתנו. אבי ודודי הכניסו הביתה את גופתו של הסבא. בעיר הסתובבה עגלה, שאספה את המתים וקברו אותם בקבר-אחים.

אבי ודודי ניסו לשקם את העסק, אך השלטונות הרומניים חוקקו חוקים אנטישמיים והלאימו את עסקי היהודים.

אמי, שהיתה חולנית, נפטרה כעבור זמן קצר. אבי, שנשאר עם שלוש ילדות קטנות, בלי פרנסה, לא עמד לו ליבו והוא נפטר כעבור חודשיים. נשארנו, שלוש יתומות, עם דודנו הרווק, שעשה כמיטב יכולתו להיות לנו אב ואם.

כעבור מספר חודשים החלו גזירות הגירוש לטראנסניסטריה. למרות שהיתה הוראה שיהודי דורוהוי לא יגורשו, דאגו שלטונות העיר להעלים הוראה זו. הם הפיצו שמועות שתושבי אוקראינה הוגלו מאזור טראנסניסטריה וכל נכסיהם נשארו והם מחכים ליהודים שיבואו לשם. רבים התפתו ויצאו מרצונם הטוב לטראנסניסטריה. אלה היו השמועות שהתהלכו אז בעיר וכך קלטתי אותן. לאחר שנשלחו שני טרנספורטים לשם, החלו להסתנן ידיעות על מה שמתרחש באמת בטראנסניסטריה, ומי שלא "הספיק" לעלות לרכבות בדרך לשם, נשאר בעיר.

אנו, יחד עם הדוד, יצאנו בטראנספורט השני. מצאנו את עצמנו בגיטו שבעיירה שארגורוד. כעבור חודשיים מת דודנו מטיפוס. אנו, שלוש ילדות קטנות התייתמנו בשנית. סבלנו ממחלות, מרעב, מקור ומפחד אימים מפני החיילים הרומנים. אך איכשהו שרדנו וחזרנו לדורוהוי. שם הוכנסנו לבית-יתומים. אחרי זמן-מה עברנו לבוקרשט ומשם עלינו ארצה ב-1946, במסגרת עליית הנוער.

רבים מבני משפחתי, ביניהם דודי סטרול מנדל ודודתי בטי ושבעת ילדיה, מן העיירה הרצה, הוגלו לטראנסניסטריה וכולם ניספו שם, פרט לבן אחד, אברהם וייסמן, החי כיום בעכו.

כיום אני חיה בקיבוץ ניר-עם, שהייתי ממייסדיו, נשואה, אם לבן ולשלוש בנות וסבתא ל-12 נכדים.

אחותי יהודית חיה בירושלים ויש לה בת ושני נכדים.

אחותי הצעירה יונה חיה בבאר-שבע, יש לה בת ושני בנים וארבעה נכדים.

ד"ר רלו יונס

הרש יונס – האבוקה החיה

אני הנכד של הרש יונס, שנהרג בפוגרום בדורוהוי, בצורה אכזרית ביותר. מר שולימוביץ ז"ל, שתיאר בשעתו את הפוגרום ההוא, כתב שאף פעם אי אפשר יהיה לסלוח, או לשכוח, את התמונה של הרש יונס, שהוצת ובער כמו אבוקה. אני גדלתי עם סיפורים על סבי, על אישיותו ופעילותו. הרב וסרמן, שהיה בטיפולי הרפואי לפני יותר מ-20 שנה, סיפר לי לא פעם על סבי ועל פעילותו הענפה והסוף האכזרי שהיה לו. לאחר מות סבי, נקרא על שמו חברי היקר ר' הרש בוטנרו (בראון). לפני כשנה וחצי, בעיצומה של מלחמת המפרץ, בעת אזעקה על התקפת טילים, נפטר מדום לב, האיש שנשא את שם סבי.

בין היהודים הרבים מדורוהוי שהוגלו לגיטאות למחנות הריכוז בטראנסניסטריה, היו גם סבתי ודודי מצד אמי (רחל כהן ובנה אליעזר). הם לא חזרו משם.

דוד רוטרו

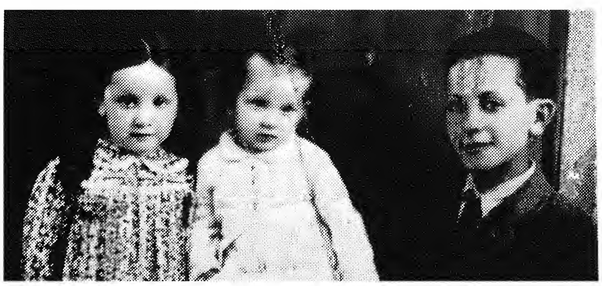
הם ירו בתינוקות

בתאריך 1.7.1940, יום שני, שעה 17:20, התחילה הטרגדיה במשפחתי. חיילים של צבא רומניה ערכו פוגרום בדורוהוי. אחותי שיינדלה רוטרו, בת חמישה וחצי חודשים, תינוקת, נורתה בליבה בזמן שינקה משד אמה ונפטרה מיד. הכדור שיצא מלבה חדר אל בטן אמי צילה, שבנוסף נפגעה מכדורים גם ביד וברגל. 15 שעות שכבה על הרצפה בלי לקבל שום טיפול. אחרי הרגיעה הביאו אותה לבית-החולים. כעבור כמה ניתוחים היתה הקלה במצבה, אך היא שכבה שבעה חודשים בבית-החולים. היא נשארה נכה 54% לכל ימי חייה.

אחותי השניה, פרומה, בת 4, נפצעה מהירי וכעבור שנה, עקב הפצעים, נפטרה במחנה ריכוז בטראנסניסטריה. סבתא אסתר דוידזון, ששהתה בביתנו, קיבלה כדור בראש ונשארה ללא הכרה שבעה חודשים. היא נפטרה אחרי סבל ויסורים רבים.

סבא ברקו דוידזון, איש ישר וצנוע, אחרי הטראומה שעברה עליו, חלה במחלת הטיפוס במחנה הריכוז ונפטר בשנת 1942. הוא קבור בקבר אחים בשארגורוד.

דודי שולים (שלום) דוידזון, שנשאר בעירנו אחרי עליית רוב יהודי העיר ב-1951, עזר ליהודים שנשארו והיו במצוקה, עד שנפטר ביסורים, בדורוהוי, בשנת 1987. גם אביה של אשתי, יעקב קזאקו ממיכאילן היה איש ציבור ועזר רבות לנצרכים בעירו.

דוד רוטרו ואחיותיו שנצחו: שיינדלה, בת חמישה וחצי חודשים (במרכז) ופרומה, בת ארבע, נפצעה אנושות ומתה אח"כ מפצעיה

משה בן-יפתח

זכרונות מהפוגרום

האירוע התרחש בכ"ה בסיוון ת"ש (1.7.1940), יום ב' אחר הצהריים, בשעה 2:30. את הפוגרום אני זוכר על כל פרטיו, כאילו היה זה רק אתמול. כבר עברו מאז 51 שנה, אבל הזיכרון הנורא אינו מש ממני. אי אפשר לשכוח, וכמה זמן שנחיה לא נשכח את הפוגרום הזה. נהרגו בו כ-150 יהודים. אשמתם היחידה שהיו יהודים. לולא ירד גשם חזק, היו נהרגים אלפים.

הקרבן הכי צעיר היה אחי יוסף ז"ל. הוא היה בן 15 וחצי. ה' ינקום את דמו. הצער והכאב לא משים ממני עד היום הזה, על האח בעל הידע הרחב והעמוק בכל השטחים ותפיסתו המהירה והבטוחה. כאשר שמע פעם אחת הרצאה או שיעור, זה הספיק לו למסור את מה ששמע, על כל הפרטים, ואפילו יותר טוב מהמורה. הוא למד בבית-הספר היהודי. הוא קיבל פרס ראשון כתלמיד מצטיין.

כאשר אחי יוסף ז"ל הגיע למצוות, קרא כבר בתורה בשבת, בחג, בימי שני וחמישי כאשר קוראים בתורה, ואפילו נעשה חזן בבית-הכנסת. כמו כן למד לתקוע בשופר. אמרו עליו שהוא "ילד פלא". ניבאו לו עתיד מזהיר. אבל חיילי משמר הגבול הרומני קיפדו את פתיל חייו ורצחו אותו בגיל כה צעיר. לו חי עד היום, ודאי היה מגיע, בשל כשרונותיו, לתפקיד רם ונישא. והצער גדול, על אף השנים שעברו.

אברהם קלמנוביץ', קרבן הפוגרום

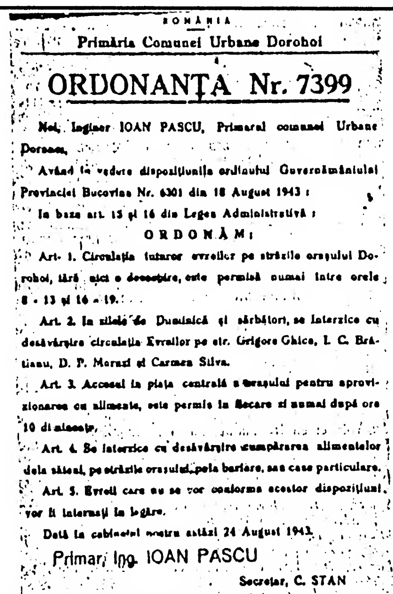
סמי עדן

אבי נהרג בפוגרום

לפני מספר שנים ביקרתי בניו-יורק ושם הוזמנתי כאזרח ישראלי יוצא רומניה, לעצרת-זכרון לקורבנות הפוגורמים ולחוקי האפליה שנגזרו על יהודי רומניה. בשולחן הנשיאות ישבו הסופר אלי ויזל, השגריר מאיר רוזן ונציגים אחרים של העם היהודי. כל אחד מהם דיווח על הארועים הטרגיים השונים שהתרחשו לעיניהם. הדיווח המושלם ביותר, לדעתי, שהתייחס לשנים 1930–1944, היה של אדם בשם בוטנרו. בדיווח זה, שבו דובר על כל הפוגרומים שעברו על יהדות רומניה, לא הוזכר דבר על העיר דורוהוי. כאשר הבעתי את מחאתי, לא קיבלתי תשובה מספקת.

על הסבל שעבר על משפחתי בתקופה זו, אני יכול למסור את הפרטים הבאים: ב-27.6.1940 נאלצה הממשלה הרומנית דאז למסור לרוסיה את האזורים בסרביה, בוקובינה וכמו כן חלק ממחוז דורוהוי. אני ואחי, לוני קלמנוביץ (עדן) ז"ל, היינו באותה תקופה בגדוד 29 של חיל הרגלים, בפרברי העיר צ'רנוביץ. הנסיגה של הכוחות הרומניים, נעשתה באי-סדר מוחלט. לאחר כיומיים של נסיגה הגענו עם הגדוד הנ"ל לאזור העיירה Varful Campului. כשנודע לאבי, אברהם קלמנוביץ ז"ל, שהגדוד נמצא באיזור זה, החליט לנסוע בכרכרה שלו, לבקר אותי ואת אחי. לאחר שהתראינו, הוא התכונן לחזור לדורוהוי. בזמן ההוא, כאשר עוד לא היה קיים קשר טלפוני ביתי, קצינים מהגדוד שלי ביקשו מאבי שימסור מכתבים למשפחותיהם. כאשר הוא חזר הביתה וביקש למסור מכתבים אלה, הוא נתפס ע"י מספר חיילים; ששדדו אותו וירו בו למוות. השלטונות ברומניה לא הסכימו לאשר בכתב, שאבי נהרג בפוגרום. הם טענו שמת מוות טבעי.

מצאתי לנכון לספר את העדות שלי, כיוון שעד היום, הסיפור המלא אודות הפוגרום בדורוהוי כמעט ולא הוזכר בשום עצרת זכרון, להוציא עצרת אחת שהתקיימה בשנה שעברה בבית-הכנסת ע"ש הרב גוטמן בתל-אביב, ובישיבה מיוחדת בכנסת בירושלים.

ROMÂNIA
Primăria Comunei Urbane Dorohoi

ORDONANȚA Nr. 7399

Noi, Inginer IOAN PASCU, Primarul comunei Urbane Dorohoi,

Având în vedere dispozițiunile ordinului Guvernământului Provinciei Bucovina Nr. 6301 din 18 August 1943;

In baza art. 15 și 16 din Legea Administrativă;

ORDONĂM:

Art. 1. Circulația tuturor evreilor pe străzile orașului Dorohoi, fără nici o deosebire, este permisă numai între orele 8 – 13 și 16 – 19.

Art. 2. In zilele de Duminică și sărbători, se interzice cu desăvârșire circulația Evreilor pe str. Grigore Ghica, I. C. Brătianu, D. P. Moruzi și Carmen Silva.

Art. 3. Accesul în piața centrală a orașului pentru aprovizionarea cu alimente, este permis la fiecare și numai după ora 10 dimineața.

Art. 4. Se interzice cu desăvârșire cumpărarea alimentelor dela săteni, pe străzile orașului, pela bariere, sau case particulare.

Art. 5. Evreii care nu se vor conforma acestor dispozițiuni, vor fi internați în lagăre.

Dată în cabinetul nostru astăzi 24 August 1943.

Primar, Ing. IOAN PASCU

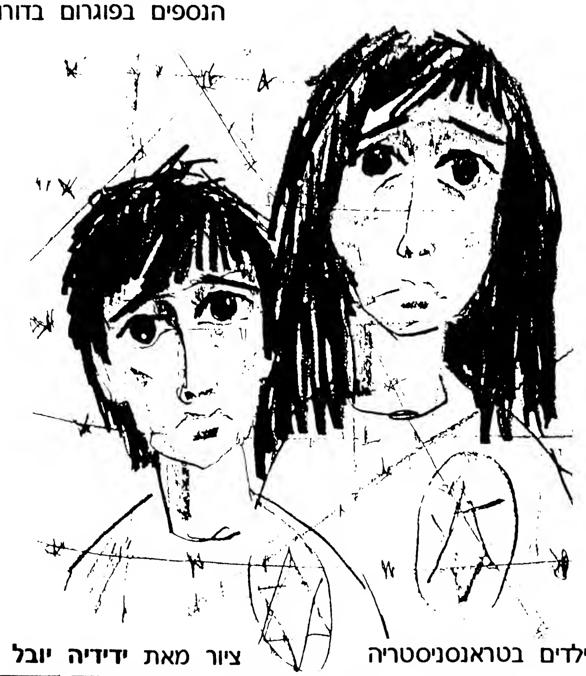
Secretar, C. STAN

הוראת ראש העיר מ-1943 על הגבלות שהוטלו על היהודים: עוצר, אסור קניית מזון מן האיכרים, סגירת חנויות יהודיות וכן איסור מעבר של יהודים ברחובות הראשיים בימי החגים הנוצרים

זהבה בלן

ניצבים פה היום יוצאי דורוהוי והסביבה,
לזכור ולא לשכוח את הזוועה הנוראה.
50 שנה עברו מאז הפוגרום והגירוש,
עדיין יקשה הלב יזעף ויחוש.
"חיות אדם" שאיבדו כל צלם אדם,
גרמו עינויים סבל ואבדון.
קשה לעכל ובמלים להביע,
רגשות ומחשבות בקול להשמיע.
בפוגרום נטבחו בידי משמר הגבול הרומני
נשים, גברים וטף, מאות יהודים.
אחריו הגירוש ע"י הנאצים - צלם אשמדאי
שגזרו מי לחיים - ולמי די.
נוכחים אנו באתר הנצחה כולו תפארה,
לאלה שאינם עוד, קול צעקה מרה.
ומחה ה' דמעה מעל כל פנים,
נוכח השלשלת הנמשכת ולא עוד מסכנים.
שארית הפליטה נמצאת במדינת ישראל,
ארצנו הקדושה שהובטחה לנו ע"י האל.
נתאחד ונתלכד כפי שחונכנו,
לתפארת העם והמולדת נהיה אנחנו.
כך נוכל להגשים שאיפות בכל המישורים,
על אדמת ישראל להיות יהודים גאים.

שיר זה, מאת זהבה בלן (רעייתו של יעקב בלן)
הוקרא בעצרת הזכרון ליד האנדרטה לזכר
הנספים בפוגרום בדורוהוי ובטראנסניסטריה.

ילדים בטראנסניסטריה ציור מאת **ידידיה יובל**

ד"ר שמואל בן-ציון

טראנסניסטריה

הגדרה גיאוגרפית-דמוגרפית

טראנסניסטריה לא היתה מעולם יחידה מדינית-פוליטית עצמאית. זו היתה יחידה אדמיניסטרטיבית מלאכותית, שנוצרה בתקופת מלחמת העולם השניה על-ידי השלטונות הרומניים וחדלה מלהתקיים מיד לאחריה, עם שחרור האיזור בידי הצבא הסובייטי, בחודשים מרץ-אפריל 1944. מאז ועד היום שייך שטח זה לבריה"מ. הגבולות הגיאוגרפיים של טראנסניסטריה, כפי שנקבעו בהסכם טיגינה שבין גרמניה לרומניה, מן ה-30 באוגוסט 1941, הם כדלקמן: במערב - נהר הדנייסטר; במזרח - נהר הבוג; בצפון - הקו המחבר את נהר ליאדובה עם באר; בדרום - הים השחור. שטחה של טראנסניסטריה היה כ-40,000 קמ"ר. העיר הגדולה היחידה בחבל טרנסניסטריה היא אודיסה, עיר נמל ותעשיה, בעלת אוכלוסיה של 600,000 נפש ובהם כ-180,000 יהודים (ערב מבצע "ברברוסה"). יתר הערים בחבל היו קטנות בהרבה, עם אוכלוסיה של 20-30 אלף נפש בגדולות שבהן (מוגילב, באלטה, גולטה, קופייגורוד וכו'). בטראנסניסטריה התגוררה אוכלוסיה שמנתה ערב המלחמה כשניים וחצי מיליון איש, מהם כ-1,800,000 אוקראינים ורוסים, כ-300,000 יהודים, מספר דומה של מולדאבים - רומנים, 125,000 מתיישבים גרמנים ובנוסף להם גם קבוצות אתניות קטנות יותר של טאטארים, ליטאים, בולגרים, יוונים ועוד.

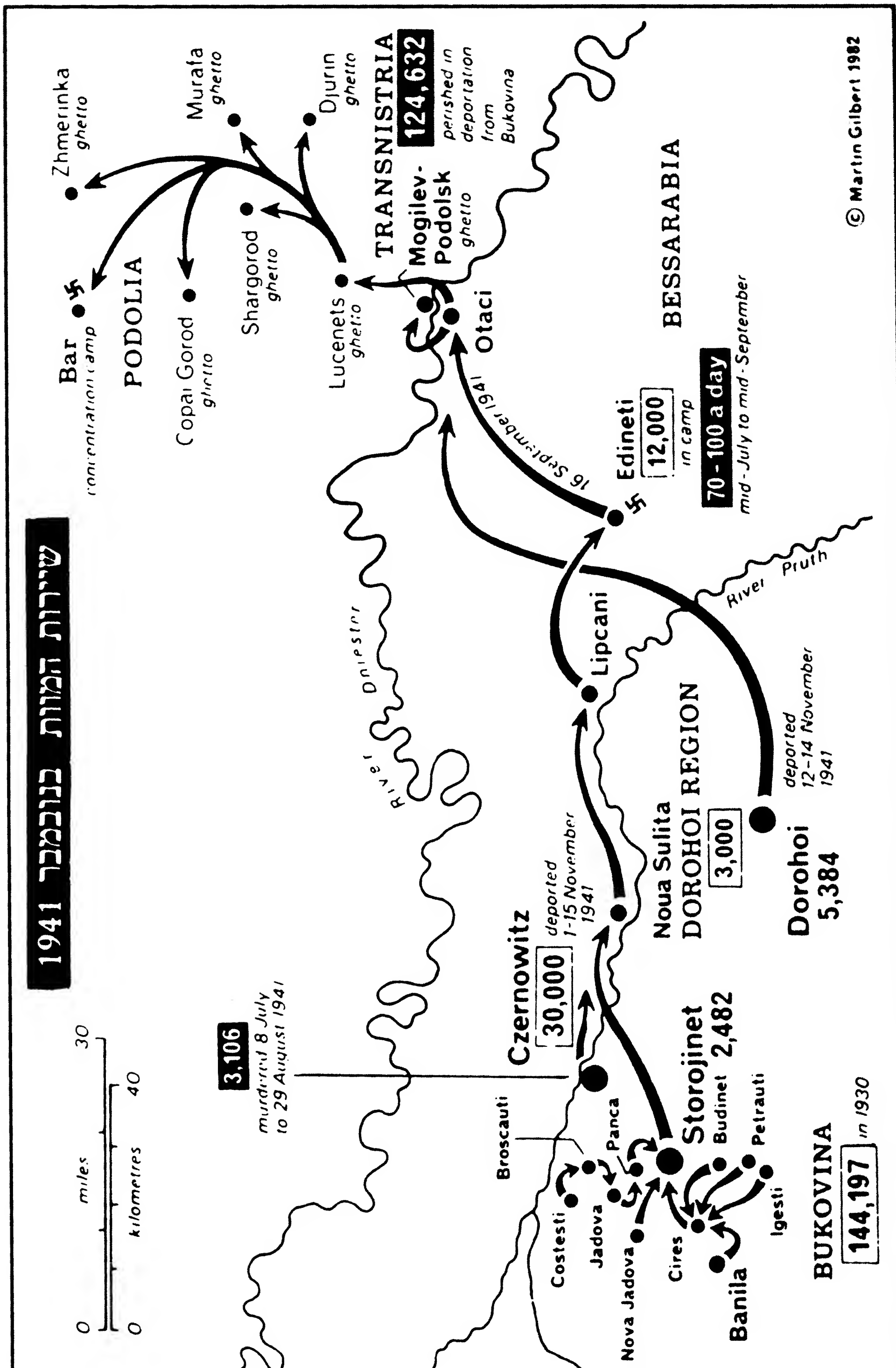
חיסול היהודים המקומיים

האוכלוסיה היהודית של טראנסניסטריה התרכזה בעיקר בערים. מרביתה, כאמור, התגוררה באודיסה. היו בחבל כמה עיירות, שבהן היוו היהודים את רוב האוכלוסיה.

מיד עם כיבוש האיזור נכנסו - בעקבות הצבאות הכובשים - יחידות האיינזצגרופה D הגרמניות והחלו בחיסול שיטתי של היהודים המקומיים. שיטות הרצח היו אלה הנהוגות ע"י האיינזצגרופן בכל מקום - ריכוז היהודים, הובלתם אל מחוץ לעיירה אל חפירה סמוכה או תעלה אנטי-טנקית ורציחתם בירויות. באופן זה חוסלה מרבית יהדות החבל (פרט לאודיסה) וניצלו רק כ-25,000 איש שהוסתרו על-ידי האוקראינים, ברחו ליערות או מצאו מסתור אחר. עם שוך גל הרציחות הראשון, כאשר התרחקו יחידות הרוצחים אל האיזור שממזרח לבוג, שבו שרידי היהודים המקומיים אל העיירות ההרוסות והחרבות וניסו לארגן מחדש את חייהם.

הגירושים לטראנסניסטריה

בראשונה נפלו לידי הצבאות המתקדמים מזרחה, אותם חבלים שסופחו ע"י הסובייטים - בסרביה וצפון בוקובינה. מיד עם כיבוש השטח החלו הרציחות, תוך שיתוף פעולה במלאכת ההרג בין האיינזצגרופן הגרמניות לבין הצבא הרומני. ע"פ המיפקד של שנת 1930, התגוררו בבסרביה כ-207,000 יהודים, מהם נרצחו בחודשים יולי - אוגוסט 1941 כ-165,000 נפש. מתוך אוכלוסייתה היהודית של צפון בוקובינה (כ-70,000 נפש) נרצחו באותם חודשים כ-6,000 איש. הגירוש המאורגן ורב ההיקף של היהודים לטראנסניסטריה החל ב-1 בספטמבר 1941. עם חתימת "הסכם טיגינה" ניתנה לרומניה יד חופשית באשר לטראנסניסטריה. מיד החלו בגירוש כל היהודים שנותרו עדיין בבסרביה אל מעבר לדנייסטר - הפעם מבלי להתקל בהתנגדות גרמנית. אל המגורשים לטראנסניסטריה צורפה גם אוכלוסיית החבלים הכפריים של צפון בוקובינה. מיד לאחר השלמת משימה זו החל הגירוש המאסיבי של יהודי דרום בוקובינה, יהודי צ'רנוביץ ויהודי מחוז דורוהוי.

ציור הגירוש לטראנסניסטריה

(ע"פ 1982 Martin Gilbert: Atlas of the Holocaust)

ההתארגנות במחנות ובגיטאות

בהגיעם אל הכפר שנועד להם, נדחסו המגורשים אל רפתות, דירים, אורוות, סככות פתוחות, מחנות צבא נטושים ובתים הרוסים, ללא חלונות ודלתות ולעיתים אף ללא גג. כל מקום שאיפשר מחסה כלשהו מפני הקור הנורא ששרר אותו חורף נתמלא בצפיפות נוראה. בלית ברירה השתמשו המגורשים בבגדים המעטים והבלויים שנותרו עליהם, גם ביום וגם בלילה. בכפרים הנידחים לא היתה כל אפשרות להתרחץ ובתי השימוש היו נדירים ביותר. הרעב המציק החליש את הגוף ובתנאי הצפיפות והתברואה הירודים התפשטו עד מהרה מחלות מדבקות, שהפילו חללים למאות ולאלפים. לא היו תרופות ולא בתי-חולים. סבון היה מצרך יקר מציאות. גוויות המתים התגוללו בבתים וברחובות ימים רבים ובמקומות אחדים לא נקברו כלל המתים, כי לא היה בכוחם של הקברנים לכרות קברים באדמה הקפואה. הקטלנית שבין המחלות המדבקות היתה טיפוס הבהרות.

לצורך גיוס הכספים המרובים הנחוצים להגשת הסיוע, התארגנה בבוקרשט "הוועדה האוטונומית לעזרה" (Comisia Autonoma de Ajutorare). הדמות הבולטת והפעילה בה היה פרד שאראגא. ועדה זו עסקה בפעילות התרמה נמרצת וגייסה סכומי כסף גדולים, בגדים וכו' מן היהודים במקום, וגם הצליחה, באמצעות בלדרים, לקבל אמצעים לא מבוטלים ממוסדות וארגונים יהודיים בחוץ-לארץ - בעיקר הג'וינט. כן פעלה "ועדת ההצלה והעזרה" בהגשת סיוע לחברי תנועות הנוער הציוניות והעסקנים הציוניים, בעזרת כספים שנתקבלו מקושטא, שם ישבו נציגי היישוב בארץ. והיו ארגוני עזרה נוספים, קטנים יותר, שגם הם העבירו עזרה למקורביהם, וזאת בנוסף לעזרה שנשלחה לקרובי משפחה. משלוחי העזרה גברו עם הזמן, בעיקר לאחר שנתברר לשליטי רומניה כי סיכוייה של גרמניה לנצח במלחמה הולכים ומתמעטים.

לאחר שהוקלה במקצת מצוקת הרעב, נרתמו ועדי הגיטאות למאבק כנגד מגיפת טיפוס הבהרות הקטלנית. הוכנו חדרי בידוד ובתי-חולים מאולתרים, אולם ההישגים במאבק זה היו צנועים ביותר, לנוכח המחסור בתרופות ובמכשירים רפואיים. רבים מאוד מן הרופאים שניסו להתמודד במחלה בידיים ריקות, נדבקו בה וניספו גם הם. באי-אלו גיטאות השתמשו במכשירי חיטוי שהגיעו מרומניה, אבל באחרים, במרוחקים, לבשה המגיפה מימדים כה נרחבים עד כי לא ניתן היה לעצור בה עוד. גיטאות אלה הוקפו גדר, אין יוצא ואין בא ושוכני הגיטו הופקרו לגורלם. בודדים שרדו והחלימו, למרות הכל.

מאבקם של הילדים להשרדות

קשה במיוחד היה מצבם של הילדים בכלל ושל היתומים בפרט. הקטנים שבהם, שלא ידעו עדיין את טעמה של ילדות שלווה ומאושרת, מצאו עצמם לפתע במצב שבו הוריהם לא יכלו עוד להמשיך ולתפקד, לקיים משפחה ולדאוג לצרכיה. על כן נאלצו הילדים, שנדחקו ע"פ רוב אל סוף התור לחלוקת המרק, וחזרו לעיתים קרובות בידים ריקות, לחזור על הפתחים, לגנוב ולהתחמק אל מחוץ לגיטו כדי לחפור באצבעותיהם הקטנות באדמה הקפואה בחיפוש אחר תפוח-אדמה או סלק ולהביאם הביתה אל המשפחה הרעבה. היו ביניהם שנאלצו לנבור באשפתות ולתלוש עשבים בשדה כדי להשקיט את רעבונם.

לעיתים הרחיקו הילדים בחיפושיהם אחר מזון וקרה לא פעם שלא שבו עוד מנדודיהם. אלה הוכו עד מוות בידי איכרים זועמים, שתפשום מתגנבים אל חצר משקם, לא מעטים נרצחו בידי ז'נדארמים אכזריים שגילו אותם משוטטים מחוץ לחומות הגיטו ואחרים התמוטטו בכפור העז, קופאים בתוך השלגים האין-סופיים של ערבות אוקראינה או נופלים טרף לכלבים וזאבים. עוד חמור מזה היה גורלם של הילדים היתומים והעזובים. חלקם התיתמו בימים הראשונים של המלחמה, כאשר הוריהם נרצחו מיד לאחר הכיבוש ואילו הם נותרו בחיים בדרך זו או אחרת. אחרים התיתמו משנפטרו הוריהם בנתיבי הגירושים, ממגיפת הטיפוס,

מרעב ומתשישות. אבל היו מספר מקרים בהם נטשו ההורים את ילדיהם, כאשר נגזר עליהם להשלח אל מחנות מהם לא שבים עוד, כמו סקאז'ינץ, פצ'ורה וכד'. במקרים אלה העדיפו ההורים להותיר את ילדיהם מאחור בחוצות הגיטו, בתקווה שיימצא להם דואג וחייהם ינצלו.

בית היתומים הראשון בטראנסניסטריה הוקם בגיטו מוגילב כבר באפריל 1942. לאחר מכן נוסדו בו שני בתי יתומים נוספים ובסך הכל פעלו בגיטאות טראנסניסטריה 14 בתי יתומים, מהם מסודרים ומרווחים, שסיפקו ליתומים מנת אוכל אלמנטרית, קורת גג, כסות וטיפול רפואי כלשהו. אחרים היו מוזנחים, ללא דואג, שנכשלו במרבית המקרים, להבטיח את צורכיהם המינימליים של הילדים. ע"פ דו"חות של "הוועדה האוטונומית לעזרה" שמשלחת מטעמה הורשתה לבקר בטראנסניסטריה בינואר 1943 ומרישומי הז'נדארמריה הרומנית לאותו חודש, ניתן ללמוד כי ב-14 בתי היתומים בטראנסניסטריה נמצאו אז 1842 ילדים, כשליש מהם בשלושת בתי היתומים של מוגילב. אלפי יתומים נוספים הוסיפו עדיין לשוטט בדרכים ובחוצות הגיטאות, מחוסר אפשרות לקלוט אותם במוסדות הקיימים.

שיבת המגורשים

בשלהי 1942, משהחל להתהפך גלגל המלחמה, התגברו מאמצי ההנהגה היהודית ברומניה לשם הצלת אחיהם הנמקים בטראנסניסטריה. באופן פרדוקסלי, מאמצים אלה קיבלו תנופה דוקא לאחר כשלונם של הגרמנים להביא לגירוש יהודי רומניה אל מחנות ההשמדה בפולין, בשלהי הקיץ של 1942. לגרמנים נודע כי ממשלת רומניה יוזמת תוכניות אלטרנטיביות - הגירתם של כ-70,000 מיהודי טראנסניסטריה לארץ — ישראל, דרך נמל אודיסה, תמורת סכום של שלושה מיליארד ליי, במטבע זר, שישתלם על-ידי הארגונים היהודיים הגדולים בעולם.

בדרך זו, חשבו הרומנים שיוכלו "לצוד שתי צפורים ביריה אחת" - גם להיפטר מן היהודים (מבלי לחסל אותם) וגם לקבל תמורתם סכום נאה במטבע זר. הגרמנים התנגדו בכל תוקף לתוכנית זו והיא אמנם נכשלה, אולם עצם הנכונות של ממשלת רומניה לפתוח במשא-ומתן, הוליד תוצאות חיוביות בהמשך, במיוחד לנוכח המפלות הכבדות בחזית סטאלינגרד ומספר האבידות של הצבא הרומני בחזית הרוסית. לאחר כשלון תוכנית ה-70,000 ניסתה ההנהגה היהודית להשיג את שיבתן של קבוצות מסויימות, שגורשו לטראנסניסטריה ממניעים פחות "חמורים", ע"פ הקריטריונים של ממשלת יון אנטונסקו.

אי לכך נערך בסתיו 1943 מיפקד כללי, שבו נרשמה סיבת הגירוש של כל אחד מן המגורשים. בהסתמך על מיפקד זה החלה חזרתם של אלה שגורשו משום שהשתמטו מעבודת הכפיה, מגורשים באשמת שוא של פעילות קומוניסטית וגם קבוצות אחרות, כמו נכים, אלמנות ויתומים של הנופלים במלחמות רומניה, קציני צבא לשעבר וכו'. בשלהי דצמבר 1943 הוחזרה קבוצה גדולה יותר, של כ-6,400 איש ממחוז דורוהוי. אלה גורשו לטראנסניסטריה בגלל "טעות מינהלית": מחוז זה סופח ב-1933 לבוקובינה, ומשניתנה הפקודה לגרש את כל יהודי בסרביה ובוקובינה, נכללו גם הם בגירוש, למרות שמחוז דורוהוי היה שייך למולדובה ולרגאט מימים ימימה.

התקרבותו של הצבא הסובייטי אל גבולות טראנסניסטריה, בשלהי 1943, הגבירה את האינטנסיביות של המשא-ומתן להחזרת המגורשים. ההנהגה היהודית ברומניה, בראשותו של וילהלם פילדרמן השתדלה מאוד להציל את אלפי היתומים והדיון בעניינם נמשך במשך כל שנת 1943, עם עליות ומורדות. לבסוף שוכנעה ממשלת רומניה לאפשר את שיבתם של היתומים מאב ואם, מבני 12 ומטה. לאחר דין ודברים ממושך הועלתה תקרת היתומים המורשים לשוב עד לבני 15. אולם ההיתר הרשמי להחזרתם ניתן רק בראשית 1944.

שתי משלחות יצאו לטראנסניסטריה לארגן את שובם של הילדים. בראש המשלחת הראשונה, שיצאה לחלק הצפוני של טראנסניסטריה, עמד פרד שאראגא, ואילו לחלקה הדרומי יצאה משלחת בראשותו של דאדו (דוד) רוזנקרנץ. ב-6 במרץ 1944 נכנסו לתחנת הרכבת של יאסי שתי רכבות: האחת מצפון טראנסניסטריה ובה

1,425 ילדים והשניה מדרום החבל, עם 484 ילדים. הילדים חולקו בין קהילות רומניה השונות ע"פ רשימה מוכנה מראש וזמן קצר לאחר מכן הוחל במאמצים להעלות אותם לארץ-ישראל. מתוך 1,909 היתומים שהוחזרו מטראנסניסטריה, עלו במהלך שנת 1944, 1,105 ילדים. הגורל המר התאכזר לחלק מהם. 61 מיתומי טראנסניסטריה, שעברו את כל מדורי הגיהנום שם, אבדו על סף הצלתם באסון הטביעה של האניה "מפקורה", אוגוסט 1944. יחד עמם טבעו עוד כ-250 מעפילים.

מחשש שמא תוטל עליו האשמה במותם של שארית הפליטה בטראנסניסטריה, הורה השליט הרומני להחזיר ב-14 במרץ את כל המגורשים לרומניה. ימים ספורים לאחר מכן נכנסו הסובייטים אל מוגילב ולאחר מכן שוחררה גם דרומה של טראנסניסטריה. בנסיבות האלה לא ניתן היה להבטיח שיבה מאורגנת של הניצולים. רבים עשו את דרכם לרומניה ברגל, אחרים בעגלות, ברכבות ובכל דרך אפשרית, כשהם מתערבבים בחיילים הרומנים ובאנשי הממשל הרומני, שעשו גם הם את דרכם מערבה.

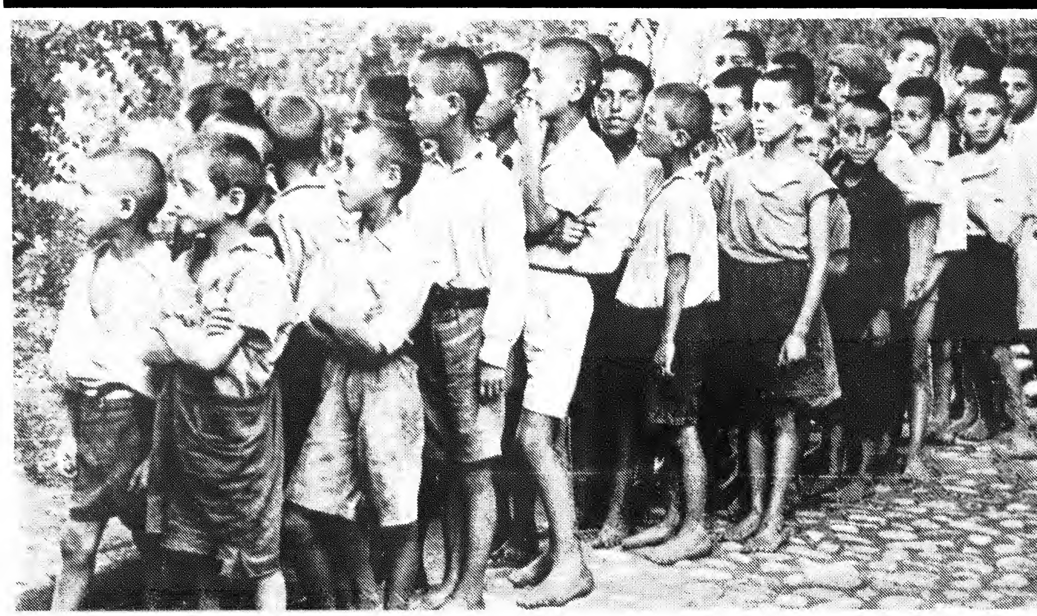
כ-50,000 ניצולי טראנסניסטריה הגיעו לרומניה, לעיתים אחרי חודשים ארוכים של שירות בצבא האדום, אליו גוייסו ע"י הסובייטים עם כיבוש השטח בידם, ולפעמים אחרי עבודה מפרכת במכרות חבל דונבס, לשם נשלחו. אחרים חזרו לרומניה אחרי נדודים במקומות שונים, בחיפושיהם אחר שרידי משפחתם וקהילתם. מרבית הניצולים עלו ארצה בסוף שנות ה-40 יחד עם יתר יהודי רומניה שעלו בהמוניהם. במשך השנים הם שיקמו את חייהם. רובם מצאו את מקומם בחברה הישראלית, הקימו משפחות והחלו פרק חדש בחייהם. אך הסיוט של חיי היסורים בטראנסניסטריה לא נטש רבים מהם עד עצם היום הזה והוא עולה מדי פעם מחדש, כמו היה זה חלום בלהות.

הכותב, ד"ר בן-ציון הוא היסטוריון באוניברסיטת חיפה

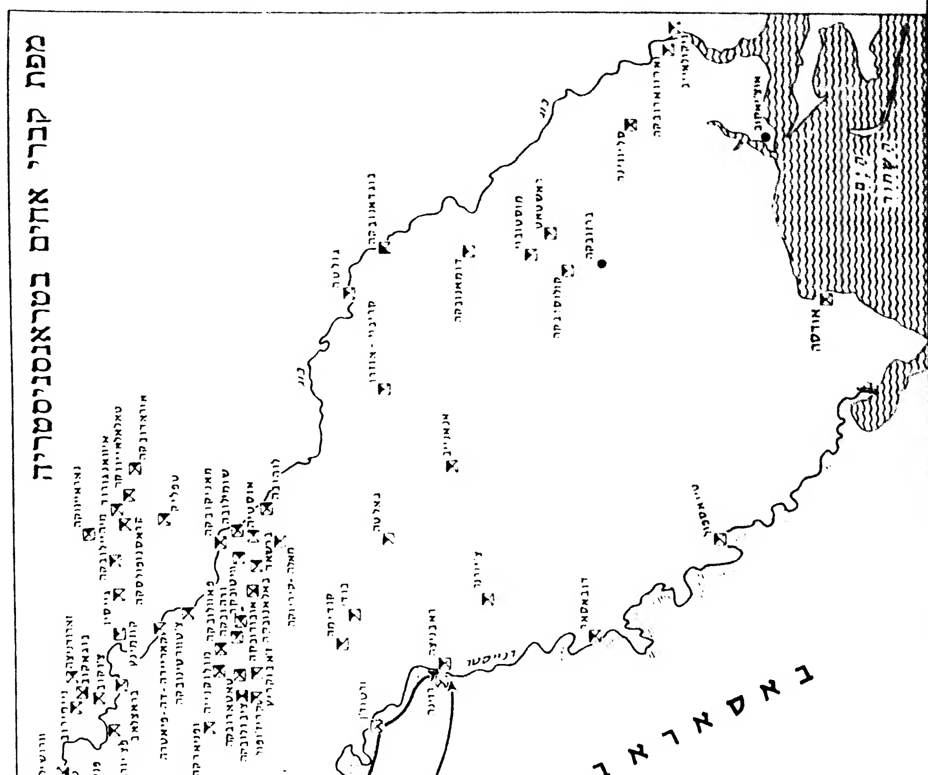
יהודי דורוהוי והמחוז בשואת טראנסניסטריה

3,938 יוצאי מחוז דורוהוי ניספו בטראנסניסטריה.

לפי הרישומים השונים גורשו 10,368 יהודים יוצאי מחוז דורוהוי לטראנסניסטריה החל מאוקטובר 1941. 3,938 מהם ניספו ברעב, בקור, במחלות וברציחות של הז'דארמים הרומנים. 6,430 הצליחו לשרוד ולאחר שתדלנות אצל השלטונות ברומניה, הם הורשו לשוב לביתם. החל מ-8.12.43 החלה החזרת יהודי מחוז דורוהוי - רובם לעיר דורוהוי עצמה.

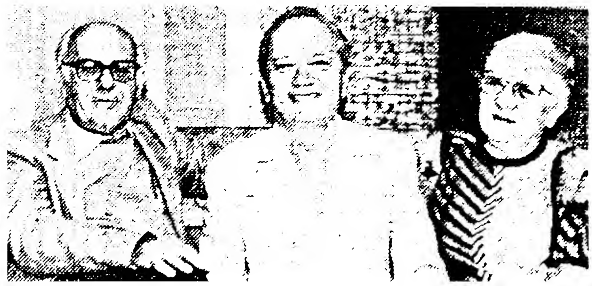
ילדים יהודים בטראנסניסטריה. מארכיון "יד ושם"

מפת טראנסניסטריה; המחנות והגיטאות

אבי לפ

לאחר 50 שנה פגשו האחים את האשה שהצילה אותם

פגישה נרגשת אחרי חמישים שנה צילום **נחום סגל**

שני האחים בזמן המלחמה

...לא בכל יום קרה נס חנוכה. לאחים **דוידוביץ** ולאחים **דב (בוציו) ודולפי מייט** זה קרה השבוע. לאחר 50 שנה פגשו האחים את מי שהצילה אותם נתקופת מלחמת העולם השניה.

הסיפור מתחיל בחורף 1941, בעיירה דורוהוי שברומניה. משפחת מייט, כמו משפחות יהודיות רבות, נפלה קרבן לטרנספרים שביצע צבא רומניה. האם חוה ושני בניה, דב (8) ודלפי (5), הופרדו מאבי המשפחה, שנשאר ברומניה ונשלח למחנה עבודה. השלושה צורפו לקבוצה גדולה של יהודים, אתם נדדו במשך זמן רב. הקבוצה, שרבים ממנה מתו בדרך, הגיעה לבסוף לשארגורוד שבאוקראינה.

חיה (רייכר) דוידוביץ ובעלה אברהם, שהגיעו לשארגורוד באחד הטרנס-פורטים הקודמים, אספו את בני משפחת מייט, ונתנו להם מחסה ואוכל. דב: "לולא חסכה מפיה את האוכל ונתנה לנו, היינו מתים מרעב". חיה מנסה להמעיט מחשיבות מעשיה: "זה היה טבעי שאתן להם אוכל ומחסה".

מספר חודשים מאוחר יותר נפטרה האם, בגיל שלושים, ושני הילדים נשלחו לבית יתומים, ממנו הוחזרו לרומניה, אל האב. חיה, שבעלה נפטר בינתיים, נשארה בשארגורוד עד לשחרור העיר ע"י הרוסים, במרץ 1944, ואז חזרה לעיירת מולדתה סוצ'בה שברומניה. באחד הימים בשנת 1946 נשמעה דפיקה על דלת ביתה. דב ודלפי הגיעו בחברת אביהם, להודות לה על כל מה שעשתה למענם. מאז ועד השבוע לא נפגשו.

דב ודלפי עלו לישראל ב-1948, והתיישבו בנהריה. כעבור מספר שנים עבר דב לקרית מוצקין. חיה עלתה לארץ ב-1951. תחילה גרה בקרית אתא, ואח"כ עברה לקרית ביאליק. במשך 30 שנה גרו חיה ודב במרחק של 300 מטר זו מזה, ולא ידעו על כך. חיה: "כל השנים חשבתי לעצמי, מה קרה עם הילד הזה, שהיה כמו בן בשבילי. התגעגתי אליו". דב: "כל הזמן חשבתי עליה, ואפילו שלחתי פעם מכתב לקהילה בדורוהוי ושאלתי עליה. הם לא ידעו".

שלמה דוד, יו"ר ארגון יוצאי דורוהוי והסביבה: "השנה, לזכר 50 שנה לשואת יהדות רומניה, הקמנו אנדרטה לקדושי מחוז דורוהוי, בבית העלמין בחיפה. חיה הגיעה אף היא לאזכרה, בתקווה למצוא את האחים. היא זכרה את שם המשפחה שלהם. באזכרה פגשה מכר, שסיפר כי דב ודלפי באו לארץ עם עליית הנוער ואולי עזבו אח"כ לארה"ב. בדקנו אצלנו ברשימות, ולא מצאנו את כתובותיהם. הצעתי לה להוציא אגרת לאלף בתי האב שאנו יודעים את כתובותיהם. ידענו שהסיכוי קלוש. לפני כשבועיים פנו אלינו שני אנשים, שהדבר נודע להם דרך קרובים. אחד מהם היה דב".

("הד הקריות", 21.12.90)

משלחת של ועדת העזרה מבקרת בטראנסניסטריה

אחד מן הגורמים שהכבידו על ארגון הסיוע של ועדת העזרה בבוקרשט, היה העדר נתונים מדוייקים על צורכי המגורשים ומספרם במקומות השונים. כן חסרו פרטים מרובים שבידיעתם תלויה מידת היעילות של החשת העזרה. על כן חתרה ועדת העזרה לקבל רשות לשגר לטראנסניסטריה משלחת, לשם בחינת המצב ואיסוף הפרטים הדרושים בו-במקום. ואמנם, לאחר משא-ומתן ממושך נענה משרד הפנים (הרומני) לבקשה זו בינואר 1942. בבוא אלכסיאנו, מושל טראנסניסטריה לבוקרשט, התייצבה לפניו משלחת בת שלושה אנשים, נציגי ועדת העזרה. המושל הצהיר באוזניהם בציניות גלויה, כי היהודים מתקיימים במוגילב בתנאים טובים מאלה של יהודי בוקרשט. על כן, הוסיף, הוא מתנגד בכל תוקף לשיגור משלחת לטראנסניסטריה. ואכן לא יצאה המשלחת לדרכה.

אולם כשלון זה לא הרתיע את חברי הוועדה להמשיך במאמציהם, ובשלהי 1942 ניתן האישור המבוקש למסע זה. המשלחת, שבראשה עמד פרד שאראגא, יצאה לטראנסניסטריה ב-31 בדצמבר 1942, בליוויו של נציג הממשלה. עם חברי המשלחת נמנו: עו"ד יוסף עבר-כהן, המהנדס יעקב שכטר ויחיאל מארקוביץ'. כנציג הממשלה שוגר יוליו מומויאנו, שונא יהודים מובהק ואחד מראשי המפלגה האנטישמית של גוגה-קוזה. כן צורף אל המשלחת קצין. משימת המשלחת היתה לפי הגדרתו של שאראגא: "לבדוק אם אמנם נמסרו הסכומים והחפצים, שנשלחו דרך ממשל טראנסניסטריה, לידי המגורשים; לבוא במגע עם ראשי הגיטאות, כדי לעמוד מקרוב על המצב במקום כהווייתו ולהציע צעדים למען שיפור המצב ע"י יצירת מקומות עבודה". המשלחת החליטה גם לחקור את האפשרויות להטבת המצב בתחום הגיהות. מלבד המטרות הרשמיות האלה, התכוונה המשלחת אף לבדוק את סדרי המגעים החשאיים ולשקוד על שכלולם.

המשלחת הגיעה לאודיסה בליל 1 בינואר 1943, ולמחרת היום נתקבלה אצל המושל אלכסיאנו. לפני שנכנסו חברי המשלחת לחדר המושל, שהטיל את אימתו על רחבי טראנסניסטריה כולה, יעצו להם ראש מחלקת הפנים וראש הז'נדארמריה, קולנול אילייסקו, להיות "צנועים" במשאלותיהם ולפעול אך ורק לפי המלצותיו של המושל.

אלכסיאנו קיבל את המשלחת בנוכחותם של עוזריו ושל מומויאנו, מלווה המשלחת מטעם שלטונות בוקרשט. בפתח דבריו השמיע איומים ואמר לחברי המשלחת כי בהתנהגותם תלוי אם אמנם ישובו לרומניה או לאו. "סורו" - אמר למשלחת - "רק אל המקומות שארשה לכם לבקרם, ודברו רק עם מי ועל מה שאתיר לכם". בנאומו, שהיה גדוש הערות אנטישמיות, האריך את הדיבור על "הפשעים" שביצעו כביכול היהודים, וסיכם באומרו כי "העונשים" ניתנים בהתאם למידת הפשעים. לדעתו היה ביקור המשלחת מיותר לחלוטין. כן טען, כי מסיבות בטחוניות אין באפשרותו להרשות למשלחת "לטייל" כחפצה. משום כך הוא אינו מסכים כי תבקר אלא בבאלטה, במוגילב ובמקום נוסף שייקבע ע"י מפקד הז'נדארמריה - ותו לא.

ראש המשלחת שאראגא הדגיש בדברי תשובתו, כי מטרת בואה של המשלחת היא לתרום להקלת הסבל, דבר שאין להוציא אל הפועל אלא תוך מגע ישיר עם המגורשים במקומות השונים. מאחר שלא ניתן לבקר בלמעלה ממאות המחנות, הרי הוא מבקש לאפשר פגישות אזוריות עם נציגי כל המקומות שבהם נמצאו מגורשים. הצעה זו נתקבלה.

מן הראוי לציין כי מומויאנו העלה במעמד זה את בעיית ההגירה היהודית, ואף הציע כי השבועון של "מרכז היהודים" יפתח בתעמולה נמרצת למען הגירת היהודים מרומניה. כן המליץ על הפצת שבועון זה בטראנסניסטריה. ואמנם, באותה עת שקלה ממשלת אנטונסקו תוכנית להגירת היהודים. מגמתו של מומויאנו היתה דירבון ממשי של ההגירה ועל כן ביקש לכונן "משטר שיאפשר ליהודים הנמצאים בטראנסניסטריה לנהוג ברכושם הנותר ברומניה כרצונם"

מתוך: **ספר הקהילות**, יד ושם

עצרות זכרון לזכר הנספים בפוגרום דורוהוי, טראנסניסטריה והשואה

זה כעשרים שנה ויותר, נערכות כל שנה עצרות זכרון לזכר חמשת אלפים יהודים ויותר מתוך קהילות מחוז דורוהוי, אשר נספו בפוגרום בדורוהוי, בטראנסניסטריה ובנסיבות אחרות בשואה. הפוגרום בדורוהוי ב–1940 היווה תחילת השואה של יהדות רומניה.

עד הקמת האנדרטה בבית העלמין בחיפה ב–1986, קיימנו עצרות זכרון בבתי–כנסת שונים בחיפה וכן קויימו עצרות זכרון בתל–אביב, רמת–גן ובאר– שבע. למרות המרחק בזמן, יותר ויותר מתכנסים ביום השנה לשואת יהדות מחוז דורוהוי ורבים הם אלה אשר נולדו לאחר השואה ובאים להתייחד עם הסבים, הקרובים ולחוש את השורשים.

לרוב הנספים בשואה אין קבר בישראל והאנדרטה בחיפה מהווה מקום להתייחדות וזכרון.

יום יום, עוד אבן, עוד נר, עוד דמעה, עוד סימן שמשאירים אלה הבאים להתייחד, לזכור, להתפלל, עם תקווה לעתיד כי נחיה כאן בארץ לבטח.

יוצאי דורוחוי והסביבה (סבני, דרבני, מיהלני, רדאוץ, הרצה)

ORIGINARI DIN DOROHOI SI IMPREJURIME (SAVENI, DARABANI, MIHAILENI, RADAUTI, HERTZA)

50 שנה	50 שנה
מאז הפוגרום	מאז הגירוש
בדורוחוי	לטרנסניסטריה

לזכור ולא לשכוח!

אזכרה

לקדושי דורוחוי והסביבה

אשר נספו בפוגרום, טרנסניסטריה ובשואה.

יום ב׳, כ״ה סיון תש״ן (18.6.90)

בשעה 16.30 בבית העלמין הישן בחיפה

ליד האנדרטה של קדושינו

● הנחת זרי פרחים (תרומת מר טרנאוציאנו מקס, מיוצאי דורוחוי שחקן אידי לשעבר)

- זר לזכר קדושי דורוחוי ע״י: עו״ד לוזניאנו פטר - יו״ר אחרון של קהילת דורוחוי

גב׳ קסלר ג׳ני - שחקנית התיאטרון האידי

-מר זיגי מונטה - שחקן התיאטרון העירוני

-ד״ר ביטרמן וילהלם - מנהל מחי אורולוגית ביה״ח נהריה

-זר לזכר קדושי סבני ע״י: ד״ר בן-ציון שמואל, היסטוריון השואה באוניברסיטות חיפה

ד״ר סגל ינקו - רופא בכיר

גב׳ רוזנפלד שרה - בתו של הרב בורשטיין בן ציון ז״ל, רב עיירת סבני

מר קופל יעקב אדרת - איש ציבור

דרבני ע״י: מר פינשטיין זאב, מנהל ביה״ס אורט ק. ביאליק

מר מיכאלוביץ אריה - מנהל ביה״ס אורט ק. אתא

מר ברבלטה ויקטור

גב׳ טריגר שיפרה

הרצה ע״י: מר סגל אברהם

גב׳ אשנזון גוסטה

גב׳ אריאלי חנה

מר שוויצר אורל

...אי דורוחוי והסביבה שנפלו במערכות ישראל

גב׳ משולם מלי

ומר שוושא (צ׳אושו) צבי

IRGUN IOTZEI DOROHOI

ORGANIZEAZĂ MARȚI 10 IUNIE 1980 (26 Sivan 5740) ORA 18.00, LA HAIFA ÎN TEMPLUL CENTRAL DIN STR. HARAV HERTZOG NR. 5.

COMEMORAREA

a 40 ani de la POGROMUL DIN DOROHOI și a celor decedați în timpul deportărilor în Transnistria. De asemenea vor fi comemorați toți acei tineri — aparținînd colectivității dorohoiene — care au căzut în războaiele de apărarea Patriei noastre — Israel.

Vor lua cuvîntul d-nii: SHLOMO DAVID, președintele organizației, IDOV COHEN, publicist și scriitor, fost deputat în Knesset, Rabin MIHAL WASSERMAN, Avocat IOSEF EBERCOHN, membru în conducerea Baroului Tel Aviv, ISRAEL LEWANON, președintele Consiliului religios al Haifei, H. IANCULOVICI, în numele Primăriei Haifa și S. SULIMOVICI, secretarul organizației și supraviețuitor din pogrom.

אזכרה

לקדושי **דורוחוי והסביבה**
אשר נספו בפרוגרום, טרנסניסטריה
ובשואה

ביום א', כ"ז סיון תשמ"ח (12.6.88)
בשעה 16.30 בבית העלמין הישן בחיפה
ליד האנדרטה של קדושינו.

ישאו דברים:

מר **יצחק ארצי** – חבר כנסת.
רב **משה מרדכי טוביאס.**
מר **ישראל לבנון** – יו"ר המועצה הדתית בחיפה.
מר **חיים ינקולוביץ** – חבר הנהלת עירית חיפה.

תפילת אזכרה
ע"י החזן יהודה ווסרמן

ארגון יוצאי דורוחוי והסביבה (סבני, דרבני, מיהלני, רדאוף, הרצה)

Originari Din Dorohoi si imprejurime (Săveni, Darabani, Mihăileni, Rădauti, Hertza).

עיריית חיפה

עיריית חיפה

יד זכרון ליהדות רומניא
הועדה לציון 50 שנה לשואת יהודי רומניה

עצרת זכרון

לקדושי דורוחוי והסביבה
אשיר נספו בפרוגרום, טרנסניסטריה והשואה.
יום א' כ"ז סיון תשנ"א (9/6/91)
בשעה 16:30 בבית העלמין הישן בחיפה
ליד האנדרטה של קדושינו.
התכנסות החל משעה 14:00.

321-ינ"ר-פ"י

יושב־ראש הכנסת

ירושלים, כ"ב באייר התשנ"א
6 במאי 1991

<u>ברכת יושב ראש הכנסת לכנס יוצאי דורוחוי 9.6.91</u>

השנה אנו מציינים 50 שנה לשואת יהודי רומניה בה הושמדו מחצית מהיהודים שנמצאו ברומניה ערב מלחמת העולם השניה.

לאחר הסכם מולוטוב-ריבנטרופ, פרצה האנטישמיות שהיתה קיימת כבר זמן רב, ביתר שאת, וכאשר נערכה לוויה בעירכם, דורוחוי, ניצלו אנטישמים רומנים את ההלוויה להתנפל על יהודים בבית העלמין, והרגו כ-200 יהודים. אחרי פוגרום זה נערכו פוגרומים בבוקרשט, יאסי, וכמעט בכל הערים והעיירות, ובהם נרצחו אלפים רבים.

מתוך למעלה מ-800,000 יהודים שהיו ברומניה ערב מלחמת העולם השניה, קרוב למחצית הושמדו בשואה האיומה.

עם השחרור נהרה יהדות רומניה, כרוב "שארית הפליטה" לכוון ארץ-ישראל בדרך לא דרך והשתלבה בתקומת מדינת היהודים, במחתרת, בצה"ל, ברוח ובחומר, והגיעה לפסגה כמעט בכל אחד מתחומי חיינו העיקריים.

מכובדיי,

ששה מיליון מאחינו נרצחו בשואה. אנו זכינו והיום אנו יושבים על אדמתנו, מדינתנו, המבצר שנותן את הבטחון שכל מה שעבר על עמנו בגולה, לא יחזור עלינו שוב.

ברוכים תהיו!

בכבוד רב,

דב שילנסקי

אזכרה

לקדושי **דורוחוי** והסביבה
אשר נספו בפרוגרום, טרנסניסטריה
ובשואה

ביום ד', כה' סיון תשמ"ט (28.6.89)
בשעה 16.30 בבית העלמין הישן בחיפה
ליד **האנדרטה** של קדושינו

ישאו דברים:

דברי פתיחה – מר **דוד שלמה**
מר **ישראל לבנון**, יו"ר המועצה הדתית בחיפה
רב **יוסי ווסרמן** – רב חיל הצנחנים
פרק תהילים – הרב **זלמן פרנקל**

תפילת האזכרה
ע"י החזן **יהודה ווסרמן**

פסיפס אישי של יוצאי מחוז דורוהוי

* במושב ציפורי בגליל התחתון, רוב המתיישבים הם יוצאי מחוז דורוהוי וביניהם **נתן כרמלי, אברהם מיכאלוביץ', אברהם מיכאלי, יוסף סגל, רוזיקה סטולרו, פרץ**, ואחרים.

* **שאול (ליקה) וייסמן** מדורוהוי הוא מנהל בית ספר תיכון דתי בבת ים ומן הדמויות הבולטות בחיים התרבותיים – הרוחניים בע"ד. עוד בנעוריו הצטיין בלימודיו ובקשריו החברתיים היפים עם חבריו בדורוהוי.

* **ענת (ג'נט) פליישר**, ממשפחת **רפפורט** מדורוהוי, היא רעייתו של פרופ' **עזרא פליישר**, חתן "פרס ישראל" בספרות.

* **ישעיהו לזרוביץ'**, יליד דורוהוי, הינו ניצב במשטרת ישראל, בדרגה מקבילה לאלוף.

* הרב **יצחק חלמיש** מבני-ברק, חתנו של הרב **פנחס וסרמן** מדורוהוי, הינו הרב ראשי של משטרת ישראל ושירות בתי הסוהר.

* **זאב שוורץ**, מיוצאי מחוז דורוהוי, הינו יו"ר התאחדות עולי רומניה באשקלון.

* **הרש בוים**, מיוצאי דורוהוי, הינו יו"ר התאחדות עולי רומניה בנצרת עילית.

* **נתן פורת (פיטארו)** מדורוהוי, הינו סגן מנהל אדמיניסטרטיבי של בית-החולים "איכילוב" בתל-אביב.

* **יצחק נחשוני**, חתנו של הרב **זלמן פרנקל**, מדורוהוי, הוא עורך השבועון הדתי "יום שישי".

* **איזו גוט**, יליד דורוהוי, עד לאחרונה מנצח של מקהלות הילדים היהודים בדורוהוי ובבוקרשט, עלה ארצה ומתגורר עם משפחתו בחיפה.

* **מרדכי (מוטקה) לבנון** (לשעבר **ביילופולסקי**), עתונאי בכיר, בעבר עורך עתון "כל בו" בחיפה, התחנך וגדל בדורוהוי.

* **קורינה רוזנטל**, מורה בקרית אתא, היא בתו של הסופר והחוקר המפורסם **סטפן אנטים**, יליד דורוהוי.

* **איזו (יהודה) דולציה** מדורוהוי הוא מבכירי "תנובה" בתל אביב ומעל לכל אדם חביב על רבים ועוזר לרבים.

* פרופ' **יוסף שטיין**, יליד דורוהוי וכעת בבאר-שבע, מן הפעילים בעבר של תנועת "דור חדש" בדורוהוי לאחר מלח"ע השניה, הינו הבן של **גוסטב שטיין** ז"ל, מן המנהיגים של הציונים הכלליים בדורוהוי, יחד עם המנוח **מאיר דנסקר**.

* בפקידות הבכירה של השירות הממשלתי בארץ ישנם רבים מיוצאי מחוז דורוהוי, ביניהם **ינקו לינסקר**, מראשי משרד האוצר בתל-אביב, וכן **רודולף חיימוביץ'**, מנהל אגף במשרד המסחר והתעשיה בירושלים.

* **דולפי פרל**, מעמודי התווך של חיי התרבות והאמנות היהודית בקהילת דורוהוי לאחר מלח"ע השניה, הוא כעת מורה בחינוך הטכנולוגי בחיפה.

* בישוב בית-אל גר **לייב מוסקוביץ'**, דור רביעי **לאליעזר-זאב מוסקוביץ'**, שהיגר מדורוהוי לארה"ב בסוף המאה ה-19. **לייב מוסקוביץ'** עלה מארה"ב ומלבד העיסוקים האוניברסיטאיים שלו, הוא המתרגם לאנגלית של מהדורת התלמוד המפורש של הרב **עדין שטיינזלץ**.

* הרב **שלמה לזרוביץ'** מבני-ברק הגיע ארצה מדורוהוי כאשר היה תינוק והוא בנם של **אוטיליה ומוריץ לזרוביץ'**. הרבנות אינה קרדום לחפור בו ועיסוקו העיקרי והנדרש ע"י רבים הוא כתיבת ספרי תורה, תפילין ומזוזות.

* **ארנסט קרוצ'רו** מצפת, יליד דורוהוי, פעיל מאוד במאבקים מקצועיים של ביה"ח הממשלתי בצפת והינו חבר המזכירות הארצית של הלבורנטים הרפואיים.

* **מקס טרנו (טרנאוציאנו)** מחדרה היה בצעירותו פעיל ציוני בדורוהוי ובשנות ה-50 שחקן ידוע בתיאטרון היידי ביאסי. בהיותו כעת בעסקי פרחים, נוהג הוא כל שנה לשלוח זרי פרחים כדי להניח אותם על האנדרטה שלנו בחיפה ביום הזכרון השנתי לזכר הנספים בשואה.

* "**קוקולה**" הוא **שעיה אברמוביץ** מדורוהוי, כעת בתל-אביב ואשר הכינוי שלו הוא למעשה "ידיד של כולם", הן בדורוהוי והן כאן בארץ.

* רבים מיוצאי דורוהוי והסביבה עברתו את שמותיהם. משפחת **סקאג'יו** עלתה ארצה מדורוהוי רק לפני מספר חודשים וכבר הם ישראלים לכל דבר. **לופו סקאג'יו** אבי המשפחה הוא כעת **זאב שגיא** ובניו נקראים בשמות פרטיים עבריים, **מורן ואילן**. הם גרים בחיפה.

* שני אחים, יוצאי דורוהוי, בשני מסלולים בארץ: ד"ר **קלמן בוטנרו**, רופא אזורי של קופ"ח בראשון לציון **ואריה (לייבוש) בוטנרו** מחיפה, מהנדס מזון ראשי של ביהח"ר "גון" לשימורי דגים.

* **קוקה טישלר**, יוצאת דורוהוי, המתגוררת עשרות שנים בכפר תבור עם משפחתה, כותבת לנו: "הגענו כחלוצים ונשארנו חלוצים עד היום".

* ד"ר **שמעון קרוויטורו** מדורוהוי, רופא נשים ידוע בנתניה, מפעילי "הנוער הציוני" בעבר בדורוהוי, הינו מן המתמידים בהשתתפותם בארועים של ארגוננו.

* בירושלים חיות עשרות משפחות מיוצאי דורוהוי והסביבה. נציין את ד"ר **ליאון גריסרו**, רופא ילדים ורעייתו ד"ר **שלי גריסרו**, מרצה באוניברסיטה העברית וכן את המהנדס **יחזקאל ("חיינה") גריסרו**, אשר היה מן הפעילים המרכזיים של "הנוער הציוני" בדורוהוי וכעת מהנדס ב"תנובה" ירושלים.

* בחולון ישנה "מושבה" של שבט **פיטארו**, שהוריהם היו בעלי קונדיטוריה מפורסמת בדורוהוי. ביניהם: ד"ר **גרשון פיטארו** – רופא בכיר, וכן **ראובן, ברקו ודוד** – כולם **פיטארו**.

* האחים **מרקו ואיזו בקאלו** הם בעלי עסקים בעיר התחתית בחיפה, מאז בואם ארצה, בעת מלחמת השחרור. לפני כן היו פעילים בתנועת "הנוער הציוני" בדורוהוי. אביהם, **מוריץ בקאלו** ז"ל היה יו"ר קק"ל בדורוהוי.

* **אברהם דפנה (לורברבאום)** היה מן המייסדים של ארגון יוצאי דורוהוי ומן הפעילים הנלהבים בעבר. בשנים האחרונות היה פעיל בתחומים ציבוריים וכעת מתגורר באחד הישובים ביו"ש, ועוסק בקליטת עליה. דפנה הוא בעל ידע מעמיק בנושאי יהדות.

* פרופ' **אפרים דוד** הוא מראשי החוג להיסטוריה באונ' חיפה. אביו, עו"ד **קרול דוד** מקרית ים, הוא יליד דורוהוי.

* **סנדו מלקס**, יליד דורוהוי, מן הפעילים החביבים של ארגון יוצאי דורוהוי בעבר, מתגורר בחיפה.

* ד"ר **רובין קופילוביץ**, רופא שינים מדורוהוי, הוא אחת הדמויות הנערצות בכפר סבא. אשתו **קלרה** היא ילידת דאראבאן, בתו של **מרדכי גרינברג** ז"ל, אחיו של **שמואל גרינברג** ז"ל. שניהם שייכים לאחת המשפחות המכובדות בקהילת דאראבאן.

* שלוש אחיות ואח אחד, אשר נעוריהם וחינוכם בדורוהוי: בנותיו ובנו של המורה לעברית **יוסף הירש**: **רחל (רשלה) הירש** – מרצה בכימיה באוניברסיטה העברית בירושלים; **סופי הירש** – עובדת במפעל באזור ת"א; **רבקה רוזנהאק** – גרה בירושלים; **משה הירש** – פקיד בכיר במשרד המשפטים בוונצואלה.

* ביום **5.9.91**, מספר ימים לפני ראש השנה תשנ"ב התקיימה קבלת פנים חגיגית לכבוד הרב **פנחס וסרמן** שליט"א מדורוהוי, לרגל היותו תושב ירושלים. נציגי מוסדות ברכו את הרב והוא יתמנה כנראה לרבם של יוצאי רומניה בבירה.

* ברחוב ניסנבאום בשכונת נוה שאנן בחיפה ישנה "מושבה" של כ-12 משפחות יוצאות דורוהוי והסביבה וביניהן **טוצה דוד**, פקידה בכירה בחברת בזק בחיפה, ילידת דאראבאן. בעלה המנוח **אוזי דוד** ז"ל היה כימאי במרכז הרפואי רמב"ם.

* שני אחים יוצאי דורוהוי, **מרדכי ודוד ספיר**, הם עובדים בכירים בחברת מקורות באזור המרכז.

* ד"ר **איזידור יגר** מדורוהוי היה עד לאחרונה מנהל מחלקה בבית-החולים אבראבנאל בבת-ים. רעייתו, ד"ר **אריקה יגר**, גם היא מדורוהוי, (בתו של **אפרים פומרליאנו** ז"ל), היתה מנהלת מעבדה ביוכימית של קופ"ח במחוז יפו. הבן ד"ר **גבריאל יגר (אגר)** ממשיך את מסורת הוריו והוא רופא אורטופד בביה"ח אסף הרופא.

* בדצמבר 1990 נהרג בתאונת דרכים **מרקו צ'אושו** ז"ל, יליד דורוהוי, שהיה מעמודי התווך של בית-הכנסת "שבת

אחים" בצפת ואיש חסד וצדקה. אשתו **גיזלה**. המורשת המשפחתית נמשכת עם **חנה** הבת, מזכירה רפואית בביה"ח רמב"ם והבן **יצחק**, עובד "מקורות" בצפון.

* **סמי גודריך**, יליד דורוהוי, היה שחקן של התיאטרון האידי בבוקרשט במשך 27 שנים וכעת מופיע בלהקות שונות בשפת האידיש בישראל ומתגורר בבת ים.

דאראבאן

* ד"ר **מאיר רוזן**, שגריר ישראל לשעבר בארה"ב וכיום מנהל ה"בונדס" בארה"ב, קשור במוצאו לעיירת דאראבאן. אמו **מינה ברץ** ז"ל, היתה ילידת דאראבאן.

* **פיינשטיין זאב**, יליד דאראבאן, הינו מנהל קרית החינוך של "אורט" בקרית ביאליק.

* **מיכאלוביץ אריה**, יליד דאראבאן, הינו מנהל בית ספר תיכון מקצועי "רוגוזין" בקרית אתא.

* בכפר הרא"ה ליד חדרה מתגוררים מספר יוצאי דאראבאן, ביניהם ר' **שמואל-אלי נאמן** ובנו **מנחם נאמן**, מנהל בית-ספר באיזור.

* עו"ד **מאיר מולודיק**, יליד דאראבאן, היה סגן ראש עירית רמת-גן.

* **ברץ חיים**, יליד דאראבאן עד לאחרונה מנהל בית ספר תיכון באשקלון.

* **ויקטור וחיים ברבלאטה**, שני אחים יליד דאראבאן וכעת גרים באיזור חיפה. האחים **ברבלאטה** הם מן המתמידים בהשתתפותם בעצרות הזכרון של ארגוננו, במשך עשרים השנים האחרונות.

* **קרן שמעון** (לשעבר **קרוץ**), יליד דאראבאן, הינו מנהל בית האבות באזורי בצפת ואיש צבור ידוע ומקובל. אביו **קרוץ משה** ז"ל ניספה בשואה בטרנסניסטריה.

הרצה

* בקיבוץ חניתה ישנה קבוצה של חברים, יוצאי הרצה, אשר הם מן המתיישבים הראשונים, וביניהם **ברקו ברקוביץ', מינה זנגר ופרומה ליפשיץ**.

* בחיפה חיים שני אחים נחמדים, שותפים גם לעסק אחד, **חיים סגל**, יליד מיכאילן **ומרקו סגל**, ילידי הרצה. שניהם היו בילדותם במחנות טראנסניסטריה יחד עם הוריהם ושם **ניספה** אביהם **משה סגל** ז"ל. **חיים סגל** היה בנעוריו מן הפעילים בתנועת בית"ר בפוקשאן.

מיכאילן

* **ליאון קרפ**, יליד מיכאילן, הוא מן המקובלים בין יוצאי רומניה בחיפה בזכות מעשיו היפים. מי שנכנס למסעדה הרומנית שלו ברחוב הנביאים, מיד נופל מבטו על "תעודת הוקרה" מטעם "ארץ ישראל היפה", על פעולתו ועזרתו למען הזולת.

* **גב' מרים אייזנטל**, ילידת מיכאילן, הינה כעת תושבת קרית מוצקין. יש לה מאזן של גבורה ומעשים טובים רבים. מן הראוי לציין כי עשתה רבות במוגילב אשר בטרנסניסטריה להציל רבים מבני משפחתה וביניהם את **מריאן גבריאל**, בן אחותה, וכן את אחותה **ביילה ואגנר** ומשפחתה.

* **יחזקאל כהן**, יליד מיכאילן ואחיו של **אידוב כהן** כעת חקלאי ותיק, ממייסדי המושב השיתופי אלוני אבא.

* **הרמן רחמוט** ז"ל, יליד מיכאילן, הלך לעולמו ב-9.11.91. בהיותו ילד היה במחנות בטראנסניסטריה ובצעירותו היה מפעילי "הנוער הציוני" בדורוהוי. חבריו זוכרים אותו כאציל נפש ובעל אופי אריסטוקרטי. השאיר אחריו אשה - **מלכה** שתי בנות - **ודד ורותי**. יהי זכרו ברוך.

סאוון

* **אריה סלומון** (בן + 90), עד מאה ועשרים), יליד סאוון, הוא מן המתיישבים הראשונים בנתניה בשנות ה-20. אחיו, גם הוא יליד סאוון, נהרג בפרעות 1929.

* **רות נוביק**, מרצה אוניברסיטאית בחינוך, היא אשתו של ד"ר **נמרוד נוביק**, מנכ"ל מדיני לשעבר של משרד החוץ. הוריה של רות הם **אלקה ויוסף סטרול** מסאוון, פעילים ומתנדבים בקהילה בחולון.

* **רינה מור**, מלכת היופי - מיס יוניברס בעבר הינה הבת של **אפרת (צ'רנה) מסינגר**, ילידת סאוון.

* ד"ר **רודולף לזרוביץ'** - מיוצאי סאוון - הינו אחד התשבצאים הידועים בעתונות הישראלית בשפה הרומנית.

* **יהושע זונטג**, מיוצאי סאוון, הנו מראשי התאחדות עולי רומניה באשדוד.
* עו"ד **משה אבידן** מפתח-תקוה, יליד סאוון, מוצאו ממשפחה ידועה בעיירה. אמו היתה **רחל אובאדאני**.
* ד"ר **ינקו סגל**, יליד סאוון, היה עד לאחרונה מבכירי הרופאים הרדיולוגיים בבית-החולים "רוטשילד" בחיפה. אחיו **פויו סגל** ז"ל נהרג בפרעות של "רכבת המוות" ביאסי.
* שלושה אחים יוצאי סאוון בחיפה, שייכים **למשפחת אורנשטיין**, אשר תרמה רבות בעבר לקהילה המקומית. האחים הם **מרדכי** (מראשי ארגון יוצאי דורוהוי והסביבה בישראל), **יצחק ויעקב אורנשטיין**.
* בין יוצאי סאוון בארץ: האחים **יוסיפוביץ** – ד"ר **סמי יוסיפוביץ**, ד"ר **אדולף יוסיפוביץ ויוסף יוסיפוביץ**, עסקן **ציוני** בעבר, שהיה שנים רבות מן הפעילים של יוצאי רומניה בנתניה.

רדאוץ

* בתו של **לופו בויננ'ו**, מיוצאי רדאוץ וכעת חבר מושב גני יוחנן, היא אשתו של שדר הטלוויזיה **דן שילון**.
* בקיבוץ חוליות ישנן שתי משפחות ותיקות אשר מוצאן מרדאוץ: ברכה **פנטר ומלכה קויפמן** (בתו של הרב **דוד בורשטיין** ז"ל).
* מר **בר-דויד קלמן**, יליד רדאוץ פרוט ובן הרב הגאון **דוד בורשטיין** ז"ל מכהן כיושב ראש הועד של בית הכנסת ומרכז קהילתי תורני "משכנות ישראל" ברמת גן.
* ד"ר **רחל מעיין** היא אמנם ילידת הארץ ומנהלת המעבדות של קופ"ח באזור השרון, אבל הוריה הם ילידי רדאוץ וסבא שלה הוא ר' **דוד בורשטיין** ז"ל.

ויהי אור... מדורוהוי

במקרה, או לא במקרה, רבים מיוצאי מחוז דורוהוי עובדים בחברת החשמל בארץ, חלקם בתפקידים בכירים. יוצאי מחוז דורוהוי גאים בשורשים שלהם, מקיימים קשר חברתי ביניהם. נציין כאן ח"י עובדים משלנו:

מרדכי קרפט – מהנדס ראשי; **יונה שווייצר** – מנהל תחנה, חיפה; **הרמן שכטר** – מנהל אתר הפחם, תחנת רוטנברג; **יוסי לרנר** – ראש מדור, רוטנברג; **שלמה רז** – מנהל מחלקת תכנון רשת, מחוז הצפון; **מריאנה משה** – ראש מדור בכיר, רשת ארצית; **פאולה קולר** – מהנדסת-כימאית, חיפה; **ביאנקה ברקוביץ** – מהנדסת-כימאית, חדרה; **יאנקו כספו** – מהנדס-כימאי; **ז'אן ליבל** – מומחה לקווי מתח עליון, רשת ארצית (גמלאי); **בלה מאירי** – מהנדסת מתכננת; **עדי נדלר** – סגן ראש מדור; **יעקב אברהם** – מהנדס מתכנן; **מרצ'ל שילר** – מהנדס מתכנן; **יהושע מרקוביץ** – מהנדס מתכנן; **דידי פייביש** – מהנדס מתכנן; **מיקי צ'אושו** – מהנדס מחקר ופיתוח; **משה לור** – טכנאי תפעול, חדרה.

סאוון

סָאוֶון (Săveni), עיירה בצפון הבל מולדובה, מחוז דור־רוהוי (Dorohoi), 33 ק"מ מצפון־מזרח ל־בוטושאן (Botoșani). במקורות היהודיים: "סיוועו מתא דיתבא על נהר באשאה ועל נהר פאדרוגא".

אוכלוסייה יהודית

שנה	מס'	אחוז היהודים בכלל האוכלוסייה
1831	71	11.7
1838	270	
1860	518	
1886	1,413	50.1
1899	1,803	50.1
1910	1,730	
1930	1,774	27.5
1941	2,003	26.4
1942	—	
1947	1,200	

עד גמר מלחמת העולם הראשונה

תעודת הייסוד הרשמית של העיירה ניתנה בשנת 1816, בימי שלטונו של הנסיך סקארלאט קאלימאקי (Scarlat Calimachi); עד אז היה במקום כפר גדול, אולם למעשה הלה ההתפתחות שהפכה אותו לעיירה רק בימי שלטונו של הנסיך יוניצא סטורזא (Ioniță Sturza, 1822—1828), שהביא יהודים לעיירות שתחת חסותו (ע"מ). הרומנים שישבו במקום היו איכרים, והשגשוג החל עם בוא היהודים. לאחר חתימת חוזה אדריאנופול (Adrianopol, 1829) נוצרו אפשרויות נוספות לפיתוח כלכלי של המקום, ונראה כי אז החלה גם התארגנות הקהילה. כעבור זמן מה היתה ס' למרכז סחר התבואה. היהודים עסקו במסחר ובמלאכה, ואחד מהם אף חכר אחוזה. בשנת 1839 אנו מוצאים ברשימת משלמי המסים 23 סוחרים ובעלי מלאכה יהודיים ואף לא נוצרי אחד.

ב־1843 הוקם ב־ס' בית הכנסת הראשון. ב־1848 הוקצה שטח לבית עלמין, וב־1856 קיבלו היהודים את המגרש להקמתו, וכן מגרשים לבית הספר ולמקווה טהרה. באותה שנה חתמו נציגי הקהילה חוזה עם בעלת האחוזה, במטרה להגדיל את אוכלוסיית העיירה ע"י הפרחת מסחרה. חוזים והסכמים דומים נחתמו גם בשנים הבאות.

ב־1896 התחוללו פרעות ביהודים. ראש העיירה הזעיק ז'אנדארמים, בטענה שהיהודים הם שמרדו. היהודים נעצרו ברחובות ובדירותיהם והובאו לקסרקטין, שם עונו באכזריות. 14 מהם הובאו לעיר־המחוז, דורוהוי, שם שוחררו על ידי עורך דין, אך הוא העמידם למשפט על ביזיון השלטונות.

ב־1901 נוסד ביה"ס של הקהילה. ב־1910 למדו בו 156 תלמידים.

בימי מרד האיכרים, במארס 1907, פרצו איכרים לעיירה, היכו ביהודים, גזלו והחריבו את חנויותיהם.

ב־1910 היו בין יהודי ס' 180 סוחרים, 131 חייטים, 54 סנדלרים, 7 פחחים, 17 נגרים ו־169 בעלי מקצועות אחרים.

בין שתי מלחמות העולם

אחרי מתן האמאנציפאציה ב־1919 השתתפו היהודים גם בחיים הפוליטיים המקומיים. מ־1921 עד 1937 (עליית ממשלת גוגא־קוזא Goga-Cuza) שימש תמיד יהודי כסגן ראש העיירה. ב־1930, בבחירות למועצת העיירה, זכתה רשימת המפלגה היהודית בניצחון חשוב ומתוך 14 חברי מועצת העיירה היו 6 יהודים.

האנטישמיות לא היתה פעילה במקום. היה רק סניף קטן של מפלגת קוזא. "משמר הברזל" לא היה מיוצג כלל בעיירה.

היהודים עסקו במסחר התבואה, בגידול צאן ובכל תוצרת הצאן — גבינה, עיבוד עורות וכו'. מספר בעלי המלאכה ביניהם היה גדול, והם היו מאורגנים בארגון משלהם, "ארגון לעזרה הדדית", שהקים אולם גדול לפעילות תרבותית כגון סרטים, הצגת מחזות ואסיפות. כמו כן היו ביניהם כמה בעלי מפעלים קטנים הקשורים באופיו החקלאי של המקום: טחנות וביח"ר לשמן. שני מפעלים גדולים בסביבת העיירה — ביחה"ר לסוכר ב־ריפיצ'ן (Ripiceni, ע"ע) והטחנה הגדולה ב־האנשט (Hănești, ע"ע) העסיקו גם הם יהודים מ־ס' כספקי חומר הגלם למפעלים אלה. בין יהודי ס' היו גם חוכרי יערות וקרקעות.

התנועה הציונית ב־ס' החלה לפעול אחרי הכרזת באלפור (1917). היו במקום סניפים של תנועות הנוער "ביתר", "גורדוניה" ו"השומר הצעיר". בכפר ולאסינשט (Vlăsinești), במרחק 2 ק"מ מ־ס', הוקמה ב־1924 חוות הכשרה חלוצית. בין החלוצים הראשונים שעלו מרומניה היו גם כמה מאנשי ס'. ב־1926 יסד סניף הנשים הציוניות במקום גן ילדים עברי. היו בעיירה שתי ספריות ציבוריות: אחת של ההסתדרות הציונית והשנייה של חוג הקריאה ("Cercul de lectură").

ב־1924 הופיעו צלבי קרס על קירות בית הספר היהודי, בעיקבות פעולתם של ראש העיירה ומפקח בתה"ס הממלכתיים, שרצו למנוע את פתיחת שנת הלימודים בביה"ס היהודי ולחייב את ההורים לרשום את ילדיהם לביה"ס הממלכתי.

עד 1925 סבלה הקהילה ממחלוקת שנמשכה 10 שנים, ובה היה מעורב רב הקהילה שעמד בראש קבוצה מתומכיו, אם כי הקהילה ניתקה את קשריה עמו. הכנסות הקהילה נבעו רק ממס הבשר, דמי הלימוד בבית הספר והכנסות בית העלמין. מס חבר לא נגבה. היו במקום 7 בתכ"נ, ביניהם אחד של החייטים. הקהילה החזיקה גם מושב זקנים, ומקווה טהרה ששימש גם בית מרחץ ציבורי. כן פעל במקום בנק שיתופי לאשראי זעיר שהוקם בעזרת הג'וינט.

השואה

בתקופת שלטון "משמר הברזל" (ספטמבר 1940—ינואר 1941) כמעט ולא היו פרעות ביהודי העיירה. משטרה לגיונרית לא הוקמה במקום, משום שלא היה בו סניף של "משמר הברזל".

בתוקף החוק הכללי (ע"מ) הוחרמו מידי היהודים עדרי הצאן שלהם ונכסיהם החקלאיים.

חודשים אחדים לפני פרוץ המלחמה נגד בריה"מ, הפכה ס' למקום ריכוז של צבא רומני. במאי 1941 גברה המתיחות והגיעה לשיאה. היהודים לא העזו לפתוח את חנויותיהם אלא לשעות אחדות ביום. המצב הכלכלי הלך מדחי אל דחי ומעשי שוד נגד היהודים היו לדבר יום ביומו.

ב־20 ביוני 1941 נלקחו כל הגברים היהודיים מגיל 16—60 למשטרה ומשם נשלחו ברגל לתחנת הרכבת אונגורן (Ungureni), במרחק 11 ק"מ מ־ס'. שם הועלו על קרונות בקר ונשלחו למחנה הריכוז ב־טארגו־זיו (Târgu-Jiu), אליו הגיעו לאחר 8 ימי נסיעה בתנאים קשים ובצפיפות גדולה. רק בתחנה אחת בדרכם, ב־מאראששט (Mărăşeşti), הורשו אחדים מהם לרדת ולקנות מצרכי אוכל.

אחרי פרוץ המלחמה נגד בריה"מ (יוני 1941) פונו הקשישים, הנשים והטף שנותרו ב־ס' לעיר־המחוז דורוהוי. קודם לכן הוצאו כולם אל מחוץ לעיירה, באמתלה של חיפוש נשק בבתיהם. תוך כדי כך נשדדו דירותיהם. יו"ר הקהילה הצליח, לאחר השתדלויות, לקבל רשות עבור כל משפחה להעמיס את חפציה הנחוצים על עגלות. השוד נמשך גם בתקופת ההכנות לפינוי. לאחת הדירות נכנס חייל רומני למטרות שוד, ומשניסתה צעירה, לוצי פרץ (Luci Perct), להגן על אביה מפניו, ירה בה החייל והרגה במקום.

ב־דורוהוי (ע"ע) התאכסנו המפונים אצל קרוביהם או אצל משפחות יהודיות.

באוגוסט שוחררו הגברים מ־טארגו־זיו והגיעו גם הם ל־דורוהוי. שם היה גורלם כגורל יהודי המקום.

ב־8 בנובמבר התחיל הגירוש לטראנסניסטריה. אחדים הובלו דרך אונגן (Unghcni) ואחרים דרך אטאקי (Atachi). משם הלכו ברגל, בעוד חפציהם נשארו בקרונות הרכבת. בין המגורשים היו גם זקנים בני 90 שנה וכן משותקים. רבים קפאו מקור ומתו בדרך.

לאחר השחרור חזרו ל־ס' רק כמחצית היהודים שהיו בה קודם לכן.

תי"ל

הארכיון הכללי לתולדות ישראל
RM 160.

ארכיון יד ושם
JM 1220; 03/1908; פ—934/95; 03/1721; PKR/I—16 (51—60); 111 (1241—51).

ארכיון ו. פילדרמן
18 (18, 84); 19 (45).

ארכיון מ. קארפ
III, 223—24; VI, 15.

ביבליוגרפיה
גוטליב, שמואל נח: אהלי שם. פינסק, תרע"ב, עמ' 532.
קלויזנר, ישראל: חיבת ציון ברומניה. ירושלים, תשי"ח, עמ' 62.

שמואל כהן

סאוון, עיירת ילדותי

אי־שם בבקעה ליד נחל
שוכנת עיירה דדומה.
שם היתה עריסת ילדותי,
עיירת נעורי הקסומה.

טמונים בלבי זכרונות
על בתים ורחובות נקיים,
אילנות בצידי הדרכים
וריח מתוק של ורדים.

זכור לי עדיין החדר החם,
שולחן וסביבו ספסלים
הרבי הזקן, החכם
והחומש שהיינו לומדים.

מהדהד באוזני עוד השיר,
שהיינו שרים בשדות,
בל"ג בעומר, הרחק מן העיר
ובידינו חצים וקשתות

איכם עכשיו ילדים
והיכן אושרי נעלם?
חלפו ביעף השנים,
הן לא יחזרו לעולם.

דדומה ליד נחל בדד עוד שוכנת
עיירה שצלילה כבר דם.
עמוק בליבי, זכרה מפעם,
לא אשכח את סאוון לעולם.

אריה אברהמי

תולדות הקהילה

העיירה Saveni נוסדה בתחילת המאה ה-19, על גדות נחל קטן באשאו (יובל של הנחל זיזיה, המזרים מימיו לנהר פרוט, החוצה ומפריד בין החבלים מולדביה ובסרביה, ששתיהן ביחד היוו בעבר את מולדביה הגדולה, בתקופת הנסיכויות של רומניה). אותה תקופה היוו הנסיכויות הרומניות בשביל יהודי פולניה, מה שכעבור מאה שנה היתה אמריקה עבור יהודי רומניה. אלא שההבדל היה משמעותי: לרומניה היגרו רק על סמך חוזים עם הבויארים – בעלי האחוזות, ואילו לאמריקה היגרו ללא כל הגבלות.

בין הבויארים אשר הביאו יהודים לאחוזותיהם כדי לפתחן, היה גם סקארלט קאלומאני, שבשנת 1816 העמיד שטח די גדול עבור עיירה, אשר תהא מרכז למסחר ומלאכה לכפרים שבאחוזותיו. ואכן, הדבר עלה בידו. בעלי המלאכה פיתחו את הכפרים ואילו מנהלי האחוזות לימדו את האיכרים כיצד ליעל את עבודתם. כתוצאה מכך, הבויאר חדל להתערב במהלך היום-יומי של העניינים ונהפך לבורר ופוסק בכל מקרה של תלונה. במשך הזמן קיבלה הקהילה היהודית הקטנה גם מגרשים עבור בית-ספר, בית-מרחץ, (אגב, היחיד באיזור אשר שימש גם את הנוצרים, אפילו בשנות ה-20 של המאה הזו), ובית-עלמין. בשנות ה-50 של המאה הקודמת היו היהודים היחידים באיזור ששילמו מיסים, בו-בזמן שהמנגנון המבצע היה כולו על טהרת הנוצרים.

ההתפתחות היתה בעיצומה ולמרות זאת לא היססו האיכרים לערוך פוגרום בשנת 1896, בתואנה שהיהודים מתסיסים למרד. כתוצאה מכך, כמה יהודים נאסרו והובלו לעיר המחוז דורוהוי, שם עונו ורק לאחר השתדלויות מרובות, שוחררו. החיים חזרו למסלולם הרגיל, כשלנגד אנשי הקהילה מטרה אחת והיא, כיצד לפתח את הישוב, שאליו נהרו גלים חדשים מרוסיה, ליטא וגליציה. אלה גרמו לכך שלהרבה משפחות צורפו סימני היכר כגון: הפולני, הרוסי, הליטאי.

מרכז תרבותי או תורני לא הצליחה העיירה להיות, אבל מרכז חינוכי לדורות הבאים, כן. כל זה הודות לחצר האדמו"ר משטפנשט שיסד אז רבי נחום (אחד מבניו של ר' ישראל מריז'ין) והצליח להרחיב את השפעתו כמעט בכל העיירות שבמחוזות דורוהוי ובוטושאן. הבעיות שהתעוררו במקומות אלה נפתרו תמיד ברוח הוראת האדמו"ר, שהיה ער למתרחש בחיים השוטפים וקשוב לרחשי הרוחות בהן.

כך, בשנת 1880 טלטלה רוח עזה את היהודים לקום ולעלות לארץ-ישראל. הרב המקומי התנגד לכך בכל תוקף. גם האדמו"ר הצעיר לא התלהב מהרעיון, כמו יתר בני רוזין, אך הוא לא יצא חוצץ נגד הרוצים לעלות. הם פנו אל החברה ליישוב ארץ-ישראל שביאסי; ואם התכנית לא התממשה, הרי זה בגלל עניותם וחוסר אפשרות לממן את הוצאות עלייתם. אחר הדברים האלה חזרו החיים למסלולם הרגיל ובמשך עשרות שנים התנהלו בעיירה חיים שקטים, חצי-כפריים.

שלושת העשורים 1900–1930 נקפו ברגיעה יחסית, מלבד הסכסוך עם הרב המקומי (הפעם, הרב לנדאו, דודו של חבר הפרלמנט מטעם המפלגה הלאומית היהודית) שנמשך עשר שנים. הרב הזה היה נתון בדכאון ודכדוך נפשי והקהילה רצתה לפטרו, אולם האדמו"ר משטפנשט כפה פשרה והיא: בענייני כשרות יפסוק זקן השו"בים (שוחט ובודק) רבי אליעזר מאיר, ואילו בכל שאר העניינים יחליט הרב, בהתייעצות עם הרב אליעזר הכהן ויזנפלד, תלמיד-חכם מובהק ומלמד בעל שם, אשר הקים דורות של תלמידי חכמים ומשמשים בקודש. הוא נשלח בזמנו ע"י האדמו"ר רבי נחום, אביו של רבי מתתיהו, האדמו"ר הנוכחי, להקים ישיבה לבני העיירה והסביבה ואשתו מרים פייגה תעזור על ידו בדאגה למשפחות הנצרכות והדוויות. לאחר מותה עזב רבי אליעזר את העיירה ועבר לגור על יד בנו בכורו, יעקב לייב, ראש השו"בים שבעיירת הרלאו, במחוז בוטושאן. ההסדר שנקבע בשעתו לפני עשר שנים, התבטל והעיירה קיבלה רב חדש.

שינויי העיתים לא פסחו גם על סאוון, ומלבד הבעיות המטרידות, זרמו החיים והתפתחו לאיטם. בעזרת חברת כי"ח-אליאנס הוקם בית-ספר עממי יהודי-רומני, שמספר תלמידיו עלה על זה שבבית-הספר הממשלתי, אף שהאחרון היה מיועד גם עבור ילדי הכפרים שבסביבה. בשנת 1920 למדו 150 תלמידים בבית-הספר היהודי ואילו בממשלתי - פחות. הופעלו לחצים שהיהודים ישלחו את ילדיהם לביה"ס הממשלתי, אך הקהילה התחכמה ללחץ. הוקם בית-ספר למלאכה עבור הילדים הרומנים בלבד ואילו הילדים היהודים למדו אצל בעלי-המלאכה היהודיים שבעיירה או בערים הגדולות.

רוב הילדים שהחליטו להמשיך בלימודי תיכון נעזרו בבוגרים אשר סיימו כבר את לימודיהם והיו נוסעים להבחן בבתי-הספר התיכוניים הממשלתיים שבערי המחוז דורוהוי או בוטושאן. אחדים אף הרחיקו עד ליאסי.

אפשרויות להתפתחות כלכלית היו אז כמעט אפסיות. ה. ל. יוסופוביץ הקים ביח"ר לעיבוד עורות והעסיק כמה יהודים. בנו יוליוס (יחיאל), אשר התקבל בתור פקיד בביח"ר לסוכר מיסודה של חברה בלגית, עלה לדרגת מנהל כללי. אחיו מקס (מנדל) היה למשגיח הכללי של השדות, שבהם גידלו את סלק הסוכר והם הקיפו עשרות כפרים.

נח טלמאצ'ו, סוחר תושב בוטושאן, הקים תחנת קמח גדולה בכפר האנישטי והעסיק מספר יהודים. בעלותו ארצה בשנות ה-60, היה אחד העסקנים הבולטים במפלגה הליברלית.

משפחת סאפונארו עסקה בייצור סבון ונרות.

בעלי-המלאכה של העיירה היו לשם-דבר. בנאים הועסקו בהקמת כנסיות נוצריות בכפרים. סנדלרים שימשו את הכפריים שבסביבה ואחד מהם, אהרן אידלוביץ התבלט עד כדי כך, שנקרא לעבוד עבור חצר המלכות, שעברה ליאסי בימי מלחמת העולם הראשונה.

ר' אהרן היה אוטודידקט, דיבר רומנית שוטפת והיה מחסידי ספרות יידיש המתפתחת. היה סוציאליסט לפי השקפותיו, אך ידע להתאימן למסורת אבות. הוא הקים אולם ציבורי, שבו נערכו אסיפות ושימש גם לראינוע. גם בית-הספר הממשלתי הרומני ערך בו את טקסי הסיום של סוף השנה.

והיו גם בעלי-מלאכה אחרים: מעבדי עורות, צבעי צמר, חייטים ופרוונים לרוב. ומענין שבעלי-המלאכה הזקנים לא ראו את עצמם נבדלים מהסוחרים ולא התפלגו לבתי-כנסת מיוחדים. בראש האגודה "ביקור חולים" עמד ר' אברהם זוידס, סבו של העיתונאי מאור סאביניאנו, אז עורך העיתון "Ziua" (היום) ביאסי. בעלותו ארצה בשנות ה-60, הצטרף למערכת העיתון "Viata noastra" והרבה שנים ערך את השבועון "Facla" (הלפיד).

בין המשפחות שעסקו במסחר היתה גם משפחת ברץ, וביניהם ר' גדליה ברץ, סוחר כותנה, קרוב-משפחה של יוסף ברץ, ממייסדי דגניה. מבין הצעירים במשפחה זו היו מתיה ברץ ואחותו ז'נט, מראשי "הנוער הציוני" ביאסי. משפחת עבר-כהן, אף היא מראשי העיירה, הצמיחה את עו"ד יוסף עבר-כהן, עסקן ציוני בבוקרשט, מראשי הרדיקלים והמפלגה היהודית, לימים אסיר-ציון במשטר הקומוניסטי. בעלותו ארצה היה מראשי המפלגה הפרוגרסיבית והליברלית העצמאית.

משפחת מיטלמן היתה משפחה של משכילים מובהקים. האב, שמוצאו ממיכאילן, שקד על לימוד וחינוך בניו ברוח היהדות והזמן החדש. עו"ד דוד מיטלמן, מראשי הקהילה ביאסי ומנהיג זרם "התחיה-רנאשטריה" בהסתדרות הציונית המקומית. עלה ארצה בשנות ה-50, אך בהיותו בעל נפש עדינה, לא הצליח לעמוד על זכויותיו ולבקש את המגיע לו. הוא חי בקשיים כלכליים רבים.

משפחת רוזנהאופט: אבי-המשפחה היה בר-אוריין ובר-לבב, משכיל ברוח הזמן החדש. חוכר אחוזות לפרנסתו. חינך את בניו ברוח ישראל סבא והתחיה העברית. שמואל, הבן הבכור, היה עו"ד בקישינב, בסרביה, שם כיהן גם כיו"ר הסתדרות "תרבות" להפצת השפה העברית. אחר המלחמה עמד בראש קרן היסוד ברומניה. נאסר בגלל פעילותו הציונית ובעלותו ארצה היה פעיל במסגרת ההסתדרות הציונית. הרמן (הירש) רוזנהאופט, עו"ד מכובד ביאסי, היה בין ראשי "התחיה-רנאשטריה" ובעלותו ארצה היה חבר בהנהלת המפלגה הליברלית העצמאית.

יעקב רוזנהאופט, עו"ד מכובד ביאסי, שלח את בניו ללמוד בארץ, ביניהם מאיר רוזן, שכיהן כשגריר ישראל בארה"ב.

את יהודית רפפורט הכרתי כנער. היא באה ליאסי ללמוד בסמינר למורים, בתחילת שנות העשרים והתאכסנה אצלנו. לאחר כשנה עזבה והיתה לחלוצה הראשונה ברומניה הישנה שעלתה לארץ. כאן נשלחה לתל-חי, בקבוצת מילואים, לאחר נפילת טרומפלדור וחבריו. גם כאן לא החזיקה מעמד וירדה לצרפת, שם למדה רפואה. כנראה ששם נתפסה לקומוניזם. בזמן מלחמת העולם השניה הצטרפה ל"רזיסטאנס" שלחמה נגד הגרמנים. היא נשארה לחיות בצרפת. בסוף שנות ה-60 הגיע לארץ עולה מדורוהוי שסיפר לי, שיהודית הוזמנה לבקר ברומניה, בערוב ימיה של אנה פאוקר (גם היא מתלמידותיו של אותו סמינר ביאסי, בזמננו). יהודית ביקרה גם בדורוהוי ושוחחה עמו, כדי לחזקו באמונתו הקומוניסטית.

משפחת סובלמן. ראש המשפחה, ר' יוסף רופא, רופא במושגים של אז, הגיע לסאוון כנאמן בית רוזין. יחזקאל, בכור בניו שהשתקע ביאסי, השתתף בקונגרס הציוני הראשון בבאזל. אך הוא לא התמיד בפעילותו הציונית, אלא התרכז בחינוך בנו יוסף (ע"ש הסבא), שנהרג בפרעות ביאסי. בנותיו, מינה ובלה עלו ארצה בתור חלוצות של "הנוער הציוני" והתיישבו, הראשונה באבן-יהודה והשניה במושב אביחיל.

בסאוון חיו עוד לאחר מלחמת העולם הראשונה, שני בנים ובת של ר' יוסף רופא. בן אחד, ראובן, נפצע במלחמה ולאחריה הוענק לו רשיון לממכר יינות. הבן השני, משה, היה ספר ולהשלמת פרנסתו עסק בעזרה רפואית סיעודית (כוסות-רוח, עלוקות). הבת נישאה להלר, סוחר כלי מטבח. לאחר שנתאלמנה עזר לידה הבן, מנדל הלר, טיפוס של משכיל, דובר עברית רהוטה, גרמנית וכמובן, יידיש. ברבות הימים עזב את העיירה והשתקע בקראיובה.

בת נוספת של ר' יוסף רופא היתה דבורה. היא נישאה בזמנה למיכאל טלמאצ'ו, קצב מרדאוץ-פרוט והם עקרו ליאסי. ר' מיכאל היה אחד הקצבים הקפדניים ביותר, ששמר בקפידה על דיני ומנהגי הכשרות. דבורה עצמה היתה אשה דתית מאוד; התפללה שחרית וערבית, כמנהג הגברים.

נולדו להם שני בנים ובת. הם עלו כולם ארצה מיד עם הקמת המדינה. הבן הבכור, ישראל למד בשנות ה-30 בבית-הספר לסוב-כירורגים (עוזר לרופא) ביאסי ובבואו לארץ היה הרוקח הראשון והעוזר-לרופא במרפאת קופ"ח בישוב העולים יהודיה (עכשיו יהוד).

הבן השני, יוסף, היה ספר ביאסי ופרנסתו היתה ברווחה. בעלותו לארץ חי בתנאים קשים. בנו עובד בחברת החשמל. הוא שינה את שמו מטלמאצ'ו ל-טל.

נכד אחד של ר' יוסף רופא היה הרב בן-ציון אברהמוביץ, אבי, חזן מחונן. באחד הימים ביקר במקום המטרופוליט של מולדביה, פימן. קבלת-הפנים שערכה לו הקהילה והצגתה עם החזן הצעיר, הרשימו את המטרופוליט ולאחר שיחה קצרה אמר לו: "אם תצטרך משהו שביכולתי לעזור - תפנה אלי". בפרוץ המלחמה (מלחה"ע הראשונה) נשלח בן-ציון לחזית, מכיוון שלא התחשבו בתעודותיו (בן יחיד לאמו, שנפטרה בינתיים). בחזית הוא ראה בסבלות החיילים היהודיים אשר עונו ממש לפי הוראותיו של גנרל פרזאן - לימים מארשל - ששיאם היה הלבשתם במדים שחורים והצבתם בשורה הראשונה מול האוייב, כשמימינם ומשמאלם חיילים רומנים, כדי לירות בהם במקרה שיפנו את הראש. הוא ניסה לא פעם לרכך את ההוראות האלו ונעזר בקצינים נאורים וליברליים, שדעתם לא היתה נוחה מהמצב, אך ללא הצלחה. כעבור שנה הוא נפצע בידו ונשלח הביתה. בעיירה נשבה רוח של עריקה, כי החזית המזרחית התמוטטה, הצבא הרוסי נס באנדרלמוסיה וניצני המרד הבולשביקי נראו כבר בבירור. חיילים יהודים רבים ניצלו את ההזדמנות כדי לא לחזור ליחידותיהם.

בן-ציון היה נבוך, אך בטרם החלטה על עריקה, הוא נסע לשטפנשט להתייעץ עם האדמו"ר. האדמו"ר פסק: "כל יהודי העורק כדי להציל את נפשו עושה זאת על אחריותו. לא כן אתה. מכירים אותך. נאבקת עם גזירות. אם תעשה זאת, תגרום להרבה צרות ליהודים", והוסיף בפסקנות, ביידיש: "אלע יידן יא, אבער

דו נישט" (כל היהודים כן, אבל אתה לא). חזור לחזית ואלוקים ישמור אותך מכל רע. תשוב בשלום הביתה ובבוא היום תוכל לעזור להרבה יהודים בצרתם".

ברכת הרבי, אשר על ברכיו חונכנו כולנו, הפיצה קרן אור. אבא חזר לחזית ובינתיים השתנה המצב מבחינת היהודים. הגנרל פרזאן הוחלף בגנרל אברסקו, שביטל את כל גזירות קודמו. מקרה מעניין קרה כשמפקד הפלוגה לוקוטוננט (סגן) מוליצ'נסקי הורה לאבא להוריד את הזקן, פן האוייב שבחפירה ממול יסמן את החפירה בה נמצא חייל מזוקן. אבא ערער על פקודתו בפני מפקד החטיבה והסביר שהוא בעל דרגה דתית כאפיסקופ (חשמן) בדת האורתודוכסית וגידול זקן הוא מצווה דתית עבורו. הוא גם הסביר לקצין שהוא נוהג לעטוף את פניו במגבת, כך שזקנו אינו בולט כלל. המפקד הצדיק אותו ונתן הוראה שיחתכו מסיכת גז ויתאימוה לפניו, כך שישאנה כל זמן שיימצא בחפירה הראשונה.

לאחר האירוע הזה ניסה פעם אבא להגיע לידי שיחה רגועה עם הצורר באומרו: "הבט, הורי באו הנה מתחום המושב שברוסיה, ואתה והוריך באתם מגליציה שברוסיה. שנינו זרים פה, שהתאזרחו וממלאים את תפקידם. למה תרדפנו?" התשובה של הגוי היתה: "שנאתי אתכם שם ואני שונא אתכם פה".

יום אחד הודיעו על ביקורו בחזית של המטרופוליט פימן. סופר לו על ידי אחד הקצינים, שישנו רב השומר בקפדנות על דתו והתובע את זכויות החיילים היהודיים. ואילו מן הכמרים אף אחד לא נמצא. המטרופוליט רצה לראות את הפנומן הזה. בהתייצבו לפניו, אבא הצדיע באצבעות רפויות. המטרופוליט הכירו מיד ושאלו מה קרה. אבא סיפר כי נפצע בידו. המטרופוליט הזכיר לאבא את הבטחתו שאם יצטרך ממנו משהו - שיפנה אליו ויתן לו. למותר להוסיף שאפילו בשעות המרות והאפלות ביותר בפוגרום, כשחרב חדה היתה מונחת על צווארו, אבא לא פנה אליו.

אחר המלחמה השתקעה משפחתנו ביאסי, שם היה אבא חזן ושוחט.

בגמר המלחמה, ב-1919 עזבו הרבה משפחות ותיקות את העיירה ובמקומן באו חדשות. ליהודים הוענקו זכויות אזרחיות והחיים התפתחו בה בקצב חדש. נוסדו שתי ספריות, ויצ"ו הקימה גן-ילדים עברי, מסיימי בית-הספר הקהילתי מצאו את מקומם בתנועות הנוער הציוניות "השומר הצעיר", גורדוניה", "בית"ר". המפלגה הלאומית היהודית התבססה במיוחד בעיירה ובבחירות שנערכו בשנת 1930 נבחרו 6 חברים יהודים מטעמה למועצה המקומית. מלבדם היו גם יהודים שפעלו בשורות המפלגות הרומניות, מתוך הכרה שזה יעזור בעת צרה, אך הם התבדו. ב-1940, כשעלתה לשלטון המפלגה הלגיונרית, הוחרם כל הרכוש הכפרי של היהודים, כולל עדרי צאן ובקר. בחודש יוני 1941, כל הגברים מעל גיל 16 הוצאו מהבתים. הם הועברו לתחנת הרכבת אונגורני, במרחק של כ-10 ק"מ, ומשם הובלו בקרונות להובלת בהמות, למחנה עבודות כפיה ליד טארגו-ז'יו שבאולטניה.

כמה חודשים אחרי כן הוצאו מן הבתים הנשים, הילדים והזקנים, בטענה שהם מחביאים נשק. כולם הועברו לדורוהוי ומשם לטראנסניסטריה. בזמן החיפושים והביזה נכנס חייל לאחד הבתים והתנכל לאבי המשפחה. כשהבת לוצ'יה ניסתה להגן על אביה, ירה בה החייל למוות. לאחר השתדלויות רבות הצליח ראש הקהילה לקבל אישור מהשלטונות, שיתירו למגורשים לקחת אתם את החפצים הדרושים להם ביותר. בחודש נובמבר של אותה שנה החל המצעד הרגלי. היו ביניהם הרבה זקנים וחולים אשר נפלו מאפיסת כוחות או שקפאו מקור.

בגמר מלחמת העולם השניה, ב-1945, כשחזרו היהודים לסאוון, מעט מאוד ותיקים היו ביניהם.

רשימה זו מבוססת על:
"ספר הקהילות ברומניה", בעריכת ד"ר ת. לביא
"חיבת ציון ברומניה", ד"ר ישראל קלאוזנר
"שנתון ליהודים" 5658-5659 1897-1899
בעריכת מ. שווארצפילד, זכרונות וידיעה אישית

אריה אברהמי

סאוון, השורשים שלי

נולדתי בעיירה סאוון, בה עברה עלי ילדותי. האווירה והערכים שספגתי מלווים אותי עד היום, לעת זיקנתי. זו היתה סאוון שאני היכרתי, עטופת חלומות ילדות, שטופת שמש בוקר ואור בין ערביים, שכדוגמתם לא חוויתי בשום מקום אחר, חרף נדודי הרבים במשך ימי חיי. הורי עזבו את העיירה כשהייתי בן 9 והעתיקו את מושבם לקהילת יאסי המפוארת, אך הקשר עם סאוון נמשך שנים. לא מעט יהודים היו נוטים ללון בביתנו, על אף הדוחק, רק כדי לשוחח ולהיות ביחד.

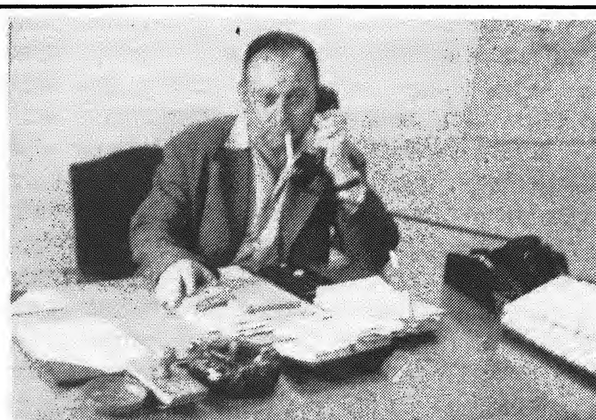
ביאסי עברו עלי נעורי. שם גדלתי וחונכתי ושם הונח היסוד להשכלתי הצנועה, שהתבטאה אחרי שנים בלימודי כלכלה ומשפטים בבורדו ובפאריס. בשנת 1930 הצטרפתי לתנועת "הנוער הציוני". ב–1933 נקראתי למזכירות הארצית שלה בבוקרשט.

ב–1935 נשלחתי לפולין ולדנציג, לוועדת "החלוץ הכלל ציוני", שמטרתה היתה למעשה, פעילות בעליה הבלתי ליגאלית. הייתי בא-כוח התנועה במשרד הא"י הכל-רומני, וכשניסו לשלול זכותם של חלוצי בית"ר לקבלת סרטיפיקטים, התנגדתי בתוקף. מאוחר יותר, כשנציב בית"ר ברומניה – יעקב שיבר ז"ל – ארגן אוניה וניסה לשלול זכותם לעליה של חלוצי השומר הצעיר, הזכרתי לו את עמדתי בעניין חלוצי בית"ר. הוא הכיר בצדקתי והסכים להעלותם, אך בתנאי שיירשמו כחברי "הנוער הציוני".

בסוף 1938 עליתי ארצה והצטרפתי לקיבוץ "משמר הכפר" ול"הגנה" בכפר-סבא. ב–1941 עברתי לחיפה. במלחמת השחרור השתתפתי בכיבוש העיר וצורפתי לאחר מכן לסגל קצין העיר חיפה והצפון, בתפקיד סגן לענייני חופשות, תשלומים ומוסדות הקשורים בכך.

ב–1953 נשלחתי ע"י הסוכנות היהודית בתור סגן-מנהל מחלקת העליה, למרוקו. בעזרת חברי ההסתדרות הציונית במקום, קשרתי קשרים עם השלטונות הצרפתיים כמו גם עם המרוקנים, וכך הצלחתי במשימתי ורוקנו כמעט כליל את כפרי היהודים שבהרי האטלס. עזרו לנו הרבה גם משרדי ה"ג'וינט" וה"אוזה" במקום, כל אחד בתחומו.

ב–1958 חזרתי ארצה לחיפה והייתי פעיל במוסדות המקומיים והארציים של ה"עובד הציוני" והמפלגה הפרוגרסיבית-הליברלית העצמאית.

אריה אברהמי
ליד שולחן עבודתו

יהודה מישורי (מישורובסקי)

בחזרה לסאוון

מנהל בית-הספר בסבני, מר גלר, כתב לי שמר וייסבוך עבר לביה"ס בדורוהוי, וועד הקהילה בסבני ביקש ממנו לשאול אותי אם אני מוכן לבוא במקום וייסבוך, אם כן, הוא ישמח מאוד שאבוא מיד לערוך חוזה.

רעייתי התלהבה מן הרעיון לגור במקום חדש ואמרה: סע! עשה חוזה וגם דירה תשכור. עשיתי כאשר צוויתי. על פי עצתה של גברת גלר שכרתי את החלק המרובה של דירת הגברת רשל - רווקה בגיל מתקדם למדי - השוהה בד"כ מחוץ לביתה, ואז כל הדירה תעמוד לרשותי. בהתחלת שנת הלימודים 1932–1933 היינו כבר בסבני. המורה השני לעברית היה נח סטרוסטה מרשקוב. בבית-הספר נקלטתי כאילו לא נעדרתי שנה תמימה. גם רבקה נקלטה באהדה בתוך החברותא שלי: הגללרים ובאי ביתם, ד"ר ויינברג ורוזיקה, מרתה הלר ורוזיקה סגל, משפחת עבר-כהן, ד"ר שטיינברג ואנוצה ואחרים. חוויה גדולה היתה לרבקה כאשר בעלת הבית שלנו היתה בביתה, פיה לא פסק מלדבר בליווי צחוק מצלצל מקצה הבית ועד קצהו, לימדה את רבקה לבשל כל מיני תבשילים ולתבל בכל מיני תבלינים, לטגן ולהכין ריבות מכל מיני פירות.

יום אחד אמרה לי רבקה שהיא חושדת בווסת שאחרה לבוא. אמרתי, נקרא לד"ר ויינברג ונשמע מה בפיו. בא הד"ר ויינברג, בדק ואמר: אין מה לחשוד - היא בהריון, בשעה טובה. כתבנו למרקולשטי, וכעבור שבוע בא חותני לראות מה שלום המעוברת. הסתכל בה, אך לא מצא שום סימנים מיוחדים, עדיין נראתה אותה רבקה כמקודם, אפילו יפה יותר. הסתכל בי - לא השתניתי. עבר מחדר לחדר, הביט לכל פינה והפטיר: יש לכם בית יפה, מסודר, רהיטים יפים, כלים נאים, לא חסר כלום. אמרתי, עד סוף יוני לא חסר כלום, אחר כך לא לנו הבית היפה, לא הרהיטים היפים ולא הכלים הנאים המרחיבים דעתו של אדם. רק האשה היפה והמעוברת נשארת ברשותי. חותני חייך בחיוך מלבב ואמר: "השי"ת ימלא את מחסורכם". בשבת בבוקר הלך לבית המדרש הסבנאי. כשנודע למתפללים שהוא חותנו של המורה מישורובסקי, נהגו בו כבוד וכיבדוהו בעליה לתורה. אחר הצהריים, באו הגללרים, הרופאים והרוקחות, להכיר את האבא של רבקה, וביקורם הסב נחת-רוח רבה לחותני. למחרת חזר למרקולשטי מלא רשמים.

בצד עבודתי בבית-הספר בלעו את זמני הפנוי שני ארגונים: תנועת הנוער "גורדוניה" ושל המבוגרים - "העובד הציוני". לעומתם פעלה תנועת בית"ר, שניסתה להתחרות בהם, ללא הצלחה. העובד הציוני לא נתן לבית"רים להרים ראש, למשל, קיימנו יובל העשור להקמת ההתיישבות החקלאית בארץ - בעמק יזרעאל - דאגנו להקים מקהלה בעזרת נשים של בית-הכנסת, ורק אחרי שאני נשאתי את נאומי בנושא, וסיימתי במלים: "תחזקנה ידי המתיישבים בארץ", פתחה המקהלה בשיר "תחזקנה" של ביאליק. הפתעה זאת היתה כביכול, נצחון של העובד הציוני על בית"ר.

היו בחירות לקונגרס הציוני, ובעת ההיא הגבילו הבריטים את העליה לא"י. ניסו הבית"רים לנצל עובדה זו לטובתם, תלו ברחוב ציור של שערים נעולים במנעול גדול, ומתחת למנעול כתובת: "אין עליה". הלכו חברי העובד הציוני והכינו ציור גדול יותר של שערים פתוחים לרווחה ובפנים השערים הפתוחים קהל עולים. מעל ראשי העולים כתובת: "לעובדים יש עליה". מלמטה כתובים שני שמות של חברים ב"עובד הציוני" שעלו לארץ בזמן האחרון. הבית"רים הורידו את הציור שלהם והכל הבינו מדוע.

המוזר שבדבר היה, שהתנצחות זאת בין הירבים הציוניים היתה חופפת את ההתנצחות של היריבים המקומיים - חסידי "גורדוניה" ו"העובד הציוני" השתייכו למפלגה מס' 1 והבית"רים למס' 2. שאלתי את קארל רבינוביץ' ממס' 2: "מה הקשר האידיאולוגי שבין המפלגה הרוויזיוניסטית ובין המפלגה מס' 2 בסבני?" והוא

הסביר בידיש: "איך האלט מיט זשאבאטינסקין וייל ער פירט זיך ווי איך, איך לאז זיך ניט שפייען אין דער קאשע, און ער אויך אזוי!" בתרגום חפשי לעברית: "אני אוהד את ז'בוטינסקי כי הוא מתנהג כמוני, אני לא נותן לירוק לי בדייסה, וגם הוא כך!" כל אנשי מס' 2 הזדהו עם המוטיבציה של קארל רבינוביץ'.

לקראת האביב התקדרו פני השמים באירופה. גם בגרמניה היו בחירות, ובמרץ 1933 עלו הנאצים לשלטון ובראשם היטלר ימח שמו וזכרו. המאורע היה לשיחה בפי כל, אך לא יותר משיחה. החיים המשיכו לזרום במסלולם הרגיל. רק בתנועה הציונית נדלק אור אדום וגברה העליה של יהודי גרמניה.

קרוב לגמר שנה"ל 1933 אמרה לי רבקה שיש לדאוג לדירה אחרת לקראת השנה הבאה, כי לרשל סגל יש תוכנית חדשה להפוך את ביתה ל"בית תה" למצרכים. מבית-החרושת לסוכר בריפיצ'ני יספקו לה מצרכים חינם. התעניינתי וגיליתי שבכל סבני יש רק דירה אחת העומדת להתפנות בקיץ, הבית בראש הרחוב שבו מתגורר ד"ר אברמוביץ', שיעבור לבית אחר; אלא שהבית יישאר ריק לאחר צאתו ועלי לרהט אותו. אבל המאורע בגרמניה המבשר רעות, שימש לי אות שעלי לפעול ביתר אינטנסיביות בשביל העליה לארץ, אז מה הטעם לרהט בית ולהמשיך קיומנו בגולה עד... עד אשר יעלו לשלטון הכוחות האנטישמיים גם ברומניה ויכריחונו לצאת מכאן בבהלה ובחוסר כלז להעלות בעיה זו לפני רבקה לשם התייעצות, אין השעה כשרה לדיון כזה, כשהיא בחודש השישי להריון. עצם הנושא של העליה יביא אותה להתרגשות וימנע ממנה שיקול-דעת הגיוני. החלטתי לדחות את השיחה עם רעייתי לשנה הבאה, לשכור בינתיים את הדירה, להזמין רהיטים שיהיו מוכנים להתחלת שנת הלימודים. יחד עם זאת עלי לבוא בדברים עם מרכז "החלוץ" בבוקרשט, שישלחו לי טופס להרשם בתור לעליה. כאשר יגיע תורי, אקח איתי את הרהיטים ואת כל תכולת הבית לארץ.

בילינו את חופשת הקיץ במרקולשטי, מכיון שרבקה ציפתה ללידה בחודש החגים. חזרתי לבדי לסבני ועד שסידרו את הבית והרהיטים, גרתי במלון ברקוביץ', תוך הסכם על קבלת ארוחות גם לאחר שאעבור לביתנו ועד שתבוא אשתי לסבני. ב-2.10.1933 קיבלתי מברק ממרקולשטי, שרבקה ילדה בן. יצאתי למרקולשטי לעשות הכרה עם בני. מה שהעסיק את מחשבתי כל הדרך היה: מה משקלו? האם אפשר יהיה להכניסו בבריתו של אברהם אבינו ביום השמיני להוולדו? האם כבר בישרו את הבשורה גם לרשקוב? ואבא, שהוא גם מוהל, האם יסכים למול אותו? לפי החשבון, היום השמיני להוולדו חל בחול המועד, ואז יקבעו אם אפשר למול אותו.

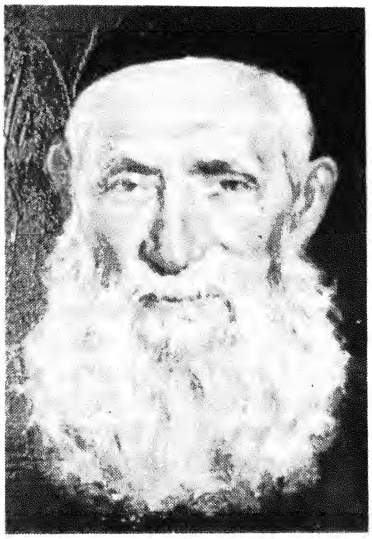
הגעתי למרקולשטי, מצאתי את רבקה שוכבת, חיוורת, חלושה, שותקת. אמרתי בלבי, עדיין לא פסקה השפעת צירי הלידה. התחלתי לספר לה את אשר פעלתי בסבני, ובעיני תרתי אחר מקומו של הרך הנולד, עד אשר גיליתיו למרגלותיה של רבקה, מחותל בחיתולים, ורק פרצופו הקטנטון העווה העוויות בלי הרף וגופיפו הזעיר התנועע כאילו ניסה להשתחרר מן האזיקים ששמו על ידיו ורגליו. מה משקלו? שאלתי. 2.5 קילו, ענתה רבקה. ספק אם ברית המילה יתקיים בזמן.

ביום השמיני להוולדו הגיעו אבא ואמא. סיפרתי לאבא על הספק הקיים ביחס לברית. אלך לראות אותו, את הבחור הזכר, אמר ברוח מבדחת. נכנס לחדר המיטות, שאל לשלומה של רבקה, פתח את החיתולים של התינוק, הכניס אצבע מכל יד אל תוך החופניים של ידי התינוק. התינוק לפת את אצבעות אבא בכוח, אבא משך אצבעותיו, התינוק נמשך בגופו כלפי מעלה ולא הרפה - אבא הודיע באידית: "ער וועט געהן אונטערן מעסער" כלומר: הוא ילך תחת הסכין - ואבא מל אותו ושמו נקרא בישראל צבי, ע"ש האב של חותני.

מתוך הספר **"שליחות בלתי מודעת"**, 1985

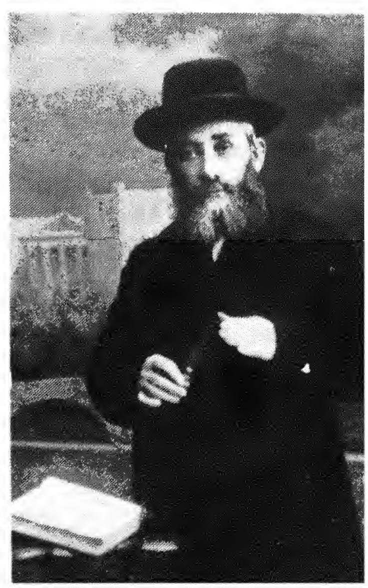
דמויות בעיירה

ר׳ אהרן הכהן

חסיד ברמ"ח אבריו, לא ראה באדמו"ר משטפנשט - שעל ברכיו התחנכה כל המשפחה - רק מנהיג הדור, אלא למעלה מזה. בצעירותו נשלח ע"י אביו, רבי אליעזר, לסאטמאר ללמוד בישיבת ה"ישמח משה". הוא הושפע מאוד משיטתה בחסידות (דומה לברדיצ'ב) וכך נהג כל ימי חייו. בהיותו תלמיד המקורב לראש הישיבה, הוא קבל בפניו, כנראה ברגע של אי-נחת: "יואלוש איז א הארטע בריאה. ער וועט אנטון א סך צרות" (יואלוש אדם קשה והוא יגרום להרבה צרות). ואמנם מי שזוכר כיצד התנהג הרב מסאטמאר עם קום המדינה והרבה שנים אח"כ, יראה כמה היה בקביעתו זו של ר' אהרן מן האמת. אהרון חזר הביתה, נשא לאשה את חנצה לבית בודנר ממיכאילן, שם עסק במסחר כל ימי חייו. זכה ואחרי הרבה תלאות במלחמת העולם השניה עלה ארצה, והתיישב על יד בנו איציק כהן, אז חבר כנסת. הוא נפטר בגיל 76.

ר׳ יעקב לייב-יהודה ויזנפלד

היה בנם-בכורם של ר' אליעזר ומרים פייגה.

בעל קומה ממוצעת, פנים מאירות, עיניים פקחיות, הבעה לבבית, עטור זקן גדול ומטופח, לבוש מעיל ארוך (קפטאן) כמנהג אבותיו. חגור חגורה רחבה וחבוש כובע רחב שוליים, כולו אומר הדר וכבוד.

בגיל צעיר קיבל סמיכות לרבנות, אך נאמן היה עליו העקרון של "אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות", לכן למד שחיטה כדי שלא יצטרך לקבל שכר בטלה. הוא הושפע מהרעיון הציוני והשתתף בקונגרס שבגאלאץ, אך פרש ממנו כששמע מפי צירים ששבו מבאזל, שמקס נורדוי, מראשי התנועה, נשא נכריה לאשה. למרות זאת הוא חינך את בניו ברוח הרעיון הציוני וחי את כל חייו בעיירת הרלאו שבמחוז בוטושאן, בה היה זקן השו"בים. הוא נפטר בתחילת שנות השבעים לחייו.

ר' יעקב לייב-יהודה ויזנפלד, שו"ב ולא רב

ר׳ יצחק בן-ציון אברמוביץ

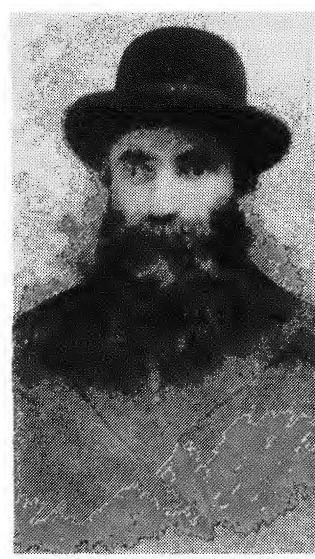
נצר למשפחת רבנים ותיקה. סבו, ר׳ ישראל אברהם הועבר בגיל 13 את הפרוט מתחום המושב שברוסיה, לנסיכות מולדביה שברומניה, כדי למנוע את גיוסו לצבא הצאר. בעיירה סאוון, אליה הגיע, לא ראה הנער ברירה לפניו אלא ללמוד מלאכה כלשהי לפרנסתו והוא בחר בתפירה, כי היא השאירה זמן גם לעסוק בתורה. בהתפתחותו זו הוא התרחק מתורת החסידות ופירושו של אברבנאל על התורה שהוריש לבנו יעקב אריה מוכיח זאת. לעומתו, בנו זה דווקא הושפע מדרכי החסידות והחומשים שהוריש לבנו יצחק בן-ציון הם עם פרושו של ״אור החיים״.

ר׳ יעקב אריה התקרב לאדמו״ר נחומוני, בנו של הרוזיני, אשר שידך לו את בתו של אחד מחסידיו הנאמנים, ר׳ יוסף רופא, שהתיישב בפקודתו בסאוון, בה נולד יצחק בן-ציון. בתור נער למד אצל רבי אליעזר ואח״כ כמה שנים בישיבת שטפנשט שבחצר האדמו״ר. הוא נאלץ להפסיק את לימודיו כי מתה עליו אמו, ונשא לאשה את עטל, בת רבו.

ברוח השנים ההם, לא רצה לעשות את התורה ״קרדום לחפור בה״ ולמד שחיטה (שו״ב) לפרנסתו, ובהיותו בעל קול ערב, נהיה לחזן המייצג על הקהילה והסביבה.

במלחמת העולם הראשונה גוייס לצבא ושם התריע נגד הפליית החיילים היהודיים. הוא נפצע פעמיים ובתקופה זו קשר קשרים עם קציני צבא ליברליים בהשקפותיהם, שגם עזרו הרבה לאחר המלחמה נגד העלילות על עריקת יהודים. קשרים אלה לא עמדו לו בזמן השואה, אף שהציעו לו מקלט בביתו של ידיד רומני, גורל בגמלאות דוברוביץ, הוא סירב באומרו ״מה שיהיה עם כל היהודים יהיה גם אתי״ והוא הועלה על רכבת המוות. טרם מלאו לו 50 שנה כשנספה.

הרב בן-ציון בורשטיין זצ״ל

הרב בן-ציון בורשטיין, השכלה רחבה

נולד בירשב, אוקראינה. נפטר בירוגה, טראנסניסטריה, בכ״ו שבט 1942. היה הרב של העיירה סאוון, וגם שוחט ואיש חינוך (מחנך ומפקח על בתי-ספר). בן למשפחת רבנים אצילה ומיוחסת מדורות ושל בעלי השכלה גבוהה ואנשי חינוך. למד באוניברסיטת פטרבורג, פילוסופיה ושפות.

ידע להאציל מחוכמתו, תרבותו ותבונתו על הסובב אותו, בבית ובחברה. איש נבון ומבין, שידע להדריך תמיד, ולהבין לב אנוש. ביתו היה פתוח לכל אנשי העיר, יהודים ולא יהודים, בימי חול ומועד. מחד גיסא, מתן עצה ועזרה לזולת כאדם וכרב, ומאידך גיסא, פגישות ושיחות ברומו של עולם. למשפחתו העניק מתרבותו, הבנתו ואהבת ארץ-ישראל. ביתו היה בית דתי-ציוני כאשר השפה העברית (והספרות העברית) נלמדה ודוברה בבית. תרבות כללית (בעיקר רוסית) ותרבות עברית ויידית הושרשו בבית הרב בורשטיין, והכל באווירה של הבנה ואהבה.

שנותיו היו קצרות, כי נספה בשואה בטראנסניסטריה.

שרה רוזנפלד (בורשטיין) ז"ל
בת הרב בן-ציון בורשטיין זצ"ל

נולדה בסאוון, (30.8.1924) כבת למשפחה אצילה ומיוחסת.

שנות הזוהר שלה היו קצרות, כי תלאותיה בשואה, בטראנסניסטריה השפיעו קשות על חייה בהמשך.

בשנים 1944-1941 היתה בטראנסניסטריה, יחד עם משפחתה. היתה בגיטו מוגילב ובמחנות הריכוז פצ'ורה, יארוגה, סקאזינץ ועוד. היתה גם בבתי יתומים שונים. נותרה יחידה מכל משפחתה המפוארת, חולה ובודדה. אבל אהבת החיים, הרצון להשאר בחיים, היו המוטו שלה אז ובמשך כל ימי חייה.

עלתה לארץ במסגרת "עליית הנוער" באוניה "טורוס", בה היו כ-950 ילדים ונוער שהוצאו מבתי היתומים בטראנסניסטריה. לאחר שהות קצרה במחנה המעצר האנגלי בעתלית, בדצמבר 1944, שוחררה והחלה לשקם את חייה בישראל: לימודים, עבודה ומשפחה. אשה נבונה, פעילה, דינמית ובעלת נפש צעירה.

למרות היותה למודת סבל וחולי פיזי, המשיכה בדרכו של אביה והאצילה ◄

שרה רוזנפלד (בורשטיין)

העיירה שלנו סאוון

פעם - לפני ימים רבים,
כמעט וזה יובל שנים,
היתה עיירה קטנה, וסאוון שמה.
עיירה -- שהיה בה מכל וכל,
עשירים, אביונים, כמו בכל מקום,
נוף יפה, תרבות, וחיים,
ועיקר העיקרים, שמחים ועליזים.

רחובות לה, ארבעה או חמישה,
ושדרות - בכל פינה ופינה,
טיולי הזוגות - עד לבית הקברות,
והנהר הקטן - הוא הגבול לכל...

אך - באחד הימים,
בימי כיבוש הנאצים,
נהרס הכל.
ורק השרידים,
שנותרו בחיים,
ייפגשו לפעמים.

למענך

למענך האדם,
נברא העולם
למענך האדם
קרן אורה
ושמחת החיים
ולמענך האדם,

פתח את לבך באהבה
ותן עצמך.
עם חדוות המתן
תדע אושר ושלוה.
למענך האדם,
נולדה האהבה.

השיירה (1942-1941)

בין הרים, בין יערות,
הולכים אנשים
קבוצות, קבוצות

מגורשים מביתם,
התרמיל על גבם,
הולכים לאיטם,
ודאגה בליבם.

הולכים הם,
צעד ועוד צעד,
בלי מטרה,
וללא תקווה.

הם לא מדברים,
אולו הכוחות,
הם לא בוכים,
אין כבר דמעות.

מביטים על ילדיהם,
וכאב עמוק על פניהם,
אומללים הפעוטים.
למה הם סובלים?

אך לשוא השאלות,
אין להן תשובות,
ובדממה עצובה,
הולכת הלאה השיירה.

◀
מטוב ליבה אצילות, תרבות ותבונה על כל הסובב אותה. נאבקה קשות על קיומה בארץ, בלי משפחה תומכת, ושיקמה את עצמה. עסקה בחינוך, כמורה קולטת עליה, כגננת ומחנכת דור צעיר. ניהלה ספריות בקרית ביאליק והדריכה את התלמידים מבתי-הספר בקריה, להכרת הספריה, ערכה וחשיבותה. תרמה לחברה הסובבת אותה ועסקה גם בפעילויות התנדבותיות רבות ועזרה לזולת כמו: ועדות תרבות, נעמ"ת, עובדת סוציאלית לשעת חירום במסגרת פס"ח (פינוי, סעד, חללים), האגודה למלחמה בסרטן ועוד.

תמיד למדה והשתלמה, מתוך צמא להשכלה וידע. קיבלה פרסי תרבות בקרית ביאליק ובצאתה לגמלאות היתה אחראית על מכללת הגמלאים בקרית ביאליק. מחלה ממארת הכריעה אותה תוך חודשים ספורים בלבד והיא הלכה לעולמה בערב שבת, ו' תמוז תש"ן (29.6.90).

אהבת החיים וחדוות המתן, אהבת הארץ וגישה לדור הצעיר הנחו אותה לכל אורך חייה. העניקה למשפחתה בית חם ו"ים" של אהבה וחברות עזה לבתה היחידה, אורה זרח על בתה כפי שאורו של אביה זרח עליה. אך תפילתה לאלוהים להבריא, לחיות עוד כמה שנים, כי לא סיימה את יעודה, בעיקר למען בתה היקרה לה מכל, לא נענתה...

רבי אליעזר הכהן ויזנפלד ז"ל

נשלח בזמנו לסאוון ע"י האדמו"ר ר' נחומוני, כדי להרביץ תורה בין יהודי העיירה והסביבה. למעשה, הובא אליעזר בגיל 18 לרומניה ע"י דודו, ר' ישעיהו שור ז"ל, החכם באשי (רב ראשי) האחרון של מולדביה תחת שלטון התורכים, כדי לכהן כראש מתיבתא בישיבה שביאסי. לרוע המזל, פער הדורות וההשקפות היה כנראה גדול מדי. ר' ישעיהו היה קפדן ושלט ביד רמה, ואילו אליעזר היה עניו, נוח לבריות, מוחל על כבודו ועל ממונו כדי להשכין שלום. הוא עזב את דודו והסתפח לר' נחומוני.

זו היתה גדולתו במשך כל השנים. בעיירה היו אומרים: מי שאומר בשעת הצורך, בוא נלך לר' אליעזר, סימן שוויתר על הרב ויתכן שאינו צריך יותר לנסוע אל האדמו"ר (הכוונה לר' מתתיהו, בנו של ר' נחומוני) אלא כדי לידעו ולקבל ברכתו.

ר' אליעזר חי את רוב חייו בסאוון והגיע לזקנה מופלגת (למעלה מ-90) בדעה צלולה וזכרון מופלא, ממש עד לרגעיו האחרונים.

ר' אליעזר הכהן ויזנפלד (יושב, משמאל) וצאציו. מימין לשמאל: נכדו אידוב כהן, בנו בכורו ר' יעקב לייב, בנו ר' אהרן כהן, תלמידו וחתנו ר' בן-ציון אברמוביץ', נכדו אריה אברהמי

ד"ר שמואל בן-ציון

קורות חיים

נולדתי בסאוון ב-8 באוגוסט 1935. בתקופת מלחמת העולם השניה גורשו כל יהודי האיזור אל גיטאות טראנסניסטריה וביניהם גם משפחתי. עם סיום המלחמה חזרנו לרומניה. ב-1947 עליתי לארץ במסגרת עליית הנוער. את השירות הצבאי (1954-57) עשיתי ביחידת צנחנים.

ב-1960 התחלתי בלימודים אקדמיים, לאחר שהות ארוכה בקיבוץ. ב-1964 התחלתי לעבוד כמורה ומחנך בבית-ספר תיכון בחיפה. את לימודי המאסטר (מ.א.) סיימתי ב-1968 באוניברסיטה העברית בירושלים. לאחר מכן שימשתי כמנהל בית-הספר התיכון המקיף ע"ש משה שרת בנצרת עילית, שליח בבואנוס איירס מטעם המחלקה לחינוך ותרבות לגולה (1975-79) ומפקח על החינוך החברתי בעליית הנוער.

ביוני 1986 סיימתי את כתיבת המחקר לתואר דוקטור, בנושא: "ילדים יהודיים בטראנסניסטריה בתקופת השואה". עבודה זו זיכתה אותי בפרס ע"ש אסתר פרנס מטעם "יד ושם", בפרס ברהאם מטעם המכון לחקר השואה ובמלגה מטעם "קרן הזכרון לתרבות יהודית" (ניו-יורק). המחקר נערך בחסות המכון המשותף לחקר השואה של אוניברסיטת חיפה וארכיון לוחמי הגיטאות.

הפעילות האקדמית שלי כוללת הרצאות ופירסומים שונים, כגון:

* הרצאה בסימפוזיון השנתי הרביעי של היסטוריונים רומנים-ישראלים בחסות "יד ושם" (14.1.86) בנושא: ממצאים חדשים על גורל היהודים בטראנסניסטריה.
* הרצאה בכנס המדעי בקיבוץ לוחמי הגיטאות ב-8.6.87, בנושא: תנועות הנוער הציוניות בתקופת השואה (הרצאות החוקרים בכנס זה יוצאו לאור בדפוס ע"י לוחמי הגיטאות).
* הרצאה בכנס חוקרים בחסות מכון שטרוכליץ לחקר השואה באוניברסיטת חיפה (13.1.87) בנושא: בעיות מתודולוגיות בהתמודדות עם שאלת הילדים היהודיים בשואה.

בין המאמרים שפרסמתי אזכיר את האחרון שבהם, שהופיע ב"דפים לחקר תקופת השואה" כרך ה', תחת הכותרת: "הנסיבות שהביאו להקמת קיבוץ הכשרה בגיטו דז'ורין".

בימים אלה אני עוסק בחקר פעילות ההצלה של גורמים יהודיים וציוניים במרכז בשווייץ בתקופת השואה, בחסות המכון המשותף לאונ' חיפה וללוחמי הגיטאות ובחסות מכון הרצל לחקר הציונות.

ד"ר שמואל בן-ציון,

שער ספרו של ד"ר בן-ציון

ש. אבני

יוסף עבר-כהן - אסיר ציון

לאחר שני ימים ושני לילות של ישיבה במסדרון תת-קרקעי של משרד הפנים, שחוח מעייפות ועם משקפי-פח על עיניו, בהמתנה שיימצא לו מקום בבית-הסוהר המלא על גדותיו, לאחר יום נוסף בתא קטן וצפוף, האסיר, עורך-הדין יוסף עבר-כהן הובא לבית-הסוהר של משטרת הבטחון, ה"Securitatea" האימתנית, ברחוב אורנוס בבוקרשט.

יום אחד הניחו על אפו של עבר-כהן שוב את משקפי הפח האטומים והעבירו אותו לבית-הסוהר "מלמזון", שם הוחזק במשך שנתיים וחצי בבידוד, לבדו בתא צבוע בצבע אפור כמו מאפרה, שבהם הוחזקו ה"פושעים", בתהליך ה"הכנה" לקראת המשפט הפומבי. יוסף עבר-כהן היה אמור להופיע במשפט כנאשם בפעילות ציונית פושעת.

עו"ד יוסף עבר-כהן היה דמות ידועה היטב בקרב יהדות רומניה. יליד סאוון, למד בבתי"ס התיכוניים ביאסי ובבוטושאן. במקביל, למד עברית אצל מורים פרטיים. בביה"ס בבוטושאן הוא התיידד עם כמה וכמה בחורים, המנהיגים הקומוניסטים לעתיד של רומניה. בין שתי מלחמות העולם, בשנת 1927, כאשר עבר-כהן למד בתיכון, ומאוחר יותר, ב-1929, כאשר למד בפקולטה למשפטים בבוקרשט, הציונות היתה ליהודים ברומניה בבחינת חלום, רעיון בלבד, שלא היתה כוונה להגשימו. היו אמנם חלוצים, מתי-מספר, שאף עלו ארצה, אך המשכילים, אף אלה שהיו קשורים ברעיון התחיה הלאומית, לא חשבו לשנות את אורח חייהם. להפך - נוצר מתח אידיאולוגי. היו אינטלקטואלים יהודים צעירים שהחזיקו בדעה שיש לפתח חיים יהודיים, שבהם הציונות תהיה המטרה הסופית. אחרים האמינו שהמהפכה הסוציאלית, שתביא גאולה לעולם, תגרום לכך שיעלמו ההבדלים הלאומיים.

באותן שנים, התלמיד עבר-כהן התיידד ושיתף פעולה עם התלמידים בעלי ההכרה הסוציאליסטית. מאוחר יותר, כאשר הוא נמק בתא הבידוד בכלא, הם נמנו עם מנהיגיו של המשטר שעליו הם חלמו ביחד. היו ביניהם אוג'ן בנדל, מאוחר יותר מירצ'ה באלאנסקו, שגריר רומניה בפאריס, היה העו"ד באקאל, לימים יו"ר הפדרציה של הקהילות היהודיות ברומניה, היתה אנה תומא, לימים סגן-שר החוץ, ורבים אחרים.

בבואו בשנת 1929 לבוקרשט, התקרב יוסף עבר-כהן אל תנועת הסטודנטים הציונים "חשמוניאה". הוא התיידד עם מוצי מוסקוביץ' מ"Renasterea Noastra" (תחייתנו), שעמו אף גר זמן-מה באותה דירה, השתתף בשבועון "חשמוניאה" ובהמשך היה חבר בהנהגת ארגון הסטודנטים והחוג הציוני "Renasterea" (התחיה). היה ציר בקונגרסים ציוניים ויהודיים בחו"ל. בתקופה הקשה של הפאשיזם ברומניה, לקח חלק בפעילויות ציבוריות שונות ופעולות סיוע למגורשי טראנסניסטריה.

ב-31 בדצמבר 1942 נסע עבר-כהן לטראנסניסטריה, כחבר במשלחת היהודית הראשונה, שקיבלה אישור לבקר אצל המגורשים. יחד עמו במשלחת היו פרד שאראגא, המהנדס יעקב שכטר ויחיאל מרקוביץ'. אף כי המשלחת נסעה באישורו של המרשל אנטונסקו ואישים ממלכתיים אחרים ממנהיגי המדינה באותה עת, בהגיעם לאודסה, הם לא הורשו להתאכסן בבית-מלון. בסופו של דבר הם לנו אותו לילה בתחנת המשטרה.

הם התקבלו לשיחה אצל אלכסיאנו, מושל טראנסניסטריה, שהניח להם לעמוד על רגליהם, כל זמן הראיון, באומרו להם: "אל תחשבו לכם שבאתם לביקורת! אנו נרשה לכם, מתוך סיבות אנושיות, לעזור פה-ושם לאומללים. אך בסופו של דבר, האנשים האלה יצטרכו למות..."

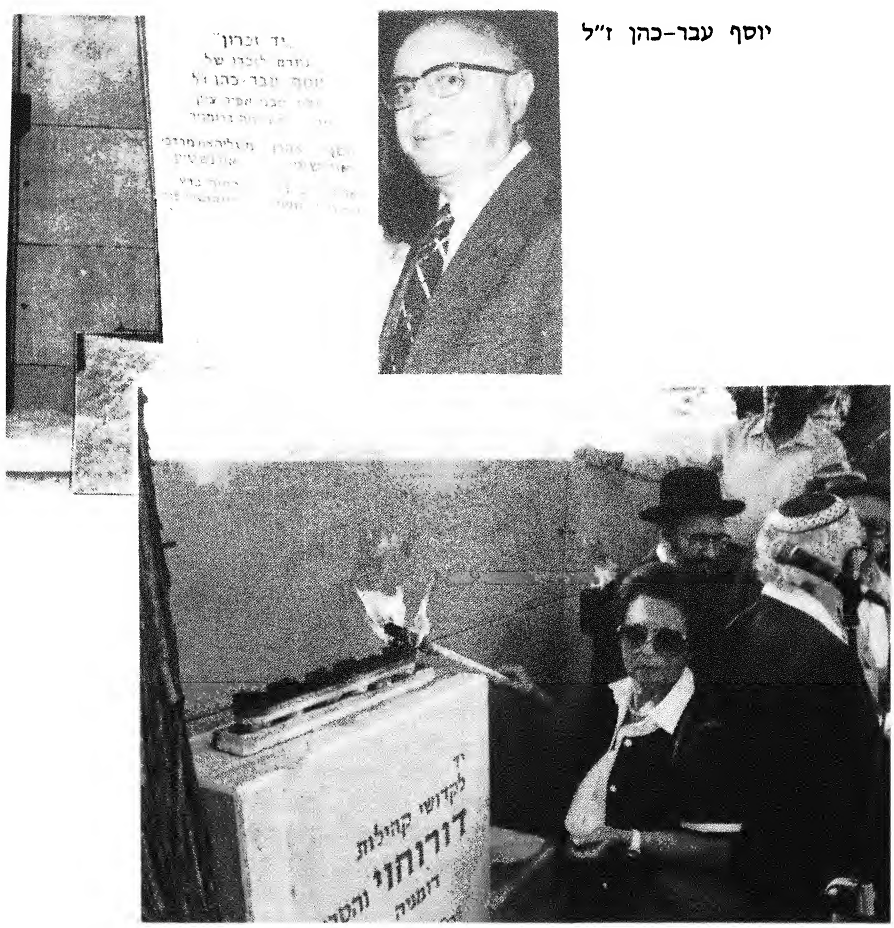
עבר-כהן טעם במקצת מטעם בית-הסוהאר גם ב-1942. לאחר מכן היה חבר בוועד הפועל של ההסתדרות הציונית במחתרת, בהנהגתו של א.ל. זיסו, והוא המשיך בפעולתו עד לחיסול התנועה ב-1948, ואף לאחר-מכן...

על כל אלה הוא נאסר ב-8.8.1950, בהיותו ברחוב. הוא נלקח לפרדיאל, כאשר רק כותנתו לעורו. הוא נחקר במשך שנים על פעילותו הציונית והואשם ב"פאשיזם וחתרנות נגד אושיות המדינה והמשטר", ורק באפריל 1954 נערך לו משפט והוא נדון לשמונה שנות מאסר. אולם לאחר פעילות שתדלנית נמרצת מצד גורמים ישראליים, יהודיים וזרים, הוא שוחרר יחד עם יתר אסירי ציון (42 איש) בקיץ 1955. הוא ביקש לעלות מיד לא"י אולם הדחיות ב"לך ושוב" נמשכו שנה תמימה. לבסוף קיבל את הדרכון ואת היתר היציאה המיוחל - והוא הגיע ארצה ב-1957, בגיל 47.

יוסף עבר-כהן הכריז שאף לרגע אחד לא חש הרגשת יאוש ולא איבד את שלוות רוחו, ואמונתו, משוכנע שהכל ייגמר בכי טוב. לאחר עלייתו לארץ, הוא המשיך במקצועו כעורך-דין, ובמשך 12 שנים היה חבר בלשכת עורכי-הדין בישראל.

תרגם מרומנית ועיבד: יג"א

יוסף עבר-כהן ז"ל

הילדה עבר-כהן מדליקה משואה לזכר בעלה, העסקן הציוני יוסף עבר-כהן ז"ל וכן לזכר קדושי עיירת סאוון

מרדכי אורנשטיין
"ילד הפלא של בית"ר במולדובה"

מרדכי אורנשטיין הוא חבר הנהלת ארגון יוצאי דורוהוי והסביבה בישראל, ממייסדי הארגון ודואג נאמן להנצחת מורשת קהילת סאוון.

נולד באוקטובר 1912. חייו עשירי מעש למען הכלל, ובמיוחד למען הרעיון הציוני. "כל חיי הם ציונות - ללא מרכאות" כדבריו. ואכן, מאז ילדותו הוא החל להיות פעיל בתנועה הציונית ולא חדל.

את חינוכו היהודי ספג החל מגיל שנתיים וחצי, בחדר של המלמד ר' יענקל סורה מאזס, ומגיל חמש - בחדר של ר' אליעזר (סבו של אידוב כהן).

את פעילותו הציונית בסאוון החל עוד בהיותו תלמיד בית-הספר, יחד עם חברו שלמה מיכאלוביץ', כאשר ארגנו חגיגה בחג הפסח, לגיוס כספים למימון פירסומו של דף עברי בשבועון היהודי-הרומני "הילד היהודי", שהיה נפוץ אז ברומניה.

מ. אורנשטיין זוכר היטב את הבית הציוני של סבו, ר' יוסף אורנשטיין, כאשר קלט בביתו, בשנת 1920, פליטים יהודים שברחו מאימת המהפכה הבולשביקית ברוסיה והם היו בדרכם לארץ-ישראל. בבית הסבא קיבלו הללו עזרה חומרית וכן עצות והנחיות להמשך דרכם לארץ.

אותה שנה עלה בן-דודו, אהרן סלומון מסאוון, לארץ וסלל בכך את הדרך גם לאחרים לקראת עלייתם. כאשר ערכו מסיבת-פרידה לאהרן עם עלייתו, שרו את השיר "שם בארץ חמדת אבות" וזה הפך להימנון אישי וסיסמת חייו של מרדכי אורנשטיין.

בצעירותו המאוחרת יותר היה פעיל בארגון הנוער הציוני C.T.S. (Cercul Tineretului Sionist), ולאחר קבלת חומר הסברה ועתונות על דרכו של זאב ז'בוטינסקי ובהשפעת ציונים רביזיוניסטים נודעים ברומניה ובעיירה עצמה, הוא הצטרף לתנועת בית"ר ויסד את קן בית"ר בסאוון, הקן הראשון של תנועה זו במולדובה, אחרי צ'רנוביץ.

תקופה מסויימת היה מרדכי אורנשטיין מרכז בית"ר במולדובה, כאשר המרכז היה בסאוון.

בקונגרס של התנועה הרביזיו-ניסטית שהתקיים ביאסי בשנות ה-30, אמר אברהם פלר ז"ל, מראשי "חרות" ברומניה באותה תקופה, על מרדכי אורנשטיין, נציג בית"ר מסאוון: "זהו ילד הפלא של בית"ר במולדובה".

מאז הוא נשאר נאמן לדעותיו לאורך כל דרכו הציונית.

זכה לעלות ארצה ב-1948. היה פעיל בתחומים ציבוריים שונים, כולל ארגון יוצאי דורוהוי והסביבה.

אשתו שושנה, ילידת בוצ'צ'י מסייעת לו בכל מעשיו, זה עשרות בשנים.

גאוות משפחת אורנשטיין על שני בניהם, יוסי אורן, מנהל המכון הישראלי לקולנוע, ודני אורן, מנהל חברת התקשורת והכבלים "תבל", ומשפחותיהם.

לזכרו של משה מאור ז"ל

משה מאור נולד וספג את עיקרי יהדותו וציונותו בעיירה סאוון, מחוז דורוהוי.

סאוון נתנה מטובי המנהיגים ואנשי רוח של התנועה הציונית ברומניה.

האווירה היהודית, הציונית, הדתית, והתרבותית הצמיחה דורות של יהודים וציונים אשר הודות לאווירה זו שבה גדלו והתחנכו - הגיעו להיות מנהיגים רוחניים ופוליטיים של שבת יהודי רומניה.

ומשה מאור היה אחד מן המאורות האלה אשר ספג ערכים וינק מן השורשים של איזור סאוון - דורוהוי ובמרוצת הזמן נהפך לסופר ועתונאי ובאמצעות ספריו הרבים ואלפי המאמרים תרם את תרומתו לחינוך היהודי והציוני בין אלפי יהודים מרומניה אשר קשרו את גורלם עם ארץ ישראל.

בכתבים שלו, בהרצאותיו ובכל הופעתיו היה גאה במוצאו ובעיירתו היהודית סאוון וזקוף את חינוכו ואת עצמו מבחינה רוחנית ונפשית לסביבה בה ספג את ראשית תרבותו היהודית והכללית.

בהיותו מן הבכירים והבכירים של יוצאי יהדות סאוון - התכבד לשאת דברים כאשר הקמנו את האנרטה לזכר קדושי דורוהוי והסביבה (וביניהם סאוון) וזאת בבית העלמין הישן בחיפה בשנת 1986.

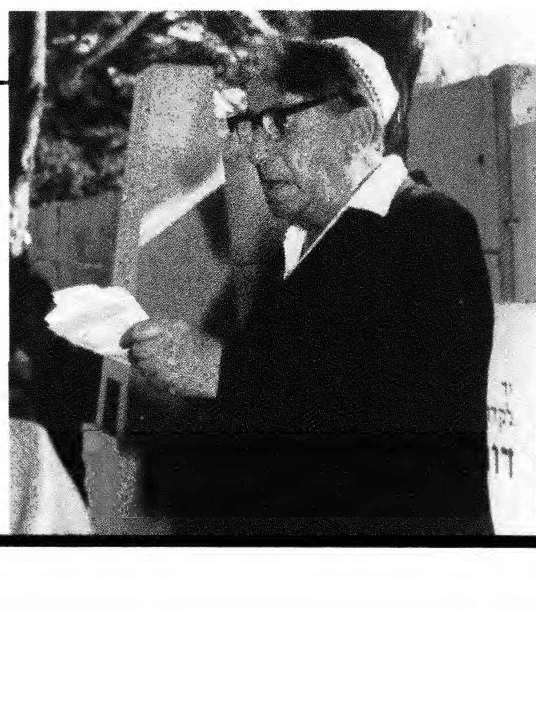
הרגשנו אז כאילו משה מאור חוזר לילדתו בסאוון ומעלה חוויות של עיירה אשר היתה לתפארת ואשר כולם עלו ארצה מלבד אלה אשר ניספו בשואה. וזוכר אני עוד חווייה מלפני כחמש שנים כאשר היפיע בטלויזיה הישראלית ודיבר על השפעת בעל שם טוב על ביתו ודרכו וזאת בזכות רעייתו תלחטו"א ברכה אשר היא מן הצאצאים הישירים של **בעל שם טוב הקדוש**.

תרומתו במורשת הרוחנית אשר השאיר אחריו היא כבדת משקל ועוד בחייו משה מאור היה מאור לכל הדור שלו.

תצווין לברכה, ברכה אשתו אשר ראויה לברכה במעשיה הקדושים למען הנצחת זכרו של משה מאור אשר דאג ועוד בחייו כי כל מה שכתב בכל התחומים יהווה המצחה לעוד שנים רבות.

משה מאור רשם לעמו דף מפואר בהיסטוריה של שבת יהודי רומניה ואלה אשר גדלו וינקו יחד איתו מאותן עיירות מהן הוא יצא במאור-נהיה גאים כי אחד כמוהו ייזכר לעולם ולא יישכח.

שלמה דוד

משה מאור ז"ל נושא דברים בעצרת זכרון ליד האנדרטה בבית העלמין בחיפה לזכר הניספים בשואה של יוצאי מחוז דורוהוי

מיכאילן

מִיהַיילֶן (Mihăileni). עיירה בצפון־מולדובה, מחוז דורוהוי (Dorohoi), 20 ק״מ ממערב לעיר־המחוז. עד למלחמת העולם ה־1 שכנה על גבול בוקובינה, 7 ק״מ מהעיר סירט (Siret).

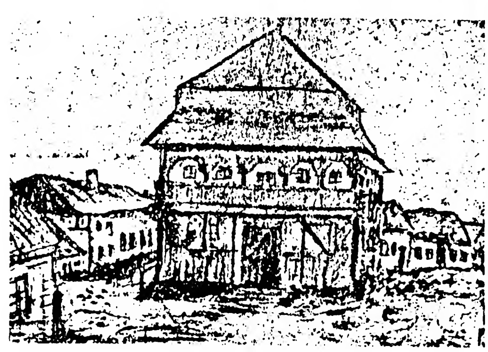
אוכלוסייה יהודית

שנה	מס׳	אחוז היהודים בכלל האוכלוסייה
1820	516	
1831	734	
1838	900	
1859	2,472	67.6
1899	2,447	65.7
1910	2,134	
1930	1,490	32.0
1941	1,301	27.1
1947	680	

עד גמר מלה״ע הראשונה

מ׳ נוסדה בשנת 1792 ברשיון הנסיך אַלכסנדרו מורוזי (Moruzi) על שטח האחוזה של האציל קוסטאקי מארש (Costachi Mareș). שם העיירה היה בתחילה ולאדן (Vlădeni), כשם האחוזה. הנסיך התיר להביא אליה רק יהודים מעבר לגבול. לפי כתב הרשיון שוחררו בית הכנסת והמקווה היהודי ממסים, ועל בעל האחוזה נאסר להתערב בצורת בניין החנויות ובתי המרזח. כן נאמר ברשיון כי הסוחרים שישתקעו בה יהיו פטורים ממסים במשך שנה אחת.

בשנת 1834 עברה העיירה לבעלות הנסיך מיהייל סטורזא (Sturza). משום כך העניק זכויות מיוחדות ליהודי עיירה זו, ובעיקר לבעלי מלאכה (נגרים, מסגרים, צבעים) שביקש למשוך אותם למקום, בשביל שיסייעו להתפתחותו. סטורזא אף העניק הלוואות לסוחרים יהודיים. בעלי המלאכה שוחררו ממסים למשך חמש שנים. תחת שלטונו סלל סטורזא כביש מ־מ׳ דרומה דרך פאלטיצ׳ן־רומאן־באקאו (Fălticeni-Roman-Bacău) ל־טקוץ׳ (Tecuci).

בית הכנסת הישן, שהיה בנוי מעץ. צויר בידי המשורר ל. ברטיש

בשנת 1837 נשא ונתן עם משלחת מטעם תושבי העיירה, ששבעה מהם נתמנו ע״י ״ציבור האומה היהודית״, ושחרר ממסים בית כנסת גדול ושני בתי תפילה וגם את מקווה הטהרה. כן דאג לאספקת לחם ובשר ליהודים.

קהילה יהודית מאורגנת היתה במקום משנת 1897 ואילך. ביה״ס של הקהילה נוסד ב־1899, ונתקיים גם בין שתי מלה״ע.

רוב יהודי מ׳ עסקו במסחר, והיו ביניהם גם יצרני פרוות וצבעים. במיוחד הצטיינו כיצרני־עגלות, ומכל האזור הזמינו אצלם עגלות. בעלי מלאכה אלו התגוררו ברחוב מיוהד והיה להם בית כנסת משלהם. בשנת 1903 היו ב־מ׳ 226 בעלי אחוזה יהודיים לעומת 58 נוצריים. באותה שנה היו בה 248 סוחרים יהודיים, לעומת 40 נוצרים.

בימי מרד האיכרים (1907) ארגנו יהודי מ׳ הגנה עצמית. בשנת 1912 אסרו השלטונות על היהודים לחצות את הגבול והדבר היווה מכה למסחר היהודי.

ב־1910 היו בין יהודי מ׳ 108 סוחרים, 35 חייטים, 32 סנדלרים, 4 פחחים, 15 נגרים, ו־148 בעלי מקצועות אחרים.

ברבנות מ׳ כיהן במשך כמה שנים ר׳ שבתאי סגל (Segal). נפטר ב־1900 ב־בוהוש — Buhuși). מחבר ״ספר שו״ת הרשב״ד״ (קלוז׳, 1926).

ב־מ׳ נולד המשורר האידי יעקב גרופר (Groper, 1890—1966). כמה מן השירים בספרו ״אין שאטען פון א שטערן״ היו לזמירות עם ברומניה; בשירים אלה תיאר את חיי היהודים בעיירת מולדתו. ב־1898 נולד בה הסופר והמשורר ביידיש ליאון ברטיש (Bertiș). ב־1939 פרסם ב־בוקארשט ספר שירים ביידיש ״שטילע ווינקלען״.

ב־מ׳ נולד גם העסקן אידוב כהן (1909), שפרסם ברומניה סדרת סיפורים על חיי העיירה. ב־1940 עלה לא״י, ועם קום המדינה כיהן כחבר כנסת במשך 10 שנים.

מ׳ היתה גם מרכז לתרבות עברית. מאישיה הדגולים היו האדמו״ר ר׳ נפתלי הורוביץ (Horovitz), שהיה ידוע כבעל מופת (״נאדבארנער רבי״) ומשורר ההשכלה מרדכי סטרליסקר (Strelisker, נולד ב־ברודי ב־1806). מספריו: ״אבל כבד״ (זאלקווא תקצ״ה); ״כוס התרעלה״ ו״השריפה״, שניהם על שריפת ברודי בשנת תקצ״ה, ושניהם נדפסו ב־זאלקווא בשנה ההיא; ״זכר עולם״, קינה על מות אביו (זאלקווא תר״ט); הגדול והנודע בספריו הוא ״שני המאורות הגדולים״ (למברג, 1870). היה בפולמוס עם שד״ל, ומידידי רנ״ק. נפטר ב־מ׳ ב־1875, ונקבר בה.

בין שתי מלחמות העולם

לאחר מלה״ע ה־1, כאשר באסאראביה הוחזרה לידי רומניה והגבול הועתק מזרחה, שוב לא שכנה מ׳ על הגבול, ומאז התמעטה בה האוכלוסייה היהודית.

לתנועה הציונית ולמפלגה היהודית נודעה השפעה רבה על חיי היהודים בעיירה. ב־1930 הגישה המפלגה היהודית רשימה מיוחדת משלה לבחירות. מושל מחוז דורוהוי הזמין

לעירייה את המנהיגים היהודיים ואיים עליהם באקדח ובהסתת האיכרים נגדם אם לא יבטלו את הרשימה. היהודים לא ויתרו ואמנם קיבלו רוב מוחלט בבחירות לעירייה, 300 מתוך 424 קולות. לאחר הבחירות באו האיכרים לעיירה והפגינו בעד היהודים בהצהירם שהם הצביעו בעדם כיוון "שהיהודים יודעים כיצד יש לנהל משק". מושל המחוז הגיש ערעור, ואמנם נפסלו הבחירות.

באותה שנה סגר משרד החינוך את ביה"ס היהודי של הקהילה באופן זמני.

ב־1932 הוכרה קהילת מ' רשמית, לפי החוק החדש של הקהילות (ע"מ), אולם ב־1933 פורקה הנהלת הקהילה. מושל המחוז מינה הנהלה חדשה מבין חברי מפלגת האיכרים הלאומית, אך לא הצליח להקימה בהרכב מלא, כיוון שהיהודים סירבו לשתף פעולה. ההנהלה הקודמת פוזרה על ידי המשטרה.

בימי השואה

לאחר סיפוח באסאראביה בידי בריה"מ, התחילו רדיפות היהודים גם ב־מ', הסמוכה לגבול. הצבא הרומני, ובעיקר מחלקת הז'אנדארמים שבפיקוד הקאפיטן מהיילסקו (Mihăilescu) ערכו חיפושים בכל בתי היהודים, ואפילו בבית הכנסת ובבית הקברות, כדי לגלות "נשק והומר בולשביקי". מביהכ"נ הוחרמה פרוכת אדומה, בתואנה שהיא מיועדה להתקנת דגלים אדומים לקבל בהם את פני הרוסים. יהודים מספר נאסרו בעלילות שונות: אחד נאשם בכך שכוונתו למסור את העיירה לידי הרוסים; אחרים — שברשותם נמצאו שמיכה אדומה, או ספר של מחבר רוסי, או על שילדתו ענדה סרט אדום. נוסף על כך סחטו מהם כסף רב, כ"מגבית" וככופר נפש. נאסרו כמאה יהודים, ובכללם רב הקהילה מארילוס (Marilus), מנהל בית הספר ועוד. 18 מן הנאסרים הובלו בעגלה בליווי שוטרים אל בית הדין של הבריגאדה שבכפר ולאדן. בדרך עוכבו ע"י קבוצת קצינים שאיימו לירות בהם. למחרת היום נודע שבית הדין ב־ולאדן נתבטל, ולפיכך נשלחו דרך דולהאסקה (Dolhasca) ל־רומאן (Roman), אל בית הדין של החטיבה הרביעית. למזלם מצאו שם לבלר, שניאות לזרז את החקירה תמורת שוחד בסכום הגון וסגר את התיקים. הם זוכו בדין, אבל יעצו להם שלא לחזור לבתיהם.

ב־13 ביוני 1941 — ערב פרוץ המלחמה בין רומניה לבריה"מ — התחילו שוב מאסרי יהודים בתואנה שהם קומוניסטים. ב־21 ביוני נצטוו יהודי מ' לפנות את העיירה תוך חצי שעה. נאסר עליהם לשכור עגלות להסעת הזקנים והחולים. הם הלכו מהלך 30 ק"מ עד ל־בוצ'צ'יה (Bucecea) ומשם דרך ארוכה יותר ל־דורוהוי. 25 משפחות הועברו ל־בוטושאן (Botoșani). מ־דורוהוי הועברו ב־8 בנובמבר, בקרונות התומים, דרך אטאקי (Atachi) ו־אונגן (Ungheni) שבבאסאראביה ל־מוגילב (Moghiiev) שבטראנסניסטריה. אותו יום נצטוו כל יהודי המחוז על ידי משטרת דורוהוי למסור לבנק הלאומי — באיום של הוצאה להורג בירייה — את כל חפצי הערך והכסף המזומן שברשותם. לא הותר להם להחזיק בידם אלא אלף ליי במזומנים. כל מטענם של המגורשים לטראנסניסטריה נגזל מהם בדרך.

משהוחזרו מגורשי דורוהוי (ע"ע) מטראנסניסטריה, הוזרו לעיר־המחוז גם כמחצית ממגורשי מ'. יתרם חזרו ל־מ'.

ה"ל

הארכיון הכללי לתולדות ישראל
RM 160.

ארכיון יד ושם
IM 1220; 03/1445; 03/1471; 03/1516.

ארכיון מ. קארפ
III, pp. 223—24; VI, pp. 17, 27; VIII, pp. 6—7, 8—10.

ביבליוגרפיה
גוטליב, שמואל נח: אהלי שם. פינסק, תרע"ב, עמ' 324.

Schwarzfeld, E.: Impopularea, reimpopularea și întemeierea târgurilor și târgușoarelor in Moldova, București, 1914, pp. 26—33, 43, 82—83, 101—03.

Schwarzfeld, M.: Excursiuni critice, Analele Societății Istorice Juliu Barasch II, București, 1888, pp. 28—29, 117.

Brociner, J. B.: Chestiunea israeliților români, Partea I-a, până la anul 1848, București, 1910, p. 33.

Mihăileni: Descrierea Comunității, Fraternitatea IV, București, 1882, p. 345.

Rudich, M.: De vorbă cu poetul Jacob Gropper, Știri din lumea evreească, XI, 16, București, 1933.

Documente istorice. Infiinţarea târgului Mihăileni, Lămuriri asupra așezământului târgului Mihăileni, Domnitorul Mihail Grigorie Sturza VV, împrumută bani unor Evrei, Emanciparea, I, 23, București, 1891.

Josif, B.: Nostalgia Ghettoului evreesc, București, 1932, p. 27.

Cohen, Idov: Gropper Iacov, Hasmonaea, 1939, 12—1, pp. 30—31.

Cohn, Egon, Dr.: Das jüdische Städtchen in Rumänien, Jacob Gropper erzählt, Ostjüdische Zeitung, Cernăuți, 8.8.1930.

Mircu, Marius: Pogromurile din Bucovina si Dorohoi, 1945, pp. 107, 112.

Hertzig J.: Imagini frânte, Renașterea Noastră, București, 1945, no. 27.

Curp, M.: Cartea Neagră, III, București, 1947, p. 76.

ישראל לבנון

עיירה צנועה

אינני היסטוריון ואינני מתכוון לכתוב מחקר יסודי על מיכאילן ועל יהודיה. ברצוני רק להעלות קטעי קווים, קצת מזה וקצת מזה, על ההווי של העיירה ועל הדמויות שחיו בה, על הקהילה היהודית ועל מרכיביה, אשר אף על פי שהיו בה יסודות דומים לאלו שבקהילות אחרות בחבל ארץ זה, היתה בכל זאת בעלת ייחוד משלה. מרבית יהודי מיכאילן היו יגיעי כפיים: חייטים, רצענים, נפחים, עגלונים, פרוונים, סנדלרים, שבזיעת אפיהם אכלו לחם. גם חלקם של החנוונים לא שפר עליהם וגם הם מצאו את פרנסתם בקושי. מעטים מהיהודים היו אמידים והם שנתנו את הצביון לחיים הקהילתיים בעיירה.

מיכאילן, עיירה צנועה היתה לפי טבע ברייתה ולפי טבע בריותיה. נופה היה אפור, נוטה קצת לעצבות, הנוף הרגיל באותה סביבה. העיירה לא שפעה על תושביה רוב שפע, סחרה לא פרץ גבולות. לעומת זאת בלטו בתוכה העצמיות והעסיסיות האופייניות ליהודי המולדבי הפשוט, אשר אמנם לא הצטיין בלמדנות ובחריפות יתרה, אך לבו נמשך לאמונה ודבק בה. בסביבה זו צמחה הנוסטלגיה לגאולה, לעולם שכולו טוב, שבאה לידי ביטוי בסיפורי המעשיות המופלאים, עם דופקם הפיוטי העמוק.

אך היו בה גם תלמידי חכמים, בקיאים בש"ס ובפוסקים. היו בה כאלה שהיו שטופים בתורת החסידות והיו כאלה שספרי ההשכלה וספרות המופת היו שגורים בפיהם, ובליבם פעמו הכרה לאומית גאה ומסירות לרעיון של שיבת ציון, מתוך זיקה לציונות המעשית.

בתי הכנסת במיכאילן

תשעה בתי כנסת היו במיכאילן: של חסידי ויז'ניץ, של חסידי סדיגורה, של חסידי קוסוב, של חסידי ר' לוי, של חסידי הרץ, של החייטים, ביה"כ הישן "די הילצערנע שול", ביה"כ "די טערקישע שול" וביה"כ הגדול. רוב בתי הכנסת היו פתוחים ללימוד תורה. היו כאלה שעסקו בלימוד מתוך עמקות בפוסקים ראשונים ואחרונים. היו שבאו לעיין בפרשת השבוע ולשמוע שיעור ב"עין יעקב" ולהתבשם מאגדות חז"ל. היו גם כאלה שבאו "לחטוף" פרק תהילים, שלא תמיד הבינו את תוכנו, אבל אמרו אותו מתוך כוונת הלב. בתי הכנסת שימשו לא רק מקום תפילה ולימוד תורה, אלא גם לענייני חולין. התנהלו בהם שיחות בענייני מדינה, מלחמה ושלום ובעסקי המקום צרכי הקהילה ובעיותיה. אך מעל לכל, תפס מקום נכבד בשיחות אלה, הרעיון הציוני, בנין א"י וכל הכרוך בזה.

בבית הכנסת הגדול התפלל הפרנס הראשי של העיירה, ר' שלום רפפורט, יהודי בעל הדרת פנים, משכמו ומעלה. הוא היה ציוני נלהב, ראש המדברים בכל אסיפה ציונית, בעל ידיעות נרחבות ביהדות ולוחם אמיץ להפצת השפה העברית. היתה לו ספריה עשירה והיה היחיד בעיירה שקיבל עיתונים עבריים. הוא הפך את בית הספר היהודי, ללמוד בו עברית בעברית. מלבד ר' שלום רפפורט נמנתה עם מתפללי בית הכנסת הגדול, חבורה של למדנים משכילים כגון: ר' מאיר שכטר, סופר והוגה דעות; יעקב קופולוביץ, בעל חוש הומור נפלא, שהיה מלהיב את שומעיו בשיחותיו, והמשורר יעקב גרופר. בין אנשי הדור במיכאילן בלטו ר' שלמה רבינוביץ, בקי בש"ס ובפוסקים, שקדן גדול ופוסק הלכות; ר' נתן ורנר; ר' שלמה ויוויק וחתנו מיכאל לייבא, שהיה ציוני נלהב ועסקן ציבורי מסור.

חסידים ואנשי מעשה

מבין החסידים ואנשי המעשה בעיירה, אני זוכר את ר' יוסף טילינזר, שגדל וחונך בישיבת בוהוש והצטיין במידותיו התרומיות; את ר' אהרן שמואל כהן, חסיד נלהב, שבכל אירוע חברתי היה עולה על השולחן לשמח את הציבור בשירה וריקוד, את סבי ר' יעקב שו"ב, שהיה למדן ושקדן גדול. אצלו למדנו אני וחברי אידוב כהן, גמרא. בזכרוני עולות הסוגיות ב"חזקת הבתים" שלמדנו אצלו, את ההסברים המעמיקים שלו, כשאנו רק בני שתים עשרה. וזוכר אני את האחים בוימן ואת ר' גבריאל ראכמוט. כולם היו חסידי שטפנשט-סדיגורה והתפללו ב"שטיפאנעשטער קלויז". בין המתפללים בביכ"נ זה היה גם פישל בעל-עגלה, שהיה שונה מכולם בפשטותו ובעניותו והיה מתפרנס מעגלונות. ירא שמים היה האיש, בוקר-בוקר קם בהשכמה, מתפלל במנין ויוצא לדרך, עמוס נוסעים ומטלטלין, וחוזר בערב.

פישל זה, כשהגיע ערב שבת, שינה צורתו עד לבלי הכר. פשט את בגדי החולין השחוקים שלו ולבש בגדי שבת, והיה נראה כאדם שיצא מחיי חולין אפורים וקשים ונכנס לעולם שכולו שמחה וקדושה. בשמחת תורה היו ממנים את פישל בעל-עגלה כגבאי של בית-הכנסת והעבירו לו את שרביט ההנהגה. משקיבל את התפקיד, היה ממלא אותו בכבוד וביד מנוסה. היה עולה על הבמה ומכבד את בעלי-הבתים, "אנשי צורה" בהקפות, איש איש לפי מעמדו ומעלת כבודו. כך הזמין כל אחד ואחד, עד להקפה השביעית, ואז עלה לבמה הגבאי הקבוע והכריז: "ועתה מכבדים בהקפה את התורני, הנגיד, החסיד, הגביר ר' פישל בעל-עגלה". פני פישל זהרו משמחה וכשהוא מתמוגג מן הכבוד שחלקו לו, היה צועד בראש החבורה, מכרכר ברוב התלהבות "אנא השם הושיע נא"...

החיים הקהילתיים

את הקהילה היהודית במיכאילן אני זוכר מילדותי, כשהיא מונה כ 1500 נפש וכשרוב האוכלוסיה בעיר היתה יהודית. ראשית זכרונותי מגיעות לשנת 1918. הימים היו אז ימי התחבטויות ולבטים, המלחמה העולמית נסתיימה והשאירה אחריה קורבנות וסבל.

בתקופת המלחמה זועזעו היהודים עמוקות כאשר נודע להם, כי 36 יהודים צעירים ממיכאילן נפלו במלחמה. בעצם, הם לא נפלו בקרב, אלא נורו ונהרגו בכוונה תחילה ע"י קצין רומני אנטישמי, תוך כדי התקדמות לחזית. חלק נוסף מהחיילים היהודים נפצעו ורק מעטים חזרו בריאים ושלמים. לזכר הנופלים הוקמה אנדרטה בבית העלמין במיכאילן, עליה נחרטו שמות הנופלים ובראשם הרב הצעיר גצל בוימן, בוגר ישיבת בוהוש ובן למשפחה מיוחסת בעיר. מעשי זוועה כאלה ארעו בכל החזיתות ורבים היו הקרבנות בקרב החיילים היהודים. וזאת, 25 שנה לפני היטלר.

בראש הקהילה במיכאילן עמד ר' שלום רפפורט, שאותו כבר הזכרתי, איש רב פעלים, לוחם אמיץ למען הקהילה ובעל השפעה רבה בה. הוא אשר ארגן את הקהילה, דאג לחינוך הנוער, ביסס את ביה"ס העברי, ארגן את השירותים הדתיים והקים מוסדות צדקה וחסד.

בין פעילי הקהילה כדאי להזכיר גם את ר' שמעיה הכהן, ששירת את קהילתו עוד בתקופת הפיאודליזם ברומניה. היהודי הזה היה נוסע כל שנה ליאסי לבקר אצל הנסיך מיכאיל גריגורי סטורזה, שמיכאילן היתה אחוזתו. הוא היה מעביר את מיסי היהודים לנסיך ונתקבל בארמונו בכבוד. שם היה לו חדר מיוחד לכל הימים ששהה ביאסי. מפי אחד מזקני מיכאילן שמעתי על ר' שמעיה זה, שבהיותו אצל הנסיך, היה קם בלילה ועורך תיקון חצות, וכששמעו השומרים את קול בכיו, נכנסו אליו ושאלוהו לפשר הדבר. סיפר להם ר' שמעיה על חורבן בית המקדש - לפני אלפיים שנה - על גלות ישראל ועל הציפיה לשוב לארץ האבות.

מבין עסקני הקהילה אני זוכר את ר' נתן מאיר ורנר, יעקב שווייצר, משה רוטנברג, יהושע חייקיס, מאיר ארזינטר, אדולף הכט, יעקב ואגנר, ליאון וקסלר ורבים אחרים, שקשה לי עתה להזכר בשמותיהם.

ממוסדות הצדקה שהיו בעיירה אני זוכר את אגודת הנשים לעזרה הדדית, שבראשה עמדה העסקנית טויבה שווייצר, ועמה הגב' רחל שכטר, אמי מורתי פסיה לייבנדמן, בלה ורנר, דינה רייזל. האגודה פעלה בתחומים שונים, החל במתן עזרה רפואית לחולים, צדקה לעניים, הכנסת כלה, ועד חלוקת קמחא דפסחא. בעזרת הג'וינט הוקם בעיירה בנק זעיר לאשראי, שהיה נותן הלוואות לסוחרים ולבעלי מלאכה לפיתוח עסקיהם. ניהול הבנק הופקד בידי מאיר וקסלר.

פעולות ציונית

עם הצהרת בלפור, קמה התעוררות גדולה בקרב הציבור היהודי בעיירה ובעקבותיה החלה התארגנות פעילה של חוגים ציוניים. התארגן סניף של ההסתדרות הציונית, תחת ניהולה של העסקנית המסורה שושנה ורנר, שעלתה אחר-כך ארצה והקימה משק בכפר חסידים. בין הפעילים באותה תקופה, 1920–1930, היו ד"ר דוד גרינברג-מולדובן, שערך אחר-כך עתון ציוני ביאסי; פרידה והילדה הורוביץ, יעקב ואגנר, יעקב שווייצר, יהושע חייקיס, אדולף הכט, שלמה זבורבר, קופל ריזל, ליאון ברטיש, ליאון בירמן, אסתר גרופר, אחותו של המשורר יעקב גרופר ועוד. בשנת 1930 התארגנו במיכאילן שתי קבוצות נוער חלוציות, תנועת "תורה ועבודה" ו"הנוער הציוני", שאירגנו את חבריהם להכשרה ולעליה. גם בעלי-המלאכה יסדו הסתדרות ציונית, בשם "אהבת אחים", שפיתחה פעילות ענפה בעיירה.

רב בעל שיעור קומה

מיכאילן זכתה לרב בעל שיעור קומה, בעל יחוס אבות, מצאצאי השל"ח הקדוש, שנתפרסם כאחד מגדולי הרבנים ברומניה.

איש צנוע היה רבנו ר' משה הורוביץ וקיים בשלמות את הפסוק "והצנע לכת עם ה' אלוקיך", משכמו ומעלה היה בענייני הוראה והלכה. יומם ולילה היה יושב ועוסק בלימוד התורה בעמקות ובפלפול, בחידוד ובסברות אמיתיות. גדולי הרבנים בארץ היו פונים אליו בשאלות בענייני הלכה.

הרב שלנו לא עסק בצרכי ציבור, לא קבע מי יהיה ראש הקהילה ולא שם לב לשום דבר מלבד לימוד תורה, היה "לן באהלה של תורה" וזה היה ייחודו ובכך גדולתו.

אחרי פטירתו נבחר כרב, האברך המצויין ר' מאיר מרילוס, שכיהן בקהילה עד גירוש היהודים לטראנסניסטריה וגם יצא עמם לעמק הבכא. בשובו משם נבחר כרב בעיר באקאו, במקומו של הגאון של בצלאל זאב שפרן. לאחר מכן נבחר כרב ומורה הוראה בעיר הבירה בוקרשט, שם הוא מכהן עד היום הזה.

גם ה"רביים", נכדים של גדולי האדמו"רים, שסבבו בערים לבקר צאן מרעיתם, לא דלגו על מיכאילן. הם קבעו להם שבתות בלוח השנה לפקוד את העיר. לשיא השמחה הגיעו יהודי מיכאילן כאשר ביקר בעיירה האדמו"ר משטפנשט, נכדו של הצדיק מרוז'ין. קהל עצום מכל הסביבה בא לקדם את פניו ולבקש ברכתו. האווירה החסידית שנוצרה בעקבות הביקורים האלה, קרבה רבים ליהדות הנאמנה ולקיום המצוות ותרמה לעיצוב דמותה של יהדות זו.

בית אבא

אבי, דב בר לייבנדמן ז"ל, שיהודי העיירה קראו לו בלשון חיבה בעראל'י, איש רחב דעת ורב פעלים היה. קרא הרבה ולמד הרבה ושימש תלמידי חכמים הרבה. נולד במיכאילן וכשהתחתן עבר לגור ליעקובן מקום נופש בבוקובינה. שם

נולדתי אני ואחי משה ז"ל, שהיה מחבר ספרים ללימוד השפה העברית, ואחי העילוי בנימין ז"ל, שהיה רב בעיר חוטין שבבסרביה ושם נספה ע"י המרצחים הטמאים.

למיכאילן באנו בשלהי מלחמת העולם הראשונה. בשביל אמא שתחי' היה קשה להתאקלם במקום שהיה שונה לחלוטין מעיר מולדתה יעקובן, אשר הרים מכוסים עצי אורן סביב לה, נופה מקסים ואקלימה מצויין. גם המצב הכלכלי שם היה טוב בהרבה מזה שבמיכאילן. ביעקובן מורגשת היתה ההשפעה של תרבות אוסטרית ושפת הלימוד היתה גרמנית, בעוד שבמיכאילן שלטה הרומנית בכיפה.

בבואנו למיכאילן נאלצנו להסתגל לחיי צנע, סרח העודף של שנות המלחמה. סבלנו גם ממצוקת דיור, אך למרות כל זה הפך בית אבא-אמא לאכסניה של תורה ולבית-ועד של תלמידי חכמים. איש שיחה נאה היה אבי ז"ל ובעל כשרונות מיוחדים. כל דיבור שיצא מפיו היה ספוג ניגון, כי לימוד התורה אצלנו היה מלווה בזמרה; בין שעסק בדיני ממונות, בין בזרעים או מועדים, הכל היה אצלו זמר. ירושת הדורות וקנייני הרוח תפסו מקום נכבד בנשמת אבא ז"ל ובהם ראה את סוד קיומה וחידת נצחיותה של האומה. עשר שנים שימש כרב בבית-הכנסת "רבי לוי". כאן היה עובר לפני התיבה בליווי מקהלה והעלה את המתפללים לשיא של רוממות רוח; אח"כ עבר להתפלל בביה"כ של חסידי ויז'ניץ. לקהל שומעיו היתה תפילתו חוויה נפשית עמוקה.

אמא מורתי היתה מוסיפה הרבה על האווירה ששררה בביתנו באותם הימים, גם כשהמצב החומרי רחוק היה מלהיות שפיר. חוט של חסד היה משוך על פניה בשבתות וחגים, כאשר כיבדה את האורחים הרבים בתופינים ובמגדניות, מעשה ידיה להתפאר. לאמי יאה היתה האמרה "ענן קשור על פתח ביתן של האמהות בישראל ונר היה דולק בביתן מערב שבת לערב שבת". רצוני לומר כי אור קדושת השבת ניכר היה בביתנו גם בששת ימי המעשה.

ששה ילדים היינו בבית - ארבעה בנים ושתי בנות, מהם שקיימו "הווה גולה למקום תורה" ומהם שלמדו ושקדו במקום, לקנות תורה ודעת.

מתוך **"מיהיילן, סיפור של עיירה יהודית במולדובה"**
בספר **"מצא חן במדבר"**

ליאון ברטיש (1898–1981) מ׳האַלען: ביי דער קערניצע

הרב ברוך אדלשטיין

ר׳ ישראל לבנון יקיר חיפה (1989)

דמותו של יקירנו, יקיר העיר חיפה, ר׳ ישראל לבנון, זוהרת על פני מציאות בלתי רגילה בנוף עירנו, אשר כל חלקי האוכלוסיה הדתית על גווניה, רבדיה, עדותיה עובדים בה במשותף.

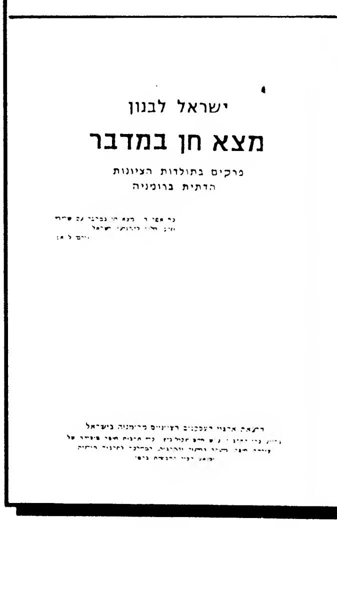
וכאן רושם ר׳ ישראל לבנון שיחי׳ דף מפואר של עשיה ציבורית, המשתרעת על פני כיובל שנים, משחר נעוריו ביאסי ובוקרשט בשנות השואה והתקומה, כפעיל בעליה וב״החלוץ״ בזמן המלחמה האיומה שכרתה כשליש מעמנו, ובמשך עשרות שנים, בעבודתו הציבורית בחיפה. בעומדו בראש מוסדות ומפעלים ידע תמיד להיות בריח תיכון המבריח את כולם מקצה אל קצה באורך רוח ובנחישות החלטה, בטוב עין ובבינת הלב, ומעל כולם, בפיקחות אצילית, הלקוחה משורשים עמוקים של יהדות רומניה המפוארת ומבית אדמו״רי בוהוש (רוז׳ין) שלתוכו התקשר.

זכה לבנות משכן לאלוקי ישראל, לתפארת בית ישראל ועמו במולדתו – ארצו ולקדש שם שמים בפי כל הישגיו כראש המועצה הדתית ידועים לכל. כאן הוא מגלה יוזמות לפעולות ברוכות להנחלת מורשת האומה לציבור הרחב, לבניית בתי-כנסת ומוסדות דת, ובאמתחתו עוד תוכניות שבדעתו להגשים בקדנציה הזאת של המועצה. כמי שעמד בראש ישיבת ״בני עקיבא״ בקרית שמואל, רואה אני חובה נעימה להזכיר כאן את חלקו הרב של בעל העיטור, בהקמת הבניינים המתנשאים לתפארת בקריה, בהם התחנכו מאות תלמידים לתורה ולתעודה, מהם רבנים, דיינים, לומדי תורה בשקידה מופלאה, פרי ההילולים של הישיבה הזאת.

היה זה כאשר ר׳ ישראל לבנון כיהן כחבר הנהלת העיריה ובכוח השפעתו ובהשפעת חבורת המייסדים הסכים ראש העיר דאז לבנות ישיבה תיכונית עירונית, הראשונה במדינה. באותה העת הוקמו הבנין הגדול של ביה״ס התיכון לבנות וביה״ס ״יבנה״, בתי-ספר יסודיים וגני ילדים לרוב, והכל ביוזמתו ותיכנונו של איש רב-פעלים זה.

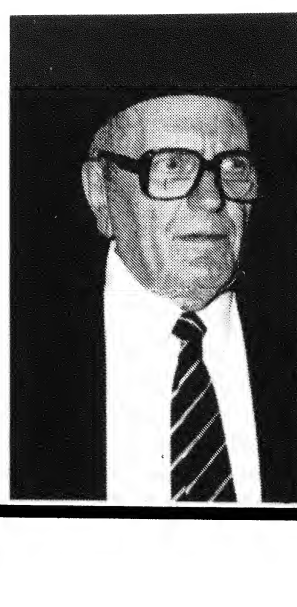
בשנת תשמ״ד יצא לאור ספרו ״מצא חן במדבר״, שבו מגולל המחבר את קורות חייו הציבוריים ואת חלקו בארועים מלאי מתח וגבורה של יהדות רומניה בשנות צרה ומצוקה. הספר מחזיר את הקורא לשנים שתחילתן אירועים קודרים, רצופות פעילות ציבורית מסורה, כיסופי עליה ותקוות מרובות, ובכל אלה עמדו ישראל לבנון וחבריו במסירות נפש ובכבוד.

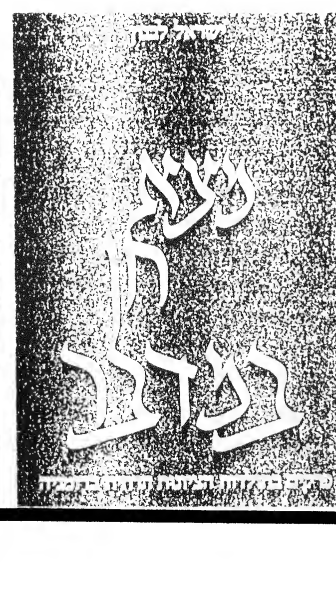
״הצופה״, י״ב אדר א׳ תשמ״ח (17.2.89)

ישראל לבנון

מצא חן במדבר

פרקים בתולדות הציונות הדתית ברומניה

אידוב כהן

היהודי האחרון של מיכאילן

...משל למה הדבר דומה? לאב ובנו שהיו מהלכין בדרך.
נתייגע הבן ואמר לאביו: אבא, היכן המדינה (הישוב)?
אמר לו: בני, סימן זה יהא בידך:
אם ראית בית-קברות לפניך, הרי המדינה קרובה!
(ילקוט שמעוני, תהלים, סימן תר״ף)

בית-העלמין, שטמונות בו עצמות יהודי עיירתי לדורותיהם, משקיף כיום, מעל ראשה של גבעה תלולה, הרחק על-פני מיתאר עירוני מת, המשתרע שומם למרגלותיה. זהו מיתאר ריק מנפש חיה, אבל מלא עיי-מפולת ותילי-חורבות, אשר אך לפני כמה עשרות שנים היוו, שתי-וערב - לאורך גדת נחל המולניצה, החוצץ בין מולדובה לבוקובינה - חוצות וסמטאות של עיירת-יהודים שוקקת: מיכאילן.

בית-עלמין יוצא-דופן זה, שום בר-מינן אינו מובא בשעריו עוד, כי אין מי שימות עוד שם, פרט לאחרון תושבי המקום - רגנשטרייף הישיש, המופקד כיום על שמירת בית-העלמין, והנמצא כבר כאן ממילא, ממתין באורך-רוח-וימים לקיצו. ״הכל מוכן״, הוא אומר ומחייך: ״איש לא יצטרך לטרוח עמי״. הוא אומר כך לאנשים החיים, המרבים באחרונה לעלות לגבעה זו כדי לפקוד קברי-אבות. גם הם רובם ככולם קשישים, ואף אנשי שיבה מופלגת, דורות שילשים וריבעים לכל היהודים אשר שבקו לן חיים ונטמנו באדמה זו, למן ראשוני המתנחלים והבונים את העיירה (החל מן השנים 1790–1792) ועד לאחרוני המגורשים ממנה או הנוטשים אותה (בשנת 1942).

רגנשטרייף הישיש, שלא היה אלא חנווני צנוע בזמנו, לא ידע או לא זכר, כי בראש ששת היהודים החותמים - בצד חתימתו של בעל האחוזה, קוסטאקי מריש - על המסמך הקרוי ״חריסוב״ (והוא מעין מגילת-היסוד של העיירה, ובו-בזמן גם שטר מפורט של זכויות-וחובות, שנערך בין המתנחלים היהודים, לבין בעל-האחוזה הרומני, ושנחתם ואושרר על-ידי שליט הארץ), מתנוסס שמו של סב-סבו, הרגנשטרייף הראשון של עיירתנו! מכל מקום, את מקום קבורתו כן ידע, והוא גם מצביע בגאווה על שם הנפטר, החרוט על מצבת-אבן, בשורה התחתונה-הראשונה, שליד הגדר. ״יהודי לבית רגנשטרייף - הוא אחרון״, נאנח השומר, נאנח ומחייך במעין עצב מהול בגאווה. ״מלבדי אין נפש חיה עוד בכל האיזור הזה: רק אני ובית-הקברות שלי״.

צורכי-מחיה מביא הזקן לעצמו, בהליכה ברגל, מן הכפר הסמוך - והיה זה לרגל בואו לתכלית זו אל אותו כפר, כאשר נקרתה לידו, אצל ראש הז׳דארמים של המחוז, מפה צבעונית גדולת-מידות, שהגיעה הנה לאחרונה מבוקרשט הבירה. רגנשטרייף מראה אותה לכל באי המקום יומם (ומנימת דיבורו כמו עולה החשד, שהוא מספר על כך לכל שוכני עפר המקום, לילה) לאמור:

״הנה! כל כפרי האיזור, חדשים וישנים, מסומנים במפה זו, כאן; רק השם ׳מיכאילן׳ יוק - לית מאן דכר שמיה עוד... אבל אין זו העיירה היחידה ששמה נמחק מעל המפה... ובאמת, מאימתי מדפיסים על מפות של ארצות הגויים, שמותיהם של ישובי-יהודים שמתו?״

הוא צודק! לא רק ליד קברו של רגנשטרייף-המייסד עומדות רגלינו, קברו של האיש אשר קוסטאקי מריש, הבעלים של האחוזה ושל הכפר ולאדן, שלחהו בשנת תק״ן (1790) שיעבור בכל גליציה ובפודוליה, ויאסוף שם יהודים-מתנחלים בשביל הקמת עיירה חדשה על אדמות אחוזתו - אלא עומדים אנו בעצם, על קברה ההיסטורי של עיירתי, העיירה היהודית מיכאילן, עירם של צדיקים וחסידים,

של משוררים ומשכילים, עירם של אנשים שהפליאו לעשות בכל מלאכה ומשלח-יד, עיר של למדנים ופשוטי-עם חביבים, יראי אלוהים, עיר של אפיקורסים ומרדנים; עיירה שהחלה את חייה בפועל בשנת תקנ"ב, ואשר החלה להמחות מעל פני האדמה בשנת תש"ב (1942), עם גירוש תושביה אל מעבר לדנייסטר. בת 150 שנה היתה כאשר החלה גוססת בשיבה לא טובה, ריקה ועזובה מבניה-בוניה.

אמרנו לו לרגנשטרייף, שומר הקברים:

"סבא-של-סבא שלך, אילו עמד הוא כאן עכשיו, כמונו, ורואה כמונו את העיירה שאיננה, את השממה השותקת שם בעמק המולניצה; מה, לפי דעתך, היה אומר?" רגנשטרייף מהרהר רגע תוך עצימת עין. "יודע אני", הוא עונה, "אולי היה אומר: חבל! חבל! החמצתי שעה גדולה, שבעודי שוכן כאן עפר, בא משיח צדקנו וכל יהודי העיירה קמו כאיש אחד והלכו אחריו לארץ אבותינו".

ושוב שתק כדי אתנחתא קצרה, אחר-כך הוסיף: "אלא מה? הוא לא היה יודע, שלא כולם זכו לעלות. כשני שלישים מביניהם נספו תוך מסעי הגירוש, או נרצחו, או מתו ברעב ובמגיפה, במקומות גירושם, מעבר לדנייסטר ולבוג, במחוזות ההשמדה... כן, האסון ירד עלינו בדיוק במלאות 150 שנה לייסוד העיירה. אבל כשליש מבין בני עיירתנו החזיקו מעמד וזכו כולם לעלות לארץ-ישראל. וביותר זכו לכך אלה אשר בנים ובנות שלהם הקדימו ועלו לארץ כחלוצים, או כמעפילים. אלה החזיקו מעמד, ניצלו מכליון, אולי מכוח ומזכות עליית זרעם לפניהם. ורק אותי שמוני נוטר את קברות אבותיהם".

ר' מרדכי ס"ט סטרליסקר

החזן מרדכי ס"ט סטרליסקר חי ופעל בעיירתנו בשנות אמצע המאה הקודמת. ביתו, ליד הגינה העירונית, היה בימי ילדותי, ביתו של ר' לייבלה גרינברג, ובנו, ידידי רופא השיניים ד"ר דוד גרינברג-מולדובן עודו זוכר כיצד מצא יום אחד, בעליית-הגג של ביתם, צרור עותקים אכולי-עש של "שני המאורות הגדולים" למרדכי סטרליסקר – "המליץ והמשכיל החשוב", כפי שהגדירו ש"י עגנון במאמר זכרונות ב"הארץ", בנו של החזן ר' דוד ווהלזינגר מברודי, שהיה מנעים שבתותיהם של בני עיירתי בזמירותיו ופירנס את רוחם (ואת אהבת העברית החיה-וקיימת לעד) של קוראי "המגיד" וכו' בשעתם". הוא שיקע כוחות-יצירה והרבה אהבה ותום בחיפושיו הפואטיים אחרי שביל-זהב אגדי, שביל שיילכו בו שלובי-זרוע האמונה התמימה והניסית עם התבונה הטהורה והנסיונית.

ואם מן האגדות שסיפרתי פה מזדקר הניגוד, ברוח ובמגמה, שבינו לבין המשורר-הטרובדור בנימין זאב ארנקראנץ (וולוולה) זבארז'ר, הרי זה משום שהייה מרובה מדי שלי, בעיקר בתקופת "חטאת-הנעורים" של וולוולה; ואילמלא כח-התמדה כושל ר"ל, הייתי מביא מ"שפת ישנה" של וולוולה המאוחר יותר, חרוזים נפלאים, שפועמת בהם אותה משאת-נפש עצמה שהפעימה את ר' מרדכי החזן שלנו.

גם וולוולה זבארז'ר עבר ושהה רבות בעיירתי – כמוהו כמשורר אברהם גולדפאדים – שלימים נודע כאבי התיאטרון היהודי בעולם, מייסד "במת ישחק" ראשונה במסבאה היהודית "Pomul verde" (האילן הירוק) ביאסי, בשנת 1876, הלא הוא המשורר (העברי גם הוא) אברהם גולדפאדן! אי-אפשר היה – טענו זקנינו – לעבור מגליציה למולדובה, ומשם לבוקרשט, בלי לעבור דרך מיכאילן שלנו; ולעבור, משמע באותם הימים, להשתהות, "לעבוד" קצת, לאסוף קצת כוח, לאכול משהו... ואגב, אם גולדפאדן מצא ביאסי – הווה אומר בקרב יהודי עמך של יאסי – קן רך וחם להטיל בו את הביצים שמתוכן יבקיעו אפרוחי התיאטרון היהודי הראשון

בעולם, להווי ידוע כי היה זה וולוולה שאסף ראשון, וביגיעה רבה ועצובה, את הנוצות העלווה, גבעולי הקש שהיו דרושים לכינונו של קן כזה! וולוולה הרגיז רבים במולדובה בסאטירה הצורבת שלו; ואף-על-פי-כן תמצא רשום, בראש כל אחד מספרי השירים שעלה בידו להדפיס בחייו, שמותיהם של מדבנים, חובבי-שיר, מבין אותם יהודים-מולדובנים, "בורים ורעי-לב"... ומי שיודע, אין צורך לספר לו, כי בפואמה "רומניה" - שירת-קיטרוג ושימצה ללא-אח על רומניה דאז - שכתב והדפיס בווינה (לאחר שגירשוהו מרומניה), כיפר וולוולה ופיצה הרבה על כל העוול, אי-הצדק והפגיעות שחילק, בשנים קודמות, ליהודי רומניה, בפזמוניו הסאטיריים נגדם. איני יודע אם חזר עוד פעם וולוולה לעיירתי; אבל, אם לא חזר בגופו, ברוחו חזר אלינו, בדורנו, בדמות צרור שירים ליריים, נוגים וענוגים כצרור פרחי קאמליות, אשר איציק מאנגר שלנו עיטר בהם את קברו המיותם בנכר.

בעיירתי-שאיננה (ואין אני מצטער על כך שאיננה, אלא רק זוכרה בגעגועים) נולדו וגדלו ופעלו, מלבד שני משוררי-יידיש ראשונים ברומניה, יעקב גרופר וליאון ברטיש, כפי שיסופר להלן, עוד צעירים עושי-חיל בעולם הגדול, כגון בנו של ר' נתן-מאיר ורנר, ברונו, שהיה מעורכי "נויה פראייה פרסה" בווינה; או תלמידי-חכמים כגון חתנו של ר' שלום רפפורט הפרנס, הלא הוא ר' מאיר שכטר-חכם מבני-ברק, שטרח ותרגם לעברית בת-ימינו את פיוטיהם קוצצי-הלשון של פייטני מחזורינו לימים נוראים ושלוש רגלים.

היה היה עלם, בנם של ר' אהרן-שמואל כהן ושל חנה לבית בודנאר, שחשקה נפשו להחלץ מן העיירה הפרובינציאלית המתנוונת ולתור אחר כוכבו בעולם "הגדול". מה עשה? כתב דברים ביידיש ושלחם לשבועון יידי שהוציאו בבוקרשט ד"ר שלמה ביקל, איציק מאנגר, יעקב שטרנברג ושאר בני-חבורתם. למרבה הפלא, על אף היות המחבר אז בן 16 בלבד, וממילא גם כתיבתו בוסר, הודפס מאמרו, בתוספת הערה-מתחת-לקו, שנאמר בה: "מעיירה נידחת במולדובה, אבל הידועה כעיר-מולדתו של יעקב גרופר, שולח לנו 'דיבוטאנט' (מתחיל) צעיר את המאמר הזה, ואנו מדפיסים אותו לשם עידוד להבא".

מצוייד בתעודת-כושר סנסציונית זאת, אילץ שעיה-בער הצעיר את אביו, שיתייצב עמו ל"דין-תורה" לפני הרב ד"ר יעקב נאכט (שכיהן כמרא דאתרא בעיר רדאוץ) על-מנת שהרב יפסוק: היותן לו לצעיר זה לצאת את בית הוריו, יחידי? היישלח להשתקע בכרך כמו בוקרשט? (וחששו של האב - חילול שבת!). הציץ ד"ר יעקב נאכט במאמר, הציץ בשיר או שניים שהביא לו הנער, ופסק: יישלח! ואשר לחילול-שבת, הנה הוא, הרב יכתוב לידידו, התעשיין (והסופר-המנהיג) א. ל. זיסו, והלז יעסיקנו בעבודת יום-ראשון, תחת עבודה בשבת.

אמנם, מקום עבודה פטור מחילול-שבת מצא ישעיהו-דב הצעיר דווקא אצל יהודי יקר אחר, חרשתן של קונפקציה בבוקרשט, הלא הוא יוסף-ראובן קופפרברג, שאמר: "אפילו יירד כל הוני לטמיון, אני בשבת לא אפתח ולא אעבוד!" ואולי בזכותה של שמירת-שבת זו דווקא, זכה יהודי זה שיהיה לו בישראל נכד, סופר עברי - המסאי יוחנן גרנך.

כיוון שמצא את נותן-לחמו, חש שעיה-בער הנ"ל למערכת "אונזער ווארט", שבועון ביידיש שהוציא אז, ב-1927 הרב ד"ר ב. רייכר בבוקרשט, והתחיל להדפיס בו סידרת סיפורים על גוזמאי יהודי בשם ר' ישראל "שלנו". והדברים הודפסו ונטמנו אחר כבוד בספריה הלאומית של רומניה. ונשכחו...

מתוך הספר "שיכחה ולקט"
הוצאת ברונפמן, 1976

מרדכי הורוביץ – מצאצאי רש"י

מרדכי הורוביץ הינו יליד מיכאילן (1925) וכיום עורך-דין בתל-אביב ופועל ביחד עם בן דורוהוי, מיודענו עו"ד דולפי (אבנר) הכט.

מוצאו של מרדכי הורוביץ משושלת חשובה של רבנים שכיהנו בעיירה מיכאילן. הוא פעל רבות בתנועת "הנוער הציוני" בדורוהוי, היה בהנהגה הראשית שלה ברומניה וכאן בארץ תפס עמדות בכירות בפעילותו הציבורית הרבגונית. מרדכי הורוביץ הוסמך לרבנות, אבל כמעט ולא עשה תורתו קרדום לחפור בו. הוא אמנם כיהן כרב בבית-הכנסת "לייבוביץ'" שהיה בחצר משטרת דורוהוי, אך עיקר עיסוקו היה תקיעה בשופר בימים הנוראים. בראשית דרכו בארץ התיישב באלוני אבא וגם שם היה בעל תוקע.

ראשון הרבנים במיכאילן, ב-1800, היה ר' יהודה אהרן הורוביץ ואחריו כיהן בנו, הרב נפתלי. בהמשך כיהן הרב משה הורוביץ (סבו של מרדכי). אביו של מרדכי היה ר' מיכאל הורוביץ. סיפור ששמע מסבו: במיכאילן נפלה פעם מריבה בין משפחות פישר וורנר. אז כיהן במקום הרב יהודה אהרן הורוביץ. הרב ציווה כי כאשר ימות, לא יקברו אותו במיכאילן, אלא בעיירה סמוכה, סירט, היות ואין קוברים רב של עיר, במקום שיש בו מריבה בין פרנסי הקהילה.

המוצא של שושלת הרבנים הורוביץ מן השל"ה – בעל "שני לוחות הברית", הרב ישעיה הורוביץ, מפראג. מסורת היא במשפחת הורוביץ, ששורשי המשפחה מגיעים עד רש"י. מכאן שאילן היוחסין של מרדכי הורוביץ קשור לרש"י, כפי שאכן נראה הדבר ב-"מגילת היוחסין" המתפרסמת כאן, ואשר מהווה מסמך נדיר ביותר.

מרדכי הורוביץ הוא מצאצאי רש"י ואנו מפרסמים את מגילת היוחסין שלו, לפיה נראה שאבות-אבותיו התיישבו בעיירה מיכאילן והם ממשיכי השושלת.

במגילת היוחסין צויין שם המקום "סינאוועטץ". זה היה שמה הקודם של מיכאילן, כאשר הגיעו אליה ראשוני היהודים.

מגילת היוחסין של משפחת הורוביץ. מגיעה עד רבינו תם ורש"י

מגילת היוחסין
ב"ה
זה לשון ש"ב הגאון הקדוש מוהר
שעפטיל בן הגה"ק השל"ה זצל"ה :
בהיות כי ידוע החורבן השלישי שהיה
בשנת ת"ח לאלף הששי שהיה הרג רב ואבדון
כמוש היה דומה לחורבן הראשון והשני
והיה בעתם הללו תערובות רב ומה
שחכמי הדור יכלו לתקן עשו ומה שלא
היה אפשר היו נשארים בתערובות ויש
לחוש פן במשך השנים יעמדו אנשים ויטילו
מום בקדשים לכן מהראוי שכל איש אשר
הוא בימים ההם יעשה סדר יוחסין לזרעו
ולזרע זרעו שיהיה לאות ולמשמרת עד
ביאת המשיח" עד כאן לשונו הקדוש ל"כן
בזה אחל בס"ד לסדר יחוס אבותי הקדושים
זצוקלה"ה

אאמו"ר זצ"ל הרב ר' משה צבי
היה בן הרבה"צ ר' יהודא אריה (א) בן הרב המגיד ר' מנחם
נחום מבאהפאלי (ב) בן הרה"ק המגיד ר' ישראל מבאהפאלי
ז"צ"ל (ג) אחי הרבנית הצדקת מרת חוהלי אמו של הרה"ק
מריז"ן זצ"ל בן הרב הקדוש ר' אברהם מפראביטש (ד) בנו
של הרב הגה"ק ר' הירש מקארשטשוב זצ"ל. אמו של אאמו"ר
ר' משה צבי הרבנית מרת ברכה היתה בת בתו של הר"ה"צ
הקדוש ר' משה'לי מסאווראן זצ"ל ולמעלה בקודש נכד
הרה"ק ר' שמשון ווערטהיימער אבד"ק ווינא הבירה ז"ל
אמו של א"ז ר' יהודה אריה ז"ל היתה נכדת האי סבא קדישא
שהיה נקרא כפי כל דער שפאלער זיידע זצוק"ל אמו
של א"ז המגיד ר' נחום מבאהפאלי היתה נכ"ת המגיד הק'
ר"ר מיכל'י מזלאטשוב זצ"ל ואמו של א"ז המגיד הקדוש
ר' ישראל מבאהפאלי היתה בת הגה"ק הרב המגיד ר' מנחם
נחום מטשערנאבעל זצוקלה"ה שהיה מתלמידי הבעש"ט
זצ"ל ומזכירו בספרו מאור עינים בשם מורי ז"ל ואח"כ
היה מגדולי תלמידו המגיד ר"ר בער ממעזריטש זצ"ל זה
הוא יחוס א"א מורי הרב ר' משה צבי זצ"ל יהיה זכרו ברוך
ומבורך לעדי עד אכיה"ר:
ועתה הנני בזה לסדר יחוס אמי מורתי הרבנית הצדקת
מרת שרה הינדא ע"ה תנצב"ה

אמי מורתי הרבנית מרת שרה היודית וזה היתה
בת הרב הה"ג ר' נפתלי איש הורוויץ אב"ד ק"ק
סינאוויץ (א) בן הרב הגאון ר' יהודא אהרן שהיה
אב"דק הנ"ל (ב) בן הרב הגאון ר' ישראל יעקב יוקיל
אב"ד ק באלאחאוו (ג) בן הרב הגה"ק מוה"ר מענדעלי
אב"קק לינסק בגבורית גאליציע (ד) בן הרב הגאון
הק' מוה"ר ר' יעקב רובין אבדק הנ"ל (ה) אשר היה
אחד מגאוני הועד דארבע ארצות זצוקל"ה בן
הקדוש ר' מענדעלי היה חתן רב הא גאון מוה"ר
ר' יצחק הלוי הורוויץ שהיה אבדק האמבורג (ו) בן
הרבהג"ק ר' יוקיל שהיה אבדק גלוגא רבתי (ז) בן
הגאון האדיר הרב מהרם מטיקטין (ח) בן הגאון
מוהר שמואל שמעלקי אבדק טארנוי וגליציע
(ט) בן הרב הגה"ק ר' יהושע האריך מפרעמישלא (י)
בן הגאון הישיש מוה"ר פנחס אבדק פולצאף
(יא) ועיין בתשובות חות יאיר וזי' קרי' וז"ל
וקבלתי שהגאון הישיש אהר פנחס הורוויץ
אבד"ק פולצא ולסוף ימיו היה אפילאנט מפראג
מופלא ומופלג מאד בהוראה ובפוסקים שהיה כל ימיו
למוד הרא"ש ז"ל וחק אחריו כאילו ניתן מסיני ולא
חש כלל אם הוא נגד הכרעת הרמ"א ואמר כי גם הוא
כדאי להכריע עכלה"ש וזקני ר' פנחס הנ"ל היה בעל
אחותו של הרמ"א ז"ל בן הקצין מוהר ישראל הלוי
מפראג (יב) בן הקצין מוהר' אהרן משולם הלוי (יג)
והוא בנה בית הכנסת הגדולה בפראג ונקראת פנחס
שוהל בשנת רצ"ה ואני הכותב זכיתי להתפלל בביהכנס
הנ"ל שנת תרע"ה בן הגאון הקצין מוהר ישעיה הלוי
מעיר הורוויץ הסמוך לפראג (יד) והוא היה אחד העיר
הורוויץ וקראוהו בשם ר' ישעיה הורוויץ ע"ש עירו
ואחריו כל יצאי ירכיו נקראים בשם הנ"ל חוטר מגזע
הגאון ר' יצחק הלוי בן ר' פנחס הלוי אחיו של רבינו
אהרן נשיא הלוים מברצלונא בעהמ"ח ספר החינוך
נכד רבינו זרחיה הלוי בעל המאור נפטר בשנת ה'
אלפים תתקמ"ו. חותנו של הג' מוהר ישעיה הנ"ל
אות (יד) היה הגאון רבינו עקיבא הנשיא מאופן ישן
(טו) חותנו של ז' הגאון מוהר' פנחס הנ"ל אות (יא)
היה הגאון ר' ישראל איסרלס פו"מ מקראקא (טז)
אבי רבינו הרמ"א ז"ל ומנ"כ בקק קראקא י"ג אדר
שכ"ח בן הגאון ר' יוסף פרנס ומנהיג בקראקא
יז) נכד הגאון מוהר' ישראל מקרעמזיר (יח) והיה
ש"ב של רבינו הרא"ש ז"ל אשת הרב ר' ישראל איסרלס
הנ"ל אות (טז) היונה בת הרב הג"ר' אליעזר שרענצעל
מו"פ מלבוב (יט) בן הגאון מוהר' נחמן שרענצעל (כ) בן
הג' ר' יצחק שרענצעל (כא) אשר בנה בלבוב בית הכנסת מנדבות
לבו . . . אשת הר"צ מוהר ר' אליעזר הנ"ל אות (כא) מרת
דרעזיל היתה בת הגאון מוה"ר ר' יחיאל לוריא (כב)
אבי הגאון המרש"ל ז"ל בן מוהר' אברהם לוריא
(כג) בן הגאון מוה"ר יחיאל (כד) אבד"ק בריסק בן
הגאון מוה"ר אהרן אבד"ק היילברון (כה) בן הגאון
מוהר' נתנאל (כו) בן הג' מוה"ר יחיאל לוריא אבד"ק
ערפורט (כז) בן הג' מוה"ר שמשון מווירמייזא אבד"ק
ערפורט (כח) אשת ז' הג' ר' אהרן הנ"ל אות (כה) מרת
מרים היתה בת הגאון מוה"ר שלמה שפירא אבד"ק
היילברון (כט) בן הגאון מוה"ר שמואל שפירא מרביץ
תורה בקהל אשפירא (ל) אשת ר' ז' הג"ר נחמן שרענצעל
הנ"ל אות (כ) היתה בת הגביר ר' יעקאלי עבערולס מו"פ
מקראקא (לא) הוא אבי כל משפחת יעקאלוס בן הגביר
ר' משה (לב) בן הג' מוה"ר אברהם המכונה עבער ל
מפראג (לג) ממשפחת אלטשולער מגזע חסידי וחכמי
פרובינצא ז"ל

א"ז הגאון מוה"ר שמואל שפירא הנ"ל אות (ל)
היה חתן למשפחת טריביטש בת הג' מוה"ר מתתיהו
טריביטש אבד"ק פאריז (לד) בן הגאון מוה"ר יוסף טריביטש
אבד"ק מאנזיילא (לה) בן הגאון מוה"ר יוחנן (לו) מצאצאי
רבינו יצחק בעל התוספות הנודע בשם ריב"א בן רבינו
מאיר מרומערוג והוא מאור הגולה רבינו רש"י זצ"ל שהיה
דור ל"ג ליוחנן הסנדלר דור רביעי לרבן גמליאל
הזקן בן ר' שמעון הנשיא בן הלל הזקן מגזע שפטיה
בן דוד המלך עה"ש

א"ז הגאון ר' עקיבא הנ"ל אות (טו) היה: בן
הגאון מוהר' יצחק כ"ץ אבד"ק גאלאנטא (לז) בן
הגאון מוהר' עקיבא כ"ץ ס"ט מגולי ספרד אבד"ק
סאלאניקי (לח) והיה לו כתב יחוס עד עלי הכהן ז"ל
א"ז הגאון ר' יחיאל לוריא הנ"ל אות (כד) היה
חותנו של הגאון מוהר יצחק קאצענעלענבויגען אביו
של הגאון מוהר"מ פאדאווא ז"ל ואם היונה זקנתי
אשת הגאון ר' פנחס הנ"ל אות (יא) עם המהר"ם
מפאדאווא ועם המהרש"ל ש"ב א"ז הגאון אבדק גלוגא
הנ"ל אות (ז) היתה בת הגאון ר' יהושע העשיל אבד"ק
טורלא (לט) חתן הגאון ר' אשר ענזיל אבד"ק פינשוב

(מ) חתן הגאון מוהר יצחק כ"ץ ראפאפארט
אבד"ק לויז (מא) בן הגאון מוהר משה מאיר
פו"מ בלבוב (מב) בן הגאון מוהר נחמן ליפשיץ
אבד"ק בעלזא (מג) בן הגאון הק מוה"ר מאיר
אבד"ק חעלמא (מד) בן הגאון מוהר משה ירמיה
גרשון כ"ץ ראפאפארט (מה) בן הגאון מוה"ר
שמחה כ"ץ (מו) בן הגאון מוה"ר גרשון (מז) בן
הגאון מוה"ר אברהם הכהן והנהיג נשיאותו וישיבתו
במנטובה (מח) וקבלה מידם שהם מגזע עזרא
הכהן (הוא עזרא הסופר)

א"ז הגאון ר' נחמן ליפשיץ הנ"ל אות (מג)
היה חתן הגאון מוה"ר יוסף אבד"ק לבוב (מט) חתן
הגאון מהר"ם מלובלין (נ) חתן הגאון מוה"ר יצחק
כ"ץ ראש ישיבה בקרעמעניץ (נא) אם הגאון
הרב ר' נפתלי הנ"ל אות (א) הרבנית מרת פעריל
היתה בת הגביר ר' משה שרענצעל (נב) נכד
הגאון האדיר ר' אברהם שרענצעל בעהמ"ח ספר
איתן האזרחי. אשת א"ז הגאון ר' יצחק הלוי הנ"ל
אות (ו) היתה בת הגאון ר' יעקב האב"ד (נג) בן
הגאון ר' יצחק האב"ד אבד"ק בערעזאן (נד) בן
הגאון ר' יששכר בער ש פו"מ בקראקא (נה) בן
הגאון רבי ר' העשיל אבדק קראקא (נו) בן הגאון
ר' יעקב אב"ד דק' לובלין (נז) בן הגאון הקצין
ר' אפרים נפתלי הערץ מוה"ר מיך (נח) נצר ממטעי
האשל הגדול מוהר"י ווייל זצ"ל

ז' הגאון רבי ר' העשיל הנ"ל אות (נו) היה
חתן הגאון מוה"ר יהודא וואהל (נט) בן השר
מוה"ר שאול וואהל (ס) בן הגאון מוהר שמואל
יהודא קאצענעלענבויגען (סא) בן הגאון מהר"מ
פאדאווא (סב) חתן הגאון מוהר' אברהם מינץ (סג)
בן הגאון מוהר"י מינץ בעהמ"ח שות מהר"י מינץ
(סד) מגזע רש"י ז"ל אביו של הגאון ר' אפרים הנ"ל
אות (נח) היה הגאון ר' יונה השני (סה) חתן
הגאון מוה"ר נפתלי הירץ שור אבדק לובלין
(סו) חתן הגאון מוה"ר ישראל ריש מתיבתא דקק
לובלין (סז) בן הגאון רשכבה"ג רבי ר' שכנא אבדק
לובלין (סח) אביו של ז' הג' ר' נפתלי הירץ שור
הנ"ל אות (סו) היה הגאון ר' אפרים זלמן שור
(סט) נכד הגאון רבינו יוסף בכור שור המובא
בתוספות

אב"דק אמשטרדם ז"ל (קה) אשת אבי זקיני הגביר
ר' מענדעל רוסילנער הנ"ל אות (ק) היתה בת הגה"ק
ר' משה היילפערן ז"ל אבד"ק בערדיטשוב (קו) ולעת
זקנתו מסר הרבנות לבנו הגאון ר' יוסף האלפערן והוא
נסע להתראות עם בתו היחידה ולא היה יכול לנסוע
ליתו שהיו אז הדרכים בחזקת סכנה והוא היה זקן
וחלש מאד ע"כ קבלו אותו אנשי עיר סלאנווינא להיות
להם לרב ולאב"ד ומקובל בידינו שהמעש"מ זצ"ל נסע
אליו על שבת אחד ומנ"כ בק"ק בראשנין נפטר ר' יכוים
לירח חשון תקי"ו ונוסח מצבתו משה אמות ותורתו אמת
איש קדוש ונורא מאד הרב הגאון ר' משה אב בית דין
דק"ק סלאטווינא בהגה"ק ר' ישעיה ז"ל ומקובל בידינו
שהג"הצ ר' משה הנ"ל היה דור ח' לרבינו אלחנן בעל
התוספות ואמו של רבינו אלחנן היתה בת ר"י בעל
התוספות ואמו של ר"י בעל התוספות היתה אחותו של

רבינו תם נכד מאור הגולה רבינו רש"י בן העיר' שב הגאון
ר' שאול אדעלטבערג אבד"ק ברזאזשין ששמעו כן מופי
קודשו קדשים הה"צ מריזין זצללה"ה אשת ז' הה"ר שמואל
כ"ץ מרת מעבל היתה בת הה"ג ר' משה גד אשר הב' פים והטורי
זהב על האהע נכד הטורי זהב מגזע של הג"ח ז"ל אז דהג'
יהודא ליב הנז"ל אות (קה) היה חתן הגאון מעבל משזארת
גיהזין ז"ל נמצא סדר השתלשלות היחוס הוא כך

(א) הגאון ר' מאיר כ"ץ אבי הש"ך ז"ל (ב) בנו הגאון ר' יונה
נחום (ג) בנו ר' מאיר כ"ץ (ד) בנו ר' יהודא ליב כ"ץ (ה) בנו ר'
שמואל כ"ץ (ו) בנו ר' גרשון מענדעל (ז) בנו ר' אברהם
כ"ץ (ח) ר' מענדעל (ט) חתנו הג"ר זלמן בעריש (י) חתנו
הג"ר יהודא אהרן (יא) הה"ג ר' נפתלי (יב) אמי מורתי מרת
שרה הינדא ע"ה תנצב"ה ואני הכותב דור יג להגאון ר' מאיר
כ"ץ אבי רבינו הש"ך ז"ל. וכן הגה"ק ר' משה מסלאוויטא
סדר היחוס כך הוא (א) הגה"ק ר' משה הייליפערן (ב) בתו מרת
ראדיל (ג) אא"ז ר' אברהם כ"ץ (ד) הגביר ר' מענדעל אדעלבערג
(ה) אא"ז ר' זלמן בעריש (ו) אז הה"ג ר' יהודא אהרן (ז) אא"ז
הר"ר נפתלי הורוויץ (ח) אמי מורתי שרה הינדא ע"ה ואני
הכותב יהודא אריה דור ט' להגה"ק ר' משה הייליפערן זצ"ל
אמי זקנתי אשת הה"צ ר' משה הייליפערן הנ"ל מרת מינדעל מנכ
בק"ק סלאוויטא היתה בת הרב ר' מאשיל מזלבוב בן הגהרב
ר' מאניש חתן רבינו הש"ך זצ"ל
זאת משפחת שלי יהודה אריה בן הרב משה צבי זצ"ל

אז הגאון ר' ישכר בעריש הנז"ל אות (נה) היה חתן
הגאון מוה"ר מרדכי יאלעס אבד"ק קראקא (ע) בן
הגאון ר' יחיאל (עא) בן הגאון ר' יצחק מוויען (עב) בן
הגאון ר' יחיאל המובא בתוספת הרא"ש סי' נו' (עג)
אז הגאון ר' יעקב באבד"ק הנז"ל אות (נג) היה חתן
הגאון מוה"ר שמואל אבד"ק מעזריטש (עד) נכד
הגאון הק' ר' אברהם הלוי (עה) אחי רבינו המרש"א ז"ל
אמו של זקינו הג"ר שמואל הנז"ל אות (עד) היתה
נכדת הגאון האדיר רבינו בעל מגיני שלמה ז"ל (עו)
אשת ז' הרב ר' משה הנז"ל אות (לב) היתה בת הגאון
מוה"ר ר' אליעזר טריביטש אבד"ק ישלעזינגאט אא"ז
הגאון ר' יהושע העשיל הנז"ל אות (לח) היה בן הגאון
ר' ישכר בעריש בן רבינו ר' רבי העשיל ז"ל אשת זקיני
ר' יצחק ראפאפארט הנז"ל אות (מא) היתה בת הגאון
ר' מרדכי ר' לייבושעס פו"מ מזלקאווא אחי הגאון הרמ"א
ז"ל אז הגאון ר' משה מאיר הנז"ל אות (מב) היתה הרת
הגה"ק מוה"ר שמועלקי ז"ק אב"ד"ק אסטרהא מהגאון ר'
מאיר ז"ק אבד"ק לבוב בן הקדוש ר' אברהם הי"ד שנהרג
על קה"ש אז הגאון ר' מאיר אבד"ק חעלמא הנז"ל אות (מד)
היתה בת הגביר ר' נחמן שרענצעל מלבוב אז ר' שמעלקי
אבד"ק אסטרהא היתה בת הגאון ר' חיים אבד"ק קרעמעניץ
נכד הרב ר' העלמאן מפראג אחי רבינו מהר"ל מפראג
ז"ל אא"ז הגאון ר' יצחק אבד"ק הנז"ל אות (נד) היה חתן
הגאון הקצין ר' דוד כתבן ראש ישיבה ופו"מ בזאלקאווא חתן
הגאון רבינו הש"ך ז"ל בן הג"ר ר' מאיר כ"ץ בן הגאון ר' משה
דיין בפפ"ד מיין ז' הגאון הש"ך היה חתן הקצין מוה"ר בנימין
זאב פו"מ מווילנא אחיו של הגאון ר' משה אבד"ק לובלין
בעהמ"ח מהדורא בתרא בן מוה"ר יצחק מפינסק חתן הג"

מוה"ר מנחם מייזליש חתן רבינו הרמ"א ז"ל אז הגה"ק
ר' מענדעלי אבד"ק לינסק היו לו ארבעה בנים ובת אחת
(א) הגה"ק מוה"ר נפתלי מראפשיץ ז"ל (ב) הגה"ק ר' יהושע
העשיל אבד"ק יאנאוו ז"ל (ג) הגה"ק ר' שמעלקע אבד"ק
ראזמאן (ד) זקיני הגאון ר' יוקיל אבד"ק באלזאוו (ה)
בתו הרבנית מרת רחל אשת הה"צ ר' צבי הירש מ"מ
דק"ק זירעב אז"ז הגאון ר' יוקיל אבד"ק באלאכאוו היו
לו ארבעה בנית הבכור הרב אבד"ק הנ"ל והשני הגאון
ר' פישעל אבד"ק מאנקאטש ואמו מרת אשתו הראשונה
גשא בת הגביר הר' יהודא אהרן גרעגקעל מהראד ויחוסו
כתוב בס' אנשי מופת והוא"ל מומגת הג"ר צבי הירש
אבד"ק בוקשעוויץ וזקיני הגאון ר' יהודא אהרן אבד"ק

סינאוועטץ במדינת רומעניא אשת ז' הג"ר יהודא
אהרן הנז"ל אות (ב) והרבנית מרת מרים היתה בת
הגביר הרב והחריף מוה"ר זלמן בעריש ראזענבערג
מבראזשין (עז) בן הרב הג"ר אברהם מרדכי אבד"ק
אוסטשיזקי (עח) בן הג"ר יעקב מרגליות אבד"ק טויסט
(עט) בן הרב הגה"ק ר' דוד בעריש מרגליות אבד"ק
זאליווויטץ (פ) אחי הגה"ק הנ"ל מאיר נתיבים בנו
הגה"ק ר' צבי הירש אבד"ק זאליווויטץ (פא) בן הגאון
ר' משה אבד"ק טארניגראד (פב) בן הגאון ר' מענדעל
אבד"ק פיטשוב (פג) נכד הגאון האדיר מוה"ר כ"ם
מראטענבורג ז"ל אז הגאון ר' העריש אבד"ק זאליוויטץ
הנז"ל אות (פ) היה חתן הגאון ר' אברהם אבד"ק פרזנא
(פד) בן הגאון אבד"ק הנ"ל (פה) בן הגאון ר' יצחק אבד"ק
הנ"ל רבו של הגאון המג"א ז"ל ז' הגאון ר' יעקב אבד"ק
פרזנא הנז"ל (פה) היה חתן הגה"ק רבי ר' נפתלי כ"ץ בעהמ"ח
סמיכת חכמים (פו) ב' הגאון ר' יצחק כ"ץ אבד"ק סטעפין
(פח) ב' הגאון הצדיק ר' נפתלי כ"ץ אבד"ק לובלין (פט)
ב' הגאון ר' יצחק כ"ץ (צ) ב' הגאון ר' שמעון כ"ץ (צא)
ב' הגאון ר' גרשון כ"ץ (צב) ב' הגאון עקיבא מאופן
ישן (צג) ב' הגאון מוה"ר יצחק כ"ץ (צד) ב' הגאון
האדיר ר' עקיבא כ"ץ סגן אבד"ק סאלאניקי (צה)
אא"ז הגאון ר' יצחק הנ"ל אות (צו) היה חתן הגה"ק
רבינו מהר"ל מפראג (צז) נכד של הגאון ר' יהודא
ליוואי הזקן (צח) שהיה מיוחס עד זרובבל בן
בן שאלתיאל מכולפי בית דוד אא"ז הג"ר משה
מרגליות הנז"ל אות (פב) היה חתן הגאון מוהר"ם
מלובלין בעה"מ מהדורא בתרא חתנו של רבינו
המהרש"א מבני בניו של רבינו יהודא החסיד ז"ל
אאזה"ג נפתלי כ"ץ הראשון היה חתן הגאון ר' יהודא
וואהל בן השר והטפסר ר' שאול וואהל אשת אאז
הגביר ר' זלמן בעריש הנז"ל אות (עז) מרת גיטל
היתה בת הגביר המפורסם מוה"ר מענדעל כ"ץ
אדעלסבערג מבראזשין (צח) בן הגביר ר' אברהם
כ"ץ (צט) בן הגביר האדיר ר' גרשון מענדעל כ"ץ
(ק) שהיה נקרא ר' מענדעל רוסילנער בן השר
והטפסר ר' שמואל כ"ץ (קא) בן מוהר יהודא ליב כ"ץ
(קב) בן ר' מאיר כ"ץ (קג) בן הגאון ר' יונה נחום
(קד) אחי הגאון הש"ך ז"ל אשת זקיני הגביר מוה"ר
מענדעל כ"ץ הנז"ל אות (צח) מרת חנה בת הגאון
ר' פייוועל עטינגער נכד הגאון הק' ר' אליעזר רוקח

י. וולדי

יעקב מגיד

גורלו של יעקב מגיד, דומה שנלקח מתוך טרגדיה יוונית עתיקה. הוא היה מעין יוליסס נודד, שלא זכה לחזור אל ביתו, אלא מת בעצם פריחתו, בעת מילוי תפקידו, במחוזות נכר.

נולד ב-1891 במיכאילן, צאצא ישיר למשפחת רבנים מפוארת. מצד אביו, הרב משה הרש, מגיד היה צאצא לרבנים הידועים, הרב פנחס מקורץ, רבה של שפולה, הקרוי גם "הסבא משפולה", וכן הרבנים ר' מיכל מזלוצ'ב ור' נחום מצ'רנוביל. מצד אמו, היה חוליה בתוך שלשלת הזהב של תלמידי-חכמים ולמדנים מובהקים, שראשיתם מגיעה עד רש"י.

ירושה זו של אבות-אבותיו הטביעה את חותמה על נפשו האצילה של יעקב ורוחו הזוהרת. מגיל רך קיבל חינוך דתי בישיבה של צ'רנוביץ. שלט על בוריין בשפות יידיש, רומנית וגרמנית ובצעירותו המוקדמת תירגם מגרמנית לרומנית את ההיסטוריה של גרץ.

בנוסף לכך, הוא העמיק את השכלתו בלימודי חול, שלמד בבתי-הספר החילוניים. לאחר שסיים את בית-הספר היהודי-רומני בדורוהוי, למד תיאולוגיה באוניברסיטת צ'רנוביץ. הוא מתעמק בספרות, הן הכללית והן הדתית, וכותב שורה ארוכה של עבודות מחקר; אך הוא מתגלה גם כנואם בחסד. תכונה זו תשפיע ותקבע את עתידו. הוא מוותר על קריירה של רב ופורץ אל הבמה הציבורית-פוליטית, מקדיש עצמו בשלמות לפעילות ציונית. הוא מתיישב בבוקרשט ותוך זמן קצר נעשה מזכיר כללי של התנועה הציונית ברומניה. הוא חודר אל חוגי האליטה של האינטליגנציה וזוכה לסימפטיה והערצה, בזכות כוח עבודתו, מרצו והאינטליגנציה שלו. הוא סייע באופן ישיר לתנועת "תרבות" ברומניה והיה אחד מחלוצי הקרן הקיימת בארץ זו. ברעייתו קלרה, בתו של סוחר גדול מבוטושאן והמנהלת-לשעבר של בית-הספר היהודי-רומני, הוא מצא חברה לחיים ולמאבק.

אחרי 11 שנה של פעילות כמזכיר התנועה הציונית ברומניה, הוא עולה לארץ, יחד עם רעייתו ובתו הקטנה, שרה. הדבר היה ב-1936. הוא מתערה בחיים החדשים, מתקבל להנהלת האוניברסיטה העברית על הר הצופים בירושלים, בידי רקטור האוניברסיטה, פרופ' הוגו ברגמן ואלפרד ברגר. במסגרת תפקידו זה הוא נודד ברחבי אירופה, נואם ומפתח פעילות נמרצת לשם משיכת יהדות הגולה אל הבית הלאומי. הוא עבד מעבר לגבול כוחותיו, מתוך התלהבות לוחמנית, נואם נאומים מלהיבים, תוך התרוצצות מתמדת בדרכים, בתנאים לא תמיד נוחים. כל אלה נתנו אותותיהם בגופו החלש והתישו את כוחו.

בעת היותו בתפקיד בפולין, הוא מקבל התקף לב. הוא מאושפז בסנטוריום בזאקופנה, ובמשך חודש ימים הוא מפרפר בין חיים למוות. הרופאים הפולנים מנסים להחזיק אותו עוד זמן-מה בבית-החולים, עד שיבריא יותר, אך מגיד מסרב לשבת בחוסר-מעש והוא ממשיך במשימתו הבאה, ברומניה, בוקרשט. אך המחלה עדיין מקננת בגופו הנחלש. אשתו נקראת לבוא אליו, מארץ-ישראל, ובהתייעצות רופאים הוחלט שיסע לאולנשט, מקום-מרפא במחוז וילצ'ה. שם הוא מקבל התקף שני ונפטר ב-17 ביולי 1938. הוא מובא לקבורה בבית-העלמין ג'ורג'ו בבוקרשט. כל פניותיה של משפחתו, שעצמותיו יועלו לארץ, לא נשאו פרי. לאוניברסיטה לא היה כסף מיותר לצורך זה... רק בשנת 1981, בתו של יעקב מגיד הביאה את עצמותיו של אביה לישראל, על חשבונה. הלוחם הבלתי-נלאה מצא סוף-סוף מנוחה בבית-העלמין הישן ברחובות, ליד קברה של רעייתו, שנפטרה גם היא בדמי ימיה, בגיל 38, בהשאירה את בתה יתומה, בת 14.

לאחר זמן-מה, האוניברסיטה, כדי לכפר במקצת על שגיאתה ומחדלה, ייסדה קרן ע"ש יעקב מגיד, המיועדת לסטודנטים מעוטי אמצעים.

הכוכב הזוהר שדרך בשמי היהדות, יעקב מגיד, נפל כגיבור במילוי תפקידו, והוא בן 46 שנים בלבד!

מרומנית: יג"א

שלמה ביקל

יעקב גרופר – המשורר היידי

יעקב גרופר נמנה עם אותם יוצרי תרבות, שכל שורה כתובה משלהם מפגרת הרבה אחרי השפע והעמקות של השראתם. הוא שייך לאותו סוג של משוררים ששום ניגון קטוע-בודד משלהם אינו מאפשר שיעלה בך מושג הסימפוניה של אישיותם השלמה. טראגי הוא גורלם של סופרים מסוג זה: מכל הסלעיות של יצירתם שבכוח, מפורר הקולמוס רק פירורים, המניחים את הקורא בעל הטעם בקרירותו ואינם מחממים את הסנוב-בענייני-ספרות. משום שמתחת לפראגמנטאריות של המלה והחרוז נשארות השלימות והחידתיות של מחשבה ורגש עלומות. מבחינה זאת נמצא גרופר בחברה מכובדת מאוד, בחברתו של י.ל. פרץ.

עצם קיומו של לירקן יידי, שהגיח מרחמו של המעמד הבעל-ביתי בעיירת הגבול המולדבית-בוקובינאית מיכאילן; שכתב שירים ביידיש הראויים לדפוס "אידישע וועלט" הווילנאי – עצם קיומו של גרופר כבר היה מאורע תרבותי חשוב. האינטליגנט היהודי יעקב גרופר, שבהתמדתו ובחריפותו האמיתיות בשנים עברו, הרכיב את מטענו התרבותי ממדע גרמני, מבעיות הרוח הצרפתיות, מעממיות רעננה של הספרות הרומנית הצעירה וממרץ פנימי עצמי של מעוף מחשבתי ושל מרחף נפשי – הוא, האינטליגנט גרופר, עלה בהרבה על רמת התרבות של האינטליגנציה היהודית-רומנית המתבוללת או המתבוללת-למחצה של אז וגם של היום.

יצירתו ביידיש? – היא היתה קודם כל תוצאה של מעט הרוחניות היהודית הדלה בעיירתו, רוחניות שנסתכמה מן החדר, מספרוני-המעשיות ומשירי-העם של אמא, מן ההווי היהודי-חרדי ומן האווירה הקיבוצית של הישוב העיירתי היהודי. עדיין חסרה בשיריו האישיות התרבותית היידית הבשלה, והיא התחילה להתהוות רק כשהנכסים הרוחניים שנרכשו, כבשו להם מקום קבוע באוצר של ה"אנחנו" ושל ה"אני" האותנטי מני דורות. וכך יצא, ששיריו נשארו מפגרים אחרי יוצרם, ואין הם מוסרים את התמונה הנכונה של גרופר האיש, השש-ווזהר באלפי גוונים של מחשבה ורגש.

היישוב היהודי ברומניה, שהוא עצמו היה חסר-צורה מבחינה רוחנית, לא הגן על הטרובדור הבודד במסורת של צורה, שכבר היתה נחלת קיבוצים יהודיים אחרים. הוא, גרופר, היה כאן הראשון שריסן את המלה הספרותית ביידיש. וזהו שגרם לכך, כי גרופר שבעל-פה, המשוחרר מכלים שבשגרה, פעל בהעמקת יתר ובגיוון יתר. משום שיינו הרוחני הטוב, האותנטי, היה לו מרחב לתסיסה ולגילוי מאות חידושיו של חריפות ובקיאות. גרופר, שמזמוריו כבר היו מזמן, במקור ובתרגום, רשות הרבים של הנוער היהודי-רומני, אסף ב-1934 את שיריו, ממש מפיות זרים, והוציאם בספר בעל תבנית קטנה של 91 עמודים, בשם "אין שאטן פון א שטיין" (בצילה של מצבה).

בית ההוצאה הבוקרשטאי "שלום עליכם" (קרי: עסקן התרבות והמורה לעברית נטע רויטמן) שהוציא לאור את אסופת שיריו של גרופר, ציין בדברי החתימה לספר: "כרך שירים שני מאותו מחבר יופיע בקרוב". אולם הספר השני לא הופיע מעולם, ו"בצילה של מצבה" נשאר ספר השירים היחיד של המשורר בן השבעים כיום, שנותר בודד ונעור מסביבתו, בעיר הבירה הרומנית, תחת המשטר החדש. הלך הנפש היסודי באסופת השירים של גרופר "אין שאטן פון א שטיין" היה, כפי שאני רואה אותו, השיר "צו א חבר" (אל חבר) התובע וחופר-ומעלה זכרונות רומנטיים:

העוד תזכור העת, כאשר לפני ה"חדר"
ישבנו על ה"פריזבה" במשחק הכפתורים? –
אתה מאדרת-דג גילפת מחווה-אדר,
ואני תרתי "יודל" בזכוכית על קטע-
לבנה ובגזר שלבים קלפתי, נהדרים.

את השיר מסיים המשורר בהרגשת פחד מפני היום והמחר, בגעגועים מוצצים על העבר ובאמונה שבכוח העבר ניתן לשוב ולשקם את חיינו היהודיים –

את צחצחות תכלתו איבד מאז השחק,
ומאיימים להצטרף לסער הברקים;
לו חברי, יכולנו עוד לישב שם יחד,
מעשיות ספר, מחווים גלף בנחת,
אז שבו השחקים להיות כחולים-זכים.

כך חלם חלומות רומנטיים והתגעגע משורר-יידיש הראשון על אדמת רומניה-הישנה בימי ועידת צ'רנוביץ ללשון יידיש, בשנים שלפני מלחמת העולם הראשונה. מעניין לציין, שיעקב גרופר, אשר נולד ברומניה-הישנה, השתייך כמשורר לאווירת הסביבה הטבעית והרוחנית של רומניה הישנה, פחות מן המשוררים שבאו לאחר מכן מבסרביה ומבוקובינה, יעקב שטרנברג ואיציק מאנגר, ועם זאת נשאר גרופר, יותר מכל סופר אחר, קשור בטבורו לרומניה-הישנה, ויותר מכל סופר אחר הוא משמש לה סמל. שהרי יעקב גרופר הוא הנסיון המוצלח הראשון לתלות כינור משלה-עצמה על ערבות-העצבות היידיות-רומניות.

כיוצר ביידיש היה יעקב גרופר ברומניה – שחרו-של-יום; כאינטליגנט יהודי – רומו-של-יום; כאישיות רוחנית – יומה של יהדות רומניה-הישנה כל-כולה.

תרגם מיידיש: פרופ' אליעזר פרנקל.
תירגום השירים: אליהו מייטוס.

המסה נכללה בספרו הראשון של שלמה ביקל "אינזיך און ארומזיך", (בתוכי וסביבי), בוקרשט, 1936, ופורסמה שוב בספר "רומעניע" 1961, בשינויים קלים. התרגום נעשה מהגירסה הזאת והופיע שוב, בקובץ "יהדות רומניה" מאת שלמה ביקל, (1978), בהוצאת התאחדות עולי רומניה בישראל והוועדה הספרותית של עמבון גרופר באשקלון.

שירים נבחרים

יעקב גרופר

אֶל חָבֵר

הַעוֹד תִּזְכֹּר הָעֵת, כַּאֲשֶׁר לִפְנֵי "הַחֶדֶר"
יָשַׁבְנוּ עַל הַ"פְּרִיזְבָּה" בְּמִשְׂחַק הַכַּפְתּוֹרִים? –
אַתָּה מֵאַדֶּרֶת־דָּג גִּלַּפְתָּ מַחֲוֵה־אֶדֶר,
וַאֲנִי חָרַתִּי "יוֹדְל" בִּזְכוּכִית עַל קֶטַע־
לְבֵנָה, וּבְגֶזֶר שְׁלַבִּים קָלַפְתִּי, נֶהְדָּרִים.

הַשַּׁחַק־כִּבְשַׁפְרִיר חָדָשׁ הָיָה מָתוּחַ,
בְּזִיו תְּכֶלְתִּי בָּהִיר – עֵין יֶלֶד מְהַרְהֵר,
הַלַּיִל – לֵךְ, תּוֹךְ נִים צוֹנֵן, מַשִּׁיב אָז רוּחַ,
הַסַּעַר – מִין עֲנָק, בְּעֵינָיו בּוֹרְקוֹת יָפוּחַ,
מֵהָרֵי־חֹשֶׁךְ בָּא, לַיִל, מָוֶת לְפַזֵּר.

הַיּוֹם רוֹאֶה אֲנִי הַ"פְּרִיזְבָּה" מְפוֹרֶרֶת,
הַטַּל רַק עוֹד מַזִּיל דִּמְעָה שָׁם לִפְרָקִים,
נִפְטַר הָרַבִּי וְכִתָּתֵנוּ מְפֻזֶּרֶת,
וְהַ"הוּמָשׁ" – קָרְבָּן לָעָשׁ וּלְכָל רִמָּה אַחֶרֶת,
וְאָנוּ – כְּבָר גְּדוֹלִים, לָהֶם שׁוּב לֹא זְקוּקִים.

אֶת צַחְצְחוֹת תְּכֶלְתּוֹ אִבֵּד מֵאָז הַשַּׁחַק,
וּמְאַיְּמִים לְהִצְטָרֵף לַסַּעַר הַבְּרָקִים;
לוּ חֲבֵרִי, יָכֹלְנוּ עוֹד לֵישֵׁב שָׁם יַחַד,
מַעֲשִׂיּוֹת סַפֵּר, מַחֲוִים גַּלֵּף בְּנַחַת
אָז שָׁבוּ הַשְּׁחָקִים לִהְיוֹת כְּחֻלִּים־זַכִּים.

יעקב גראָפּער
געקליבענע לידער

צו אַ חבֿר

געדענקסטו, אויף דער פּריזבע מיר פֿלעגן ביידע זיצן
ביים רבין, פֿאַרן חדר און שפּילן זיך אין קנעפּ,
און דו, פֿון ווייסן פּישביין אַ טייטל דיר פֿאַרשניצן,
און איך אַ דריבנעם „יודל" מיט גלאָז אין ציגל קריצן,
צי שניידן אויס אין מייער געקינצלט שיינע טרעפּ.

דער הימל איז נאָך דעמאָלט געווען גלייך ערשט געצויגן
אין לויטער קלאָרער בלויקייט — אַ קינדער־בליק פֿאַרטראַכט —
די נאַכט — אַ ליך וואָס פֿאַכט זיך, פֿון קילן שלאָף באַפֿלויגן,
דער שטורעם — אַ ריז פֿאַרסאָפּעט מיט בליציק ווילדע אויגן,
ער קומט פֿון הרי־חושך פֿאַרברייטן טויט און נאַכט.

הײַנט זע איך איז די פּריזבע באַריסן און צעמאָרבן
דער טוי נאָר לאָזט בגנבֿה צו מאָל נאָך דאָרט אַ טרער,
דאָס חדר איז צעוואָרפֿן, דער רבי איז געשטאָרבן,
דער מויל האָט זיך דאָס חומש גענעמען פֿאַר אַ קרבן,
און מיר... מיר זענען גרויסע, מיר דאַרפֿן זיי ניט מער.

פֿאַרלוירן האָט דער הימל זיין קלאָרקייט, און די בליצן
זיי סטראַשען מיט דעם שטורעם צו ווערן באַלד אַ פּאָר...
וואָלטן מיר געקאָנט, מיין חבֿר, אין איינעם דאָרט נאָך זיצן
און מעשׂיות זיך דערציילן און טייטלעך זיך פֿאַרשניצן.
דער הימל וואָלט פֿון ס'ניי דאָרט געוואָרן בלוי און קלאָר...

רחוב "יעקב גרופר" באשקלון

עירית אשקלון הודיעה במכתב רשמי לסופר אליעזר פרנקל, כי בהתאם להצעתו של מר אורי אליאב, סגן ראש העיר אשקלון וסגן יו"ר התאחדות עולי רומניה בישראל, הוחלט שרחוב בשכונה החדשה "שמשון", המאוכלסת עפ"י רוב יוצאי רומניה, ייקרא על שמו של יעקב גרופר, המשורר המודרני הראשון של יהדות רומניה.

יעקב גרופר

מִי יִזְכּוֹר?

בַּיָּמִים הַקָּשִׁים בְּיוֹתֵר שִׁירָתִי זֹאת נוֹלְדָה.
לֹא פֵּרוּר שֶׁל תִּקְוָה, לֹא זַהוֹר מֵאֵי־שָׁם מִתְנוֹצֵץ,
לֹא מִפְלָשׁ אֶל תְּכוֹל, לֹא שָׁמַיִם וְלֹא בַּר־אֱנָשׁ,
רַק גַּרְדּוֹם, וְרַק לַעַג, וְרַק רַכָּבוֹת שֶׁל מַחֲנָק ··
שֶׁל מֵאָה וְאַרְבָּעִים בְּקָרוֹן מְסֻתָּם וּמְאֻטָּם,
וְקָרוֹן אַחֲרֵי הַקָּרוֹן בְּשַׁרְשֶׁרֶת עֲנָק...
לְהֵיכָן נִגְרְרוּ הַקְּרוֹנוֹת, מִשּׁוּם־מָה וְאֶל־מָה,
לְהֵיכָן וְאֶל־מָה הָרַכֶּבֶת
נָדְדָה?

הַפְּחָדִים בַּלֵּילוֹת, הַבְּעָתָה שֶׁבְּכָל־עֵת הִיא אֵימָה,
מַה־נּוֹרָא אֶת־כָּל־זֶה הַעֲלוֹת בְּמַחְשָׁבֶת!
כָּךְ הָיוּ הַיָּמִים, וַאֲנַחְנוּ – בְּהֵמָה.

רְדוּפִים, דְּחוּפִים וּכְפוּפִים עַד עָפָר.
עֲיֵפִים וִיגֵעִים וּבְאֵין מְנוּחָה.
הַקְּלָלָה הַגַּסָּה עִם דִּבְרֵי קַלָּסָה,
וְהַיָּד הַשְּׁלוּחָה!
וּבְיָדוֹ שֶׁל קַלְגַּס מְגֻוָּן
הַכִּידוֹן אֶל־מוּלְךָ מְכֻוָּן.
וְרַק צַעַד כּוֹשֵׁל וּמְעַט מַעַד – וּכְבָר

אַתָּה נִדְקָר!
וְאַתָּה מַחֲזִיק מַעֲמָד
וּמַמְשִׁיךְ בַּמִּצְעָד
וְהוֹלֵךְ, וְנוֹפֵל וּמוֹסִיף וְהוֹלֵךְ
וְאֵינְךָ מְשַׁעֵר אֵימָתַי, בְּאֵיזֶה רֶגַע,
יִסְתָּעֵר הַכִּידוֹן,
וְאִם רַק לְעִנּוּי וּלְפֶגַע
אַתָּה נִדּוֹן
בִּנְעִיצַת הַלֶּהָבֶת,
אוֹ אוּלַי לְפָחוֹת עִם הַפַּחַד בְּיַחַד
יָבוֹא גַּם הַמָּוֶת?

וְכִי־מַה עַל־פְּנֵי זוֹ אַדְמַת־הָעוֹלָם הַשְּׁפָלָה
יֵשׁ לוֹ אֹרֶךְ־יָמִים עוֹד יוֹתֵר מִזִּכְרוֹן הָאָדָם?
הֵן חוֹלֵף הָאָדָם וְעוֹבֵר זֶה הַגּוּף, הָעֲטוּף,
וְחוֹלְפִים הַחוֹמָה וְהַשַּׁעַר, הָאֵבֶל, הַצַּעַר,
וְגַם נְהַר־הַזְּמַן בְּעַצְמוֹ הוּא חוֹלֵף,
וְחוֹלְפָה הַשִּׂמְחָה בְּדוֹמֶה אֶל הַכְּאֵב,
וְהָרֶצַח, הַשּׁוֹד וְהַגֶּזֶל גַּם הֵם,
הַכֹּל יַחַד הוֹלֵךְ וְחוֹלֵף,
וְהָלוֹךְ וְגַם שׁוֹב, וְהָלוֹךְ וְסוֹבֵב,
וְנִשְׁאוֹר נִשְׁאָר רַק, אִם נִשְׁאָר. סוֹד הַזֵּכֶר בַּמֹּחַ,
הַזְּכִירָה – הִיא בִּלְבַד, וְעִמָּהּ – הַחֲרָטָה,
הַחֲבָל, הַגַּעְגּוּעַ נִשְׁאָר, אִם נִשְׁאָר, וּמֵעַתָּה
אִם נוּכַל לֹא לִשְׁכּוֹחַ.

וּמִי זֶה שֶׁעַל כֹּל שֶׁעָשָׂה לָכֶם פֹּה יִתְבַּיֵּשׁ הוּא?
עַל פִּשְׁעוֹ שֶׁפָּשַׁע נֶגְדְּכֶם, עַל חֶטְאוֹ, חֵטְא־הַמָּוֶת,
עַל פִּשְׁעוֹ הַכָּבֵד נֶגְדְּכֶם, וְכִי מִי הוּא?
מִי יְכַסּוֹס צִפָּרְנָיו מְבוּשָׁה וְיִנְגּוֹס בְּשַׂר־עַצְמוֹ,
מִי הוּא זֶה שֶׁלְּעַצְמוֹ יִתְבַּיֵּשׁ הוּא?
וּמִי זֶה שֶׁבִּפְנֵיכֶם יִתְבַּיֵּשׁ, עֲלֵיכֶם יִתְגַּעְגַּע,
וְיִסְפּוֹר הַחַיִּים שֶׁאֵינָם, אֲנָשִׁים וּמַעֲשִׂים,
וְשֵׁמוֹת הוּא יִמְנֶה וּמֵרֹב מִסְפָּרָם יִתְבַּיֵּשׁ הוּא?
וּבְעַצְמוֹ בְּפָנָיו הוּא יִסְטוֹר, בְּפַרְצוּף שֶׁל עַצְמוֹ,
וְיֵצֵא אַחֲרֵיכֶם בִּנְתִיבֵי הַמַּכְאוֹב,
עִמָּכֶם וְאִתְּכֶם, דַּרְכְּכֶם עַד הַסּוֹף,
צַעַד־צַעַד,
וְזָכוֹר מִי יִזְכּוֹר אֶת כֻּלְּכֶם, מִי יִכְאַב וְיִזְכּוֹר,
מִי יִרְצֶה לְפָחוֹת אֶת כָּל זֹאת עוֹד לָדַעַת,
לְפָחוֹת עוֹד לִזְכּוֹר,
מִי?

מיידיש: שמשון מלצר

שיר זה הופיע בתור מבוא
ב־"ספר הקהילת של יהודי רומניה" מטעם "יד ושם"

נעמי חיימוביץ

דודי ליאון ברטיש – משורר וגם צייר

הסופר היידי ליאון ברטיש (1898–1981) הנציח דמויות ממיכאילן, לא רק בכתיבה, אלא – דבר כמעט לא ידוע ברבים – בדיוקנאות מצויירים, היות והיה גם צייר מוכשר. בספרו הראשון "שטילע ווינקלען" (פינות שקטות) שהופיע בשנת 1939 הוא תיאר דמויות רבות מהעיירה, ראה השירים "פישל" ו"אויפן קלויסטער דאך" כשהאחרון תורגם לעברית ע"י מר אידוב כהן ואליהו מייטוס. מצורפים לספר גם כמה ציורי דיוקנאות ופינות נוף שצייר. יש לציין שהציור "די שול" הוא בית-הכנסת מעץ המפורסם שבמיכאילן.

כרכי שירה נוספים של ליאון ברטיש הם: "פרייהייט" (חופש) ו"מעסאזש" (מסר), 1976.

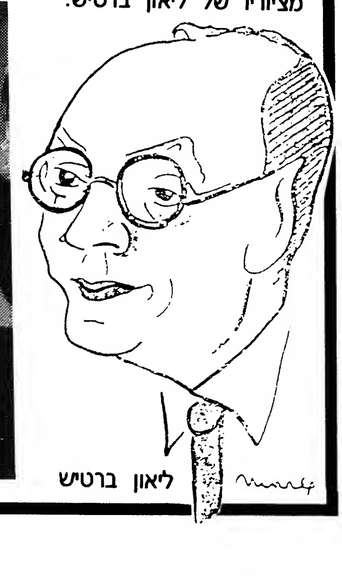
בשנת 1980 הוענק לו בארץ – במשותף עם מר לייבוביץ'-ליש ומר אל. מירודן – פרס גרופר לספרות. בשנות הרדיפות במלחמת העולם השניה כתב ברטיש את המחזה "הדסה", שנפסל ע"י הצנזורה והוצג לאחר-מכן על במת תיאטרון "בארַאשאום" בבוקרשט. בשנים האחרונות לחייו, ברטיש אסף וליקט יותר מ-3000 פתגמים ואמרות ביידיש ששמע אותם – לרוב – במיכאילן עצמה. לצערנו לא הספיק לפרסם את האוסף, שמצא עניין בעיני מומחים ידועים פה בארץ, כמו פרופ' דב סדן ופרופ' דב נוי.

ליאון ברטיש היה דודי, בעלה של חנה, אחות אמי. אני זוכרת אותו כאיש חם, טוב-לב, מתחשב בזולת ושומר מסורת. בשנות חייו האחרונות הייתי רואה אותו תדיר יושב שעות רבות ליד שולחן הכתיבה שלו ורושם ומקטלג בקפדנות את אלפי הפתגמים והאמרות שאסף.

ככל הידוע לי, הדוד ליאון למד את לימודיו התיכוניים בדורוהוי וכדי לקיים את עצמו, נתן שיעורים פרטיים לתלמידים אמידים. יותר מאוחר נסע לפאריס והתכוון ללמוד בסורבון. אך מחוסר אמצעים לא הצליח להגשים את חלומו. הוא חזר לבוקרשט. עבד בחברת ביטוח גדולה, שם הגיע למעמד מינהלי גבוה. היה חבר באגודת הסופרים של רומניה ופעיל בחוג סופרי יידיש.

לזוג ברטיש לא היו ילדים. בשנת 1989, זקנים וחולים, נאלצו בני הזוג לעזוב את ביתם ולהיכנס לבית-האבות של הקהילה היהודית בבוקרשט. כעבור שנה וחצי הוא נפטר.

מציוריו של ליאון ברטיש:

לעאן בערטיש

אויפן קלויסטער-דאך

אויפן שפיץ פון קלויסטער-דאך
זיצט זיך אהרן בלעכער,
ער זינגט צו איגוד'דל
און פארקיטעט לעכער.

ווען ער זאגט דעם "יהי רצון"
פון ראש חודש בענטשן,
הערן פויגאלעך זיך צו
און אין גאס – די מענטשן.

גיט ער איבער מיט דער פארב
זאגט ער "השכיבנו",
און קלאפט אויס מיטן המערל
"אבינו מלכנו".

ביים געוויין פון יום הדין
בלייבן שטיין ערלים,
טוען א קוק, טוען א זיפץ,
און מאכן זיך דעם צלם.

קלויסטער-גלאקן קלינגען שפעט
און בעטן ווי מחילה.
דער דרויסן קומט מיר דעמלט פאר
עפעס... ווי צו נעילה.

ליאון ברטיש

על גג הכנסיה

על ראש גג הכנסיה
יושב לו הפחח אהרון,
מפוקק חורים שם
וניגון ירון.

באומרו "יהי רצון"
של ברכת ראש חודש –
מאזינות הציפורים
ואנשים בחרדת-קודש.

במושחו בצבע המקום
– אומר הוא: "השכיבנו".
ובפטיש קטן הולם הוא:
"אבינו מלכנו..."

עם בכי של יום הדין –
עומדים הערלים מתחת,
שולחים מבט ונאנקים,
ומצטלבים בפחד.

פעמוני הכנסיה מצלצלים,
כאילו מבקשים מחילה –
ואז נראה בחוץ סביב לו,
כמו בשעת "נעילה".

מיידיש: אליהו מייטוס

ליאון בערטיש פישל

ביי אונז אין שטעטל איז באקאנט
– "פישאלע", ר' פישל!
ער האט פארשווינען אנגעלעגט
אפילו אויף דעם דישל.

מ'הויקעט זיך, מ'טרעסעט זיך
אנגעלעגט מיט ווערק;
מ'שפאנט אביסל בארג ארויף
און מ'רעדט זיך דעריך.

שטענדיק טראגט ער ווערטליך דריי
און שווערע שטיוול אין ליידן,
ער פירט די ברוואלעך אין זיי
און שטעלט צופרידן יעדן.

לאנג דער וועג, די פערדלעך שוואך,
ברומט מען צו א ניגון...
פעלדער שמעקן פון ארום,
ס'איז א פארגעניגן.

נאך פון באבע טאלצעס צייט
איז פארשטיי – זיין דראושקע –
מיט בינטאלעך אדומגעפאקט,
ווייזט זי אויס א קוואטשקע.

דערעכפארנדיק דאס וואלד
מיטן ביסל סחורה –
פישל א געשפראכענער,
פישל האט ניט מורא!

זי האט א גרויסן "אויבן-אן"
און האט אויף "אקענן"
וויאזוי מ'פארט מחיה'דיק
זאלט איר גארניט פרעגן.
און אז אין שטעטל קומט
ער אן – (מיטן דבינס כוח)
ווערן זיינע פערדלעך פלינק,
און ס'גייט א דויך!

יחזקאל כהן

קן "הנוער הציוני" במיכאילן

לא קל להזכר בארועים שהתרחשו בעיירתי לפני 45-50 שנים, כלומר בתקופת הילדות המאוחרת או בתקופת טרום נעורי. ויש גם סיכון בזכרונות מסוג זה, שדווקא אפיזודות חשובות תימחקנה מהזכרון, על חשבונם של מקרים מעוטי חשיבות.

בערפל הזכרונות

אני רואה עצמי כילד המזדנב אחרי אחי הגדול משה, פעיל מתמיד בקן "הרצליה". זו היתה התקופה ה"פרה-היסטורית" של "הנוער הציוני" בעיירתנו. בחבורה זו של פעילים, נזכר אני בדמויות של מיטב הנוער בעיירתנו, כגון: בני לייוונדמן הי"ד, לימים רב ואב"ד בקהילת חוטין (הוצא להורג בטבח שערכו החיילים הרומנים בחוטין, בשובם לבסרביה עם תחילת המלחמה); ליאו שכטר ז"ל, שהיה רופא-מנתח חשוב בבוקרשט; דוד מרגליות, ועוד אחרים.

לקן "הרצליה" היה מועדון טוב, מקושט יפה בהרבה סיסמאות ציוניות, עתון קיר שבועי ותוכנית פעולה שבועית, שהיתה תלויה על הקיר. זכורני ביקור של מילו אלטר ממרכז התנועה, אשר לימד אותנו שירים ארץ-ישראליים: "לא נזוז מפה", "זבחו זבחי צדק" ועוד. היה זה בסוף שנות ה-20 או תחילת ה-30 אולי. "הרצליה" עסקה בפעילות ציונית שוטפת: עבודה למען הקופסה הכחולה של קק"ל, לימוד השפה העברית, תולדות עם ישראל ונושאים יהודיים שונים. כיוון שאופייה של אוכלוסיית העיירה היה דתי ברובו, התייחסותם של הורינו לחיי החברה שלנו ולפעולתנו בתנועת הנוער ובקן, שבו נפגשים בנים ובנות, לא נראתה בעיניהם חיובית ביותר.

על רקע זה בלטה בייחודה דמותו הססגונית של ר' שלום רפפורט ז"ל, יהודי בעל הדרת פנים, עטור זקן לבן, שומר מצוות ו"מתנגד" חריף. ר' שלום, שעמד שנים רבות בראש ועד הקהילה, דווקא הוא היה לוחם קנאי להחדרת העברית המדוברת לבית-הספר היהודי. הוא תמך בקן "הנוער הציוני" ותמיכה זו לא היתה מוסרית בלבד, אלא גם חומרית: הוא דאג לקורת גג לקן ולתמיכה כספית בעת הצורך. במבט לאחור נראה לי כי ל"הרצליה" לא היתה מטרה חינוכית ברורה לגבי עתיד הנוער. היא לא חינכה להגשמה ציונית-חלוצית ולא כל שכן לחיי קיבוץ בארץ-ישראל. לכן, כאשר הופיעה במפת תנועת הנוער ברגאט ה"C.T.S." ומאוחר יותר, בשמו העברי "תנועת הנוער הציוני", חל שינוי יסודי גם באופיו של הקן בעיירתי.

צמיחתו של קן

דומני שהשנים 1931-1935 היו השנים היפות ביותר ובהן התנהלה הפעילות האינטנסיבית ביותר. בתקופה זו התארגן הקן על כל שכבותיו. היתה לי הזכות לעבור את כל שכבות הגיל מ"מקשיב" דרך "צופה", עד ליציאתי להכשרה וסגירת הקן באפריל 1941; לכן נראה לי שיש לי הזכות להעריך את התקופה במבט לאחור. על כך יש להודות קודם כל לחברי המדריכים (אז היינו קוראים לזה "מועצת המנהלים") שפעלו בקן באותן השנים: יצחק שייער ז"ל ויבדל"א אשר נדלר, מריקה מסינגר ומשה כהן ועוד. כחניכים שתינו את דבריהם בצמאון והאמנו בהם כבדברי אלוהים חיים. תוכניות הפעולה השוטפות לשכבות הנמוכות היו מבוססות על שלושה עיקרים חינוכיים-תנועתיים: א. דבר רק בשפה העברית. ב. חזרה לטבע. ג. חינוך היחיד לחיי חברה. הפעולות התקיימו במועדון, במשך כל ערבי השבוע.

בשבתות וחגים היינו יוצאים אל מחוץ לעיירה, למקום שקראו לו "טולוקה" (המישור) או ליער סינאוץ. הפעולה מחוץ לקן היתה מתחילה ב"הודעה", מעין מסדר בצורת האות "ח". אחרי כמה תרגילי סדר וקריאת סיסמאות היה המדריך מביא לפני השכבה את הנושא האקטואלי של השבוע החולף. לעתים קרובות היתה הפעילות התרבותית של הקן חורגת מכותלי המועדון הקטן ויוצאת בפומבי לפני הקהל הרחב והמבוגר של העיירה. זכורני היטב את "המשפטים הספרותיים" שהתקיימו באולם הגדול של בית-הספר, כגון המשפט על המחזה של רונטי רומן, "מנשה" ועל "בונצי שווייג" של פרץ. כן ארגנה תנועת "הנוער הציוני" אזכרות שנתיות לזכרם של הרצל וביאליק בבית-הכנסת הגדול, בהשתתפות ציבור רב. בלי ספק, קן "הנוער הציוני" על מדריכיו וחניכיו היו בבחינת חומר תוסס ומתסיס של החיים היהודיים בעיירה ואין ויכוח לגבי תרומתו החשובה.

שליחים מהמרכז

כמובן, ללא זיקה והשתייכות לתנועה ארצית גדולה, עם מרכז והנהגה ראשית, לא היתה פעילות כזאת יכולה להתמיד. הקשר עם התנועה לא היה רק בקבלת חוזרים והזמנות להשתתפות במושבות קיץ וכו', אלא גם בביקורי שליחים בקנים.

השליח הראשון, אשר דמותו נחרטה עמוק בזכרוני, היה אדם בשם שאול שווארץ. הוא התארח בביתנו ואבי ז"ל הכיר את משפחתו מסוליצה. זה היה בחור שחרחר, יפה תואר, אשר הרשים אותנו (שכבת הצופים) בגוללו לפנינו את סיפורו של י.ל. פרץ "שלוש מתנות". מאז לא שמעתי עליו ושמו לא הוזכר במקום כלשהו.

ביקור קצר אחר היה של אריה אברהמי, בשובו מכינוס עולמי של "הנוער הציוני" בפולין. הוא הרצה לפנינו על רשמיו מהפעילות התנועתית בארץ רבת יהודים זו. זכורני ביקורה של זהבה מרגלית מקן יאסי. היא שהתה בעיירה כשבוע או יותר, לפני עלייתה ארצה ותרמה רבות לאווירה טובה בקן. ביקורים קצרים אחרים היו של צבי הרזהב, דוד מיטוס ומוטי קרפט.

עבודת חריש עמוק בנוער המקומי עשה השליח וילו כץ, אשר ניחן בקסם אישי רב ובכשרון רטורי. הוא שהה במיכאילן תקופה ממושכת והצליח למשוך נוער רב להרחבת הקן ולהתוות דרך לעתיד לשכבות הבוגרים.

מגליל "לפיד" לגליל "נס ציונה"

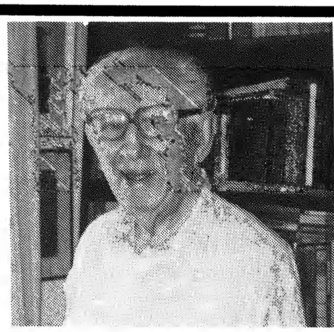
מיקומה הגיאוגרפי של עיירתנו, ממש על גבול בוקובינה, גרם לשינוי הזיקה וההשפעה, מהרגאט לבוקובינה. שינוי זה חל ב-1936 והתבטא בכמה מישורים: א. ייסוד סניף הכשרה במקום של יוצאי התנועה מבוקובינה, אשר עבדו במפעל הקדרות של יהודי בשם רגנשטרייך. בראש הסניף עמד דרפלר מקן צ'רנוביץ. ב. ארגון מחדש של הקן ע"י מקסים רוכבך. פעילותו התבטאה בהחדרת החינוך לצופיות, מחנאות, תרגילי סדר ומשמעת ובהקפדה על הופעה חיצונית. "צופיה" בהשתתפות צופים רבים מכל קיני בוקובינה התקיימה בל"ג בעומר תרצ"ו (1936) במיכאילן, ביוזמתו של רוכבך. ג. הידוק הקשר עם קן סירט. ביקורים הדדיים התקיימו בשבתות וחגים. איצ'ו ה. ולייבו ש. (ארצי ושערי) אשר פעלו בקן סירט, היו באים מדי פעם ומשתתפים בארועים שונים במיכאילן, כגון יום האזכרה להרצל וביאליק, וכן בהרצאות על נושאים שונים. בשנים הקשות של הגברת האנטישמיות במדינה, ירדה הפעילות בקן כמעט למחתרת.

ולפני סיום אדליק נר זכרון לאותם החברים מהקן אשר לא זכו להגשים את חלומות נעוריהם וניספו בערבות טראנסניסטריה: האחים חיים ואוטו פורמן, יידל הורוביץ, ברוך נפתלי, אלטר גרינברג ועוד. יהי זכרם ברוך.

יציאה להכשרה

בשנת 1935 עמדה שכבת הבוגרים לפני פרשת דרכים: יציאה להכשרה או נטישת המסגרת. לא אשכח את מסיבת הפרידה לכבוד חמשת החברים והחברות אשר למחרת עמדו לצאת להכשרה באומבוראשט. השמחה גאתה כאילו נפרדנו לרגל עלייתם ארצה. השתתף בה כל הנוער המקומי. כעבור שבועות מספר הוחזרה מאומבוראשט ע"י המשטרה, מריקה מסינגר, שיצאה להכשרה בניגוד להסכמת אביה ומשפחתה הודיעה למשטרה על בריחתה מן הבית. מכה קשה הונחתה על הקן ועל כל העיירה במותו של יצחק שייער ז"ל. יצחק חלה בהכשרה באומבוראשט ונפטר על שולחן הניתוחים בבית-חולים ביאסי. הוא היה מדריך בשכבת הצופים, הצטיין בכוח שכנוע רב, בגילוי לב ובדוגמה אישית, בהחדירו לתודעת חניכיו אמונה בדרך ההגשמה האישית והחלוצית. זעזוע עמוק עבר עלינו במותו ודמותו נחרתה בזכרוננו למשך שנים רבות.

מתוך: ספר **"הנוער הציוני ברומניה"**, 1984

מ. רודיך

אידוב כהן – בהגיעו לגבורות

ברומניה הוא פירסם משך כמה שנים מאמרים ב"ידיעות מן העולם היהודי", בטאון ההסתדרות הציונית, שהופיע בבוקרשט בשנת 1937. יחד עם מירון גרינדה ערך את הירחון "אדם".

בשנת 1939 עלה ארצה כמעפיל. הוא היה חבר כנסת בכנסת הראשונה בקום המדינה.

בארץ ערך את הירחון "העובד הציוני". יסד את הוצאת הספרים ברונפמן-כהן.

אידוב כהן השתתף בארועים ציבוריים חשובים, בארץ ובחו"ל, בכל הזדמנות ובכל מקום.

■

אידוב כהן היה בן 16 בעזבו את עיירת הולדתו מיכאילן ושם פניו אל עיר הבירה בוקרשט, כשמשאת נפשו להיות סופר ומשורר. במזוודתו ארז יותר חלומות מאשר חפצים אישיים. הוא לא שיער אז בכמה משעולים הועידו הגורל לצעוד וזה מסביר אולי את "אי-נאמנותו לכשרונו הספרותי", שבו מאשימים אותו חבריו.

האם היה בכוחו של אידוב לעמוד בפני הפיתויים הרבים השזורים ביניהם לאורך כל דרכו? את התשובה – במידה והיא קיימת – יכול לתת אולי אידוב עצמו, כעת, בהגיעו לגיל 80, כאשר יש באפשרותו להביט אחורה ולנגד עיניו אותו עלם צעיר, הרוצה לקרוא, ללמוד ולדעת כדי להיות סופר, אך בו-בזמן לא להחסיר ולא להחמיץ כל מאורע חשוב בחיים הציבוריים היהודיים, בגולה ובארץ.

פירסומן של הנובלות הראשונות שלו, ביידיש וברומנית עשו רושם רב על אוהבי הספרות ברומניה והם ראו בו כוכב שדרך בשמי הספרות היהודית-רומנית. בנוסף לכך, מאמריו שהתפרסמו בעתונים ובירחונים יהודיים גילו לקורא פובליציסט בעל תרבות רחבה, עט שנון ופרשן מעמיק, החוקר ורואה דברים מעבר להיבטם החיצוני וזרמם השוטף.

נדחף או נסחב בתוקף הנסיבות לחיים הציבוריים, ביחוד בארץ, אידוב ידע לפתח פעילות שהביאה לו הוקרה, הן בתור עיתונאי והן בתור איש פוליטי הנמצא במרכז העניינים ופועל למען אלה אשר עלו מאותם המחוזות שהוא בא מהם. זאת היא כנראה סיבת התנתקותו מיעודו, לזמן רב. האשמה ש"בגד ביעודו" היא באמת האשמה, אך היא מבטאת יותר את הצער שכל-כך הרבה מאותם מאורעות או אגדות מאוצרה העשיר של יהדות מולדובה לא נמסרו לנו בעטו הקסום והוא השאירם עדיין תלויים תחת שמי מיכאילן, מרחפים על פני גבעותיה ובינות ליערות שמסביבה.

אצלנו היהודים אין תארי אצילות אשר עברו בירושה או נרכשו בנסיבות מיוחדות בשעת-כושר, או - וזה בוודאי ובוודאי מקרה נדיר - שניתן כאות הוקרה בפסגת דרך אמנותית ארוכה.

אצלנו אציל היה "תלמיד- חכם" ותלמיד-חכם הוא לא רק איש יודע ספר כפשוטו, אלא אדם שהספר קרוב לליבו. זאת אומרת - בעל תרבות. אדם שלא רק יודע ספר, אלא גם אוהבו. בעל השכלה יהודית ואוניברסאלית רחבה, איש-אשכולות, מקורב לכל מה שנקרא תרבות, אידוב כהן הוא ללא ספק "תלמיד-חכם" - אציל במובנה ומושגה של מורשת בת אלפי שנים, אציל נדיב, ללא רבב-גאווה, אשר הגשים הרבה שאיפות בלי לרוץ אחר כיבודים ובזוכרו, כלשון האמרה: "כל הרודף כבוד, הכבוד בורח ממנו".

האידיליה בין אידוב כהן לבין עטו נמשכת עד היום והיא מסבירה את השתתפותו בעתונות העברית ובעמודי כתב-עת זה (ואחרים), בתיתו פומבי לדעותיו או תגובותיו למאורעות, שלמענם אין להחשות.

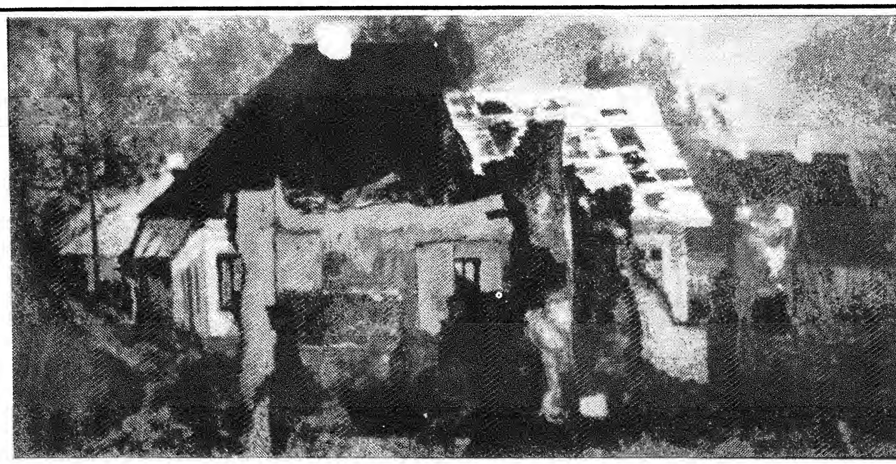
היוצא מכך: בשדמותיו הרעיוניים הוא מתהלך בניחותא, כיאה לחכם זקן ורגיל, ומקווה שיעלה בידו להשלים את הגיגיו באחד הימים.

לאידוב, העולה כעת במעלה ה-81 לחייו מוגש בחיבה זר קלוע אותיות חיות, שהן כה יקרות לו.

מרומנית: אריה אברהמי

מתוך: "Minimum", כתב-עת ברומנית המופיע בתל-אביב.

הכותב, משורר, העורך לשעבר של העתון הציוני "Renasterea" (התחיה) שהופיע ברומניה. היה ממנהיגי התנועה הציונית ברומניה ואסיר-ציון. מ. רודיך נפטר בחודש אוקטובר ש.ז. זכרונו לברכה.

ליאון ברטיש   פינה במיכאילן

דאראבאן

דַארַאבַּאן (Darabani). עיירה בחבל מולדובה, מחוז דורוהוי (Dorohoi). במקורות היהודיים: "דארבאן מתא דיתבא על נהר פאדרוגא ועל מי מעינות".

אוכלוסייה יהודית

שנה	מס'	אחוז היהודים בכלל האוכלוסייה
1838	600	
1859	638	38.9
1899	2,472	
1910	2,387	36.8
1930	1,917	17.8
1947	990	

עד פרוץ מלחמת העולם הראשונה

ד' נוסדה ב־1836 בידי הגנראל תיאודור ק. באלוש (Băluş) על אדמת אחוזתו. הוא הטיל על ההוכר שלו, גרשון לייבא (Leiba), להביא אליה יהודים. ואמנם נמשכו הללו למקום בגלל מקומה הגיאוגראפי של העיירה, ששכנה על אם הדרך בה עברו עגלות המסחר ועדרי הצאן לבוקובי־נה. ב־1839 נחתם הסכם בין בעל האחוזה ובני העיירה, ובהתאם למגילת היסוד לא היו היהודים חייבים במסים.

בהמשך הזמן התיישבו בעיירה גם מהגרים מרוסיה. בשנות ה־40 של המאה ה־19 פרצה מחלוקת בינם לבין היהודים המקומיים הוותיקים בדבר סדר התפילות. המריבות היו כה חמורות, עד שהגיעו לאוזני חתנו של בעל האחוזה, ניצסקו (Niţescu). הוא שמע את דברי רב הקהילה על סיבות המחלוקת, וכדי ליישב את הסכסוך תרם מגרש וחומרי בניין להקמת בית כנסת נפרד ליהודי רוסיה. ביכ"נ זה נקרא אחר כך "פוניעס שיל" (בית הכנסת הרוסי).

ב־1872 ירש את האחוזה והעיירה ג. צ׳יומארא (Ciu-mara). בתחילת 1875 פנה לבית המשפט כדי לקבל צו גירוש נגד 607 אנשים מהעיירה, על מנת להפוך את אחוזתו לשטח חקלאי. המשפט נמשך שנתיים, ובסופו הפסיד בעל האחוזה, והתושבים נשארו במקום. סניגורם של התושבים, שרובם היו יהודים, היה אחד ממנהיגי המפלגה השמרנית, הסופר הנודע טיטו מאיורסקו (Titu Maiorescu). במהלך המשפט פרצו פרעות נגד היהודים. במיוחד הביאה לכך אשתו של בעל האחוזה, סמאראנדיצ׳א צ׳יומארא (Smărăndiţa Ciumara), אשר הסיתה את האיכרים שבאו ליום היריד לפרוע ביהודים וחילקה להם יי"ש. האיכרים שדדו 400 בתים יהודיים ואת בית הכנסת. כמה יהודים שנפצעו בפרעות אלו נפטרו לאחר מכן בבית החולים.

הפרעות עוררו הדים גם מחוץ לגבולות רומניה ושר החוץ דאז, מיכאל קוגאלניצ׳יאנו (Kogâlniceanu), הגיש לאחר מכן חוות דעת לממשלה ובה נאמר שדבר זה השפיע על ניסוחו של הסעיף החמור בדבר מתן זכויות ליהודים בחוזה ברלין, ויתר על כן, הפרעות כמעט וסיכנו את עצמאותה של רומניה.

מנהיגי הפורעים הובאו לדין ב־דורוהוי וזוכו מאשמה. גם במשפט זה הופיע כסניגורם של היהודים טיטו מאיורסקו, שהדגיש כי בין האיכרים והיהודים שררו מתמיד יחסים טובים, אך בעל האחוזה השתמש בפקידיו היוונים כדי להסית את האיכרים נגד היהודים, בכל זאת לא פסקה בעלת האחוזה מלהסית את האיכרים לפרוע פרעות ביהודים.

יהודי ד' נרדפו גם ע"י הרשויות שפעלו בעיר ובמחוז. ב־1883 גורש הרב אשר יהושע טייטלבאום (Teitelbaum) מן העיר באמתלה שהוא אזרח זר. האנטישמי הידוע מורוזי (Moruzi), ראש מחוז דורוהוי ומפקח המשטרה המקומית פיליפסקו (Filipescu) אילצו את היהודים לצאת לעבודת כפייה בסלילת כביש ב"ימים הנוראים" של שנת 1884. ביום כיפור תרמ"ד, עת נמצאו היהודים בבית הכנסת, הקיפה המשטרה את הבניין ובמנעה את היהודים לצאת ממנו הציתה בתוכו גפרית, בטענה שהדבר נעשה מטעמי סאני־טאציה, בגלל מגפת הבהמות שפרצה באזור. באותה שנה נתן ראש העיר פקודה לחסל את בית העלמין היהודי, אך היהודים התנגדו לפקודה ופנו למשרד הפנים בעניין ביטולה. ב־1887 שוב פנתה בעלת האחוזה לבית הדין לערעורים ב־יאש (Iaşi) על מנת לבטל את החוזה עם היהודים ולגרום לגירושם מן העיירה.

מצב היהודים ב־ד' השתנה לטובה משעברה האחוזה לידיו של המדינאי הרומני ואסילה לאסקאר (Vasile Lascăr), שהצטיין בהתנהגותו האנושית כלפי היהודים. מאז יצאו לעיירה מוניטין בשל השטיחים שנארגו בה בידי היהודים, בעידודו של בעל האחוזה החדש.

ב־1907, בימי מרד האיכרים, פרצו הכפריים לעיירה ודרשו את הלוקת האחוזה ביניהם וגירוש היהודים ממנה.

ב־1910 היו 236 סוחרים, 62 חייטים, 14 סנדלרים, 6 פחחים, 8 נגרים ו־181 בעלי מקצועות שונים. בעיירה לא היה קיים בי"ס יהודי ואת ביה"ס הממלכתי פקדו 53 בנים ו־29 בנות. כ־150 ילדים וילדות למדו ב"חדר".

בין שתי מלחמות העולם

באותה תקופה שותקו פעולות הקהילה למשך זמן רב בגלל סכסוך שפרץ בין בעלי המלאכה והסוחרים. בעלי המלאכה טענו, שלהם מגיעה הנהלת הקהילה. בינתיים ניצלו השוחטים את המצב ונטלו לעצמם את מס הבשר.

ב־1932 נחתם הסכם בין הסניף המקומי של המפלגה היהודית לבין מפלגת האיכרים הלאומית להליכה משותפת לבחירות לעירייה. בהסכם זה אישרו ליהודים 4 מקומות במועצת העירייה. הוסכם, שהיהודים יקבלו הקצבות מתקציב העירייה למוסדות הקהילה, ששיעורן יהא יחסי להכנסות ממסי העירייה של היהודים. כן אושרה קבלת פקידים יהודיים לעבודה בעירייה.

רב המקום בתקופה זו היה ר' נחום שמריהו שכטר (Schechter), שעבר לאחר מכן ל־הוש (Huşi). עלה ארצה ב־1952 ונפטר בירושלים ב־1967. מספריו: "פרח שושן"

(קלוז', תרפ"ו) שהופיע בימי שבתו ב־ד'; "עניית אבן" (קלוז', תרצ"ו); ו"בית המדרש שם ועבר" (ירושלים, תשכ"ה).

ב־1937 החזיקה הקהילה בית ספר, מקווה טהרה וכיגון להכנסת אורחים.

השואה

כבכל מולדובה, כן גם ב־ד' התחיל הגירוש עם כיבוש באסאראביה ובוקובינה בידי הרוסים, בסוף יוני 1940. בתואנה שהיהודים נוטים לצד הרוסים, נקט ראש המשטרה, ניקולאי דימיטריו (Nicolae Dimitriu), באמצעי טירור ב־3 ביולי 1940. על היהודים נאסר לצאת מבתיהם. ברחובות נערכו סריקות. חיפושים ומאסרים בלווית מכות היו מעשים שבכל יום. המשטרה הכינה רשימה בת 15 שמות של יהודים שנועדו להוצאה להורג. הם ניצלו ממוות, כיום שסגן ראש המשטרה הודיע להם על הגזירה, ובהתערבותו של ציר אחד נמנע הדבר. אף הצבא השתתף בטרור. קפיטאן חיל הפרשים, בשם סארוואט (Sarvat), אסר שני יהודים, הילקה אותם והכריחם לחתום על הצהרה כי כל האוכלוסייה היהודית ויו"ר הקהילה בראשה מתכוננת בסתר לקבל את פני צבאות הסובייטים. בעיקבות התערבות אצל מושל המחוז, הועבר הקצין למקום אחר.

שלושה ימים לפני פרוץ מלחמת רומניה־בריה"מ, ב־19 ביוני 1941, נצטוו כל היהודים לעזוב את המקום תוך חצי שעה. לא הותר להם ליטול עמם אף בגדים הכרחיים ביותר. לאחר שגורשו נשדדו דירותיהם בידי בני המקום. הוליכום ברגל 35 ק"מ, עד לתחנת הרכבת וורניצ'ן (Vorniceni); בלילה לנו תחת כיפת השמים, בגשם שוטף. רב סמל של הז'אנדארמריה, גאלושקא (Găluşcă) מ־וורניצ'ן, החרים את שארית העגלות והבהמות שהיו ברשותם. בתחנת הרכבת העלו אותם לקרונות משא, 60—70 איש בקרון. כעבור יומיים הגיעו לתחנת הרכבת של דורוהוי, ושם נוספו עליהם עוד 200 יהודים מבני דורוהוי. הגברים הובאו למחנה הריכוז טארגו־ז'יו (Târgu-Jiu), ואילו 660 נשים וילדים נשלחו ל־טורנו־סוורין (Turnu-Severin). הנסיעה ברכבת נמשכה 6 ימים. נמנע מהם להצטייד באוכל במקומות בהם עברו. ב־בוצ'צ'יה (Bucecea) באו יהודי המקום לחלק לחם לילדים, אולם ז'אנדארמים היכום ומנעום מכך. בדרך הטיחו החיילים והאוכלוסייה הרומנית דברי חידוף כלפי המגורשים וידו בהם אבנים. יו"ר הקהילה, דאנילוף (Danilof), נשלח למחנה הריכוז וידלה (Videle).

המגורשים שנשלחו ל־טורנו־סוורין (ע"ע) זכו לטיפולה של הקהילה הקטנה שם. חלק מהם אוכסנו בבית הכנסת וחלק מהם בבניין בית הקברות היהודי. ה"ג'וינט" שלח להם מלבושים ואת מזונם סיפקו יהודי המקום מתרומות מיוחדות. ברם, ב־7 בנובמבר 1941 גורשו יהודי מחנה טורנו־סוורין יחד עם יהודי מחנה טארגו־ז'יו לטראנסניסטריה. חלק מהם הובא ברכבת ל־אונגן (Ungheni) וחלק מהם ל־אטאקי (Ataki) שבבאסאראביה, כולם בקרונות נעולים. משם המשיכו דרכם ברגל. המעט שעוד היה בידיהם נשדד מהם.

בסתיו 1943 הוחזרו מקצת מאלה שנשארו בחיים (נשים, ילדים ונכים) ל־דורוהוי ואח"כ ל־ד'.

ב־26 בינואר 1944 עבר גל סדור חדש על הניצולים שחזרו ל־ד'. לפי צו העירייה נאסר עליהם להימצא בחוצות אחרי שעה 7 בערב, נאסר עליהם "לשוטט" בפרברי העיירה ובכפרי הסביבה, לעסוק במסחר בכל צורה שהיא. על הרומנים נאסר לשוחח עם יהודים. כן נאסר על היהודים לקנות מזונות לפני שעה 10 בבוקר, ובימי השוק לפני שעה 12 בצהריים. פירושו של איסור זה בתנאי הספקת מזון בימים ההם, היה איסור לקנות מזון. המזון שנקנה בידי יהודים לפני השעות הנ"ל או בכפרי הסביבה, הוחרם.

בשנת 1947 נמצאו ב־ד' 990 יהודים, מהם פליטים מבוקובינה הצפונית.

מר יצחק חכם מדליק משואה לזכר הניספים בשואה

יצחק חכם

דאראבאן שלנו

עירנו דאראבאן שוכנת במרחק 34 ק"מ מעיר המחוז דורוהוי ו-4 ק"מ מן הנהר פרוט. דאראבאן נוסדה בשנת 1790, ביוזמתו ובאישורו של האציל באלוש (Balus), שהיה מעוניין להקים יישוב יהודי בשטח שהיה שייך לו, ובמקום שהיה שומם אז. הוא מסר שטח גדול מאוד מאדמת אחוזתו הנרחבת לרשות המתיישבים הראשונים – יהודים שהגיעו מבסרביה, מאוקראינה, מן העיר אודיסה ומערים אחרות ברוסיה. הללו החלו בבניית העיר.

רוב המתיישבים הראשונים היו תלמידי-חכמים. יחד עמם הגיעו גם בעלי-מלאכה: חייטים, סנדלרים, עגלונים, וכן גם חנוונים.

בין הראשונים שהתיישבו בדאראבאן היו: הר"ר (הרב רבי) חיים יעקב זצ"ל, סבו של הר"ר אברהם יונה בן נאמן שליט"א; סבי הר"ר יצחק כהן זצ"ל, שהיה יהודי חרדי מאוד; הר"ר דוד נתנאל דוידסון ז"ל, שנפטר בגיל 114, ועוד אחרים, ששמותיהם לא ידועים או לא זכורים לי.

את שם עירתנו בגיטין היו כותבים "דארבאן". וכך כותב מורי ורבי הר"ר נחום שמריה שכטר זצ"ל בספרו "בית המדרש שם ועבר", על שמות גיטין: "דארבאן מתא דיתבא על נהר פאדרוגא ועל מי מעיינות וכן סידרו הרבנים הגדולים שקדמו לפני, וכן סידרתי גם אני בהיותי שם אב"ד" (עמ' רנב, עמ' א). והוא מסיים כדלהלן: "ויש תחת ידי פסק דין משנת תרכ"א מהרב הגאון הר"ר יצחק ברט זצ"ל אב"ד (אב בית דין) דשם וכתב שתי פעמים דארבאן. בתאריך כתב 'פה דארבאן' ואחר-כך חתם 'הק' (הקטן) יצחק ברט אב"ד דפה דארבאן'". מהאמור לעיל רואים בעליל כי בשנת תרכ"א (1861) כבר היתה קיימת בדאראבאן קהילה מאורגנת, עם רב, אב"ד, בתי-כנסת ושחיטה מסודרת כדת וכדין.

אוכלוסיית היהודים בדאראבאן, בתקופה שבין שתי מלחמות העולם, כללה כ-600 משפחות, כלומר כ-3000 נפש. תושבי העיר הגויים, בעיר ובסביבתה הקרובה מנו כ-7000 נפש. מבחינת השלטון נחשבה דאראבאן לעיר והיו בה מוסדות עירוניים כמו עיריה, משטרה, ומוסדות שלטון ומנהל אחרים, כמקובל בכל עיר ועיר.

רבני דאראבאן

רבה הראשון של דאראבאן היה הר"ר יצחק ברט זצ"ל. אחריו כיהן הרב הגאון והצדיק, מורנו ורבנו הר"ר ישעיה אשר טייטלבוים זצ"ל, שהיה גדול בתורה, בר-אבהן, ממשפחת הצדיק בעל "ישמח משה". ישב יומם ולילה על התורה ועל העבודה והתמסר להרביץ תורה ברבים, להשמיע שיעורים ברבים. דרשותיו בשבת הגדול ובשבת שובה משכו קהל רב לבית-הכנסת.

בזמנו הגיע לדאראבאן סבי, הגאון החריף מגזע הט"ז (בעל "טורי זהב"), הר"ר חיים חכם זצ"ל, שהיה מאוד מקובל בעיר והתקבל כראש השו"בים (שוחטים ובודקים) ומו"צ (מורה צדק). הוא התיידד עם הר"ר ישעיה אשר והם עבדו בצוותא. בזמן ההוא היו בדאראבאן הרבה תלמידי-חכמים וגדולי תורה ובכל שאלה ובעיה קשה פנו אליו וסבא ענה על אתר. בכל פעם שהרב רצה לנסוע מן העיר לזמן-מה, היה פונה לסבי ואומר לו: הנני מבקשך שתענה על שאלות לכל מי שיפנה אליך.

לא ארכו הימים והר"ר י"א טייטלבוים קיבל מברק שאביו, שהיה רב חשוב בגליציה, נפטר, וממנים אותו לשבת על כס אביו. כמובן שהרב ישעיה אשר קיבל זאת ועזב את דאראבאן.

לאחר שהרב טייטלבוים עזב את העיירה, שימש סבי הר"ר חיים חכם כרב ומו"צ וכל ענייני הקהילה רבצו עליו, לשביעות רצון התושבים ותלמידי החכמים

שבעיירה. בשנת תרס"ה הגיעו אליו לדראבאן שניים מאחייניו, שניהם שמם דוד. ר' דוד בורשטיין הגיע מסניטקיב, ראדין, ואילו השני, דוד שכטר בא מאוקראינה. סבא קיבל אותם בסבר פנים יפות ושמח אתם. ראשית לכל הביא אותם אל הצדיק משטפנשט, שיתן להם ברכתו.

לסבי היו ששה ילדים: אבי הר"ר ישראל דוד, פישל ומשה לייב והבנות שרה יוטה, חוה ודינה. לר' דוד שכטר לא היו תעודות ביד, כי היה עליו לברוח ממקומו הקודם; סבא סידר לו תעודה, שגם הוא בנו. שני הדוד'ים למדו אצל סבא שחיטה, גם הוסמכו לרבנות ואחר-כך נישאו: הר"ר בורשטיין נשא אשה מרדאוץ ואילו ר' דוד שכטר נשא לאשה את בת ידידו, הר"ר בערלה שוחט מדורוהוי. הוא גר אצל חותנו, שהיה ירא שמים וגדול במעשים, והחל גם הוא במלאכת השחיטה. לימים, כאשר נפטר הר"ר דב דרימר זצ"ל, החל ר' דוד שכטר להיות פוסק, ענה על שאלות ועמד בקשר עם רבני רומניה הגדולים. הוא נסע אל הרב הגאון הר"ר יהודה לייב צירלסון זצ"ל לקישינב בירת בסרביה, וזה הסמיך אותו לרבנות ומאז התקבל כרב העיר דורוהוי. הר"ר דוד שכטר היה מחונן במעלות ובמידות טובות, נואם בחסד עליון וגם ידע פרק בחזנות.

בין הראשונים שהתיישבו בדראבאן היה גם סבי הצדיק, הר"ר יצחק כהן ז"ל, שהיו לו חמש בנות: ציפורה, יוטה, גיטל, שרה ובלומה. סבתי ציפורה נישאה לסבי הר"ר ירחמיאל בר אברהם מאהליבר, שהיה סוחר תבואות גדול. דודתי יוטה נישאה לר"ר בערלה שו"ב מדורוהוי, חותנו של ר' דוד שכטר, כאמור.

לאחר מלחמת העולם השניה חזרו לדורוהוי התושבים ששרדו מטראנסניס-טריה והר"ר דוד שכטר חזר לשמש כרב העיר עד פטירתו. הוא נקבר בבית העלמין המקומי, בדורוהוי.

הר"ר דוד בורשטיין חזר לקהילתו לזמן-מה, אחר-כך עלה לישראל ושימש כרב בקרית-ישראל, גבעת-שמואל. הוא נפטר בשיבה טובה. בניו ממשיכים את דרכו.

הרב הגאון הר"ר נחום שמריהו שכטר זצ"ל

הרב הגאון הר"ר נחום שמריהו שכטר היה אב"ד בעיירה דראבאן משנת תרס"ח (1908) ועד שנת תר"ץ (1930). הוא היה גדול בתורה ובמעשים. הוסמך על-ידי גדולי רבני רומניה ובראשם הר"ר חיים טוביש זצ"ל, בעל שו"ת "חיים של שלום".

דראבאן היתה אז מלאה חכמים, חסידים ואנשי מעשה וכולם באו לשמוע את הדרשה הראשונה של ר' נ"ש שכטר, בבואו לדראבאן. אחר-כך התיישבו כל גדולי העיר, ובראשם סבי הר"ר חיים חכם, הר"ר ירחמיאל מאהליבר, הר"ר יוסף פרנפס, הר"ר שמעון ריזל, הר"ר נחמן אורנשטיין ואחרים, והחלו לתהות על קנקנו של הרב הצעיר, בן הכ"ב. הוא עמד במבחן, בהשיבו בידענות ובבטחון על שאלות מסובכות.

יחד עמו הגיע לעיר גם חברו ללימודים, משה בלנק, שהציג גם הוא את מועמדותו לתפקיד. כמובן שגם אותו קיבלו יפה, שמעו את דבריו, התפלפלו עמו בדברי תורה וכדרכם הטובה והישרה של פרנסי הדור ההוא, הם התלבטו כיצד לבחור באחד מהם, מבלי לבייש את חברו. תשובתם לשניהם היתה: הואיל וטרם הוחלט את מי מכם לקבל, לכן הנכם מתבקשים לשוב לבתיכם וכאשר תהיה לנו החלטה, נודיע לכם בדואר.

אולם עוד לפני שעזבו השניים את דראבאן, החליטו פרנסי העיירה, כי אחד מהם יסע לדורוהוי ויודיע לרב שכטר שעליו לשוב לדראבאן, כי הוא נבחר לרב הראשי של העיר. אך הוא נתבקש לנסוע לגאון הדור מברז'אן, בעל "דעת תורה", כדי שזה יסמיך אותו להוראה. הרב שכטר נסע אליו ואכן קיבל ממנו את הסמיכה.

במסגרת תפקידו כרב העיר, ניהל הר"ר שכטר חליפת מכתבים עם רבנים אחרים, גדולי הדור, ביניהם גם עם הפרשן המפורסם מצפת, הרידב"ז, מחבר פירוש על הירושלמי. בתשובה למכתבו, כותב לו החכם מצפת, בין היתר:

"כש"ת (כבוד שם תפארתו) מוה"ר (מורנו הרב) נחום שמריהו שכטר הגאבד"ק (הגאון אב בית דין קהילת) דארבאן יצ"ו (יבנה ציון ועריה)... יכתב בסשצ"ג (בספר של צדיקים גמורים) כיה"ר (כן יהי רצון). מכתבו היקר בדבר המקוה שבעירו שתיקן כבוד הדר"ג (הדרת גודלו) נ"י (נרו יאיר) ויצא עליו מערערים וכ"ת (כבוד תורתו) נ"י הראה ברוחב בינתו שהצדק עמו, ועיינתי בזה, ומצאתי שהצדק עם כבוד הדר"ג נ"י והמקוה ההיא כשרה בלי שום פקפוק כלל וכלל". והוא מסיים: ידידו מחבבו ונהנה מתורתו ומברכו בשנה טובה - יעקב דוד רידב"ז.

מספריו שחיבר הרב שכטר ומהסכמות שקיבל מגדולי הדור, שעמו היה בקשר, נראה שהיה גדול בתורה ומפורסם מאוד. הוא כיהן בעיירה עד שנת תר"ץ (1930) ועבר לכהן כרב העיר הוש (Husi) ברומניה.

מאז ביקר בדאראבאן מספר פעמים, לרגל הפצת הספר "עניית אמן", שעניינו הספד גדול על הצדיק הקוה"ט (הקדוש והטהור) הר"ר אברהם מתתיהו פרידמן זצ"ל, האדמו"ר הזקן משטפנשט, ועל בן אחותו, הגאון והצדיק הר"ר מנחם נחום פרידמן זצ"ל. אמ"ן הם ראשי התיבות של שמותיהם, אברהם מתתיהו ומנחם נחום.

בשבת לפני עוזבו את דאראבאן, נשא את דברו בבית-הכנסת "חברי תהילים" והראה את בקיאותו בהלכה ובאגדה. ביציאתו מן העיירה ליווהו ציבור גדול מאוד, כמעט כל תושבי העיירה.

בשנת תש"ה (1945) עבר הרב שכטר לגור בבוקרשט, שם פתח את בית-הכנסת "יבנה" ואני שימשתי אצלו כרב בית-הכנסת, תחת השגחתו. עברתי לפני התיבה, קראתי בתורה, ישבתי אתו בבית-דינו, בסידור גיטין וחליצה, ושמעתי ממנו שיעורים קבועים.

בעלותו ארצה התיישב בקרית-היובל בירושלים והוציא לאור את ספרו הגדול והחשוב "בית המדרש שם ועבר", על שמות גיטין.

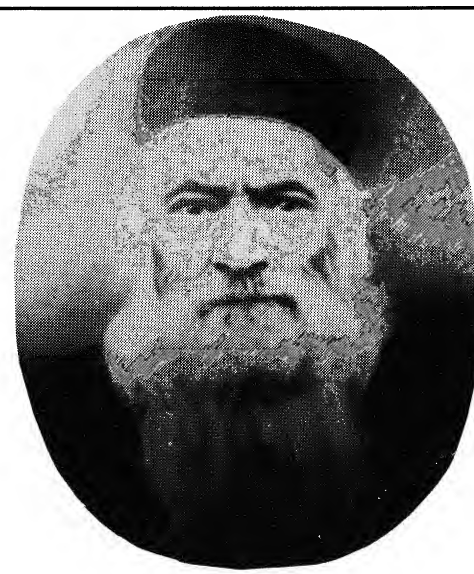
אני הייתי אתו בקשר מתמיד ויש תחת ידי הרבה שו"ת שכתב אלי. את חלקן פרסמתי, אך רבות מהן נמצאות עדיין בכתב-יד.

הר"ר נחום שמריהו שכטר נפטר בשיבה טובה, בי"ז תמוז תשל"ז, בירושלים. הספידוהו הרבנים הראשיים לארץ-ישראל. ת.נ.צ.ב.ה.

השאיר אחריו את בתו הבכורה מרת אלה וחתנו הר"ר יוסף גרינברג. את ספרייתו הגדולה הקדיש לישיבת "תפארת ישראל" (רוז'ין) בירושלים.

הרב ירחמיאל מוהליבר מדאראבאן.
נספה בשואה, במוגילב, 1942

הרב ר' חיים חכם זצ"ל

הרב יצחק משולם לייפר זצ"ל

הר"ר לייפר הגיע לדראבאן בלוויית חותנו, האדמו"ר והדיין מצ'רנוביץ, הרב שמואל מאיר הכהן הולנדר והתקבל כרב על-ידי שבעת טובי העיר, אחרי שהסבא, הר"ר חיים חכם והר"ר יוסף פרנפס הנקרא יוסקלה והר"ר נחמן אורנשטיין וסבי הר"ר ירחמיאל מאהליבר בחנו אותו כמקובל והמליצו לקבלו. בשנות כהונתו השמיע הר"ר לייפר שיעורים ודרשות. אני למדתי אצלו, בקבוצה קטנה, גמרא, תוספות ושולחן ערוך. הוא שימש רב בדראבאן עד יוני 1941, עת שגורשנו, כל יהודי העיירה, לכפר סמוך, משם לטארגו-ז'יו, משם חזרה לדורוהוי ומכאן – לטראנסניסטריה. במוגילב נפטר הרב לייפר ואשתו, והשאירו שתי בנות, שחזרו אחרי השואה לבית סבן, הרב הולנדר. הסב טיפל בהן וגידלן, ויחד עמן עלה לישראל.

הרה"צ הר"ר אליעזר זאב (ולוולה) זצ"ל

הר"ר ולוולה היה גיסו של הר"ר יוסף אהרן רבינזון מבוצ'צ'ה ובדראבאן שימש כאדמו"ר והיה לו בית-כנסת בביתו, בשכנות לסבי הר"ר חיים חכם.

הוא היה ענו גדול והרבה פעמים היה בא לבית סבי, מתיישב ליד שולחנו בעת שישבתי עמו ולמדתי גמרא, מקשיב בשקט, אחר-כך היה יוצא כשהוא מברך אותנו בשלום. הוא היה מאוד מקובל בעירנו. כולם היו פונים אליו בעת צרה. מפאת צניעותו וענוותנותו, במקרים קשים, היה ממליץ לפנות לצדיק משטפנשט. כשסבי נסע לשטפנשט, היה שולח אתו "פתקה" לצדיק.

חסידיו כיבדוהו תמיד בסנדקאות. כאשר נבצר ממנו לפעמים להיענות לבקשה להיות סנדק לרך הנולד, היה ממליץ להזמין את סבי, הר"ר ירחמיאל מאהליבר. סבי רץ לקראת מצוה זו, כשהוא חובש כובע חגיגי מיוחד, שקיבלו מידי הצדיק משטפנשט.

בתו של האדמו"ר נישאה להר"ר ישראל אריה בריל, שהיה סוחר מכובד, עסקן ציבור ומקורב לצדיק משטפנשט. אתרע מזלו ואשתו נפטרה והוא נשאר עם שלושה ילדים. בנו, ר' נתן בריל עלה ארצה. כאן הוא נספה בתאונת דרכים.

האדמו"ר ר' ולוולה נפטר בשיבה טובה. אנשי העיירה הקימו ציון על קברו, בצורת בית ואנשי העיירה היו עולים לקברו ושוטחים בקשותיהם.

יצחק חכם עם שר הדתות זבולון המר ומר גולדנברג (משמאל)

בתי-הכנסת בדאראבאן

שמונה בתי-כנסת היו בדאראבאן: בית-הכנסת "חברי תהילים"; בית-הכנסת הגדול הנקרא "די רויטע שול" (על שום קירותיו החיצוניים, שהיו צבועים אדום); "די פונישע שול" (בית הכנסת הרוסי); "די שטרויענע שול" (על שום גג הקש שלו, בתחילתו; לימים כוסה גגו ברעפים), בית-הכנסת שנקרא "רואיקל" (כוורת דבורים); בית-הכנסת הקטן שנקרא "מעזילעס" (מזילות) (כנראה שיבוש של המלה "מעזיניק" ביידיש, שמשמעותו בן-זקונים. זה היה בית כנסת קטן בממדיו ובקהל מתפלליו), בית-הכנסת של החייטים ("די שניידערישע שול") ובית-הכנסת של הר"ר ולוולה.

בית-הכנסת "חברי תהילים"

קול התפילה נשמע בבית-הכנסת הזה במשך כל שעות היום. חוץ מן המניין הראשון בבוקר השכם, הנהיג סבי הר"ר ירחמיאל, מניין מיוחד, שהחל להתפלל בשעה 8 בבוקר וקראו לו "המניין של ר' ירחמיאל". לפני התפילה ואחריה למדו שיעורים בגמרא ובפוסקים. במניין הזה התפלל הר"ר נחום שכטר, שהיה לומד שיעור גמרא עם הר"ר יוסף פרנפס שהיה בקי בש"ס, בראשונים ובאחרונים.

מיושבי בית-הכנסת היה הר"ר ישראל בן פנחס, שישב כל היום ולמד תורה. בבית-הכנסת "חברי תהילים" התפללו בעלי-בתים חשובים וסוחרים גדולים, כמו ר' יעקב האיער, שפעל יחד עם אבי הר"ר ישראל דוד חכם להרמת קרן בית-הכנסת.

בשנים האחרונות הנהיגו בבית-הכנסת להגיש בכל בוקר כוס תה או קפה לכל דכפין. היו מתפללים שקמו בחצות ובאו לבית-הכנסת ולא בא מאכל ומשקה לפיהם, עד הבוקר. בשבת בבוקר היו גומרים קריאת ספר תהילים לפני התפילה ובפרק האחרון כובד ר' דוד לדרמן. אחר הצהרים היה מלמד הר"ר יצחק פרנפס, מדרש מפרשת השבוע.

בין עסקני ביהכ"נ היו ר' יעקב מולודיק ובנו קלמן שהיה בהנהלה, יחד עם אבי ישראל דוד, אברהם מולודיק, מאיר פופליגר, אהרן יוסף רוזן, ליטמן מולודיק, דוד שיינפלד, פייביש אלטראש ובנו יעקב, דב לדרמן, יעקב סגל ויעקב מיכלוביץ.

בית-הכנסת הגדול ("די רויטע שול")

כאן התפללו חשובי הבעלי-בתים בעיירה: הר"ר ישראל לייב בריל, אחיו הר"ר שמעון בריל, מראשי העדה, סוחרים גדולים ומכובדים. בנו של ר' שמעון, ר' שמואל בריל הוא עתה עסקן חשוב ויו"ר בית-הכנסת הגדול ברמת-חן. אחיו הר"ר לוי יצחק בריל, מוקיר ורחים רבנן, זכה לבן שיושב באוהלה של תורה. גם חתניו לומדים תורה בכוללים.

בין המתפללים החשובים בבית-הכנסת הזה היה ר' נחמן אורנשטיין ז"ל, שהיה גדול בתורה וחריף מאוד. למרות עיסוקיו בחנות הבדים אשר לו, קבע עתים לתורה ולמד בצוותא עם דודי, הר' אברהם דוידסון ז"ל.

המלמד ר' אברהם שרייער ז"ל קבע את ה"חדר" שלו בבית-הכנסת הזה, באולם הקטן. ר' אברהם פיינשטיין, סוחר תבואות ובנו חיים ישראל ונכדו יצחק (איזק) היו בין המתפללים החשובים וחתנו ר' יצחק מאיר לוסטיג עבר לפני התיבה וקרא בתורה. הוא הגיע לדאראבאן מן העיר ויז'ניץ ופתח חנות גדולה. הוא פעל רבות למען הקרנות הלאומיות, הקק"ל וקרן היסוד. בשנת 1938 עבר לבוקרשט ושם הצליח מאוד בעסקיו. בזמן השואה עזר הרבה למגורשים ולנצרכים. כששבו אנשי עירנו בשנת 1944, היו באים אצלו ומקבלים עזרה נדיבה ממנו. הוא היה קשור לחצרות ויז'ניץ, שטפנשט, בוהוש, ולכל בית רוז'ין. זכה לעלות לארץ ונפטר כאן, בא' אלול תשכ"ט. רעייתו חיה שרה נפטרה בי"א תמוז תשכ"ט.

ר' דוד ברץ (בריל) היה גם הוא ממתפללי ביה"כ הזה. היה תלמיד חכם ובעל חנות לבדים. בתו מינה נישאה לעו"ד יעקב רוזנהאופט. בנם מאיר רוזן היה שגריר ישראל בארה"ב.

בית-הכנסת "די פונישע שול"

כשנוסד בית-הכנסת, היו רוב מתפלליו תלמידי-חכמים מובהקים, חסידים ואנשי מעשה. הרוח החיה בבית-הכנסת היה סבי הר"ר חיים חכם זצ"ל, שישב שם רוב שעות היום, למד תורה וענה על שאלות לכל פונה. הוא היה גם בעל התוקע, החזן בשבתות ובימים הנוראים. אני הייתי נכדו ותלמידו המובהק ורוב תורתי - ממנו.

לפני פטירתו, אור ליום ג' באדר תרצ"ג ישבתי אצלו ולמדנו הסוגיה ממסכת חולין, פרק "כל הבשר", דף ק"ח עמ' א, (על "טיפת חלב שנפלה על החתיכה [בשר]") עד השעות הקטנות של הלילה. ומי חשב שלמחרת לא אראנו עוד. הוא הגיע לבית-הכנסת בשעה ארבע לפנות בוקר ולמד לפי סדר יומו. בשעה שבע, כשהגיע הקהל, התעטף בטלית ותפילין, ניגש לפני התיבה ואמר הברכות. אחר-כך התיישב - ולא קם יותר. בשעת הלוויה הוכרז אבל בעיר וכל החנויות נסגרו. כל אנשי העיר ליווהו למנוחת העולמים.

השאיר בכתב-יד ספר "תורת חיים" - חידושים על ש"ס ופוסקים. הספר אבד בשואה.

הרב החסיד הר"ר שמעון ריזל זצ"ל היה נכד הצדיק הר"ר חיים יצחק מהרלוי, שהיה מהמקורבים ביותר לצדיק הראשון משטפנשט. ר' שמעון הצטיין בקריאתו בתורה. בראש השנה, כאשר יצאו מתפללי בית-הכנסת ל"תשליך", והוא בתוכם, הגיעו לנחל שמחוץ לעיירה. עמדו שם היהודים ואמרו את תפילת תשליך. כשגמרו את התפילה, פנו והלכו לבתיהם. ר' שמעון לא סיים את תפילתו ונשאר עוד זמן-מה על עומדו והמשיך בתפילתו. עברה עגלה בשביל שעמד בו, פגעה בו והוא התגלגל במורד. מאז שכב על ערש דווי עשר שנים. חתנו הר"ר יעקב, בתו גיטל, נכדיו אברהם, יונה וחוה טיפלו בו במסירות, עד פטירתו. אנשי העיר שכיבדו אותו מאוד, היו באים לבקרו ולשמוע מפיו דברי חוכמה. על פרשת פציעתו, נהג לומר בבדיחות הדעת: "אל תשליכנו לעת זקנה" - פירושו: כשמזדקנים, לא צריך ללכת לתשליך".

הוא נפטר בכ"ד תשרי תר"ץ (1930), בגיל 87.

בין רבים אחרים ממתפללי בית-הכנסת הזה, אזכיר אחדים מהם: הר"ר יוסף ברץ, ת"ח ועשיר גדול מאוד, תרם רבות לכל דבר שבקדושה. היה מידידיו הקרובים של סבי הר"ר חיים. נינו ר' חיים ברץ הוא מנהל בית-הספר התיכון הדתי ע"ש רוגוזין באשקלון.

חתנו ר' חיים לייב אורנשטיין היה חסיד שטפנשט נלהב ולכל מקום שהרבי היה נוסע, נצטרף גם הוא. נספה בטראנסניסטריה.

בנו ר' זוסיה אורנשטיין היה סוחר בגאלאץ וציוני נלהב, ממייסדי המזרחי בגאלאץ. זכה לעלות ארצה, השתלב בתנועה ועבד במשרד הדתות ביפו. חתנו ר' ישעיהו אוסטפלד, תלמיד-חכם שעסק במסחר ונמנה עם עשירי העיר. בתו ליזה נישאה לר' חיים יצחק ויידנפלד, בעל רשת חנויות לצורכי חייטות מהגדולות ברומניה (שותף בפירמה סגל את ויידנפלד). הרבו בצדקה לעניים. עלו ארצה. בנם היחיד, משה מרדכי יוסף ז"ל נפל במלחמת השחרור, בז' אדר תש"ח, בן 20.

ר' חיים אוסטפלד עבר לגור בבוטושאן וחותנו היה ר' יששכר פלר, מראשי העיר. בנו, ר' מאיר אוסטפלד עלה ארצה בשנת תרצ"ה והוא כעת תושב חולון, שומר תורה ומצוות, מהמתפללים החשובים בבית-הכנסת הגדול בחולון. ר' שלום לנדמן ז"ל, בנו של ר' מרדכי לנדמן ז"ל מאדז'וד, שלמרות עיסוקו במסחר קבע עתים לתורה ועבר לפני התיבה, היה ציוני נלהב. כשנוסדה תנועת המזרחי בעיירתנו, הצטרף אלינו ועסקנו בפעולה ציונית. לאחר השואה עלה ארצה וגר ברמת-גן, שם גם השמיע שיעוריו.

החסיד הר"ר יעקב מרדכי בן נאמן, חסיד שטפנשט נלהב, מהמתפללים החשובים ב"די פונישע שול" נפטר בשואה, בי"ט טבת תש"ב. בנו, ר' אברהם יונה שליט"א המשיך את דרכו וקבע שיעורי תורה. לאחר השואה חזר לדאראבאן, שיקם את בתי-הכנסת ובית העלמין וייסד תלמוד תורה. המורה-המלמד היה חברי הר"ר פישל לדרמן. עד שעלה ארצה, היה הר"ר אברהם יונה רב העיר. בעלותו ארצה התיישב ברמת-יוסף, בת-ים והתמנה לספרן הראשי בספריה התורנית בחולון. הוא גם משמיע שיעורי תורה.

בין באי בית-הכנסת הזה היה גם ר' יעקב דוידסון ובניו ר' סימון ליטמן דוידסון ואחיו אייזיק צבי. בנו של זה, ר' שמעון דוידסון ממשיך בדרך התורה, חי בעיר רחובות.

בית-הכנסת "די שטרויענע שול"

כאן התפלל הרב שכטר בשבת בבוקר ובחגים. בימים הנוראים עבר לפני התיבה בתפילת מוסף.

כן התפללו כאן ר' שמעון סגל וחתנו ר' חיים לייב פרנפס, ר' משה קורנישטיאנו ובנו ר' לייבלה, והתקיימו בו שיעורים מדי יום ביומו, לפני תפילת מנחה. מגיד השיעור היה הר"ר אברהם יונה בן נאמן.

מתפלל נוסף היה ר' יצחק שיינר, שישב ולמד שם כל היום. הוא נשא לאשה את בתו של האדמו"ר הר"ר חיים רבימון מדורוהוי ועבר לגור שם. נספה בשואה, הוא, אשתו ושני ילדיהם. הי"ד.

בית-הכנסת "די שניידערישע שול"

רוב מתפלליו של בית-הכנסת הזה היו אנשים פשוטים, בעלי מלאכה, מהם גם יודעי ספר ואוהבי תורה, שחלקו כבוד לתלמידי חכמים. את האולם של עזרת נשים מסרו גבאי ביהכ"נ לר' מרדכי וינשטיין שו"ב, שהיה מלמד תינוקות. מתפללי בית-הכנסת אהבו חזנות וכאשר היה בא לעיירה חזן מפורסם, שהיה מתפלל בבית-הכנסת הגדול, הם היו באים בהמוניהם לשמוע אל הרינה והתפילה.

ר' משה צ'יבוטרו, סנדלר במקצועו (גם לפי שמו), בעל קול חזק ונאה, למד מסבי את התפילות ושימש כחזן קבוע בבית-הכנסת. זכה לעלות ארצה וגם כאן נהג לעבור לפני התיבה בחגים.

בית-הכנסת "מעזילעס"

זה היה בית-הכנסת הקטן בעיירה. בשבתות וחגים עבר בו לפני התיבה ר' יוסף סטולרו, ת"ח ומשכיל, שתקע בשופר, קרא בתורה ונתן שיעורי תורה בציבור. הוא נפטר בכ"ט בטבת תרצ"ה. השאיר שלושה בנים: חיים אליעזר, יהושע ודב, הנמצא במיאמי, ארה"ב.

בשנת 1937 פרצה שרפה נוספת וכילתה 30 בתים, ביניהם גם ביתנו. אך הפעם הנזק היה קטן בהרבה, כי פחות בתים נפגעו, דייריהם הצליחו להציל חלק מתכולתם וגם הפעם, הבית שלנו היה מבוטח ונזקי השרפה שולמו לנו.

יוצאי דאראבאן בארץ ובחו"ל

- ר' ברוך שפירא ז"ל, בעל חנות גדולה לבדים (מנופקטורה) ובנו ר' אריה שפירא, שהיה פעיל בתנועת בית"ר וכעת הוא יו"ד ביהכ"נ הגדול של הרה"ג הר"ר אפרים גוטמן שליט"א בתל-אביב – אחותו בטי פיטרמן ואחיה שלמה, שהיו פעילים בגורדוניה.
- דוד רוזן – יועץ מס ברחובות ואחיו צבי (הרשל), הנמצא בקאראקאס, ונצואלה.
- משה מיכאלוביץ ז"ל ואחיו אריה, מנהל בי"ס תיכון רוגוזין בקרית אתא.
- מיכל שפירא ז"ל ובנו לייבה (בעל חנות לטריקוטז') ואחותו גיזלה – פעילים בגורדוניה.

◄ שמואל ורייזל דוידזון ובתם צפורה גרינברג ואחותם אווה ויז'ניצרו (לבית דוידזון), קוראסאו.
◄ ר' פישל לדרמן הי"ו, שפעל אתי בתנועת המזרחי בדראבאן.
◄ דוד בן ר' אברהם דוידזון (יהוד) ואחותו רוזיקה שכטר, ילידי דראבאן ובעלה ר' נתן שכטר וחתנם ר' יעקב וייניגר, הנמצאים בוונצואלה.
◄ הר"ר שמואל לייב בוטנרו, שהיה חתנו של הר"ר אהרון פייביש גולדנברג ז"ל, שו"ב בדורוהוי, ואחרי השואה - רב בגאלאץ.
◄ ר' אהרון אברהם (אורצ'יק) קרפט ז"ל, שהיה עוזר לסבי ירחמיאל ז"ל בתפילות בשטפנשט ובנו ר' משה קרפט הנמצא בארץ.
◄ זאב פיינשטיין מנהל בי"ס אורט קרית ביאליק, יליד דראבאן.

ר' ישראל דוד חכם (1960-1895)
ורעייתו יענטה

פישל שכטר (חכם) ורעיתו פפי

מר יצחק חכם עם רב יונה בן-נאמן שהיה רב בדאראבן בשנת 1945

לכבוד הרב הגאון הגדול החו"ב בחר מן
קנואי מסיק שמעתתא אליבא דהלכתא
סיני ועוקר הרים ומלסתים לא עממוהו
וכל המקרשה בשבחו יגעי ושייר כו כו'
מקשת מור

נחום
שעכטער

שליט"א אבדק"ק דראבאני יע"א

ממעמקי לבבי באתי לברכהו במוהר"ר אפי ברכו"ר
מזל טוב להתמנותו לרב אבדק"ק דראבאני יע"א
לכן יהי כבוד ה' חופף עליו ברב שפעת טובו ממגדת
שמים מעל, והיה כסאו שלום במנוחה ושמחה
עוז ותעצומות יתן לו שם לנהל את עדתו. ה' קדוש
על מבוע מי מנוחות ... ישוב
מעון, ויזכהו ה' להרביץ תורה וחכמה בישראל
ולהחזיר העטרה ליושנה, ולנצח ברק ביצחק
ילכו כל בני ישראל כבאור שבעת הימים, ולילה
כיום יאיר לו עיניו בתורה הטהורה כאבוקה לאורה
והיה לברכה ולעטרת ישועה בקרב כל ישראל אמן:

מאת הרב הזקן, יהושע ... מפהקק באריבו"י יע"א ... פעה:

כתר תורה שנכתב בשנת תרס"ח - 1908 ע"י רב גאון

ב"ה

זה השער לד׳ צדיקים יבואו בו

ספר

עניית אמ״ן

מה שעניתי ואמרתי והריטותי את קולי וקראתי לבכי ולמספד גדול בביהמ״ד הגדול דפה בתוך קהל ועדה על פטירת אדמו״ר ציס״ע רכב ישראל ופרשיו סבא קדישא כו׳ כקש״ת מרן הרב ר׳ אברהם מתתיהו זכר הצדיק לברכה (לפ״ק) אשר איתן מושבו היה בעיר שטעפאנעשט, ביום כ״א תמוז נלקו המאורות ונשבה ארון הקודש, והספדתיו במשלם יומא דשלשים ביום א״ך מנחם אב. ועל פטירת ב״א הרב הגדול בתורה ובחכמה בו״ק ה״ר מנחם נחום ז״ל שנפטר ביום כ״א סיון סמוך לעד וויען.

שנת ״הה! בא נהי והאבל לישראל״ (תרצ״ג) לפ״ק

אני הגבר

נחום שמריי שעכטער

אבד״ק הוא״ש והגליל

ומקודם אבד״ק דארבאן

בעהמ״ח ספר ״פרח שושן״ ועוד.

שנת תרצ״ו לפ״ק

Tipografie „IPURON" Cluj. 955

שער ספרו וההקדמ של הרב שכטר

הקדמה

אריד בשיחי רוחי הוגה מר מה תהמה תקונן יחידתי הוי ואבוי! מורנו נפשות חללים משיב נפל חלל ואין משים על לב גודל האבידה שאבדה אומתנו, והשבר אשר השברנו, הנה קול חרדה שמענו, וחיל ורעדה אחזתנו, כי נתקדרו השמים בעבים ונלקו המאורות, הנשמות הקדושות והטהורות, כי נצחו אראלים את המצוקים, ונשבה ארון הקודש זקן הצדיקים, אדמו״ר סבא קדישא, הרב הצדיק המפורסם על פני תבל כו׳ כקש״ת מרן רבי אברהם מתתיהו איש שלום (פרידמאן) זצוק״ל בהרה״ק מנחם נחום זצוק״ל משטעפאנעשט שנפטר בשנת תרכ״ט בי״ד לירח כסלו ומנו״כ בעיר יאסי, חוטר מגזע אראלים ותרשישים, פאר מקרושים, בהרהצה״ק נר ישראל מרוזין זצוקלה״ה ולמעלה בקודש הרה״ק האלקי המגיד הגדול ממעזריטש זצוקללה״ה. נולד בזאת חנוכה שנת תר״ת בעיר פאטיק גאליציען, ונפטר ביום ש״ק א״ך תמוז לסדר ״הנני נותן לו את בריתי שלום״ שנת תרצ״ג, בן פ״ה שנה, בעיר שטע־פאנעשט, ונתקיימו בו דברי המקונן ״כל רודפיה השיגוה בין המצרים״ (א״כה א־ג) ונגנז ארון הקודש ביום א׳ מטו״מ כ״ב תמוז בשטעפאנעשט.

וגם אל הלקח ממנו מנחם משיב נפש הוא הרב הגדול החכם השלם איש האשכולות כו׳ כש״ת מוה״ר מנחם נחום פרידמאן ז״ל חובר חיבורים מחוכמים בן הרה״צ הר״ר אברהם יהושע העשל פרידמאן שליט״א מאדזשוד־גאלאין חתנא דבי נשיאה הרב הצדיק המפורסם מטשארטקוב שליט״א איתן מושבו כעת בעיר וויען, (אח״כ הגיענו שמועה לא טובה ומעציבה שנעדר מאתנו ר״ל ונסתלק בעיר וויען בי״ג כסלו שנת תרצ״ד) הוא היה בן אחותו של מרן אדמו״ר זצוק״ל, וחשב אותו למלא מקומו, אך עצת ד׳ היא תקום, כי נקטף עודנו באבו בן נ״ד שנה ביום כ״א סיון דהאי שתא בבית טבראה (סאנאטוריום) שלשים יום קודם פטירת מרן זצ״ל ומנו״כ בעיר וויען.

ויען כי נגנז ארון הקודש גופו הקדוש והטהור של מרן זצ״ל ביום א׳ לסדר מטו״מ שמדבר מפטירת אהרן, וקשרתי מספד מר ואבל כבד ביום א׳ ראה ביום תמו ימי האבל ימי השלשים, ע״כ הספדי הוא מעין שתי פרשיות אלו גם יחד.

וראה

ספר

פרח שושן

באור על מסכת אבות

אשר חדשתי בעזר הבורא, וציצים ופרחים ענדתי לה לזר תפארה, עפ״י דרך הדרוש והחקירה, ועפ״י יסודי ההגיון אמתה, ובאורים אמתיים ונכונים, במסלות אשר סללו מבחרי המפרשים והחוקרים הראשונים והאחרונים.

טפחתי אף רביתי, אנכי הצעיר ברבבות אלפי ישראל:

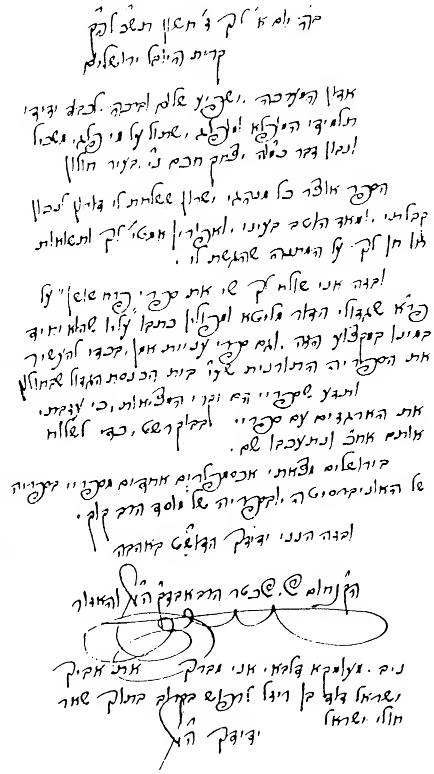
נחום שמרי שעכטער

הרב ואבד״ק דארבאן

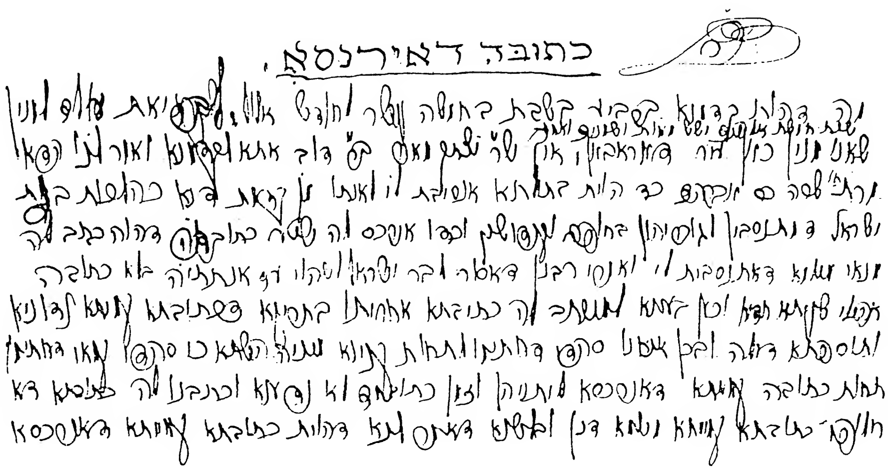
שנת „בחיים ושלום וברכה״ לפ״ק

דפוס של השותפים ווינשטיין & פריעדמאן קלויז (קלויזענבורג)

WEINSTEIN & FRIEDMANN, CLUJ. (RUMÄNIEN).

לרב נחום שכטר להתמתותו לרב בדראבאן

״כתובה דאירנסא״ שנכתבה בדראבאן, לר׳ יצחק מאיר ב״ר דב לוסטיג ורעייתו מרת חיה שרה בת ר׳ אברהם פיינשטיין. זהו העתק שנכתב במקרה שהכתובה המקורית אבדה או הושחתה

התנועה הציונית בדאראבאן

בעיירתנו פעלה תנועה ציונית כללית (הציונים הכלליים) עוד לפני מלחמת העולם הראשונה. שליחים מבוקרשט הגיעו לדאראבאן וייסדו בה את קק"ל וקרן היסוד. אבי הר"ר ישראל דוד היה ראש הקק"ל במשך עשר שנים (בשנות העשרים). במסגרת זו פעלו קבוצות נוער, שתפקידן היה להתרים לקרנות הלאומיות, בארועים כמו חתונות, בריתות, מסיבות וכדו'. הם היו באים בזוגות, ענודים בסרט כחול-לבן ומבקשים מן המשתתפים תרומות למען הקק"ל. לאחר-מכן התארגנו בעיירה תנועות נוספות: השומר הצעיר, גורדוניה, חרות (התנועה הרוויזיוניסטית) ועוד. כן הוקמה ספריה גדולה ע"ש ד"ר שטוירמן. הספריה הכילה כאלפיים ספרים - בעברית, יידיש, רומנית ובשפות אחרות. הפעילים בספריה היו האחים יעקב ואברהם הלר, מאיר אוסטפלד, מיכל מיכלוביץ, זליג לייבוביץ, דוד מיכלוביץ ושלום אורנשטיין, שגם ערכו במקום ערבי תרבות.

תנועת המזרחי בדאראבאן נוסדה על-ידי אבי הר"ר ישראל דוד, הר"ר שלום לנדמן, הר"ר אברהם יונה בן נאמן, ר' יצחק לוסטיג, ר' מנדל מוסקוביץ, ר' שמעון בריל, ונוספו עליהם דתיים רבים שדגלו בסיסמת התנועה: "ארץ-ישראל לעם ישראל, לפי תורת ישראל".

משנת תרצ"ד פעלתי גם אני כיו"ר המזרחי בעיר.

בשנים 1941-1944 השתדלתי לעזור ככל יכולתי לנדכאים וחולים. פעם הלכנו, משה לייבנדמן ז"ל ואני, לחפש חברים הזקוקים לעזרה. נעצרנו על-ידי איש מיליציה רומני ורק בנס ניצלו חיינו. בשנת 1944, כשחזרנו לדורוהוי, התחלנו שוב בפעולות למען התנועה.

אבי חזר יחד עם אמי ואחי יעקב לדאראבאן ואילו אני המשכתי לבוקרשט, שם פעלתי בתנועת המזרחי והפועל המזרחי.

בוועידה הארצית של המזרחי ב-1945 נבחרתי כציר של התנועה וכחבר המרכז הארצי ופעלתי עם חברי: הר"ר ישראל לייבנדמן (לבנון), ר' צבי גרטנר, ר' מרדכי פרנקל, ד"ר שנארך, ר' צבי אלרייך, ר' אברהם חכם, ד"ר מנחם פרנקל מרומאן, ד"ר יצחק שפירא מגאלאץ, הר"ר זוסיה אורנשטיין ועוד חברים, עד 1950, שנת עלייתי ארצה. בישראל המשכתי לפעול כחבר מועצת הסניף בחולון. כן אני פועל להרמת קרנו של בית-הכנסת הגדול בחולון. ב-1951 ייסדתי את הספריה התורנית שע"י בית-הכנסת, המונה כ-10.000 כרכים. כעת אני משמש כיו"ר בית-הכנסת הגדול, מנהל הספריה התורנית וחבר הנהלת הכולל "בית דוד" שעל-יד בית-הכנסת, שהנני אחד ממייסדיו. זה עשרים שנה אני מוציא לאור ילקוט דינים ומנהגים "מדי חודש בחודשו", המחולק לבתי-הכנסת ובתי-הספר בעיר ומחוצה לה.

ומעט מתולדות משפחתי:

לאחר שאבי, הר"ר ישראל דוד חזר מישיבת בוהוש, שם למד יחד עם הר"ר צבי גוטמן ז"ל, הר"ר יוסף טילינגר ז"ל, הר"ר נפתלי בוימן ז"ל ועוד, התחיל לעסוק במכירת ספרים ותשמישי קדושה.

בשנת 1916 בא בברית הנישואין עם אמי, ינטה בת הר"ר ירחמיאל מאהליבר. חודש ימים לאחר מכן פרצה שריפה גדולה בעירנו וכילתה 144 בתים, ביניהם גם את בית סבי (אחד הבודדים שהיה מבוטח, כבר אז). לאחר שיקום הנזקים בנה סבי את ביתו כבראשונה ופתח חנות כלבו, שנחשבה לאחת המפוארות בעיר.

בשנת 1937 פרצה שרפה נוספת וכילתה 30 בתים, ביניהם גם ביתנו. אך הפעם הנזק היה קטן בהרבה, כי פחות בתים נפגעו, דייריהם הצליחו להציל חלק מתכולתם וגם הפעם, הבית שלנו היה מבוטח ונזקי השרפה שולמו לנו.

יצחק חכם

שרה (סאלי) אובדיס-ויינינגר לבית מולודיק מדאראבאן

שרה (סאלי) אובדיס-ויינינגר לבית מולודיק נולדה בדאראבאן, להוריה ר' קלונימוס קלמן מולודיק ובובצי (מרים-ריבה) לבית אלטראש.

אביה היה איש ציבור מובהק, חבר הנהלת בית-הכנסת "חברי תהילים", ציוני כללי ופעיל למען הקרנות - קרן היסוד וקק"ל. מלבד זאת הוא היה סוחר מצליח. אמה בובצי היתה פעילה בין הנשים, יחד עם חברותיה, אמי יעטי חכם ודודתי שרה יוטה דודזון ע"ה, במתן עזרה וסעד לנצרכים וחולים.

סאלי הצטיינה בלימודיה ובהתנהגותה ומקטנותה התגלו בה תכונות יפות ומצויינות. היתה יפת-תואר וחכמה. כשהגיעה לפרקה, הציעו לה שידוכים, כמקובל בעת ההיא. אבל היא דחתה את כולם.

אותה עת התחתן הדוד שלה, אברהם מולודיק (אחי אביה) וכל המשפחה נסעה לחתונה, שעמדה להתקיים בבוקובינה. כאשר הגיעו לתחנת הרכבת בצ'רנוביץ, נותרו להם שעתיים המתנה לרכבת שבה היה עליהם להמשיך למחוז חפצם. הם החליטו להכנס למסעדה שבתחנה ולסעוד את לבם. מסעדה זו היתה בבעלותם של האחים אובדיס-ויינינגר. כשראה אחד מהם, הרמן (צבי) את סאלי, הוא התאהב בה ממבט ראשון. הוא ניגש אליהם ופתח עמם בשיחה: שאל מניין הם ו - האם סאלי פנויה? בני המשפחה מסרו לו את כל הפרטים ואת כתובתם. כעבור יומים-שלושה הגיע הרמן אובדיס ואחיו לדאראבאן כדי לבקש את ידה של סאלי, כראוי וכמקובל.

כל הפרטים סוכמו בין החתן המיועד ואחיו לבין משפחת הכלה, פרט להסתייגות אחת: אבי הכלה, ר' קלמן מולודיק רצה לקבל את חוות דעתו של האדמו"ר מבויאן-צ'רנוביץ. ואכן, האדמו"ר הצדיק המליץ על החתן ונתן את ברכתו לשידוך והחתונה נקבעה להערך בעוד שבועיים בדאראבאן.

זוכר אני היטב כאשר החתן ופמלייתו הגיעו מצ'רנוביץ באוטובוס ואילו אנחנו נסענו לקראתו בכרכרות אל מחוץ לעיר לקבל את פניו בשירה וריקודים.

החתונה התקיימה באולם רחב-ידים, ברוב פאר והדר. שבוע ימים התקיימו "שבע הברכות" והשמחה היתה רבה.

הזוג הצעיר עבר לגור בצ'רנוביץ וכעבור שנה נולד להם הבן יעקב. היא היתה באה עמו מדי פעם לדאראבאן לביקור אצל הוריה. כשהיתה יוצאת לטיול עם בנה, בעגלה יפה ומקושטת, ראו כולם את האושר הנסוך על פניה.

אבל לא לעולם חוסן. כעבור זמן לא רב הגיעו הימים הקשים. בשנת 1940 נותקה צ'רנוביץ מרומניה (יחד עם בסרביה) והקשר המשפחתי עם דאראבאן נותק. אחר-כך פרצה המלחמה, מלחמת העולם השניה. הרומנים כבשו חזרה את צ'רנוביץ. בעלה של סאלי נשלח למחנה עבודה ברומניה, ואילו היא וילדה נשארו בצ'רנוביץ.

כאשר נגמרה המלחמה ב-1945, היה ניתוק בין בסרביה, שנכבשה שוב על-ידי הרוסים, וצ'רנוביץ במסגרתה, לבין רומניה, שנהנתה ממידה מסויימת של עצמאות. הרמן ויינינגר שלח שליחים מיומנים לצ'רנוביץ, כדי להבריח את אשתו ובנו לרומניה. הללו העבירו את האשה והילד בדרך-לא-דרך מעבר לגבול, אך לבה של סאלי לא עמד בקושי ובפחד והיא נפטרה מדום-לב בי"ז בטבת תש"ה (1945). הילד הובא על-ידי בני המשפחה אל אביו, בדורוהוי והוא טיפל בו במסירות ובאהבה. הרמן (צבי) ויינינגר הלוי נפטר בקראקס בג' תשרי תש"מ (1979).

יעקב ויינינגר ורעייתו אריקה החיים בקראקס, ונצואלה, פעילים למען מדינת ישראל, יחד עם חותנו נתן שכטר ורעייתו.

שרה (סאלי) אובדיס-ויינינגר לבית מולודיק

משפחת מולודיק בדאראבאן. הוריה של סאלי: עומדת, שניה משמאל, האם בובצי ולידה, יושב האב, קלמן. הילדים, משמאל לימין: פישקו (כעת בניו-יורק), סופיקה, לייבה (על ברכי האב, כעת חי בגבעתיים), סאלי. האחרים הם בני משפחתו של קלמן מולודיק - הוריו, אחיותיו ואחיו

עומדים מימין לשמאל:
ר' ישראל דוד חכם ז"ל ואשתו, חוה - אחותו של ר' ישראל, דינה ובעלה סעם.
יושבים למטה (מימין לשמאל): ר' לייב חכם (אב לרב חכם) ורעיתו, שרה אחותו של ר' ישראל דוד ובעלה ר' אברהם דודזון

יצחק חכם

סיפורה של משפחה אברהם ושרה יותה דודזון מדראבאן

דודי החסיד הר"ר אברהם דודזון נולד בדראבאן בשנת 1886 ואשתו, דודתי שרה יוטה נולדה ב-1892 בדראבאן, לסבי הגאון הרב חיים חכם זצ"ל ורעייתו הצדקנית רייזל ע"ה.

מקטנותו הצטיין אברהם בלימודיו, החל מהחדר, ואח"כ בלימוד עצמי בבית- הכנסת, כפי שהיה נהוג בימים ההם, מילא כרסו בש"ס ופוסקים וכשהתחיל להתווכח עם הלומדים גמרא ותוספות, תמיד ידו היתה על העליונה. הוא השתלם גם בלימודים כלליים. הוא היה בחור יפה-מראה ומשכמו ומעלה גבוה מכל אדם בעיירה.

כשהגיע לפרק האיש מקדש, בא בברית הנישואין עם בח"ל מרת שרה יוטה. למרות ידיעותיו הנרחבות בתורה ובש"ס, בחר דודי להתפרנס מיגיע כפיו. עסק במסחר ובחקלאות ואשתו היתה לו עזר כנגדו.

הוא מצא לו זמן לעסוק גם בצרכי ציבור ובעזרה לזולת בעת צרה. הוא הציל את סבי זצ"ל ממוות בטוח: הדבר קרה בעת מלחמת העולם הראשונה, בשנת 1916. המטה הכללי הרומני פירסם צו גיוס פומבי בצורת מודעות שהודבקו בכל פינות העיר. והנה קרה שצעיר אחד, מפגר בשכלו, תלש מודעה כזאת. כשנתפס זה בקלקלתו וספג מכות, הוא נשאל במשטרה, מי הורה לו להוריד את המודעה. הוא ענה: הרב... וכיון שהדבר ארע בשכונה שבא גר סבי הר"ר חיים חכם, באו ואסרו אותו והאשימו אותו בחבלה במאמץ המלחמתי. העבירו אותו למטה המשטרה בדורוהוי וחקרו אותו בעניין זה. כיוון שהכחיש בכל תוקף את מעורבותו בעניין וטען שזו עלילה, הפליאו בו השוטרים את מכותיהם.

דודי אברהם שמע מה שקרה והוא פרץ פנימה והחל להאבק עם חמשת השוטרים שחקרו את סבא והיכו אותו, והצליח לחלץ אותו מידיהם ולהוציאו מבניין המשטרה. סבא סיפר אחר-כך כי אילו חתנו לא היה פורץ אז ומשחרר אותו, לא היה יוצא חי משם, כי אפסו כוחותיו.

אברהם דודזון היה ציוני נלהב ועסקן ציבורי חשוב. הוא היה בין היוזמים של הקמת בית-ספר יהודי בעירנו וכעבור שנים ספורות הוקם השלד לבניין. אך מפאת חוסר תקציב מספיק (זה נשמע מוכר גם בימינו), אי-אפשר היה להמשיך בבניה. שוב התאספו כמה צעירים נמרצים, ביניהם שלום אורנשטיין, אבי, וכן ר' יצחק לוסטיג והם הצליחו לגייס כספים נוספים, שהספיקו להמשך הבניה (אם כי לא לסיומה).

דודי זה היה גם בין היוזמים להקמת "בית לינה", הנקרא "Azil" לעוברי-אורח עניים הנוטים ללון בעירנו. הבניין הוקם והצדיק את קיומו. בין הפעילים בוועד יוזם זה של ה"אזיל" היו גם סבי, הר"ר ירחמיאל מוהליבר, ר' שלמה קלמנוביץ', והאחים ישראל-לייב ושמעון בריל, וכן אבי ז"ל.

✡

כציוני מובהק, שאף דודי לעלות ארצה ולעבוד את אדמתה ולכן עסק במסחר ובענייני חקלאות. זכור אני כד הוינא טליא [ביטוי ארמי: כשהייתי קטן], הגיע אלינו פעם הדוד אברהם ובידו חוזה חתום עם בית-חרושת לסוכר שהיה בישוב בזוצ'קה ליד צ'רנוביץ, לספק לביח"ר כמות מסויימת של סלק סוכר. הוא

כבר שכר 50 הקטר אדמה והתחיל לחרוש ולזרוע סלק סוכר והעסיק בכך הרבה פועלים, וביניהם גם חלוצים, לשם הכשרתם לעבודת האדמה.

עם הזמן צרף אליו שותף, החסיד ר' יוסף סטולרו, שהשקיע סכום מסויים וביחד העבירו את התוצרת לבית-החרושת בזוצ'קה.

כאשר עבר דודי להתגורר בצ'רנוביץ, בשכונת הורצ'ה, הוא הקים שם משק גדול, ובו רפת עם 30 פרות חולבות. בקרבת מקום זרם נחל ולידו התקין בריכות לגידול דגים. במשקו זה העסיק דודי חלוצים דתיים, שהתכוננו לעלות ארצה.

בצ'רנוביץ התיידד אברהם דודזון עם הגאון הרב אליהו שולזינגר, דיין בבית הדין של ר' משולם ראהטא ועם שאר תלמידי-חכמים והראה את כוחו בלימוד התורה.

רעייתו שרה יוטה עסקה במיוחד בהכנסת אורחים, שהיו ממלאים את ביתם יום-יום. היא היתה אשה טובת-לב ועזרה לכל מזקק; כך נהגה גם כשגורשנו לטראנסניסטריה, וביתה הדל במוגילב היה פתוח לרווחה לאלה שהיו זקוקים לסעד ועזרה. כאשר חזרנו מן המחנות - לדורוהוי, ואני ואבי ז"ל הבאנו לשם את הצדיק המפורסם מפשקאן, ששהה שם כששה חודשים, דודתי לקחה על עצמה לאפות עוגיות לשבת במיוחד עבור הצדיק וכך נהגה גם כשעבר הצדיק לבוקרשט והיתה שולחת לו לשם. כשעלתה משפחת דודזון ארצה, הם שכרו דירה ברחובות ומסביב לבית חלקת אדמה של כמה דונמים. דודי היה מעבד את האדמה במו-ידיו, גידל ירקות לתצרוכת עצמית, אך הפריש חלק מהם גם לנצרכים.

מרחובות עבר לרמת-גן וגם שם היה פעיל בין הרבנים והלומדים בבית-הכנסת. כאן נפטרה אשתו בכ"ח באלול תשכ"ז (1966) ואילו הוא נפטר בל' בתשרי תשל"ג (1972). השאירו אחריהם שלושה בנים ובת.

בנם הבכור צבי ז"ל נשא לאשה את אדלה בת ר' בנימין זאב הרשקוביץ מדאראבאן. בנו, בנימין דודזון, הוא רופא מנתח בבי"ח שיבא בתל-השומר.

בנם השני, דוד נשוי לחוה לבית זייד מיאסי. בתם חנה היא מורה לאנגלית ואמנות. בעלה יחיאל גוטליב הוא מהנדס מכונות ובעל בית-דפוס.

הבן השלישי, שלמה (סמי) נשא לאשה את רנטה. השאיר שני ילדים, הבן ראובן והבת טובה.

הבת, רוזיקה שכטר חיה בקראקס. רוזיקה הצטיינה בלימודיה ובהתנהגותה. כשעברה המשפחה לצ'רנוביץ, היא המשיכה בלימודיה בבית-הספר התיכון. שם הכירה את בעלה-לעתיד, נתן שכטר, שלמד מוסיקה ואמנות. נתן סיים אחר-כך לימודי מוסיקה בקונסרבטוריון, בפסנתר וכינור, ואחר-כך פיתוח קול וחזנות. הם נישאו בצ'רנוביץ. בזמן השואה הם גורשו לטראנסניסטריה ושהו בגיטו מוגילב.

בגיטו זה ארגן נתן שכטר תלמוד-תורה ובית-ספר עברי לילדים שהסתובבו ברחובות, ואף ערך אתם הצגות והופעות לציבור, דבר שתרם מעט להרמת המוראל. כשחזרנו מעמק הבכא, תחילה לדורוהוי ומאוחר יותר לבוקרשט, היו נתן ורוזיקה פעילים בתנועה הציונית והושיטו עזרה וסעד לכל מי שפנה אליהם. הם הגיעו לוונצואלה והתיישבו בעיר הבירה קראקס. בתם היחידה אריקה סיימה שם את חוק לימודיה והתחתנה עם יעקב וייניגר (בנה של סאלי וייניגר-מולודיק מדאראבאן). נתן שכטר וחתנו הקימו עסק משותף לקונפקציה וראו ברכה בעמלם והם - כהוריהם - פעילים בתנועה הציונית ותורמים לקק"ל וקרן היסוד וכדו'.

יעקב ואריקה וייניגר מרבים לבוא לביקור בארץ. בהגיעם, הם זוכים לקבלת פנים חמה מצד נציגי מוסדות לאומיים שבהם הם תומכים ביד רחבה.

לאריקה ויעקב וייניגר שני בנים: הבכור, אילן, בוגר פקולטה למסחר ועסקים מנהל את העסק המשפחתי, והצעיר, ברני, הוא עורך-דין, בעל משרד גדול בקראקס.

ר׳ אברהם דודזון

משפחת דודזון, דאראבאן. יושבים, מימין לשמאל: אברהם, הבת רוזיקה, האם שרה יוטה. עומדים, מימין לשמאל, הבנים: שלמה (סמי), דוד, צבי (הרמן)

שרה יוטה דודזון

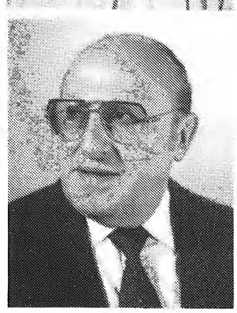
אברהם ושרה יוטה דודזון (1956)

ב"ה

ארגון יוצאי דורוחוי והסביבה
ORGANIZATIA ISRAELIENILOR ORIGINARI
DIN ORASUL SI JUDETUL DOROHOI

(סווני, מיהלני, דרבני, הרצה, רדאוץ) (SAVENI MIHAILENI DARABANI HERTA RADAUTI)
ת.ד. 134 קרית ביאליק 27101 POB 134 Kiriat Bialik 27101

אנו מכבדים את

מר **שכטר נתן**

ומרת **שכטר רוזיקה**

לבית דודזון (ילידת דארבאני)

בתואר **יקירי** ארגון יוצאי דורוחוי והסביבה

על פעלם הרב במשך עשרות שנים
למען עם ישראל ומדינת ישראל
ועל תמיכתם הנלהבת
להנצחת קהילת יהודי דארבאני
בספר על תולדות יהדות וציונות
באיזור דורוחוי.

ויבואו על הברכה !

דוד שלמה ינקוביץ יוסף

חברי הנהלת ארגון יוצאי דורוחוי והסביבה

לוסיאן-זאב הרשקוביץ

מחלוקת בדאראבאן תפילת על "ידיד נפש"

שאלת מנהגי התפילה של יהודי רומניה העסיקה מעט את חוקרי יהדות זו: רק מעטים מהם היו בני תורה ולכן העדיפו רוב החוקרים לחקור את תולדות היחסים בין היהודים לבין השלטונות, במיוחד ממקורות נוכריים. כמו כן, המקורות העבריים מעטים יחסית. אך ידוע שלא פעם נאבקו יהודי רומניה על שמירת מנהגי אבותיהם. מבין העדויות המעטות נשמרה גם אחת בשפה הרומנית. מדובר בסיפורו של ר' אלתר שוחט מן העיירה דאראבאן, שסופר בשנת 1889 ביאסי, לחבר בחברה ההיסטורית ע"ש יוליו באראש, הרשל סלופקוביצר.

ר' אלתר שוחט היה בשנת 1889, יהודי זקן; הוא נמנה כנראה עם היהודים הראשונים של הישוב, שהקימו את דאראבאן בשנת 1790, וקיבלו כתב-זכויות ופטור ממיסים מבעל-האחוזה, בשנת 1839. היו אלה יהודים מגליציה, שהובאו ע"י הגנרל תיאודור ק. באלש (Theodor C. Bals) לאדמת אחוזתו, על מנת לפתח את האיזור. היהודים מגליציה שהגיעו לדאראבאן, שמרו על מנהגי התפילה שלהם, הביאו עמם רב ו"כלי קודש" אחרים, הקימו בית-כנסת והמשיכו בלימוד התורה.

מאוחר יותר הגיעו לדאראבאן גם יהודים מרוסיה, ככל הנראה פליטים שברחו מגזירת הקאנטוניסטים (גיוס נערים יהודים – באונס לצבא-הקבע הרוסי, במשך 25 שנה). היהודים הרוסים הצטרפו ליהודי דאראבאן.

בין ה"רוסים" לבין היהודים ה"גליציאנים" המיושבים כבר במקום, פרץ סכסוך בענין מנהג התפילה. יהודי גליציה-מולדובה היו אומרים את הפיוט "ידיד נפש" בתפילת שחרית של שבת לפני המזמור "הודו לה'". מנהג שונה היה אצל יהודי רוסיה, שהיו אומרים את הפיוט "האדרת והאמונה" במקום "ידיד נפש".

מנהג אבותיהם של המהגרים היהודים מרוסיה היה חזק אצלם והם לא היו מוכנים לקבל את מנהג המקום (שנקבע ע"י יהודי דאראבאן הראשונים שהגיעו מגליציה). כמובן שבני המקום הוותיקים לא היו מוכנים לוותר על מנהגי התפילה שלהם.

כנראה – אין עדויות היסטוריות לכך, אך ניתן להבין את המאורעות שלאחר מכן – שהיהודים הרוסיים פנו לרב המקומי וביקשו ממנו לפסוק בענין מה קודם למה: מנהג האבות או מנהג המקום. פסיקתו היתה כנראה לטובת מנהג האבות. זה היה האישור לפילוג הקהילה לשני מניינים של מתפללים. ה"רוסים" כבר לא יכלו להתפלל תפילת שחרית של שבת יחד עם ה"גליציאנים" באותו בית-כנסת.

אפשרות לבניית בית-כנסת משלהם לא היתה להם: הם לא היו בעלי המקום וגם לא עמדו לרשותם אמצעים לרכישת חומרי בניה. מכאן לומדים שמצבם הכלכלי לא היה טוב: מדובר כנראה ביהודים עניים. הם נאלצו כנראה לארגן את תפילת שחרית של שבת בביתו הפרטי של אחד מהם, דבר שגרם להם אי-שביעות רצון. ל"גליציאנים" היה יתרון, שנבע מזכות היותם הראשונים במקום, מוזמנים ע"י בעל-האחוזה בעצמו, עם כתב-זכויות מיוחד. אך בעל-האחוזה היה מעוניין בכל היהודים, כולל ה"רוסים", לשם פיתוח כלכלי של האיזור, לכן הפתרון בא ממנו.

אין זה ברור אם פנייתם אליו היתה מכוונת או מקרית בלבד. מה שברור – מדברי ר' אלתר שוחט – שהפרשה הגיעה לאוזניו של ניצסקו (Nitescu), חתנו של תיאודור באלש, בעל-האחוזה. נוכרי זה לא יכול היה לפסוק בענין הלכה ומנהג. בעל-האחוזה הנוכרי פעל משיקולים פראגמטיים בלבד. לאחר שיחה עם הרב המקומי – ששמו אינו ידוע לנו – שיחה שהתנהלה בשפה הגרמנית, הוא תרם חלקת אדמה נוספת לקהילה היהודית, לשם בניית בית-כנסת חדש, שבו אמורים

היו להתפלל היהודים המהגרים מרוסיה, לפי מנהג אבותיהם. בית-כנסת זה מוכר מאוחר יותר בשם "די פונישע שול".

אלה דברי ר' אלתר שוחט כלשונם (בתרגום לעברית):

בדאראבאן - שהיתה שייכת לבעל האחוזה באלש, פרצה מחלוקת בתחילת העשור הרביעי של המאה הי"ט בין יהודי המקום לבין היהודים שהגרו מרוסיה.

סיבת המחלוקת היתה מנהגים לגבי תפילת שחרית. היהודים הרומניים טענו שאת הפיוט "ידיד נפש" יש לומר לפני התפילה "הודו"; לעומתם, היהודים הרוסיים רצו להחליף ולומר את הפיוט "האדרת והאמונה" במקום "ידיד נפש" לפני "הודו".

המחלוקת הלכה וגברה מדי יום, כך שלבסוף הגיעה לידיעתו של מר ניצסקו, חתנו של האציל באלש. בתקווה שיצליח לפייס בין שני המחנות, הוא פנה לרב העיירה כדי לשמוע מפיו את הסיבה האמיתית של הסכסוך. הוא ידע לדבר גרמנית ולכן היה ביכולתו לדבר עם הרב. הרב הסביר לו את כל הענין וחתנו של האציל, שהיה מעוניין בהפסקת הסכסוך, תרם למהגרים הרוסיים שטח וחומרי בניה ואלו בנו לעצמם בית-כנסת שקיים עד עצם היום הזה ושמו "פוניעס שול" (בית-הכנסת של הרוסים).

(מפיו של ר' אלתר שוחט מדאראבאן. יאסי, 1889).

עדותו של ר' אלתר שוחט פורסמה ב"שנתון החברה ההיסטורית ע"ש יוליו באראש", שנה ג', חוברת 22. מעולם לא תורגמה לעברית עד עתה. חשבנו לנכון להביא אותה בתרגום עברי, למען חוקרי תולדות מנהגי ישראל. בזכותה יודעים אנו מקצת על נוסח התפילה של יהודי מולדובה - דוקא ממחוז דורוהוי - בשנות ה-40 של המאה הי"ט. עלינו לציין גם שבדברי ר' אלתר שוחט - "תחילת העשור הרביעי" - נפלה טעות: זו תחילת העשור החמישי או שנות ה- 40. כמו כן בעדותו הוא מזכיר את "תפילת שחרית": עלינו לציין גם שזו מחלוקת אופיינית בקהילות בהן ישבו יהודים בעלי מנהגים שונים וזה אינו דבר מיוחד ליהודי דאראבאן או ליהודי רומניה בכלל. לכן, אף על פי שמחלוקת זו אינה ניתנת כעת לבדיקה - מחוסר פנקס הקהילה - ניתן להסכים עם קיומה, בהשוואה למקומות אחרים. לפי התפילות המוזכרות, נראה שכל יהודי דאראבאן, גם ה"גליציאנים" וגם ה"רוסים" - היו חסידים (אם כי כנראה חסידים לא פעילים), שהשתייכו לחצרות חסידיות שונות.

הערות:

על הקמת העיירה דאראבאני ועל מספר היהודים בה בשנותיה הראשונות עיין:

ת. לביא: **"דאראבאן"**. פנקס הקהילות רומניה. י-ם, תש"ל. כרך א' עמ' 102- 103;

Elias Schwarzfeld: Din istoria evreilor: Impopularea, si reimpopularea tirgusoarelor in Moldova. Bucuresti, 1914, pp 63, 66-67

Yehouda Marton: "Darabani". Encyclopaedia Judaica, Jerusalem, 1971 vol 15, cols. 1301-1302

Hersil Slopkovitzer: "O cearta in comunitatea din Darabani" Analele societatii istorice Iuliu Barasch (Bucuresti, 1889, p. 183.)

מרדכי קרפט

לא קהילה מסוכסכת

ניסיתי לברר פעם בבית התפוצות, מה ידוע שם לגבי הקהילה שלי, בה גדלתי ולמדתי - דאראבאן. מה שמצאתי - חלקה D-409 - לא רק שזה רחוק מאוד ממה שידוע לי, אלא יכול להביך ולהרגיז. מוצגת שם קהילה מסוכסכת, שלא היה בה דבר אחד שליכד אותה.

זכור לי רק מקרה אחד שאירע לקראת סוף שנות השלושים, כאשר בבית הורי היתה אסיפה של אנשי "פועלי ציון" והיתה אווירה של "תשעה באב", כאשר גילו שהסרטיפיקטים שלהם לעליה לארץ נמכרו ע"י גורמים מעיר גדולה, לזרים (מבני עירנו).

האם זה גרם למחלוקת בעיירה שלנו? קשה להאמין שזה מאפיין עיקרי של העיר שלנו, כפי שצויין בחומר המצוי בבית התפוצות.

על ריב בלתי פוסק, שכאילו שרד בעיירה בין סוחרים לבין בעלי-מלאכה, לא רק שלא זכור לנו, אלא פשוט לא שמענו על כך. על בית-כנסת לפי מוצא, שנבנה בשנות הארבעים של המאה הקודמת, קשה למצוא עדות. סבי, אורן (אורצ'יק) היה ידוע היטב בבית-הכנסת "די שניידערישע שול" ואבי - דודל אורצ'יקס היה שייך והתפלל בבית-הכנסת "די בעל-עגלישע שול". היתה לי אפשרות להכיר את רוב בתי-הכנסת בעיר, אבל הבדלים עיקריים היו רק במבנה, בגבאי ובחזן. כל אחד בחר לו את בית-הכנסת שלו, בדרך-כלל בקרבת ביתו.

ואם כבר התייחסתי לפרטים, יש לציין שבעיירה היו לפחות שישה "חדרים" ולא אחד כפי שמצויין. עד כמה שזכור לי, בעשור שבין שנות ה-30 ל-40 למדתי בשלושה: אצל סבי, אצל ר' חיים-ראובן וכן אצל הרב הירש (בנוסף ללימודים מיוחדים שארגן רב העיירה, הרב בורשטיין).

יוצאי דאראבאן מרדכי קרפט, בלה רוזן, חיים ברבלטה ושיפרה טריגר מניחים זר פרחים ליד האנדרטה לזכר הניספים בשואה

כאשר החזירו אותנו מטראנסניסטריה והכניסו אותנו לקרון, נבחרתי ע"י יושבי הקרון להיות נציגם (כדי לקבל את האוכל המועט ולחלקו להם, לרעבים עד מוות). הנימוק לבחירתי היה: מכירים את הוריך ומכירים אותך. נימוק אחר לא הוזכר.

אני חושב לכתוב פעם על התפיסה השגויה של חלק מבני דורי, שנולדו וחיו בתנאים הידועים של אנטישמיות, הגליה והתנכלויות ליהודים. חשבנו שהקומוניזם הרוסי יביא לנו את הגאולה. חשבנו שבעבודתנו הנמרצת והמסורה נוכל להוכיח שאנו, היהודים, מסוגלים להביא תועלת לכלל, מבלי לחשוב על תועלת אישית. עם כל הגבורה והרומנטיות שהוכיחו רבים מבני דורי, בסופו של דבר צדק אבי באומרו: "במוקדם או במאוחר נגיע לישראל, מפני שיהודי נשאר יהודי, ולא נמצא את מקומנו בגלות, עם כל הוורוד שהיה שם לפעמים".

עשרות שנים עבדנו, אני ואחי במקצוענו בתחום תחנות כוח ומפעלי פלדה. אמנם הוכחנו את התועלת שיכולים להביא היהודים כמהנדסים ומנהלים, אבל את הלקחים הלאומיים והאישיים אחרנו להפיק.

מרדכי (מוני) קרפט הינו מהנדס ראשי של חברת החשמל בישראל.
משכמו ומעלה, איש ספוג יהדות ותרבות,
הטורח לטפח את מורשת הקהילה שבה נולד והתחנך.

האחים קרפט מדאראבאן, מרדכי (מוני), נתן (נתי) ובנו.

מרדכי קרפט

אנו גאים להיות יוצאי דאראבאן

אבינו דודל אורצ'יקס – הוא דוד קרפט לימד אותנו להיות – בצניעות – גאים על היותנו יהודים יוצאי דאראבאן. הוא חזר על כך במיוחד באותם מקרים כאשר ההצלחה היתה לצדנו. שמרנו את לקחו זה בלבנו ונתנו לכך ביטוי לאחר הקמה והפעלה של תחנות-כוח ומפעלי פלדה, עבודה שהיתה מנת-חלקנו ברומניה, החל משנות ה-50.

מאז שעלינו ארצה, בשנות ה-70, המשכנו בתחום המקצועי שלנו, פעלנו ותרמנו כמיטב יכולתנו למען המשק הישראלי ומדינת ישראל. אחינו בנו קרפט, מהנדס מכונות – ידוע היטב ב"אלקטרה"; נתן קרפט, מהנדס-מטלורג, עושה את שלו בתחום הפלדה, ואילו הח"מ, מוני, הנני המהנדס הראשי של חברת החשמל לישראל. רעייתי טוצה, בתם של שאול ודורה פיינרו מדאראבאן, עברה יחד עמי את כל הדרך הארוכה, החל מתחנת הכוח Doicesti וממשיכה לתמוך בי ולעודד אותי. גיסי, גרשון פיינרו, ירושלמי, עובד בכיר במשרד ממשלתי, החדיר לתודעת ילדיו את האהדה לעיירה ולקהילה של אבותיו, עד כדי כך, שבנו הגיש עבודה לבגרות בנושא תולדות קהילת דאראבאן.

ואני מנצל הזדמנות זו כדי להודות מקרב-לב לשלמה דוד היקר, על כל מה שהוא עושה להנצחת קהילתנו.

פישל לדרמן

גירוש יהודי דאראבאן

18.6.1941

כפי שזכור לי, היה זה ביום ו', בשעה 7 בבוקר. בדיוק חזרתי מבית-הכנסת ושמעתי את ההודעה, כי כל יהודי העיר חייבים לעזוב אותה תוך כמה ימים. אולם ראש העיר הזדרז ושלח שני בריונים, שעברו בחוצות והודיעו לתושבים כי עליהם לעזוב את המקום תוך שעות ספורות, כי עומדת לפרוץ מלחמה באזור.

מיד אחרי הודעת-גירוש זו, החלו היהודים לצאת מן העיר, ברגל – אנשים, נשים וטף, זקנים וחולים. לא הספקנו לקחת אתנו דברים בעלי ערך ואף לא לבוש חם, כי אמרו לנו שנשוב תוך שעות ספורות. רק מעטים יצאו בעגלות, שעליהן העמיסו מעט מטלטלין ובגדים; אבל תוך זמן קצר נאלצו למכור אותם בפרוטות, כדי לקנות להם מעט מזון. גם העגלות והסוסים נמכרו.

כך המשכנו ללכת רגלי, בשיירה, מבלי לדעת לאן מובילים אותנו ולכמה זמן. כשהגענו לכפר הווארנה (Havarna), לא הניחו לנו הכפריים אפילו לשתות מים. גויים אלה, שהיו עמנו בקשרי מסחר משך שנים, התנכרו לנו ולא רצו לעזור לנו במאום. בינתיים ירד הלילה ונעשה קר, ולנו לא היה במה להתכסות.

המשכנו לכפר וורניצ'ן (Vorniceni). ליד הכפר הזה נתנו לנו לחנות על גבעה חשופה לרוח. עד עכשיו אינני יכול לשכוח את הלילה הקר ההוא. הילדים הקטנים בכו שקר להם ולא היה במה לכסותם. בקרבת מקום היתה תחנת הרכבת של הכפר והובילו אותנו לשם. בתחנה עמדו קרונות המיועדים להובלת בהמות. הכניסו אותנו – 40–50 איש בקרון, בדוחק כזה שבקושי יכולנו לנשום. כאשר עברה הרכבת ליד דורוהוי, סגרו הז'נדארמים את הדלתות, כדי שלא נוכל לקבל עזרה מהיהודים המקומיים.

אחרי כמה ימים של נסיעה ברכבת זו, הפרידו הרומנים את הגברים בני 18–50 (ואני ביניהם) והפנו אותנו לעבודות פרך במחנות עבודה, ללא תשלום. במשך שלוש שנים עבדנו בכל מיני עבודות קשות – חציבת אבנים בהרים, סלילת כבישים וכדו', תחת השגחתם הברוטלית של חיילים רומנים. את הנשים, הזקנים והטף הסיעו הלאה, בקרונות הבקר – לטראנסניסטריה.

אנחנו נסענו ברכבת אחרת, לכיוון מחנות העבודה באזור טארגו-ז'יו (Targu-Jiu). זכורני שבישוב Bucecea ניסתה אשה רומניה לתת לנו מעט לחם, אך החיילים מנעו בעדה ואיימו להכותה על נדיבות לבה ורחמנותה. היא צעקה להם שהיא אשתו של עורך-דין, והחיילים מתוך יראת-כבוד – או פחד – הרפו ממנה. כך היא הצליחה להעביר מעט לחם לאחדים מאתנו. כן, היו גם כמה נשמות טובות בין הרומנים.

המשכנו ברכבת לטארגו-ז'יו, שם היו מחנות עבודה מיוחדים לאסירים שהוגדרו כקומוניסטים. מכאן הובילו אותנו הלאה, ל-Romanache ו-Caracal. לקאראקל הגענו ב-18 ביוני ומיד פיזרו אותנו לעבודה חקלאית במשקיהם של בעלי אחוזות רומנים.

בקאראקל היה יהודי אמיד, יוסף שמיד שמו, בעל לב חם ורחמן. בבית-הכנסת המקומי הוא האכיל על חשבונו, 150 יהודים, תחת פיקוחה של המשטרה המקומית. שמיד דאג גם לכל מחסורם של היהודים המגורשים, שהגיעו לעירו.

חלק מהנשים וילדים מתחת לגיל 18 הובלו לעיר לוגוש ולטורנו סברין. הקהילה המקומית, בהנהגתו של ארתור לווינשטיין טיפלה במגורשים במסירות ודאגה לכל מחסורם.

בקיץ תש"ב ערכה המשטרה המקומית של דאראבאן פשיטה נוספת על הנשארים בעיירה ומשלוח של 500 יהודים הופנה אל מעבר לנהר בוג, האזור שנשלט על-ידי הגרמנים ויחידות האס. אס. שלהם. יהודים אלה לא חזרו.

המעבר מבסרביה לטראנסניסטריה היה על גשר צר, המתוח על נהר הדנייסטר - Nistru ברומנית. על-פי איזה צו דרקוני, נדרשו העוברים - באונס - לשלם 100 ליי עבור המעבר לגדה השניה. הז'נדרמים אילצו את המגורשים להשאיר את מרבית חפציהם על הגדה הרומנית. כך, בחוסר-כל עברו היהודים המגורשים לאיזור טראנסניסטריה והמשיכו להשתרך ממקום למקום, תחת רוביהם ושוטיהם של החיילים הרומנים שגרשו אותם בצעקות, כמו עדר בהמות. בכפרים האוקראיניים שבהם עברו המגורשים, נמצאו מעט יהודים מקומיים. היו שעזרו מעט למגורשים והיו שלא. יש לציין שהמקומיים עצמם חיו בתנאים לא משופרים יותר מאלה של המגורשים. אך אלה, לפחות חיו בבתיהם ולא גורשו מהם.

ככל שידוע לי, מדאראבאן גורשו כ-3200 יהודים לטראנסניסטריה. כ-2100 מהם מתו - ממחלות, במיוחד טיפוס, מרעב ומקור וחלקם גם מיריות החיילים הרומנים.

מבני משפחתי, שנספו בשואה:

הדודה בלה רוטמן; שרה פרנפס, בת 14; הדודה קניה ובעלה אברהם וחמשת ילדיהם; בני משפחת לייזרוביץ - מלכה, נוצי, יוסי; שלמה ואסתר סגל; בלה הירש ובתה התינוקת; לייב סגל ושלוש בנותיו; אברהם מוסקוביץ' עם אשתו ושני ילדיהם; חוה, בתה של הדודה חיה שרה, עם בעלה ושני ילדיהם.

■

המשפחה שלנו מנתה ששה אחים ואחיות. אבינו נפטר עוד לפני המלחמה. אחיותי נחמה ודבורה נפטרו בידיה של אמא, מרעב, בטראנסניסטריה.

ב-1944 חזרנו לעיירה - אמי, אחותי רחל, אני, והאחים חיים, שלמה ואהרן.

ב-1945 התחתנתי עם בת-שבע לבית שמילוביץ. נולדו לנו ארבעה ילדים: שמואל דב, פנינה, נחמה ואלקנה.

בדאראבאן הייתי מורה בחדר. לימדתי תורה ועברית (משנת '52 - במחתרת). עד שנת 1951 הייתי חבר בתנועת הנוער "איחוד" וכן גם אשתי. אני הייתי מנהיג התנועה בעיר וזו הסיבה שלא קיבלתי אישור יציאה מרומניה. יחד עם חברי לתנועה שידלנו ושכנענו משפחות, לשלוח את ילדיהם לארץ-ישראל, וזאת עוד ב-'48, בעליה בלתי חוקית. בשנת 1951 היתה העליה הגדולה מרומניה. כל משפחתי עלתה אז לארץ, ורק אני ואשתי וילדי נשארנו במקום. חשבתי שבתור מנהיג התנועה, תהיה לי תמיד אפשרות לעלות ארצה, מתי שאחליט, ובינתיים עדיף שאתן אפשרות עליה לאחרים. לצערי, היציאה מרומניה הופסקה בשנת '52 ואני עם משפחתי נשארנו בדאראבאן עוד שנים ארוכות. במשך 12 שנה חזרנו והגשנו בקשות יציאה ותמיד נענינו בשלילה. רק ב-1964 הותר לנו לצאת ועלינו סוף סוף לישראל.

כאן עבדתי במשך 19 שנה כפועל.

בני הבכור שמואל דב הוא עובד מדינה ואשתו עליזה עובדת בבנק. יש להם שני ילדים: מאור ואיתי.

הבת פנינה היא עובדת עצמאית. בעלה אורל הוא חרט. ילדיהם: מירב ואלעד.

הבת נחמה (נטי) ובעלה חיים. ילדיהם טובית וניב.

הבן אלקנה (אשתו קלרה ז"ל). ילדיו סיגל ואסיף.

מכתב ידידות מהגאון מאוה"ג (מאור הגולה)
תנא ירושלמאה מחבר פירוש הרידב"ז על הירושלמי וצוק"ל
יעקב דוד רידב"ז

פעה"ק צפת תובב"א

בעזה"י יום י"ג לחדש אלול שנת תרע"ד

בעלות קול שופר, יוחק לחיים בספר, מע"כ (מעלת כבודו) הרב הגאון החר"ב (החריף ובקי) סוע"ה (סיני ועוקר הרים) מורה מובהק בישראל וכו', כש"ת (כבוד שם תפארתו) מוה"ר (מורנו הרב) נחום שמרי' שכטר הי"ו (השם ישמרהו ויצילהו) הגאבד"ק (הגאון אב בית דין קהילת) דארבן יצ"ו (יבנה ציון ועריה).

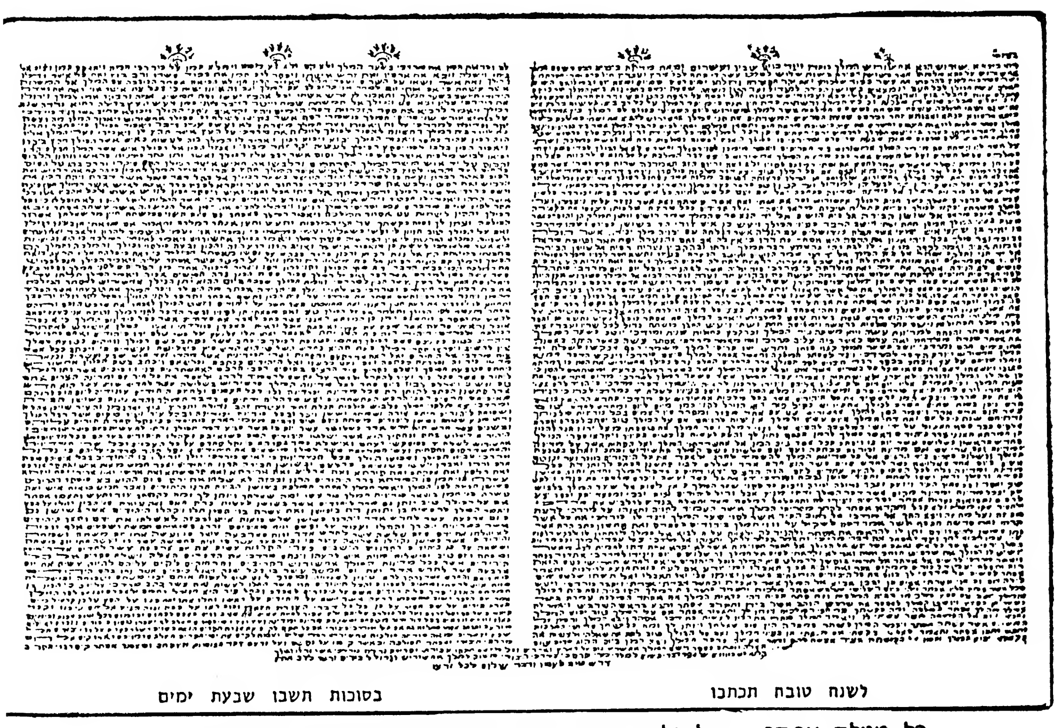
יכתב בסשצ"ג (בספר של צדיקים גמורים) כיה"ר (כן יהי רצון)!

מכתבו היקר בדבר המקוה שבעירו שתיקן כבוד הדר"ג (הדרת גדלו) ני"ו ויצא עליו מערערים וכ"ת (כבוד תורתו) נ"י (נרו יאיר) הראה ברוחב בינתו שהצדק עמו. עיינתי בזה ומצאתי שהצדק עם כבוד הדר"ג נ"י והמקוה ההיא כשירה בלא שום פקפוק כלל וכלל. וכן בדבר הגט יש להקל ג"כ (גם כן) לאחר הנתינה בשקשה להשיג גט אחר אפילו כשלא נשאת כמו שהורה כבוד הדר"ג ני"ו.

וע"ד (על דבר) שה"ק במס' (במסכת) סוטה וקידושין, אם היה לכ"ת ני"ו הספרים שלי שחיברתי בימי עלומי ה"ה ס' (ספר) מגדול דוד ושו"ת (שאלות ותשובות) רידב"ז היה בפיו כדבש לתרץ קושיותיו.

ידידו מחבבו ונהנה מתורתו ומברכו בשנה טובה.
יעקב דוד רידב"ז

הכותב היה אחד מגדולי הדור
בזמן ההוא בצפת וחיבר גם פירוש על הירושלמי,
שממנו לומדים כל התלמידי-חכמים.

כל מגילת אסתר – על גלויית-דואר מאת סופר-סתם (אלמוני) מדאראבאן

מינה ליבוביץ

קיבלתי מכות – כדי להציל אותי מרעב

משפחתנו – לייזרוביץ' – אבי לייזר (אליעזר) לייזרוביץ' ממורניצה ואמי דורה לבית פרנפס מדאראבאן ואנו, ילדיהם, גרנו בדאראבאן.

עם פרוץ הפוגרומים והמלחמה נלקח אבי למחנות עבודה. אמי נשארה לבד עם ארבעה ילדים קטנים. אחותי מלכה ז"ל היתה אז בת שלוש וחצי, אני – מינה הייתי בת שנה וחצי, וזוג התאומים, נוצי ואיציק היו בני חודש. אבי לא זכה להכיר אותם.

בקיץ 1941 גורשנו מבתינו ויצאנו למחנות. אמי נסחבה עם ארבעה ילדים פעוטים, דודתי אסתר ליידרמן – עם שלוש בנות ודודתי ביילה, שנשאה אותי כל הדרך על גבה, בתוך שק. אמי נשאה את שני התאומים ואילו האחות "הגדולה" (בת שלוש שנים וחצי) הלכה ברגל. כיוון שצו הגירוש הגיע בבוקר והביצוע היה מיידי, לא הספיקו המגורשים לקחת עמם כל חפצים או דברי אוכל. אמי לקחה משום–מה – מגהץ. בדיעבד התברר שזה היה מועיל, כי בעזרתו יכלה לחמם לנו מעט אוכל. עברנו מרחקים גדולים ברגל. וכך הגענו למוגילב בטראנסניסטריה – עייפים, רעבים וחולים, בגשם, בבוץ ובשלג. כאן ריחמו עלינו ואיפשרו לנו להכנס לאיזה בית הרוס, שבו התמקמו עוד עשר משפחות. קיבלנו פינה באחד החדרים, ליד חלון פתוח, ללא שמשות והשלג ירד עלינו. כך נשארנו שם במשך זמן רב. בשנה הראשונה לגלותנו נפטרו התאומים ממחלת הטיפוס.

בשנה השניה נפטרה אחותי מלכה – מרעב. בת חמש היתה במותה. אצל דודתי אסתר מתו שתי בנות. שרדה רק רחל (עכשיו קליין). כן מתה דודה ביילה – מרעב ומחלה. רחל, שהיתה גדולה במקצת ממני, היתה אמורה לשמור עלי, בעוד אמא ודודה אסתר יצאו לחפש עבודה ולהביא לנו משהו לאכול.

רחל רצתה מאוד לעזור לי ולהציל אותי ממוות ברעב. היתה סוחבת אותי ברחובות וליד מחנות צבאיים ומבקשת אוכל בשבילי. היא היתה מכה אותי כדי שאבכה ואעורר רחמנות של הבריות, שיתנו לי אוכל. אך אני לא רציתי לבכות ולא להושיט יד, ולא זכיתי לקבל מתנת–אוכל מאיש. כך נמשכו התלאות שלנו זמן רב. בערב היו אמותינו מביאות לנו מעט אוכל וביום היינו משוטטות ברחובות. יום אחד פגש אותנו מכר מדאראבאן ונחרד ממצבנו. הוא הורה לרחל להפסיק להכות אותי ובתמורה התחייב להביא לי כל יום לחמניה וקצת מרק. כך פסקו המכות וההתרוצצויות ברחובות. אין לי כמובן טענות לבת–דודתי רחל, על מכותיה. אפילו אז הבנתי אותה: היא רצתה להציל אותי מרעב.

ב–1944 חזרנו – לדורוהוי. אבא חיכה לנו שם. אחר–כך חזר למחנה העבודה ורק כעבור שנה שוחרר.

בשנת 1951 עלינו ארצה. הופנינו לקרית שמונה. ב–1964 נפטר אבא ואז עברנו לגור בגבעת–שמואל. אמי נפטרה ב–1989.

בינתיים בגרתי, הקמתי משפחה. יש לי בת (בת 16). אני גרה בפתח–תקוה.

מדי שנה, ביום השואה, ובמיוחד בשנים האחרונות, אני עושה את חשבון–הנפש הלאומי והמשפחתי ושבה ומשחזרת לי מה שקרה לנו. ואני חושבת בכאב, שלולא השואה היינו כיום משפחה גדולה וענפה – אחים, אחיות, ילדים, נכדים. וגם כואב לי מאוד שבימי השואה, באזכרות ובכלי התקשורת כמעט ולא מזכירים את שואת יהודי רומניה ובסרביה, את טראנסניסטריה המקוללת, שבה איבדנו את בני משפחותינו. אני מקווה שעוד נזכה לכך, שביום השואה יזכירו גם ויספרו על הסבל של יהודי בסרביה ורומניה, את מאות אלפי יהודים שנרצחו ושנספו שם ואין יודעים את מקום קבורתם – ביניהם גם אחי ואחותי.

יצחק חכם

ביקורו של הצדיק משטפנשט בדאראבאן

הצדיק משטפנשט, אברהם מתתיהו פרידמן זצ"ל היה נוהג לנסוע ולבקר במשך השנה בכמה עיירות במחוזות בוטושאן זדורוהוי, והיה מגיע גם לעירנו דאראבאן. משהגיע הרבי לדאראבאן היה זה תמיד לפני חג פורים, ולאחר הביקור חזר הרבי ישר לשטפנשט כדי להיות בחג בביתו.

היה זה לפני מלחמת העולם הראשונה. הצדיק הגיע לעירנו וכל העיר, מקטן ועד גדול, יצאו לקראתו לקבל את פניו, בעגלות ובמרכבות, כשלפניהם פרשים רכובים על סוסים והעיר דאראבאן צהלה ושמחה. הרבי הגיע עם פמליה של כשנים-עשר איש, שכללה, מלבד הגבאים והמשמשים בקודש, חסידים גדולי התורה ואנשי מעשה.

הצדיק שהה בעירנו כשבוע ימים והתאכסן בביתו המפואר של הרה"ח הר"ר שמעון ברץ שהיה בנוי כארמון גדול. את האוכל הכינו בבית הרה"ח הר"ר יעקב לייב נאמן'ס (בן נאמן), שהיה גם זה שהכין את השולחנות בבית-הכנסת. כמובן שגם הסבים שלי הר"ר חיים חכם והר"ר ירחמיאל מאהליבר ז"ל לא טמנו ידם בצלחת ועזרו בכל מה שאפשר.

הימים שבהם שהה הצדיק בעירנו היו בבחינת יום טוב ממש. בשבת נערכו השולחנות בבית-הכנסת הגדול, שהיה מלא מפה לפה. הדוחק היה רב. כולם נשאו עיניהם אל הצדיק, התאמצו לראותו וחפצו לשמוע מפיו דברי אלוקים חיים. כשיצא הצדיק מן העיר, חזר ונשנה אותו מחזה רב-רושם: אלפים באו להפרד ממנו.

באחת הפעמים, בעת צאתו של הצדיק מן העיר, ארע מעשה שהיה בבחינת נס ממש, כבימי הבעש"ט הקדוש. ומעשה שהיה כך היה: כשהחלה מרכבתו של הצדיק לנוע, ומאחריה כרכרות ועגלות המלווים, החליק אחד החסידים, יוסל דער רויטער קראו לו (יוסל האדום), ונפל אל מתחת לאחת העגלות ונחבל קשה. המקום היה מושלג, היתה זו גבעה משופעת וכנראה מפאת הדוחק הרב החליק אותו חסיד ונפל מתחת לעגלה. הסוסים רמסו אותו והוא התעלף. לאחר שהוציאו אותו מתחת לעגלה הוא היה כמעט ללא רוח חיים. הוא שכב ללא תנועה וללא נשימה. רופא שהובהל למקום לא הצליח להשיב לו את נשימתו. החליטו החסידים להביאו לפני הצדיק. הם נשאו אותו על זרועותיהם והביאוהו למרכבתו של הצדיק. הצדיק הסתכל עליו ואמר לו: יוסל, יוסל, גיי, גיי (לך, לך). יוסל פקח את עיניו, קם על רגליו והחל להתהלך כאילו לא קרה דבר.

בקיץ תר"צ (1930) הגיעה אלינו ידיעה מחצר שטפנשט, שהרבי עומד לבקר בקרוב בערים בוטושאן ודורוהוי. מודעות ביידיש ובעברית על ביקורו של הצדיק פורסמו בכל ערי המחוז.

התאספו בעירנו זקני החסידים ובראשם הר"ר חיים חכם, הר"ר ירחמיאל מאהליבר, החסיד הר"ר יעקב לייב בן נאמן והחסיד הר"ר ישראל לייב בריל וניסחו מכתב יפה שבו הם מבקשים את האדמו"ר שיבקר גם בעירנו. על המכתב החתימו גם כמה מאות מתושבי העיר. הם שכרו מונית, נסעו לבוטושאן וכשהגיעו לבית שבו התאכסן הצדיק, נכנסו אליו. הצדיק שמח לראותם ושאל מה פשר ביקורם אצלו. הם הוציאו את המכתב עם החתימות, מסרו אותו לצדיק ואמרו לו כי אדיר חפצם שהצדיק יבקר בעירנו ויאציל עלינו את ברכתו.

הצדיק קרא את המכתב ואמר להם בזו הלשון: "וויאזוי פארשטייט איר אז בא מיינע יארן זאל איך נאך פארן קיין דאראבאן?". (איך אתם מבינים שבגיל כזה, עלי עוד לנסוע גם לדאראבאן?)

הסידי הרבי משטפנשטי בעיירת דאראבאן בפני בית הכנסת לאחר ההספד לזכר הרב.

המשלחת הביאה את התשובה לעיר וכולם התכוננו לנסוע לדורוהוי בעת שהצדיק יגיע לשם.

שני הסבים שלי, כל בני המשפחה ורבים מאנשי העיר נסעו לעשות את השבת במחיצתו של הצדיק. כן הגיעו חסידים מכל ערי המחוז, לדורוהוי.

ממיכאילן הגיעו הר"ר יוסף טילינגר, האחים בוימן ועוד חסידים נלהבים. כאשר פתחו את הדלת, נראה הצדיק יושב לשולחנו, לבוש בבגדי שבת ושטריימל על ראשו ועור פניו קרן כמו מלאך אלוקים.

סבי הר"ר ירחמיאל נשאר שם כל השבוע והיה סמוך לשולחנו של הרבי. מפאת הדוחק הרב, לא נתנו הגבאים להכנס אלא לעשרה עד 15 איש. החסיד הר"ר מרדכי קרפט עמד ליד הדלת ושמר על הסדר. פתאום התפרץ בריון אחד ורצה להכנס בלי תור. כשר' מרדכי לא איפשר לו זאת, הרים הבריון את ידו וסטר לו על פניו. כולנו נדהמנו.

הצדיק קם מכסאו ואמר לו לבריון: "אייך פראווע איך נישט" (אותך אני לא מקבל). הלה החל לבכות. הושיבו אותו בצד וכעבור כמה שעות התחנן האיש לפני הצדיק שיקבל אותו וכי הוא מצטער על המעשה שעשה.

הרבי אמר לו: קודם כל עליך ללכת ולפייס את ר' מרדכי קרפט ואם הוא יסלח לך תוכל לבוא לפני ולשטוח את בקשתך.

הלה הסכים מיד, רץ לדלת, פייס את ר' מרדכי והצדיק קיבל אותו.

בשנת תרצ"ג נסע סבי לצדיק לחגוג אצלו את חג השבועות, כפי שהיה מקובל אצלו בכל שנה ושנה. כשחזר סיפר שהרבי נחלש מאוד מפאת צרותיו, משום שבן אחותו, הצדיק הצעיר הר"ר נחומוני שוכב על ערש דווי בסנטוריום על יד וינה וכנראה שהרגיש ברוח הקודש שכבר לא יבריא וקיצו קרב. ואכן בכ"א בסיוון שבק לן חיים והלך לעולמו. (לצדיק לא הודיעו כי היה חלש מאוד, אבל הוא הרגיש כנראה). הצדיק הזקן המשיך בעבודתו הקדושה ואף קיבל קהל עוד כחודש. כמה ימים לפני פטירתו נחלש מאוד ושכב במיטתו. ובשבת כ"א בתמוז תרצ"ג ניצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש.

הלווייתו של הצדיק

במוצאי שבת אור לכ"ב בתמוז, כשנודעה בעירנו הבשורה המרה, התחילו חסידיו בדראבאן להתכונן לנסיעה לשטפנשט להשתתף בלווייתו של האדמו"ר.

בהלוויה הגדולה השתתפו צדיקים ואדמו"רים מפורסמים כמו הצדיק האדמו"ר רבי משה יהודה לייב פרידמן מפשקאן, בן הרה"צ רבי יצחק מבוהוש זצוק"ל, האדמו"ר הצדיק הר"ר אברהם יעקב פרידמן זצ"ל מסדיגורה, שהגיע במיוחד מצ'רנוביץ, הצדיק הר"ר מרדכי זוסיא טברסקי זצ"ל (הנקרא דער דוסישער רבי) וחתנו הצדיק הר"ר נחום זצ"ל ועוד צדיקים וגאונים מכל הארץ, מלבד חסידיו הנמנים לרבבות. וזכיתי גם אנוכי, כותב טורים אלה, להשתתף בהלוויה ביחד עם סבי הר"ר ירחמיאל מאהליבר. גם הגויים בכו על שנלקח הצדיק המגן על העיר כולה.

מכיון שלרבי אברהם מתתיהו פרידמן משטפנשט לא היו ילדים, אמר האדמו"ר מפשקאן את הקדיש ליד הקבר. עיניו זלגו דמעות ומי שנכח ראה כיצד מתקיים מאמר חז"ל ב"שבת" דף ק"ד: כל המוריד דמעות על אדם כשר, הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו שנאמר: "נודי ספרתה אתה שימה דמעתי בנאדך הלא בספרתך" (תהילים נ"ו).

זכותו תגן עלינו ועל כל ישראל אמן.

ד"ר יצחק רפאל

האדמו"ר רבי מנחם נחום פרידמן

בנו של רבי אברהם יהושע השיל, האדמו"ר באדז'וד וחתן רבי ישראל, האדמו"ר מטשורטקוב. נתחנך על ברכי סבו רבי יצחק מבוהוש ולמד תורה וחסידות בבית חותנו. בטרם הגיעו לגיל 30 נתמנה לרב ואדמו"ר באיצקאן שבבוקובינה. בקהילתו הקטנה שקד על לימוד התורה ללא הטרדות, קרא ועיין בספרות כללית ובמיוחד בספרי הפילוסופיה, גם של חכמי האומות. כל ימיו עמל להוכיח, כי אין סתירה בין התורה והתפיסה הפילוסופית. דודו האדמו"ר רבי אברהם מתתיהו משטיפנשטי, שלא היו לו בנים, הועידו לממלא מקומו והזמינו לקבוע מושבו בעירו. החסידים קראו לו "האדמו"ר הצעיר". ואחרים כינוהו "הנסיך הצעיר לבית רוז'ין".

בשנת תרע"ד, עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה, נמלט עם משפחתו לווינה, בה סבל רבות כנתין זר. בווינה, לתוכה גלו בשנות המלחמה אדמו"רים וגדולי תורה רבים, ביחוד מגליציה, התקרב לשארו רבי חיים מאיר יחיאל שפירא, האדמו"ר מדרוהוביטש, ופעל יחד עמו למען ישוב הארץ במסגרת "הסתדרות ישוב ארץ-ישראל".

רבי מנחם נחום היה חובב-ציון נלהב, עשה ופעל למען הקרנות הציוניות וכביטוי לכיסופיו לאה"ק אף רכש לעצמו נחלה בארץ על הר הכרמל. בספרו "מן" הוא כותב בין היתר: "לא ככל הגויים בית ישראל, אצל ישראל נכלל באהבת ארץ מולדתם גם אהבת השם, כי הלאומיות והדת בישראל אחוזים ודבוקים זה בזה כשלהבת בגחלת".

האדמו"ר הצעיר חיבר שישה ספרים: א. "דברי מנחם" על התורה (קראקא תרע"ב); ב. "מן", פירוש על מסכת אבות, שהופיע חלקים חלקים (וינה תר"פ-פ"ב, טשרנוביץ תרפ"ה, קישינוב תרפ"ח); ג. "החלום ופתרונו" (טשרנוביץ תרפ"ה); ד. "על האמת והשקר" (קישינוב תרפ"ז); ה. "על היופי" (קישינוב תרפ"ט); ו. "על האדם" (קישינוב תרצ"ב).

בכל חיבוריו הוא מצטיין בבקיאותו המופלאה בבבלי, בירושלמי ובספרות המדרשית והוא מרבה לצטט מדברי גדולי ההוגים בכל הדורות. בכולם בולטת מחשבה עמוקה ובהירה, השוזרת ספרי חסידות עם דברי הגות. הוא מגן בתקיפות על שיטת החסידות מפני מבקריה ומסביר בהעמקה את יסודותיה. הוא יוצא בחריפות נגד המשכילים, מעריצי החסידות, המסלפים את דמותה ומפרשים אותה שלא כהלכה.

החליף שו"ת עם כמה מגדולי דורו וכן פרסם ממאמריו בקבצים תורניים, כגון: "אוצר החיים", "קבוצי אפרים".

ספריו זכו להערכה רבה בעיתונות התקופה (הדואר, העולם, היום, ההד, אוצר החיים) וכולם ציינוהו כ"צדיק מיוחד במינו" וכינוהו "האדמו"ר הפילוסוף".

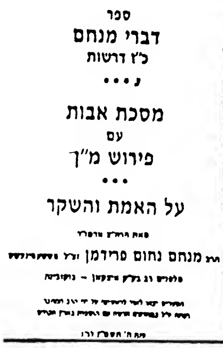
משנת תרע"ט ישב כאמור בשטפינשטי, אולם המיועד לרשת את האדמו"רות מאת דודו הזקן חלה מחלה קשה ונפטר בבית-חולים בווינה בכ"א סיוון תרצ"ג, חודש ימים לפני שנפטר דודו האדמו"ר רבי אברהם מתתיהו.

התשובה המתפרסמת כאן כתובה אל הרב נחום שכטר, רבה של דאראבאן, אח"כ של הוש ומאז עלייתו לארץ בשנת תשכ"ב, רבה של שכונת קרית-יובל בירושלים. הרב שכטר חיבר כמה ספרים, בהם: "פרח שושן" על מסכת אבות (קלוז' תרפ"ה); "חזון נחום" בארבעה חלקים; "מבית המדרש של שם ועבר" (י"ם תשכ"ו). קונטרסו "עניית אמן" (קלוז' תרצ"ו) מכיל הספד על האדמו"ר מרן רבי אברהם מתתיהו משטפינשטי ועל "פטירת בן אחיו הרב הגדול בתורה ובחכמה בו"ק הר' מנחם נחום ז"ל.

הרב שכטר נפטר בירושלים בשנת תשכ"ז.

המוכיח - אוהב, המחניף - שונה

ספר
דברי מנחם
כ"ז דרשות
...
מסכת אבות
עם
פירוש מ"ן
...
על האמת והשקר
מנחם נחום פרידמן

דברי מנחם - כ"ו דרשות. מסכת אבות עם פירוש מ"ן. על האמת והשקר מאת הרה"צ אדמו"ר הרב מנחם נחום פרידמן זצ"ל משטעפינעשט בהוצאת יצחק חכם, חולון.

רבי מנחם נחום פרידמן, האדמו"ר משטעפינעשט, בנו של רבי אברהם השל מאדזאד, צאצא לבית רוזין-בוהוש, חתן רבי ישראל מטשורטקוב - היה לא רק רועה עדה ואדמו"ר נערץ על המון חסידיו, אלא גם חוקר והוגה. במלחמת העולם הראשונה ברח לוינה. את ספרו הראשון "דברי-מנחם" הוציא לאור בשנת תרע"ג בעיר איצקאן שבבוקובינה, בה שימש כרב העיר. גדולי-התורה בדורו גמרו את ההלל על הספר. שבע שנים לאחר מכן, בשנת תר"פ, הוציא קונטרס ראשון מפירוש "מן", כראשי תיבות שמו, שכתב על פרקי-אבות. ואין זה כלל פלא שצאצא לבית רוזין-טשורטקוב עוסק בסוגיית האמת והשקר. מכוח היותו איש אמת לחם ב"מתקנים" וב"משכילים" למיניהם. ב"דברי-מנחם" עשרים ושש דרשות. בספר מתגלה כוחו הגדול בשימוש בדברי חז"ל ובהלכה לבנות דרשה כבנאי מן היסוד ועד לטפחות, כאשר הכל ממוקד בנושא מרכזי, נושא מוביל. מעניינת התופעה שהרבה לעסוק בתלמוד הירושלמי ובדרשותיו הסביר אמרות מוקשות, עד שמכוח דבריו, הירושלמי הובן מעצמו.

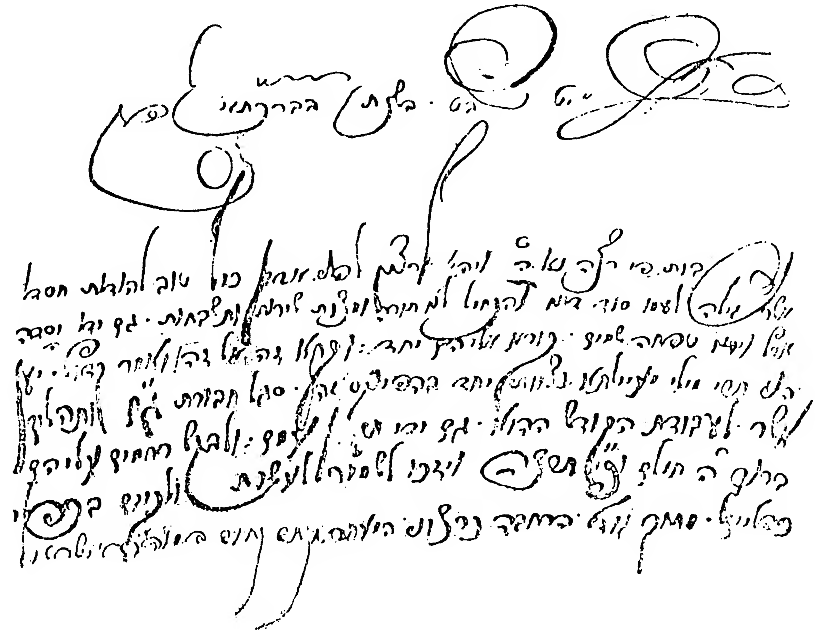
בדרשה השלישית, שעניינה "נתיב הבטחון", כבדרך אגב, נותן הוא הסבר נפלא ופשוט לשאלה: מדוע הזכירו חז"ל רק את נס פך השמן ולא את נס הנצחון. כך הסביר: "בית חשמונאי היו צדיקים וכתוב, כי זרועות רשעים תשברנה, וסומך צדיקים ה'", וזאת (נצחונם) לא היה נס כלל, כי-אם אחד מחוקי התורה. אבל הנס בהפך, היה באמת נס חוץ מטבע, לפיכך אומרים הלל על הנצחון ונדליק נרות לזכר הנס, כי הנס נעשה רק עם הפך של שמן" (בדרגה זאת חזר לדון בהרחבה בענין "מאי חנוכה"). הפשטות הגאונית ניכרת מכותלי-דרשותיו.

הספר השני, כאמור, שנכלל בספר זה ופירושו למסכת אבות "מן". בפתיחת פרושו הוא כותב בהרחבה על ויכוח משכיל, שארע לו בדרכו לרומא. הויכוח נסב בשאלות של אמונה ודעות. את נצחונו "חגג" משהגיעו לשערי רומא "וכאשר שמתי את רגלי על אדמת רומי הייתי מביט וחושב, מתבונן מולם... זאת היא העיר שהיתה בעכרת ירושלים, הקוראה הרס הרס עד היסוד בה... היא על תלה בנויה, ועיר האלקים מושפלת עד שאול תחתיה... על אדמה זו הלכו כל גדולי ישראל וחכמיה להשתדל לפני המלכות וכאשר באתי לרומי הישנה, ועברנו בשער של טיטוס... עיני נתמלאו בדמעות, אבל נשכתי בשרי בשני והתחלתי לשחק. בן לוויתי שאל אותי בתמהון מפני מה אתה משחק? והשיבותי לו לאמור: ראה והבט את הדומיה העמוקה, דומיית קבר, השוררת כאן... הזאת היא העיר הרועשת... היא חרבה שממה... אבל, יבנה וחכמיה הם החיים וקיימים בעם הישראלי" - איזה ביטוי פיוטי עז לאמונה לוהטת.

שישה-עשר פרקים הקדיש על האמת והשקר. את ההקדמה הקדיש להבהרת ההבדל הפנימי שבין נביא אמת לנביא שקר. כללו של דבר: "מי שמוכיח את העם ומקשיבם על מעשיו הרעים - אות הוא שהוא אוהב ונביא אמת יקרא, ומי שמחניף את העם - אות הוא ששונא הוא, ונצר הוא לנביאי שקר".

מסגרת זו אינה מאפשרת עיון מעמיק יותר במשנתו. אין ספק, כי המו"ל ר' יצחק חכם, שזכה עוד להשתתף ב"שולחנותיו" של המחבר - העשיר את אוצר הספרים שלנו בספריו של מחבר יהודי, חוקר ומעמיק.

"ערב שבת", י"א בטבת תשמ"ח (1.1.88)

בה"ש[1] י"ט שבט בשנת בברכת"א[2] לפ"ק

נדבות פי רצה נא ה'. ויהי' לרצון לפני אדון כל כי טוב להודות חסדו אשר גילה לעמו סוד דתו להנחיל לנו תורה ומצות שירות ותשבחות. גם ידו יסדה ארץ וימינו טפחה שמים. קורא אליהם יחד. וקרא זה אל זה ואמר קדוש. יען הני תרי מילי מעיילתא נצוות יחד בהפינקס זה. סגל חבורת ג"ח[3] ותהלים אשר לעבודת הקודש ההוא. גם ידי תיכן עמם. ולבקש רחמים עליהם ברך ה' חילם ופ"י[4] תרצה. ויזכו לשמור לעשות ולקיים בכפלי כפלים. מתוך גודל הרחבה כרצוני המעתיר
מנחם נחום במוהר"ר ישראל

(1) ברוך השם (2) תרכ"ה (3) גמילות חסד (4)ופועל ידם

מכתב־ברכה זה כתב האדמו"ר בביקורו בעיר דאראבאן ברומניה
בשנת תרכ"ה

רישום בכתב–ידו של הצדיק הזקן משטפנשט, מנחם נחום פרידמן, בן הר' ישראל מריז'ין, בשער פנקס הקהילה בדאראבאן. הצדיק הזקן ביקר בדאראבאן בשנת תרכ"ה (1865) ותשם כעין הקדמה בפתח הפנקס של חברה תהלים וגמ"ח, שבו נרשמו תקנות ורישומים שונים בענייני ציבור. הפנקס הוחבא בתקופת השואה, אך הוא הושחת ושרדה רק עטיפת הקרטון של שעה, ובו דבריו של הצדיק וחתימתו.

ב"ה י"ח תמוז
לסדר "הנני נותן לו את בריתי שלום"

שלום ידידי הנכבד הרה"ג סיני ועוקר הרים
וכו' מר נחום נ"י אב"ד דק"ק דרבן

מכתבו קיבלתי, וקראתי בו את תשובתו החשובה ששלח להרב מ"הוש" בנוגע ל"גויות המתים" לצורך חכמת הניתוח: ואם כי אין אני מסכים בהרבה עם כ"ת בכל זאת חשובה היא בעיני, כן מצד הבקיאות וכן מצד הסדר והברור. וכן הנני בזה למלא רצונו וכותב לו איזו הערות בענין זה אבל בקיצור נמרץ כי כ"ת יודע איך טרוד אני כל היום לרבות הלילות.

אם "קבורה" מן התורה היא, עדיין מוטל בספק, הלא הנביא אמר לצדקיהו מלך יהודה, "בשלום תמות ובשרפות אבותיך המלכים הראשונים אשר הי' לפניך כן ישרפו לך" (ירמיה ל"ד, ה). וכן מצאנו ששאול ובני' שרפו אנשי יבש גלעד (ש"א ל"ו י"ב). סדר תעניות בא"י: מוציאין את התיבה לרחובה של עיר ונותנין אפר על גבי התיבה. ובראש הנשיא ובראש אב בית-דין וכל אחד ואחד נותן בראשו (תענית ט"ו) ושאפר זה הי' מעצם אדם (ראה שם ט"ז תוס' ד"ה "ונותנין אפר") אותו אפר הי' מעצם אדם. שהרי האפר הי' לזכרון העקדה ובעקידה הי' עצמות, עכ"ל. וכן ראה (חולין קנ"ה ע"ב) תיבת המגדל שיש בה פותח טפח וכו', ר' יוסי מטהר מפני שיכול היא להוציאה לחצאין או לשורפה במקומה, ואם (בתוס' ד"ה "יכול") אומר "אין דרך לשרף מת שלם" אבל "איסור" מאן דכר שמיה, אבל נניח כי קבורה היא מן התורה. האם אותו המת שינתח להתלמד עלי' חוכמת הניתוח האכל יאכל אותו? הלא אחר הניתוח יתנו כל חלקי גוף המת בשק וימסרו לקבורה.

ועתה בנוגע ל"ניוול המת", ר' נתן אומר סימן יפה למת שנפרעין ממנו לאחר מיתה, מת שלא נספד ולא נקבר או שחיה גוררתו סימן יפה לו (סנהדרין מ"ז) עוד אמרו, כל המלין את מתו עובר בלא תעשה, הלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכים אינו עובר עליו (שם). ועתה אם לכבודו כך, לטובתו על אחת כמה וכמה. וכן נוכל להביא ראייה שבמקום שראו שיצמח מזה איזה תועלת לא חששו כלל ל"ניוול המת", בשעה שראו תועלת להזכיר אפרו של יצחק, לא חששו לקחת עצם אדם ולשרפו ולתן את האפר על גבי התיבה ועל ראש כל אדם ואדם. ועתה האם יש עוד ניוול יותר מזה? וכן "פילגש בגבעה" תוכיח. כיוון שראה בזה תועלת לעורר ולזרז את העם להתקנא קנאת הצדק, לא חשש כלל לנוול את המת. ונתחו לשנים עשר נתחים ושלחו בכל גבול ישראל (שופטים י"ט): ומה שכ"ת רוצה להוכיח בראיה מוחלטת מש"ס (חולין י"א)! שניוול המת הוא איסור מה"ת, אכן רב כהנא מתיא ראיה "דזיל בתר רובא" מהורג את הנפש; לא מינה ולא מקצתה! כי לא משום ניוול, רק פשוט משום שלא יבא לעולם לידי תוצאה. כי יש לחוש שמא במקום סייף נקב הוה. וכן יהי' מוכרח לבדוק הרוצח גופו, דילמא טרפה הוא וטרפה שהרג את הנפש פטור, וכן הלאה עד אין סוף. זאת ועוד אחרת, מי אומר שרק מדברי רב כהנא אנו חיים, ורק "מהורג נפש" יכולים ללמוד דאזלינן בת"ר, שמא דווקא מדברי רבינא דאמר "מעדים זוממין", או רב אחא ב"י דאמר "משעיר המשתלח"?, או מרב מרי דאמר "ממכה אביו ואמו"?! ובפועל איך יעלה על הדעת לומר שמשום "ניוול המת" נבא להרוג אדם שמאד אפשר שהוא נקי וחף מפשע, האפשר?

ולדברי כ"ת למה רגזה כל הארץ "מדן ועד באר שבע על ענוי הפילגש, ולא על ניוול המת, מה "שנתחה את עצמיה לשנים עשר נתחים וישלחה בכל גבול ישראל"1 ומה שכ"ת דוחה דברי הרב מהוש4 שהביא ממעשה בתלמידי' של ר' ישמעאל ששלקו זונה אחת שנתחייבה שריפה למלך וכו'5, משום שני טעמים: א) נתחייבה שריפה למלך, ב) אשה שזנתה תחת בעלה מצוה לנוול את גופה, אבל בפועל שני טעמי' ביחד אינם עומדים בפני הבקורת. לטעם הראשון: הלא כלל גדול הוא "כיון שלקה הרי הוא כאחיך"6 וכך "מאי עבדיך ומאי חסידיך"7 חסידיך: חסידיך ממש. עבדיך, הנך דמיחייבו דינא דמעיקרא וכיון דאיקטול קרי להו עבדיך8 לטעם השני על זה מוכרח להקשיב את כ"ת שטעה בהוראת המלה "זונה" והחליף "זונה" ב"נואפת", כי "זונה" היא שם תאר לאשה פנויה המופקרת לרבים, נרדף לשם "קדשה" "ויחשבה לזונה" ועליה נאמר "איה הקדשה", וכן "אתנן זונה", ו"בית זונה". וכן פילגש שאינה נשואה לבעלה בקדושין נקראת זונה, "והוא בן אשה זונה": נואף, שכב משכבי זימה, ומתייחס אל הזכר ואל הנקבה. "הנאף והנאפת" (ויקרא כ') וביחוד באשת-איש "אשר ינאף את אשת רעהו" (שם) וכן אמרו חז"ל "אין נואף אלא באשת-איש" (מ"ר במדבר פ"ט): - ועתה רק מנאפת מצוה לשחת את גופה ולנוולה אבל לא זונה. וכן מה שכ"ת מביא ראיה מזה, "דדוקא בחיי' ספק וחיי חברו ודאי חייב להכניס א"ע בספק סכנה, להציל חברו מודאי סכנה, וה"נ י"ל כן בנ"ד דדוקא בשיודע שע"י נתוח מת זה יצמח תועלת והצלה ודאית אז מותר למסרו לנתוח ולנוולו, אבל אם הדבר ספק כלל אם תצמח איזהי תועלת בכה"ג אמרינן מאי חזא דדמא דידך סמק טפי", אבל גם כאן אין הדמון דומה לראיה כלל. כ"ת שכח רק דבר אחד, שכח להחליק ולומר "ולהבדיל בין חיים למתים" שם הדבר נגע לחי. ממילא רק בודאית חייב להכניס א"ע בספק סכנה. אבל בנ"ד נגע לגוף מת, שסופו רימה ותולעה. ועתה מדוע לא ידחה ודאי מת מספק חיי9.

1) ע"ב. 2) חולין יא, א. 3) שם ע"ב.
4) הכוונה להרב מתתיהו יחזקאל גוטמן, מחברם של כמה ספרים ובמיוחד בנושאי חסידות, רבה של הוש, בשנים 1914–1927 (בטעות רשם ג. קרסל ב"לקסיקון הספרות העברית" כרך א' עמ' 403 בוהוש, שגם היא במולדביה).
5) בכורות מח, א. 6) מגילה ז, ב. 7) תהלים עט, יב. 8) סנהדרין מז, א.
9) בשולי התשובה בענין ניתוחי מתים מוסיף הכותב: וכן הנני בזה למלא גם בקשה זו של כ"ת וכותב אני פה מלואים להסכמתי שנתתי על ספרו החשוב "פרח שושן".

המנהג לתת הסכמות החל מיד אחר שנתגלה הדפוס. תכלית ההסכמה ומטרתה היא: א. לשבח את הספר ומחברו; ב. שלא נמצא בו חלילה שמץ דופי נגד המוסר; ג. שלא יהין איש אחר להדפיסו במשך זמן מוגבל, אבל לכתוב ולעורר את בני ישראל לקנות את הספר לא הי' אז מן הצורך כלל, כי הי' זאת דבר מובן מאלי'. אבל חבל! בדורנו צריך להיות אחד מעיקרי ההסכמות לעורר את העם לקנות את הספרים מיד המחברים, כי אין דורש ואין מבקש, התורה מונחת בקרן זוית, לכן הנני בזה לבקש את אבי"ש לקנות ספר חשוב זה בכסף מלא ושלא יהי' אצל דברי תורה "עניים (במקום זה) ועשירים במקום אחר".

הספר "פרח שושן", ביאור על מסכת אבות, של הרב נחום שמריה שעכטער, נדפס בקלויזנבורג תרפ"ה. בין ההסכמות שבראש הספר, גם הסכמה כתובה בידי ר' פסח לייב שוואטץ בשם האדמו"ר משטיפינשט (רבי אברהם מתתיהו) ובשוליה תוספת: גם הה"ק כש"ת מו"ה מנחם נחום פרידמן שליט"א בא עה"ח ליקח ספר אחד". הרב שעכטער לא הסתפק בכך וביקש הסכמה, ששלחה באיחור ולא נכללה בספר. ("סיני", חוברת ק')

הרבנות הראשית לחיפה והמחוז

ב"ה חיפה ת"ו י"ט בתמוז תשל"ח

ברכות שמים מעל ישא ה' למע"כ האי גברא רבא
האלוף התורני כב' הרה"ג הגדול המפורסם
בקי וחריף הרב ר' יצחק חכם שליט"א
מלכא דעלמא יברך יתהון!
אחדשה"ט,

לפני כשבוע חזרתי מחו"ל ומצאתי על שולחני את יקרת מכתבו וגליונות החודש לחודש סיון ובהם הרבה דברים הראויים לעיון ולדיון ולעלות על שולחן מלכים.

לענין הצעותיו, לבוא בדברים עם כב' הרב הראשי רוזן מרומניה אודות הספרים שחיברו גדולי רומניה, הנני מצטער כי את יקרת מכתבו לא ראיתי לפני הנסיעה ע"כ כמובן לא דיברתי על ענין זה עם הרב רוזן. אכן, נראה לי כי עדיין לא מאוחר ואפשר אולי שכב' יכתוב בקשותיו הנכבדות להרב רוזן בבוקרשט וישלח לי העתק, והוא בוודאי ישיב לכב' בחיוב.

כפי ששמעתי הרי האדמו"ר מבוהוש שליט"א כעת בת"א הקים מכון להוצאת ספרים להנציח את זכרם של גדולי רומניה, ובמסגרת זו כבר הדפיס את שו"ת באר חיים מרדכי מהרה"ג מניאמץ, וגם עומד בקרוב להדפיס את שו"ת הרידב"ז מהרב שפראן מבקאו זצ"ל. וגם את שו"ת אבן יקרה מהרב ווייס מצ'רנוביץ זצ"ל, ואח"כ את כל יתר הספרים שכב' הזכיר במכתבו.

כ"כ בודאי יתעניין כב' לשמוע, מאחר שכב' הזכיר במכתבו את כב' הרה"ק האדמו"ר ר' מנחם נחום משטיפנשט, בן הצדיק מרוזין זי"ע, שהנה זכיתי לעמוד לפני כשבועיים, סמוך לציונו הק' אשר ביאסי, מאוד הייתי שמח אילו יכולתי לראות את ספרו על הדרשות שכב' הזכיר.

והנה מה שהקשה כת"ר ממש"כ המשנה-ברורה כברור טעם אכילת מאכלי חלב בחג השבועות כי בנ"י היו נמנעים מלאכלם משום שזה צריך הכנה רבה, ושאלתם הלא הי' צריך לאמר בפשטות שהי' שבת ולא יכלו לחלל השבת בשחיטה ובישול, הנה יש אולי לתרץ כי לפי מש"כ, כי אף על פי שנצטוו ישראל בשמירת השבת במרה ובסיני, אבל עדיין לא נתחייבו בכל הל"ט מלאכות, אלא בזמן הקמת המשכן שהי' אח"כ כי רק אז גילתה תורה שכל הפעולות הנעשות בהקמת המשכן אלו הן אבות מלאכות לגבי שבת. לפני הקמת המשכן לא נתחייבו ישראל אלא במנוחה ועונג. במ' ערוכה היא במס' שבת ע"ג, ע"א. שוחט משום מאי מחייב ומסיק: אי משום צובע אי משום נטילת נשמה, הרי שכל איסור השחיטה נלמדת מאבות מלאכות שבמשכן. ולכאורה לא היו אסורים עדיין בשחיטה ובבישול באותו שבת של מתן תורה. (ע"י בתורה שלמה להרב מ. כשר בביאוריו על זכור את יום השבת וגו'. ויש שם סימוכין לדברינו באריכות ובליקוט המקורות מפי חז"ל וראשונים. וראה עוד בספרו של ידידי ר' נחמן צלניק "עצרת", שיצא לאור ע"י מכון הרי פישל בשנת תשל"ג).

והנני לברך את כת"ר בברכת כוהנים: חזק והתחזק בהפצת תורה. ועוד פעם תשואות חן חן על כל ההדפסות שהנכם שולחים אלינו, ויה"ר שיתקיים בכת"ר: "עץ חיים היא למחזיקים בה". ויצו ה' אתכם את הברכה, חיים עד העולם.

והנני מוקירו ומכבדו ודושה"ט

המברכו מקודש

הרב שאר-ישוב כהן – הרב הראשי לחיפה

הערת המערכת: תודתנו נתונה למר יצחק חכם
על החומר המעניין והמאלף שטרח וליקט והעביר אלינו,
חומר שיש בו ללמד רבות על ק"ק דאראבאן,
על תושביה, רבניה וחכמיה.

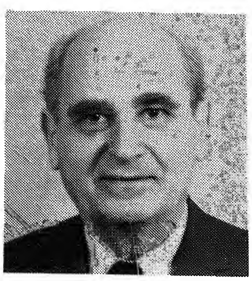
ד"ר סקי רוזנהאופט

נולד בעיירה דראבאן ב–1923 והינו אחיו של מאיר רוזן, השגריר לשעבר של ישראל בארה"ב. עלה ארצה ב–1944.

ד"ר סקי רוזנהאופט הינו דוקטור למדעים של הטכניון בחיפה ועיקר עיסוקו ומחקריו הם בתחום ההנדסה האזרחית. יש לו מינויים אקדמיים רבים בתחום המחקר ובשטח הבניה. הוא זכה בפרסים חשובים על תרומתו לקידום תעשיית הבניה בישראל.

פרסומיו המחקריים רואים אור בספרות המקצועית הבינלאומית. עבודות התכנון שלו בארץ – בנייני תעשיה, בנייני ציבור ומבנים הנדסיים, מעמידים אותו בשורה הראשונה של מתכנני הבניה בישראל.

בין העבודות שלו: מפעלי תעשיית נייר חדרה, מבנים למחקר גרעיני, בריכות מים ל–20,000 מ"ק בירושלים, מגדלי מים בקיסריה, רמלה, מצפה רמון וכו', מגדל תקשורת של חברת החשמל בבאר–שבע, בנייני מרכז התקשורת בנוה–אילן, כולל אולפני קולנוע וטלוויזיה, מוזיאון ת"א בבנין הישן של עיריית ת"א, בנין הפקולטה לרפואה בחיפה; חיזוק ושיקום מבנים עתיקים כגון: אזור ה"קרדו" בעיר העתיקה בירושלים, קומפלקס הבניינים "המצודה", המהווה כיום מוזיאון העיר ירושלים, בנייני הצלבנים בעכו העתיקה, מסגד "אל–ג'זירה" בעכו העתיקה, הקריפטה "סנט ג'ון" והצריח בעכו העתיקה.

אברהם הלר

פעילותי בדראבאן

אמנם עברו כבר יותר מ–40 שנה מאז, אבל זכורה לי היטב פעילותי בדראבאן, בשנים האחרונות למגורי שם:

אני וחברי שכרנו דירה ריקה ופתחנו ספריה, שכללה ספרי לימוד וקריאה, בעברית וברומנית.

המורה לעברית, דוד שרייר ארגן קבוצות נוער ללימוד עברית, לפי דרגות ידע: מתחילים ומתקדמים וכל יום לימד קבוצה אחרת. מלבד לצרכי לימודים נפגשו הצעירים בבית זה לפגישות חברתיות, שיחות בענייני ציונות וארץ–ישראל וקריאת ספרים.

אני, יחד עם החברים פויו לייבוביץ' וגב' בוביצה קלמנוביץ' (מוסקוביץ'), ז'נט סגל, ואיטה הרשקוביץ' היינו הולכים בסופו של כל חודש מבית לבית ומריקים את הקופסאות הכחולות–לבנות של הקרן הקיימת, שנמצאו כמעט בכל בית יהודי בעיירה ומכספיהם הדלים בדרך–כלל של בני הבית, הם היו מפרישים ברצון ובמסירות פרוטות מעטות גם לצורכי גאולת הקרקע בארץ–ישראל.

בדור הקודם לנו פעלה קבוצה של בני העיירה באיסוף כספים לקרן היסוד. בין הפעילים בקבוצה זו היו: מיכאל ודוד מיכאלוביץ', אחי הגדול יעקב הלר, שלום אורנשטיין, יוסף הרשקוביץ' ואחרים.

בימי הזכרון להרצל ולביאליק ארגנתי, יחד עם נתן ברץ, אסיפות–עם בבתי–הכנסת.

ד"ר עדי כרמי

שמעון הרן ושירתו

שמעון הרן, בן שרה-רחל ולייבלה יגקושור, נולד בדאראבאן, רומניה. בגיל צעיר נאלץ לעקור ממחוז ילדותו ולעבור את נתיב היסורים של טראנסניסטריה, דרך מחנות הגירוש בקפריסין, עד הגיעו לארץ-ישראל.

לפני מלחמת העולם השניה למד עברית בבית-הספר היהודי ולאחריה, במסגרות תנועת "בני עקיבא" וב"עליית הנוער".

עלה לארץ ב-1948, באוניות המעפילים "פאן יורק" ו"פאן קרסצ'נט". לתל אביב הגיע מקפריסין ב-31 במרס, בספינה הקטנה "אנדריה", כשאנשי ה"הגנה" נושאים את הבאים על כפיהם – מהספינה אל החוף.

שירו הראשון הופיע ב-1950, בשבועון "במעלה". ב-1962 ראה אור ספרו "שירים תמימים", בהוצאת "מחברות לספרות" וזכה לאהדת הביקורת.

אחר הופעת ספרו זה הצטרף הרן לחוג הספרותי "מנורה" בירושלים, שבראשו עמד ישראל בר-אבי. כאן פירסם בקביעות את שיריו העבריים, שתרגומם הרומני יצא בקובץ "שירים לעדינה" (1964). הרן אף החל לתרגם משיריהם של חברי החוג, שכתבו ברומנית.

בשנת 1972 תירגם את הספר "עלים" של המשורר הרומני הגדול טודור ארגזי, שחלם "לראות את ארץ האבן והחול אשר העניקה לאנושות את הדפים הנפלאים של שיר השירים". זה היה מבחן קשה, ששמעון הרן עמד בו בהצלחה.

ספרו "שוורים רצו אמוק" הופיע ב-1980, בהוצאת "עקד". הבולט בקובץ זה הוא ניגונם של זכרי-ילדות, המשוקעים בשירים. זו חזרה אל זכרונות הילדות בעיירת מולדתו וכן זכרונות הסבל שעבר עליו במחנות טראנסניסטריה.

גם כאשר מהלך המשורר ברחובות ירושלים, מתפרצים לתוך עולמו, עולם ההווה הישראלי, דמויות ותמונות מן הילדות.

ב"אורחם ורבעם" (1986) שולט הטון המינורי. פסק זמן של עולם אחר, בין ג'ונגל לג'ונגל, מלוכת השלמות ויום קטנות. שירתו כתובה בטון מינורי של נפש גדולה.

כתב עליו אידוב כהן: "אהבתי את שיריו של הרן, לא רק בשל הלשון העברית השורשית, הכרויה ממעמקים מדושני הגות ומשמעות, אלא בזכות מה שעוררו בי, הזכירו לי ודובבו את המעיינות שלי עצמי. אסופתו מוכיחה כי אפשר ליהנות משירה, להתפעל ולהתפעם ממנה, ולהגיב בריגושים".

שִׁמְעוֹן הָרָן

יוֹם יוֹם

יוֹם יוֹם עַל לִבִּי עוֹלָה דַארַבָּן עֲיָרָתִי
וִיהוּדֶיהָ
(שְׁמוֹתֵיהֶם עִם חֲלֵב־אִמִּי יָנַקְתִּי)
מִשְׁחוֹר־הַמִּסְגְּרוֹת בְּעִתּוֹנִים לוֹעֲזִיִּים
יְבַצְבְּצוּ וְיֵצְאוּ אֵלַי
וְאֵינִי מַבְחִין בָּהֶם.

✡

הוּא לֹא בִּקֵּשׁ גָּלוּת מִשְׂחָק,
הוּא לֹא שִׂחֵק
וְלֹא צָחַק.

עַל פְּנֵי רִצְפָּה שֶׁל צְרִיף רָעוּעַ
שָׁכַב עָטוּף בִּרְדִיד קָרוּעַ –
פַּת לֶחֶם רַק שָׁאַל.

אֲבָל פְּלוֹנִי טוֹב־לֵב וָדַל
הִצִּיעַ לוֹ אַךְ פֶּלַח
לְבֶן־נוֹצֵץ שֶׁל מֶלַח...

שירי הרן – מתוך "מבחר שירים" (1962–1988)

פנינה שקולניק-חכם

אבי

ויהי ה׳ משגב לדך משגב לעתות בצרה ויבטחו בך יודעי שמך
כי לא עזבת דורשיך ה׳ זמרו לה׳ יושב ציון הגידו עלילותיו
תהילים ט׳, פסוקים י׳, י״א, י״ב

בצפון רומניה בעיירה קטנה
כמדומני דורוהוי או דאראבאן
נולד לפני שנים רבות
ילד קטן נחמד מאוד
בשם סבו הצדיק משה לייב יהודה נקרא
בכדי שיהיה המשך להוד ולתפארת המשפחה.
אחרון הוא בין ששת אחיו ואחיותיו,
מי אותו יפנק? ומי אותו יאהב?
המצב הכלכלי אינו משובח
יש צורך בנעל או בגד חדש
ומשה לייבלה הקטן מקבל תמיד משומש.
אך נורא מכל, נפטרה אמו רייזל האהובה
והוא יתום מאם גדל מעתה
אך אביו סבא חיים, צדיק תמים בדורותיו
אוהבו, מקרבו ושומר פעמיו.
מתמיד הסבא בלימודים ומשנן ניגוניו
לעת זקנה קהו עיניו אך לא חושיו
כי בעל פה יודע את התורה ורבות ידיעותיו
מעשיר הוא בחוכמתו את כל שומעיו
והכל עושה הוא בתום, צנעה וענווה
שעוד לא היתה כמוה.

וכך גדל משה לייב הקטן
בין אחיו המבוגרים
שבתיאטרון כבר מבקרים
וגם את אחיהם הקטן מדי פעם לוקחים
אך ברוב תבונתם אותו מושיבים ביציע
ילד קטן, שלגדולים לא יפריע.
קרה המקרה ובקונצרט אחד ידוע
כשעל הבמה עלו הנגנים
ובהשמע קול ניגון הכינורות בזמר ידוע
לבו של הקטן נמלא פתאום שמחה וגעגוע
לא יכול להבליג ומרוב התלהבות
עלה וקפץ על הקורה, ורק בדרך נס אסון נמנע
כי הנוכחים במקום אותו הורידו,
לפני שיצנח על הבמה.

איני יודעת אם מאותו מקרה, אבי לקח למד
אך אותו ניגון נפלא ששם שמע
המשיך להתנגן בלבו כל ימי חייו
עד כדי כך, שגם לילדיו נכדיו ניניו הורישו.

ובהגיעו לפרקו אבא נושא אשה
ומוליד ילדים ממשיכי דרכו.
לא קלים היו חייו.
פורצת מלחמת העולם השניה
ויש להאכיל פיות רעבים.
אבל בכל עתות חייו, גם בזמנים קשים
מעולם לא חסרה לו הפרוטה
ולא נזקק להלוואה ולא כי עשיר היה
כי אם מחושב ודואג תמיד למחר
פן יקרנו אסון ויזדקק למתת או עזרה.
בעיר גאלאץ ראה ימים יפים
אהבוהו וכבדוהו זקן וטף
שירת בקודש את המחוז ואת יושביו.

הגיעה השעה להגשים חלומותיו
ולארץ הקודש שם פעמיו.
והעליה לא היתה קלה
רבים היו הקשיים, וקשה הדאגה
צעד אחר צעד בנה את עצמו
וכך זכה במשרה והשיב לעצמו את כבודו.
ביפו ובבני-ברק חי ועבד
וכך מצא שוב טעם לחייו.
בבית-הכנסת היה גבאי ועסק גם בשחיטה
תרם ממרצו ומכספו
והביא ברכה לכל הסביבה.
בטל מלימודים מעולם לא ישב
והיה נקי ומצוחצח, על בגדיו לא יימצא רבב
תמיד אפיינו אותו הצדק, היושר והאמונה
והדאגה לכל צרכי המשפחה.
אהב את אשתו והילדים
ובהשגיהם התגאה
תמיד המריץ להתקדם בחיים
להיות מבצעים ולא משתמטים.
על הכורסא יושב אבי
עצוב ובודד ללא אמי
הזקנה קפצה עליו בטרם עת
את הבדידות בלי אמא לא יוכל לשאת
יום יום מסיים אבא את כל ספר תהילים
בדבקות ואמונה בלי להרבות במלים
וכך מצא שלווה וניחומים
והם ממתיקים לו את שארית החיים.

אברהם פלר

דער דאראבאנער
— אחד המלמדים שלי —

לר׳ בניומין, המלמד שלי לחומש ורש״י, איש כמעט ולא קרא לו בשמו, אלא רק ״דער דאראבאנער״, או לכל היותר ״דער דאראבאנער מלמד״.

שם משפחה לא היה לו. וכי למי זה בדאראבאן היה לו צורך בשם משפחה? בשביל מה? בעיירה קטנה בצפון מולדובה, מאוכלסת כמעט כליל אך ורק ביהודים - די היה שתדע את שמו הפרטי של מישהו, או לכל היותר, את שם אמו - וכל ילד בשוק יוכל לספר לך עליו: מי הוא, היכן הוא גר, במה הוא מתעסק, מתי הוא שוכב לישון ומתי הוא קם.

כאשר דיברת על ר׳ בניומין, המלמד מדאראבאן שהתיישב בבוטושאן, ואמרת: דער דאראבאנער, כל אחד ידע במי מדובר, ואי-אפשר היה לטעות בו ולבלבל אותו עם מישהו אחר.

אך לא רק הוא, אלא גם כל המלמדים האחרים נקראו על שם העיירות שמהם באו, כמוהם כרביי החסידים, שנשאו את שם עיירת מוצאם או שם העיירה שבה קבעו את מושבם. ברומניה היו ידועים, למשל, ״דער שטעפאנעשטער״, דער פאשקאנער״, ״דער בוהושער״ - אליהם היו עולים לרגל, במיוחד בערבי החגים - אלפי חסידים.

בבוטושאן, העיר ״היהודית״ במולדובה, היו חמישה מלמדים שרעו בתקופה מסויימת את הטלאים הרכים של הקהילה היהודית: ״דער דאראבאנער״, ״דער סאווענער״, ״דער פאלטיטשענער״ - ועוד שניים: ר׳ נפתלי ובנו ר׳ פייביש, כאשר שני האחרונים נקראים בשמותיהם, בהיותם מקומיים, בוטושאנאים.

אני למדתי תורה אצל ארבעה מהם, בהיות כל אחד מהם ״מומחה״ למקצוע אחר, שאותו הוא העדיף.

מלמדים אלה היו שונים זה מזה, לא רק בידיעותיהם השונות, באופיים ובשיטת ההוראה שלהם, אלא גם בדמותם הפיזית.

״דער סאווענער״, למשל, היה בעל אופי של משורר.

היו לו פנים מצומקים ולחייו תמיד ״בוערים״, מכוסים רשת צפופה של צינוריות דקיקות, כחלחלות, שבהן זרמו כוסיות היי״ש שנוהג היה ללגום בוקר, צהרים וערב, לפני הארוחות. לעולם לא היה ״שתוי״, אך הכוסיות הרבות שעברו בגרונו שיוו לו איזו רכות נוחה, שהתחבבה על הילדים-תלמידיו, שהיה להם יותר חבר מאשר מלמד.

״החומר״ המועדף שלו - שאף חיבב אותו על הילדים - היה תהילים. מערכת הלימודים היתה זהה אצל כל המלמדים: תורה עם הפירושים הרגילים, נביאים ותלמוד. אך בראש כל אלה עמד ספר תהילים. תלמידיו, כמעט כולם, ידעו את מרבית הפרקים בעל-פה ודיקלמו אותם בהנאה ובהתלהבות דתית. כן אהב ״דער סאווענער״ את התפילה בציבור. לפנות ערב היה אוסף את הילדים לתפילת מנחה- מעריב וכל פעם עבר לפני התיבה ילד אחר. היתה זו שעה של התרגעות, שתרמה לקירוב לבבות בין הילדים. בערבי חנוכה הוא ביטל את הלימודים והרשה לילדים לשחק ב״פתקאות״, מעין משחק קלפים יהודי, שבו שיחקו היהודים בלילות חנוכה, על-פי המסורת ולכבוד החג.

״דער דאראבאנער״ לא היה דומה בשום פרט למלמדים האחרים שבעיירה. נמוך- קומה, פניו נתונים בתוך מסגרת של זקן לבן, מלא, שהתאחה עם הפיאות המדובללות ושיער ראשו הפרוע. הוא לבש קפטאן ארוך, עד לקרקע, ששוליו התנופפו בעת הליכתו, כמו כנפיים. ברגליו נעל נעלי-בית שבהן התהלך לא רק

בבית, אלא גם כאשר הלך לבית-הכנסת וגם כשיצא לשוק. מצחו היה תמיד קודר, מעונן ופניו היו תמיד מדוכדכים, עצובים.

את תפילת הבוקר היה מתפלל ב"כיתה" כלומר בחדר, שבו נמצאו התלמידים. כאשר היינו באים בבוקר לחדר, כבר היינו מוצאים אותו בעיצומה של התפילה, שהיה מסיים אותה סמוך לצהרים. את מלות התפילה היה מבטא בבהירות, הברה אחר הברה. המלים לא יצאו לו מן הפה שלמות, כי אם מחולקות להברות, עם הפסקות ביניהן, תוך הדגשה והבחנה בין שוא נע לשוא נח.

התארכות תפילתו לא נבעה רק מן החלוקה להברות, אלא גם בשל העובדה – דבר מוזר אצל אדם ירא-שמים כמוהו – שבה-בעת שהתפלל בדבקות, תוך שהוא מהלך בחדר אנה ואנה, הוא גם קרא ספר שאחז בידו – ולא היה זה סידור התפילות; את אלה ידע בעל-פה – הספר היה "מסתרי פאריס", בתרגומו העברי של קלמן שולמן. וכך, בעוד התפילות נאמרות "מעצמן", היה הוא נתון כולו בתוך ה"מסתרי".

מבטו היה חמור והטיל פחד על התלמידים. כאשר ראו אותו התלמידים מבעד לחלון, בבואו מן העיר ומתקרב אל החדר, הם היו מצטופפים זה אצל זה, מפוחדים כמו ציפורים החשות בהתקרבותה של סופה. היו מתיישבים במהירות, על גבי שני הספסלים הארוכים, משני צידיו של השולחן הארוך והצר, שעליו היו מפוזרים ספרי הקודש, והיו מחכים לכניסתו, עם פחד בעינים. ותמיד היו מנסים לנחש: האם ייכנס רגוע, או זועם? הילדים היו מפרשים את מצב-רוחו לפי צעדיו, בהתקרבו לבית – האם היו הם מתונים, או מהירים? היתה להם, לילדים "אמונה": כאשר אמר אחד מהם: הנה, הוא בא! – וזאת כדי להפחיד את חבריו – היה זה סימן שהוא יבוא כועס. מניין נבעה "אמונה" זו, אינני יודע, אך לצערי, כמעט תמיד זה התגשם.

לילדי החדר לא היו שמות, רק כינויים, ולא מחמיאים ביותר, והם קראו זה לזה לא בשמותיהם, אלא בכינוייהם, שנהפכו לשמות.

ה"חדר" כלל שני חדרים: אחד קטן, שבו למדו הילדים, ובו נמצאו גם הכיריים לבישול ושולחן קטן שעליו הכינה אשת המלמד את דברי האוכל; וחדר עוד יותר קטן, שבו התגורר המלמד עם אשתו. ילדים לא היו להם.

את אופיו הזועם של ר' בנימין הסברנו אנחנו הילדים בעובדה שהיה כהן, והרי ידוע היה אצל היהודים, שהכהנים הם מהירי חימה.

הסדר והמשמעת נשמרו בחדר בעזרת ה"קאנצ'יק", מעין פרגול או שוט קטן, עם רצועות עור דקות בקצהו. בעזרת ה"קאנצ'יק" הזה הרביץ המלמד תורה, כלומר הכניס את התורה לראשם של הילדים. מי שלא הכניס ראשו אל תוך לימודו, או לימודו אל תוך ראשו, או שלא קרא בקצב עם כל הילדים, חטף צליפת פרגול על הראש, דבר שעורר אותו מנימנומו וגרם לו לשוב מטיול של "הראש בעננים". אולם יותר מן ה"קאנצ'יק", נשק ההפתעה של המלמד היה ציפורן הבוהן שלו, מחודדת עד דק. מפני ה"קאנצ'יק" עוד ניתן היה להתגונן: אפשר היה להתכופף או לחמוק הצידה; אך מהציפורן לא היה כל מנוס. מאחורנית, בהפתעה, היית חש פתאום את חוד הציפורן חודר אל תוך תנוך אוזנך, ולא היתה כל אפשרות להתגונן מפניו. מבין כל הילדים, רק אחדים מהם זכו בחסד הגורל להיות מופלים לטובה – ביניהם בנו של רב העיר, ואנוכי.

יעקב לנדאו, או יאנצ'ה, כפי שקראנו לו אנחנו הילדים, היה בן הזקונים של ר' יהודה לייבוש לנדאו, רב העיר. הוא היה חברי בחדר ונותרנו ידידים טובים לכל החיים. כאן בארץ פגשתי אותו והוא פרופסור באוניברסיטה העברית בירושלים, בקתדרה לאופתלמולוגיה, ולעתים קרובות אנו מעלים זכרונות מאותן "שנים יפות" בחדר. הפריווילגיה שלנו היתה, שמאתנו נחסכו הצלפות ה"קאנצ'יק" ודקירות חוד הציפורן של ר' בנימין. פרט לפעם אחת, שעליה אספר בהמשך.

אני התחלתי ללמוד אצל ה"דאראבאנער" בגיל 4-5. הוא עשה לי את ההכרה הראשונה עם האותיות העבריות; הוא לימד אותי ליצור מן האותיות הברות, ואחר-כך – מלים. אצלו למדתי "חומש עם רש"י" ומאוחר יותר, הדפים הראשונים של התלמוד. הודות לו נחרתו במוחי לתמיד, כללי הדקדוק העברי.

שעות הלימוד היו משמונה בבוקר עד שעה ארבע-חמש אחר הצהריים. "ארוחת הצהרים", שלא היתה אלה כמה דברי אוכל יבשים שהיינו מביאים מן הבית, היינו אוכלים באחת מן ההפסקות הקצרות. בימי שישי היינו לומדים עד הצהרים ואילו בשבת, בשעות אחה"צ, כאשר בשעות הבוקר שהינו בבית-הכנסת.

להוותי, ר' בניומין רחש לי חיבה מיוחדת, שהתבטאה בכך שהיה משאיר אותי בחדר, לאחר שעות הלימוד הרגילות. בעוד שחברי לחדר הלכו כבר לבתיהם, היה המלמד מעכב אותי ל"שעות נוספות" ומצרף אותי ל"הקבצה" של ילדים גדולים ממני, שעמם הייתי צריך ללמוד חומר קשה יותר. לאחר שכל היום הייתי לומד יחד עם חברי בני-גילי - תורה עם פירושים, בשעות הנוספות היה עלי ללמוד, יחד עם הילדים הגדולים יותר - משלי שלמה. וזאת, לילד בגיל פחות מעשר.

מאוחר בערב, בין השעות 8-9, היה בא שוליה מבית-החרושת של אבי, וזה היה מביא אותי הביתה, לרוב על גבו, במיוחד בלילות החורף, כאשר השלג הנערם, היה גבוה יותר מקומתי.

"שעות נוספות" אלה של לימודי "הגבוהים" היו הסיבה להעדפה של ר' בנימין כלפי, העדפה שעליה סיפרתי למעלה.

יום אחד למדתי, ב"שעות נוספות" אלה, את פרשת "קדושים", בספר ויקרא, ובו הפסוק "מאזני צדק, אבני צדק, איפת צדק והין צדק יהיה לכם" (ויקרא, יט, לו). את המלה מאזנים תרגם לנו המלמד ליידיש, לָא במקבילתו היידית "וואג", אלא במלה "שאלן", שמשמעה כפות המאזניים, אך גם - ספלים. מה משמעות כפות מאזנים, בגילי הרך, לא ידעתי, אך מה שידעתי, שמ"שאלן" - ספלים שותים קפה... והנה אותו יום התחשק לו לר' בניומין לשאול אותי מה זה "געהערטע שאלן" (מאזני צדק). ואני מתוך בורותי התמימה, השבתי לו: ספלים ישרים... ר' בניומין, מרוב חימה שכח אותו רגע את ה"פריווילגיה" שלי ותקע את ציפורנו החדה בתנוך אוזני. הרגשתי זרם חמים, המזדחל לו במורד לחיי. בדמי החף-מפשע שילמתי את מאזני הצדק של ציוויי התורה. בערב הגעתי הביתה עם אוזן מדממת ואף קיבלתי חום. לחרדתם של הורי נאלצתי לספר מה קרה לי.

למחרת לא הלכתי לחדר. אבי התלונן לפני הרב לנדאו ור' בניומין נקרא בדחיפות להתייצב לפניו מיד.

לאחר בירור קצר, פסק-הדין היה כדלקמן:

* שכר הלימוד לזמן אחד (סמסטר) של ר' בניומין יוחרם ויחולק לעניים.

* ר' בניומין יתחייב חגיגית שלא יגע שוב לרעה בשום ילד. וכך איבדה ציפורנו החדה של ר' בניומין את יעודה החיוני. לא נטרתי לו למלמד שלי איבה על התקרית הזאת. וגם הוא לא נטר לי, על העונש שקיבל. הוא המשיך ל"העדיף" אותי, כאשר "חטף" אותי גם בשעות אחה"צ של שבת כדי להעביר אותי מבית-כנסת אחד לשני כדי לבחון אותי, במיוחד לעיניהם של ה"בעלי בתים", כדי להראות להם כמה יפה למדתי אצלו. לא רק שלא נטרתי לו לר' בניומין - להיפך, מאוחר יותר, כעבור שנים, כאשר הייתי בא לחגים לבוטושאן, ביקורי הראשון היה אצל ה"דאראבאנער". הייתי בא אליו - לחפש את ... ילדותי.

החדר ירד מגדולתו; "דער דאראבאנער" הזדקן; את מספר תלמידיו אפשר היה למנות באצבעות. הוא עדיין לבש אותו קפטאן ארוך, נעל אותן נעלי-בית. הוא הזדקן ומשקפיו, שעדשה אחת חסרה בכלל והשניה היתה עשויה מחתיכת פח ואילו זרועות המשקפיים השבורות הוחלפו בחוט קשירה שליפף סביב אחזניו, כאילו רמזו: אמנם המשקפיים לא מביאים לי שום תועלת, אך, שיהיו... זה כבר לא היה אותו ר' בניומין של פעם. צעדיו איבדו את נמרצותם, עיניו כבר לא בהקו. הוא ירד בדרגה למלמד דרדקי, כלומר מלמד א"ב לילדים רכים. עצוב ובודד - אשתו מתה מזמן - הוא היה מאושר לדעת שלא כעסתי עליו ולא שכחתיו.

אני חשתי כלפיו אז וגם עד היום, הוקרה ותודה של מה שלימד אותי אז.

מרומנית: יג"א

מתוך הספר "Chipuri, locuri, evocări"

הרצה

הֶרְצָה (ברומנית: Herţa. ברוסית: (Герца). עיירה בחבל מולדובה, מחוז דורוהוי (Dorohoi), 26 ק"מ מצפון לעיר־המחוז ו־27 ק"מ מדרום ל־צ'רנאוץ (Cernăuţi) שבבוקובינה. 6 ק"מ מן הנהר פרוט (Prut). כיום בתחומי בריה"מ.

אוכלוסייה יהודית

שנה	מס'	אחוז היהודים בכלל האוכלוסייה
1803	1,200	
1820	1,356	
1838	1,808	
1859	1,554	56.4
1899	1,939	66.1
1910	1,876	
1930	1,801	25.0

עד פרוץ מלחמת העולם השנייה

הר' נוסדה בידי יהודים ברבע הראשון של המאה ה־18. מושל המחוז, גיקא (Ghica), שקיבל את האחוזה כמתנת נישואים מידי הנסיך מיהיי ראקוביצא (Mihai Racoviţă), הזמין כמה יהודים מפולין והתקשר עמם בחוזה לייסד באחוזתו עיירה; עיניו היו נשואות לרווחים, כדוגמת אלה שהכניסו עיירות רבות במולדובה, שנוסדו בימים ההם בידי היהודים.

היהודים הראשונים שהתיישבו במקום היו רובם בעלי מלאכה, כגון חרשי אופנים לעגלות, סנדלרים, חייטים ולאחר מכן גם סוחרים.

העיירה שכנה בסמוך ליער גדול, ובימי ראשית התיישבות היהודים במקום שימש היער מקום מחבוא לגזלנים ולשודדים. מפחד הגזלנים התנהלה התחבורה ל־הר' וממנה בשיירות בנות 20 עגלות. יהודי המקום מספרים, שכל אימת שהיה יהודי עומד לצאת לדרך, היה אומר וידוי, כותב את צוואתו, ואף נותן לאשתו גט פיטורין בשביל שלא תישאר עגונה אם לא יחזור.

בין המוסדות הראשונים שהקימו יהודי הר' היה ה"תלמוד־תורה", שפנקסו פותח בשנת 1764 (נשתמר בידי החברה "יוליו בארַאש" [Iuliu Baraş] ב־בוקארשט). בבית העלמין המקומי היתה מצבה משנת 1766. בית העלמין השני נוסד ב־1890.

בית הכנסת הראשון נבנה בסוף המאה ה־18, ביהכ"נ השני הוקם ב־1820 בקירוב, ולאחר שנבנה ביכ"נ נוסף מצדו האחר, נקרא בפי היהודים "בית הכנסת האמצעי". ביהכ"נ השלישי נוסד ע"י חסידי הצדיק מ־בוצ'צ'יה (Bucecea). ב־1850 לערך נבנה ביהכ"נ "שמאי", וב־1877 — "בית הכנסת החדש".

מקווה טהרה הוקם ב־1820. ב־1874 נרכש שטח לבית עלמין חדש, סמוך לקודם. פעמים מספר נעשו ניסיונות מצד האוכלוסייה הנוצרית לחלל את בתי העלמין, עד אשר נתרם סכום כסף ע"י נדבנים מ־יאש (Iaşi), ילידי הר', לשם הקפתם בגדר.

בין השנים 1879—1881 פעל בעיירה ארגון "שוחרי טוב" שהגיש עזרה לעניים.

בעשור השני של המאה ה־19 התפרצו לעיירה טאטארים וקוזאקים מעבר לנהר פרוט, חטפו את הרב ואת נכבדי הקהילה, ורק לאחר שהיהודים אספו את כל הזהב וחפצי הערך שברשותם ומסרו כופר נפשם של החטופים, שוחררו הללו.

בימי מרד היוונים, ב־1821, אירגנו כל תושבי העיירה — יהודים ונוצרים כאחד — הגנה עצמית כנגד המורדים. בכל זאת הצליחו הללו לפרוץ לעיירה, לאחר שהרגו רבים מבין המגינים, הציתו בתים ושדדו רכוש רב. רק לאחר מעשה הגיעו התורכים, והבריחו את המורדים.

על אופיה היהודי של העיירה בימים ההם מלמדת העובדה, שב־1839 נמנו בה 366 משלמי מסים יהודיים ורק 76 נוצרים.

בין הרבנים שפעלו בקהילה נודע במיוחד הרב אליעזר וולף (Wolf, 1800—1852), מחסידיו של ר' חיים קוסובר (Kosover) מגאליציה, והילכו עליו סיפורים ואגדות בקרב העם. סופר עליו, למשל, שהבריח "דיבוק" מגופה של אשה, ועוד. הוא ארגן ב־הר' קבוצה מחסידיו, שהיו מעבירים מעבר לגבול הרוסי יהודים שהיו צפויים ל"חטיפה" לצבא הרוסי.

בסוף המאה ה־19 פרצו סכסוכים בקהילה בין חסידי הרבי מ־בוצ'צ'יה לבין רבנים אחרים, וגבייתו של מס הבשר נפסקה. בעל האחוזה התערב בסכסוך כבורר ומינה את אחד מחסידי הרבי מ־בוצ'צ'יה לראש הקהילה. כן העניק אז עזרה כספית לעניים.

בימי מרד האיכרים (1907) התכוונו איכרי הסביבה להתנפל על היהודים למטרות שוד. אולם היהודים התארגנו לשם הגנה עצמית, בשיתוף עם ארבעת שוטרי העיירה, ומנעו את האיכרים מלבצע את מזימתם, עד בוא הצבא למקום.

קרוב למחצית מיהודי הר' עסקו במסחר, וכשליש מהם היו בעלי מלאכה. בשנת 1910 היה הרכבם המקצועי: 157 סוחרים, 65 חייטים, 39 סנדלרים, 6 פחחים, 10 נגרים ו־91 בעלי מקצועות שונים.

באותה שנה החזיקה הקהילה בית ספר מעורב, (נוסד בתחילת המאה ה־20), בו למדו 164 תלמידים ותלמידות. 53 תלמידים ותלמידות למדו בבתה"ס הממלכתיים.

לאחר האמאנציפאציה (1919) היו במועצת העיירה שניים־שלושה חברים יהודיים מטעם המפלגות השליטות. כן כיהן זמן מה סגן ראש עיירה יהודי.

המפלגות הרומניות ניסו להתערב בחיים הפנימיים של הקהילה, וב־1927 מינתה מפלגת האיכרים הלאומית הנהלה

חדשה לקהילה מבין תומכיה. אולם האוכלוסייה היהודית לא הסכימה להנהלה זו ולא שיתפה עמה פעולה. ב־1929 נאלצה ההנהלה להתפטר, ובבחירות שנערכו נבחרה הנהלה חוקית. ב־1934 שוב נעשה נסיון דומה מצד מפלגת האיכרים. הפעם הגיש "איחוד הקהילות" ב־בוקארשט ערעור למשרד הדתות, ותבע לבטל את סמכותה של ההנהלה שמונתה. הערעור נתקבל וההנהלה פוטרה.

בתקופה זו פעלו במקום חברת "ביקור חולים" ובנק קואופראטיווי לאשראי זעיר בתמיכת ה"ג'וינט".

ב־1932 קיבלה הקהילה מעמד דשמי כגוף משפטי.

ערב פרוץ מלה"ע ה־2 היו בקהילה: 4 בתי כנסת, 2 בתי ספר — לבנים ולבנות, מקווה טהרה ובית עלמין.

השואה

ב־28 ביוני 1940 סופחה העיירה לבריה"מ יחד עם באסאראביה ובוקובינה (ע"מ). למחרת היום הוחרמו כל חנויות היהודים. עשירי העיירה — יהודים ונוצרים כאחד — פונו מדירותיהם ונאלצו להצטופף בדירות העניים. ב־13 ביוני 1941 נשלחו לסיביר 38 משפחות יהודיות אמידות, ובהן גם שני רופאים, ו־4 משפחות רומניות.

עם הצטרפותה של רומניה למלחמה בבריה"מ, ביוני 1941, הופגזה הר' מתותחי הרומנים, ונפגע ביותר המרכז המסחרי שהיה מיושב רובו יהודים.

הרומנים כבשו את העיירה מחדש בליל 4־5 ביולי 1941. מיד רוכזה כל האוכלוסייה באחת הכיכרות. היהודים הופרדו משאר האוכלוסים, הופשטו ערומים בידי החיילים הרומניים, הוכו ועונו. השלטונות האזרחיים הרומניים שהתבססו במקום הקימו משמר עם. אנשי משמר העם ביחד עם המשמרות הצבאיים ריכזו שוב את כל היהודים בבתהכ"נ ובאחד המרתפים. בתי היהודים נשדדו ואחר כך נהרסו או הועלו באש. קציני הצבא העמיסו את הרהיטים וחפצי הערך שנשדדו מבתי היהודים על מכוניות משא ושלחו הכל למשפחותיהם.

בהתייעצות השלטונות הצבאיים והאזרחיים נתחברה רשימת היהודים החשודים בקומוניזם או בנטייה אליו, או ששימשו פקידים בימי המשטר הסובייטי, ודינם נחרץ להורג. מיד הוציאו להורג במכונות ירייה ומקלעים 132 איש, מקצתם סמוך לטחנה של קיסלינגר (Kislingher) ומקצתם בתוך גינה שמאחרי בניין המשטרה. לפני הוצאתם להורג נצטוו לכרות לעצמם קבר משותף. בין ההרוגים היו זקנים, נכים, ילדים, נשים ותינוקות בזרועותיהן. ילדה בת חמש, מינה רוטארו (Mina Rotaru), נזרקה חיים לקבר המשותף. מלבד הכלולים ברשימות נהרגו רבים אחרים בפרעות שפרעו ביהודי העיר, ובכללם רב הקהילה וכל בני ביתו.

נערות יהודיות נאספו ונמסרו לחיילים, שהתעללו בהן לפי תור.

לאחר שנשדדו כל בתי היהודים, שוחררו היהודים הנשארים מהמחנה הזמני והורשו לחזור לבתיהם ההרוסים. נאסר עליהם לעזוב את הבתים, פרט לשעה אחת ביום לצורכי קניות. שלושה שבועות לאחר מכן הוגלו כולם — כ־1,600 נפשות — לעיירה אדינץ (Edineţi) שבבאסא־ראביה. שם שהו כששה שבועות ולאחר מכן הועבדו ל־מוגילב (Moghilev) שבטראנסניסטריה. מכאן חולקו לגיטאות הכונים: קופייגורוד (Copaigorod), לוצ'ינץ (Lucineţ), שארגורוד (Şargorod), רומאנקי (Romanchi), חרינובקה (Hrinovca), גרוניבקה (Gronivca). בשעת הגירוש נמצאו גברים רבים מיהודי הר' במחנות עבודת כפייה במקומות אחרים ברומניה, ונאסר עליהם להצטרף לנשיהם למקום גירושם. הנשים, הילדים והזקנים גורשו בלבושם לעורם, ולא ניתן להם ליטול אתם דבר.

לפי דין וחשבון של לגיון הז'אנדארמים ב־מוגילב, מיום 19 בספטמבר 1943, היו אז עוד בחיים מתוך גולי הר' 107 נשים, 88 ילדים ו־48 נכים, בסך הכל 243 נפשות. משהוחזרו מגורשי הר' מטראנסניסטריה לרומניה, בשנת 1944, ביחד עם מגורשי מחוז דורוהוי, לא נשארו עוד מהם אפילו רבע.

לאחר כיבוש העיירה מחדש בידי הרומנים, בתחילת המלחמה, מינו השלטונות לראש הכפר את דראגומיר לאזארסקו (Dragomir Lăzărescu), שהיה ידוע עוד מנעוריו כפעיל ב"משמר הברזל". הוא הרס את שני בתי העלמין היהודיים ובמצבות השדודות השתמש לסלילת כביש מן העיירה לכפר סמוך.

לאחר המלחמה נכללה העיידה בתחומי בריה"מ, ולפי הידוע לנו לא חזרו אליה תושביה היהודים ששרדו מן השואה.

משמונה בתי הכנסת שהיו בה נשארו רק שלושה. המשטר הקומוניסטי הפך 3 בתכ"נ לחנויות ואחד למועדון של הנוער הקומוניסטי. גם ביה"ס של הקהילה הפך למועדון.

בבית כנסת בחולון נקבע בידי יוצאי הר' שלט עליו חרוטים שמות כל חללי השואה מבני העיירה.

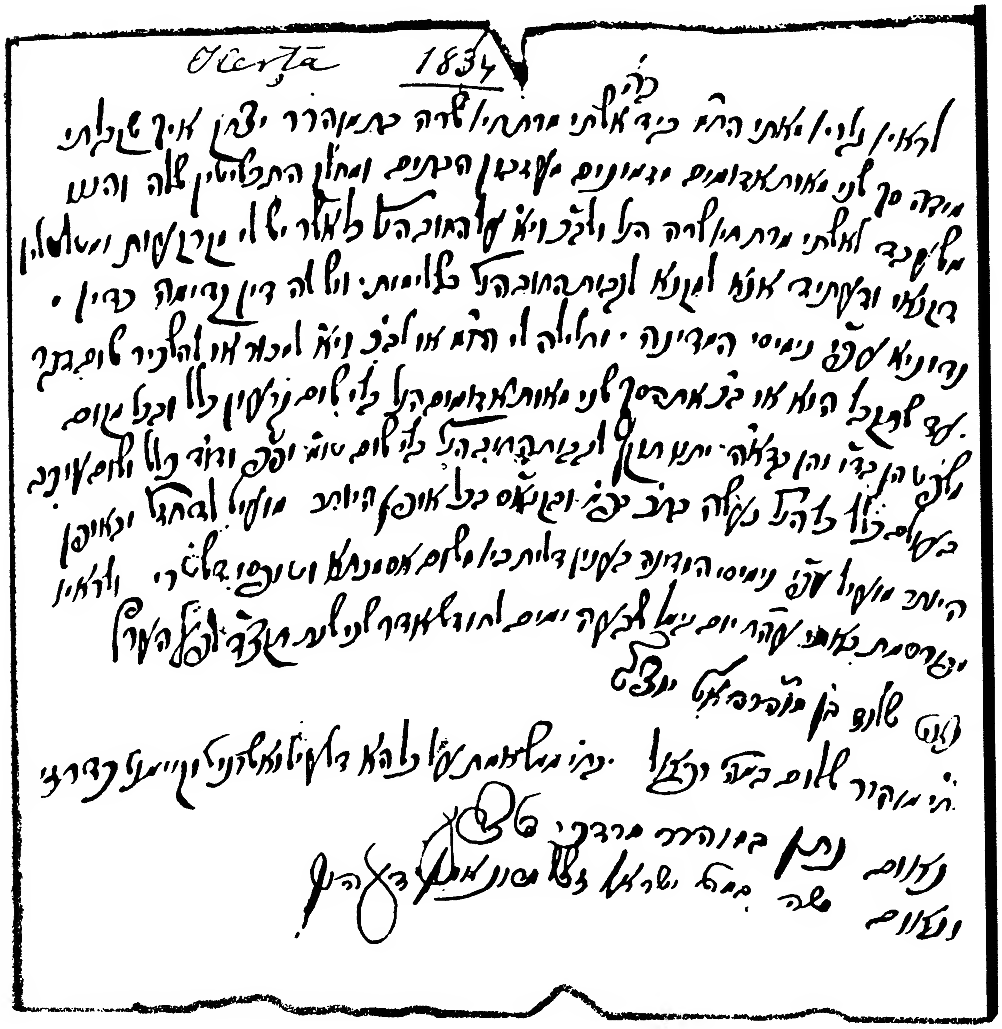
תי"ל

הארכיון הכללי לתולדות ישראל
RM 89; RM 160.

ארכיון יד ושם
O—11 (6—5); M—1/E—29—3; 03/1741; PKR/I—26 (124—26); PKR/I—126 (1315—16); PKR/I—127 (1317—40).

שער של פנקס תלמוד תורה של קהילת הרצה, משנת 1764

Herța 1834

הרצה, שטר חוב משנת 1834

יעקב ברקוביץ (ברקו) עם בתו אוסנת

יעקב ברקוביץ (ברקו)

מהרצה לחניתה

בהרצה היה שמי אלטר אקליפי. אני בנם של פאולינה ומנדל ברקוביץ' (אקליפי), כיום בן 72, נשוי + שלושה ילדים ושבעה נכדים, מעל 51 שנים בארץ ובחניתה. בנעורי היתה לי משיכה חזקה לתנועת נוער ציונית אשר תוביל אותי בסופו של דבר לארץ-ישראל. בהרצה לא היתה תנועה כזאת.

אחרי מות הורי ואחרי כמה גלגולים הגעתי לבוקרשט ומיד נכנסתי לתנועת "גורדוניה", בה מצאתי את כל מבוקשי: חינוך חלוצי - לעליה, לחיי קיבוץ בארץ. היה זה בשנת 1935. אחרי שנתיים של פעילות בסניף, יצאתי להכשרה, כפי שהיה נהוג בזמן ההוא. מקום ההכשרה הראשון היה בפלוגת בראילה ובמשך כשנתיים עשיתי הכשרה בכמה מקומות, בהם איגליצה - מקום הכשרה לחלוצים צעירים, שם שמשתי כמדריך ואחראי. המקום נמצא בקרבת גאלאץ - חווה חקלאית פרטית, על חוף הדנובה. כמו כן עשיתי הכשרה בפלוגת בלץ בבסרביה וגם בחווה של תנועתנו "מסדה" (ליד בלץ), חווה חקלאית לחינוך חברי גורדוניה, לחיים משותפים בארץ-ישראל. ההכשרה שלי נמשכה כשנתיים.

בחודש אוגוסט 1939 קיבלתי אישור עליה. עליתי על אוניית מעפילים בקונסטנצה והפלגנו לכיוון הארץ. הימים היו ימי "הספר הלבן" בארץ. מאורעות הדמים נתנו את אותותיהם. האנגלים ששלטו בארץ, הטילו הסגר ימי על החופים. רשיונות העליה (סרטיפיקטים) מטעם שלטונות המנדט ניתנו בצמצום רב והעליה התבצעה באניות מעפילים, ע"י גניבת הגבולות. הסתובבנו בים וניסינו מדי פעם לרדת לחוף - אך ללא הצלחה. באחד הימים נפגשנו עם עוד אניית מעפילים של ה"הגנה" והוחלט להעביר את כל נוסעיה, כ-600 במספר, אלינו והאניה הריקה חזרה לאירופה להביא עוד יהודים.

אנו, באניה העמוסה לעייפה הסתובבנו כמה ימים נוספים בים. ניסינו להוריד אנשים לחוף ואז הופיעה סירת משמר אנגלית ובירִיות עלינו ניסו לאלץ אותנו להתמסר לידיהם - אבל לא הסכמנו. הם פגעו בשני נוסעים, שנהרגו במקום. כאשר לא היתה ברירה אחרת, הוחלט להשיט את האניה, ב-2 בספטמבר 39' בערב, באורות מלאים ישירות לחוף תל-אביב. ליד האניה, במים, חיכו לנו אנשי ה"הגנה" ואנו, כ-200 חלוצים קפצנו לים - ומשם לחוף. התערבבנו בין מאות אנשי ה"הגנה" שהגיעו במיוחד לחוף והעבירו אותנו לבתים מרוחקים יותר. נתקבלנו יפה מאוד ע"י התושבים ובפעם הראשונה אחרי חודש קיבלנו ארוחה חמה, מוגשת באהבה רבה ע"י אנשי היישוב של ארץ-ישראל היפה של הימים ההם.

■

הירידה מהאניה היתה בליל שבת וביום ראשון השתתפנו בהפגנה גדולה נגד "הספר הלבן", בתל-אביב. ביום שני, 5.9.39 נשלחנו, הגרעין שלנו "שגב" מרומניה, להכשרה בקיבוץ משמרות - ליד פרדס-חנה. תנועתנו, "חבר הקבוצות" היתה בשבילנו הבית והכתובת לכל הסידורים בקשר לעתידנו. בקיבוץ משמרות היינו כחודשיים ובנובמבר 39' נתבקשנו לשלוח משלחת לחניתה לבדיקת אפשרות איחוד עם גרעין ה"צברים" המקומי, לבניית חניתה כבית משותף להם ולנו. אני, כחבר במשלחת, התנגדתי לאיחוד בנימוק שאנו, חברי "שגב" מרומניה היינו גרעין גדול ולא היה מקום לכולם בחניתה. בניגוד לדעתי, הוחלט באסיפת פלוגות הכשרה שלנו ממשמרות ומדגניה, לעלות לחניתה. זה היה בינואר 1940. באותה שנה נבחרתי למרכז הקניות של המשק. המלחמה ושמועות על מצב היהודים באירופה הטרידו

מאוד את רוחי ולא נתנו לי מנוח, כך שבמאי 41' התגייסתי לצבא הבריטי, ליחידה עברית, וכשהוקמה הבריגדה היהודית, צורפנו אליה. שירתתי בצבא חמש שנים ובתקופה זו מילאתי את תפקידי כיהודי, חלוץ וציוני. כחברי ה"הגנה" פעלנו להגברת הכוח שלנו בארץ. האמת על גורל עמנו באירופה נודעה לנו כאשר הגענו לאיטליה ונפגשנו עם שארית הפליטה. בשנת 45' בהיותי בשירות פעיל בחו"ל, קיבלתי הודעה מחניתה, שאחותי רחל ברקוביץ', יחד עם עוד כמה בנות מהרצה עומדת להגיע לארץ. קיבלתי חופשה מיוחדת ובאתי לקבל אותן ולהביאן לחניתה. רחל אחותי שכלה בעל ובת קטנה בטראנסניסטריה. היא נפטרה בחניתה לפני כמה שנים. בין יתר הבנות שבאו אתה, היו כמה מקרובות משפחתי – פרומה אוקסנשטיין – חיה בחניתה, אחותה ריבה אוקסנשטיין – חיה ברמת-גן, מינה כהן – חיה בחניתה. למרות העצב על מה שקרה, שמחנו שלפחות חלק מהמשפחה ניצל. מאוחר יותר הגיעה לארץ אחות שלישית מבית אוקסנשטיין – אילה (אינדה), אשר שרתה בפלמ"ח, כיום חברה בראש הנקרה.

■

עם גמר המלחמה, במאי 46' חזרתי לחניתה. ביליתי חופשה קצרה עם חברתי לחיים ומיד נרתמתי לעבודה ויותר מאוחר – לתפקידים שונים. מלחמת השחרור תפסה אותי בתפקיד מרכז קניות. בימי המצור על הגליל המערבי עברנו ברגל, בלילה, מאחורי הקווים הערביים לנהריה ומשם בסירה – לחיפה. תפקידי היה לדאוג בחוץ לענייני המשק ובמיוחד – לשלוח הספקה ותרופות בדרך האוויר. המוצרים נארזו בשקים אשר נזרקו מאווירון מעל חניתה, בלי מצנח. חלק מהשקים נפלו גם לידי הערבים. הדבר נמשך כך כמה שבועות, עד שהוחלט לשחרר את הגליל המערבי. ביום פתיחת הדרך היבשתית, הגעתי עם השיירה למשק ולפי החלטת מוסדות הבטחון העמסנו על המכוניות (לשם פינוי) את כל הילדים, זקנים, חולים וכמה עובדות חינוך. הפינוי היה במכוניות עד נהריה ומנהריה – בסירת-גרר לחיפה. הפינוי היה בלילה והדבר לא הוסיף למצב הרוח. הגענו לנמל חיפה, משם נסענו למוסד "אהבה" בקרית ביאליק לכמה ימים ואח"כ עברנו לחיפה, לבית גדול ונוח יותר. אך בעצם היינו פליטים. אני דאגתי לכל מחסורם של אנשי הקבוצה, עד שחזרנו הביתה. בתפקידי השונים ועבודותי במשק הייתי נהג משאית, רכז מפעל הבשר, אקונום (אחראי על המטבח) בבית המרגוע וכו'. בשנת 1951 הטילו עלי את תפקיד גזבר החוץ, לשלוש שנים.

בשנת 1956 נשלחתי לנהל את הקואופרטיב להובלה "הגליל המערבי". בתפקיד זה עזרתי להקים מפעל אזורי לתחבורה. כך פעלתי כמה שנים. ושוב, כנהוג בקיבוץ, חבר שחוזר הביתה מתפקידי חוץ, מסודר לעבודת שירות או שדה לפי הצורך. כמה שנים עבדתי כמנהל גן ירק משותף לנו ולחברת ייצור ופיתוח בע"מ. לאחר מכן עבדתי תקופה מסויימת במטעי הבננות, עד שנשלחתי לנהל בית-אריזה אזורי ליצוא ולשיווק מקומי של בננות. העובדים היו משלומי ומאיזור נהריה ושמחתי לפגוש ולהעסיק עובדים יוצאי רומניה וגם יוצאי הרצה והסביבה. זכורים לי מאנשי הרצה: ברוך רוזן ז"ל, נדמה לי שהיה ראש הקהילה שלנו, וכן בת-דודתי ז'ני ברקוביץ', בלה קייש ועוד. רובם כבר נפטרו.

הקדנציה הראשונה שלי הסתיימה ב-1965, כאשר חזרתי הביתה לתפקיד אקונום – מנהל המטבח וחדר אוכל (ניהול אספקת המזון). בינואר 69' נשלחתי מחדש לנהל את בית האריזה, בתוספת תחנת מיון לתפוחי-אדמה ומיון עגבניות לתעשיה. שמחתי למצוא את מרבית העובדים שאתם היו לי יחסי עבודה מצויינים, עוד בעת הקדנציה הקודמת שלי בבית האריזה. בינתיים הרבה עובדים יצאו לפנסיה ולצערי גם נפטרו רבים מהם. ב-1984 חזרתי הביתה כפנסיונר ומאז אני עובד כעוזר וקניין באקונומיה של הקיבוץ.

כך עברו עלי כמעט 52 שנה בארץ ובחניתה.

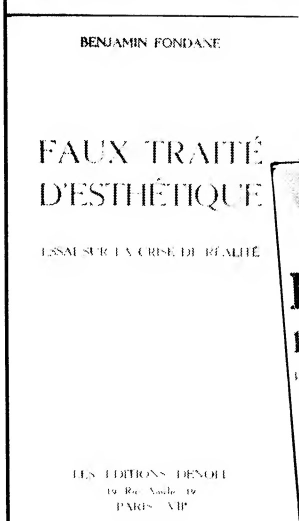

הֶרְצָה

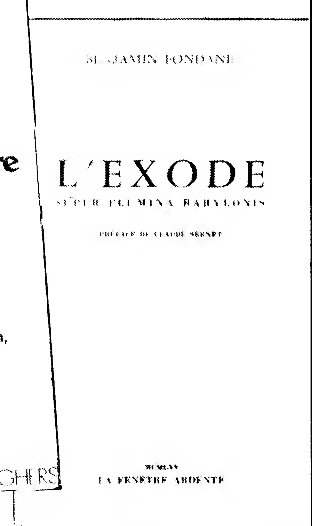
מאת: ב. פוּנְדוֹיָאנוּ

הָעֲיָרָה נוֹדֶפֶת גֶּשֶׁם, קַשׁ וּסְתָו.
הָרוּחַ חוֹל לוֹהֵט יַחְדִּיר לַנְּחִירַיִם,
וּנְעָרוֹת צוֹפוֹת בָּרְחוֹב הַמִּטַּנֵּף
לַשֶּׁקֶט הַיּוֹרֵד בֵּין הָעַרְבַּיִם,
וְהַדַּוָּר הַמְסֻרְבָּל בְּבַרְדָּסוֹ חֵרֵשׁ.
הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר חָלְפוּ – מָטָר הִבְרִיחַ,
מִכְּבָר בָּעֲצָמִים הָרֹגַע הִתְעַפֵּשׁ.
וְעַמְמְךָ בַּבָּתִּים בִּיהוּדִית יָשִׂיחַ.
בִּנְעָלַיִם צְהֻבּוֹת יִצְעַד אַוָּז;
תִּשְׁמַע כֵּיצַד הַגֶּשֶׁם מְכַבֶּה פָּנָס,
אֵיךְ בְּפַעֲמוֹנֵי־נְחֹשֶׁת יִתְבַּלֶּה טֶרֶף,
תִּשְׁמַע הַשֶּׁקֶט הֶעָמֹק וְהָאָפֹר שֶׁל סְתָו
וְאֶת הַדִּילִיזַ'נְס מִדּוֹרוֹהוֹי נִכְנָס.
שְׁמָמָה. מֵאָחוֹ עֵדֶר־הַשְּׁוָרִים אַט יְטַפֵּס,
וּמָה יִגְעֶה בְּרֹאשׁ שָׁמוּט כְּמוֹ לִינְק –
בְּדַם עֵינֶיהָ עֲיָרָה פְּחוּדָה תִּנְאַק.

מרומנית: **שמעון הרן**

ב. פונדויאנו (בנימין וקסלר [בנג'אמין פונדאן]) 1898–1944. ילדותו עברה עליו בהרצה. ב־1923 התיישב בצרפת. יצירותיו הופיעו ברומנית ובצרפתית. נספה בבירקנאו.

דף ראשון ממחברת הזכרונות של משה גולדבלאט (1896–1974), יליד הרצה. גולדבלאט היה שחקן ובמאי בתיאטרון היהודי בברות המועצות. בשנים 1922–1939 הוא פעל בתיאטרון הממלכתי היהודי במוסקבה. הוא מילא שורה של תפקידים על הבמה וגם כבמאי בתיאטראות שונים ברחבי בריה"מ. הוא עלה ארצה בשנת 1972 ונפטר כעבור שנתיים.

לוח הזכרון לזכר קדושי העיר הרצה בבית-הכנסת החדש - חולון

פונדויאנו יוסף ז"ל (באמצע התמונה) **מהרצה** היה ציר בקונגרס הציוני העולמי החמישי במסגרת משלחת ציוני רומניה. **פונדויאנו יוסף** ז"ל נפטר בארץ בשנת 1952.
מצד ימין של התמונה, מר **שכטר יעקב,** הרוח החיה של יוצאי **הרצה** בארץ.
מצד שמאל של התמונה, **לורה,** בתו של המנוח **פונדויאנו יוסף.**

בבית-הכנסת החדש - חולון
י. שכטר נואם באזכרה לזכר קדושי העיר הרצה. ע"י זיגו שכטר, החזן ע"י אייזיק סגל, אהרון משה סגל. מצד ימין: ד"ר מרקוביץ, מקס שכטר.

יזכּור מוניחה — אַ פּאָדזיעבאַן יזכּור

פֿאַרפֿאַסט פֿון יעקב שעכטער.

יזכּור!

איר וואָלט אויך געדענקען אונזערע הייליקע קדושים, מוטערס, שוועסטער, ברידער, פֿאָטער
און קינדער, פֿאַרמויערטע-פֿלאַמען, ברענען, שחיטה, געשיכטע און קבֿר-לאָזע ווערן!
קינדער קליינע און שוואַכע וואָס אומגעקומען, וואָלט איר זיין אויסגעקומען געזאָגט מיט זייער
אַרבעט-דיכטער אַלפּרייזער — און פֿון זייער גרויסן חורבן!
יזכּור! איר וואָלט אויך געדענקען און די פּאַרטיזאַנער, געטאָ-קעמפֿער, וואָלט איר דאַנקען
אויסגעמאָרדעטע אומזיסטע הייליקע נשמות און פֿון שוועסטער מאַרטירער, און די קאַמפֿן, גענוּגן זאָגן
געמאָרדעטע! אַז אַ טראָפּן וואַסער אויך אונזער קבֿר-צו היטן!
יזכּור! איר וואָלט אויך געדענקען, פֿאַרשעמטע טראָגן די פּאָליטישע פּאָלמאַנטן!
און שוועסטער און פֿון די קעמפֿער, וואָס אונזער שלום האָבן אויך פֿאַרלאָזט און די פֿון דאָרטן
מיר די אַלטע טראָגן אונזער קבֿרים.
יזכּור ישׂראל! איר וואָלט אויך געדענקען און פֿאַרמאַכט די פּאַרטיזאַנען, טויזנטער קינדערלעך
וואָס אונזער קליינע אומשולדיקע קינדער וואָס געבוירן מיט אונזער מוטערס
אַריינגעוואָרפֿן געלעבט און אַ גרוב קעלער, בלוט-גרוב, וואָס אין אַ טייל פֿון אונדז האָבן
זיי געקומען אונזער קבֿר-הויז און אויפֿגעשטאַנען אונזער אומשולדיקע!
אויך די וועלט פֿון גרוסט-ארץ, און די שטאַט פֿון ירושלים. אויך פֿאַרוואָס און אין
די וועלטער פֿון ישׂראל, גערופֿן, אַלע אויף און אונזער פֿאָלקס!
יזכּור! איר וואָלט אויך געדענקען, אומשולדיקע פֿאַרטרעטן, מוטערס און קינדער, וואָס איר
האָט אויסגעמאָרדעט אונזער הייליקע נשמות, זאָל קומען און פֿון שוועסטער און די קינדער
און פֿאַרברענטע פֿון טרעבלינקע, און אוישוויץ און מיידאַנעק!
צו זאָגן אונדז אונזער שטראָף, אַלע צוזאַמען פֿון פֿאַרנאַנט פֿון חורבן!
די וועלט אונדז די אומשולדיקע געשטאָרבן.
די זון, אויבן די הימלען, וואָס האָט געזען און אונדז די פֿאַרבלייבן געבליבן.
די וועלט האָט די אומגעקומענע, וואָס מיר האָבן געדענקט און צו פֿאַרגעסן אונדז
מיט אייער צוזאַמען.
זאָל די האַרץ פֿאַרשטיין אונזער גרויסער געשריי!
אונזער געשריבענע זאָל אונדז ליבן האַרצן און אייביק, אָמן!

האנדרטה לזכר קדושי הרצה בבית העלמין בחולון

רדאוץ-פרוט

קלמן בר-דוד (בורשטיין)

העיירה רדאוץ נוסדה לפני כמאתיים שנה; היתה עיירה ציורית ושקטה על שפת הנהר פרוט, גובלת עם העיר הבסרבית ליפקאן שמעבר לפרוט, כשגשר ארוך ורחב-ממדים מקשר ביניהן. חיה בשכנות טובה ובידידות עם הכפריים הנוצרים שבסביבה, תוך ניהול קשרי מסחר ועבודה הדוקים אתם.

בזכות שירותי האוטובוסים בין רדאוץ, דאראבאן ודורוהוי וכן בין רדאוץ, סאוון ובוטושאן התפתחו קשרי מסחר, תרבות וחברה.

כמו-כן, נעזרו גם בצי גדול של עגלות וסוסים, שהעבירו סחורות ותוצרת חקלאית בין הערים הללו, ואליהן.

קשר חיצוני נוסף היה לרדאוץ עם העיר שמעבר לפרוט - ליפקאן, אשר בה עברה הרכבת ואליה הביאו סוחרי רדאוץ את התוצרת החקלאית ואת הסחורות אשר רכשו מכפריים שבסביבות העיירה.

עד מלחמת העולם השניה עסקו אנשי רדאוץ רובם ככולם במסחר ובמלאכה והתפרנסו בכבוד, תוך חיי קהילה ערים, עזרה הדדית בין איש לרעהו, ככל שהשיגה ידם.

הפעילות הציונית

הרעיון הציוני שהתחיל להתפשט עוד הרבה זמן לפני מלחה"ע 2, הגיע גם לערי הסביבה וגם לעיירה רדאוץ. כל שליח ארץ-ישראלי או מן המרכז בבוקרשט, שהיה מגיע לדורוהוי או לבוטושאן, הופיע גם ברדאוץ ובה מצא קהל מקשיב וצמא לרעיון הציוני ופעיל בתנועות הציוניות.

שיתוף הפעולה הציוני בין רדאוץ לליפקאן היה חזק ביותר. בכל מופעי התרבות והאסיפות הציוניות שהתקיימו בשתי הערים לקח חלק רוב הציבור היהודי משתי הערים. חילופי מדריכים וחניכים בין הערים היה דבר מובן מאליו.

פעילות ציונית ענפה נעשתה ע"י תנועות הנוער הציוניות מכל גוני הקשת - בית"ר, השומר הצעיר, מכבי, מזרחי - אשר פעלו בעיר עד תחילת מלחמת העולם השניה. אמנם מדי פעם ניסו שלטונות המקום כגון המשטרה או הצבא להפריע לפעילות זו (תוך עלילה על פעילות קומוניסטית, רחמנא ליצלן).

חודשים מספר לפני המלחמה נעצרו כארבעים נערים ונערות, שלדברי השלטונות היוו תא קומוניסטי ונשלחו למחנה ריכוז טארגו ז'יו, שם שהו עד שהצבא הרומני התקדם בשטח הרוסי, ואז נשלחו לגיטו ואפניארקה בטראנסניסטריה. בזמן שהותם בוואפניארקה האכילו אותם עדשים מורעלים ורבים מהם חלו בשיתוק.

בקבוצה זו היה גם יהושע מאירוביץ, שלאחר המלחמה הגיע ארצה, השתלב יפה בארץ והגיע לדרגת פקיד בכיר במשרד התעשיה והמסחר. משה גריסרו היה גם הוא בין העצורים שנשלחו לטארגו ז'יו. אביו, מאיר גריסרו ז"ל נסע אז ליאסי להציל את העצורים, ונהרג ביום הראשון למלחמה, בקרונות הרכבת הידועים לשמצה, שבהם הובילו את היהודים לאחר הפוגרום ביאסי. יהי זכרו ברוך.

משפחות ברדאוץ

בין המשפחות הבולטות מרדאוץ שעזבו את העיירה ועשו חיל במקום אחר, היתה המשפחה של נח טלמציו, בנו של ר' אברהם טלמציו ז"ל, וכן משפחתו של יעקב קוטר, שעברו לגור בבוטושאן והפכו לבעלי אחוזה ושותפים עם יוסיפוביץ' בבית-החרושת הגדול לסוכר; הם עזרו הרבה לאנשי רדאוץ, הן בסיוע כספית והן בשתדלנות אצל המוסדות הרומניים.

בעיירה חיה משפחתו של מרדכי סלומון, ובה כמה בנות ובן בשם מנוליקה, שלמד פואה באוניברסיטת יאסי. דווקא בזמן לימודיו, כשהיה זקוק לתמיכת ההורים ירד מרדכי סלומון מנכסיו ולא יכול היה לתמוך בבנו ולאפשר לו לגמור את לימודיו. אבל מנוליקה סלומון, בהיותו תלמיד חרוץ ומבריק, עבד קשה לפרנסתו, תוך כדי לימודיו והצליח לגמור ולקבל את התואר ד"ר לרפואה והגיע עד לדרגת מנהל בית-החולים היהודי ביאסי, בגיל צעיר מאוד. ביום הראשון של תחילת מלחמת העולם השניה נכנס קצין גרמני לבית-החולים היהודי ושאל מי המנהל. כשמנוליקה סלומון התייצב בפניו, הוציא הגרמני את אקדחו, ירה והרגו במקום. יהי זכרו ברוך.

היו ברדאוץ שני אחים: נח ומשה וייסמן. הילדים של נח עלו ארצה לאחר המלחמה. למשה היה בן, יצחק, שלמד רפואה בפאריס. משה וייסמן, שהיה אדם עשיר ברדאוץ, נפטר בטרנסניסטריה מרעב.

והיתה משפחת יעקב זילברמן, תלמיד-חכם, שהיו לו שתי בנות ובן, מאיר זילברמן, שהיה פעיל בתנועת הנוער הציונית ועלה ארצה בשנות השלושים. הגיע לעמדה בכירה בהסתדרות. הוא נפטר לפני כעשר שנים.

משפחת מימון: ראש המשפחה, נתנאל ז"ל היה סוחר מצליח, גידל שלושה בנים ושתי בנות. בנו הבכור איתמר עלה ארצה בשנות השלושים ועשה חיל. בתו אתל התחתנה עם רופא מבסרביה ששמו היה ד"ר שוט. הוא היה רופא העיר רדאוץ. בתו נמצאת כעת בארץ וגם היא רופאה.

שמחה זילברשטיין היה עסקן ציבורי ברדאוץ. היו לו בן ובת. הבן אברהמי זילברשטיין נשלח בזמנו עם הצעירים לוואפניארקה. עם שובו לרומניה הגיע לדרגת שר הספורט בזמנה של אנה פאוקר. הוא נמצא כעת בארץ.

בין האנשים שהשאירו את רישומם על העיירה היה המורה דוד אידלמן, שלימד בבית-הספר היהודי - עברית, תנ"ך, חומש ורש"י, וגם שירים עבריים וציוניים; איתו חגגו את חג ל"ג בעומר בטיול בשדה ואת ט"ו בשבט בנטיעות. הוא הקים דורות של תלמידים, שרבים ודאי עוד זוכרים אותו. עם כיבוש בסרביה ע"י הרוסים הוא נמצא במקרה בליפקאן ולא יכול היה לחזור משם. אשתו ובתו שושנה נשארו ברדאוץ, הוגלו יחד עם בני העיירה לטראנסניסטריה ונפגשו עם האב רק לאחר המלחמה. הם עלו ארצה והתיישבו בעפולה; בתם שושנה נמצאת כעת ברמת-גן, פקידה במועצת פועלי רמת-גן. הבן אהרון ממשיך לגור בעפולה.

מורה אחר, שהעשיר הרבה תלמידים בידע רחב, היה המורה משה לדר. היה מורה מיוחד במינו. הגיע לרדאוץ כפליט מרוסיה, התחתן עם בת המקום והוליד שתי בנות. לאחר כמה שנים נפטר ממחלה ממארת. כל העיירה התאבלה עליו עם מותו. אשר לבנותיו - נדמה לי שעלו ארצה.

לאחר שרוב בני הרב בורשטיין עלו ארצה, נשאר ברדאוץ בנו החורג מיכאל בראונשטיין, שהנהיג את תנועת השומר הצעיר במקום, עד שגם הוא עלה ארצה בשנת 1938, התיישב בחיפה, עסק במסחר ועזר בקליטת העליה בשנות ה-50. בתו, ד"ר רחל מעיין עושה חיל במחקר מדעי בכימיה ופיזיקה. גרה בפתח-תקוה. בניה משרתים כקצינים בצה"ל.

משפחת יצחק רדיאנו עלתה בזמנה ארצה. הבן חיים רדיאנו למד בארץ והוא כעת רופא אף-אוזן-גרון בבית-החולים איכילוב בתל-אביב.

היתה ברדאוץ משפחה מכובדת בשם באומן, שעלו ארצה. הבן ישראל באומן שימש בתפקיד בכיר בבנק לאומי, כעת עצמאי.

חיים מוסקוביץ' היה סוחר תבואה ברדאוץ. בנו הרש היה חבר במכבי ליפקאן ושחקן כדורגל במכבי. אצל משפחת מוסקוביץ' היה טלפון בבית, דבר נדיר באותם ימים. הבנים נשלחו לטראנסניסטריה ונרצחו שם. הבנות שרה ופאני חזרו לדורוהוי. משפחת גריסארו עלתה ארצה: משה ושמואל ואמם. אביהם, מאיר גריסרו ז"ל נרצח, כפי שציינתי, ביאסי ביום הראשון של המלחמה.

היתה ברדאוץ משפחה ידועה: הרש ולייב לרנר, סוחרי תבואה אמידים. לייב לרנר יחד עם יצחק טלמצ'ו ניהלו את הקהילה. הם עלו ארצה בשנות ה–50. להרש לרנר יש שתי בנות: בטי, הגרה בחולון, ופאולינה, הנשואה לשמואל גריסארו, בנס ציונה. לייב לרנר היה ידוע מאד בפעילות גמילות חסד ועזרה לזולת.

משפחת לינדבאום: הבן מקס נמצא בארץ.

משפחת וקסלר: האב נספה בטראנסניסטריה. הבן ליוויו ואחותו נמצאים עם אמם בארץ.

משפחת קרובליט עם בתם גיטל כץ ועם שתי נכדות – נספו בטראנסניסטריה.

משפחת רוזן היתה משפחה ענפה ומכובדת. הירש רוזן נספה בטראנסניסטריה, אשתו מריקה עם בתם ובנם עלו ארצה. יעקב רוזן גר כעת בתל-אביב.

משפחת שלמה שוורץ ובנם אידל ובתם עלו לאחרונה ארצה.

בין היתומים שעלו מטרנסניסטריה עם עליית הנוער היו ילדי משפחת חיים מאירוביץ', לאחר שהוא ואשתו נספו בטרנסניסטריה: אברהם, מנחם, ישראל ואחותם סימה.

בין המשפחות שניצלו והצליחו להגיע ארצה בשלמותן מהמלחמה היתה משפחת חיים ברוך גולדשטיין וזהו סיפור הצלחה מיוחד במינו: עת חזרנו מקריובה לדורוהוי, נשלח חיים ברוך גולדשטיין עם עוד הרבה יהודים לעבוד בבסרביה ואילו אשתו נסיה נשלחה לטראנסניסטריה עם יתר אנשי העיירה ועם כל ילדיה שהיו אז קטנים מאוד. מאחר וידעה רוסית, שוטטה בכפרים ועשתה עבודות סריגה לגויים ופרנסה את עצמה וילדיה בכבוד. היא הצליחה לחזור עם הילדים לדורוהוי ולהתאחד עם בעלה. עם תחילת גל העליה מרומניה הגיעו ארצה וכולם הסתדרו יפה בארץ.

זכורה לי אלמנה בשם ביילה דאיסרקיס שהיתה גרה ע"י הגשר שבדרך לבית-הספר ותמיד כשעברנו על יד ביתה, היינו שותים אצלה מים ואוכלים פירות. עד כמה שזכור לי יש לה בן ושמו איסר, הנמצא כעת בחיפה.

ישראל רוזן היה חבר במכבי וגם שיחק כדורגל יחד עם הרש מוסקוביץ'. נמצא כעת בארץ.

משפחת אייזיק סלומון: בנותיו נמצאות כעת בארץ.

משפחת טייבל ופישל רוזן, היום סוחרי בדים מכובדים. טייבל עלה אחרי המלחמה ואילו פישל ואשתו חוה נספו בטראנסניסטריה. בתם נמצאת בארץ.

הגב' רויזה אטרוביץ, בעלת חנות לבדים עשירה מאוד ועושה צדקה וחסד, נספתה בטראנסניסטריה.

ולוול שוורץ, סוחר בדים ותלמיד חכם ויודע ספר נספה בדרך בזמן הגירוש לטראנסטניסטריה יחד עם אשתו.

משפחת בולגאץ: חלק מבני המשפחה נמצאים בארץ.

הרש בקלו, בעל מאפיה. בניו עלו ארצה, חוץ מבנו יעקב, שלא ידוע מה עלה בגורלו בזמן המלחמה.

משפחת כאחל, בעלת האכסניה היחידה ברדאוץ עלו ארצה; הבת לורה והבן.

משפחת שלום מוסקוביץ', בעל חנות לחומרי בנין עלו ארצה: הבת ברכה נמצאת בקיבוץ חוליות, הבנים גרשון וברל ואמם גרים בתל-אביב.

חיי התרבות והדת, מנהיגים ופעילים

לקהילה היה ועד פעיל מאוד, שבראשו עמד תחילה ר' אברהם טלמצ'ו, שהיה מייסד שושלת טלמצ'ו בעיירה - אביהם של יצחק, נח ודוד, ושתי בנותיו. עם פטירתו בשיבה טובה ירש את מקומו בהנהגת הקהילה, בנו יצחק טלמצ'ו.

בשנת 1926 הונחה אבן הפינה לבית-הספר היהודי ברדאוץ. הוא שימש לא רק את התלמידים היהודים בעיירה, אלא את האוכלוסיה היהודית כולה. היה בו אולם גדול שנערכו בו פעילויות תרבותיות שונות ושמחות משפחתיות כגון חתונות ובריתות. היה בו גם מרתף, שבו היו אופים מצות לפסח עבור כל הקהילה.

בעיירה היו חמישה בתי-כנסת, שבהם התפללו במשך כל השבוע ובשבתות התקיימו בהם גם פעילויות תרבות שונות, אסיפות ציונות ושיעורי תורה;

בראש כל הפעילות הדתית, מוסדות הדת והתרבות ופיקוח על תלמודי התורה, העזרה הסוציאלית והפעילות הציונית, עמד רב המקום, הרב דוד בורשטיין ז"ל, שהגיע מרוסיה לרומניה ונקלט ע"י דודו, הרב חיים חכם מדראבאני. גם בן-דודו של הרב בורשטיין, הרב שכטר, רבה הראשי של דורוהוי, הובא ע"י הרב חכם. ברוב ענוותו הוא תמיד היה אומר, שהרב בורשטיין יודע ללמוד יותר טוב ממנו ואילו הרב שכטר מדורוהוי יודע תורה יותר טוב ממנו.

הרב דוד בורשטיין היה תלמידו של החפץ-חיים ז"ל מישיבת רדין בליטא. הוא הנהיג את הקהילה לפי הדפוסים שלמד אצל החפץ-חיים - בנעימות ובנחת ותוך כדי הקשבה לצרכי הקהילה, בעניינים אישיים, כלכליים ותרבותיים. הוא לא רק הקשיב, אלא גם עזר עזרה ממשית לכל מי שפנה אליו בעניין כלשהו. הוא לא חיכה שיפנו אליו, אלא מצא בעצמו את בעלי הבעיות ועזר ככל שניתן, ובמיוחד לפני מלחמה"ע השניה, בעת שהעיר ליפקאן נותקה מרדאוץ ע"י הכיבוש הרוסי, ואנשים רבים איבדו את מקור פרנסתם, והיה צורך דחוף לדאוג ולעזור כדי להשיג מקורות הכנסה אחרים לאנשים אלה.

זכור לי מקרה מיוחד מאותם הימים: ביום הראשון של הכיבוש הרוסי את בסרביה, פנתה יתומה מרדאוץ אל הרב בורשטיין בבכי קורע לב, וסיפרה שהתארשה לבחור מליפקאן והם עמדו להתחתן. היא מסרה לידו נדוניה בסך - 20,000 ליי, שהיו כל חסכונותיה. הבחור לא הסכים לבוא לגור ברדאוץ ואותה הוא לא רצה לקחת לליפקאן, והנה הגבולות עומדים להסגר וכל כספה יירד לטמיון.

הרב הרגיע אותה ואמר לה שינסה לעבור לליפקאן, (למרות הסיכון שבדבר, שלא יורשה לחזור), ייפגש עם הבחור ויבקש ממנו את החזרת הכסף. הוא אכן נסע לליפקאן, נפגש עם הבחור וקיבל ממנו את הכסף. תוך סכנת נפשות חזר הרב עם הכסף ומסרו ליתומה וגם עזר להשיאה לבחור אחר.

נוראשי הקהילה ברדאוץ. מימין לשמאל: ר' לייב לרנר, הרב דוד בורשטיין, ר' יצחק טלמצ'ו

הפגנה ציונית

להלן מכתב שכתב אליעזר בורשטיין, בן הרב:

"את הדחיפה לציונות אמיתית קיבלתי בהיותי בן תשע בלבד. את יום ההפגנה הציונית הגדולה לא אשכח לעולם: היה זה יום הכרזת בלפור. ההפגנה התחילה ביער שליד ליפקאן. לרדאוץ הגיעו המפגינים, כשדגל כחול-לבן בידיהם, תוך שירה - ביידיש ובעברית.

אנו צעדנו לקראתם וגם בידינו דגלים. נפגשנו והתנשקנו, כשברכות ואיחולי "יחי החופש" נישאים באוויר.

אבי, הרב בורשטיין בירך בשם תנועת המזרחי בה היה חבר פעיל. למחרת כולם התפזרו ומפאת קשיי הפרנסה בגלות שכחו את כל השמחה מאתמול ובינתיים הגיעו אלינו שמועות על פרעות שערבים עכרו ביהודי חברון. אמרתי לעצמי שלא הפגנות ושירים צריך, אלא לקום ולעלות ארצה. כשהגעתי לגיל 18 קמתי וקיימתי בגופי את חובת העליה ובניית הארץ".

תפילת הגשם

ברצוני להזכיר מקרה אחר, המעיד על שיתוף הפעולה בין היהודים לשכניהם הנוצרים: באחת השנים לפני המלחמה היתה בצורת קשה ברומניה והמצב היה חמור מאוד. ראש העיר דאז, שטיביאנו, שהיה אוהד יהודים, פנה אל הרב בורשטיין, שיערוך תפילה להורדת גשמים. הרב פנה בפניה נרגשת אל כל-בתי הכנסת ואל הקהילה היהודית לעלות לבית-הקברות היהודי, להתפלל על קברי הצדיקים הטמונים ברדאוץ שיתפללו לפני הקב"ה להורדת גשמים.

כל הציבור היהודי, גברים נשים וטף נענו לקריאה ועלו לבית-הקברות ביום חמישי של אותו שבוע. כולם אמרו פרקי תהילים ותפילה מיוחדת להורדת גשמים. יש לציין שאותו יום היה יום יפה ולא ניכרו שום סימני עננים או סימן לגשם, והנה רק גמרו להתפלל ועמדו להתפזר הביתה, התקדרו השמים והתחיל לרדת גשם חזק, שזה זמן רב לא היה כמוהו. מיותר לציין שמקרה זה הביא לכיבוד היהודים ע"י שכניהם הגויים.

מכתבו של ראש העיר, מר שטביאנו, ששלח לרב בורשטיין היה שמור אצלו הרבה זמן, עד שאבד עם הפינוי מהעיר.

מימין לשמאל, שורה קדמית: אברהם סוקוריאנו, יואל דרבניאנו, המדריך מאיר זילברמן, האחרונים - לא מזוהים)
שורה אחורית: ברוך סגל, אנצ'ל ברונשטיין, יעקב באקאל, שמעון מימון, שמואל בורשטיין

גנו של החייט

כידוע, רוב יהודי רומניה היו חסידים, שנהגו לנסוע לרבי שלהם לקבל את ברכתו. וגם הרבה רביים ואדמו"רים הגיעו לעיירה, ערכו סעודות עם כל הגינונים. אין לתאר את השמחה וההתרגשות ששרה בעיירה בעת ביקור הרבי הנערץ. בין הרביים שבאו לעיירה היה הרב יחפוף מבוטושאן, שהיה מתארח אצל משפחת מאיר גריסו. היה בא גם הרב אנוך זילברפארב מבוטושאן, שהיה מהתארח אצל הרב בורשטיין. רביים אחרים התארחו אצל ר' אברהם סגל ז"ל. ר' אברהם סגל היה יהודי מיוחד במינו. היה חייט, תלמיד-חכם, חזן וקורא בתורה באחד מבתי-הכנסת. כחייט תפר חליפות וכל העיר ידעה שהוא מחזיר למזמין את שאריות הבד שמסר. נוסף לזה, היתה לו גינה עם עצי תפוח וגדר גבוהה מסביב. אבל דווקא תפוחים אלה מצאו חן בעיני ילדי העיירה, שנהגו לטפס על הגדר הגבוהה כדי לקטוף תפוחים בגנו של החייט. קרה לא פעם שילד שטיפס על הגדר של ר' אברהם קרע את מכנסיו ואז פנו לר' אברהם שיתקן להם את המכנסיים מבלי שהוריהם ידעו, הוא תיקן להם, אבל הזהירם לבל יבואו יותר לגן שלו, אחרת יספר להוריהם.

לסיום

אלה מקצת האנשים מבני רדאוץ שאני זוכר. אני בטוח שיש עוד הרבה אנשים שהיו ראויים להזכר כאן, הן בזכות פעילותם הציבורית והחברתית והן כאנשי רדאוץ גרידא. אני מבקש את סליחתם ואת סליחת בני משפחתם. פשוט לא זכרתי אותם.

כותב שורות אלה, קלמן בר-דוד (בורשטיין), הנני בנו של הרב דוד בנרשטיין זצ"ל. הגעתי ארצה באוניית המעפילים "מקס נורדאו 1946", אחרי הכשרה שעשיתי כשנה בבוקרשט במסגרת תנועת "בני עקיבא". כעולה חדש הייתי זמן-מה בקיבוץ ולאחר מכן התגייסתי ל"הגנה" בגבעת-שמואל ועם הקמת המדינה התגייסתי לצה"ל, שרתתי ביחידות קרביות בעמק בית שאן ובקיבוצים בסביבה, בחטיבה 7 ובמילואים.

עם שחרורי מהצבא עבדתי בכל מיני עבודות מזדמנות, עד שפניתי לעבודה בנקאית, גמרתי לימודי דיפלומה בבנקאות. בצד עבודתי עסקתי בפעילות ציבורית ואני עוסק בכך גם היום.

כעת אני פנסיונר ומקווה לראות נחת עם בנותי, בעליהן ונכדי.

הקהל בטקס הנחת אבן-הפינה לבית-הספר היהודי ברדאוץ (1914

ר׳ אברהם טלמצ׳ו, ראש שבט טלמצ׳ו ברדאוץ

עו״ד ישראל טלמון (טלמצ׳ו)

עיירה נידחת

קטנה היתה עיירתנו רדאוץ, אבל לא רק בכך הצטיינה; נידחת היתה וזרוקה, אי-שם בחלק הצפוני ביותר של מולדובה, נידחת וגם עניה. כ-200 משפחות יהודיות התגוררו בה, רובם עניים מרודים, סוחרים קטנים ובעלי מלאכה, ששירתו אוכלוסיה נוצרית של הכפרים בסביבה. שמות משפחה כמעט ולא היה להם, ליד שמם הפרטי ציינו את מקצועם.

סבי מצד אבא, יצחק טלמצ׳ו, היה אברהם טלמצ׳ו, ומצד אמא אסתר, היה סבי מרדכי קליינרמן - שניהם באו מרוסיה. סבא אברהם, בסביבת שנת 1870 וסבי מרדכי, כ-20 שנה מאוחר יותר.

סבי אברהם הצטיין במרצו וחוכמתו והוא נהיה ראש הקהילה. לאחר שהנהיג בעיירה את חברת ״ביקור-חולים״ דאג גם להבאת רופא ורב למקום.

חייו של סבא אברהם היו קשים. היה עליו לגדל הרבה ילדים, כשפרנסתו היא מתן שירותים לפריץ הגוי, שליט הסביבה. ילדיו גדלו ועזבו את העיירה, פרט לאבי. אבי ירש את תפקיד ראש הקהילה, והודות לנדבנותם של משפחת יוספוביץ׳ וכן אחיו נח טלמצ׳ו ואחרים, בנה את בית-הספר היהודי, שהפך גם למרכז הקהילתי - בו נערכו חתונות ובו הוצגו הצגות, אם כי מעטות.

הקשר בין אנשי העיירה היה חזק ובבוא החגים, דוגמת פסח, דאגו העשירים יותר לחלק מצות לנזקקים. כל זאת, בהנהגת רב העיירה, הרב בורשטיין ועזרו על ידו המשפחות לרנר, לינדנבאום וגריסארו. הצעירים למדו בבית-הספר העממי ומי שחלם מעבר לזה, המשמעות היתה ללמוד מחוץ לעיירה, ורק מתי מעט יכלו להרשות זאת לעצמם.

בעיירה שלטו כ-7-8 משפחות נוצריות: משפחת הרוקח, משפחת מורים בבית-הספר, הכומר, משפחתו של איש המשטרה ואחרים. אומנם הם לא אהבו את היהודים, אבל לא שררה בעיירה אנטישמיות מעבר ל״מקובל״. בקיצור, היתה זו עיירה יהודית טיפוסית מסוג זה, שרק שלום עליכם ידע לתארה בצבעוניות ובעסיסיות רבה. ואם כל צרות הקיום היום-יומיות לא היה די בהם, פרצה מלחמת העולם השניה, ותושבי העיירה נאלצו לעזוב את בתיהם בן-יום ויצאו אל דרך היסורים, למחנות. למרות שלאבי היתה אפשרות להישאר בתחום רומניה, הוא בחר, כראש הקהילה, לצאת עם האנשים וכך גלתה משפחתנו לטראנסניסטריה, שם ניספו יותר מ-80% מבני רדאוץ.

דרך אנוש היא להתגעגע למקום הולדתך - לעיירה שלנו. אבל במבט לאחור, אין למה להתגעגע, כי רק עוני, מצוקה ויסורים היו מנת חלקנו. והרי לנו מסקנה ציונית נוספת: מקומנו כאן.

שושנה בן אהרון
(בלומה, בת דוד אידלמן)

רדאוץ-פרוט – נוסטלגיה וצער
(רשמי סיור)

בשנת 1988 נסענו, אני ובעלי המנוח, לרומניה. לאחר שהות של שלושה שבועות באולנשט, שכרנו מכונית ונסענו לבקר במקומות שונים, כאשר היעד העיקרי הוא הנקודה הצפונית ברומניה - רדאוץ-פרוט, מקום הולדתי ומקום מגורי משפחתי לפני מלחמת העולם השניה.

ילדות בת שבע שנים בלבד

את רדאוץ עזבתי בשנת 1940, בהיותי בת 7. שנות חיי ברדאוץ היו השנים היפות ביותר של חיי הילדות הקצרים שלי. אבי, דוד אידלמן ז"ל, היה המורה לעברית ברדאוץ לפני מלחמת העולם השניה. בחודש יוני 1940 כבשו הרוסים את בסרביה. הגשר היפה והלבן מעל הפרוט הפך להיות הגבול שבין רוסיה לרומניה. את הגשר זכרתי במיוחד. דרכו עברנו פעמים רבות לליפקאן, בה גרה משפחת אמי. באותה שבת של חודש יוני 1940 (לא זכור לי התאריך המדוייק), יום קיץ יפה, עברנו אבי, אמי, אחי ואני לליפקאן, דרך הגשר הזה, בפעם האחרונה.

בני המשפחה בליפקאן החליטו שאנו לא חוזרים לרדאוץ. ביום רביעי של אותו השבוע נפתח הגבול לשעות אחדות. אבא הלך לרדאוץ כדי להעביר את המטלטלין שלנו לליפקאן. בהגיעו לשם הוא נעצר ונאשם בניהול תעמולה וריגול לטובת הרוסים. הוא עונה בצורה קשה מאוד ולבסוף נשפט לשנת מאסר בפועל. היה לו ה"כבוד" להיות אסיר פוליטי יחד עם אנא פאוקר וגיורגה גיורגיו-דז', מנהיגי השלטון הקומוניסטי אחרי המלחמה. הם ישבו בבית הסוהר "דופטנה". בשנת 1940 היתה רעידת אדמה חזקה מאוד ובית הסוהר נהרס כליל. אבא הצליח להשאר בחיים וללא פגע. עם תום שנת המאסר הוא גורש לטראנסניסטריה. אנו בליפקאן, לא ידענו דבר על גורלו של אבא. כאילו האדמה בלעה אותו.

נשארנו בליפקאן חסרי כל, בלי בית, בלי בגדים או כסף, בלי פרנסה ובלי אבא. חיינו מחסדיהם הטובים והמסורים של בני המשפחה שלנו. הבטחון העצמי אבד לנו. אמא היתה אומללה מאוד. כתבה מכתבים לאנשי הצמרת הרוסית ורק כעבור חצי שנה ענו לאמא על פניותיה והודיעו לה על קורות אבא. כמו כן קיבלנו גלויה כתובה בידי אבא.

הייתי בת שבע כאשר נותקתי מן הסביבה הפיזית והחברתית שלי. את השנה הראשונה של לימודי בבית-הספר בליפקאן עשיתי בחברת ילדים בלתי מוכרים לי, גויים, עם סממנים בולטים של אנטישמיות. "למזלי" הייתי חולה פעמים רבות והחסרתי ימים רבים מבית-הספר. היתה זו שנת הסבל הפרטית שלי ושל משפחתי. הכל סביבנו התנהל בצורה רגילה פחות או יותר, כמובן תחת שלטון הרוסים ולא הרומנים.

טראנסניסטריה – מאבק להשרדות

בהיותי בת שמונה נשלל ממני החופש ונשללה ממני הילדות. גורשנו לטראנסניסטריה והחל מאבקנו להשרדות. עשרות קילומטרים הלכנו ברגל לכיוון בלתי ידוע. בדרך נפלו מתים רבים. הז'נדארמים הרומנים היכו והשפילו את הזקנים והחלשים, גזרו את זקניהם ופיאותיהם של יהודים דתיים, קרעו את הטליתות והתפילין. ראיתי את הבעת פניהם של הנפגעים, ראיתי את התחינה והסבל בעיניהם.

הייתי בין אלה שהתגרדו מאלפי הכינים שהשתלטו של בגדינו ואכלו את בשרנו, עברתי מחלות ילדים וסבלתי קשות מדיזנטריה, בטני היתה נפוחה מתת-תזונה, לא יכולתי לעמוד על הרגליים; הייתי ילדה בת שמונה שזחלה על ארבע. אמי נשכה ע"י כלבים ופיתחה פצעים מוגלתיים, מצב בריאותה היה ממש קריטי. אחי אהרון החזיק מעמד בצורה טובה יותר. הוא התחיל לפקוד את בתי הגויים ולבקש אוכל עבורו ועבורנו. לא פעם סיכן את חייו כאשר ברח מהמחנה.

שלוש שנות גיהנום עברו עלינו. בשנים האלה הפכתי לאדם מבוגר. הלך מחשבתי לא היה כשל ילדה בת שמונה. לא חשבתי על צעצועים, חשבתי על אוכל. הדאגה, הפחד והמחסור חיזקו אותי. הארועים המזעזעים שהייתי עדה להם השתלטו על מחשבותי. הרגשתי כאדם מבוגר. רציתי לחיות.

בקוזמיניץ נודע לנו שאבא חי. קיבלנו ממנו דרישת שלום. אנשי המחנה שלנו שנלקחו לעבודה בטולצ'ין פגשו שם את אבא. אבא חזר לרומניה עם הרומנים ואנחנו – אמי, אחי ואני – חזרנו באיחור של חודשים אחדים לליפקאן – שהיתה שייכת עכשיו לרוסיה. כשנודע לאבי שאנו חיים ונמצאים בליפקאן, דאג לשלוח עגלון עם עגלה ואישור מיוחד עבורנו לחזור לרומניה. המשפחה התאחדה וגרנו בדאראבאן. גם שם לימד אבא עברית. בשנים 1944–1946 בדאראבאן היה אבא קומוניסט, אך די מהר התפכח מאידיאולוגיה זו והפך לציוני, ממקימי תנועת הבונים. גרנו באותה תקופה בדורוהוי. אחי אהרון עלה לארץ-ישראל בשנת 1946 בכוחות עצמו, ואנו עלינו בעקבותיו. כדי להשלים את התקופה האומללה בגולה, התעכבנו עוד שבעה חודשים בקפריסין, לפני שהגענו לארץ. בארץ החלו חיים חדשים. הורי זכו לראות אותנו מקימים משפחות, מתקדמים ומצליחים בעבודה. הם אף זכו לראות נכדים ונינים. אבי נפטר ב–5.4.91, בגיל 89.

ביקור מאכזב

התחלנו את הסיור מבוקרשט לגאלאץ. המשכנו ליאסי וביום השלישי יצאנו לרדאוץ. נסענו בצד המזרחי של רומניה לאורך הפרוט. מיאסי הגענו לשטפנשט והמשכנו למנוטיאסה. משם לרדאוץ אין כביש. עברנו כברת דרך של כ–35 ק"מ ממש בסכנת נפשות. ירד גשם. הדרך היתה בוצית, מלאה מהמורות ואבנים בולטות, נכנסנו לשלוליות מים שלא ידענו את עומקן, נפש חיה לא ראינו בסביבה. כאשר הגענו לדרך סלולה הרגשנו רווחה ושחרור ממתח. לא ידענו שהגענו לרדאוץ כי לא היה שם שלט המצביע על שם הישוב.

התושבים הבודדים שראו אותנו ואת מספר הרישוי של האוטו, התקהלו סביבנו וגילו סקרנות. התחלתי לשאול שאלות בהתרגשות בולטת. רק אחד או שניים זכרו את שמות המשפחה של היהודים. רציתי לראות את הגשר הלבן ולהתרחץ בפרוט. ניסיתי להזכר בשמות המשפחה של היהודים ופתאום נזכרתי בדודל שוחט, שפרטים נוספים על משפחתו שמעתי בארץ. עבדתי עם אליעזר באותו מקום עבודה. נזכרתי בתבל, פישל ושרה רויזן, שהיו מבאי ביתנו. נזכרתי במשפחת רדיאנו. אני וחיים רדיאנו נולדנו באותו החודש ובאותה השנה. נזכרתי בשכנים שלנו, ינקו אקירי (אקרמן) ואשתו טובע די גראבע (טובה השמנה) נזכרתי שילדיו של ישראל מוסקוביץ' לימדו אותי לבטא את האות "ק".

רדאוץ היא היום תחנת גבול עם הרוסים. הישוב לא התפתח וגם הישן הוא ללא היכר. ביקרתי בבית שבו גרנו לפני המלחמה. ראיתי את המרתף, סיירתי בתוך הבית, נדמה היה לי שראיתי אדנית קטנה שלנו מלפני המלחמה. יצאנו לחצר, נזכרתי בחייל הרומני-יהודי שאיבד את עצמו לדעת באותה החצר.

לא ראיתי את הגשר הלבן, לא ראיתי את זרימת מי הפרוט הכחולים, לא ראיתי את האבנים העגולות הקטנטנות, המשתקפות מבעד למים הצלולים. בחורה צעירה, שהיתה מיודדת עם קצין התחנה, השיגה עבורנו אישור לצלם את שברי הגשר והצמחיה הפראית הגבוהה שצמחה במקום.

רדאוץ נשארה פרימיטיבית וחיים בה כפי שחיו לפני 50 שנה. הרגשתי אכזבה גדולה ומרה. ניסיתי שוב ושוב להזכר, אך רק צללים ורוחות עברו במחשבותי. עזבנו את רדאוץ והצללים נמוגו.

הגענו לדאראבאן. שם רואים ישן לצד חדש. בניינים רבי-קומות נבנו, נסללו שם מדרכות יפות וכן מטפחים גינות נוי במרכז העיר. חיפשתי את הווילה של משפחת זאיץ. גרנו בה תקופה מסויימת, לאחר שחזרנו מטראנסניסטריה. הצעירים לא זכרו את המשפחה הרומנית העשירה, שנאלצה לעזוב את רומניה בעקבות עליית המפלגה הקומוניסטית לשלטון. בחור צעיר רץ לשאול את סבתו. בזכות הדרכתה הגענו למקום, שלפני 40 שנה היה שם גן פורח ובו עצי פרי שונים. היום רואים שדה תירס רחב במקום הגן הפורח, הווילה הפכה להיות מחסן ולידו נבנה בית חדש ומודרני.

חזרנו לבוקרשט דרך סוצ'אבה ופוקשאן.

משפחת אידלמן, רדאוץ, 1938

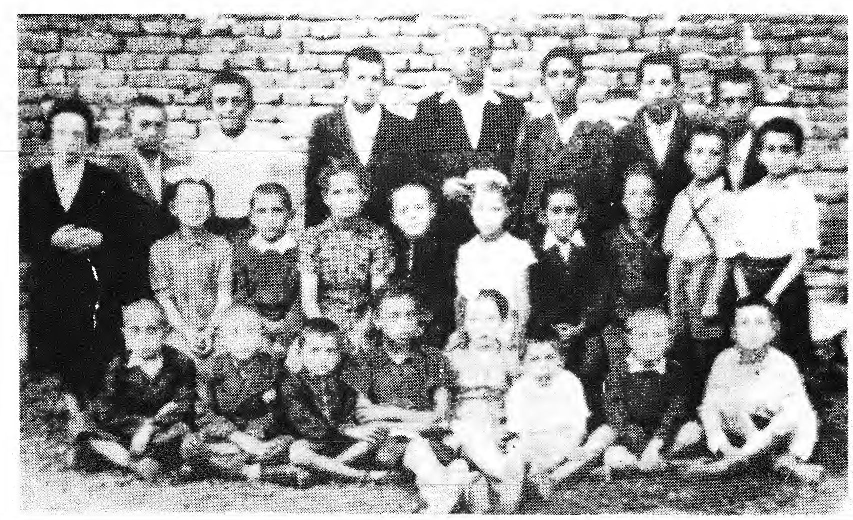
דאראבאן, 1988. רחוב החנויות
נשאר כפי שהיה לפני 50 שנה

הווילה של משפחת זאיץ בדאראבאן.
עכשיו - ספק מחסן, ספק חורבה

המורה אידלמן עם כיתת תלמידיו ברדאוץ. מימין לשמאל, שורה קדמית: קלמן בורשטיין, משה רדיאנו, סרל רויזן, משה גריסרו, סימה מאירוביץ׳, אהרן אידלמן, אברהם רויזן.
שורה אמצעית: לא מזוהה, לא מזוהה, רייזה מוסקוביץ׳, המורה אידלמן בטי לרנר - כעת פיטארו, שלמה אהרונוביץ׳, גרשון מוסקוביץ׳.
בשורה העליונה: רביעי מימין - פנחס בולבץ. היתר לא מזוהים

המורה אידלמן עם קבוצת תלמידים, דאראבאן, 1945

הרב נחמיה ראטה

הרב דוד בורשטיין

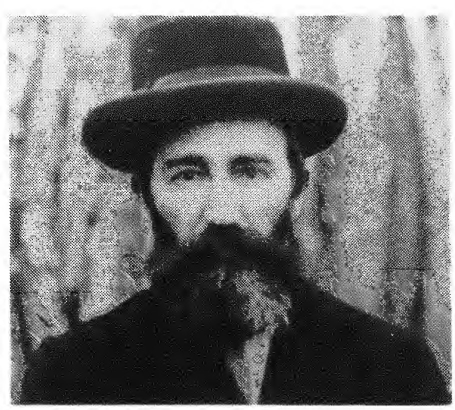
נולד בשנת תרמ"ג (1883) בעיר סנדיקוב, אוקראינה, מגזע הגאון הט"ז זצ"ל, שעל שמו נקרא מילדותו. הצטיין בכשרונותיו המזהירים ובחיוניותו המופלאה. בשחר נעוריו גלה למקום תורה לראדין, שם יצק מים שש שנים על ידי מרן בעל החפץ חיים זצ"ל אשר חיבבו והעריכו מאוד. נחשב לאחד התלמידים המצטיינים. לאחר מכן הסתופף בצלו של האדמו"ר הזקן מצ'ורטקוב, ר' דוד משה פרידמן זצ"ל וספג מתורת החסידות. בשל הרדיפות והגזירות ברוסיה עבר לרומניה, לדודו הרב הגאון ר' חיים חכם זצ"ל מדאראבאן, הוסמך על ידו להוראה וכן מגדולי התורה אשר ברומניה.

בשנות העשרים לחייו נתקבל לרב בעיר רדאוץ והנהיג את עדתו כארבעים שנה. עוד מצעירותו הצטרף לתנועת "המזרחי" והיה בין ראשוני עסקניה ברומניה. עבר בתפוצות ישראל ועשה נפשות לרעיון הציוני-דתי. השתתף כציר בכל ועידות "המזרחי" ברומניה. התפרסם כאחת הדמויות המרכזיות של נאמני התנועה. הוא היה נאה דורש ונאה מקיים.

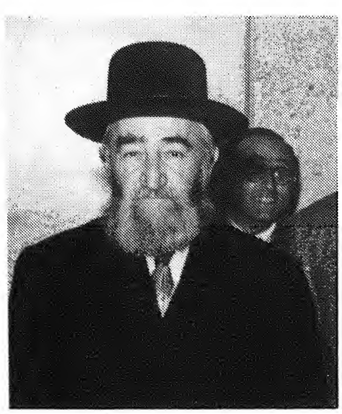
עוד בשנת 1932 שלח שניים מבניו ובת לארץ-ישראל. הוא עצמו עלה לארץ בביקורו הראשון בשנת 1936 וחזר לעירו כדי להעלות את כל בני משפחתו. אבל בינתיים פרצה מלחמת העולם השניה והוא, יחד עם כל בני קהילתו הוגלו למחנה ריכוז. גם שם התמסר להצלת נפשות ורבים ניצלו בעזרתו ובעצתו. עם גמר המלחמה החביא, תוך סכנת נפש, הרבה ילדים יתומים ופרנסם עד שהצליח להעלותם ארצה.

בשנת 1947 עלה לארץ עם שארית משפחתו והתקבל לרב ושוחט בקרית-ישראל, גבעת-שמואל. כאן הרביץ תורה ברבים וכנואם בחסד השפיע הרבה על הנוער לקרבם ליהדות, ולמרות שהוא בעצמו חי בצמצום, היה רודף צדקה למעלה מכוחותיו. ביחוד עסק בגמילות חסדים, וכל ההלוואות אשר ניתנו מקופת הגמ"ח אשר יסד, היו מכספו. עם השתקעו בקרית-ישראל, הוקם ביוזמתו בית-הכנסת ע"ש הרב מוהרי"ל צירלסון זצ"ל, רבה של קישינב, שנמנה על מקורביו וידידיו ובניו למדו בישיבתו. במסירות נפש הציל ספרי תורה מידי הצוררים ומסרם לבית-הכנסת הנ"ל. ביתו בארץ ובגולה היה בית ועד לנאמני המזרחי. בדרך זו חינך את בניו שכולם הם מנאמני התנועה וממשיכים בדרכו.

"הצופה", 16.3.61

הרב דוד בורשטיין ברדאוץ (1933)

הרב בורשטיין, בישראל

הרב בורשטיין ובניו

בין המנהיגים הבולטים של העיר היה הרב דוד בורשטיין ז"ל, שיחד עם בניו הוביל את הפעילות הציונית בעיר. בניו מרדכי ושמואל ז"ל, שהיו חברי המרכז של תנועת השומר הצעיר בבוקרשט, ואליעזר בורשטיין יבדל"א, היו חברי מרכז בית"ר בבוקרשט עד שנת 1933, כשעלו ארצה.

מרדכי ז"ל התיישב בחדרה ועזר בקליטת עולים חדשים שבאו ארצה לאחר המלחמה.

שמואל בורשטיין (בנו של דוד בורשטיין) הגיע ארצה והמשיך בפעילותו הציונית והציבורית. הוא עבד בקופת חולים והגיע לדרגת סגן מנהל מחוז דן; בעבודתו זו עזר בקליטת עולים חדשים שהצליחו לעלות אחרי המלחמה וכן הגיש עזרה בטיפול רפואי ככל שניתן לעשות.

אליעזר בורשטיין – עד עלייתו ארצה עבד בכל מיני עבודות עד שהגיע לעבודה בהסתדרות. גם הוא עזר מאוד בקליטת העליה החדשה וסידורם העבודה.

יהושוע בורשטיין ז"ל שהנהיג את תנועת בית"ר ברדאוץ, הובא ע"י אביו הרב דוד בורשטיין ז"ל ארצה בגיל 18, עבד בכל מיני עבודות ותוך כדי כך למד והצליח לגמור את לימודי המשפטים. הוא קיבל תואר משפטן, התקבל לעבודה במשרד הבטחון, הגיע לדרגה בכירה והיה הצנזור הראשי. גם הוא כקודמיו עזר להרבה עולים להקלט בעבודה. היה עסקן ציבורי בעירו הרצליה.

מרדאוץ עלתה משפחה שלמה ארצה ב–1933, משפחת ברנשטיין, שרוב צעיריה נקלטו בקיבוצים ובפלמ"ח.

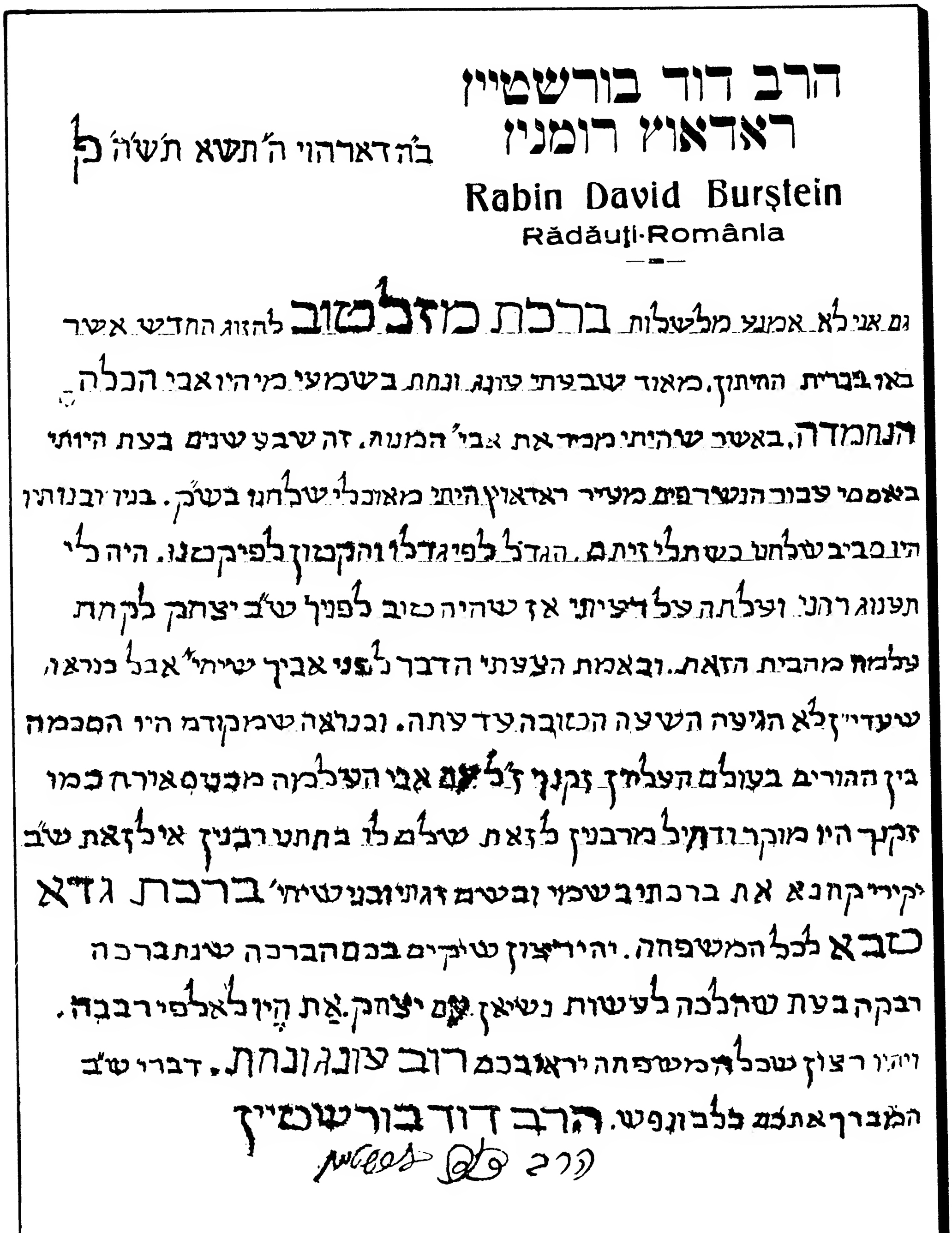
אחד הרבנים הגדולים והידועים בעיר היה האדמו"ר ר' אברהם מתתיהו פרידמן, הרבי משטפנשט, נכד הרבי מרוזין ואחד מגדולי הצדיקים המוכר בכל רומניה, עם עשרות אלפי חסידים. לפני מלחמת העולם הראשונה פרצה שריפה בעיר שטפנשט וכילתה את הכל. לחצרו של הצדיק, שהיתה מרוחקת מיתר חלקי העיר, לא קרה נזק, אך הצדיק עזב את העיר למשך כחצי שנה ועבר לגור ברדאוץ, בביתו של הרב בורשטיין, שמסר את כל הבית לרשותו של הצדיק ופמלייתו.

אין לתאר את השמחה ואת ההתעוררות שהביאה ישיבתו של הצדיק ברדאוץ. בחג הסוכות בנו לצדיק סוכה עם מטבח, שהיתה נפתחת בגג מיוחד וכל

הרב דוד בורשטיין מגייס כספים להקמת בית–הכנסת
"היכל יהודה" בקרית- ישראל, גבעת–שמואל

הציבור בא לסוכה ליהנות מהישיבה עם הצדיק. לאחר שובו של הצדיק לשטפנשט נשאר שלד הסוכה על עמודיו ושימש כמקום עליה לרגל לאנשי רדאוץ בחג הסוכות, שחשו בה את רוחו של הצדיק שורה עדיין בסוכה זו. הסוכה עמדה שם עד מלחמת העולם השניה, עת גורשו היהודים מן העיר.

הרב דוד בורשטיין
ראדאוץ רומניה
Rabin David Burştein
Rădăuţi-România

בה' דארהוי ה' תשא תשה"כ

גם אני לא אמנע מלשלוח ברכת מזל טוב להזוג החדש אשר באו בברית החיתון. מאוד שבעתי עונג ונחת בשמעי מי הוא אבי הכלה הנחמדה, באשר שהייתי מכיר את אבי' המנוח. זה שבע שנים בעת היותי באסמי עבור הנשרפים מעיר ראדאוץ הייתי מאוכלי שלחנו בשב"ק. בניו ובנותיו היו סביב שלחנו כשתילי זיתים. הגדול כפי גדלו והקטון כפי קטנו. היה לי תענוג רוחני. ועלתה על דעתי אז שהיה טוב לפניך ש"ב יצחק לקחת עלמה מהבית הזאת. ובאמת הצעתי הדבר לפני אביך שיחי' אבל כנראה שעדיין לא הגיעה השעה הכשרה עד עתה. וכנראה שמקודם היו הסכמה בין ההורים בעולם העליון. זקנך ז"ל עם אבי העלמה מבטם אורח כמו זקנך היו מוקרו ודחיל מרבנן לזאת שלם לו בחתן רבנן אילזאת ש"ב יקירי קח נא את ברכתי בשמי ובשם זוגתי ובני שיחי' ברכת גדא טבא לכל המשפחה. יהי רצון שיקיים בכם הברכה שנתברכה רבקה בעת שהלכה לעשות נשואין עם יצחק. את היו לאלפי רבבה. ויהיו רצון שכל המשפחה יראו בכם רוב עונג ונחת. דברי ש"ב המברך אתכם בלב ונפש. הרב דוד בורשטיין

הרב דוד בורשטיין

ברכת הרב דוד בורשטיין לזוג חדש אשר באו בברית הנישואים

שני ספרי התורה שנמסרו לרב בורשטיין בידי איש חב"ד ממוגילב, והובאו במסירות נפש לארץ-ישראל. הם נמצאים מאז בבית-הכנסת "היכל יהודה" בקרית-ישראל, גבעת שמואל

קלמן בר-דוד

ספרי התורה ממוגילב הובאו לישראל

אני בנו של הרב דוד בורשטיין ז"ל, לשעבר רב בקהילת רדאוץ-פרוט, ורב בקרית ישראל. אספר פה מקצת מתלאות משפחתנו, מרגע שגורשנו ב-21 ביוני 1941, מעיירתנו רדאוץ-פרוט.

התגלגלנו בכל מיני מחנות ריכוז וגיטאות, עד שלבסוף גורשנו לטראנס-ניסטריה והגענו לעיר מוגילב פודולסק, שעל יד הדנייסטר. שם הוכנסנו לגיטו, שבו מתו אלפי אנשים מרעב וממחלות ויסורים קשים. ובכל זאת, אבי ז"ל לא איבד את צלם האנוש ואת התקווה לגאולה שתבוא. מתוך עשרות בתי-כנסת שהיו במוגילב לפני המשטר הקומוניסטי, נשארו שני בתי-כנסת בלבד, והם היו מאוכלסים במגורשים, כך שבקושי אפשר היה להתפלל שם. למרות סכנת ההדבקות במחלת הטיפוס, היה הרב בורשטיין ז"ל הולך כל שבת לבתי-הכנסת, נואם לפני היהודים האומללים ומעודדם לא ליפול ברוחם. ובכל פעם היו ניגשים אליו אנשים ואומרים לו "אנו חיים עם התקווה שאתה מכניס בנו בדרשות שבת שלך".

לאחר שבתי-הכנסת הגיעו למצב כזה, שכבר לא ניתן היה לקיים בהם את התפילות, החליט הרב בורשטיין לארגן מניין אצלו בבית, למרות הסיכון של האשמה בהתכנסות בלתי חוקית. הוא התעניין היכן אפשר להשיג ספרי תורה ונמסר לו שישנו יהודי חב"דניק, שהיה מנהל חשבונות באחד המפעלים בעיר, ובזמן

המשטר הקומוניסטי ניסו להכריח אותו, תוך איומים, לעבוד בשבתות. האיש, קשה עורף ונאמן באמונתו, פנה לסטאלין וקיבל אישור ממנו לא לעבוד בשבתות! ככל הידוע לי, הוא היה היחיד ברוסיה שקיבל אישור שכזה.

בנוסף לכך, יהודי זה ניסה להציל את ספרי התורה מהשמדה, מאחר שהקומוניסטים החרימו את כל בתי-הכנסת בעיר והפכו אותם למועדונים, או סתם הרסו אותם. על כן אסף אותו יהודי את כל ספרי התורה אליו הביתה והחביאם בעליית הגג. אל היהודי הזה היפנו את אבי, לבקש ספר תורה על מנת לארגן מניין בביתו. אין לתאר את שמחתו של היהודי הזה, כששמע שמבקשים ממנו ספר תורה לקיום מניין. מיד עלה לגג להביא ספרי תורה מתאימים. אבל תנאי הוא התנה עם אבי: שיבטיח לו, שבמידת האפשר, ינסה להביאם לארץ-ישראל. אבי ענה לו: "תן לי שני ספרי תורה קטנים ואני בטוח שהקב"ה יעזור לי לקיים את בקשתך ולהביאם לארץ-ישראל". הרב בורשטיין קיבל שני ספרי תורה קטנים, הקים לא רק מניין אלא ממש בית-כנסת בתוך הבית ואפילו הגרמנים והמיליציות הרומניות כיבדו את המקום ולא הפריעו. בבית הזה ניצלו הרבה יתומים ויהודים שהתחבאו מפחד הגירוש.

עם התקרב המלחמה לסופה, החזירו הרומנים את יוצאי עירנו לרומניה ותוך סכנת נפשות החביא הרב בורשטיין את שני ספרי התורה והביאם לרומניה, שם שהה עד שנת 1947, עת קיבל סרטיפיקט מבנו יהושע, שהיה פקיד בכיר אצל הבריטים והיה מיודד עם אדווין סמואל, בנו של הנציב העליון הראשון הרברט סמואל. עם הגיעו לארץ, התיישב בגבעת-שמואל ומיד ארגן מניין בביתו, עם שני ספרי התורה, ולאחר תקופה מסויימת התחיל לחשוב על בניית בית-כנסת, שבו ישכנו וייקראו שני ספרי התורה ובכך לקיים את ההבטחה שהובטחה ליהודי במוגילב. על כן הוקם בית-הכנסת "היכל יהודה", על שם הרב יהודה לייב צירלסון, רבה הראשי של קישינב. לאחרונה שופץ ביהכ"נ והוגדל ומתפללים בו מדי יום ביומו ובשבתות ישנם כמאה מתפללים. מתקיימים בו שיעורי תורה מדי יום ובשני ספרי התורה המתוקנים ממשיכים לקרוא עד היום הזה.

שמואל בן-דוד (בורשטיין), (עומד מאחור, שני מימין), בכנס שהיה ממארגניו והיו"ר שלו

שלום בורשטיין הי"ד, בנו בכורו של הרב דוד בורשטיין, נספה עם אשתו פרל ובנם פרידל, בטראנסניסטריה. בנוסף לעיסוקו כסוחר, עסק שלום בורשטיין בצעירותו בכתיבה ספרותית. מחזות שלו הוצגו על–ידי חברי תנועת הנוער ברדאוץ. כל כתביו אבדו

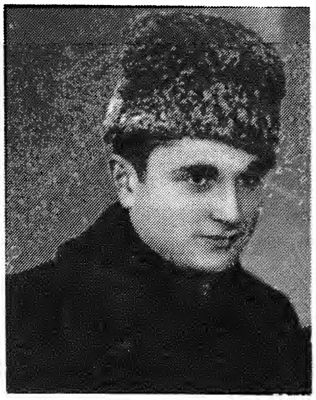

סמי ג'רסי (גריסארו), יליד רדאוץ ומראשוני חלוצי "הנוער הציוני" שעלה לארץ ישראל אחר השואה, מדליק משואה לזכר קדושי רדאוץ–פרוט, בטקס האזכרה בחיפה

אליעזר בורשטיין, (שני מימין) בנו של הרב, בביקור בארה"ב במסגרת פעילותו באיגוד התקצועי

משפחת קוטר

ארונל קוטר. נרצח על-ידי הגרמנים בטראנסניסטריה

בין תושבי רדאוץ נמנה משה קוטר הי"ד, אדם מכובד, בעל משפחה מסור ואב לשתי בנות ובן; סוחר מצליח, שעשה את פרנסתו מרכישת תבואה בכפרי הסביבה ושיווקה למרכז הארץ.

בתחילת 1940 נסע כהרגלו, באחד ממסעות העסקים שלו. הוא נתפס ע"י כנופיית בריונים מ"משמר הברזל", נרצח באכזריות, נקשר לאבן גדולה ומזרק לפרוט. לאחר כמה שבועות של חרדה לגורלו, נמצאה גופתו, שנפלטה לשפת הפרוט. כמובן שרוצחיו לא נתפסו. משה קוטר היה הקרבן הראשון של העיירה, שסימל את תחילת הרדיפות של יהודי רדאוץ.

זכור לי ההספד שספד לו הרב בורשטיין, ביום הבאתו לקבר ישראל, תוך בכייה קורעת לב של כל אנשי העיירה. הוא אמר בין היתר: "הנך קרבן של אנשים צמאי דם, אנשי בליעל, שרק היותך יהודי הוא שהביא להרצחך. נהרגת על קידוש השם, אבל יש לך זכות גדולה: הנך מובא לקבר ישראל. מי יודע אם הקרבנות הבאים של הנאצים יוכלו להגיע לקבר ישראל". כמה צדק במשפט זה. את המלים האלה זכרתי במשך כל המלחמה ולאחריה, בזמן ששישה מיליון יהודים לא הובאו לקבר ישראל.

למשה קוטר היו שתי בנות: דוצה ורשליקה, הנמצאות כיום בארץ ומתגוררות בפ"ת, ובן בשם ארונל הי"ד, שהיה בחור אינטליגנטי מאוד, בחור יפהפה, גאוות כל אם יהודיה. היה עוזר לתלמידים בהכנת שיעוריהם וגם לי גילה את רזי השפה הצרפתית בהכנסי לגימנסיה. עם תחילת המלחמה גורש ארונל, יחד עם כל יהודי העיירה לקראיובה ולאחר מכן חזר לדורוהוי. משם נשלח לעבודת כפיה, שם היה עד יוני 42. אז הוחזר לדורוהוי יחד עם עוד כ-450 יהודים עובדי הכפיה והם נשלחו במשלוח מיוחד לטראנסניסטריה והובאו לאוליניצה, שם עבדו עבודת כפיה עד שיום אחד באה פלוגת המוות הגרמנית והוציאה את כולם להורג.

בין ההרוגים היו גם שני בניו של חיים מוסקוביץ' ז"ל: הרש ומנדל הי"ד, שגם הם היו מתפארת בני המקום, משכילים, סטודנטים באוניברסיטה בצ'רנוביץ, פעילים ציונים ושחקני כדורגל ב"מכבי" ליפקאן.

שלום מוסקוביץ' (1943). היה סחר מכובד, הגבאי האחרון בבית-הכנסת הגדול ברדאוץ, פעיל ציוני. בניו ברל, גרשון, ובנותיו רייזלה וברכה נמצאים כולם בארץ

משפחת מאירוביץ׳

לחיים ורייזל מאירוביץ׳ היו ששה ילדים. אב המשפחה התפרנס בכבוד מייצור פרוות, עד למלחמת העולם השניה. שבועיים לפני תחילת המלחמה נעצר בנו הבכור ישעיהו, יחד עם עוד ארבעה צעירים, כפעילים ציונים וכקומוניסטים ונשלחו לטארגו-ז׳יו, מחנה של עבודת-כפיה, ומשם לוופניארקה, טראנסניסטריה. עם החזרה לדורוהוי חזר גם הוא והצטרף ליתר אחיו שהיו בבית-יתומים. הוא עלה ארצה, התקדם בכוחות עצמו והגיע לעמדה בכירה במשרד התעשיה והמסחר. הוא נפטר לפני כשש שנים והשאיר אחריו אשה, בן, שלושה אחים ואחות.

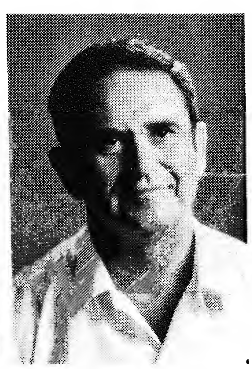
להלן, מה שסיפרה לי אחותו סימה, על קורות המשפחה בטראנסניסטריה:

המשפחה, עם חמשת ילדיה הגיעה ליישוב בשם נזרניצה, שם נפטר ראש המשפחה ממחלת הטיפוס. האם וילדיה נזרקו לרחוב והיו צפויים לגירוש לפצ׳ורה, מקום שלשם רק נכנסו, אבל איש לא יצא חי משם. כולם מתו מרעב ומחלות. לכן פנתה האם ובאה למוגילב, שם הגיעו אל הרב בורשטיין וקיבלו מקלט בביתו. הם שהו בבית הרב כשבועיים. בינתיים נפטרה גם האם, רייזל מאירוביץ׳ מטיפוס והרב בורשטיין הצליח לסדר את הילדים הקטנים בבית היתומים במוגילב והבת סימה, שהיתה הגדולה שבהם, נשארה עוד כשבועיים אצל הרב, עד שגם אותה הצליח לסדר בבית היתומים. עם החזרה לדורוהוי חזרו גם ילדי משפחת מאירוביץ׳ ועלו ארצה עם יתומי טראנסניסטריה בשנת 46׳. עם הגיעם ארצה הופנו לעליית הנוער. ביניהם היה מנחם מאירוביץ׳, שהתגייס לצה״ל ועם שחרורו התקבל לעבודה בבנק לאומי והגיע לדרגת סגן מנהל באחד מסניפי הבנק. לפני כשש שנים נפטר ממחלה ממארת.

עוד משפחות מצאו מקלט בבית-הכנסת שהרב בורשטיין ניהל במוגילב: מריקה רוזן, אשתו של טייוול רוזן עם שני ילדיה התחבאו בבית הרב בימים שבהם נערכו אקציות למשלוח יהודים לפצ׳ורה. באחד הימים נכנסו גרמנים לבית-הכנסת, לחפש אנשים לגירוש. אני ואבי הרב בורשטיין ישבנו על הספסל עם יהודי בשם ר׳ אהרן קליינר. לידי ישב חברי מרדאוץ יוסף זיידא וייסמן, ובראותו את הגרמנים, התחבא מתחת לספסל עליו ישבנו. למרות שהגרמנים ראו אותו נכנס מתחת לספסל, לא העזו להקים את אבא וכך ניצל הילד. הוא הגיע לארץ, הקים משפחה ענפה בבני-ברק. לצערי, הוא נהרג בתאונת דרכים לפני כמה שנים.

חיים וריזל מאירוביץ׳

ישעיהו מאירוביץ׳

מנחם מאירוביץ׳

מיכאל ברונשטיין ומשפחתו

מיכאל ברונשטיין ז"ל היה אחד הבנים של הרב דוד בורשטיין ז"ל מרדאוץ (למרות השוני בשם המשפחה).

מיכאל עלה ארצה בגיל צעיר. הוא נשא לאשה את גולדה לבית הרב שפרן, מי שהיה הרב הראשי של רומניה.

מיכאל ברונשטיין מילא תפקידים ציבוריים שונים ובין היתר היה תקופה מסויימת יו"ר התאחדות הסוחרים בחיפה, וכן ממקימי ועד העובדים וקרן הפנסיה של עובדי "שופרסל" בארץ.

אחת מבנותיו היא ד"ר רחל מעיין, מנהלת המעבדות של קופ"ח במחוז השרון וחוקרת רפואית ידועה.

בת אחרת של מיכאל ברונשטיין היא לאה נסים מכפר-סבא, עוסקת בנכסי דלא ניידי.

מיכאל וגולדה ברונשטיין כזוג צעיר, סמוך לנישואיהם

מיכאל ברונשטיין בבגרותו

האחים זליג ואידל טלמצ'ן

האחים זליג ואידל טלמצ'ן, סוחרים מכובדים ובעלי משפחות ענפות, שרישומן ניכר בעיירה, עסקו בפעילות תרבותית וציונית ובעזרה לנזקקים. זליג ואשתו ברטה, בניו מרדכי ואברהם ובנותיו רוזה, יטי וברכה, שהיו ידועות ביופין ובהתנהגותן היפה והצנועה, נספו בטראנסניסטריה ורק בנם מאיר הצליח להנצל ולעלות ארצה, ובכוחות עצמו הצליח להגיע למעמד יפה, להקים משפחה נאה ומכובדת, כפיצוי מזערי על הסבל ועל אובדן יקיריו בשואה. גם האח אידל ואשתו חיה-שרה ובנותיהם שלי ויטי, שגם הן היו ידועות כבנות מוכשרות ונאות, נספו בשואת טראנסניסטריה. ה' ינקום דמם. שריד ממשפחה זו נשאר בנם בנימין, שהצליח לעלות לארץ והקים משפחה יפה בשומרון. האחים זליג ואידל היו גם הם בני משפחת טלמצ'ן, אך בדרגה רחוקה יותר משבט טלמצ'ן הידועה בעיירה.

משה מולדאבי
– היסטוריון, חוקר התפוצות

פגשתי אותו ב-15.12.91, בכנס המוקדש לתולדות יהודי רומניה, שהתקיים באוניברסיטת תל-אביב. היתה זו פגישה מאוחרת, לאחר 45 שנים שלא התראינו.

פויו (משה) סגל, כיום משה מולדאבי, נולד ברדאוץ-פרוט, אחר-כך עבר להרצה ושם עברה עליו ילדותו, עד שגורש לטראנסניסטריה, יחד עם כל יהודי הרצה. לאחר-מכן הגיע לדורוהוי והיה ידידי ושכני (הוא גר בבית לורברבאום). משה מזכיר לי ביקור שלי אצלו, כאשר רגלו היתה נתונה בגבס ואני הבאתי לו לקריאה את הספר "שקרים מוסכמים" של מקס נורדאו.

בפגישה המרגשת, המקרית, לאחר 45 שנים, שאלתי אותו לרקע לשינוי שמו לעברית – מולדאבי. הסברו היה מאלף ומרגש: מולדאבי זה בגימטריה 93, שווה בדיוק לערך הגימטרי של שמו הקודם: סגל. סיבה שניה: הוא נטל את שמו זה לזכר הקרובים והחברים שלו, בני העיירות במולדאבה שנספו בשואה וכך הוא מנציח את זכרם. כיום מולדאבי הוא היסטוריון-חוקר במכון לחקר התפוצות של אוניברסיטת תל אביב ותחום התמחותו הוא תולדות יהודי איטליה בימי הביניים. כאשר שוחחנו וסיפרתי לו על הספר "דורות של יהדות וציונות באיזור דורוהוי", הוא התפנה למשך מספר שעות מעיסוקיו, סייר עמי בארכיון ובספריה של המכון והודות לו התוספו ברגע האחרון, עוד מספר מסמכים על העבר של יהודי דורוהוי והסביבה.

וכך גם התחדשה ידידות יפה מתקופת הנעורים, עם הרבה חוויות משותפות.

שלמה דוד

חוליות בשלשלת

צאצאים של בני רדאוץ

אנו יכולים לציין בסיפוק את החוליות הנוספות בשלשלת הדורות של בני רדאוץ, ששורשי אבותיהם ואבות-אבותיהם בעיירה המולדובנית הקטנה, ואילו הם, בני הדור השלישי ואף הרביעי נולדו בישראל, גדלו ולמדו בה והם משולבים כאן בכל תחומי החיים בארץ.

* ד"ר **אוריאל בן-אהרן**, רופא כירורג בבית-החולים "קפלן" ברחובות - הוא נכדו של המורה **דוד אידלמן** מרדאוץ.
* **תחיה אבידן**, מורה לחינוך מיוחד, גם היא נכדתו של **אידלמן**.
* **חיים כהן**, כלכלן ומנהל עסקים, הוא בנה של **סימה כהן**, נכדו של **חיים מאירוביץ** ז"ל.
* **דוד כהן**, מהנדס מכונות - הוא אחיו של **חיים**.
* **ויטלא ארז**, דוקטורנטית, היא נכדתו של הרב **דוד בורשטיין** ז"ל. היא ראש החוג לאנגלית במכללת "אורות" באלקנה, כלת פרס וולפסון באוניברסיטת בר-אילן. פרס זה מוענק לסטודנטים מצטיינים בלימודיהם, העוסקים גם בפעילות ציבורית וחברתית.
* **שולמית ביר**, נכדה אחרת של הרב **בורשטיין**, היא סטודנטית למשפטים באוניברסיטה העברית בירושלים.
* **בארית ביטרן**, בתו של **מאיר טלמצ'ו** ונכדתם של **זליג וברטה טלמצ'ו**, היא סוכנת נסיעות.
* עו"ד **ורדה בן-יעקב**, בתם של **לוצה והיינריך פדן**, היא נכדתם של **יצחק ואסתר טלמצ'ו**.
* אחותה, ד"ר **אורלי צרנס**, רופאה אזורית של קופ"ח.
* עו"ד **ישראל טלמון**, בנו של **יצחק טלמצ'ו**, היה מן הפעילים בתנועת הנוער הציוני ברדאוץ.
* עו"ד **יהודה טלמון**, בנו של **מרדכי טלמון-טלמצ'ו**, הוא נכדו של **יצחק טלמצ'ו**.
* אחותו - עו"ד **חגית טלמצ'ו**, כנ"ל.
* הרופא ד"ר **יצחק טלמצ'ו (קראקס, ונצואלה)**, הוא בנו של **יוסי טלמצ'ו**, נכדו של **יצחק טלמצ'ו**.

תקופתנו היתה תקופה של שואה ותקומה.

בני דורוהוי ועיירות המחוז שילמו מחיר דמים יקר בשואה, ולא נפקד מקומם גם בין אלה שחרפו נפשם ונפלו במאבקים ובמערכות למען תקומת ישראל והגנת המולדת.

בין הנופלים במערכות ישראל איתרנו כשני מניינים של ילידי דורוהוי והסביבה או בניהם של יוצאי מחוז דורוהוי.

אנו מרכינים ראשנו בכבוד לפני גיבורים אלה, ביודענו שבזכות קורבנם ממשיכים אנו בחיינו ובבניית מדינת ישראל.

אנו מתנצלים בצער רב לפני המשפחות האחרות, אשר לא ידענו על יקיריהן שנפלו במערכות ישראל ומבקשים להעביר את פרטיהם למרכז האירגון.

המערכת

כתובת האירגון: אירגון יוצאי דורוהוי והסביבה בישראל,
ת.ד. 134, קרית ביאליק, 27101.

אמהות שכולות, מלי משולם (מימין) וסוזי שושא מניחות זרים לנופלים במערכות ישראל, בטקס לזכר קדושי דורוהוי והשואה

נופלים במערכות ישראל

כבוד ויקר לנופלים במערכות ישראל,
למען עם ישראל ומדינת ישראל!

ארביטמן סיומה (שמאי)

נולד בשנת 1937 בליפקאן, בסרביה, להוריו יעקב ושלימה, שמוצאה מדאראבאן. משפחת אמו, שגרה בליפקאן, נספתה כולה בשואה. סיומה היה האחרון במשפחת ארביטמן. אחרי המלחמה הוא גר בדורוהוי עם אמו, אביו החורג ואחותו. סיומה עלה לארץ לבדו והיה חבר קיבוץ מעלה החמישה, ליד ירושלים.

נפל במילוי תפקידו, בן 19, בשנת 1956. הובא לקבורה בבית-הקברות בחלקה הצבאית בקיבוץ מעלה החמישה.

בוטנרו משה (מוריס)

בן שלמה ומלכה. נולד ביום 14.8.1923 בעיר דורוהוי, רומניה. גמר בית-ספר עממי. יצא בשלום מזוועות השואה ועבד בפקידות, אך מיהר להיענות לקריאה מהארץ וב-1946 יצא לדרך. בקשיים רבים עבר את גבולות הונגריה ואוסטריה ובבואו לגרמניה הצטרף לקיבוץ ועסק בהכשרה חקלאית וצבאית במסגרת אימוני ה"הגנה" בחו"ל. פעל בארגון עליית "יציאת אירופה תש"ז" בהמבורג ובהגיע תורו לעלות יצא מגרמניה וביום 11 ביולי 1948, אחרי תלאות רבות, הגיע לארץ. יום לאחר בואו גוייס ונשלח לקורס רגמים בצריפין ומשם יצא לחטיבת "גבעתי", גדוד 53. לחם יחד עם אחיו הצעיר מנחם-מנדל במשלטי הדרום בג'וליס, עבדיס, קרתיה, חתה, ג'סיר ועוד. ב-16 באוקטובר 1948, יום לאחר שהתחיל מבצע "יואב", נפל מכדור צלף ערבי בעומדו עם נשקו ביד ובהשיבו אש לעבר צלפי האוייב. נקבר למחרת היום בכפר ורבורג.

גרינברג (גלילי) מנחם

בן יוסף. נולד ב-1914 בעיר דורוהוי, רומניה. מילדותו שאף לעלות לארץ-ישראל. עלה כמעפיל בשנת 1939, אחרי שירות בצבא הרומני. השתקע בראשון לציון, שם נשא אשה והיה אב לשני ילדים. עבד כפועל מומחה בבית-חרושת לזכוכית. איש עבודה היה, שמח בחלקו, מסור לאשתו ולילדיו.

נקרא אל הדגל וצורף לגדוד "הבוקעים" של חטיבת "גבעתי". נפל ביום ח' בתמוז תש"ח (15 ביולי 1948) בהגנה על משלט עבדיס ליד נגבה, שם עצרה יחידתו את התקדמות הצבא המצרי לעבר ליבו של הישוב. למחרת היום הובא למנוחת עולמים בבית-הקברות ברחובות.

הרצנו אייזיק

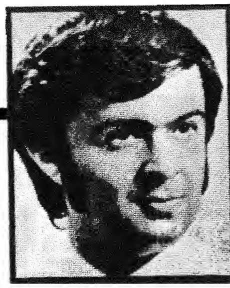
בן דב ומלכה-שושנה. נולד בשנת 1926 בעיר מיכאילן, רומניה. נעוריו חלפו במדורי המחנות של הגיהנום הגרמני. עלה ארצה בשנת 1946 ועבד בעבודות חקלאיות במושבות השרון. עם ההתקפה הראשונה של הכנופיות הערביות על היישוב העברי הצטרף לכוחות המגן. נשלח למושב מולדת שבגליל התחתון ואח"כ השתתף בהגנה על מחצבות הגלבוע, בקרבות על יד בית-יוסף שבעמק הירדן ובכיבוש הכפר זרעין. נתגלה כחייל טוב, נלהב לביצוע משימותיו ונאמן לחבריו. הצטיין בקליעה למטרה והתמחה בנשק אנטי-טנקי ומכונות יריה.

ב-9 ביולי 1948 החלה התקפת הצבא העיראקי על הכפר מזאר שבמרומי הגלבוע, שנכבש קודם לכן ע"י כוחותינו. במשך שלושה ימים עמד אייזיק על משמרתו, ללא שינה וכמעט ללא אוכל, בלי להוציא מידיו את מכונת היריה, והפיל חללים לרוב מבין שורות האוייב. כשהתרומם לתקן משהו במכונת היריה פגע בו כדור האוייב, ב-12 ביולי 1948. הוא נקבר בכפר-יחזקאל יחד עם מפקדו, איש כפר-יחזקאל, שנפל אף הוא באותו הקרב. ב-1950 הועבר לנחלת יצחק.

הרצנו אייזיק - עולה חדש מרומניה, שבהחל המלחמה קם והתגייס. אלינו בא וכאן נתגלה. קלעי מצויין וחבר טוב - חייל נאמן.

האוייב הסתער עם שחר והמכונה שבידי אייזיק החלה פועלת. זמן רב פעלה עד שאחר המכונאים נפצע. אייזיק נשאר יחידי עם המכונה. ראינוהו מעמדת התצפית האחורית. הוא עבד כשד, סובב את המכונה ימינה ושמאלה. הערבים נאלצו לסגת מעט ואז... מעצור במכונה. חיש קל הוא מתרומם, פותח את המכונה, מתקנה - ומוכן לפעולה. המכונה נעצרת שוב ושוב. הוא אינו רוטן וממשיך בשקט. חברו נפצע - אין דבר, הוא יסתדר בעצמו. הערבים כבר קרובים למדי. המכונה פתחה באש חזקה - ולפתע השתתקה... כדור האוייב מחץ את ראשו.

מתוך: **"גליון ללוחם חטיבת גולני"**

הלר צבי

בן חנה ומאיר. נולד ביום י"ח באלול תש"ד (7.9.1944) בדורוהוי, רומניה, להוריו שהיו ניצולי השואה. בשנת 1958 עלתה המשפחה ארצה ונשלחה לפרדס חנה. הוא בחר בבית-הספר "אורט" בנתניה, למד שם במגמה לאלקטרוניקה וסיים את לימודיו התיכוניים בשנת 1964.

צבי גויס לצה"ל באוגוסט 1964, הוא התנדב לשרת בחיל הים, עבר אימון בסיסי והוצב כאלקטרונאי במשחתת "אילת". בתקופת שירותו היה צביקה טכנאי מצויין וחבר טוב. השתתף בהפלגות בים התיכון והיה מאושר להיות ימאי. את מלחמת ששת הימים עשה על סיפונה של המשחתת בסביבות רצועת עזה והקטע הצפוני של תעלת סואץ. בספטמבר 1966 שוחרר צבי מהשירות הסדיר והחליט להמשיך ולהיות ימאי מקצועי. אחרי שהשתלם בקורס לקציני רדיו, הפליג על סיפון אוניית סוחר ברחבי הימים.

בנובמבר 1970 נשא לאשה את חברתו חנה. צביקה החל להורות בבתי-הספר של "אורט" ברמת-גן ובחולון, תוך כדי לימודיו. הוא הלך מחיל אל חיל והתואר הנכסף היה כבר בהישג ידו. הוא הועבר לחיל התותחנים ונשלח לקורס מודדים, שבו בלט בהישגיו המעולים. הוא השלים את הקורס בציון גבוה והוצב ליחידתו החדשה.

צביקה הצליח למלא את שירותו במילואים ללא דופי וגם לגשת ולעמוד בבחינות. כשפרצה מלחמת יום הכיפורים נקרא צביקה ליחידתו. הוא חש להפיץ את הצוות בין חבריו. כאשר הגיע ליחידתו, ביום ראשון בבוקר, כל עוד נפשו בו, נגמרה חלוקת הציוד ובכל תקופת הקרבות שימשה לו שמיכה במקום מעיל. צביקה הצטיין תמיד בתכונות נפש אציליות והיה מנהיג טבעי בין חבריו. הוא היה דמות מרכזית ובר-סמכא, שאפשר ללמוד ממנו ולשמוע מפיו עצה טובה. אחת מתכונותיו המצויינות, שעוררה התפעלות בין חבריו, היתה זריזותו הרבה. כל דבר עשה במהירות וביעילות, תוך הקפדה על פרטים קטנים ועל דייקנות מירבית. ביום כ"ג בתשרי תשל"ד (14.10.73) אחרי שבוע של קרבות מרים, נמצאה יחידתו בציר הכביש 51, במרחק 5 ק"מ בערך מתעלת סואץ ונתונה בהפגזות קטיושות. צביקה הלר נפצע קשה מרסיס של פגז, כאשר עסק במדידות להכנת עמדה תחת ההפגזה הכבדה. יחד אתו נפצעו מספר חיילים אחרים, אולם הוא התעקש שהם יקבלו טיפול לפניו, אף כי היה פצוע קשה מהם. היה בהכרה מלאה וגם כשהועבר לבית-חולים בארץ, עזר לזהות את חבריו הפצועים, בשקט, בבטחון, ותוך התעלמות גמורה ממצבו הקשה. אז החל מאבק נואש להצלת חייו. בני משפחתו היו על ידו והנה בא היום המאושר, שנראה היה כי מצבו השתפר. הפרופסור שלו מן הטכניון ביקר ליד מיטתו והם דנו על המשך לימודיו ושוחחו בהומור ובאופטימיות על הבחינות שעמד בהן ועל התואר הנכסף, מהנדס, שזה עתה עמד לזכות בו. אולם המאבק היה לשוא. שלושה חודשים תמימים נלחם צביקה עם המוות ולא יכול לו. הוא נפטר ביום כ"ג בטבת תשל"ד (17.1.74) והובא למנוחת עולמים בבית-העלמין בקרית שאול. השאיר אחריו אשה ובן, הורים, אחות וסבתות. מפקד גדודו כתב למשפחה האבלה: "חיילי הגדוד ומפקדיו מרכינים את ראשם לזכרו של צבי הלר, שנפטר לאחר מאבק נואש וארוך על חייו. צבי נפצע בעת מילוי תפקידו כמודד, בעת הכנת עמדה לגדוד, מפגיעה של פגז שהתפוצץ בקרבתו ומאז נאבק מרה על חייו. נזכור אותו כחייל חביב וממושמע, מסור ובעל מקצוע טוב". המועצה המקומית של קרית מוצקין ועיריית חולון הוציאו לאור חוברות לזכר הבנים שנפלו, ובהן הוקדשו פרקים לזכרו של צבי.

אוניברסיטת תל-אביב מעניקה כל שנה לסטודנט מצטיין בהנדסה, מלגה על שמו של צבי הלר, שהיה בוגר הפקולטה.

ויידנפלד יוסף

נולד ביאסי, רומניה, בכ"ד באדר תרפ"ז (28.3.1927) להוריו חיים-יצחק וחיה-לאה (ליזה) (ילידת דאראבאן), ציונים ותיקים ושומרי מסורת, וברוח זו חונך. מנעוריו למד עברית. בגיל 14, בשנת 1941, עלה לארץ עם קבוצת ילדים. למד בגימנסיה הרצליה בתל-אביב וסיים אותה. בימי הפגרה עבד כשנתיים במשקים. היה חבר בתנועת הצופים ויצא להכשרה בקיבוץ אפיקים לשנה אחת. בשעות הפנאי עסק בתורת המשפטים כהכנה לקראת לימודיו באוניברסיטה. נרשם כתלמיד במחלקה למדעי הרוח, בחר בהיסטוריה כללית כמקצוע ראשי, אך מתוך מגמה להיות עורך-דין. בשנת 1946 העפילו הוריו לארץ. היה להם בן נאמן, אך סירב ליהנות מן הזכויות שניתנו לבן יחיד. היה בין הראשונים שהתייצבו לשירות העם. השתתף בליווי שיירות לירושלים. נפל בהרטוב בי"ב אדר ב' תש"ח (23.3.48). הובא לקבורה בסנהדריה בכ"א באלול תשי"א (26.9.51) והועבר למנוחת עולמים להר הרצל בירושלים.

ארץ ישראל בעיני

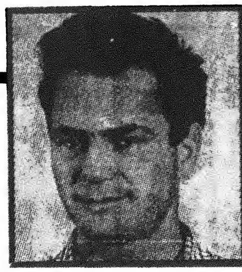
"ירושלים, ט"ז מרחשון (10.11.46)

למורה היקרה שלום רב!

ועל הארץ, כפי שהיא נראית בעיני לאחר למעלה מחמש שנים וחצי של חיים בתוכה, ודאי תאבי לשמוע מלים מספר. דומני כי האוהב את הארץ והמתגעגע אליה מרחוק, בגולה - הרי זה דומה לאיש הנהנה מיפי תפוח בחלון חנות-פירות ומשתוקק לטעום ממנו; ואילו האיש שחי בארץ, יונק מלשדה המרענן ונושם לתוך ריאותיו את אווירה המחיה והמלבב, משול למי שתוקע שיניו לתוך אותו תפוח. המוצץ מלוא פיו את עסיס הפרי והממלא נחיריו בריחו המיוחד של הפרי הרענן. לאחר שחייתי כמעט בכל פינה של חיי-הארץ, כתלמיד בבית-הספר, בעבודת-עזר במשק עברי, בעיר רועשת ומודרנית כתל-אביב, ובאווירה קולקטיבית-סוציאליסטית של קיבוץ, ובשעה שאתה עובד כפוף על אדמתך-אתה, בשמש צורבת, בעמק הנמצא כ-200 מטר מתחת לפני הים, כשפניך מכוסים מסווה-זיעה, ולמרות הקושי העצום והעבודה המפרכת, אתה מוצא סיפוק ושמחת-חיים בעמל הזה - אין לך ברירה אלא לעשות קשר — חיים נצחי אל האדמה הזאת, אל השדות האלה, אל ההרים הערומים הללו, אל ארץ קטנה ועניה זו!

ואינני מתעלם אף לרגע מהרבה מן המגרעות בארץ, בארגון הישוב והעליה, בקליטת העולים הפגומה, שהיא-היא האחראית במידה מרובה למרירות המצטברת ולחזרות לגולה. ואף-על-פי-כן קשה לי להאמין שמי שדרס רגליו פעם על האדמה הזאת, מי שראה במו עיניו שמחת-יצירה אמיתית מה היא, מי שחזה בתחיה כזאת של עם וארץ משולבים זה בזה, כי מישהו עלול לעזוב ארץ זו וישוב נאבק זה, בשעה כה חמורה וטראגית! וראיתי שרידי מחנות-ההשמדה באושוויץ ובוכנוואלד, המתלכדים ליצירת גרעין חברתי, להקמת נקודת-ישוב חדשה; וראיתי את בני עדות-המזרח בכל פינות הארץ, יהודים מערב (תימן), עיראק, סוריה, הלבנון, מצרים, פרס, בוכרה ולוב, מרוקו וטוניס. ומי שאינו בז ליום קטנות (כפי שאמר ביאליק), יכול לראות בכך את קיבוץ — הגלויות ההולך ונוצר, ההולך ומתרקם. ויכול אתה ממש לחוש את היסודיות של המפעל הציוני בארץ, העמקת שורשים אמיתית מהי, תרבות מתחדשת על גווניה החיוביים ועל כתמיה השליליים; נוער חדש, בריא, חסון, יפה-גו, ישר-לב, גלוי — לב וטוב, נלהב ונאמן, אם כי בעל תרבות נמוכה יותר מאשר בגולה; ומאבק בין שני דורות, בין הדור האחרון לשיעבוד, לבין הראשון לגאולה, בין ההורים ילידי הגלות ובין ילדיהם ה"צברים" - ילידי הארץ. ויש בארץ, למרות דאגות-הפרנסה, למרות קשיים כלכליים, למרות ריב-מפלגות מבית וחזית קשה מחוץ, יש כאן דבר מרכזי גדול אחד, נר-תמיד, עמוד-אש מאיר ומדריך: הדאגה לגולה, הציפיה והכמיהה לעולים".

(מתוך מכתב אל מורתו בבוקרשט)

זעירי (קליין) נתן

נולד ב-4 ביוני 1939 בנען, להוריו שיינקה ומשה (יליד דורוהוי). סיים את מחזור ה' של ביה"ס בנען והתקבל לחברות במשק ב-1957. התגייס לצה"ל באוגוסט 1957 לחיל השריון וסיים את שירותו ב-1960. היה שנה מגוייס לעזרה בקיבוץ אייל. הקים משפחה עם חברתו אסתר וב-1963 נולד בנם יריב. בשנת 1965 עבר מנען לכפר הנוער בן-שמן ועבד שם כמדריך משק. נפל ב-5 ביוני 1967 בקרב עזה.

נתן, איזה שם סמלי לבחור שהיה מוכן תמיד לעזור, למצוא הצדקות, לחפש את הטוב בכל אדם ולתת בלי גבול. בשיחות לאחר הולדת בנו אמר לחברים שקיטרו על שירות מילואים ארוך: "הכל כדאי, כדי שבני דורו של יריב יקבלו עולם שלו". וכשנתן אמר "הכל", הוא לא שיחק במליצות ולא חשב להסתתר מאחורי אחרים. הוא ידע מה יכול להיות המחיר והיה מוכן לפרוע אותו בגופו ובנפשו. היה מוכן וכשנתבע - שילם.

מתוך ספר שיצא לזכרו בקיבוץ נען

מוסקוביץ' יעקב

בן דוד וטובה. נולד בשנת תרפ"ה (1925) בעיר דאראבאן, רומניה. לאחר ימי אושר בילדותו הגיעו ימי השואה של מלחמת העולם השניה. המשפחה כולה גורשה מן העיר, בתוך שאר יהודי הקהילה. לאחר הליכה ברגל של כמה ימים הוסעו בקרונות רכבת למחנות ההסגר טארגו-ז'יו ויעקב הופרד מקרוביו ונלקח לעבודה חקלאית באחוזת איכר עשיר.

לאחר שחרור רומניה מידי הנאצים, הצליח יעקב, אחרי שנים של עבודות פרך, לעבור לאיטליה ומשם הפליג באניית מעפילים לארץ. אולם במאבק עם הבריטים על העליה גורש לקפריסין ורק לאחר טלטולים ממושכים הגיע למחוז חפצו. זמן מה הספיק לעבוד בעקרון בחקלאות, ואז פרצה מלחמת הקוממיות והוא התגייס מיד. שירת ביחידת שמירה בתחנת השידור בנען, שם חלה, ולאחר שהבריא ממחלתו חזר ליחידתו בנען. כיוון שלא מצא אותה במקום, התנדב ליחידת קומנדו. עם יחידה זו השתתף בחדירה לרמלה וכיבושה. השתתף בקרבות הנגב, עלה בדרגה תודות להצטיינותו, והיה עם יחידתו בשעת כיבוש בית ג'ברין וסביבותיה.

נפל בעת מילוי תפקידו ביום האחרון של פסח תש"ט (20.4.49), כשהיחידה הותקפה ע"י האויב בפעולת סריקה וסיור. הובא למנוחת עולמים בקבר אחים בחלקה הצבאית שבבית-הקברות ברחובות.

משולם יצחק

בן מלבינה (מלי) ואליהו, נכדם של רחל ומשולם דוד מצד אביו, ושל רייזל ואלטר גרינברג מצד אמו - כולם אנשי דורוהוי ומן המכובדים בקהילה. נולד ביום י"ט בתשרי תשט"ו (16.10.1954) בנשר ולמד בבית-הספר היסודי בנשר ובבית-הספר התיכון המקצועי שליד הטכניון בחיפה. הוא היה תלמיד שקדן והצטיין בעיקר בתחום המקצועי. מנעוריו היה פעיל בגדנ"ע והיה חובב ספורט לענפיו השונים. יצחק היה נער ידידותי וחביב, אם כי היה נתון לעיתים למצבי-רוח, וחבריו, שלמדו להכירו היטב, כיבדו את רצונו להתבודד בגבור עליו הרצון להסתגר. לעומת זאת אהבו את חברתו כשהיה שרוי במצב-רוח מרומם. הוא היה אדם ישר ובעל מצפון והירבה לדאוג למשפחתו, כיוון שידע את משמעות היותו בן יחיד. עלם חסון וגבה - קומה היה, תמיר ומוצק, משכמו ומעלה בין חבריו.

יצחק גוייס לצה"ל בתחילת פברואר 73' והתנדב לחיל הצנחנים, על אף שהיה בן יחיד. לאחר הטירונות ולאחר שעבר קורס צניחה, הוצב ליחידת חי"ר מוצנח בתפקיד מקלען. הוא היה חייל מצויין ומסור לתפקידו. קשור היה בכל נפשו לחיל הצנחנים, שכן מילדותו חלם על שירות בחיל זה ומשום כך הצליח לשכנע את הוריו, לאחר מאבק ממושך ועיקש, שיחתמו על כתב ההסכמה להתנדבותו לחיל. גם אחרי כן מיאן להענות לבקשות, כי יחזור בו מהתנדבותו ויעזוב את יחידת הצנחנים, שבשורותיה שירת. בגלל ויכוחים אלה סבל יצחק סבל נפשי, כיוון שהיה קשור מאוד להוריו והשתדל תמיד שלא להדאיגם, ואף הקפיד לטלפן ולכתוב הביתה, אפילו ממקומות מרוחקים ובתנאים קשים. הוא היה אסיר תודה להוריו על שסירבו להענות לעצה שניתנה להם, כי יבטלו את הסכמתם להתנדבותו, מאחר וידעו כי בכך יגרמו לו שברון לב.

במלחמת יום הכיפורים השתתף יצחק בקרבות הבלימה נגד המצרים בסיני. ביום ט"ו בתשרי תשל"ד (11.10.73) נקלעה יחידתו למארב של חיילים מצריים בדרך לראס-סודר. כשיצא לחלץ פצועים מנגמ"ש שנפגע, והוא עצמו כבר פצוע, נפגע שוב ונהרג. הוא הובא למנוחת עולמים בבית-העלמין הצבאי בחיפה. לאחר נופלו הוענקה לו דרגת רב-טוראי.

במכתב תנחומים להורים השכולים כתב הרמטכ"ל, רב-אלוף מרדכי גור: "תוך כדי בדיקות וקריאת חומר, הצטיירה לעיני תמונת בנכם: לוחם וצנחן למופת, אשר רוח ההתנדבות ורצון המעשה העמידוהו בראש השורה. על הכאב הפוקד אתכם מאז האסון אני יכול רק לומר, כי גידלתם בן לדוגמה ולתפארת, ויחסכם אליו והחינוך שנתתם לו יכולים לשמש דוגמה לכל משפחה".

הוריו הוציאו לאור חוברת לזכרו ותרמו אולם מוסיקה ואולם ספורט, הנושאים את שמו, לבית-הספר שבו למד - "בית יהושע" בנשר.

עוד אתמול הרמתי אותך פצוע מאולתר
וכובד גופך היה עלי כהר.
ובכעס והכאב של אותו הרגע -
שנאתיך, אך לא התכוונתי להרע.

הו אלוהים, ראה שרידי גופתו המפוזרים בעפר,
מכאיבים לי שבעתיים משהרמתיו פצוע מאולתר.
מי יתן והיית עדיין חי,
הייתי מרים אותך על כתפי ולא אומר די.

ואף אם היה מעיק עלי כובד גופך,
אני נשבע שלא הייתי מוציא אפילו אנחה.

אך אין טעם לאשליות
ואני חייב להמשיך ורק לומר שלום ולהתראות.
אך בעצם, איני רוצה להתראות עוד,
כי אני פוחד עד מוות כשרידי גופתך להיראות.

מוקי סלוק

סולומון ראובן

בן בלה וישראל ז"ל. נולד ביום ב' באלול תשי"ח (18.8.1958) בנתניה. למד בבית-הספר היסודי "איתמר" ובתיכון "אורט", מגמת מכניקה. מגיל צעיר אהב את הים וכל הקשור בשחיה ושיט.

...מקובל היה מאוד מבחינה חברתית בזכות תכונותיו הנעלות. על ראובן נאמר "מכבד אביו ואמו, קרוביו וחבריו". נאמן ושומר ידידות לחבריו תמיד, מתחשב בפקפוקי רעיו, אך בטחונו הכריע את כולם. מעולם לא פגע באיש, גם אם לא חיבבו. דואג ומתייחס גם לאלו שאינם אהודים בחברה, מסייע לחבר בעת משבר - אוהב אדם. חושב אך אינו שוגה בהגיונות, טווה חלומות, אך לא השתעבד לשבר, גם אם ראה במות אביו, על אבדתו לא קבל. רק כוח רצונו קבע את מעשיו. הביט קדימה בתקווה. בתוך המון ידע לשמור על דרך עצמאית. מתון, בעל שקט נפשי ושאיפה להתקדם, אך לא שפל ברך. אויב לא ידע, רק ידידים. היה בן נאמן לאמו וידיד אמת לחבריו.

הוא גוייס לצה"ל ב-27 באוקטובר 1976, התנדב לקורס טיס, אך נאלץ להפסיקו לאחר 10 חודשים. עובדה זו לא גרעה מרצונו העז להיות קצין. לאחר הקורס הוצב לטייסת תחזוקה ושירת כמכונאי מסוקים. מפקדו העיד עליו כי ראובן היה מוכר כחייל שקט ומסור, שביצע תפקידו על הצד הטוב ביותר. ביום כ"ה אייר תשל"ח (1.6.78) נפל ראובן בעת מילוי תפקידו. הובא למנוחת עולמים בבית-הקברות בנתניה. הותיר אחריו אם ואחות.

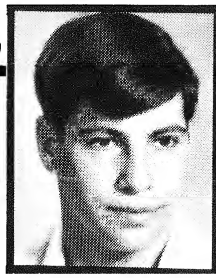
פוניה ראובן

נולד בדורוהוי בשנת 1929 ובגיל צעיר נתייתם מאביו. משפחתו נשארה בחוסר כל ונאבקה קשות על קיומה. כשפרצה המלחמה, נדדה המשפחה ממקום למקום, תוך סכנות מוות, וחיה בתנאים בלתי אנושיים.

ראובן היה מפקד כיתה בקן בית"ר בדורוהוי.

אחרי המלחמה החליט לעלות ארצה. הוא נפרד מאמו ובספינה זעירה, ללא מזון ומים די הצורך, הגיע לאיטליה. כאן יצר קשר עם חברי בית"ר ואחרי תקופת הכשרה הפליג באניית מעפילים ארצה. האניה נתפסה ע"י הבריטים ונוסעיה הועברו למחנה מעצר בקפריסין, שם החל לפעול בקרב הנוער. בשנת 1947 עלה ארצה והצטרף לחוות הנוער הבית"רי בשוני וכעבור זמן קצר התגייס לאצ"ל. בשל גילו הצעיר לא אימנוהו בנשק והוא התאמן בעיקר כחובש קרבי. בקרב לכיבוש יפו לחם בקו הקדמי והגיש עזרה לפצועים. הוא המשיך למלא את תפקידו, גם אחרי שנפצע בעצמו.

אחרי שהחלים, עבר עם יחידתו לכיבוש כפרים בהרי אפרים ומשם הועבר כחובש קרבי לחזית רמלה, שם גילה אומץ ותושיה. באחד הקרבות ראה קבוצת לוחמי אצ"ל שקועה תחת מפולת של קיר. הוא חש להצילם ונפצע בלסתו ובכתפו. במצב אנוש הועבר לבית החולים "הירקון" בתל-אביב ביום ז' באייר תש"ח (16.5.48) מת מפצעיו, אחרי יסורים קשים. הובא למנוחות בבית-הקברות בנחלת-יצחק.

ציקינובסקי אריה
(אריק)

בן שרה ומנחם, ילידי סאוון. נולד ביום י' במרחשון תשי"א (21.10.1950) בחיפה. סיים את לימודיו העל-יסודיים בבית-הספר התיכון העירוני א' בחיפה והיה חבר בתנועת "הנוער העובד והלומד".

הוא גוייס לצה"ל באוגוסט 1969 והספיק לשרת תשעה חודשים בלבד. בזמן שירותו הקצר הוכיח עצמו כחייל מצטיין ואהוב על כל מי שהכירו. עיקר מעייניו היו ענייני ביטחון וצבא. ידיעותיו בנושאים אלו היו מפליגות ובכל דיון או ויכוח היה מגן בלהט על דעותיו המגובשות. הוא התכונן להשתלם בשטחים אלה ובהיסטוריה צבאית בעתיד. אור ליום כ"ד בניסן תש"ל (30.4.70) נפל בעת הפגזת אוייב באיזור תעלת סואץ. הובא למנוחת עולמים בבית-הקברות הצבאי בחיפה.

במכתב תנחומים למשפחה כתב מפקד הגדוד, בין שאר דבריו: "אריה בא אלינו זה מקרוב, אך התאקלם מיד ביחידה. חבר טוב ומסור היה לחבריו, שאהבו אותו מאוד וגם מפקדיו כולם חיבבוהו וידעו שיש להם חייל, אשר עליו אפשר לסמוך. היכרנו אותו כולנו וידענו את תכונותיו הטובות והישגיו. חייל אמיץ ונועז היה אריה וכך גם נפל, אור ליום 30 באפריל במעוז בתעלה. אריה היה הראשון שאיתר וגילה כוח מצרי המנסה לתקוף את המעוז. הוא לחם כארי ונפל בגבורה. במעשהו ובדבקותו במשימתו קבע אריה את תוצאות הקרב".

אחד מחבריו לנשק של אריה כתב לאחר נפילתו: "ישר היה ואוהב צדק ובכל הקשור ליושרו היה בלתי מתפשר. הוא לא יכול היה לשאת גילוי של עוול או הפליה. יתכן שחריף היה לעיתים בתגובותיו, אולם תמיד היה צודק".

רשימות לזכרו פורסמו ב"ניב התלמיד", עלון בית-הספר התיכון עירוני א' בחיפה, ביום השנה הראשון לנפילתו וביום השנה השני.

אחי אריק

אדם הוא עולם מלא, וככל שאנסה לרדת לעומקם ולנפשם של אנשים, כן יקשה עלי. ישנם טיפוסים משעממים ואפורים וישנם טיפוסים שהגדרתם "מעניינים" - אנשים שמשהו בהם "תופס" אותך.

אריק - השתייך ללא ספק לסוג השני.

ביום מן הימים הלך, כמו כולם, אל הנשק. בשקט, בשלווה וברצינות הלך; הלך אל מול גלי האש, ההופכים את החיים למוות, למען יימשכו החיים.

אריק - בן ראשון לשרה ומנחם, נולד ב-21 באוקטובר 1950. גדל כילד נמוך קומה ושמנמן, ספורטיבי ומסביר פנים, וכשבגר לקח ברצינות את הלימודים והצבא כאחד. עם הגיוס לצבא התנדב לגולני ועבר בהצלחה את שלבי האימון המפרך. יכולתי לספר אגדה - אגדה שהיתה. אבל אין מספרים אגדות חיות - רק חשים אותן. אריק - לא אגדה כלל; ילד משלנו, ביישן, צנוע, היה בן, חבר ואח טוב ומסור. כאחות הופתעתי מן התמורה שחלה בו מאז התגייס. כמה התבגר! והיה צורך בבגרות רבה כדי להתייחס למציאות החיים של אותה עת, שיא מלחמת ההתשה. הריחוק מהבית, השהייה הרבה במדבר, הקסדה ואפוד המגן, ומעל לכל אלה - סכנת המוות. אריק לעולם לא התלונן, לא פחד לחזור לשם, תמימותו הנדירה שימשה לו מקור לאופטימיות. אריק - רק עליזות, צחוק, הומור ושובבות היו על פניך. מאז הלכת נעלמו כל אלה.

אחותו בתיה

לייבוביץ׳ מנדליקה

בן פאני וינקו לייבוביץ׳, ילידי סאוון.
נפל במלחמת יום כיפור.

פיירשטיין (קטררו) חיים

בן יהושע ופנינה. נולד בשנת 1930 בעיר דורוהוי, רומניה. למד בבית-ספר עממי. עלה לארץ בעודו נער, אחרי אימי מלחמת העולם, באניית מעפילים שהגיעה לארץ בסוף שנת 1944. שהה תחילה בקיבוץ אשדות-יעקב, שם השלים חינוכו. אחר-כך חי בפתח-תקוה ועבד בה כפועל. הקדים להתבגר.

בן 15 היה כשהתגייס למלחמת השחרור. נפל בחזית משמר הירדן בין הימים 7–10 ביולי 1948 והובא לקבורה בקבר-אחים בראש פינה.

קוטר שמואל (שמי)

בן אפרים וחנה. נולד בשנת 1929 בדורוהוי, רומניה. משנתייתם מאמו בגיל 4 ואביו הזקן לא יכול לטפל בו, אימצהו קרובו, שלום קוטר. בבית-הספר הצליח יפה בלימודיו, אך הופרע מהמשכם עקב השתלטות הפאשיסטים והנאצים ברומניה, שערכו כמה פעמים טבח ביהודי עירו ולעיניו רצחו את אביו הזקן. הוא עצמו ניצל בנס. אח״כ גורש עם משפחתו ושארית היהודים למחנה בטראנסניסטריה, שם מתו לעיניו כמה מבני משפחתו. אחרי ארבע שנות סבל חזר לרומניה והצטרף לתנועת ״גורדוניה״. בשנת 1945 עלה ארצה במסגרת ״עליית הנוער״, שבה הועלו רבים מיתומי טראנסניסטריה ויחד עם חבורתו נשלח לחינוך ולהכשרה במשק הפועלות בפתח תקווה.

בחורף תש״ח השתתף בפעולות ה״הגנה״ בסביבה, אח״כ התגייס לחטיבת ״הראל״ בפלמ״ח וגמר קורס של סיירים-חבלנים. השתתף בהדיפת האויב מקבוצת גזר ובקרבות שהיו נטושים אז בדרך לירושלים ונפל במשלט אבו-לחם בתשעה באב תש״ח (14.8.48).

קוז׳וקרו מרצ׳ל

בן פסיה וישראל. נולד ביום כ״א אדר א׳ תש״ו (22.2.1946) בסאוון, רומניה, לאם ניצולת מחנה ריכוז בטראנסניסטריה ולאב ששב ממחנה עבודת כפיה. את שנות ינקותו עבר בעיר סאוון ובהיותו בן 5 שנים עברה המשפחה לדורוהוי, היות והאם ומשפחתה ילדי העיר. כנהוג בעיר, קיבל מרצ׳ל חינוך יהודי מסורתי (למרות היות המשפחה חילונית), במקביל לחינוך הממלכתי.

אהבה גדולה גילה מרצ׳ל למוסיקה ועוד בגיל צעיר החל ללמוד נגינה באקורדיון וגילה כשרון רב. בכל מקום שבו הופיע, מלווה באקורדיון, השתררה אווירה עליזה ושמחה.

מרצ׳ל עלה לארץ עם משפחתו במאי 1964. הפרידה מחבריו הרבים שהשאיר מאחוריו ברומניה גרמה לו צער רב, אך אופיו הנוח, הנעים והפתוח איפשר לו לרכוש לעצמו חברים רבים גם בארץ, בעיקר מאלה שהכיר במקום מגוריו, נשר, ליד חיפה. חבריו תיארוהו כידיד נאמן, רודף צדק והגינות ובעיקר, ידיד אמת. בתקופה שבין העליה לארץ וגיוסו לצה״ל למד באולפן לעברית ובמקביל עבד כדי לעזור להורים להסתדר כלכלית ולהתאקלם יותר טוב בארץ.

היה בן נאמן ואוהב ואח למופת.

לצה״ל גויס בפברואר 1966 ובזכות כישוריו הטכניים גויס לחיל ההנדסה. הוא עבר טירונות קשה וממושכת, שבמהלכה התגלו כישוריו הפיקודיים. משום כך נשלח לקורס מ״כים חי״ר ולאחר מכן לקורס מש״קי חבלה. לפני מלחמת ששת הימים ובמהלכה ביצע משימות חבלה שונות מעבר לקווי האויב, שלא פעם היתה בהם סכנת חיים. ממשימתו האחרונה בגזרת הצפון, בשטח האויב, משימה חשובה לבטחון המדינה, הוא שב לגבולות הארץ, אך לרוע המזל, עלה על מוקש יחד עם חבריו. מרצ׳ל נפל בא׳ באב תשכ״ז (7.8.67) והובא למנוחת עולמים בבית-הקברות הצבאי בחיפה. הניח אחריו הורים ואחות.

קסאפו מרצ׳ל

בן יחיד להוריו, חיים וחיה-רייזה נולד ב-19.5.1928 בדורוהוי, רומניה. גמר בית-ספר עממי וארבע כיתות בבית-ספר תיכוני ואח״כ למד מכונאות ועבד במקצוע זה. משנהדפו הפולשים הנאצים מרומניה הצטרף לתנועת נוער ציונית והיה פעיל בהכשרה, באימוני ה״הגנה״ ובארגון ה״בריחה״.

העפיל ארצה באניה ״פאן יורק״ שנתפסה ונוסעיה שולחו לקפריסין. משם הגיע לארץ באמצע אפריל 1948 והתייצב מיד לצה״ל. שירת באחד הגדודים והשתתף בקרבות בגליל, עד שנפל ליד תל-עזיזאת על גבול סוריה ב-17.7.1948.

נקבר בשאר-ישוב ב-25.7.48. ב-3.3.50 הועבר למנוחת עולמים בחיפה.

שושא ראובן

בן סוזי וצבי שושא. נולד ביום י"א אדר תשי"ד (15.3.1954) בנשר ליד חיפה. למד שנתיים בבית-הספר היסודי "יהושע" בנשר, שש שנים בבית-הספר היסודי "הקישון" בחיפה, ואח"כ המשיך בלימודים על-יסודיים בבית-הספר התיכון ע"ש ביאליק בחיפה, במגמה הריאלית. בקיץ 1972 עמד בהצלחה בבחינות הבגרות. בן בכור היה ראובן להוריו, אח אוהב למירון, שנולד כשנתיים אחריו. ילדותו עברה עליו בנשר, שליד חיפה. בבית-הספר היה תלמיד טוב ואהוב על מוריו לכיתה. לעיתים אהב להשתובב וקנה לעצמו מוניטין בזכות חוש ההומור שלו. מנעוריו שאף להגיע לפנימיה צבאית, ואכן עם גמר לימודיו היסודיים נתקבל ללימודים בפנימיה שליד בית-הספר "הריאלי" בחיפה. מטבעו היה שוחר חופש ועצמאות, נער עליז ושובב. עד מהרה נקלט בגימנסיה "ביאליק" ונתחבב על המורים ועל התלמידים.

בעל מבנה גוף מוצק היה, ספורטאי מעולה. הוא לא הסתפק בישיבה על ספסל ביציע המגרש, אלא היה פעיל וניסה כוחו בעיקר במשחקי הכדור. לימים הצטרף לאגודת "הפועל" בחיפה.

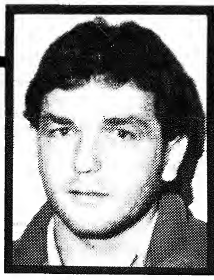
לכבוד מסיבת הסיום של בני המחזור בגימנסיה חיבר ראובן "בלדה על המורים", מתובלת בהומור דק, שנינות ואהבה רבה. בשיר אחר, "בקשה", הוא מבקש מהיקרה לו: "כשהפרח בגן ילבלב / וציפור מקינה תצייץ / זכרי אחד שאותך אהב / אך זאת בליבו שמר..."

ראובן התגייס לצה"ל באוגוסט 1972 והתנדב לשריון. "מעולם לא הסתיר ראובן את אהבתו לחיל זה, וראה בו את חוד החנית של צה"ל. חיילי השריון היו אליליו, וחיי השריון - סם חיים עבורו" סיפר אביו. לאחר הטירונות עבר קורס למקצועות הטנק וסיים בציון גבוה (86). הוא שירת כתותחן טנק, וזכה לדברי עידוד והערכה מפי מפקדים וחיילים. מעולם לא התלונן. חיוכו והמבט השובבני בעיניו לא סרו ממנו גם ברגעים של מתח ועייפות. ראובן התגעגע למשפחתו והירבה לכתוב להוריו, וכשבא הביתה לחופשה קצרה, ביקש שיספרו לו מה התרחש בבית בהעדרו.

לאחר שהוענק לו "אות השירות המבצעי", נשלח בהמלצת מפקדיו לקורס מפקדי טנקים. חרף רגעי משבר קשים, הצליח להגיע להשגים נאים בקורס. בשלהי ספטמבר 1973 עלה עם חבריו ל"סדרת חינוך" במרכז הארץ, שהיתה אמורה לציין את סיום הקורס. הלימודים הופסקו מחמת מצב הכוננות. בטרם שב ראובן לבסיס, התקשר עם הוריו ואמר: "החזיקו לי אצבעות. תהיה מלחמה". עם יחידת השריון שלו נשלח ראובן לחזית הדרום ולחם שם כתותחן טנק.

סיפר ירון, חברו לנשק: "בחצות קיבלנו פקודה לנוע אל גדות התעלה. פעמים אחדות נפגע הטנק שלנו, אך אנו המשכנו לנוע. פתאום ראיתי לפני להבה גדולה, ענקית. הורמתי בכוח אדירים וצנחתי על רצפת הצריח. הטנק המשיך לנוע. ראיתי את ראובן זוחל לעברי מתאו. הוא הניח ידו על צווארי. הנדתי בראשי כדי שיבין שאני חי. כאשר הורדתי על אלונקה, נפתחה עלינו אש תופת מכיוון מערב. הטנקים האחרים התרחקו. נותרנו בודדים בשטח. ראובן טיפל בי וקרא לעזרה. ואז - נפגע בצווארו מרסיס. לאחר שעות של ציפיה נלקחנו לתאג"ד". שם, בלב המדבר השומם, הרחק מיקיריו, מת ראובן מפצעיו ביום י"א בתשרי תשל"ד (7.10.73). הוא הובא למנוחת עולמים בבית-העלמין הצבאי בחיפה. לאחר מותו הוכרז, שסיים בהצלחה קורס מפקדי טנקים והועלה לדרגת סמל. השאיר אחריו הורים ואח.

הוריו של ראובן תרמו ספר תורה על שם בנם לבית-הכנסת "היכל שמואל" בנווה יוסף. בני משפחת שושא, ידידיו של ראובן ומכריו, הוציאו לאור חוברת זיכרון ובה דברים על דמותו ועל דרכו.

חיים (חיימקה) רם
(מכלו - גרינברג)

בן סאלי ופייביש גרינברג, יוצאי מיכאילן, רומניה. נולד בא' באב תשי"ז (29.7.1957) במושב נוה ירק. למד בבית-הספר הממלכתי ע"ש אהרונוביץ בכפר מל"ל והמשיך בבית הספר התיכון ע"ש עמי אסף ב"בית ברל". אהב מאוד לקרוא ספרים ובמידה לא פחותה התמסר להאזנה למוסיקת פופ. היה פעיל מאוד בשטח הספורט - בעיקר כדורגל. עם כל זאת מצא תמיד זמן להושיט יד עוזרת לעבודה הקשה במשק החקלאי של הוריו.

חיים גוייס לצה"ל בתחילת מאי 1975 והתנדב לצנחנים. לאחר הטירונות עבר קורס צניחה, קורס מ"כים חי"ר, הועלה לדרגת סמל ראשון ועבר עם חייליו את כל המסלול המפרך של יחידת צנחנים מהקו הראשון, ואף השתתף במבצע ליטאני. חיים מילא את המוטל עליו על הצד הטוב ביותר ובהגיע זמנו להשתחרר מהשירות הסדיר נרשמה התנהגותו בתעודת השחרור כמעולה וההערכה היתה: "לוחם ומפקד מעולה, בעל כושר מנהיגות יוצא מן הכלל, יכולת ללמד ולעבוד עם אנשים ביסודיות ובהתמדה".

בסוף מאי 1978 שוחרר מהשירות הסדיר והחל לעבוד כאיש בטחון בנמל התעופה בן-גוריון והתמיד בעבודתו עד יום מותו. בנובמבר 1980 נשא לאשה את עירית והזוג קבע את משכנו בפתח תקווה, שם נולד בנם.

בשירות המילואים שלו המשיך חיים לשרת ביחידת צנחנים. הוא היה אהוב מאוד על חבריו לעבודה ועל חבריו לשירות הצבאי. למרות שהיה מופנם ושקט, ידע ליצור קשרי חיבה ושיתוף פעולה עם הסובבים אותו.

בפרוץ מלחמת "שלום הגליל" נקראו חיימקה וחבריו אל הדגל. ביום כ"ג בסיון תשמ"ב (14.6.82) נפל סמ"ר חיים רם בקרב בלבנון והובא למנוחת עולמים בחלקה הצבאית שבבית-הקברות בפתח תקווה. השאיר אשה ובן, הורים, שני אחים ואחות.

מפקדו הישיר תיאר את התרשמותו מלחימתו של חיים במלים אלו: "היה מפקד לדוגמה, שקט ורגוע, אך לא אדיש. ביצע כל פעולה על הצד הטוב ביותר". במכתב התנחומים ששלח שר הבטחון למשפחה נאמר, בין השאר: "היה לוחם ומפקד למופת. שימש דוגמה אישית לפקודיו. היה בעל כושר מנהיגות, יושר והגינות". ואילו מפקד יחידתו כתב: "חיים היה ממפקדינו הטובים ביותר. תמיד הלך בראש והוביל את חייליו לקרב, בשקט האופייני לו. אבד לנו לוחם ומפקד למופת אשר נתן דוגמה אישית נפלאה לפקודיו".

שנינו מאותו הכפר

חיים רם היה החבר הטוב ביותר שלי. גדלנו יחד במושב; עברנו יחד את הגן, למדנו יחד בבית-הספר, בצבא היינו בני אותו המחזור.

חיים ואני בילינו הרבה יחד בסרטים, בהצגות, בים, וביחוד בכדורגל. חיים היה חובב כדורגל מושבע ויחד ראינו הרבה משחקים - ארציים ובין-ארציים.

חיים היה בחור שקט ומעולם לא הסתכסך עם איש.

בנופלו הפסדנו חבר טוב.

חברו משה בינר

פעילותו דיברה בעד עצמה

על חיים לא ניתן לכתוב מסיפורים שסיפר על עצמו. פשוט לא היו. הוא מיעט בדיבור, אך עם זאת היה צמא דעת. עיניו העצובות כלשהו, ביטאו את רגשותיו, ערנותו ותשומת ליבו לסובב אותו והמחישו את היותו שותף אמת לחבריו בתוך הצבא.

חיים הגיע לפלוגה ג׳ באחת התקופות הקשות של חילופי משמרות. הגווארדיה הוותיקה פרשה והחיילים הצעירים, שזה עתה סיימו את שרותם הסדיר, עדיין מהססים, חוששים וספקנים לגבי קליטתם במסגרת החדשה.

חיים הצנוע, הביישן, עורר אמון כבר מהרגע הראשון. קפדן ומסודר, סלד מהתחכמויות ומנסיונות התחמקות. חשת מיד שיש על מי לסמוך. כל תרגיל שביצע היה בו שילוב של מקצועיות ויכולת פיסית מעולה. הוא התייחס באותה רצינות לתרגיל ״יבש״ ולתרגיל ״רטוב״. את הפעילות המבצעית ביצע ללא דופי. מיומנותו הצבאית של חיים לא נזקקה למלים. פעילותו דיברה בעד עצמה. לפיכך לא היה פלא שנבחר לסגל הפלוגה.

חיים תרם תרומה נכבדה לעיצובה מחדש של הפלוגה, שעברה שינויים אישיים מפליגים בתקופה קצרה. כיוון שהיה צעיר, היה מקובל על הצעירים שזה-עתה הגיעו. אולם, למרות צעירותו, לא היה מוכן לאפשר מעשי קונדס ושובבות, על חשבון הפעולה הצבאית. רצינותו ודוגמתו האישית חייבו גם את החיילים להתייחס בהתאם לכל הדרישות הצבאיות.

חיים נמנה עם המעטים שלא החסירו אימון ופעילות מבצעית, על אף הקשיים האישיים שהטרידו את מנוחתו. הוא לא נתן לכך כל ביטוי חיצוני, לא בדרישה ולא במעשה. בכלל, חיים לא היה מהתובעים לעצמם. הוא היה נכון לעזור לזולתו, אך עם זה, נמנע מלדרוש לעצמו; כאילו התבייש שיעסקו בו. הוא הקדיש מרץ חמן רב לשמור על כושרו הגופני. הוא שיחק כדורגל ורץ ריצות ארוכות. הוא תמיד הגיע ראשון במבחן הכושר, אך גם דבר זה עשה בדרכו הצנועה, השקטה, המתנצלת כאילו, על שהשיג את האחרים. חיים נפל בקרב בעין-חילוה, בעודו מטהר את אחד הבתים הגבוהים במבואות הכפר, יחד עם חברו ברקו. השניים, שהיו חברים כה טובים בחייהם, כדור הפריד ביניהם. חבריו לנשק אינם יודעים ני חומים.

מתוך חוברת **״קץ הקרב״**

סאקאג׳ו טוביה

בן יוספינה ויצחק סאקאג׳ו, ילידי דורוהוי.
היה בן 21 בנפילתו, במלחמת לבנון.

מדור זה נערך בסיועו הפעיל והנדיב של מר מירון שושא, אחיו של ראובן שושא ז״ל, מחללי מערכות ישראל, מיוצאי דורוהוי.

חלק מן הרשימות על הנופלים המובאות כאן, לוקטו מתוך ספרי ההנצחה לחללי מערכות ישראל, בהוצאת משרד הבטחון.

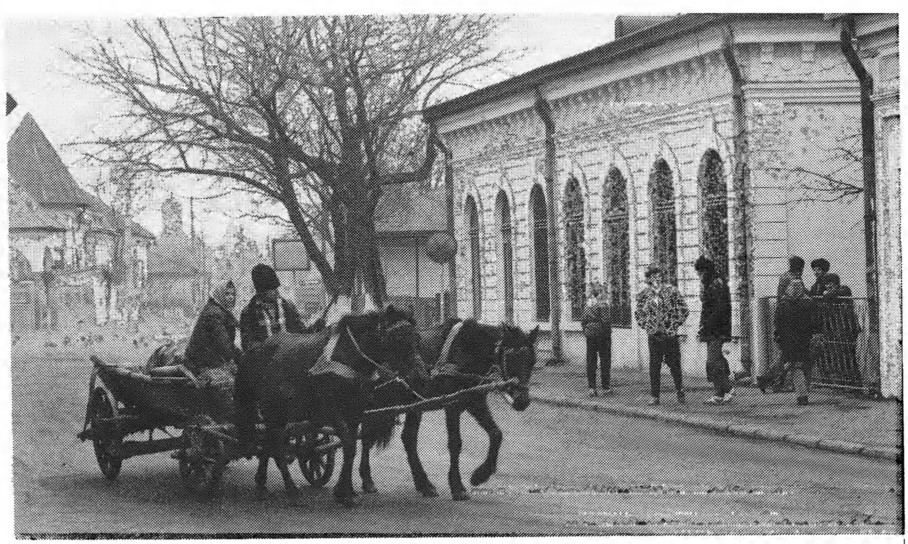
דורוהוי 1990

בשנת 1990 ביקר דורון בכר - הצלם של "בית התפוצות" - ברומניה ובין היתר גם דורוהוי. שם צילם את הצילומים המופאים כאן, באדיבות ארכיון התמונות של "בית התפוצות".

תפילת שחרית בבית הכנסת. דורוהוי - ינואר 1990
תצלום: **דורון הכר** (בית התפוצות)

Rugăciunea de Şaharit (seara) la sinagogă din Dorohoi. Ianuarie 1990.
Foto: Doron Hacker (Beth Hatefutsoth)

בית הקהילה היהודית. דורוהוי - 1990
תצלום: **דורון הכר** (בית התפוצות)

Comunitatea Evreilor din Dorohoi.
Foto : Doron Hacker (Beth Hatefutsoth)

חייט יהודי. דורוהוי - ינואר 1990
תצלום: **דורון הכר** (בית התפוצות)

Croitor evreu. Dorohoi – ianuarie 1990.
Foto: Doron Hacker (Beth Hatefutsot)

אחים ספרים מנדלוביץ יחיאל והרשקו (מימין). דורוהוי - ינואר 90
תצלום: **דורון הכר** (בית התפוצות)

Fraţii frizeri Mendelovici Ihiel şi Herşcu (dreapta).
Dorohoi – ianuarie 1990. Foto: Doron Hacker (Beth Hatefutsoth)

ילדים יהודים לומדים שירי פורים בבית הקהילה היהודות בדורוהויר - 1990
תצלום: **דורון הכר** (בית התפוצות)

Copii evrei învaţă cîntece de Purim la Comunitatea evreilor din Dorohoi.
Ianuarie 1990. Foto: Doron Hacker (Beth Hatefutsoth)

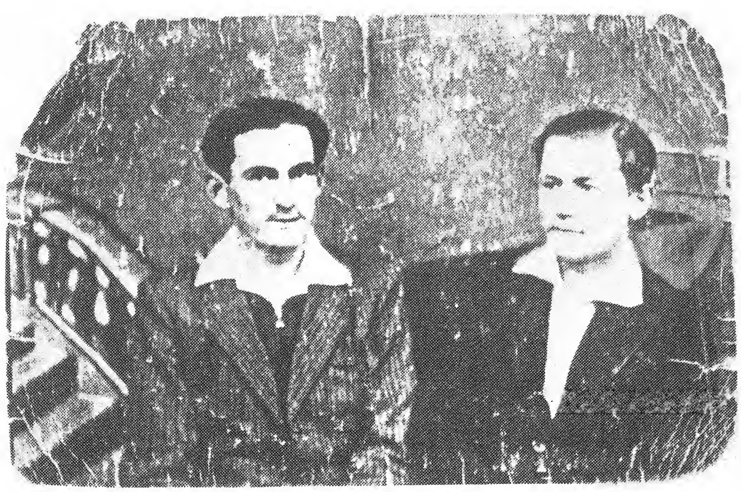
דסקאלו אהרון ושירה בני ה-86, ו-84 בביתם. דורוהוי.
תצלום: **דורון הכר** (בית התפוצות)

Dascălu Aharon şi Şira, în vîrstă de 86 şi 84 ani, acasă.
Dorohoi - ianuarie 1990. Foto: Doron Hacker (Beth Hatefutsoth)

קבוצת מדריכים בקן "השומר הצעיר" בדורוהוי בשנת 1930 וביניהם יעקב קליין

Tineri îndrumători din Ken-ul "Haşomer Hatzair" Dorohoi, 1930. Printre ei, Iacov Klein.

Efraim Rapaport şi Iosif Cohn, dintre conducătorii Ken-ului "Haşomer Hatzair" din Dorohoi (1934-1935)

אפראים רפפורט ויוסף כהן (1934-1935),
בין הפעילים הראשונים בקן "השומר הצעיר" בדורוהוי

Studenţi din Dorohoi, 1929: Raşelica Rapaport, Fany Haifler şi Rozica Marcovici

סטודנטיות מדורוהוי בשנת 1929:
רשליקה רפפורט, פניקה הייפלר
ורוזיקה מרקוביץ

קבוצת צעירים ציוניים מדורוהוי באירוע חגיגי של קרן קיימת ב-1929

Tineri sionişti la un festival în beneficiul lui Keren Kayemet (Dorohoi, 1929)

From DOROHOI to Israel

THE BOOK IS A MONOGRAPH WHICH WILL REFLECT THE 500 YEAR OLD JEWISH AND ZIONIST HISTORY OF THE COMMUNITIES OF THE DOROHOI REGION OF NORTHERN ROMANIA UP TO OUR OWN GENERATION.

I SHALL MENTION JUST A FEW EVENTS AND PERSONALITIES RELATED TO THIS REGION WHICH WILL DESCRIBE, VERY SCHEMATICALLY, THIS WARM JEWISH COMMUNITY'S LIFE AND ITS CONTRIBUTION TO THE PEOPLE AND TO THE STATE OF ISRAEL.

1) THE FIRST BRANCH OF "HOVEVE ZION" WAS FOUNDED IN THE DOROHOI REGION 100 YEARS AGO. AFTERWARDS THIS MOVEMENT EXPANDED TO OTHER AREAS OF ROMANIA.
2) EVEN BEFORE THE CREATION OF "HOVEVE ZION", THE FIRST PIONEER WOMAN OF THE ROSH PINA SETTLEMENT (GITTEL BLUMER) WAS BORN IN DOROHOI AND OF THAT WE ARE VERY PROUD.
3) ONE OF THE DELEGATES TO THE FIRST ZIONIST CONGRESS OF BASEL WAS DOROHOI-BORN YEHEZKEL SOBELMAN (OF BLESSED MEMORY).
4) THE FIRST YIDDISH WRITER, ABRAHAM GOLDFADDEN, LIVED IN DOROHOI AND THERE HE WROTE THE PLAY "THE SACRIFICE OF ITZHAK" WHICH HAD ITS WORLD PREMIERE AT THE COURTYARD OF THE SYNAGOGUE 110 YEARS AGO, IN THIS WAY LAYING THE CORNERSTONE OF YIDDISH THEATRE WORLDWIDE.
5) FOLLOWERS OF HASSIDIM AND TORA STUDIES LIVED AND DEVELOPED VIBRANT COMMUNITIES IN THE DOROHOI REGION AND ALSO DESCENDANTS OF RASHI AND THE BA'AL SHEM TOV COULD BE FOUND.
6) THE DOROHOI REGION WAS THE BIRTHPLACE OF SOME OF THE GRATEST WRITERS AND POETS OF ROMANIAN JEWERY, CREATING CLASSIC WORKS IN YIDDISH AND IN HEBREW, AMONG THEM YAACOV GROPHER, ONE OF THE GRATEST JEWISH POETS OF THE 19TH CENTURY.
7) FROM 1900 TILL 1938 DOROHOI HAD A FAR-REACHING JEWISH-ZIONIST PRESS FROM WHICH GREW A GENERATION OF NEWSPAPERMEN WHO FOUNDED JEWISH-ZIONIST PUBLICATIONS IN OTHER ROMANIAN CITIES AND AFTERWARDS IN ISRAEL.
8) TO OUR DEEP SORROW, THE EXTERMINATION OF ROMANIAN JEWS STARTED IN DOROHOI ON 29/6/1940. ABOUT 10,000 DOROHOI BORN JEWS PERISHED DURING WORLD WAR II.
   IN THE 19TH CENTURY AND IN 1907 THE JEWS WERE ALSO SUBJECTED TO PERSECUTIONS BUT THE CRUELTIES AND DISCRIMINATION ONLY SERVED TO STRENGHTEN THE LOCAL COMMUNITIES' CULTURAL AND SPIRITUAL LIFE.
9) THE DOROHOI REGION HAD, BESIDES ELEMENTARY AND SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS, ALSO ABOUT 50 SYNAGOGUES.
10) DOROHOI-BORN JEWS AND THEIR PIONEERS CAN BE FOUND IN ALL CREATIVE FIELDS OF ISRAELI LIFE, INDUSTRY, CULTURE AND ART, TWO HAVE SERVED AS KNESSET (ISRAELI PARLIAMENT) MEMBERS AND TWO MOSHAVIM (COLLECTIVE SETTLEMENTS) "NEVEH YEREK" AND "ZIPPORI" ARE EXCLUSIVELY INHABITED BY DOROHOI-BORN JEWS.
11) ABOUT 50 JEWS STILL LIVE IN THE CITY OF DOROHOI FROM THE 25,000 WHO WERE THERE BEFORE THE WAR AND IN SPITE OF THE MANY YEARS OF COMMUNIST RULE, IT IS THE ONLY CITY OF EAST EUROPE WHERE THE JEWISH COMMUNITY STILL SURVIVES WITH ALL ITS ORGANIZATIONS INTACT.
    EVEN NOW THERE ARE STILL 3 SYNAGOGUES WITH CONSTANT MINYIAN, TALMUD-TORA, HEBREW AND YIDDISH CHILDREN'S CHOIR, OLD AGE HOME. KOSHER CANTEEN AND ALL THE CHARACTERISTICS OF THE "YIDDISH STEITL" OF PAST GENERATIONS.

FOR THIS REASON, MOST OF THE ISRAELI GOVERNMENT MINISTERS AND WORLD JEWERY LEADERS WHO HAVE LATELY BEEN IN ROMANIA, MAKE SURE TO VISIT THE CITY OF DOROHOI IN ORDER TO GET AN IMPRESSION OF JEWISH VILLAGE COMMUNITY LIFE WITH ITS WARM, TRADITIONAL CHARACTER.

THESE ARE JUST A DROP IN THE SEA OF WIDE-RANGING CULTURAL AND HUMAN KNOWLEDGE WHICH WE INTEND TO IMMORTALIZE IN THE BOOK FOR OUR OWN GENERATION AND FOR OUR DESCENDANTS, CREATING A HISTORIC DOCUMENT FOR THE FUTURE. D. S.

תוכן הענינים

ס א ו ו ן

מ י כ א י ל ן

ד א ר א ב א ן

ה ר צ ה

ר ד א ו ץ - פ ר ו ט

PAPYRUS
COMPOZIŢIE GRAFICĂ

that those houses were inhabited by Christians and, consequently, should not be fired upon. Presumably, the inhabitants had been warned by soldiers.

The precise dates for these events are missing. The first investigations were made by the Military Commander, the President of the Court Martial, accompanied by the Attorney General, Alex. Scripcan, and the police organs have concluded that the guilty parties were soldiers. The investigations were to remain in the domain of the military.

Approximately 47 bodies were identified by this commission, as well as several wounded. About 15 cadavers were found in the Jewish cemetery, five on the city side of the fence, and the others in the streets and in homes. The burial of these bodies took place on July 3. At the offices of the civil administration, we found a registry of some of the dead, among them five unidentified soldiers. The death certificates were signed by the military. Now that you are aware of the facts, we wish to request that you render these measures legal.[36]

A report dated July 3, 1940, signed by the Military Attorney-General of the Military district, describes the identification of the bodies found near the Jewish cemetery and at different sites in the city. As for the Jewish soldiers, the report details that the commission "had removed from these cadavers a pair of boots, and two pairs of leggings to give them to those who have a right to them." Examination of the bodies showed that all the deaths had been caused by bullet wounds in the skull, the thorax and the abdomen, with the single exception of an elderly man who had a fracture at the base of the skull caused by a sharp blow."[37] Only after the investigation's conclusion could the victims of the pogroms be buried.

The number of Jews killed in the pogrom was almost 200.[38] The official number is given as 52, plus "a number of deaths." The pogrom at Dorohoi and those in southern Bukovina at this time – when the Jews were still legal and rightful citizens of the Romanian state, and served in the Romanian army, and when the German-Romanian alliance had not yet come into being – embodies all the features of the extermination campaigns of the next year, albeit without the help or guidance of the Nazis. The methods established during this period, in Dorohoi in particular, served later in the pogroms at Jassy and in Bessarabia.

The Romanian army and population showed that the execution of Jews could be implemented by the following means: 1. use of the army; 2. premeditation and preparation to distinguish Jews from non-Jews; 3. the exposing of icons or the decorating of homes with crosses or other inscriptions to enable non-Jews to distinguish themselves from Jews; 4. ample warning to Romanians of the imminent pogrom; 5. participation of local Romanians and civil authorities; 6. looting and killing for their own sake; 7. the accusation that Jews had fired on the army, as a pretext for the outbreak of the pogrom.

In certain locales, the soldiers, with the help of the local population, made a preliminary and hasty attempt at "cleansing the earth" of Jews. This appellation was to become, just one year later, the code name for the order to exterminate the Jews in the rural areas of Bessarabia and Bukovina.

the gravestones were discovered and, with the help of the Romanian cemetery guard, shot by the soldiers. Among the 52 Jews killed were eleven women and five small children. The President of the Community and the two rabbis survived because they had left the cemetery before the soldiers arrived.

On the same day, soldiers forced their way into the Jewish houses, crying, "The Bolsheviks are coming!" They raped, tortured, and murdered the inhabitants. However, many Jews saved their lives by hiding in their basements.

The local garrison sent a small unit to the town, under Lieutenant Isaceanu, to maintain order. He ordered that Romanian soldiers be placed in command over the Jewish soldiers to prevent the latter from shooting at the army. As the unit passed through the city, the Christian soldiers shot at the windows of the Jewish houses. The lieutenant later reported that no Jew shot at the army, but many Jews were arrested and detained at the regiment's barracks. Peasants entered the town the next day and appropriated the clothes of the dead Jews.

Most of the victims were from the Trestiana and Tăutu districts. Local gypsies participated in the plunder, taking whatever they could carry away. They sang and danced in the streets, enjoying the opportunity to sing a song of gratitude to the soldiers. The massacres were brought to a halt on the intervention of General Sanatescu and Colonel Ilasievici. By chance, the general met a wounded Jew and heard of the pogrom. General Sănătescu, the army commander in residence at Dorohoi later declared that he had not received any orders to murder Jews, and that, on the contrary, he had taken measures against the guilty soldiers. Colonel Ilasievici, commander of the 39th Infantry Regiment, was told to undertake an investigation. Following is the contradiction-ridden, confidential report sent both to the Attorney-General by his deputy, Filariet Sihleanu, and to the Secretary of the Commission.

> Following your order 091/1940, I have the honor to report the following facts as concerns the acts of July 1, 1940. The investigations that I myself undertook, as well as the news received at the garrison, and the registers of the civil administration, show that on July 1, 52 Jews were shot. This was done under the following circumstances.
>
> On July 1, the funeral of Captain Buros took place at the Christian cemetery, while the Jews at their cemetery interred a soldier. At one point, an explosion, followed by a volley of shots, was heard. Since they were at a military funeral, the mourners believed that a guard of honor had fired into the air, but as the shots multiplied, they came to realize that it was not a single salvo. They were overcome by panic, believing that the Russians were coming. No one, neither officers nor civilians, knew the reason for this action, and several of them, frightened by the first volleys, began to fire into the air. . . The guests dispersed, leaving the coffin in the middle of the cemetery.
>
> Later, it was noted that, in reality, soldiers from Regiment Three of the Border Guards and the 8th of the Artillery had opened fire /as they had been/ humbled and ridiculed by the Jews . . .
>
> There was, in all probability, a certain agreement between the soldiers, because fire immediately extended to the north-west periphery of the city, the soldiers having entered the Jewish houses, attacking those who were there.
>
> It is significant that certain Christians had placed icons in the windows of their homes, or had decorated their walls with the sign of the cross, as an indication

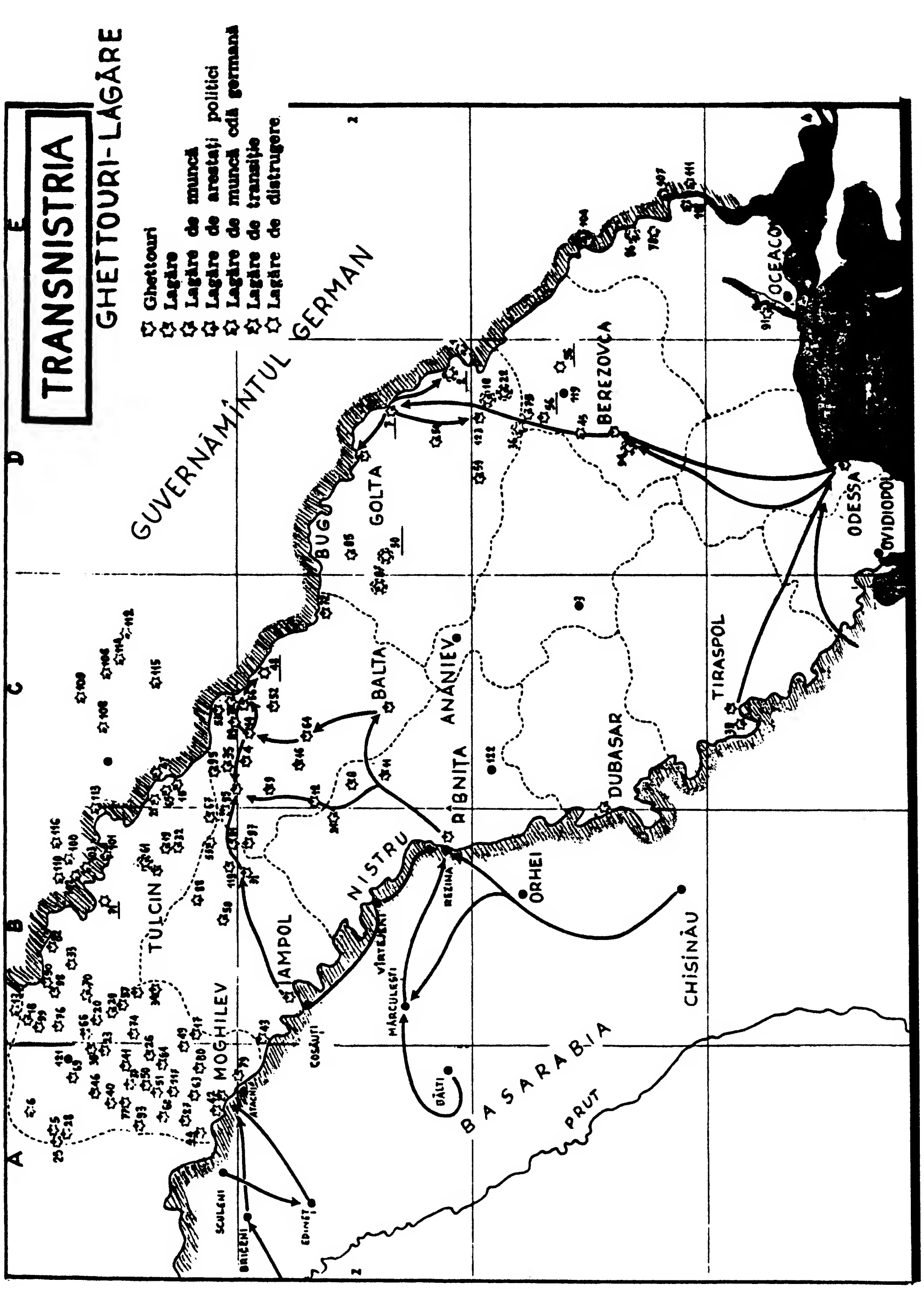
JEAN ANCEL

THE POGROM OF DOROHOI

The pogrom of Dorohoi is the only one of this period that can be closely documented. It was organized by Romanian officers of a retreating detachment. On June 28 to 29 1940, Romanian troops from Czernowitz and Hotin pulled back, traversing the city of Dorohoi. Several days before, long columns of Bessarabian refugees had passed through the city, fleeing the Soviet Army. In a sharply antisemitic atmosphere, the oft-repeated accusation that Jews had fired on retreating Romanian troops was heard. The local population learned that "a lesson" would be taught to the Jews. Soldiers billeted in the city advised the townspeople of the impending pogrom, and on many houses, walls and fences, Romanians wrote in large letters "Here Live Romanians," or sketched crosses. On the day of the pogrom, Romanians were ordered to display icons or the Romanian flag in their windows.[35] Meanwhile, a Romanian officer, as well as a Jewish soldier who intervened in an attempt to defend the Romanian, were shot by the Russians. The two bodies were brought to Dorohoi to be buried. Several of the officers of the Third Regiment of Border Guards decided to use this incident as a pretext for the planned pogrom.

The funeral of the Jewish soldier was scheduled for July 1. A delegation of dozens of members of the community, led by its president and the community rabbi, attended. On the army's side, the local garrison sent a guard of honor – ten Jewish soldiers from the 8th artillery regiment, commanded by a Jew and a Christian. Just at the moment the coffin was being lowered, shots resounded.

Officers and soldiers from the Third Regiment of Border Guards entered the cemetery. The Jewish soldiers posted at the entrance were disarmed by order of a superior officer. Together with the ten Jewish soldiers who formed the honor guard, they were ordered to undress and to stand at the rear wall of the cemetery, where they were shot. A machine gun was placed in the hands of the murdered Jewish sergeant as proof that he had fired on the Romanian army. Jews fled to the funeral parlor, but were driven out by a group of soldiers, taken to a nearby highway, and shot. Those who managed to hide among

TRANSNISTRIA
GHETTOURI-LAGĂRE
Ghettouri
Lagăre
Lagăre de muncă
Lagăre de arestaţi politici
Lagăre de muncă cdă germană
Lagăre de tranziţie
Lagăre de distrugere
GUVERNĂMÂNTUL GERMAN
MOGHILEV
TULCIN
IAMPOL
NISTRU
BUG
BALTA
GOLTA
RÎBNIŢA
ANANIEV
DUBASAR
TIRASPOL
BEREZOVCA
OCEACOV
ODESSA
OVIDIOPOL
ORHEI
CHIŞINĂU
BĂLŢI
MĂRCULEŞTI
REZINA
COSĂUŢI
EDINEŢ
SCULENI
BRICENI
BASARABIA
PRUT

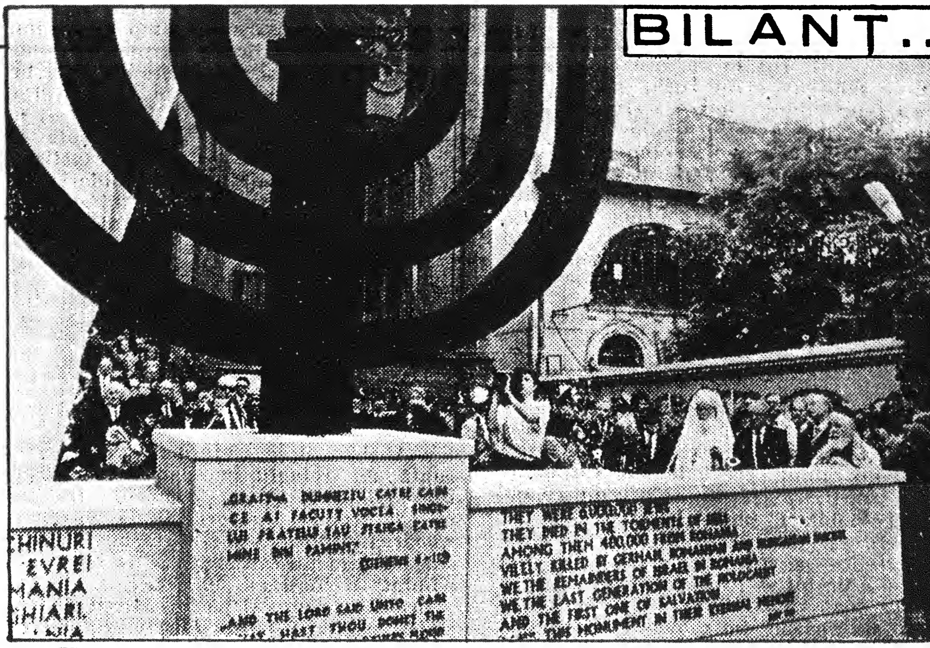
4000 evrei din judeţul Dorohoi, exterminaţi în lagărele şi ghetourile din Transnistria

10.638 evrei din judeţul Dorohoi au fost deportati în Transnistria în anul 1941. După doi ani s–au înapoiat doar 6.430 evrei din Dorohoi.
Deci **4.000** au fost exterminati.

LISTA GHETTOURILOR ŞI A LAGĂRELOR ÎN TRANSNISTSRIA

B 2	Alexandrovka	1	B 2	Crijopol	31	B 1	Murafa	57
C 2	Ananiev	—	B 1	Chirnasovka	32	B 1	Miscovka	58
D 2	Akmicetka	2	B 1	Crasnoje	33	D 3	Nicolaevka	59
C 3	Arva	3	C 3	Ciorna	122	A 1	Nimraţ	60
C 2	Balanovka	4	C 3	Dubasari	—	B 1	Nesterovca	61
C 2	Balta	—	B 1	Djurin	34	B 2	Obodovka	62
A 1	Balki	5	C 1	Dimidovka	35	D 4	Odessa	—
A 1	Bar	6	B 1	Derebcin	120	A 1	Ozarineţ	63
D 2	Bogdanovka	7	D 3	Domanovka	123	C 2	Olgopol	64
C 2	Budi	8	D 3	Frunză	36	C 1	Olianiţa	65
C 2	Bondarovka	9	D 2	Golta	—	C 2	Ostia	66
D 3	Bucov	10	A 1	Gorai	37	B 1	Pavlovka	67
C 2	Birzula	11	A 1	Grabivţ	38	B 1	Pasiuka	68
C 2	Britovka	12	C 4	Grosolovo	39	A 1	Popivitz	69
B 1	Brailov	13	A 1	Hrinovka	40	B 1	Pankovka	70
C 2	Berşad	14	A 1	Halcinţi	121	B 1	Peciora	71
	Briceni		A 1	Ivăşcăuta	41	B 2	Ribniţa	—
C 1	Cetvartinovka	15	A 1	Israilovka	42	D 3	Raschstadt	119
C 2	Cicelnic	16	B 2	Iampol	—	C 2	Savrani	72
B 1	Cernevţ	17	B 2	Iaroga	43	C 1	Sumilova	73
B 1	Cazaciovka	18	A 1	Iarişev	44	B 1	Sargorod	74
B 1	Capustiani	19	D 3	Kolosovka	45	D 3	Suha Balka	75
B 1	Capusterna	20	A 1	Kopaigorod	46	B 1	Stanislovcek	76
C 1	Cariera de		C 1	Ladijn	47	A 1	Stefanca	77
	piatră	21	C 2	Lohova	48	E 3	Slivina	78
D 3	Carlovka	22	A 1	Lozova	49	A ½	Skazinet	79
A 1	Cariskov	23	A 1	Lucineţ	50	A 1	Slidi	80
B 2	Codima	24	A 1	Lucinik	51	B 1	Tatarovka	81
A 1	Cuzminţ	25	C 2	Malo-Kiriuka	52	B 1	Tulcin	—
A 1	Conotcăuţi	26	C 1	Manikovka	53	B 1	Tivrin	82
A 1	Cucavka	27	D 2	Marinovka	54	C 4	Tiraspol	—
A 1	Chianovka	28	A 1	Moghilev	—	C 1	Trostinet	83
B 1	Clocotma	29	B 1	Moloknia	55	B 1	Verhovka	95
D 2	Crivoje-Ozero	30	D 3	Mostovoi	56	A 1	Tropava	84

BILANȚ...

■ La inaugurarea Monumentului comemorativ din fața Templului Coral

Sef Rabin dr. Moses Rosèn

החיים פודים את המתים (מכילתא)
„Cei vii dezrobesc pe cei morți"
(MECHILTA)

În sfîrșit, după o jumătate de veac, ne-am putut plînge mucenicii. Glasul durerilor noastre n-a mai fost înăbușit, lacrimile noastre au putut să se prelingă în voie pe obraji.

Nu ne-am mai simțit singuri. Alături de noi, au venit să ne împărtășească durerea tot ce are mai bun, mai ales, mai nobil această țară. De la președintele României la primul ministru, de la fruntașii partidelor de opoziție la elita intelectuală a acestui popor, de la Patriarhul țării la președintele Academiei, de la masa cea mare a oamenilor de rînd la scriitori de seamă, o cvasiunanimitate a poporului român a considerat de a sa datorie ca, fie prin prezența personală, fie pe calea scrisului, să se alăture nouă, „rămășițelor lui Israel" din România și să participe la înălțarea monumentului „Martiriului evreilor din România".

Încercăm deci un sentiment de reală satisfacție. În curtea Templului Coral din București nu s-a înălțat numai un monument din marmură și bronz. Semicentenarul martiriului nostru a prilejuit proclamarea netă a unor adevăruri care, în tot timpul acesta, atît sub teroarea fascistă, cît și sub cea comunistă, n-au putut fi rostite și anume:

A existat un martiriu (am făgăduit cuiva să nu mai folosesc cuvîntul „holocaust", pentru că „șocul" ar fi prea mare (... mă țin de cuvînt) al evreilor din România. Vinovați sînt fasciștii și nu poporul, nici cel român, nici cel maghiar, nici măcar cel german.

Dacă am învinovăți popoare întregi pentru fărădelegile comise de unii ticăloși, am cădea în păcatul acestora, al rasismului, al creării de ostateci, al lui Oradour-sur-Glane sau Lydice, sau Odessa, unde oameni nevinovați au fost uciși pentru presupuse păcate ale altora.

Documentele și mărturiile sînt de la sine grăitoare și oricîte încercări s-ar mai face, adevărul a ieșit la lumină. El reabilitează memoria victimelor și nu pe cea a călăilor.

Martirii noștri au fost asasinați pentru a doua oară. Cică au fost „vinovați". 50 de ani ne-am înfiorat la auzul sau la citirea acestor minciuni. Ei bine, noi am înviat pe martirii noștri scumpi. Ei au murit, bătrîni și copii, femei și bărbați, cu sutele de mii, ciuruiți de gloanțe, arși de vii, sfîrtecați de săbii lihniți de foame, mistuiți de sete și înăbușiți în „trenurile morții", nevinovați și memoria lor e curată, neîntinată.

Poporul român a fost mințit atunci cînd ni s-a pus călușul în gură. Dar „minciuna n-are picioare" — sună un vechi proverb ebraic. Nu mai merge. Românii de bună-credință — și aceștia sînt aproape întregul popor — au înțeles și nimeni nu va mai putea îndrăzni să repete aceste minciuni, fără să se facă de rîs.

Repetăm deci limpede și pe buna limbă românească: niciodată și sub nici o formă n-am culpabilizat poporul român.

REVISTA CULTULUI MOZAIC
NR. 718 — 3 iulie 1991

COMEMORAREA

victimelor HOLOCAUSTULUI EVREILOR din Judeţul DOROHOI

50 de ani de la aceste evenimente tragice

Duminică 27 Sivan 5751 (9 iunie 1991), la cimitirul vechi din Haifa a avut loc comemorarea a 50 de ani de la Holocaustul evreilor din România, organizată de: Iad Zikaron Leiahadut Romania de pe lîngă sinagoga "Beit Iacov-Iosef Rav Zwi Gutman" din Tel Aviv, împreună cu Asociaţia israelienilor originari din Dorohoi şi împrejurimi (Săveni, Darabani, Mihăileni, Rădăuţi, Herţa) şi primăria Haifa, cu participarea delegaţiei comitetului de comemorare a 50 de ani de la Holocaustul din România, formată din rabin **Efraim Gutman, Şlomo Leibovici-Laiş, Iehuda Epstein** şi **Arie Schapira**.

În faţa unei foarte numeroase asistenţe, puţini supravieţuitori şi multe rude ale celor ucişi în acea perioadă, veniţi din toate colţurile ţării, a fost oficiat un serviciu religios de către cantorul **Iehuda Wasserman** şi dl. **Ariely Arie**, după care au luat cuvîntul:

- Dl. deputat av. **AVRAHAM PORAZ**, care poartă numele bunicului său, **Avraham Calmanovici**, căzut victimă în pogromul de la Dorohoi. D-sa a evocat în mod impresionant pe martiri şi a accentuat că în cursul vizitei la Kneset a delegaţiei parlamentare române condusă de dl. **Alexandru Bîrlădeanu**, preşedintele parlamentului român, a cerut în numele familiilor victimelor Holocaustului evreilor din România, ca România de azi să recunoască ceea ce s-a făcut evreilor în acea vreme şi să ceară iertare poporului evreu.

- Dl. **ISRAEL LEVANON**, preşedintele Consiliului religios din Haifa, originar din Mihăileni, i-a evocat pe martiri, printre care se numără şi tatăl său, căzut la Moghilev - Transnistria.

- Dl. **ŞLOMO LEIBOVICI LAIŞ**, preşedintele ACMEOR, a rostit o alocuţiune impresionantă, subliniind că generaţia de faţă are datoria să eternizeze memoria martirilor şi să nu-i lase pradă uitării posterităţii.

- Dl. rabin **IOSEF WASSERMAN**, născut la Dorohoi, a cerut ca puţinii evrei rămaşi acolo să fie aduşi în Israel cît mai grabnic.

- Dl. **MENAHEM AKERMAN**, membru al consiliului municipal Haifa, a dat citire unui mesaj adresat Adunării de către dl. **DOV SHILANSKI**, preşedintele Knesetului, şi a adăugat că monumentul din cimitirul vechi din Haifa simbolizează martirajul celor ucişi la Dorohoi şi în Transnistria în perioada Holocaustului.

- A mai luat cuvîntul dl. **ZISSU ZIV IACOV** - general în rezervă - care a evocat amintiri dureroase din acele vremuri.

- Dl. **ŞLOMO DAVID**, preşedintele Organizaţiei evreilor originari din Dorohoi şi împrejurimi, care a condus solemnitatea, a trecut în revistă desfăşurarea pogromului şi deportarea în Transnistria, cu tragicele ei aspecte.

Rude ale martirilor au aprins şase torţe în amintirea celor şase milioane de victime ale Holocaustului şi au depus coroane de flori la monumentul ridicat în amintirea lor.

TRISTE AMINTIRI

de MORDEHAI RABINOVICI

Era prin vara anului dinaintea începutului celui de al doilea război mondial. Fusesem concentrat la un regiment din Bacău şi mă aflam în concediu cînd a apărut un comunicat că toate concediile sînt anulate şi fiecare să se prezinte la unitatea de care aparţine. Aflînd că unitatea mea s-a deplasat în nordul Moldovei, la Botoşani sau Dorohoi, am preferat să plec la Dorohoi, unde locuia sora mea cu soţul şi un copil nou născut. Ajungînd la Dorohoi în acea duminică de tristă amintire, sora m-a sfătuit să rămîn la ei căci se zvoneşte că armata română a ajuns la Herţa şi se îndreaptă spre Dorohoi. Realitatea însă era că armata română se retrăgea de teama invaziei ruseşti şi, ajungînd în oraş, a început pogromul la cimitirul evreiesc unde au tras în mulţimea evreilor care asistau la înmormîntarea unui ostaş evreu căzut sub foc de pistol rusesc în timp ce-şi apăra superiorul, un ofiţer român.

În acea zi, s-a dat dispoziţie ca locuitorii creştini să arboreze la intrarea caselor un steag tricolor sau o icoană a lui Hristos.

În acele clipe grele, i s-a promis servitoarei sorei mele că i se va da tot ce va dori numai să ne salveze viaţa care era în pericol. Soldatul, prieten al servitoarei s-a aşezat lîngă mine, cu arma încărcată într-o mînă şi cu o sticlă de alcool în cealaltă mînă, sticlă din care, din cînd în cînd, sorbea cîte o înghiţitură şi mi-a făgăduit că nouă nu ni se va întîmpla nimic.

În vecinătatea locuinţei sorei mele, locuia o evreică suferindă şi cînd fiica ei a ieşit pe terasă ca să-i aducă mamei bolnave puţină apă de băut, soldatul de lîngă mine a apăsat pe trăgaci şi glontele a lovit-o în cap i-a împrăştiat creierii pe pereţi.

În aceeaşi clădire cu sora mea era repartizat, într-o cameră, un sublocotent.

Disperaţi, ne-am adresat acestuia şi l-am rugat să ne ajute să scăpăm cu viaţă din carnagiul care începuse în oraş.

Întîmplător ofiţerul era un om cu suflet. Acesta a dat dispoziţie ordonanţei sale ca să stea cu arma la uşă şi să spună huliganilor care cutreierau străzile în căutare de evrei, ca acolo nu locuiau jidani. Aşa am scăpat de măcel şi am rămas în viaţă.

FIE-LE MEMORIA BINECUVÎNTATĂ

de LEA MĂTĂSARU

În timpul pogromului, am locuit pe strada C. Stroici. Cînd am auzit împuşcături, am luat copilul, am fugit în curte şi ne-am ascuns în magazia de lemne, unde au venit şi vecinii cu copiii. Patru soldaţi, cu baionetele la arme, au intrat în curte, au spart şifonierul şi bufetul, au luat ce le-a plăcut, şi au ieşit prin uşa din faţă. Toate geamurile spre stradă au fost sparte. După ce soldaţii au intrata în casă, noi ne-am strecurat din magazie în spatele curţii, unde era un teren viran acoperit cu buruieni. Ne-am tupilat printre ele şi am rămas acolo, sub o ploaie torenţială, pînă seara...

Familia noastră - **Mătăsaru Avram, Mătăsaru Lea** şi fiica **Fani** (împlinise 2 ani) - a fost deportată în Transnistria, din noiembrie 1941 pînă în decembrie 1943, în lagărul din Moghilev.

Ne-am întors în decembrie 1943, dar cu o mare durere, care nu se va stinge niciodată. Sora mea mai mare, **Segal Rozica**, soţia lui **Herş Segal**, a fost la Moghilev cu 3 copii - **Ghiza, Şeli** şi **Betti**. Ea a murit acolo de foame şi mizerie, iar copiii s-au întors cu trenul celor orfani. Fiica cea mai mică, **Betti**, a murit la 14 ani, ca urmare a celor suferite în Transnistria. Celelalte două fiice sînt, astăzi, în Israel.

A doua mare durere a fost pierderea fratelui meu, **Bitterman David**, împreună cu soţia, **Pepi**, şi cei 3 băieţi ai lor, **Lică, Samuel** şi **Avram**. Toţi au fost împuşcaţi la Tulceni, în Transnistria. Fie-le amintirea binecuvîntată!

Cei rămaşi din familia noastră trăim, începînd din 1966, în Israel, la Rişon Lezion...

MARTOR OCULAR AL POGROMULUI

"Eu, Şlomo Alter, originar din Buhuşi, am făcut armata la regimentul 16 Artilerie din Bacău, avînd ocazia să cunosc nemijlocit o serie dintre atrocităţile comise împotriva evreilor în timpul pogromului de la Dorohoi.

Astfel, în ziua de 1 iulie 1940, în timpul ceremoniei funerare din cimitirul evreiesc din Dorohoi, s-au auzit împuşcături care veneau din direcţia oraşului. Ieşind afară din cimitir, am văzut ostaşi români ce se retrăgeau dinspre Bucovina (Cernăuţi). Sergentul T.R. Emil Bercovici, care fusese ucis în timpul înmormîntării, era întins pe drum. Alăturîndu-ne soldaţilor în retragere, am fost identificaţi ca evrei, scoşi din rîndurile lor şi înşiraţi la marginea şoselei pentru a fi împuşcaţi. Tot atunci, a trecut pe lîngă noi o trăsurică condusă de un birjar evreu. L-au somat să coboare din trăsură şi să ni se alăture nouă. Ne-au ordonat să ne dezbrăcăm, ne-au luat toate bunurile ca ceasuri, arme, bani şi haine. Soldaţii români au început să tragă în noi. Cu toţii ne-am prăvălit la pămînt. Nu-mi aduc aminte cît timp a trecut; nu ştiam dacă sînt viu sau mort; doar după cîtva timp am început să mă mişc. Fusesem rănit la cap. După ce s-a întunecat şi s-a aşternut liniştea, m-am ridicat în picioare şi am controlat dacă cineva mai trăieşte. I-am găsit în viaţă pe Herşcovici Iancu şi pe Landau care fuseseră - amîndoi - împuşcaţi în plămîni. Am încercat să ne îndepărtăm de locul unde ne aflam, ajutîndu-ne unul pe celălalt. Spre dimineaţă am reuşit să ajungem pe o stradă necunoscută. Tocmai atunci trecea pe acolo un plutonier major care ne-a dus la Curtea Marţială pentru a fi judecaţi, pe motiv că evreii din Dorohoi ar fi semnalizat ruşilor. Acolo, un general român, Leoveanu, ne-a ascultat, şi văzîndu-ne în ce hal eram, goi şi plini de sînge, ne-a trimis la Spitalul israelit din Dorohoi. În spital se aflau - femei, copii şi bătrîni - victime ale pogromului de la Dorohoi.

Am stat în spital 2-3 săptămîni, am fost operaţi. Îngrijirea a fost foarte bună. La ieşirea din spital, cu ajutorul cîtorva cetăţeni din Dorohoi, am primit îmbrăcăminte şi ceva bani pentru a ne putea întoarce acasă.

După război, am fost chemat la Bucureşti pentru a depune ca martor.

ŞLOMO ALTER
Str. A.H Silver 109/32 - HAIFA - 32696

Miercuri, 2 iulie 1986, s-au adunat la vechiul cimitir din Haifa israelieni originari din Dorohoi, Săveni, Mihăileni, Darabani, Herţa şi Rădăuţi-Prut, pentru a asista la ceremonia dezvelirii unui monument închinat martirilor Holocaustului, din aceste aşezări.

La cimitirul vechi din Haifa, Idov Cohen vorbeşte despre despre martiriul evreilor din Dorohoi.

Iosef Iancovici, lîngă monumentul din Haifa, ridicat de familia sa în memoria martirilor, victime ale Holocaustului din Jud. Dorohoi.

DIN ANII PRIGOANEI

de MICA RABINOVICI - MANES

Dorohoi, e oraşul natal al familiei mele. Arborele genealogic l-aş putea reconstitui cam cu 300 de ani înapoi.

M-am născut în casa părintească, aceeaşi unde s-a născut şi tatăl meu Haişie-Haim Rabinovici.

Am crescut într-o familie de evrei conservatori. Pregătirea Şabatului, sărbătorile erau respectate cu deosebită grijă şi plăcere.

În anii fragedei tinereţi - 1938 clasa 4-a - am fost exclusă de la "Liceul Maria" împreună cu toţi elevii evrei. Îmi amintesc de "steaua galbenă" pe care am fost obligată s-o port, de restricţia de a ieşi din casă, din oraş (aveam permisiunea să circulăm liberi numai 2 ore dimineaţa).

În ziua pogromului din Dorohoi - iunie 1940 - în casa părintească din str. I.C.Brătianu, ne-am ascuns în cerdacul din spatele casei. Alături de noi, la vecini un soldat neamţ ţipa: **Verfluchter Jude, Ich habe Dir den Tode geschwarn!.**

Îngroziţi - fără a şti ce se întîmplă în oraş am urcat în casă. Prin gaura cheii l-am văzut pe fiul tinichigiului Moscovici înjunghiat. În timp ce a stat în pragul casei un ostaş român a băgat baioneta în el (e vorba de fratele lui Carmos Moscovici)

În anul 1941 am fost deportaţi - întreaga familie (16 persoane) - şi cu bunica Hava Witner - 82 de ani, la Moghilev în Transnistria. Munca de o viaţă a întregii familii a fost distrusă. Bunica, surorile mamei cu soţii lor şi o fiică de 27 de ani, mama avocatului Dines Eugen din Beer Sheva, nu s-au mai întors.

Am fost îmbarcaţi în vagoane de vite şi coborîţi la Aţăchi. Cînd am ajuns la Moghilev am fost cazaţi într-o clădire părăsită, o fostă unitate militară. Acolo, dr. Cohn din Dorohoi, a fost bătut groaznic în faţa noastră.

Am trecut prin tot infernul ghetoului de la Moghilev. Numai după 4 luni m-am îmbolnăvit de tifos exantematic, după care au urmat şi sora şi mama mea. Au urmat şirul de nenorociri, frig, foame, bătăi, umilinţe, talcioc etc.

Îmi amintesc episodul cu fraţii Leib şi Fişel Blumenthal originari din Săveni. Un camion cu nemţi a intrat în talcioc trecînd peste evreii care umblau cu fel de fel de obiecte personale de vînzare în schimbul unei pîini sau a unui drob de sare de la ucrainienii care veneau special pentru asemenea negoţ.

Fraţii Blumenthal au fost prinşi şi puşi să mute enormele pietre de la gardul ghetoului, dintr-un loc în altul. După plecarea nemţilor, 5 evrei au rămas morţi pe traseul camionului.

pe jos, pe care zăceau 200 de făpturi omenești. Cîteva opaițe, încropite din capace de cutii, cu puțin ulei pe fund și un fitil primitiv, licăreau din loc în loc. Dintr-un soi de cuptor din pămînt ieșea un fum înecăcios. Duhoare de trupuri nespălate, de obiele și de vestminte năduşite.

Știusem și înainte că Șerpenița e detașamentul dorohoienilor, știam că situația lor e dintre cele mai grele. La fața locului, tragedia apărea în proporțiile sale îngrozitoare.

Aproape toți erau din tîrgurile din județ, Săveni, Darabani etc.

Cu o vară înainte, la izbucnirea războiului, fuseseră izgoniți cu familiile de la casele lor. La Dorohoi, au fost înghesuiți claie peste grămadă în sinagogi sau pe la casele unor evrei miloși.

Apoi, a venit ordinul Marelui Stat Major prin care bărbații evrei între 18-50 de ani erau concentrați la muncă obligatorie. La Cercul de recrutare, s-au format detașamentele de exterior, care au fost trimise în Basarabia. În toamnă, familiile rămase la Dorohoi au fost deportate în Transnistria.

În noaptea aceea, n-am închis ochii o clipă. Ceasuri de-a rîndul, am ascultat istorisirea nefericiților.

Munceau la cariera de piatră. Norma era mare, 2 metri cubi pe zi de om. Condițiile de lucru dintre cele mai primitive, amintind de ale robilor care au înălțat piramidele din Egipt. Poate că singura deosebire consta în faptul că cei de acum se foloseau de exploziv pentru a disloca stînca. Spre a introduce cartușele de astralită, trebuiau să sfredelească, cu șpițul și barosul, cîte o gaură de 70 cm. Se lucra în echipe de cîte doi; unul ținea strîns șpitul, celălalt dădea cu ciocanul de 5 kg. Un izbai, și încă un izbai, și tot așa înainte, ore de-a rîndul, vara - în arșița dogoritoare, toamna - pe ploaie, iarna - pe viscol și ger, pînă săpai 70 cm. în stîncă. Norma: 6 găuri de echipă, cîte 3 de om. La o oră anumită, găurile erau umplute cu cartușele de astralită, echipa de artificieri dădea foc la fitiluri, stînca dislocîndu-se prin explozii. Bolovanii de piatră erau ridicați cu brațele și încărcați în căruțele țăranilor basarabeni. Norma, cum am spus - 2 metri cubi de om.

Muncă istovitoare, din zorii zilei pînă la căderea nopții. Hrană puțină și proastă: o săptămînă - ciorbă de arpacaș, a doua - de cartofi, a treia - de fasole. Carne, o dată pe săptămîna, duminica. Deseori, nici atunci (o vînduse ofițerul țăranilor din comună).

Pietrele ascuțite jupuiau pielea de pe mîini, sfîșiau vestmintele și încălțămintea oamenilor. Mulți aveau picioarele legate în obiele în loc de bocanci. Păduchii mișunau în paiele din culcuș, ca și pe trupuri. Teama cea mare era epidemia de tifos exantematec...

Dar suferința cea mare se lega de soarta familiilor. Ce se întîmpla cu ei acolo, la Bug? Cîți au supraviețuit marșului morții? Ce fac acolo? Cu ce-și astîmpără foamea? Unde se adăpostesc de arșița verii și de viscolul iernii? Cine e încă în viață și cine...? Întrebările sfredeleau mințile zi și noapte, otrăvindu-le fiecare clipă.

A fost o noapte cumplită. Afară, viscolul bătea năprasnic, îngrămădind necontenit straturi de nămeți peste acoperișul de paie al bordeiului. Înăuntru, oamenii se zvîrcoleau pe paie, revărsîndu-și amarul sufletului. Părea că noaptea nu se va sfîrși niciodată.

În cele din urmă, întunericul a făcut loc zilei. Cu lopata, ne-am croit drum pentru a ne strecura afară din bordei. Viscolul făcuse ravagii cumplite, nămeții ajungeau acum pînă la jumătatea omului.

Cerul era acoperit de nori plumburii.

Nici vorbă nu putea fi de continuarea călătoriei. Cu chiu cu vai, am izbutit să facem cale întoarsă, prin troienele înalte, la batalion.

Noaptea teribilă de la Șerpenița n-am uitat-o nici azi.

Victor Rusu, scriitor şi gazetar, s-a născut cu numele Izu Cotiugaru, din părinţi originari din Săveni. În casa părintească, în orăşelul evreiesc a fost martor ocular al întîmplărilor. El a învăţat ivrit la heider şi încă de pe băncile şcolii activează în organizaţia sionistă.

După război, îi întîlnim semnătura în paginile presei româneşti. Ştia ivrit la perfecţie şi a fost traducătorul primului ministru Menachem Beghin, în timpul vizitei oficiale la Bucureşti (anul 1974).

Ca scriitor, a publicat cîteva volume cu întîmplări din viaţa şi tragedia evreilor din România.

NOAPTEA TERIBILĂ DE LA ŞERPENIŢA

de VICTOR RUSU

Iarna anului 1942 - cumplita iarnă a Stalingradului - m-a găsit la Edineţ, într-unul din detaşamentele batalionului 7 Drumuri, răspîndite pe tot cuprinsul nordului Basarabiei. Într-o zi geroasă de februarie cînd, termometrul indicînd sub 20 de grade, nu se ieşise la lucru la carieră, majurul, însoţit de un sergent, năvăli în magazia-cantonament, zbierînd cît îl ţinea gura: " Şase inşi la corvoadă! Executarea!"

Puţin mai tîrziu, împreună cu alţi 5 confraţi de suferinţă, cu o lopată în mînă, mă zgribuleam pe platforma autocamionului, în cabina căruia, alături de şofer, se instalase căpitanul Duţu. În ciuda nămeţilor de jumătate de metru şi a viscolului ce spulbera zăpada, ţinea să ajungă la Botoşani. Ca măsură de precauţie, în afara lanţurilor de la cauciucuri, ordonase să i se pună la dispoziţie şase lopătari, în caz de înzăpezire.

La început, a mers cum a mers. Mai cu ajutorul şoferului, care ambala motorul la maximum, mai cu pîrtia ce o deschideam cu lopeţile, mai împingînd camionul cu umărul, am înaintat cîţiva zeci de kilometri.

Curînd însă, s-a lăsat noaptea. Viscolul s-a înteţit, farurile nu puteau sfîşia pînza neagră şi, în aceste condiţii, nici vorbă nu mai putea fi de continuarea călătoriei. Ne pîndea primejdia de a pieri acoperiţi de nămeţi sau chiar sfîşiaţi de o haită de lupi flămînzi...

- Ne aflăm aproape de podul peste Prut, i se adresă şoferul ofiţerului. E şi acolo un detaşament al batalionului. Dacă ordonaţi, putem înnopta acolo. Pînă dimineaţa, poate se mai potoleşte viscolul...

Ce altceva putea face căpitanul decît să-şi dea consimţămîntul? Cu ultimele puteri, am deschis pîrtie printre nămeţi şi, cu chiu cu vai, camionul a urcat podul peste rîu. Şoferul cunoştea locul, altminteri nimic nu indica vreo urmă de aşezare omenească.

Acoperit de nămeţi, se afla un bordei: cantonamentul detaşamentului Şerpeniţa. Am dat zăpada de o parte, cu lopeţile, şi am dibuit intrarea pe întuneric...

Şocul a fost atît de puternic, încît îl ţin foarte bine minte şi acum, după aproape jumătate de secol.

Era o văgăună lungă de vreo 15-20 metri, scobită în piatră, cu paie aşternute

- Atunci cînd eşti mulţumit, nu manifesta prea multă bucurie; iar atunci cînd eşti nenorocit, nu te lăsa cotropit de durere! Suportă-ţi soarta cu seninătate!

- Să nu desnădăjduieşti niciodată şi să nădăjduieşti întotdeauna la mai bine.

- Atît tusea cît şi caracterul sînt două lucruri pe care nimeni nu le poate ascunde.

- O palmă se vindecă. Cuvintele nu se uită.

- Oamenii "mari" ar trebui să-nţeleagă odată pentru totdeauna: "Să fie buni şi-ngăduitori, faţa de cei slabi!

- Nimeni nu se naşte stapîn! Dar nici slugă!

- Cine mă crede, mă-nţelege. Cine mă-nţelege, mă va crede!

- E durerea inimii mele. E sîngele care strigă!

Focşani 5 mai, 1945. - Toate căile îmi sînt aduceri aminte de-ai mei dragi!... Zadarnic caut să mă uit pe mine însumi!...

Merg zilnic la piaţă şi văd un om tîrîndu-se ca şi fratele meu Henry. Ah! Cît de mult mă doare!

Pe cît mi-e posibil, îl ajut. I-aş da şi sufletul meu, dac-aş putea...

Din cartea "Pogromurile din Basarabia şi Bucovina"
Bucureşti 1947

COMEMORARE PENTRU MARTIRII DIN DOROHOI

de LAURA TAMIR - SEGAL

După desfăşurare de fapte,
Se dezvăluie şi se scriu acte
Acte de viaţă şi nu din memorie
E-un Capitol-document din Istorie!...

În 1940, după calendarul anual,
S-a încins cel de-al doilea război mondial.
Evreii au fost luaţi în sclavie,
La muncă obligatorie, suferinţe şi robie...

În Transnistria deportaţi, asasinaţi
Şi-n gropi neştiute au fost îngropaţi
De cei ce în ura lor demenţială
Au inventat "soluţia finală"

Şi-n orăşelul Dorohoi
Primii martiri am fost numai noi!
Iar dintre cei salvaţi din robie
Aprind, astăzi, o candelă vie!...

În memoria martirilor care au pierit
Şi-n Ţara Sfîntă nu au venit!
Dar sufletele lor vor fi înălţate,
Sus, tot mai sus, spre Eternitate!...
Amin!

20 febr. 1943. - Dumnezeule... Dacă ne eşti cu adevărat "Tată Ceresc", de ce cu mine te porţi ca un tată vitreg?

De ce nu arăţi vre-o minune, să nu se mai stingă atîtea jertfe tinere şi nevinovate? Cu ce ţi-am greşit oare?

Se stinge în teribile chinuri unica mea soră (Coca), Maşica, 20 de ani. Dormea pe cimentul ud, învelită cu-n lăiceraş, noaptea s-a vărsat un lighean şi scumpa mea Maşica, o floare de fată, a îngheţat cu... murdărie cu tot!...

Dîndu-şi sufletul, ultimele cuvinte i-au fost:

- Nu-mi pare rău că mor, îmi pare rău că Ghizela rămîne singură în lumea asta rea...

26 martie 1943. - După un an şi două luni de groaznice chinuri, tărîndu-se pe mîini şi pe picioare, fratele meu, Henry în vîrstă de 18 ani, înzestrat cu toate însuşirile bune, lăudat şi dat ca pildă de toţi profesorii şi colegii lui, cu o voinţă de fier, nu mai vrea să trăiască atît de mult.

18 ani! scumpe Henry! Mult, mult de tot te-ai chinuit!...

- Ah! Nu mai pot, Ghizela! Crede-mă şi mă vei înţelege! Nu mai pot să mă tîrăsc atîta!... Sîntem la sfîrşitul lui martie. În curînd totul va renaşte iarăşi: iarba va-nverzi, florile vor înflori, numai eu, numai am leac! Decît aşa o viaţă nenorocită, mai bine, moartea!

Copil gingaş şi dificil, se stinge şi el, exact la un an după moartea fratelui meu Isac... V-aţi dat cea din urmă suflare, în lagărul numit de soldaţi "Lagărul Morţii". Oasele voastre sălăşluiesc departe, în Tibriv, nici o piatră funerară, nici un monument nu este la căpătîiul vostru...

Numai recea climă a Ucrainei este singura tovarăşă a mormintelor în care zac: scumpii mei părinţi, pruncul meu nou născut, trei fraţi şi unica soră; soacra, socru şi două cumnate. Fie-vă ţărîna uşoară!

2 mai 1943. - La ce-mi mai este bună viaţa? Singură, săracă, lipsită de părinţi, de fraţi şi de soră. Am rămas singură, zdrobită, atît de bolnavă sufleteşte, atît de crunt lovită, că nu mai pot suporta. Lumea mi-e pustie...

3 mai 1943. - Am mers pe jos 86 km. la Cazaciovka, judeţul Şmerinka, la nişte rude, internate acolo.

După multe şi grele pribegii, am ajuns la ei, deşteptîndu-mă dintr-un vis groaznic!...

26 decembrie 1943. - Am sosit iar în oraşul meu natal, Dorohoi. Casa părintească stă tristă, parc-ar plînge şi ea după atîtea jertfe nevinovate!...

N-am descris nici cum a fost "repatrierea", nici cum a decurs "deparazitarea" din Moghilev, cum soldaţii din serviciul sanitar s-au scăldat în sîngele nostru... Inima sîngerîndu-mi, sufletul mi-e înveninat de-amărăciunile celor doi ani şi două luni de pribegie, de groaznice chinuri morale şi fizice...

Mi se cutremură carnea pe mine, cînd mă gîndesc la grozăviile petrecute în iadul de pe pămîntul Transnistriei...

Mestecam scoarţa copacilor şi cojile cartofilor... Înduram chinurile foametei şi a cumplitei sete. Nici apă din fîntînă primarul din sat nu ne-a dat voie să luăm, căci n-aveam toţi din lagăr găleţi şi ne duceam cu oale, cu sticle. Se făcea noroi lîngă fîntînă, fiind nevoiţi să bem apa unui pîrîu murdar...

2 noiem. 1944. - Am părăsit oraşul meu natal, de care mă leagă amintiri atît de triste!...

Mă mulţumesc, deocamdată, să-mi îndeplinesc datoria.

- Nu te lăsa nici doborît de nenorocire, dar nici fermecat de-ntîmplările fericite.
- Adesea în viaţă, trebuie să te fereşti de ceea ce pare prea sigur...

tare ca oţelul. Mă duc mereu în sate, lucrînd şi-aducînd "acasă" cîţiva cartofi şi puţină mazăre. Cu cîte palpitaţii îmi cîştig aceste producte, numai unul Dumnezeu din cer mă ştia...

Într-o zi rece de sfîrşit de toamnă, tot prin luna lui noiembrie, mă-ntîlneşte şeful de post din Zvoneha.

- Dincotro vii?

- Din Zvoneha! Domnule Şef!

- Aha! Ai fost să lucrezi în sat? ai? parcă v-a trimis aici ca să trăiţi?

Şi pînă nu mă culcasem pe jos şi nu-mi dăduse cîteva beţe zdravene, nu se lăsase. În cele din urmă, m-a mai pus să-i zic de trei ori:

- Să trăiţi, Domnule Şef!

Arză l-ar para focului de Domn' Şef!

În altă zi, ducîndu-mă la Vasilievka, mă văzuseră nişte soldaţi. Nu-mi dădură drumul, pînă nu spusesem de 10 ori meee! meeeee...

Cum mergeam mai departe (mă pornisem la Krasna) ducîndu-mă din casă în casă, întrebînd dacă e **şo robotă,** dădui de-o casă frumoasă şi intrai înăuntru. La masă şedea un domn, cetind o gazetă.

Eu observai dacă era scrisă-n limba română, sau ucraină. I-am spus **"dobreden"** (bună ziua) şi repetai întrebarea obişnuită dacă e de lucru.

Domnul mi-a făcut semn cu mîna (s-aştept puţin).

N-aşteptai mult şi văzui că-mi aduce o felie de pîine cu unt şi miere. Am început să plîng, spunînd tot timpul **"spasiba".**

El mi-a spus: - Mănîncă aci!

E lesne de-nchipuit uimirea mea, auzindu-l vorbind româneşte.

I-am povestit tragicul sfîrşit al părinţilor mei şi al fratelui meu. Mi-a vorbit cu blîndeţe, îndemnîndu-mă să nu-mi pierd speranţa şi răbdarea. M-a compătimit şi mi-a spus să mai revin pe-acolo, şi-mi va ajuta, cu vorba şi cu fapta, căci el este **Pretorul din Krasna.**

O singură dată am fost dup-aceea la Dvs., domnule pretor. Infăşurată cu-n lăiceraş multe bătăi mîncam pînă ajungeam la DVS. şi multe insulte înghiţeam. M-aţi întrebat "ce fac, cum o duc".

- Nu-mi place apa din Transnistria, d-le Pretor!

- Cum aşa? De ce nu-ţi place apa?

- Dacă nu am după ce-o bea!

Aţi înţeles aluzia mea şi mi-aţi dat: cartofi, mazăre, făină de grîu şi cîteva bucăţi de lemne, spunîndu-mi:

- Să-ţi faci o mîncărică bună, ca să ai după ce bea apă!

Primiţi D-le Pretor, sincerele mele mulţumiri! Aţi fost singurul "om", din lunga-mi şi greaua pribegie...

Singura rază de soare pentru mine!...

"Munţii noştri aur poartă, Noi cerşim din poartă-n poartă"!

Cu chiu, cu vai, a trecut vara anului 1942. Trecuse vara, făcînd loc toamnei, şi iarna îşi face apariţia...

Iarnă aspră, viscoloasă şi mai era în iarna aceea un **ibăr!**

Noi, toţi din lagăr, goi, desculţi, flămînzi, figuri scheletice, neavînd lemne, nici parale, nici o ştire de la nimeni, nimic, nimic, nici coajă de cartofi ca să mîncăm...

12 febr. 1943. - A decedat dragul şi iubitul nostru mezin, 16 ani. Nu mai am lacrimi ca să-mi răcoresc durerea înăbuşită care zace-n mine! Sînt mai tare decît fierul, dacă nu înnebunesc, înşirînd atîtea nenorociri, ce se ţin lanţ. Dac-am văzut cu ochii mei cum se stinge lumina ochilor tăi, scump şi drag Lionel.

Întuneric şi mizerie! Nici un pat, nici un scaun. Sleite de puteri, n-am mai putut fugi şi nici barbarii noştri (soldaţii) nu ne-ar fi lăsat, căci stăteau de pază, cu puştile-ncărcate!...

22 dec. – Toată noaptea am tremurat de frig, vegiînd la căpătîul alor mei dragi. În zorii zilei am fugit din SPITAL. Deodată aud strigăte în urma mea. Mă uitai înapoi şi văzui cu groază pe vampirii noştri (soldaţii). M-au tîrît înapoi şi dup-o jumătate de oră am avut o inspiraţie bună. Era acolo o găleată de apă, ce "nenorocitele victime fără apărare" o luaseră cu ei. Am luat găleata şi-am mers încet, ca să nu trezesc bănuiala, am pornit-o înapoi la lagăr, numit cu drept cuvînt "Lagărul Morţii", nume ce l-au dat monştri cu chip de om (soldaţii).

Iar m-au zărit, bestiile. Cu-n curaj de care mă mir acum, am strigat: - Pentru numele lui Dumnezeu, doar sînteţi şi voi oameni! Destul că se sting atîtea suflete nevinovate, dornice de viaţă (altădată, acasă), văzîndu-şi moartea de mii de ori înaintea ochilor, destul că mor în mizeria aceea de frig, de foame, să mai îndure şi chinurile setei?!?

Aceasta mi-a fost salvarea.

23 dec, 22 Teivis 1941. – Dimineaţa, în zori, m-am dus la "spital" să-mi văd pe-ai mei.

Tata, ah! scumpul şi prea bunul meu tată, cînd te-am văzut, vai! - pentru ultima oară, de-apururi nu te voi uita, în toate împrejurările imaginea ta scumpă îmi va sta înaintea ochilor.

În ziua de 23 decembrie, dimineaţa, ţi-am luat mîna rece ca ghiaţa şi ţi-am sărutat-o. Te-ai uitat la mine, bunul meu tată - însă nu mi-ai spus nimic! Pe mama nici n-am văzut-o măcar! Soldaţii nu mi-au dat voie să intru la ea. Aş mai fi vrut să stau lîngă mata, dragă tată, însă soldaţii m-au tîrît afară, leşinasem...

Mă voi sili să vă păstrez numele nepătat şi de-a pururi vă voi păstra o amintire neştearsă din inima mea. Am impresia că mă aşteptaţi undeva, departe, şi ne vom întîlni.

25 dec. 1941. – Naşterea copilului.

Avortasem într-a şaptea lună, două zile după moartea părinţilor mei. Fără moaşă, fără doctor, pe cimentul umed al lagărului morţii. Mintea omenească nu poate cuprinde starea mea morală.

29 dec. 1941. – Sufletul nevinovat al micuţului îngeraş s-a stins... Mizeria începuse s-o mănînce şi a murit infectată...

De nenumărate ori, moartea nu m-a vrut! Ronţăiam în timpul "lehuziei", cojile crude ale cartofilor şi mă mir cum de-am scăpat.

1 ianuarie 1942. – Fratele meu Henry, o vastă inteligenţă, copil gingaş şi dificil, la "SPITAL" i s-au strîns arterele de sub genunchi şi se tîrîie pe mîini şi pe picioare...

Ceilalţi doi fraţi şi sora mea fugiseră şi ei.

24 ian. 1942. – Au îngheţat de frig, soacra mea, cu doi copii: Raşela, 16 ani, Anuţa, 14 ani.

19 martie 1942. – A decedat socrul meu, degerîndu-i picioarele şi neavînd ce mînca.

26 martie 1942. – După o lungă şi grea suferinţă, se stinge în floarea vîrstei, 31 de ani, fratele meu mai mare, Isac...

Au rămas soră-mea, foarte slăbită din cauza tifosului, Henry care se tîrîie la bazar (piaţă), cu o turbincă legată de gît...

Şi Lionel, dragul şi mult iubitul nostru mezin, deştept, frumos, plin de viaţă şi sănătate (acasă), iar acum în lagăr ofilindu-se ca o floare pusă la beci... Eu sînt mai

locul unde mai întîi am iubit şi am fost iubiţi...[1]

24 noiem. – Ziua şchiopătam mereu, fiind îmbrînciţi şi pălmuiţi, iar noaptea poposeam în colhozurile vitelor şi a porcilor.

Zeci de copii, femei şi bărbaţi, cădeau pe drum, îngheţaţi de frig şi lihniţi de foame! Erau lăsaţi pradă cîinilor. Nimeni nu-şi poate imagina starea noastră (numai acei ce-au suferit ca noi), cînd am ajuns la Tibriv, în cel mai depărtat loc al Transnistriei, la marginea Bugului.

Eram 460 de inşi. Toţi am căzut frînţi de oboseală şi boală, în mijlocul drumului, unde am stat pînă noaptea tîrziu, pîn-a venit primarul ucrainian, ducîndu-ne tot într-un lagăr...

15 dec. 1941. – Mă cutremur de groază şi de adîncă durere, cînd îmi amintesc de situaţia noastră în lagăr!...

Lagărul nostru e o şcoală veche, dărîmată şi murdară. În două clase care s-au păstrat mai întregi, ne-am înghesuit noi. Sobe stricate, n-aveam unde şi nici cu ce să facem focul.

Istoviţi şi flămînzi, am căzut pe pămîntul rece. Fără lumină, fără căldură, într-o ţară străină, fără să ştim limba şi fără să cunoaştem obiceiurile.

Vîntul vîjîia cumplit, în Ucraina unde clima este mult mai rece decît la noi în ţară!

Cum stăteam aşa, înghesuiţi unul într-altul, întuneric beznă, deodată, auzim răcnete, înjurături în limba germană. Au năvălit soldaţii nemţi asupra noastră şi ne-au mai despuiat şi ei de-mbrăcămintea şi de-ncălţămintea ce-o mai aveam pe noi.

A doua zi către cine să ne plîngem?! Soldaţilor români?! Primarului ucrainian? Înţelege el româneşte? Ştim noi ucraina?

Astfel s-au perindat 3 nopţi de cumplită groază...

18 dec. 1941. – Mizeria rău ne mănîncă... N-avem cu ce să ne primenim, şi nici unica cămaşă ce ne-au lăsat-o tiranii noştri, n-avem unde s-o spălăm. Mi-e scîrbă de mine însumi!... Şi... fiinţa nevinovată care se zbate-n mine (în curînd voi fi mamă, sînt într-a şaptea lună), nu-mi dă nici ea pace...

20 dec. 1941. – Izbucneşte epidemia de tifos. Scumpii mei părinţi, fraţii, drăguţa mea soră şi eu, zăcem cu toţii de tifos exantematic. Mama e mai gravă decît noi toţi. Temperatura îi creşte mereu. Soseşte doctorul ucrainian. Noi plîngem şi îl rugăm să ne salveze. El răspunde ceva. Noi nu ştim ce-a spus el, iar el n-a înţeles ceea ce i-am spus noi. El repetă mereu:

- Bolniţă, Bolniţă...

Mai tîrziu am aflat că "bolniţă" e spitalul.

Nu trecuse mult timp de cînd plecase "DOCTORUL", iată că vin nişte indivizi, ducîndu-ne la "bolniţă".

21 dec. 1941. – Eu mergeam cu mama, căci se sprijinise de braţul meu. Deodată se opreşte şi mă-ntreabă:

- Ghitolă, oare am să mai trăiesc eu, spre a te vedea pe tine fericită şi pe ceilalţi copii?

- Da, mamă! Dumnezeu nu va fi aşa de crud, ca să te răpească pe mata din mijlocul nostru dup-atîtea şi grele pribegii!

Iată-ne ajunşi la spital.

Dumnezeu mi-e martor că nu exagerez cu nimic. "SPITALUL" era o magazie distrusă şi murdară. Pe jos era aşternut paie veche şi umedă. Pereţii plini de igrasie şi cercevelele ferestrelor bătute cu lemn putred, iar geamurile înlocuite şi ele cu lemn.

---

*1) fragment din **Cîntarea României** de Alecu Russo*

Bani româneşti n-am avut voie să luăm, le schimbam în ruble. În vagonul de vite, fiind 70 de inşi într-un vagon, am ocupat "locurile cele mai bune". Ne-au ferecat pe dinafară şi 4 zile şi 3 nopţi, nimeni n-a avut milă să deschidă uşa vagonului...

În gara Cernăuţi, trenul şi-a încetinit mersul, ceferiştii au întredeschis puţin uşa vagonului (se vede că li se făcuse "milă" de noi) şi soldaţii şi-au făcut pe deplin datoria, uşurîndu-ne de cîteva geamantane...

Nimeni nu-şi poate închipui starea noastră sufletească!...

13 noiembrie 1941. Îmi eşti adînc întipărit în inimă!...

17 noiembrie, 1941. – Iată-ne ajunşi la Atachi. În fine. Uşa vagonului a fost deschisă! Cîtă jale! Ce ruşine!... Într-un hal mai rău decît animalele!...

La Atachi ne-au luat în primire soldaţii. Cu-n glas de tunet, au strigat: – Lăsaţi aci bagajul, bă! şi 'nainte! Marş!

Călcînd pe covoare scumpe, pe plăpumile de mătase ale miilor de nenorociţi, pe-mbrăcăminte, pe-ncălţăminte, am parcurs aşa drumul, pînă la nişte căsuţe dărîmate, unde am căzut frînţi de oboseală...

18 noiembrie, 1941. – Vîntul suflă fără milă, casa dărîmată, ferestrele sparte, cercevelele scoase, iar noi, înghesuiţi unul într-altul, ne trudeam zadarnic să ne-ncălzim la te miri ce!... Cu chiu, cu vai, sosi ziua. Iar veniră soldaţii strigînd:

– Mîinile sus! bă! că vă facem percheziţie, bă!

Toate buzunarele fură scotocite şi ce găseau ei de cuviinţă că le-aparţine, şi-au strecurat în buzunarele lor.

Iată că unui "camarad" (fusese la acelaşi regiment Călăraşi-Botoşani, cu fratele meu, Isac, în aceeaşi companie) i-a plăcut foarte mult căciula fratelui meu. Fără mult ceremonial, şi-a scos şapca din cap, înlocuind-o cu căciula fratelui meu. L-a recunoscut şi l-a servit "camaradereşte".

20 noiembrie, 1941. – Sîntem la malul Nistrului. Ofiţerii ne numără şi ne silesc să ne punem în barcă. Adio Patrie!

Tata a luptat vitejeşte la Mărăşeşti, în războiul 1916-1918. A fost rănit şi-ngrijit la spital de M.S. Regina Maria şi decorat de-nsăşi M.S.Regele Ferdinand I...

Ne-au luat toate actele şi decoraţia tatii, spunîndu-i:

– "De la cine le-ai furat?"

Pe-nserate, ajungem la Moghilev. Alţi soldaţi ne iau în primire într-un lagăr. Vai! Ce ne văzură ochii!... Mizerie, ruină, mii de nenorociţi stînd jos pe cimentul rece şi umed.

Copii goi şi desculţi, implorînd o bucăţică de pîine... Căutam un ungher ca să ne-odihnim oasele frînte de-atîta drum, căci în vagon, cît şi la Atachi şi-n barcă, am ocupat doar: "Locurile cele mai bune".

Degeaba a fost truda noastră, de-a găsi un colţişor să ne-odihnim!

Nu mi-ar ajunge hîrtie, peniţe şi nici cerneală, spre a descrie suferinţele noastre morale! Şi nici verbal n-aş putea exprima durerea, sbuciumul şi chinurile noastre...

23 noiem. – Mare forfoteală în lagăr! Au venit iar călăii noştri (soldaţii). Îmbrîncindu-ne, ghiontindu-ne şi pălmuindu-ne, ne-au scos afară din lagăr şi ne-au dus pe jos, zilnic, din sat în sat, din oraş în oraş, 3 săptămîni, fără să ne dea voie să ne răcorim buzele arse, cu puţină zăpadă barem...

23 noiem. 1941 – Începuse durerea pribegiei. În mijlocul viscolului, ducînd cu noi numai limba şi dorul patriei!

"Patria e cel dintîi şi cel mai de seamă cuvînt al omului; Patria este aducerea aminte de zilele copilăriei. CASA PĂRINTEASCĂ, dezmierdările drăgăstoase ale mamei noastre, plăzmuirile nevinovate ale inimei noastre,

ARĂTAŢI LUMII CE-AU FOST ÎN STARE!

Ghizela Herşcovici era, cînd mi-a scris, singura supravieţuitoare dintr-o familie de 11 persoane, deportate din Dorohoi, "în iadul pe pămînt al Bugului".

Cîte poate răbda un om! Iată fragmente din filmul ei "de peste Bug".

BIOGRAFIA MEA – un jurnal zguduitor

Din carnetul trimis de d-na **Ghizela Herşcovici**,
Str. Sublocot. Ţanu 9, Focşani.

Focşani, 1 ianuarie – 1945. – E noaptea Revelionului. Gîndurile triste nu mă părăsesc nici în vis...

Stau singură şi retrăiesc aevea toate ororile din Dorohoi şi Transnistria. Somnul nu-mi alipeşte genele de ochii mei, care în Transnistria nu mi s-au sbicit - şi-acuma parcă lacrimile mi-au secat... M-am decis sa încredinţez acestui carnet tot ce m-apasă.

E inutil de-a-nşira aci, cum mi-am petrecut frumoasa-mi copilărie...

Amintirile tragice, tristeţea şi lacrimile, au reluat locul bucuriilor...

Cu ce nerăbdare aşteptam sosirea "Sfintelor sărbători de Crăciun!". Magazinele şi şcolile fiind închise şi fraţii mei avînd vacanţă, ce frumos şi paşnic ne distram în scumpa casă părintească...

Colegii fraţilor mei, prietenele surorii mele şi colegele mele, cu toţii formam un anturaj plăcut şi distractiv, în anul 1939. Ah! frumoase vremuri ale copilăriei şi ale adolescenţei!

Dorohoi, iulie 1940. – Multe inimi rănite, mult sînge a curs şi multe suflete zdrobite au rămas, ce nu-şi vor reveni niciodată.

1 ianuarie, 1941. – M-am logodit cu Zigu Ciobotaru...

22 februarie, 1941. – Cununia civilă...

30 martie, 1941. – Cununia religioasă. Începuse calvarul vieţii mele.

20 septembrie, 1941. – Fratele meu mai mare, Isac, e luat ca ostatic. Suferinţele mamei sînt de nedescris!...

1 noiembrie, 1941. – Zvonuri triste în tot oraşul... Alipirea Dorohoiului la Bucovina. Evacuarea evreilor la Bug...

8 noiembrie, 1941. – Împachetarea bagajelor. Mama începe să coacă pîine pentru drum.

13 noiembrie, 1941. – Tristă zi, urîtă, de sfîrşit de toamnă! Fatala zi de 13 noiembrie. Cerul e-acoperit cu nori, în casă e trist, ca şi inimile nenorociţilor nevinovaţi, părăsindu-şi căminul conjugal, dup-atîţia ani de muncă ordonată şi cinstită...

Mama plîngea, uitîndu-se înapoi, la casa părăsită de nevoie, unde cu mîinile ei o îngrijea cu-atîta drag!...

Tata, oftînd şi ştergîndu-şi pe furiş lacrimile, spre a nu ne produce nouă (copiiilor) dureri, ne cheamă să mergem mai iute la gară, spre a ocupa locuri mai bune.

Imediat după părăsirea locuinţei, sergenţii au lipit bilet la geam:

"Averea aparţine Statului"

La gară, ofiţerii fac percheziţia corporală şi a lucrurilor ce-am putut lua cu noi. Goana lor după aur era atit de lacomă, că lăsînd urme de sînge smulgeau inelele şi cerceii cu carne cu tot...

MI-AU SCRIS DOROHOIENII ÎNDURERAŢI

de MARIUS MIRCU

Îndată după 23 August 1944 am putut face faţă, deci extinde acţiuni de a întocmi istoria încercării de exterminare a evreilor din România. Răspîndindu-se această veste, am început să vizitez, sau să fiu vizitat de supravieţuitori, am început să primesc scrisori de la cei care nu se puteau deplasa la mine.

Voi reda cîte ceva din scrisorile primite atunci de la dorohoieni.

HRANĂ LA CÎINI

Leon Cohn-Faibiş, frizer în Bucureşti, str. Carol 77, născut la Dorohoi, veni cu trenul Bucureşti-Dorohoi. Pleca la Dorohoi să se prezinte la regimentul 29 infanterie, de unde primise ordin de chemare. În ziua de 2 iulie 1940, aproape de staţia Văculeşti (judeţul Dorohoi) a fost azvîrlit din tren cu încă trei camarazi evrei. I-au îngropat ţăranii, aproape de linia ferată. Primăria comunei Văculeşti a încheiat actul de deces nr. 59 din 29 iulie 1940... După trei luni, soţia lui **Leon Cohn** a aflat şi a venit să-l caute. Ţăranul-cantonier i-a dat actele soţului ei şi i-a arătat gropile. Groapa lui Leon Cohen nu fusese adîncă. Îl dezgropaseră cîinii şi îl mîncaseră. Soţia a găsit doar cîteva oase, cîteva bucăţele însîngerate din haină şi pălărie. Resturile au fost îngropate de comunitatea israelită din Dorohoi, în cimitirul din oraş.

DOROHOIENI ÎN DEPORTARE

Extrag dintr-o amplă scrisoare trimisă de **Şmil Ilie**, care în 1945 locuia la Dorohoi, în strada I C.Brătianu 2, la etaj:

"Trebuie să ştiţi că în lagărul de la Trihaţi au plecat 11.850 de suflete. De întors, ne-am întors numai 69 de suflete...

În fiecare seară bătrînele şi tinerele au fost scoase din lagăr şi puse să danseze în pielea goală, ca să-i distreze pe călăi. Care nu dansa era împuşcată, şi celelalte dansau în jurul moartelor...

Cu bărbaţii s-au făcut trageri la ţintă...

Cînd nu am mai avut zdrenţe pe noi, umblam îmbrăcaţi în hîrtie de ziar...

Cînd se împuşca în fiecare zi al zecelea din noi, alergam cu toţii şi ne băteam să fim al zecelea, căci am invidiat pe acei care nu se mai chinuiau...

Vă povestesc ca la un frate, nu am avut niciodată aşa o emoţie cum am acuma cînd vă descriu suferinţele noastre. Vreau să cred că, cu timpul, istoria o să-şi facă datoria, să le publice toate. Sîntem siguri că dumneavoastră, care aţi stat din depărtare, spuneţi că exagerăm...

Acuma, barem, să trăim numai şi numai pe cale de omenie, căci cu duşmănie nu vom clădi o lume fericită, ci numai de împăcare şi omenie, cu toate că Clemenceau a spus că nu vede oameni pe lumea asta. Dacă toţi ar fi suferit, toţi ar fi mai oameni..."

TRENURI ŞI VAGOANE

O problemă esenţială a fost pregătirea şi aranjarea trenurilor, ca şi programarea şi circulaţia lor, într-o regiune în care traficul militar era activ şi în care te puteai aştepta la orice din partea funcţionărimii şi a populaţiei evident ostile. Foşti înalţi funcţionati evrei la CFR, în special inginerul Avram Rosenzweig, care şi în acele vremuri era apreciat de conducătorii instituţiei, au fost de un real folos. Fără sprijinul acestui om de inimă şi a legăturilor pe care le făcuse la direcţiile regionale din Iaşi şi Bălţi, nu s-ar fi obţinut rezultatul dorit.

Din Bucureşti s-a expediat un vagon de îmbrăcăminte şi fel de fel de obiecte strict necesare pentru o călătorie în vagoane de marfă, în iarna grea care bîntuia. Pături, lămpi pentru încălzit şi pentru gătit, veselă, căldări şi medicamente constituiau grosul transportului.

Zile nesfîrşite de alergătură şi nopţi de nesomn, ne-a pricinuit problema alimentării. Se mai adăuga încă o dificultate: se aflau între "fericiţii" care se repatriau, un număr respectabil de rabini, şohtimi, hazanimi şi oameni evlavioşi, în special între bătrîni, - care, pentru nimic în lume nu ar fi consumat alimentele care nu erau siguri că sînt caşer. Întîlnisem în Transnistria cunoştinţe vechi, pe venerabilul rabin Marulis din Mihăileni, pe rabinul David Schachter al Dorohoiului, pe rabinul Michel Wasserman din Săveni, pe rabinul David Burştein din Rădăuţi, daianimi şi şohtimi stimaţi şi respectaţi: Berl Soichet din Mihăileni, Mordche Weinstein din Darabani şi atîţia alţii. Mulţi au rămas în glia transnistriană, cu miile de credincioşi ai lor, alţii s-au întors, puţini au avut norocul de a vedea aievea împlinită ruga lor de toate zilele: întoarcere în ţara strămoşilor. Nu putem trece cu vederea atitudinea frăţească cu care evreii, rămaşi pe loc au primit pe cei 6430 supravieţuitori. Fiecare familie a primit o altă familie şi chiar dacă comunitatea şi Jointul au dat ajutoare masive, organizîndu-se în sinagogi, în şcoli, cazarea şi aprovizionarea acestora.

Povesteşte un martor ocular, **Saml Schwartz**, cel care a deschis uşile primului vagon al trenului sosit din Transnistria: **"M-am apropiat de vagonul care a tras în faţa mea, am desfăcut lacătul şi am dat în lături uşa. Spre bucuria mea am zărit figuri cunoscute ca familia Pitaru, Zelingher. Mă aşteptam să sară din vagon spre mine. Dar erau atît de traumatizaţi încît nu-şi credeau ochilor. Cînd le-am strigat: coborîţi! nimeni nu s-a mişcat. Erau înlemniţi. Am apucat la întîmplare pe cel mai apropiat şi l-am tras jos, aşa i-am convins că pot coborî fără teamă. Scena de mai sus exprima pentru mine în întreaga dimensiune coşmarul trăit de aceşti oameni, concetăţeni ai mei în infernul din Transnistria."**

(Din revista "Sliha"nr.13, 1956)

POARTA RAIULUI: TRIEREA

Sînt cunoscute împrejurările în care s-a făcut deportarea şi nu a fost de mirare că aproape nici unul dintre deportaţi nu avea asupra sa acte de legitimaţie sau de stare civilă. Însemnările oficiale erau şi ele foarte relative. S-a obţinut formarea, pe lîngă organele jandarmeriei, a unor comitete locale şi pe localităţi, care au întocmit tabelele celor îndreptăţiţi a se reîntoarce. Nu a fost o misiune uşoară, cînd ne gîndim ce însemna posiblitatea de a scăpa, pentru fiecare din zecile de mii de suflete, rămase mai departe în acele lagăre ale morţii.

Dar şi micile tragedii omeneşti, sufleteşti, nu au lipsit.

Între deportaţii aşezaţi la Moghilev, era şi familia tînărului avocat cernăuţean şi familia T., din judeţul Dorohoi. Trecuseră luni îndelungate de suferinţe de tot felul, de mutări din loc în loc, de trimiteri la munci şi mizerii, pînă cînd un calm relativ se stabilise. Se deprinsese lumea - nu avea încotro - cu traiul din lagăr, cu viaţa închisă, cu mizeriile jandarmilor şi a tiranilor de toate felurile, cu casele ferecate de la apusul soarelui şi pînă la răsăritul soarelui. În permanenta tovărăşie a tuturor pericolelor, ei visau totuşi la o viaţă liberă, care întîrzia să vie, la o viaţă, aşa cum o cunoscuseră altădată. Atît cît se putea şi cînd se putea, oamenii se mai vedeau. Şi s-au întîlnit şi El.

El... avocatul P., blond, înalt, simpatic, intelectual cu cultură serioasă, ştiind să vorbească şi să povestească frumos. Ea... să-i zicem Claruţa, brună, cu ochi de catifea, nălţuţă şi subţirică, dornică de a se ridica puţin din proza îngrozitoare a vieţii pe care o duceau. S-au întîlnit, s-au plăcut unul altuia şi rabinul a binecuvîntat, după lege, unirea lor. Trăiau fericiţi, în cadrul dezolant al ghetoului din Moghilev. Fericitul deznodămînt al reîntoarcerii din deportare a dorohoienilor, a căzutînsă ca o lovitură de trăznet în seninul fericirii tinerii perechi. Caşatoria oficiată la Moghilev, nu era legal valabilă, dar chiar dacă ar fi fost legală, soţia trebuia să urmeze condiţia soţului. Ea putea să plece, împreună cu părinţii şi familia ei, dar nu voia să-şi lase alesul inimii şi prefera să rămînă cu dînsul, în deportare. Soluţia în extremis: el a fost fabricant dorohoian. Trei inşi şi-au dat declaraţia în acest sens şi totul ar fi decurs normal dacă...

Şedeam la o masă încărcată cu scripte, pe platoul din preajma gării Moghilev. Lîngă mine **Moşe Katz**, şeful coloniei cu ajutoarele sale şi totdeauna prezent la datorie, dr. **Mayer Teich**, iar în faţa noastră „garnitura " cu miraculoasele 40 de vagoane. Roia în jurul nostru tot statul major al Legiunii de Jandarmi, iar ceva mai departe, mulţimea care aştepta apelul nominal eliberator. Ca o furtună se apropie atunci de noi maiorul **Botoroagă**, Comandantul Legiunii de Jandarmi, atotputernicul stăpînitor şi plin de furie, ne spune că a descoperit trei inşi care, prin fals, au fost trecuţi pe lista dorohoienilor. Sancţiunea: plutonul de execuţie şi pedepse grele pentru cei care au făcut declaraţii false. Cei trei se aflau sub pază şi printre ei, tînărul nostru amic P. Denunţători n-au lipsit dintre noi.

Nu ne-a fost uşor, prietenilor, dr.**Teich, Moşe Katz** şi mie, să-l convingem pe maiorul **Botoroagă** să renunţe la aplicarea legii. I-a muiat inima de piatră mai mult argumentul sentimental al tragediei familiale pe care ar cauza-o. Şi au scăpat astfel tustrei care, au avut prilejul să verifice cît de scurt putea să fie, în Transnistria, drumul de la viaţă la moarte. Incidentul a mai avut o urmare care putea să redevină tragică. După ce au ajuns la Dorohoi şi în urma unui nou denunţ, avocatul P a fost arestat şi trimis în faţa Curţii Marţiale la Vijniţa, sub aceeaşi învinuire. Norocul l-a urmărit şi aici. O apărare inteligentă şi un unchi din provincie l-au salvat.

Puţin după aceea, au atins limanul visat: Israel, iar astăzi, P., demnitar de seamă la una din instituţiile noastre naţionale, trăieşte fericit la Tel Aviv, împreună cu soţia şi doi copii încîntători.

REÎNTOARCEREA DOROHOIENILOR

însemnări de FRED ŞARAGA

Problema cauzelor efective care au produs schimbarea de atitudine a celor doi Antoneşti, merită şi trebuie să fie discutată în alt cadru.

Fapt este că la începutul lui noiembrie 1943, forurile cele mai înalte au hotărît repatrierea cîtorva categorii de deportaţi, între ele orfanii de ambii părinţi şi, readucerea în oraşul Dorohoi a evreilor originari din întreg judeţul.

La 8 decembrie 1943, s-a dat ordinul de repatriere. La 10 decembrie, însoţit de numai trei funcţionari ai Consiliului de Ajutorare, am pornit din nou spre Transnistria întru îndeplinirea unei misiuni din cele mai grele şi extrem de delicate.

Conştienţi de povara răspunderii, tovarăşi mei şi cu mine, am găsit în simţămîntul că scoatem din Gheenă aproape 7000 de suflete, putere şi tactul de a îndeplini misiunea primită.

Într-un document oficial se spune că deportarea dorohoienilor s-a făcut numai "printr-un capriciu al împărţirii administrative" şi însuşi **Ion Antonescu**, în scrisoarea adresată ulterior arhitectului **Clejan**, scrie cu cinismul său caracteristic: **"Dintre evreii din Transnistria, au fost repatriaţi numai acela care din eroare au fost deportaţi acolo, adică cei circa 7000 de dorohoieni şi 4500 de copii orfani."**

Sinistră, tragică şi nu de-ajuns de pedepsită eroare, care numai la prima categorie a costat viaţa a aproape 4000 de martiri şi decimat fiziceşte şi a distrus moraliceşte întreaga populaţie evreiască din oraşul şi judeţul Dorohoi.

Categoriile vizate de revizuirea deportării în Transnistria erau: invalizi, văduve şi orfani de război, veterani, pensionari ai statului român, internaţi politici triaţi din lagărul Vapniarca, cei rămaşi în viaţă dintre deportaţii care au cerut repatrierea în Rusia Sovietică, dorohoienii şi orfanii de ambii părinţi, în vîrstă pîna la 15 ani, ultimele două fiind cele mai importante numericeşte.

Cînd preşedintele Consiliului de Miniştri a comunicat aprobarea întoarcerii dorohoienilor, Comisia de Ajutorare a fost pusă în faţa unor probleme a căror rezolvare părea aproape insuportabilă.

În plină iarnă, în preajma Crăciunului 1943, trebuiau strînşi şi echipaţi 6-7000 de supravieţuitori, între ei mulţi bătrîni, copii, femei, bolnavi şi infirmi - numărul lor exact nu se cunoştea - trebuiau pregătite garnituri de trenuri, de fixat itinerariile şi mai ales de rezolvat problema hrănirii unui număr mare de oameni, pe o durată ce nu era certă.

Nici în timpuri normale şi de către oameni de meserie, nu era deloc uşor de organizat un astfel de transport în masă. Să nu uităm, că războiul era încă în faza cea mai crîncenă, că frontul începea să se apropie şi că nemţii forţau nimicirea populaţiei evreieşti, oriunde se afla.

Mîna de oameni care formau Comisia de Ajutorare, a avut de dat un examen din cele mai grele, primul de acest fel. Fiece clipă era scumpă şi nu trebuia pierdută, pentru a scăpa miile de oameni din iadul în care au trăit timp de peste doi ani de zile.

Intemperiile, fortele naturii şi nemărginita răutate omenească, trebuiau învinse. Sfinţenia scopului atins a uşurat povara răspunderii în perspectiva anilor care au trecut, - se poate azi aprecia cît de grea a fost misiunea de îndeplinit, dar şi succesul realizării ei.

12 NOIEMBRIE 1941

Deportarea spre Transnistria

de SHLOMO KERBIS

În ziua de 12 noiembrie 1941 a început evacuarea evreilor din Dorohoi spre Transnistria.

În oraş domnea panica. Oamenii erau îngroziţi. Prefectura judeţului era cea care se ocupa de evacuare. Ca să liniştească spiritele pe uliţa evreiască, au lansat un zvon: **evreii care vor ajunge în Transnistria vor primi case şi pămînt pe care-l vor lucra ca oameni liberi.** Este adevărat! Am primit pămînt - pămînt în care jumătate dintre noi au intrat pentru totdeauna.

Foarte puţini au dat crezare acestui zvon, dar ce puteam face, trebuia să părăsim casele, munca noastră, oraşul nostru.

Tatăl meu a luptat în primul război mondial în cadrul armatei române. Pe această bază ne-am prezentat la prefectură pentru a obţine o autorizaţie de rămînere pe loc. Cu greu am intrat la Seful de Cabinet al prefectului. El nici nu a ridicat ochii spre noi. Tata emoţionat, ştia că luptă pentru viaţa familiei lui, a început să vorbească: **"Domnule Şef, am luptat la Marăşeşti şi la Mărăşti pentru o Românie Mare, tatăl meu** (bunicul) **a fost la rîndul său ostaş al armatei române şi a săpat tranşee în timpul războiului din 1877."**

Şeful de cabinet a ridicat înfine ochii dar pentru a-l chema pe omul de serviciu poruncindu-i să ne dea afară.

- Domnule Şef, nu pot să-l dau afară, e un ostaş care a luptat la Mărăşeşti...

- Dacă nu-l dai afară, vă dau eu pe amîndoi afară..

Bietul om de serviciu l-a luat pe tata prieteneşte de mînă şi l-a rugat să-l urmeze. Ne-am dat seama că nu e nimic de făcut decît... de pregătit evacuarea.

În drum spre casă am intrat în restaurantul "Deşteptarea" în speranţa să găsesc pe cineva care să ne ajute. În acea clipă intră în local Conu Didiţă Dintevici. S-a aşezat la masă cu primarul Jenică şi comisarul Timuş (ei doi fiind dintre cei care organizau evacuarea). L-am auzit pe Conu Didiţă ridicînd tonul şi strigînd furios: **"Sînteţi nişte ticăloşi, trimiteţi nişte oameni nevinovaţi la moarte. Va veni o zi cînd veţi plăti pentru ceea ce faceţi."**

Din păcate boierul Didiţă Dintevici, om de omenie, nu ne-a putut ajuta cu nimic. Atît doar, că un om ca el ne ridica moralul în clipe grele.

În 1944, cînd ne-am înapoiat în tîrgul nostru, cîţi ne-am înapoiat, Conu Didiţă era printre acei locuitori ai oraşului care s-a bucurat de reîntoarcerea evreilor. El s-a bucurat întotdeauna de stima întregii populaţii evreieşti a oraşului nostru.

Shlomo Kerbis, una din figurile ilustre ale iudaismului dorohoian în Israel - s-a stins din viaţă la 1o.11.91. Pînă în ultimul moment se interesa de apariţia acestei cărţi şi ne-a sprijinit sub toate formele. Amintirea sa va rămîne veşnic neuitată în inimile noastre!

CAROL SCHÖNFELD
- un om cu mult suflet

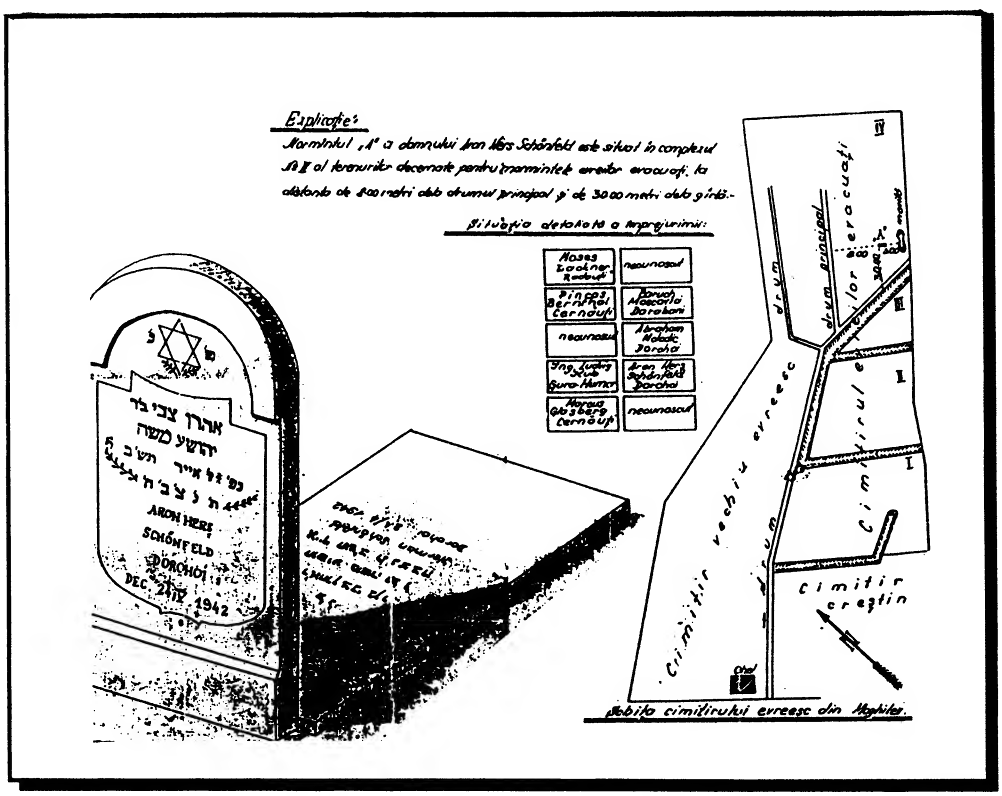
Dorohoienii îşi amintesc de magazinul de delicatese şi coloniale a lui Herman Schönfeld. Fiul lui este activistul nostru **Carol Schönfeld.**

În tinereţe a fost activ la Cercul Tineretului Sionist - Dorohoi. Soarta crudă a făcut ca el şi întreaga sa familie să fie deportaţi în Transnistria. Printre mulţi alţii a decedat şi tatăl său şi a fost înmormîntat acolo. Monumentul lui Herman Schönfeld a fost desenat şi îl redăm spre amintire veşnică.

Fiind printre cei care au făcut parte din miliţia de apărare a evreilor din Moghilev, Carol Schönfeld s-a dovedit un om cu foarte mult suflet şi zeci de oameni s-au salvat datorită lui.

Prietenul Carol Schönfeld este secondat de soţia lui **Frida** iar mîndria lor sînt fiicele: **Batia Levy**, asistentă superioară de fizică la Institutul Weizman şi **Dr. Zwia Marcovici**, doctor în matematică în cadrul seminarului didactic Oranim - Tivon.

Surorile lui Carol sînt şi ele în ţară: **Ety Hodescu** şi **Anuţa Heller.**

AMINTIRI

de CAROL SCHÖNFELD

În noaptea de 1 spre 2 iulie, următoare pogromului, pe străzile Dorohoiului au fost scoşi din cazarmă ostaşi evrei în termen şi trimişi în patrulare. Temîndu-se că vor fi împuşcaţi aceştia treceau pe străzile oraşului nostru, care fusese cu o zi înainte înecat în sînge.

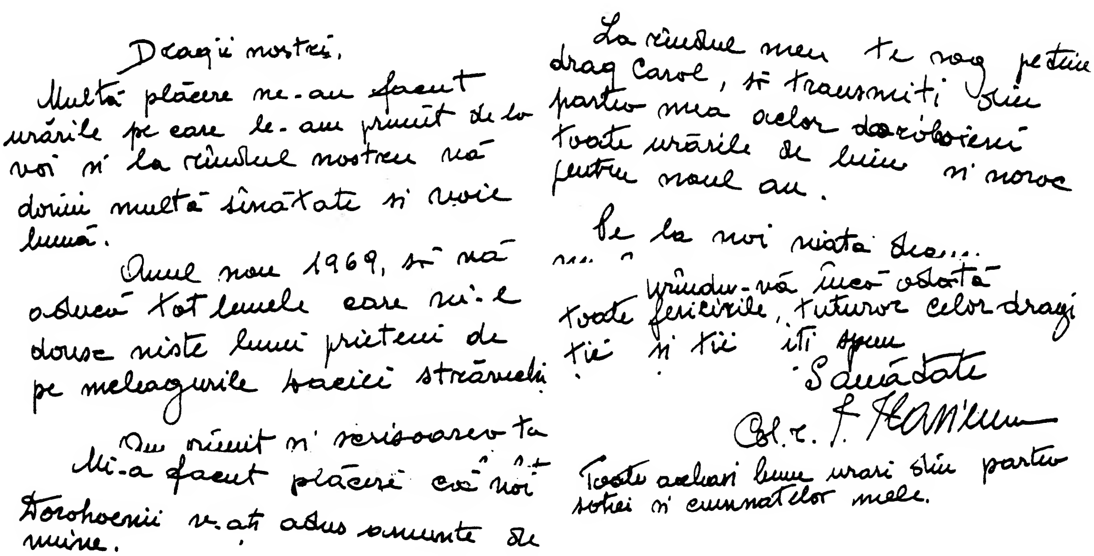
Am alergat la locul de încartiruire a ofiţerilor Regimentului 20 Infanterie de care aparţineam. L-am sculat din somn pe locotenent-colonelul Ilasievici, căruia i-am raportat cele ce se întîmplă în oraş, dar mai ales de ceea ce se poate întîmpla, evreii nefiind în siguranţă. Pe loc a dat dispoziţii ca evreii din patrulare să fie înlocuiţi cu alţi ostaşi. A doua zi, o parte din efectivul companiilor au fost puşi în careu şi ni s-a spus că soldaţii evrei sînt soldaţi loiali şi cu dragoste de ţară. Astfel, datorită colonelului Ilasievici mulţi din noi am rămas în viaţă. Omului acesta eu îi păstrez o recunoştinţă neştearsă. Intre noi s-a înjghebat o prietenie adevărată. Ani de zile ne-am scris, chiar şi după ce am părăsit România, venind în Israel.

La începutul lunii noiembrie 1941 s-au dat dispoziţii ca magazinele evreilor din Dorohoi să fie închise şi să se facă pregătiri pentru evacuare. La 11 noiembrie am fost evacuaţi. Am părăsit locuinţa, lăsînd în urmă toate bunurile casnice şi magazinul de coloniale cu toate mărfurile. În gară am aruncat cheile prăvăliei şi ale locuinţei, luînd drumul pribegiei în vagoanele de vite gata pregătite pentru noi.

Noaptea am ajuns la Atachi, unde am fost scoşi pe cîmpuri păzite de soldaţi români. Dimineaţa am trecut Nistrul fiind duşi în lagărul de la Moghilev, în groaznica Transnistrie.

Am trăit acolo peste doi ani, ani foarte grei, cu multe lipsuri, frig, boală, bătăi, umilinţe. În luna aprilie 1942 tata s-a îmbolnăvit de tifos. Cu toate îngrijirile date de dr. Kloper din Suceava, care nu locuia prea departe de noi, nu l-am putut salva. Mama s-a îmbolnăvit şi ea, dar a scăpat cu viaţă, organismul ei a învins boala.

La 23 decembrie 1943, am fost repatriaţi la Dorohoi. Tata a rămas în cimitirul din Dorohoi.

Dragii noştri,
Multă plăcere ne-au făcut urările pe care le-am primit de la voi şi la rîndul nostru vă dorim multă sănătate şi voie bună.
Anul nou 1969, să vă aducă tot binele care vi-l doresc nişte buni prieteni de pe meleagurile dacice strămoşeşti.
Am primit şi scrisoarea ta. Mi-a făcut plăcere că voi dorohoenii v-aţi adus aminte de mine.

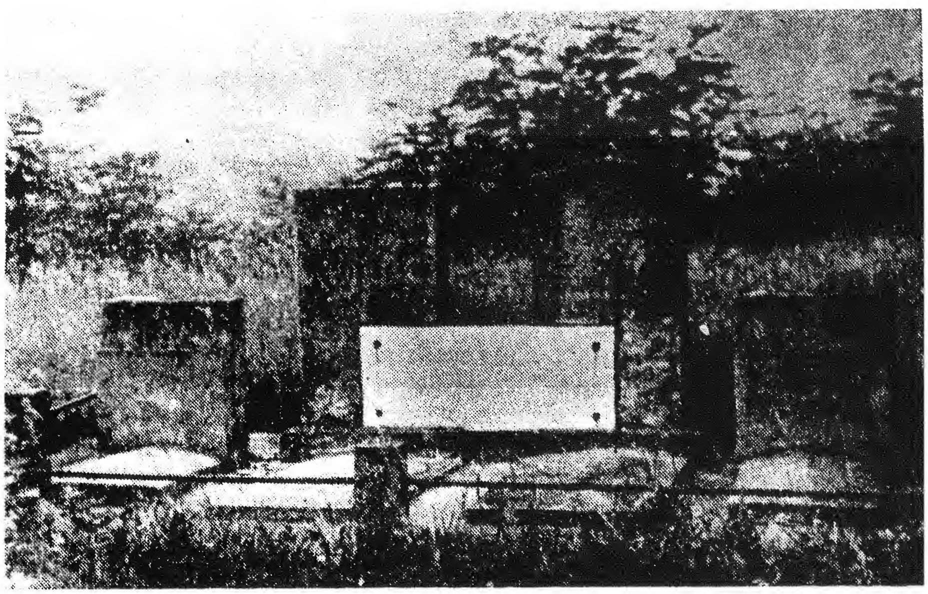
La rîndul meu te rog pe tine drag Carol, să transmiţi din partea mea acelor dorohoieni toate urările de bine şi noroc pentru noul an.
Pe la noi viaţa decurge...
Urîndu-vă încă odată toate fericirile, tuturor celor dragi ţie şi ţie îţi spun
Sănătate
Col. r. I. Ilasievici
Toate acelaşi bune urări din partea soţiei şi cumnatelor mele.

ceremonia, mitralierele au început să tragă din toate colțurile, retezînd viețile celor din asistență, ale rabinului și plutonierului. Apoi, trupele asasine au pornit spre oraș, să-și săvîrșească "opera". A fost ceva cutrmurător. Soldații trăgeau în case, în oameni, cu sete. Alții jefuiau casele. Au murit, în condiții înspăimîntătoare, copii, bătrîni, femei. **Vinovații!** Au căzut cu sutele. O ploaie torențială i-a alungat pe ucigași, împiedicîndu-i să-și desăvîrșească "opera".

Zadarnic i-au căutat, peste ani, cercetătorii pe nemții vinovați. Vinovați erau evreii! Ce sinistră mistificare a adevărului, a istoriei! Nimeni nu roșește, nimeni nu regretă!

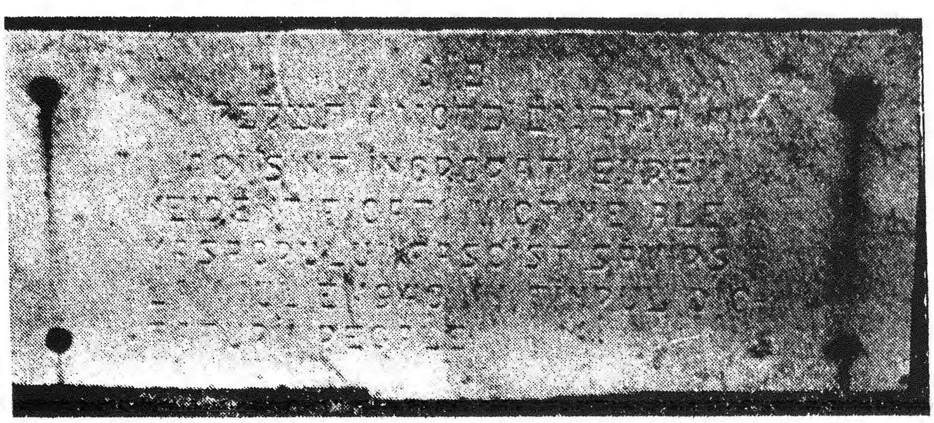
Ne închinăm cu smerenie în fața bravului grup care și-a propus să perpetueze amintirea monstruosului eveniment. E tot ce putem face ca să nu uităm. Niciodată!

IULIE 1990

Dorohoi. Morminte ale victimelor pogromului din iulie 1940

Inscripția de pe placa memorială: **Aici sînt îngropați evreii neindentificați, victime ale masacrului fascist săvîrșit la 1 iulie 1940, în timpul dictaturii regale.**

POGROM

de I. VOLEDI

Uite că au trecut ani şi am ajuns la comemorarea semicentenarului pogromului de la Dorohoi. În amintirea victimelor, un grup de supravieţuitori, a înălţat un monument la Haifa.

Despre masacrul de la Dorohoi, în mod straniu, cercetătorii, istoricii, scriitorii sînt cum nu se poate mai stînjeniţi, chiar ei care nu prea îşi fac scrupule cu escamotarea adevărului. Pasă-mi-te, pogromul **s-a întîmplat cu un an înaintea intrării naziştilor în acţiune, pe pămîntul românesc.** Cum procedezi ca să iei de la grumazul poporului, această teribilă povară de genocid? N-ai avut nemţi şi nici nu poţi să-i inventezi. Dar n-ai avut nici dictatură antonesciană, nici dictatură legionară, în acele luni de zile! N-ai nici nemţi, nici legionari, nici... biciclişti. Deci vinovaţi erau numai şi numai evreii! Nu glumesc deloc. Ca martor ocular, pot povesti cum s-au întîmplat lucrurile. Părea să fie un semn ceresc, o prevestire sumbră. În acea după-amiază de iunie 1940, cerul s-a întunecat în plină zi şi apoi s-au rupt zăgazurile norilor, potopind tranşee, oameni, păduri... Cînd, înfine, a început să se lumineze, un zvon s-a răspîndit cu iuţeala fulgerului: Basarabia şi nordul Bucovinei au fost predate, fără luptă, sovieticilor. Armatele ruseşti aşteptau doar ordinul de înaintare. Aşa a început acea teribilă retragere, a unor trupe care duceau cu ele în patrie, îndărăt, mai puţin arme, pe care le aruncau pe drumul de întoarcere, cît sentimente de adîncă frustare, de abandon. Deşi termenul de evacuare era de patru zile, efectivele regimentului 29 Infanterie din Dorohoi, cantonate la Dumbrava Roşie, nu departe de Cernăuţi, şi-au părăsit în grabă şi în dezordine, poziţiile. Mulţi dintre soldaţi au rămas în viitoarele teritorii ruseşti, mai ales basarabenii. Marea majoritate - desigur şi evreii regăţeni - au pornit în exodul fără sfîrşit, pe un soare ce ardea nemilos, pe drumurile desfundate, ca să nu se ciocnească cu trupele ruseşti care înaintau pe şoseaua principală. Adînca disperare, durerea de a părăsi o provincie bogată în mîinile duşmanului secular, senzaţia de neputinţă şi umilinţă - cereau o diversiune, pentru ca soldaţii să-şi descarce sufletul de amar şi obidă. **Aşa s-a ivit diversiunea cu evreii basarabeni, care ar fi insultat, maltratat şi ucis ofiţeri români,** chiar în ziua intrării trupelor ruseşti; legenda jafurilor săvîrşite de evrei asupra trupelor în retragere. **Nimeni şi niciodată n-a produs vreo dovadă asupra acestor acuzaţii. Dar cine avea nevoie de dovezi, cînd era vorba de evrei? Cineva trebuia să plătească şi a plătit!**

Aşa au început acele teribile crime, săvîrşite în retragere de către trupele româneşti care treceau din nordul Bucovinei spre Moldova, crime ce-au culminat cu pogromul de la Dorohoi. După ce i-au împuşcat pe evreii din satele străbătute, unităţile unui regiment de Grăniceri şi cele ale regimentului 29 Infanterie au ajuns la Dorohoi. Soldaţii evrei au fost dezarmaţi, dezbrăcaţi şi aruncaţi în carceră. Dar pogromul, marele pogrom s-a dezlănţuit cu o zi mai tîrziu. În acea zi, urma să aibă loc la cimitirul evreiesc din oraş, funeraliile cu onoruri militare ale soldatului Iancu Soomon din Bacău, ucis de trupele ruseşti la Herţa, fiincă s-a opus, cu trupul lui, împuşcării căpitanului său, Boroş. Un pluton de onoare, sub comanda unui plutonier teterist evreu, Emil Bercovici, s-a aliniat în faţa mormîntului deschis. Cînd a început

BERCU ACLIPEI z.l.

Bercu Aclipei, unul din cei uciși în pogromul din iunie 1940 de la Dorohoi, era epitrop al Comunității evreilor și făcea parte din secția "Sacra" condusă de **Marcu Kraft**.

Leon – Lică Aclipei, fiul lui **Bercu**, face parte dintre activiștii entuziaști și de frunte a organizației israelienilor originari din județul Dorohoi.

Dorința lui **Lică Aclipei** a fost mereu ca asemenea tatălui său să fie înhumat în Eretz Israel. Această dorință îi va fi curînd împlinită, rămășițele pămîntești ale tatălui său urmînd a fi înmormîntate în Cimitirul din Haifa, nu departe de monumentul ridicat în memoria celor uciși în pogromul din Dorohoi și Transnistria.

רשות־זכרון לשואה ולגבורה. ירושלים

דף־עד

לרשום חללי השואה והגבורה

יד ושם

ירושלים. רחוב בן־יהודה 12

חוק זכרון השואה והגבורה —

יד ושם

אנא מלא(י) עד כמה שידוע לך!

1. שם המשפחה בעברית / בשפת ארץ המוצא (באותיות לטיניות)	אקליפי / Aklipei
2. שם פרטי בעברית / בשפת ארץ המוצא (באותיות לטיניות)	ברקו / Berko
3. שם האב	—
4. שם האם	—
5. תאריך הלידה	1905
6. מקום וארץ הלידה (גם באותיות לטיניות)	דורוהוי רומניה Romania Dorohoi
7. מקום המגורים הקבוע (גם באותיות לטיניות)	" " " "
8. המקצוע	
9. הנתינות לפני הכבוש הנאצי	רומנית
10. מקומות המגורים במלחמה (גם באותיות לטיניות)	Dorohoi
11. מקום המות. הזמן והנסיבות (המקום גם באותיות לטיניות)	1940

Leon Aclipei, dreapta, împreună cu prof. **Bruno Bercovici**, aprind flacăra la requiemul din iunie 1991, în memoria celor uciși în pogromul din Dorohoi.

Din cartea
MARTIRIUL EVREILOR DIN ROMÂNIA
Editura "Hasefer"
Bucureşti, iunie 1991

COMUNITATEA EVREILOR DOROHOI

PROCES VERBAL NR. 65

Şedinţa Reprezentanţei Comunităţii de la 14 iulie 1940, ora 10 dim.
Membrii prezenţi : domnii dr. I. Axler, Herscu Făgădău, Leon Mihailişteanu, Marcu Craft, Aron Aizic, Moise Z. Ciubotaru, Herşcu Levensohn, Leon Horovitz.
Consiliul fiind in majoritate, se declară şedinţa deschisă.
Prezidează dl dr. I. Axler, preşedintele Comunităţii.

Deciziuni

1. Se hotărăşte a se angaja de îndată personalul necesar la serviciul de înhumare, la posturile vacante prin moartea lui Leibiş Blonder şi a lui Calman Croitoru *. Secţia sacră este delegată de a reorganiza personalul de înhumare.
2. Intrucît în ziua de luni 1 iulie indivizi necunoscuţi au atacat spitalul nostru şi după ce au legat pe funcţionarul Nuţă Segall, şi-au însuşit suma de 1449 lei. Avînd în vedere că faptul a fost constatat şi că raportul funcţionarului Nuţă Segall este just i se dă descărcare pentru suma arătată mai sus.
De asemenea, Reprezentanţa ia act că în noaptea de 1 spre 2 iulie a fost spart localul grădinii de copii de către indivizi necunoscuţi, furîndu-se întreaga arhivă a grădinii de copii, instrumentele muzicale şi întregul material didactic.
Din magazia de azimă au fost furate 12 rogojini, patru greutăţi şi un cîntar mic.
Cazul a fost raportat de către dra Sabina Făinaru, directoarea grădinii de copii.
Se mai dă descărcare drei Rozemblatt Tili cu suma de lei 190 pentru pierderea suferită în ziua de 1 iulie.

. . . .

Reprezentanţa hotărăşte să întreprindă o colectă printre enoriaşii mai avuţi din oraş, pentru ajutorarea văduvelor şi copiilor orfani.
ss/urmează semnăturile membrilor prezenţi.

COMUNITATEA EVREILOR DOROHOI

PROCES VERBAL NR. 66

Şedinţa Reprezentanţei Comunităţii de la 21 iulie 1940 ora 5 p.m.
Membrii prezenţi : dnii dr. I. Axler, Herşcu Făgădău, Mihăilişteanu Leon, Marcu Craft, Aron Şapira, Aron Aizic, Herscu Lovensohn, Leon Horovitz, Moise Z. Ciubotaru şi Iosif Cornişteanu.
Consiliul fiind în majoritate se declară şedinţa deschisă.
Prezidează dl. I. Axler, preşedintele Comunităţii.
Inainte de începerea şedinţei, Reprezentanţa comemorează memoria membrilor Aizic I. Aizic şi Aclipei Bercu * şi a funcţionarilor Leibiş Blonder şi Calman Croitoru, toţi decedaţi în ziua de 1 iulie 1940.
Consiliul în semn de omagiu păstrează un minut de reculegere.
Se decide de asemenea ca memoria acestor victime să fie comemorată în fiecare an la data morţii.

. . . .

ss/urmează semnăturile membrilor prezenţi.

Arh. F.C.E.R. Mapa : Comunitatea din Dorohoi.

…UNITATEA EVREILOR DOROHOI

PROCES VERBAL NR. 67

Şedinţa Reprezentanţei Comunităţii din 28 iulie 1940 ora 5 p.m.
Membrii prezenţi : dnii dr. Axler I., Herşcu Făgădău, Mihăiliş-… Leon, Marcu Craft Bălan, Aron Şapira, Aron Aizic, Leon Horovitz, …e Z. Ciubotaru, Iosif Cornişteanu şi Saia Gartembergh.
Consiliul fiind in majoritate se declară şedinţa deschisă :
Prezidează dl dr. I. Axler, preşedintele Comunităţii.

Deciziuni

Reprezentanţa ia act că s-au scos de la Oficiul Stării Civile 50 autorizaţii de inmormintare pentru care dl secretar a achitat o taxă de 600 lei.
Secţia Sacră va verifica autorizaţiile de inmormintare şi va taxa acolo unde este cazul.

. . . .

COMUNITATEA EVREILOR DOROHOI

PROCES VERBAL NR. 73

Şedinţa Reprezentanţei Comunităţii de la 29 septembrie 1940 ora 4 p.m.
Membrii prezenţi : dr. I. Axler, Herşcu Făgădău, Leon Mihăilişteanu, David Malcaş, David Segal, Marcu Craft, Aron Şapira, Iancu Cohn, Aron Aizic, Herşcu Lovensohn, Leon Horovitz, Moise Z. Ciubotaru, Iosif Cornişteanu, Saie Gartembergh, Bercu Solomon şi Isac Viderman.
Prezidează dr. Axler Isac, preşedintele Comunităţii.

. . . .

9. Cererea d-lui S. Sulimovici
Avînd în vedere că în ziua de 1 iulie 1940 dl S. Sulimovici, secretarul comunităţii, a suferit un accident grav, în urma căruia a fost internat în spital şi a avut nevoie de căutare medicală un timp mai îndelungat.
Avînd în vedere că d-sa a suferit accidentul in exerciţiu de funcţiune, Reprezentanţa îi acordă un ajutor (despăgubire) de lei 3.000 trei mii cu care să poată acoperi o parte din cheltuielile făcute.

. . . .

ss/urmează semnăturile celor prezenţi.

COMUNITATEA EVREILOR DOROHOI

PROCES VERBAL NR. 70

Şedinţa Reprezentanţei Comunităţii, de la 1 septembrie 1940 ora 5 p.m.
Membrii prezenţi : domnii : dr. I. Axler, Herşcu Făgădău, Leon …ihăilişteanu, Moise Kitlaru, Alter Dascal, Marcu Craft, Aron Şapira, …andy Rohrlich, Iancu Cohn, Aron Aizic, Leon Horovitz, Moise Z. Ciu…taru, Iosif Cornişteanu, Saia Gartembergh şi Bercu Solomon.
Prezidează dl dr. Axler Isac, presedintele Comunităţii.

Deciziuni

Reprezentanţa ia act de ajutorul trimis de Uniunea Comunităţilor …ieşti din Bucureşti în sumă de lei 30.000 trei zeci mii pentru aju…ea familiilor decedaţilor din ziua de 1 iulie 1940.
O comisiune compusă din dnii Leon Mihăilişteanu, Alter Dascal, … Kitlaru, Aron Aizic, Aron Sapira, Marcu Craft si Iosif Cornis… va proceda luni 2 septembrie a.c. la fixarea ajutoarelor pentru …e familie.
ss/urmează semnăturile celor prezenţi.

maiorul **Barcan.** Maiorul Barcan, călare, aduna evreimea în juru-i. Apoi dădea pinteni calului. Grupul de evrei în care calul dădea buzna era sortit pieirii. Operaţia a fost repetată de cîteva ori pe zi, mai multe zile, pînă cînd calul n-a mai întîlnit obstacolul.

Pentru ca cei vizaţi să poată obţine scurte amînări (de zile sau ore), erau necesare autorizaţii bazate pe certificate de boală. A început un trafic intens şi la preţuri astronomice, pentru obţinerea ausweiss-urilor.

Negustorii de autorizaţii au fost: **Mihai Popescu,** secretarul prefecturii, dr. **Felix Nădejde,** fost medic primar al judeţului. Acesta din urmă a reuşit, prin legături de familie, chiar sub vechiul regim de imediat după 23 August să fie transferat cu serviciul la R. Vîlcea. Numiţii luau pentru eliberarea acestor autorizaţii, care îşi pierdeau repede valabilitatea, sute de mii de lei, broşe, ceasuri de aur şi tot felul de bijuterii.

Alţi traficanţi cu certificate de boală necesare pentru eliberarea autorizaţiilor de rămînere în localitate au fost d-nii **Vescanu** şi soţia sa **Zoe,** azi pensionari. Aceştia erau protejaţii generalului **Calotescu,** fostul guvernator al Bucovinei şi ai colonelului pensionar **Topliceanu.** Altă hienă, la acelaş capitol e pretorul **Moroide.**

Deoarece Dorohoiul aparţinea de Guvernămîntul Bucovinei, trebuiesc menţionaţi şi poliţaiul **Pamfil,** comisarul **Mircea Luţă** şi **Const. Mercur,** comisarul **Gavariuc** şi comisarul **Costea.** (Amîndoi specializaţi în bătăi şi maltratări).

Întrucît priveşte executarea legilor de românizare, ele s-au făcut sub tragismul celor mai sălbatice execuţii. Oamenii au fost asvîrliţi, la orice oră din zi şi noapte, fără preaviz, din casele sau bojdeucile durate din privaţiuni îndelungate şi grele. Operaţiunile erau conduse de **Marcel Adam,** fost ajutor de ministru în guvernul Goga-Cuza, avocat public şi **Alexandru Adam** care era inspector de românizare. Ei se ocupau şi de eliberarea carnetelor de scutire de muncă obligatorie. De asemenea avocatul **E. Codreanu,** se ocupa de evacuarea locuinţelor evreieşti.

Populaţia evreiască din Dorohoi a fost invitată să depună banii la B.N.R. şi a primit pentru 40 lei o rublă. Rubla era fără putere circulatorie în Transnistria. De asemenea populatia în curs de deportare, a fost chemată să depună obiectele de aur şi argint (ceasuri, sfeşnice, brăţări cu briliante etc.).

Nimic din cele depuse nu au mai fost înapoiate. Unde sînt sumele de bani? Nici acelor care au rămas pe loc nu li s-au înapoiat banii şi obiectele preţioase! Cum au fost contabilizate depunerile? Nu ştim! Cunoaştem în schimb pe vinovaţi. Ei sînt: **Popa,** directorul sucursalei B.N.R.; **Renciu,** expert trimis de la centru şi legionar, şi un agent de poliţie trimis din Bucureşti, sosit împreună cu Renciu. Cei trimişi de la centru au bătut şi jefuit pe evrei în localul Băncii Naţionale şi la gară.

La a doua evacuare, operaţiile de jaf şi maltratarea nenorociţilor le-au executat dorohoienii **Breabău** şi **Natalia Hreţeac.** Aceasta controla pe femei şi în organele genitale, spre a se încredinţa că nu au ascuns bancnote sau giuvaericale.

24 februarie 1945.

DEPORTAREA DIN DOROHOI

de SAŞA PANĂ

Deportările în Transnistria şi la Tg. Jiu s-au făcut în patru loturi. Au fost trimişi numai bărbaţii. În noaptea de 18 spre 19 iunie 1942 au fost strînşi "simpatizanţii comunişti", vreo două sute; în noaptea de 19 spre 20 iunie, cam tot atîţia, etichetaţi "suspecţi". În noaptea de 20 spre 21 au fost ridicaţi 20 de intelectuali evrei ca ostateci şi un ultim lot în noaptea următoare. Oamenii au fost strînşi noaptea, în grabă, dîndu-li-se permisiunea să-şi ia puţin bagaj de mînă, apoi au fost porniţi în convoaie spre gara locală şi încărcaţi în vagoane sigilate.

Deportările le-a organizat şeful poliţiei, căpitanul **Munteanu** (azi maior, cu domiciliul la Bucureşti, strada Pitagora), care contrasemna listele întocmite de şeful sau ajutorul biroului siguranţei din Dorohoi, **Constantin Mercur.** În ultimă instanţă, aprobarea pentru ridicarea de la domiciliu o da maiorul **Victor Isăceanu,** care teroriza tîrgul. Organele de execuţie ale deportării au fost puse la dispoziţie de legiunea de jandarmi locală.

Între timp fusese adusă la Dorohoi şi cazată în ţarcuri, populaţia alungată din tîrgul **Darabani** (bărbaţi, femei, copii şi bătrîni). Această populaţie fusese strînsă, sub pretextul unui exerciţiu de apărare pasivă, aşa că oamenii n-au luat cu dînşii nici un fel de bagaj. La Dorohoi a mai fost adusă **toată** evreimea, chiar şi moşnegii neputincioşi, din **Rădăuţi, Săveni** şi o parte din **Mihăileni.**

Principalii autori ai chipului cum s-a procedat în tîrgurile din judeţ, sînt: colonel **Barcan Ioan,** ofiţer în reg. 29 Infanterie, prefectul judeţului şi **Mihai Popescu,** directorul Prefecturii.

Încă înainte de a se purcede la deportări, s-a pregătit terenul psihologic, prin înregistrarea la Prefectură a unor petiţii în care se semnala pericolul prezenţei evreilor în localitate. Aceste petiţii erau mai cu seamă opera primarului **Jenică Pascu,** care fusese toată viaţa un întreţinut şi "prieten" al evreilor, şi de farmacistul **G. D. Timuş** (domiciliat azi în Bucureşti, parcul Domeniilor, str. Alexandru Constantinescu nr. 19), un antisemit notoriu.

Între timp, prefectul, colonel **Barcan Ioan,** a fost avansat general de brigadă. Acest om a dat la 22 iunie 1941 o proclamaţie pe judeţ în care elogia "glorioasele armate germane", fără să pomenească un cuvînt despre armata română. I s-a atras atenţia şi peste o jumătate de oră a placardat o proclamţie modificată.

Deoarece în Dorohoi mai rămăsese un lot de evrei, au început să se primească la Primărie noi petiţii prin care se cerea îndepărtarea lor urgentă. Aceste petiţii trebuie să se găsească în arhiva evacuată la Găeşti.

Primarul **Jenică Pascu,** prefectul **Barcan Ioan,** şi secretarul general al Guvernămîntului Bucovinei, au întocmit un proces verbal în acest sens. Se motiva că evreii vor provoca epidemii din cauza murdăriei în care trăiesc.

Pentru acelaş motiv le fusese interzis să părăsească domiciliul în altă zi decît vineri, numai între 8-9 dimineaţă. Şi să nu circule pe străzile din centru. Apoi li s-a îngăduit zilnic, o oră, dimineaţa, să se aprovizioneze.

Curînd, toţi evreii originari din judeţ, au fost trimişi în Transnistria. Pentru localnicii rămaşi s-a alcătuit o comisie de triere alcătuită din farmacist **G. D. Timuş,** din partea Camerei de Muncă, **Titus Onofrei,** de la meseriaşi, primarul oraşului şi

DIN TIMPUL PRIGOANEI...

de I. ABRAMOVICI-BĂLUŞ

Din toamna anului 1940 am fost la conducerea Comunităţii Evreilor din Dorohoi.

La 1 iulie 1940 a avut loc un pogrom la care au căzut numeroase victime din rîndurile populaţiei evreieşti din oraşul nostru.

Am reprezentat populaţia evreiască în faţa autorităţilor, ceea ce era foarte dificil. În faţa tribunalului Dorohoi, am atacat pe primarul legionar, Vasile Isăceanu, omul care a fost mai tîrziu aghiotantul lui Lecca. În acele zile au fost arestaţi dr. **Wexler** şi **Herşcu Făgădău,** din conducerea Comunităţii. M-am prezentat la parchet şi am protestat faţa de acest abuz.

În seara rebeliunii legionare - la 19 ianuarie 1941 - a fost ridicat de acasă împreună cu mai multe persoane, dus la poliţie şi maltratat, adică am fost călcat în picioare sub acuzaţia că am organizat manifestaţii "subversive".

În urma acestei samavolnicii (grupul de evrei maltrataţi număra cca 100 de persoane), Parchetul Curţii de Apel din Bucureşti a început cercetările şi apoi judecaţi de aceeaşi Curte, ca instanţă de judecată a crimelor de război, s-a dat o o hotărîre de condamnarea între 5 şi 10 ani închisoare contra acuzaţilor în cauză.

La 22 iunie 1941 - în noaptea izbucnirii războiului hitlerist - am fost arestat împreună cu alte 22 persoane, considerat suspect, luat ostatec şi îmbarcat imediat în vagoane de vite şi transportat în lagărul de la Tîrgul Jiu.

Transportarea noastră în vagoane de vite, închise, a durat două săptămîni, oprindu-ne în toate staţiile de cale ferată. A fost un calvar greu de suportat.

În lagărul din Craiova - cel din Tg. Jiu era supraîncărcat - am rămas două luni. Două luni de grele suferinţe.

La reîntoarcerea în Dorohoi, fiind în conducerea Comunităţii Evreieşti - Dorohoi, am organizat asistenţa celor peste 5.000 evrei evacuaţi din Mihăileni, Darabani, Săveni, Rădăuţi-Prut în oraşul nostru.

Dorohoi a fost singurul judeţ cu regim special, fiind încadrat în Guvernămîntul Bucovina, care avea ordine speciale pentru evrei. În luna noiembrie 1941, s-a aplicat evreilor din Dorohoi măsura deportării în masă în Transnistria. Cu această ocazie, evreii au fost obligaţi să depună toate valorile - bani şi alte bunuri - la Banca Naţională. Am comunicat evreilor să nu se supună acestui ordin. Am fost arestat de echipa specială trimisă de B.N.R. şi apoi maltratat de către inspectorul Marin Florescu, şeful acestei echipe, care mi-a comunicat că voi fi executat pentru faptul că am "instigat" la nesupunere faţă de ordinul antonescian.

Am fost trecut pe lista celor ce urmau a fi imediat deportaţi.

După 23 august, nu am abandonat lupta de a găsi pe cei vinovaţi de toate suferinţele îndurate şi de a fi pedepsiţi. Este locul să precizezi că fasciştii din Dorohoi, concetăţeni cu noi, au făcut demersuri pentru ca noi, cetăţeni loiali ai oraşului Dorohoi să fim deportaţi pe baza unui ordin dat pentru Guvernămîntul Bucovinei. Împreună cu av. **S. Zalman** am depus eforturi ca să descoperim pe ucigaşii celor 7.000 de dorohoieni care au pierit în Transnistria din cei 14.000 cîţi au fost deportaţi.

maiorul Barcan. Maiorul Barcan, călare, aduna evreimea în juru-i. Apoi dădea pinteni calului. Grupul de evrei în care calul dădea buzna era sortit pieirii. Operaţia a fost repetată de cîteva ori pe zi, mai multe zile, pînă cînd calul n-a mai întîlnit obstacolul.

Pentru ca cei vizaţi să poată obţine scurte amînări (de zile sau ore), erau necesare autorizaţii bazate pe certificate de boală. A început un trafic intens şi la preţuri astronomice, pentru obţinerea ausweiss-urilor.

Negustorii de autorizaţii au fost: **Mihai Popescu,** secretarul prefecturii, dr. **Felix Nădejde,** fost medic primar al judeţului. Acesta din urmă a reuşit, prin legături de familie, chiar sub vechiul regim de imediat după 23 August să fie transferat cu serviciul la R. Vîlcea. Numiţii luau pentru eliberarea acestor autorizaţii, care îşi pierdeau repede valabilitatea, sute de mii de lei, broşe, ceasuri de aur şi tot felul de bijuterii.

Alţi traficanţi cu certificate de boală necesare pentru eliberarea autorizaţiilor de rămînere în localitate au fost d-nii **Vescanu** şi soţia sa **Zoe,** azi pensionari. Aceştia erau protejaţii generalului **Calotescu,** fostul guvernator al Bucovinei şi ai colonelului pensionar **Topliceanu.** Altă hienă, la acelaş capitol e pretorul **Moroide.**

Deoarece Dorohoiul aparţinea de Guvernămîntul Bucovinei, trebuiesc menţionaţi şi poliţaiul **Pamfil,** comisarul **Mircea Luţă** şi **Const. Mercur,** comisarul **Gavariuc** şi comisarul **Costea**. (Amîndoi specializaţi în bătăi şi maltratări).

Întrucît priveşte executarea legilor de românizare, ele s-au făcut sub tragismul celor mai sălbatice execuţii. Oamenii au fost asvîrliţi, la orice oră din zi şi noapte, fără preaviz, din casele sau bojdeucile durate din privaţiuni îndelungate şi grele. Operaţiunile erau conduse de **Marcel Adam,** fost ajutor de ministru în guvernul Goga-Cuza, avocat public şi **Alexandru Adam** care era inspector de românizare. Ei se ocupau şi de eliberarea carnetelor de scutire de muncă obligatorie. De asemenea avocatul **E. Codreanu,** se ocupa de evacuarea locuinţelor evreieşti.

Populaţia evreiască din Dorohoi a fost invitată să depună banii la B.N.R. şi a primit pentru 40 lei o rublă. Rubla era fără putere circulatorie în Transnistria. De asemenea populaţia în curs de deportare, a fost chemată să depună obiectele de aur şi argint (ceasuri, sfeşnice, brăţări cu briliante etc.).

Nimic din cele depuse nu au mai fost înapoiate. Unde sînt sumele de bani? Nici acelor care au rămas pe loc nu li s-au înapoiat banii şi obiectele preţioase! Cum au fost contabilizate depunerile? Nu ştim! Cunoaştem în schimb pe vinovaţi. Ei sînt: **Popa,** directorul sucursalei B.N.R.; **Renciu,** expert trimis de la centru şi legionar, şi un agent de poliţie trimis din Bucureşti, sosit împreună cu Renciu. Cei trimişi de la centru au bătut şi jefuit pe evrei în localul Băncii Naţionale şi la gară.

La a doua evacuare, operaţiile de jaf şi maltratarea nenorociţilor le-au executat dorohoienii **Breabău** şi **Natalia Hreţeac.** Aceasta controla pe femei şi în organele genitale, spre a se încredinţa că nu au ascuns bancnote sau giuvaericale.

24 februarie 1945.

EMIL BERCOVICI ז"ל

de ŞLOMO KERBIS

Emil Bercovici, sergent T.R., a făcut şcoala de ofiţeri la Bacău şi urma şă primească gradul de sublocotenent.

A fost singurul soldat evreu din Regimentul 29 infanterie care a urmat aceste cursuri.

În dimineaţa de 1 iulie, atmosfera era încărcată. Eram un grup de 3-4 soldaţi evrei şi ne întrebam ce va fi, cînd se apropie de noi **Emil**:

- Să nu uitaţi că, la ora 4, are loc ceremonia de înmormîntare a unui soldat evreu, ucis la Herţa de către soldaţi ruşi (acest soldat a apărat cu trupul său un ofiţer român). **Căpitanul Stino** mi-a ordonat să comand un pluton care va da onorul la înmormîntarea soldatului evreu.

I-am răspuns:

- Pentru noi este o onoare!

Emil a plecat tăcut de lîngă noi.

La ora două, ne aflam în poarta regimentului. Emil era în fruntea plutonului constituit din vreo 30 de soldaţi. Am pornit în coloană spre Cimitirul evreiesc. Pe drum, mi s-au încrucişat privirile cu **Emil**. Amîndoi eram trişti.

...În timp ce trupul soldatului era coborît în mormînt, **Emil** a fost ucis pe la spate de către soldaţi români.

Vestea a stîrnit indignarea întregului regiment. Cu toţii l-am iubit şi stimat. Personal, i-am văzut pe **căpitanul Stino** şi **maiorul Marino** cu lacrimi în ochi. Ei îl cunoscuseră de acasă, din librària bunicului său, **Leibi Bercovici**, şi a tatălui său, **Louis Bercovici**, oameni stimaţi de toată populaţia oraşului.

Acesta a fost Emil Bercovici. Nu avem voie să-l uităm niciodată!

Tînărul sergent T.R. **Emil Bercovici** (al doilea din stînga), ucis în timpul pogromului din Dorohoi.

25. Rifca Croitoru, str. C. Stroici, 60 ani ;
26. Aron Elie Iosub, 43 ani apr. ;
27. Marcu Volf Croitoru zis Gotesman, 59 ani apr. ;
28. Mina Davidovici, 40 ani ;
29. Steina Leibovici, str. Regina Maria, 50 ani ;
30. Broinstein, str. Col. Vasiliu, 25 ani, Reg. 6 V-tori ;
31. Ghelber Hună, Iaşi, 26 ani ;
32. Herşcu Ionas, 94 ani ;
33. Aizic I. Aizic, 43 ani ;
34. Rosa Kaufman, str. Mare, 35 ani, Săveni ;
35. Un necunoscut, 36 ani apr. ;
36. Iosub Gherbis, str. Tăutu nr. 33, 80 ani ;
37. Iosub Gherber, azil evreiesc, 66 ani ;
38. Ghizela Cohn, str. Regina Maria, 45 ani apr. ;
39. Moise Croici, com. Darabani, 43 ani apr. ;
40. Freida Rudik, str. Regina Maria, 7 ani ;
41. Toni Rudik, str. Regina Maria 6 ani ;
42. Moise Rudik, str. Regina Maria, 2 ani ;
43. Iacob Rudik, str. Regina Maria, 38 ani ;
44. Ciausu Malca, str. Regina Maria, 35 ani ;
45. Marcu Gusan, str. Tăutu, 18 ani ;
46. Elias Aronovici, str. Spital, 30 ani ;
47. Herscu Mendelovici. str. Miron Costin 75 ani ;
48. Chana Petrar, str. Reg. Ferdinand, 21 ani ;
49. Sin Itic Leib, str. Vîntului, 50 ani ;
50. Simon Cohn, fiul lui Itic Hers Solomon, str. Regina Maria, 2 ani.

Noi procurorul militar căp. în rezervă Duca I. Mihail, pe baza delegaţiunii date nouă de către domnul Prim Procuror Militar maior magistrat I. Tintu, constatînd cauza morţii acestor indivizi, după cum s-a specificat mai sus, am dispus înmormîntarea lor, dînd autorizatiunea de înmormîntare dlui ajutor de primar ing. Pascu.

Pentru a împiedica completa descompunere a cadavrelor şi a accelera înmormîntarea lor, am cerut si ni s-a trimis de la regimentul 29 P.S. din compania garnizoanei, un detasament de 72 soldaţi sub comanda sublt. Balan Savel.

Parchetul tribunalului Dorohoi a fost reprezentat prin dl comisar ajutor Mercur Constantin de la Poliţia Dorohoi.

Drept care s-a încheiat prezentul proces verbal în 4 exemplare din care s-a dat : unul Primăriei Dorohoi, prin dl ajutor de primar ing Pascu, unul garnizoanei Dorohoi, unul serviciului sanitar al oraşului prin dl. colonel medic C. Enăchescu, iar altul s-a reţinut de noi.

Procuror Militar Căp. rezervă DUCA MIHAIL	Col. Medic rezervă Dr. C. ENĂCHESCU
Ajutor de primar Ing. IOAN PASCU	Grefier Sblt. rezervă DARABANĂ

M. Carp, C.N., vol. III, p. 43—44

MEDICUL ORAŞULUI
No. 462
4 iulie 1940

PROCES VERBAL

Astăzi 3 iulie 1940, orele 10, noi Procurorul Militar de pe lingă Curtea Marţială a Comandamentului „Garoafa", căpitan de rezervă Duca I. Mihail, în asistenţa d-lor colonel medic C. Enăchescu, medicul oraşului Dorohoi, sublt. Darabană Mihai, grefierul Curţii Marţiale, şi Primăria urbei Dorohoi, reprezentată prin inginer Pascu, ajutor de primar, am procedat la identificarea cadavrelor găsite în vecinătatea cimitirului israelit si în diferite puncte ale oraşului, cadavre ce se găsesc acum în casa cimitirului şi o parte în faţa acestei case.

Totalul cadavrelor este de 50, din care 11 femei, 34 bărbaţi şi 5 copii. Printre cadavre se găseşte şi sergentul T.R. Bercovici Emil din Reg. 29, precum si 6 soldaţi evrei, dintre care am putut identifica, după spusele populatiei, pe soldatul Broinştein din Reg. 6 Vînători şi alt soldat din Regimentul 16 Artilerie, după cum arată semnul matricol de la betelia pantalonilor.

În ceea ce priveşte numele şi unitatea precisă a celor şase soldaţi evrei arătaţi mai sus, nu s-au putut face constatări précise, deşi aceste cadavre au fost examinate cu de-amănuntul.

Soldaţii aveau îmbrăcămintea ruptă, murdară şi infiltrată cu sînge.

Am ridicat de la cadavrele soldaţilor una pereche cizme şi 2 perechi bocanci cît s-a găsit asupra lor, pentru a se vărsa locului în drept.

Din examinarea cadavrelor, am putut constata că **moartea tuturor a fost provocată prin plăgi produse de armă de foc, asupra craniului, toracelui şi abdomenului afară de un singur bătrîn, care avea fracturată baza craniului printr-o lovitură puternică.**

Numele indivizilor de mai sus decedaţi :

1. Bercu Aclipei, str. Reg. Ferdinand, vîrsta 35 ani ;
2. Leibiş Blonder, str. Traian, vîrsta 60 ani ;
3. Idel Bercovici, str. I. C. Brătianu, vîrsta 50 ani ;
4. Frochi, azil evreiesc, vîrsta 60 ani ;
5. Leiba Zeingher, str. Tăutu, vîrsta 58 ani ;
6. Senlo Rotaru, str. Miron Costin, **virsta 1—2 ani ;**
7. Avram Calmanovici, str. Ştefan cel Mare, vîrsta 50 ani ;
8. Necunoscut civil, aproximativ 35 ani ;
9. Soldat necunoscut, aproximativ 26 ani, dinţi platin în faţă ;
10. Soldat necunoscut, apr. 27 ani, 2 dinţi îmbrăcaţi, găsit ceas ;
11. Iţcu Abramovici, str. Spital, **apr. 5 ani ;**
12. Soldat necunoscut, apr. 24 ani, 3 dinţi jos îmbrăcaţi ;
13. Soldat necunoscut, apr. 25 ani, găsit monogramă pe betelia pantalonilor 16 Art. ;
14. Zindel Fonea, Vf. Cîmpului, apr. 41 ani ;
15. Femeia lui Eli Rizel, apr. 60 ani ;
16. Eli Rizel, 75 ani ;
17. Şloim Ceauşu, azil evreiesc, 30 ani ;
18. Leia Zina, str. Muzelor, 55 ani ;
19. Un necunoscut, apr. 45 ani ;
20. Idelovici Calman, Iaşi, 24 ani ;
21. Schmil Groparu, str. Dorobanţilor, apr. 54 ani ;
22. Calman Croitoru, str. Regina Maria, apr. 36 ani ;
23. Meier Moscovici, str. Regina Maria, apr. 41 ani ;
24. Emil Bercovici, str. Gr. Ghica, 25 ani ; Sg. T. R. ;

faţa cimitirului evreiesc, împuşcat, jefuit, apoi aruncat în şanţ.

Soţii **Zelingher,** bătrîni negustori (str. Tăutu), au fost jefuiţi de tot ce aveau, apoi împuşcaţi lîngă gardul casei lor.

La **Rapaport,** funcţionar la Primărie, (tatăl său era de meserie ghicitor) era în gazdă un sublocotenent. Familia s-a rugat de el să-i apere.

- Fiţi liniştiţi, dv. n-o să vi se întîmple nimic. Ascultă, ordonanţă, ai să laşi să ardă lumina toată noaptea, ai să stai la uşă şi ai să spui că aici sade un ofiter român!

Aşa a fost.

Numai un geam a fost spart, de un glonte rătăcit. O vecină româncă a văzur geamul spart, a întins mîna şi a tras perdeaua pe care o fîlfîia vîntul. Femeia avea o fată şi fetei îi trebuia, ca zestre, orice fel de lucruri casnice.

La **Roger** (parfumerie) oamenii au scăpat pentru că s-au ascuns în saci şi sacii erau în pod.

În strada Regele Ferdinand 50, în curte la familia **Salzberg,** erau nişte încăperi goale în care au fost găzduiţi 30 de soldaţi din regimentul 3 Infanterie. Cînd soldaţii au auzit împuşcăturile din oraş, şi-au luat armele:

- Hai şi noi în oraş să împuşcăm cîţiva jidani.

Doamna **Zalzberg** şi fiica s-au refugiat la un vecin, plutonierul în rezervă **Cehan,** cu a cărei soţie se cunoşteau bine. Soţia plutonierului le-a primit bucuroasă, le-a făcut cafele negre.

Dar **Vasile,** (azi sublocotenent), fiul plutonierului a făcut scandal:

- Mamă, de ce ai strîns aici jidani, că din cauza lor suferim noi atîta!

Soţia plutonierului a fost nevoită să ceară musafirelor să plece, ca să n-o păţească ei.

Cînd s-au auzit la regimentul 29 Infanterie din localitate, împuşcăturile din oraş, neştiindu-se ce se întîmplă, s-a format o companie din P.S., care să facă ordine în oraş.

Sub comanda locotenentului **Isăceanu** (eroul de mai tîrziu la Bucureşti, al carnetelor de scutire de muncă pentru evrei), au pornit 60 de soldaţi şi gradaţi (între care şi 20 evrei), cu arme şi muniţii. În urmă veneau patru soldaţi cu lăzi cu cartuşe de rezervă. Evreilor nu li s-au dat muniţii.

Trecînd prin faţa casei sale, locotenentul Isăceanu a chemat un ostaş din companie, caporalul T.R. **Izu Abramovici,** avocat.

- Acultă, Abramovici, ne cunoaştem de mult şi numai în tine am încredere. Poate vin ruşii. Stai la poartă, să-mi păzeşti casa şi soţia.

Şi plutonul a mers mai departe. Erau doi kilometri de la cazarmă în oraş.

Pînă au ajuns în oraş, a început ploaia torenţială cum nu s-a mai văzut în acele locuri. O adevărată minune. Şi nu mai înceta.

Au fost arestaţi mulţi, femei, copii, bătrîni de 70 de ani, şi duşi în curtea regimentului. A fost adus şi rabinul, cu barbă impozantă, **David Schechter**. Soldaţii români îl împuşcaseră în picior.

Cînd locot. colonelul **Alex Marino,** ajutorul de comandant al regimentului, a văzut cu ce-şi pierd vremea soldaţii şi ce oameni au adus, i-a lovit (pe soldaţii vinovaţi) cu arma în cap şi a trimis pe evrei acasă.

Toate cele întîmplate în ziua de 1 iulie 1940 la Dorohoi, au fost anchetate. S-au întocmit cîteva procese verbale.

Iată **Procesul verbal nr. 462/4 iulie 1940** întocmit şi semnat de Procurorul militar, Ajutorul de primar, Colonel-medic şi grefier:

întreg oraşul. Dacă n-au fost ucişi mai mult de 110 evrei, este pentru că oamenii erau bine ascunşi, în pivniţe, ostaşii prea turbaţi, nu cunoşteau, totuşi locuinţele şi mai ales pentru că erau ocupaţi cu jaful. 24 de ore era prea puţin ca să se facă tot ce ar fi putut ei cu evreii.

Cînd s-au întors de la cimitir, de la înmormîntarea eroului evreu, rabinul oraşului **David Schechter,** şi preşedintele Comunităţii israelite, dr. **Axler,** în trăsură, au fost opriţi, pe strada Spiru Haret, de un grup de ofiţeri şi soldaţi. Cu greu au scăpat, numai după ce preşedintele a arătat că e colonel în rezervă, decorat cu Coroana României, panglică de Virtute Militară. Dar nu atît pentru asta au scăpat. Încă nu avusese loc masacrul din cimitir. Abia 15 minute după aceea, la ora 4, cînd evreii din cimitir au fost masacraţi, s-a dat semnalul să înceapă şi în oraş, unde trebuia să se arate că sînt represalii pentru complotul organizat de evrei în cimitir.

Soldaţii se năpusteau cu furie în casele evreieşti, după ce trăgeau cîteva gloanţe ca să intimideze, după ce spărgeau obloanele, geamurile, uşile.

Herş Ionas, un bătrîn (80 de ani), comerciant de lîngă podul Botoşănenilor (Str. I.C.Brătianu) a fost scos din casă, i-au turnat gaz pe cap şi i-au dat foc, aprinzîndu-i barba. L-au împuşcat, apoi i-au prădat casa.

Bercu Aclipei, cîrciumar (calea Regele Ferdinand) a fost scos din beci şi silit să arate unde sînt banii. După ce a predat totul, l-au împuşcat în curte.

Pe aceiaşi stradă, o fată a frizerului **I. Petraru** îşi aştepta logodnicul, concentrat, care trebuia să vină cu armata în retragere. Auzind că vin soldaţii, a scos fericită capul pe fereastră să vadă dacă nu vine el. A împuşcat-o un caporal, ibovnicul servitoarei de alături. Creerii fetei au împroşcat toţi pereţii.

A doua zi dimineaţă au venit autorităţile să întrebe cine a împuşcat-o?!

În strada I.C.Brătianu, au scos din casă pe comerciantul **Manole Wittner,** în vîrstă de 80 de ani şi l-au împuşcat în stradă.

Tot pe I.C.Brătianu, spre oraş, tînărul **Moscovici,** funcţionar, fiul unui tinichigiu, neştiind ce s-a întîmplat, a venit afară. L-au prins în stradă şi l-au tăiat cu baionetele.

În faţa spitalului israelit, tînărul **Isac Rabinovici,** (din str. Războieni) mare comerciant, trecea spre casă. Un militar călare i-a cerut legitimaţia şi l-a împuşcat în gură, cînd întreba ce au cu el. Cîteva zile a zăcut la spital desfigurat. Limba îi atirna afară din gură.

În colţ la cîrciuma lui **Moise Zolţer,** un ofiţer legitima trecătorii. Pe evrei îi împuşca chiar pe loc.

Aproape de piaţă, au fost scoşi toţi evreii, bărbaţi, femei, copii, dintr-o casă cu mai multe apartamente şi duşi... Ţigănuşii din mahalale au intrat gălăgioşi şi au ieşit cu ce au putut: cu cearceafuri, cu plăpumi, cu pături. S-au înfăşurat în ele şi au început să joace şi să cînte în stradă.

Cele mai multe victime au fost în cartierele Trestiana şi Tăutu. Prin centru, localnicii români aţîţau soldaţii împotriva evreilor. **Pomîrleanu,** elev de liceu, legionar, apoi sublocotenent în armata germană, acum în Bucureşti, arăta soldaţilor unde s-au ascuns evreii.

Dentistul **Cohn** (basarabean de origină) a fost arestat, după indicaţiile localnicilor, pe motiv că ar fi tras din casă locuia la etaj, sus la **Müller**).

David Haifler, mare bogătaş, grav bolnav de anghină pectorală, a fost denunţat de localnici că a tras de pe acoperiş. A murit după cîteva săptămîni.

Unde sînt morţii (sau cel puţin răniţii) români în care "au tras" atunci evreii? De ce nu s-a numit măcar unul?

Avram Calmanovici, moşier, revenea cu trăsura de la moşie. A fost oprit în

În momentul cînd a auzit răspunsul, în loc să se întoarcă în şanţ, **Şulimovici** a luat-o la fugă pe cîmp, urmat fiind de **Aizic I. Aizic,** un bătrîn de la azil şi doi copii.

Soldaţii au început să tragă după ei. Nici un glonte nu i-a nimerit.

Cînd fugarii au ajuns în dreptul străzii Răileni, le-a ieşit înainte un grănicer, trimis de locotenent să-i urmărească. La o distanţa de numai 6 metri, acesta a tras trei focuri. Primul a lovit mortal pe **Aizic I. Aizic,** al doilea pe bătrînul de la azil, al treilea a perforat mîna stîngă a lui **Şulimovici,** producîndu-i fractura osului de la antebraţ.

Aizic I. Aizic şi bătrînul de la azil au murit imediat, **Şulimovici** a izbutit să se ascundă într-un grajd din apropiere. De acolo a putut vedea cum grănicerul, după ce a buzunărit victimele, îl căuta pe el. A ieşit din grajd şi a alergat pe stradă. Acolo a întîlnit o patrulă trimisă de comenduire, sub conducerea căpitanului **Hergheligiu,** care făcea ordine.

S-a apropiat de căpitan, explicîndu-i în ce împrejurări a fost împuşcat. S-a apropiat şi grănicerul care-l fugărea.

- De ce l-ai împuşcat? a întrebat ofiţerul.

Grănicerul a răspuns:

- Pentru că a fugit de sub escortă!

- Pentru ce l-ai escortat?

Soldatul a aspuns răspicat:

- Domnule căpitan, **dv. probabil că nu cunoaşteţi ordinul cu jidanii.** Vă rog să mi-l predaţi pentru a-l conduce domnului locotenent care aşteaptă în dreptul cimitirului israelit.

Căpitanul s-a lămurit şi era gata să predea pe Şulimovici grănicerului. În acel timp s-a apropiat un plutonier de jandarmi, cantonat la şcoala israelită şi care-l cunoştea. Auzind discuţia şi văzînd în ce hal este evreul, l-a luat sub ocrotirea sa şi a dat ordin soldatului să plece imediat.

Soldatul avînd intenţia să se opună, plutonierul a scos revolverul şi l-a ameninţat că-l execută pentru dezordinea făcută în oraş.

Sub ocrotirea plutonierului de jandarm, Şulimovici a pornit să caute un medic. Era plin de sînge. În dreptul şcolii israelite a întîlnit pe generalul **Sănătescu,** care era pe atunci comandantului Corpului de Armată din oraş. Văzînd pe evreu plin de sînge, s-a interesat în ce împrejurări a ajuns în această stare. Generalul Sănătescu a fost foarte impresionat, şi a spus că va lua cele mai severe măsuri contra celor vinovaţi.

A doua zi, 2 iulie 1940, Şulimovici a fost internat la spitalul Judeţean, unde a mai găsit vreo 30 de răniţi aduşi din oraş. Printre ei se aflau şi trei soldaţi evrei care au făcut parte din garda de onoare şi care au scăpat ca prin minune.

În sanţul din dreptul cimitirului, tovarăşii lui de suferinţă au fost găsiţi morţi. Executarea s-a făcut imediat după fuga lui Şulimovici. Singurul care a scăpat a fost oficiantul **Iosif Davidovici,** care s-a ascuns printre morţi.

În acelaş timp, alte trupe române din regimentul 3 Grăniceri, au intrat puhoi, în oraş, prin trei bariere: Trestiana, satul Broscăuţi, şi bariera Herţei (strada Carmen Sylva). Cum au intrat în oraş, au tras peste tot cu armele. Ca după un chef uriaş.

Bande întregi, din reg. 3 Grăniceri şi din reg. 4 Vînători, cu ofiţeri şi subofiţeri în frunte, au făcut ce-au vrut cu evreii, timp de 24 de ore. Au cutreerat tot oraşul şi au folosit toate gloanţele ce le aveau la îndemînă.

În strigăte de **"vin bolşevicii!"** au pătruns în case, au împuşcat, au jefuit, în toate străzile unde locuiau evrei: strada Costică Stroici, I. C. Brătianu, Spiru Haret, Calea Dorobanţilor etc., etc. **Nu** erau manifestaţii spontane, totul era executat după un plan bine organizat: năvălirea în oraş şi răspîndirea, în acelaşi timp a bandelor, în

israelit o delegaţie a Comunităţii compusă din: dr. I. **Axler**, preşedintele Comunităţii, **David Schechter**, prim rabinul Comunităţii, **Aron Goldenberg**, rabin secund, **Aizic I. Aizic**, secretarul general al Comunităţii şi alţi membri şi funcţionari.

Cînd au ajuns la cimitir au găsit o delegaţie de 10 soldaţi evrei, din regimentul 8 Artilerie, sub comanda unui plutonier creştin, şi a sergentului T.R. **Emil Bercovici**, cîţiva bătrîni evrei, femei, copii şi întregul personal al serviciului de înhumare.

La ora 4.30 a început ceremonia în casa mortuară, unde era depus cadavrul, după care sicriul a fost ridicat şi transportat la groapă.

În momentul cînd cobora sicriul în groapă, au auzit o detunătură de armă, urmată de o salvă. Asistenţa a crezut că este vorba de o salvă în onoarea ofiţerului, a cărui înmormîntare se făcea în acelaş timp la cimitirul creştin. Focurile începură însă să se înmulţească şi atunci şi-au dat seama că nu e o simplă salvă.

S-a produs o panică de nedescris. Au dat drumul sicriului în groapă fără a mai termina ceremonia şi au fugit cu toţii să se ascundă în casa mortuară.

Soldaţii evrei, sub comanda sergentului T.R. **Emil Bercovici**, au fugit spre ieşirea din cimitir.

Din casa mortuară s-a putut vedea că soldaţii evrei sînt întîmpinaţi de un ofiţer superior, dezarmaţi şi înşiraţi în faţa gardului cimitirului.

S-a auzit apoi o salvă. Soţia intendentului de la cimitir, a povestit apoi că toţi soldaţii evrei care au participat la înmormîntare sînt morţi în dreptul gardului cimitirului.

A urmat o ploaie torenţială, cu descărcări electrice, cum rar s-a mai văzut la Dorohoi. Evrei stăteau ascunşi în casa mortuară.

La încetarea ploii, dr. **I. Axler**, preşedintele Comunităţii, împreună cu rabinul şi membrii Comunităţii s-au hotărît să plece spre casă. Ceilalţi au rămas acolo: un grup de femei, bătrîni, copii şi personalul de la înhumare.

Împuşcăturile continuau. O jumătate de oră după plecarea dr. Axler, şi-au făut apariţia în cimitir 40 de soldaţi din regimentul 3 Grăniceri sub comanda unui locotenent. Soldaţii au împresurat casa mortuară, în poziţie de tragere, iar locotenetul a intrat în camera mortuară, în poziţie de tragere, iar locotenentul a intrat în camera mortuară şi a strigat:

- Sus mîinile! Predaţi imediat armele şi pregătiţi-vă de moarte, lifte ce sînteţi!

S. Şulimovici i-a explicat că nu aveau nici un fel de arme, au participat doar la înmormîntarea unui soldat evreu căzut la Herţa, înmormîntare făcută din ordinul Comenduirii.

Femeile şi copiii au început să plîngă, să roage să le dăruiască viaţa că sînt nevinovaţi, să-i sărute bocancii.

Locotenentul nu s-a lăsat înduplecat, a chemat cîţiva soldaţi, care lovind cu patul armei i-au scos din casa mortuară.

Soldaţii care aşteptau afară aveau intenţia să-i execute în curtea cimitirului. Locotenentul a dat însă ordin să fie încadraţi între arme şi scoşi pe şoseaua Dorohoi-Vîrfu Cîmpului, chiar la ieşirea din cimitir.

Odată ajunşi pe şosea, evreii au fost înşiruiţi în şanţ. Soldaţii aşteptau ordinul locotenentului pentru executare. În timp ce soldaţii îşi mîngîiau armele care urmau să facă atîta ispravă, **S. Şulimovici** a ieşit din şanţ şi s-a apropiat de locotenent:

- Domnule locotenent, ştiu că viaţa noastră este în mîinile dv. Vă rog să mă ascultaţi înainte de moarte. Sîntem nevinovaţi, nu ne luaţi viaţa înainte de a-mi acorda cinci minute pentru a vă vorbi!

- Nu vorbesc cu nimeni! Treci la loc şi pregăteşte-te de moarte.

POGROMUL DIN DOROHOI

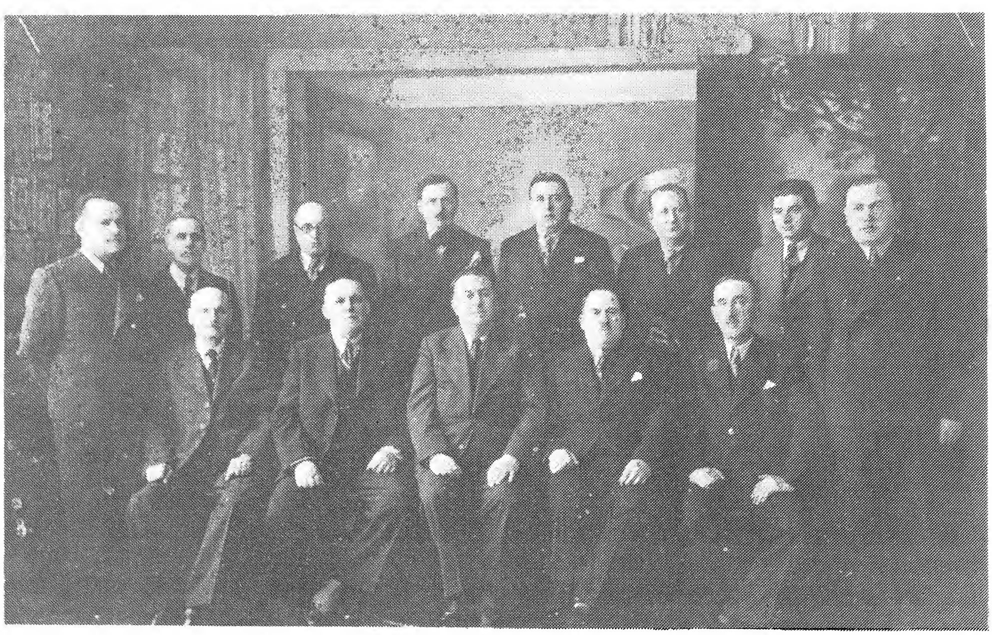
În ziua de 29 iunie 1940, a fost adus la Dorohoi cadavrul soldatului Iancu Solomon, căzut la datorie, ca urmare a unui incident militar între ruşi şi români petrecut la Herţa. Conducerea Comunităţii evreieşti a fost chemată la comenduirea Dorohoi, pentru a i se pune în vedere să organizeze înmormîntarea ostaşului evreu.

Aşa cum s-a stabilit, în ziua de 1 iulie, orele 16, s-au deplasat la cimitir membri comitetului de conducere, rabinii, salariaţii Comunităţii şi un public numeros.

De asemenea, s-a prezentat o delegaţie de 10 ostaşi evrei, pentru a da onorul camaradului lor. În momentul cînd se cobora sicriul în groapă, s-au auzit detunături de armă. Asistenţa a crezut, la început, că este vorba de o salvă de onoare pentru soldatul evreu, dar împuşcăturile continuau. S-a produs o panică de nedescris. Sicriul a fost lăsat să cadă în groapă şi întreaga asistenţă, îngrozită, s-a împrăştiat, fiecare căutînd să se ascundă pe unde se putea.

Cei 10 ostaşi evrei, printre care şi sergentul T.R. Emil Bercovici, au fost acostaţi de mai mulţi soldaţi, sub comanda unui ofiţer, dezarmaţi şi, apoi, înşiraţi în fata gardului de la cimitir. După aceea, s-a auzit o salvă. Soţia intendentului de la cimitir a povestit, apoi, că toţi soldaţii evrei care au participat la înmormîntare au fost ucişi. Pe sergentul T.R. Emil Bercovici, după ce l-au împuşcat, l-au aşezat la o mitralieră şi au chemat martori să arate că evreul a tras în armata română.

Dupa ce evreii din cimitir au fost masacraţi, s-a dat semnalul ca pogromul să înceapă şi în oraş. Iată şi un fragment din procesul verbal nr.462, din 3 iulie 1940, încheiat de serviciul sanitar al oraşului Dorohoi: **"Totalul cadavrelor găsite în vecinătatea cimitirului israelit este de 50 din care 11 femei, 34 bărbaţi şi 5 copii. Printre cadavre se găseşte şi sergentul T.R. Bercovici Emil, din regimentul 29, precum şi 6 soldaţi evrei. Soldaţii aveau îmbrăcămintea ruptă, murdară şi infiltrată cu sînge".**

Epitropii Comunităţii evreilor din Dorohoi în anii 1933-34.
Avocat Zalman Solomon, preşedinte (la mijloc, şezînd); Segal Saul, Chitlaru Moshe, Av. Izu Abramovici, Jenică Polack, David Segal, Messingher, Aizic, Srulică Şulimovici, Dr. Marcu Pomîrleanu.

POGROMUL DIN DOROHOI

de MARIUS MIRCU

La 28-29 iunie 1940, a început retragerea trupelor române din Basarabia şi Bucovina. Trupele din nord, din Cernăuţi - Hotin, s-au retras prin oraşul Dorohoi.

Înainte cu cîteva zile, coloane mari - în căruţe pline cu bagaje - de civili basarabeni, care fugeau din ordinul şi spaima răspîndită de autorităţile române, au trecut şi ele prin oraşul Dorohoi. Aceştia au creiat atmosfera, aşa cum fuseseră învăţaţi de elementele legionare din armată, şi de autorităţile lui Antonescu:

- Oameni buni, spuneţi peste tot că jidanii atacă trupele române în retragere.
- Păi chiar atacă?
- Asta ne-ar mai lipsi!?

Atît de des, atît de mecanic repetau oamenii acest refren "jidanii atacă", încît numai oamenii de rea credinţă n-au observat că erau plăci de gramofon fabricate anume. Şi le-au însuşit, le-au amplificat cu ceea ce ar fi vrut ei să mai fi făcut jidanii şi le-au împrăştiat mai departe, ca să fie înflorite şi de ceilalţi.

Tot oraşul, tot judeţul şi pe urmă toată ţara, povesteau tot mai "amănunţit" purtarea evreilor. Ziarele în frunte cu "Porunca Vremii" şi "Curentul", erau pline de murdărie naţionalistă.

Diversiunea fusese bine regizată de guvern, poporul uitase de toate, ţara nu mai avea decît o preocupare, o problemă: jidanii. "Ce ne facem cu jidanii?" - striga poporul întărîtat.

La care autorităţile au răspuns cu acel faimos: **"24 de ore e voie să se facă orice cu evreii".**

Dacă în Moldova şi în restul ţării, teroarea dezlănţuită atunci împotriva evreilor, s-a rezumat mai mult la jafuri, asvîrliri din tren, bătăi groaznice, în Bucovina şi Basarabia, (la care se adaugă Iaşul) măcelurile au întrecut chiar prevederile optimiste ale legionarilor şi ale lui Antonescu.

Judeţul Dorohoi, din nu ştiu ce interese personale, fusese încorporat ţinutul Bucovinei. Şi pentru că în Bucovina au fost măceluri, a trebuit să fie măcel şi în Dorohoi.

Nimeni nu spunea că a văzut "cu ochii lui" ceea ce povestea. Fiecare ca şi cum **el** a văzut. Dacă era întrebat, spunea însă că a auzit de la altul care şi el auzise de la altul care auzise de la altul.

Vrasăzică, vestea fusese dusă din Bucureşti în Basarabia, nu invers.

În schimb, mulţime de refugiaţi - alungaţi de autorităţile române care vroiau să arate groaza populaţiei la sosirea ruşilor - povesteau că ţăranii basarabeni, ucrainieni şi români, persecutaţi, maltrataţi de autorităţile româneşti, mai cu seamă de jandarmerie, şi-au manifestat entuziasmul la intrarea trupelor sovietice.

Au fost manifestaţii spontane unanime, ale populaţiei, care fusese atîta vreme jefuită, torturată, masacrată, cînd nu era încă război, cînd nu erau încă nemţii în ţară, de elemente gen locotenent **Morărescu,** un precursor al regimului hitlerist (a avut dosar la Curtea de Apel din Cernăuţi), care lega evreii şi îi împuşca fără să-i mai numere; sau ca acei ce au împuşcat pe evreii din Soroca; sau ca judecătorul de instrucţie **Rudolf Costrakevics** de la tribunalul Hotin, care la o şezătoare a Ligii culturale (Bund)

majoritate sînt fii şi nepoţi ai veteranilor din războaiele din 1877 şi 1913, nu au folosit la nimic. Au fost arestaţi şi sub pază militară severă trimişi la gară unde-i aştepta un tren care i-a transportat în Transnistria.

Majoritatea sînt îndrumaţi spre lagărul din Moghilev, pe drum sînt groaznic maltrataţi de jandarmi, iar cei bătrîni şi bolnavi care rămîneau în urma convoiului sînt împuşcaţi. La Moghilev sînt cazaţi în clădiri distruse de război. Mulţi mor de tifos exantematic sau prin otrăvire mîncînd linte furajeră. O altă parte mor din cauza muncilor grele şi maltratărilor la care au fost supuşi la carierele de piatră de la Ladijin, pe malul Bugului. Abia la 30 decembrie 1943, se repatriază primul lot dintre deportaţii din Dorohoi. Ofensiva sovietică eliberează restul. Nu s-au întors nici măcar 50% din deportaţi. Peste jumătate din ei au murit în Transnistria. Ce întorşi sînt traumatizaţi, bolnavi şi inapţi de muncă.

Monument ridicat pe locul unde a fost lagărul morţii din Peciora şi au murit **Al Kiduş Haşem** nenumărate familii din Judeţul Dorohoi.

DEPORTĂRILE ÎN TRANSNISTRIA

"Cu riscul de a nu fi înteleşi de unii tradiţionalişti, eu sînt pentru migraţiunea fortată a întregului element evreiesc din Basarabia şi Bucovina".
Din discursul lui Ion Antonescu (8 iulie 1941)

Comunitatea evreilor din Dorohoi număra după ultimul recesămînt efectuat la 29 decembrie 1930 - de către Institutul Central de Statistică - 14.874 suflete evreieşti. Era una dintre comunităţile importante din Moldova de nord şi un centru cultural însemnat. Din punct de vedere administrativ Dorohoi aparţinea Moldovei. În 1938, judeţul Dorohoi a fost încorporat "Ţinutului Bucovinei" - care a aparţinut Imperiului Austro-Ungar înainte de primul război mondial, cu administraţia la Cernăuţi. Din această schimbare administrativă, se trage toată catastrofa evreilor din Dorohoi.

Pe ziua de 19 iunie 1940, a avut loc într-o cabană din masivul Corneştilor o întrevedere între Mareşalul Ion Antonescu şi Obergruppenfuehrer S.S. Manfred von Killinger, ministrul Germaniei la Bucureşti, generalul Schobert, comandantul armatei a 11-a germană, generalul von Hauffe şi generalul Gerstenberg, conducătorii misiunii militare din România, generalul von Salmuth, comandantul Corpului 30 german, generalul von Roetig, comandantul Diviziei 198 germane şi Gustav Richter, Hauptsturmfuehrer S.S. şi conducătorul secţiei evreieşti a legaţiei germane din Bucureşti. Generalii au cerut Mareşalului evacuarea imediată a populaţiei evreieşti aflătoare în zona "efortului strategic german" pe axa de pătrundere dintre Siret şi Prut, axa determinantă în declanşarea războiului contra U.R.S.S. Mareşalul a dat la început un răspuns evaziv. Generalii şi Killinger s-au declarat intransigenţi şi Mareşalul a terminat prin a ceda.

În aceiaşi şedinţă, Manfred von Killinger a cerut Mareşalului ca evreii din zona arătată să poarte semnul distinctiv "Steaua lui David". Mareşalul s-a împotrivit cererii, dar a terminat prin a ceda din nou.

La 21 iunie 1941, Ministerul de Interne ordonă în numele Mareşalului Ion Antonescu, internarea în lagărul de la Tîrgul Jiu a tuturor evreilor valizi între 16-60 ani, din satele dintre Prut şi Siret şi evacuarea femeilor şi copiilor la oraşe.

Toţi evreii au fost obligaţi să poarte semnul distinctiv al stelei galbene. Bărbaţii au fost internaţi în lagărul de la Tg. Jiu, iar femeile la Calafat şi Craiova.

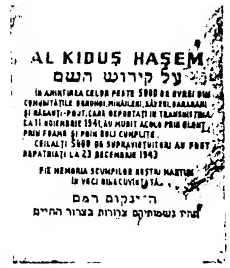
La 8 noiembrie 1941 din ordinul Ministerului de Interne şi al Mareşalului Antonescu începe operaţiunea deportării evreilor din Bucovina, Dorohoi şi Basarabia, spre Transnistria. Evreii din Dorohoi sînt obligaţi să preschimbe monedele româneşti în ruble sovietice, cursul real de o rublă fiind echivalent cu 42 de lei româneşti şi să depună aurul şi bijuteriile la Banca Naţională. Primul tren este format din evreii din Darabani (cam 2.000).

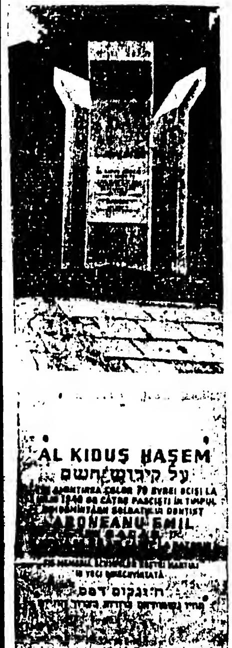
Continuă apoi deportarea restului populaţiei evreieşti din Dorohoi, pînă ce din cei circa 15 mii de evrei dorohoieni nu a mai rămas nici unul. La 14 iunie 1942 s-au întors de la detaşamentele de muncă obligatorie 450 de evrei care nu fuseseră în Dorohoi, cînd averea lor fusese luată şi membrii familiilor trimişi în Transnistria în noiembrie 1941. Toate rugăminţile acestor oameni de a rămîne la Dorohoi, spre a-şi reface gospodăriile şi de a-şi aduce familiile din Transnistria, arătînd că marea

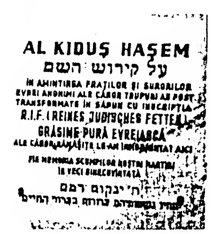
REVISTA CULTULUI MOZAIC Nr. 690 — 15 Iulie 1990 5

על אלה אני בוכיה Pe aceștia îi plîngem על אלה אני בוכיה

ANUL 50 DE LA HOLOCAUST

■ Monumentul de la Dorohoi (alături cele trei plăci comemorative) in memoria evreilor uciși in 1940 in acest oraș și a trupurilor ce au fost transformate in săpun

ŞEF RABIN DR. MOSES ROSEN

DOROHOI—1 iulie 1940

Așa a inceput Holocaustul: la Dorohoi. De 300 de ani, adică de la intemeierea acestui oraș, evreii au muncit, au suferit și au luptat alături de români. Trăiau acolo peste 10 000 de evrei.

Și otrava fascismului, minciuna, calomnia, ura sălbatică au inceput să se răspindească. „Porunca vremii", „Sfarmă-Piatră" și multe alte agenturi plătite de dușmanii României, de Hitler și de ciracii săi, cheamă ani de-a rindul la genocid.

Dacă e rău in țară, de vină sint evreii. Lăcustele acestea trebuie stirpite. Neapărat.

28 iunie 1940. Carol al II-lea capitulează in fața ultimatumului sovietic. Armata română se retrage din Basarabia și din nordul Bucovinei. Ribbentrop și Molotov s-au ințeles in această privință. Fiecare dintre ei, fascistul și comunistul, inșfacă prada care ii revine.

Cine e vinovat? Bineințeles că evreii.

Un zvon se răspindește printre ostași. Evreii din Basarabia au tras in armata română. Trădători de țară. Trebuie exterminați teroriștii aceștia.

Nici o dovadă nu există. Nici una. Nici un soldat ucis, rănit sau zgiriat măcar. Nici după 50 de ani nu apare nici un singur nume de victimă.

...Și iată că, la 30 iunie, un incident se produce intre un ofițer sovietic și unul român. Soldatul evreu TR Aroneanu Emil sare și acoperă cu trupul său pe cel al ofițerului romîn. Gloanțele rusești străbate insă ambele trupuri și ii ucide pe amindoi: pe ofițerul român și pe ostașul evreu.

1 iulie 1940. La cimitirul evreiesc, soldatul Aroneanu este inmormintat. Se oficiază un serviciu religios. O unitate de onoare compusă din zece ostași evrei sosește spre a da eroului onorul. Enoriași bătrini (unul are 90 de ani), femei cu copii in brațe (unul de 2 ani, altul de 4 ani) participă la solemnitate.

Deodată, o companie a Regimentului 3 grăniceri pătrunde in cimitir, dezbrcă de hainele ostășești pe soldații evrei și ii impușcă pe toți, ucide pe „teroriști": Ionas Herșcu, de 94 de ani, Cherbis Iosub, de 80 de ani, Cohn Simon, de 2 ani, Rotaru Șeindla, tot de 2 ani, Rudich Moise, de 3 ani, Rudich Fani, de 6 ani, Rudich Frida, de 7 ani etc.

Vreo 70 de trupuri improușcă cu singele lor terenul cimitirului. Horcăit de agonie, strigăte de deznădejde zguduie cerul. Urmează pogromul in oraș. Jaf și crimă dezlănțuite.

„Ne-ar fi ucis pe toți evreii din oraș dacă nu dădea Dumnezeu un potop care i-a paralizat pe criminali și i-a impiedicat să-și termine nelegiuirile", ne spune Elias Rohrlich, actualul secretar al Comunității Evreilor din Dorohoi.

In noiembrie 1941, insă, le-a venit tuturor evreilor din Dorohoi sorocul. „Mareșalul" ordonă deportarea in Transnistria. Intre 5 000 și 6 000 dintre ei nu se mai intorc. Frigul și foamea, bolile și gloanțele le aduc sfirșitul tragic, după ani de chin cumplit.

Așa a inceput Holocaustul.

O comemorare care a întîrziat o jumătate de secol

Asistăm la Dorohoi, in acest inceput de iulie 1990, la o cutremurătoare solemnitate. Comemorăm cele 70 de victime ale pogromului de la 1 iulie 1940, din Dorohoi, primul din lungul șir de bestiale pogromuri ce aveau să marcheze Holocaustul nostru cu 6 milioane de martiri din trupul martirizatului popor evreu.

Participă la comemorare: Eminența Sa dl Șef Rabin dr. Moses Rosen, secretarul general al F.C.E., ing. Th. Blumenfeld și prim-redactorul „Revistei Cultului Mozaic", prof. H. Riemer, toți din partea conducerii F.C.E., secretarul Comunității Evreilor din Dorohoi, Elias Rohrlich și un mare număr de evrei și neevrei din localitate, remarcindu-se prezența primarului Vasile Gherasim, care a și luat cuvintul. Au venit spre a cinsti memoria martirilor delegați ai comunităților evreiești din Suceava, Botoșani, Rădăuți, Fălticeni, Cimpulung Moldovenesc, Bacău și Roman. Sint de față și cantorii din America, veniți aici impreună cu dl Haim Wiener, președintele „Fundației pentru Progresul Artei Cantorale", precum și Edward Schwartz, fondator și șef al grupului din Chicago, el insuși susținător al activității acestei fundații.

După ce secretarul comunității locale a făcut o amplă prezentare a celor petrecute aici in urmă cu 50 de ani, iar primarul orașului a adus un mesaj de compasiune și de solidaritate din partea autorităților locale, a luat cuvintul Eminența Sa dl Șef Rabin dr. Moses Rosen.

DIN CUVÎNTUL EMINENŢEI SALE

„Ne-am adunat aici pentru o tristă comemorare. Pe toți ne unesc durerea — pe care timpul nu o șterge — și hotărirea de a nu uita, căci uitarea ar insemna a doua ucidere a martirilor și pericolul de proliferare a martirajului.

Comemorăm sub imperativul a două comandamente: să ținem minte și să reamintim și altora.

1 iulie 1940. Sub pretextul că evreii «complotează», 70 de evrei sint asasinați mișelește la Dorohoi. Cine erau «complotiștii»? Niște bătrini neputincioși (Ionas Herșcu, de 94 de ani, Cherbis Iosub de 80 etc.). Niște copii nevinovați in brațele mamelor lor (Cohn Simon de 2 ani, Rotaru Șeindla — tot de 2 ani, Rudich Moise — 3 ani, Rudich Fani — 6 ani, Rudich Frida — 7 ani... și lista «complotiștilor» continuă. Rețineți bine: 70 de «complotiști» intre 2 și 94 de ani au fost mitraliați sau spintecați cu baioneta. Unii, la cimitir, pe cind asistau la inmormintarea unui soldat evreu, care își dăduse viața in incercarea de a apăra viața comandantului său, căpitanul romîn Boroș (eroismul unui soldat evreu a fost astfel răsplătit prin asasinarea a 70 de conaționali ai săi), alții au fost impușcați sau mutilați in aceeași zi in oraș (Isac Rubinovici, impușcat in gură, a mai trăit citeva zile cu limba spinzurindu-i afară; tinărul Moscovici a fost tăiat in stradă, cu baioneta, Hary Gelber — ucis intr-un șanț... Și cite asemenea crime s-au consumat atunci!

Și, totuși, timp de 50 de ani nu s-a putut scrie despre acest pogrom! Prin procesul-verbal nr. 462 din 4 iulie 1940, primăria orașului Dorohoi confirma morțile martirilor, dar cenzura ne punea pumnul in gură. Eram indemnați să vorbim și să scriem despre «lucruri mai vesele», să nu indispunem oamenii.

După 1 iulie 1940, deci după pogromul de la Dorohoi, au urmat, in ianuarie 1941, pogromul de la București, cu 120 de victime și, in iunie-iulie 1941, pogromul de la Iași, cu 12 000 de martiri. Iar apoi pogromul din Basarabia, cu mii și mii de evrei uciși bestial, inchiși in sinagogi și arși de vii acolo, impușcați, strangulați, inecați la trecerea peste Nistru. Cine le mai știe numărul? מי מנה עפר יעקב

Vaietele lor au urcat la cer și Dumnezeu nu uită vaietele celor umiliți צעקת ענוים לא שכח spunem in cutremurătoarea rugă אב הרחמים («părinte al indurării»), in care evocăm alte și alte suferințe.

Putem noi să uităm pe sfinții noștri martiri הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו cei iubiți și dragi și care nici in moarte nu s-au despărțit? Putem oare uita că, la 11 noiembrie 1941, au fost deportați din Dorohoi, Săveni, Darabani, Mihăileni, Rădăuți-Prut, Herța peste 10.000 de evrei izgoniți in Transnistria, dintre care s-au intors mai puțin de jumătate, mii de evrei din Dorohoi fiind răpuși in deportare de foame, de frig, de boli și de gloanțe, de mizerie cruntă și munci istovitoare?

Este adevărat că in acele vremuri de neomenie au fost și oameni de omenie. A fost pomenit aici numele locotenentului Nimereanu, fiul preotului din Trestiana, care a apărat o familie de evrei. Noi nu uităm numele binefăcătorilor noștri și le purtăm recunoștință. Am publicat in corpul revistei numele acelor nobile exemplare ale poporului român, care s-au distins prin omenia lor și au apărat evrei năpăstuiți, riscindu-și adesea propria lor viață și cărora Federația Comunităților Evreiești le va păstra o veșnică recunoștință căutind să dea expresie, in diferite forme, acestor sentimente de binemeritată gratitudine.

Dar, tot astfel cum nu uităm pe binefăcători, n-avem voie să uităm pe cei care au ațițat ani de-a rindul la ură, au inveninat atmosfera și au devenit, prin aceasta, autorii morali ai crimelor care au urmat. Pogromurile așa au inceput: cu insulte, cu amenințări, cu articole ațițătoare.

Evocind evenimentele triste din iulie 1940, de acum 50 de ani, trebuie să privim cu maximă răspundere viitorul. Dacă vor continua să apară articole ațițătoare la ură (și, din păcate, apar), consecințele ar putea fi cit se poate de neplăcute. Dorim pacea și progresul României și ne-am adus permanent contribuția la aceasta in cele mai diferite feluri.

Rugindu-ne pentru odihna sufletelor scumpilor noștri martiri, noi ne rugăm, totodată, pentru pacea și progresul României, pentru pacea și progresul Statului Israel, in care trăiesc și 400 000 de evrei originari din România, pentru pacea lumii intregi".

In incheierea comemorării, cantorul Paul Kowarsky a cintat cintecul-avertisment „Es brent" — Arde orășelul nostru" —, in care oamenii sint chemați să nu stea cu brațele incrucișate in caz de primejdie.

Eminența Sa a oficiat serviciul religios și a spus Kadiș pentru odihna sufletelor martirilor, iar grupul de cantori, reunit, a cintat אני מאמין „Crezul nostru" și „Hatikva" — „Cintecul speranței" noastre de a fi un popor liber care să nu mai depindă nici de ura și nici de mila altora, ci să-și făurească, in demnitate, un viitor mai bun.

A fost o comemorare impresionantă, cu adincă semnificație și cu valoare de simbol in viața noastră.

CRONICAR

MARTIRIUL EVREILOR din jud. Dorohoi

În iunie 1941, imediat după izbucnirea războiului, au fost evacuaţi la Dorohoi evreii din Săveni, Darabani, Mihăileni şi Rădăuţi-Prut. 300 dintre evreii dorohoieni au fost deportaţi la Tg. Jiu şi Craiova, şi ulterior readuşi.

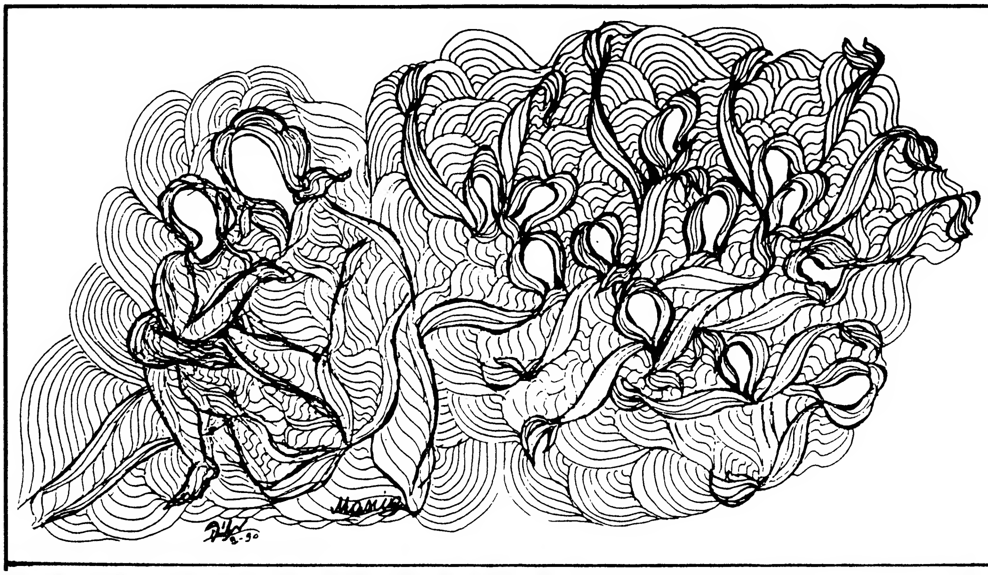
La 7 noiembrie, au fost deportaţi în Transnistria cei din Darabani şi Rădăuţi, iar la 8 noiembrie cei originari din Mihăileni şi Săveni, în total circa şase mii de evrei.

La 12 noiembrie 1941, au fost deportaţi evreii din Dorohoi, şi un al doilea grup a pornit în exil la 14 noiembrie – în total 2 500 – 3 000 de evrei.

De la Moghilev au fost trimişi în convoaie spre multe alte ghetouri. Mulţi au murit de tifos, alţii de foame şi de frig, iar alţii au fost executaţi.

La 14 iunie 1942, deportarea a fost reluată. 450 de evrei reveniţi de la munca obligatorie, au fost deportaţi în Transnistria. Majoritatea lor au murit la "Cariera de piatră" de lîngă rîul Bug. Vreo două mii de evrei au rămas la Dorohoi.

În ianuarie 1943 au fost readuşi 6053 de evrei, din cei 10368 deportaţi. Date consemnate în "Pinkas Hakeilot", Yad Vaşem.

Un grup de israelieni originari din Rădăuţi-Prut s-au fotografiat la 9 iunie 1991 cu ocazia requiemului anual al Holocaustului iudaismului din Jud. Dorohoi.
De la stînga la dreapta:
Pnina Grisaru (fiica lui Leib Lerner), Samy Grisaru, Calman Bar David, Cohen Sima (fiica lui Haim Meirovici), Burstein Eliezer, Ben-Aharon Shoshana (fiica profesorului de ebraică Eidelman), Aharon Eidelman, Ghershon Bulbaţ, şi ultimul din dreapta - Moshe Grisaru.

văr **Leiba Moscovici**. Tatăl meu împreună cu Mayer Grisaru, al cărui băiat **Moişe** a fost şi el printre cei arestaţi, au început să acţioneze pentru eliberarea lor. Astfel că ajungînd la Iaşi, la proces în fata Curţii Marţiale, **Mayer Grisaru** a fost prins de poliţiştii români si aruncat într-unul din trenurile morţii, în acele zile cumplite de pogrom. Mayer Grisaru a murit atunci. Tatăl meu a continuat lupta pentru eliberarea acestor tineri şi a reuşit să obţină eliberarea lor din închisoare.

Scurt timp înainte de începerea războiului împotriva URSS-ului toţi aceşti tineri au fost din nou arestaţi şi trimişi în diverse lagăre din ţară ca în final să fie deportaţi în lagărul din Vapniarca (Transnistria). Populaţia evreiască din Rădăuţi alcătuită din femei, bărbaţi şi copii a fost trimisă în lagăr la Craiova şi apoi readusă la Dorohoi. De aci am fost cu toţii deportaţi în Transnistria. Doi din fraţii mei **Herşcu** şi **Mendel**, trimişi la muncă în judeţul Romanaţi au fost readuşi în Dorohoi, după deportarea noastră şi au fost trimişi cu ultimul lot din Dorohoi la Tulcin, peste Bug şi omorîţi. Odată cu ei a au fost ucişi **Aronel Coter**, al cărui tată a fost omorît de legionari în satul Mitoc, şi **Ficu Cerbeanu** din Dorohoi.

Fany Moscovici – Parnafes aprinde făclia în memoria martirilor din Rădăuţi-Prut la askaraua din iunie 1991.

Amintiri din orăşelul în care m-am născut

RĂDĂUŢI - Jud. DOROHOI

de FANY MOSCOVICI-PARNAFES

Rădăuţi, aşezat pe malul Prutului avea o populaţie de circa o mie de evrei. Exista un gimnaziu de fete şi băieţi, o şcoală Tarbut, o bogată bibliotecă în idiş, un cinematograf şi mai multe organizaţii sioniste (Haşomer, Gordonia, Poalei Zion, Betar). Organizaţia Macabi a luat o mare dezvoltare (echipă de fotbal, echipă de atletism: aruncări cu discul, alergări, şi multe altele). Toate aceste activităţi au influenţat viaţa culturală de la noi.

Podul de peste Prut lega tîrgul de oraşul Lipcani (Basarabia) care era un important centru cultural evreiesc.

În tîrgul nostru au păstorit rabinul **David Burstein**, un om cu înfăţişarea blîndă şi plăcută, deştept şi foarte cult, dar deasemenea modern.

Evreii orăşelului nostru erau conduşi de o Comunitate evreiască din care făcea parte şi tatăl meu **Haim Moscovici**.

Obiceiul era ca toţi copiii (băieţii) să meargă la Heder unde melamed (lerer) era bătrînul **Calman** şi **Moişe Lerer**. Întrucît numărul copiilor a început să crească, comunitatea a hotărît să construiască o şcoală cu patru clase primare (fete şi băieţi), unde să se predea limba română şi ivritul. S-a început construcţia, dar, din lipsă de fonduri s-a terminat numai salonul (pentru nunţi şi spectacole), plus două camere-clase unde au predat ivrit **Polack** - soră şi frate - veniţi din Basarabia. În aceaste două camere, seara, se ţineau şedinte cu tineretul din organizaţiile sioniste.

Sora mea era studentă la Cernăuţi şi fiind în societatea lui **Iacob Schuler** el i-a spus: ***Sura, tu vei înfiinţa Betarul la voi.***

Deci **Sura Moscovici** a luat legătura cu **Hoişie Burstein** care era elev la Ieşiva din Iaşi şi cînd venea în vacanţă se ocupa de activitatea artistică şi sionistă.

În casa rabinului **Burstein** - care avea mai mulţi copii - fiecare făcea parte din altă organizaţie sionistă. **Mordehai** era Haşomer Hatzair, **Şmil** - Poalei Zion, **Leizer** şi Hoişie erau betarişti.

Peste drum de locuinţa noastră era un mare magazin de manufactură. Proprietară era **Roiza Alterovici (Zeideleasa**, cum îi spuneau ţăranii). Ea era o văduvă bigotă şi avea un singur fecior căsătorit în Iaşi care aproviziona magazinul cu cele mai bune mărfuri. **Roiza** l-a luat ca ajutor pe **Aron Lindenbaum**, un om corect şi blînd. Ca să-i poată ajuta pe micii negustori din oraş Roiza dădea bani cu împrumut pînă vineri la ora 12 cînd trimetea banii fiului ei din Iaşi. Roiza n-a luat niciodată dobîndă.

Medicul de plasă dr. **Mendel Suţ**, era un medic bun şi corect, nematerialist care veghea la sănătatea populaţiei controlînd şi magazinele (măcelării, cîrciumi, restaurante), ca totul să fie proaspăt şi de bună calitate. Toate sărbătorile erau respectate de marea majoritate a populaţiei evreieşti. Pentru Pesah, rabinul **Burstein** trimetea fiecărei familii cîteva felii de pască (şmura) şi mere amestecate cu nuci (hoisies).

După ocuparea Basarabiei organele de represiune împreună cu legionarii au arestat un număr de 50 de tineri, acuzîndu-i că ar fi comunişti. Ei au fost schingiuiţi ca să recunoască această acuzaţie. A fost adus si un martor **Mircea Ion**, evreu botezat, venit din Bucureşti. Printre cei 50 de tineri a fost şi fratele meu **Avram** şi un

RĂDĂUŢI - Prut

De multe ori se face confuzie între Rădăuţi - Prut, un mic orăşel aproape complet evreiesc pînă în anul 1940 şi între oraşul Rădăuţi din Bucovina, în care au locuit mulţi evrei şi are un bogat trecut iudaic şi sionist.

Rădăuţi - Prut, din judeţul Dorohoi este aşezat pe malul Prutului şi timp de 200 de ani a adăpostit o comunitate cu 1.200 evrei, dar cu foarte multă viaţă evreiască şi sionistă.

*Amprenta iudaică şi sionistă din acest orăşel plin de idişkeit, se datoreşte renumitului rabin **David Burştein,** care a păstorit zeci de ani în această aşezare, iar fiii lui au fost reprezentanţi de seamă în viaţa sionistă, în diverse mişcări sioniste din România.*

Printre urmaşi, Bar-David Calman poate fi numit astăzi exponentul israelienilor originari din acest orăşel. Iar aproape toţi cei care poartă numele de Tălmaciu, îşi au originea în orăşelul Rădăuţi - Prut.

Evreii au trăit liniştiţi în micul orăşel, pînă cînd nebunia "soluţiei finale" a ajuns şi pe malurile Prutului.Paşnicii gospodari evrei au fost chinuiţi, deportaţi, asasinaţi...

La realizarea acestei acţiuni mari şi-a adus o contribuţie însemnată Şoil Cramer, fie-i ţărîna uşoară. Prin autoritatea sa, prin posibilităţile sale ne-a ajutat să aplanăm multe conflicte, să găsim ceea ce era nespus de greu de găsit.

În sfîrşit a sosit ziua cînd s-au adunat la ceremonia oficială (foarte tristă pentru noi) reprezentanţii autorităţilor judeţene. S-au auzit acordurile muzicii, am spus KADIŞ şi EIN MAALE RAHAMIM.

Am dat jos o povară de pe umeri dar mai trebuia făcut ceva. Cu timpul s-a pavat o potecă care duce spre monument, s-au sădit flori şi tufe, s-a ridicat un gard.

Ultima realizare a fost la 18/07/1990 cînd s-a obţinut - după nenumăratele noastre cereri - ca acest monument să apară la evidenţa de stat ca monument al cetăţenilor sovietici împuşcaţi de agresorii germano-români în anul 1941. Aceasta pentru ca monumentul să fie mereu păstrat în condiţii bune.

Înainte de a alia în Israel am fost la cimitir ultima dată, am aprins lumînări. Ne-am înţeles cu o herţancă (o localnică din orăşel) să aprindă cîte o lumînare.

De ziua Holocaustului, la Holon, avem, an de an, o întîlnire emoţionantă cu herţenii, cu cei care au mai rămas în viaţă.

Cît timp vom trăi, vom păstra celor dragi, ucişi în acele zile, o amintire caldă.

ANI GREI, ANI SÎNGEROȘI

de AVRAHAM ZEKLER
și NETTY ZEKLER - KRAUR

Eram singura familie de evrei băștinași și am vrut să aflăm locurile unde s-au săvîrșit crimele împotriva evreilor din orășelul nostru. Nimeni n-a vrut să spună nimic și totuși, picătură cu picătură am aflat cîte ceva.

Socoteam o datorie sfîntă, față de cei care și-au pierdut viața, să ducem osemintele lor la cimitirul evreiesc. Dar, la toate rugămințile și cererile noastre ni se dădea acelaș răspuns: că după toate regulile sanitare trebuie așteptat 25 de ani pentru deshumare.

Și am început numărarea anilor dureroși și lungi, dar care totuși treceau și se apropia ziua mult așteptată...

În sfîrșit, în primăvara anului 1977 au început săpăturile. Lîngă moara lui Kuslingher - îngrădisem un loc cu mult înainte - am găsit oase, oase, oase, printre care și ale mamei mele Ruhl (Rașela), ale fraților mei mai mici losel, Hascal și Froim, ale surorii mele Sure.

Mai greu a fost la Horbova. Drumurile pe care le făceam zilnic cu autobuzul, durerile de inimă, nervii încordați și nimic concret. Nu cunoșteam locul fărădelegilor și primele brazde adînci ale escavatorului au dat în gol...

Am continuat căutările. Brusc escavatoristul a strigat: "Am găsit un os". Eram emoționați. În sfîrșit "cumetrele" strînse în jurul nostru ca la o șezătoare, au devenit vorbărețe și au început să ne arate locurile. S-au dezgropat în acea zi multe, multe oase. S-a găsit un ochi de sticlă. Știam că e a lui Reiză, care trăia la Horbova, o pereche de ochelari, o sticluță, un pieptene, un creion... Toate deteriorate de timpul lung. În fața ochilor mi se perindau oamenii pe care i-am cunoscut...

Toate osemintele au fost puse în sicrie, duse la cimitir și îngropate în cimitirul evreiesc din Herța.

Multe obstacole am întîmpinat în ograda lui Miluță Ghebosu. Parcelele erau sădite. Am convenit însă cu proprietarul să-și strîngă întîi recolta. La timpul potrivit am început săpăturile. Imediat am găsit un cap desfigurat și după spusele martorilor oculari capul era al tinărului leichil Granic, un băiat tînăr și voinic.

În sfirșit, după mulți ani de chin, de interogatorii, de chemări repetate și anchete stupide ale organelor oficiale, opera de deshumare a luat sfîrșit.

Cimitirul și-a primit fiii și fiicele lui.

Dar asta încă nu e totul. Legea noastră evreiască cere o piatră la căpătîi, ca să poată fi spus un "kadiș".

A se găsi o piatră care să slujească pentru cei aproape 100 de oameni uciși n-a fost deloc ușor. Iarăși căutări, căutări... (E adevărat că de data aceasta erau de altă natură!) și în sfîrșit și acest obstacol a fost învins. Pe o bucată de pămînt îngrădită de un gard din beton se înalță măreț și sobru monumentul de 6,5 metri. Acest monument născut în chinuri grele e vizibil de la intrarea în cimitir, pînă la capătul lui.

Dar nici cu asta chinul nostru nu a luat sfîrșit. Noi am vrut să scriem în idiș numele familiilor celor uciși. Nu ni s-a permis. Ni s-a cerut - pe un ton foarte obraznic - să scriem totul pe rusește: Aci se află osemintele a 100 de cetățeni (cu toate că acolo, sub pămînt zac resturile a 100 de evrei). Eram însă mulțumiți și cu atîta.

Că după cum arată martorul Boiangiu Zalman, acuzatul Ilie Stioleru văzând pe evreul bătrân Boiangiu că șovăește să iasă din sinagogă l-a luat de guler și l-a tras afară, urmând după el apoi soția cele de fiice care au luat loc în coloane de execuție.

Că tot martorul Zalman Boiangiu și martorul Sulin Leibovici arată în declarațiile lor cum acuzații Victor Pitei, Costică Ignat zis Bălteru și Mihail Stoleru au ridicat în acelaș timp cu forța, tinere fete pe care le-au predat militarilor ce și-au bătut joc de ele în serie.

Că evreii scoși din lagăre au fost porniți apoi în grupuri, circa 100 fiind duși la moara Kislinger, iar alți 32 fiind duși în grădina lui Chirulescu, zis Miluță Ghebosu, din spatele preturii.

Având în vedere că din declarațiile martorilor Iomană Gheorghe, Mihail Filipescu, Iacob Belzer, Cărucer Ițcu, Steinberg Iancu, Valeriu Maximovici, Anghel Gheorghe, Burcă Ioja, Burcă Haralambie, Keiș Froim, Pădureru și Ebroan se mai constată că execuțiile s'au făcut pe grupe și erau aduse la îndeplinire de către acuzații Motrici Gheorghe care trăgea cu o pușcă mitralieră, Leonte Vasile care trăgea cu un pistol german automat și Istrate N. Aniței că evreii erau scoși în grupuri și porniți spre locul masacrelor la indicațiile acestor acuzați care însoțeau echipele de execuție, în convoaie aflându-se bătrâni, copii, femei cu prunci în brațe și neputincioși și că în grădina lui Chirulescu, evreii au fost puși să-și sape singuri groapa, fiind aranjați apoi cu fața spre groapă și apoi executați prin împușcare, la orele 4 după amiaza din aceeași zi, acuzatul Vasile Iliuță văzut de către Burcă Ioja, când a împușcat o femeie cu un copil în brațe și fiind întrebat de ce comite această crimă, Leonte i-a răspuns "nu taci din gură ?".

Că la moara Kislinger se făcuse un morman de cadavre, într'o băltoacă de sânge care era păzit de un ostaș înalt ce nu s'a putut identifica și acest ostaș trăgea din când în când câte un foc de armă în grămadă, atunci când observa că se mai mișcă vre-un muribund.

Că din depozițiile acelorași martori, în special martorii Kieș Froim și Ițcu Cărucer, se constată că groapa care se săpase în grădina lui Chirulescu, largă de 4 metri era plină de cadavre, iar învățătorul Fischler Avram a fost împușcat pe drum, înainte de a ajunge la locul de execuție, iar Rabinul din târgul Herța a fost găsit asasinat împreună cu întreaga lui familie și că o fetiță de 5 ani, Mina Rotaru, care mai respira încă a fost astfel aruncată în groapă, fără să se mai aștepte încetarea ei din viață, iar evreul Haim Dubneru a fost nevoit să-și îngroape întreaga familie pe care a găsit-o asasinată în casă.

22 August 1941.

Inziua de 19 Iunie 1941, orele 9 dimineața, am primit ordinul ca într'o jumătate de oră să evacuăm localitatea, împreună cu femeile, copiii și bătrânii, spre direcția Havâna Gara Vornicieni, distanță de 35 km. Imediat am părăsit Darabanii, am încuiat casele, unde a rămas toată averea noastră, fără a fi putut lua cu noi măcar strictul necesar, rămânând goi, fără îmbrăcăminte, încălțăminte și rufărie.

După ce am parcurs un drum de 35 km. pe jos, în Gara Vornicieni am fost îmbarcați în vagoane de mărfuri câte 60-70 persoane într'un vagon spre direcția Dorohoi.

In satul Havâna și Vornicieni am dormit câte o noapte afară în plin câmp, în ploaie și în frig.

După 2 zile, am ajuns în gara Dorohoi, înfometați, unde au mai fost îmbarcați în acelaș tren 200 evrei din Dorohoi.

Din Dorohoi până la Tg.Jiu, am făcut 6 zile, în cele mai grele chinuri, lipsiți de hrană, deoarece am fost împiedicați de a ne aproviziona în satele prin care treceam și trenul stătea mai mult timp, ba mai mult, în gara Bucecea, Jud.Botoșani, evreii cari au venit să împartă pâine copiilor, au fost împiedicați dela aceasta, iar cei ce riscau să arunce vre-o pâine, au fost bătuți și molestați de jandarmi.

In tot timpul drumului, mai în toate gările soldații și civilii cari erau în trenuri, ne aruncau toate insultele, ne amenințau, aruncau cu pietre în noi, pe când alții din soldați cuprinși de milă, au împărțit câte o bucată de pâine copiilor lihniți de foame.

EXTRAS
din dosarul 1205, decizia penală 1997, ședința publică din 17/8/1949

Asupra faptelor petrecute la Herța :

In noaptea de 4-5 Iulie 1941, trupele antonesciene, pătrund în orășelul Herța, în avantgardă aflându-se Bat.9 Vânători de Munte, care am arătat cu era comandat de acuzatul colonel Vasile Cârlan.

In dimineața zilei de 5 Iulie 1941, trupele sunt întâmpinate de populația orașului Herța și cu acea ocazie, un ofițer din Vânători de Munte, care a rămas neidentificat a strigat civililor să se adune și tot ce este evreesc să stea deoparte, semnal care a determinat o parte din ostași să sară asupra evreilor, maltratându-i și desbrăcându-i în prezența acelui ofițer (decl. martorului Balzer Iacob). Aceste trupe ale vânătorilor de munte, au trecut însă prin Herța, fără alte excese și in urma lor a urmat în aceiași zi trupele Div. 7 Inf. in frunte cu acuzatul general Stavrat Olimpiu și cu maiorul Gheorghe Vartic.

Având în vedere că din depozițiile martorilor Constantin Popescu, colonel Enăchescu, Cheie Froim, Balser Iacob, Iancu Steinberg, I.Făinaru, Costea Emil, Ionană Vasile, Boiangiu Haim, Boiangiu Mihail, Fundoianu Smil, Kohn Iosub, Blănaru Bercu, Reghenstreif Mendel, Căruceru Ițcu, audiți la cabinetul de instrucție, se constată că imediat ce această unitate militară a intrat în orășelul Herța, acuzatul Gheorghe Vartic a procedat la instalarea Oficialităților orașului, numind ca primar pe acuzatul Panait Chifu, iar ca ajutor de primar numindu-l pe acuzatul Mihail Stefănescu, în timp ce poliția orașului a încredințat-o acuzatului Ilie Stioleru, acestuia din urmă dându-i ca ajutoare pe acuzații Haralambie Basarabeanu și Iancu Alexandrescu.

Că tot din indemnul acuzatului Gheorghe Vartic, aceste oficialități ale orașului și-au constituit o gardă cetățenească in care i.a încadrat pe acuzații Costică Băjenaru, Mihail Stoleru, Ignat Costică, zis Bălteru Iancu Alexandrescu, Constantin Popescu și Victor Pitei.

Că după constituirea acestei gărzi cetățenești, acuzatul Gheorghe Vartic a dat ordin ca toți evreii din oraș să fie adunați în cele patru sinagogi și în beciul casei lui Avram Rosen, strângându-se astfel în aceste locuri circa 1.200 evrei, ridicarea lor din locuințe făcându-se cu brutalitate de către ostașii Div. 7 Inf. constituiți în patrule însoțite de către membrii acelei gărzi cetățenești care purtau banderole albe la braț și care dădeau indicațiuni patrulelor, asupra persoanelor ce urmau să fie ridicate, în această activitate arătându-se deosebit de activ acuzații : Constantin Popescu, Panait Chifu, Mihail Stefănescu, Ilie Stioleru, Constantin Băjenaru, Mihail Stoleru și Ignat Costică, martora Filipina Corber arătând in declarația sa dela instrucție că in deosebi acuzații Popescu și Stioleru erau de o aspră brutalitate și a relatat împrejurările in care au fost trași prin violență și forță, afară din casă, evreii Motel Cojocaru și învățătorul Fischler.

Având în vedere că după cum arată in declarația sa dela instrucție acuzatul Istrate Aoic și după cum relatează și martorii colonel Ionescu Dumitru, Leibuț Bulai, Cojocaru David, Akerman Iosub, Maria Marin, Spotheim Moise, Ancel Marcu, Iosif Marcovici, și Boiangiu Zalman, imediat după ce evreii au fost ridicați din locuințele lor, au început jafurile acelor locuințe și gospodării, sub ochii acuzaților Stavrat Olimpiu și Gheorghe Vartic, orășelul Herța căpătând un aspect trist de jaf, omor și incendiere (declarația col. Ionescu Dumitru) lucrurile mobile fiind aruncate în stradă, iar ușile și geamurile dela case erau sparte.

Având în vedere că în fruntea acelei bande de jaf și dezastru, martorii arată că se găsea, acuzatul Constantin Popescu, care cunoștea în amănunțime casele evreilor pentru că în meseria sa de lăutar le vizitase deseori.

Având în vedere că după cum arată acuzatul Constantin Popescu și martorul Ciobotaru Ițcu, în aceiași seară, in casa acuzatului Ignat Costică zis Bălteru, a avut loc o consfătuire de o oră între maiorul Vartic, Panait Chifu și Mihail Stefănescu, procedându-se apoi la alcătuirea unor liste de "suspecți" comuniști, simpatizanți comuniști și funcționari ai regimului sovietic, rămași în localitate, liste care s'au alcătuit după aceia de către acuzații Ilie Stioleru, Panait Chif Mihail Stefănescu, Costică Popescu, Iancu Alexandrescu, Victor Pitei, Costică Ignat, zis Bălteru, Haralambie Basarabeanu și Mihail Stoleru.

Că pe baza acestor liste intocmite, a început a doua zi treia și ridicarea evreilor sortiți asasinatului din ordinul acuzaților Stavrat Olimpiu și Gheorghe Vartic.

Că după acele liste au fost scoși apoi din cele patru sinagogi și beciul casei lui Rosen, evreii care erau identificați de către Popescu Constantin, arătându-i cu degetul, pentru că îi cunoștea personal ; cu această ocazie arătându-se la fel de activ și acuzații Ilie Stiola Mihail Stefănescu, Victor Pitei. Costică Ignat zis Bălteru și Mihail Stoleru.

"MOARTEA E UN MEŞTER GERMAN"

(Paul Celan)

de MARIUS MIRCU

Beniamin Fundoianu "poet al toamnelor bogate şi al dragostei de viaţă" ***(Dicţionar Enciclopedic Român** - Editura Politică, 1964), întîi simbolist, apoi adept al curentelor moderniste, mai ales dadaiste şi suprarealiste, autorul volumului de versuri **Privelişti** (1930), "inspiraţie tradiţională şi rurală" (Eugen Lovinescu), a fost şi un foarte apreciat traducător al lui Baudelaire şi a altor simbolişti francezi. În 1923 s-a stabilit la Paris unde, sub numele de **Benjamin Fondane** a devenit scriitor de limbă franceză, "unul dintre sprijinitorii existenţialismului în filozofie şi a modernismului în poezie". A participat la mişcarea de rezistenţă franceză în cursul celui de al doilea război mondial. Intrase în ilegalitate. L-a pierdut pasiunea pentru biblioteca rămasă în locuinţa sa din Paris. Venea, din cînd în cînd, noaptea, să-şi ia cîteva cărţi. Urmărit de un colaboraţionist, a fost divulgat, arestat de Gestapo în ianuarie 1944 şi trimis în lagărul de la Drancy apoi deportat la Auschwitz, condamnat pentru o singură vină cum se exprima însuşi poetul "aceea de a exista". A stat închis şase luni. Pregătindu-se să evacueze lagărul, nemţii au hotărît să-i ucidă pe cei netransportabili, să ardă arhivele, să arunce în aer crematoriile. Bolnav, Fundoianu a fost scos din lazaretul de la Auschwitz şi dus la Birkenau, la 3 km. distanţă. În noaptea de 3 octombrie 1944, într-o baracă, poetul îşi dă seama că în zori va veni camionul sinistru să-l ducă în camera de gazare. Îşi revede copilăria în Iaşi, primii fiori poetici, sosirea în Franţa, scrierile sale cu privire la Rimbaud şi Baudelaire, întîlnirile cu Tristan Tzara, cu filozoful Léon Chestov, cu Emanoil Cioran, cu atîţia alţii, nebuniile, fericirea subită... Deodată îşi aminteşte de parfumul unui trandafir, îl simte... Aşterne pe hîrtie ultimul său poem, îl predă altui deportat. Rămîne o vagă mărturie, care va fi consemnată într-un volum (***Benjamine Fondane,*** editura "Non Lieu". Paris, 1978) ilustrat de Perahim.

Iubind viaţa - cum arată Henri Smolarski - rîsul, bunătatea, Beniamin Fundoianu a ştiut că dincolo de o viaţă scurtă, foarte scurtă, el s-a adresat "oamenilor de la antipozi", cei care vor trăi atunci cînd el nu va mai fi decît un "buchet de urzici", cum spune în cel mai frumos, în cel mai evreiesc poem al său, "Sur les fleuves de Babylone".

Despre B. Fundoianu mai amintesc că a tradus din Bialik, a colaborat şi la revistele ***Hatikva, Lumea evree, Puntea de fildeş, Adam.***

Şi va veni o seară cînd voi pleca de-aici
fără să ştiu prea bine unde mă duc şi nici
de vine putrezirea sau încolţirea vine.
Tăcerea se va pune, ca un pămînt, pe mine...

Iar în finalul poemului:
Şi nu pot mai departe de moarte să m-ascund.
("Cîntec simplu" de B.Fundoianu, 1922 - Puntea de Fildeş)

A fost asasinat în preajma eliberării lagărului, la 40 de zile de cînd ţara sa de origină era liberă, de cînd Parisul său fusese şi el eliberat. "A muri atunci cînd nu mai trebuie să se moară, a muri în ziua victoriei este suprema jertfă între jertfe (...) Cum pot fi închişi în lagăre, vîrîţi în zeghe de puşcăriaşi, torturaţi, gazaţi, arşi în crematorii - poeţii?" **(Ion Grigorescu).**

PSALMUL LEPROSULUI

de B. FUNDOIANU

"Şi leprosul care va avea această plagă pe dînsul, să aibă veşmintele rupte şi să strige: necurat, necurat! Necurat să fie el, în tot timpul cît va fi această plagă pe dînsul; necurat este şi va locui singur; afară din tabără să fie locuinţa lui"

(Leviticul, 13-45)

Mă miluieşte, Doamne, miluieşte,
şi, dacă poţi, mă curăţă de boală.
Dar nu-mi lua şi bulgărul de viaţă
ce-şi risipeşte-n mine untdelemnul -
cum nu-l iei nici furnicei, nici lăcustei.

Atunci cînd voi veni la tine, Doamne,
şi cînd puroiul o să-mi fie sevă,
o, pentru vina de-a fi fost lepros -
Tu, Doamne, dacă vrei să-mi faci dreptate -
pe toţi acei ce-mi azvîrliră ură -
(ura celor puternici, pentru slabi) -
o, nu-i trimite-n flăcările roşii -
o, nu-i supune dureros la cazne,
ci cheamă laolaltă toţi bărbaţii
(acei din cîmpuri şi din sinagogi),
drumeţii care-mi ocoliră drumul,
copiii care m-au bătut cu pietre,
dulăii care-au vrut să-mi rupă trupul -
şi lasă-i, Doamne, ca să mai învie,
să mai trăiască înc-o dată-n lume;
şi ca să ştie ce e fericirea -
îi fă pe toţi leproşi.
Da, ca să ştie ce e fericirea,
îi fă pe toţi, o, Doamne, fă-i leproşi.
Să meargă-alături, cîni, bărbaţi, bătrîne
şi toţi copiii zvîrlitori de pietre -
Dar iartă pe fecioarele, cu şoldul
de lapte alb - şi ţîţele de lapte,
căci ele n-au vrut nici un rău să-mi facă,
că ele, Doamne, nu ştiau ce fac...

(fragment)

aminteşte autorului un alt moment ritual, un alt cînt ebraic, cînd tatăl întîmpină sosirea lui Eliahu, de Paşti: "Şi tata cînta prea bine ebraica ca să nu fi venit Eliahu. Paharul – era un pahar albastru, ca un vitrai – îl aştepta cu vin. Şi Eliahu venea. Noi copiii aveam ochii mici de somn, cum au cîteodată unele rîndunici. Poate tremuram şi sufletele ni-erau cu puf, ca unele cuiburi. Întîi venea un vînt. Pe urmă închideam uşa. Şi ştiam bine că vîntul acela era Eliahu.

Călătoria prin cimitir ce urmează include portretele bătrînului gropar – care ştie secretul mormintelor celor mai vechi, "lespezi uitate". El, "un evreu bătrîn, barba sură, scund, nasul cărămiziu", desluşeşte pe "pietrele culcate" "emblemele meseriei" morţilor: "chei pentru lăcătuşi, talere pentru sticlari, ferestre pentru dulgheri, pinteni pentru potcovari, foarfeci pentru croitori".

Imaginea tatălui de sub lespede se realizează prin concentrare, în care memoria autorului acţionează "cu linii puţine de desenator". Disperarea despărţirii se subliniază prin repetiţii cu efect liric: "Îi caut zîmbetul şi nu-l pot găsi. Îi caut mîna caldă şi mi-e frică de frigul celor cinci degete găsite oase". Imaginile din trecut sînt paşnice: tatăl citind un ziar sau sărutîndu-l pe băiatul de altădată. "Cu gura moale pe ochii mei, pe păr, pe gură". Plînsul care eliberează îi pare interzis scriitorului. Finalul evocării conţine ideea legăturii organice dintre generaţiile între care se simte parte B. Fundoianu. **"Şi piec pe cărare ostenit de tăcere, convins că-l voi regăsi fără lacrimă şi mîine aici şi la anul, pînă în ziua cînd vor urca şi alţii la cimitir, să mă găsească pe mine".**

Iată însă că tragedia Holocaustului i-a refuzat pacea unei lespezi în cimitirul evreiesc. Cenuşa lui s-a risipit în cerul întomnat deasupra Auschwitz-ului şi s-a unit cu duhul bătrînilor din care se trage.

ÎL GĂSEŞTI PRETUTINDENI...

de EUGEN JEBELEANU

"...Unde este omul fără vesminte, sau cu prea puţine vesminte, omul care îmbracă pe alţii? Unde este flămîndul cu încăpătoarele-i buzunare pline de pîini, însă pentru alţii?

Unde este cel a cărui menire a fost aceea a focului şi-a flăcării: să ardă şi şă lumineze, încălzind pe alţii?

Unde este cel care a îmbrăţişat şi a cîntat pămîntul acestei ţări ca puţini alţii? Cel care i-a simţit răsuflarea, melancoliile şi bucuriile ca puţini alţii?...

"Nu mai e nicăieri!" – aud un răspuns al Bestiei satisfăcute.

"Nu-l poţi găsi nici măcar în pămînt – aud glasul Bestiei perfecţionate, Bestia care – întreprinzînd cel mai ticălos carnagiu al tuturor timpurilor – a realizat o economie neînchipuită: desfiinţarea sicrielor.

"Ultima lui haină a fost, la Auschwitz, un coş de crematoriu. Nu-l mai căuta. E fum. Nu-l mai găseşti nicăieri".

Nu-l mai găseşti... dar îl găseşti mereu, pretutindeni, mai viu ca oricînd. Un creator ca el – nu moare niciodată. Marii artişti nu au exactă decît data naşterii. Oamenii deosebiţi au la dispoziţie nelimitată posteritatea, oamenii de rînd beneficiază de o situaţie similară pe care instinctul de conservare a denumit-o, ingenios, viaţa de apoi. Nu mai ştim ce să facem – şi ce e rău în asta? – cum să ne prelungim dacă nu viaţa, măcar existenţa...

(în volumul *Deasupra zilei,* Bucureşti, 1981)

O MÎNDRIE A EVREILOR DIN HERŢA

BENJAMIN WECHSLER

B. FUNDOIANU - B.FONDANE

de ELENA ESTHER TACCIU

Între 14 noiembrie 1898 şi 2 octombrie 1944 s-a desfăşurat existenţa pămînteană a unui poet îndrăgostit de tîrgul moldovean Herţa, în care şi-a trăit copilărie. Multe din scrierile şi poeziile lui Fundoianu sînt inspirate din viaţa evreiască a orăşelului pe care l-a iubit şi nu l-a uitat toată viaţa. Devenit autor francez la Paris, a fost arestat acolo de Gestapo, împreună cu sora sa Lena şi gazat la Auschwitz cu un an înainte de sfîrşitul războlului. Toată viaţa a călătorit prin filele cărţilor de poezie română şi franceză, prin filele sacre ale Bibliei, a călătorit prin cîteva continente, a călătorit în propria-i imaginaţie şi gîndire în căutarea cuvîntului cel mai potrivit. A fost un Ulysse tragic pe care l-a aşteptat ţărmul negru al Holocaustului.

Gazetar tumultos şi memorialist, de tip romantic, fin comentator de literatură modernă - aşa apare B. Fundoianu din masiva carte "Imagini şi cărţi" ("Minerva", Bucureşti, 1980). Ea se datorează unui mare prieten al evreilor, autorul studiului introductiv, prof. univ. Mircea Marin şi lui Vasile Teodorescu. Hîrtia proastă de ziar ieftin, gălbuie şi poroasă a fost o izbîndă în lupta celor doi cu Direcţia Editurilor, cu secreta cenzură ceauşistă. Şi totuşi, cartea lui Fundoianu a apărut la Bucureşti, a apărut în acea Românie xenofobă, în urma iubirii adevăraţilor intelectuali pentru o adevărată literatură.

La început poetul Fundoianu, îndrăgostit de o natură carnală, evoca primăvara cu "trupul gol" şi "umeri de crin" în "locul bun pentru vis", în "umeda linişte" a unui cimitir evreiesc. Drumeţul-poet vine din "tîrg" spre "a uita mecanica de fiecare zi", întrucît "Te simţi aşa de bine printre pietre"!

Dar acesta rămîne un mobil exterior. Intenţia reală, mărturisită mai tîrziu, va fi comunicarea cu vechimea, cu umbra tatălui. Deocamdată însă Fundoianu evocă tristeţea şi nepătata singurătate a locului : "În faţa răsturnatelor morminte printre care pămîntul abureşte, vrăbiile din sălcii slovenesc poetic epitafele"... Privirea autorului măreşte "buchiile săpate gros, ca nişte cărări cari, cele mai multe, se încheie", desigur inscripţii funerare în ivrit.

O scenă epică nu ne lasă să uităm, totuşi menirea locului. Un bărbat tînăr şi foarte sărac "cu o faţa atît de pală că ghiceşti oglindirea sîngelui" duce "o lădiţă în mîini, cît o cutie" - un copil "de o zi". La înmormîntarea solitară ia parte şi povestitorul mai ales că "Nu-i nimeni să vorbească de afaceri, nu-i nimeni să ţină un discurs, nici să hohote" . Bătrînul gropar "spune rugăciunea morţilor". Vocea sa, "cîntec nasal", îi

CAROL DRIMER ז"ל

S-a născut în 1889 la Herţa şi a decedat la Iaşi, în 1940. Primise o temeinică educaţie şi instrucţie iudaică din partea tatălui său, rabinul **Berl Drimer** din Dorohoi.

Colaborările lui Carol Drimer la publicaţiile vremii au fost diverse ca tematică, însă cu un ax comun - iudaismul.

Nici traducerile nu se îndepărtează de la principala preocupare. Două dintre acestea - şi singurele pe care le publică, separat în broşură (***Eccleziast,*** Coheleth. Iaşi, tip. "Modern", Sam Schroenfeld. 1927. 47 p.; ***Ester.*** Purim. Iaşi, tip. "Arta", D.Milnitzer şi F.Reiter, 1926, 27 p.) - sînt precedate de studii introductive ce-i aparţin şi care dovedesc frecventarea cu pertinenţă a literaturii de specialitate, cu incursiuni în lucrările exegeţilor consacraţi sau polemizînd cu critici improvizaţi. Pe de o parte, în aceste contribuţii critice a încercat păstrarea tonului doct şi imparţial, pe de alta, ele servesc la anihilarea invectivelor antisemite.

Celelate traduceri în limba română, fie din limba germană (Heinrich Heine, ***Idel, Cartea Le Grand,*** Editura Asociaţiei Junumii Evree, f.a., 32 p.), fie din scrierile în limba idiş, ale lui Şalom Alechem (în revista ***Cadran.*** Literar, critic, social. Iaşi, ianuarie-iunie 1934), au acelaşi punct de plecare: difuzarea operelor scriitorilor evrei, indiferent de limba lor de expresie.

În publicista sa, ce dovedeşte nu numai caracter polemic acid, ci şi originalitate şi profunzime, Carol Drimer a realizat mici eseuri, în care problemele iudaice sînt discutate paralel cu cele ale ţării în care s-a născut.

În disocierile sale, în dezvoltarea excursului, se bazează mai întîi pe realitatea istorică, aşa cum a făcut în multe din articolele publicate - cum ar fi, de exemplu, ***"Evreii în Constituţia Moldovei de la 1822"*** sau în ***"O cronologie evreiască a lui Sariel H.Sfemer 1240-1923)",*** dar şi în recenzia ***"Spiritul evreului, după S.Bernfeld"*** - şi, apoi, pe cea ideatică. ***"Iudaismul*** - scrie el în articolul privind contribuţiile lui S.Bernfeld - ***constă în credinţa către existenţa sa veşnică şi către dezvoltarea sa istorică",*** citînd din Talmud: ***"rămîne evreu chiar acela care se leapădă de religiunea evreiască".***

Sub semnul acestor principii, Carol Drimer scrie o serie de articole în care prezintă creaţia scriitorilor evrei de expresie română (B.Luca, Ronetti Roman, S.Steurman-Rodion, E.Furtună, A.Verea) ori a scriitorilor evrei de expresie idiş (Sacher-Masoch). Interesante şi instructive sînt analiza pe care o face Carol Drimer creaţiei literare în limba idiş a lui Salomon Segall, precum şi aprecierile subtile privind contribuţia acestuia la popularizarea poeziei româneşti, în principal a lui Eminescu şi Coşbuc, în idiş, prin antologia care a apărut în 1922.

Profund cunoscător al vieţii poporului său Carol Drimer, va prefaţa, în 1933, cartea de mărturii din viaţa umilă a evreilor săraci scrisă de B.Gartenberg, intitulată ***Un strigăt care te răpune,*** cu o introducere datorată lui Adolphe Rosenberg, în care protestul său e vehement împotriva stărilor de lucruri prezentate.

De la literatura comparată limitată la raporturile binare (evreo-române ori româno-germane), Carol Drimer se plasează pe punctul de vedere internaţional al literaturii universale, discutînd drama civilizaţiei europene în raport cu cea evreiască, menţionînd influenţe şi mode, controverse şi transformări la marii scriitori Anatole France, Georg Brandes şi Lev Tolstoi.

ŢĂRĂNCUŢA NOASTRĂ DIN MOŞAV BILU
MALVINA ALTERESCU = 80 ANI

"Sînt născută de Shavuot în 1912, în orăşelul Herţa. De mic copil am dorit să plec în Eretz Israel. În deportare, în Transnistria am fost bolnavi de tifos. Biata mea mamă n-a rezistat şi a rămas "undeva" în Transnistria. Dar, viaţa merge mai departe... M-am măritat, am doi copii. Băiatul, Ihil Almagor, lucrează la El Al din 1950, fata Iona, lucrează în armată, Are doi copii minunaţi. Mulţumesc lui Dumnezeu pentru tot. Azi am o familie, o ţară, gospodăria şi pardesul îmi umple viaţa".

Malvina Alterescu depune o coroană de flori în memoria celor ucişi la Herţa. Iunie 1991.

POGROMUL DE LA MIHORENI

La 20 iunie 1940, un detaşament militar în retragere de sub comanda maiorului Goliav a înfăptuit **primul măcel la Mihoreni** (Judeţul Dorohoi). Fără nici un motiv au fost arestaţi şi chinuiţi de soldaţi Şloime Weiner, fiul său Uşer Weiner, fiicele sale Roza şi Fani Zeckler (aceasta din urmă ţinînd în braţe un copil de doi ani). Transportaţi în pădurea Tureatca, au mai găsit acolo pe cizmarul şchiop Moscovici cu soţia şi doi copii, ca şi pe soţia lui Isac Moscovici cu două fete. Au fost aşezaţi cu toţii în faţa unei gropi şi împuşcaţi. Isac Moscovici, a fost arestat separat şi crunt bătut. El a fost trimis la spital din cauza rănilor primite. A murit pe drum.

drumul spre Cernăuţi, unde au fost prinşi unii dintre evreii refugiaţi din Herţa, şi împuşcaţi împreună cu evreii din Horbota.

O întîmplare cutremurătoare: cazul fetiţei Mina Cărbunaru, de zece ani. Cînd au fost executaţi toţi din Horbota, gloanţele n-au nimerit-o pe Mina. Trăia. Era o fetiţă de o frumuseţe rară. Şeful de post a vrut s-o ia la el acasă. Mina a refuzat. "Vreau cu părinţii". A fost împuşcată încă odată, dar gloanţele iar n-au nimerit-o. Şeful de post care supraveghea execuţia, s-a rugat iarăşi de ea să vină la el. Mina voia cu părinţii. Un al treilea glonte a trimis-o, în sfîrşit, în neantul părinţilor. "Adoşem lakom Dama" (Cel Atotputernic să răzbune sîngele ei)

ÎN IAD

Evreii rămaşi în viaţă au fost duşi în exil. Doamna Fenster relatează: "Aveam vreo nouă ani. Tata mai avea bani şi a angajat o căruţă. Împreună cu mine în căruţă se afla bunica. Ceilalţi mergeau pe jos. Drumul a durat zile şi nopţi. Intr-o noapte, am simţit o mînă. Era a unui ţăran venit să jefuiască ce mai rămăsese".

Goniţi în convoaie, schingiuiţi şi batjocoriţi, au ajuns în lagărul de la Edineţ, unde s-au adunat mii de supravieţuitori şi trimişi pestre Nistru. "De data aceasta toţi am făcut drumul pe jos" spune doamna Fenster. "Bunica nu mai era, A rămas să se odihnească în cimitirul din Edineţ".

În memoria tuturor a rămas faimoasa noapte de "Haşana Raba" de la Corbu. Convoaiele de evrei au rămas să doarmă sub cerul liber. A început un viscol groaznic. Un adevărat iad. Foarte mulţi au pierit în noaptea aceea. A doua zi cînd trebuia continuat drumul, cîmpia era semănată cu sute de trupuri ale celor care nu s-au mai putut ridica.

După ce au fost goniţi în convoaie, pe drumurile noroioase şi înzăpezite ale Basarabiei şi Transnistriei, au ajuns în diverse ghetouri cum ar fi Hrinovka, Gronivka, Lucineţ, Kopaigorod etc.

Puţini s-au mai întors din acest iad. Supravieţuitorii au revenit - la sfîrşitul anului 1943 şi începutul anului 1944 - la Dorohoi. Astăzi Herţa aparţine Rusiei.

CU SUPRAVIEŢUITORII

După aprecierile d. Schechter şi ale altora, trăiesc astăzi în Israel cîteva sute de evrei, dintre rămăşiţele comunităţii. Am vorbit cu cîţiva dintre ei: Şulem Casapu din Ramat Işai, Sara Solomon din Herzlia, Haim Boiangiu din Petach Tikva venit prin 1970 şi Marcu Reiner venit încă din 1950.

Am vorbit cu doi evrei care au sosit curînd din Uniunea Sovietică. Aharon Aronovici venise cu două săptămîni înainte, iar Zaharia Spivak, fost haluţ încă din anul 1938, a venit acum patru săptămîni. Ei au relatat că anul trecut, la peste 30 de ani de la măcel, au fost, însfîrşit deschise gropile comune, iar rămăşiţele pămînteşti ale celor ucişi au avut - în sfîrşit - parte de "Kever Israel", în cimitirul din Herţa.

"Am fost la Herţa, spunea Spivak. Nu mai există acolo evrei. Nimeni n-a ştiut să-mi spună nimic despre ai mei".

După o viaţă evreiască bogată, care a durat 250 de ani în şir, Herţa a fost ştearsă de pe harta existenţei evreieşti.

HERȚA MARTIRĂ

de S.AVNY

Istoria orăşelului Herța este tristă. Dacă o povestesc, o fac numai şi numai pentru a dovedi încă odată că viața renaşte, oamenii continuă să crească copii şi să poarte în inimile lor memoria trecutului.

CÎȚI EVREI ERAU ÎN HERȚA

Herța este aşezată între Dorohoi şi Cernăuți, cam la vreo 25-26 kilometri de aceste oraşe, la 6 kilometri de albia Prutului. Prima instituție evreiască creată în acest orăşel, întemeiat acum peste 250 de ani, era "Talmud Tora". S-a păstrat "pinkasul" (cronica) acestei instituții din anul 1766. De atunci şi pînă astăzi, cei din Herța se mîndresc cu dorul de învățătură şi cu viața culturală care a pulsat în orăşel.

La şcoala evreiască din Herța, toate materiile s-au predat în ebraică. Funcționa acolo şi un "heder", condus de nişte evrei originari din Maramureş.

Cîți evrei trăiau în Herța? În "Pinkas Hakehilot" editată de Yad Vashem, sub conducerea doctorului Theodor Lavi, se spune că la recesămîntul din 1930, în Herța erau 1801 evrei. D. Schechter afirmă însă că în Herța au trăit vreo 4800 de evrei. Să credem ce scrie alb pe negru într-o carte ştiințifică, editată sub supravegherea unui istoric cu renume, sau să-l credem pe d. Schechter, care a trăit zeci de ani la Herța, a condus şcoala şi cunoaşte pînă astăzi pe fiecare după nume? Acest fapt dovedeşte încă odată că datele recesămîntului din 1930 au fost falsificate, mai ales în orăşelele mici şi în regiuni sensibile din punct de vedere al componenței populației minoritare.

Înclinăm să împărtăşim părerea d-lui **Iacob Schechter,** veteran sionist. În ultimii ani el este sufletul şi "prima adresă" a evreilor originari din Herța.

ANII NEGRI

La 28 iunie 1940, Herța a fost ocupată de sovietici. A doua zi, au fost confiscate toate magazinele evreieşti. La 13 iunie 1941, au fost deportate în Siberia 38 de familii de evrei mai înstăriți.

În noaptea de 4 spre 5 iulie 1941, Herța este reocupată de trupele româneşti. Era în ajun de Tişa b'Av. Toți evreii au fost adunați in piață, bătuți crunt şi închişi în beciurile unor case şi într-o sinagogă. Între timp au fost jefuite locuințele lor. Cu liste alcătuite de autoritățile militare şi civile, soldații au venit şi au scos o parte din evreii închişi în beciuri. Sara Solomon fostă Regenstreich, îşi aminteşte de aceste evenimente. Cei scoşi au fost puşi să-şi sape mormintele şi apoi împuşcați. Unii în spatele morii lui Kisslinger, alții în grădina lui Miluță Gheobosul, lîngă tîrgul de vite. Sara Solomon ne spune că după aceea li s-a comunicat că cei scoşi au fost împuşcați, ca exemplu (exemplu pentru ce? pentru cine?). Tinere evreice au fost prinse şi oferite soldaților, care le-au batjocorit pe rînd.

O a treia groapă comună, cu victime din Herța, era la Horbota. O aşezare pe

GERTSA (Rum. **Herta**), town in N. Bukovina, Chernovtsy oblast, Ukrainian S.S.R., which passed from Rumania to the Soviet Union in 1940. The locality was founded by Jews in the first quarter of the 18th century, when the local landowner invited a number of Polish Jews to found a settlement. Its first institution was a *talmud torah* of which a minute-book dating from 1764 has been preserved. The oldest tombstone in the cemetery dates from 1766. The community had four synagogues, of which the oldest was built at the end of the 18th century; a *mikveh* was founded in 1820, and a mixed school was established in the early 20th century. The community numbered 1,200 in 1803, 1,554 (56.4% of the total population) in c. 1859, 1,939 in 1899 (66.1%), 1,876 in 1910, and 1,801 in 1930 (25%). During the peasants' revolt in 1907 the Jews in Gertsa prevented attacks and pillaging by organizing *self-defense. After the conferment of Rumanian nationality in 1919, Jews were elected to the municipal council, and at one time a Jew served as vice-mayor. In 1927 the Rumanian governing party appointed a communal board from its own adherents, but the Jews boycotted it and two years later ensured its resignation. During World War II the Jews in Gertsa were deported to *Transnistria.

VOLUME 7

FR-HA

ENCYCLOPAEDIA JUDAICA JERUSALEM

Fragment după o hartă a Europei din anul 1809, editată în Anglia.

HERŢA

Îmi amintesc: amurgul căzut pe jos de somn,
În tîrgul cu şopîrle sub pietre, făr-un pom,
cu coperişuri trase peste ferestre glugă,
ca ziua să se-ntoarcă, prin curte, ca o slugă.
Cine-aducea deodată cirezile din cîmp?
Aveau şi-atunce ochiul de sticlă, gîtul strîmb,
dar aduceau în uliţi baliga din păşune
şi în surîs o scamă din soarele-apune.
Seara, un murmur negru creştea din sinagogi:
cereau desigur - altfel ai fi voit să rogi -
ca să-i ferească cerul, cum le-a ferit strămoşii,
de panica adusă din cîmpurile roşii.
Deodată, după geamuri se aprindeau făclii;
o umbră liniştită intra în prăvălii
prin uşile-ncuiate şi s-aşeza la masă.
Tăcerea de salină încremenea în casă
şi-n sloiul nopţii jgheabul ogrăzii adăpa.
Bunicul între flăcări de sfeşnic se ruga:
"Să-mi cadă dreapta, limba să se usuce-n mine
de te-oi lua vreodată-n deşert, Ierusalime!"

B. FUNDOIANU

"HASCHACHAR" LA DARABANI

Iată şi o publicaţie apărută la Darabani la 1.8.1931. Din interesantul cuprins am ales cîteva "veşti" (diverse):

HASCHACHAR

ANUL I. — No. 1 | 1 AUGUST 1931

Redactor: S. B. WEINŞTEIN

CUPRINSUL:

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: DARABANI (DOROHOIU)

PREŢUL UNUI EXEMPLAR LEI 8 ◆ ABONAMENTUL UNUI AN LEI 100

PRIMITORII UNUI NUMAR SUNT CONSIDERAŢI ABONAŢI.

- Sîmbătă 6 iunie a.c. a avut loc în sala Şcoalei Israelito-Române din localitate, un mare festival artistic dat de către un grup de tineri diletanţi. S-a reprezentat "Der träumer" feerie (mesianico-sionistă) în 4 acte şi un epilog de Baal-Haschirim şi Ben Amrom, muzica de Rozentz. Rolurile principale au fost interpretate cu mult talent de domnii: Zaharia Rozenţveig, Michel Rozenţveig, Adolf Făinaru şi Iosef Bălan. Succesul moral cît şi material a fost satisfăcător.

- Luni 22 iunie a.c. a avut loc în sala şcoalei Israelito-Române din localitate, o grandioasă şezătoare artistico-literară, dată sub îngrijirea domnului Samy Weinştein. Dl. Zaharia Rozenzweig s-a distins în impresionantul tablou "Isgadal Veis Kadaş" de B.Haschi, fiind viu aclamat de tot publicul asistent. Succesul moral a fost culminant.

- Duminică 6 iulie crt. a avut loc în sala şcolii israelito-române de aci un reuşit festival artistic-literar dat de organizaţia tineretului sionist "Haşomer Hatzair" din Dorohoi.

Cuprinsul variat şi frumos ales. Remarcăm piesa de teatru "Ein Fakl von Pessah" - nuvela "O făclie de Paşti" de Caragiale, dramatizată şi pusă în scenă de dl. Carol Meier, - rolurile fiind interpretate de tinerii şomrimi cu un talent remarcabil, achitîndu-se onorabil de rolurile destul de dificile. Dl. Carol Meier a ştiut să întrupeze admirabil pe evreul tip de la ţară, pătrunzînd psihologia fricosului Zibal dînd astfel publicului momente de adevărată transportare sufletească. Aceleaşi menţiuni pentru dl. Klein Moşe, care a desfăşurat un joc adecvat, redînd tipul lui Gheorghe, sluga nerecunoscătoare şi arţăgoasă. L.Roşu, I.Klein, E.Cohn şi micul Leibovici au completat armonios întregul ansamblu.

- În cursul acestei luni, revista "Haschachar" va fonda o grupare de autocultură, denumită: "Prietenii revistei Haschachar", din sînul căreia se va alege un comitet de conducere, care va fi în acelaş timp şi comitetul de patronaj al revistei "Haschachar". Comitetul de patronaj pe lîngă alte atribuţiuni prevăzute într-un program special, va avea sarcina administrării şi finanţării revistei, pe a cărei Director-Administrativ vor putea determina.

- Numărul viitor al revistei va conţine: nuvele, schite, poezii etc., etc.

- Se caută colaboratori, corespondenţi şi abonaţi în toată ţara.

- Orice informaţiuni se pot obţine adresînd o scrisoare: dlui. Samy Weinştein Loco. (Darabani, jud. Dorohoi).

MAI MARE

- Ce, zici că eşti mai mare ca Şalom Alehem?

- Păi cum! Cînd eu pot citi într-un singur an, atît cît a scris el în întreaga viaţă...

SARA ŞI MIHAL MIHALOVICI

de ŞOŞANA MATUS

Mihal Mihalovici a fost unul din activiştii de frunte ai mişcării sioniste din Darabani. Activitatea pe care a desfăşurat-o din anul 1916 a înscris nenumărate realizări de-a lungul anilor care au urmat: - a organizat secţia Keren Kaiemet în Darabani; - a organizat secţia Partidului Evreiesc Român în Darabani; - a fost comisarul Keren Kaiemet în Darabani; - a fost delegatul comunei Darabani la toate întrunirile, conferinţele şi Congresele Partidului Evreiesc Român; - a organizat "grădiniţa de copii în ebraică" în Darabani, grădiniţă unde se învăţa limba ebraică.

Intreaga activitate sionistă a desfăşurat-o sub conducerea şi în colaborare cu conducătorii mişcării sioniste din România: **Horia Carp, Th. Fischer, Iosef Fischer, av. Singer, Idov Cohen, Shalom Zilberfarb, Mihael Landau** etc. Un document important care s-a păstrat, este articolul din ziarul **Ilustraţiunea Evreească,** despre Conferinţa Organizaţiilor Evreieşti din România întregită (apărut în jurul anilor 1930).

Soţia lui **Mihal Mihalovici, Sara (Saly)**, a contribuit la organizarea şi conducerea "grădiniţei de copii în limba ebraică" din Darabani. A adus o contribuţie substanţială la activitatea Keren Kaiemet şi în general a fost alături de soţul ei în toate acţiunile în care era solicitată să-şi aducă aportul.

Sara şi Mihal Mihalovici

ILUSTRAŢIUNEA EVREEASCĂ

Conferinţa Organizaţiunilor evreeşti din România întregită

S'a spus şi se repetă adesea că nenorocirea e bună la ceva. Adevărul acestui aforism se verifică mai totdeauna şi temeinicia lui au putut s'o constate recent, evreii din ţară. Ultimele turburări antisemite, deslănţuite după un plan bine chibzuit, în mai toate unghiurile ţării, au avut darul de a deschide ochii tuturora, au chemat pe cei mai mulţi a ... comitent cu verificarea forţelor noastre, a răsunat glasul durerei, suferinţei şi speranţei unui popor sobru, respectuos de legi, iubitor de ţară şi oameni, dornic de a fi tratat omeneşte atât pentru virtuţile sale cât şi pentru aportul intelectual şi economic pe care îl aduce prin activitatea sa, ţării şi civilizaţiei.

Parte din delegaţii conferinţei organizaţiunilor evreeşti din România în frunte cu Rabinul Ţirelsohn (Basarabia), Senator Dr. M. Ebner (Bucovina), Deputat Dr. Th. Fischer (Ardeal), Deputat M. Landau (Chişinău), Deputat Dr. Iosef Fischer (Ardeal), Deputat Rosenberg (Basarabia), Avocat M. Benvenisti (Bucureşti).

Ein Teil der Delegierten an der Konferenz der jued. Organisationen in Rumaenien.

Cel însemnat cu o săgeată este Mihal Mihalovici, delegat al evreilor din Darabani.

SHIFRA TREIGER - o fiică a Darabanilor

SHIFRA TREIGER, fata lui **Nuhăm Blecher** (tinichigiu) şi a Udlăi. S-a născut la Darabani în anul 1911 şi a locuit pe strada principală din apropierea bisericii creştine (singura din oraş). Ulterior familia şi-a luat numele de **Rozen.**

Fraţi: **Lazăr**, plecat în 1934 în Palestina; Aron, plecat în 1948 în Israel; **Anşel**, plecat în 1952 în Israel; **Sami**, stabilit ulterior la Cernăuţi. Surori: **Rifke**, plecată în 1965 în Israel; **Haia**, plecată în 1973 în Israel. Copii: **Salomea**, născută în 1937, locuieşte la Kiryat Haim, 5 copii; **Herşcu**, născut în 1941, mort în 1942 în Transnistria; **Udla**, născută în 1944, locuieşte la Kiryat Haim, 2 copii; **Ghizela**, născută în 1946, locuieşte la Kiryat Motzkin, 3 copii.

În 1937 s-a măritat cu **Bercu Treiger**. Are 10 nepoţi şi 4 strănepoţi.

În 1941 a fost deportată împreună cu soţul ei, o fată şi un băiat. Părinţii ei au fost deportaţi cu un alt grup şi au murit de inaniţie şi frig la Promşaniţa - Transnistria. Fiul ei, **Herşcu**, a murit la Orodok, în 1942. Deportarea a durat din 1941 - 1944. A pribegit pe următorul traseu: Otaki, Iampol, Iedineţ, Promşaniţa, Orodok, Şmerinka, Tulcin, Moghilev. S-a înapoiat din deportare pe traseul Otakin, Hori, Lipcani şi a revenit la Darabani, apoi la fraţii ei stabiliţi în Dorohoi şi Botoşani. Cînd a revenit la Darabani s-a reîntîlnit cu soţul ei care a fost luat în 1944 în armată de ruşi, apoi s-a mutat la Dorohoi şi în final la Iaşi, de unde a aliat în Israel. în anul 1966. Locuieşte la Kiryat Shmuel. Între rudele ei stabilite în Israel, pot fi menţionate **Aron Dascăl** - membru marcant al partidului "Mavdal" şi **Sharaga Rotman**, fost director la Solel Bone.

Cu toate că este octogenară - a terminat de scris o carte cu amintiri din viaţa ei zbuciumată şi plină de peripeţii. Cartea care va reflecta figuri pitoreşti din orăşelul Darabani, urmează să apară în limba ebraică.

ŞLOIM KALMANOVICI - DARABANI

de ESTER (Bobiţă) MOSCOVICI

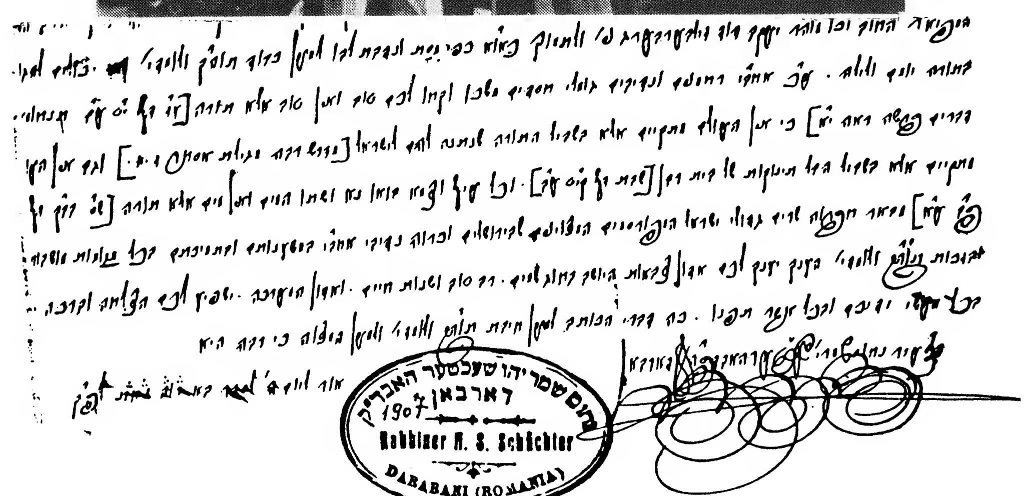

Dintr-o familie de oameni religioşi, tatăl meu, Şloim Kalmanovici, era prezent la toate acţiunile evreieşti din Darabani. Era printre primii la donaţii "Keter ve-Seter", Keren Kaiemet, Keren Haiesod. Era nelipsit de la sinagogă. Îmi amintesc că în anul 1927, familia Kalmanovici a donat un Sefer Thora pentru o sinagogă din Dorohoi. În casa noastră se respectau toate sărbătorile evreieşti şi tata era foarte des chemat la Thora unde citea cu vocea lui caldă şi limpede. Eram mîndri de el. După întoar-cerea din Transnistria am aliat în Israel unde tata a mai trăit 10 ani. A murit la 7 Tevet, 15 decembrie 1969 Si a fost îngrôpat în cimitirul din Bnei Brak, unde se odihnesc oamenii cu adevărat religioşi.

UN MARE GÎNDITOR ŞI TALMUDIST
Rav N. S. SCHÄCHTER

Marele Rabin Nahum Smariahu Schächter a fost rabinul comunităţii din Darabani între anii 1908 - 1930. Era un profund cunoscător al Tanahului şi un comentator strălucit al Talmudului. A scris şi publicat nueroase cărţi de studii şi comentarii pe teme religioase. Orăşelul Darabani era un important centru spiritual evreesc. La curtea Marelui Rabin Schächter veneau în pelerinaj numeroşi evrei, din toate colţurile ţării. În semn de apreciere, marii rabini, din vremea aceea, îl vizitau la Darabani... După marele rabin din Ştefăneşti, în anul 1930 l-a vizitat Admorul din Buhuşi rav **Mendolă**. Iată o imagine inedită: Rav Mendolă, însoţit de rav Schächter şi de membrii comunităţii, se îndreaptă spre Sinagoga din Darabani.

Şi un document scris şi semnat de Rav N. S. Schächter.
(din dosarul Darabani al A.C.M.E.O.R.)

creaţii ale lui Shimon Haran. Titlul volumului (în limba arameică), apare în Biblie, în psalmul 139 al regelui David.

Poet talentat şi dinamic, Shimon Haran aduce o contribuţie de seamă, din partea alialei române, la dezvoltarea poeziei ebraice contemporane.

SHIMON HARAN

EŞTI

Eşti cu mine
totdeauna,
zi şi noapte,
în vis şi în veghe,
la heiderul lui Azriel,
dascălul celor mici,
la jocuriile copiilor,
la răscrucea drumului
unde turmele de oi îşi poartă paşii;
în timpul stării de asediu
şi a percheziţiilor,
în vremea arestărilor
şi izgonirii din case.
Eşti cu mine pe pămînt străin,
în spatele gardului ghimpat,
noaptea,
iarna,
sub bolta cerului înnegurat;
la carantină, în ghetto
purtînd steaua galbenă,
în convoiul care bate drumul
lung Moghilev-Voroşilovka;
în tîrguşorul cu pereţi
întinaţi de sînge,
pe o plută şubredă,
în vagoane ferecate,
în uliţi gloduroase
şi pe cîmpii înzăpezite.
Eşti cu mine
printre dărîmături,
prin celare,
prin şanţuri
şi prin staule,
în pădure
culegînd vreascuri şi surcele,
în piaţă - iubito -
cerşind milostenie.
Tu eşti cu mine totdeauna,
zi şi noapte,
în vis şi în veghe.

Sînt ca un trup ciopîrţit de cuţite

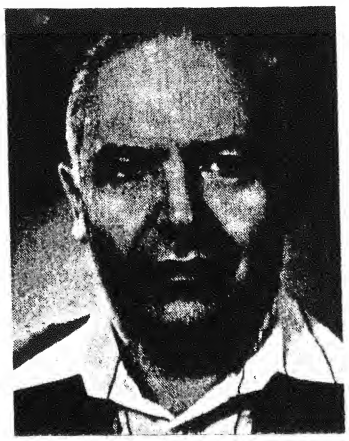
Cînd haitele au sbughit
trîntind uşile, s-au pornit cîinii să latre
şi eu alergai să dau de ştire
celor din preajmă.

E noapte.
Vîntul besmetic urlă,
firele telegrafului şuierau
şi călăreţii pocneau din bicele lor...
Moghilev-Podolsk fumega.
Pe drumuri.,
trupuri de prunci părăsiţi adăstau în cale.

Sînt nou-născut după o boală grea,
fugitul reîntors acasă,
dar în mine svîcnesc toţi morţii mei
Sînt ca un trup ciopîrţit de cuţite,
sîngerînd de o durere adîncă. (Din ebraică în trad. autorului)

SHIMON HARAN
Poet israelian cu rădăcini în orăşelul natal

de ADY CARMI

Originar din Darabani, poetul Shimon Haran a venit în Israel în anul 1948 şi de atunci locuieşte la Ierusalim. Nu avea decît sapte ani cînd a fost deportat, ca atîţia alţi evrei moldoveni, din Dorohoi în Transnistria cea de tristă amintire.

După sfîrşitul războiului mondial a revenit în România, şi de aici a pornit spre Israel, unde a ajuns în sfîrşit prin Aliat Hanoar, după o "escală" forţată în lagărele din Cipru, unde erau internaţi pe atunci "maapilimii" (emigranţii ilegali).

Poetul este căsătorit cu o sabră pe nume Adina, căreia i-a consacrat multe din poeziile sale. A publicat primele sale poezii ebraice în suplimentele literare de sfîrşit de săptămînă ale ziarelor ebraice. În 1962 şi-a strîns poeziile într-un prim volum, "Şirim Temimim" ("Poezii naive"), în Editura caietelor de literatură din Tel Aviv (Mahbarot Iesifrut). Au urmat volumele ,,Poezii pentru Adina" şi numeroase poezii în suplimentele literare ale ziarelor "Haareţ" şi "Al Hamişmar". În cursul anilor, Shimon Haran a transpus în versuri ebraice poeziile lui Mihai Eminescu, Tudor Arghezi, Nichita Stănescu, Maria Banuş, Nina Cassian. A tradus de asemenea în ivrit proză de Zaharia Stancu, "Desculţ", Adrian Zahareanu, I. Rudel, I. Petran, L. Maxy, A Goldenberg, Miron Berg şi alţii.

În editura "Eked" din Tel Aviv, S. Haran a publicat în 1980 o culegere de poezii, "Şvarim raţim amoc", într-o frumoasă prezentare grafică, cu ilustraţii de Yvette, cuprinzînd în cele 32 de pagini, 18 poezii.

19 din poeziile lui Tudor Arghezi şi-au văzut tălmăcirea în limba ebraică în eleganta plachetă "Alim" (frunze), din editura Eked, în traducerea şi interpretarea lui S. Haran. Interesant că poetul nu a cunoscut opera lui Arghezi în România natală, căci nu începuse să înveţe la şcoală cînd a fost deportat în Transnistria, iar de acolo a venit, după eliberare, în Israel.

Întîlnirea poetului ebraic cu poeziile lui Arghezi s-a produs abia în ţara strămoşilor. Într-un articol publicat la 23 noiembrie 1978 în "România literară", la Bucureşti, fiica marelui poet, Mitzura Arghezi scria cum i-a dat poetului ebraic Shimon Haran încuviinţarea cerută într-o scrisoare, de a traduce în ivrit lirica argheziană. "Cererea de încuviinţare - scrie Mitzura Arghezi - a sosit cînd tata mai era în viaţă şi i-a trezit nostalgia neîmplinită de a vizita Israelul". Mi-ar fi plăcut să văd ţara asta de piatră şi nisip, care a dat naştere atîtor pagini frumoase din Biblie". Tata, Tudor Arghezi, socotea că nimeni nu a egalat pînă astăzi poezia din "Cîntarea Cîntărilor". Tudor Arghezi n-a mai apucat să viziteze Israelul, dar a făcut-o în locul său Mitzura (ca invitată a Asociaţiei scriitorilor de limbă română din Israel, cu prilejul apariţiei lui Tudor Arghezi în ivrit, în tălmăcirea lui Shimon Haran), iar apoi ea şi-a descris impresiile entuziaste în... "România literară".

Noul volum de poezii "Arham Verivam": o culegere de 26 de poezii, ultimele

igienă, traversau Moldova, exact în aceeaşi perioadă cînd circulau celebrele trenuri ale morţii Iaşi-Călăraşi.

A urmat Transnistria. În decembrie 1943, după ce majoritatea deportaţilor s-au prăpădit, intrau în gara Dorohoiului, trenurile (şi de data aceasta de vite...) cu cei rămaşi în viaţă. Tatăl nostru **David Kraft** z.l., timp de doi ani şi jumătate - anii de concentrare la muncă forţată - nu a ştiut de soarta noastră. Nu odată i-au parvenit veşti sumbre că mama (**Roza Kraft** z.l.) cu noi, cei trei fraţi, ne-am prăpădit...

La sosirea primelor două trenuri de vite din Transnistria, tata s-a aflat în gară. Un dram de speranţă i se ascundea în fundul inimii... La sosirea celui de al treilea tren, din ziua de 24 decembrie 1943, tata n-a mai avut puterea şi curajul să vie în gară...

În acele clipe se afla prin oraş şi trecea printr-o criză de deznădejde. Era descurajat, disperat. Şi totuşi o minune de Hanuca s-a produs. Ne-am întîlnit pe drum, de la gară, spre centrul Dorohoiului.

"Defilam" (mai mult dezbrăcaţi şi desculţi, pe strada Războieni, plină de noroi, dar eram fericiţi. Eram din nou împreună...

P.S. Soţia mea **TONY KRAFT** (fostă **CIURARIU COHN**, chimistă, este de origine, tot din Dorohoi, fiica lui **Ghiza** şi **Hoişie Ciurariu - Cohn**)

Fiica noastră **GRATZIELLA BRENER**, farmacistă, măritată tot cu un moldovean - doctor în medicină - are doi copii. Fiica şi nepoţii mă solicită deseori să le povestesc despre comunitatea noastră. Şi de fiecare dată îmi e greu, dar o fac totuşi cu plăcere în FREIDEN

Acum ceva şi despre soarta familiei noastre. Familia mamei (**Arbitman**) a avut o soartă crudă pierind toţi, cu excepţia unui văr drept care a rămas în viaţă după Holocaust. El a ajuns în Israel singur, fără familie, şi a fost membru în chibuţul "Maale Hahamişa". Din păcate a căzut la datorie în războiul din anul 1956. Numele lui era **Sioma Arbitman** z.l.

O MINUNE DE HANUCA la Darabani

de NATHAN KRAFT

Ca fiecare dintre noi, îmi amintesc de multe aspecte, uneori hazlii, plăcute, dar din păcate, majoritatea amintirilor sînt sumbre, grele, legate de povara holocaustului...

Aproape 10 ani - Prutul - rîuşorul domol şi blajin mi-a însoţit copilăria.

Bunica. **ITA KRAFT**, a fost prima generaţie născută în Darabani. Tatăl ei - **MOIŞE** - şi încă un frate al lui, au fost "aruncaţi" cum era obiceiul pe atunci, de dincolo - din Rusia (practic din Basarabia), la o vîrstă fragedă (10-13 ani!!) Peripeţiile au fost mari... Au fost "aruncaţi" simultan, dar unul a ajuns în Darababi, în zona pădurilor Darabanilor, iar celălalt a ajuns tocmai la Botoşani... Un frate n-a ştiut de soarta celuilalt pînă la adînci bătrîneţe... Bunica **Ita**, mama lui **David** (tatăl nostru) a înnodat firele aceste rupte..., cu totul întîmplător.

"Traversarea" graniţei peste Prut, se făcea în ***butoale,*** cu cepul scos, spre a asigura o sursă de aerisire. Şi cîţi din aceşti "pasageri prichindei şi clandestini" nici nu apucau să atingă malul celălalt al rîului...? Cîţi copii de evrei au fost înghiţiţi de Prutul flămînd, numai Dumnezeu ştie.... Cu toate că şansa de a supravieţui era minimă, părinţii "prichindeilor" preferau alternativa asta, numai să evite stagiul de 25 de ani în armata ţarului Rusiei.

Capitolul "aruncării" copiilor peste Prut în secolul al XIX-lea, este un capitol tragic care n-are seamăn... Aşa a fost "colonizat" parţial Darabaniul, cum de altfel multe alte localităţi din Moldova.

Orăşelul a crescut rapid şi la centenarul înfiinţării, erau peste 2.000 de suflete (evrei). Numărul familiilor creştine - din inima tîrguşorului - se putea număra pe degete..

Prin anii treizeci (1935-1940) funcţionau 8 sinagogi, din care cinci erau HEDERE.

Rabinul din Ştefăneşti, bunicul din partea tatei, **URCIC KRAFT**, suferind rigorile vremii, lipsuri ale mijloacelor adecuate de transport şi greutăţile familiare, nu renunţa de a fi prezent la curtea Sfîntului rabin din Nordul Moldovei, din Ştefăneşti.

În anii dictaturii regale a lui Carol al II-lea (1938-1940) judeţul Dorohoi a fost ataşat în mod artificial de guvernămîntul Bucovinei.

Celebrul ordin negru a lui Antonescu din vara anului 1941, prevedea categoric evacuarea în Transnistria a întregii populaţii evreieşti din Bucovina (inclusiv Judeţul Dorohoi, singurul judeţ oropsit din vechiul regat) şi din Basarabia...

Împlinisem zece ani, cînd în dimineaţa aceia de iunie 1941, am fost scoşi din cuibul nostru în zece minute şi excortaţi... pe jos, mai bine zis, goniţi. Timp de două zile şi două nopţi, pe drumuri întortocheate, pînă la staţia de cale ferată Vorniceni. Am trecut şi peste cîmpuri minate. Este adevărat - erau indicatoare!! dar n-o să uit, toată viaţa mea (şi acum îmi mai sună în urechi, după 50 de ani) ţipetele jandarmilor: ***"ţineţi dreapta, stînga este minată...*** Apoi am fost îmbarcaţi in vagoanele de vite şi a început drumul pribegiei, care a ţinut 2 ani şi jumătate. Mai întîi în lagărul de la Tîrgu-Jiu. Ulterior am fost scoşi (după săptămîni de lagăr la Tîrgu-Jiu) femeile şi copiii şi transferaţi la Turnu-Severin şi Lugoj, unde am trăit în regim de ghetou. Bărbaţii au fost duşi la muncă obligatorie pînă la finele războiului. În drum spre Tîrgu-Jiu, pline pînă la refuz cu "călători" flămînzi şi uneori bolnavi, lipsiţi de cea mai elementară

DARABANI, small town in N. E. Rumania. Jews settled there in 1836, invited by the lord of the manor. The location of Darabani on the commercial route connecting Bukovina and Moldavia attracted further Jewish settlement. However in 1875 and 1877 the owner of the land sued the Jews, and violence broke out. Anti-Jewish riots again occurred in 1907. There were 600 Jews living in Darabani in 1838; 638 (38% of the total population) in 1859; 2,472 in 1899; 2,387 (36.8%) in 1910; and 1,917 (17.8%) in 1930. The majority were merchants or artisans. From the onset of communal life there was friction in the community. The Russian Jews established a separate synagogue in the 1840s; between the two world wars there was dissension in the community between artisans and merchants. A Zionist organization was established in Darabani in the 1930s. A branch of the Jewish Party (Partidul Evreiesc, a political organization with a Zionist national trend) was active there and had representatives on the municipal council. Apart from the *ḥeder*, the community maintained its own school (1937).

Holocaust Period. In 1941 there were 1,854 Jews in Darabani. They were victimized by acts of terror as early as June 1940. On the pretext that the Jews were pro-Soviet and secretly preparing to greet the Soviet Army, Rumanian army detachments and police daily attacked them in the streets, searched their houses, and arrested them. In June 1941, a few days before war against the Soviet Union broke out, all Jews were ordered to leave the town within half an hour and were allowed to take only their basic belongings with them. After the evacuation, their houses were plundered. The deportees had to walk to the railroad station, a distance of 22 mi. (35 km.) and were transported by freight car to *Dorohoi; the men were sent on to the concentration camp at Târgu-Jiu and the women and children to the small town of Turnu-Severin in western Rumania. On Nov. 7, 1941, they were sent together with the men from Târgu-Jiu to *Transnistria, crossing the border in sealed freight cars and proceeding on foot to their destination, where most of them perished. At the end of 1943, a few of the survivors returned to Dorohoi and went from there to Darabani, where they were still subject to persecution. They were not permitted to engage in business, to walk in the streets, or buy food before 10 A.M., and Rumanian inhabitants were forbidden to have any contact with them. After World War II survivors, joined by refugees from northern Bukovina, reorganized community life but their numbers diminished through emigration. Some ten Jewish families remained in the town by 1970 and maintained the synagogue. [Th. L.]

VOLUME 5
C-DH
ENCYCLOPAEDIA JUDAICA JERUSALEM

DARABANI

Din vreme în vreme, nevoile sau dorul ne poartă pe mulţi dintre noi către tîrgurile moldovene, acele mici aşezări evreieşti, a căror viaţă, al căror trecut, a căror specifică pulsaţie, nimeni nu le-a fixat încă pentru istorie şi literatură.

De cîte ori venim cu ele în atingere ne alegem mereu cu acelaşi subţire împunsătură în inimă: este sentimentul ce-l încerci umilit şi stîngaci, în faţa unui bolnav în picioare, despre care ştii totuşi că este iremediabil logodit cu moartea. Tîrguşoarele sînt "specificul" sufletului evreiesc, specificul său social şi cultural. Ele sînt o creaţiune a unor condiţiuni istorice evreieşti emanaţii ale unor destine economice, pline de rost, de cumpănită socoteală. Ele au evoluat alături şi mînă în mînă cu viaţa economică au împlinit misiuni utile în şurubăria economică a acestei ţări de agricultori în permanentă prefacere au mijlocit schimbul între roadele pămîntului autohton şi produsele dibăciei şi meşteşugului de aiurea...

Au avut rolul de "fată la toate" în organizaţia de... nevoi, lipsuri şi exigenţe ale economiei ţărăneşti. Împlinind aceste rosturi în cele materiale, "orăşelul" şi-a făurit chipul său spiritual, aparte pe măsura orînduielilor sale obşteşti, orăşelul, tip de creaţiune culturală; orăşelul, tip economic creator.

I. D.

departe, plutonului de grăniceri: _"... **din cercetările noastre** (adică, din interogatoriu, n.a.), **reiese într-adevăr că acest individ a tratat predarea tîrgului Mihăileni"**.

Cînd a venit căpitanul Bălăşescu, comandantul companiei de grăniceri, s-a repezit la Cula cu varga:

- Mă, jidane trădător, beţi sîngele nostru? Veţi fi împuşcaţi cu toţii!

Şi l-a retrimis la comandantul pieţei, locotenentul Mareş, care l-a înaintat comandantului batalionului, maiorul Cezar Constantinescu. Abia acesta şi-a dat seama cu ce găinării umblă autorităţile locului. I-a făcut raport favorabil, arătînd neseriozitatea locotenentului Mareş, l-a trimis pe Cula Bercu la regimentul 10 Dorobanţi (Zvoriştea) unde l-au pus în libertate.

Locotenentul Mareş turba. Trebuia făcut ceva în stil mare împotriva jidanilor.

Peste cîteva zile, a venit maiorul de la Parchetul militar şi a pornit în razie serioasă la toate casele evreieşti. Au arestat 70 de bărbaţi şi o femeie. 18 dintre ei au fost înaintaţi Curţii Marţiale din Vlădeni (judeţul Botoşani): rabinul oraşului, Marilus; Wasserman, directorul Scolii israelite; Isac Ştir, dentist, pentru ca a vrut să plece la Cernăuţi, la ruşi, să scape de infernul din tîrg; Copel Reizel, pentru că, în urma unei minuţioase anchete, s-a descoperit că de la el a fost cumpărată faţa de masă de pluş roşu de pe altarul sinagogii; Herşcu Segal; Cula Bercu (cela care a vrut să... predea tîrgul); domnişoara Horowitz, pentru că s-a găsit la ea o plapumă roşie; Grümberg; dr. Axler (din Dorohoi), pentrucă s-a găsit la el o carte de un autor rus; Leib Mieraru, pentru că fetiţa lui, de cîţiva ani, avea pe cap o fundă roşie.

De la Parchetul Militar, toţi aceştia au fost trimişi la Roman, unde au fost judecaţi şi achitaţi. Dar au fost şi sfătuiţi să părăsească oraşul, altfel...

La l3 iunie 1941, opt zile înainte de izbucnirea războiului, au fost arestaţi alţi 13-14 "comunişti" (printre care: Ionel Flor, Messinger, tatăl şi fiul) şi trimişi la Videle. Tot oraşul era atunci în doliu, era pustiu.

La 21 iunie, joi dimineaţa, gardienii publici au umblat din casă în casă:

- Toţi evreii, de la mic la mare, să fie într-o jumătate de oră în faţa primăriei, cu bagaj mic, că pleacă la 7 kilometri de oraş, **pentru a fi feriţi de bombardamentele bolşevice!** Cine a întîrziat, a fost bătut.

Evreii au cerut să închirieze, cu plată, căruţe pentru bătrîni, pentru bolnavi, pentru copii. Nu s-a admis.

Clara Baron l-a rugat pe gardianul Răuţu şi, apoi, pe şeful poliţiei, Axinte, să-i dea voie s-o pună într-o căruţă pe mama ei, Lea Baron, care suferea de inimă.

- Îţi vom "comanda" o căruţă, dar întîi să ajungeţi la destinaţie.

Convoiul a mers pe jos 30 de kilometri, pînă la Bucecea. A fost fotografiat de nemţi. Au stat 6 săptămîni la Bucecea, găzduiţi de evreii din localitate. După care au fost trimişi la Dorohoi.

Drumul spre Dorohoi a fost şi mai chinuitor. Mereu convoiul era oprit:

- Ei, de data asta s-a terminat, vă împuşcăm! Au fost aleşi mai mulţi bărbaţi (printre care, Solomon Baron):

- Dacă dispare cineva din convoi, pe voi vă împuşcăm!

Dupa o scurtă şedere la Dorohoi, au fost trimişi în Transnistria.

Cula Bercu n-a fost transportat în Transnistria. A avut norocul că era "periculos Statului", era "politic", aşa că a fost reţinut în lagăr. Altfel murea şi el, ca toţi cei 7 membri ai familiei lui care au fost ucişi în Transnistria.

La Mihăileni, n-a fost pogrom. N-a fost omorît, de jandarmi, decît Iţcu Moscovici cu soţia (din Tureatca) şi Şloime Weiner din Mihoreni (pendinte de Mihăileni), cu toată familia.

(Din Pogromurile din Dorohoi... Editura Glob, Bucureşti 1945)

CULA BERCU - INDIVID PERICULOS

de MARIUS MIRCU

La MIHĂILENI n-a fost pogrom. Cu toate că tîrgul se afla la o jumătate de kilometru de graniţă. În ziua de 11 iunie 1940, joi, locotenentul Mareş (din regimentul 10 Dorobanţi) comandantul Pieţei, se plimba. L-a întîlnit pe Cula Bercu (comerciant, materiale de construcţie, strada Carol) care mergea să cumpere un ziar:

- Actele!

I le-a oprit, deşi îl cunoştea.

- Dacă-s în regulă, ţi le trimit mîine.

Cula Bercu a alergat pe la cunoscuţi. Leon Wexler s-a oferit să vorbească el cu locotenentul, să vadă ce vrea.

- Ascultă, Leon Wexler, soarta lui Cula e pecetluită. Ce contează un om, în ansamblul evenimentelor de astăzi? Ocupaţi-vă mai bine de voi, de ceilalţi. Strîngeţi 100 000 lei, dacă vreţi să vă salvaţi, altfel trebuie să vă arestez pe toţi.

S-au strîns în grabă 100 000 lei. Leon Wexler i-a dat dirigintelui poştei, Constantin Chelaru, ca sa-i predea locotenentului.

Cînd s-au refugiat ţăranii din Tureatca şi Sinăuţi, spre Mihăileni, locotenentul Mareş, cu dirigintele poştei şi cu dr. Costin, s-au constituit în bandă, au umblat din casă în casă, la evrei, ca să strîngă fonduri pentru refugiaţi. Cine refuza, era pălmuit, ori bătut cu ciomagul. A fost mare groază în tîrg. Iată pentru ce s-au speriat şi acum evreii, mai ales cînd au văzut că vechea bandă, aceiaşi trei, a reapărut în codru.

Va să zică, evreii au scăpat, deocamdată. Nu mai erau primejdie naţională, de vreme ce dăduseră o pildă de jertfă, în valoare de 100 000 lei. Dar n-a scăpat şi Cula Bercu. Sîmbătă, Bercu a fost chemat de un sergent la poliţie. De la poliţie l-au trimis, ca anexă a unui plic închis, la locotenentul Mareş, spre cercetare.

A fost închis la fosta vamă. L-au percheziţionat. Soldatul care-l percheziţiona a "scăpat" jos un cartuş.

- Ai cartuşe, jidane? Vroiai să mă omori?

A lăsat corpul delict jos, şi a alergat, fericit, să-i aducă pe şefi.

Dar Cula Bercu nu şi-a pierdut cumpătul, a ridicat cartuşul şi l-a azvîrlit pe fereastră. Ploua torenţial. Nu l-au mai găsit. Soldatul era să se sinucidă de durere.

La 10 şi jumătate seara, a venit iar locotenentul Mareş:

- Spune adevărul, că te fac...

- Am spus numai adevărul.

O palmă l-a răsturnat pe dreapta.

- Ce-i cu doamna Leibovici? (soţia directorului de Bancă, n.a.)

- Nu ştiu.

Altă palmă l-a răsturnat pe stînga.

- Spune adevărul, că rămîi aici!

- Nu ştiu.

Două palme gemene l-au răsturnat pe spate.

La unu noaptea, au venit cîteva sentinele. L-au condus la plutonul de grăniceri.

Dimineaţa, a venit comandantul plutonului de grăniceri, locotenentul Pauliuc. Îl ştia pe Bercu. Abia acum a aflat Bercu ce scria în adresa cu care poliţia îl înaintase la Comenduirea Pieţei.

"Avem onoarea să vă înaintăm pe individul Cula Bercu, care în ziua de 11 iunie crt. venea dinspre Siret. Se bănuieşte că a tratat cu sovietele predarea tîrgului Mihăileni". Iar locotenentul Mareş, comandantul pieţei, îl înaintase, mai

HERŞCU REGINSTREICH

Din numărul mare al evreilor care populau altădată localitatea, în prezent reprezentativ este doar domnul Herşcu Reginstreich, intrat în cel de-al zecelea deceniu de viaţă.

O convorbire cu domnia-sa reconstituie o lume deosebită: "Numai în vis am mai putea vedea ceea ce era în urmă cu 50 de ani la Mihăileni...".

Vrem - nu vrem, admitem părerea interlocutorului, pentru că astăzi fostul tîrg nu mai cunoaşte agitaţia comercianţilor ale căror afaceri prosperau aici la răscrucea unor importante căi negustoreşti. Căci, dacă e să o luăm istoric, drumul care trecea pe la Mihăileni ducea spre Bucovina de Nord şi spre Polonia, făcea legătura cu importante oraşe din ţările vecine.

La Mihăileni, mai sînt încă cel puţin trei sute de evrei adormiţi şi acoperiţi sub glia copilăriei şi vieţii lor în cimitirul localităţii, aflat în grija Comunităţii din Dorohoi. Capela ridicată de Moşe Steiner, "în memoria neuitatei sale soţii, Clara Steiner", străjuieşte intrarea în incinta sub ale cărei pietre funerare îşi dorm somnul de veci cei care altădată, împreună cu românii de pe acest meleag, au trăit bucuriile şi necazurile unei vieţi ale cărei cote de bursă oscilau între belşugul anilor buni şi neajunsurile anilor de mare cumpănă.

"Regretatului nostru tată, decedat în Transnistria, în 1942", "Aici odihneşte mama noastră Reizel Horovitz, decedată în 1939". Alte nume: **Fani Groper, Haim Hecht, Leiba Calman Schwartz, Sigmund Reif, Arnold Kislinger,** student **Avram Şvarţ.** Sînt doar cîteva dintre numele înscrise pe pietrele funerare aplecate spre a întîmpina, parcă, razele soarelui sau pentru a desluşi pe bolta nopţii locul stelei polare...

Domnul Herşcu Reginstreich se află la o vîrstă cînd nu-şi doreşte să facă politică sau turism. Singurele sale dorinţe: aşteaptă veşti de la nepoata sa Erica, din Israel, şi este interesat dacă viitoarea lege funciară îi va permite să redevină proprietar al pămîntului pe care l-a avut înainte de colectivizare. În rest, speră ca în această iarnă să beneficieze de căldura Comunităţii din Dorohoi, iar în primăvară să savureze din nou aerul curat din vechea urbe a Mihăilenilor.

I.D.

(Din "Gazeta Botoşani", decembrie 1990)

dat mie în mînă plicul de la cadre, plic pe care urma să-l prezint comisiei de profesori universitari în fața cărora trebuia să dau examenul profesional. Soțul, meu curios, a deschis plicul. Iată textul: **Rozin Michel este un sionist periculos cu toată familia în Israel. Nu este clar de ce nu a plecat și el. Nu cunoaștem încă activitatea subversivă a avocatului Rozin. S-ar putea să fie dușman intereselor Statului.** Bineînțeles că nu m-am mai prezentat la concurs."

Avocatul Rozin era iubit și respectat de toți, îndeplinindu-și întotdeauna cu elan obligațiile. Era o fire caldă, afectivă, optimistă și plină de entuziasm.

A plecat în Israel imediat ce a primit aprobarea. Avea 65 de ani.

- **"Acolo" nu e un început,** spunea el, **ci o continuare a speranței că într-o zi minunea se va înfăptui.**

Avea pe atunci în Israel toată familia. Frații **Țalic** și **Ozi Rosen** au stat în Cipru și au sosit în țară de-abia în 1948. Ițcu Rosen a sosit în 1950. Toți frații locuiesc în Tel Aviv. Bucuria cea mare a avocatului Rosin a fost întîlnirea cu tatăl lui, pe care nu-l văzuse de 20 de ani. Pe sora lui, **Ruhală** nu a mai găsit-o în viață.

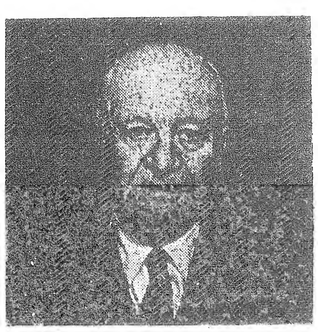
Curajos și plin de abnegație a lucrat în țară pînă la sfîrșitul vieții.

Dr. **Doriana Klein** din Haifa, își amintește despre mama ei **Maly Rozin** născută **Veisman,** o idișe mame care, pe lîngă rolul de mamă și gospodină excelentă a fost o intelectuală de rasă. "Cine nu și-o amintește pe farmacista **Maly Rozin,** de la farmacia lui **Roșu**, din colțul străzii mari, care a muncit greu și a fost iubită și respectată de toți oamenii din Dorohoi. Și pentru că vorbesc despre o idișe mame, am să vă povestesc o istorioară care caracterizează pe oamenii din Dorohoi.

După anul 1944, sute de copii evrei au studiat la facultățile din Iași. Părinții lor, care se aflau în orașul Dorohoi s-au organizat și astfel în fiecare vineri seara cîțiva dintre ei soseau cu trenul la Iași. Un vagon sau chiar două erau pline cu oameni care cărau coșuri cu mîncare. În fiecare săptămînă, gara din Iași era vineri și duminică, locul de întîlnire al dorohoienilor.

Zeci de ani, studenților evrei, originari din orășelul nostru, nu le-a lipsit vineri seara, supa tradițională iar pentru masa de șabat aveau friptură, kighel și alte bunătăți."

Bunicii, părinții lui **Maly Rosin** aveau o brutărie în colțul străzii Moruzzi. Ei nu au reușit să ajungă în Israel în schimb au ajuns cu toți în Transnistria din cauza fratelui lui Maly, doctorului **Avraham Veisman**. Fost medic primar la Herța a fost numit de ruși director al spitalului local. Imediat după intrarea românilor în Herța, doctorul **Veisman** a fost deportat cu întreaga familie în Transnistria.

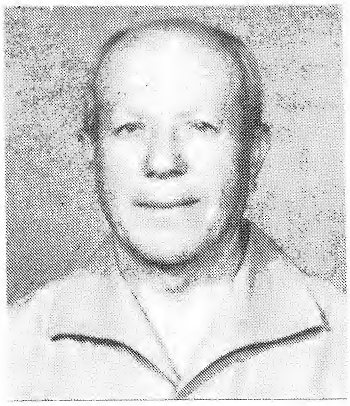

După înapoierea acasă din deportare, doctorul **Avraham Veisman** a fost președinte al Comunității evreilor din Dorohoi, dedicîndu-se în întregime serviciului medical public, fiind de-a lungul anilor medic-șef al județelor Dorohoi și apoi Galați, medic-șef al regiunii Ploiești și, ulterior, al Spitalului nr. 2 Ploiești și al Policlinicii speciale Ploiești.

A căutat să-și ajute semenii și să-i îmbărbăteze, manifestîndu-se ca bun evreu în toate împrejurările.

Doctorul **Avraham Veisman**, a decedat la 7 decembrie 1981 la Ploiești. Amintirea lui va fi veșnică pentru cei apropiați lui.

Av. MICHEL ROZIN (1907 - 1984)

Cinstea, corectitudinea şi bunătatea desemnau trăsăturile de bază ale firii lui Michel Rozin. Spiritul sionist îl purta cu gîndul şi sufletul spre ţara de dincolo de mare.

În 1971 a aliat cu toată familia. Cele două fiice au făcut medicina. Ele povestesc în acest articol cîte ceva despre părinţii lor, despre bunici. **Madeline**, fiica cea mică, este căsătorită cu un fiu al Dorohoiului, **dr.Sergiu Davidsohn**, unul din cei doi fii ai tipografului **Ozias Davidsohn**. Ambii sînt medici la Kiriat Eliezer şi au doi fii.

Fiica cea mare, **Doriana Klein** este căsătorită cu un inginer chimist, ardelean dar un fiu bun adoptiv al Dorohoiului, au o fiică, sînt bunicii unei nepoate care poartă numele de **Meia**, după bunica ei.

Întrebat odată, avocatul Rozin de ce un om atît de bun ca el a ales avocatura, cînd judecătorii condamnă la ani de temniţă pe mulţi nevinovaţi, el a răspuns:

- Numai un om cinstit şi bun la suflet poate lupta cu fărădelegea, apărînd dreptatea după principiile caracterului său.

După terminarea studiilor, a lucrat ca avocat pînă la deportarea în Transnistria, cu întreaga familie. Fiica, povesteşte cu emoţie. "Aveam numai cinci ani cînd am traversat Prutul cu un pod plutitor. Un soldat român, care ne păzea a văzut ceasul de buzunar al tatei. I l-a smuls cu sălbăticie şi l-a apucat pe tata de gît ţipînd că vrea să-l arunce în apele învolburate ale rîului. Copil fiind m-am speriat îngrozitor. Am început să urlu şi am sărit pe soldat ca să-l muşc de mînă. Pe plută s-a iscat o mişcare. Soldatul l-a lăsat pe tata şi s-a ocupat de ceilalţi evrei speriaţi de ceea ce au văzut. Ştiu numai că atunci i-am salvat - fără să vreau - viaţa tatălui meu. Dar tot de atunci am avut oroare de oameni îmbrăcaţi în haine militare. De-abia în Israel mi-a trecut această spaimă."

În lagărul de muncă de la Moghilev şi Vindiceni au trăit împreună toţi cei 24 de membri ai familiei, înghesuiţi într-o singură încăpere, avatarurile deportării: tifosul exantimatic, foamea şi lipsurile de tot felul. Familia avocatului Michel Rozin reuşeşte să supravieţuiască mulţumită fratelui mamei, doctorului **Avraham Veisman**. În 1944, familia revine în Dorohoi. Aici, avocatul Rozin lucrează ca judecător pînă în 1950 cînd îşi depune actele de plecare în Israel. Imediat este scos din funcţie, dar, datorită capacităţii şi încrederii pe care şi-a cîştigat-o este numit şef de cabinet la notariatul de stat, unde rămîne pînă la pensionare.

Activist în mişcarea sionistă, adjunct al secţiei de propagandă, activează formal în C.D.E. şi facilitează emigrările în Israel. Este însă considerat de oficialităţi ca "duşman sionist". Fiica sa Dr. **Doriana Klein** povesteşte: "În România, după terminarea Facultăţii de medicină trebuia să fi repartizat "la ţară". După trei ani, puteai, prin concurs, să-ţi încerci norocul şi să capeţi un post la un spital orăşenesc. Am fost doctor 3 ani la Brazi, deci după acest stagiu mă pregăteam să dau examen să pot intra ca medic la Spitalul din Ploieşti, unde unchiul meu - dr. Avraham Veisman era medic şef regional. Aceasta se întîmpla în anii 1961-62. Examenul consta dintr-o probă de specialitate şi din... o notă a serviciului de cadre. Printr-o întîmplare mi s-a

LOTERIA MONDIALĂ PENTRU PACE

de JEAN BLUM

Dl.**Jean Blum** este un om căruia "îi pasă" - cum spun israelienii. El se interesează de economie, de politică - de tot ce este legat de om şi de nevoile lui. Scrie studii şi reportaje despre problemele contemporane. Ideile lui frumoase, enunţate dar şi convingătoare sînt citite şi comentate de cititorii ziarelor şi revistelor din Israel (în ebraică, română şi germană) Publicăm cîteva pasagii dintr-o interesantă şi temerară propunere, "Propunere-studiu":

..."Toţi oamenii conştienţi, mai ales tineretul din toate ţările îşi văd viitorul ameninţat de spectrul holocaustului nuclear (mai ales în urma vizionării filmului "The Day After") şi din cauza şomajului mereu crescînd. Actuala ordine economică mondială poate fi schimbată, treptat, prin acordul comun al tuturor statelor, precum şi a contribuţiilor băneşti a tuturor oamenilor din lume, creîndu-se **un fond al păcii** prin intermediul unei **Loterii mondiale pentru pace.**

...Cu ajutorul acestui fond s-ar putea face cercetările şi studiile descoperind modalitatea de a schimba industriile de război, în industrii de pace necesare fiecărei ţări în parte...

...Înfiintarea şi organizarea unei astfel de loterii mondiale permanente pentru toate statele din lume, cu sediul central în S.U.A. precum şi cu sedii în toate ţările mai importante din lume, ar fi posibilă numai dacă toate comitetele pentru pace existente în diverse ţări, împreună cu toţi laureaţii premiului Nobel pantru pace, ar alege un comitet central care să ia iniţiativa şi să obţină aprobările respective, precum şi fondurile necesare la început, din partea S.U.A. precum şi a altor state mai mari din Europa.

Difuzarea biletelor loteriei mondiale şi plata cîştigurilor rezultate din tragerile lunare ale loteriei, s-ar putea efectua prin băncile naţionale şi de stat a tuturor ţărilor participante. Fiecare cumpărător de loz poate cîştiga o sumă importantă - în valută forte - contribuind în acelaş timp - şi la ajutorarea popoarelor care suferă de pe urma calamităţilor şi catastrofelor naturale, ca secetă, inundaţie, cutremure şi multe altele.

Comisia de conducere şi administrare a fondului păcii, care se va crea prin loteria mondială pentru pace, trebuie să fie alcătuită din oameni de ştiinţă şi economişti de renume mondial, precum şi din laureaţi ai premiului Nobel pentru pace, să fie aleasă de către toate statele participante şi să funcţioneze sub auspiciile şi controlul O.N.U.

JEAN BLUM, Migdal-Haemek
P.O.B. 57 - ISRAEL

JEAN BLUM

simpaticul octogenar din Migdal Haemek

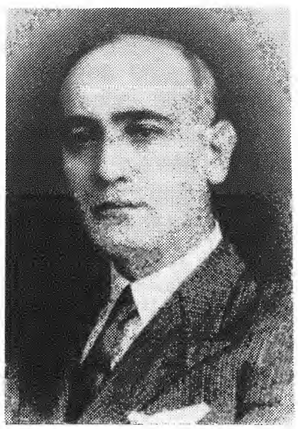
"M-am născut la 18 mai 1911 în Mihăileni - judeţul Dorohoi şi am aliat în ţară la 2 mai 1961. Din 1976 sînt pensionar şi locuiesc, de cînd am venit, în Migdal Haemek. Tatăl meu, Benno Blum a fost arendaş de moşie şi a locuit mulţi ani în Dorohoi, unde s-a născut în anul 1875, fiind fiul lui Marcus Blum şi el arendaş de moşie, căsătorit cu Sara Spodheim.

Tatăl meu este înmormîntat la Siret în 1929, iar mama, la Botoşani în 1946, de unde era originară. Ea a fost fiica lui Iacob Spanier, fost preşedinte al Comunităţii israelite din Botoşani timp de peste 20 de ani (1901-1923). Eu am locuit din 1919-1930 la Cernăuţi, iar apoi la Bucureşti, împreună cu fratele meu Marcel Blum care a fost asasinat de legionari în ianuarie 1941, în timpul pogromului din Capitală. El este înmormîntat în cimitirul Giurgiului din Bucureşti Al Kiduş Haşem".

Familia Blum a locuit în Dorohoi timp de 40 de ani, între anii 1875-1914. Iată o emoţionantă fotografie a familiei. În faţa casei cu cerdac, **Benno Blum** cu cei şase fii şi şase fiice, plus o noră (mama lui **Jean Blum**), doi gineri (din Galaţi şi Botoşani) şi trei nepoţi. Dorohoi 1910.

UN FIU IUBIT AL MIHĂILENILOR
IACOB MAGHID

Descendent direct dintr-o renumită familie rabinică, **Iacob Maghid** s-a născut la Mihăileni în anul 1891. Tatăl său era urmaşul casei rabinice Pinchas din Koretz - rabinul din Scola. Mama lui era urmaşa unor renumiţi talmudişti, începînd cu Raşi, vestitul comentator al Bibliei şi Talmudului.

După terminarea Şcolii israelito-române din Dorohoi, Iacob Maghid şi-a continuat studiile la Seminarul Rabinic şi Facultatea de Teologie din Cernăuţi.

El cunoaşte la perfecţie cîteva limbi, între care idish, germana, engleza, scrie numeroase lucrări de valoare, traduce din germană în română Istoria lui Grätz. Îşi continuă activitatea la Bucureşti şi, timp de 11 ani, 1925-1936, deţine funcţia de secretar general al Organizaţiei Sioniste din România.

În anul 1936 emigrează în Israel, împreună cu soţia - Clara şi fiica - Sara. Este ales în conducerea Universităţii Ebraice de pe Muntele Scopus şi însărcinat cu diferite misiuni sioniste în Europa.

În timp ce se afla în Polonia are un atac de cord. Este trimis pentru odihnă şi refacere la Olăneşti - România, dar o nouă criză de inimă îl răpune în ziua de 17 iulie (18 Tamuz) 1938.

Iacob Maghid a fost o personalitate marcantă a sionismului. Cariera lui strălucită a fost întreruptă în plină ascensiune. Avea numai 46 ani...

În anul 1981 fiica lui a reuşit să aducă în Israel rămăşiţele pămînteşti ale tatălui. A fost înmormîntat la cimitirul din Rehovot, lîngă soţia lui, Clara, trecută şi ea în lumea veşniciei la numai 38 ani.

Pe Iacob Maghid l-au regretat prietenii şi colegii de la Universitatea Ebraică, din Organizaţia Sionistă şi întreaga comunitate din oraşul Mihăileni.

În memoria lui, Universitatea Ebraică a instituit un premiu - fond care se acordă, anual, unor studenţi merituoşi lipsiţi de mijloace.

O VICTORIE PE... HÎRTIE

de U. NADLER

Primăvara anului 1930... La cîrma României se afla un guvern naţional-ţărănist, prim-ministru fiind Al.Vaida-Voievod. Se apropiau alegerile pentru consiliile comunale. În "urbea" Mihăileni (fostul judeţ Dorohoi), apropierea alegerilor era semnalată prin aprinderea celor cîteva petromaxuri care se găseau pe uliţa centrală şi prin faţa sediului primăriei cît şi a cîtorva felinare răzleţite pe străzile periferice. În confruntarea electorală, ce avea loc, deobicei, între candidaţi şi conducerea treburilor locale, aceştia repetau, în faţa alegătorilor, aceleaşi promisiuni şi anume: se va introduce iluminatul electric şi se va reface calea ferată care, înaintea primului război mondial, lega Mihăilenii cu Siretul - tot oraş de graniţa, care a aparţinut Austro-Ungariei. Drumul de fier ce unea aceste două localităţi a fost distrus în timpul războiului. În lipsa trenului, localnicii se deplasau la Siret, pentru diverse treburi, cu căruţele, pe drumuri desfundate, deplasări ce deveneau şi mai incomode toamna dar, mai ales, iarna. Promisiunile mai sus amintite se repetau în preajma fiecărei alegeri şi, cu timpul, ele s-au banalizat de aşa manieră încît au devenit obiectul de ironie amară a cetăţenilor.

Pentru alegerile în consiliul comunei, şi-au depus candidatura "conu" Leon Mănăstireanu, şperţar şi afacerist, cunoscut de cetăţeni din cadenţa anterioară, cînd a fost primar, din partea liberaliilor; "conu" Nicu Budeanu, un incapabil şi un beţiv, care se lăuda că provine dintr-o familie de boieri, din partea averescanilor; "conu" Hanibal Holban - flămînd, avid după putere, pentru a se putea reface materialiceşte, din partea ţărăniştilor. Acesta era, în acelaş timp, preşedintele comisiei interimare (adică, primar), numit direct de către prefectură. În această atmosferă, s-a născut ideea prezentării în alegeri a unui "bloc" independent din care sa facă parte cei mai reprezentativi cetăţeni ai "urbei" (români, evrei), care nu aparţineau nici unui partid politic. Alegerea unui asemenea consiliu constituia o garanţie că conducerea comunei încăpea pe mîini bune. În fruntea acestei liste a fost propus doctorul S.Sinder (evreu), secondat de Gh. Luchian, grefierul judecătoriei, un gospodar respectat şi cunoscut de toţi. Şi ceilalţi candidaţi - pînă la numărul de 16 - au fost recrutaţi din rîndurile celor mai cinstite şi corecte elemente din orăşel, inclusiv ţărani aparţinînd satelor urbei.

Imediat după depunerea candidaturilor, a început campania electorală. Pe măsură ce se apropiau alegeriler, atmosfera în jurul blocului devenea din ce în ce mai favorabilă. Şi la Mihăileni s-a întîmplat, ceea ce nu s-a cunoscut în toată România de atunci, ca un bloc independent, în frunte cu un evreu, să întrunească o majoritate zdrobitoare de voturi, fiind aleasă întreaga listă. Toţi ceilalţi candidaţi - inclusiv preşedintele comisiei interimare - n-au reuşit să obţină nici un loc în consiliu. Evenimentul a fost înserat în coloanele ziarului "Dimineaţa" care a subliniat că "la Mihăileni au învins în alegeri adevăraţii gospodari".

La cîteva zile după alegeri, a apărut la Mihăileni "conu" Mitică Răutu - prefectul judeţului - care a organizat o mare întrunire la Sinagoga croitorilor şi care, scoţînd pistolul din buzunar şi punîndu-l pe masa amvonului de unde vorbea, s-a adresat cetăţenilor de faţă: Mi-aţi dat o palmă pe care n-am s-o uit niciodată. Am fost chemat la "centru" şi batjocorit. Măi, Răutule, mi s-a spus. Tu ce păzeşti acolo? Ce-i la Mihăileni? Republică bolşevică? Credeţi voi - a continuat prefectul - că noi vom permite ca gospodăria urbei să încapă pe mîinile unor neisprăviţi?! Nu! Niciodată! Am şi contestat valabilitatea alegerilor şi voi avea eu grijă ca totul să fie în regulă!

Pregătirea rituală a azimei de Pesah la Mihăileni.
Pictură în ulei de **LEON BERTIŞ**

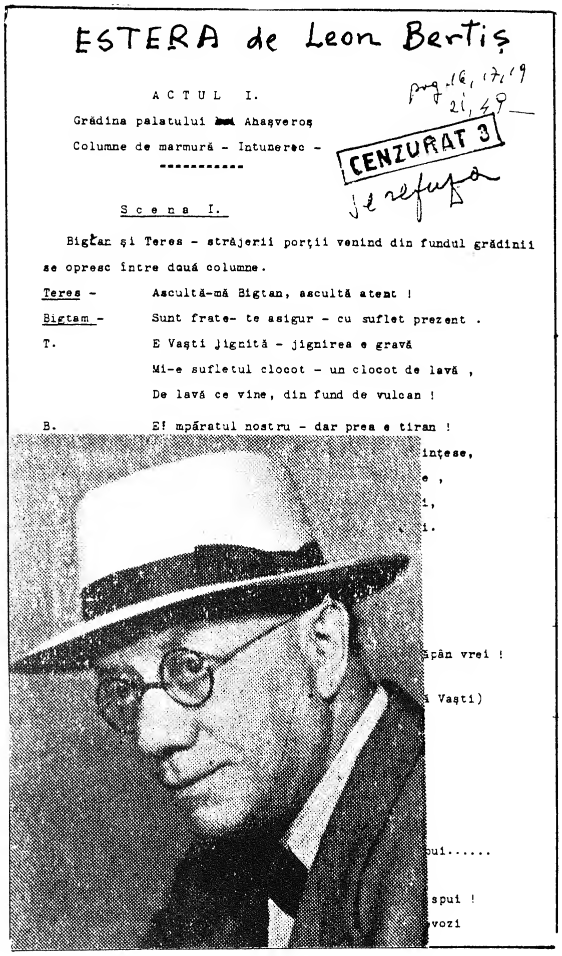
LEON BERTIŞ – poet, dramaturg şi pictor

Leon Bertiş s-a născut la Mihăileni-Dorohoi, tîrguşor care a dat culturii noastre atîtea certe valori, printre care şi pe poetul Iacob Groper. Încă din 1919, a început să scrie versuri, în idiş, iar în 1939, i-a apărut primul volum de versuri, **"Stille Winklen"**, care cuprinde remarcabile poezii. În anii celui de-al doilea război mondial, Leon Bertiş a scris piesa **"Estera"**, pentru a cărei reprezentare compozitorul Haim Schwartzmann a compus muzica.

Reprezentaţia a fost interzisă, deoarece personajul central din piesă, Haman, făcea aluzie prea transparentă la persoana lui Hitler.

Imediat după război, a colaborat la revista **"Ikuf Bletter"**, iar în 1965, i-a apărut placheta de versuri **"Freiheit"**. In 1974, a ieşit de sub teascurile tipografiei volumul de poezii **"Mesaj"**. În semn de apreciere Leon Bertiş a fost distins cu Premiul "Iacob Groper" pe anul 1980. Din juriu au făcut parte Idov Cohen, Itzhac Artzi şi Eliezer Frenkel.

În afară de poet şi scriitor, Bertiş a fost şi un pictor de valoare. Multe din tablourile sale, aflate în colecţia nepoatei lui, Neomi Haimovici, ne-au fost puse la dispoziţie, avînd, deci, posibilitatea să reproducem cîteva dintre ele.

ESTERA de Leon Bertiș

pag. 16, 17, 19
21, 49

CENZURAT 3

se refuză

A C T U L I.

Grădina palatului Ahașveroș

Columne de marmură – Intunerec –

Scena I.

Bigtan și Teres – străjerii porții venind din fundul grădinii se opresc între două columne.

Teres – Ascultă-mă Bigtan, ascultă atent !

Bigtam – Sunt frate- te asigur – cu suflet prezent .

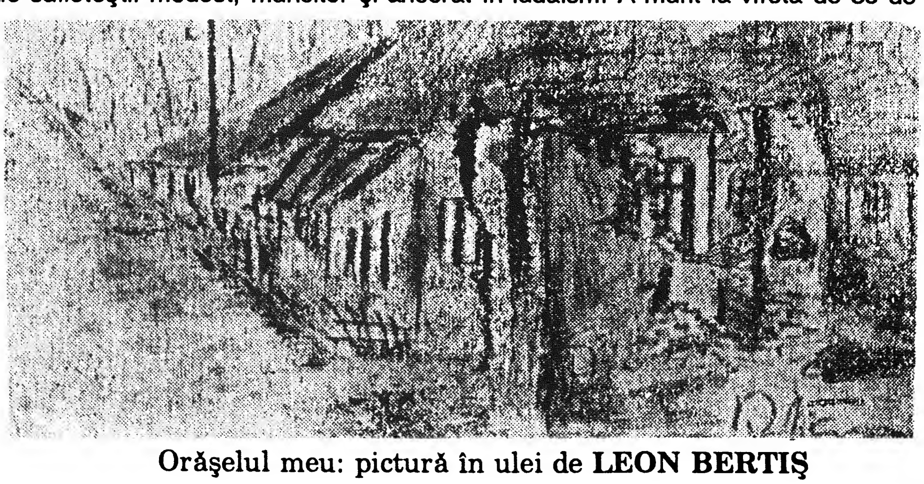
T. E Vaști jignită – jignirea e gravă

Mi-e sufletul clocot – un clocot de lavă ,

De lavă ce vine, din fund de vulcan !

B. E! mpăratul nostru – dar prea e tiran !

Leon Bertiş a fost iubit şi apreciat pentru opera sa poetică, dar şi pentru trăsăturile sale sufleteşti: modest, muncitor şi ancorat în iudaism. A murit la vîrsta de 83 de ani.

Orăşelul meu: pictură în ulei de **LEON BERTIŞ**

"Wus hot main harţ sich pilţim
In zisser wel farţolgen?

Da, acum ştie cine este această umbră - o recunoaşte

"Ich hob derkent di olghen
Main Miters libe blicken..."

Este mama. Ea îl adormea cu cîntecele ei

"Ţarte lider... zanfte Klangen..."

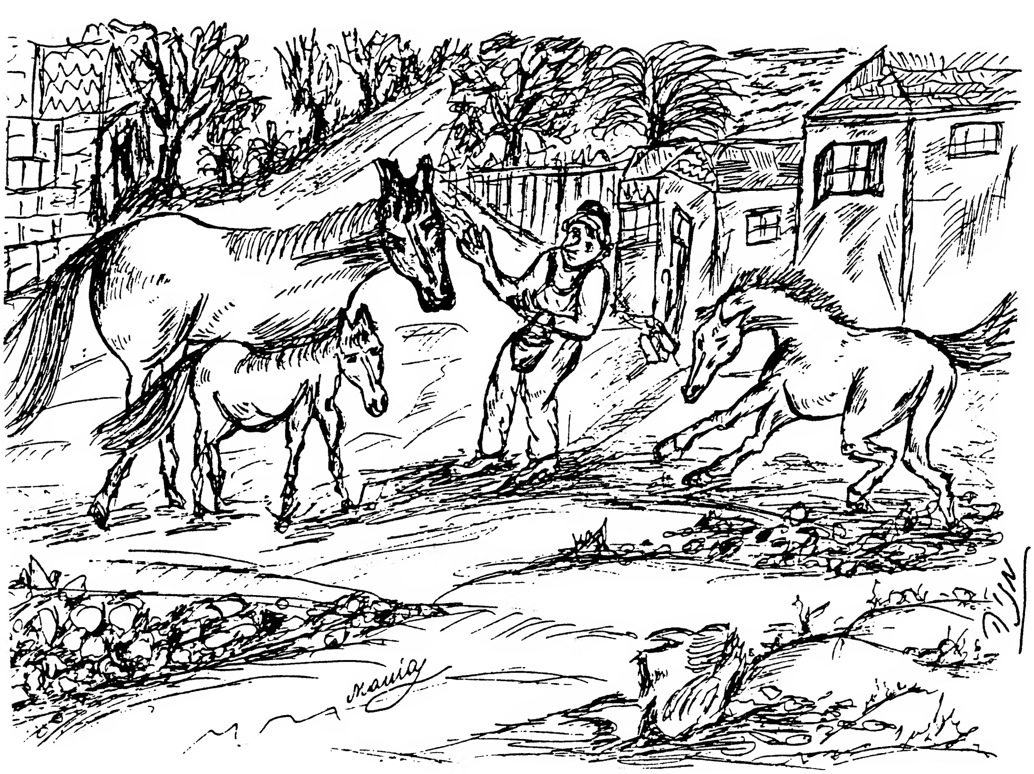
în care se amestecau suspine, dureri şi lacrimi. Ei îi datorează el şi bucuriile şi tristeţile sale; sensibilitatea lui artistică s-a mărit cu picăturile filtrate zi de zi, noapte după noapte din alambicul dragostei materne în receptacolul copilăriei nevinovate.

Acum, însfîrşit, poetul şi-a revenit. Este iarăşi el. Ruinele din jur îşi refac parcă şi ele înfăţişarea lor adevărată. fantasmagoria s-a risipit şi el simte că intră în zona certitudinelor. Cercul trăirilor sale, întrerupt de vicisitudinile civilizaTiei, de tirania convenţionalismelor, de nevoile materialităţii, de avalanşa erorilor - se închide...

"Ich leib ţerik, ich leib ţerik
S'iz spelt farnacht... Der Uwent kimt
In steirn tousent, farblonsen sich
In main ghemit..."

Popasul vremelnic i-a redat copilăria de care s-a apropiat cu îndoială la începutul revederilor. Din această experienţă s-au cristalizat acele mici juvaeruri de lirică evreiască denumite "Heim-Lieder" în cari Iacob Groper şi-a revărsat belşugul talentului său poetic în tipare ce vor sfida eroziunile vremurilor.

Din volumul:
"Isac Bercovici : Incursiuni istorico-literare în iudaism
Tel Aviv 1974

a rămas credincios ţinuturilor de unde a venit şi nu s-a înstrăinat. Transpusă pe portativul melopeii poetice, viziunea lui interioară căpăta tonalităţi intime străbătute de adieriie unui romantism sincer, ţîşnind din izvoarele fiinţei sale ce se consuma în meditaţii şi contemplări.

Era un copil sănătos, lua parte activă la toate jocurile tovarăşilor săi, la toate zburdălniciile lor. Dacă nu era însă nesociabil, avea o vagă înclinare spre singurătate. Părăsea casa şi se înfunda în păduri sau rătăcea pe malurile apelor:

"Of dem breg fum taich ţu zitn
Maine fis in wasser ştekn...
Iz ghevein main best fargnigen
In die ghite Kinderiuren...

Nota aceasta personal-subiectivă va fi, cu trecerea timpului, dominată de însuşirea unui obiectivism care îl face pe poet să descrie natura cu penelul artistului ce redă aidoma multimea nuanţelor, vizuale, auditive sau olfactive:

"Fun di frişe felder
Kimt a geruch fun roiech
Spreit sich in der hoiech
Un filt di gassen...".

Dar acest contact idilic cu natura nu însemna pentru Groper o abandonare a tîrgului, un refugiu în depărtări din proza lui cotidiană care în retrospectie devenea pitorească, aureolată cu nimbul unicităţii

Farplontet kleine heifleh,
Fartaitike ghibaiden
Baholten inter gherten..."

Trecerea la cadrul social înconjurător se producea lesne, pentru că aci se stabilea un acord tacit între natură şi om. Poetul era fericit cît timp el însuşi era o verigă în lanţul acestor legături organice. Numai natura este neschimbătoare; omul şi obiectele de care se serveşte sînt victimele modificărilor, degradărilor, dispariţiei. Poetul a plecat din tîrgul lui evreiesc. A văzut alte locuri şi a întîlnit alţi oameni. Cînd se reîntoarce pentru a respira o clipă aerul curat al copilăriei, el este obosit, deprimat, deziluzionat şi melancolia lui se amplifică atunci cînd nu mai regăseşte vechiul farmec, vechile încîntări. Casa părintească e pustie şi mută:

"Dus hous is alt in piste"

Hederul copilăriei este dărîmat

"Haint zei ich dus Heder
Barissen in ţemorben..."

Melamedul a murit iar cartea de învăţătură zace aruncată într-un colţ unde

"Der şimi hot sich genemen
Dus Chimeş far a Korbn..."

Realitatea care îl întîmpină pe poet este atît de neasemănătoare cu tablourile purtate de el printre străini, încît se întreabă dacă nu cumva natura însăşi şi-a schimbat rosturile. Oare iarba a crescut mai înaltă şi mai deasă - sau numai picioarele lui se mişcă mai anevoie S-ar părea că nici imaginaţia nu-l mai ajută să evoace ca altădată misterele şi feeria acelor locuri intrate pentru el în legendă:

"Dort fleign wilde richăs mit
Swarţe şeidim houzen...".

Dar ce se întîmplă acum, în momentul culminant cînd totul se ascunde în întuneric? Iată - cu paşi mici, nesiguri, vine din adîncul acestor tăceri impenetrabile, o bătrînică

"In s-efent sich a tirel
Mit kleine trit, gheboigen
Pamellech kimt an alte..."

Poetul tresare - de ce?

Poetul IACOB GROPER
Nostalgia tîrgului evreiesc
de ISAC BERCOVICI

Tîrgul evreiesc! Care poet evreu nu l-a cîntat? Muza Galuthului a fost din totdeauna o muză citadină.
Ea s-a născut la umbra zidurilor roase şi mucegăite; în timpul verii, făptura ei aeriană se strecura pe străduţele pline de praf, iar toamna şi iarna înota prin noroaie şi zăpezi. Aşa intra ea în cămăruţele poeţilor şi tot aşa l-a vizitat şi pe Iacob Groper în tîrgul moldovean al Mihăilenilor - amestec heteroclit de orăşel şi sat - ridicat în 1792 printr-un hrisov domnesc al lui Alexandru Constantin Moruzi, dînd urmare jalbei înaintate de către "o seamă de jidovi de peste hotare". Aceşti "jidovi" au sfinţit într-adevăr locul: erau muncitori şi întreprinzători.

Atmosfera se menţinea patriarhală, ferită de fricţiuni şi conflicte între clase sociale sau între generaţii. Acest minuscul punct de aşezare galuthiană, populat cu mici negustori, misiţi, geambaşi şi diverse specii de batlanimi care nu dispreţuiau cîte un păhărel de rachiu sau vin:

"Hot sich Lupu Kotek
Haint gur ungeşikert..."

nu crea probleme şi complexe. Viaţa se scurgea acolo molcom, monoton şi tinerii evrei părăsind tîrgul natal, păstrau amintiri plăcute, dragi, cu imagini venerate dintr-o lume apusă în care nu se vor mai întoarce.

Şi Iacob Groper şi-a părăsit Mihăilenii lui, dar amintirile şi le-a îmbrăcat în haina diafană a poeziei. Universul lui poetic era tîrgul evreiesc de altădată; nostalgia copilăriei constituia realitatea lui. Aproape toţi poeţii Galuthului au fost copiii tîrgului evreiesc - dar nu la toţi procesul de interdependenţe spirituale între scriitor şi obiectul inspiraţiei urma acelaşi curs. Simon Frug arunca asupra peisajului galuthian umbra melancoliei acidulată de ironie şi disperare: "mi-e greu să cînt atunci cînd urlă vijeliile nopţii..."; Abraham Reisen era cîntăreţul evadărilor din orăşelul evreiesc înspre alte orizonturi ce păreau mai luminoase, mai senine, mai reconfortante; Morris Rosenfeld, transplantat în Statele Unite, intona melodia tristă a Ghetoului american industrializat, în care se aud zgomotele maşinilor şi strigătele de revoltă ale exploataţilor, ambele întretăiate de reminiscenţe îmbietoare: lumînărelile de Hanuka, Maiul evreiesc...

Copilăria lui Iacob Groper a mai apucat ultimele raze de căldură ale tîrgului evreiesc şi el s-a identificat de pe-atunci cu peisajul local - natură şi oameni. Mai tîrziu însă, cînd anii adolescenţii şi ai începutului maturităţii au coincis cu treptata dispariţie a tîrgului în formele rămase vetuste, sufletul său şi elanurile fanteziei sale balansau între un trecut ce nu-l mai putea reînvia şi un prezent ce refuza a-l accepta. Intrat în mediul societăţii culte evreieşti cu poarta deschisă înspre arena literaturii, el

de durere. Uliţa evreiască dă din cap a jale: vai!, vai!, vai!, uite ce s-a ales din băiatul ăsta. Dar... într-o bună zi, mama lui Marcu Loznenau moare. Şi din întîmplare (presupunînd că există întîmplare...) un ţadik din Vijniţa se nimereşte tocmai în clipele acelea pe lîngă conacul moşierului...

O vorbă aruncată în Parlament:

"...Evenimentul de care e vorba s-a întîmplat în prima şedinţă de constituire a primului Kneset, prin februarie 1949. Nici o procedură încă nu era stabilită. Preşedintele, Sprinzack, a fost avertizat că protocolul Sedinţei va trebui să fie publicat, aşa că se impune să se creeze, imediat, un organ.

... - Are careva o propunere cum să denumim în ebraică, Monitorul nostru oficial?

Din 120 de parlamentari, cel puţin zece au ridicat cîte un deget. N-am auzit toate propunerile, şi nici stenografa, căci nu le-am găsit înregistrate. Dar ceea ce am auzit nu mi-a plăcut deloc. Ministrul de Transport din guvernul provizoriu, d. Pinkas, a propus "Meghilot" (confuzie probabilă, cu cele cinci ale Bibliei); Ministrul Poliţiei, Shitrit, a propus "Pathegen Haktev" (din sursă persană, în Meghilat Esther: corect, dar prea lung şi neebraic). Sensibil cum eram (şi am rămas din păcate) la slove, m-am ridicat şi eu, şi am aruncat în incintă vocabula "Reshumot". Atunci s-a ridicat Moshe Sharet (Don Juan notoriu al ivritului!), propunînd să se pună capăt întrecerii în masă din plenară, şi să se numească o comisie ad-hoc. Ceea ce s-a şi făcut.

Sprinzack a numit pe Sharet, Pinkas, Shitrit, Klebanoff, şi încă unul sau doi; aceştia s-a retras, dar după o jumătate de oră s-au întors în incintă. Dar înainte ca Sprinzack să audă ce au hotărît, s-a apropiat de mine avocatul Klebanoff, din Haifa, mi-a strîns mîna şi mi-a încredinţat secretul:

- Comisia a votat în unanimitate propunerea dumitale, ai devenit "sandacul" Monitorului Oficial al statului".

(Idov Cohen *"Naşul"* Monitorului Oficial, în *"Izvoare"*, Tel Aviv, nr.8, 1979)

Un anunţ din revista Adam (nr. din 15 noiembrie 1936): "Începînd din acest număr, Adam trece sub conducerea d-lor Idov Cohen şi M. Grindea. Revista aceasta, întemeiată de I.Ludo şi menţinută vitejeşte într-una din epocile cele mai aprige ale existenţei evreilor din România, trebuie să rămînă aceeaşi tribună independentă de discuţie viguroasă, liberă, a tuturor fenomenelor sociale, culturale şi morale care se zbat la intersecţia legăturilor dintre evrei şi populaţia dominantă a ţării, precum şi o punte de legătură şi de fuziune cu tot ceea ce reprezintă creaţiune şi spiritualitate evreiască...

Din **Al. Mirodan**: Dicţionar Neconvenţional

Kayemet, ţine conferinţe în 59 de oraşe, complotează pentru angajarea de vapoare care să transporte emigranţi (olimi) în Eretz Israel, pe scurt este paradigma activistului cu condei.

***Medicul cu ochelari.** La sfîrşitul lui 1939 (mai precis în noaptea de revelion), se urcă pe-un vas în direcţia Haifa, avînd asupră-i, ca un mic bagaj, o geantă mică de doctor; C. lipsit de viza necesară pentru a intra în Palestina, se dăduse drept medic, comunicînd grav autorităţilor portuare că trebuie să examineze de urgenţă cîţiva pasageri; pericolul de epidemie e mare! Cînd a auzit sirena vasului, medicul sever, cu ochelari, dispăruse: se afla în cală, pitit printre baloturi.*

Ajuns în Eretz Israel (după şase luni de lagăr englezesc destinat ilegalilor) motorul lui Idov Cohen va funcţiona din plin, fără opintiri şi pene, ca un Rolls în deşert. La el, emigrarea nu e o dramă existenţială, o ruptură, ci o continuare, volumul II al romanului început în România.

*Clima, care pe alţii îi sfărîmă, pe el îl lasă rece. Limba, acest handicap fatal pentru oamenii scrisului - nu e o problemă: ebraica, învăţată în copilărie la **heder**, ţîşneşte, nu se ştie cum, de sub stratul românesc, făcîndu-l să scrie articole pentru ziarul **Haaretz**, într-un ivrit de **sabru** trăit la Ţfat într-o familie veche de şapte generaţii; fiindcă, spre uimirea generală, fraza lui C. nu e pur şi simplu corectă, ci încărcată cu arhaisme, cu rarităţi lingvistice; cazul dădu senzaţia de Costache Negruzzi coborît în ebraică printre linotypurile din Tel Aviv.*

***Laura Ashley.** Toate acestea îl ajută să conducă (şi în Orientul Mijlociu cîteva ziare: **Muncitorul sionist** (redactor-şef), **Hazman - (Timpul** - redactor-şef adjunct), să susţină, cu deceniile, o rubrică săptămînală în cotidianul **Maariv**, să construiască o editură (Bronfman-Cohen, în 1969), să tipărească, între altele, un **Who Is Who** israelian, căutat de toţi interesaţii în materie, să facă politică într-un partid, nici de dreapta, nici de stînga, nici religios, nici antireligios, deci - s-ar zice - foarte românesc în spirit şi cu mulţi simpatizanţi în Dorohoi şi Bucureşti, să fie ales membru supleant în cel dintîi **Kneset** (Parlament) al Statului Israel (1948-49), să organizeze o grevă a foamei, cu răsunet, în sprijinul sioniştilor din închisorile anilor '50, să fie prezent în toate comitetele, fundaţiile şi juriile culturale ale vieţii româneşti, să dea cu mîna lui cîteva sute de premii şi burse necăjiţilor creaţiei, pentru a primi, în schimb, stima generală a "olimilor", răsplată care lui îi este, se pare, suficientă.*

*Stilul de viaţă a lui Idov Cohn este al unui realist hotărît să joace rolul "idealistului", al unui om cu picioarele pe pămînt, căruia îi place să evolueze ca în nori, al unui contemporan dornic să poarte "retro", precum un produs spiritual al casei londoneze de modă Laura Ashley. El circulă pe străzile Tel Aviv-ului ca un amestec de paşoptist luminat, de theodorherzlian din prima generaţie şi de credincios permanent, pentru care fiecare zi înseamnă un Yom Kipur, adică un prilej de a-şi biciui omeneştele porniri egoiste şi de a săvîrşi o **mitzve**.*

***Un ţadik la Mihăileni.** Literatura lui Idov Cohen e alcătuită din proze iudeo-moldoveneşti, extrase toate din "rădăcinile" sale, adică din trăirile copilăriei şi din istoria cu legende a Mihăilenilor natali. Scrise în România anilor '30 (şi publicate la **Adam** sau **Hashmonea**) sau, mai tîrziu, în Israel, lucrările acestea au fost strînse într-un volum pe ivrit, **Shicheha ve-leket (Uitate şi adunate**, Tel Aviv, 1978). Interesant la Cohen este aliajul de viaţa evreiască de tîrg moldovenesc veac 19, magie religioasă în spirit hasidic şi moralist rabinic (toate faptele omului îşi au răsplata lor); iată, deci, un premergător al lui Ludovic Bruckstein, pe care, de altfel, C. l-a transpus în ivrit cu plăcere quasi-paternă.*

*O nuvelă, **Început**, indică cititorului universul lui Cohen. Marcu Lozneanu, moşier în ţinuturile Botoşanilor, comite fapte reprobabile, consumîndu-şi vitalitatea în orgii de noapte (vin, lăutari şi muieri aprige), împreună cu amicul său, moşierul român Costache Mareş. Mama lui Marcu, izolată într-o odaie din conac, este împietrită*

IDOV COHEN

Coperta volumului în ebraică *"Uitate şi adunate"* de Idov Cohen

Idov Cohen a fost în România militant sionist din fragedă tinereţe şi a urcat scara ierarhică a conducerii devenind una din figurile proeminente şi populare în rîndurile maselor evreieşti care-i citea cu nesaţ minunatele articole apărute în publicaţiile evreieşti ale vremii.

Ajuns în ţară în urmă cu o jumătate de secol, a început din prima zi să-şi dea preţiosul aport în opera de ridicare a statului evreiesc.

Dintre primii conducători ai asociaţiei olimilor din România, a activat pe diferite tărîmuri publice şi, mai ales, în cel publicistic.

A fost deputat în Knesetul israelian trei cadenţe, a fost membru al conducerii primăriei Tel Aviv şi a editat şi scris numeroase cărţi. Nu de mult a primit titlul de "Iakar Tel Aviv" (Cetăţean de onoare al oraşului Tel Aviv).

IDOV COHEN, *(Mihăileni, 1909). Prozator, publicist, a debutat la 15 ani cu un articol despre Shalom Alehem în publicaţia pe idiş* **Unzer Weg** *din Bucureşti. Întîmplarea făcu furori în tîrg, dobîndind calitatea de eveniment şi împingîndu-l pe adolescent să renunţe la şcoală, la familie etc. pentru a-şi încerca norocul în gazetăria din capitală. Plecarea nu se făcu fără mari complicaţii:*

"Eram într-un permanent conflict cu părintele meu - îşi aminteşte Idov Cohen într-o convorbire cu S. Har-Herescu... voiam să plec la Bucureşti să-mi caut un drum, dar el se opunea, fiind încredinţat că odată cu plecarea mea, nu voi mai respecta ziua de sîmbătă. După multe discuţii am ajuns la un acord... să plecăm împreună la Rădăuţi, la faimosul om de cultură, rabinul dr. Iacob Nacht, ca el să decidă soarta mea. Eram, probabil, pe atunci, foarte obraznic căci, ajungînd la Rădăuţi, am cerut d-rului Nacht să ne primească separat, apoi să stăm faţă în faţă, eu şi tatăl meu, la judecată. Cînd am rămas singuri, am scos din buzunar o poezie în idiş şi l-am citit-o spunîndu-i că vreau să devin poet şi scriitor! Cînd a intrat tata, el i-a spus: "Copilul acesta trebuie să fie lăsat să plece din orăşel pentru că, oricum, peste un an sau doi, va pleca fără voia dumitale. Şi te asigur că el va păstra cum se cuvine ziua de sîmbătă. Uite, am să-i dau o scrisoare de recomandaţie către A.L.Zissu, bunul meu amic, şi el îi va da o slujbă care nu-l va obliga să lucreze sîmbătă". Şi într-adevăr, mi-a dat scrisoarea. Am plecat la Bucureşti, am găsit de lucru într-o prăvălie de confecţii - şi am început să public povestiri în ziarul idiş *Unser Wort,* al dr-ului Boris Reicher... Prin 1929, am început, în sfîrşit, să public în româneşte..."

La Bucureşti, el devine unul dintre autodidacţii cei mai culţi ai generaţiei, scrie în trei limbi (română, idiş şi ebraică), citeşte încă vreo trei (germană, franceză şi mai tîrziu engleză), e un talmudist periculos, cu citate cunoscute doar de iniţiaţi, recită la comandă pasaje întregi din Goethe; această tobă de carte nu are totuşi stofa retrasului de bibliotecă, ci a omului social, ba chiar hiper-social. El este redactor la **Ştiri din lumea evreiască** *(1929-1931) face secretariatul de redacţie la săptămînalul* **Ilustraţiunea evreiască** *(1929-1931), scrie în* **Renaşterea noastră** *(1929-1939), devine, împreună cu Miron Grindea, co-director al revistei* **Adam** *(1937-1939), după plecarea lui I.Ludo de la cîrma acestui lunar de literatură, este secretar al organizaţiei* **Keren**

Vasile, pensionar; 87. (Clădirea Of. P.T.T.R.); 88. Copelovici Natan, negustor; 89. Frechi Iancu, negustor de vite; 90. Cazacu Iancu, negustor; 91. Kerth Fritz, farmacist; 92. Kohn Moise, prăvăliaş; 93. Tambler Iancu, cîrciumar; 94. Drangă Gheorghe, gardian public; 95. (Dormitorul copiilor de la fostul Orfelinat, fosta Şcoală comercială, în prezent moară); 96. Sîrghi Neculai, agricultor; 97. Sîrghi Ioan, pensionar; 98. Sîrghi Constantin, agricultor; 99. Urzică Constantin, pensionar; 100. Honceru Mihai, fierar; 101. Tauberg Şloim, negustor; 102. Mitelman Marcu, negustor; 103. Bercovici Iosuf, cîrciumar; 104. Riven Moise, rotar; 105. Virtu Carol, rotar; 106. Vexler Moise, negustor; 107. Cuza Marcu, negustor; 108. Cucu Elena, casnică; 109. Labichi Iţcu, negustor de vite; 110. Volf Moise, cîrciumar; 111. Kalman Moişe, negustor; 112. Riven Moişe, muzicant; 113. Simcu Moişe zis Chioru, depozit de lemne; 114. Botez Dumitru, rotar; 115. Inghel Avrum, croitor; 116. (Şcoală — casă de rugăciune evreiască); 117. Vagner Avram, cîrciumar; 118. Sfart Iosub, negustor; 119. Vinter Iancu zis Cripcer, negustor; 120. Zeilingher Iancu, prăvăliaş; 121. Cojocaru Iţcu, cojocar; 122. Haichis Hoisie, negustor; 123. Stainer Moise, angrosist; 124. Meraru Marcu, negustor de fructe; 125. Cărbunaru Iţcu, prăvăliaş; 126. Boiman Malca, prăvăliaş; 127. Sfart Iancu, muzicant; 128. Marcu Hecht, prăvăliaş; 129. Butală Avrum, croitor; 130. Azril Moişe, prăvăliaş; 131. Margules Avram, prăvăliaş; 132. Hofman Faibiş, prăvăliaş; 133. Plavner Iţcu, prăvăliaş; 134. Cerner Avram, ceasornicar; 135. Rabinu Moişe, brutar; 136. Funduianu Haim, prăvăliaş; 137. Creţu Ioan, agricultor; 138. Meraru Moişe, prăvăliaş; 139. Cună Casapu, măcelar; 140. Clain Iosub, negustor; 141. Barat Iancu, prăvăliaş; 142. Fridman Şloim, frizer; 143. Vinter Moişe zis Cripcer, cizmar; 144. Donenfeld Marcu, prăvăliaş; 145. Lamfit Moişe, cizmar; 146. Birman Rifca, chioşc ziare; 147. Mironescu Neculai, frizer; (pe terenurile nr. 146 şi 147 se află astăzi căminul cultural); 148. Gropper Avram, cafenea; 149. Haichis Avram, fabrică de sifoane; 150. Popescu Aneta, pensionară; 151. (Şcoala primară evreiască; pe acest teren s-a construit Şcoala generală de 10 ani); 152. Ştir Iancu, dentist; 153. Mesingher Avram, atelier mecanic; 154. (Biserica ortodoxă, cu hramul la sf. Nicolae); 155. Mihălcianu Anania, agent sanitar; 156. Mitelman Iancu, negustor; 157. Huianu Constantin, avocat; 158. Coxalciuc Gheorghe, salariat; 159. Topolinschi Dumitru, negustor; 160. (Fosta sală de mese a copiilor de la Orfelinat; astăzi locuinţa lui Sofrone D.); 161. Pecht Iancu, prăvăliaş; 162. (Fosta clădire a birourilor Vămii; în prezent locuieşte aici Ferală Mihai, şofer).

Nume de locatari pe una din străzile din Mihăileni.
Din volumul *Mihăilenii de altădată* de Nicolae Zahacinschi
Bucureşti – 1982

Tabel nominal de evidenţa şi ocupaţiile capilor de familie înainte de al doilea război mondial (pe străzi şi numere de case)

Str. T. Vladimirescu (fostă Carol)

1. Anea Iordache, pensionar; 2. Hamşie Iţic, negustor; 3. Bîlbă Dumitru, lucrător olar; 4. Ursulică Vasile, agricultor 5. (Fosta Luncă); 6. Pohonţu Dumitru, pensionar; 7. Băncescu Ilie, cîrciumar; 8. Herţanu Ilie, prăvăliaş; 9. Şilţer Iozef, dogar; 10. Sfart Iţcu, negustor; 11. Max Dumitru, fierar; 12 Beraru Iţcu, cărămidar; 13. Cheaţală Şmil, stoler; 14. Naftelberg Avram, zugrav; 15. Roităr Avram, căruţaş; 16. Sfart Avram, negustor; 17. Butală Moise, prăvăliaş; 18. Chifiriuc Dumitru, fierar; 19. Ungureanu Moişe, croitor; 20. Tecuceanu Moişe, stoler; 21. Iancu Vagner, negustor; 22. Baraţ Iosif, prăvăliaş; 23. Zegherman Iancu, cizmar; 24. Tipşcă Iancu zis Chioru, cizmar; 25. Iacovici Moise, croitor; 26. Şapira Iancu, croitor; 27. Herţanu Leib, croitor; 28. Medler Moişe, croitor; 29. Solomon Pincu, prăvăliaş; 30. Haichis Iancu, negustor; 31. Pavlovici Dumitru, măcelar; 32. Cărbunaru Bercu, cafenegiu; 33. Vexler Ruhla, prăvăliaş; 34. Merdler Iancu, croitor; 35. Sfart Dudăl, cîrciumar; 36. Flor Iancu, prăvăliaş; 37. Herţanu Moişe, brutar; 38. Bercovici Bercu zis Bercuşoru, prăvăliaş; 39. Zborover Iancu, prăvăliaş; 40. Rubingher Liba, prăvăliaş; 41. Gragar Rifca, prăvăliaş; 42. Lupu Moise, prăvăliaş; 43. Haichis Avram, tutungiu; 44. Butală Toini, tîmplar; 45. Kremer Matîl, cîrciumar; 46. Verner Iţcu, cîrciumar; 47. Argintaru Şloim, negustor; 48. Mehlovici Aron zis Americanu, cîrciumar; 49. Leibovici Moise, cîrciumar; 50. Vinter Meer, negustor; 51. Herşcovici Avram, negustor; 52. Vaisman Hascal zis Şchiopu, negustor; 53. Grimberg Moişe zis Buzatu, negustor; 54. Rachmut Cunţi, negustor; 55. Rotemberg Aron, sifonagiu; 56. Pompan Moişe, cîrciumar; 57. Peritz Iancu, cîrciumar; 58. Rozemberg Haim, prăvăliaş; 59. Hecht Adolf, negustor; 60. Furman Moişe, frizer şi cafenegiu; 61. Horoviţ Avram, comerciant; 62. Rachmut Moişe, negustor de vite; 63. Schächter Avram, depozit de lemne; 64. Zoncraich Şmil zis Mălai, cîrciumar; 65. Vevichi Lupu, depozit de lemne; 66. Ungureanu Ioan, măcelar; 67. Orenştain Avram, negustor; 68. (Micro-complex); 69. Grinberg Hascal zis Purcel, depozit de scînduri; 70. Petroschi Anton, morar; 71. Danişeschi Anton, agent sanitar; 72. Agavriloae Aurel, profesor; 73. Leviţchi Ştefan, croitor; 74. Hrenciuc Mihai, pensionar; 75. Lazăr Hais, negustor; 76. Macovei Jenică, funcţionar; 77. Răutu Constantin, profesor; 78. Topolinschi Ilie, măcelor; 79. Bidolach Mihai, agricultor; 80. Sfart Manca, cîrciumar; 81. Exner Carol, morar; 82. (Clădirea Orfelinatului); 83. Cozariuc Vasile, funcţionar; 84. Horacica Grigore, învăţător;. 85. Puiu Gheorghe zis Chioru, pensionar; 86. Lercă

MIHĂILENII DE ALTĂDATĂ

de NICOLAE ZAHACINSCHI

Îmi amintesc cum, în copilărie, noi, cei mici, uneori însoţiţi de părinţi, alteori singuri, ne vizitam reciproc cu prilejul diferitelor sărbători şi datini, înfruptîndu-ne fiecare din bunătăţile celuilalt. Nu era, în Mihăilenii copilăriei noastre, nimic neobişnuit în a-l vedea pe un copil de "creştin" înfruptîndu-se cu pască evreiască, ori pe un copil de "israelit" ciocnind ouă roşii la paştele celorlaţi. Tineri fiind, petreceam împreună şi la reuniuni, aşa cum, în activităţile zilnice, legate de muncă sau de învăţătură, ne întrajutoram unii pe alţii, punînd fiecare umărul la înlăturarea obstacolelor din calea celuilalt. La serbările date de societăţile culturale "Tinerimea" sau "Gh. Asachi", manifestări cu conţinut profund patriotic, difuzînd valori de esenţă ale culturii române, cîntau, în orchestră, un **Iancu Hună**, un **Avram Sfartzfeld**, iar la serbări şi la petreceri evreieşti era nelipsit un muzicant ca **N. Mandache**. Pentru vinul necesar sărbătorilor, nunţilor, botezurilor etc., românii apelau la faimoasele beciuri ale "Sfărtoaiei" (proprietatea evreilor din familia **Sfarţ**). Ca să-şi procure porci, nemţii, rutenii sau polonezii se adresau "comersanţilor" români **Iancu** şi **Dumitru Topolinschi, Ioan Ungureanu** sau **Toader Bucătaru**. Căruţe şi trăsuri pentru ţărani sau negustori, pentru oameni simpli sau pentru "feţe subţiri", făceau, cu meşteşug şi talent, şi **Constantin Botez**, şi **Rudolf Viebrelbaur**, şi **N. Zahacinschi**, împărţindu-şi clienţii nu după considerente de "neam" ci după legile negustoriei, ale jocului pieţii. La fel făceau şi meşterii fierari ca **I.Botez, N. Zahacinschi** sau **Sapra Buium**.

...O mărturie despre faima centrului de ceramică de pe Molniţa ne-o oferă adresa nr. 3297 din 22 aprilie 1908 a Prefecturii judeţului Dorohoi, care anunţă lista olarilor din Mihăileni ce urmau să participe la primul concurs de olărie din România. Sînt atestate astfel documentar, la începutul acestui veac, atelierele de olari **Iorgu Solinschi, Iosif Vişinovschi, Ion Manole** (bunicul subsemnatului în linie maternă), **I.St.Strelciuc, Iţu Braier, Srul Reghinstreich**...

...În 1921, atelierul **Reghinstreich** se transformă într-o veritabilă întreprindere, pe care localnicii o numesc (pînă în zilele noastre) "fabrica"....

Vama Mihăileni — 1915.

că decenii multe trecut-au de atunci, şi parfumul lor stăruie încă. Şi va mai stărui...

Din asemenea Academii vii, s-a purificat adevărul spiritual, omul a învăţat să gîndească, să creeze, să se formeze. Nu sînt întîmplări, toate-acestea. Ele sînt realităţi, care nu trebuie să dispară. Asemănări cu ele, există. Un gen Mihăileni, avînd specificul ***său,*** mai întîlnim în istoria gîndirii. Nu cunosc multă carte, precum memoria mă ajută, chiar pe meleagurile noastre a trăit un Nicolae Iorga. Şi cînd rosteşti sfios acest nume, se aşează în acelaşi rînd cu el, păstrînd poate şi o egală valoare simbolică, numele Vălenilor-de-Munte. În îndepărtata Indie, un gînditor modern Rabindranat Tagore, a însufleţit şcoala de la Santiniketan, al cărui iniţiator fusese. Iar într-un alt colţ al aceluiaşi Orient, Rabi Iohanan ben Zokay a clădit Iabne, loc minunscul, care-a ajuns cetate a culturii. Locuri unice au fost aceste oaze, unde izvorul a fost captat din sursa unde s-a ivit, iar apele sale vii au încălzit inimi, dîndu-le să bea din produsul primar al vieţii, roua pură a gîndirii, parfumul florilor şi visurilor.

Căci fără poezie, nu poţi pricepe cum bătrînii care-au gustat din graiul acestui trecut duios, melancolic, îl simt atît de viu ***şi astăzi,*** iar în geana ochilor lor se strecoară o lacrimă sfioasă şi caldă ca o urare, care va să fie prinos de recunoştinţă pentru fiinţele alese care-au mărşăluit cîndva, acolo. Paşii lor se mai aud încă, înţelepciunea lor caută năvod, încercînd a se prinde parcă de ceva, pentru a se feri de colbul vremii, de zîna urzitoare numită: uitarea, care vrea cu tot dinadinsul să sugrume tot ce merită să mai rămînă, chiar sub ipostaza amintirii.

Îl am în faţa mea pe Iacob Groper, poetul. Pentru filonul şi conţinutul său poetic, Iacob Groper e întreg, invulnerabil, prezent în arenă, cu vioara sa idişistă, avînd o sensibilitate acută care notează, învaţă, sporeşte în fineţe stilistică, în pătrunderea maturităţii sale. El e una cu legenda, una cu locul unde s-a născut, cu Mihăileni, cu primii oameni pe care i-a cunoscut, cu prispa şi păianjenii, una cu surugiii şi cu viaţa, una cu infinita sa dragoste pentru melodia populară. El este un umanist, care aşează pe-o aceeaş stivă, marmoră dură dar autentică din universul poeziei, material autentic care nu va fi frînt de nici o furtună.

Herşolă Ostropoler e frate bun cu Till Eulenspegel. Melodia populară, doinitul, e la fel de valoroasă ca Niebelungenlied sau Kavela finică. Poetul nostru vede totul în profunzime, el se adînceşte în fîntîna vieţii, nu-i mulţumit cu rumoarea de la suprafaţă. Lui Iacob Groper nu-i plac locuri de onoare la mesele festive. El se socoate trubadurul care-i prezent mereu la masa cotidiană, aşezat printre oamenii simpli. El a rămas printre noi, ca o expresie vie a unei spiritualutăţi în plină efervescenţă...

(din *INTREBĂRI şi RĂSPUNSURIpentru generaţia mea*
Editura Hasefer, Israel.

UN ORĂŞEL EVREIESC

de Rabin DAVID ŞAFRAN

Mihăileni e numele unui tîrguşor din întinsul holdelor bogate ale Moldovei lui Dragoş Vodă. Un tîrguşor care şi-a păstrat neîntinată, istoria sa patriarhală, unde viaţa a pulsat intens, strunind pe simfonia unei spiritualităţi eterne, valori care n-au fost melodii, şi care nu s-au şters încă. Minunată a fost acolo, legătura sufletească dintre evrei şi creştini. Pline de năzuinţi spirituale au fost inimile oamenilor şi inima culturii ce străjuia In splendide lăcaşuri de învăţătură. Lanuri de grîu şi bogăţii morale s-au ridicat din truda celor care-au iubit cartea şi omul. Limbi nenumărate-au concurat, pentru a dura permanenţa acestui locşor, care a adunat într-un singur buchet izvoare de limbă română, idiş, muzică, unde fiinţe alese le-au cinstit cu monumente nepieritoare.

...Surugii evrei sau creştini mînau caleaşca spre Mihăileni, ei erau învăţăceii lui Ion Creangă, Cilibi Moise sau Herşale Ostropoler. Ei mînau caii pe ruta lor obişnuită, iar graiul lor recita viers popular, doinind ori tropăind bătute sau hore, în gînd sau în popas. Cer şi pămînt se unduiau la o aceeaşi legănare, făurind un imn al bucuriei de a trăi, de a te desfăta la tot ce viaţa îţi oferă. Iar tu eşti dator să primeşti, şi să le dăruieşti un nou suflet. Din zori şi pînă-n zori, surugiii transportau inimi şi bogăţii, acolo unde natură şi soare, om şi vis, escaladau zăgazuri sublime în gîndire, ca apoi să sosească amurgul, adică intrarea triumfală în Mihăileni, pentru a trage la fiinţele care cinsteau locul şi omul. Fiecare dintre oaspeţi, se oprea acolo unde-l trăgea inima. Unii se îndreptau spre vechile şcoli, unde în prispă ori în tindă, păianjenii ţeseau din caerul vremii pînza unui vis, sau prindeau vrăjiţi cu antenele lor, o nouă învăţătură bătrînească. Se adunau oamenii la sfadă, iar învăţătura adunată de veacuri îşi plăsmuia aripi, pentru a zbura sus, din ce în ce mai sus, acolo unde om şi adevăr, se unesc într-o unică şi luminoasă perspectivă. Sau mergeai să-i vezi pe bătrînii tîrguşorului, cu plete albe şi priviri de zefir, privindu-te cu zîmbet larg, ca inima să-şi desfacă lăcaturile. Ore lungi, minunate, se strecurau pe tăcute, căci musafir şi gazdă trebăluiau în împărăţia adevărului pînă hăt tîrziu, pînă cînd stelele mergeau la culcare, iar cocoşul vestea naşterea unei zile noi.

Intelectuali şi ţărani se înfrăţeau în dragostea lor comună pentru pămînt şi om. Cu toţii învăţau, erau setoşi de carte, erau tineri în culisele alfabetului şi iubeau frumosul. În Mihăileni a văzut lumina zilei, a trăit şi a început să creeze un Păun Pincio, poetul proletar. Prin meleagurile astea s-a născut marele Enescu, poezul nemuritor al muzicii, titanul care a uimit pămîntul prin artă şi măestria sa. Aici, cărturarii evrei au clădit opere trainice în ştiinţă şi poezie, ducînd faima locului natal de-a lungul şi de-a latul întregului pămînt. Munca se îmbina cu învăţătura, iar bucuria acestor două surori bune şi blînde, se adresa tuturor celor ce căutau lumină. Era o mare familie care alcătuia o Academie vie, unde Elada şi Roma şi Gangele şi Laassa trăiau laolaltă. Soarele strălucea în inimi şi în priviri, iar amintirea aduna flori, flori atîtea de frumoase,

dreptul, pe seceta din 1946 şi pe mărinimia socială a puţinilor negustori ce s-au mai întors (cîţi??)... Deh, cam greu de crezut...Ceva, aci, nu se potriveşte!

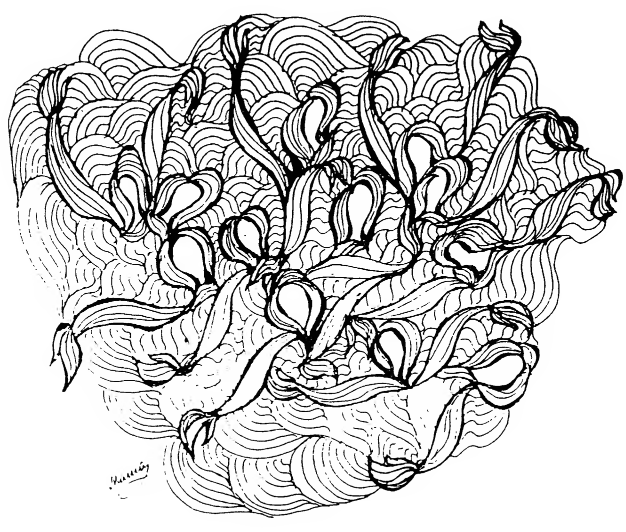
3. Şi acum, ***terţio;*** o adevărată surpriză!

În contrast surprinzător cu peisajul lugubru de la Mihăileni - acele privelişti de paragină şi deşert, tivit pe margini de ruine şi dărîmături,- aflăm acum despre un mare "Kinus" pe ţară al "Fiilor Satului", organizat, în 1980, în sala unui mare "Cămin cultural" construit la Mihăileni şi în cadrul unui peisaj citadin nou-nouţ, alături de peste 200 blocuri de locuinţe noi, 10 şcoli, 10 filiale ale "Căminului Cultural" etc,etc. Un adevărat miracol de reînviere menit sa ridice (la graniţa ţării, ca pe vremuri...) un oraş nou, de mari proporţii, ce va desfiinţa, de fapt, cele cîteva mici cătunuri rurale, vecinele noastre de pe vremuri!

Şi, în sfîrşit, încă un capitol necunoscut, în care punctul central de surpriză (cu adieri de aduceri-aminte cam emoţionante) îl constituie... directorul Şcolii de băieţi, C.Moruzi, un stîlp al vieţii culturale neevreieşti a Mihăilenilor din epoca interbelică. Moruzi era dascălul meu într-a patra primară - dar nu numai al meu, ci şi al lui Israel Levanon din Haifa, al lui Iaacov Sheier şi Moişe Cohn din Ghivataim, al lui Hascal Cohn din kibuţul Alonei Aba şi al multor altora, adunaţi aici sau dispersaţi în lume. Ce dascăl extraordinar! M-a primit într-a parta fără cele trei clase premergătoare şi m-a înregistrat, sîmbetele toate, "prezent", cînd eu eram prezent tocmai la... sinagogă.

Dar - pomenisem cuvîntul "surpriză"... A fost pentru mine o adevărată surpriză să aflu, acum şi aici - la peste 60 de ani de cînd am părăsit Mihăilenii - că la o distanţă de... centimetrii de tinereţea mea a pulsat (fără ca eu să am habar !) o activitate culturală neevreiască intensă: o "explozie culturală", cu societăţi de cultură ("Zorile", "Tinerimea", ş.a.); cu o revistă literară proprie (revista "Tinerimii"); cu poeţi şi scriitori locali sau de origine locală (Filimon Russu, Ion Păun Pincio ş.a.); cu un teatru local (care prezenta piese de Caragiale, Moliere, Gogol);... şi aici - surpriză peste surpriză: Ury Benador... e pomenit şi el. Singurul evreu...!

Morala Fabulei? Aşa cum eu n-am auzit de toţi aceşti foşti vecini, tot aşa nu a ajuns, nu a putut ajunge la urechile lor faima acelor poeţi, scriitori, trubaduri, oameni de artă şi cultură, care respiră şi "retrăiesc" în amintirile mele despre "Mihăilenii de altădată", ca, de exemplu, Strelisker şi Zbarjer, Golfaden şi Aron Blumenfeld (alias Ronetti Roman), Groper şi Bertish, Mayer Schaechter si... "Ştrul al Nostru". Două culturi, două lumi... indiferent că distanţa ce-i despărţea era de 5o de metri, şi nu de 5000 km.!

DOUĂ CULTURI - DOUĂ LUMI...

de IDOV COHEN

"... Veacul de glorie a Mihăilenilor s-a surpat chiar la mijloc... războiul prefăcînd totul în cenuşă, făcînd ca uliţele trase cu rigla din porunca lui Mihai Sturza să devină şleahuri pustii, invadate de buruieni..." (Nicolae Zabacinski, "Mihăilenii de altădată", editura Litera, 1982)

Am ales un pasaj dintr-o amplă monografie a fostului tîrg Mihăileni, scrisă de un român născut pe-acolo şi rămas încă în dragoste cu poiana copilăriei sale. Cartea e documentată frumos, are o prefaţă edificatoare şi cuprinde anexe numeroase, istorice şi actuale, cum ar fi bogata listă nominală a foştilor mihăileni, ordonată pe străzi şi uliţi.

Intr-un cuvînt, o carte surprinzătoare, dacă ai în vedere faptul că este vorba de un orăşel populat preponderent de evrei şi chiar ctitorit de ei, pe moşia boierului C. Mareş... Şi cînd te gîndeşti că există localităţi mult mai de seamă, cu o viaţă mult mai tumultoasă care nu s-au învrednicit să-şi facă, înca, o monografie proprie!...

Cartea m-a interesat nu numai din porniri nostalgice, inerente... seniorităţii; ea m-a interesat şi datorită nedumeririlor şi reflecţiilor pe care le stîrneşte, ce ar putea fi relevante şi în alte contexte etno-politice sau istorice, contexte mai largi decît cadrul minor al unui anume şi unic tîrg, întemeiat şi aşezat de evrei timp de 150 de ani, după care a venit, inevitabil,... izgonirea omului şi moartea locului.

1. ***Primo*** - despre o curioasă (deşi, poate, explicabilă) contradicţie în relatarea istorică "paseistă" a autorului. Pe de o parte, - aşa cum reiese din listele de nume, ordonate pe străzi şi uliţi, - rezultă că populaţia Mihăilenilor era predominant evreiască (circa 70-80 la sută); pe de altă parte, dacă ar fi încercat să evalueze mai temeinic realitatea istorică, (fie şi cu riscul unor exagerări, ce ar fi fost, pînă la urmă, justificate) autorul ar fi trebuit să consemneze într-o mărime mai apropiată de adevărul istoric valoarea şi semnificaţia contribuţiei multelor sute de evrei la înflorirea economică a tîrgului: meşteşugari, olari, fierari, căruceri, neguţători, inovatori în prelucrarea, depozitarea şi desfacerea produselor ogoarelor şi pădurilor pe pieţele europene, relaţii familiale şi inter-etnice pilduitoare, experienţă. Toate acestea au făcut din Mihăileni un faimos "Port al uscatului", cu depozite imense şi "corăbii pe roţi" ce invadau pieţele Europei Centrale... Fac aceste observaţii pe deplin conştient de accentele vădit obiective, pe ici pe colo, ale autorului, care se exprimă despre evreii tîrgului adesea cu simpatie, dacă nu chiar cu... iudeo-filie.

2. ***Secundo*** - chiar despre acest element: "eternul iudaic"! "In anii de tristă mmemorie a fărădelegilor "Gărzii de Fier" - scrie autorul - românii din Mihăileni au făcut zid în faţa tentativelor legionare, neîngăduind ca vreunui evreu să i se clintească vreun fir de păr... La rîndul lor, negustorii evrei n-au şovăit, în vremea cumplitei secete din 1946, să-i ajute pe ţăranii sărăciţi..."

Nu prea ştii ce să crezi despre faptul că autorul - sau, poate, Cenzura?! -e în stare să facă un "Salto Mortale" istoriografic aşa de... perfect peste anii 1941-1945, adică, peste deportările, asasinatele, înfometarile, tifosul exantematic ce au secerat viaţa a multe sute de evrei din Mihăileni dincolo de Nistru şi de Bug, - aterizînd, de-a

MIHAILENI (Rum. **Mihăileni**), town in Moldavia, N.E. Rumania. When the town was founded in 1792 only Jews from the other side of the border were permitted to settle in the locality. The prayer house of the Jews and their ritual bathhouse were exempted from taxes, and during the first year Jewish merchants did not have to pay taxes. In 1834 the town became the property of the prince of Moldavia, Michael Sturdza. Eager to develop the town, he granted Jewish craftsmen special privileges, exempting them from taxes for five years. He also encouraged merchants to settle there by granting loans. From a population of 516 in 1820 the number of Jews reached 2,472 (67.6% of the total population), in 1859. In 1903 there were 248 Jewish and 58 Christian merchants in the town. The majority of the Jews were engaged in commerce, especially the fur trade. Jewish carriers plied their trade throughout the whole area; they had their own prayer house. An organized community dates from 1897. A Jewish primary school was founded in 1899. After World War I, with the Rumanian annexation of Bessarabia and Bukovina, Mihaileni lost its position as a frontier town. In 1930 only 1,490 Jews (32%) remained in the town. In the same year, the Jewish Party obtained the majority of votes in the local council elections. The peasants preferred it to the other parties, asserting that the Jews were more capable administrators. The election, however, was canceled by the authorities. On the eve of World War II there were nine prayer houses, a ritual bath, a primary school, and a cemetery in Mihaileni. The Hebrew author of the Haskalah period Marcus *Strelisker lived and died in Mihaileni. The Yiddish poet Jacob *Groper (1890–1966) was born there.

In World War II the Jews of Mihaileni were deported to *Transnistria. Few returned to Mihaileni after the war; the majority emigrated. The Jewish population numbered 680 in 1947, 400 in 1950, and about ten families in 1969.

Bibliography: PK Romaniya 180–1; E. Schwarzfeld, *Impopularea, reîmpopularea şi intemeierea tirgurilor şi tirguşoarelor în Moldova* (1914), 26–33, 43, 82–83, 101–3; M. Schwarzfeld, in: *Analele Societăţii istorice Juliu Barasch*, 2 (1888), 28–29, 117; *Fraternitatea*, 4 (1882), 345.

[TH.L.]

VOLUME 11
LEK-MIL
ENCYCLOPAEDIA JUDAICA JERUSALEM

MIHĂILENI

Aici, la Mihăileni, oameni veniţi din toate zările, deosebiţi în credinţe, în grai, în moduri de viaţă, au reuşit să ridice un tîrg înfloritor, prosper. Pe lîngă vechii locuitori ai Mihăilenilor, au venit şi s-au aşezat aci, în dulcele tîrg de pe Molniţa, evreii (1792), nemţii (1800), rutenii şi polonezii, parte din ei negustori şi meşteşugari...

În primii ani, noii veniţi se ajutau la nevoi. Curînd au înfiinţat o societate de ajutor reciproc. Oamenii îşi vedeau de treburile lor, copiii mergeau la heder sau la şcoală, viaţa îşi urma domoală cursul, ca apa din rîul Molniţa...

Era o aşezare pitorească, cu oameni gospodari, altfel nu-i dădea Mihalache Sturdza, domnitorul Moldovei, numele său - Mihăileni...

Tot aci, la Mihăileni, George Enescu cîntă împreună cu un muzicant faimos, pe nume Hună, compune piesele: "Plugar" şi "De ziua ta" datate 12 mai 1900 şi o Simfonie, op 8" (2 noiembrie 1901). Aci s-au născut scriitorii evrei Uri Benador şi Idov Cohen.

În magazinul de încălţăminte al lui I.Rosenberg, în băcăniile lui Bercovici sau Solomon Zborover sau în prăvăliile ţinute de români intra o lume amestecată care era servită cu bunăvoinţă şi respect...

Istoria veselă şi tristă a acestui tîrguşor va trebui transmisă generaţiilor care vor veni.

Melancolie, de ***Lucian Blaga;*** **Elegie**, de ***Bolintineanu;*** **Bătrîna**, de ***O.Goga;*** **O, mamă**, de ***St. O. Iosif;*** **Romanţa soarelui**, de ***I. Minulescu;*** **Toamna**, de ***I. Pilat;*** **Zburătorul**, de ***Eliade Rădulescu;*** **Rapsodii de toamnă**, de ***Topîrceanu;*** **În prag**, de ***Vlahuţă;*** **Într-o grădină**, de ***Enăchiţă Văcărescu;*** **Pe o stradă**, de ***Păun Pincio*** şi alţii.

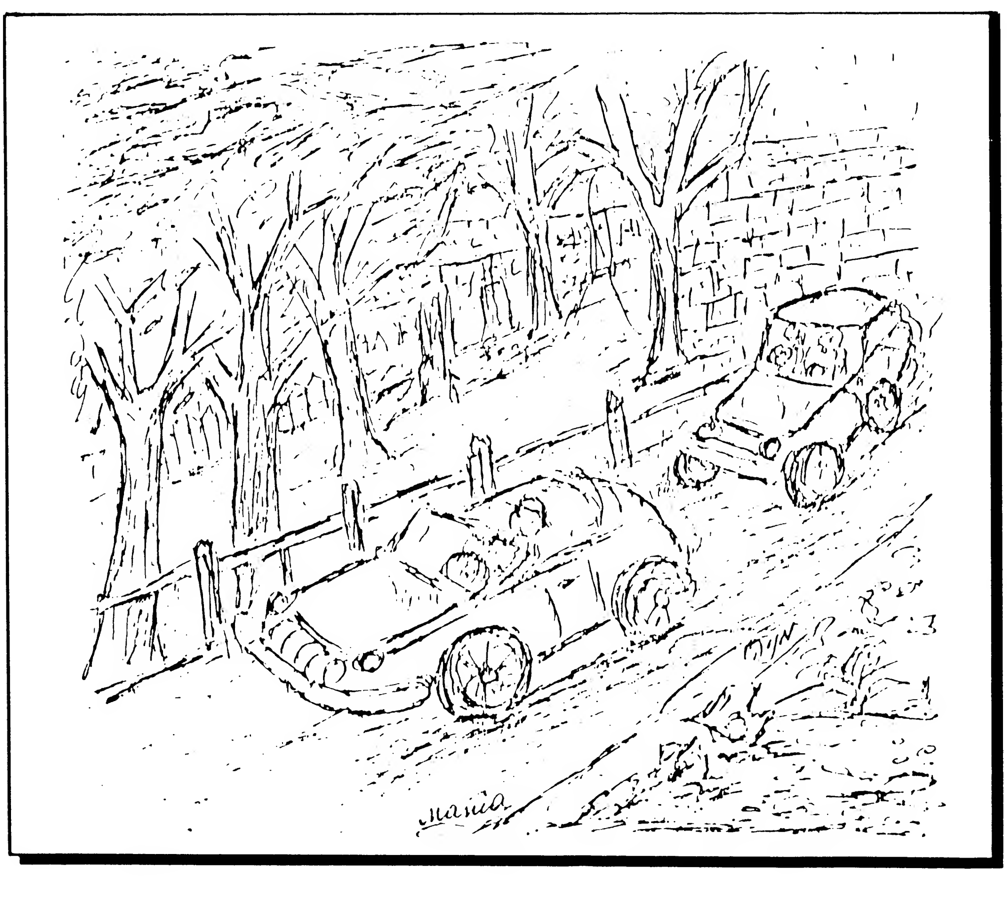
Volumul a fost tipărit la Viena şi a apărut în anul 1922. În acest fel s-a împlinit dorinţa autorului: ***"Fraţilor mei care locuiesc în România, le aduc această carte, cu rugămintea să o citească şi să cunoască frumuseţile sufletului românesc şi marii săi predecesori".***

În scrisoarea adresată de autor lui Nicolae Iorga, în 1921, el scrie: ***"Nu le-aş putea arăta mai bine adevăratul suflet românesc decît vorbindu-le de Eminescu şi Coşbuc".***

La apariţia volumului, Nicolae Iorga scrie: ***"Orice încercare de a face cunoscut sufletul românesc în expresia lui superioară, care este literatura, nu poate trezi decît mulţumirea noastră, la care ai dreptul".***

Gala Galaction, la citirea traducerilor de către autor, ***"a ascultat cu răsuflarea întreruptă şi privirea lui arzătoare s-a pironit pe buzele recitatorului",*** a remarcat distinsul intelectual dr. A Stern.

Dar activitatea lui Solomon Segall nu s-a oprit numai la traduceri. Cu rădăcini adînci în popor, el a sorbit din înţelepciunea lui. Trăind în mijlocul său, el a cules cugetările, legendele şi comentariile lui şi le-a înmănunchiat în scurta dar utila lucrare folclorică "Credinţe, datini şi superstiţii din folclorul poporului evreiesc (apărută în anul 1927).

DIN COMORILE LITERATURII ROMÂNEŞTI ÎN LITERATURA IDIŞ

Traducătorul idişist: SOLOMON SEGALL

O împrejurare excepţională a devenit hotărîtoare pentru existenţa lui **Solomon Segall**: l-a cunoscut personal pe Mihai Eminescu. Iată cum descrie chiar el această întîlnire hotărîtoare: ***"Într-o zi, care de mult timp a trecut, am avut deosebitul noroc să-l văd, să vorbesc şi să mă întreţin foarte amical cu cel mai mare poet român al secolului nostru, Mihai Eminescu. Această neasemuită amintire m-a urmărit adesea şi s-a transformat încet într-o dorinţă arzătoare să încerc să traduc pentru fraţii mei, care vorbesc şi citesc idiş, nemuritoarele versuri ale "Luceafărului", "Satirele", "Veneră şi Madonă" etc".***

Printre primii traducători ai poeziei româneşti în limba idiş a fost şi **Solomon Segall**. El s-a născut în tîrgul Săveni din nordul Moldovei.

Tînărul, o fire dinamică şi dornică de cultură, va studia paralel limba şi literatura română cît şi cea idiş. În anii aceştia ai tinereţii se va dezvolta la dînsul - cum spunea Vlahuţă - "darul împărtăşirii" şi altora din ceea ce a asimilat. Debutează în anul 1884, cînd a publicat în "Bukowiner Rundschau", sub pseudonimul Săveneanu, poezii şi corespondenţe culturale din Moldova, în limba germană, precum şi unele tălmăciri ale poeziei româneşti în limba idiş.

Samson Botnărescu a fost acela care, cunoscîndu-l pe Solomon Segall, a întrezărit în el talent şi l-a îndemnat să persevereze în încercările sale literare. La îndemnul său, a început să scrie în româneşte şi a colaborat, între anii 1888-1896, la diferite publicaţii periodice şi ziare.

În anul 1896 a editat săptămînalul "Revista Literară", al cărui director a ajuns şi a asigurat apariţia a cel puţin 20 de numere, la care au colaborat tinere talente din diferite oraşe ale ţării. În mintea tînărului Segall şi-a făcut loc încă de pe atunci ideea de a transpune în limba idiş cel puţin o părticică din valoroasa literatură română.

Între anii 1898-1907, **Solomon Segall** a avut de luptat greu cu existenţa, timp în care el a fost mai puţin productiv. N-a încetat însă continue activitatea de traducere. În anul 1907 se stabileşte temporar la New York, unde a dus mai departe activitatea literar-publicistică. Aici, în mijlocul marii comunităţi evreieşti, a găsit terenul pentru a face să apară, în 1911, în limba idiş, volumul de poezii **"Harfen Klangen"** (acorduri de harfă). Printre poeziile acestui volum se află şi unele traduceri din poezia italiană, franceză etc., precum şi o poezie de Nicolae Beldiceanu "Amurgul veacului" (1900).

Atras de locurile natale, se reîntoarce în ţară în anul 1912 unde începe să-şi selecteze în mod chibzuit bucăţile traduse, pregătind apariţia antologiei poeziei româneşti în limba idiş.

Intenţia sa a fost ca această antologie să cuprindă două volume: primul de poezii şi al doilea de proză, dar, după cît se vede, a izbutit să tipărească numai primul volum. Antologia cuprinde peste două sute din cele mai valoroase creaţii ale poeţilor români, mai mari şi mai mici. Iată cîteva din cele mai cunoscute: **Satirele, Veneră şi Madonă, Dalila, Mortua est, Luceafărul, Somnoroase păsărele, De ce nu vii?**, de ***Eminescu;*** **Noapte de vară, Nunta Zamfirei**, de ***Coşbuc;*** **Umbra lui Mircea la Cozia**, de ***Grigore Alexandrescu;*** **Mioriţa**, de ***Alecsandri;*** **Rugăciune**, de ***Arghezi;***

a plecat convoiul alcătuit din trei birje, în care se aflau lăutarii. Petrecut de privirile oamenilor, convoiul a trecut podul peste Başeu şi a luat-o pe drumul spre Ştefăneşti. La kilometrul 7, a oprit. După o scurtă aşteptare, în zare a apărut, învăluit într-un nor alb de colb, alt convoi, al mirelui. Aici, sub cerul înalt, în cîmpul înmiresmat, sub soarele generos al verii, cuscrii s-au îmbrăţişat şi şi-au urat "Matzal Tov". Apoi, procesiunea s-a pus în mişcare, în sunetul duios-trist al orchestrei. La pod, săracii tîrgului i-au aşteptat cu găleţi pline pe care le-au vărsat în cale, semn de belşug şi fericire. Şi asa, în cîntecul lăutarilor şi în urările ţîrgului, ieşit cu mic şi mare, alaiul a ajuns la casa lui David, fratele miresei, unde a fost găzduit mirele. Părinţii săi, ca şi celelalte rubedenii, îşi aveau fiecare gazda sa.

Sîmbătă au venit cu toţii la sinagoga stolerilor, unde tatăl şi toate rudele miresei erau enoriaşi. Femeile s-au înghesuit la fereastra îngustă de la balcon, să vadă şi să arunce bomboane şi flori asupra mirelui la oifrifn, cînd a fost chemat solemn la Tora. Purta un talith de mătase, cu podoabă ţesută din fir de argint, dar al socrilor. După aceea, s-a împărţit turtă dulce şi s-a băut Lehaim în sănătatea şi pentru fericirea tinerei perechi.

A doua zi, a avut loc nunta. O nuntă ca atîtea altele din tîrgul de altădată. Cu acelaş ritual străvechi, pe care regula şi obiceiul locului l-au făurit de cine ştie cînd şi care, de fiecare dată, părea inedit, născut acum din dragostea, speranţa şi fiorul tinerei perechi. Sala Meseriaşilor a fost cu rîvnă şi nesfîrşită duioşie împodobită de vecinele şi prietenele miresei. Lămpile, lumînările - miracolul luminii electrice nu se produsese încă în viaţa tîrgului - îşi trimiteau razele pînă în cele mai îndepărtate unghere. Muzicanţii nu-şi cruţau instrumentele, perechile dansau, iar pe scaunele din jur mamele priveau cu un zîmbet trist în colţul gurii: "Aşa trec anii, aşa trece viaţa..."

- Muzica, muzica! poruncea energic Pine, badhanul, glumeţul tîrgului, vrînd parcă să alunge melancolia ce nu-şi avea locul în momente ca acestea.

Dar ce e forfota aceasta febrilă ce se propagă în sală ca valurile la adierea brizei?

- Hupa, se aduce hupa, baldachinul nupţial. Iată, bătrînul rabin venerat îşi face drum printre nuntaşii ce se dau respectuos deoparte.

Într-o tăcere desăvîrşită - pînă şi copiii au contenit larma lor voioasă - se desfăşoară ceremonialul sacru: badekn, acoperirea miresei, apoi, procesiunea către hupa, proclamarea de către mire a căsătoriei, citirea Ketubei şi toate celelalte... Lapidară şi concisă, ceremonia e plină de sensurile şi semnificaţiile pe care Legea, obiceiul, practica unui şir nesfîrşit de generaţii i le-au conferit.

- Mazal Tov! Mazal Tov! se aude din toate părţile, iar muzicanţii intonează cel mai voios, cel mai înduioşător dintre cîntecele lor.

Şi dansul, dansul nupţial, mitzve-tentzl, care cuprinde pe toţi nuntaşii, fără excepţie, într-un cerc la care pînă şi veneratul rabin se alătură!... Pine-badhanul se întrece pe sine însuşi, rămînînd în ritmul muzicii şi al dansului: "Ot azoi / ot azoi / Maht men hasene kinderleh... Uite aşa, uite aşa / se mărită fetele...

Ospăţul e clipa de glorie şi triumf a gospodinelor, care şi-au dat întreaga măsură a talentului culinar. "Die goldene iouh", supa de aur e într-adevăr mai ceva decît la Rotschild, tot aşa friptura, coilicii, tzimesul...

- Să nu fie de deochi, asa nuntă aş dori şi pentru Miriam a mea - şopteşte, ştergîndu-şi discret o lacrimă, madam Bela, soţia tîmplarului de mobilă.

- Să-ţi ajute bunul Dumnezeu, să-ţi ajute, ţi-o doresc din toată inima - îi răspund într-un glas, din dreapta şi din stînga, vecinele de masă...

În zori, tinerii căsătoriţi sînt conduşi cu alai, în sunetul muzicii, la casele lor. Apoi, socrii, nunii. Bărbaţii se duc de-a dreptul la sinagogă, pentru rugăciunea de şaharit.

O nuntă în tîrgul Săveni de altădată.

O NUNTĂ ÎN SĂVENII ANILOR '30

de VICTOR RUSU

– Mazal Tov! Mazal Tov! Brana, fiica lui Ştrul, se mărită. Părinţii mirilor s-au înţeles în toate privinţele şi au stabilit ca nunta să aibă loc, într-un ceas bun, în prima zi a săptămînii de după Şavuot...

Spre a ajunge la acest deznodămînt fericit, Motl, peţitorul tîrgului, a năduşit mult, desfăşurînd adevărate performanţe de virtuozitate. Cu tatăl fetei a fost mai uşor, dar spre a o convinge pe Lea, mama, a trebuit să utilizeze întregul său repertoriu: ce oameni cumsecade şi cu frica lui Dumnezeu sînt viitorii cuscri, ce băiat de aur e băiatul. Cizmar, stăpîn pe meserie, cu care, se ştie, nu te pierzi niciodată, respectuos cu părinţii şi cu toţi oamenii, cu armata făcută, deci, dinspre partea asta, nu are grijă, ştie a se uita şi într-o carte sfîntă...Apoi, şi amănuntul acesta nu trebuie trecut cu vederea, e din tîrgul rabinului sfînt din Ştefăneşti, care l-a binecuvîntat chiar la Bar Mitzva... El, Motl, a făcut, să nu fie de deochi, sute de partide pînă acum, şi toate trăiesc fericite şi cu frica lui Dumnezeu. Iar despre aceasta de acum el spune doar atît: că e un zivug, băiatul şi fata au fost creaţi unul pentru celălalt, cu patruzeci de zile înainte ca sufletele lor să se întrupeze; acolo, în înălţimile cereşti, s-a proclamat ca cei doi să devină soţ şi soţie... Aşa că, dragă madam Lea, noi nu facem decît să împlinim ceea ce a fost decis asupra noastră şi Mazal Tov, să fie într-un ceas bun, cu noroc...

Cu un capăt al şorţului ei cu pătrăţele, mama şi-a şters o lacrimă şi gestul acesta mut a fost înţeles de Strul, bărbatul ei, de Motl, peţitorul, şi de David, fiul mai mare care luase parte la tratative, ca o definitivă încuviinţare. A doua zi, tot tîrgul era la curent cu apropiatul eveniment fericit. Motl, peţitorul, avusese grijă de asta...

...Aşa că ceea ce făcea acum Şmerl – şamesul cocoşat şi surd, era o simplă formalitate şi nimic mai mult. "Strul şi Lea vă poftesc la nunta fiicei lor Brana, care va avea loc într-un ceas bun în ziua de..." rostea el luînd la rînd, casă cu casă, tîrgul de la un capăt la celălalt. Oamenii aveau cu toţii cunoştinţă şi ştiau că nimeni nu va fi uitat. Căci o naştere, o nuntă erau sărbători ale tîrgului întreg, care, mai mult decît oricînd, era o singură mare familie.

Între timp, căsuţa lui Strul devenise teatrul unor pregătiri febrile. De trei zile, intraseră în acţiune cele trei tziker idenes, femei neîntrecute în prepararea turtei dulci. Aluatul era dozat şi frămîntat după reţeta străveche, turnat nu numai în tăvi, ci şi în tigăi imense şi chiar în uriaşe oale de pămînt, duse în grabă la brutărie, să intre în cuptorul încins. Tot aşa cozonacii, coilicii şi seherleh, crocantele, înmiresmatele turtiţe. Vecinele, rubedeniile, toată lumea dădea cu dragă inimă o mînă de ajutor, căci biata Lea nu mai prididea cu treaba. Miercuri seara, pînă noaptea tîrziu, cei doi hahami ai tîrgului au tăiat numai pentru nuntă: cîteva zeci de găini, claponi, ba, şi cîteva gîşte. Măcelarul a reţinut în acelaş scop ficatul şi limbile. Ce vreţi, atîta lume, să nu fie de deochi, la masă... Vecinele au pus mîna la jumulitul păsărilor de pene, tot ele le-au cuşerit. Pregătirea felurilor s-a făcut sub comanda lui Reizl, specialista recunoscută a "supei de aur".

Joi, la amiază, tîrgul a trăit momentul întîmpinării mirelui. De la casa miresei,

HERMAN SALTMAN z.l.

HERMAN SALTMAN (n. Săveni, 1897 - d. Bucureşti, 1975), expert contabil, a editat la Botoşani, între 1925-26, o mică revistă sionistă intitulată **"Hazair" - Gazetă a tineretului sionist,** (Publicaţie, din care au apărut cîteva numere, cu neregularitate), este menţionată în fişierul A.C.M.E.O.R.-ului din Tel Aviv şi poate fi găsită la Biblioteca Academiei Române (sala III) din Bucureşti.

Entuziasmul şi preocupările literare au fost moştenite şi continuate de fiul său, scriitorul şi dramaturgul **Al. Mirodan** care este şi directorul revistei "Minimum".

După cum se vede "fructul nu cade departe de pom".

HAZAIR

...blicaţie lunară הצעיר Sub conducerea unui Comitet

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: BOTOŞANI STR. ILIE, 16

...tombrie 1925 | Lei 4 exemplarul | Anul I No. 1 | Heşvon 5686

CUVÂNT INAINTE

Conştienţi de rolul important pe care îl de... tineretul sionist în mişcarea de renaşterea ...porului evreiesc şi convinşi că şi energiile tine... ...evreeşti din localitate trebuesc canalizate ...direcţia acestei mişcări, am hotărît—un grup ...editarea unei publicaţiuni, în ...dinţa că aceasta va constitui unul din puter... ...cele mijloace pentru ridicarea nivelului cultural acestui tineret şi pentru atragerea lui în rân...rile noastre.

Fară să micşorăm întru nimic insemnătatea ...o prezintă pentru noi latura practică a sionis...ului, ţinem totuşi să facem dureroasa con...tatare că în oraşul nostru, fruntaşii mişcării ...niste—din cauza muncei neobosite ce o depun ...tărâmul financiar al mişcărei—nu mai au po...bilitatea de a se interesa mai de aproape de ...ucaţia sufletească a tineretului nostru.

O privire orî cât de scurtă, aruncată în ...cutul neamului evreesc ne arată, însă, că menţi...ţea acestui neam ca fiinţă naţională distinctă se ...torește numai şi numai eternului spirit judaic ...care s'a pătruns—din totdeauna—întreaga co...tivitate evreească.

Lipsa unor forţe îndestulătoare cari să diri...ze tineretul—avant-garda frontului nostru—în ...dul acestui spirit, face ca o parte din el însul ...lipsit de busola vieţii şi atras de iluzii amă...toare—să se indepărteze tot mai mult de la axa ...incipală a sferei naţional-evreeşti.

...Îngroziţi de perspectivele sombre ce pot lua ...ştere de pe urma acestei deplasări a tinerelor noastre forţe, înfioraţi de blestemul ucigător בניך ובנותיך נתונים לעם אחר «Copiii tăi cula... ...ţesc pe ogoare străine», noi scoatem strigătul de alarmă şi începem lupta care să transforme blestemul în binecuvântare מקללה לברכה.

Desvăluind nepieritoarele frumuseţi ale co...morilor noastre spirituale, înfăţişând sufletul evreesc sub toate sublimele lui aspecte, propovăduind dragostea pentru unica şi sfânta noastră limbă—cheia de aur a tezaurului naţional-evreesc—îmbrăţişând cu iubire şi interes marile probleme cari frământă lagărul nostru, vom face ca din inălţimea credinţei noastre să ţişnească curentul puternic şi entuziast care să topească ghiaţa ce acoperă sufletele tinerilor noştri.

În mijlocul indiferenţei cu care intelectuali evrei din localitate tratează problema educaţiei sufleteşti a tineretului nostru, în toiul crizei uriaşe de care e bântuit sufletul acestei tinerimi dezorientate, noi desfăşurăm larg steagul nostru «Hazair»: steagul credinţei în puterile tineretului evreu.

Chemăm sub cutele acestui steag pe toţi acei cari se simt legaţi de trunchiul sănătos al judaismului şi înscriind pe pânzele drapelului cuvintele mărelui Ussischkin אין דבר העומד בפני הרצון. «Nimic nu poate rezista voinţei», noi pornim cu încredere la luptă, siguri de victoria ce ne aşteaptă.

H. SALTMAN

MOŞE MAUR - SCHOR

Moşe Maur s-a născut la începutul secolului acesta la Săveni, de unde şi-a luat şi pseudonimul Maur Săveneanu, nume cu care a semnat în România. A fost redactor la ziarul "Opinia" din Iaşi, apoi redactor-şef şi patron al ziarului "Ziua", redactor la ziarul "Naţiunea" a lui G.Călinescu. Marele critic literar spunea despre Maur, că este omul care poate scrie singur un ziar. Şi era adevărat. În acea vreme Maur publicase două romane: "Evreul Ion Ionescu", premiat de "Institutul Român de Documentare", şi "Helem, tîrgul proştilor".

A fost timp îndelungat secretar de redacţie al ziarului "Viaţa Noastră" şi al revistei "Facla", pe care el a iniţiat-o şi el a lansat-o, aci în Israel.

Concomitent a publicat romane (în româneşte şi în ebraică) enciclopedii, dicţionare, memorii etc.

Moşe Maur-Schor a fost căsatorit cu **Braha Scharf**, fiică a Dorohoiului. El a fost un exemplu inepuizabil de energie şi un devotat fiu al alialei române.

Moşe şi Braha Maur

Întîlnire cu originarii din Dorohoi. Tel Aviv 6 iunie 1979.

Rămîne amintirea...

În închisoare, Ozi Ebercohen a avut tot timpul, o atitudine demnă,insuflînd speranţă, încurajînd pe ceilalţi deţinuţi evrei. Iată o pagină din cartea d-rului Theodor Lavi: **Nu a fost pisica neagră** (Amintirile unui Asir Zion din România):

Noi, sionişţii, ne-am strîns într-un colţ să ne mai punem la punct cu ivritul. Profesorul era avocatul Ozi Ebercohen, care stăpînea limba la perfecţie. El era dintr-un tîrg evreiesc (Săveni) şi dintr-o familie tradiţională. Cînd a sosit Pesahul, unul dintre tineri susţinea că este la curent cu calendarul ebraic - Ozi Ebercohen a celebrat Sederul pentru noi, strînşi în jurul lui pe un pat de la etaj. Le-am explicat celor din cameră că este sărbătoare la noi, se va face o slujbă religioasa şi cerem să fie linişte. Erau cu noi în celulă cîţiva preoţi creştini. Pe ei ceremonialul i-a interesat mai de-aproape şi au cerut voie să asiste, cerînd în acelaş timp să li se explice totul. Ozi le-a satisfăcut dorinţa. Noi nu am mîncat pîine toată săptămîna. Am împărţit porţiile noastre la cei din celulă. Şi iarăşi întrebarea: "Cum -gratis? Nu cereţi în schimb ţigări sau petece pentru cîrpit hainele? Nu - n-am cerut, spre mirarea neevreilor cărora li se contrazicea iar prototipul evreului...

Ozi a lăsat un loc gol în rîndurile noastre, dar, mai ales, un gol imens în inimile noastre. Întotdeauna ne vom aminti de entuziasmul, de capacitatea, de sfaturile şi prietenia adevărată cu care ne-a obişnuit.Ozi Ebercohen rămîne o prezenţă vie şi permanentă în sufletele noastre...

La o întrunire a israelienilor originari din România

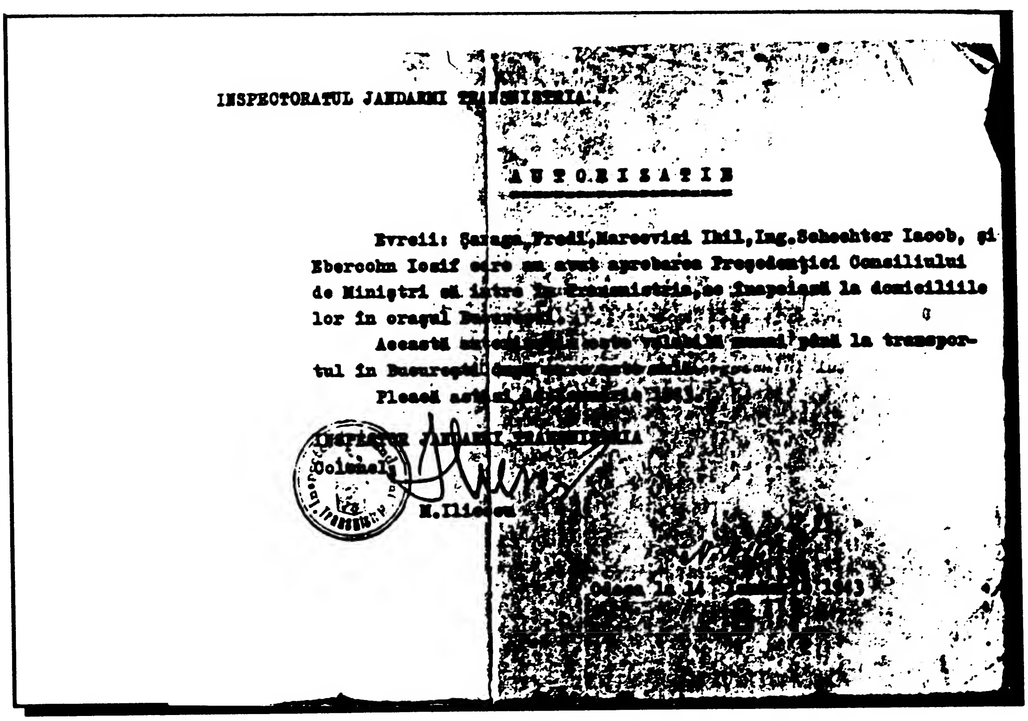

Datorită însuşirilor lui deosebite, Ozi s-a bucurat şi în Israel de dragoste şi respect.

Ozi Ebercohen cu soţia Hilda (fostă Lerner, din Dorohoi), la Preşedintele Statului Israel, prof. Efraim Kaţir, ales, recent, membru corespondent al Academiei române.

Ozi Ebercohen vorbind la recepţia oferită cu ocazia numirii doctorului Meir Rosenne (Rosen) ca ambasador al Israelului în Statele Unite. La dreapta vorbitorului: dnii Itzhak Artzi, M.H.Bady şi Meir Rosenne (a cărui mamă este originară din Darabani).

INSPECTORATUL JANDARMI TRANSNISTRIA.

AUTORIZAŢIE

Evreii: Şaraga Fredi, Marcovici Ihil, Ing. Schechter Iacob, şi Ebercohn Iosif care au avut aprobarea Preşedenţiei Consiliului de Miniştri să intre în Transnistria, se înapoiază la domiciliile lor în oraşul [illegible].

Această [illegible] până la transportul în Bucureşti [illegible]

Pleacă astăzi [illegible]

INSPECTOR JANDARMI TRANSNISTRIA

Colonel,

M. Iliescu

Odesa la 14 [illegible] 1943

O PIERDERE PENTRU SIONISM: Av. IOSEF (OZI) EBERCOHEN

de ITZHAK ARTZI

Avocatul Iosef (Ozi) Ebercohen, una dintre speranţele sionismului român, a fost doborît în plină ascensiune. Spitalul a devenit pentru el a treia închisoare, după penitenciarul antonescian şi, apoi, cel comunist. Din celelalte a reuşit să scape. Din spital, n-a mai scăpat decît în maşina mortuară, deplîns de soţie, fiică, familie, prieteni, clienţi. Cîntecul vieţii sale s-a oprit la mijloc. O pagină de istorie a rămas neterminată.

Tînărul din Săveni a găsit, în timpul studenţiei la Facultatea de Drept, calea spre "Haşmonaea" şi renaşterea ei. Ebercohen era un cerebral. El aducea cu sine cultură şi educaţie evreiască, precum şi cunoştinţe în limba ebraică. Sionismul haşmonaeist şi renaşterist erau mai mult un sionism sentimental, emotiv. Accentul era pus mai puţin pe ideologie şi mai mult pe sentimentul de mîndrie şi demnitate evreiască. Sionismul era arma cea mai eficace în lupta contra asimilării. De aceea, acest soi de sionism ajunge la principiul de "Gegenwarts-arbeit", adică muncă educativă în Galut pentru a menţîne şi întări spiritul naţional al maselor. Dacă vor fi evrei, ei vor pleca şi în Palestina. De aceea, a luptat contra primejdiei din afară - antisemitismul - şi a primejdiei dinăuntru - asimilarea. De aceea, a fost necesar un ziar care să educe, o revistă ce să propovăduiască, o activitate mobilizatoare. Clădirea Palestinei evreieşti, haluţiutul (pioneratul) au constituit domeniul de activitate al mişcărilor de tineret, în frunte cu Gordonia, Hanoar Hatzioni, Haşomer, Hatzair.

Deşi legat şi prieten cu mulţi activişti socialişti români, educaţia şi tradiţia sa iudaică îl fac pe Ebercohen unul din capii mişcării sioniste. În timpul războiului, veneam cu treburi haluţiene sioniste în casa lui de pe Apolodor. Relaţiile s-au intensificat atunci cînd Ebercohen a fost ales membru al Executivei Sioniste ilegale conduse de A. L. Zissu. Acum, Ebercohen îmbină avocatura cu activitatea politică. El a făcut parte din prima delegaţie care a plecat în decembrie 1942 în Transnistria, pentru a organiza acţiunea de ajutorare a deportaţilor, inclusiv a celor din Dorohoi şi Săveni, concetăţeniii săi. Fără acţiunea de ajutorare, nici unul dintre deportaţi nu ar fi rămas în viaţă.

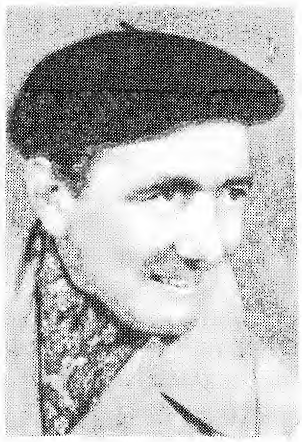
Cînd, după un an, urma să plec şi eu în delegaţie în Transnistria, m-am dus la Ebercohen să mă înveţe ce înseamnă Transnistria.

Activitatea sa intensă s-a întrerupt o dată cu lichidarea formală a mişcării sioniste. În august 1950, e arestat, ca sionist. În 1954, Ebercohen e condamnat la 8 ani închisoare. După un an, este eliberat în cadrul lotului celor 42 de conducători sionişti. Pentru un cunoscător al limbii ebraice, cum era el, nu a fost greu să dea aici, în Israel, examenele de jurist, redeschizînd un birou de avocatură, cum avea şi în România. Timp de doi ani, a funcţionat şi ca secretar al Regionalei Tel Aviv a Partidului Progresist şi Liberal independent.

În partid, el a deţinut un loc de frunte. Era devotat Cercului Originarilor din România din partid. Cînd a început să se gîndească la o intensificare a activităţii politice, boala i-a stricat toate planurile.

STRUL BLUMENTHAL

activist de frunte şi primar la Săveni

Strul Blumental s-a născut în anul 1921 în tîrguşorul Săveni, judeţul Dorohoi. Atît părinţii cît şi bunicii şi stră-străbunicii au locuit în Săveni. Strul Blumental n-a părăsit orăşelul pînă la evacuare. A a avut norocul şi a fost printre cei care s-au reîntors în tîrgul lor. Aci a început să muncească, cot la cot cu ceilalţi, la refacerea orăşelului. Ulterior a fost numit secretar al comunei Săveni. În 1954 a fost ales primar al tîrgului (comunei) Săveni. În anul 1946-1947, - povesteşte **Strul Blumenthal,** după o secetă cumplită, situaţia Săvenilor era disperată. Locuinţele erau distruse iar din punct de vedere economic oamenii erau lipsiţi de strictul necesar.

Comuna Săveni se compunea din tîrgul Săveni şi din patru sate: Petricani, Chişcăreni, Bodeasa şi Bozieni. Ca primar am început - în primul rînd - repararea şcolilor şi apoi am trecut la repararea locuinţelor. În tîrgul Săveni s-au mai întors din evacuare, odată cu mine, un număr mic de evrei, cea mai mare parte dintre ei meseriaşi care au pus şi ei mîna la reconstruirea tîrgului nostru. Am muncit cu multă dragoste pentru a ridica tîrguşorul nostru şi trebuie să recunosc că am fost ajutat de toată lumea. Poate din această cauză am fost ales două cadenţe în funcţia de primar. Ulterior am fost ales preşedinte al cooperaţiei de consum al comunei Săveni. Am depus eforturi ca să reorganizez comerţul cooperatist în regiune. În tîrg erau două, trei magazine în localurile fostelor prăvălioare. Atît în tîrgul nostru cît şi în satele care aparţineau comunei noastre, situaţia era sub orice critică. În noua mea funcţie am început organizarea comerţului cooperatist. M-am ocupat întîi de magazine, apoi am deschis un restaurant cu o grădină de vară. M-am ocupat de aducerea mărfurilor nu numai în Săveni ci şi în cele patru sate. Am deschis în fiecare din ele cîte un Magazin Universal. Tot timpul am fost ajutat de cetăţenii din localitate. Am fost prima cooperativă din întregul judeţ autofinanţată care se gospodărea cu propriile ei resurse. Pentru aceste realizări am primit numeroase decoraţii dar cel mai mult mă bucura respectul şi dragostea pe care mi-o purtau oamenii din Săveni.

În 1990 am plecat în vizită în România, cu soţia, pentru două săptămîni şi am stat... două luni.În acest timp nu am putut da curs la toate invitaţiile!

Am avut însă şi unele necazuri. Într-o zi, cînd eram preşedinte al cooperaţiei din Săveni, am fost chemat la miliţie. S-a constatat o lipsa în gestiune la magazinul condus de **Gheorghe Grosu.** Această lipsă provenea încă înainte de a fi fost eu preşedinte. Am fost reţinut pentru anchetă. În acelaş timp un grup de cetăţeni creştini au trimis o petiţie în care cereau eliberarea mea. Acest lucru se întîmpla pe timpul comunismului! O dovadă emoţionantă de dragoste şi preţuire reciprocă!

bunicul lui **Marcu Orenştein. Iosef Orenştein**, ce om! Avea o barbă albă ca neaua...

Am reuşit să ajung viu în ghetoul din Moghilev şi dacă scriu aceste rînduri acum, după trecerea a peste cincizeci de ani, înseamnă că am reuşit să scap de "soluţia finală" preconizată de Hitler pentru noi, poporul ales de Dumnezeu să sufere cel mai mult. Ce s-a petrecut prin ghetoul acela se ştie, au scris şi alţii, dar, totuşi, din toată nenorocirea în care mă aflam, m-am ales cu ceva care a dăinuit şi va dăinui pînă la sfîrşitul vieţii, pentru că acolo m-am întîlnit cu viitoarea şi actuala mea soţie. Ea mi-a oferit prilejul să ascult diferite posturi de radio, astfel că eram la curent cu mersul evenimentelor.

Evreii nu aveau voie să circule noaptea prin oraş. Din cînd în cînd mai încălcam această lege şi mă furişam "la ea" să pot asculta radioul. A doua zi transmiteam coreligionarilor mei noutăţile aşteptate de ei cu nerăbdare. Îmi făcusem mulţi prieteni printre evreiii din ghetou, dar şi printre evreii ucrainieni, care locuiau în oraş. Odată a pătruns în ghetou o maşină cu doi nemţi, poposind într-un loc unde se improvizase o mică piaţă, situată în apropierea locuinţei noastre. Au început să împrăştie cele cîteva zarzavaturi aşezate pe pietrele care înlocuiau tejghelele şi atunci, cei care se aflau în piaţă au fugit şi s-au ascuns, fiecare pe unde a putut, o parte dintre ei refugiindu-se în casa noastră. Nemţii au intrat cu forţa în locuinţa noastră, ne-au scos pe mine şi pe fratele meu, ameninţîndu-ne cu revolverele. Ne-au dus în piaţă şi ne-au pus s-o degajăm de pietre. După ce am terminat căratul pietrelor au intenţionat să ne urce în maşină şi să ne ducă cu ei. Norocul nostru a fost că prefectul judeţului a fost înştiinţat că au intrat nemţii în ghetou, astfel că a sosit imediat la faţa locului, somîndu-i pe nemţi să părăsească de urgenţă ghetoul, întrucît bîntuie tifosul exantematic. În felul acesta, zic eu, am scăpat de o moarte sigură.

În deportare am pierdut bunica şi mama, care au fost înmormîntate într-o groapă comună. În aceeaşi zi cu mama, dar la Coneva, a murit sora ei, **Taiba Lindenboim**, lăsînd în urma ei trei copii, între 9 şi 15 ani...

Revenind la Săveni, In anul 1947, a plecat în Palestina prima alia a tineretului. Ne-am luat rămas bun de la ei la Sinagoga Mittelse. Le-a vorbit rabinul **Wasserman**, apoi eu, care mi-am exprimat speranţa şi dorinţa de a face cinste prin comportarea lor, prin munca lor, încheind cu cuvintele: „Hazorim, Bedima, berina ikţaru".

În anul 1948 cînd s-a format Statul Israel, am luat cuvîntul în faţa unei asistenţe numeroase, subliniind importanţa istorică a acestui eveniment. Din foştii mei elevi plecaţi în Israel, foarte mulţi s-au evidenţiat prin realizări remarcabile, ca de pildă: doctor neurolog **Sami Iosupovici**; reputatul medic cardiolog **Iosef Mihaele** (de la Spitalul Ihilov); **Renée Coter**, cercetătoare în învăţămîntul superior; o altă cercetătoare, **Eva Spund Wais, Iosef (Ioselă) Zamoşteano**, director la „Hamaşbir"; **Haim Sanielevici** şi **Izu Aizic**, specialişti în agricultură; **Iehoşua (Ozi) Zontag**, din conducerea H.O.R. Aşdod.

Printre oamenii de seamă, care îşi trag obîrşia din Săveni menţionez pe avocatul **Sami Rosenhaupt**, fost director al Keren Haiesodului, scriitorul şi publicistul **Victor Rusu**, scriitorul **Moşe Maur Săveneanu** şi alţii...

Pe fiul meu, unicul meu fiu, **Semo**, l-am trimis în Israel în anul 1975. Este profesor la Liceul Rotman din Kiriat Yam.

Astăzi, în Săveni au mai rămas vreo 10-12 familii de evrei. Restul au plecat. fie în alte oraşe din România, fie în Israel sau prin alte colţuri ale lumii. Jumătate din populaţie a pierit în Transnistria şi o altă parte a luat drumul neantului.

Uite că era să uit, s-o uit pe **Rina Mohr**, fiica lui **Cerna** din Săveni, care a concurat pentru Miss Univers, şi a fost aleasă **cea mai frumoasă femeie din lume.**

Săveni. Oraşul meu de baştină, oraşul meu drag! Cîte amintiri frumoase... Pînă într-o zi... 1 iulie 1940. Eram concentrat la Regimentul 29 Infanterie. Era perioada retragerii din Basarabia. Pe la orele patru de dimineaţa vine la mine într-un suflet, bunul meu prieten **Shlomo Mihailovici** (z.l.) şi îmi cere să-i dau o armă, căci în retragere i s-a furat puşca. I-am făcut rost de o armă, după care a alergat, să ajungă din urmă unitatea din care făcea parte... Nu a trecut mult timp şi a sunat alarma. M-am înrolat alături de ceilalţi ostaşi din compania noastră condusă de un locotenent, **Isăceanu**. Acesta, înspăimîntat, şi-a aruncat chipiul de ofiţer şi şi-a pus unul de soldat. De ce? Ne-a lămurit tot el:

- Bolşevicii au ocupat Herţa şi se îndreaptă spre Dorohoi...

Apoi adresîndu-se mie, avocatului **I.Abramovici** şi lui **Iancu Marcus**:

- Eu, pînă acum v-am apărat. A venit rîndul vostru să mă apăraţi pe mine... Noi l-am fi apărat, dar nu a fost cazul...

Am pornit din curtea regimentului. După un sfert de oră de mers s-a dat comanda de oprire. Imediat s-a retras tuturor evreilor muniţia. S-a dat comanda de plecare şi am pornit-o din nou la drum... Şi ce-am văzut în drumul ăsta? Doamne, Doamne, ce prăpăd! În faţa unei frizerii o fată zăcea împuşcată, într-un lac de sînge... Peste drum, cîrciuma lui **Aclipe** devastată, iar Aclipe împuşcat în cap zăcea mort în faţa localului... Farmacia era deschisă. În faţa ei farmacistul **Roşu**, alb ca varul, privea îngrozit spre noi...

Ne-am oprit în faţa şcolii israelite, unde se instalase Comandamentul militar. În clădire a intrat numai locotenentul, care a raportat generalului **Sănătescu**, şeful Comandamentului. Cine ştie ce-o fi raportat?... A revenit şi pe un ton vesel ne-a spus că nu-i nimic grav: din cele cîteva balcoane, femei evreice au tras cu puşti mitraliere asupra Regimentului 3 Grăniceri care era în retragere... Am făcut stînga împrejur şi ne-am înapoiat la sediul Regimentului. Apoi a început vînătoarea de militari evrei... Cei din compania din care făceau parte nu au avut de suferit, reuşind să se adăpostească la timp, fiecare pe unde a putut... A urmat scoatere evreilor din armată...

21 iunie 1941. Nu se mijise bine de ziuă şi am fost trezit de bătăi puternice în poartă. De ce? Ordin! Să ne prezentăm imediat în curtea Poliţiei! Am plecat împreună cu fratele meu **Fişel**. Ajunşi la destinaţie am dat de o mulţime de bărbaţi, tineri şi mai vîrstnici, adunaţi ca şi noi de pe la casele lor. După ce ni s-a comunicat că va trebui să depunem o muncă obştească, am pornit-o către gara Ungureni, unde ne aştepta un vagon de vite. După ce am curăţat vagonul de mizeria din interior, ne-am instalat noi, vreo şaizeci de oameni. Eram conduşi de către un plutonier, **Creţu**, îl ştiam, era din Stubei, un om cumsecade. Dar el nu călătorea cu noi în vagonul de vite, el călătorea în vagon de oameni. Uşa vagonului s-a închis cu zgomot şi după puţin timp am luat-o din loc. A doua zi, la 22 iunie, în timp ce noi eram pe punctul să crăpăm de foame şi de sete, Mareşalul Antonescu a dat ordinul: ***„Soldaţi români, vă ordon, treceţi Prutul!"*** Şi românii l-au trecut, împreună cu nemţii.

După o săptămînă, care ni s-a părut un secol, am ajuns, mai mult morţi decît vii la destinaţie, adică la Tîrgu Jiu. După un scurt răgaz, pentru întremare am fost mînaţi la muncă, ca vitele, la Bumbeşti şi la Livezeni. Munceam de la cinci dimineaţa, pînă se întuneca. Şi astăzi stau şi mă întreb prin ce miracol am putut rezista, căci în afară de munca la care eram supuşi, mai exista şi o fiară cu chipul de om, un locotenent, **Trepăduş**, posesorul unei cravaşe, care lovea la întîmplare, pe cine nimerea. La cinci septembrie 1941, ne-au transportat la Dorohoi, unde ne-am întîlnit cu părinţii şi cu toţi evreii evacuaţi din Săveni.

A urmat deportarea. În noaptea de şapte spre opt noiembrie am trecut Nistrul.

Primele jertfe de evrei săvineni evrei au fost bătrînul erudit în studii iudaice, **Saltman**, asasinat pe malul Nistrului, la Oraci şi **Iosef Orenştein** (Iosef der risişer),

GORDONIA - SÂVENI 1935

O prezenţă îndelungată, în Săveni, a fost aceea a lui **Pinski**, un scriitor remarcabil, care ne-a prilejuit cunoaşterea literaturii în limba idiş.

La rîndul meu, după revenirea din deportare, am ţinut expuneri despre opera lui Shalom Alehem. Cu ocazia acestor prelegeri l-am invitat pe actorul **Beno Poplicher** să recite din opera scriitorului. Am mai organizat cîteva procese literare cu caracter iudaic, la care am primit concursul doctorului **Steinberg**, a profesorului **Trahtman** şi al avocatului **M.Leizerovici.** Şi cum aş putea omite serbările culturale organizate în perioada 1945-1948? Nu pot uita nici orchestra formată din elevii mei: **Camil (Culii**, stabilit în Ramat Gan), **Croitoru, Carol Făinaru (Segal**, stabilit în Raanana) şi **Solomonovici (Ciobotarul)**, care executau cîntece ebraice şi hasidice...

În zilele de Iom Kipur, la Sinagoga Mittelste, înainte de a se rosti rugăciunea de Izkor se treceau în revistă evenimentele politice, care interesau populaţia evreiască. Participau aproape toţi credincioşii din cele patru sinagogi. Evidenţiez personalitatea rabinului **Wasserman Mihael**, care a păstorit obştea evreiască din Săveni, pînă la plecarea sa în Israel.

Evreii din Săveni erau adînc implicaţi în viaţa politică a României. Astfel **Iosef Mihailovici**, **Strul Ebercohn** şi **Meer Blumenthal** au fost vice-primari.

Pe plan social, meseriaşii evrei din Săveni erau bine organizaţi. Pînă la deportarea evreilor în Transnistria a funcţionat banca „Creditul mărunt", care finanţa meseriaşi şi comercianţi. Preşedintele Consiliului de Administraţie al băncii a fost un cizmar, **Aron Idelovici**; l-a urmat un tîmplar, **Meer Blumenthal**.

Meseriaşii au construit prima sală de festivităţi din oraş şi pe bună dreptate au numit-o „Sala meseriaşilor."

activitate sionistă. Activitate laborioasă dusă în primul rînd de **David Mittelman,** cunoscător perfect al limbii ebraice, a culturii iudaice... Şi **Herman Saltman, Iosef Mihailovici,** profesorul **Waissbuch**, sau **Iosef (Ozi) Ebercohen**. Despre fiecare dintre ei s-ar putea scrie o carte întreagă. Tinerii evrei din Săveni erau încadraţi în diverse mişcări sioniste, dintre care două erau mai puternice: „Gordonia" şi „Betar".

Primii tineri care au plecat în Palestina au fost **Moşe Mihalovici** şi **Calman Croitoru**, în anul 1930. După cîţiva ani a emigrat **Herş (Zvi) Burştein**, care a continuat să activeze în cadrul organizaţiei „Haşomer Haţair" şi apoi în Mapai.

Au mai plecat **Didi Spiegler, Ester Marcus Flacs** şi mulţi alţii.

Atît în perioada interbelică cît şi în cea de după întoarcerea din deportare au activat organizaţiile Sioniştilor Revizionişti şi Zeirei Zion. Dintre Sioniştii revizionişti s-au remarcat **Shalom Mihailovici, Tederman, Iosupovici, Carol Rabinovici, Marcu Orenştein, Manes Leib** şi alţii... Eu am făcut parte din Organizaţia Clal Sionistă, am funcţionat ca secretar, preşedinte fiind **Marcu Laxer** şi casier **Avram Wainberg**. Reprezentam Organizaţia la alegerile pentru Congresul Sionist, care se ţineau în localul Şcolii Israelite.

Evenimentele istorice legate de Mişcarea Sionistă erau sărbătorite cu tot fastul cuvenit (Declaraţia Balfour, comemorarea lui Theodor Herzel etc.). Acţiunea Keren Harişon era permanent in principala noastră preocupare. Primeam delegaţi din diferite colţuri ale ţării (mi-l amintesc pe rabinul **Roller** din Buhuşi) şi atunci Săvenii se îmbrăca în haine de sărbătoare.

Necesitatea creerii unui Cămin Naţional Evreiesc a dat naştere lui Keren Kaiemet şi se concretiza prin donaţii, iar cele ale săvenenilor concurau pe acelea ale unui oraş mare. Eu eram direct implicat în această acţiune de strîngere a fondurilor. **Iosef Mihailovici** a îndeplinit mulţi ani funcţia de comisar al F.N.E. Apoi, eu, împreună cu bunul meu prieten **Avram Schechter** am preluat această sarcină. Alergam, alergam peste tot şi în orice loc unde puteam colecta fonduri, am alergat să ajung la timp la Cimitrul Evreiesc, să-l pot întîmpina pe **Iulius Iosipovici**, directorul fabricii de zahăr din Ripiceni, care venea la mormintele părinţilor să se reculeagă, însoţit de întreaga familie, asta pentru că întotdeauna făcea donaţii substanţiale. Sau mă înfinţam cu o farfurie în mînă la masa cea lungă din Sinagoga Mittelste şi strîngeam donaţiile enoriaşilor pentru F.N.E.

Pe cînd mă aflam în deportare la Moghilev, am fost vizitat de **Gott** din Rădăuţi de Bucovina, venit cu o listă de ajutorare, din partea Organizaţiei Clal-Sioniste. Figuram pe această listă, astfel că am primit un mic ajutor material, cu care am putut cumpăra un sac de cartofi. Dar, ceea ce a contat mai mult pentru mine a fost faptul că nu am fost dat uitării.

Vreau să mai amintesc că în Săveni a apărut datorită tipografului **Garfenberg** o gazetă specială cu răspunsurile unor activişti sionişti la întrebarea: „Sînteţi pentru un Stat naţional sau binaţional..." A fost o acţiune remarcabilă, care a suscitat multe discuţii. În Săveni se desfăşura o bogată activitate culturală. Se organizau şezători literare şi alte manifestări. Unul din factorii principali ai acestor manifestări a fost **Ozi Ebercohen**, înzestrat cu o bogată cultură iudaică şi cu un talent oratoric demn de relevat. Săvinenii îşi amintesc cu plăcere de cuvîntările sale rostite în diverse împrejurări. Era un perfect cunoscător al limbii ebraice, care a predat-o chiar şi în închisoare, condamnat pentru activitate sionistă.

Un alt dascăl, cunoscător al ivritului a fost **M. Waisbuch**. Cu bogatele sale cunoştinţe, cu puterea sa de convingere, cu calităţile sale de orator, el captiva interesul publicului, în toate ocaziile cînd lua cuvîntul. În Săveni aveau loc şi procese literare, de pildă procesul literar cu tema „Manasse", după romanul lui Ronetti Roman, cînd s-au purtat discuţii acerbe între susţinătorii şi adversarii asimilării evreilor.

ORĂŞELUL MEU DRAG...

de LEIB (Arie) BLUMENTHAL

În cimitirul evreiesc din Săveni, la intrare, se află o piatră comemorativă, dedicată celor care şi-au închinat viaţa în scopuri filantropice. La capătul celălalt, pe un deal, se află un monument dedicat Căpitanului farmacist **Viţianu**, decorat cu „Virtutea Militară", pentru eroismul dovedit în războiul pentru Independenţa României. Acest farmacist evreu a deschis în Săveni prima farmacie. Primul medic din Săveni a fost tot un evreu: doctorul **Jäger**.

Săveni, oraşul în care m-am născut, am copilărit, oraşul tinereţii mele. Toate evenimentele şi evocările îmi sînt adînc întipărite în minte şi înscrise în inima mea. Astfel, primii ani de învăţătură i-am urmat la Şcoala primară israelito-română mixtă. Acolo am fost elev, învăţător şi în anii 1937-1938, director. Îmi amintesc că l-am avut ca învăţător pe **Herman Saltman**, tatăl dramaturgului **Alexandru Mirodan**. Dar nu-i pot uita nici pe **Ben David** şi **Berezowski**, dascălii mei de limbă ebraică, sau pe bunul meu coleg **Iţic Srund**. La această şcoală am fost educaţi în spiritul dragostei pentru Sion. Dintre cadrele didactice îmi amintesc de profesorii **Mişurovski, Waisbuch, Haim Rimmer** (actualmente redactor şef la ***Revista Cultului Mozaic)***, **Haim Trachtman** cu soţia (aceasta după revenirea din deportare şi-a preluat catedra de limbă română), **Reghina Mittelman, Fany Löwenkron Spund** şi **Adolf Gelert** (directorul şcolii), dascăli care au predat cu competenţă şi dăruire.

După anul 1938 a început o perioadă foarte grea în existenţa şcolii unde predam. Pînă la urmă localul a fost ocupat de un comandament militar, astfel că am fost nevoiţi să predăm în localurile unor sinagogi.

Au urmat anii de deportare în Transnistria, apoi, întoarcerea. Din cîţi au plecat s-au întors jumătate. În 1944 am fost numit director şi am redeschis şcoala, continuînd activitatea didactică şi educativă, dar punînd mai mult accentul pe învăţarea limbii ebraice precum şi a tradiţiei iudaice. În pofida greutăţilor materiale, personalul didactic (**Fany Spund**, soţii **Trachtman** şi cu mine), deşi uneori nu ne primeam salariul (treceau cîte 5-6 luni) ne îndeplineam datoria de profesori.

În paralel cu activitatea de director şi profesor de şcoală, meditam elevii evrei, care dădeau examene în particular la Liceul din Botoşani şi la Dorohoi.

După închiderea şcolii israelite, am predat matematica, ca profesor suplinitor la Şcoala generală, după care am îndeplinit funcţia de inspector şcolar în Raionul Săveni, aceasta în perioada anilor 1950-1953. Apoi am fost transferat tot ca inspector în oraşul Botoşani (1953-1957). Îmi făceam datoria de cetăţean român, dar fără a uita faptul că sînt evreu, îndeplinindu-mi toate îndatoririle în sînul obştii evreieşti. Nu mi-am schimbat numele aşa cum au făcut-o mulţi, nu mi-a fost niciodată ruşine de originea mea, din contra, am fost mîndru că sînt evreu.

Îndeplinind funcţia de director al Şcolii generale No. 4 din Botoşani am avut marea satisfacţie de a lucra într-o şcoală unde majoritatea elevilor erau evrei, unde funcţionau mulţi profesori evrei şi unde am introdus predarea limbii idiş. A fost o perioadă cînd, deşi mi s-a interzis, am eliberat multe foi matricole ale elevilor evrei care aliau în Israel. Dar, să revin la Săveni... Săveni. Oraş cu o bogată tradiţie evreiască, pe plan politic, cultural şi social, oraş în care s-a desfăşurat o intensă

Familia Rosenhaupt a fost educată de tatăl Aba, care era un erudit (arendaş de moşii), în spiritul renaşterii naţionale. Fiul mai mare, Samuell, a practicat avocatura la Chişinău şi era preşedintele organizaţiei "Tarbut", militant pentru promovarea culturii ebraice printre evreii basarabeni. După război a condus Keren Haiesodul din România, a fost arestat şi după eliberare a activat în cadrul organizaţiei sioniste pe tară, în Israel. Herman Rosenhaupt a fost avocat la Iaşi, fruntaş al Renşterii şi în Israel, membru în conducerea partidului progresist.

Iacob Rosenhaupt a fost şi el avocat la Iaşi, fruntaş sionist în România şi în Israel. Fiul său, Meir Rosen a fost ambasadorul nostru în Statele Unite şi acum este preşedinte al "Bonds" pentru Israel.

Familia Sobelman, în frunte cu bătrînul Iosef Roife (medic în înţelesul popular), a ajuns la Săveni o dată cu valul de adepţi ai rabinului din Rijin. Unul din fiii săi, Iehezchiel, a participat la primul Congres Sionist de la Basel, ca delegat din Iaşi. Fiicele sale au venit în Israel ca haluţot ale lui "Hanoar Hazioni", stabilindu-se în moşavurile Even Iehuda, Kfar Neter şi Kfar Avihail. Fiica mai mare, Mina, a fost o eminentă şliha în Maroco, remarcîndu-se prin abnegaţia şi devotamentul ei.

Un nepot al lui reb Iosef a fost Ben Zion Abramovici, care s-a stabilit la Iaşi ca şohet şi hazan.

În timpul războiului a fost trimis pe front şi rănit de două ori. A vrut să se reformeze, dar la îndemnul rabinului din Ştefăneşti, a renunţat. Rabinul i-a spus: ***"Orice evreu poate face asta, dar tu n-ai dreptul. Eşti de-acum prea cunoscut şi vei provoca o nenorocire. Întoarce-te şi vei termina cu bine, ca să poţi ajuta şi pe alţii".***

După război, cînd guvernul român a tradus în faţa justiţiei sute de evrei, căzuţi prizonieri, Ben Zion a organizat avocaţi evrei şi ofiţeri în rezervă creştini ca să apere pe cei acuzaţi. În zeci de cazuri a reuşit să dovedească că acuzaţii nu s-au predat de bună voie, ci au căzut prizonieri în luptă.

După ce s-a terminat primul război mondial, multe familii din Săveni au părăsit orăşelul, în locul lor venind alte familii evreieşti.

S-au acordat unele drepturi cetăţeneşti, viaţa socială şi culturală a evoluat. Funcţionau două biblioteci, fondate de Wizo, o grădiniţă de copii în ebraică. Activau organizaţii de tineret "Haşomer Haţair", "Gordonia" şi "Betar". Partidul evreiesc a avut mulţi aderenţi şi la alegerile comunale din 1930 a obţinut şase consilieri. Existau şi evrei care activau în partidele istorice, dar nu le-a ajutat, căci în 1940, cînd a venit regimul legionar, acesta a confiscat toate bunurile agricole evreieşti, inclusiv cirezile de vite şi turmele de oi.

În iunie 1941, toţi bărbaţii de la 16 ani în sus au fost scoşi din case şi transportaţi în gara Ungureni, cu vagoane de vite, într-un lagăr de lîngă Tîrgu Jiu.

Cîteva luni mai tîrziu, au fost scoşi din case bătrîni şi femeile, sub pretextul că ascund arme. Toţi au fost deportaţi la Dorohoi şi de acolo în Transnistria. În timpul percheziţiilor şi al jafului, un soldat a intrat în casa familiei Peretz. Cînd fiica, Lucia a încercat să-şi apere tatăl, soldatul a împuşcat-o mortal. Cu multe intervenţii, preşedintele comunităţii a obţinut ca cei evacuaţi să poată lua cu ei măcar strictul necesar. Primele victime ale prigonirilor au căzut în drumul spre lagărele transnistriene.

Epuizaţi de oboseala, nevoiţi să meargă zeci de kilometri pe jos, au căzut degeraţi.

Cînd s-au întors deportaţii, puţini săvinieni s-au numărat printre ei.

După moartea ei, reb **Eliezer** a părăsit orăşelul, stabilindu-se la fiul său mai mare, **Iacob Leib**, şeful hahamilor din Hîrlău şi delegat la prima Conferinţă Sionistă din România! Cu plecarea lui, comunitatea s-a văzut dezlegată de aranjamentul impus de Curtea din Ştefăneşti şi a angajat un nou rabin.

Dintre nepoţii lui reb **Eliezer** s-a remarcat **Idov Cohen**, născut la Mihăileni, erudit, ziarist şi scriitor, fruntaş al Renaşterii, secretar general al lui Keren Kayemet în România şi deputat în Israel din partea partidului progresist, care a dus lupta pentru eliberarea arestaţilor assirei Zion din România.

Şcoala israelită-română din tîrg avea un număr mai mare de elevi - 150 - decît cea românească şi de aceea s-au exercitat presiuni ca şi elevi evrei să înveţe la şcoala românească. Pentru copiii creştini exista şi o şcoală de meserii în care copiii evrei nu erau admişi. Asta i-a obligat să înveţe meseria la meşterii evrei locali sau din oraşele mari. Cei ce doreau să înveţe mai departe, se pregăteau cu preparatori locali şi plecau să dea examen la liceele din Dorohoi sau Iaşi.

Curînd au început să apară şi primele industrii locale. **H. I.Iosipovici**, un bogat negustor de vite, a înfiinţat o tăbăcărie. Fiul său, **Iehiel (Iulius)**, era directorul general al fabricii de zahăr din Ripiceni, fondată de o societate belgiană, iar un alt fiu, **Mendel (Max)**, era administratorul general al moşiilor acestei fabrici, care cuprindeau zeci de sate.

La Hăneşti a fost ridicată o moară modernă de mare capacitate, de către cîţiva evrei săvenieni, împreună cu **Noah Tălmaciu**, originar din Botoşani. Prin anii 60, Tălmaciu a ajuns unul din fruntaşii partidului Liberal din Tel Aviv.

Meseriaşii din Săveni erau renumiţi şi unii dintre ei lucrau la construirea bisericilor din împrejurimi. Dintre cizmari s-a impus **Aron Idelovici**, chemat să lucreze pentru Curtea Regală, în timpul refugiului de la Iaşi. Aron era un autodidact care vorbea o românească foarte curată şi avea largi cunoştinţe de literatură modernă. Socialist din convingere, a ştiut să armonizeze tradiţia strămoşească cu aspiraţiile sociale. Excelent organizator, a fondat săli de conferinţe şi adunări care serveau şi de cinematograf şi de sedii pentru serbările de fine de an la şcoala românească.

Familia **Săpunaru** fabrica săpun şi lumînări ce se vindeau în toate judeţele Moldovei. Erau şi mulţi meseriaşi tăbăcari, blănari şi boiangii. Majoritatea meseriaşilor bătrîni nu se considerau diferenţiaţi de ceilalţi, nu aparţineau sinagogilor de bresle ci îşi făceau rugăciunile şi cultura iudaică alături de negustorii şi erudiţii tîrgului. Aşa erau reb **Iacob (Iankel)** brutarul, reb Uri casapul, reb **Haim** blănarul, care uneori conducea şi cursurile de Tora Mişne şi Talmud.

În fruntea asociaţiei "Bikur Holim" şi gabai la sinagogi erau rabi **Abraham Zeides**, bunicul ziaristului **Maur - Săveneanu**, redactor al ziarului "Ziua" din Iaşi şi în Israel fost redactor-şef al ziarului "Viaţa Noastră" şi "Facla", cunoscut sub numele de **Moşe Maur**. Din familia de negustori **Baratz**, făcea parte **Iosef Baratz**, unul din fondatorii kibuţului Dagania A. Din familia Baratz s-au recrutat conducători ai lui "Hanoar Hatzair" din Iaşi.

O altă familie renumită era **Ebercohn**, unul din fii, avocatul **Ebercohn** a fost unul din conducătorii pe ţară ai Renaşterii şi Partidului Evreiesc. Arestat după instaurarea regimului comunist, a aliat imediat după eliberarea sa din închisoare, devenind unul din conducătorii partidului progresist din Israel. Din familia de negustori **Gal**, trebuie amintit reb **Mordehai** care a fost cantorul sinagogii mari din orăşel şi fiul său **Zusia**, cantor şi el şi fabricant de bomboane.

O familie de erudiţi a fost cea a lui **Mittelman**. Tatăl, maskil de o vastă cultură,

OAMENI ŞI ÎNTÎMPLĂRI...

de ARIE ABRAHAMI

M-am născut la Săveni şi mi-am petrecut adolescenţa la Iaşi unde părinţii se stabiliseră din 1920, tata fiind Haham (Şohet) şi Hazan (Cantor). Am primit o educaţie tradiţională evreiască. În casă se vorbea idiş şi se învăţa ebraica în mod serios. Limba română era pentru lumea din afară şi am ştiut că trebuie să fim recunoscători ţării în care ne-am născut noi şi părinţii noştri. (Bunicii erau veniţi din Polonia, Rusia şi Lituania).Tata a fost rănit de două ori pe front în primul război mondial (1914-1918) şi nu m-a lăsat să plec în Ereţ Israel înainte de a face stagiul militar. Tata a fost sionist de nuanţă generală (Renaşterea-Partidul Evreiesc). Eu m-am alăturat mişcării de tineret "Hanoar Hazioni" în 1929 şi în 1932 am fost numit secretar general al mişcării la Bucureşti. În 1935 am fost delegat la Conferinţa lui "Hehaluţ Haclal Zioni" la Danzig şi am rămas 8 luni pentru aranjamente de alia. La sfîrşitul anului 1938 am aliat şi am fost ofiţer în armată în Războiul de Independenţă a Israelului.

În anul 1952 am fost trimis de Sohnut cu soţia mea **Lica** - născută **Gutman** - în misiune specială de a accelera aliaua şi a scoate evreii din Munţii Atlasului. Multe sate şi orăşele au fost înfiinţate în Israel de aceşti olimi. În octombrie 1956 am fost pus sub supravegherea poliţiei marocane şi după multe peripeţii m-am înapoiat în ţară.

În anii 1900 - 1930, viaţa obştei din Săveni s-a scurs în linişte, singurul eveniment deosebit a fost conflictul cu rabinul **Landau** (unchiul fostului deputat în parlamentul român, **Michael Landau**), conflict care a ţinut 10 ani.

Rabi **Eliezer Hacohen Wisenfeld** (tatăl mamei, unchiul meu), a fost adus în România de către unchiul său (frate de mamă) Rabi **Ieşaiahu Şor** ultimul Haham - Başi (Rabin Şef) sub regimul turc, pentru a fi numit profesor la Ieşivaua din Iaşi.

Tînărul **Eliezer** nu s-a înţeles cu unchiul său care era un mare erudit de nuanţă kabalistă (autor al tratatului "Hazon Ieşaiahu"), în timp ce el înclina spre Hasidism şi era sub influenţa lui Rabi **Israel** din Rijin.

Eliezer a părăsit Iaşul şi s-a aşezat la curtea lui Rabi **Nahum** (fiul lui Rabi Israel) din Ştefăneşti.

Reb **Eliezer** a educat generaţii de cărturari evrei, în timp ce soţia sa, **Miriam Feige**, avea grijă de familiile în suferinţă. La moartea ei, comunitatea a gravat pe mormînt: ***"Aci repauzează Miriam Feige cea deşteaptă"*** .

DEPORTAREA

Încă cu cîţiva ani înaintea deportării, populaţia din Săveni trăia într-o panică permanentă. Legi restricţionare antisemite îşi făcuseră apariţia, dar nimeni nu şi-a putut imagina că se vor petrece evenimente atît de sîngeroase.

La 21 iunie 1941, ziua în care Antonescu a ordonat trupelor române "Treceţi Prutul!", toţi evreii, între 18 şi 45 de ani, printre care şi eu, am fost adunaţi la podul Başeului şi trimişi spre lagărul din Tg.Jiu, într-o zi de duminică.

În mod normal, acest drum se parcurgea, la viteza de atunci a trenurilor, în 24 de ore. Noi l-am făcut în 12 zile, în vagoane de vite, cu uşile ferecate, fără mîncare şi apă. Căldura năprasnică de la sfîrşitul lunii iunie şi începutul lui iulie ne-a deshidratat. Trenul nostru a fost plimbat o săptămînă pe liniile laterale în jurul Iaşului, spre Tg.Frumos-Paşcani şi, din cînd în cînd, ni se arunca pîine şi apă.

În perioada aceea, la 1 iulie 1941, a avut loc pogromul de la Iaşi, şi îmi aduc aminte că, în tren, umbla din mînă în mîna un ziar, în care se putea citi comunicatul oficial potrivit căruia evreii din Iaşi făcuseră o revoluţie comunistă, soldată cu împuşcarea a 500 dintre ei.

În drum spre Tg.Jiu, precum şi în perimetrul lagărului, paza a fost foarte aspră, în primele 3 zile de lagăr ne dîndu-ni-se nici un fel de hrană sau băutură.

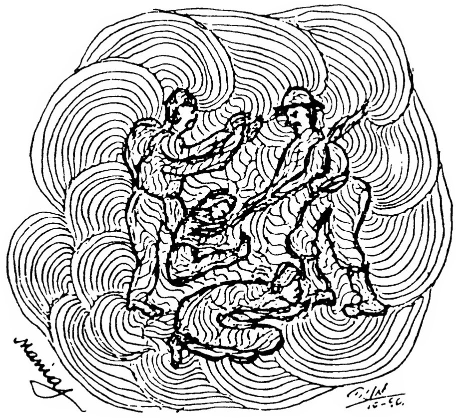
În acest lagăr am stat împreună cu ceilalţi tineri pînă la sfîrşitul lui septembrie 1941, după care am fost retrimişi în capitalele de judeţ. Noi am fost trimişi la Dorohoi, unde l-am regăsit pe tata; mama decedase cu cîteva luni înainte de declanşarea războiului. Tata ajunsese la Dorohoi, împreună cu toţi evreii din Săveni, la numai o săptămînă de la deportarea noastră în Tg.Jiu.

N-a trecut nici o lună de stat împreună şi am fost trimis din nou la muncă obligatorie, la Fălticeni, la curăţatul zăpezii. La sfîrşitul lui decembrie 1941, ne-au retrimis la Dorohoi, dar nu l-am mai găsit pe tata. Fusese deportat la Moghilev-Transnistria, împreună cu toţi evreii din tîrguşorul nostru şi din împrejurimi.

În zilele de Paşte ale anului 1942, tata a murit de foame şi tifos exantematic. Nu ştiu unde îi e mormîntul...

Au urmat, apoi, anii lagărelor de muncă de la Bîrlad, Basarabia, Edineţi, Şoldăneşti, Sebeş-Alba, de pe Valea Prahovei şi de pe linia frontului, unde am fost puşi la săpatul tranşeelor.

Această perioadă a durat trei ani de muncă grea, de umilinţe care nu se pot uita niciodată. Sînt adevăruri pe care generaţiile prezente şi viitoare trebuie să le cunoască...

om de binefacere. Îl țin minte cum mergea, în fiecare vineri după amiază, cu un coş mare, la anumite familii de unde strîngea mîncare gătită pentru a o duce celor aflaţi în nevoie, ca să poată primi şi ei sîmbăta - sătui.

Nimeni nu a ştiut de la cine a luat mîncarea si, în special, cui a dus-o. Aceste fapte le-a făcut permanent şi fără odihnă timp de zeci de ani, pînă în anul 1941.

SĂRBĂTORILE EVREIEŞTI

În zilele de Hanuka, se aprindeau lumînările în toate casele fiind puse, adesea, în geamurile camerelor şi prăvăliilor. Semn că tîrguşrul se afla în sărbătoare.

Purimul a fost sărbătorit cu toată splendoarea: mese îmbelşugate şi veselie. Costume şi măşti mişunau pe străzi şi, în fiecare an, se organiza un bal mascat în sala meseriaşilor.

Citirea meghilei, cronica vremurilor, în seara de purim, prilejuia copiilor manifestarea unei cumplite aversiuni împotriva duşmanului feroce al poporului evreu din acea vreme, Haman. Îl tocau cu "gragerul" cîteva ore în şir.

Paştele era primit cu deosebit respect. Caşrutul era respectat şi curăţenia în casă era ordonată pînă în cele mai mici unghere, pînă şi la mînerul de la uşa de intrare. De obicei, pentru Paşte, mai toţi copiii primeau haine noi de la părinţi şi, în nopţile de Seder, îl aduceau ca oaspete şi pe... Eliahu Hanavi.

Şavuotul se respecta cu aceeaşi pioşenie: prăvăliile închise, lumea la sinagogi.

Sucotul. In multe case se construia o suca, se binecuvînta lulavul şi etrogul.

Rosh-Hasana şi **Iom Kipur**, marile sărbători ale anului, erau primite cu veneraţie, cu deplina participare a populaţiei la sinagogi, cu respectul postului, precum şi cu mese îmbelşugate.

Seara de **Kol Nidre** invita fiecare suflet în faţa unui proces de conştiinţă.

Şabatul, sărbătoarea repetată de 52 de ori pe an de către toate familiile evreieşti, era respectat, începînd de vineri seara, - cu aprinderea lumînărilor şi cu Hala pe masă - de către mamele noastre, ce îşi puneau marame pe cap.

Tata deschidea masa cu Kiduş şi binecuvîntarea pîinii.

În zilele de sărbătoare, toate prăvăliile şi atelierele meşteşugăreşti se închideau, maşinile de cusut ale croitorilor şi croitoreselor fiind acoperite.

Sîmbăta, tîrguşorul îşi întrerupea activitatea după porunca scrisă: "Să nu-ţi faci meseria în zi de sîmbătă".

Nici populaţia din împrejurimi nu venea sîmbăta la tîrg.

TINERI CARE AU TRĂIT PUŢIN

Un număr de tineri, în jurul vîrstei mele de atunci, care mi-au fost prieteni, au căzut victime ale teroarei legionare şi antisemitismului român.

Dintre aceştia, îi amintesc pe Artur Laxer, 27 de ani, şi Puiu Segall, 21 de ani, ucişi în pogromul de la Iaşi, unde se aflau temporar; Lucy Peretz, 22 de ani, care, în prima zi a războiului, la 21 iunie 1941, a fost împuşcată în casa părintească. Ea cerut criminalului s-o împuşte pe dînsa în locul tatălui ei, Strul Peretz. Şi, aşa s-a întîmplat... Surală Koifman, profesoară de ebraică, 23 de ani, moare în deportare în Ucraina-Moghilev, de foame şi boală. Aceeaşi soartă a avut-o şi Ghina Segall, 25 de ani, fiica librarului Iţic Leib Segall.

În lagărul de muncă din Basarabia, la Edineţi, Casapu Iancu, fiul măcelarului Casapu Suhăr, s-a stins în faţa ochilor mei. Tot acolo a fost curmată viaţa altor doi tineri din Dorohoi, Zelţer Solo, 25 de ani, şi Prelipceanu Strulică, 19 ani.

Fie memoria lor binecuvîntată!

ŞCOALA ISRAELITĂ

Fondată de "Aliance", în 1905, Şcoala israelită a fost locul de însuşire sistematică şi ştiinţifică a limbilor română şi ebraică.

Tot corpul didactic era evreiesc. Dintre învătătorii de limbă română mi-l amintesc pe Adolf Gellert, Reghina Mittelman, Moscovici, iar la ebraică, pe învăţatorii Berizovski, Veisbuch, Fişher, Ziţer şi Sural ă Koifman.

Învăţătura a fost sistematică, scris, citit şi vorbit, cu exerciţii gramaticale şi lectură. Limba ebraică învăţată în cei patru ani a constituit o bază temeinică pentru bagajul meu cultural de mai tîrziu, fiindu-mi de mare folos atunci cînd am ajuns în Israel. În Şcoala israelită am început să învăţ istoria evreilor şi despre suferinţele lor. Tot acolo, am invăţat să cînt Hatikva şi alte melodii ebraice care s-au lipit de sufletul meu.

RENAŞTEREA SIONISTĂ

Oameni şi intelectuali respectaţi ai tîrguşorului nostru s-au dedicat mişcării sioniste, printre ei aflîndu-se fraţii Mittelman David şi Moise, avocat şi medic. Avocatul Iosef Ebercohn (Ozi), care s-a dedicat totalmente mişcării, a ajuns preşedintele organizaţiei studenţilor sionişti "Hasmonaea" din Bucureşti.

Generaţia mai tînără de sionişti a fost îndrumată de Marcu Ornstein, Mihailovici Sloim şi alţii.

Personal, am fost membru al organizaţiei Betar şi, în două ocazii, am participat la întruniri prestigioase la nivel de conducere. Astfel, în 1933, la Dorohoi, am participat la o consfătuire cu Aron Propes, conducătorul Betarului din Polonia şi, în 1934, la o conferinţă ţinută de Jabotinsky la Cernăuţi.

La Săveni, a mai existat şi organizaţia sionistă de tineret "Gordonia".

Evenimentele politice din răsăritul Europei, după venirea nazismului la putere, au lovit puternic nu numai în masele evreieşti dar şi în mişcarea sionistă, ca o consecinţă a influenţei nazismului în lumea arabă. Printre tinerii care au plecat la haluţim, în anul 1934, s-a aflat şi Herş Burştein, fiul hahamului Benzion Burştein, cu care m-am întîlnit la Haifa şi care s-a stins într-o moarte năprasnică, într-un accident.

Suferinţele din anii războiului i-au determinat pe cei rămaşi în viaţă ca, la înfiinţarea statului Israel, să emigreze în masă şi să reînceapă o viaţă nouă.

Astfel s-a golit tîrguşorul nostru de evreii care au existat acolo 132 de ani, începînd de la 1816 şi pînă în 1948.

FIGURI DE RABINI

Primul rabin pe care am deschis ochii a fost rabinul Landau, un unchi al fostului deputat în Parlamentul român, Michael Landau. Funcţia de rabin au îndeplinit-o, în continuare, pînă în 1941, Benzion Burştein haham şi Mihael Waserman.

FIGURI POPULARE

În mai toate tîrguşoarele evreieşti, au răsărit din popor figuri care aplecau urechea la nevoile populaţiei sărace şi s-au legat de ea prin manifestări şi gesturi concrete. Aceasta s-a datorat pornirii sufleteşti divine de a dori să-i ajuţi pe oameni.

Zedaka este o veche formă de manifestare în sînul poporului evreu.

Un evreu bătrîn, cunoscut aproape de tot tîrgul acelor timpuri, a fost Herşală Cohen. Mic de statură şi îndesat, cu barbă şi peiot, de meserie vopsitor de lînă şi recepţioner de sumane de la ţărani, pentru trimiterea lor la piuă, a fost cunoscut ca

HEDERUL

Generaţia mea de copii, în marea lor majoritate, şi-au făcut debutul intelectual în heder. Aici, ei au învăţat primele slove din Cărţile religioase în ebraică. Astfel, au început cu studiul Sidurului şi, apoi, al Humaşului.

Învăţătura consta din cunoaşterea, mai întîi, a alfabetului ebraic şi a vocalizării, apoi, a compunerii cuvintelor. Cărţile erau scrise cu litere mari, ca să ni se întipărească mai uşor forma lor. Deobicei, aceste hedărimi erau în locuinţa unui rebe, sărăcăcioasă atît înăuntru cît şi în afară. Hederul pe care l-am frecventat, începînd de la vîrsta de 4 ani, era în strada Sîrbi şi rebe a fost lankl Sură Moses. Vizavi de Mihal Vexler. Hederul meu avea o singură cameră, cu o sală de trecere, unde era şi o mică bucătărie. În mijlocul camerei, se afla o masă mare, înconjurată de scaune-taburete. Pe jos, nu era podea, ci lut. Mai existau două divane acoperite cu scoarţe simple şi un dulap cu cărţi religioase. În zilele întunecoase, geamurile mici împiedicau pătrunderea luminii în casă, folosindu-ne de lămpi cu petrol care fumegau.

Aici, copiii petreceau cîteva ore, cu pauze, silabisind alfabetul şi cuvintele din sidur. Orele erau pline şi de hazul provocat de cei mici în spatele lui rebe sau atunci cînd el ieşea pentru o clipă afară. Strîmbăturile şi rîsetele erau, uneori, admonestate de rebe cu un kancik, dar învăţătura continua.

În pauze, rebetzin Dina ne folosea la culegerea ouălelor din cuibarele găinilor, aflate într-o tufă de trandafiri. Sarcina aceasta o îndeplineam cu mare abnegaţie, chiar dacă ne zgîriam pe mîini şi obraz din cauza ţepilor.

În această etapă a învăţăturii, am rămas pînă la vîrsta de 7 ani şi mergeam, la întîlnirea cu rebe, iarna şi vara, pe ploaie, pe zăpadă si vînt. Adesea, am fost condus de tata sau de belfer, care ne lua pe cîte doi copii în braţe, iar noi ne băteam în braţele lui. O dată cu frecventarea hederului, mama mi-a pus un talit katon cu ţiţith, precum şi un Copel. Pentru noapte, talitul katon era schimbat într-unul fără dungi în care dormeam şi mama spunea că acesta mă va feri de visuri urîte şi mă va ocroti.

În tîrguşorul Săveni, au existat, în acea perioadă, trei hederimi.

SINAGOGA

Sinagoga a fost a doua mea şcoală. În Săveni, au existat şapte sinagogi

1. Mitelssţe Şil
2. Zadănă Şil
3. Groiser Şil
4. Sinagoga magazie
5. Sinagoga lui Shaţel
6. Sinagoga lui Serel
7. Sinagoga mică, lîngă casa părinţilor lui Marcu Orenstein.

Aici îl însoţeam pe tata tot timpul. Sinagoga noastră se numea "Zadănă Şil", fiind aşezată pe o stradelă care dădea în strada Sîrbi.

Era o încăpere frumoasă, zugrăvită cu picturi, înzestrată cu tot mobilierul stil dintr-o casă de rugăciuni: un frumos altar şi dulapul sulurilor sfinte -Aron Kodes, împodobit cu o perdea de catifea şi cusături în limba sfîntă a Humaşului.

Prezenţa mea aici se baza pe o mai largă cunoaştere a textelor din sidur. Puteam singur să deschid cartea de rugăciuni şi să stau independent în faţa Atotputernicului. Ceea ce m-a impresionat aici a fost căldura cu care se antrenau oamenii şi spiritul de reciprocitate.

Aici îi vedeam pe bătrînii sinagogii, printre care şi pe bunicul meu, Şaia Baratz, Zalman Spund, Iţic Kotter şi alţii, cu bărbi şi peiot, cu înfăţişări patriarhale care încununau atmosfera divinităţii.

Documentele vremii amintesc şi de acele posibilităţi "unde urmează şi aşezarea de tîrg", la care domnitorii şi boierii se gîndeau serios, în vederea fixării unor mici centre economice, care să fie jaloanele ridicării acestor ţinuturi depărtate de centrele urbane.

Pacea de la Adrianopol din anul 1829 creează largi posibilităţi de dezvoltare comerţului Moldovei. Suprimarea vămilor interne între comune pentru produsele naţionale ce se consumau în ţară au adus o uşurare consumaţiei publice şi au încurajat producţia în general. În noua orientare economică, domnitorii acordă hrisoave pentru crearea de tîrguri şi iarmaroace spre a-şi spori producţia generală. Cam în această perioadă credem că se plasează începutul comunităţii evreieşti din Săveni.

Primii evrei s-au aşezat în număr mic în acest tîrg între anii 1816-1820. Ocupaţia lor era comerţul şi meşteşugurile. Astfel, fabricarea pîinii (pităriile), scaunele pentru căsăpie, velniţele, croitoriile, cojocăriile, cizmăriile şi chiar spiţerii, au fost ocupaţiile lor. Curînd tîrgul Săveni a devenit un centru în comerţul cu grîne. Dintr-o localitate cu înfăţişare de sat, începe să apară tipul de aşezare de tîrg cu case pe o parte şi de alta a unei străzi principale, în care locuitorii evrei îşi exercitau profesiile şi comerţul lor.

Unii dintre locuitorii scestui tîrg s-au avîntat înspre iniţiative mai mari. Astfel, un anume Şmil Focşăneanu, originar din Fălticeni, ia în 1824, în arendă pe timp de trei ani moşia lui Canta Constantin; ulterior, în 1827, prelungeşte contractul pe încă 7 ani.

După statisticile oficiale, în anul 1831 se găseau în Săveni 71 evrei. În anul 1838 comunitatea număra 270 suflete.

Din "Lucrările statistice ale Moldovei", statistică pe anii 1859-1860, în urma marelui act al Unirii, aflăm că la Săveni se aflau în acea vreme 112 capi de familie evrei, dintre care 105 bărbaţi şi 7 femei în total 518 suflete. Familiile aveau numeroşi copii. Astfel, din numărul mai sus indicat, 270 erau sub vîrsta de 15 ani. În medie, fiecare familie era compusă din 5 persoane.

Comunitatea dezvoltîndu-se din punct de vedere demografic şi economic, a devenit necesară organizarea unor forme instituţionale noi.

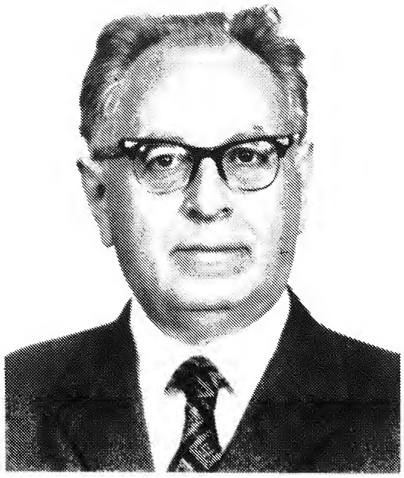
Învoiala din 1852 cu "obştea negustorilor jidovi" mi se pare un act de o deosebită importanţă pentru cunoaşterea şi dezvoltarea vieţii acestei comunităţi de acum mai bine de un veac, precum şi pentru dezvoltarea tîrgului însuşi. Cuprinsul sesizează o varietate de aspecte atît în întărirea comunităţii, cît şi în acţiunea de absorbire a noilor veniţi. Reprezentanţii obştei cer şi obţin ca atît lor cît şi ***"străinilor ce ar mai veni ca să cuprindem locuri pe care să ne facem binalele noastre şi să plătim bezmîn (să plătească cîte 4 lei de stînjen şi numai pe stînjenii în lăţime de la faţa uliţelor) şi vicleşug de a opri pe alte străine feţe, ce ar vrea să mai vie pe aici, ei nu vor face".***

Din susnumita învoială, se poate stabili cu precizie şi ocupaţiile populaţiei evreieşti în acea vreme. Evreii erau liberi a face comerţ cu pîine, carne, lumînări, vin, fîn, făină, cherestea, pielicele de miel, lînă, legume, verdeţuri, miei, bere, orz, păcură, dohot. Puteau creşte şi face comeţ cu vite. Puteau înfiinţa velniţe.

Actul acesta, semnat între proprietar şi treizeci de tîrgoveţi a fost limitat pe timp de douăzeci de ani, din 23 aprilie 1852 - la 23 aprilie 1872, timp în care comunitatea s-a întărit.

Printre semnatarii acestui document se aflau: Şloim Burăh sin Zalman, Alter Formagiu, Herşcu Sin Leizer - Nusăm, Şmil sin Mihal, Haim Dughin sin Şaie, Lupu sin Zalman, Mihal sin Pinhăs, Haim Leiba Lipţcanu, Marcu Butnariu, Nusăm Herşcu Croitorul şi alţii. Semnăturile au fost date în alfabetul ebraic.

Prima sinagogă a fost înfiintată în 1843. Ulterior, odată cu dezvoltarea populaţiei, numărul acestora a ajuns la sapte. La începutul secolului al XX-lea s-a înfiinţat şi prima şcoală primară.

Leib Manes s-a născut la Săveni, la 12 septembrie 1915, în prima zi de Hol-hamoed Sucot, în casa lui **Ichiel Leib** şi **Ita Barotz. Ichiel Leib** a murit în 1942 în deportare, în lagărul de la Moghilev.

In 1926, a învăţat la liceul "Laurian" din Botoşani şi, apoi, la Dorohoi şi Iaşi. După război, a terminat Facultatea de Drept a Universităţii din Iaşi.

Leib Manes este căsătorit cu **Mica Rabinovici** din Dorohoi, fiica lui **Dora** şi **Marcel Rabinovici** şi soră cu **Cuţa Rabinovici**, soţia lui **Manaşcu Cotter**. Are un fiu, **Ichiel**, inginer chimist.

În anii tinereţii, a făcut parte din mişcarea Betar şi timpul dintre învăţătură şi activitate l-a petrecut printre tinerii şi tinerele din tîrguşor, cum ar fi: dr.**Jean Aronovici-Săveanu, Iosub Rafailovici, Iosub Peretz, Sapşa Peretz, Iulius Segall, Ghitla Ostfeldt, Surală Koifman, Lucy Peretz, Haikale Veisbuch, Iosif Iosipovici, Clara Schwartz, Carol** şi **Sofi Baratz**, fraţii **Marcovici - Max, Haim** şi **Ioine** - fiii lui **Marcovici Meier**, cerealist, surorile **Sara** şi **Tony Holtzman, Zalţiu Rabinovici (dr. Rodin** din Bucureşti) cunoscut de toţi tinerii din Săveni ca un suflet cald şi nobil, văr primar cu **Meier Rosenne**, fost ambasador al Israelului în SUA.

După război, pînă în 1970, cînd a ajuns în Israel, **Manes Leib a fost** şeful Serviciului de statistică al regiunii Iaşi şi, apoi, şeful Oficiului de prevederi sociale al aceleiaşi regiuni.

În Israel, a lucrat la Universitatea din Haifa, timp de 12 ani.

DIN TRECUTUL UNEI COMUNITĂŢI

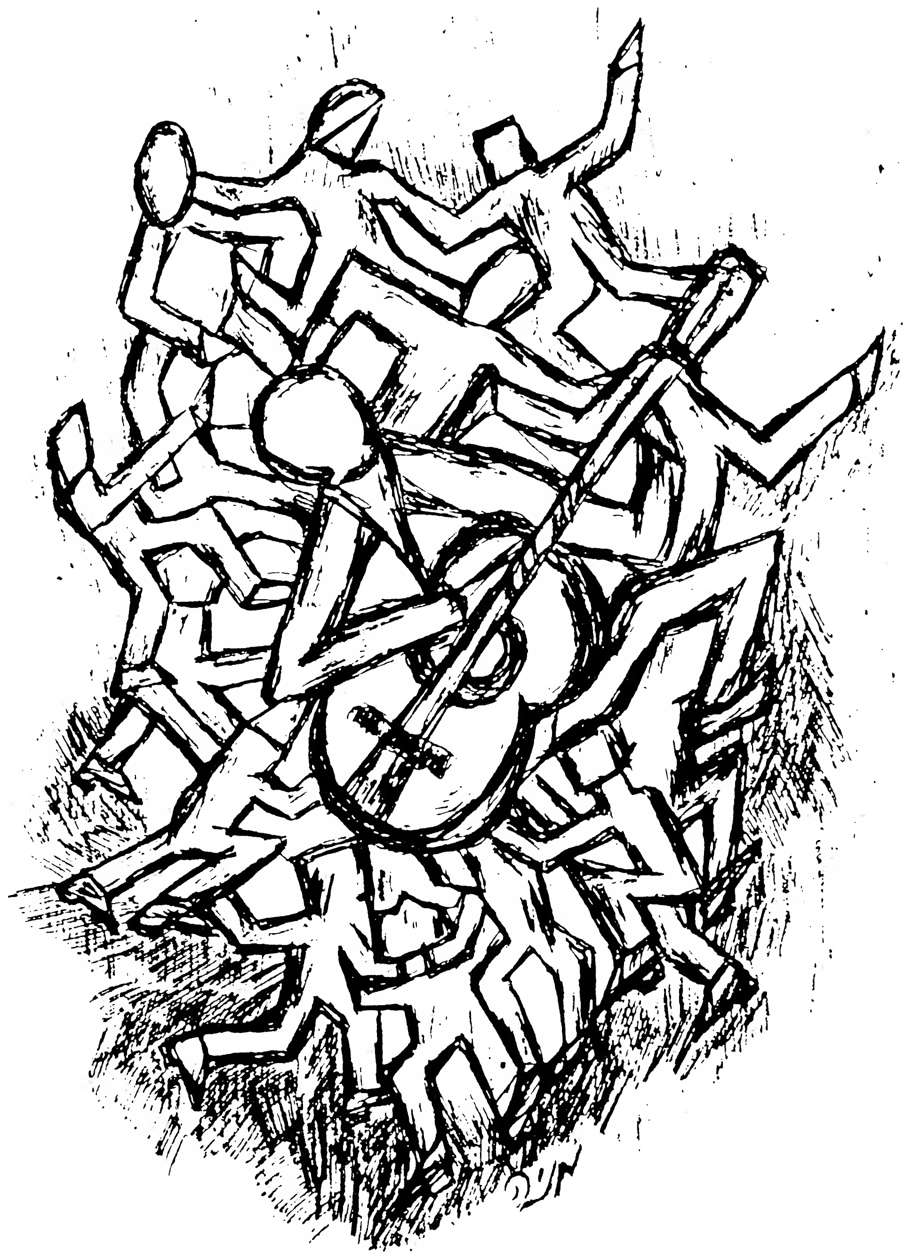
de LEIB MANES

În arhivele Statului din Iaşi există o copie a hrisovului domnesc datat 4 august 1818 şi iscălit de Scarlat Calimachi. Acest hrisov este printre primele acte privind trecutul tîrgului Săveni.

Istoria acestui tîrg din nordul Modovei este însă mult mai veche. Despre aceasta stau mărturie mai multe înscrisuri din secolul al XVIII-lea prin care au fost rezolvate unele pricini de natură privată între locuitori. De aceea este întru totul plauzibilă ipoteza ce o găsim în Marele Dicţionar Geografic al României (1898) de Lahovari şi Tocilescu, ce stabileşte tîrgului o vechime anterioară anului 1818. Iar din Dicţionarul Geografic al Dorohoiului reiese că tîrgul Săveni a fost înfiinţat cu mult înainte de 1816.

Iniţiativa înfiinţării tîrgului a avut-o domniţa Eufrosina Mavroghin.

Embrioanele localităţii, ca si ale altor tîrguri din această parte a ţării, au fost iarmaroacele sau "adunările de tîrg".

SĂVENI

Acolo, aşezat într–o vîlcea
Lîngă–un pîrîu, cu apele–nspumate
Acolo–i tinereţea mea
Şi visurile mele avîntate...

Curatele căsuţe, parcă le văd acum,
Obloanele deschise către stradă.
Salcîmii de la margine de drum
Şi tineretul de pe promenadă.

Maidanul cu tarabe – în zi de tîrg
Şi ciocănitul de ciocan pe nicovală.
Gospodinele, ce se tocmeau cu sîrg
Şi tîrgoveţii cîntăreau cu socoteală.

Aşa era la tîrg, în zi de vară,
Un furnicar de oameni şi căruţe,
Pînă ce umbra se lăsa pe seară
Şi se–aprindeau luminile–n căsuţe.

În depărtarea timpului trecut,
Veghează undeva în nostalgie,
Un orăşel, un vis ce l–am pierdut,
Săvenii, dispăruţi în veşnicie.

SCHMUEL COHEN

În luna noiembrie 1991 s-au împlinit 13 ani (Bar Mitzva) de la fondarea Organizaţiei israelienilor originari din Judeţul Dorohoi. Presa israeliană de limba română a reflectat întotdeauna activitatea organizaţiei noastre pentru eternizarea trecutului!

A luat fiinţă «Irgun Iotzei Dorohoi

Recent a avut loc la botelul „Zion" din Haifa o adunare de constituire a lui IRGUN IOTZEI DOROHOI

Adunarea generală, prezidată de d. **David Shlomo**, a ales un comitet compus din d-nii: Şulimovici Strul, Sharf Ihil, Orenştain Marcu, rabin Waserman Israel, Leib Manes, Cohen Nathan, David Shl...

... baum Avram, Porat Pitaru Nathan, Bernea Bercovici Israel, Abramovici Şaia-Cocolă, David Ozias, Groper Faibiş, Scorţaru Shlomo, Iancovici Iosef şi Barbalată Haim.

Deasemeni au fost aleşi cu titlul onorific veteranii sionişti Dr. Elias Atonovici, Zelţer Iosef, Ianc...

... du. In comisia de cenzori au fost aleşi d-nii: Cotter M... Şeinfeld Carol-Haim şi ... Marcu.

Asociaţia are ca scop să organizeze reuniuni, publicarea unei monografii a judaismului dorohoian şi acţiuni de ajutorare reciprocă.

Cei originari din oraşul şi judeţul Drohoi sînt rugaţi să trimite adeziuni pe adresa: IRGUN IOTZEI DOROHOI, P.O.B. 134, KIRIAT B...

Eternizarea memoriei victimelor din Dorohoi

Zilele trecute a avut loc la hotelul „Zion" din Haifa prima şedinţă a Comitetului de iniţiativă pentru construirea unui monument care va eterniza memoria victimelor pogromului şi a deportărilor în Transnistria a evreilor originari din oraşul şi judeţul Dorohoi.

A prezidat această adunare d. Slomo David, director la spitalul „Rambam" Haifa şi preşedintele lui Irgun Iotzei Dorohoi. Au luat cuvîntul d-nii

UN MARE SUCCES AL ALIALEI ROMÂNE

Aşa cum am mai informat, în urmă cu cîteva luni, din iniţiativa d-lui **David Shlomo**, directorul personalului Spitalului Rambam-Haifa, un mic grup de israelieni originari din Dorohoi, au înfiinţat „**Irgun Iotzei Dorohoi". La** 6 iunie crt. în sala **Ghil** din Tel-Aviv, la chemarea lui **David Shlomo**, sau adunat aproape ŞASE SUTE de israelieni originari din Dorohoi şi judeţ. Aş putea spune că în mai puţin de şase luni, „Irgun Iotzei Dorohoi", a reuşit să întocmească un număr de participanţi corespunzător **activului unui partid politic. Este pur şi** simplu surprinzător acest succes!

Au luat cuvîntul: preşedintele — David Shlomo, S. Şulimovici — secretarul general

a se edita o **Monografie** închinată sionismului dorohoian şi a întregii comunităţi a acestui oraş de evrei moldoveni, ataşaţi judaismului Israelului.

In toamna acestui an, ... gresul „Irgun Iotzei Doro... va fi chemat să adopt... tăriri concrete. Sîntem convinşi de reuşita de... acestei organizaţii, în ... căreia în afară de p... tele David Shlomo, ... un merituos aport ... Iehiel Scharf, Mos... stein şi S. Şulimovi...

Importanţa iniţiat... nului David Shlomo ... ganizaţiei dorohoien... şi impus: domnul It... von a invitat o de... lui „Irgun Iotzei Do... Casa Preşedintelui ...

YGAL

IRGUN IOTZEI DOROHOI

Zilele trecute a avut loc la Haifa prima şedinţă de lucru a comitetului de conducere a lui IRGUN IOTZEI DOROHOI.

Şedinţa a fost prezidată de d. David Shlomo. S-au luat o serie de hotărîri printre care şi organizarea unei reuniuni care va avea loc, în cursul lunii aprilie crt., la Tel Aviv.

De asemenea s-a constituit o comisie permanentă compusă din d-nii: David Shlomo, S. Sulimovici, Sharf Ihil, Manes Leib, Orenştain Marcu, Dafne Avram-Loberbaum, Craft Balan Iacov şi Avram Perl, care va soluţiona, între şedinţele plenare, în mod operativ, toate problemele curente.

David Slomo

Marţi 9 ianuarie crt. a avut loc la Hotelul „Zion" din Haifa, o adunare de constituire a lui IRGUN IOTZEI DOROHOI (oraş şi judeţ), cu participarea de reprezentanţi din toată ţara.

Adunarea generală, prezidată de d. DAVID SHLOMO, a ales un comitet compus din d-nii: Sulimovici Strul, Sharf Ihil, Orenştain Marcu, rabin Waserman Israel, Leib Maneş, Cohen Nathan, David Shlomo, dr. Solomon Marcel, Gabur Ita Ena, Munte Sighe, Malcaş Sandu, Balan Craft Iacob, Dafne-Loberbaum Avram, Porat Pitaru Nathan, Bernea Bercovici Israel, Abramovici Şaia-Cocolă, David Ozias, Groper Faibiş, Scorţaru Shlomo Iancovici Iosef şi Barbalată Haim.

Deasemeni au fost aleşi cu titlul onorific veteranii sionişti dr. Elias Atonovici, Zelţer Iosef, Iancu Leibovici şi David Malcaş.

Comisia financiară este alcătuită din d-nii Sharf Ihil, Orenştain Marcu şi Malcaş Sandu. În comisia de cenzori au fost aleşi d-nii: Cotter Moshe, Şeinfeld Carol-Haim şi Cohn Marcu.

Asociaţia are ca scop să organizeze reuniuni, askara, publicarea unei monografii a judaismului dorohoian şi ajutorare reciprocă.

Cei originari din oraşul şi judeţul Dorohoi sînt rugaţi a trimite adeziuni pe adresa: IRGUN IOTZEI DOROHOI — P.O.B. 134 — KIRIAT BIALIK.

REUNIUNEA ORIGINARILOR DIN DOROHOI

Publicul extrem de numeros care a ţinut să participe la reuniunea din Tel Aviv a originarilor din Dorohoi şi entuziasmul care a domnit a transformat această manifestare într-o adevărată sărbătoare. Acest caracter festiv i-a fost sporit prin prezenţa unor marcante personalităţi printre care Iţhak Arţi, vice-primarul oraşului-gazdă, Idov Cohen, av. M. Ebercohn, Moşe Maur, Zelter etc. Shlomo David, preşedintele lui Irgun Iotzei Dorohoi şi S. Şulimovici, secretarul organizaţiei din partea organizatorilor precum şi persoanele de mai sus au evocat trecutul obştei evreieşti dorohoiene cu o existenţă documentară semi-milenară. Do...

... rohoiul a fost adevărat ... gân al teatrului idiş, că... inte de „Pomul Verde" ... Iaşi, Goldfaden s-a ... aici pentru prima oar... au creat primele lor ... poetul Iacob Groppe... Dorohoi erau origina... Călugăru, Şaşa Pană, B... doianu etc. Dorohoiul ... şi unul din primele ... mai puternice centre s... din România. Vorbito... evocat de asemenea m... evreilor din Dorohoi, ... mul din 1940 şi depo... în massă în Transnist... aplauzele asistenţei a... citire telegramei d-lui ... Navon, preşedintele S... prin care îşi aduce ... său supravieţuitorilor ... lui-martir.

realitatea evreească

Ştiri
din lumea evreească

din ţară

Până în prezent au plecat din România 250 haluzimi, în baza certificatelor din semestrul Octombrie-Martie. Toţi aceşti haluzimi au intrat imediat la lucru în diverse locuri din Eretz.

Organizaţia sionistă a luat hotărârea ca la alegerile ce vor avea loc în curând în Bucureşti pentru Comunitatea Evreească, să pună o listă separată şi să ducă lupta pentru cucerirea Comunităţii, credincioşi lozincei lansate de Th. Herzl: «Herrobern die Gemeinde».

La Bucureşti s'a deschis a 3-a expoziţie de produse palestinene. Deschiderea s'a făcut Marţi 28 Martie a. c. în sala Barascheum printr'o şedinţă solemnă, la care au luat parte oficialităţile prin d-na S. Alimănişteanu, prezidenta femeilor române pentru industria casnică, d-nii: Ing. Aureliu Popescu, secretar general al Ministerului de Industrie şi Comerţ, Th. Orghidan, preşedintele Camerei de Comerţ din Bucureşti, prof. Em. Brancovici, directorul Vinter şi ataşat comercial Mănescu, apoi d-nii: dr. Niemirower, Marele Rabin Sabetay Djayen, dr. S. Singer, av. I. Lerner, dr. A. Mibaschan, d-na Rahel Schönberg şi alte personalităţi marcante din lumea evreească, precum şi un numeros public.

Luni 3 Aprilie a. c. s'a ţinut în sala „Isbânda" o întrunire a evreilor din Bucureşti pentru a protesta contra sălbătăciilor din Germania. Au luat cuvântul d-nii: Ing. L. Filderman, D. [illegible] (Uniunea Israelită) avocat Blauştein (Uniunea Israelită), T. Rosenthal (Hasmonaea), Haimovici (Federaţia evreilor români), d-na farmacist Grinberg (Partidul evreesc) şi la urmă d. dr. S. Singer fost deputat.

S'a votat la urmă o moţiune de protest.

realitatea evreească

DAVID EINHORN

Cine a pierdut mai mult...

Ne oprim în fața unui evreu.

Incovoiat și neputincios stă un bătrân c'o barbă lungă, albă. Fața lui e palid-cadaverică și desfigurată; el tremură din tot trupul ca un câine alungat, fără stăpân, sub loviturile de baston ale unui trecător. Mâna dreaptă o ține întinsă înainte-i apărându-se parcă, iar cea stângă e lipită de obrazul însângerat. Printre degete s'au ivit câteva fire albe însângerate, iar peste gât i se preling picături mari de sânge..

De sub frunte ne privesc însă doi ochi mari, aprinși de durere omenească de o sfântă tragedie—ceremonial de liniștiți—parcă n'ar fi aparținut bătrânei fețe desfigurate, parcă n'ar fi fost depe lumea aceasta. Așa privesc numai martirii.

Așa de tragic privește numai humanitatea batjocorită.

In fața lui stă un om inarmat. Și fața lui e desfigurată, dar de un rânjet hidos. El ține triumfător în mână un smoc de păr alb însângerat. E jumatate din barba bătrânului.

In jur stau oameni sătui, mulțumiți, bine îmbrăcați și admiră pe invingător cu trofeele-i însângerate.

Și eu stau locului și gândesc:

Cine a pierdut mai mult aici? Evreul sau societatea în drumul ei spre civilizație?

Evreul și-a pierdut jumatate din barbă; societatea inconjurătoare însă ceva mai mult. Ea și-a pierdut particularitatea care separă pe om de fiară, respectul pentru ființa omenească.

Omul primitiv, atunci când soarele înțelepciunii i-a străbătut pentru prima dată mintea și primele raze ale înțelegerei i-au lucit în ochi, când pentru prima oară s'a strecurat prin creierul său gândirea și când pașii săi au inceput să urce treptele desvoltărei sale spirituale, a însemnat cu litere de foc următoarele cuvinte: «Și Dumnezeu a făcut pe om după chipul și înfățișarea lui»

Omul a fost atunci străbătut pentru prima dată de un sentiment de cinste și mândrie pentru titulatura de «om»; el s'a situat aproape de D-zeu, ca un apogeu al desvoltării la care a ajuns.

De atunci, tot ce-i delicat, tot ce-i curat, tot ce-i minunat, e *uman*; de atunci, tot ce separă pe om de fiară, e însemnat cu numele de *umanitate*.

Pentru Greci era cea mai mare insultă, batjocorirea corpului căzut în luptă.

Acesta este marele și sfântul patrimoniu ce-l au oamenii: e simțământul adânc omenesc care ne învață să respectăm, deasupra urei și dragostei noastre, sentimentul de umanitate din om.

După intensitatea și mărimea acestui simțimânt, se măsoară cultura popoarelor, treapta lor pe scara spiritualității.

Cu cât un popor devine mai civilizat, mai distins, mai brav, cu atât e mai adânc respectată ființa omenească, cu atât mai sfânt devine cultul pentru om.

In evul mediu s'au și început de către o parte a lumei progresive, primele legiferări cavalerești pentru apărarea ființei omenești. N'au fost atacați cei fără apărare și când inamicul era neinarmat, i se dădea armament ca să se apere—se luptau dela egal la egal. Mai târziu aceasta a devenit o poruncă sfântă la popoarele civilizate. Omul a devenit autonom. A fost judecat, pedepsit, izolat, omorât, da, chiar omorât, dar niciodată înjosit, niciodată batjocorit. N'a fost pângărit!

Fiecare om știa că în semenul lui sălășluește acea divină scânteie care se chiamă «omenie» că fiecare om e o părticică din marea omenire și pângărind fața lui, pângărești pe cea a omenirii, sau mai bine zis pe a ta însuți.

Acel care înjosește pe un om, se înjosește în acelaș timp pe sine insuși.

Din Idiș de hr.

FĂCEȚI-VĂ DATORIA

Centrul spiritual format prin deschiderea Universitâței Ebraice, intăreşte credința noastră că Palestina trebue să devină Eretz-Israel.

Ceeace am făcut noi până 'n prezent în Palestina, nici un alt popor n'ar fi fost in stare s'o facă; **acest pământ este al nostru şi numai noi ştim să-l reînviem.**

Am pornit la reclădirea țărei noastre insufle... feților noştri şi am pornit nu cu ... armate, ci cu făclia cu... in mână merge coloniza... culturii; în orice parte a... lonii, locul întâiu este de...

In toate coloniile Fo... cel mai frumos şi este... astăzi dacă este atât de... dului Național Evreesc, car... Herzlia", înaintea oricărei c...

Fondul Național Ev... şi dă posibilitate între... reînvierea țării şi a The... momente de înălțare sufletească, ... univer-sitații noastre, fiecare din noi trebue ... că a putut să contribue cu ceva la ridicarea templului culturei ebraice, prin donațiile ce le dăm zilnic pentru Fondul Național Evreesc, căci terenul pe care stă Universitatea este cumpărat din micile danii ce fiecare din noi le face Fondului Național.

Evrei, frații noştri de acolo au făcut minuni extraordinare, ei au pregătit aceste evenimente unice în istoria noastră, ei au atras atenția lumii din nou asupra judaismului.

Ei cer însă de la noi jertfe şi noi trebue să le facem. De-am putea să ne ducem intr'acolo ca să vedem ce s'au înfăptuit pentru ca să ne dea țara cea nouă culturală, n'am avea nevoe să vă chemăm la datorie, fiecare ar înțelege că orice jertfă adusă este mică față de ceea ce au înfăptuit frații noştri în Eretz-Israel.

Evrei, acum când serbăm reclădirea noului templu, acum când sărbătorim noua coroană a spiritului nostru, amintiți-vă că am început o operă mare, unică în istoria universală şi că depinde numai de noi s'o ducem la bun sfârşit, dacă vom şti să ne facem datoria.

Evrei, datoria față de Eretz-Israel ne-o cer Haluținii noştri, trebue să le arătăm de acum înainte că ştim să ne-o facem.

Comisarul F. N. E. din Dorohoi
Abraham Jager

Intrările F. N. E. de la Ianuarie 1924 până la 1 Aprilie 1925.

Baluri	13471
Pareuri şi donații	2794
Nunți	18537
Logodne	5864
Ocazionale	1464
Cutiile F. N. E.	22923
Brith-Mila	481
Naționale (Purim, Hamişa-Asar)	20153
Iskor cu ocazia de Sucoth 5684 şi Şvuoth 5685	24924
Materiale F. N. E. şi film	6437
Keren-Hayessod pe anii 5684—85	20440
Iom-Kipur 5685	6658
Suma totala	143509

Toate aceste sume sunt înaintate comisariatului central al F. N. E. din Bucureşti.

Comisarul F. N. E. din Dorohoi
Abraham Jager

OMAGIALA

In cartea popoarelor, clipele grave sunt încercuite de linia dură a concretului; atât cauzele obiective, cât şi considerațiile de orice natură converg spre realitatea faptului care umple momentul. In aceste cazuri doar, totul stă înlăuntru: atunci se țese în umbra realizărilor zilei, justificarea istorică a lor, atunci se plămădeşte începutul şi sfârşitul lucrurilor; dar nu pe pergamente îngălbenite, ci în ritmul grav al cărnii pe care se clădeşte, în sudoare puturoasă a jertfelor neînsemnate, în bizareria pe care munca de toate zilele o înalță deasupra tuturor combinațiilor logice. Inaugurarea Universității Ebraice pe muntele Scopus este, în istoria omenirii, una din acele clipe grave, care închide în curba strictă a în-

făptuirilor sale zilnice, toate perspectivele şi posibilitățile în viitor, geneza şi caracterul ei.

Deaceia cred că nu nouă ne este dat să spunem ce va să însemne pentru noi sau pentr... rilie ...

... *...ndfir moment, ho-... şi neînțeles.*

A. Rappaport

HATCHIA
(RENAŞTEREA)
Număr festiv cu ocazia inaugurării universității ebraice

STUDENTUL EVREU
UNIVERSITATEA EBRAICA DIN IERUSALIM

Să cunoască sufletul poporului sub toate manifestările sale: limba, arta, literatura şi istoria. Şi această stare de lucruri este atât de tristă, încât ne apucă groaza, gândind la ea. ... este ...

Universitatea ebraică din Ierusalim

Eliberarea noastră

După o lungă şi grea iarnă, cu un cer veşnic acoperit cu nori negri, întotdeauna îngândurat, ducându-şi povara vieței sale amărâte de galuth, îşi numără Evreul lunile greoaie cari se târăie a lene pe calea fără de sfârşit a vremii cu dorința de a se opri la oaza răcoritoare, la sărbătoarea primăverii, a libertății, la sărbătoarea Paştelui. Şi Evreul speră şi ştie că o lună înghite pe alta şi cu resemnare aşteaptă luna de înălțare sufletească luna florilor, luna fericirei fie chiar a unei vremelnice fericiri, luna Nisen — şi luna ... venit şi ... vizeri... aces... ... în ... arac. ... ... de ani ... gândurile numai sunt pline de amărăciune, ci pline de speranțe şi de plăceri divine, căci ele continuă să serbeze şi să serbeze cu, toată frenezia eliberarea spiritului iudaic, concomitent cu eliberarea propriu zisă a poporului Evreu.

Visul profeților s'a realizat... Pe Har Hațoifim din Ierusalim, s'a inaugurat în această lună prima universitate ebraică, centrul spiritual al poporului evreu, locul de unde va eşi lumina.

De acolo va eşi dreptatea şi va prosperă şi înflori libertatea noastră, spre binele omenirei întregi. De acolo va eşi acel cuvânt dumnezeiesc.

Şi acolo se va realiza acel vis profetic Ki Mizion Teițel Toira, etc. etc.

Isac Cohn

CUVÂNTUL NOSTRU

Spiritul iudaic a cunoscut de milenii obstacole ce nimeni nu le-a putut stăvili ca să ajungă acolo unde a ajuns astăzi. Aceasta datorită râvnei energice ce-am pus-o noi Evreii, în toate colțurile pământului unde ne aflăm împrăştiați, în desvoltarea noastră culturală.

Nimeni nu poate nega că noi prin cultură ne-am menținut.

Laboratoriile noastre, clinicile noastre, academiile noastre, au fost reduse de împrejurări la minimul strictului necesar şi în nuclee mărunte dar viguroase, am cultivat şi înălțat gândirea, creația şi producția spirituală.

Nu există târguşor sau oraş cu o populație evreească cât de mică, care să nu aibă cel puțin o bibliotecă, căci cartea este hrana noastră sufletească pe care o punem deasupra celei trupeşti.

Astă-zi, când vedem întruchipat grandios, ceeace există pretutindeni prinire evrei în miniatură, când vedem focarul spiritual stabilit acolo unde a mai fost, puternic şi dătător de speranțe, noi cei mici şi puțini de aci, îndreptăm gândul nostru spre acea culme depe care cuvintele profeților vor izvori din nou.

Cercul Cultural al Tineretului Evreu

EVREI !

F. N. E. răscumpără pământul țărei sfinte. Deaceia nici un Evreu nu trebuie să uite de cutia F. N. E.

Girant responsabil I. CROITORU
Tipografia „Gazeta Dorohoiului"—Dorohoi

Anul al XXI-lea No. 1—1500 — Dorohoi 28 Septembrie 1909
Redacţia şi Administraţia

HALETZ

Abonamentul se primeşte ... revista la 30 Februarie a fie-cărui an.
Societatea „Karmel" ... pentru ... balul ... „Karmel"

IMPRESII FUGARE

— LOCALIZARE —

3.40 p. m. Porsim in comisiune pentru vânzarea biletelor. Suntem 3 la număr: 2 tipi şi o tipeusă. Speranţe frumoase se încălzesc sufletele. Ce entuziasm! o luăm înainte. Noi începem control.

Ora 3.45. Ne oprim la o uşă. Batem.

—Intră! sună o voce. Dăm buzna înăuntru.

—„Sunteţi invitaţi la balul studenţilor".

—„Regretăm, suntem în doliu".

—„Sărutăm mâinile Doamnă".

Plecăm.

Ora 3.50 p. m. Intrăm după o rătăcire prin gânguri întortochiate, într'o casă mare. O cucoană joasă

Societatea „Karmel" şi

Zionismul în Dorohoi

..., în magazin!"

Ne speriem şi plecăm. Ajungi în strada no desmeticim. Bărbatul Doamnei are magazin şi ne-a trimis la dânsul.

Ora 3.55. La d-na X.

—„Bonjour d-na, vă 'nvităm la balul studenţilor".

—„A, bucuros, vă dăm cu plăcere tot concursul; şi cu graţia cea mai aleasă, scoate un 5 lei, cârpit în 5 locuri, pe care l oferă ca dar pentru ajutorarea studenţilor.

Ora 3.58. Intr'un magazin: „Rugăm ceva pentru tombolă". Stăpânul scotoceşte prin rafturi; răstoarnă nişte sticle cu colonie, înjură băiatul din prăvălie, strănută, se scarpină după ... urechea şi ne oferă cu grandoare doi nasturi de manşetă.

Slavă Domnului avem şi tombola.

Al. Terrescu

... perea vederea ... a sărăcirea ... ştim ... ca în timpul când ... propriu ... această ... misiunea ...

BALUL NOSTRU

Cronica rimată de ALBINDER

Au mai fost baluri şi serate sub patronagii fel de fel,
Dar cel mai splendid bal, din toate, cel mai plăcut a fost acel
Ce studenţimea evreească în 4 Martie l'a dat.
In sala şcoalei israelite ca'n faerii iluminat.
In care steaguri tricolore cu alb albastru se'mbinau;
Imbălsămată de mireasma ghirlanzilor de brad, dansau
Perechi, perechi, dansau fox-trot, şi shymmi, polca şi one-step
Dansau şi vals cu-atâta dor, căci cşti dator. De ar fi sa'ncep
Să vă descriu largul pas în care se înlăduau
Ar fi să m'afund în mistere, să fiu obraznic, şi nu vreau!
Săltau atâtea picioruşe şi o vraja'n fiecare a fost.
Şi-mi-a mila-mi cronica rimată, nu poate, vai, să dea de rost.
O să vă cânte „Graurul"; şi-un ... graur ştiţi cum cântă,
Să nu vă supăraţi când nu v'o spune-o vorbă sfântă ...
Şi-măşti şi măşti culite au fost, costume elegante
Pe cât de-originale au fost, pe-atât de apetisante.
(O! poftă cum n'ar fi fost o ţesătură de covrigi?)
Dar pentru că ai venit şi tu, Memento mori, să ne strigi
O, tu, schelet cu coasa'n mâini, alături de un K. K.
Chiar de-ai fi fost original, prefer, vezi, măsculiţa cea
Cu o mască şi-un costum banal dar gâtul alb turnat de nea.
Şi multe ar mai fi de spus de balul de astă sară,
Dară coloana-i pe sfârşit şi inspiraţia-mi sboară.
O! balul este încă'n toi şi-i-avon de veselie,
Voi cari aţi petrecut cu noi, de bine să vă fie!

ALBINDER

ORA 12 NOAPTEA

—Ultimele ştiri, din întreaga lume, venite prin aer pe pământ şi sub pământ, pe apă şi sub apă, din infern şi paradis—

Agenţiile „Mutterbletter" şi „Laxin" ne fac cunoscut că în urma intervenţiunei graţioasei Esthera, ilustrul Abasverus a avut în contra lui Aman o ... eşire violentă.

Din sursă absolută sigură şi domnă de toată încrederea aflăm, că la seara zilei de 3 Martie 1923, la congresul fasciştilor din Kiu—Kiu nu s'a petrecut nimic.

Dacă, erotice accente ale junilor, au încălzit peste măsură gingaşele şi ne vinovatele Eve, bufetul cu apetisante prăjituri le serveşte cu amabilitate o sigură răcorire.

Ni se relatează că pe când Mordehai trecea călare, în marş triumfal, prin mahalaua ţigănimii, Amas care ducea de căpăstru calul lui Mordehai, a suferit un botez sinistru în împrejurări cu totul cindate. Despicându se deodată cerul, a ţâşnit un lichid galbi-gios şi şi semi-solid care a acoperit capul lui Aman, desfigurându-l oribil. Din cauza mirosului pestilenţial, gurile rele afirmă că n'ar fi fost chiar apă din cer, ci un inexorabil produs al plodului femeii Haie Surche.

Blazaţii plictisiţi, la lipsa unui eveniment excitant pentru nervii lor sdruncinaţi, vor găsi plăcere într'o cafeluţă sorbită pe'ndelete într'un tainic colţ al somptuosului şi enervantului salonaş turcesc.

O radiogramă urgentă, sosită în ultimul timp, ne anunţă că juţii furci au spart frontul, ocupând strimtorile, astfel că aliaţii au fost siliţi să se retragă, iar limba franceză oficială a fost înlocuită în strâmtori cu cea turcă.

Un individ, cu figura roşie, de profesiune calomniator ordinar, nu-şi simte idiotenia?

Ahas.

AZISTENŢA

Copleşiţi de bucurie că vedem reuşind balul nostru pe care cu enormă muncă l-am organizat, vom remarca din adunare numai pe acei pe cari fugara noastră privire li poate prinde. Convinşi suntem că vom fi ertaţi de acei pe cari involuntar i-am scăpat din vedere.

Remarcăm dar pe: D-l Prefect Gh Timuş, D-na şi D-l Iulius Fischer, D-na şi D-l avocat Sol. Zalman, D-na şi D-l avocat Carol Segall, D-na şi D-l Herman Zalzberg, Sig. Zalzberg, Sneer Bojet, Aron Lerner, Dolfi Lerner, Jack Bojet, A. Cohn, Calmanovici, D-na şi D-l Dr. Axler, Polac, Haifler, A. Leibovici, M. Poplicher, Z. şi S. Simionovici, Aizic Bercovici, A. Rapaport, Max Menas, S. Idelsohn, Terdiman, Vadraru, Brandes, Mihailişteanu, Şvarţ, Max Segall, Pereţ, D-nii: avocat Zelţer, G. G. Ioanescu, Pamfil, M. Moscovici, Lt. Stino, Iager, Glikman, Dr. Şlaicher, David Malcăs, Goldhamor, Heinis, Jean şi T. Pomârleanu, Ionaş, S. Moscovici Stern, Căruceru, Lahm, Max Davidsohn, D-rele: Poplicher, Segall Lei bovici, Z. şi P. Zalzberg, Ety Rabinovici, M. Aronovici, etc.-etc.

COMITETUL: M. Menas, L. Zelţer, I. Birişnicu, S. şi H. Linscher, D. Pollack, M. Alterescu, M. şi M. Segal, H. Veiner, B. Cohn, Al. Binder, D. Făgădău, I. Ţoler, M. Glasman şi A. Moscovici I. Marcovici.

Mulţumim călduros d-lui I. Marcovici-Bruno care cu delicateţă ne-a servit, precum şi lucrătorilor tipografiei.

S'a terminat de cules şi se pune sub tipar la ora 12 55 noaptea

Tipografia „GAZETEI DOROHOIULUI"

PUBLICAŢII EVREEŞTI LA DOROHOI

Am văzut că evreii din Dorohoi îşi vedeau liniştiţi de munca lor pentru asigurarea hranei cea de toate zilele. Dar, evreii simţeau nevoia şi de o hrană spirituală, erau doar "poporul cărţii". Oricînd şi oriunde, întotdeauna, deci şi în Dorohoi, ei îşi aşterneau gîndurile pe hîrtie, transformîndu-le apoi în cărţi, broşuri, ziare, almanahuri.

Aceste publicaţii apăreau perioduc sau sporadic, cu ocazia unor evenimente importante.

Un exemplu: **HALETZ**, revistă scrisă de Busola, pentru apărarea asistenţei de plictiseală, la balul societăţii zioniste "Karmel" d'astăzi, Dorohoi, 26 septembrie 1909.

Comitetul de redacţie era format, în majoritate, de studenţi, sionişti entuziaşti, printre care neastîmpăratul Alexandru Binder (ALBINDER), viitorul scriitor Saşa Pană, directorul şi fondatorul revistei **unu.**

În anul 1923 a apărut **GRAGĂRUL**, organ al poporului reunit la Balul din noaptea de Duminecă 4 martie 1923. Ediţie specială extraordinară. Numărul prim şi ultim, Dorohoi, 1923.

Se pare că redactorii aveau , din plin, sensul humorului.

Un cotidian sionist, serios, a apărut în anii 1933-1934: **realitatea evreească.** Ziarul cuprindea articole sioniste înflăcărate, ştiri şi comentarii din lumea evreească şi prevesteau renaşterea patriei străbune, Eretz Israel. Girant responsabil: Manaşcu Cotter. Tiparul executat la Tipografia Şcoalelor - Dorohoi.

Cu ocazia inaugurării universităţii ebraice, la Ierusalim, a apărut la Dorohoi un număr festiv al revistei **HATCHIA (Renaşterea).**

La SĂVENI a apărut **DRUMUL NOSTRU, Organ naţional-evreesc independent. Apare ocazional, Săveni, 1936.**

La DARABANI a apărut **HASCHACHAR, Redactor: S. B. Weinstein, Darabani (Dorohoi) 1931.**

Au mai apărut la Dorohoi numeroase ziare, reviste, broşuri, Statute ale diverselor asociaţii evreeşti, programe, conferinţe şi altele. Din păcate nu posedăm nici un exemplar...

Dar - în loc de orice comentariu - să dăm cuvîntul documentelor, în speţă cîteva reproduceri:

o nouă generaţie. Eu am reuşit să văd chiar mugurii generaţiei a treia, cunoscînd nepoţii lui Iosif.

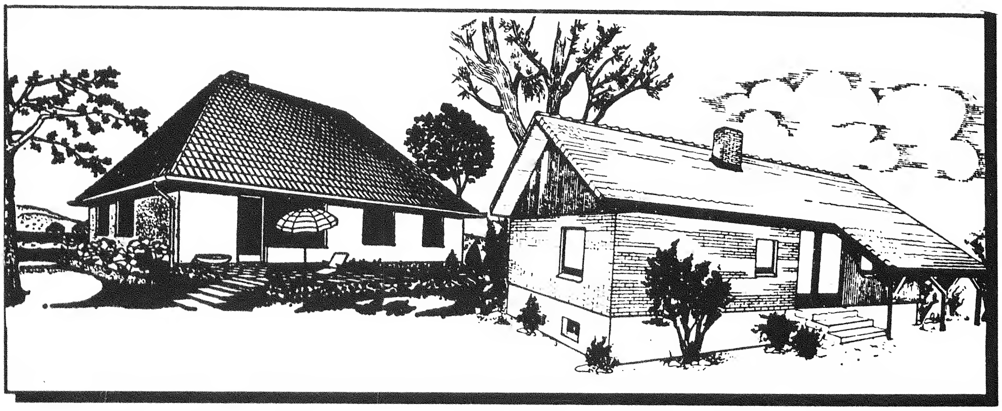
Condiţiile deveneau tot mai bune. La ţrif sau la vechea căsuţă s-a adăugat o cameră, apoi încă una. S-a mărit salonul. S-a clădit un etaj. Acoperişul strîmb s-a refăcut în stil elveţian. Iată, aşa au apărut vilele. Toate în stil modern cu o arhitectură plină de fantezie. De curînd, s-a terminat constuirea unei "breha" (bazin) modernă.

Astăzi, sînt aproape 130 de familii cărora nu le este ruşine să-ţi arate "aşezarea" lor. Seamănă cu o mică staţiune climaterică elegantă.

Îl rog pe **Iosif Zamoşteanu** (care e în conducerea centrală a Hamaşbir-ului, care face tranzacţii comerciale în domeniul chimicalelor cu România natală) să-mi istorisească "ceva deosebit".

Se uită la mine mirat. Ce să-mi spună ceva deosebit despre Newe Yerek? Nimic nu este deosebit. Totul este simplu, "paşut".

Au venit 50 de familii din Dorohoi şi împrejurimi, au muncit, nu s-au plîns de nimic. Au clădit, au învăţat, copiii sînt în posturi de conducere în toată ţara. Au creat o aşezare la cel mai înalt nivel. O bijuterie. Atîta tot!

DOCTORUL LEIZER LEIZEROVICI ז"ל

A învăţat medicina şi s-a întors în tîrgul natal însufleţit de idei generoase, doritor mai cu seamă să fie de folos oamenilor.

Încă din anii studenţiei, s-a simţit legat de complexul vieţii evreieşti, fiind preşedintele Cercului regional al Studenţilor evrei. A mai făcut parte din conducerea Asociaţiei sportive "Macabi" şi a Cercului Cultural al tineretului evreu din Dorohoi.

Ca vicepreşedinte al Comunităţii evreieşti din Dorohoi, s-a ocupat, în special de buna funcţionare a Spitalului israelit unde, cu un ataşament total faţa de omul bolnav asculta cu răbdare durerea fiecăruia, încurajînd pe numeroşii suferinzi care se perindau la această instituţie de asistenţă medicală.

Domeniul căruia i-a dedicat cea mai mare parte a ativităţii sale a fost legat de studiul ftiziologiei, prezentînd la congresele internaţionale la care participa, lucrări importante apărute apoi In literatura ştiinţifică de specialitate.

Stabilit în Israel, la Holon el a păstrat un contact permanent cu prietenii din oraşul său natal, Dorohoi.

AŢI AUZIT DE NEWE YEREK?

de dr. A. ŞAPCARU

Plec de multe ori la Cfar Saba, în vizită la rude şi prieteni. În drum - la vreo 5 km. de Petach Tikva - am observat un indicator pe care scrie Newe Yerek.

Din şosea cotesc la dreapta. Verdeaţă. Multă verdeaţă, cîmpii lucrate cu pricepere. Iată şi o casă. A, ba nu, e o vilă... şi încă una şi încă şi încă... Seamănă a Savion sau Herzlia Pituah. Întreb de Iosi şi de Iehudit Cohen - o pereche de oameni foarte simpatici pe care i-am cunoscut cu ocazia unei excursii în Scandinavia. Ajung la ei. Foarte bucuroşi ne invită în casă, pardon, vilă. Stăm puţin de vorbă. Întreb dacă locuieşte pe acolo vre-un dorohoian. Iosi rîde. Un dorohoian? Păi Newe Ierek a fost întemeiat de... dorohoieni!

Soţii Cohen mă conduc la Iosif Zamoşteanu, de fel din Săveni. E "primarele" aşezării. Un om neobosit. Bucuros de oaspeţi. Îl rog să-mi povestească ce ştie. Nu se lasă rugat şi... ştie tot.

Povestea începe în 1951. Aproximativ 50 de familii originare din Dorohoi şi împrejurimi au hotărît să se aşeze aici. Li s-au alăturat doar două familii de polonezi. S-au întîlnit în maabarot la Pardes Hana şi Ben Shemen şi au luat hotărîrea să creeze o aşezare a lor. Familii ca Zamoşteanu, Birjaru, Fundoianu, Cărbunaru, Segal, Sanielevici, Bacalu au luat în primire pămîntul gol.

Foştii mici negustori, meseriaşi, băieţi de prăvălie, funcţionari au simţit că s-au întors acasă. Deşi la aeroport nu i-a aşteptat rav Peretz, deşi n-au primit maşcante, nici frigider şi nici televizor s-au apucat de treabă. Un ţrif şi încă unul şi încă unul. Au început să cultive pămîntul. Nu ştiau mare lucru. Au învăţat lucrînd. Unii au căutat de lucru pe aproape: la Petach Tikva, Cfar Saba, Kfar Malal, Raanana, doar 6-7 km. distanţă. Se mergea, bineînţeles, pe jos dus şi întors zilnic. Pentru o asemenea distanţă nu merita să se cheltuiască bani de autobuz.

Noaptea mai urlau şacalii pe aproape. S-au speriat la început, apoi s-au obişnuit. Din cînd în cînd, se auzeau împuşcături. Erau fedainii care locuiau pe aproape şi care, în numele lui Alah, descărcau cîteva gloanţe în pieptul unui evreu. Nimeni nu s-a speriat. Nimeni n-a fugit. În fiecare seară se făcea apelul, ca să se asigure că au venit cu toţii acasă.

Au început să apară primele căsuţe, cu una sau două cămăruţe. Au răsărit grădini de zarzavat, pomi fructiferi.

Cîţiva tineri s-au avîntat în Tel Aviv sau în alte oraşe unde puteau găsi un loc de lucru mai convenabil.

Pămînturile cultivate au început să dea roade. Se puteau vinde în felul acesta produse agricole.

Ce făceau copiii? Şcoală nu era şi nu se putea construi pentru cei cîţiva copii ai moşavului. Au început să înveţe la Kfar Malal şi Beit Berl. Cu un autobuz plecau toţi dimineaţa şi reveneau seara. De cîteva ori, iarna, au fost ploi torenţiale. Totul era o băltoacă. Copiii rămîneau două-trei nopţi la Kfar Malal adăpostiţi la familii cu suflet. Cînd se zbicea drumul erau aduşi acasă. În acele zile, rupţi de lume, erau aprovizionaţi cu pîine aruncată în saci din avioane Piper.

Şi viaţa mergea înainte. Copiii au învăţat, au crescut, s-au căsătorit. Iată deci

ROMANIA

PREŞIDENŢIA CONSILIULUI DE MINIŞTRI
Subsecretariatul de Stat al Romanizării, Colonizării şi Inventarului
CENTRUL NAŢIONAL DE ROMANIZARE (C. N. R.)
Administraţia Generală a Oraşului Dorohoi (Str. Gr. Ghica V. V. 43)

Centrul Naţional de Romanizare *Administraţia oraşului Dorohoi*

Serv. Bunurilor Urbane

București

Nr. 1099 din 30 Aprilie 1942

La ordinul D-Voastre Nr.8015/1942, răspundem:

1). In oraşul Dorohoi sunt. . . . . . . 1022.imobile.

2). Imobile ocupate de evrei. 421

3). Imobile sau apartamente ocupate de evrei şi evacuate (prin trimiterea în Transnistria şi prin efectul legii chiriilor din 23.III.1942. . . 601

4). Imobile atribuite autorităţilor... 19

5). " " particularilor...338

6). 36 cereri ale autorităţilor şi Societăţilor de binefacere pentru... 28 imobile

7). Imobile solicitate de particulari cu 1178 cereri. 774

8). Imobile rămase neatribuite. . . . 244, din care 79 sunt gata să se dărâme, cu ziduri căzute, acoperişuri lipsă, fără uşi, ferestre, iar restul fiind mărginaşe, umede şi în majoritate în imposibilitate de locuit.

Inchirierile au decurs în mod normal, deoarece cu toate că am fost lipsit de sprijinul autorităţii administrative, totuşi locatarii fie evrei fie creştini s'au mutat.

In 4-5 cazuri, am fost nevoit să intervin pe calea référé-ului prin Tribunal, care a dispus evacuarea.

Adtor Gl.

MĂRTURII
din trecutul iudaismului dorohoian

1652, octombrie, Dorohoi. Cea mai veche piatră tombală găsită la Dorohoi.

„[...] Iakov, fiul domnului Eliezer [...] miercuri Heşvan, anul [[5] după computul mic[1].

Kara, Inscripţii[85], p. 527 (ebr.).

[1] I. Kara menţionează că, în anul 1966, cînd a descifrat textul, partea superioară a acestei pietre tombale, din vechiul cimitir al oraşului, nu mai exista.

1742, ianuarie, [Iaşi]. Carte de judecată dată de boierii Divanului Moldovei în pricina egumenului mănăstirii Suceviţa cu Iaţco evreul din Botoşani, pe care vrea să-l scoată dintr-o casă „de orîndă de pe moşia Iubăneşti, din ţinutul Dorohoi".

„Let 7250 [1742], ghenarie
A Suceviţii
O carte de mărturie de giudecata dumnealor boierilor, ce au avut Minidicto nemesnicul de la sfînta monastire Suceviţa, cu Iaţco jidov ot Botoşani, pentru o casă de orîndă din sat din Iubăneşti, ţinutul Pentru care casă întăi au fost jăluit acest Iaţco preluminatul nostru Ion Costandin Neculai vodă, precum că este a lui casa îl scot din casă şi nu-l lasă să şadă, fiind şi vreme de iarnă. Şi pe vului au fost scris măria sa vodă la vornicul ot Botoşani, ca s pre jidovul acesta şi vornicul, neluînd sama pre amăruntul...[1]".

B.A., loc. cit., f. 52; ed. C. Istrati[79], II, nr. 121.

[1] Documentul este transcris incomplet în manuscris.

162. 1742, iunie 2, [Iaşi]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, porunceşte dregătorilor ocolului Botoşani şi ţinutului Dorohoi să cerceteze cine a ucis nişte evrei din Polonia care au fost găsiţi morţi la Tăietură.

FEDERAŢIA COMUNITĂŢILOR EVREIEŞTI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA
CENTRUL DE DOCUMENTARE

IZVOARE ŞI MĂRTURII
REFERITOARE LA EVREII
DIN ROMÂNIA

Volum intocmit de MIHAI SPIELMANN

Volumul II
Partea I

BUCUREŞTI, 1988

AMINTIRI...

de MEIR (IULIAN) SCHVARTZ

Părinţii mei s-au născut în oraşul Dorohoi, unde s-au şi căsătorit, în anul 1908.

Eu m-am născut în Bucureşti, la spitalul Filantropia, la 21 ianuarie 1910.

În 1914, anul izbucnirii primului război mondial, părinţii noştri - împreună cu noi, copiii, s-au înapoiat la Dorohoi. Tata a fost mobilizat şi detaşat la o unitate din Iaşi. Mama, copiii şi bunicii am rămas fără nici un sprijin, în acele cumplite vremuri.

In anul 1918, după terminarea războiului, tata a revenit acasă. Deşi de meserie croitor, el era şi un bun hazan, fiind oficiant la Sinagoga meseriaşilor din oraşul Dorohoi. În anul 1940, în timpul pogromului de la Dorohoi, părinţii, cu întreaga noastră familie, au scăpat ca prin minune cu viaţa.

In ziua de 11 noiembrie 1941, evreii din oraşul Dorohoi, printre care şi întreaga noastră familie, au fost evacuaţi cu forţa din casele lor şi expediaţi cu trenul, în vagoane de marfă, în lagărul de exterminare din orăşelul Şargorod-Transnistria.

La 23 decembrie 1943, cei rămaşi în viaţă au fost repatriaţi. Tata s-a prăpădit acolo şi ne-am întors la Dorohoi fără el.

În anii 1929-1932, am lucrat la librăria I.L.Bercovici şi Fiul, una dintre cele mai vechi şi mai bine aprovizionate din Dorohoi, cunoscută în întreaga ţară, firma ei fiind trecută în Anuarul României.

În 1940, în timpul pogromului din oraşul Dorohoi, la Cimitirul evreiesc a fost împuşcat sergentul T.R. evreu Emil Bercovici, fiul librarului Louis Bercovici.

În urma acestei nenorociri, tatăl a închis librăria şi întreaga familie a părăsit Dorohoiul. Înainte de plecare, a vîndut întreaga clădire domnului Avram Blumer, cel mai bun maestru croitor din oraş.

LEIZEROVICI AVRAM

Avram Leizerovici s-a născut în 1912 în Marmoriţa, jud. Dorohoi. A absolvit 7 clase primare şi 4 clase comerciale la Cernăuţi, apoi s-a stabilit la Cernăuţi pînă în anul 1934, cînd a fost încorporat în armată a fost trimis la Regimentul 29 infanterie - Dorohoi. De la vîrsta de 14 ani a activat în cadrul organizaţiei sioniste Betar - Cernăuţi, aflată - în acele zile - sub conducerea avocatului **Iacob Schiber**. Pînă la izbucnirea celui de al doilea război mondial Avram Leizerovici a fost mereu concentrat. În anii războiului cînd Bucovina şi Basarabia au fost reocupate de către România el se afla la Mamorniţa.

Evreii din acele regiuni au fost deportaţi în Transnistria. Toată familia lui Avram a fost dusă dincolo de Nistru şi internată într-un lagăr lîngă satul Primoşaniţa, judeţul Copaigorod. În anul 1943, luna decembrie, a fost repatriat la Dorohoi. După întoarcerea acasă el a început să activeze în organizaţia sionistă Betar, condusă de **d. Iancu Malcas.** După plecarea dlui Malcas în Israel, organizaţia de tineret Betar a fost condusă de **d.Moldelovici Bimki,** timp în care Leizerovici a condus organizaţia de adolescenţi pînă la autodesfiintare, impusă de C.D.E.

În Israel el a aliat în anul 1990.

O "SCRISOARE DESCHISĂ"

În anul 1991, şef-rabinul Comunităţii din România, dr.Moses Rosen, a publicat cartea sa în limba română "Primejdii, încercări, miracole".

Noi, cei originari din Dorohoi, *am fost indignaţi de cele scrise în paginile 190 şi 191 împotriva rabinului nostru apreciat, Pinchas Wasserman, păstorul spiritual al iudaismului dorohoian timp de patru decenii. Publicăm "scrisoarea deschisă", semnată de doamna Ţipora Klepholţ, fiica rabinului Pinchas Wasserman, din Ierusalim:*

Stimate domnule şef-rabin Moses Rosen,

Am citit cu uimire şi tristeţe cele două pagini dedicate tatălui meu, rabinul Pinchas Wasserman, în cartea "Primejdii, încercări, miracole". Nu-mi vine să cred că asta este răsplata care i se cuvine unui om care v-a slujit cu un devotament unic, aproape 40 de ani.

El, "hahamul care a înşelat lumea evreiască", el, "hahamul miraculos" v-a ridicat în slăvi în fiecare cuvîntare, în faţa turiştilor din toată lumea, pe care dv. îi aduceaţi în Dorohoi, pentru a vă lăuda cu orăşelul care "se scălda în idiş kait" (după propria dv.expresie), al cărui conducător spiritual era rabinul Pinchas Wasserman.

El primea iluştrii musafiri: rabinul Goren, şef-rabinul Angliei, dr.Iakobovici, dr.Burg şi mulţi alţii. El era unul din puţinii rabini din România cu care vă mîndreaţi.

Tatăl meu a organizat pentru prima oară corul de copii şi tineret care a cîntat cîntece israeliene. De cîte ori l-aţi trimis pe tatăl meu să însoţească acest cor în Israel? Niciodată!

Dv. conduceaţi viaţa evreiască din biroul dv. din Bucureşti, iar el, tatăl meu, cu mult devotament făcea "munca neagră", adevărata şhita, moil, tfila, în cele mai grele condiţii. Timpurile erau grele, poporul era asuprit de Ceauşescu, ţăranii şi populaţia română căutau un sprijin moral, o vorbă bună, o încurajare. El nu o "făcea pentru bani" (nu ducea lipsă de mijloace); o făcea din milă şi asta nu cred că este un păcat. Păcatul îl faceţi dv. cînd îi scoateţi "şem ra" tatălui meu, unul din stîlpii iudaismului din Moldova... Adevărul e că tata a vrut să emigreze, dar s-a temut de dv. Realitatea e că l-aţi ţinut cu forţa, cu ameninţări!

Înainte cu doi ani, a venit la nunta unei nepoate. El v-a rugat să-i prelungiţi concediul cu încă o lună (niciodată, în zeci de ani, nu şi-a permis nici un concediu) dar dv. i-aţi răspuns (convorbire telefonică înregistrată) că îl obligaţi să se întoarcă imediat şi, dacă nu, nu are ce căuta în nici o comunitate din România. I-aţi mai spus că nu aveţi răbdare să vorbiţi cu el. Aşa se exprimă un rabin care are răspunderea religioasă din România ?! Ce v-a cerut? Să-i prelungiţi concediul cu o singură lună!

Relaţiile pe care le-aţi avut cu tata erau doar în sens unic. Cît mai mult de profitat de capacităţile lui şi nici un drept rabinului Wasserman de a avea vreo plăcere, de o recompensă..

Pentru respectarea adevărului, în numele fraţilor mei (sîntem 4 surori şi 2 fraţi), vă rog să retractaţi insultele adresate tatălui meu, rabinul Pinchas Wasserman.

Toate cele bune,

Ţipora Klepholţ

Şcoalele înfiinţate în anul 1910 au o clădire proprie de primul rang, ambele şcoli funcţionând în acelaş corp de clădire, cu un corp didactic compus din 13 învăţători şi cu un budget anul 466.112 lei, budget care se alimentează numai din venitul taxei gabelei şi puţin din taxele şcolare.

Şcoala de băieţi cu drept de publicitate este pusă sub direcţiunea d-lui Mayer Herşcovici, director şi învăţător titular cu 35 ani în învăţământ şi şcoala de fete fără drept de publicitate sub direcţiunea d-rei Clara Lincher.

Comunitatea contribue prin local, lemne şi altele la o cantină şcolară condusă de un comitet particular de doamne sub preşedinţia d-nei Anuţa Farmacist H. Roşu. In această cantină 125 de copii săraci primesc hrana substanţială zilnică în tot timpul duratei cursurilor.

Spitalul Comunităţei înfiinţat în anul 1920 pentru a veni în ajutorul nevoiaşilor este amenajat şi inzestrat cu tot mobilerul şi instrumente necesare, pentru buna lui funcţionare. Spitalul este condus de un medic şef dr. Aizic Slaicher secondat de medicii secundari: dr. M. Sigall, Solomon Cohn şi L. Leizerovici; apoi o farmacie condusă de d-na farmacistă Basea Marantz.

Azilul de bătrâni construit în 1926 din veniturile Comunităţei adăposteşte un număr de 25 bătrâni, bărbaţi şi femei a fost iarăşi o necesitate locală.

Bătrânii pe lângă dormit mâncare şi îmbrăcăminte sunt căutaţi de medicul Comunităţei şi ingrijiţi de un personal de serviciu suficient.

Pe lângă comitetul azilului, această instituţie se bucură de administraţia onorifică a d-nei Fany M. Herşcovici.

Asistenţă socială Comitetul Comunităţei mai acordă în largă măsură ajutoare în cazuri de boală, văduvelor, orfanilor şi în general tuturor săracilor şi celor incapabili de muncă, ajutoare lunare permanentă, ajutoare pentru chirii, alimente şi ajutoare băneşti de sărbători, lemne în timpul,

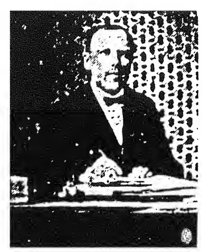
Spitalul Israelit al Comunităţei Evreilor Dorohoi

iernei, medicamente celora care nu pot fi primiţi în spital, ajutoare în cazuri urgente, ajutoare nevoiaşelor trecere prin acest oraş, şi subvenţionează spitalul din Iaşi unde sunt trimişi săracii din localitat cari au nevoie de un tratament special.

Baia In anul 1921 Comunitatea a construit un stabiliment de baie pentru a deservi toate nevoile populaţiunei şi este inzestrată cu toate instalaţiunile moderne pentru pentru băi cu aburi, căzi, băi medicinale şi rituale.

Tot veniturile gabelei Comunitatea mai intreţine şi clerul, compus din doi rabini şi patru hahami. Personalul de inhumare este deasemenea plătit de Comunitate.

Terenul sportiv.

Dl. Mayer Herşcovici secretarul Comunităţii, Dorohoiu.

Tineretul evreu local grupat in asociaţia sportivă „Macaby" pentru educaţia fizică obişnuia a face exerciţii, antrenări şi diverse jocuri pe un teren al oraşului alăturea de asociaţia similară creştină. Tinerii noştri nu puteau însă să se manifeste în mod liber, fiind mereu hărţuiţi şi impiedicaţi de către alţii ceia ce provoca de multe ori incidente neplăcute. Pentru a feri pe tinerii noştri de acestea neajunsuri, pentru a le da posibilitatea să se desvolte fiziceşte în plin aer şi în deplină libertate Comunitatea a găsit iarăşi ca o necesitate impreioasă de a creia un teren propriu. Cu sacrificii băneşti din partea asociaţiei „Macaby" şi cu ajutorul Comunităţei s'a aranjat un teren special sportiv pe un teren proprietatea Comunităţei şi care este pus la dispoziţia întregului tineret evreu din Dorohoi şi în legătură cu aceasta ca o anexa la acest teren Comitetul Comunităţei a amenajat şi o grădină a Comunităţii transformând-o in grădina publică pentru populaţia evreească, ferind-o astfel de unele neplăceri intâlnite în anii trecuţi în grădina publică comunală.

Comunitatea mai intreţine şi locul propriu în care funcţionează o grădină de copii şi în care îşi mai are sediul asociaţia Macaby şi organizaţiile tineretii sioniste. A mai pus la dispoziţie şi o sală pentru biblioteca tineretului cultural evreu si o sală pentru biblioteca tineretului evreu muncitoresc.

In fine Comunitatea mai posedă şi o manutanţă cu două cuptoare şi maşini proprii pentru fabricaţia de mazos. Apoi diferite imobile provenite din donaţiuni şi legate.

ALMANACHUL
ZIARULUI
TRIBUNA EVREEASCĂ
PE ANUL 5698

Redactat de
C. BARZILAY
şi
B. CAUSANSCKY

Administraţia :
Leonciu Rosenblum

IAŞI **Septembrie 1937**
Tişri 5698

Situaţia Comunităţei Evreilor din Dorohoiu

Comunitatea Evreilor din Dorohoiu se numără printre cele mai de-seamă Comunităţi din Nordul Moldovei, atât prin populaţia ei cât şi prin instituţiunile culturale, de cult şi de asistenţă socială. Massa compactă de evrei ce formează această Comunitate se compune în marea ei majoritate din meseriaşi, muncitori, mici neguţtori şi un prea mic număr de neguţtori mai mari. Afară de o mică fabrică de pălării şi o moară sistematică, nici o altă fabrică atât în oraş cât şi din împrejurimi nu face ca o parte din populaţie să-şi găsească ocupaţie. Din punct de vedere economic deci e unul din oraşele cele mai sărăcicioase, fără de industrii şi fără de neguţtori şi în general fără de mari bogătaşi cum sunt în alte oraşe şi cari contribue în mare parte la susţinerea instituţiunilor.

D-l OISIE MOSCOVICI preşedintele Comunităţei din Dorohoiu

Comunitatea condusă de un comitet aprobat de Onor. Minister al cultelor cu adresa No. 6119/937 este pusă sub preşedinţia d lui Hoişie Moscovici având ca vice preşedinte pe d-nul Herscu Făgădău şi este împărţită în următoarele secţiuni:

SECŢIA ADMINISTRATIVĂ:

Preşedinte Iosub Solomon; Vice preşedinte Moişe Meirovici. Membrii: Marcu Kraft, Iancu Moscovici, Iosif Reinhorn, Iancu Krainic şi Herşcu Lovensohn.

SECŢIA CULTURALĂ:

Preşedinte Aizic Sechter, Vice-preşedinte Iancu Veisman, Membrii: Inghel Moscovici, I. Reinhorn, Iancu Krainic, Iancu Abramovici.

SECŢIA CULTULUI:

Preşedinte Marcu Kraft, Vice preşedinte Iţcu Berariu. Membrii: Aizic Sechter, Nuhem Faier, Moişe Ciubotaru, Elias Grinberg.

SECŢIA SPITALULUI:

Preşedinte Aron Aizic, Vice preşedinte Carol Cohn. Membrii Moişe Ciubotariu, Iulius Damscher şi Iancu Krainic.

245

SECŢIA ASISTENŢĂ SOCIALĂ:

Preşedinte Iancu Weissman, Vice preşedinte Moişe Kittlariu. Membrii: Alter Dascal, Aizic Schter, Carol Cohn şi Solomon Brief.

SECŢIA SACRĂ:

Preşedinte Herşcu Ionas, Vice preşedinte Inghel Moscovici. Membrii: Iosub Solomon, Iulius Damscher şi Moişe Ciubotaru.

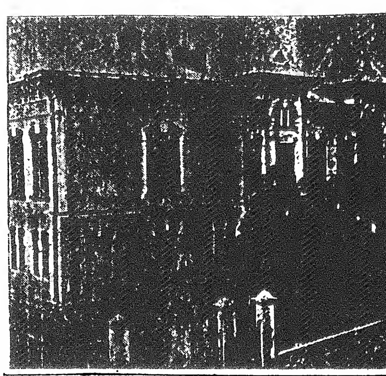
SECŢIA AZILULUI:

Preşedinte Moişe Kittlariu, Vice preşedinte, Alter Dascal. Membri: Iţcu Berariu, Iancu Moscovici, H. Lovensohn şi Elias Grinberg.

Secretar-general Maier Herscovici.

Potrivit cu nevoile populaţiei Comunitatea care până la 1908 a fost complect dezorganizată s'a reorganizat dela această dată şi rând pe rând s'a creiat o şcoală de băeţi, una de fete, o grădină de copii, spital, azil pentru bătrâni, baia, o largă asistenţă socială, un teren sportiv, grădină publică şi săli pentru diverse organizaţiuni. In această privinţă Comunitatea din Dorohoiu poate fi clasată printre cele dintâi Comunităţi din Ţară.

Şcoala. Şcoalele noastre sunt frecventate de aproape 400 de copii din cari o mare majoritate primesc instrucţiunea cu totul gratuită şi numai un mic număr de elevi plătesc taxă şcolară care variază între 50—600 lei anual, şi aceasta în legătură cu situaţia materială a părinţilor. Printre elevii care frecventează şcoalele noastre, sunt mulţi copii de meseriaşi, muncitori birjari, sacagii, hamali, cari cu greu îşi procură cărţile şi requzitele şi din lipsă de mijloace nu pot suporta şi taxele şcolare. Pentru a se înlesni copiilor acestei clase sociale să se poată instrui, comitetul distribue anual cărţi, requzite şi plăteşte taxe de examen către comisiunea examinatoare pentru un mare număr de eleve sărace dela şcoala de fete.

Şcoala primară israelito-română de fete şi băeţi Dorohoiu.

246

Bercovici T.David
Cherbis Talic Moritz
Ghickman Israel
Haifler D.Solomon
Herşcovici A.Sami
Haim Herş Z.I.S.Avram
Hecht Zigmund
Leibovici A. Moritz
Marcovici H.Moisă
Marcovici M.Natan
Marcus Froim
Vainer M. David
Vaisman I. Avram
Wolfsohn N. Sulim

1921-1922
Abramovici I. Isidor
Baraş A. Ioil
Cohn Strul Zalman
Cohn M.Leib
Căldăraru M.Şloim
Cohn M.Şloim
Lincher I.Adolf
Mindirigiu V.Mihai
Pomîrleanu T.Marcu
Poplicher M.Iancu
Rabinovici M.Moisă
Rapaport B.Avram
Rabinovici P.Iancu
Saltzberg I.Bene
Segal I.Marcu
Segal L.Buium
Sechter A.Ştrul
Taingiu L.Moisă
Tecuceanu D.Moise
Toller H.Calman
Velvel H.Ioina
Zaharia S.Leib

1922-1923
Alterovici H.Leiba
Aron Sin Ida Ida
Bralver I.Wilhelm
Căruceru M.Avram
Croitoru Daniel
Croitoru Z.Max
Herşcovici I.Şmil
Iacob H.Carol
Mendel I.Meer
Meraru I.Iosub
Rapaport I.Solomon
Solomon I.M.Burăh
Saltzberger H.Iosif
Segal T.Friderich
Segal I.Cezar
Taingiu H.Marcu

Desigur că, în decursul timpului, au fost sute de absolvenţi evrei ai acestui liceu.

Interesant de menţionat că, începînd din 1979 - cînd liceul a sărbătorit împlinirea a 100 de ani - nu s-au mai înregistrat absolvenţi evrei, întrucît cei tineri luaseră deja drumul spre Israel...

Colectivitatea evreiască din Dorohoi număra, în 1991, doar 100 de oameni, foarte vîrstnici.

Printre medicii evrei ai liceului s-au numărat:

Dr. Leon Marcovici	1 XII 1945 - 1 IV 1947
Dr. Marcu Pomîrleanu	1 IX 1947 - 1 IX 1951
	1 IX 1960 - 1 IX 1967
	1 IX 1973 - 1 IX 1974
Dr. Avram Şapcaru	1 IX 1947 - 1 IX 1951
	1 IX 1955 - 1 IX 1956
Dr. Cezar Segal	1 IX 1959 - 1 IX 1960
Dr. Cornelia Kiss	1 IX 1976 - 1 IX 1977

1911-1912
Berariu P.Herşcu
Palic A.Şulim
Pomîrleanu A.Froim
Pompan A.Moişe
Rapaport L.Idel
Slaicher B.Herşcu
Târnăuceanu L.Leon

1912-1913
Chizes L.Jean
Grümberg B.Avner
Lerner Z.Avram
Meirovici M.M.
Moscovici I.S.
Şneider E.Corneliu
Sigler M.Iţic

1913-1914
Brănişteanu V.Constantin
Lazăr A.Moriţ

1914-1915
Abramovici R.Hermen
Glück H.Isac
Iăgher S.Avram
Lebensohn L.Meier
Linscher I.Herman
Segal L.Haim

1915-1916
Altărescu M.Mendel
Croitoru Z.Şmil
Fonduianu M.Aron
Kaharie H.Samuel
Linscher M.Simion
Pomîrleanu Iosub Carol
Rapaport P.Avram
Revel V.Adrian
Rosner L.Moise
Segal A.Marcus
Şapcaru A.Hoişie
Vainer M.Herman
Vainer H.Iancu
Vainer A.Moritz
Zaidler B.Ioina
Zelţer H.Iţic
Zelţer M.Lazăr

1916-1917
Binder D.Alexandru
Rosen M.Simion
Spodhaim Z.Bernardh

1917-1918
Aizic I.Iancu
Arie D.Iancu
Cohn Z.Burăh
Croitoru I.Buium
Glassman I.Moritz
Grümberg Herş Leizer
Mindirigiu Naftule
Moscovici Ş.Avram
Rapaport H.Ozias
Rapaport L.Iosef
Rosen Manaşcu
Schvartz Traian
Ţoler H.Iosub
Zoller Leon
Rapaport Haim

1918-1919
Abramovici Moritz
Aronovici M.Elias
Bojet Chaim Max
Cohn Şmil Iancu
Făgădău H.Mochi
Grimberg H.Elias
Lipovici A.Moscu
Mătăsaru H.Moritz
Moscovici I.David
Moscovici I.Leib
Pomîrleanu Talic Ionas
Sigal C.Mendel
Seinţvit Z.Iancu
Spodhaim H.Beno
Vainer A.Ştrul
Zelţer M.Benedict

1919-1920
Abramovici Z.Avram
Berariu T.Lupu
Cheras Sigismund
Drimer S.Samoel
Glüch Haim Büry
Grünvald A.David
Pomîrleanu Talic Isidor
Rapaport I.Idel
Segal I.Leon
Segal A.Moritz
Spodheim Iancu

1920-1921
Axler S.Marcel

Mătăsaru B.Leon
Vexler D.Haim
Vexler D.Abraham

1897-1898
Birnbaum H.Abraham
Goldenberg I.David

1898-1899
Bacalu I.Iacob
Cohn I.Aron
Trister Abraham

1899-1900
Braer I.Iţcu
Braer S.Lutzer
Ebner S.Iosif
Goldenberg M.Lupu
Moscovici H.Michel
Schwarţ M.David

1900-1901
Bercovici I.L.Iosias
Davidsohn H.Leiba
Marcovici Iosub
Pomîrleanu A.Herşcu
Sigal Leiba

1901-1902
Rosman P.Moriţ

1902-1903
Haller V.Isac
Spodheim A.Riven
Wittner H.Solomon

1903-1904
Bacalu D.Leiba
Baiduf Sl.Iacob
Baumol M.Wilhelm
Goldenberg M.Simu
Solomon L.Samuel
Steclaru H.L.Moisie

1904-1905
Clecner I.Aron
Sigal Ar.Haim
Tărnăuceanu L.Marcu
Zelţer M.Herş
Zoller M.Iancu

1905-1906
Kramer R.Ignat
Schneider E.Edmond
Tecuceanu H.Avramm

1906-1907
Cohn H.Marcu
Davidovici S.Haim
Davidovici D.Ozias
Goldhamer I.Strul
Rahmut I.Cune
Rosen C.Pincas-Paul
Spodheim B.Şmil
Zelţer M.Samuel

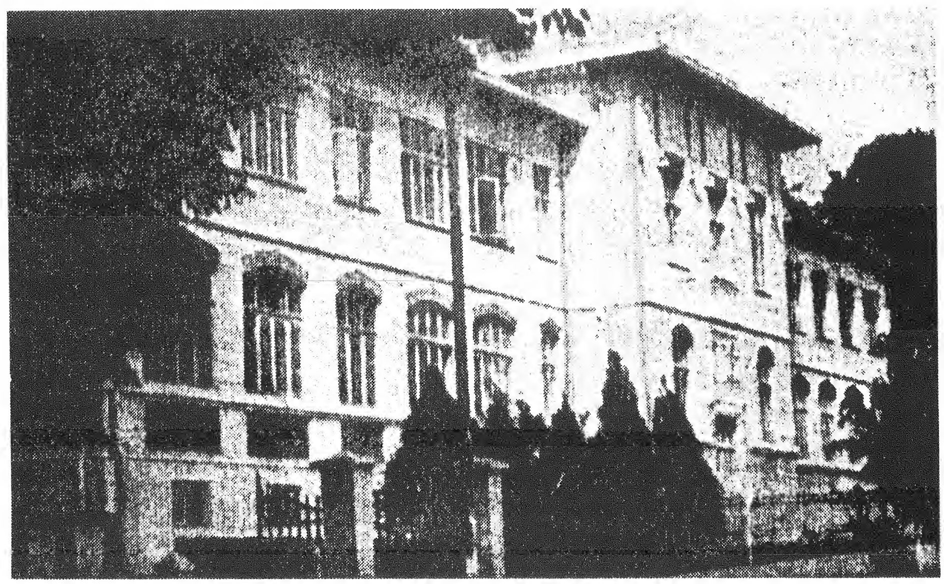
1907-1908
Beraru S.Avram
Kantar S.Moişie
Sigal S.Fişel
Vexler D.Calman
Zelţer E.Şmil

1908-1909
Alpern A.Şloim
Fonduianu M.David
Lanfer L.Ştrul
Loghin D.Gheorghe
Lupu M.David
Mindirigiu P.Dumitru
Stoleru P.Iancu
Zelţer M.Solomon

1909-1910
Blumenfeld A.Haim
Bunduc M.Simon
Cărbunaru I.Mendel
Cuper S.David
Fainar A.Norbert
Grinberg H.Eckel
Moscovici B.Iosub
Poplicher L.B.Benedict
Rosner L.Froim
Schwarz M.Avram
Zecler A.Itcu Mendel

1910-1911
Brauner D.Ştrul
Chelner I.Iosub
Haller L.Haim
Leibovici H.Dimitrie
Riven P.Haim
Taingiu L.Bercu
Witner A.Leon

EVREII LA LICEUL "GRIGORE GHICA VOIEVOD"

Aproximativ 1000 elevi evrei au absolvit în decurs de 100 ani liceul "Grigore Ghica Voievod". În anul 1979, a apărut la Dorohoi monografia liceului "Grigore Ghica Voievod". Am spicuit din această monografie numele absolvenţilor evrei între anii 1886-1923.

GIMNAZIUL "GRIGORE GHICA VOIEVOD"

LISTA ABSOLVENŢILOR EVREI, DIN PERIOADA 1886-1923

1886-1887
Blumenfeld L.

1888-1889
Zeidman Strul

1891-1892
Axler I.Iţic
Cuter A. Marcu

1892-1893
Noch I.David

1893-1894

Sigal M.Marcu
Zoller M.Zalic

1895-1896
Bacalu R.Iacob
Goldenberg Heinrich

1896-1897
Maier I.Iacob
Rosenberg Iancu

autenticitatea actului de naştere a unei realizări." "Libere sînt cuvintele să plece la altă nuntă. În urmă, rămîne un talger de inefabil, o cochilie cu lăuntrică nelinişte ca însăşi viaţa." *(Unul prieten vechi)*. Lucrul cel mai important în actul poetic, aşa cum îl va concepe el, socotea că este respectarea mişcării capricioase a spiritului. Punctul de pornire era un cuvînt luat la întîmplare; urma apoi transcrierea exactă, cu toate sinuozităţile, a gîndirii; cînd debitul liric sleia, se termina şi poemul. Nici un obstacol nu trebuia să stînjenească o asemenea lunecare fluidă; de aceea va insista asupra necesităţii suprimării complete a punctuaţiei. Nu lipsesc, bineînţeles, şi referintele la **Freud**; e amintită ambiţia atingerii, prin eliberarea inconştientului, a unui plan existenţial, sustras contradicţiilor între lumea subiectivă şi realitatea obiectivă, intervine şi "atotputernicia dorinţei" încărcată de forţă subversivă etc. Dar din toate acestea, Saşa Pană stăruie mai ales asupra virtuţii compensatoare a visului".

PROFESORI DIN DOROHOIUL DE ALTĂDATĂ

PĂRINTELE CIOCOI

de SAŞA PANĂ

BURNIŢA ŞI ÎMI ERA FRIG în prima zi cînd intram cu Muiu pe poarta de fier înaltă în curtea liceului, stup imens, cu elevii în grupuri ca insule. Ne-am aşezat lîngă uşă ca să fim primii la intrarea în clasă şi să ocupăm locuri împreună în bancă întîi. Aşa am stat în toate patru clasele primare, aşa voiam să stăm mai departe. Dar prietenul meu, slăbuţ de felul lui, s-a îmbolnăvit curînd şi bolile se ţineau lanţ, aşa că a fost retras de la şcoală urmînd să dea examen integral la începutul viitorului an şcolar.

În clasă, băncile urîte, scrijelite cu briceagul, pătate de cerneală. În aceeaşi zi ni s-a comunicat numărul ce trebuie să-şi coase fiecare pe mîneca stîngă. Am căpătat numerele seriei care absolvise în vară a patra gimnazială. Oricum acel număr, care n-a însoţit trei ani, nu-l uit: 137.

Era interesant la gimnaziu: în fiecare oră, alt profesor. Abia aşteptam să-l cunosc pe fiecare. Mulţi mi-au lăsat amintiri plăcute dar nici pe cei care nu au reuşit să se apropie de noi elevii, nu i-am uitat. Pentru că primul a păşit în clasă, în sutana-i foşnitoare, părintele Ciocoi, mă opresc lîngă umbra lui. Era un bătrîn cu barba tolstoiană, violent răvăşită. Părul cu coadă pe spate ca femeile. Încălţat în bocanci de ţăran înstărit. ş-a oprit din citirea catalogului cînd a anunţat numele meu.

- Eşti fiul doctorului? Vino mai aproape.

M-am apropiat de catedră, el m-a privit lung în timp ce-şi mîngîia barba, a dat din cap parcă vorbind către o amintire, apoi mie:

- Aş vrea să fii elev tot atît de strălucitor cum a fost tata..., dar de 30 de ani încoace n-am întîlnit un al doilea. Şi iar a clătinat din cap îngîndurat, apoi cu mîna mi-a făcut semn să trec în bancă.

L-am avut profesor doar în cele cîteva luni cît se învăţa Vechiul testament. El îşi trăia ultimul an de profesorat. Elevii făceau zgomot în timpul orei. Mai ales repetenţii. Prin clasă zburau gogoloaie de hîrtie, unele ajungeau la catedră. Părintele Ciocoi nu putea să-i astîmpăre. El auzea mai greu şi continua să expună povestea cu Noe, cu proverbele lui Solomon sau aventura profetului Iona. După ce a fost pensionat, fiind înclinat spre erudiţie şi, totodată, posesorul unei importante arhive de documente, a început să scrie un istoric, pornind din străvechi timpuri, al oraşului Dorohoi. Moartea l-a surprins pregătind foiletonul pentru viitorul număr al Gazetei Dorohoiului. Era aproape centenar. **(Din vol. autobiografic "Născut în '02" de Saşa Pană)**

SAŞA PANĂ

de O.S.CROHMĂLNICEANU

SAŞA PANĂ (n.1902), sufletul revistei ***unu*** şi prin ea al mişcării suprarealiste la noi, a dus o existenţă dublă, în absolută contradicţie cu principiul "neintegrării" sociale, preconizat de André Breton. Superiorii militari ai căpitanului medic Al. Binder n-au avut astfel habar, multă vreme, că acesta dirija totodată o publicaţie avangardistă, scria versuri şi tipărea din solda lui volume considerate expresia "anarhismului poetic". De asemenea, pe cînd amicii săi îsi băteau joc de posteritate, el colecţiona cu sfinţenie orice document privitor la activitatea lor, transformîndu-şi biblioteca într-o adevărată arhivă a modernismului extremist românesc, asupra căruia memoriile poetului, intitulate ***Născut în '02,*** aduc informaţii negăsibile nicăeri altundeva.

Saşa Pană a copilărit la Dorohoi. Aici şi-a făcut clasele primare şi gimnaziale, avîndu-l coleg pe **Ion Călugăru**. După terminarea liceului în Capitală, la "Matei Basarab", a urmat Facultatea de medicină şi paralel Institutul medico-militar, unde fusese admis ca elev prin concurs.

Către sfîrşitul studiilor, în 1926, nu văzu altă soluţie decît sinuciderea, spre a pune capăt unei neînţelegeri familiale de origine sentimentală. Tentativa luă însă o turnură "suprarealistă". Deşi îşi trăsese cinci gloanţe în cap şi unul i-a străpuns tîmpla, ieşind pe gură, nu păţi nimic. Răuvoitorii susţinură mai tîrziu că leziunea cerebrală fusese totuşi hotărîtoare pentru naşterea revistei ***unu.***

Pe Saşa Pană, devorator de reviste literare, ***Integral, Punct*** şi îndeosebi ***75 H.P.*** îl fascinaseră. Regretînd profund dispariţia lor, visa să reînvie o asemenea publicaţie. Introdus de Ion Călugăru în faimoasa lăptărie, unde **Stephan Roll** bătea scroburile, scoase la începutul lunii aprilie 1928 revista ***unu,*** cu concursul lui **Geo Bogza, Victor Brauner, M.H.Brauner, M.H.Maxy** şi **Brunea Fox**, cărora li se alăturară amicii lor din străinătate, **B. Fundoianu, Ilarie Voronca** şi **Claude Sernet**. Graţie mai ales spiritului său organizatoric şi tenace, dispus a prelua toate corvezile redacţionale, inclusiv problemele financiare, publicaţia reuşi să apară regulat cinci ani şi să-şi prelungească acţiunea printr-o colecţie de texte avangardiste, chiar după ce decedă. În sprijinul suprarealismului, al cărui principal promotor a fost, Saşa Pană a desfăşurat o susţinută operă de popularizare şi apărare adunată parţial în volumul ***Sadismul adevărului*** (1936). A tipărit, de asemenea, texte rare din **Urmuz, Tristan Tzara, Ion Călugăru, Ilarie Voronca** şi a întocmit o antologie a literaturii române de avangardă (1969).

Aşa cum rezultă din ***Sadismul adevărului,*** Saşa Pană cunoştea destul de bine concepţiile suprarealiste. Practic însă, le reducea la o visare semitrează, care-i permitea să-şi satisfacă gustul pentru mirific, pentru asocierea şi succesiunea liberă a imaginilor. "Plecat fără călăuza unui fir de subiect - scrie el -, eşti primul surprins de sarabanda iscată. Te reciteşti fără gîndul rectificărilor, pentru că nu cercetezi

Copilăria *fusese gîndită ca un început de ciclu. Pe Buiumaş al Ţiprei îl regăsim în romanul următor,* **Trustul** *(1937), sub formă de băiat mare, stabilit la Bucureşti, funcţionar la o firmă condusă de businessmanul Isar. De fapt nu avem de-a face cu un trust (cartea nu respectă făgăduielile de metropolă şi General Motors cuprinse în titlu), ci cu zbaterile inteligentului Isar, meşter al culiselor financiare, de a pune bazele unui consorţiu. Romanul e cu "cheie". În Isar îl recunoaştem pe A. L. Zissu (la al cărui* **Sindicat al Zahărului,** *în paranteză fie spus, Călugăru primise o slujbă, adică o sinecură), îl întîlnim pe Vintilă Brătianu sau Al. Constantinescu (Porcu'), politicieni liberali cu rol hotărîtor în economia naţiunii, pe Gala Galaction.*

Autorul circulă prin birourile capitonate mai puţin degajat decît în bufetele de gară clasa III-a; el cunoaşte "lumea mare" de dinafară şi de jos în sus, prin ochelarii ostilităţii. Interesante sînt capitolele despre mişcarea socialistă din anii '30, printre rarissimile pagini valabile ce s-au scris, înainte de război, cu privire la stînga din România. În romanul **Lumina primăverii** *(1948); aici Buiumaş, adolescent, trăieşte febra revoluţionară din Moldova de după primul război mondial.*

...După 1947-48, angajat în "bătălia pentru realismul socialist" (sau mai exact pentru ceea ce îşi închipuiau activiştii cu frica-n sîn că ar trebui să fie realismul socialist), Călugăru îşi propune să se schimbe, să nu mai fie Călugăru. Scriind **Oţel şi pîine** *(1952), roman al industriei grele şi al omului nou, el se străduieşte din răsputeri să devină sobru, moral, principial. Succesul întreprinderii sale e atît de mare, încît provoacă eşecul cărţii sale.*

O traducere (dintr-un autor care i se potriveşte de minune şi cu un titlu asemenea): Dostoievshi, **Visul unui om ridicul.**

Cîteva cărţi de proză: **Abecedar de povestiri populare** *(nuvele, 1930);* **Erdora** *(roman, 1934);* **De la cinci pînă la cinci** *(nuvele, 1935);* **Am dat ordin să tragă** *(schiţe, nuvele, 1948);* **Măseaua stricată** *(nuvelă, 1949).*

Două scrieri pentru teatru: **Clovnul care gîndeşte** *(scenariu dramatic, 1949 - tema: Charlie Chaplin şi avatarurile acestuia);* **Ion şi Salomeea** *(1947), dramă din care reţinem o idee (Ion Botezătorul înfăţişat în chip de revoluţionar, un fel de Spartacus al timpului), o construcţie solidă, un dialog de teatru, un limbaj cu arome de* **Cîntarea Cîntărilor,** *precum şi concluzia că în Ion Călugăru se află un dramaturg neştiut. Un răspuns la întrebarea: care sînt scriitorii reprezentativi ai secolului?*

"Întîi şi întîi, mama şi tata care m-au ales pe mine ca să fiu şi m-au crescut în frica sergentului de stradă, a stafiei albe de la conac, a curelei şi a Tractatelor Părinţilor Sinagogei (Pirkei Avoth);

apoi frate-meu (nu văcarul, ci celălalt) care mă întreabă cîteodată ce părere am despre Darwin, cînd mă duc pe acasă;

Toby, care-mi spunea că am stilul frumos (aveam pe vremuri o caligrafie excelentă);

O coincidenţă (dintr-acelea care te pun pe gînduri, silindu-te să dai din cap şi să murmuri: e o soartă şi-un destin: tînărul Croitoru devine Ion Călugăru, prin botezul literar efectuat de Eugen Lovinescu, în ziua de 22 mai 1920, cînd această semnătură apare, pentru prima oară, în presă **(Zburătorul),** *dedesubtul unei recenzii la cartea lui A. Dominic,* **Revolte şi răstigniri.**

Scriitorul, cum observă Saşa Pană, va muri peste 36 de ani, în aceeaşi lună, în aceeaşi zi: 22 mai. A fost căsătorit cu **Titina Călugăru** *(n.* **Căpitănescu**), *pictoriţă.*

(Din Al.Mirodan: *Dicţionar Neconvenţional).*

N.B. Cartea **Copilăria unui netrebnic** a apărut în ebraică în anul 1980 în Editura **Am Oved,** fiind apreciată ca un volum cu valoare iudaică clasică, care eternizează oraşul evreiesc Dorohoi la începutul secolului nostru.

împlîntată în deal ca într-un buzunar", "cerul tuşeşte cu flăcări şi îşi cojeşte pielea", şesul şi-a pus zgardă de gît: linia ferată".

Spălătoreasa Varvara e găsită moartă, mîncată de şoareci **(Năpasta Varvarei);** *Moti Kromăr, un cîntăreţ la nunţi şi alte bairamuri cu delicatese, aruncă discret cîte-un gîndac în farfurii; drept urmare, musafirii renunţă, cu o strîmbătură de dezgust, la mîncare, în vreme ce Kromăr se ospătează din farfuriile respective, cu furie, pe-o săptămînă întreagă* **(Paltoane şi nimic altceva).** *Naşterea unei fetiţe (în plus) este primită cu reacţii care ar cutremura orice familie* **bună,** *cu sensibilitate şi abonament la concert. Un bătrîn exclamă: "A născut mama o fetiţă? Ho-la-la, ce mai bucurie! A adus Dumnezeu pe lume alt cuptor de făcut calici", altul supraliciteaază: "Bucurie pe capul lui tat-tău, că i s-a mai băgat o şobolană în lada cu făină". Să nu ne mirăm că, trăind sub semnul foamei, copiii din tîrg se bucură cînd aud, în anii războiului, că s-a poruncit de către stăpînire distrugerea sticlelor cu băuturi alcoolice şi aruncarea lor în stradă; ei "îşi făceau căuş din pumni şi beau spirtul amestecat cu colb"* **(Copilăria).**

Blestemele, înjurăturile de mahala însoţesc cu fidelitate traiul de fiece zi şi raporturile acre dintre vecinii de soartă: "să ţină împerecherea voastră cît ţine aburul ieşit din gură"... "capră roşie, gheena are să te ardă şi are să miroasă după tine trei zile a locantă" **(Copilăria...)**

Numele personajelor sînt, în majoritatea cazurilor, antifrumoase, lipsite dinadins (din răutate) de nobleţe sau măcar de-un sunet onorabil: Marici Ceapă, Mochi Ciucălău, baba Clonţ, Ira Cârnescu, Mălai Dănilă, Todirache Găină, Cvoc, Raţa, Napoleon Iţicsohn, Srul Purţache, Iancăl Chioru...

Avem de-a face cu un roman al cărui erou, copilul Buiumaş al Ţiprei (autorul, autorul, nici vorbă), ne înfăţişează traiul cel de toate zilele şi întîmplările mai de seamă de la marginea săracă a Dorohoiului din 1907 pînă la 1916.

Aici, în **Copilăria...,** *se găsesc sau se regăsesc, după o nesfîrşită căutare, observarea anatomică a realităţii şi fantezia, mocirla şi crinii. Aici ni se oferă descrierea supra-fidelă a prafului de pe uliţă, dar şi "văzduhul care abureşte ca o fiertură". Aici sîntem aduşi în faţa morii, simţim cum se macină grîul, vedem coşul, dar coşul acesta "pare o spînzurătoare de care s-a prins soarele". Aici aflăm de un cuptor unde se face ţuică dulce, dar în acelaşi timp ni se spune că mirosul "ridică uliţa în palmă ca pe o foiţă de ţigară".*

Autorul şi-apus frînă ispitei de a arunca imaginile cu sacul în pagini, îl vezi cum îşi dă peste mînă cînd simte că a pierdut măsura. El pune metaforele cu pipeta, pentru a nu droga cartea şi a nu înmuia osul realităţii.

Critica a remarcat de îndată valoarea de document a cărţii, faptul că avem de-a face cu o mică monografie a tîrgului urbano-rural din Moldova. De fapt, Călugăru făcuse pentru ţinuturile de nord ceea ce realizase cu cîţiva ani în urmă I. Peltz pentru Bucureşti, **Copilăria...** *fiind o* **Cale Văcăreşti** *a Dorohoiului. Romanul constituie pentru cititor o adevărată iniţiere. Orice istoric literar care se respectă, întocmeşte cu plăcere, liste de figuri, peisaje, îndeletniciri ce se pot întîlni în tîrgul* **Copilăriei...**

"...Cînd a dat soarele să asfinţească, au început a veni rubedeniile, în straie de sărbătoare, Hanina hahamul, cu blana lui de vulpe, vecini şi prieteni. Pe înserate, dascălul Peisich, ceauşul de la sinagoga unde se roagă tata şi bunicul, a adus un baldachin roşu, lăutarii au ieşit pe prispă şi au început a cînta. Şaia îmbrăcat în haine albastre şi noi, iar Blima în rochie albă de mireasă, au trecut sub baldachin, petrecuţi de naşi; Hanina cînta frumos, părinţii plîngeau, rubedeniile lui Şaia de asemeni. Era atît de frumos, că mai toată lumea de faţă plîngea. Mai cu seamă hohotele bunicului se auzeau mai tare. Baldachinul de catifea roşie, ca un tron de rege, era purtat de patru flăcăi, lumînările pîlpîiau de veselie, altfel decît toate lumînările".

cineva! Ambiţia tînărului despre care începuse a se vorbi, era alimentată crîncen de urîţenia sa, simţită ca o nefericire, şi de sărăcie, văzută aşijderea. Lui **Felix Aderca** *îi apăruse în chip de "copil cu urechi clăpăuge, cu nasul coroiat şi ochi speriaţi de propria lor inteligenţă".* **E. Lovinescu,** *care l-a cunoscut pe adolescentul Croitoru Buium, de la catedră şi din catalog, fiindu-i profesor de latină la liceu, îl desenează fără blîndeţe aşa cum a procedat cu mai toţi protejaţii săi literari: ""Boţ de carne, mic, clăpăug, cu o expresie şireată..."*

Peste ani, scriitor în toată firea şi ajuns, Călugăru îşi va face autoportretul în cîteva versuri lucide:

Mititel şi slut; mi-am croit drum în viaţă,
repezit sau încet, cu pas legănat de raţă.
Am muşcat cu vorba, am dat cu cotul,
n-am riscat nimic, am riscat totul.

Datul din coate l-a adus rapid în presa bună; el a fost, între altele, redactor la **Cuvîntul** *lui Nae Ionescu (în anii cînd filozoful dialectician n-o virase încă, util, spre legionari şi I.G.Farbenindustrie); acolo, Călugăru avea o rubrică permanentă de* **cursive,** *citite mult în epocă; strînse în volum,* **Aşchiile** *sale, aşa cum îi plăcea să-şi numească textele pentru gazetă, ne fac să descoperim un articlier de mîna întîi, sanguin, pe linia pamfletului scurt, unul dintre cei mai buni gazetari interbelici.*

A colaborat, cu pseudonimul său cu tot, la cotidianul evreiesc **Mîntuirea,** *la* **Lumea Evree** *şi* **Adam.** *Ca scriitor, inima lui bătea pentru publicaţiile de avangardă; a scris la intransigentul* **unu,** *s-a numărat printre animatorii* **Integralului,** *îi întîlnim semnătura în* **Contimporanul.**

În anii '30, odată cu polarizarea dreapta-stînga, fascism-antifascism, se angajează fără rezerve la stînga, colaborînd cu furie şi voluptate la **Cuvîntul liber,** *la* **Reporter,** *la* **Era nouă,** *la* **Clopotul.** *Simpatiile sale vechi pentru mişcarea de stînga (la 18 ani frecventa* **Clubul socialist** *str. Sf. Ionică) se cristalizează acum, transformînd pe Călugăru într-un militant în toată puterea cuvîntului. La aceasta a contribuit nu numai conştiinţa lui de evreu care ştia că n-are nimic mai bun de aşteptat din direcţia Cuza, Goga, Codreanu, ci şi o alergie totală la burghezie, contractată, cum s-a înţeles desigur, dintr-o adolescenţă maltratată. În timpul războiului scrie pentru presa ilegală, strînge bani pentru deţinuţii din închisori. După 23 August, îl găsim redactor la* **Scînteia,** *printre primii, vicepreşedinte al* **Uniunii Scriitorilor,** *pe scurt este un activist al* **frontului ideologic.**

Cărţile să zicem fantastice, **(Paradisul statistic,** *povestiri, 1927;* **Omul de după uşă - Charlie Blum -,** *roman, 1932;* **Don Juan cocoşatul,** *roman, 1934), sînt, de fapt, nişte mari caricaturi sîngeroase.*

Un brutar de tîrg, mic şi bolnăvicos, e "tîrît spre viaţă, ca de-un magnet, de-o bărbiţă sură de ţap şi de zulufii lui zburliţi". Curtea unde se petrec întîmplările din nuvela **Popa Furtună** *"părea o mlaştină bolnavă care gemea cînd se înfundau roţile într-însa"; nu departe "se înălţa o casă de zid cu turlă... care aştepta parcă să fugă pentru a-şi găsi un loc potrivit". Autorul îşi exprimă, în nuvela* **Polonicul stacojiu,** *dorinţa de a vedea fel de fel de minunăţii, precum: "morţi plimbîndu-se în tramvaie, lebede-chelneri la restaurante vegetariene, papagali discutînd academic şi, la fiecare colţ de bulevard, un balet de politicieni obezi şi goi dansînd pe jăratec". Citim povestirea* **Dezmeticirea lui Satan;** *aici întîlnim o maşină circulînd atît de greu noaptea, încît "silabisea ceţurile cu lunetele din bot"; tot aici, trupul unei femei, iubită pătimaş, "se cutremura ca o plajă netedă"; fiinţa era aprigă în amar, gura ei părea un crater" care "suspină lavă". În* **Brahmi cel încruntat,** *ne plimbăm prin peisaje stranii, precum "povîrnişurile unse cu albuş de ou, presărate cu pulbere de zahăr"; cît despre Brahmi însuşi, "fiindcă nu i se îngăduia să vorbească, glasul i se acoperise de rugină". Din proza lui Călugăru se pot extrage cu penseta sute de poeme într-un vers "o casă*

Scriitorul BUIUM CROITORU,
cunoscut sub numele de ION CĂLUGĂRU

Ion Călugăru: Autoportret

La 30 ianuarie 1902 într-o căsuţă modestă, situată pe strada Progresului a oraşului Dorohoi, în sînul unei familii de muncitori evrei, vedea lumina zilei **Buium Croitoru,** cel care, la propunerea lui Eugen Lovinescu, îşi va primi botezul literar de **Ion Călugăru,** nume pe care l-a acceptat, l-a păstrat în tot cursul vieţii şi sub care este cunoscut în literatură.

Copilăria mizeră şi-a petrecut-o în oraşul natal, urmînd cursurile şcolii israelito-române şi ale gimnaziului dorohoian.

În 1919, însoţit de **Saşa Pană**, s-a îndreptat spre Capitală, unde a urmat cursurile liceului "Matei Basarab".

În cele zece numere ale revistei **"Unu"**, apărute la Dorohoi şi alte patruzeci şi unu (numărul 10 apărea la Dorohoi şi Bucureşti), la Bucureşti este întîlnit numele scriitorului dorohoian.

Încă din 1922 publica în paginile revistei **"Flacăra"** schiţa **"Firi neînţelese"**, care pregătesc cea mai valoroasă operă a sa: **"Copilăria unui netrebnic"** (1936). Romanul are un puternic caracter autobiografic şi prezintă Dorohoiul cu oamenii săi, felul lor de-a fi, de-a gîndi, de-a se purta, prin prizma amintirilor unui copil de evrei sărmani, **Buiumaş**, fiul lui **Talic** şi al **Ţiprei**.

Firul amintirilor se leagă de acţiunea altor romane cu puternice accente autobiografice: **"Trustul"** (1937) şi **"Lumina primăverii"** (1948).

Ion Călugăru s-a stins din viaţă la 22 mai 1956, la Bucureşti.

ION CĂLUGĂRU, *şi-a făcut intrarea în conştiinţa literară românească graţie unui articol-strigăt al lui* ***B. Fundoianu****, din Rampa (1921):*

"Eram la ***Bogdan-Piteşti****" - scrie poetul _ "aşezaţi pe scaune, la masă, cînd* ***Galaction*** *s-a aplecat spre mine: "Ai văzut ce era dedesubtul poemei tale din* **Adevărul literar?"** *Am întors capul nedumirit.*

- "O schiţă... **Caii lui Cibicioc...** *Ai citit-o? E admirabilă! O să avem într-o zi de furcă cu ăla!"*

Ăla, care scrisese **Caii lui Cibicioc,** *nu era de faţă, la ora asta din noapte...*

Ăla ar fi vrut să fie de faţă, în sufrageria cu fazani pe masă şi vinuri de Pietroasele a lui Bogdan-Piteşti, mecenă de artişti şi escroc de anvergură; dar n-avea cum; lucra la o gazetă, în tipografie, făcînd corectură de noapte pe-o sută de lei săptămînal şi ducînd şpalturile la linotip; iar între două "revizii de pagină", răsfoia manualul de istorie pentru a şaptea, deoarece, a doua zi dimineaţa, la liceul **Matei Basarab** *unde era elev cu şapcă şi număr pe braţul strîng, avea teză pe trimestrul doi. Dac-ar fi auzit remarca lui Galaction, el ar fi rînjit cu gura pînă la urechi de satisfacţie, ba chiar s-ar fi dat de-a berbeleacul prin tipografie, într-atît de setos era de-o confirmare: am talent, ştiu să scriu, nu ca imbecilii ăştia de la gazetă, voi fi*

VIAŢA CONTINUĂ...

de IŢCU CROITORU

Sînt născut în 1921 în Dorohoi, frizer, fiul lui **Rifca** şi **Calman**, ucişi în pogromul din vara anului 1941 din Dorohoi.

Am fost în deportare în Transnistria împreună cu fratele mai mic, **Herşcu** - unul dintre supravieţuitorii masacrului de la Cimitirul evreilor din Dorohoi. Actualmente, copilul de 13 ani - care a fost el în timpul pogromului - are 63 de ani şi locuieşte într-un hostel din Beer Şeva.

Sora noastră mai mică, **Bella**, a rămas la Bucureşti, împreună cu o mătuşe, de unde, împreună cu alţi copii din orfelinat, a imigrat în Palestina anilor 1944. De atunci, locuieşte în kibuţul Maale Hahamişa, de lîngă Ierusalim, bucurîndu-se de căldura cu care o înconjoară cele două fiice şi cei 4 nepoţi.

Soţia mea, **Sally**, născută în 1922, fiica lui **Meir** şi **Mohlea Pomîrleanu**, a fost şi ea cu mine în Transnistria (noiembrie 1941 - decembrie 1943).

În perioada anilor 1935-1937, soţia mea, Sally, a activat la Haşomer Hatzair, împreună cu **Ţalik Leibovici** (USA), **Iancu Ciuraru** (Israel), **Poma Cherbis** (decedată la Dorohoi), **Carol Leis** (decedat la Suceava).

Începînd cu anul 1975, am fost unul dintre consilierii Comunităţii Evreieşti.

Fiul mai mare, **Calman**, născut în 1945, se află, din 1986, la Beer Şeva, fiica, **Mirela**, născută în 1951, şi ginerele, **David Leib**, împreună cu fiul lor, **Maor**, sînt în ţară din 1985. Lucrează ca asistenţi medicali la spitalul Soroca din Beer Şeva. Fiul cel mic, **Morel**, născut în 1954, s-a stabilit în Dorohoi, după terminarea studiilor la Conservatorul "George Enescu" din Iaşi, şi, din anul 1977, a preluat conducerea corului de copii al Comunităţii din Dorohoi. În afara manifestărilor legate de sărbătorile religioase, la care corul era nelipsit, nu se putea concepe Hanuca fără deplasările la comunităţile din jur: Rădăuţi, Cîmpulung, Fălticeni, Vatra-Dornei, Tg.Neamţ, Piatra Neamţ. **Morel** a participat la turneele efectuate de corul Federaţiei Comunităţilor Evreieşti în Israel, în 1981, şi în Elveţia, 1984.

Din anul 1987, locuieşte în Israel şi lucrează la Beit Hatizmorot, în Tel Aviv.

Noi am venit în ţară o dată cu el, în 1987, şi ne-am stabilit la Beer Şeva.

Eu continui să merg dimineaţa la sinagogă, soţia îngrijeşte de nepot, şi, cînd avem timp, depănăm amintiri...

La Sinagoga din Dorohoi, 1986. De la stînga: Iţcu Croitoru, Avrum Poplingher, Isac Zelingher, Burăh Ciubotaru, Ozi Şmilovici şi Haim Faibiş, melamed la Talmud Tora.

Rabin ITZHAK MEIR MARILUS ז"ל

Descendent dintr-o veche familie rabinică, **I.M. Marilus** a fost rabin la Sniatin (Polonia), la Mihăileni, Dorohoi, Bacău şi aproape douăzeci de ani, la Bucureşti. "O mare autoritate în materie talmudică, un Gaon, un savant al Torei". Articolele sale din **Revista Cultului Mozaic** (pagina în ebraică) şi cuvîntările sale (**Deraşot**) la fel de fel de ocazii, religioase şi laice, erau pline de înţelepciune. În anii cumpliţi ai războiului a fost deportat, împreună cu familia şi enoriaşii săi în Transnistria şi a revenit la Dorohoi.

A decedat la Bucureşti, 8 noiembrie 1986.

Sfaturile lui înţelepte erau respectate cu sfinţenie de enoriaşii săi. Iată cîteva întrebări puse de scriitorul Marius Mircu şi răspunsurile Rabinului Marilus:

– Recomandă prescripţiile sfinte şi datina străbună să mergi de două ori pe an la cimitir, să-i pomeneşti pe cei apropiaţi. Dar dacă te afli departe de el?

– În acest caz te duci la mormîntul unui rabin de seamă, şi acolo îţi îndeplineşti datoria. Dumnezeu e pretutindeni, e în noi, e în faptele noastre. "Să ne ferim de omul al cărui Dumnezeu e numai în cer" a spus Bernard Shaw.

– Se întîmplă să n-ai, în localitatea unde te afli, un asemenea...

– Te duci la orice mormînt de rabin, de slujitor al cultului, de simplu credincios.

– Şi dacă în acea localitate nu există cimitir evreiesc?

– Te duci la oricare **cimitir, spune în** Şulhan Aroh. **Principalul este să fii îndoliat în acele zile... Dar dacă doliul nu e în suflet, nu e nici în cimitir!**

COPEL ŞVARTZ ז"ל

Mă numesc **Anuţa Cherbis**, locuiesc în Hedera împreună cu fiica mea **Bianca Bercovici**, cu care am venit în ţară în 1982. Originară sînt din Dorohoi, fiică a lui **Copel Svartz**. Sîntem 4 surori şi un frate, **Iulian Şvartz**, care locuieşte în Ţur Şalom, **Sara Levy** care locuieşte în Carmiel, **Ethl Braun** locuieşte în Ramat Eliahu şi **Liba Calmanovici** în Ihud. Mama noastră a venit cu noi în Israel în 1951 şi a murit în anul 1974.

Tatăl nostru **Copel Şvartz Şnadăr**, a fost un om credincios, cinstit, iubit de toţi cei care l-au cunoscut. A fost hazan la mai multe sinagogi din Dorohoi. În fiecare vineri seara venea acasă cu un oaspete la masă (majoritatea erau soldaţi evrei din garnizoana oraşului). El n-a fost un om bogat dar i-a ajutat pe cei nevoiaşi. Tatăl nostru a murit în deportare, în Transnistria. Avea 50 de ani cînd gonit de jandarmii români a căzut pe margine de drum la Şargorot. Şi eu, soţul meu **Poma Cherbis**, şi familiile noastre am fost deportaţi în Transnistria la Şargorod. Nu l-am uitat niciodată pe tata. El ne-a insuflat – nouă copiilor săi – dragostea de Zion, de tradiţii, de oameni.

ruseascå distruså în timpul luptelor. Într-o camerå de cîţiva metri påtraţi au fost înghesuite 15 persoane. Din cauza condiţiilor grele de viaţa - fårå alimente, fårå cåldurå, dormind pe påmînt - starea sånåtåţii sale s-a agravat.

Întreaga familie s-a îmbolnåvit de tifos exantematic. Inima bunå a rabinului **Faibiş** nu a rezistat febrei mari şi, la 10 Nisan 1942, în vîrstå de 39 de ani, a încetat din viatå. A fost înmormîntat într-un cimitir din Moghilev. La plecarea din lagår, familia, cu ajutorul unui inginer, i-au ridicat un monument. Inginerul a mai fåcut o schiţå a cimitirului şi a locului unde se aflå mormîntul.

Rabinul **Faibiş** a låsat mulţi urmaşi, o familie numeroaså, care nu-l va uita!

Reb Aron Faibiş împreună cu statul Major şi ofiţerii regimentului 29 Infanterie "Dragoş-Vodă"

Lîngă mormîntul lui Reb Aron Faibiş ז"ל în Transnistria.

Reb ARON FAIBIŞ

Născut la 15 august 1902, fiul lui **Faibis** care a fost gabă în tîrgul Ştefăneşti. A copilărit şi a învăţat Tora la Curtea rabinului, unde a obţinut titlul de rav şi haham.

La Bucureşti s-a specializat ca "mohel" după metode moderne, fiind singurul specialist care practica circumcizia modernă în nordul Moldovei.

Era renumit pentru vocea sa. Mulţi enoriaşi veneau la sinagoga unde oficia pentru a-l asculta pe el şi corul care-l acompania.

În anul 1921 s-a căsatorit, la Dorohoi, cu **Haia Faibiş**. Din anul 1921, a funcţionat ca şoihăt şi moil în oraşul Dorohoi. În tot acest timp a fost rabinul garnizoanei militare din oraş, unde soldaţii evrei depuneau jurămîntul. Înainte de război a fost controlor de caşrut la fabrica de azimă din oraş, fabrică care lucra din plin în zilele înaintea Pesah-ului.

A fost toţi anii hazan la Şilul Găvaronă.

Avînd titlul de Rav şi fiind cunoscător al limbii române, Comunitatea evreilor din Dorohoi l-a numit şi în funcţia de Rav pe lîngă Regimentul 29 Infanterie "Dragoş-Vodă". Astfel, atît soldaţii cît şi ofiţerii evrei au depus jurămîntul în faţa rabinului.

Fiind în relaţii foarte bune cu autorităţile române, care îl apreciau, a reuşit să ajute pe ostaşii evrei în diferite împrejurări: învoiri speciale în zilele de sărbători, iar pentru cei rămaşi în garnizoană - permisiunea de a participa la slujbele religioase de la sinagogile din oraş.

În preajma celui de al doilea război mondial, cînd ura rasială se înteţise, el a intervenit pentru ajutorarea evreilor persecutaţi.

La ocuparea Basarabiei de către Armata Roşie, în luptele de la Herţa, au fost ucişi cîţiva ostaşi printre care şi un ostaş evreu **Solomon Iancu**. La înmormîntarea acestuia, în cimitirul evreiesc din Dorohoi, sergentul T.R. **Emil Bercovici** (fiul respectabilului librar **Bercovici**), care făcea parte din plutonul de ostaşi evrei care trebuiau să dea onorul camaradului lor, a fost împuşcat, el şi ceilalţi ostaşi evrei din pluton, de către un grup de ostaşi români. Serviciul religios, în acea zi memorabilă, l-au oficiat rabinul **David Schächter** şi rabinul **Aron Faibiş**.

Evreii din cimitir au fost atacaţi de ostaşii români veniţi să comită un măcel. Printre cei care au reuşit să se strecoare din cimitir au fost şi cei doi rabini. Pe drum au fost arestaţi de o patrulă militară, bătuţi şi acuzaţi că sînt comunişti, ameninţaţi cu moartea. Trimişi la Curtea Marţială, unde urmau să fie judecaţi, au avut şansa de a-l întîlni pe maiorul **Bantaş,** prieten al evreilor, care, după cîteva ore i-a eliberat.

La izbucnirea războiului, cînd evreilor nu li s-a permis să circule decît cîteva ore pe zi, iar sinagogile au fost închise, rabinul **Faibiş** a obţinut autorizaţia ca de Roş Haşana şi de Iom Kipur slujba religioasă să se oficieze la el acasă.

În 1941, la aflarea ordinului de deportare în Transnistria a evreilor din Dorohoi şi împrejurimi, rabinul a hotărît a acolo unde vor fi enoriaşii lui, va trebui să se afle şi el. La sosirea în oraşul Moghilev, a fost cazat cu întreaga familie într-o garnizoană

ARTIŞTI DOROHOIENI ÎN TEATRUL ISRAELIAN

Mulţi sînt artiştii originari din judeţul Dorohoi, care se bucură de mult succes în rîndurile publicului israelian. Menţionăm doi iluştrii din **ai noştri.**

JENNY KESSLER

În Dorohoi s-a născut **Jenny,** fata lui **David Kessler.** Tatăl, avea o drogherie-băcănie, a crescut copiii cu dragoste de carte, străduindu-se, după puteri, să le creeze o copilărie fericită. Cînd, în anii prigoanei fasciste, a fost dată afară din şcoala primară, atunci a cunoscut prima suferinţă. Tot atunci, a învăţat ce este "frica". Primele împuşcături ale pogromului au prins-o, împreună cu alţi copii de vîrsta ei, la preparatoarea **Raşelica Abramovici.** Nu împuşcăturile au speriat-o, ci cum arăta tatăl ei, care alergase, scurtînd drumul prin curţile oamenilor, peste garduri, s-o ia acasă.

Jenny Kessler a fost o stea a operetei din România cîntind pe prima scenă a capitalei Moldovei, la Iaşi.

La sosirea în Israel **Jenny Kessler** a cucerit scena de operetă israeliană în limba idiş. Ea e un nume cunoscut în Israel şi peste hotare. Vocea ei de operetă a încîntat pe spectatori. Căsătorită fericit, este mama unei fiice, care la rîndul ei are copii.

Jenny Kessler este astăzi una din reginele teatrului idiş din Israel.

ALEX MUNTE

S-a născut în anul 1929 în oraşul Dorohoi. Primii ani de liceu i-a făcut la liceul evreiesc din localitate, iar după 23 August, a făcut ultimele clase la liceul de Stat Grigore Ghica Vodă. După absolvirea liceului, a dat examen la facultatea de teatru din Cluj, pe care a terminat-o în 1954. În acelaş an a fost angajat la Teatrul Naţional din capitala Transilvaniei. Apreciat de conducere i s-au încredintat roluri importante. A fost Arlequino în "Mincinosul" lui Goldoni, Aliosa în "Azilul de noapte" al lui Gorki...

În anul 1970 a ajuns în Israel. După un început greu (deh, ebraica nu se învaţă uşor) la teatrul Municipal din Haifa, s-a impus pe scena acestui teatru de elită din nordul ţării, interpretînd roluri titulare în piesele lui Hanoch Levin ""Crumu", "Popor" şi "Fantezie".

Sighi Munte este mereu cap de afiş al teatrului ebraic în Israel. El este şi actor de cinema, apărînd în cîteva filme, producţii israeliene.

POVESTEA UNUI OM

de BERCU MATES
(DOV MATITIAHU)

Sînt născut în oraşul Dorohoi, în str.Spiru Haret nr.6, la 2 aprilie 1910. Am învăţat la heder la Berl Ghidale, cursul primar - la Şcoala israelito-română, sub direcţia lui Weisman, liceul - sub direcţia preotului **Turturică** şi a domnului **Botezatu**.

I-am avut colegi pe **Sulimovici, Leiderhendler, David Segal, Dan Crivăţ**...

La 15 ani, am început să lucrez la Banca Dorohoiului, aflată sub conducerea lui **Ghica** şi **Marcel Pompon**, avîndu-i colegi pe **Ghidale Bercovici, Trumulică Segal**. Mai în vîrstă ca noi erau **Tirner, Buby Pollak, Burlacu, Copilovici, Levi Adlersohn**, care au fondat organizaţia Haşomer-Hatzair, unde am activat de la început.În 1928, în primăvară, am aliat în Israel. Am stat la kibuţul Magdiel, unde am cunoscut-o pe **Gitta Hascal**, o rudă a lui **Bril**, măritată cu **Iankală**. Mai erau în kibuţ: **Buby Beer** din Iaşi, văr cu **Sami**, şi **Raşelica Abramovici**.

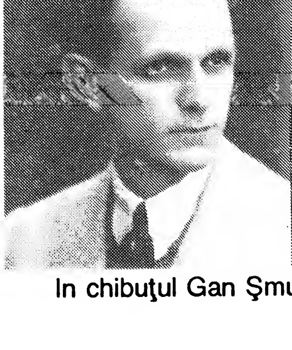
M-am îmbolnăvit de friguri palustre şi **Ignat Kremer**, ginerele lui **Hoişie Moscovici**, m-a ajutat să ajung, prin Paris, înapoi la Dorohoi.Ca majoritatea membrilor din mişcărea Haşomer-Hatzair, am fost activ în viaţa sionistă.

În anul 1944, avocatul **Jack Levensohn** şi **Carol Abramovici** m-au recomandat primarului de pe atunci al Dorohoiului şi ajutorului său, avocatul **Iosef Ţoler**, spre a-mi încredinţa postul de şef al Poliţiei.

Într-o zi, comandantul militar sovietic mi-a cerut material de pijama. I-am chemat la mine pe **Vidraru** şi **Schechter** (ceasornicarul) şi am convenit cu ei ca, în 24 de ore, să am materialul. Pe motiv că materialul era dungat, maiorul sovietic Feodorov s-a înfuriat, m-a demis şi m-a arestat în Tribunalul din Dorohoi. În Bucureşti, am obţinut reabilitarea. Am fost numit, imediat, comisar-şef, apoi - şef de cabinet al directorului general Mihai Levente şi, ulterior, al lui M.Brătucu. La 29 ianuarie 1949, am fost numit căpitan de miliţie şi şef al Miliţiei judeţului Ilfov, continuînd a ajuta mulţi evrei.

Datorită prieteniei mele cu Kveiler, pe atunci, director economic, am fost acuzat, împreună cu el, de instigare împotriva regimului. El a fost condamnat la 25 de ani muncă silnică, iar eu la 14 ani. Am fost arestat la 2 februarie 1950 şi eliberat la 16 august 1957. Am stat în penitenciarele Aiud, Văcăreşti, Mărgineni şi la canalul Dunăre-Marea Neagră. La 6 octombrie 1958, la 10 luni de la eliberarea din închisoare, am aliat pentru a doua şi ultima oară în Israel.

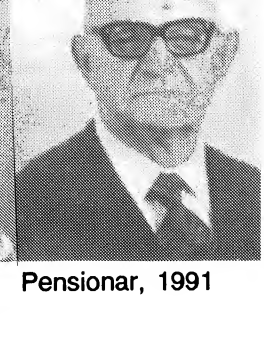
Am lucrat pînă la vîrsta de 65 de ani ca şef contabil, după care am ieşit la pensie. De atunci, trăiesc din amintiri.

In chibuţul Gan Şmuel, 1929

Căpitan de miliţie, 1949

Pensionar, 1991

Moşe Blănaru, conducătorul acestui cor, muzician, compozitor de excepţie a aliat în Israel în august 1978.

El s-a născut în 1946, la Dorohoi. După ce a absolvit Facultatea de muzică "George Enescu" din Iaşi (secţia dirijat, compoziţie şi pedagogie) a revenit la Dorohoi, unde şi-a pus talentul şi competenţa la dispoziţia Comunităţii evreieşti.

La Dorohoi a fondat o orchestră de muzică uşoară, "Astral", care executa piese româneşti, internaţionale şi compoziţii proprii. De asemenea muzică hasidică pe ritm, şi chiar melodii israeliene.

Moşe Blănaru zîmbeşte cu plăcere la o amintire: fiind în turneu prin Uniunea Sovietică, şi-a început concertul cu melodia **"Bei Mir bist Du schein"**. După concert. el a fost înconjurat de o mulţime de spectatori evrei, fericiţi să întîlnească un evreu din România.

În sfîrşit, o altă activitate muzicală a lui Blănaru a fost organizarea Festivalului Naţional de muzică uşoară", "Mărţişor", care avea loc la Dorohoi, în fiecare an, la întîi martie, cu participarea unor mari cîntăreţi români. Moşe Blănaru este autorul unor compoziţii muzicale care s-au bucurat de un meritat succes în România.

Remarcabil la tînărul compozitor este **idişkeit-ul** din inima lui şi dragostea pentru orăşelul în care s-a născut:

NOSTALGII DOROHOIENE

de MOŞE BLĂNARU

Nostalgii dorohoiene
Aş numi ceea ce simt
Mă frămîntă multă vreme
Şi nu vreau ca s-o dezmint

Amintiri au fiecare
Şi sînt sfinte pentru noi
Dar ce ne uneşte-n suflet
E "Judeţul Dorohoi".

Dorohoi e pentru mine
Tot ce este mai frumos
Locul unde am venit pe lume
Şi sînt tare bucuros.

E oraşul ce mi-a dat
Hrană multă sufletească
E un "şteitl"minunat
Plin de viaţă evreiască.

E oraşul ce-a crescut
Mulţi evrei de prima clasă
De aceea mîndru sînt
Şi-s cu inima făloasă.

Era tîrgul ""ovreiesc"
Plin de viaţă, plin de "toiră"
De aceea am crescut
Fără nici un pic de "moiră"

Alef bet am învăţat
Cînd eram încă copil
Căci la "heider" am umblat
Lîngă casa lui Azril

Stau aşa şi-mi amintesc
Despre tot felul de nume
Din oraşul bătrînesc
Plin de viaţă, plin de lume

Străzi întregi cu mulţi evrei
Cu frica dumnezeiască
Au avut totul ce vrei
Pentr-o viaţă evreiască.

Pesah, Purim, Hanuca
Am iubit şi-am petrecut
Toate nu le voi uita
Păcat că ani au trecut.

SUB BAGHETA LUI MOŞE BLĂNARU

La 17 iunie 1974 Comunitatea Evreilor din Dorohoi a pus bazele unei formaţii corale din care fac parte cursanţii de la Talmud-Tora.

Începutul nu a fost chiar atît de uşor. Nu exista nici o experienţă în acest domeniu. Trebuia găsit un dirijor competent, pasionat, pătruns de melosul iudaic.

Repertoriul a fost alcătuit prin grija rabinului Pincas Waserman, iar dirijorul a fost găsit în persoana inimosului prof. **Moise Blănaru,** sub a cărui baghetă cîntecele au prins viaţă şi, foarte curînd, peste 30 de corişti, avînd de acasă şi de la cursul de Talmud-Tora simţul cuvîntului şi cîntecului evreiesc erau în stare să interpreteze cu talent tradiţionalele cîntece incluse în repertoriu. Prezenţa la repetiţii a preşedintelui Comunităţii evreieşti avocat Peter Lozneanu ca şi a secretarului ei Elias Rohrlich a constituit un îndemn pentru corişti.

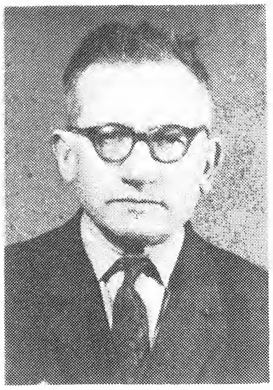
Şi dacă în primul an, formaţia corală a prezentat programe doar în Dorohoi, treptat ea a căpătat un nume (Şira Văzimra - Melodie şi cîntec) şi un renume, iar renumele a ajuns departe, pînă la cele mai mari comunităţi evreieşti din lume (New York, Ierusalim, Tel Aviv, Londra, Paris etc.), graţie programelor prezentate în faţa unor delegaţii conduse de mari personalităţi iudaice din aceste centre, care au vizitat mica dar interesanta comunitate evreiască din Dorohoi.

Aprecierile înscrise în cartea de onoare a Comunităţii Evreilor din Dorohoi, de mari personalităţi ale iudaismului mondial, precum şi de conducătorii comunităţilor din România, a constituit şi constituie un mare stimulent în activitatea acestei formaţii corale.

D.Moşe Daian în mijlocul corului din Dorohoi, la spectacolul de gală care a avut loc la Bucureşti

MANAŞCU COTTER

Manaşcu Cotter s-a născut la 30 decembrie 1907 în oraşul Dorohoi, din părinţi oameni modeşti (tatăl dulgher, mama casnică).

În timpul primului război mondial, tatăl, care a fost trimis pe front, s-a îmbolnăvit şi a murit. Mama, fără profesie, rămasă văduvă cu trei copii mici, nu a putut să facă faţă greutăţilor aşa că, la vîrsta de 9 ani, Manaşcu, cel mai mare dintre fraţi, a trebuit să muncească ca băiat de prăvălie pe la diferiţi patroni. La vîrsta de 16 ani, a plecat să-şi încerce norocul la Bucureşti, ca să poată trimite ceva bani acasă.

La Bucureşti, a început să se formeze ca autodidact. Participă la conferinţe, şezători, seri culturale iniţiate de organizaţiile sioniste, aproape în fiecare seară este prezent la conferintele cercurilor studenţeşti.

Întors după cîţiva ani la Dorohoi, s-a preocupat cu aceeaşi intensitate de lărgirea orizontului său cultural, setea de cunoaştere fiind o permanenţă a întregii sale vieţi, care l-a ajutat pe Manaşcu Cotter să ajungă la un înalt nivel de cultură.

începînd din anii 1960 şi pînă în 1976, s-a preocupat de istoria evreilor din România. A publicat în **Revista Cultului Mozaic** numeroase studii citate în multe lucrări din străinătate. A colecţionat documente obţinute de la Academia Română şi de la diverşi cercetători. Manaşcu a strîns o bibliotecă imensă de cărţi în limba idiş şi în limba română, care, din păcate, s-a pierdut. S-a îngrijit de bunul mers al sinagogii Găveronă şi a dat ajutor multor oameni aflaţi în nevoie.

S-a stins din viaţă în anul 1976. Acesta a fost **OMUL** Manaşcu Cotter z.l.

IŢHAK ZELTZER ז"ל

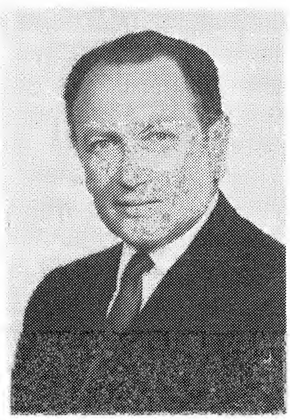
Iţhak Zeltzer, originar din oraşul Dorohoi s-a dovedit înca din tinereţe un sincer şi vajnic luptător pentru cauza sionistă, fiind ani de-a rîndul în conducerea secţiunii sioniste locale "Carmel".

A aliat în anul 1950 în Israel unde a continuat exercitarea profesiunii de contabil şi a păstrat contacte permanente cu foştii săi prieteni de luptă sionistă.

A fost membru de onoare în Comitetul de conducere al Organizaţiei israelienilor originari din Dorohoi.

Iţhak Zeltzer s-a născut în anul 1898 la Dorohoi şi a decedat la Ramat Iosef în ziua de 27 ianuarie 1980. Dorohoienii şi toţi cei care l-au cunoscut nu-l vor uita niciodată.

Dr. IDEL LAZAROVICI

Născut la Dorohoi, a absolvit liceul Grigore Ghica Voievod în 1929. A studiat medicina la Iaşi şi a fost extern şi intern al spitalului Israelit. A lucrat apoi ca medic secundar în serviciul de chirurgie al acestui spital şi, în 1939, s-a specializat la Spitalul Salpetriere din Paris în serviciul Prof. Gosset.

Întors la Iaşi, a lucrat la Spitalul Israelit şi apoi ca şef al serviciului de chirurgie de la spitalul Dr. Ghelerter. Imediat după război, a fost primit ca asistent şi apoi ca şef de lucrări la Clinica III-a Chirurgicală de la Spitalul Sf. Spiridon din Iaşi.

La Facultatea de Medicină din Iaşi, a obţinut titlul de Candidat în Ştiinţe Medicale. În 1951, soţia sa Iudith, care a locuit şi ea cu părinţii cîţiva ani la Dorohoi, unde tatăl ei, Avram Bercovici fusese directorul Băncii de Credit Mărunt, a devenit - prin concurs - solistă a Operei de Stat din Bucureşti.

De aceea, în 1953, Dr. Lazarovici s-a transferat la Facultatea de Medicină din Bucureşti lucrînd în Clinica Prof. Ţurai de la Spitalul I.C.Frimu.

În anii petrecuţi la Bucureşti, erau des invitaţi ai Ambasadei Israelului, unde Iudith cînta la recepţiile şi festivităţile organizate de ambasadorul Israelului Dr. Harel.

La Bucureşti, a fost unul dintre autorii care au colaborat la elaborarea Tratatului de Chirurgie, primul de acest fel în România.

În ţară a venit în 1963 şi imediat a început să lucreze la Spitalul Ihilov, căci în acel an directorul spitalului era Prof. Harel, fostul ambasador al Israelului la Bucureşti. În 1966, a făcut un stagiu de perfecţionare la Spitalul Beaujon - Clichy din Paris, primind bursa de la Ambasada Franţei.

Reîntors în ţară, a fost numit conferenţiar la Facultatea de Medicină din Tel Aviv, în anii următori fiind trimis la perfecţionare în Statele Unite, Canada, Africa de Sud şi Franţa (şabaton).

În această perioadă, soţia sa, **Iudith**, a cîntat la Opera Israeliană, cronicarii muzicali considerînd-o ca cea mai bună solistă a instituţiei.

Dr. Idel Lazarovici a activat la Loja Bnei Brith "Dr. Niemirower" unde a fost vice-preşedinte în perioada în care Loja era condusă de M.H.Bady şi apoi de Şlomo Leibovici Laiş.

În ultimii ani a fost preşedintele filialei Tel Aviv a A.C.M.E.O.R-ului şi activ în diverse organizaţii publice.

ŞTEFAN ANTIM

A. Wechsler 1879 - 1944

Avocat, economist, sociolog

Născut la Dorohoi (21 octombrie 1879) a urmat liceul în oraşele Dorohoi şi Brăila. Absolvent al Facultăţii de Drept din Bucureşti a fost, înafară de avocat şi un valoros ziarist.

Gazetar caustic a fost colaborator la cele mai de seamă ziare româneşti şi evreieşti (**La Roumanie, Opinia, Ordinea, Lumea israelită, Dreptul, Curierul israelit, Curentul Nou, Noua Revistă Română, Lumea Evree, Ideea Europeană, Adam, Pandectele Române, Puntea de Fildeş, Libertatea, Adevărul literar şi artistic, Revista Fundaţiilor Regale...**)

A publicat mai multe volume de studii despre problemele care frămîntau viaţa publică din România (**Studii sociologice, Chestiunea socială în România, Intervenţionismul şi tocmelile agricole, Chestiunea evreiască** - una din cele mai profunde analize în această problemă -, **Chestiunea feminină, Chestiunea ţărănească, Capitalul mobiliar, Concepţia economică a dreptului, Problema rurală, Legea proprietarilor, Îndărăt spre Evul Mediu, Studii şi portrete**.

A tradus din Heine: **Nopţi Florentine** şi **Rabinul din Bacherach**.

A încetat din viaţă la Bucureşti, 17 iunie, 1944.

Ca şi idolul său, **Petrache Carp**, St. Antim era în stare să sacrifice orice pentru o glumă. Într-o zi, **Ion Iancovescu**, îmbrăcat la suprema eleganţă, pentru o premieră (frac, perlă la cravată, cărare, mănuşi, pantofi de lac), se opreşte la cafenea în faţa bătrînului gazetar, care, încurajat de admiratori, îşi degusta, cu blîndeţe, şfarţul.

- Cum mă găseşti, maestre? întrebă tînărul şi superbul actor.

- Tres tzigane! Tres tzigane!

Spiritul muşcător al lui St. Antim nu cruţa pe nimeni. Nu-i spusese el odată lui **Oscar Lemnaru**, în momentul în care l-a surprins că făcuse o prostie:

- Tu nu meriţi să fii ovrei...!?

Fiica lui Ştefan Antim, doamna Corina Rozenthal, trăieşte în Israel. Este profesoară de engleză la Kiriath Ata.

Familia GEMER din Dorohoi

Herşcu şi **Rahel Gemer** aveau un magazin de galanterie bine cunoscut în Dorohoi. Erau cunoscuţi de toată lumea ca oameni de suflet, serioşi şi foarte cinstiţi.

Împreună cu cei 5 copii ai lor au fost deportaţi în Transnistria. Mama, **Rahel,** a fost repatriată pe targă şi puţin timp după înapoierea acasă s-a prăpădit.

Mina, fiica lor şi fiii lor **Avraham** şi **Nathan** nu mai sînt în viaţă.

Betty care poartă azi numele de familie **Woginiak,** se află în străinătate însă sufletul ei este aci, în Israel. Ea vizitează mereu ţara şi este activă prin donaţiile generoase pentru multe instituţii israeliene.

Şi **Rubin Gemer,** actualmente la Caracas ne scrie (chiar în ebraică), păstrînd legătura cu vechii lui prieteni dorohoieni. Scrisorile lui sînt pline de dragostea pentru Israel, pentru oamenii care locuiesc aci.

Dinastiei Gemer mai aparţin farte mulţi. Trebuie menţionat în mod special **Mordehai Gemer,** invalid de război, care a fost rănit în luptele din Ierusalim în timpul Războiului de independenţă al Statului Israel.

BULBOANA

Am fost coleg de şcoală primară cu Iosală, care era ceva mai mare decît mine şi locuia pe aproape, pe lîngă Podul Botosanilor.

Era ager la minte şi înzestrat cu multe calităţi.

Fără el nu mă încumetam să mă duc să mă scald în Jijia, care era departe, tocmai la liziera de miază-noapte a oraşului, fiindcă alături de el mă simţeam bine. Aproape de podul de cale ferată de pe linia Dorohoi-Iaşi, malurile Jijiei se apropiau unul de celălalt, apa era adîncă şi se rostogolea în valuri repezi, spumegînde. Era locul numit "la Bulboană".

Acolo se scăldau "şcuţimii" de pe şesul Călăncenilor, deprinşi de mici cu apa, în care înotau ca peştii. Tot acolo veneau doar cîţiva de-ai noştri, băieţi mai mari, **Anciolă Bunduc, Şoil a'Raţei, Menaşe Pompan.** Iosală venea acolo, îi invidia şi-i admira, frămîntat de ambiţia de a fi şi el printre ei.

Într-o zi, a îndrăznit să se arunce în apă, şi a reuşit cu bine să treacă prin Bulboană şi era fericit că totul a mers bine.

De atunci, era mereu atras într-acolo, ca de o vrajă.

Dar într-o seară Iosală nu s-a întors acasă. Tatăl său, **Haim Ciobotaru,** împreună cu băiatul cel mai mare **Olvide,** alarmaţi, s-au dus pe la prietenii lui Iosală să se intereseze de el. Nimeni nu ştia ce s-a întîmplat de n-a venit acasă. Le-au spus însă că obişnuia să se scalde la Bulboană. Cu toţii s-au dus pe la casele băieţilor din mahala şi împreună cu cîţiva din ei, au plecat spre Jijia.

Era o noapte întunecoasă, fără lună şi pe malul apei nu se afla ţipenie de om. În tăcerea nopţii, nu se auzea decît vuietul apei, în valuri clocotitoare. Băieţii s-au dezbrăcat repede, s-au aruncat în apă şi, după cîteva minute lungi şi grele, l-au găsit pe bietul Iosală, sub apă, prins între rădăcinile unei răchite bătrîne.

A fost mare jale în tîrg.

Mi-a rămas în amintire imaginea unui băiat ager, isteţ şi mai ales neînfricat...

MENDEL MAIER z.l. - Rehovot
Veteran sionist de frunte din Dorohoi.

Doi medici renumiţi cu suflete de aur

Dr. CEZAR SEGAL
Dr. DAVID SEGAL

Dr. Cezar Segal

Cînd i se spunea lui **Idel Segal**, negustor de vinuri din oraşul Dorohoi, de pe str. Carmen Sylva, stăpînul unui depozit plasat în casa doamnei **Hana Cohn**, mătuşa d-nei **Clara Segal**, că cei doi fii medici sînt dintre cei mai renumiţi în regiune, zîmbea fericit.

Dr. **David Segal**, ginecolog şi-a cîştigat porecla de "Sfîntul de la Maglavit", nu numai pentru capacitatea sa profesională, ci şi pentru felul omenesc de a se purta cu pacientele. Se venea la el ca... la un sfînt.

Căsătorit cu o fălticeniancă, el a practicat medicina la Fălticeni. Azi locuieşte în Israel, şi cu toate că este un om de vîrsta patriarhilor mai practică, cu mult succes medicina.

Cel de-al doilea fiu a lui **Idel Segal**, medicul **Cezar Segal**, - care a practicat medicina la Dorohoi, după ce şi-a terminat cu mult succes studiile - şi-a cîştigat de-a lungul anilor porecla de "medic al săracilor."

Soţia d-rului Cezar Segal este **Beatrice** din renumita familie **Bojet** din Dorohoi. Sora lui Beatrice este **Marcela Lavy**, funcţionară superioară la spitalul Rambam din Haifa.

Doctorul **Cezar Segal** iubea oamenii, se interesa de viaţa şi de problemele lor. Dacă un bolnav îi mărturisea că nu are bani, d-rul Cezar Segal îl bătea prieteneşte pe umăr: "Nu-i nimic, principalul e să te faci sănătos." De multe ori se întîmpla ca unui pacient să-i lipsească banii necesari cumpărărării medicamentelor prescrise de el. Nu-i rămînea altceva de făcut decît să bage mîna în buzunar... pentru reţetă.

Fiul d-rului **Cezar Segal** este inginer, iar fiica **Renata** este profesoară de literatură şi Tanah la Beer Sheva. Tot acolo a locuit şi d-rul **Cezar Segal** cînd a aliat cu soţia, în urmă cu cîţiva ani, în Israel. Şi tot la Beer Sheva este înmormîntat de doi ani, cînd a părăsit această lume.

Fiica d-rului **David Segal, dr. Lidia Lerner** este medic-specialist şi coduce Policlinica de Psihiatrie a Ministerului Sănătăţii la Hedera.

ETY MARCUS CENTENARĂ

La 27 ianuarie 1992, d-na Ety Marcus, din Kiriat Haim, originară din Dorohoi, împlineşte 100 de ani şi mulţi înainte!

Stînd de vorbă cu ea, îţi dai seama de inteligenţa-i sclipitoare, de memoria ei extraordinară.

Ea se bucură cu fiii ei, care o vizitează mereu: Dr. Samy Marcus, medic dermatolog, renumit în regiunea Kirioth-urilor şi Naţiu Marcus, funcţionar superior la Ministerul de finanţe în regiunea Tel Aviv, amîndoi născuţi în Dorohoi.

Ety Marcus citeşte toate revistele care apar în limba română în Israel. Ea ştie şi idiş, germana, franceza şi urmăreşte emisiunile la radio şi la televiziune.
Se mîndreşte cu originea familiei ei. Bunicul ei a venit în Dorohoi la sfîrşitul secolului 18-lea din Vilna. Bunica ei a decedat la vîrsta de 105 ani; tatăl, Şmil Leib Gropper a fost arendaş la moşia din Şendriceni.

Ea ţine foarte bine minte, că în copilărie, atît ea cît şi fraţii ei au avut un melamed (lerer) care se ocupa de educaţia lor iudaică, întrucît locuiau departe de oraş.

De la vîrsta de 8 ani, citea toate ziarele care apăreau în urmă cu peste 90 ani. Ea a fost căsătorită cu Avrum Marcus, proprietar de grajduri cu vite, care s-a ocupat şi cu exportul de cornute în străinătate.

Ety Marcus a aliat în Israel la vîrsta de 85 de ani şi este un tezaur de amintiri din trecut.

În după-amiaza lungă a unei zile de iulie, femeile îşi scoteau un scaun în faţa casei, croşetau un ciorap sau un pulover şi discutau cu vecinele de peste drum. Stînd pe aproape, sau trecînd pe mijlocul străzii, puteai afla toate necazurile dorohoienilor, - şi aveau multe necazuri.

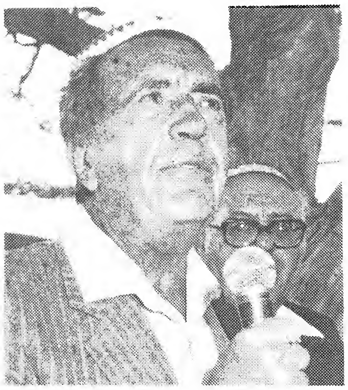
Deodată, a trecut vînzătorul de apă, ieşit parcă dintr-o povestire a lui Mendele. Avea bărbuţă, şapcă cu cozoroc, dinţii mari şi galbeni, şi un bici pentru căluţul său slab şi prăpădit, care trăgea o căruţă cu un butoi uriaş plin cu apă. Vînzătorul de apă îşi anunţa marfa cu glas cîntat, iar gospodinele încetau discuţia şi fugeau cu găleţile să cumpere apa de băut.

Soarele a apus pe un cer purpuriu. În casă s-au aprins lămpile. Dintr-o sinagogă se auzea murmur de rugăciune. Cîţiva zeci de evrei îşi făceau rugăciunea de seară.

- Un om trebuie să respecte adevărul, dreptatea şi etica morală, spune Ety Marcus. Aceste valori morale au reprezentat sensul şi esenţa unei vieţi timp de o sută de ani.

Dorim să ne putem bucura cît mai mulţi ani de prezenţa lui Ety Marcus alături de noi.

Profesor BRUNO BERCOVICI

Prof. **Bruno Bercovici**, este fiul renumitului librar **Bercovici** din Dorohoi.

Fratele său a fost **Emil Bercovici,** prima victimă a Holocaustului din România. El a fost mişeleşte ucis în cimitirul din Dorohoi, declanşînd cunoscutul pogrom din acest oraş, capitală de judeţ.

Profesorul **Bruno Bercovici** este o somitate medicală şi o fală a dorohoienilor.

"Am sosit în Israel în anul 1941. Pot spune că am avut parte de un voiaj "prozaic", pe drumuri legale, pe baza unui certificat. După cîţiva ani zbuciumaţi, am avut posibilitatea să plec la Beyrouth (Liban), spre a-mi continua studiile începute în România şi întrerupte din cauza războiului. Am fost admis la Facultatea Franceză de Medicină de la Beyrouth, şi am terminat studiile în anul 1947. Diploma am căpătat-o de-abia în anul 1949, la Lyon în Franţa.

Lucrez la spitalul Hadassa din Ierusalim din anul 1949 şi, prin munca intensă pentru o specialitate - pentru care am o adevărată pasiune - am reuşit să urc şi pe scara academică pînă la rangul de profesor plin.

Sînt pensionar din octombrie 1987, dar îmi continui activitatea, atît pe plan academic cît şi pe cel al specialităţii mele obişnuite.

De soţie am luat o "sabră" şi bunul Dumnezeu ne-a binecuvîntat cu trei copii (acum mari, un băiat şi două fete) care cu toţii studiază, însă nu au luat drumul tatălui lor. Dumnezeu să le dea fericire şi reuşită în ţara lor. Ei, Slavă Domnului, nu mai trebuie să sufere umilintele prin care a trecut tatăl lor. Sînt tineri evrei liberi, stapîni pe soarta lor, şi mîndri că fac parte din acest popor.

Dr. DORON COLLER

Tînărul doctor **Doron Coller** este un colaborator şi un activist entuziast în organizaţia originarilor israelieni născuţi în Dorohoi şi împrejurimi.

Dr. **Coller** este medic al marinei militare a Israelului. Cu toate numeroasele sale obligaţii profesionale şi familiale, el ia parte în toate acţiunile Comitetul originarilor din Dorohoi.

Aportul său este considerabil. El doreşte să continue opera de eternizare a evreimii dorohoiene, considerîndu-se un demn urmaş al acestui trib. Ceilaţi membrii ai acestui comitet văd în tînărul doctor **Doron Coller** urmaşul lor. El va prelua făclia din mîinile lor şi - sigur - o va duce mai departe.

Dr. Doron Coller la requemul din iulie 1990 în memoria celor ucişi în pogromul din Dorohoi şi Transnistria.

DINASTY

de VICTOR RUSU

Printre puţinele chestiuni în care există o unanimitate de păreri ale opiniei publice israeliene se numără, fără îndoială, aprecierea rolului important al medicilor originari din România în organizarea şi funcţionarea sistemului de asistenţă medicală. Prezenţi peste tot, în spitale, policlinici şi laboratoare, în oraşele din centrul ţării, ca şi în cele mai îndepărtate localităţi, medicii din aliaua noastră şi-au cîştigat, deopotrivă, stima colegilor, ca şi preţuirea şi încrederea pacienţilor. Îi caracterizează o bună pregătire profesională, spiritul de dăruire, o atitudine caldă, plină de înţelegere şi bunăvoinţă pentru pacienţi. Din această nobilă legiune a halatelor albe, ne face plăcere să prezentăm, în rîndurile ce urmează, cîteva personalităţi dorohoiene.

Doctorul ***Monică Sigal,*** unul dintre cei 7 copii ai lui Iancu, proprietarul magazinului de porţelan şi sticlărie de pe strada I.C.Brătianu. Studiile şi le-a făcut la Iaşi, specializarea O.R.L., lucrînd, apoi, timp de peste 20 de ani, la Spitalul militar din Bucureşti. A avansat pînă la gradul de colonel-medic şi, în această calitate, a condus serviciul O.R.L. al Spitalului aviaţiei. Ulterior, a deţinut funcţia de medic-şef al secţiei de urologie a spitalului Cantacuzino.

Căsătorit cu Aura, profesoară de engleză, fiica lui Iancu Horaţiu, fost ministru al petrolului, apoi, ambasador al României în India, Birmania şi Ceylon.

Venit în ţară împreună cu familia, în anul 1984, dr.Monică Sigal îşi primeşte cu amabilitate pacienţii în cabinetul său din Ghivataim (în sistemul Kupat Holim Macabi), practicînd, pe lîngă O.R.L., şi homeopatia, cu succese remarcabile.

Rolanda, fiica, studentă în primul an de medicină, e ferm decisă a continua cu acelaş succes tradiţia familiei. O tradiţie ramificată: fratele lui Monică, stabilit în Germania, e ginecolog. Dintre copiii celorlalţi trei fraţi - contabili, tustrei - 8 sînt medici: Mona, domiciliată în Tel Aviv; Alina, măritată cu Israel Levin, amîndoi stomatologi, tot cu domiciliul în Tel Aviv. Medic stomatolog e şi Sorana, altă fiică de frate, măritată cu dr.Penhas Sechter, chirurg la spitalul Tel Haşomer.

O altă "dinastie" medicală este cea a familiei ***Ceauşu,*** din Holon - Bat Yam, Moritz fiind fiul lui Herş Leib, cizmarul ce şi-a avut atelierul într-o căsuţă modestă de pe str. Alex. Ioan Cuza, în apropierea Şcolii israelite.

După terminarea studiilor, în 1959, Moritz a lucrat, pe rînd, la spitalele din Mihăileni, Dorohoi şi Piatra Neamţ. În acest din urmă oraş, a funcţionat şi ca medic al Comunităţii evreilor, veghiind cu pricepere şi cu mult suflet la sănătatea membrilor obştei. Sofia, soţia, este, de asemenea, medic.

În ţară, din 1973, soţii Ceauşu şi-au cucerit repede stima şi preţuirea populaţiei din oraşele Holon şi Bat Yam, unde el lucrează ca medic de familie la Kupat Holim Hehalutz iar Sofia, ca medic-director al policlinicii Şikun Amamy din Holon.

Singurul lor fiu, Gabi, a făcut studii strălucite de stomatologie la Ierusalim. Căsătorit cu Stela, medic stomatolog.

Dorohoienii mai vîrstnici îşi amintesc, desigur, de încă un vrednic cizmar, Nuţă Dragonişteanu, cu atelierul pe strada principală, Ghica Vodă. Unicul său fiu, Beno, a studiat medicina la Iaşi, căpătînd, în 1955, titlul de pediatru. Familia ***Dragonişteanu*** s-a stabilit la Rehovot, ***dr.Benu*** - cum e numit de părinţii micilor pacienţi - lucrînd la policlinica din Nes Ziona. În prezent, e medic-pediatru şef al întregii regiuni. Simona, fiica lor, a studiat şi ea - aţi ghicit! - medicina. Măritată cu ing.Adlesberg.

ŞOŞANA ROTHENBERG

Avea ochii plin de lacrimi cînd a aprins făclia în cimitirul din Haifa, la comemorarea dorohoienilor căzuţi **Al Kiduş Haşem**.

Şoşana Rothenberg (fostă **Roza Markevici**) a părăsit oraşul Dorohoi în 1945, imediat după acei ani groaznici în care şi ea, ca şi ceilalţi evrei dorohoieni, a suferit cumplit. Nici azi nu-şi poate uita prietenii, pe fraţii **Guzău**, unul dintre ei a lucrat la **Leizerovici** (pantofi) şi a fost ucis în zilele pogromului din cimitir la înmormîntarea lui **Iancu Solomon,** soldatul erou, atunci cînd a fost ucis şi fiul librarului **Bercovici**, şi pe celălalt frate care a lucrat la **Kraft** (blănărie) şi care a murit în chinuri îngrozitoare, alături de ea în deportarea din Transnistria. Şoşana nu i-a mai întîlnit pe cei cu care a activat la Betar-Dorohoi, pe **Moişală Făgădău** şi pe **Iacov Bălan**, nici pe prietenele de şcoală, nici pe vecini. După aproape 46 de ani i-a revăzut la comemorarea martirilor din Dorohoi, la cimitirul din Haifa. După ceremonie au stat de vorbă şi gîndurile au fugit în trecut, în acei ani pe care nu-i va uita niciodată.

Azi Şoşana este un om cunoscut, un om fericit. Ea singură spune că n-ar schimba, pentru nimic în lume, orice alt loc de pe glob pentru Kiriat Onu, Israel. Are copii, şase nepoţi, două familii de olimi adoptate, activează la Maghen David Adom ca soră voluntară (în urmă cu cîţiva ani a lucrat 16 ani ca şefă-infirmieră), este membră la Rotary, voluntară permanentă în folosul lui Vaad Haman Hahaial şi sprijină asociaţia Ilan. În cartea de onoare a oraşului Kiriat Ono - care a sărbătorit nu de mult 50 de ani de la înfiinţare - Şoşana apare ca cetăţean de onoare. Alături de soţul ei, se bucură de fiecare zi, de viaţă.

La comemorarea martirilor din Dorohoi, iunie 1991.
Vorbeşte generalul (în rezervă) **Iacob Ziv.**

UN AUTENTIC "ŞTEITEL"

de EMIL SCHECHTER

Am fost preşedintele Comunităţii evreieşti din Dorohoi din anul 1944/45 pînă în anul 1950. Cu ajutorul celorlalţi colaboratoriam reuşit să organizăm toate instituţiile comunităţii în special pe cele religioase şi sociale, să ajutăm, sub diverse forme pe cei reîntorşi din Transnistria.

După război, am reînceput activitatea noastră în cadrul organizaţilor centrale evreieşti din Bucureşti şi să activăm astfel încît viaţa evreiască din Dorohoi- oraşul în care s-au păstrat tradiţiile evreieşti - să-şi recapete aspectul anterior. Obştea din Dorohoi a devenit - pot spune, — fără să exagerez - unul dintre punctele de atracţie pentru evreimea internaţională. Afirm, în cunoştinţă de cauză, fiind 27 de ani secretar general al Federaţiei Comunităţilor evreieşti din România, **că atît zecile sau chiar sutele de mari organizaţii evreieşti, cît şi cele mai distinse personalităţi ale vieţii evreieşti din America, Israel, Anglia, Franţa, Italia, Belgia etc., care au vizitat România în anii de după război, au cerut în mod insistent să li se facă posibilă vizitarea obştii din Dorohoi, vestitul "şteitel" care şi-a păstrat tradiţiile specifice evreieşti, ca nici un alt oraş din lume.** În acelaş timp, ca urmare a iniţiativei D-lui Şef Rabin Dr. Moses Rosen, a fost înfiinţat primul cămin de bătrîni la Dorohoi, pentru evreii bolnavi lipsiţi de mijloace, supravieţuitori ai holocaustului. De asemenea, a luat fiinţă, tot la Dorohoi, unul din cele 11 restaurante rituale din ţară. Au fost iniţiate şi alte modalităţi de asistenţă socială, care au constituit o adevărată binefacere pentru evreii nevoiaşi. Mi-am adus şi eu o modestă contribuţie la aceste realizări, în calitatea pe care am avut-o de secretar general al Federaţiei Comunităţilor evreieşti din România.

Oaspeţi veniţi din străinătate, în sala restaurantului ritual. În mijloc regizorul Andrei Călăraşu-Israel. Dirijorul corului Morel Croitoru. *Dorohoi 1983*

CALDE SALUTĂRI DE DEPARTE...

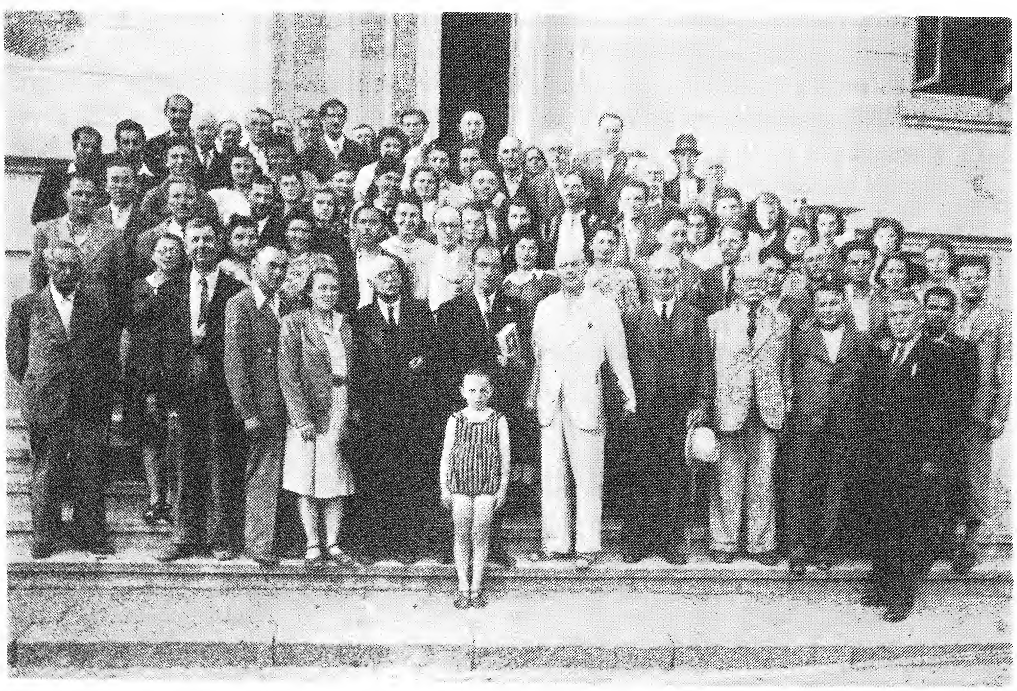
În luna august 1991, ne-a parvenit un mesaj cald din partea dlui **Isac Zelingher** din Dorohoi. Din cele scrisoare, aflăm că se oficiază rugăciuni în două sinagogi şi cei 120 de evrei care mai trăiesc în Dorohoi se bucură de serviciile rituale şi religioase a d-lui **Isac Zelingher**.

În fiecare seară, se adună un grup de evrei şi, după rugăciune, discută problemele obştei, ei fiind continuatori şi păstrători ai tradiţiei perpetuate de către multe generaţii în acest oraş.

Evreii dorohoieni au probleme şi doleanţe pe care încearcă să le rezolve prin modestele posibilităţi ce le stau la dispoziţie, majoritatea nutrind dorinţa de a veni în Israel.

Îngrijirea cimitirului evreiesc este pentru cei rămaşi acolo - una din îndatoririle principale. Zeci de israelieni originari din Dorohoi vin în ultimii ani pentru a face o rugăciune la mormintele celor dragi şi a depune o floare şi o lacrimă.

Apreciem de aci, din Israel, devotamentul şi grija cu care **d. Isac Zelingher** serveşte obştea puţinilor evrei din Dorohoi!

Fotografia de mai sus este făcută în faţa primăriei Dorohoi în luna mai 1945. Cea mai mare parte din conducere şi salariaţii sînt evrei.

Cîteva nume Av.**Rapaport Ozias**, ajutor de primar, **Pomîrleanu Efraim,** ajutor de primar, **Rapaport Avraham,** perceptor-şef, **Sărăcuţu Efraim,** contabil, **Abramovici Iancu,** ajutor de primar, **Polack David, Pomîrleanu Lică, Marcovici Bruno,** (tatăl doctorului Leon Marcovici - Cfar Saba), **Egăr Isidor, Cohn Aizic, Kaner Roza**, (soţia doctorului Benu Solomon), **Bojet Max, Malcas Iancu** (fost conducător a lui Betar Dorohoi), şi mulţi alţii.

PĂRINŢILOR...

Motto:

"Cine are copii învăţaţi este în mare fericire"
CILIBI MOISE: **"APROPOURI"**

Ideea din motto nu este de fel nouă, dar poate tocmai acest "apropou" a lui Cilibi Moise sintetizează un fel de a gîndi caracteristic unei mari părţi a evreimii române, într-o anume perioadă,

Nu este aici locul să insist asupra setei de cunoaştere şi de învăţătură specifice neamului nostru, cu toate că ajuns în Israel am constatat ca noile timpuri, noile "preocupări" deviază într-o oarecare măsură obiectivul dorit a fi atins prin cultivarea spiritului.

Dar poate tocmai acest diferit mod de a privi viaţa m-a îndemnat acum să aduc un respectuos omagiu generaţiei părinţilor noştri, acelor oameni trecuţi prin marile pericole şi încercări ale anilor Holocaustului şi care, din serioase motive social-politice, puteau doar în număr foarte mic să-şi realizeze visul obţinerii unei calificări superioare.

Ei nu au renunţat şi iată că, în noile condiţii social-politice de după cel de al doilea război mondial, visul li s-a împlinit prin copiii lor, adică prin noi. Generaţia părinţilor noştri ştia foarte bine că te leagă de lume ceea ce-i dai şi nu ceea ce îţi dă ea. Şi prin noi ei au dat foarte mult.

Da, aceasta este o realitate de care pe drept cuvînt evreimea dorohoiană poate fi mîndră.

Răsfoind paginile Monografiei centenarului din 1979, Liceu nr. 1 (fost sau poate şi actual "Grigore Ghica Voievod"), constaţi cu satisfacţie că procentul de absolvenţi evrei este remarcabil, dar ceea ce într-adevăr trebuie să fie un titlu de laudă marea majoritate a acestor bacalaureaţi au obţinut ulterior diplome universitare.

Puţină importanţă are acum condiţia socială a familiei din care provenea tînărul, important este că ea sau el, alături de părinţii lor, făceau un imens efort pentru a dobîndi un nou statut. Şi au reuşit pe deplin.

Cine sînt autorii morali ai acestor împliniri? Răspunsul este singular: PĂRINŢII NOŞTRII.

Încă o dată, un sincer MULŢUMESC, fiind convins că aceleaşi sentimente nutresc toţi colegii mei de promoţie (aproape în totalitate, acum, israelieni): **Bercovici (Zalmanovici) Fany, Căruceru (Rosenberg) Dina, Cherbis (Bercovici) Bianca, Ciubotaru (Fidel) Etty, Coller (Meiri) Bella, Croitoru (Tecuceanu) Sidi, Dacălu Despina, Leahu (Herşcovici) Ludmila, Segal (Schechter) Sorana, Şapcaru (Segal) Consuela, Aronovici Izu, Căruceru Dan, Ceauşu Marcu, Iancu Marcel, Segal Sorin, Afartz Ozi, Selingher Sulim** şi

STELIAN LOZNEANU

Cu sprijinul Joint-ului şi al Federaţiei, a luat fiinţă la Dorohoi, în anul 1967, primul Cămin de bătrîni. M-am referit la primul cămin deoarece, cîţiva ani mai tîrziu, s-a înfiinţat cel de al doilea cămin. Aici, în aceste cămine, şi-au găsit adăpost, în condiţii de viaţă civilizată şi demnă, evreii în vîrstă înaintată, suferinzi, singuri, rămaşi fără familie, fără ajutor de la nimeni, fiindu-le asigurată şi asistenţa medicală, cu medici, personal sanitar corespunzător şi medicamente. Totul în mod gratuit. În anul 1985, cele două cămine de bătrîni s-au contopit şi căminul existent ocroteşte, astăzi, 30 de asistaţi. În anul 1974, a luat fiinţă la C.E.Dorohoi o formaţie coral-muzicală, compusă din 42 de tineri şi tinere, care, avînd un repertoriu bogat de cîntece folclorice şi hasidice, foarte apreciată de oaspeţi de peste hotare, de conducătorii F.C.E. şi de către membri Comunităţii. În anii 1981 şi 1984 unii corişti au făcut parte din corul F.C.E. care a participat la un turneu în Israel, Franţa, Elveţia.

Pentru păstrarea tradiţiei iudaice, pentru copiii între 5-13 ani, a funcţionat cursul de Talmud Tora, condus de un melamed.

Tot în cadrul activităţii culturale a Comunităţii, din iniţiativa C.E. s-au organizat, lunar, conferinţe la sediul comunităţii, tratînd teme de cultură iudaică. În acest scop, erau trimişi conferenţiari din Bucureşti şi alte localităţi (Iaşi si Dorohoi).

Respectarea prescripţiilor religioase, tradiţionale, de cult era asigurată de rabinul comunităţii, **Pinchas Waserman.**

Înaintea celui de al doilea război mondial, existau în Dorohoi **25** sinagogi. După 1945, prin împuţinarea masivă a populaţiei evreieşti - deportări, plecări, decese etc. - numărul lăcaşelor de cult s-a redus, în prezent existînd numai trei, din care unul funcţionează zilnic, celelalte, numai de Sabat şi de sărbători.

Memoria celor căzuţi - al kiduş haşem - este eternizată printr-un impunător monument, înălţat în 1984 în incinta Cimitirul evreiesc din Dorohoi, din iniţiativa şi cu cheltuială F.C.E. şi prin grija conducerii comunităţii locale.

Dacă, în 1939, populaţia evreiască din Dorohoi număra peste 11.000 suflete, în prezent, însumează doar 125 membri, în marea majoritate, oameni în vîrstă de peste 60-70 de ani. Cauzele sînt binecunoscute.

Conducerea şi personalul Comunităţii din Dorohoi, aprilie 1984.
* Av. Peter Lozneanu.

A FOST CÎNDVA O COMUNITATE

de av. PETER LOZNEANU

În perioada anilor 1972-1987, am îndeplinit funcţia de preşedinte al Comunităţii evreilor din oraşul Dorohoi.

Comunitatea aceasta a fost o obşte martiră, pogromul de la Dorohoi fiind preludiul masacrelor şi deportărilor care au urmat. În iunie 1940, cu un an înainte de genocidul de la Iaşi şi dezlănţuirea prigoanei naziste, comunitatea din Dorohoi îşi plîngea, deja, victimele.

Un an mai tîrziu, Dorohoiul a fost unicul oraş şi judeţ din Moldova a cărui obşte evreiască a luat drumul deportării în Transnistria, la Moghilev, în lagărele de exterminare de la Scazinetz, Pecioara, Berşad.

După ani de suferinţă şi chin, s-au întors mai puţin de jumătate din cei deportaţi, deoarece cei mai mulţi şi-au lăsat trupurile dincolo de Nistru, ucisi de boli, foame şi gloanţele călăilor.

Începînd din anii '60, cu sprijinul financiar neprecupeţit al Jointului şi ajutorul important dat de Federaţia Comunităţilor Evreieşti (F.C.E.) din Bucureşti, se reorganizează activitatea Comunităţii Evreilor din Dorohoi.

Toţi membrii acestei obşti, care făceau parte din categoria celor lipsiţi de mijloace de trai, au primit ajutoare în bani, alimente, îmbrăcăminte, asistenţă medicală la cabinetul medical al Comunităţii sau la domiciliul celui asistat, inclusiv medicamente. Din această categorie, au făcut parte circa 250 persoane.

De asemenea, în anul 1967, a luat fiinţă, în cadrul acţiunii de asistenţă a F.C.E. şi a Comunităţii Dorohoi, un restaurant ritual, la care luau masa, zilnic, în jur de 95 de asistaţi, cărora li se oferea o mîncare caldă caşer, în condiţii civilizate. Celor ce nu se puteau deplasa la sediul restaurantului ritual, din cauza bolii sau vîrstei înaintate, li se transporta mîncarea la domiciliu. Totul era astfel organizat şi realizat încît nu exista în Dorohoi nici un membru al Comunităţii care să nu aibă ce mînca sau să sufere de lipsuri materiale.

Sinagoga Mare din Dorohoi - 1982

Corul Comunităţii, la primirea unor oaspeţi veniţi să viziteze obştea Dorohoiană. Dirijorul corului - Morel Croitoru.

Întîmplarea a stîrnit mult haz, dar şi întristare.

Întreaga familie Zaharia Pitaru (Sharie Cioară) a plecat în Israel şi nu mai ştiu nimic de ei.

În oraşul nostru au apărut într-o anumită perioadă două ziare locale: un ziar era condus de Iosif Marcovici Bruno şi al doilea ziar era condus de către Iosif Zemel. În fiecare an de Şabăs Agudel apărea ziarul "PARĂHUL" (Chelbosul) scos de către fostul tipograf Waisman, socrul lui Hoisie Davidsohn (Guşă).

Un loc unde se adunau cu multă plăcere mai toţi conducătorii sionişti - şi în special cei de stînga - era la fabrica de bomboane Fihman, care funcţiona lîngă pomperie, alături de croitorul Crainic. Fihman, căruia i se mai spunea şi generalul, era foarte cult şi inteligent şi stia să conducă discuţiile. Sfaturile lui erau întotdeauna luate în considerare.

Este important de amintit că sub conducerea Comunităţii evreieşti au funcţionat o serie de instituţii cum au fost Spitalul Israelit de pe str. Spiru Haret, care a fost condus, în diferite perioade de către dr. Idelsohn, dr. Mendel Sigal, dr. Leon Marcovici, dr. B. Danilof.

A funcţionat deasemeni un azil de bătrîni, baia rituală (mikve), şcoala primară, fabrica de pască, abatorul de păsări şi vite etc. Pentru toate aceste instituţii şi salariaţii respectivi, problemele financiare trebuiau rezolvate de către conducerea Comunităţii.

Conducătorii evrei din întreaga lume au fost aduşi - în urmă cu ani - de rabinul Rosen tocmai la Dorohoi, pentru a le prezenta un "orăşel" evreiesc, nealterat. Erau acolo conducătorii evreilor americani, ministrul de Interne al Israelului, baronul Rotschild, Elie Wiesel şi mulţi alţii, din fruntea conducătorilor evrei.

Rabinul **Waserman** din Dorohoi a spus, printre altele, la primirea oaspeţilor, că în îndepărtata sa copilărie a auzit de Rotschild, care era pe vremea aceea o adevărată legendă, visul tuturor evreilor din orăşel. Rotschild era culmea la care se putea gîndi un evreu să ajungă. Şi nu i-ar fi trecut prin minte că odată şi odată, îl va primi pe însuşi baronul de Rotschild în sinagoga din Dorohoi...

Adolf Abramovici şi Iancu Şaiovici aprind o făclie în memoria martirilor de la Dorohoi, la Comemorarea de la Cimitirul vechi din Haifa - 9 iunie 1991.

ÎNTR-O SEARĂ DE IARNĂ...

de ADOLF ABRAMOVICI

De curînd sosit în ţară, Adolf Abramovici are nenumărate probleme de rezolvat. Astăzi pensionar, dar cu suflet de haluţ, este o personalitate bine cunoscută din Dorohoi. Multă vreme conducătorul organizaţiei sioniste "Ihud Gordonia", a participat, neobosit, la viaţa evreiască a oraşului şi are tolba plină cu amintiri.

Un preşedinte al Comunităţii a fost Hoisie Moscovici, om avut, proprietar de păduri şi mori; el a fost şi administratorul - reprezentant al familiei Stoianovici.

Hoisie Moscovici era un bun gospodar. De la el a rămas o amintire nostimă.

La una din şedintele ţinute cu populaţia evreiască a oraşului Dorohoi, a trebuit, conform tradiţiei, la încheierea adunării să se aducă elogii familiei Regale. Cum era puţin certat cu memoria, dl. preşedinte a uitat numele Regentului şi atunci a apelat la un alt membru consilier, Sărăcuţu (zis Saie Săutl) întrebîndu-l în idiş "Văzoi heist der seighet făn deim Kenig?" La care neprimind nici un răspuns şi-a încheiat discursul cu următoarea frază: "Să trăiască copilu de la Rege!...

Îmi mai amintesc de o întîmplare care pe cît e de hazlie pe atît e de tragică, iată despre ce este vorba:

În cartierul în care locuiam cu părinţii, locuia şi familia Zaharia Pitaru, cizmar de meserie, poreclit Sharie Cioară. Era un om mic de statură, cu sprîncene negre, mari, stufoase, cu buze răsfrînte, dinţii îngălbeniţi de nicotină, ochi mari negri şi ageri.

Povestea începe într-o seară de iarnă geroasă cînd consoarta începe să se plîngă de durerile naşterii... Ca orice soţ care în asemenea clipe îşi cunoaşte obligaţiile, el alergă într-un suflet la d-rul Binder, cunoscut mamoş.

Doctorul vine, controlează şi anunţă că naşterea va avea loc curînd şi că el trebuie să fie plătit anticipat cu 100 lei.

Cizmarul Sharie Cioară stă puţin pe gînduri, se scuză, iese din cameră şi după puţin timp se întoarce cu 100 de lei pe care o dă doctorului.

În fine, e adus pe lume un nou urmaş... Toată lumea e mulţumită. Doctorul îşi strînge instrumentele şi cere să i se aducă paltonul.

Sharie răspunde ezitînd:

- Dle Doctor, paltonul dumitale este amanetat la Cofetăria Pitaru.

La început doctorul nu a înţeles şi si-a cerut din nou paltonul. Sharie, stingherit i-a explicat că neavînd bani pentru onorariul cerut, a fost obligat să amaneteze paltonul pentru 100 lei, plus 10 lei dobînda.

Doctorul a plecat fără palton, pînă la cofetărie. Acolo a scos banii, 100 de lei şi bineînţeles şi dobînda, recuperîndu-şi astfel haina de iarnă.

REGHINA COHN (ZILBERMAN)

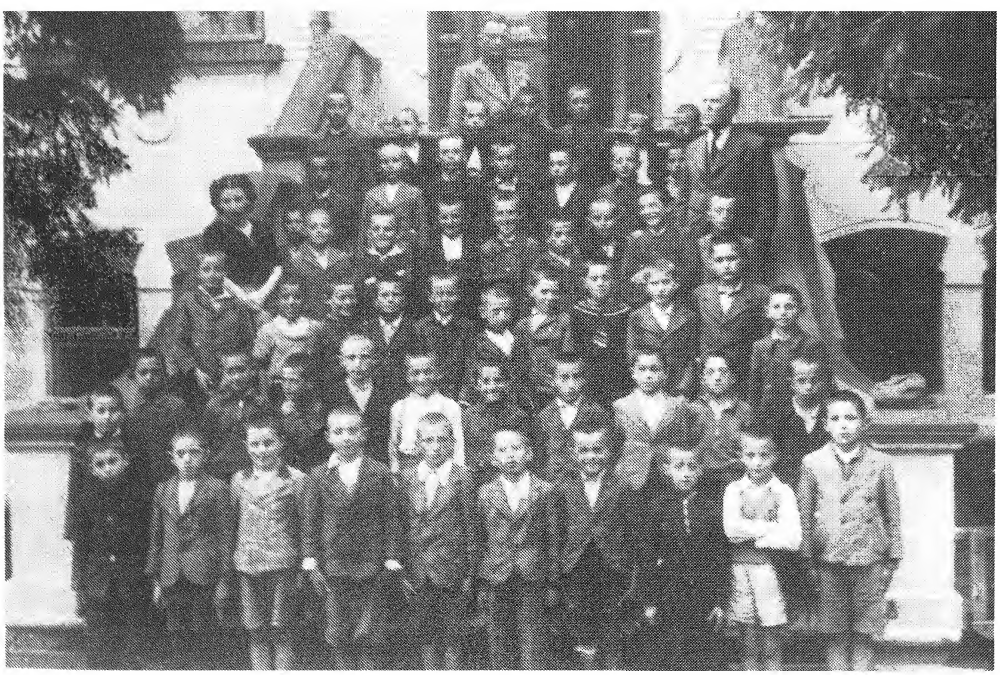

Născută în Dorohoi; a învăţat la şcoala Nr. 2 fete, pe str. Ştefan cel Mare şi la Liceul Regina Maria. A activat în cadrul organizaţiei sioniste Haşomer Hatzair. După terminarea liceului a început să lucreze ca învăţătoare la Şcoala Israelito-Română de băieţi, sub direcţia lui **Mayer Herşcovici.** Mai tîrziu a fost numită directoare a Şcolii Israelito-române de fete, pînă în iunie 1948, cînd sub regimul comunist, şcolile s-au etatizat.

A fost colegă cu **Mina Solomon, Mina Encel, Sabina Lozneanu, Kuperstein, Marantz** şi **Rabinsohn.**

Din 1948 a fost profesoară la şcolile Nr.2 de pe str. Ştefan cel Mare. Din anul 1983 se află în Israel.

Frumoasa Reghina în tinereţe

Amintire din anul 1938, Dorohoi.
Clasa II-a a şcolii Israelito-Române de băieţi, împreună cu directorul şcolii Mayer Herşcovici, profesorii Reghina Cohn şi Kuperstein.

MAMA ORAŞULUI

MALCA SEGENREICH - FĂGĂDĂU

Sub acest nume şi-o reamintesc şi azi, cu evlavie, mulţi dintre dorohoienii ce i-au fost contemporani. **Malca Segenreich - Făgădău** (născută în 1888, în orăşelul Kalomye din Galiţia, fiica lui **David Leder** şi decedată în 1938, la Dorohoi) a fost căsătorită de două ori, întîi cu **Efraim - Fişel Segenreich** (decedat in 1914, un an după căsătorie), apoi, cu **Herşcu Făgădău**. Din fiecare căsătorie a rezultat cîte un singur copil, dar ambii soţi i-au adus Malcăi în dar cîte şase şi, respectiv şapte copii născuţi în căsniciile anterioare. I-a crescut laolaltă, ca fraţi fiindcă ea a însemnat pentru toţi o "Mutter", aşa cum o numeau cu dragoste chiar şi cei ce îi erau apropiaţi ca vîrstă.

Dar inima generoasă a Malcăi a bătut şi dincolo de porţile propriei case. Zilnic îi vedea pe bătrînii săraci de la sinagoga de care o despărţea un perete şi, săptămînă de săptămînă pregătea pentru ei "Solsides", ca ofrandă a bunătăţii ei. Gavriel, şamăsul sinagogii, bătrînul cu mulţi copii, sau familia numeroasă a lui Abramovici, condamnat la 20 de ani închisoare, au simţit, zi de zi, braţul ocrotitor al Malkăi întins întru alinarea suferinţelor lor. Fete sărmane, în pragul căsătoriei, tinere mame îngrijorate de soarta copiilor hărăziţi sărăciei au avut-o pe Malca aproape în aceste cruciale momente ale vieţii lor.

A ieşit în întîmpinarea refugiaţilor din Galiţia, pentru a le întinde o mînă de ajutor şi nu i-a uitat nici odată pe nevoiaşii din Dorohoi, cărora le-a trimis, ani de ani, ouă, cartofi, ceapă în ajun de Paşti; nu a trecut nici o joie a săptămînii în care să nu-şi amintească de bătrînii din azilul oraşului pentru care pregătea oale cu ciorbă caldă, coşuri cu pîine şi carne.

Dar nu era vorba numai de ajutoare materiale. **Malca** avea pentru fiecare o vorbă bună, o încurajare, un sprijin.

Pentru toate aceste fapte şi pentru multe altele încă, Malca nu a pretins cuvinte de mulţumire sau de recunoştinţă. Ea le-a făcut discret, din pornirea firească a unei mari bunătăţi.

Şoşana Rotenberg, fosta **Reiza Markevitz** din Dorohoi şi astăzi cetăţeană de onoare a oraşului Kiriat Onu, a fost copilă - vecină cu **Malca Segenreich.** Ea declară: "Am văzut zi de zi felul în care se purta **Malca Segenreich** cu toţi cei din jurul ei. Faptele bune pe care Malca le-a făcut merită pe deplin să fie denumită pe veci "**mama Dorohoiului**".

CLIPE DIN VIAŢĂ

de Dr. LEON MARCOVICI

Născut la Dorohoi în anul 1914, din părinţii Iosef şi Betty Marcovici. Secretar de avocat şi ziarist în presa democrată (Adevărul şi Dimineaţa), tatăl său a fost victima unui grav atentat în anul 1925 Un frate, Adolf, licenţiat în drept şi el ziarist, a decedat în Israel în anul 1988. Leon Marcovici a urmat Facultatea de medicină la Iaşi. În anul 1940 s-a stabilit la Dorohoi, a fost numit medic la Spitalul judeţean Dorohoi, unde a lucrat neîntrerupt (timp de 30 de ani), pînă în 1974, cînd a aliat în Israel. În acelaş timp a fost şi medic al Comunităţii evreilor din Dorohoi.

În anul 1941, m-am căsătorit cu Renée Wald din Dorohoi. Din cauza vremurilor tulburi şi ca urmare a pogromului, am decis să ne căsătorim numai religios, în altă localitate. Am angajat un autobuz cu care ne-am deplasat, împreună cu cîţiva prieteni, la Botoşani, unde rabinul Burstein a oficiat căsătoria.

După cîteva zile am plecat la Iaşi, ca să petrecem "luna de miere", care s-a rezumat la... 3 zile. În aer se simţea miros de praf de puşcă. Ne-am întors acasă şi, după trei săptămîni a început războiul cu ruşii.

Cînd am plecat din nou la Iaşi am vrut să scoatem fotografiile făcute cu ocazia scurtei noastre vizite dar, nu l-am mai găsit pe fotograful Pereţ, deoarece fusese "lichidat" în "Duminica aceea" a groaznicului pogrom.

În luna aprilie 1943, serviciul sanitar al Guvernămîntului din Odesa, a repartizat 30 de medici evrei să lucreze în Transnistria. Şi eu am făcut parte dintre aceştia. Am fost trimis în localitatea Golta (fosta Pervomaisk) pe Bug. Cînd aveam cîte o seară liberă, ne adunam cîţiva dintre noi şi stăteam de vorbă.

Într-o zi, ni s-a adus la cunoştinţă că întrunirile noastre sînt considerate subversive şi că ni s-au întocmit dosare de dare în judecată. Necunoscînd pe nimeni acolo, ne-am adresat preşedintelui Comunităţii evreilor din Golta, care a intervenit pe lîngă comandantul Legiunii de jandarmi şi, după cîteva săptămîni ne-a comunicat că a reuşit să obţină închiderea dosarelor.

Spitalul israelit Dorohoi - 1937. Rîndul I (sus) de la stînga la dreapta:
Dr. Leon Marcovici, Dr. Avram Weissman, Dr. Aizic Schleicher, Av. Jean Chises, Dr. Mendel Sigal, Alexandroaie Aura (soră) Drd. Marcu Leizerovici, Drd. Nahman Berariu. Rîndul II (efori) Moşe Chitlaru, Efraim Pomîrleanu, Adolf Bercovici, Zalman Iancovici, Leon Jäger, Şaie Sărăcuţu. Jos: Drd. Jack Jäger.

FEREDARU IEHEZKEL - "HOŢU"
exponent al unei epoci sioniste în Dorohoi

Puţini ştiu cine este Feredaru Iehezkel - Segal dar toţi dorohoienii din anii 1930 - 1940 şi mulţi alţii din Israel îl cunosc pe simpaticul veteran sionist "HOŢU", poreclă dată unui om inteligent, descurcăreţ şi nici gînd de a fi un "Rumani-Ganav".

Şi aci, în ţară, el a fost activ. A participat la fondarea Organizaţiei israelienilor orginari din Dorohoi, tot aşa cum în urmă cu zeci de ani, s-a numărat printre fondatorii şi activiştii de seamă a lui Hanoar Haţioni din Dorohoi. "Hoţu", este un om cu merite pe care le-a cîştigat în decursul anilor.

HANOAR HAŢIONI - DOROHOI, 1930.
În centru: Beno Kauşanski (Baruch), Feldman, F. I. Segal, şi Rabinsohn

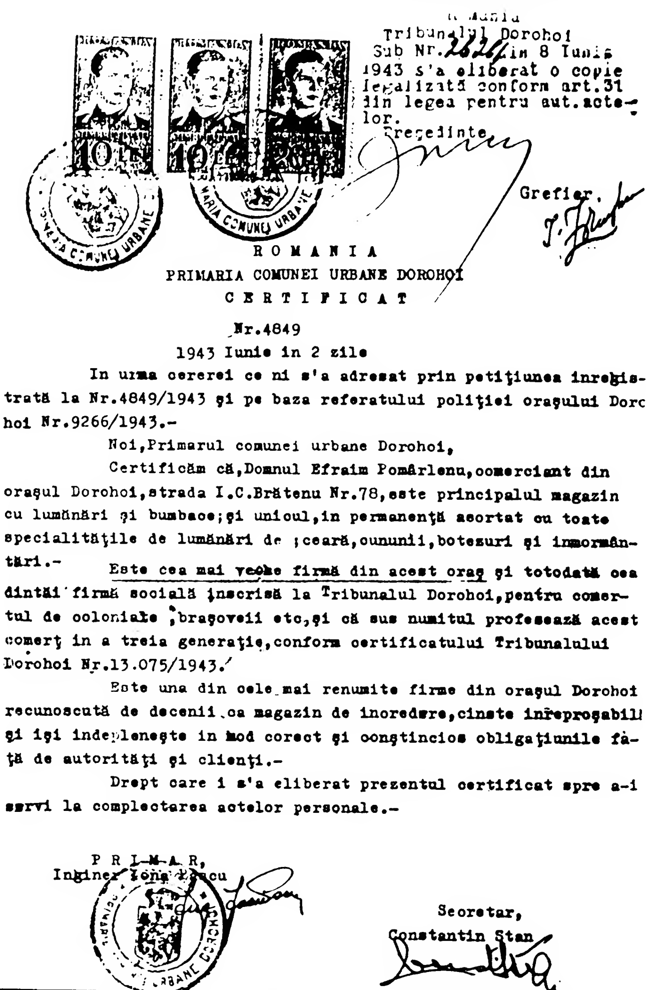
EFRAIM POMÂRLEANU şi descendenţii săi...

Efraim Pomîrleanu a continuat activitatea tatălui său, în folosul obştei evreieşti. El a fost reprezentantul Joint-ului pentru oraşul şi judeţul Dorohoi, preşedintele Băncii populare "Creditul Mărunt", preşedinte de onoare al şcolii "Talmud Tora" şi "Beit Iacov".

Fiica lui, Erika (Pomîrleanu) Eger este măritată cu dr. Isidor Eger, şi el dorohoian, activist în organizaţia de tineret sionist C.T.S., bibliotecar la Biblioteca Tineretului Evreu, preşedintele studenţilor evrei.

Timp de 20 de ani, el a fost şef de secţie la spitalul de psihiatrie "Abarbanel" din Bat Yam. De la ieşirea la pensie, în 1984, este director medical al Sanatoriului Cfar Ganim, Petach Tikva. Fiul familiei Eger, Gabriel, tot medic, lucrează ca specialist în ortopedie la Spitalul de Stat Asaf Harofe. Este căsătorit şi tatăl a două fetiţe. O familie dorohoiano-israeliană cu care ne mîndrim.

Tribunalul Dorohoi
Sub Nr. 2626 din 8 Iunie
1943 s'a eliberat o copie legalizată conform art.31 din legea pentru aut.actelor.
Preşedinte,
Grefier,

ROMANIA
PRIMARIA COMUNEI URBANE DOROHOI
CERTIFICAT

Nr.4849
1943 Iunie in 2 zile

In urma cererei ce ni s'a adresat prin petiţiunea inregistrată la Nr.4849/1943 şi pe baza referatului poliţiei oraşului Dorohoi Nr.9266/1943.-

Noi, Primarul comunei urbane Dorohoi,

Certificăm că, Domnul Efraim Pomârlenu, comerciant din oraşul Dorohoi, strada I.C.Brătenu Nr.78, este principalul magazin cu lumânări şi bumbace; şi unicul, in permanenţă asortat cu toate specialităţile de lumânări de ; ceară, cununii, botezuri şi inmormântări.- Este cea mai veche firmă din acest oraş şi totodată cea dintâi firmă socială înscrisă la Tribunalul Dorohoi, pentru comertul de coloniale , braşovenii etc, şi că sus numitul profesează acest comerţ in a treia generaţie, conform certificatului Tribunalului Dorohoi Nr.13.075/1943.

Este una din cele mai renumite firme din oraşul Dorohoi recunoscută de decenii ca magazin de incredere, cinste ireproşabilă şi işi indeplineşte in mod corect şi conştincios obligaţiunile faţă de autorităţi şi clienţi.-

Drept care i s'a eliberat prezentul certificat spre a-i servi la complectarea actelor personale.-

P R I M A R,
Inginer Iona ...cu

Secretar,
Constantin Stan

ACTIVITATEA SIONISTĂ DIN DOROHOI
DUPĂ CEL DE AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL - "C.D.E."

Evreii eliberaţi din lagărele naziste, adevărate epave omeneşti, trebuiau îngrijiţi şi îndreptaţi, în termenul cel mai scurt posibil, spre unicul adăpost posibil: Eretz Israel. Atingerea acestei ţinte, confundată cu însuşi scopul mişcării sioniste în acei ani, s-a izbit însă, de un obstacol ce părea de neînvins. Guvernul englez (căruia Liga Naţiunilor îi încredinţase mandatul pentru realizarea "Căminului nostru Naţional", condus de interese politice ale Angliei, a drămuit numărul "certificatelor" destinate maselor de evrei, care aşteptau cu înfrigurare "scadenţa" salvării lor.

În faţa acestei situaţii descurajante, conducătorii sionişti din acei ani, socotind aliaua scop principal al sionismului, au dus o luptă grea politică şi de influenţă pentru obţinerea unui număr cît mai mare de "certificate". Au fost însă, şi "cote" refuzate, din cauza numărului ridicul - de cîteva sute de certificate - faţă de sutele de mii de solicitanţi, care vedeau salvarea lor în Eretz Israel.

În România, mişcarea sionistă, interzisă în anii regimului antonescian, recapătă fiinţă legală. Se reorganizeaza Conducerea centrală, sub preşedinţia prietenului ***avocat Mişu Benvenisti,*** secretar general fiind ***avocatul E. Rappaport.*** La Dorohoi, sub impulsul acestei reorganizări, se constituie comitetul organizaţiei sioniste locale, compus din reprezentanţi ai tuturor curentelor sioniste. De asemenea, se formează şi comisiile pentru K.K.L. şi K.H., a căror activitate necesită şi tineret.

În această atmosferă naţional-evreiască a Dorohoiului din anii 1945-1948, apare "Jew-Secţia" formată în cea mai mare parte din oportunişti şi arivişti, printre care unii cu antecedente sioniste.

Apariţia acestei organizaţii îşi manifestă principalul scop prin propaganda şi încercările sistematice de înglobare a organizaţiei sioniste în cadrul CDE. Desconsiderînd atitudinea Centralei sioniste, unele grupări ale curentelor politice din mişcarea sionistă răspund favorabil la apelul CDE. Curînd însă, ei văd greşeala comisă: elementele sioniste sînt înlăturate din Conducerea Comunităţii şi mişcarea sionistă este stigmatizată drept "mişcare reacţionară". Informaţi din timp, noi, sioniştii, n-am luat parte la această memorabilă şedinţă.

Urmează autodizolvarea organizaţiei sioniste. CDE, fără ştirea noastră, dar în numele nostru, convoacă, în localul sediului nostru, o adunare publică la care, conform dispoziţiilor primite de ei, trebuia ca noi, sioniştii "să ne facem autocritica şi să anunţăm încetarea activitătii sioniste din propria noastră voinţă". Dar şi de astă dată, regizorii CDE şi-au jucat piesa fără sionişti. Din nefericire, au găsit totuşi două cozi de topor, dintre care unul, un transfug din P.C., a "reprezentat" organizaţia sionistă locală. Şi-au primit însă răsplata neaşteptată prin aprobarea emigrării în Eretz Israel. Apoi, localul, cu tot mobilierul, inclusiv biblioteca, au fost confiscate. Conform dispoziţiilor primite de la organele centrale sioniste, a încetat orice activitate. Totuşi, echipa conducătoare a organizaţiei sioniste, cuprinzînd grupările politice de adulţi şi tineret, împreună cu mişcarea revizionistă, în pofida riscurilor şi a neplăcerilor personale, a continuat să activeze. Rolurile acestei Conduceri au fost astfel împărţite: subsemnatul, preşedinte, ***I. Cohn-Casapu*** - secretar general, ***Michel Rosen*** şi ***S.Haber,*** vice-preşedinţi, ***M.Bacalu,*** comisar al F.D., ***farmacist H.Marcovici*** şi ***Casapu.*** Reprezentanţii curentelor sioniste: MIZRAHI: ***Rav Landman*** şi ***Marcu Kraff;*** IHUD: ***Adolf Abramovici;*** MAPAM (HAŞOMER): ***farmacist Eugen Rozner*** şi ***Marcovici;*** GRUPĂRILE TINERETULUI: ***I.Somer*** (Mizrahi), ***I. Loberbaum, A.Sizlter*** (Haoved Haţioni).

Epilog: C.D.E. a fost desfiinţat fără a-şi atinge scopul pentru care fusese creat. De asemenea, toţi activiştii sionişti din Dorohoi au aliat în Israel.

formată prin contopirea "Bibliotecii populare" şi a Cercului Cultural "Nahum Socolov", îmbogătită cu o secţie idiş şi cu un nucleu ivrit, număra peste 6 000 volume, fiind la îndemîna întregii populaţii a oraşului.

Evreii din Dorohoi au contribuit şi la acţiunea strîngerii de fonduri pentru Keren Hayessod, lansată prin vizita doctorului Vilensky şi verbul înaripat al doctorului Olswanger, talentul oratoric al înfocatului Mayer din Fălticeni, Oscar Cremer şi a eruditului avocat Mişu Weismann.

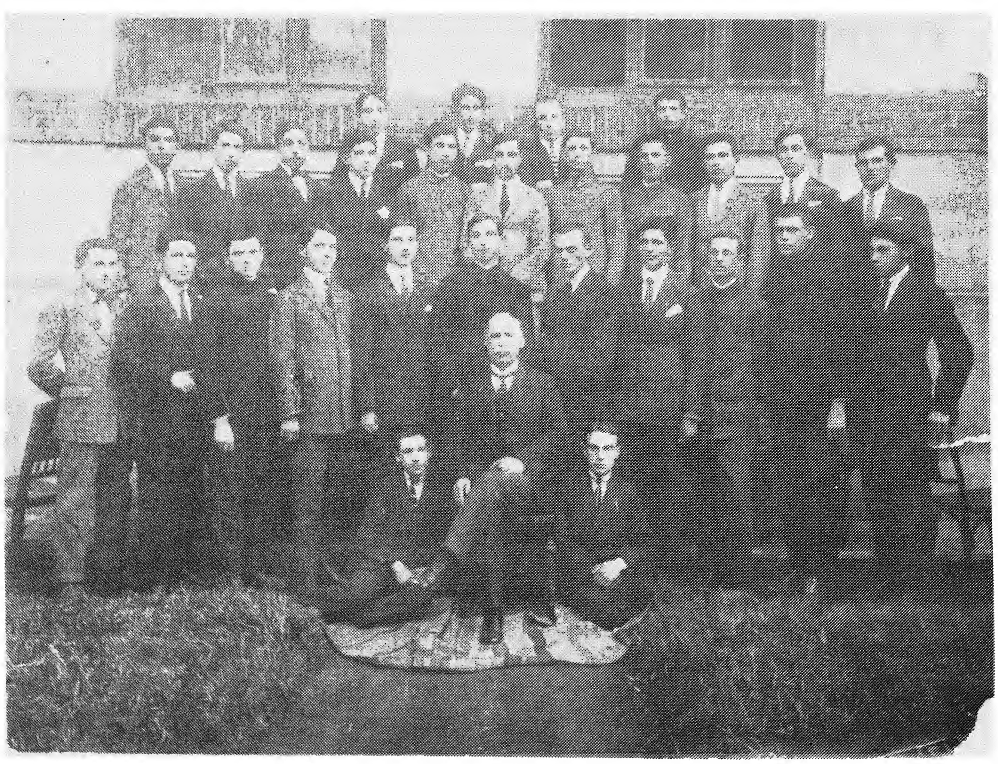
Comemorarea doctorului Herzl era un prilej de manifestări pioase. Magazinele se închideau şî sinagoga cea mare din oraş devenea neîncăpătoare pentru a cuprinde numerosul public.

Treceau anii şi lupta noastră sionistă continua, reuşind să cîştigăm noi activişti în mişcarea sionistă locală. Din această pepinieră au fost recrutaţi activişti ai "Partidului Naţional Evreiesc", "Haşmonaeii", precum şi ai grupărilor cu ideologii diferite în cadrul mişcării sioniste.

Au venit anii grei ai teroarei legionare. Prima victimă a fost biblioteca, mîndria generaţiilor de tineret sionist. Ura oarba a distrus totul prin foc şi jaf.

A urmat al doilea război mondial. Mişcarea a fost interzisă. Neînfricatul comisar al F.N., ***Avram Jeger,*** a fost închis ca ostatec. Dar sentimentele sioniste n-au putut fi distruse. Mişcarea sionistă a renăscut cu mai multă vigoare.

Nu pot încheia aceste fugare amintiri fără a pomeni numele a doi dintre fondatorii secţiei "B'nei Zion": ***Haim Rappaport,*** conducător al unei tabăre de copii, înecat în apele Prutului, de la Cernăuţi, după ce a salvat de la aceeaşi moarte doi copii, si ***doctorul Naftule Mindrilju,*** dispărut împreună cu ceilalţi emigranţi de pe vaporul "Struma".

Tineri sionişti – Dorohoi, 1926

Dr. ELIAS ARONOVICI

Doctorul ELIAS ARONOVICI, figură cunoscută a evreimii dorohoiene, a fost ultimul preşedinte al organizaţiei sioniste din Dorohoi.

S-a născut la Dorohoi, într-o familie unde a primit o educaţie inspirată de tradiţiile şi idealurile neamului său.

Pe cînd era încă elev de liceu, doctorul Aronovici a intrat în mişcarea tineretului sionist, iar mai tîrziu, ca student, a activat în Asociaţia studenţilor sionişti Haşmonaea.

*Terminînd studiile universitare, s-a întors ca medic stomatolog în tîrgul natal, unde a continuat şi activitatea în mişcarea sionistă, colaborînd intens cu regretatul luptător sionist **Abraham Iăgher**.*

Venit în ţară şi stabilit la Kiriat Ono, a păstrat permanent legătura cu foştii săi camarazi de luptă sionistă, aflaţi în Israel.

Reproducem extrase din două articole scrise de răposatul Dr. Aronovici Elias în publicaţiile Organizaţiei Askanimilor Sionişti din Israel, în urmă cu peste 10 ani.

TINERETUL SIONIST DIN DOROHOI ÎNTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE

În anul 1917, "Declaraţia Balfour", strecurată într-un colţ de ziar, a fost o rază de lumină pentru populaţia evreiască din România, lipsită de drepturi politice, dar cu aceleaşi obligaţii ca toţi cetăţenii.

După încheierea păcii, această "Declaraţie" istorică a rămas înscrisă în protocoalele Ligii Naţiunilor, care a recunoscut Palestina drept "Cămin Naţional al evreilor". Entuziasmul maselor evreieşti din toate ţările lumii a cuprins şi populaţia tîrgului Dorohoi. La grandioasele manifestaţii organizate de secţiunea sionistă locală, oratorii îşi manifestau optimismul, reuşind să insufle mîndrie naţională în mulţimea înflăcărată. Şi astăzi, îmi amintesc de cuvîntarea ***doctorului Apoteker,*** din Craiova, venit în uniformă militară.

Un grup de tineri, cei mai mulţi elevi de liceu, ne-am constituit într-o secţiune de tineret pe care am numit-o ***B'nei Zion,*** îndrumată de secţiunea sionistă locală "Carmel". Noi, tinerii de atunci, eram însetaţi de cultură evreiască şi dornici să ne manifestăm sentimentele pentru renaşterea noastră naţională. Locuinţele lui ***Ambre,*** atunci comisar al FNE, şi a lui Iulius Rappaport, preşedintele secţiunii ***"Carmel",*** deveniseră adevărate seminare la care noi, tinerii, ţineam conferinţe cu subiect sionist.

Această activitate a atras din ce în ce mai mulţi tineri, unii organizîndu-se în asociaţia ***"Macabi",*** reuşind să-şi amenajeze un teren sportiv. În fiecare sîmbătă după amiază, aveau loc şezători literare, programul cărora cuprindea lectură din clasicii în idiş, susţinută cu mult talent de ***fraţii Ben David,*** completate cu corul şi orchestra compusă din diletanţi locali. Aveau loc, şi spectacole teatrale ca "Tezeit în ţeşpreit" de Şalom Alechem, festivaluri literare.

Poetul Iţic Mangher a conferenţiat la una din şezătorile noastre. **Biblioteca**

MOKI FISCHER şi... Flămînzii

Dorohoiul a dat României pe Moki Fischer, omul cel mai discutat în vremea aceea. "Asociaţia Fischer" a reuşit să ia în arendă 242.000 ha de pămînt. Din care 90.000 hectare în judeţele Botoşani (40.000 ha), Dorohoi (42.000 ha) şi Suceava (8.000 ha). Moki era un mare filantrop. El înzestra o fată care se mărita, ajuta un om sărman sau bolnav. Contribuia cu generozitate la acţiunile sioniste. Fratele lui, Iulius a fost mulţi ani Preşedintele Comunităţii Evreilor din Dorohoi.

Dl. **Ad. Bleicher,** din Dorohoi cunoaşte amănunte necunoscute din alte surse, referitoare la izbucnirea răscoalei din 1907, în satul Flămînzi. Iată ce scrie d-sa în **Toladot,** nr. 12-13, mai 1976, Ierusalim:

"1907. În anii copilăriei mele... în fiecare an veneam la bunici, la Storeşti. Şi în fiecare an făceam o vizită la Flămînzi -însoţind pe mama şi surorile sale. Mergeam la un "Geburstag" a soţiei administratorului moşiei Flămînzi. Şi am mai fost la Flămînzi în 1916 sau 1917, cu un vădit interes de documentare. Pe cît îmi aduc aminte, bunicul făcea observaţia că satul Flămînzi avea un nivel mai ridicat decît cele două sate învecinate: Storeşti şi Rădeni. Aparenţa era vizibilă pentru cunoscător: multe case făcute din cărămidă, curţi cu pomi, grădini de zarzavat în spatele casei. Şi în dosul casei grajd şi umblătoare din scînduri. Atunci de ce tocmai la Flămînzi s-a aprins văpaia? După cum ştiţi foarte bine, moşia Flămînzi era proprietatea prinţilor Sturza, cari, ca buni patrioţi trăiau la Paris. Moşia, una din cele mai frumoase din Moldova, era ţinută în arendă de Moki Fischer, latifundiar de moşii în arendă. Moki Fischer putea spune că de la Dorohoi pînă în preajma Galaţilor călca pe moşiile sale, învecinate una cîte una, un lanţ neîntrerupt." Îşi avea acest lanţ o justificare de ordin economic? Desigur că DA! În Moldova în aceea vreme exploatarea moşiilor se făcea cu parcul de unelte şi mijloace de tracţiune ale arendaşului. Cum epocile de lucrări agricole erau diferite după climă, Moki Fischer trecea - după caz - cu utilajele de la o moşie la alta, prinzînd totdeauna momentul cel mai propice pentru o lucrare sau alta.

Moki Fischer avea în Moldova un rival, evreu şi el, arendaş de moşii, al cărui nume îmi scapă... Acest rival, cu "concursul" unui om al proprietearului obţine contra unei arenzi mai grase un contract de arendă curgînd de la Sf. Gheorghe (23 aprilie) 1907. Dar contractul lui Fischer ajuns la termen era cu drept de opţiune. Şi dreptul de a se folosi de opţiune era în termen legal. De aci proces: la tribunal, la Curtea de Apel şi ajunge la Casaţie. Au pledat somităţi juridice: Take Ionescu, prof. Costică Arion, prof. Disescu etc., etc. Pînă la urmă Fischer are cîştig de cauză şi rămîne în continuare arendaşul moşiei Flămînzi. Cum s-a reflectat pe teren confruntarea juridică?

Era uzul ca în vederea muncilor de primăvară, din vară şi din toamnă să se facă contracte ale dreptului de păşune spre sfîrşitul iernii şi începutul primăverii, ca să nu se piardă un timp obişnuit de contractare. Cum administraţia Fischer era şi ea activă, sătenii se lăsau greu antrenaţi spre viitorul arendaş. Atunci acesta, respectiv delegatul său, oferă condiţiuni mult mai avantajoase decît administraţia Fischer, şi sătenii, bucuroşi de o situaţie mai bună, dau năvală. Hotărîrea Casaţiei fiind definitivă, delegatul rivalului în plină noapte părăseşte satul lăsînd vraişte teancul de contracte. Sătenii se prevalează de contractele încheiate în condiţiuni mai bune - pentru ei - Si cer administraţiei Fischer să le recunoască şi să le accepte. **Lipsit de tact,** Fischer refuză şi vrea să impună preţurile şi condiţiunile sale vechi. De aci scînteia care dă foc... Autorităţile - primar, subprefect, prefect - nu se pricep sau nu vor să intervină pe cînd focul doar mocnea. Şi cum arendaşul rămas şi cel fugit erau evrei, autorităţile au înţeles că este mai simplu, infinit mai uşor să găsească ţapi ispăşitori: evreii. Nici un moment nu s-au gîndit ce foc mare se va întinde.

Unul din prietenii mei de atunci mi-a povestit după ani de zile, despre comandantul militar, şeful unei unităţi de cavalerie, care a răspuns ţăranilor strigînd "Pămînt vreţi, vă dau eu cît vreţi" şi astfel a procedat tot timpul. Cu mîna pe revolver a tras tot timpul în carne vie..."

FAMILIA BUNICILOR

În centru: Victoria şi Herşcu Davidsohn. În stînga, Henrietta (fiica), sus în spatele ei David Haifler ginere. În dreapta: fiica Clara, sus, în spatele ei, Pincu Pollak. La mijloc, sus, fraţii Max şi Leon Davidsohn. Fotografia datată 1900. David Haifler şi Pincu Pollak au avut un magazin de fierărie peste drum de farmacia Roşu, în care au lucrat Mihal Cuşmaru - contabil (Israel), H.Pescaru - lucrător (S.U.A.), Jack Pollak (fiu) - contabil şi Max Davidsohn (rudă) - casier.

Mereu preocupat de găsirea unei idei, limba mea rămîne româna. La radio ascult şi idiş, franceză. Cu nepotul şi nepoatele: Iţhak Cuşmaru, Gaby şi Maya Hecht, mă descurc în ivrit.

În septembrie 1974 am emigrat în Israel. Mai întîi am fost la un ulpan la Ţfat - unde locuiau copiii, adică fiica cu soţul şi fiul lor.

Aici am funcţionat aproape opt ani ca membru al clubului pentru pensionarii din Ţfat, responsabil cu cheile, ceaiul, biscuiţii, remy şi... buna dispoziţie.

Din 1984, - împreună cu familia ing.Dady şi Dida Cuşmaru _ care s-a mutat la Cfar Saba - am ajuns şi eu în acest frumos orăşel din Şaron, oraş tînăr într-o ţară tînără pe un pămînt milenar. Istoria unei ţări o fac cetăţenii ei. Noi, românii dorohoieni, sîntem o fracţiune dintr-un întreg cu o asamblare totală în amalgamul de limbi, obiceiuri, culturi, care formează poporul israelian.

Trebuie scris şi povestit despre originea noastră, despre oamenii şi locurile din care venim, să afle şi cei tineri, şi cei care nu ştiu româneşte despre originea lor. Căci rădăcinile noastre nu sînt de fapt doar un semn pe hartă, ele sînt în noi, ne păstrează vigoarea tinereţii, ne dau curaj, speranţa continuităţii, încredere în viitor.

1941, am rămas apoi 3 luni împreună în lagăr la Craiova. În grupul nostru au fost av.Dady Pollak, av.Mihael Rosin, farmacist Roşu, av.Izu Abramovici, comerciant Herşcu Făgădău, Zanvel Segal - comerciant, Samson Rosen - comerciant, dentist D.Wald, doctor Cesar Segal, doctor Mendel Sigal, avocat Moritz Lipovici - fratele lui Fredrich Lipovici - av.Zalman K., Iţik Weisman - brutar, Zalman Simionovici - comerciant, comerciant Leon Mihălişteanu, rav. Şmerller, av.Mişu Rosner, comerciant Dolciu Lerner, negustorul Smuel Löbel, cîrciumarul H.Marcovici, dr.S.Axler.

Am trăit între viaţă şi moarte din iunie pînă în septembrie.

În ianuarie 1942 - după ce am suferit supliciile prigoanei hitleriste - fiind declarat şi comunist care ar fi scos steagul roşu sus pe casă (declaraţie eronată apărută într-un ziar al timpului) - tatăl meu, negustor de fierărie David Haifler, moare subit. Este o perioadă grea pentru evrei şi totuşi în 1943, cînd găzduiam la noi familia soţiei din Cernăuţi, şi apoi familia Kleinerman, Bercovici, Swaitzer, reveniţi din Transnistria, s-a născut fiica noastră Dida. Soarta a vrut să creştem două fete. În 1946 vine la noi acasă, nepoata de soră a soţiei, Reiza Lövencorn, pe care am crescut-o cu drag, alături de copilul nostru, ca pe o adevărată fiică. Reizi a învăţat medicina la Iaşi şi s-a căsătorit cu judecătorul Dolfi Hecht (tînăr jurist la Tribunalul din Iaşi), născut şi educat la Dorohoi, iar acum avocat de seamă în Tel Aviv.

Războiul, foametea, lagărul apoi revoluţia socialistă, au prilejuit dureroase răscoliri în conştiinţa mea şi a nenumăraţilor mei cunoscuţi şi prieteni. Din 1944 septembrie pînă în 1947, am lucrat ca procuror, apoi am fost numit judecător, activînd in acest post pînă în 1959 cînd am demisionat.

Pendula timpului bate într-un spaţiu prea mic, striveşte omul, îl minimalizează, îl reduce cu o mizerabilă şi fatală forţă de eroziune. Ani de şedinţe, activităţi patriotice, demonstraţii... Au trecut prin mîna mea zeci de cazuri - creştini, evrei, oameni suspuşi sau oameni de rînd - le-am rezolvat, după nopţi de chibzuinţă şi nenumărate încercări de a ajuta, ţinînd întotdeauna firele legii în mînă.

Pentru a rezolva un caz, trebuiau înlăturate suspiciuni oficiale, trebuia luptat cu îndoiala, uneori chiar din sufletele celor apropiaţi.

Întreruperea practicii în activitatea mea de judecător a venit brusc, cu mult înaintea vîrstei de pensionare.

Am lucrat apoi, cîţiva ani, ca laborant farmacist, pe baza studiilor şi a stagiului de ajutor farmacist făcute în tinereţe, înainte de a mă hotărî să studiez dreptul.

După moartea neaşteptată a soţiei - farmacista Fany Haifler - am rămas singur în oraşul vieţii mele. Alături de prieteni, familiile av.Peter Lozneanu şi farmacista Rozica Marcovici, mă simţeam sprijinit, îndrăgit, dar singur.

Fiicele erau în Israel. Viaţa începea să fie o călătorie în două sensuri. M-am retras la vechea mea pasiune: poezia. N-am scris pentru public, cu toate că epigramele din tinereţe şi-au găsit întotdeauna ascultători printre prieteni, cunoscuţi. Cu poezia lirică, visătoare, am trecut pragul vîrstei a treia. La mormîntul soţiei, versurile mă impresoară, mai mult ca oriunde.

In tăcerea grăitoare
Mă cuprinde reveria
Cîntec fără de cuvinte
Ţi-ascult melodia
Trecutul mă îmbată
Ca un parfum de floare
În inimă port ecoul
Iubirii ce nu moare
Dorul mi-l stinge
O lacrimă uitată -

Floare între flori
În piatră-ntruchipată -
Alba lespede de piatră -
Mi-a adăpostit iubirea
Invizibil văl ce leagă
Realul cu nemărginirea
În piatră fără grai
Sufletul ţi-l desluşesc
Cu pulberea trecutului
Încerc să-m-amăgesc.

RĂDĂCINILE NOASTRE...

de SOLOMON HAIFLER

De cîte ori e linişte şi e iarnă şi e vară şi se întîmplă să trec pe stradă ascultîndu-mi paşii pe asfalt îmi amintesc Dorohoiul - oraşul copilăriei - adolescenţei - tinereţii şi maturităţii mele. Există poate o legătură firească între amintiri şi anotimpul în care fixezi şi revezi respectiva imagine. Au fost atîtea veri în anii petrecuţi la Dorohoi şi toamne şi primăveri dar, în amintirea mea, de cele mai multe ori DOROHOIUL revine iarna.

Iarna - cu aerul tare al dimineţilor cînd plecam la şcoală, gimnaziu, liceu - iarna cu drumurile îngheţate pe care le străbăteam cu sania procuraturii prin judeţ - cu grija procurării lemnelor de foc - în anii de după război - cu atmosfera caldă şi primitoare din case şi din inimi în familia mea atunci - acolo - în anii aceia de demult.

Îmi amintesc strada Ştefan cel Mare (am locuit la nr. 34 - peste 50 de ani) Părinţii mei David şi Henrietta Haifler, au cumpărat pe această stradă liniştită o casă frumoasă. Mama mea Henriette şi-a petrecut bătrîneţea în casa ei, alături de mine şi de soţia mea Fany Haifler (din casa Segenreich). Bunicii din partea mamei erau şi ei dorohoieni, cei din partea tatei fuseseră ieşeni.

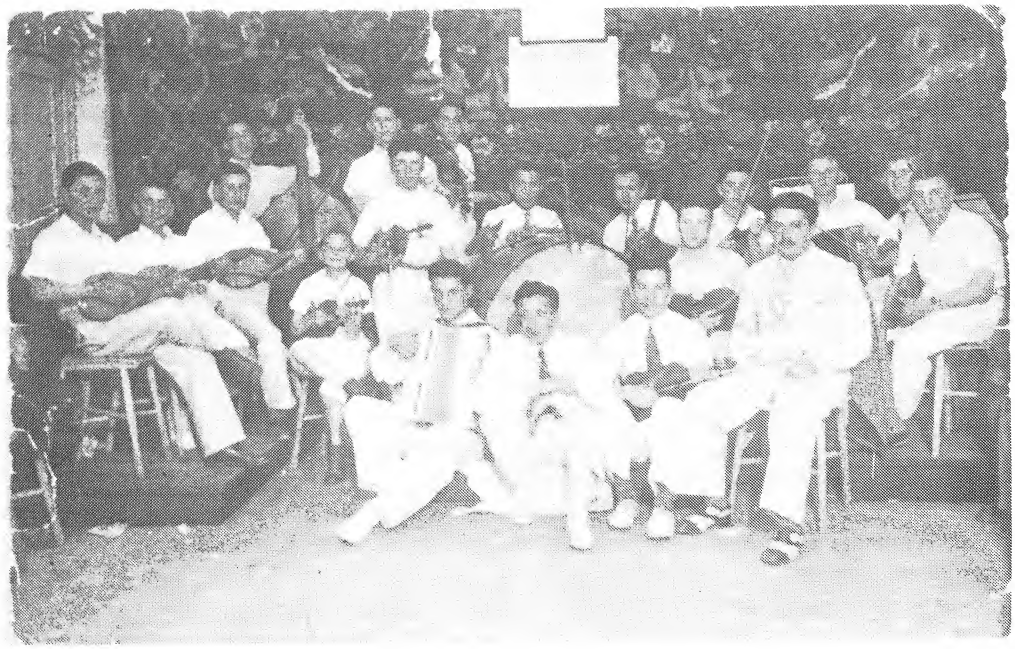
Victoria şi Herşcu Davidsohn, bunicii, proprietarii unui magazin de manufactură, făceau comerţ cu evreii din Cernăuţi, din Galiţia, din Viena, Frankfurt, totul în proporţiile orăşelului. Bunicii soţiei erau din Galiţia.

Dorohoi era un orăşel cu peste 80% populaţie evreiască (pînă în anul 1950). Lumea pe care mi-am creiat-o în memorie, este poate mai frumoasă decît adevărata lume în care am trăit, Dorohoiul de altădată...

Paradoxal, depărtarea nu distruge, cîntăreşte iluzia, îi furnizează amănunte, îi dă amploare. Nu pot fi uitaţi colegii, mai mari, printre primii absolvenţi ai gimnaziului de băieţi - devenit liceul "Grigore Ghica Voievod" - (cu titlurile obţinute ulterior): negustor Bojet Max, dr.dentist Aronovici Elias, medic Sigal Mendel, avocat Rosen Mişu. Din generaţia mea - absolvenţii 1920-21 - dr.Axler S.Marcel, economist Marcovici Nathan, matematician Marcus Froim, chirurg dentist Rapaport P. Aron, medic Weisman Avram. Şi apoi mulţi colegi evrei - mai mici de vîrstă - printre care: regizorul Făgădău M., pianista Coca Pollak, avocata Beca Zoller, învăţătoarea Rosen Sabina, avocata Tinuţa Vasiliu, medic Leon Marcovici, avocat Leib Segenreich, economist Solomon Cuşmaru, contabil Mihal Cuşmaru, farmacista Roza Marcovici, farmacista Sally Segal, farmacista Mally Rosen...

În zilele începutului celui de al doilea război mondial _ România fiind aliata nemţilor - evreii, care în Rusia erau învinuiţi de aducerea comunismului, puteau şi peste Prut să fie periculoşi. S-a hotărît luarea de ostateci evrei (din toate păturile sociale) şi trimiterea lor în lagărul de la Tîrgul Jiu, apoi în lagărul din Craiova.

Transportaţi în vagoane de vite, în căldura toridă a zilelor de 22-23 iunie

Orchestra "Macabi" la serata azilului de bătrîni. iunie 1938, Dorohoi
În faţă: Mendel Cohn, Zincă Cohn, A. Rozen, dr. L. Leizerovici
În stînga: dr. A. Şapcaru, Löwensohn şi Goldenberg
În dreapta: C. Segal, I. Abramovici şi I. Rozen
În spate: fraţii Rozen, N.Şemer, I.Şapira, Haim Cohn, şi Nuţă Segal

Absolvenţii Şcolii pedagogice (70 la sută evrei)
În faţă, de la stînga, profesorii: d-na Hecht, Meyer Herşcovici, d-na Mina Cohn şi A. Şapcaru. Dorohoi, septembrie 1944.

Există o generaţie foarte tînără de medici, printre care fiica mea, Consuela, fiul meu, Liviu, Sorana Segal şi încă mulţi alţii...

În anul 1951, a luat fiinţă Policlinica pentru copii (în casele colonelului Stoica), pe care am condus-o, apoi, Spitalul de copii (în casele Răutu şi Burghele), pe care l-am decorat, personal, cu numeroase picturi şi pe care l-am condus - alternativ cu dr. Cezar Segal - pînă în anul 1972, cînd am venit în ţară. Pot spune că au fost instituţii medicale care, alături de spitalul "mare", şi-au binemeritat prestigiul şi unde au lucrat cu devotament toţi medicii evrei.

În anul 1960, am fost solicitat să înfiinţez şi să conduc Casa Copilului. Aceasta a luat fiinţă în casa ce i-a aparţinut lui Fisher (apoi, Federaţiei şi, la urmă, Partidului) în strada A.I.Cuza. Am muncit din greu dar am reuşit să creez, şi aici, o instituţie de prestigiu.

Astăzi, Dorohoiul este un oraş fără evrei. Mai sînt 100-150 de suflete. Oraşul se transformă vertiginos. Cei care nu l-au vizitat de mai mulţi ani să ştie că aproape tot centrul a fost dărîmat. Nu mai există bd.Victoriei, str.Trandafirilor, str. 30 Decembrie, str.6 Martie, str.Spiru Haret, str.Feredeului şi toate străduţele colaterale. S-a clădit mult în loc, dar sărăcăcios, stil cazarmă, fără pic de fantezie. Terenul Macabi este un... cartier de locuinţe.

Nu te mai întîmpină Dorohoiul tinereţii noastre.

Oraşul ne rămîne însă drag tuturor, cu toate că am îndurat acolo destule. El este, totuşi, leagănul copilăriei şi împlinirilor noastre.

Evreii dorohoieni au dat oraşului tot ce au avut mai bun. Au ridicat prestigiul oraşului. Nimeni nu se poate plînge de noi.

Astăzi, îl vizităm, din cînd în cînd, în virtutea nostalgiei şi pentru că trebuie să ne reculegem la mormintele părinţilor noştri.

Eu rămîn un fiu al Dorohoiului, oraş cu care nu mă ruşinez şi trimit tuturor concetăţenilor mei, pe această cale, un cald şi frăţesc salut.

La o întîlnire cu rabinul şef M. Rosen şi rabinul Margulis.
De la stînga: dr. B. Birjaru, dr. H. Blumen, dr. A. Şapcaru, dr. I. Moscovici, dr. N. Kreisel, dr. N. Goldman, rabinul Margulis şi rabinul Moses Rosen (1960).

evreilor. Au râmas doar cei bolnavi (printre care şi noi, datorită tatei), cei strict necesari economiei oraşului şi cei... "învîrtiţi", adică cei care puteau plăti.

Eu am fost ridicat din nou şi trimis la munca obligatorie. Astfel, am făcut şosele la Ediniţa, Briceni, Cotiugenii Mari, Sebeş-Alba, şi am scos piatră la Şerpeniţa.

Ziua de 20 august 1944, cînd a început ofensiva sovietică, m-a prins lîngă satul Voineasa-Vaslui. Sub ploaia de obuze şi mitraliat permanent de aviaţie, am fugit cu o grupă de dorohoieni spre Iaşi. Am stat în Iaşul arzînd şi plin de cadavre în descompunere, cinci zile, găzduit de vechiul meu prieten Avram Bercovici, care era administratorul spitalului Ghelerter (pe care-l cunoşteam din Dorohoi, unde lucrase cîţiva ani la Banca Creditului Mărunt). Am fost îngrijit de o entorsă gravă, căpătată în fuga spre Iaşi, de către dr. Idel Lazarovici, un alt fiu strălucit al Dorohoiului, ajuns după război conferenţiar universitar.

La 27 august 1944, am pornit-o pe jos spre Dorohoi. Am găsit oraşul eliberat din aprilie şi sub o conducere eminamente evreiască.

după război...

În vara anului 1944, a luat fiinţă o şcoală pentru pregătirea unor cadre didactice (marea majoritate fugiseră la intrarea ruşilor). Bineînţeles că 80 la sută dintre cursanţi erau "de-ai noştri", iar cadrele de conducere - de asemenea. Şi aici am fost solicitat să organizez un cor. Am mai organizat şi o orchestră a tineretului (solist, Hary Davidsohn).

În luna martie 1945, eram la Bucureşti, unde am luat parte la marea manifestaţie care l-a adus la guvern pe dr.Petru Groza.

În aprilie 1945, am organizat o mare manifestaţie studenţească şi am condus un grup de tineri care a intrat cu forţa în Ministerul Educaţiei, cerîndu-i lui Ştefan Voitec să deschidă o Universitate la Timişoara şi să acorde evreilor, care au pierdut ani de studii, dreptul de a fi primiţi în facultăţi fără examene de admitere. Am reuşit şi, în luna mai 1945, am plecat la Iaşi (fiind mai aproape de casă), ca student la medicină. Şi aici am organizat corul şi orchestra facultăţii cu care am dat sute de spectacole.

medici evrei din Dorohoi

În 1950, am revenit la Dorohoi ca tînăr medic de copii şi am început să lucrez la policlinica oraşului. În această perioadă, a apărut o pleiadă de medici de mare valoare. Alături de bătrînii dr.Axler, dr.Cezar Segal, dr.Mendel Sigal, dr.Cohn, dr.Pomîrleanu, dr.Leon Marcovici, dr.Leizerovici, au venit dr.N.Goldman, dr.Danilof, dr.Haier, dr.Zapler, dr.Vinter, dr.Sut, dr.Moscovici. Apoi, tinerii dr.Brief şi soţia, dr.Birjaru, fraţii Kreisel, dr.Butnaru, soţii Blumer, dr.Schechter, dr.José Segal, oameni care, literalmente, au făcut cinste oraşului. Trebuie să-i amintesc aici şi pe alţi fii ai Dorohoiului, care au profesat în alte oraşe: dr.Rozica şi Benedict Solomon, dr.Tălpălaru A., dr.Segal Solomon, dr.Segal Iosif, dr.Avramovici Jean, dr.Carol Segal, dr.Iţa Rappaport, dr.I.Rozen (Oprescu), dr.Z.Zeidler, dr.Esterica Cohn (Abramovici), dr.Clara Edelman, dr.Clara Grimberg, apoi, dr.Simon Croitoru, dr.Beno Dragonişteanu, dr.Dolphi Moscovici, dr.Pitaru Gherson şi alţii, pe care memoria nu-i reţine pentru moment şi le cer scuze dacă i-am uitat.

Nu vi se pare că jumătate din populaţia Dorohoiului era formată din medici? Parcă mai numeroşi decît bolnavii!

literare, asigurînd o hrană sufletească bogată şi variată tuturor categoriilor sociale. Personal, pot spune că bruma de cultură ce o am se datorează (în afara liceului) acestei biblioteci.

Să nu uităm că oraşul nostru avea o moară modernă, aparţinînd celebrei familii Fisher, iar mai tîrziu - lui Iancu Haller.

Vreau să amintesc şi cîteva mari personalităti literare care îşi au rădăcinile în oraşul nostru: Ion Călugăru (Buium Croitoru) şi Saşa Pana (medic, fiul dr. Binder)

perioada neagră

Un fapt divers ce-mi revine în memorie din anii copilăriei: incendiile care au distrus părţi mari din centrul oraşului. Fără să pot furniza date exacte, între 1930-1940, au ars casele din str.Carmen Sylva, de la farmacia Mureş pînă la Banca Zeltzer, apoi, vizavi, de la casa lui Titus pînă la Solomon (colţ cu str. Costică Stroici), apoi incendiul din spatele pieţii (colţ cu str.Honceru).

De asemenea, incendiul care a mistuit parte din strada I.C.Brătianu, de la brutăria Shor pînă la brutăria Weisman. Şi, ultimul - din colţul străzii 6 Martie pînă în str.Honceru. După cum se vede, tot centrul comercial, locuit exclusiv de evrei, a fost distrus şi doar în parte a fost refăcut.

Ne apropiem de sfîrşitul anilor '30. Apar la conducerea ţării cuziştii şi legionarii. Elevii evrei au fost daţi afară din şcoli. Spre cinstea conducătorilor obştei, a fost înfiinţat imediat un liceu evreiesc în localul Şcolii israelite. Sub conducerea profesorului Zoller (un om serios şi foarte bine pregătit profesional), secondat de Jack Levensohn, Carol Abramovici, Iancu Saiovici, Scheib Otto, Iacob Haller, Etti Linscher, Leibu Zegenreich, elevii evrei au reuşit să-şi termine studiile liceale. În cadrul acestui liceu, avînd cîteva cunoştinţe muzicale şi o picătură de talent, am organizat un cor şi o orchestră, care îşi dădeau concursul la toate manifestările importante.

Ne apropiem de perioada neagră a evreimii dorohoiene. În primul rînd, acel 29 iunie 1940, cînd, o dată cu retragerea trupelor române, a avut loc pogromul ce a îndoliat zeci de case evreieşti.

Şi acea celebră nuntă (a lui Sacagiu, mi se pare), care s-a terminat la poliţia legionară cu bătăi crîncene suportate de nuntaşi.

A început evacuarea orăşelului Herţa şi, mai tîrziu, a celor de la Săveni, Darabani, Mihăileni, Rădăuţi. Oraşul Dorohoi şi-a dublat populaţia evreiască. Cazaţi pe unde se putea, cîteva familii într-o singură casă, am început să simţim calvarul războiului. Evreii ieşeau din locuinţele lor doar două ore pe zi pentru aprovizionare. Magazinele evreieşti au fost preluate de români (celebra românizare). La fel, şi casele evreieşti din centru. A început jaful organizat şi legalizat.

La 19 iunie 1941, împreună cu vreo alţi 100 de dorohoieni, am fost trimis în lagărul Tg.Jiu, toţi într-un singur vagon, ataşat trenului care era plin cu peste 1 000 de evrei evacuaţi din orăşelele din împrejurimi. Drumul a durat 8 zile. Între timp, s-a declarat războiul (22 iunie).

După patru luni de lagăr şi muncă forţată pe moşia Ştirbei, lîngă Caracal, am revenit acasă şi am prestat diverse munci "de calitate": măturător de stradă, strîngător de baligă în piaţă, om de serviciu la Şcoala primară nr.1 de lîngă Prefectură.

Deoarece frizeria tatei a fost românizată, ne-am mutat într-o căsuţă pe strada A.I.Cuza, iar eu am devenit cap de familie (tata a orbit şi nu mai putea lucra). Am început să lucrez frizeria, ca să pot întreţine familia. Tot în această perioadă, dădeam lecţii de vioară, meditaţii, scriam firme şi afişe.

Au început deportările în Transnistria. Oraşul s-a golit, treptat, de majoritatea

o mică paranteză

Acest nene Izac Segal a fost un om de o bunătate rară dar prea puţin norocos. De multe ori, nu avea cei o sută de lei să scoată filmul din gară. Şi, în timp ce spectatorii - puţini cîţi erau - fluierau în sală, el se repezea pînă vizavi, la tata (frizeria "Figaro"), să împrumute suta cu care fugea la gară şi aducea filmul.

Sper că nu se întreabă nimeni unde se făcea o nuntă sau un bal. Păi... tot la nene Izac în sală sau, eventual, la Marcovici (cu hotelul), iar cei mai nevoiaşi -la "Or Ahaim", în uliţa din spatele cinematografului, care, în timpul zilei, era o Talmud Thora. Balurile selecte (evreieşti) se organizau în sala Scolii israelite.

N-aş vrea să uit un amănunt. Poate cei de o vîrstă cu mine îşi amintesc că, în timpul verii, mă vedeau în fiecare seară la cinema. Dacă mă întreba cineva de ce, îi răspundeam că-mi place grozav filmul. Adevărul îl pot spune acum. În timpul vacanţei de vară, venea la nene Izac o nepoţică din Darabani. Îi spunea Coca. Ei, bine, de asta mă duceam, seară de seară, să văd... filmul. Zău că uitam dacă a jucat Greta Garbo sau Marlene Dietrich. Deh, aveam 14-15 ani...

Să mergem mai departe. Am amintit de Şcoala israelito-română. Aşa i se spunea şcolii care a dat generaţii întregi de buni evrei şi asta datorită muncii neobosite a unor dascăli ca Meyer Herşcovici, d-ra Marcus, d-na Trebici, Mina Cohn, Sabina Lozneanu, Ghina Segal şi alţii.

Şi dacă cineva se îmbolnăvea? Te adresai cu toată încrederea unui doctor: Binder, Schlaiher, Cohn, Cezar Segal, Axler, Pomîrleanu, Idelsohn, Leizerovici. O naştere? Cine năştea fără doctorul Mendel Sigal?

Copil fiind auzeam povestindu-se (cred ca era o simplă glumă) că dr. Schlaiher (care a fost un medic excepţional) avea şi unele "curiozităţi". Astfel, cică la prînz punea într-un castron salata, supa, carnea, cafeaua neagră şi mînca acest "cocteil" cu lingura. Întrebat de ce, răspundea simplu: parcă în stomac nu se amestecă toate?! Trebuie să menţionez că a fost un celibatar convins.

Îngrijiri medicale gratuite pentru săraci se dădeau la Spitalul evreiesc din str.Spiru Haret, aparţinînd Comunităţii, iar bătrînii sărmani erau primiţi la azilul din strada Petru Rareş (în spatele terenului Macabi).

În sfîrşit, aveai nevoie de un medicament? Îl găseai la farmacia Roşu (mai tîrziu, Saly Segal), farmacia Neiman (mai tîrziu, Heifler & Marcovici), farmacia Marcovici, de la podul Botoşanilor, sau la farmacia Rozner, vizavi de piaţă. Trebuie să o menţionez aici şi pe farmacista Mali Rozen.

Cred că nu există dorohoian care, avînd o problemă cu dinţii, să nu fi apelat la dentistul Wald sau, mai tîrziu, la dr.Aronovici, dr.Cohn sau dentistul Schechter.

Se mai întîmpla să ai şi vreun proces. Erau avocaţii Jean Chizes, Marcovici-Mureş, Carol Segal, Izu Abramovici, Ozias Rappaport, Emilica Schechter, Leo Auerbach, avocatul Lipovici, despre care un mucalit spunea că nu a pierdut nici un proces pentru că... nu a avut nici unul, avocatul Peter Lozneanu, un adevărat maestru al barei, care a fost, ani în şir, preşedintele Comunitătii Evreieşti.

Să nu uităm că au existat şi magistraţi evrei, ca Solomonică Heifler, Mihal Rozen, iar în anii din urmă, Herşcovici şi Eti Iäger, fiica lui Got, care şi astăzi este preşedinta Judecătoriei.

Dar viaţa culturală? Exista biblioteca tineretului evreu, cu vreo 15 000 de volume, situată la demisolul Şcolii israelite. În timpul anilor de liceu, am fost bibliotecar voluntar, împreună cu Lora Mesinger.

Toată suflarea evreiască, tineri şi bătrîni, venea să împrumute cărţi şi eram bucuroşi că le puteam pune la dispoziţie cărţi vechi, alături de toate noutăţile

şi cunoscuţi, se petrecea la baluri. Tot oraşul mirosea ca o imensă cofetărie de atîta "strudl", "fludn" şi "mira tort" şi "humîntaş" şi încă şi încă...

Nu pot uita că cei care nu aveau cu ce se masca găseau, pentru cîţiva lei, haine şi măşti de închiriat la bătrînul Horovitz, cel cu spălătoria chimică.

În fiecare seară de sîmbătă, se mergea la Grădina publică, la "pădurea" de brazi sau la un restaurant, unde se puteau asculta celebrele orchestre ale lui Turică, moş Tache, Budală, Antoneac sau Costandache, ori pe teren la Macabi,unde era mare înghesuială, la Tecuceanu, unde jucai o partidă de popice, un "rex", o tablă, în timp ce orchestra Macabi distra tineretul. Tot în ceea ce priveşte "Macabi", trebuie să subliniez aportul deosebit al doctorului L.Leizerovici z.l.

Duminicile, tot oraşul (evreiesc) se afla pe teren ca să-şi susţină echipa şi vedetele: fraţii Ziuca, Haim şi Mendelică Cohn - Iosub şi Marcu Cohn, Soil, Ioină, Bunduc, Notche, Rappaport, (tancu) şi centrul atacant Moişilică Făgădău. După război, fotbalul dorohoian a mai avut reprezentanţi străluciţi care, sper, vor fi amintiţi de cineva mai tînăr, de preferat un fotbalist. I-aş cita doar pe Godrich, Lică Cuter, Moise Blumer, fraţii Foni, Costică etc.

Îmi amintesc (deocamdată, vedeţi, vorbesc doar despre perioada de pînă la începutul războiului) cît de bine era aprovizionat oraşul. Magazinele gemeau de mărfuri de cea mai bună calitate. Băcăniile lui Seinfeld, Hularu, Goldstein, Ionas, Segal, Danilof, Haie-Brana erau celebre. Manufacturile lui Birnbaum, Jean Pomîrleanu, Cotter, Davidshon, Meirovici, fraţii Leizerovici, Grisaru, Solomonică etc., galanteriile lui Gropper, Idelshon, Marcel, Iancovici sau librăriile Bercovici (şi fiii), Reinhorn, Făinaru, Segal.

Unde aţi mai mîncat brînzeturi ca la Solomon sau Tuli Pomîrleanu, Cherbis, Cocola Abramovici sau Mihăilişteanu?

O bijuterie, un ceas - doar la Schechter, iar mai tîrziu - la Grimberg şi fiii, Socol, Morghenstern, Marcovici. Încălţăminte - la Simionovici sau Grisaru; mobile şi instrumente muzicale - la Trister; pălării - la Kantar sau Sulimsohn; tipografi - Weisman (apoi, Davidshon) şi Segal; legătorie de cărţi - Curs şi Cuter; fotografi - Moscovici şi Damian. Un pantof sau un costum de haine lucrat la Dorohoi rivaliza cu Bucureştiul. La fel - fierari, dogari, căciulari, tinichigi, cojocari şi ori ce altă meserie ai fi căutat avea reprezentanţi de cinste. Mîncam o pîine excelentă de la brutăriile Weisman, Shor, Mindirigiu, iar mobilă de lux comandam la Herşcovici sau Godel, iar după război - la Caruceru. Existau o fabrică de lumînări, una de pălării (Idel, Rappaport) şi renumitele magazine de vopsele ale lui Bojet, Landman, Mesingher.

Cine dorea o prăjitură sau o îngheţată avea la dispoziţie cofetăriile lui Linsker, fraţii Pitaru, care rivalizau cu celebrul Müller, iar exponatele lor nu le găseai nici la Nestor sau Capşa. Dar cine poate uita cărucţele cu înghetată ale lui Burăh sau Moise Hers? Arătaţi-mi un singur dorohoian care nu a cumpărat de la ei un "tioc" cu îngheţată, plăcintă caldă, covrigi cu susan, mere murate, seminţe, halviţă, sugiuc şi alte bunătăţi, care se vindeau pe toate străzile dar, mai ales, în curţile şcolilor. Cred că n-aţi mîncat nicăieri o fleică sau nişte mici mai gustoşi ca la Dorohoi. Vă amintiţi de Făgădău, Michal Segal, Ripicineanu, Marcovici, Poplingher, fraţii Cornişteanu (unde găseai şi o ciorbă sau o piftie ca la mama acasă) sau de celebra tanti Lea (unde lua o gustare pînă şi mareşalul Ilasievici)? Şi, la toate acestea, se adăuga un mujdei de usturoi (moldovenesc) şi o cană de must dulce. Nu, vus zugtir?

Dacă erai un gurmét şi voiai ceva delicatese, se putea intra la Idel Leib Segal (lîngă telefoane) şi găseai tot ce avea şi furnizorul Curţii regale. Acolo, întîlneai oricînd cîte un "purăţ" (magistrat, avocat, funcţionar superior), care gusta un vin ales, cu ceva lacherdă, icre negre, batog sau altele. Seara, dacă îţi era dor de un film, găseai oricînd bilet la nene Izac (în a cărui grădină te puteai ospăta, după vizionare, şi cu un grătar pe cinste).

AMINTIRI, AMINTIRI...

de dr. AVRAM ŞAPCARU

Ca fiu al Dorohoiului, născut şi crescut acolo, îmi amintesc o serie de evenimente legate de colectivitatea evreiasca din ultimii 60-70 de ani.

Pentru ca firul amintirilor să aibă continuitate, îl voi lega de viaţa mea personală.

Aşadar, sînt născut îndată după primul război mondial - în 1923. Îmi amintesc bine cum arăta oraşul nostru de cînd aveam 4 sau 5 ani. Dorohoiul - după cum ştim cu toţii - era un "şteitl" tipic, semăna cu Casrilifca lui Shalom Alechem.

Pînă în 1939 - perioada evacuărilor - oraşul avea 10 - 12 000 de locuitori, din care mai mult de jumătate erau evrei. Cu ce se ocupau? Aş răspunde tot cu o întrebare: Cu ce nu? Deci... cu de toate! Medici, profesori, ingineri, negustori, meseriaşi (şi ce meseriaşi! sug alef, alef), muncitori, toate categoriile sociale fiind bine reprezentate.

Cum arăta oraşul? Cei mai vîrstnici îşi amintesc, casă lîngă casă, toate sistem "vagon", dugheană lîngă dugheană. In afara celor din centru, care erau mai arătoase, unele avînd chiar şi un etaj, toate celelalte erau mici, că ajungeai cu mîna la acoperiş.

Vechile denumiri ale străzilor nu le-am uitat: I.C.Brătianu (azi, Trandafirilor), D.P.Moruzi (6 Martie), Honceru (30 decembrie), Costică Stroici (Dobrogeanu Gherea), care ajungea pînă la podul Trestieni, Spiru Haret, Carmen Sylva (Republicii), care ajungea pînă la podul Buhaiului, iar de la "Trei lumini" pînă la gară - strada George Enescu. Apoi, strada Feredeului (unde era Baia Comunală), strada Uzinii (cu cîteva străduţe colaterale de care îşi amintesc mai bine bărbaţii), strada A.I.Cuza, strada Poştei, Calea Dorobanţilor (bd.Victoriei), strada Grigore Ghica (aşa-zisa Strada Mare). Toate acestea erau locuite, în proporţie de 80-90 la sută, de către evrei.

Deşi, pîna în 1945, nu exista canalizare şi apa se aducea cu sacaua de la celebrele Trei fîntîni din Răileni (două cofe=1 leu), orăşelul era destul de curat şi palpita de o intensă viaţă evreiască.

Vineri seara, toate sinagogile erau pline (ca şi sîmbăta, de altfel) şi vedeai lumînări aprinse în aproape fiecare casă (chiar şi în cele mai puţin credincioase). Şi, slavă Domnului, nu lipseau sinagogi: "die Groisse Şil", Sinagoga Solomon, apoi a croitorilor, a cizmarilor, a cotiugarilor şi tot astfel, după bresle, cred că erau cel puţin 20 de lăcaşuri de rugăciune.

Sîmbăta, toţi evreii, îmbrăcaţi "şabesdichi", se plimbau pe Strada Mare pînă mai sus de Primărie (die Pritzische Gass).

De sărbători, întregul oraş părea paralizat. Totul era închis...

Toţi evreii veneau la sinagogă să-l asculte pe Meir Leibis Segal, pe hahamul Hanina (vorbesc de anii de dinainte de război) iar apoi, pe rabinul Pinchas Wasserman şi pe alţii. Tot cei mai vîrsnici îşi amintesc ce plin de păcate curgea pîrîul Jijia cînd mergeam la "taşlăh" şi ne scuturam buzunarele. În timp ce toţi se rugau, copiii - pe afară - jucau, gălăgioşi, şotron, ţurca, dreidl, hoţii şi vardiştii, iar cei mai mari - rişca.

Dar Purimul se poate uita?! Toată lumea se masca, se mergea în vizite la rude

STEAUA GALBENĂ

La publicarea ordinului care îi obliga pe toti locuitorii evrei din Dorohoi să poarte semnul distinctiv, o stea galbenă cu liniile de cel puţin 6 cm, cetăţenii evrei s-au grăbit să-şi confecţioneze din pînză galbenă un astfel de însemn. Unii coseau steaua pe haine, alţii o prindeau cu ace, numai să nu aibă de-a face cu poliţiştii, care îi controlau cu mult zel. Abia aşteptau să prindă un jidan fără stea: fie că a uitat să şi-o pună, fie că şi-a scos haina din cauza căldurii şi a ieşit pe stradă fără ea.

Dacă era prins de un comisar, jidanul era dus la poliţie, bătaia devenind mai serioasă, iar şperţul - mai consistent. Iar dacă avea ghinion, îl judecau şi trimiteau la închisoare, pentru a nu uita că "nu se află în Palestina".

Dupa un timp, cînd a venit dispoziţia verbală de anulare a obligaţiei de purtare a stelei, mulţi evrei, de frică, o mai ţineau pe piept, gîndind: "Am purtat-o atîta vreme, o s-o mai port, o zi-două, să vedem ce va fi". Şi de data aceasta, sergenţii alergau după jidani, strigînd: "Scoate aia din piept, că nu te afli în Palestina".

Evreul trebuia să simtă, în orice situaţie, că nu se află în Palestina!

ŞMAE - KALENDAR

Nu cred că este cineva care a trăit în Dorohoi, între cele două războaie mondiale, să nu-şi amintească de Şmae-Kalendar. Era un bătrîn mic de statură, cu ochelari de sîrmă pe nas, pălărie neagră şi o haină care îi ajungea pînă la genunchi. Pe spate, îi atîrna o tolbă cu marfă, pe care numai Dumnezeu ştie cum o ducea. În mîna dreapta, ţinea nelipsitul "om pe trapez", iar în cea stîngă, cîteva broşuri: "Visul Maicii Domnului", "Patimile lui Hristos" şi Calendarul evreiesc. Dar cartea care se vindea cel mai bine era "Tălmăcirea viselor", pe care o cumpărau fetele ţăranilor veniţi la tîrg şi servitoarele.

Şmae apărea pe străzile Dorohoiului, intrînd în fiecare prăvălie pentru a plasa jurubiţele cu aţă colorată, de care era plină bocceaua lui. Pe la ora prînzului, ajungea la cîrciuma "La tanti Lea" sau la "Cooperativă", unde veneau să deguste vinuri avocaţi, profesori, moşieri şi diferiţi misiţi. Se găsea întotdeauna cineva care să-l cinstească pe Şmae cu o mîncare şi un pahar de vin şi toţi se distrau cu poveştile şi vorbele de duh ale bătrînului.A fost una din figurile pitoreşti ale Dorohoiului.

SACAGIII

Făceau parte integrantă din peisajul pitoresc al oraşului. "Vînzătorii de apă", într-un tîrg unde canalizarea încă nu se descoperise, iar cişmelele erau rare ca şi slujbele, se bucurau de o importanţă desebită. Apa era adusă de la mari distanţe, cu sacaua, un fel de poloboc răpănos, pe roţi, tras de nişte gloabe schiloade şi prăpădite.

Preţiosul lichid potabil se scotea din nişte fîntîni risipite pe toloaca din preajma tîrgului sau de la pompa de lîngă gară. Sacagii apăreau dimineaţa, în zori, călări pe saca şi îşi strigau marfa, mai tare sau mai încet, după putere şi vîrstă. Ei cărau apa cu cofele, de la saca pînă la locuinţa cumpărătorului.

Îi văd şi acum, cu ochii amintirii, cum se opreau la fiecare casă şi, apoi, stăteau să-şi tragă rasuflarea. Mi-i amintesc şi în momente mai fericite, cînd alergau la nunţi şi aruncau apă la picioarele mirilor, ca să le aducă noroc şi belşug. Bacşişul primit le completa venitul anemic; duceau şi ei, în bordeiele lor, ceva din bucuria nunţilor.

Astăzi, meseria de sacagiu a dispărut, dar numele de Sacagiu îl poartă multe familii originare din Dorohoi.

"PROFESORUL" ISĂCEANU

Cei care au învăţat la liceul "Grigore Ghica" din Dorohoi îşi amintesc, desigur, de profesorii care le-au predat ani de zile, pînă la alungarea elevilor evrei din şcolile de stat. Îi păstrăm în memorie pe profesorii serioşi şi severi - Botezatu, Sălceanu, Grămadă - aşa cum ne amintim de profesori şperţari, ca Braun, de la geografie, şi Dumitraşcu, de la chimie, care obişnuiau să spună: "Netrebnicule, să-i spui lui tac-tu să vie la mine, la canţilarie", iar elevul - evreu şi fiu de negustor - pricepea despre ce-i vorba. Erau şi beţivi, şi bătăuşi, ca Popovici, zis King-Kong, de la muzică.

Un specimen deosebit era prof. Isăceanu, care preda "filozofie şi ştiinţe civice". Antisemit notoriu şi conducător în mişcarea legionară, căuta în toate ocaziile să facă propagandă şi să trezească simpatia elevilor creştini pentru "Garda de Fier". Aceştia, la rîndul lor, pentru a-i face pe plac, puneau diferite întrebări. Isăceanu răspundea pe larg şi, astfel, ora de predare trecea fără a-i mai asculta pe elevi. Iată cîteva întrebări ale elevilor şi răspunsurile lui Isăceanu:

Elevul: "De ce iubim noi culoarea verde?" (culoarea legionară).

Prof.I: "Noi, românii, iubim această culoare pentru că ea reprezintă natura ce renaşte, precum renaştem acum noi, românii, spre deosebire de ovrei, care iubesc întunericul, tejgheaua şi taraba, ca să-l poată fura mai uşor pe bietul ţăran român.

Elevul: "Dar culoarea roşie?"

Prof.I: "Pentru noi, culoarea roşie reprezintă sîngele vărsat de eroii noştri pentru întregirea patriei. Pentru ovrei, e sîngele supt de la poporul român.

Elevul: "Ce sînt minoritarii?"

Profesorul se lansa în teorii naţionaliste, încheind astfel: "Pentru a vă da un exemplu, pentru a pricepe mai bine, e ca şi cum noi, românii,, stăm la masă şi ne ospătăm cu toate bunătăţile, iar după masă, vin ovreii şi ţiganii şi culeg fărîmiturile şi resturile. Aceştia sînt minoritarii.

Aşa arăta "sămînţa" aruncata în sufletul copiilor de acest "profesor" demagog şi antisemit.

EVREII DIN DOROHOI LA MUNCĂ OBLIGATORIE

Printre muncile obligatorii umilitoare pe care le-au prestat dorohoienii a fost şi deparazitarea, cu etuva, a caselor din cartierele nevoiaşe, unde se iveau epidemii de tifos. Evreii luau cu mîinile hainele, rufele şi zdrenţele ce colcăiau de păduchi şi le aruncau în aburii etuvei.

Izu Iegher, Mişu Moscovici şi Haim Cohn
la despăducherea unui cartier ţigănesc.

studenţilor din Cernăuţi să joace contra combinatei Macabi-Vulturii. Emoţia era mare, spiritele încordate. Conducerea studenţilor striga din centrul tribunei: "Haide Suk, haide Panenka!". "Haide Moişală, haide Mendelică, arătaţi-le ce ştiţi!" - strigau, la rîndul lor, dorohoienii. "Bunduc, Haim, ţibrohăm de fis!" încurajau altii, atunci cînd studenţii treceau la atac.

- A fost fault, arbitrule, eşti chior?!

- Ce fault, idiotule, sare Bantaş, din conducera Vulturilor.

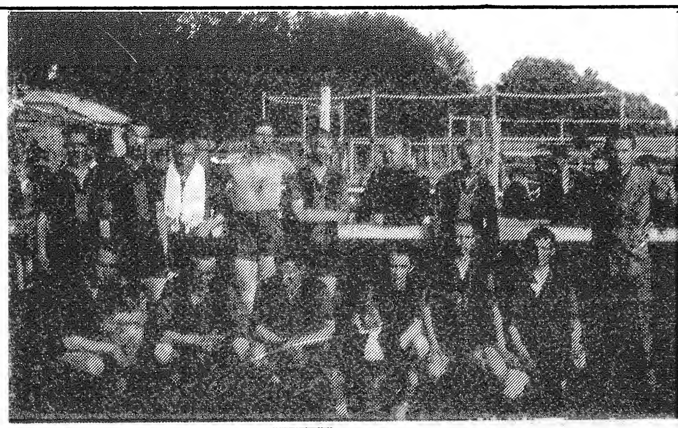
Cel vizat se ridică în picioare:

- Cum, îndrăzneşti să mă faci idiot?! Sînt colonel, cavaler al Ordinului Mihai Viteazu! Într-adevăr, la butonieră, avea o mică insignă, ce atesta că era purtătorul celei mai importante decoraţii, care se acorda pentru fapte de arme excepţionale, de mare curaj. Cornel Bantaş nu şi-a pierdut cumpătul:

- Ce-i aia, o decoraţie? Dadi, vino să-i arăţi şi tu cîte ai.

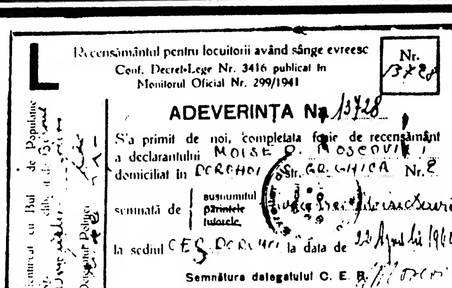
Dadi Polak purta pe piept cîteva insigne: Cercetaş, din primul război mondial, Meritul comercial, insigna avocaţilor şi altele de genul acesta. Rîsetele s-au auzit din ambele tabere, cei doi şi-au dat mîna, iar meciul s-a terminat la egalitate.

Cea mai puternică echipă din oraş: Combinata **Vulturii - Macabi Dorohoi**. În foto: **Haim, Iosub** şi **Mendelică Cohn, Moişală Făgădău, Taviţă Olaru** (cu prosopul alb), **Mircea Bantaş** (în costum) şi **Căpitanul Vasiliu** (în uniformă), preşedintele clubului "**Vulturii**"

În tribuna "**Vulturilor**", înaintea unui meci important. De la stînga: **Duţa Zalman, Liza Mihăileşteanu**, Trudi Zelţer, **Renuta Segal-Mălin Tela Malcaş, Izu Egher, Saly Făgădău, Moşe Făgădău** (în tricou), şi **Leibu Făgădău.**

L

Recensământul pentru locuitorii având sânge evreesc
Conf. Decret-Lege Nr. 3416 publicat în
Monitorul Oficial Nr. 299/1941

Nr. 13728

ADEVERINŢA Nr. 13728

S'a primit de noi, completata foaie de recensământ a declarantului MOISE D. MOSCOVICI domiciliat în DOROHOI Str. GR. GHICA Nr. 2

semnată de susnumitul / părintele / tutorele

la sediul CES DOROHOI la data de 22 Aprilie 1941

Semnătura delegatului C. E. R.

ACTELE VORBESC!

În afară de steaua galbenă, toţi **"locuitorii avînd sînge evreiesc"** erau obligaţi să poarte la ei tot felul de dovezi şi adeverinţe...

ALBUM CU EPISOADE

de MARTIN MOSCOVICI

Martin Moscovici, Tel Aviv, este fiul renumitului fotograf dorohoian Mişu Moscovici. Neobosit observator al vieţii, Martin a publicat episoade şi amintiri interesante din Dorohoi în presa de limbă româna din Israel.

CE MERITĂ DI. MIŞU?

Prin anii 1937-38, a venit într-o zi, în atelierul fotografic al tatălui meu, Mişu Moscovici, avocatul Marcel Adam, preşedintele Partidului Cuzist din judeţul Dorohoi şi l-a angajat să fotografieze la cîteva întruniri electorale, în satele din jurul oraşului.

În ziua respectivă, însoţiti de alţi cîţiva fruntaşi ai partidului şi conduşi de Gh.Cuza (fiul mîncătorului de evrei A.C.Cuza), au plecat cu maşinile şi cu o fanfară în frunte.

La Pomîrla, vă închipuiţi ce i-a fost dat tatălui meu să-şi audă urechilor de la aceşti demagogi, care îi acuzau pe evrei de toate relele din ţară şi îi îndemnau pe ţărani (care căscau gurile şi aşteptau băutura de după întrunire) să-i omoare pe evrei şi să le ia averile... "jefuite de la ei!" După cîteva zile, fotografiile fiind predate lui Marcel Adam, acesta a comandat un album special cu cele mai reuşite poze, pentru a fi făcut cadou lui Gh.Cuza, care era invitatul lui în duminica următoare. Tata a dus albumul, iar Marcel Adam, foarte mulţumit, l-a întrebat pe Cuza: "Ce merită dl.Mişu pentru pozele frumoase pe care le-a făcut?"

Gh.Cuza a răspuns "spiritual": "Cînd o să-i spînzurăm pe jidani, pe dl. Mişu îl spînzurăm ultimul".

MACABI DOROHOI

Noţiunea de sport nu poate fi despărţită, la Dorohoi, de terenul Macabi. Toţi tinerii evrei făceau parte din asociaţia sportivă Macabi, iar locul lor de întîlnire era pe teren, unde funcţionau o secţie de gimnastică, de ping-pong, de volei. Dar cea mai importantă activitate rămînea fotbalul.

Terenul Macabi era situat în apropiere de centrul oraşului, lîngă Şcoala israelită. Acolo, aveau loc toate întrecerile sportive, meciurile, iar în serile de vară, chermezele, mult aşteptate de toţi tinerii evrei şi creştini. La ele, veneau şi oaspeţi din oraşele apropiate şi se dansa pînă în orele dimineţii. O dată pe an, veneau cazacii de la Don, care, cu caii lor frumoşi, căciulile uriaşe, nasturii auriţi ai mantalelor, suliţele strălucitoare ne ofereau nouă, copiilor, un spectacol de neuitat. N-am putea şa nu ne reamintim şi de popicăria lui Tecuceanu, unde aveau loc adevărate campionate.

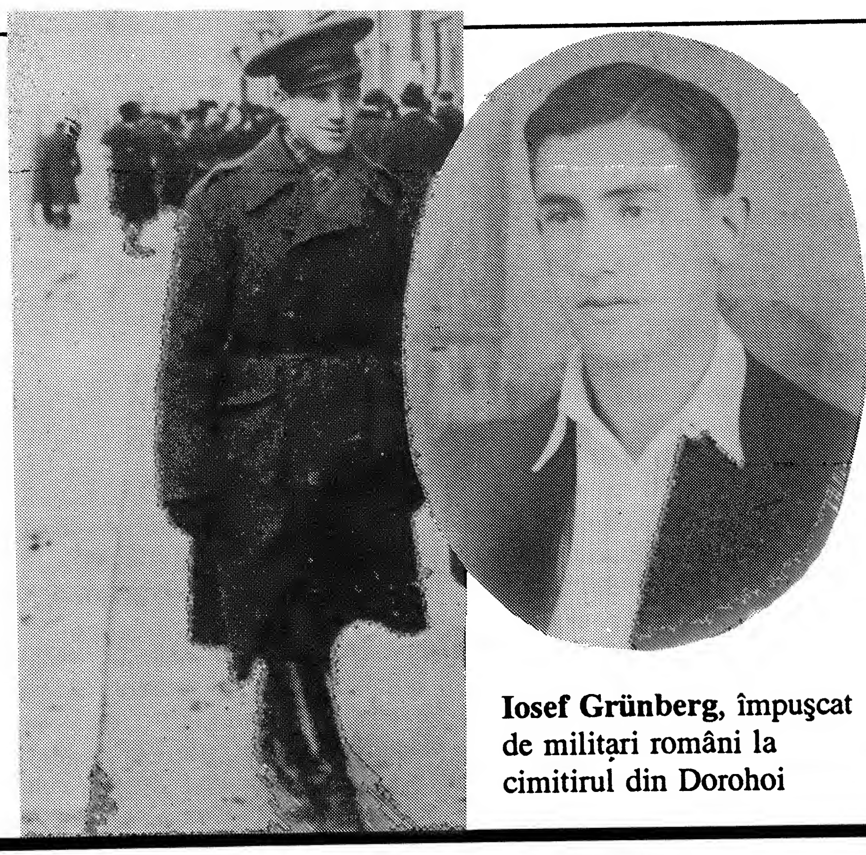
Meciurile de duminică după-amiază, cînd echipa Macabi-Dorohoi înfrunta vreo echipă bună din alt oraş, atrăgeau o bună parte din populaţie, care venea să-şi încurajeze echipa. Îmi aduc aminte de afişele colorate, care anunţau meciuri cu echipe din Iaşi, Cernăuţi, Bucureşti, şi chiar cu Hacoah-Viena. Macabi-Dorohoi pleca, la rîndu-i, în deplasare (întărită cu cîţiva jucători de la "Vulturii", echipa creştinilor din Dorohoi), însoţită de tineri suporteri. Odată, a venit o echipă a

sînge jidănesc. A chemat cîţiva soldaţi români şi a pregătit uciderea evreilor. Ca prin minune, şi-a făcut apariţia căpitanul ***Stino*** – şeful biroului mobilizări – care, văzînd ce se petrecea acolo, l-a pus repede la punct pe Băluşescu, ordonînd soldaţilor să plece şi atrăgînd atenţia unui soldat **"ca nu cumva să se întîmple ceva soldaţilor evrei"**. La fel, colonelul ***Ilasievici*** (nepot al mareşalului Palatului, Ilasievici) a venit la Poliţie (situată peste drum de casa părinţilor mei, în al carei pod ma aflam pentru a putea urmări ce se petrece afară), a ordonat celor ce se aflau în balcon – fostul poliţai Pamfil, mai mulţi comisari şi agenţi ai Poliţiei – să înceteze măcelul şi percheziţionarea caselor evreieşti, de unde pretindeau pogromiştii că s-ar fi tras focuri de arme asupra armatei. Bineînţeles că armele căutate nu au putut fi găsite întrucît nu au existat. Nici morţi sau răniţi din rîndurile armatei sau populaţiei româneşti nu s-au găsit... Iată, deci, ca şi la Dorohoi, în plină desfăşurare a masacrului, s-au găsit doi **"drepţi ai popoarelor"**.

A mai existat şi o altă minune ce a venit să oprească mîinile criminale. Cam pe la orele 13–14, s-a pornit o ploaie torenţială, o adevărată rupere de nori, cu puternice descărcări electrice, care i-a obligat pe soldaţii şi ofiţerii asasini să caute adăpost, luînd astfel sfîrşit masacrarea evreilor din Dorohoi.

De-abia a doua şi a treia zi, s-a aflat de marele număr de evrei ucişi. Printre ei se afla şi adolescentul ***Aizic Moscovici,*** băiatul lui ***Leon Moscovici,*** tinichigiul, şi bunica sa, ***Şura Haimovici,*** care, încercînd să-l acopere cu trupul său pe dragul ei nepot, soldaţii ucigaşi au înjunghiat-o cu baioneta.

În cele cîteva ore cît a durat baia de sînge, s-au petrecut nişte grozăvii greu de descris. A fost împuşcat, pe stradă **Ghelber**, băiatul infirm a lui ***Kamina Şoihăt, Isac Rabinovici;*** fata unui frizer, de pe calea Dorobanţilor, a fost împuşcată în frunte pe cînd stătea la uşă. Au urmat zile, luni şi ani de groază în rîndurile evreilor din Dorohoi.

Iosef Grünberg, împuşcat de militari români la cimitirul din Dorohoi

O nuntă de pomină

Cîteva luni după pogromul din Dorohoi, îndemnaţi şi ajutaţi de ***Rorlich Mandy,*** un mic fabricant de bomboane şi rahat, ***Paulina*** şi ***Marcu Sacagiu*** se aflau sub "hupă" şi erau cununaţi.

Spre ghinionul lor, "hupaua" (baldachinul) era din catifea roşie, pretextul sub care un grup de legionari, cu beţe şi arme, s-a năpustit asupra nuntaşilor, acuzîndu-i de "complot comunist" (dovada invocată fiind culoarea hupei). Au fost duşi la Siguranţă, la Tribunalul militar de la Iaşi, au fost anchetaţi şi bătuţi.

S-au "evidenţiat" comisarii **Gavagiuc, Captarencu, Luţă, Mercur** (şeful Siguranţei), agenţii **Mihăiescu, Vitalii** (ulterior, comunist), **Sireteanu** etc. Au existat şi "voluntari", printre care doi fraţi **Pomărleanu**, ce locuiau pe str.Spiru Haret, lîngă Spitalul israelit. **Paulina** şi **Marcu Sacagiu** şi-au continuat viaţa comună încă 50 de ani de atunci înainte. În 1990, în preajma sărbătoririi semicentenarului căsniciei lor, Marcu s-a dus în lumea cea de veci, nunta lor rămînînd, pentru a doua oară, ca o amintire tristă în memoria dorohoienilor.

Aşa a început

Retragerea administraţiei din Basarabia şi Bucovina (începută la 28 iunie 1940) pornea de la nord spre sud. Numai două regimente din Cernăuţi - 3 grăniceri şi 8 vînători (comandat de colonelul **Teodorescu**, din care a făcut parte şi fratele meu, **Aizic Cohn**), în loc să se retragă tot spre sud, avînd în acest scop şoseaua naţională, au făcut un cot de 90 de grade pentru a trece prin Dorohoi şi a executa "criminala ispravă". La punctul de frontieră Herţa, o unitate a armatei române în retragere (care a întîrziat) este întîmpinată din sens invers de o unitate a armatei sovietice. În incidentul iscat între ofiţerul român şi cel sovietic, acesta din urmă scoate pistolul şi trage, dar, din rîndul soldaţilor români, sare ostaşul evreu **Iancu Solomon**, din Moineşti, care este omorît, apărîndu-si superiorul, căpitanul **Boroş**.

Despre eroismul soldatului evreu din armata română nu s-a suflat nici o vorbă pînă acum; nici o poezie, nici un poem, nici un film, nici un cîntec nu i-au fost consacrate în creaţia românească.

În timpul înmormîntării acestui erou în Cimitirul evreiesc din Dorohoi, s-a declanşat sîngerosul pogrom, primele victime - cei veniţi să-l conducă şi să-i cinstească memoria - fiind împuşcaţi o dată cu soldaţii evrei din garda de onoare a regimentului, trimişi să omagieze înaltul sacrificiu al camaradului lor. Atunci şi acolo a fost ucis şi sergentul T.R. ***Emil Bercovici,*** care făcea parte din garda de onoare.

Numărul victimelor de la Dorohoi a fost, într-adevăr, mai mic decît al celor căzuţi în pogromul de la Iaşi sau al celor decimaţi în trenul morţii, dar reprezintă o acţiune exclusiv românească, deoarece la acea dată - iulie 1940 - armata germană încă nu se afla în România.

"Evreii trebuie să creadă în minuni"

Şef rabinul din România, dr. **Mozes Rosen**, spunea odată: "Evreii trebuie să creadă în minuni"! Şi în timpul pogromului din Dorohoi s-au întîmplat minuni. Iată cîteva exemple:

Într-unul din pavilioanele Regimentului 29 infanterie Dorohoi, lt. **Băluşescu** - cel mai prost ofiţer al regimentului, rămas la gradul de locotenent vreo 15-20 de ani fără a putea avansa - a strîns cîţiva soldaţi evrei din regiment, le-a ordonat să se dezbrace, să dea la o parte păturile şi să strîngă aşternuturile, ca să nu se păteze de

Lina Toper-Roman şi ***Beno Kauşansky-Bacău.***

În activitatea acestei organizaţii s-au distins ***Segal Hascal (Hoţu), Fraier Avram, Cherbis Şloim, Schvartz Marcel, Fani Rozenblat Şapcaru*** şi alţii.

Sionismul în Dorohoi a cuprins repede cea mai mare parte a tineretului. Astfel după Gordonia, condusă de ***Froche Scorţaru;*** a luat fiinţă mişcarea revizionistă. Din conducerea organizaţiei de maturi revizionişti a făcut parte ***Iancu Malcaş, Idel Leib, (Iulich) Segal, Zeilichi, Meirovici, Bercovici Ghidale*** şi ***Ionas*** (una din victimele vaporului Struma) precum şi ***Simon B. Simon,*** care, împreună cu soţia, au avut aceeasi şoartă tragică.

Secţia de tineret Betar l-a avut în conducere pe ***Iosi Meirovici*** şi pe doi fraţi ***Grimberg.*** S-a înfiinţat şi partidul Zeirei Zion în conducere fiind profesorul de limbă ebraică ***Zitzer.***

O puternică formaţie de stînga a constituit-o Poalei Zion, care a şi înfiinţat, în Dorohoi, un "snif ahşara" cu vreo 25-30 haluţimi. Un mare efect psihologic l-a exercitat asupra evreilor din Dorohoi apariţia pe străzile oraşului a lui ***Haim Rapaport*** (fiul cel mare al aceluiaşi Pincu Rapaport), în pantaloni golf şi cămaşă gri cu guler răsfrînt, purtînd topor şi fierăstrău pentru a tăia lemne la oamenii din tîrg. Aceasta i-a atras multă admiraţie, atît pentru sine cît şi pentru mişcarea din care făcea parte. Din nefericire, nici lui nu i-a fost dat să alieze, deoarece - în timp ce se afla la Cernăuţi, la ştrand, observînd că două fetiţe sînt gata să se înece în apele învolburate ale Prutului, a sărit în apă fără să ţină seama că nu ştie să înoate.

Această întîmplare a zguduit întreaga populaţie a Dorohoiului, deoarece ***Haim Rapaport*** z.l. a fost foarte cunoscut şi iubit în oraş.

A mai existat şi organizaţia "Wizo" care a cuprins multe fete şi femei, datorită activităţilor culturale şi acţiunilor cu caracter social.

În Dorohoi au mai funcţionat, organizaţiile evreieşti "Or hahaim" şi "Macor hahaim". Dispuneau de o sală mare de întruniri, bine amplasată, folosită pentru nunţi şi diferite spectacole teatrale ale trupelor evreieşti venite în turneu în oraş.

Relaţiile dintre populaţia rurală şi evreii din Dorohoi au fost foarte bune, stabilindu-se, în timp, raporturi de prietenie. Fiecare ţăran îşi avea croitorul său, cizmarul său, cojocarul sau tîmplarul şi negustorul său... Cînd el întirzia în oraş cu diverse treburi, rămînea să înnopteze la vreunul din meseriaşii săi.

Dat fiind caracterul blajin, cald şi prietenos al ţăranului moldovean, aproape nici unul dintre ei nu venea la meseriaşul său cu mîinile goale. El, ţăranul a ţinut mult să aducă de acasă o "mulţumită" (cadou), aceasta constînd din ouă, nuci, făină, o găină etc... Asemenea raporturi idilice, născute din nevoile vieţii materiale reciproce, ar fi durat multă vreme dac a nu s-ar fi otrăvit sufletul populaţiei române (referirile le fac numai la oraşul şi judeţul Dorohoi). Astfel, profesorul Iancu, directorul şcolii Normale Sendriceni-Dorohoi (SNSD), dascăl strălucit dar ultranaţionalist, a strecurat în inimile viitorilor învăţători de la sate otrava naţionalistă. Aceştia, la rîndul lor, otrăveau sufletele copiilor şcolari de la ţară.

Dorohoiul a avut, însă, şi dascăli remarcabili care au dat copiilor o cultură adevărată adevărată: ***Ciogolea, Botezatu, doamna Răutu, doamna Bantaş, doamna Vasiliu.***

Pe la finele deceniului 3, antisemismul în Dorohoi a început să devină mai agresiv, manifestările fiind multiple. Prima victimă a fost ziaristul evreu ***Iosef Marcovici*** (tatăl doctorului ***Leon Marcovici*** din Kfar Saba), molestat în apropierea locuinţei sale. Ceva mai tîrziu, studentul ***Mociulsky*** (ce nume neaoş!) a ieşit în strada I.C.Brătianu trăgînd cu pistolul în toate direcţiile. Noroc de intervenţia unor evrei curajoşi care au reuşit să-l dezarmeze, dîndu-i lecţia cuvenită.

reprezinte populaţia evreiască în faţa autorităţilor.

Primul preşedinte, pe care l-am cunoscut, a fost ***Dr. Adolf Wittner;*** al doilea - ***Iulius Fischer,*** proprietarul morii, om cu prestanţă, unul din descendenţii marilor Fischeri, cunoscuţi în nordul Moldovei (pe care diverşi istorici i-au prezentat în fel şi chip), al treilea - ***Hoişie Moscovici,*** arendaş şi proprietar de păduri; al patrulea - avocatul ***Jean Chisies,*** despre care se spunea că ar fi simpatizant socialist, dar care era, în realitate membru al P.N.L., fiind un timp şi ajutor de primar.

Ultimul preşedinte, începînd din anii '33 şi pînă la izbucnirea războiului, - a fost ***Fihman,*** proprietarul unei fabricuţe de bomboane, care a dat un puternic impuls studiului limbii idiş, consacrînd mare parte din timpul său pentru propagarea şi studierea acesteia.

Conferinţele, şezătorile, serile literare şi procesele literare care aveau loc, sîmbătă, în unele săli de clasă şi, uneori, în sala mare, ca şi scurtele reprezentaţii teatrale - toate în idiş - se bucurau de mare interes şi îndemnau spre studiul limbii şi literaturii idiş din ce în ce mai mulţi oameni, dornici să cunoască cît mai multe din marele tezaur cultural al idişului.

Dacă evreilor din Moineşti le revine marele merit de a fi aliat spre Eretz Israel în 1882, încă înainte de apariţia sionismului Hertzlian, întemeînd cunoscutele aşezări: Roş Pina şi Zihron Iacov, evreii din Dorohoi au pornit să înfăptuiască idealul sionist cu 40 de ani mai tîrziu.

Prima familie care a aliat spre ţara străbunilor a fost familia ***Idel Rapaport,*** cu fiul ***Solomon.*** Plecarea acestora a stîrnit o emulaţie necunoscută pînă atunci. În toate casele şi familiile evreieşti din Dorohoi a început să se vorbească de ţara care trebuie reconstruită pentru poporul evreu. Au apărut cutiile alb-albastre pentru colectarea de fonduri necesare reconstrucţiei ţării.

Aceşti pioneri au fost urmaţi de ***Ety Rapaport*** şi, apoi, de ***Ruholă Rapaport*** - ambele, fete ale lui ***Pincu Rapaport*** - negustor modest de băcănie. După nu prea mult timp a aliat şi ***Hună Rapaport,*** al treilea copil din aceeaşi familie.

Cam în a doua jumătate a deceniului trei, a luat fiinţă Haşomer Haţair, avînd în frunte pe ***Sămăică Abramovici-Brül*** şi ***Segal Fridrich (Frumulică).***

În acest timp, au început să se afirme ca sionişti ***Avram Iăgher, Avram Engler, Manole Nadler, Franţ Rozenblat*** şi 3 fraţi ***Cohn, Iţolă, Iosif*** şi ***Zalman,*** care aveau bogate cunoştinţe în idiş şi literatura idiş, ***Aron Meirovici, Moritz Bacalu*** şi alţii.

Sionismul a prins, deci, rădăcini în oraşul Dorohoi şi, ca urmare a început sa apară, rînd pe rînd, un şir de organizaţii de tineret şi de maturi. Haşomer Haţair, sub conducerea lui ***Iacob Klein*** a luat un avînt puternic cuprinzînd multe grupe (cvuţot) de macşivim, ţofim şi bogrim. Numărul creştea mereu. S-au distins prin activitatea lor o serie de tineri ca ***Ety Leibovici, Bruha Scharf*** (astăzi ***Maur-Schor), Perla Mihailovici, Bety Hascal, Hanală Rabinsohn, Blima Şteiner*** şi alţii. Foarte activi, dar mai tineri au fost: ***Ety Klein, Ety Aronovici, Bercovici Isac, Aizic Solomon, Ţalic Leibovici, Leiş Carol*** şi alţii. Un timp a funcţionat ca instructoare ***Pnina Iagolniţer.***

După plecarea la ahşara a lui ***Iacob Klein,*** în 1931/32, conducerea kenului a fost preluată de ***Efraim Rapaport*** (mezinul familiei Pină Rapaport), secondat de ***Iosif Cohn.*** Numai ***Efraim Rapaport*** a apucat să alieze, în 1935; ***Iosif Cohn,*** neprimind certificat, după 3 ani de ahşara şi ajungînd la vîrsta recrutării, a fost luat în armată. El a trecut, apoi, prin toate încercările tragice ce s-au abătut asupra evreilor din Dorohoi, fiind şi deportat în Transnistria.

Prin 1929, a luat fiinţă Hanoar Haţioni (C.T.S.) avîndu-i conducători locali pe ***Haimicu Făgădău, Vili Landman*** şi ***Marcel Iancovici.*** Ken-ul C.T.S. a numărat vreo 40-50 tineri, (băieţi şi fete) majoritatea elevi. Ca instructori au funcţionat ***Moişă*** şi

a funcţionat pînă la desfiinţarea ei, în anii fascismului. El îndeplinea şi funcţia de profesor, de regulă, la clasa IV-a.

Datorită bunei pregătiri a profesorilor şi "aluatul" de care ei au dispus, Şcoala a crescut mulţi oameni de vază. Nivelul studiului era deosebit; Tanahul, limba idiş (citit şi scris) şi, mai ales, ebraica au ocupat o bună parte a timpului de studiu.

La terminarea celor patru clase, fiecare elev era examinat de o comisie formată din profesori de la şcolile româneşti, după care trebuia dat un examen pentru a putea intra într-o şcoală secundară; în afară de Şcoala de Arte şi Meserii, unde nu se primeau copii evrei.

Capacitatea şcolii era de 300-400 elevi - băieţi şi fete. Orfanilor de război, comunitatea le acorda ajutoare care constau în haine, lenjerie de corp, cărţi şi rechizite şcolare.

Tot în clădirea şcolii, se aflau birourile comunităţii şi două biblioteci cu foarte mulţi abonaţi. Una din biblioteci se numea ***Cercul cultural al tineretului evreu*** fiind condusă cu multă competenţă de ***Şulim Leibovici,*** urmat, apoi, de ***Haimicu Moscovici.*** Cărţile era în limbile: română, idiş, franceză şi germană; la fel ziare şi reviste. Biblioteca cumpăra tot ce apărea nou în toate domeniile.

Cealaltă bibliotecă se numea ***Cercul cultural al tineretului muncitoresc evreu,*** bibliotecar fiind ***Lupu Lungu.***

Sala mare în care se jucau copiii în recreaţie pe timp de iarnă, era folosită pentru festivaluri cu prilejul unor sărbători ca Hanuca şi Purim, pentru diverse baluri şi dans, pentru procurarea de fonduri în diverse scopuri.

În Dorohoi a existat ***Orchestra Macabi,*** formată din tineri evrei talentaţi, liceeni şi studenţi, care concertau în diverse ocazii. Din această orchestră au făcut parte: ***Iancu Rabinovici*** - vioară şi dirijor, ***Lică*** şi ***Jenică Polac*** - vioară şi violoncel, ***Moişă Rozman*** - flaut, ***David Bercovici*** şi ***Moritz Iăgher*** - vioară şi ***Ficu Cerbeanu*** - vioară. În 1942, pe Bug (Transnistria), acesta din urmă, a fost ucis în mod barbar: el a fost împuşcat atunci cînd din strunele viorii ieşeau cele mai sublime note ale melodiei.

i) În imediata apropriere a clădirii şcolii, se afla o clădire destul de spaţioasă, tot a Comunităţii, în care a funcţionat o grădiniţă de copii; o altă încăpere se folosea pentru fabricarea, depozitarea şi vînzarea de "matzot" (pască). Tot în această clădire şi-a avut sediul Haşomer Hatzair, de la înfiintarea sa în Dorohoi.

j) Ca urmare a înteţirii curentului antisemit şi creşterii agresivităţii şi violenţelor pe terenuri de fotbal, Comunitatea evreilor din Dorohoi a amenajat un frumos teren sportiv, care a căpătat numele echipei de fotbal a oraşului: ***Macabi;*** restul grădinii a căpătat destinaţia de parc de recreaţie, odihnă şi distracţii pentru evreii din oraş. În unele seri de vară - în special sîmbăta - se organizau kermeze şi serbări la care cînta fanfara regimentului 29 infanterie din oraş precum şi orchestra Comunităţii. Se organizau tombole, bufete şi restaurant, iar cei prezenţi petreceau pînă noaptea tîrziu, grădina fiind bine luminată.

Pentru toţi evreii din oraş, existenţa unui teren sportiv propriu, ca şi a grădinii de odihnă şi distracţii a fost o adevărată binefacere. Asta nu înseamnă că scandalurile şi bătăile cu care se încheiau diferite întîlniri sportive au putut fi definitiv excluse. Nu! Intrarea în parc şi la diferite întîlniri sportive nu era restrictivă astfel că scandalagii şi bătăuşii huligani, ca fraţii ***Berijan,*** ***Frank,*** fraţii ***Corbu,*** fraţii ***Olărescu,*** fraţii ***Nimereanu*** şi alţii, puteau intra, plătind biletul ca orice om.

Rămînea de-a dreptul încîntător să asculţi, seară de seară, vara ca şi iarna, cîntece sioniste, haluţiene, în toate colţurile terenului şi parcului Macabi. Părea un fel de întrecere între diversele grupe (cvuţot) de tineret.

Ca preşedinte al Comunităţii au fost aleşi oameni de suprafaţă, capabili să

IUDAISM ŞI SIONISM ÎN DOROHOI

de IŢHAK COHN

M-am născut în anul 1915 şi am fost un martor atent la tot ceea ce se petrece în "uliţa evreiască" din Dorohoi.

Ca toţi copiii evrei, am început şi eu, la 4 ani, să merg la "heidăr", unde Rebe ne aşeza în jurul unei mese dreptunghiulare, învăţîndu-ne semnele alef - beth din sidur pentru a putea citi, iar mai tîrziu pentru a învăţa o parte din Tanah...

Reconstituind arborele genealogic al familiei din care descind, am ajuns pînă la nişte străbunici care au trăit pe meleagurile dorohoiene (şi împrejurimi) încă de la începutul secolului al XVIII-lea.

Viaţa comunitară a evreilor din Dorohoi se desfăşura perfect încă înainte de a mă fi născut eu, iar instituţiile necesare derulării vieţii evreieşti au funcţionat din plin. Să le luăm pe rînd:

a) Au existat două cimitire din care unul închis deoarece "toate locurile erau ocupate", iar al doilea, care mai funcţionează şi astăzi, se află la marginea oraşului, pe şoseaua Dorohoi-Mihăileni.

A funcţionat şi hevra kadişa, care-şi făcea din plin datoria.

b) A funcţionat un spital evreiesc, dar evreii mai înstăriţi se duceau la spitalele de clasă mai înaltă, cu medici vestiţi din Iaşi, Cernăuţi, Bucureşti sau Viena.

c) A funcţionat o baie rituală cu mikva, ***singura*** baie din oraş. De această baie (creaţie a comunităţii evreilor din Dorohoi) s-a folosit şi populaţia românească din oraş, mulţi desfătîndu-se cu baia de aburi şi cu masajele făcute de "moş Iankel" sau de alt maseur, "Averescu" (aceasta fiindu-i porecla).

d) A funcţionat un abator de păsări şi unul de tăiat vite caşer, cu 6 hahami (şohtim), care mai îndeplineau şi rolul de ***mohel;*** erau şi cantori în diverse sinagogi, însoţeau şi cortegiile funerare, înălţînd în faţa sinagogilor, cu voci tremurătoare, răscolitoare ""El Maale Rahamim".

e) În oraşul Dorohoi, au existat 20-25 sinagogi cu minian zilnic, acestea fiind, în general, grupate pe profesii: a croitorilor, cizmarilor, cojocarilor etc.; 8 dintre ele erau grupate pe "Şilplatz" (Piaţa şilurilor).

f) Pe la începutul anilor 1920, a fost construit un azil pentru evreii bătrîni cu 20-30 de locuri. Pe lîngă personalul de servire angajat, mai ajutau - în mod voluntar - foarte multe din femeile din oraş.

g) Oraşul a avut în permanenţă un Rav (ruf) şi un daian (Răful Daian). Primul ruf pe care l-am cunoscut a fost ***Berl Drimer,*** după care a urmat ***Dudl Şoihăt,*** supravieţuitor din Transnistria şi, apoi, pînă nu de mult, a fost ruf ***Pinchas Wasserman.*** Toţi s-au bucurat de stima populaţiei.

h) Una din cele mai importante creaţii ale Comunităţii Evreilor din Dorohoi a fost Şcoala Israelito-Română, care funcţiona într-o clădire monumentală construită în acest scop, fiind a treia clădire ca mărime din oraş, după prefectura judeţului şi primăria oraşului. Pe acoperiş, la o înălţime apreciabilă, tronau două Maghen David, care au fost date jos prin anul 1940, din ordinul autorităţilor fasciste.

Şcoala a fost împărţită în două: pentru băieţi şi pentru fete, avînd şi o curte.

Ca director al şcolii îl găsim la începutul secolului pe ***Maier Herşcovici,*** care

Iancu Şaiovici e primit în "Haşomer Haţair", Dorohoi, 1927. În spate: Baratz, Abramovici, Segal şi Schächter.

Haverimii din kenul "Haşomer Haţair", cu prilejul excursiei la kenul Botoşani.

Tineretul sionist din Dorohoi în excursie la Ştefăneşti.

s-a deplasat imediat la cazarmă şi a împiedicat măcelul.

Fără intervenţia lui **Mircea Bantaş**, populaţia evreiască din Dorohoi ar fi avut de plîns un alt număr mare de morţi, alături de cei 53 de oameni ucişi la Cimitirul evreiesc şi în oraş.

În modestia sa, **Mircea** nu mi-a povestit niciodată acest episod, care l-ar îndreptaţi să facă parte dintre "drepţii popoarelor lumii".

In aceeaşi perioadă, imediat după pogrom, vărul meu, **Jac Levenson**, s-a întors de la Bucureşti, împreună cu prietena sa, care avea să-i devină soţie. În gara Dorohoi, după o percheziţie în bagaje, soldaţii au găsit un fular roşu. Datorită acestui "corp delict", au fost arestaţi şi duşi la poliţia oraşului Dorohoi unde, pe loc, au început să le întocmească acte de acuzare pentru "activitate comunistă".

Aflînd de arestarea lor, **Mircea Bantaş** s-a deplasat la poliţie şi, datorită mărturiei lui, amîndoi au fost imediat eliberaţi.

În anii 1942-1944, pînă la refugiul autorităţilor şi al unei părţi a populaţiei din oraş, continuam să-i vizitez zilnic pe părinţii lui Mircea Bantaş, deşi el nu mai era în acea vreme în localitate.

Într-o vreme cînd evreilor li se confiscaseră sau sigilaseră aparatele de radio, doamna şi domnul colonel **Bantaş** îmi îngăduiau să ascult la dînşii emisiunile radiofonice.

În fiecare după amiază, cînd era curent electric, urmăream, ore întregi, buletinele de ştiri în limbile română, franceză, germană şi italiană, pe care le transmiteau posturile B.B.C., Vocea Americii şi Radio Moscova.

După ce îmi erau clare ştirile, mă duceam la farmacia condusă de **Fanica Haifler** (z.l.) şi **Rozica Marcovici**, aşteptam pînă la ora închiderii şi, apoi, împreună cu **Solomonică Haifler, Nathan Marcovici** şi alte persoane de încredere ne retrăgeam în camera din fund, unde-mi deşertam sacul cu noutăţi. Ştirile erau difuzate şi altora astfel că, în perioada cînd armatele fasciste începuseră să sufere înfrîngeri pe frontul din răsărit, aceste noutăţi contribuiau la ridicarea moralului şi alimentau speranţa într-un viitor mai bun.

La primăria oraşului Dorohoi. La dreapta: Mircea Bantaş. I.Axler, primarul oraşului

dictaturii antonesciene.

Tatăl lui **Mircea, Aurel Bantaş**, ofiţer de carieră, fusese ranit în războiul din Bulgaria (1913) şi şi-a continuat activitatea ca militar la Cercul de recrutare Dorohoi, devenind mai tîrziu comandantul acestei unităţi.

Mama sa, doamna **Maria Bantaş**, absolventă a Şcolii normale superioare, era institutoare şi, mulţi ani, a fost directoarea Şcolii primare de fete nr.2 din Dorohoi.

În timpul pogromului de la 1 iulie, un grup de fete evreice, foste eleve, au alergat plîngînd la şcoală şi au cerut adăpost. Doamna **Bantaş** le-a ţinut în şcoală şi le-a ocrotit pînă s-au liniştit lucrurile. Printre ele era şi **Janeta Craft**, care locuieşte, în prezent, în Israel.

Fratele mai mic al lui **Mircea, Cornel**, avea să devină ofiţer de cavalerie; era un om "bun şi blînd", aşa cum l-au cunoscut toţi prietenii.

Copiii n-au fost lăsaţi pe seama ordonanţelor, părinţii ocupîndu-se îndeaproape de educaţia lor şi străduindu-se să-i crească spre a deveni cu adevărat "Oameni".

Datorită calităţilor sale, colonelul **Bantaş** a fost numit primar al oraşului Dorohoi şi, apoi, prefect al judeţului. În ambele funcţii publice, s-a dovedit a fi un bun gospodar, un adevărat păzitor al legii, binevoitor în relaţiile sale cu populaţia evreiască.

Fiind, aşa cum arătam mai sus, de aceeaşi vîrstă şi coleg cu Mircea Bantaş, din prima clasă primară şi pîna la obţinerea licenţei în drept, este firesc să-l fi cunoscut mai îndeaproape pe el, să fiu în măsură să-i jalonez evoluţia şi să-i apreciez faptele, după cum voi încerca să o fac în cele ce urmează:

O dată cu obţinerea licenţei în drept, Mircea a fost numit ajutor de judecător la Judecătoria Hîrlău, dar nu a primit postul, preferînd să-şi continue studiile, la Facultatea de Drept din Bucureşti, pentru obţinerea titlului de doctor.

În acest scop, începuse să-şi pregătească teza de doctorat în legătură cu scrierea lui Tomasso Campanella, "Cetatea Soarelui", o remarcabilă construcţie utopică.

Dacă luăm în considerare faptul că Tomasso Campanella, călugăr dominican, a petrecut 27 de ani în închisoare, fiindcă a combătut scolastica şi a criticat autoritarismul Bisericii, alegerea subiectului lucrării de doctorat nu pare să fi fost întîmplătoare.

Pasionat cititor, Mircea Bantaş nu este numai "consumator" de literatură, ci şi "creator". După cîte ştiu, a scris o piesă de teatru şi alte cîteva lucrări, care, datorită împrejurărilor, au devenit "literatură de sertar". Nici una dintre producţiile sale nu a fost tipărită, iar piesa sa de teatru nu a văzut încă luminile rampei.

Ceea ce ţin cu tot dinadinsul să relev este atitudinea sa în vremuri grele pentru evreii din România.

Regretatul avocat **Izidor Abramovici-Băluş** mi-a povestit că, în iulie 194o, după cedarea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord, se afla concentrat în Regimentul 29 infanterie,în timp ce Mircea Bantaş era şi el concentrat la Comenduirea pieţei Dorohoi.

La 1 iulie 1940, cînd a început pogromul împotriva populaţiei evreieşti, căpitanul **Băluşescu** a ordonat ca toţi militarii evrei aflaţi în cazarmă să fie dezarmaţi şi dezbrăcaţi, ameninţîndu-i cu împuşcarea.

Un ostaş evreu, **Woldi Feller**, fotbalist, originar din Cernăuţi, care, în timpul efectuării stagiului militar, jucase împreună cu Mircea Bantaş în echipa dorohoiană "Vulturii", a reuşit să fugă din cazarmă şi să ajungă la locuinţa lui Mircea pentru a-l anunţa despre ceea ce punea la cale căpitanul **Băluşescu**. Fără a pierde vremea, prietenul meu a luat legătura cu căpitanul **Stimo**, şeful biroului mobilizări, – iar acesta

În legătură cu pogromul din Dorohoi

Nu mă aflam la Dorohoi la 1 iulie 1940, cînd unităţile Regimentului 3 grăniceri au ucis şi jefuit evreii din oraş.

Ştirile despre pogrom mi-au parvenit la Mihăileni, unde ajunsesem cu Regimentul 21 infanterie, după retragerea de la Dumbrava Roşie, de lîngă Cernăuţi.

Profitînd de lipsa de control şi de debandada produsă, mulţi ostaşi, în special ţărani, s-au repezit pînă la casele lor ca să-şi vadă familiile. La reîntoarcere, trecînd prin Dorohoi, au văzut cadavrele celor împuşcaţi, iar relatările lor au creat o stare de agitaţie în diferite companii, ce nu prevestea nimic bun pentru soldaţii evrei.

Acestei agitaţii i-a pus capăt comandantul părţii active a regimentului, care a ordonat adunarea tuturor batalioanelor şi a ţinut o scurtă cuvîntare pentru a dezminţi că evreii din Dorohoi ar fi tras în armată; a dispus încolonarea şi plecarea regimentului în direcţia Vîrful Cîmpului. Discursul a avut ca efect calmarea spiritelor, aşa că, spre deosebire de alte regimente, nici un ostaş evreu nu a avut de suferit din partea camarazilor creştini.

Ceea ce vreau să menţionez în această notă este faptul că acuzaţia adusă evreilor din Dorohoi a prins, ca şi aceea a "omorului ritual".

In "Revista Fundaţiilor Regale", de pildă, într-unul din numerele apărute în anul 1941, academicianul **Simion Mehedinţi**, dacă nu mă înşeală memoria, tratînd despre pogromul de la Iaşi, scria, într-o notă de la subsolul paginii, că evreii de la Dorohoi, asemenea celor de la Iaşi, au tras în anul 1940 asupra trupelor române în retragere.

Aceasta dovedeşte cît adevăr este cuprins în "aria calomniei" din "Bărbierul din Sevilla": "Calomniez, calomniez, il en restera toujours quelque chose" (calomniaţi, calomniaţi, că rămîne întotdeauna ceva).

Ceea ce-mi permite să resping cu hotărîre acuzaţia adusă evreilor din Dorohoi este faptul că, în anul 1944, cînd am fost subprefectul judeţului Dorohoi, am găsit, într-unul din dosarele confidenţiale de la prefectură, raportul de anchetă întocmit de procurorul şef al judeţului, **Scripcă**, în legătură cu pogromul.

Spre cinstea acestui magistrat, raportul său a fost întocmit cu o obiectivitate desăvîrşită, constatările infirmînd, fără posibilitate de îndoială sau de tăgadă, realitatea unui atac al populaţiei evreieşti împotriva armatei.

În plus, raportul demonstrează că pogromul n-a fost o reacţie spontană a trupelor care ar fi fost umilite de evrei în timpul retragerii din Basarabia şi Bucovina de Nord, ci o acţiune premeditată, organizată metodic de către autorităţile militare.

Dovada, scrie raportul, o constituie faptul că, încă cu o zi sau două înainte de pogrom, în geamurile caselor locuite de creştini fuseseră puse icoane, iar pe pereţii altor case fuseseră zugrăvite cruci.

Dacă nu trebuie să-l uităm pe Amalec, avem datoria morală de a ne aminti de acei oameni cu conştiinţa curată, care au pus mai presus de orice adevărul şi corectitudinea.

OAMENI DE OMENIE: FAMILIA BANTAŞ

In amintirile mele despre oamenii din Dorohoi, un loc aparte îl ocupă familia **Bantaş**, căreia îi păstrez o afecţiune deosebită, trecerea timpului neputînd să o micşoreze sau să o altereze.

Am fost coleg cu **Mircea Bantaş** încă din clasa întîia primară. Ne-am împrietenit foarte repede şi, curînd, am fost agreat şi de părinţii săi, familia Bantaş devenind, cu timpul, o a doua familie pentru mine. La ei, am găsit întotdeauna înţelegere, căldură sufletească şi ajutor, chiar şi în anii teroarei legionare şi ai

În octombrie 1948, m-am mutat cu familia la Bucureşti şi am funcţionat în calitate de consilier juridic principal în cadrul Oficiului juridic al MAI.

În anul 1964, mi s-a desfăcut contractul de muncă, chipurile "de comun acord" şi m-am angajat, prin transfer, la Oficiul juridic al uzinelor de radio şi televizoare "Electronica", unde am funcţionat, tot cu gradul de consilier juridic principal, pînă la plecarea mea în Israel, la 9 iunie 1973.

Simt o datorie de conştiinţă să-mi exprim recunoştinţa faţă de gestul inginerului **Constantin Faur**, originar din Dorohoi, pe atunci director general al uzinelor "Electronica", care, aflînd de necazul meu de la sora sa, **Leana** - căreia, de asemena, îi exprim mulţumiri - mi-a trimis vorbă să mă prezint la uzină, spre a fi angajat. Deoarece, în acea vreme, uzina fusese înălţată în grad, am putut fi încadrat într-o funcţie similară celeia pe care am avut-o la MAI.

Venit în ţară, la vîrsta de 58 de ani şi nestăpînind limba pentru a putea fi angajat într-o slujbă publică, a trebuit să mă "restratific", cum se spunea în România anilor 1940, şi să mă angajez ca funcţionar de contabilitate la magazinul fabricii "Ata" de pe strada Dizengof din Tel Aviv.

Timp de aproape 10 ani, am făcut de două ori pe zi drumul de la Herzlia la Tel Aviv şi retur, fiindcă magazinul se închidea între orele 13-16, pentru pauza de prînz.

La sfîrşitul anului 1983, cînd am împlinit 10 ani de muncă în Israel, am fost pensionat.

Librăria "I. L. BERCOVICI şi FIII"

În timpul copilăriei şi adolescenţei mele, librăriile din oraşul Dorohoi puteau fi numărate pe degetele unei singure mîini şi toate se aflau pe Strada Mare (Grigore Ghica).

Cea mai veche şi mai renumită era librăria **Bercovici**, unde găseai cărţile tuturor editurilor româneşti, cărţi în limbi străine, precum şi ziare şi reviste româneşti şi în limbi străine.

Cînd l-am cunoscut eu, bătrînul domn **Bercovici** era o figură prestigioasă. Cu barba sa albă de patriarh, întotdeauna îngrijit îmbrăcat, cu înfăţişarea sa venerabilă, impunea respect tuturor. La sinagoga "Beth Solomon", în zilele de Şabat sau de sărbători, îşi făcea apariţia în frac şi cu joben, ca un adevărat gentleman.

Fiind aproape de aceeaşi vîrstă şi prieten cu nepoţii săi, **Petrică, Bruno** şi **Emil**, veneam adesea la librărie, condusă, atunci, de fiul său, **Louis**.

Louis Bercovici era un om cult, un om de gust şi nu doar un simplu comerciant de cărţi. El ştia să-ţi vorbească despre conţinutul şi calitatea cărţilor, să ţi le recomande, să îndrume paşii iubitorilor de literatură.

De la librăria "Bercovici", i-a fost cumpărată prima vioară celui care avea să devină genialul violonist, compozitor şi dirijor, **George Enescu**, originar din judeţul nostru.

Prin anii 1927-1928, am fost martorul unei scene care m-a impresionat în mod deosebit:

Mă aflam în librărie, cînd a intrat **George Enescu** şi a început să discute cu **Louis Bercovici**. La un moment dat, l-am auzit întrebînd: "Ce mai face batrînul domn **Bercovici** ? Aş putea să-l văd?"

Imediat, un vînzător a fost trimis după bătrînul librar şi, cînd a apărut în cadrul uşii, **George Enescu** s-a ridicat cu grabă, ieşindu-i în întîmpinare: "Mă închin, cu respect, domnule **Bercovici**... Eu, de emoţie, nu am mai reţinut restul conversaţiei.

A fost o lecţie de modestie pe care un om de geniu a dat-o celor de faţă; o pildă a respectului pe care oamenii tineri îl datorează celor mai în vîrstă.

În noiembrie 1936, am fost încorporat ca soldat cu termen redus, deşi puteam să fiu scutit de armată ca fiu unic al mamei, văduvă de război.

Tatăl prietenului meu **Mircea Bantaş**, care era, atunci, comandantul Centrului de recrutare, a insistat mult şi în repetate rînduri să depun acte şi cerere pentru a fi dispensat de serviciul militar, dar hotărîrea mea a rămas nestrămutată, nu fiindcă eram fascinat de gloria militară, ci pentru că însemna o modalitate de a-mi dovedi mie însumi că sînt în stare să fac şi eu ceea ce fac şi alţii.

După efectuarea stagiului militar, mi-am dat ultimele examene pentru obţinerea licenţei în Drept şi, în iunie 1938, am făcut cerere de înscriere în Baroul avocaţilor din Dorohoi. Multă vreme, cererea mea a rămas neluată în discuţie şi cînd, la întîmpinarea pe care o făcusem, Baroul avocaţilor de pe lîngă Curtea de Apel din Cernăuţi a cerut dosarul meu, consiliul Baroului din Dorohoi a hotărît, în iunie 1939, respingerea cererii mele de înscriere în Barou.

Nu ştiu dacă apelul meu a fost luat vreodată în discuţie, întrucît începuse vacanţa judecătorească, iar, la 15 august 1939, am fost concentrat şi am plecat cu regimentul în Bucovina, mai întîi, la Vijniţa - unde am asistat, în ziua de Iom Kipur a anului 1939, la înălţarea steagului sovietic pe podul de la Ceremuş - iar apoi, în diferite oraşe şi sate. În cele din urmă, am ajuns la Dumbrava Roşie, de unde ne-am retras, la 29 iunie 1940, după ce Basarabia şi Bucovina de Nord fuseseră cedate Uniunii Sovietice.

Despre pogromul de la Dorohoi, am auzit la Mihăileni, unde regimentul cantonase.

În august 1940, după ce guvernul Giugurtu-Argetoianu a decis scoaterea din cadrele armatei a militarilor evrei, m-au "rechiziţionat", de parcă as fi fost cal sau căruţă, şi m-au trimis la detaşamentul de lucrări de cale ferată de la Predeal.

Am rămas "rechiziţionat" pînă la 7 noiembrie 1940, cînd am fost lăsat la vatră şi m-am putut reîntoarce, cu anumite ocoluri, la Dorohoi.

Călătoria avea să fie plină de peripeţii, deoarece în gara Galbeni, din judeţul Roman, m-am pomenit înconjurat de un grup de legionari, care pleca la Iaşi, la Congresul Gărzii de Fier de la 8 noiembrie 1940, şi numai sosirea trenului lor m-a salvat, dacă nu de la moarte, cel puţin de la maltratare.

Întors acasă, am găsit în toi pregătirile pentru înfiinţarea unui liceu evreiesc, al cărui director a fost numit profesorul de matematică **Leon Zoller**. Inginerul **Carol Abramovici** (z.l.) avea să predea fizica şi chimia, profesorul **Heller** - ştiinţele naturale, iar profesorul **Scheib** -latina şi greaca. Vărul meu, avocatul **Jac Levensohn**, (z.l.) a ţinut prelegeri despre poezia lui Mihai Eminescu.

Din iniţiativa profesorului **Zoller**, a fost organizat un ciclu de conferinţe din istoria poporului evreu, eu avînd de tratat tema ieşirii evreilor din Egipt şi peregrinarea lor prin pustiu.

Am predat la liceul evreiesc pînă în anul 1944, iar în anul şcolar 1944/1945, am predat limba română la liceul "Grigore Ghica".

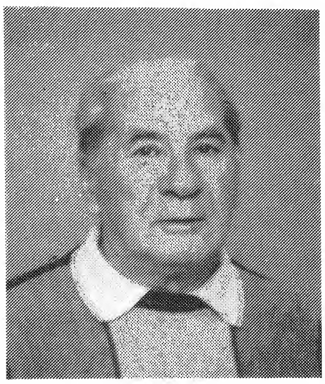
Către sfîrşitul anului 1944, am fost numit, de către autorităţile locale, subprefect al judeţului Dorohoi, pentru ca, după reîntoarcerea din evacuare a vechilor autorităţi, să îndeplinesc funcţia de şef al serviciului administrativ al Prefecturii.

În luna mai 1946, m-am însurat cu **Liza Faier**, din Paşcani, şi am demisionat de la Prefectură, începînd să practic avocatura.

Din căsătoria noastră, au rezultat doi copii: **Sorin**, acualmente, inginer, Şef de regiune la Căile ferate israeliene, **Monica-Suzi**, doctor în medicină, cercetătoare ştiinţifică la spitalul Universităţii din Bristol.

ÎNTÎMPLĂRI DIN VIAŢA MEA

de IANCU ŞAIOVICI

Sînt fiul lui **Fişel** şi **Sali**. M-am născut la Dorohoi, la 25 octombrie 1915.

Pe tatăl meu nu l-am cunoscut, deoarece a căzut pe front, în anul 1916, încă înainte ca eu să fi împlinit vîrsta de un an. Rămasă văduvă, mama s-a înapoiat la familia ei şi a refuzat să se recăsătorească pentru a nu-mi da un tată vitreg.

Pînă la vîrsta de 7 ani, ca toţi copiii, m-am jucat pe stradă care, atunci, se numea Calea Dorobanţilor.

Uneori, ne aventuram să ne ducem pe toloacă, unde jucam fotbal. La heiderul lui reb **Idel**, am învăţat buchea evreiască, atît cît să pot citi în cartea de rugăciuni şi iată-mă ajuns la vîrsta de a fi şcolar.

Mama ar fi vrut să mă înscrie la Şcoala israelito-română a Comunităţii evreieşti, dar directorul şcolii a obiectat că încă nu am împlinit 7 ani (îmi lipseau aproape 6 săptămîni la data începerii anului de învăţămînt), dar voi fi înscris dacă mama va dona şcolii o bancă cu două pupitre. Deoarece din pensia ei derizorie, de văduvă de război, mama nu putea face o asemenea cheltuială, am fost înscris la Şcoala primară de băieţi nr.2, unde m-au primit fără obiecţii şi fără condiţii.

Directorul şcolii, **Constantin Florea**, care mi-a fost institutor pînă la absolvirea şcolii primare, un dascăl talentat, ce ştia să-i încurajeze pe elevii merituoşi, mi-a stimulat pasiunea pentru lectură, împrumutîndu-mi, din biblioteca sa personală, cărţi adecvate înţelegerii mele, datorită cărora am dobîndit cunoştinţe de istorie şi geografie superioare nivelului şcolii primare.

Încurajată de rezultatele obţinute de mine, mama s-a hotărît să mă înscrie la liceu, hotărîre care i-a fost uşurată de faptul că, fiind orfan de război, eram scutit de taxe şcolare.

În liceu, ca şi în şcoala primară, nu am simţit vreo discriminare din partea colegilor şi a profesorilor, cu excepţia profesorului de limba română şi matematică din prima clasă, avocatul **Marcel Adam**, antisemit notoriu, ce avea să devină secretarul general al Ministerului Muncii în guvernul Goga-Cuza, timp în care şi-a cucerit "notorietatea" prin faimoasa Ordonanţă privind interdicţia angajării servitoarelor creştine de către evrei.

În vara anului 1927, am intrat în "Haşomer Haţair", care luase fiinţă şi la Dorohoi. În anul 1933, am terminat liceul şi am obţinut diploma de bacalaureat. M-am înscris la Facultatea de Drept, nu pentru că aş fi avut o preferinţă deosebită pentru studiile juridice, ci pentru că la Drept frecvenţa nu era obligatorie, aşa că nu trebuia să fiu la Iaşi decît în perioada sesiunilor de examene.

GRĂDINIŢA DE COPII

În anul 1928, Comitetul Asociaţiei Culturale a Femeilor Evreice, condus de doamna dr.Clara Axler, a luat iniţiativa înfiinţării unei grădiniţe evreieşti. Din comitet, au făcut parte doamnele Rebeca Pomîrleanu, Wald, Fany Herşcovici.

Toţi copiii de vîrstă preşcolară au fost elevii acestei grădiniţe, cei nevoiaşi fiind scutiţi de taxe.

Dimineaţa, se învăţa în româneşte, iar după amiaza, se învăţa ebraica. Conducătoarea grădiniţei, Fany Cărbunaru Rantzer, preda ebraica. Fondurile pentru întreţinerea grădiniţei se procurau de comitet prin colecte, ceaiuri dansante, serbări.

Preparatele de bufet şi obiectele de tombolă proveneau, de asemenea, din donaţii. Îşi dădeau concursul studentele şi elevele din Cercul tineretului sionist.

Serbările de fine de an se dădeau la teatrul liceului. La aceste serbări, veneau aproape toţi dorohoienii, evrei şi creştini.

Grădiniţa de copii din Dorohoi era prilej de mîndrie pentru toţi cetăţenii evrei ai orăşelului. Cea mai mare parte dintre dorohoineii care se află azi în Israel au fost elevi ai acestei grădiniţe unde au auzit pentru prima data limba ebraică şi cea mai mare parte nu au uitat lecţiile minunate din acele zile...

Încă o realizare: Grădiniţa de copii din Dorohoi.
Generaţii de copii evrei au primit o educaţie tradiţională, evreiască, au învăţat să fie oameni...

Dorohoi, 1930. Studenţi în anul I
De la stînga, jos: Iţcu Cojocaru, Dr. Jack Iäker, Dr. Adolf Leibovici.
În picioare: Leibu Segenreich, Willy Landman, Heinrich Făgădău, Luţă Leibovici (fratele lui Saly Segal).

Cercul studenţilor evrei. Dorohoi - 1932.
Heinrich Moscovici, Leibu Segenreich, Dr. David Segal, Dr. Şmil Leibovici, Saly Segal, Mony Herşcovici, Farm. Haim Abramovici, Iancu Şaiovici, Fany Haifler, Eva Weissman, Linker, Dr. Şleicher.

LICEUL EVREIESC

Începuturile prigoanei antisemite a găsit elevii evrei aruncaţi dincolo de zidurile şcolii. Dacă pentru elevii de curs primar exista Şcoala israelito-română, se cerea creat cadrul necesar şi pentru includerea elevilor de liceu, începători sau a celor ce învătau în licee de stat. În această situaţie se aflau circa 90 elevi şi eleve. S-a luat, deci,iniţiativa organizării unui liceu evreesc cu programa analitică similară celei practicată în liceele de stat. Trebuiau rezolvate numeroase probleme: asigurarea învăţămîntului şi a fondurilor necesare.

S-a format un comitet compus din: Zaharia Hecht, Iţcu Danilov, Idel Rappaport, S. Lobel şi alţii. De organizarea concretă, recensămîntul elevilor, recrutarea cadrelor didactice şi multe altele s-a ocupat Leibu Segenreich care, ulterior, a devenit şi secretarul liceului. În acelaş timp, părinţii au fost anunţaţi că vor acoperi cheltuielile cu plata salariilor personalului didactic şi cheltuielile administrative. Liceul urma să fie mixt. S-au înscris 90 de elevi şi eleve, repartizaţi pe 8 clase, unele cu cîte 14-16 elevi, altele cu numai 5-6, dar principalul era că s-a reuşit alcătuirea cursului liceal complet, fiind primiţi şi elevi ai căror părinţi nu puteau plăti taxe şcolare.

Din Dorohoi şi din alte oraşe, s-au angajat profesori de matematică, franceză, germană, latină şi ştiinte naturale. In locul obiectului "religie", prevăzut în programa analitică, s-a predat limba ebraică. Ca director, a fost anagajat Leon Zoller, licenţiat în matematici, cu seminar pedagogic (Bucureşti), profesor, cu ani înainte, la liceul Grigore Ghica din Dorohoi. Eminent profesor, Leon Zoler s-a dovedit a fi şi un priceput director, în cei patru ani cît a funcţionat liceul evreiesc. Din corpul didactic au făcut parte profesorii: Abramovici Carol, Abramovici Izu, Haller Iacob, Levensohn Jack, dr.Marcovici Leon, Săpunaru Lena, Şaiovici Iancu, Şeib Otto, Zoller Rebeca, Wasserman Ştrul. Nu s-a primit nici o subvenţie sau donaţie. Liceul s-a întreţinut exclusiv din taxele şcolare, iar salariile erau minimale: circa 50 la sută din cît primeau profesorii de la liceele de stat. Şcoala a funcţionat, în primul an, într-o casă particulară, apoi, în diferite cladiri ale comunităţii, printre care Spitalul israelit, grădiniţa de copii, Şcoala primară israelită şi, în cele din urmă, în 1944, în localul şcolii de meserii (şcoală de stat).

De obţinerea autorizaţiei de funcţionare s-a ocupat Zaharia Hecht, care a fost sprijinit de Centrala Evreilor din Bucureşti.

Directorul liceului: LEON ZOLLER

Pe parcurs, liceul, care începuse cu 90 de elevi, a rămas numai cu 50, după prima evacuare, cu 40 după cea de a doua, revenind la numărul iniţial în decembrie 1943, după reîntoarcerea evreilor din Transnistria.

Trebuie menţionat că liceul a fost recunoscut de autorităţile de stat, elevii săi fiind asimilaţi celor din liceele româneşti, cu toate drepturile care decurgeau din aceasta şi, în primul rînd, admiterea lor în instituţiile de învăţămînt superior: universităţi, politehnici etc. Astăzi, se află în Israel şi în alte ţări de pe glob numeroşi foşti elevi (eleve) ai Liceului evreiesc din Dorohoi, care fac cinste acestei instituţii, creată în vremuri de restrişte: avocaţi, medici, ingineri, scriitori, poeţi, actori, directori de întreprinderi etc.

ŞCOLI, DASCĂLI, ELEVI

de Av.LEIB SEGENREICH

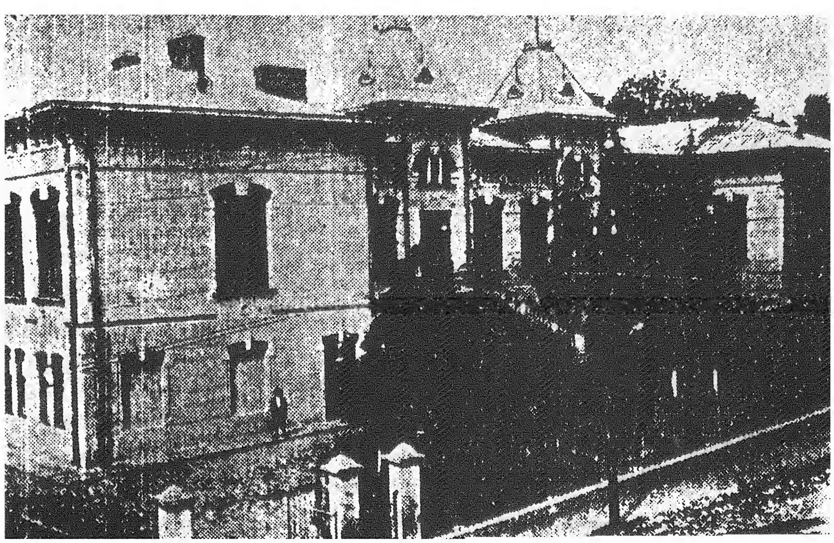
Şcoala primară israelito-română din Dorohoi a luat fiintă în anul 1909, din iniţiativa şi sub auspiciile Comunităţii Evreieşti, sub preşedinţia lui Mayer Zoller. Timp de aproape jumătate de secol, s-au perindat pe băncile aceste şcoli numeroase generaţii de elevi care au ocupat, mai tîrziu, posturi de răspundere în viaţa economică, politică, culturală, artistică a oraşului, a ţării, în Israel, America şi Europa. La sfîrşitul anului de învăţătură, elevii trebuiau să susţină un examen în faţa unei comisii de la şcolile de stat, cu profesori creştini.

Timp de cîteva decenii, a funcţionat ca director al şcolii Mayer Herşcovici, un dascăl excepţional, care se bucura de admiraţie şi respect şi dincolo de hotarele tîrgului. Şcoala avea un personal didactic elevat: surorile Clara şi Estera Marcus, Sally Trebici, Clara Linker, Mina Solomon, Tica Birman-Cuşmaru, Tony Halperin, Maranz, Reghina Cohn şi alţii.

În cadrul şcolii, au luat naştere organizaţiile sioniste de tineret. Aici funcţiona Biblioteca tineretului evreu, cu un inventar de peste 5.000 volume în limbile română, idiş, franceză, germană. Tot aici, sala cea mare de recreaţie se transforma în timpul şărbătorilor de toamnă în sinagogă, unde venea să se roage o mare parte a populaţiei care, pe parcursul anului, nu frecventa sinagogile. În acest loc, se desfăşurau şi întrunirile publice evreieşti sioniste, religioase sau politice, conferinţe, simpozioane şi procese literare, cu participarea unor invitaţi din afara oraşului. Balurile care aveau loc aici erau organizate de diferite societăţi în scopuri de binefacere. În spatele şcolii, într-o livadă întinsă, a luat fiinţă, la mijlocul anilor '20, terenul sportiv Macabi, unde aveau loc, sîmbăta şi în zilele de sărbătoare, reuşitele chermeze în aer liber. Aceste chermeze s-au desfăşurat si în perioada cînd manifestările antisemite făceau imposibilă frecventarea de către evrei a grădinii publice.

În timpul prigoanei nazisto-antonesciene, Şcoala israelito-română a continuat să funcţioneze în clădirea ei, unde a adăpostit şi Liceul evreiesc.

O dată cu întoarcerea deportaţilor din Transnistria, s-a înfiinţat, cu ajutorul Jointului, un cămin de ucenici al copiilor orfani, preşedintele acestuia fiind regretatul Efraim Pomîrleanu, care a fost şi preşedintele Jointului din oraş.

Şcoala primară israelito-română de fete şi băeţi Doroholu.

Av. LEIB SEGENREICH

EXPONENT AL IUDAISMULUI DOROHOIAN

Leib Segenreich s-a născut în Dorohoi, la 11 iulie 1914. Tatăl, Efraim Fişel, şi mama, Malca, originari din Kolomya-Galiţia (Polonia), au fost evrei religioşi. Tatăl a murit în 1914, anul naşterii lui Leib Segenreich. A învăţat la heder la Berl Dascălu. Pînă la vîrsta de 4 ani, a vorbit numai idiş.Şi-a făcut studiile la Scoala israelito-română, la liceul Grigore Ghica Voievod şi în universităţile de la Iaşi şi Bucureşti.Numele Segenreich = bogat în binecuvîntări.

Părinţii au trăit în România ca apatrizi, deşi tatăl făcuse armata.

În iunie 1940, la izbucnirea războiului, Leib Segenereich a fost luat ostatic.

Este căsătorit, din 1938, cu Saly Damaschiner. Au un băiat de 42 de ani, Manan, inginer în industria aeronautică.

ACTIVITĂŢI SIONISTE ŞI EVREIEŞTI:

Între anii 1929-1932, a fost casierul Fondului Naţional Evreiesc al oraşului Dorohoi, conducătorii acestei organizaţii şi ai K.K.L fiind domnii Mendel Segal şi Aron Meirovici.Între anii 1932-1934, a făcut parte din comitetul de conducere al studenţilor evrei din Dorohoi.În 1940, a activat pentru înfiinţarea Liceului evreiesc din Dorohoi, care a funcţionat pînă în septembrie 1944.

În anul 1942, s-a ocupat, împreună cu Mihal Cuşmaru şi Strul Şulimovici, de întocmirea listelor cu evreii din întregul judeţ Dorohoi, în scopul readucerii lor din Transnistria. Din decembrie 1944, locuieşte la Bucureşti.

Între anii 1950-1952, a lucrat la "Sovromtransport", unde s-a ocupat de trimiterea evreilor din România spre Israel, cu vasul Transilvania. Capacitatea vasului era de circa 450 călători, dar, săptămînal, se îmbarcau circa 1000 de pasageri. S-a ajuns şi la situaţia de excepţie cînd, cu aprobarea Ambasadei (prin haverul Mordehai), vasul a transportat, într-o singură cursă, 1900 de evrei imigranţi. În acest fel, între anii 1950-1952, au putut pleca spre Israel circa 90.000-95.000 de evrei români. Pe lîngă omul de cultură şi activistul sionist înfocat, avocatul Leib Segenreich a fost şi un lucid observator, un cronicar al vremurilor trăite. Iată cîteva însemnări din viaţa evreiască a Dorohoiului, publicate în presa de limbă română din Israel.

zilelor mele. Cînd nu era zvon de răscoală şi era linişte, cînd nu dădeau buzna peste tine studenţii huligani şi te băteau, şi mai ales cînd nu începuse pogromul, exodul Transnistriei.

În 1925 am părăsit oraşul şi m-am stabilit la Iaşi şi apoi la Bacău.

Am revenit în oraşul copilăriei, în 1937 să fac armata la regimentul 29, şi apoi în 1939-40 să-mi fac concentrarea. Au fost ani crînceni. Era în plină perioadă a guvernului Goga-Cuza. Ofiţerii erau mai toţi cuzişti şi legionari şi ne duceau la instrucţie cîntînd "Sfîntă tinereţe legionară".

Dar mai cumplită a fost perioada concentrării. Mă aflam pe zonă la Dumbrava Roşie cînd a început retragerea. Un nor negru se lăsase peste pădure şi poziţiile noastre. S-a revărsat o ploaie torenţială şi am pornit spre Dorohoi, grijuliu să nu-mi lipsească nimic din echipament. În drum, la Zvoriştea am fost martorul unei acţiuni pogromiste. O verişoară de a mea a fost împuşcată de un soldat grănicer. Dar grozăvia abia începea la Dorohoi. Am fost dezarmaţi şi se discuta executarea noastră... O intervenţie a mareşalului **Ilasievici** ne-a salvat. Trebuia să fim trimişi la un batalion de muncă obligatorie. În acest timp de dezlănţuise în cimitir şi în oraş pogromul. Eram distrus. Rudele mele erau în oraş. La cimitir conducea plutonul de onoare - la înmormîntarea soldatului erou **Solomon Iancu, - Emil Bercovici** cel mai bun prieten al meu şi camarad de arme. Am părăsit Dorohoiul în plin marasm şi spaimă. Pe drum începuseră aruncările din tren...

Mutat la Bacău, mă aşteptau acolo alte peripeţii şi întîmplări deosebite. Am fost numit profesor la liceul evreiesc de acolo. Erau ani de amarnică prigoană rasială. Aveam condiţia de "paria", de condamnaţi la moarte cu suspendare, în sensul că sentinţa putea fi executată încă în aceeaşi zi, a doua zi, după o săptămînă sau o lună. Totul era neobişnuit în acele zile şi ani, cînd te strecurai pe furiş pe uliţe, spre şcoală, împovărat de umilinţa stelei galbene şi nu ştiai dacă vei mai apuca să te întorci cu bine acasă. Cînd strigai catalogul cu inima strînsă, ştiai că va răsuna în clasă un teribil "absent". Însemna că un elev a fost luat la muncă forţată, un alt elev bătut de legionari sau un părinte trimis în deportare pentru agitaţii politice lăsîndu-şi familia fără pîine şi asistenţă.

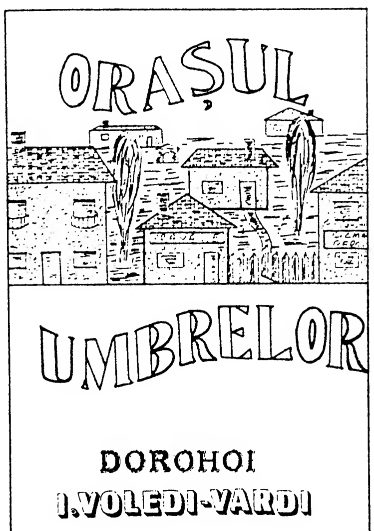
Întîmplări deosebite? Ce putea fi mai deosebit decît să speri în izbăvirea unor copii aruncaţi la marginea vieţii, setoşi de a şti, de a cunoaşte cît mai multe, dornici să-şi trăiască copilăria, adolescenţa, şi care nu aveau parte decît de umilinţe, prigoană, coşmaruri?!

Fapte neobişnuite, care nu se pot uita! Un cămin pentru copii săraci, patronat de elevii mei, culminînd cu aducerea la 6 martie 1944 a copiilor orfani din Transnistria. Făceam parte din delegaţia pe ţară care a primit această sarcină.

A urmat eliberarea, mi-am reluat meseria de gazetar, am fost pentru a doua oară alungat din ea ca "deviator" şi... am ajuns în 1971 în Israel.

De douăzeci de ani scriu la ziarele în limba română, scriu cărţi (pînă în prezent am scris 17).

Sînt cetăţean al ţării mele, şi nu pot uita că pe meleagurile dorohoiene am cunoscut primele bucurii şi suferinţe, că acolo am primit primele cunoştinţe şi primele impulsuri spre o viaţă evreiască completă.

ORAŞUL MEU DOROHOI

de I. VOLEDI

Parcă era ieri. Prin negura vremurilor, văd oraşul semănînd aevea cu un cazan nespoit, pe fundul căruia se aflau înghesuite uliţe şi mahalale mizere şi răpănoase: Basotă, Feredeului, Ţigănimea, uliţe cu oameni gălăgioşi, certăreţi, sacagii, covrigari, croitori, cizmari, stoleri, cotiugari, rotari, fierari, potcovari, care se înveseleau doar de sărbători, şi la petreceri în familie. Spre buzele cazanului se căţărau străzi cu o populaţie ce avea o brumă de bunăstare, neguţători de cereale, blănari şi cuşmari, librari şi boiangii, băcani în detail şi en gros, farmacişti şi comercianţi de articole muzicale, parfumerie, mobilă.

Bunăstarea, destul de îndoielnică începea din I.C.Brătianu, continua cu Grigore Ghica şi Carmen Sylva şi o lua pe Costică Stroici pînă sus la şoseaua Trestiana. În centrul lui Grigore Ghica erau primăria, catedrala şi liceul de unde, continuînd ajungeai la grădina publică, unde nu răzbăteau miasmele din tîrgul de jos. Pe cealaltă parte, din Brătianu, pe podul de fier, Sinagoga Găveronă ducea strada spre cazarma regimentului 29, seminarul de teterişti şi tot pe aici era şi Spitalul cel mare. Şi în tîrgul de sus şi în cel de jos populaţia era în marea majoritate evreiască. O ştiai mai puţin după nume, cît după porecle: **Mochi Ciucîliu, Iţic Parăh, Nută Cîrnu, Moişe der Longer, Cucechală, Strul Turceche, Baba Clonţ** şi alţii

Ca orice oraş care se respectă, Dorohoiul îşi avea nebunul tîrgului. Ba o vreme avea chiar trei, pe **Mihalache,** creştin şi doi evrei. Viaţa în oraşul de sus era invidiată de calicimea din mahalale deşi şi acolo erau necazuri: cîte un faliment zgomotos, necazuri cu fiscul. Negustorii se consolau în orele libere, se duceau la cafenea sau la **societate**, căci nu cred să fi existat oraş care să aibă atîtea societăţi filantropice, de ajutor reciproc, de ajutat fete sărace să se mărite, iar cele bogate să facă nunţi ca în poveşti.

În ce mă priveşte, m-am născut la limita între cele două tîrguri, lîngă sinagoga Găveronă unde mi-am făcut ucenicia de copil de evreu, cu melamed, heder, humaş şi linia peste degete sau la fund! Eu eram oarecum protejat că tata era gabă la sinagogă şi membru în comitet. Tot prin "protecţie" am fost primit la 6 ani la şcoală, unde am avut cinstea să mă număr printre elevii şi generaţiile de elevi care au frecventat şcoala Israelito-Română unde aveau profesori rude şi director pe vestitul **Herşcovici Mayer** care ajunsese celebru peste 7 tîrguri. Orele libere le petreceam în spatele şcolii, unde era terenul sportiv al clubului Macabi şi grădina de vară a lui **Haia Brana.** Un colţ de paradis în puţinii ani liniştiţi ai dorohoienilor. Aşa era Dorohoiul

În faţa acestui răspuns, Comitetul şi prim rabinul Comunităţii au aprobat amenajarea terenului sportiv, dînd şi sprijinul material.

Un grup de tineri inimoşi - poate toţi la această oră bunici - făcînd parte din asociaţia sportivă "Macabi" compus din: **Iancu Cohn-Casapu,** avocat **Isidor Abramovici-Băluş,** Dr.**Leizer Leizerovici, Ioină Segall, Ghidali Pitaru, Leon Alterovici, Soil Araţei, Lazăr Linscher, Baruch Bunduc,** avocat **Ficu Cerbeanu,** fraţii **Iosif** şi **Marcu Cohn,** fraţii **Polack,** fraţii **Ziuca, Haim** şi **Mendel Cohn, Moşe Făgădău** şi **Lupu Cohn** (nădăjduiesc că n-am omis pe nimeni) s-au pus la dispoziţia acestei iniţiative. Cu sprijinul Comunităţii şi cu un împrumut făcut la Banca Creditul Mărunt, în numai trei luni, lucrările au fost terminate, baza sportivă avînd un teren de fotbal, tenis, popice şi volei.

Inaugurarea bazei sportive - care a constituit o mare sărbătoare pentru întreaga obşte evreiască dorohoiană - a avut loc în prezenţa reprezentanţilor autorităţilor locale, a organizaţiilor evreieşti, delegaţii ale unor societăţi sportive din oraşele apropiate şi a unui public numeros.

După oficierea unui serviciu religios inaugural, au luat cuvîntul prefectul judeţului, primarul oraşului, reprezentantul Comunităţii şi preşedintele asociaţiei "Macabi". A urmat apoi un program sportiv care s-a încheiat prin partida internaţională de fotbal între "Macabi" - Dorohoi şi "Hakoah" - Viena.

Şrulică Şulimovici, secretar al Comunităţii Evreilor din Dorohoi, dictează corespondenţa zilnică tinerei secretare **Erna Leizerovici** (fostă **Rohrlich**), cu care a colaborat mulţi ani.

Echipa de fotbal MACABI - Dorohoi.

să-l încunoştiinţeze pe marele norocos. Mai întîi s-a informat în mod discret la medicul familiei dacă respectivul nu suferă de inimă, căci în tîrg se considera că nu numai nenorocirea dar şi fericirea excesivă poate fi cîteodată fatală. Apoi, domnu' Şmuel, s-a deplasat la moara domnului Fischer şi după ce i-a vorbit vrute şi nevrute, i-a adus la cunoştinţă ceea ce n-avea rost să-i mai ascundă. Spre mirarea sa, domnul Fischer, aparent calm, i s-a adresat astfel:

- Pentru dumneata, domnule Şmuel, drept recunoştinţă că ai insistat atît de mult să cumpăr lozul, îţi propun ca toată viaţa să primeşti de la mine o pensie lunară. Eu voi dispune, desigur în scris, casieriei morii, ca lunar să ţi se achite drepturile cuvenite. Numai după cîteva minute de gîndire, domnu' Şmuel a răspuns astfel:

- Coane Iulius, dumneavoastră, aşa cum se vede, sînteţi un om foarte norocos, iar eu, acceptînd această tranzacţie, tot spre norocul matale, pot muri chiar la sfîrşitul acestei luni, iar actul intervenit între noi devine nul şi neavenit. Aşa că vă rog respectuos ca, după încasarea sumei provenite de la acest loz, să-mi achitaţi "onorariul".

De atunci au trecut anii, poate chiar deceniile, iar despre domnu' Şmuel ştiu că a murit, lăsînd în urmă un nume frumos şi doar cîteva lozuri, din care nici unul cîştigător.

MACABI - DOROHOI

Cîndva, publicistul Horia Carp, care deţinea şi funcţia de secretar general al Uniunii Comunităţilor Evreieşti din România, vizitînd obştea evreiască dorohoiană, scria în săptămînalul **Curierul Israelit**, un reportaj intitulat: **"O comunitate model şi foarte interesantă"**. Desigur că autorul s-a referit, în general, la viaţa evreiască dinamică, care pulsa necontenit, cuprinzînd miile de evrei tineri şi bătrîni şi, în special, la activitatea intensă ce se desfăşura la instituţiile comunitare.

Avînd în vedere că şi activitatea asociatiei sportive "Macabi" era - la acea vreme - în obiectivul Comunităţii, vom relata mai jos cum a luat fiinţă baza sportivă.

Era prin anul 1934. Tineretul evreu grupat în jurul asociaţiei "Macabi" din Dorohoi, simţea lipsa unui teren sportiv propriu, mai ales pentru îndrăgitul joc de fotbal. Antrenamente se făceau pe platoul Obor din marginea oraşului, iar organizarea unei partide oficiale sau amicale pe unicul teren, proprietatea societăţii sportive "Vulturii", ridica o serie de probleme şi deseori se înregistrau incidente grave. Conducerea asociaţiei "Macabi" a solicitat Comitetului Comunităţii să amenajeze o bază sportivă în grădina din apropierea şcolilor israelite. Dacă preşedintele Comunităţii - la acea vreme avocatul Jean Chises - mare amator al jocului de fotbal, şi-a însuşit imediat propunerea, rabinul Comunităţii şi consilierii mai vîrstnici s-au opus, motivînd - conform prescripţiilor religioase- că nu pot fi sacrificaţi pomi fructiferi.

După nenumărate şedinţe în care preşedintele Chises, susţinea cauza tineretului, s-a hotărît să se ceară opinia marelui rabin Tirelsohn din Chişinău.

Printr-o scrisoare detailată, s-a explicat acestuia necesitatea amenajării unui teren sportiv pentru tineretul evreu din Dorohoi, greutăţile pe care le întîmpină echipa Macabi ori de cîte ori încearcă să organizeze o partidă oficială şi dacă în acest scop pot fi tăiaţi nişte copaci fructiferi.

Numai după o săptămînă rabinul Tirelsohn a răspuns astfel:

"Avînd în vedere că nu se poate concepe viaţa fără sport, el te educă, îţi căleşte mintea şi trupul, sînt de părere că în acest scop pot fi sacrificaţi chiar şi pomi fructiferi, cu condiţia însă ca pe acest teren să nu se facă nici un fel de sport în ziua de sîmbătă şi de sărbătorile evreieşti"

MIERE PENTRU ORFANI

...Era prin anul 1945. La Dorohoi, odată cu ceilalţi supravieţuitori, s-au reîntors - după ani de suferinţă - şi copiii orfani, ai căror părinţi au rămas sub giulgiul zăpezilor de pe cîmpiile Transnistriei, sleiţi de inaniţie, neagră promiscuitate sau seceraţi de gloanţele fasciste.

Comitetul de conducere al Comunităţii, în fruntea căruia se găsea în acea vreme, mult regretatul dr. Avraham Vaissman, avea în faţă cele mai grele probleme pentru ajutorarea evreilor traumatizaţi. Dar cea mai importantă grijă era pentru copiii orfani, care trebuiau să găsească, măcar în parte, o căldură părintească, o îngrijire foarte atentă şi mai ales pregătirea lor pentru plecarea în Israel.

Merită să facem o paranteză ca să-l amintim pe inimosul profesor Şechter-Herţa, director al orfelinatului, care cu abnegaţie şi muncă neobosită s-a îngrijit, ca un adevărat părinte, de aceşti copii, începînd din timpul deportării şi pînă la sosirea lor în Israel.

După ce orfelinatul a fost organizat, doctorul Vaissman, în calitate de preşedinte al Comunităţii, l-a invitat pe Dumitru Chiriac, care deţinea funcţia de prefect al judeţului Dorohoi, să viziteze copiii.

Din delegaţia Comunităţii, prezentă la faţa locului, făcea parte defunctul Iţhac Danilov, în calitate de vicepreşedinte, care s-a adresat prefectului cam aşa:

- Domnule prefect, autorităţile antonesciene i-au deportat pe aceşti copii în Transnistria împreună cu părinţii lor. Ei s-au reîntors orfani de ambii părinţi. Dumneavoastră, în calitate de prefect al judeţului, vă incumbă deci o mare datorie morală: să îndulciţi viaţa acestor orfani.

Cum prefectul judeţului era şi un mare apicultor, chiar a doua zi a venit însoţit de doi oameni şi a descărcat în magazia orfelinatului un butoi cu... 200 kg. miere, lăsînd vorbă că dacă se termină să fie imediat anunţat.

Aşa a înţeles prefectul nostru la propriu cuvîntul "a îndulci".

ŞADHEN ŞI VÎNZĂTOR DE LOZURI

Domnu' Şmuel, cunoscut şi sub numele de Ferdinand pentru că purta un barbişon asemănător cu cel al regelui Ferdinand, era şadhenul şi colectorul loteriei din tîrgul copilăriei. A încerca să vă descriu chipul, îmbrăcămintea şi vorba personajului n-ar avea nici un rost, întrucît nici pe departe nu aducea cu şadhenul, căruia pana lui Şalom Alehem i-a dăruit celebritate şi nemurire.

- În branşa noastră - repeta el mereu - se cer trei însuşiri: răbdare, perseverenţă şi putere de convingere. E destul să-ţi lipsească una din ele, ca să n-ai ce căuta în meserie.

El le avea - slavă Domnului - pe tustrele.

Avea domnu' Şmuel şi meseria de vînzător de lozuri, reprezentînd renumita colectură "Gheorghe Stănoiu".

Şi în această branşă avea "probleme", mai ales cu nevestele tîrgului, care le făceau zile amare bărbaţilor că aruncă banii pe lozuri, susţinînd că domnu' Şmuel ştie să ia bani pentru lozuri de la oameni nevoiaşi, dar cîştigurile le duce celor bogaţi.

S-a întîmplat ca într-o bună zi lozul cel mare să fie cîştigat de industriaşul Iulius Fischer, din vestita familie Fischer, proprietarul morii cu acelaşi nume. Cîştigul era foarte mare pentru acea vreme: 100.000 lei.

Evenimentul a intrat în mitologia tîrgului nostru; a fost ceva de pomină, mai ales ca domnu' Şmuel a reuşit să-i plaseze un loz clientului.

Domnu' Şmuel, după numeroase amînări şi insistenţe s-a gîndit imediat cum

POGROMUL DIN DOROHOI

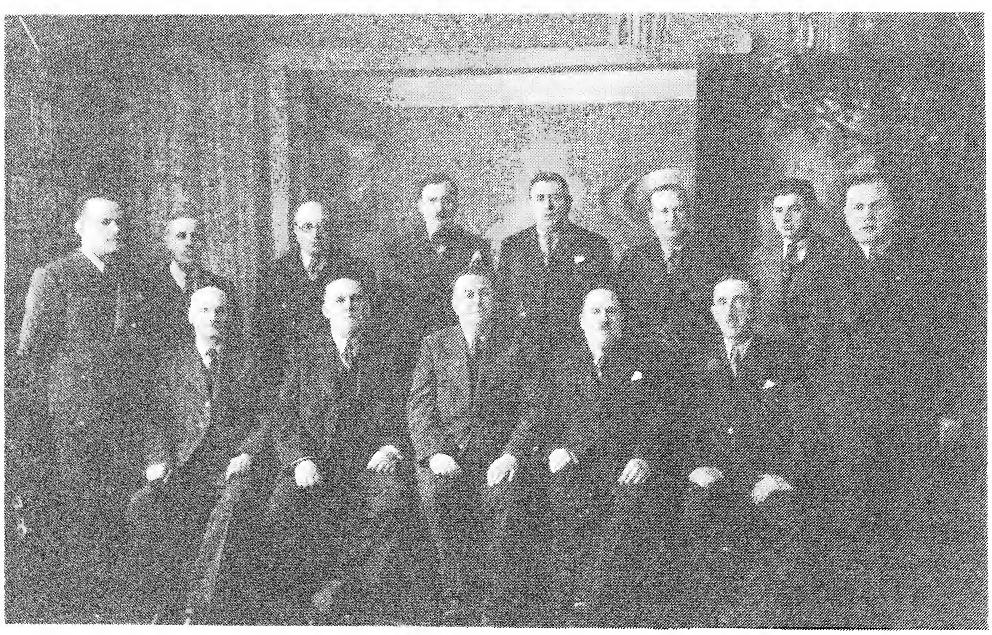
În ziua de 29 iunie 1940, a fost adus la Dorohoi cadavrul soldatului Iancu Solomon, căzut la datorie, ca urmare a unui incident militar între ruşi şi români petrecut la Herţa. Conducerea Comunităţii evreieşti a fost chemată la comenduirea Dorohoi, pentru a i se pune în vedere să organizeze înmormîntarea ostaşului evreu.

Aşa cum s-a stabilit, în ziua de 1 iulie, orele 16, s-au deplasat la cimitir membri comitetului de conducere, rabinii, salariaţii Comunităţii şi un public numeros.

De asemenea, s-a prezentat o delegaţie de 10 ostaşi evrei, pentru a da onorul camaradului lor. În momentul cînd se cobora sicriul în groapă, s-au auzit detunături de armă. Asistenţa a crezut, la început, că este vorba de o salvă de onoare pentru soldatul evreu, dar împuşcăturile continuau. S-a produs o panică de nedescris. Sicriul a fost lăsat să cadă în groapă şi întreaga asistenţă, îngrozită, s-a împrăştiat, fiecare căutînd să se ascundă pe unde se putea.

Cei 10 ostaşi evrei, printre care şi sergentul T.R. Emil Bercovici, au fost acostaţi de mai mulţi soldaţi, sub comanda unui ofiţer, dezarmaţi şi, apoi, înşiraţi în fata gardului de la cimitir. După aceea, s-a auzit o salvă. Soţia intendentului de la cimitir a povestit, apoi, că toţi soldaţii evrei care au participat la înmormîntare au fost ucişi. Pe sergentul T.R. Emil Bercovici, după ce l-au împuşcat, l-au aşezat la o mitralieră şi au chemat martori să arate că evreul a tras în armata română.

Dupa ce evreii din cimitir au fost masacraţi, s-a dat semnalul ca pogromul să înceapă şi în oraş. Iată şi un fragment din procesul verbal nr.462, din 3 iulie 1940, încheiat de serviciul sanitar al oraşului Dorohoi: **"Totalul cadavrelor găsite în vecinătatea cimitirului israelit este de 50 din care 11 femei, 34 bărbaţi şi 5 copii. Printre cadavre se găseşte şi sergentul T.R. Bercovici Emil, din regimentul 29, precum şi 6 soldaţi evrei. Soldaţii aveau îmbrăcămintea ruptă, murdară şi infiltrată cu sînge".**

Epitropii Comunităţii evreilor din Dorohoi în anii 1933-34.
Avocat Zalman Solomon, preşedinte (la mijloc, şezînd); Segal Saul, Chitlaru Moshe, Av. Izu Abramovici, Jenică Polack, David Segal, Messingher, Aizic, Srulică Şulimovici, Dr. Marcu Pomîrleanu.

Gh.Tomaziu, Ştefan Scriban, Jean Chises, Carol Segal şi Solomon Zalman.

Printre juraţii, traşi la sorţi, erau şi figuri reprezentative ale obştii evreieşti, ca industriaşul Iulius Fischer, droghistul Jacques Bojet, comercianţii Pincu Pollack, David Haifler şi Efraim Pomîrleanu.

Un moment zguduitor l-a constituit apariţia îndureratei mame.

Îmbrăcămintea şi, mai ales, barişul negru îi puneau şi mai mult în evidenţă paloarea feţei, iar în ochii plini de lacrimi se citeau durerea şi disperarea.

Întrebată de preşedintele completului de judecată dacă se constituie parte civilă, ea a răspuns cu multă durere, dar şi cu multă demnitate:

– Îmi menţin declaraţia făcută la Cabinetul de instrucţie: doctorul Bocescu nu este vinovat de nenorocirea mea. El a fost sensibil şi înţelegător la situaţia disperată în care ne găseam atunci – altă cale n-a existat decît întreruperea sarcinii. N-a urmărit nici un fel de onorariu, a dat curs insistenţelor mele şi, mai ales, ale fiicei mele, care i-a declarat că altfel se sinucide.

A urmat, apoi, audierea celui mai important martor al acuzării, în persoana mult regretatului doctor Mendel Sigal, medic specialist ginecolog, om de o rară probitate profesională, care, în depoziţia sa, a susţinut cu convingere, cu logică şi prestanţă, cu exemple din diferite tratate medicale, nevinovăţia doctorului Bocescu.

Primul procuror şi-a dezvoltat, apoi, rechizitoriul, cerînd juraţilor un verdict de condamnare. După pledoariile avocaţilor, preşedintele a făcut rezumatul dezbaterilor şi a dat juraţilor îndrumările necesare, în vederea deliberării.

În zori, juraţii au intrat în deliberare, pronunţînd, după un scurt timp, verdictul de achitare.

Comitetul Keren Kaiemet din Dorohoi (1933)

Pe scaune, de la stînga la dreapta: soţia prof. Zitzer, d-na. Wilsohn, dr. Rosenbaum (delegatul K.K. din Israel), Aron Meirovici (preşedintele K.K. Dorohoi), dna Klingher. În picioare: profesorii de ivrit dl. Zitzer, dna Klein, dl. Marantz, d-ra. Cheiş, dl. Dorfman, d-na. Fany Cărbunaru, dl. Kuperstein, Leib Segenreich şi Srulică Şulimovici.

O POVESTE ŞI TÎLCUL EI

În iarna aspră a anului 1936, cînd nămeţii ajunseseră mai înalţi decît casele, troienind drumurile, bieţii nevoiaşi din Dorohoi, care nu au avut posibilitatea sa-şi procure lemnele de cu toamnă, înfruntau din greu gerul. Situaţia se arăta destul de alarmantă şi apăsa greu pe umerii preşedintelui Comunităţii. Era necesară o colectă urgentă, nefiind chiar aşa uşor să aduni bani spre a procura lemnele pentru nevoiaşi.

Imediat, preşedintele Moscovici i-a convocat pe consilierii săi la o şedinţă extraordinară, într-o sală unde nu exista sobă. Trecu însă, un ceas, şi preşedintele nu apăru. Consilierii îngheţaseră în sala neîncălzită.

În sfîrşit, conducătorul Comunităţii se ivi şi, declarînd şedinţa deschisă, grăi astfel: - V-am convocat într-o şedinţă importantă, dar voi începe prin a vă spune o poveste. A fost odată un împărat. Din cauza unei răzmeriţe, acesta a fost nevoit să fugă îmbrăcat în straiele unui om simplu. Neavînd la cine se refugia, a intrat în căsuţa unui cizmar evreu şi i-a spus adevărul, rugînd să fie adăpostit. Dacă va scăpa cu viaţa, împăratul îi făgăduia, drept răsplată, că îi va da tot ce îi va cere. Cizmarul nostru acceptă şi îl ascunse sub pat. Cînd oştenii răzvrătiţi au intrat în bordei, au căutat în mod amănunţit prin casă şi, fiind convinşi că nu se află nici un străin acolo, au plecat.

După trecerea cîtorva săptămîni, în care timp împăratul era găzduit de cizmar, lucrurile s-au limpezit, ordinea a fost din nou instalată şi împăratul s-a reîntors din nou acasă, în palatul său măreţ. Cizmarul n-a uitat promisiunea înaltului oaspete şi s-a dus la împărat. Acesta, instalat pe tron, l-a întrebat care îi este dorinţa, spre a-şi putea ţine făgăduiala. Cizmarul nu s-a gîndit mult şi a zis: "Majestate, te rog, spune-mi, mai întîi, ce ai simţit cînd oştenii se aflau la un pas de patul sub care te ascundeai, cînd erai atît de aproape de moarte? Tare aş dori sa-mi povesteşti ce ai simţit în acele momente de groază". Împăratul se mînie grozav şi răspunse: "Cine eşti tu, ca să-mi ceri să-ţi împărtăşesc astfel de stări sufleteşti?! Vei fi pedepsit cu moartea!"

Rugăminţile şi scuzele cizmarului au fost zadarnice. În ultima clipă, cînd se apropia execuţia, apăru împăratul, care porunci să i se scoată funia de la gît şi se adresă astfel condamnatului: "Bunul meu prieten, ai vrut să-ţi descriu ce am simţit atunci cînd un pas mă despărţea de moarte. N-am găsit cuvintele potrivite ca să-ţi redea exact un astfel de simţămînt. Acuma însă, pot să-ţi satisfac cererea. Ceea ce ai simţit tu în clipa cînd ai avut ştreangul la gît exact asta am simţit şi eu atunci".

În acest moment al povestirii, preşedintele făcu o pauză lungă, de parcă ar fi urmărit să dea timp consilierilor să cugete la cele auzite. În sală, se aşternuse linişţea cea mai deplină. "De foame, de frigul şi asprimea iernii - continuă Moscovici - nici cuvintele, oricît de nobile, nu te pot apăra. Acuma însă, după ce aţi îngheţat două ore într-o sală neîncălzită, nu mai aveţi nevoie de argumente şi propun să avizăm imediat măsurile ce trebuie luate ca, în cel mai scurt timp, frigul să nu mai pătrundă în umilele căsuţe ale fraţilor noştri.

Eu subscriu primul - încheie preşedintele - un vagon cu lemne.

UN PROCES SENZAŢIONAL

Cam prin anii '32, într-o şedinţă de vară a Curţii cu juri de pe lîngă Tribunalul judeţului Dorohoi, a venit spre judecata procesul medicului Bocescu, sub acuzarea de omor prin imprudenţa. În speţă, era vorba de un avort făcut unei tinere de origine evreiască, sarcina fiind fructul unei iubiri nefericite. O hemoragie internă, ivită în timpul chiuretajului, a fost, cu toate străduinţele medicului, fatală pentru pacientă. Completul de judecată era condus de un consilier al Curţii de Apel din Cernăuţi, asistat de doi judecători, iar fotoliul ministerului public a fost ocupat de primul procuror al tribunalului local. Apărarea a fost susţinută de reputaţii avocaţi ai baroului dorohoian:

DIN AMINTIRILE LUI SRULICĂ ŞULIMOVICI

Srulică Şulimovici (z.l.) a contribuit la viaţa comunitară a evreilor din Dorohoi timp de zeci de ani, ca secretar al Comunităţii a fost, întotdeauna, în primele rînduri în acţiunile sioniste. El s–a numărat, de asemenea, printre cei care au pus bazele organizaţiei israelienilor originari din judeţul Dorohoi.

Srulică a lăsat în urma sa foarte mulţi concetăţeni, care l–au iubit şi apreciat, precum şi pe soţia sa, Lidia, neconsolată pînă la sfîrşitul vieţii. Reproducem cîteva articole scrise de Srulică Şulimovici şi publicate în presa de limbă română din Israel, despre oameni şi întîmplări din viaţa evreilor dorohoieni de acum zeci de ani.

Pe Srulică nu–l vom uita niciodată!

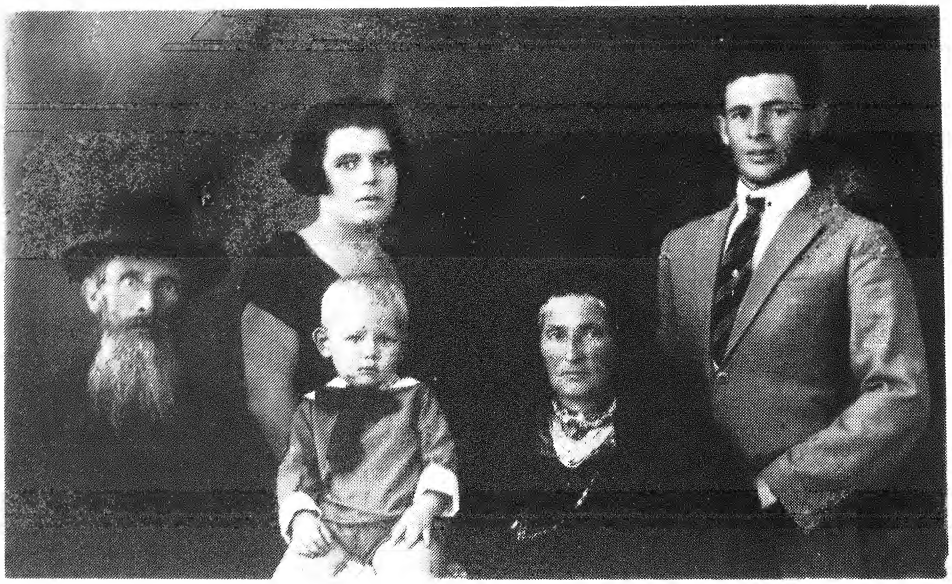
ARTICOLELE LUI SRULICĂ ŞULIMOVICI

CINSTE LOR!

La începutul anilor '30, doctorul Nicolae Crivetz, fost medic primar al oraşului Dorohoi, om de o excepţională probitate profesională, a donat Spitalului israelit o sumă importantă, cu precizarea: **"Testez pentru Spitalul israelit, unitate de asistenţă medicală, unde deviza este dragostea de oameni şi alinarea suferinţelor, suma de 250 000 lei".** Pentru eternizarea memoriei acestui om, salonul principal al spitalului îi purta numele: "Salonul dr. Nicolae Crivetz".

Un alt om de bine a fost preotul Constantin Ciocoiu, care, an de an, în ajun de Paşte, ajuta în mod discret cîteva familii evreieşti. Deseori, mă întîlneam cu preotul Ciocoiu în redacţia săptămînalului local "Gazeta Dorohoiului" şi ne spunea: "Oamenii adevăraţi nu trebuie să cunoască graniţele religiei".

Avocatul Mihai-Mimi Vasiliu, unul dintre marii jurişti din nordul Moldovei, om cultivat, dotat cu inteligenţă şi talent de orator, în anii de prigoană i-a ajutat, în primul rînd, pe cei cîţiva colegi evrei, scoşi din barou pentru motive rasiale, dîndu-le, pe furiş, toate lucrările de notariat. Un act de mare curaj l-a făcut chiar în sala de şedinţe a Tribunalului Dorohoi, cînd era judecat un tînăr evreu, reîntors de la detaşamentul de muncă obligatorie, pentru faptul că n-a depus îmbrăcămintea, la care erau obligaţi evreii. Cînd preşedintele completului de judecată i-a dat cuvîntul avocatului Mimi Vasiliu, care era parte civilă din partea statului, el a spus: **"Domnule preşedinte, conştiinţa nu-mi permite să pledez împotrivă unui om care este victima unei legi inumane".**

De la stînga,şezînd,Zalman Bender, Ghidon (nepot) şi Gitl.
În picioare: Nehama (noră, şi Shimon (fiu)

Probabil din cauza condiţiilor grele de viaţă, patru copii pe care i-a născut au fost bolnăvicioşi şi au murit unul după altul.

Aceasta a fost una dintre cele mai mari dureri ale tinerei perechi.

Într-o zi, un iored din Eretz Israel, ajuns la Dorohoi, i-a povestit lui Reb Şimon că fiica lui, Ghitl, poartă rochii peticite şi umblă desculţă, că-şi spală singură rufele şi n-are nici un ajutor la copilul nou născut.

În disperarea lui, Reb Şimon a venit în Eretz Israel şi a constatat singur că cele relatate nu erau departe de adevăr. El a rugat-o pe Ghitl să-i fie ghid într-o excursie de vizitare a ţării.

În loc să plece însă spre sud, în ţară, aşa cum era convenit, au ajuns în Beirut şi, mai cu forţa, mai cu înşelăciunea, au urcat-o pe Ghitl pe vapor împreună cu Shimon, băieţaşul ei de 11 luni şi au pornit-o spre Dorohoi.

În timpul călătoriei pe mare, s-a declanşat o furtună care a pus viaţa călătorilor în pericol. Ghitl a făcut atunci un jurămînt. Dacă Dumnezeu îi ajută şi scapă cu viaţa din această călătorie, se va înapoia imediat în Eretz Israel.

După cîţiva ani, ea şi-a anunţat părinţii că se înapoiază "acasă", la soţ şi prieteni. Reb Şimon şi-a vîndut averea, a lăsat casa pentru obşte şi s-a instalat, la rîndul său, la Tzfat, în timp ce Ghitl s-a înapoiat la Rosh Pina.

Reb Şimon a reuşit, la un moment dat, să-şi convingă ginerele să se facă negustor la Tzfat. După cîteva luni, însă, Shlomo a simţit că se sufocă în atmosfera oraşului şi, într-o noapte, şi-a luat nevasta şi copilul şi s-a înapoiat la Rosh Pina.

A doua zi dimineaţa, era la coarnele plugului. Ei au rămas la Rosh Pina pînă în ultimele zile ale vieţii lor. Ghitl, pentru bunătatea, pentru fineţea, şi frumuseţea ei a fost poreclită **"prinţesa din Moldova"**.

A murit la 25 Tişri, 1932. **(Din arhiva lui MOŞE MAUR)**

P.S. La Haifa trăiesc descendenţi ai familiei lui Ghitl. Printre ei, Erika Sharon-Blumer, fiica lui Shimon Blumer (ז"ל) care a purtat acelaş nume ca tatăl lui Ghitl.

"GHITL" - DIN DOROHOI

din primele coloniste la Rosh Pina

GHITL BENDER s-a născut la Dorohoi, la 5 ale lunii Iar 1871, în casa rabinului moşier Şimon Blumer, vestit atît pentru ospitalitatea şi generozitatea sa, cît şi ca învăţător şi îndrumător al zecilor de discipoli pe care i-a găzduit în propria-i casă.

Ghitl a primit o învăţătură iudaică de calitate, nu numai în limba ebraică, ci şi în limbile română şi germană, formîndu-şi un stil de scriere frumoasă. Ea s-a dovedit talentată şi la dansuri artistice pentru care s-a perfecţionat într-o şcoală de specialitate.

Prin anul 1885, trăia la Dorohoi bogătaşul Reb Şimon. El era cel mai important susţinător al Comunităţii şi în imensa sa locuinţă, găzduia adesea pe marii rabini care erau în trecere prin Dorohoi.

In anul acela, Reb Şimon şi-a luat soţia şi fata mai mică, Ghitl, care împlinise 15 ani, şi a plecat să viziteze Ţara Sfîntă.

A ajuns cu vaporul la Beirut, iar de acolo, pe măgăruşi, familia a pornit spre Tzfat, unde aveau mulţi cunoscuţi.

La o mică depărtare de oraş, exista un sat în care evreii români munceau pămîntul şi îşi spuneau în ebraică "hatzaranim" (ţăranii). Erau evreii veniţi în anul 1882 şi stabiliţi ca agricultori la Rosh Pina.

Reb Şimon a plecat din Tzfat în satul Rosh Pina. După obiceiul său, a făcut donaţii şi a rămas multă vreme printre ai lui, mulţumit că vede agricultori evrei. Dar, de prea mare încîntare, nu şi-a dat seama că fiica lui se îndrăgostise de Shlomo Shneur Zalman, fiul unuia din fondatorii coloniei, Zwi Bender care, la timpul său, fusese şi el unul din bogătaşii oraşului Bacău.

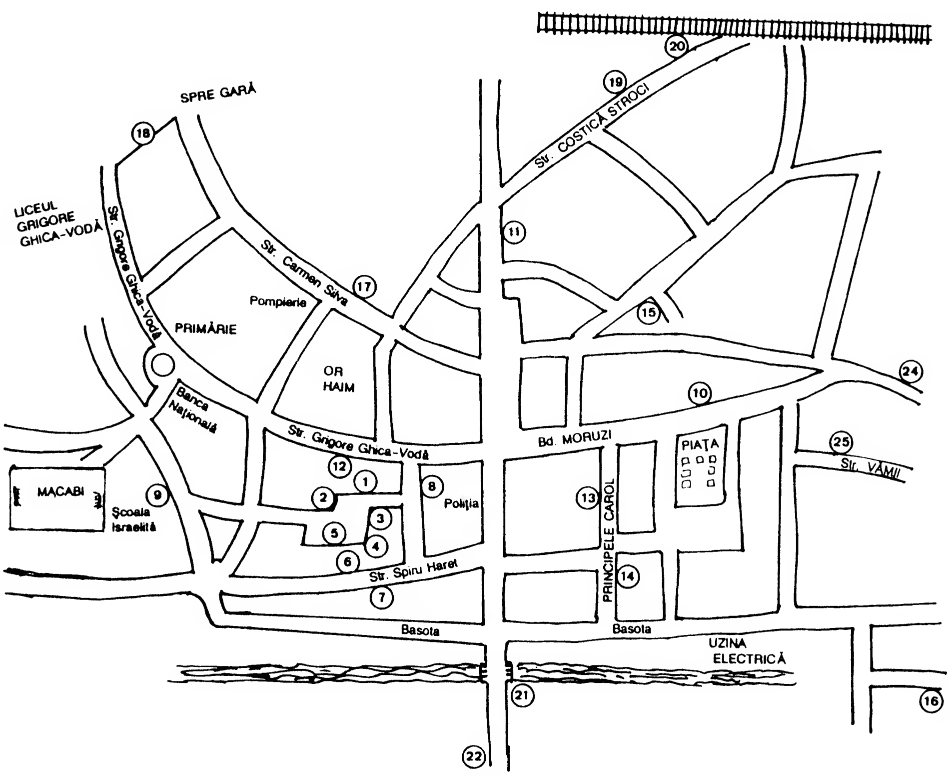
Cînd a sosit vremea înapoierii în România, Ghitl i-a mărturisit tatălui povestea ei de dragoste. I-a spus că vrea să se mărite cu băiatul pe care l-a cunoscut acolo, la Rosh Pina. La început, Reb Şimon s-a opus. Îi era greu să se despartă de fiica iubită. Au intervenit însă, prietenii din Tzfat şi prietenii din Rosh Pina, arătîndu-i că băiatul are un arbore genealogic care, prin fondatorul habad-ului, coboară pînă la Regele David. Acesta a fost argumentul hotărîtor.

După obiceiul vremii şi după punga socrului, a avut loc o nuntă cum nu s-a mai pomenit în Eretz Israel. Potrivit datinei străbune, nunta a durat şapte zile şi şapte nopţi. În fiecare seară, veneau la Tzfat alţi oameni din Rosh Pina şi Iaffo, ca să participe la festivităţile nupţiale.

Puţin timp după nuntă, Reb Şimon s-a înapoiat la Dorohoi, iar Ghitl, în casa ei modestă din Rosh Pina, şi-a împachetat rochiile luxoase şi bijuteriile, a îmbrăcat o rochie simplă de pînză şi a început să lucreze, ca şi celelalte femei din aşezare, în gospodăria agricolă. Ea a întemeiat, împreună cu Zisel Friedman, Malca Rubinstein, Aiki Bernstein şi soacra sa, Ester, organizaţia "Ajutorul femeilor" (pentru ajutorarea celor nevoiaşi) şi organizaţia "Societatea de găzduire" (pentru ajutorarea bolnavilor), conducînd cu sîrguinţă activitatea acestora împreună cu soacra sa.

Cele 25 sinagogi existente în Dorohoi pînă în anul 1948

Harta cu localizarea sinagogilor, realizată – după memorie – de ***Saşa – Iosef Iancovici,*** din conducerea Irgun Iotzei Dorohoi

1. Sinagoga mare
2. Sinagoga "Beit Solomon"
3. Sinagoga "Fonisher"
4. Sinagoga Croitorilor
5. Sinagoga Rîndarilor
6. Sinagoga Cizmarilor
7. Sinagoga "Klaus"
8. Sinagoga "Tzoller"
9. Sinagoga Şcoala israelită
10. Sinagoga vis-avis de Piaţă
11. Sinagoga Cojocarilor
12. Sinagoga Rabinului Frenkel
13. Sinagoga rabinului Shmerler
14. Sinagoga "Sobel"
15. Sinagoga "Maarath Hamachpela"
16. Sinagoga Tălpălarilor
17. Sinagoga Rabinului Rabinzon Haim
18. Sinagoga din Podul Buhai
19. Sinagoga "Leiss"
20. Sinagoga "Tirer"
21. Sinagoga "Găveronă"
22. Sinagoga Cotiugarilor
23. Sinagoga "Grünberg"
24. Sinagoga "Vijniţer Rebe"
25. Sinagoga din strada Vămii

Revista "Unu", scoasă de Saşa Pană şi Moldov (Taingiu), în care se descria activitatea evreiască desfăşurată în oraş, a fost editată la Dorohoi.

- Spitalul israelit a luat fiinţă la 26 martie 1920. Primul medic a fost dr. Aizic Schleicher.

În anul 1941, existau 21 sinagogi. În prezent, sînt trei. Fiecare sinagogă avea un comitet numit "Eforia sinagogii" şi se întreţinea din contribuţia enoriaşilor. În secolul XX, au fost 25 de rabini, dintre care îi amintim pe Drimer Rafael, Schachter David, Marilus Meier, Waserman Pincas.

- Abatorul de păsări funcţiona, încă de la 23 XII 1896, într-o clădire cumpărată în Fundătura Ţiganilor. Dintre hahami, îi amintim pe Barid Şamşen, Aro Sin Faibiş, Moise Iancu Hahamu, Waserman Ştrul ş.a.

- Baia Comunităţii evreilor a fost construită în anul 1921 şi a intrat în funcţiune în anul 1922.

- Societatea filantropică de ajutor reciproc "Lumina vieţii" (Or Haim) a luat fiinţă la 6 iunie 1914.

- Organizaţia sportivă "Macabi" concura la supremaţia în fotbal cu echipa autohtonilor "Vulturii".

- Din rîndul evreilor s-au ridicat intelectuali care au făcut cinste oraşului: Scriitori, ca Ştefan Antim (Wexler), Saşa Pană (Alexandru Binder), Moldov (Taingiu), Ion Călugăru (Croitoru I.Buium).

Medici, ca Segal Cezar, Danilov Bercu, Marcovici Leon, Goldman Norbert, Sigal Mendel, Axler Isac.

Profesori, ca I.Anderman, Rabinsohn Levi, Scheib Otto, Haller Iacob, Marcovici Berthold.

Avocaţi, magistraţi, Rapaport Ozias, Lozneanu Peter, Haifler S.

Ingineri, ca Paul Cohn, Lozneanu Stelian, Iäger Carol.

Dintre salariaţii Comunităţii, s-au remarcat Şulimovici Strul şi Rohrlich Elias.

Dintre oamenii de afaceri, îi amintim pe Lupu Sarafu, fraţii Fischer, I.Groper, Ţoller H.I., Bercovici Idel Leib, Idelsohn Iulius, David Mişilim, Jack Bojet, Sigmund Segal, Heilic.

În concluzie, reţinem că existenţa evreilor în oraşul Dorohoi a impulsionat dezvoltarea centrului urban. Românii şi evreii au constituit o colectivitate înfrăţită prin muncă si, în majoritatea cazurilor, bazată pe înţelegere şi respect reciproc. Evreii din Dorohoi au luptat alături de români pentru independenţa şi apărarea graniţelor patriei.

Îmi amintesc cu drag de colegii de şcoală ca: Moişe Klein, Berariu I.Nathan, Jäger Moritz, Marcovici I.Leon, Löwensohn Jack, Waisman A. Haim, Segenreich F.Leon sau de cei care cu care am făcut armata şi concentrările ca: Şaiovici Iancu, Hermansdorf Martin, Heines Idel, Iäger Jack, Calmanovici A.Leon, Cherbis A.Simon, Linscher Rubin, Landman Leon Gabriel. De paştele lor, ne înfruptam cu pască evreiască, iar de paştele nostru, mîncau şi ei cu noi cozonac, pască şi ouă roşii. Nu lipseau glumele nevinovate, academice, inerente tinereţii.

Din perioada postbelică, îmi apare mereu în faţă figura bunului meu prieten profesorul Scheib Otto, precum şi a multora dintre elevi.

Sînt amintiri plăcute din... timpuri apuse.

de ani şi Comunitatea trebuia să dea un număr de tineri evrei pentru armată. La noi, viaţa de cazarmă era mai puţin dură pentru cei ce făceau armata, iar pentru destui dintre ei se găsea posibilitatea de a se eschiva de la obligaţiile serviciului militar. Un alt motiv îl constituia marea toleranţă religioasă, fiind cunoscut faptul că în ţara noastră a existat şi există o deplină libertate religioasă nu numai pentru cultul mozaic, ci şi pentru toate celelalte culte existente la noi. În anul 1941, fiinţau în oraşul Dorohoi 5 biserici pentru creştinii ortodocşi, o biserică pentru creştinii catolici şi 21 sinagogi pentru cultul mozaic, rabinii exercitîndu-şi serviciul lor în deplină siguranţă. De relevat că evreii şi-au cîştigat drepturi cetăţeneşti după Tratatul de la Berlin, din 1878, ce a impus României modificarea articolului 7 din Constituţia anului 1866, tratat în care se stipula că apartenenţa la o credinţă religioasă nu mai putea fi o piedică pentru dobîndirea drepturilor cetăţeneşti. Tot atunci, s-a acordat cetăţenia română evreilor care au servit sub drapel în războiul din 1877.

Pătrunderea evreilor în secolul al XIX-lea într-un număr prea mare fiind considerată, pe vremea aceea, un pericol de înstrăinare a oraşelor moldovene, s-au luat măsuri de stăvilire a ei. Aceasta a dus la creşterea elementului românesc. În anul 1930, numărul românilor a crescut la 61,2 la sută, în anul 1941 -la 64,1 la sută, iar în anul 1956 -la 81,3 la sută.

Numărul evreilor era, în 1930, încă destul de mare (5788 locuitori); a crescut însă, şi numărul românilor la 9707 locuitori, ceea ce a făcut ca numărul evreilor să scadă la 30,3 la sută, adică la mai puţin de o treime din populaţia oraşului. În anul 1956, numărul lor s-a redus la 18,4 la sută, pentru ca, în 1966, să reprezinte doar 6 la sută din populaţia oraşului.

La 31 martie 1991, mai trăiau în Dorohoi doar 122 evrei, adică mai puţin de 1 la sută din populaţia oraşului (33 000 locuitori) ca urmare a faptului că, după cel de al doilea război mondial, în marea lor majoritate au fost atraşi de mirajul pămîntului străbun, Israel.

Evreii au animat, pe vremuri, viaţa economică a oraşului nostru, fiind negustori pricepuţi, buni meseriaşi (croitori, cizmari, cojocari, ceasornicari etc.) şi cu iniţiativă în mica industrie. S-au identificat cu aspiraţiile dorohoienilor băştinaşi, participînd activ atît la prosperitatea economică cît şi la viaţa politică, administrativă şi culturală a urbei.

Să trecem în revistă cîteva aspecte ale activităţii evreilor din Dorohoi în primele decenii ale secolului XX:

- În anul 1910, a luat fiinţă Şcoala israelito-română, care a funcţionat pînă în anul 1948. "Alianţa Israelită Universală", cu sediul la Paris, a împrumutat Comunităţii din Dorohoi suma de 30 mii lei pentru înfiinţarea unei şcoli de băieţi şi fete.
- Grădiniţa de copii a funcţionat în spatele Şcolii israelite, între anii 1910-1941.
- Liceul evreiesc a funcţionat între anii 1941-1943.
- Şcoala evreiască de băieţi şi fete pentru copiii reîntorşi din Transnistria a funcţionat între anii 1943-1945.
- Între anii 1922-1942, au funcţionat două biblioteci: "Cercul cultural al tineretului evreu" şi "Cercul cultural al tineretului muncitor", care au luat fiinţă prin comasarea mai multor biblioteci mici.

Se înmulţesc meşteşugarii fierari, rotari, croitori, săpunari, cizmari, cojocari, tăbăcari, sticlari, tîmplari, măcelari, zugravi, cîrciumarii, hangii, negustorii de toate categoriile. Unii evrei luau în arendă moşii şi orînda satelor (cîrciumi şi moară). Atît din încasarea bezmenului cît şi a avaietului (dări pentru mărfurile pe care le vindeau negustorii), proprietarii moşiilor pe care se găseau tîrgurile realizau venituri importante. Dorohoiul, fiind aşezat pe o moşie domnească, voievozii Moldovei aveau interesul să atragă cît mai mulţi negustori acolo. Venirea acestora a înviorat economia oraşului.

Tabelul nr.2 POPULAŢIA STATORNICĂ DUPĂ NEAM
(Guţic I.Octav, *"Aspecte ale evoluţiei populaţiei din oraşul Dorohoi, Botoşani – Istorie şi contemporaneitate"*, Bucureşti, 1969, pg.97–106)

	ANII					
	1889	1899	1930	1941	1956	1966
Total populaţie	9313	12690	15866	15555	14717	16699
Români	4512	5291	9707	9980	12019	15661
Unguri	–	1	49	1	11	8
Germani	477	525	121	78	4	1
Ruşi	312	29	36	20	2	2
Ruteni,ucrainieni,lipoveni	22	–	25	18	3	10
Sîrbi,croaţi,sloveni	–	–	–	–	1	–
Bulgari	–	–	22	10	–	–
Cehoslovaci	–	–	1	–	–	1
Poloni	–	–	36	20	6	1
Evrei	4332	6839	5788	5396	2723	1013
Greci	–	1	–	–	–	–
Armeni	–	17	15	3	–	–
Turci	–	7	5	1	–	–
Găgăuzi	–	–	11	–	–	–
Ţigani	–	–	22	24	–	–
Alte neamuri şi nedeclaraţi	–	–	28	4	2	2

Din studiul tabelului nr.2, constatăm următoarele: la recensămîntul din anul 1889, oraşul Dorohoi era locuit în majoritate de străini, românii reprezentînd 44,6 la sută din numărul locuitorilor oraşului, iar străinii 55,4 la sută; la recensămîntul din anul 1899, numărul românilor este mai mic, 41,7 la sută, pe cînd numărul străinilor a crescut la 58,3 la sută. Dintre străini, cei mai numeroşi erau evreii, cu 46,5 la sută în anul 1889 si 53, 2 la sută în anul 1899. Urmează, în ordine, ruşii şi germanii, cu un procent mult mai mic. (Guţic I.Octav ibidem).

Pe lîngă avantajul libertăţii comerţului, evreii au fost atraşi să vină la noi şi din alte motive. Unul dintre acestea a fost duritatea serviciului militar din ţările de unde emigrau. Legea recrutării (1827) din Rusia ţarului Neculai I, de exemplu, prevedea o durată a stagiului militar de 25

(1820) şi Herţa, iar o parte dintre ei s-au aşezat în oraşul Dorohoi sau şi-au continuat drumul spre sudul ţării. Numărul lor a crescut mai ales după 1829, atraşi fiind de libertatea comerţului prevăzută în tratatul încheiat după Pacea de la Adrianopol. "**Războiul din 1828, care se termină cu Tratatul de la Adrianopol, redă principatelor Moldova şi Valahia libertatea comerţului pe care Poarta le-o răpiseră, în ciuda capitulaţiilor prin care le garanta autonomia lor împotriva arbitrariului sultanului.**" (Verax, La Roumanie et les juifs, edition abreje, Bucarest-1904, pg.1)

Deci, libertatea comerţului a încurajat emigrarea în Ţările române, mai ales că evreii erau întreprinzători şi aveau un spirit comercial deosebit. De aceea, în anul 1831, Moldova avea la o populaţie indigenă de peste 1 milion de locuitori, un numar de 37.000 evrei.

După o încetinire de cîţiva ani (1838-1843), infiltrările reîncep cu o şi mai mare intensitate. (Victor Tufescu, "Tîrgurile din Moldova şi importanţa lor economică")

TABEL nr.1

(Verax, La Roumanie et les juifs, Bucarest, I.V.Socecu, 1903,pg.43, tableau XXl)

ANII	1803	1820	1831	1838	1859	1899
Nr.EVREI	600	928	1133	2392	3031	6903

Cifrele cuprinse în tabelul 1 sînt semnificative pentru creşterea numărului evreilor din Dorohoi în secolul al XIX-lea. Constatăm că în anul 1803 trăiau în Dorohoi 600 locuitori evrei pentru ca, în anul 1899, numărul lor să ajungă la 6903.

Pentru a-şi apăra interesele obşteşti, se organizează Comunitatea evreiască. S-au construit sinagogi. Copiii învăţau carte mai întîi la sinagogi, cu aşa-zişii belferi. Morţii erau îngropaţi în cimitirul evreiesc, situat, prin anul 1600, în capătul sudic al bulevardului Victoriei.

Evreii au găsit aici un cadru natural favorabil, mărginit de apele Ezerului, Jijiei şi Pîrîului Întors, cu dealuri domoale şi văi largi, cu păşuni suculente şi păduri bogate, în vecinătate, cu o climă blîndă, situat la o încrucişare de drumuri comerciale şi la o depărtare de o zi de Suceava, Cernăuţi şi Botoşani. Era un loc prielnic pentru negoţ si meserii.

Băştinaşii erau paşnici şi ospitalieri.

Noii veniţi au căpătat - în centrul oraşului - locuri pe care şi-au construit case tip vagon, cu dughene, grajduri, hambare, beciuri, pentru care plăteau o chirie anuală numită bezmen. Au mai căpătat imaş, fără plată, pentru două-trei vite.

Cu timpul, numărul locuitorilor sporeşte, aşezarea creşte în suprafaţă, se zidesc case noi şi în cartierele situate pe străzile de acces dinspre Cernăuţi, Suceava, Darabani şi Botoşani. Se îndesesc atelierele meşteşugăreşti şi prăvăliile pline cu mărfuri, ziua de tîrg (iarmarocul) - fixată în ziua de marţi - atrage oamenii din satele vecine, se înfiripă legături comerciale, se fixează taxe la bariere pentru intrarea în oraş cu mărfuri.

Profesorul emerit Octav Guţic este autorul cărţilor "Din legendele Dorohoiului" şi "Oraşul Dorohoi - monografie geografică".

"**Românii şi evreii**, apreciază Domnia-sa, **au constituit o comunitate - sau obşte, dacă vreţi - înfrăţită prin muncă şi, în majoritatea cazurilor, bazată pe înţelegere şi respect reciproc.**

Evreii s-au identificat cu aspiraţiile românilor băştinaşi şi au participat activ atît la prosperitatea economică, cît şi la viaţa politică, administrativă şi culturală a oraşului Dorohoi".

La rugămintea noastră, domnul profesor Octav Guţic a avut amabilitatea să ne trimită din România un articol special, bazat pe documentele folosite în conferinţele şi cărţile sale.

AMINTIRI DESPRE CONCETĂŢENII NOŞTRI EVREI

de Profesor emerit OCTAV I. GUŢIC

În documentele moldoveneşti ale secolelor XV, XVI şi XVII, constatăm că majoritatea absolută a locuitorilor din oraşul Dorohoi o constituiau românii. Ulterior, favorizate de împrejurările istorice, pătrund şi elemente străine, mai ales, evrei, ucrainieni, lipoveni, armeni, germani etc.

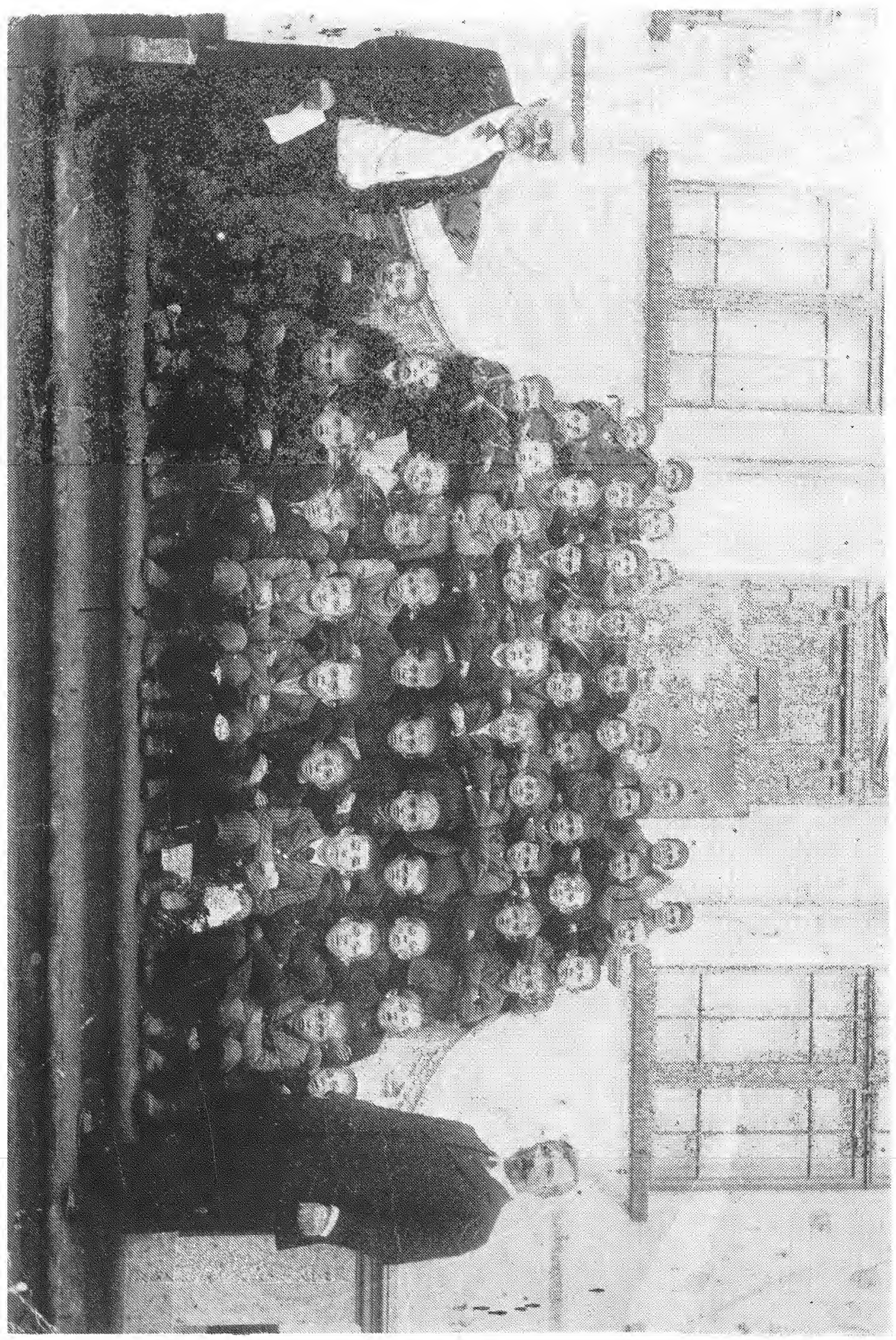
Existenţa evreilor în oraşul Dorohoi este semnalată în documentele secolului al XVII-lea. Numărul lor a crescut după pogromul din Polonia (1648), pe vremea lui Bogdan Hmelniţchi. Menţionez că în vechiul cimitir evreiesc, situat în capătul sudic al bulevardului Victoria, exista, prin anul 1953, o piatră funerară la mormîntul unui evreu, datînd din anul 1652. Piatra funerară, lucrată din gresie masivă, a fost distrusă în partea superioară de către agenţi modificatori externi care au acţionat asupra ei în decursul a peste trei secole. Un cercetător amator al Comunităţii din Dorohoi (domnul Cotter Manaşcu) mi-a tradus ceea ce mai rămăsese din vechiul epitaf: "**IAKOB, fiul domnului Eliezer...miercuri...cheşvan, anul (5) 413, după computul mic...**"

Din moment ce exista un cimitir al evreilor în anul 1652, tragem concluzia că ei au trăit pe aceste meleaguri, în număr mai mic, desigur, şi în secolele anterioare.

Numărul evreilor a crescut mai ales în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, atît după prima împărţire a Poloniei, din anul 1772, cît şi în tot cursul secolului al XIX-lea

Pătrunderea evreilor şi a ucrainienilor a fost favorizată de modificarea graniţelor Moldovei, din anii 1775 şi 1812, precum şi de ocupaţiile vremelnice ale restului Moldovei de către ruşi, din anii 1769, 1774, 1806-1812 şi 1829-1834. Graniţele fiind deschise în nordul Moldovei, evreii din Galiţia şi nordul Ucrainei, ca şi o parte din ucrainieni trec în Moldova. Ucrainienii s-au aşezat prin sate, iar evreii - prin tîrguri, mai ale prin cele din apropierea frontierei nordice.

Evreii au contribuit la întemeierea tîrgurilor Darabani şi Rădăuţi-Prut (1835-1845), au îngroşat numărul locuitorilor din tîrgurile Mihăileni

Prima promoţie a şcolii Româno-Israelite. Dorohoi 1910

LA 15 IUNIE 1909 s–a născut prima şcoală evreiască în oraşul Dorohoi. Un document de o mare valoare istorică. Pergamentul original se află la doamna Erica Eger, nepoata lui Aron Pomîrleanu, unul dintre ctitorii Şcolii Israelito–Române din oraşul Dorohoi.

ACT COMEMORATIV

IN TIMPUL DOMNIEI MAJESTĂŢEI SALE REGELUI

CAROL I

și al AUGUSTEI SALE SOȚIE MAJESTATEA SA REGINA

ELISAVETA

Fiind Președinte Consiliului de Miniștrii Ioan I. C. Brătianu

Ministru Cultelor și Instrucțiunei Publice Spiru Haret

Prefect al Județului Ioan I. Manoliu-Telzeanu

Primar Urbei Dorohoi Gheorghe Marcu

Inginer Comunal Ioan Eug. Pascu

Astăzi Luni 15 Iunie 1909

S'a pus Piatra Fondamentală la construirea primului local de **Școală Israelito-Română pentru Băeți și Fete**, din fondurile Comunităței Israelite din orașul Dorohoi, representată prin Domnii **Mayer Zoller** Președinte, **Adolf Wittner și I. L. Bercovici** Vice-Președinți, **Saniel Kantar** Casier, **Aron Pomârleanu, Noech Charas, H. I. Leibovici, L. Rappaport, Zisu Lerner, H. Salzberg și Iosub Malcăs** Membri; Comitetul Școlar D-r Rudolf Krämer, I. Spodheim, I. L. Bercovici, Adolf Wittner, Aron Pomârleanu, H. Moșcovici și I. Linscher, după planul efectuat de D-l Architect A. G. Davidescu din București.

TIPOGRAFIA I. L. BERCOVICI DOROHOI

refugiat arendaşii evrei!" "Pardon!, i s-a replicat acestui ziar: au năvălit şi la oraşe, pentru că ei nu aveau numai revendicări agricole! Nu! La oraşe se găseau mai mulţi evrei, mai multe prăvălii evreieşti, mai multe averi evreieşti!"

Ştiţi cine a mai avut de suferit de pe urma răscoalelor? Ronetti Roman, scriitorul. Ce-i drept, şi el era arendaş, lîngă Hîrlău, la Maxut; dar acolo n-a suferit numai el, "au spart totul şi la dugheana lui Moise Beleş", care, neam de neamul lui, n-a fost arendaş! El nu s-a dus să se plîngă, dar Ronetti Roman s-a dus chiar la M.S.Regele!, cu care ocaziune a arătat că suferă mereu manifestaţiuni, de pildă, la 13 februarie, la Iaşi, cînd i s-a reprezentat "Manasse". După reprezentaţie, s-a dus, cu familia, la o berărie, unde comesenii l-au bombardat cu pîine, cu mititei şi cu altele mai mari...

Stîrniseră puternic ecou în lumea toată răscoalele ţărăneşti, stîrniseră mai ales în lumea evreiască, prin caracterul lor anti-evreiesc. Distrugerile au procurat material de senzaţie pentru presa mondială. Ştie presa să facă gălăgie şi cînd nu e cazul dar, mai ales, cînd este! Au început să se reverse spre devastaţii din România - asta e latura pozitivă a catastrofelor! - dolari, coroane, mărci...

S-a format, mai întîi, un Comitet de Asistenţă, la Iaşi, pentru ca străinătatea să aibă o adresă unde să trimită banii şi condoleanţele. Pe urmă, la 5 mai 1907, a fost convocat, la Viena, Congresul Marilor Instituţii de Binefacere Israelite din Europa, pentru ajutorarea devastaţilor evrei. S-au întrecut între ele: Alianţa Israelită Universală, Central Roumanian Relief and Difence League din New York şi cel din Chicago, Casa de Survellance din Rotterdam, multe altele din America, Anglia, Austria, Franţa, Germania, Italia, Olanda, Elveţia...Ruble au venit din Rusia, deşi evreii de-acolo treceau prin încercări şi mai grele. Ieşise chiar şi un cîntec, ce s-a răspîndit în întreaga Românie: Ce bine-i să fii evreu sinistrat/ Ai numai, zău, de cîştigat!

EVREU DIN DOROHOI
Fotografie de
Mişu Moscovici

EVREII DIN DOROHOI PE TIMPUL RĂSCOALELOR ŢĂRĂNEŞTI DIN 1907

de MARIUS MIRCU

Vai, şi în judeţul Dorohoi, ţăranii se deşteptaseră încă înaintea sosirii noastre. Se deşteptaseră împotriva evreilor, bineînţeles! Eu cred că dacă n-ar fi existat evreii, pe care să experimenteze, n-ar fi avut ţăranii atîta curaj! Scria Moses Schwarzfeld în "Egalitatea" lui: *"Răscoalele au luat un caracter anarhic, antisemit, aproape că nu mai există chestia pămîntului, a arendării... Ţinta: tîrguşoarele cu evrei, pentru devastare şi jaf. La ce-s vinovate masele evreieşti de starea lor într-adevăr jalnică? Este rezultatul unei îndelungi propagande contra evreilor. Trăiau bine pînă atunci ţăranii cu evreii, au intervenit cu petiţii în goanele de la sate... Ţăranii se află acum în un fel de stare de inconscienţă, de beţie, şi cînd se vor trezi se vor mira şi ei de ce au fost în stare, de crimele lor".*

Încă în urmă cu o lună, luni 12 februarie 1907, prefectul jud. Dorohoi convocase toţi primarii din comunele rurale: "Ordin verbal: pînă în trei zile toţi jidanii să fie scoşi din comune, chiar şi cei cu autorizaţie! Rămîn pe loc averile lor!" Ziua de Purim a fost zi de doliu pentru evrei, unii primari i-au trimis cu număr la Poliţia din oraşul Dorohoi.

"În întreg judeţul fierbere mare", scriu ziarele. Ţăranii s-au răsculat în satele cu moşii arendate la evrei, dar şi la români. Au năvălit chiar la domnul Frank, la Ibăneşti, cumnatul prefectului!

La 4 martie, în tîrguşorul Darabani, mari devastări, unele case - citez - "cu totul dărîmate". La Mitoc, ţăranii au furat de la arendaşul Kaufmann bancnote şi efecte ruse şi române de peste 600 000 lei. Multe au fost regăsite: ţăranii îşi împodobiseră casele cu ele. La Pomîrla, ţăranii i-au gonit pe toţi prăvăliaşii evrei. La Zvoriştea, "sălbăticii grozave contra evreilor". La Ştiubeni, lîngă Săveni, "ţăranii au comis excese asupra evreilor". La Săveni, "mulţi săteni au năvălit, au devastat prăvăliile evreilor, i-au bătut pe mulţi".

La Mitoc, ţăranii au venit cu 40 de care şi au ridicat tot ce au găsit în casele şi în magazinele evreieşti. Vechilul Simionovici a fost grav maltratat, din pricină că nu l-au găsit pe arendaş. Tg.Rădăuţi "grozav devastat, mulţi evrei grav bătuţi, între alţii pe arendaşul Groper, precum şi pe servitoarea lui romancă, ea sărise să-l apere".

La Mihăileni, evreii organizaseră o gardă civică, spre a se apăra. Ca să deruteze, s-au îmbrăcat ţărăneşte, cu împrumut, de la magazinele evreieşti cu haine. Numai că n-a mai fost nevoie să intervină, armata i-a alungat pe ţăranii ce năvăliseră. Noaptea, tîrziu, garda civică s-a adunat la cafenea "şi cu mare zgomot, în stradă, se bucurau că au scăpat comuna. O patrulă, auzind zgomot şi văzînd agitaţie de... ţărani, a anunţat armata, care a alergat în pas de gimnastică şi în suntelul goarnei". Armata a tras şi, pînă să se lămurească lucrurile, au fost doi răniţi şi un mort care, aflîndu-se lîngă o fîntînă, a căzut în ea...

Se întreba lumea de ce au năvălit ţăranii la oraşe, cînd revendicările lor agricole erau la sate? A răspuns ziarul "Voinţa Naţională: "că acolo, la oraş, s-au

Danilov Bercu – medic
Ionel Şaneriu – ambasador al UNESCO al Ordinului Cavalerilor de Malta (născut la Herţa)
Iacob Groper – poet, scriitor (Mihăileni)
Idov Cohen – om politic, publicist (Mihăileni)
Berii Haim – doctor (din Darabani)
Bilibou Gavril – croitor (din Darabani)
Schiaderman Aron – negustor (din Darabani)
Butnaru Kopel – tîmplar (din Darabani)
Cojocaru Moise – căciular (din Darabani)
Iţcu Kahal – rotar (din Darabani)

Nădejdea noastră este că fiecare fiu al fostului judeţ Dorohoi, cu familia şi prietenii săi din Israel şi din alte colţuri ale lumii, ori unde s-ar afla, este purtătorul omeniei şi curăţeniei sufleteşti, cu limpeziri de lacrimă, cu care i-au înzestrat, prin naştere, locurile de origine.

Ca edil al urbei, vă întind mîna, aşteptînd să vizitaţi oraşul romantic al dorohoienilor, unde aţi văzut pentru prima oară lumina zilei şi aţi făcut primii paşi în viaţă, unde aţi pronunţat primele cuvinte sau aţi scris primele litere, acolo unde v-aţi îndrăgostit pentru prima dată, aţi legat primele prietenii şi, poate, aţi simţit pentru prima oară dezamăgirile vieţii...

Cu aceste gînduri, îngăduiţi-mi să închei micul meu mesaj adresat tuturor celor de azi, cărora le amintesc să nu-i uite nici o clipă pe cei ce se odihnesc în cimitirul de la Dorohoi şi pe cei ce trăiesc în România de nord şi să nu uităm că viitorul este al oamenilor şi al omenirii.

Primarul oraşului Dorohoi vă îmbrăţişează pe toţi şi vă sărută de mii de ori.

Dr. Adrian Roşca,
primarul oraşului Dorohoi

Primarul şi Primăria oraşului Dorohoi.

MESAJ DIN DOROHOI

Dorohoi, 5 august 1991

STIMAŢI PRIETENI DIN ISRAEL,
Originari din oraşul şi judeţul Dorohoi
(Săveni, Mihăileni, Herţa, Darabani, Rădăuţi)

Imi este deosebit de plăcut şi mă simt onorat ca, în calitatea de primar al oraşului, să vă transmit, din toată inima, dumneavoastră, tuturor celor care v-aţi născut, copilărit aţi trăit şi muncit în oraşul şi judeţul Dorohoi, cele mai alese gînduri şi sentimente, precum şi urările mele de fericire deeplină, mult noroc, o dată cu gîndurile cele mai bune ale întregii populaţii de astăzi a Dorohoiului.

Evreii sînt un neam al lumii şi al cărţii. De aceea, consider că apariţia cărţii-monografice, care va reflecta istoria zbuciumată a Dorohoiului de-a lungul veacurilor, reprezintă un monument al prieteniei pentru locurile natale, pentru minunaţii oameni care au văzut pentru prima oară răsăritul soarelui în Dorohoi.

Vă felicit pentru munca depusă în vederea apariţiei cărţii şi îmi exprim convingerea că ea va cultiva dragostea faţă de oameni şi plaiurile natale. Acum, în Dorohoi, trăiesc 120 de evrei din cei peste 12 000 cîţi existau în preajma celui de al II-lea război mondial.

Evreii dorohoieni sînt paşnici, nu fac probleme conducerii oraşului şi se roagă în cele două sinagogi pentru sănătatea şi fericirea lor.

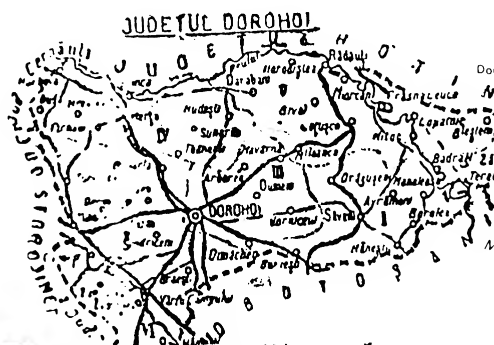
Avem în permanenţă grijă de ei şi nu facem deosebire faţă de ceilalţi cetăţeni ai oraşului, dîndu-le posibilitatea de a se bucura de toate drepturile şi libertăţile prevăzute de legile statului.

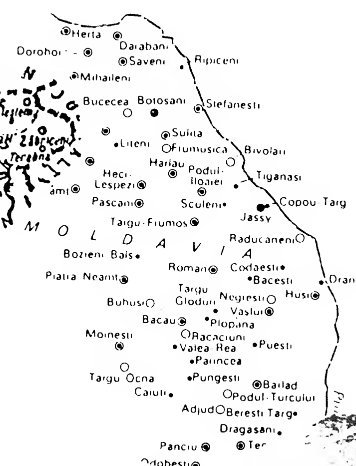
Sînt demne de amintit cîteva personalităţi evreieşti din fostul judeţ Dorohoi, care s-au remarcat prin talentul şi forţa lor creatoare, pentru demnitatea acestui colţ de pămînt moldav, pe care îi admirăm şi le aducem recunoştinţa noastră:

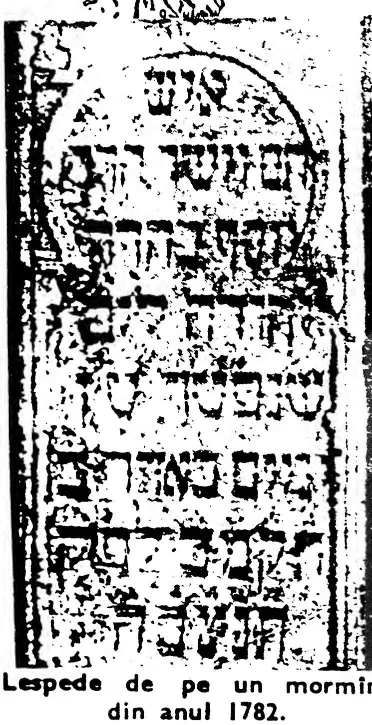
General medic Axler Isac
Iulius Ficher - proprietar de moară
Moscovici Moise - proprietar de pădure
Michel Zelingher - depozitar de băuturi spirtoase
Ion Călugăru - scriitor
Zelţer Solomon - proprietar de bancă
Saşa Pană - poet şi scriitor
Stefan Antim - avocat şi scriitor
Mişilim David - negustor
Făgădău Moise şi Izu Şapira - sportivi
Goldenberg Zighi (Alexandru Munte) - actor

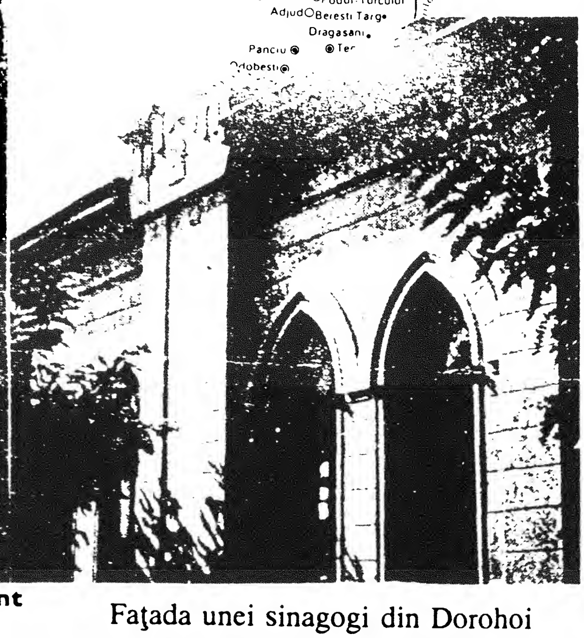
Harta judeţului Dorohoi, prezentată mai jos, este cea din anul 1927 şi este compartimentată în şase plăşi: **I. Başeu** cuprinzînd comunele Săveni, Vlăsineşti, Avrămeni, Hăneşti, Borolea, Drăguşeni, Borzeşti, Manoleasa, Badragi, Zăbriceni, Terebna; **II. Berhomete** cu localităţile Tureatca, Pomârla, Hilişeu, Dersca, Mihăileni, Cîndeşti, Lozna, Şendriceni; **III. Plasa de centru Dorohoi** cu Arborea, Dumeni, Havîrna, Vorniceni, Dimăcheni, Corlăteni; **IV. Herţa** cu localităţile Horbova, Hreaţca, Tîrnauca, Lunca, Hudeşti, Suharău, Ibăneşti, Cristineşti; **V. Lascăr** cu Darabani, Păltiniş, Horodiştea, Miorcani, Bivol, Rădăuţi, Mileanca, Coţuşca, Crasnaleuca, Lopatnic, Mitoc, Bleşteni; **VI Siret** cu Zamostea, Zoriştea, Adîncata, Hînţeşti, Vîrful Cîmpului, Văculeşti, Brăeşti.

(Document pus la dispoziţie de d-l profesor emerit **Octav Guţic**).

Lespede de pe un mormînt din anul 1782.

Faţada unei sinagogi din Dorohoi

— 4 —

turile şi fructele lor şi revendicând cele uzurpate, în care scop se vor angaja avocaţi pentru sprijinirea intereselor Comunităţii;

VII. De a accepta tot felul de donaţiuni manuale sau prin alte scrise în numele Comunităţei;

VIII. De a stabili şi aduna contribuţiuni voluntare necesare atât la fondarea şi întreţinerea instituţiunilor de binefacere mai sus enunciate cât şi a cultului izraelit;

IX. De a angaja clerul şi tot personalul necesar cultului Izraelit conform dogmelor rituale;

Art. 2. Cheltuelile necesare pentru atingerea scopurilor mai sus enumerate se vor acoperi din cotizaţiunile indirecte şi voluntare numite gabele, pe se asupra tăerei vitelor pentru Izraeliţi asupra tăierii păsărilor şi altele.

Art. 3. Aceste contribuţiuni se vor încasa de către Epitropia a căror atribuţiuni şi funcţionare se stabileşte mai la vale.

Art. 4. Epitropia va fi compusă de 21 membrii şi anume: 1 Preşedinte, doi vice Preşedinţi, 1 Casier, 1 Controlor, 1 Secretar şi 15 membrii.

Art. 5. Epitropia va încasa toate contribuţiunile stabilite prin art. 2 fie în regie, fie în antrepriză publică.

— 5 —

Art. 6. Pentru fiecare încasare de bani, primiri de donaţiuni şi altele se va elibera părţei în drept o recepisă dintr'un registru a souche subscrisă de Preşedinte sau V. Preşedinte şi contra semnată de Casier.

Art. 7. Epitropia va întocmi în fiecare an Budgetul de venituri şi cheltueli.

Orice excedent va rezulta se va preface îndată în efecte de ale Statului Român.

La finele fiecărui semestru se va face situaţiunea casei de către Epitropii dimpreună cu Casierul după registre şi scripte.

Despre această operaţiune se va încheia Proces Verbal după regulele stabilite în această materie.

Acest Proces Verbal va fi dublu exemplar, din care unul va rămânea în arhiva Epitropiei, iar al doilea se va înainta autorităţii Comunale.

La finele fiecărui an, odată cu presentarea budgetului pe anul viitor Epitropia va face situaţiunea generală atât a casei cât şi a trebuinţelor Comunităţei.

Situaţiunea anuală şi budgetul se vor publica

Art. 8. Epitropia va fixa în fiecare an cu două luni de zile înainte de confecţionarea budgetului, quantumul gabelei asupra tăerei vitelor, a păsărilor şi altele.

— 7 —

Dacă după trei convocări consecutive nu se va putea întruni majoritatea membrilor, atunci ori ce resoluţiune se vor lua cu majoritatea membrilor prezenţi.

Art. 11. Infiinţarea diferitelor funcţiuni şi numiri în funcţiuni se va face de către Epitropi cu majoritatea de voturi.

Nici o înlocuire de funcţionari nu se va putea face de cât în cas de abateri grave constatate prin un Proces Verbal dresat de majoritatea Epitropilor.

Corespondenţi se va semna de către Preşedinte şi contra semnat de Secretar.

Mandatele de plată se vor elibera de către Preşedintele şi contra semnată de Secretar.

Art. 12. Fiecare şedinţă a Epitropiei se va preşeda de către Preşedinte sau V.-preşedinte

In cas de absenţă sau de impedicare de către cel mai în vârstă din epitropi.

Art. 13. Pentru regulată funcţionare a tuturor serviciilor, Epitropia va întocmi regulamente.

Art. 14. Veri care epitrop care ar avea zece absente consecutive nemotivate dela şedinţe, va fi exclus de drept din funcţiune şi se va procede imediat la alegerea în modul stabilit mai sus.

Art. 15. Epitropia va avea dreptul a nu

— 8 —

primi în spital, Şcoala Izraelito-Română, precum şi ori ce alte instituţiuni ale Comunităţei, pe toţi aceea care se vor obţinea sau vor refuza de a plăti cotizaţiunile stabilite pentru aceste scopuri.

Art. 16. Indată după alegerea Epitropiei, un exemplar al acestei Proces Verbal se va înainta de către Preşedintele, Autorităţei Comunale locale pentru a recunoaşte Epitropia constituită.

Art. 17. Aceste disposiţiuni nu vor putea fi modificate de cât după cinci ani de la data prezentului act şi cu un număr de două treimi a delegaţilor Comunităţei anume convocaţi.

Făcut în dublu exemplar astăzi 4 Mai 1896 din care unul se va înainta autorităţii Comunale locale şi altul se va conserva în cancelaria Epitropiei.

Retipărit astă-zi 10 Mai 1914
Pentru esactitate

Preşedinte, ADOLF WITTNER

Secretar, *Moritz Antler*

No. 22

1914 Mai 14

DOCUMENTUL OFICIALIZĂRII COMUNITĂŢII EVREILOR DIN DOROHOI DIN ANUL 1896

STATUTELE

EPITROPIEI COMUNITAŢEI ISRAELITE

—DIN DOROHOI—

APROBATE DE ONOR PRIMARIEI LOCALA IN ANUL 1896

DOROHOI ÎN 4 MAI 1914

— DOROHOI —

LIBRĂRIE ŞI TIPOGRAFIE SOLOMON WEISMAN

1914

Dr. IACOB GHELLER, unul din cercetătorii de seamă al iudaismului din România ne-a pus la dispoziţie un document rar: ***"Statutele epitropiei comunităţii israelite din Dorohoi".***

Aceste "Statute" sînt printre primele din România.

De reţinut faptul că autorităţile oficiale au recunoscut organizarea Comunităţii evreilor din Dorohoi, Comunitate care a existat cu zeci de ani înainte - dar în 1896 a primit recunoaştere oficială.

STATUTE

Art. 1. Epitropia Comunităţei Israelite din Dorohoi are de misiune.

I. De a fonda şi intreţinea în oraşul Dorohoi o şcoală Izraelito-Română mixtă conformându-se tuturor prescripţiunilor legii Instrucţiunilor publice;

II. De a fonda şi întreţinea un spital iarăşi conform regulelor prescrise pentru asemenea aşezemânte;

III. De a fonda şi întreţinea diferite instituţiuni de caritate pentru ajutorarea celor lipsiţi de mijloace şi mai cu deosebire aziluri de zi şi de noapte;

IV. De a fonda un templu pentru rugăciuni şi în fine

V. De a înfiinţa cimitir nou în locul celui vechiu conform cerinţelor moderne.

Toate aceste instituţiuni se vor administra conform regulamentelor relative ce se vor elabora de Epitropia;

VI. De a conserva averea mobilă şi imobilă aparţinând Comunităţei, strângând veni-

— 6 —

Această dispoziţiune se va aduce la cunoştinţă obştei prin Publicaţiuni în tot coprinsul oraşului, făcându-se cunoscut şi autorităţei Comunale locale.

Art. 9. Epitropia se alege din cinci în cinci ani, în cas de morte sau demisionare a vre-unui din Epitropi înainte de expirarea acestui termen se va procede imediat la implinirea vacanţei.

Dacă Epitropia va fi descompleectată aşa în cât nu vor fi în funcţiune de cât zece membrii, comunitatea va procede la o nouă alegere în urma convocărei ce se va face de minoritatea rămasă de Epitropi.

Biroul de alegere se va compune din trei membrii desemnaţi de către delegaţii Comunităţei prezenţi în sala de votare, dintre care unul care va fi mai în vârstă va îndeplini funcţiunea de preşedinte şi unul care va fi mai tânăr de secretar.

Bioroul va încheia Procesul Verbal despre toată operaţiunea.

La alegerea va putea asista şi un delegat al Primarului.

Art. 10. Epitropii se vor convoca ori de câte ori trebuinţa va cere. Convocările se va face de către Preşedintele sau de către cel ce 'i va ţinea locul.

Sinagoga Rindarski, zidită în anul 5616 (1856) a fost reconstruită după primul război mondial. Probabil că numele îi vine de la evreii din satele apropiate, care o frecventau la începuturile ei.

Meseriaşii înfiinţau sinagogile pe bresle, ca: a cotiugarilor, a birjarilor, a căciularilor, a cizmarilor, a croitorilor etc.

Dintre melamdimii care au funcţionat la diferite hedurimi, bătrînii au reţinut în memorie pe următorii: Sloime Melamed, Avram Sloimă Segall, Leib Melamed, Alter Melamed, Velvl Melamed, Haim Ghidali precum şi Peisah Dreizas. Ultimii doi sînt amintiţi în "Copilăria unui netrebnic" cartea scriitorului Ion Călugăru.

Avram Goldfaden venea - cu trupa lui - foarte des la Dorohoi, unde se bucura de multă popularitate.

După spusele bătrînilor, înseamnă că marele artist îndrăgea Dorohoiul, unde venea pentru stagiuni mai mari, mai scria cîte o piesă, sau prezenta multe din ele, în premieră. Locuia întotdeauna la prietenul său, felcer şi frizer, Marcus Solomonovici. Casa mai există, în str. Gr. Ghica nr. 10. Tot aici făcea şi repetiţiile cu trupa, sau corecta împreună cu artiştii, manuscrisele...

Prin anii 1891-1892 a locuit aici mai mult timp - căci prietenul său nu precupeţea sprijinul pentru teatru - şi a scris cunoscuta piesă "Akeidas Iţhak".

Premiera acestei piese istorice, apreciată în toată lumea, a avut loc la Dorohoi, în anul 1892, cînd a fost jucată cu mult succes pe o scenă improvizată si luminată cu lămpi de petrol. Au venit să vadă spectacolul şi evreii din ţirguşoarele apropiate. Şi astăzi încă, după atîţia ani, bătrînii din oraşul nostru, pe atunci copii, îşi amintesc de scene din această piesă.

Clădirea din str. Ştefan cel Mare nr. 17 în care Goldfaden a prezentat acest spectacol şi altele, a fost construită cu acest prilej (se închiria pe urmă pentru nunţi) de către un anume Zeida Bercovici.

În ianuarie 1909, la un an după moartea ctitorului teatrului evreiesc, artiştii care au jucat în trupa lui Goldfaden, în frunte cu Segalescu, organizează la Dorohoi un iarţait în memoria maestrului, la sinagoga Beth Solomon.

În afară de Avram Godfaden, Segalescu şi cu soţia şi fiii acestora Albert şi Haim Meir, mai veneau în turneu la Dorohoi, artiştii Iuvelier, Goldenberg, Iţcovici, Traitler, cu soţia, fiica şi alţii.

Pe lîngă trupele artistice care ridicau nivelul cultural al populaţiei evreieşti de aci, mai erau şi artişti care distrau lumea în cafenele sau restaurante.

La aceste spectacole populare - care au contribuit la crearea teatrului cult evreiesc - se prezentau scurte programe de satiră, în care foarte adesea se vorbea - spre hazul spectatorilor - de localnici.

S-a mai reţinut în memoria foştilor spectatori numele cîtorva dintre artiştii populari şi foarte iubiţi de popor, ca: Spaţir cu soţia, Iţcovici Zeilig, Moişe Iankes cu soţia, ultimii erau localnici.

Oraşul n-a dus lipsă nici de oameni de spirit. În a doua jumătate a secolului trecut a trăit la noi Strul Şeluni (Strul al nostru) leţ şi bodhăn. Distra poporul cu poveşti hazlii şi cîntece populare, foarte mult gustate la nunţile evreieşti. Era cunoscut şi apreciat în toată regiunea. Mai tîrziu, spre sfîrşitul veacului trecut şi în primul deceniu al veacului al 20-lea, apar Avram Ciunt, de meserie croitor, Iţhoc Leţ, covrigar, Velvl Leţ, croitor şi Velvl, pastramagiu.

Multe din poveştile şi spiritele acestor oameni simpli, ieşiţi din popor, mai circulă şi azi la Dorohoi.

MANAŞCU COTTER - DOROHOI

Moldova - în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi prima jumătate a secolului al XIX-lea - mulţi s-au stabilit şi la Dorohoi, prin strămutări, căsătorii şi comerţ.

Printre pietrele funerare rămase în cimitirul vechi am mai găsit cîteva din anii 1740-1754-1774-1782, 1792.

În hrisovul semnat de Domnitorul Constantin Suţu la 14 aprilie 1795, prin care acordă veniturile din comerţ de pe vatra tirgului Dorohoi bisericii din Herţa, se stabilesc dările pe care au le plăti printre alţii şi ***jidovii*** pentru vînzările de rachiu, vin, carne, peşte, pîine, lumînări etc., iar gospodarii ce vor fi şezători în faţa uliţelor să plătească cîte optzeci de parale pe an pe toată uşa...

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, meseriile şi comerţul încep a se dezvolta. Dezvoltînd aceste sectoare, evreii au ajutat ca producţia agricolă să fie mai bine valorificată decît în economia naturală.

Însuşirile excepţionale ale românului, calităţile sale sufleteşti şi bunătatea lui, au dus la o apropiere şi prietenie între ambele neamuri.

Dacă informaţia despre Ion Jidovul pe care o punem în legătură cu vechimea evreilor stabiliţi în tîrgul Dorohoiului este ipotetică, avem alta absolut certă. În vechiul cimitir mozaic din Dorohoi există o lespede din secolul al XVII-lea a lui Iosif Iaakob, fiul domnului Eliezer şi a soţiei sale, decedat în octombrie 1652. Textul încrustat in piatră sună astfel:

"Iosef Iaakov fiul lui Eliezer - în a patra zi din luna Heşvan anul 5413 - Computul mic".

Aceasta este cea mai veche mărturie pe care o avem în momentul de faţă despre comunitatea din Dorohoi.

Dacă s-ar fi păstrat toate pietrele din vechiul cimitir ele ne-ar fi indicat toţi rabinii care au păstorit la Dorohoi, în urmă cu sute şi sute de ani. Dar, spre regretul nostru, avem numai următoarele:

Piatra funerară a rabinului ***Matatiahu Calman*** mort la 5584 (1824) fiul lui Thodris, rabin şi daian, şeful comunităţii religioase din Ştefăneşti.

Pentru perioada 1857-1886, există piatra rabinului ***Moişe Zwi*** fiul lui Israel, decedat la 23 Tevet 5646 (1886), care ne spune că: "dorinţa, speranţa, podoaba şi geniul lui, le-a pus în slujba studiului bibliei, mişne şi ghemarei pe care le considera drumul dreptăţii. A funcţionat la Dorohoi cu coroană de rabin 29 de ani".

Tot aici au păstorit rabinii Haim Taubes (1866-1909), Berl Drimer (mort în anul 1940), Refuel Gluckman.

Învăţătura lui ***Israel Baal Shem Tov*** a găsit un larg ecou în sufletele evreilor necăjiţi, cărora le aducea speranţă şi un spirit democratic în viaţa religioasă.

În strada care acum se numeşte Spiru Haret şi foarte aproape de baia rituală precum şi de locul unde sînt astăzi mai multe sinagogi, se află un teren proprietatea Comunităţii, pe care a existat înainte o veche sinagogă din lemn.

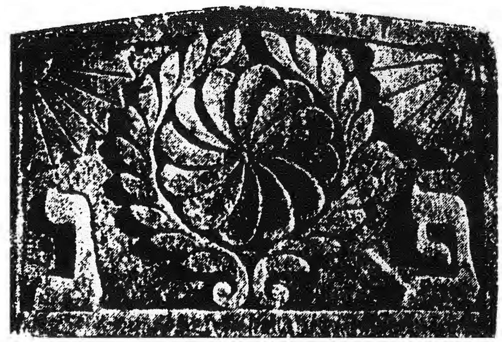
După spusele bătrînilor avea o vechime de cîteva veacuri şi a fost dărîmată in ultimele decenii ale secolului trecut.

Sinagoga era frumoasă, avea un balcon interior la care femeile urcau printr-o scară exterioară, amvonul era rotund, iar construcţia din lemn de stejar. Lăcaşul acesta era frecventat in majoritate de meseriaşi. Construită pe la 1655-1660, după invaziile şi distrugerea oraşului de către tătari, sinagoga era dintre primele din oraş.

Dintre sinagogile existente remarcăm: Sinagoga Mare, o construcţie solidă şi impunătoare. A fost construită conform inscripţiei de pe uşa de la intrare, in anul 5585 (1825); Sinagoga Beth Solomon, construită în acelaşi timp cu Sinagoga Mare, este o construcţie frumoasă cu ferestre în stil gotic. A fost renovată la sfîrşitul secolului trecut. Interiorul impresionează prin culorile vii cu care sînt pictaţi pereţii şi plafonul de către meşteri din Viena.

SCURTĂ CRONICĂ...

Pînă prin 1280-1290, cînd a început să aibă o viaţă de tîrg, Dorohoiul era un sat obişnuit, iar locuitorii săi, ca şi cei din împrejurimi, se ocupau cu agricultura şi creşterea vitelor.

Detaliu de pe o piatră funerară din cimitirul oraşului.

Oraşul Dorohoi este pomenit pentru prima oară în anul 1408, cînd Domnitorul Alexandru cel Bun încheie o convenţie cu negustorii din Lemberg. În acest document se pomeneşte şi de evrei.

Prin alianţa comercială încheiată la 8 august 1408, domnitorul român deschide "drumul moldovenesc", pentru "ruşi de drept rutenesc, armeni, tătari, sarazini şi evrei". Pentru încheierea acestei convenţii prin care se punea Moldova în legătură indirectă cu toată lumea apuseană, au asistat din partea românilor "negociatori pricepuţi", iar pentru Liov "patru negustori din toate naţiile".

Este ştiut că religia îi opreşte pe credincioşii evrei să locuiască în aşezări unde nu există baie rituală. În legătură cu aceasta, credem că negustorii evrei în trecere prin Dorohoi au găsit aci cîteva familii de coreligionari stabiliţi dinainte, la care poposeau sîmbăta şi sărbătorile (aceste opriri erau prevăzute şi în convenţiile cu cărăuşii români) iar pe lîngă baie, au înfiinţat cu timpul şi un cimitir.

Dacă pînă in secolul al XIV-lea evreii erau numai în trecere cu negoţul prin Dorohoi, în decursul secolului al XV-lea, în urma convenţiei cu Liovul, aceştia încep a se stabili definitiv aci, formînd cu timpul o colectivitate.

În secolul a XVI-lea, această mică comunitate a luat oarecari proporţii, datorită imigraţiei evreilor în Moldova.

Începînd cu această perioadă se constată că relaţiile comerciale ale moldovenilor din regiunea noastră, cu evreii băştinaşi precum şi cu acei din Polonia erau atît de dezvoltate, încît au ajuns să facă comerţ şi pe bază de credit.

În jurul anului 1620, exista la Dorohoi, ureadnicul Ion Jidovul. Pe atunci, ureadnicul, pe lîngă diferite însărcinări administrative, urmărea şi încasarea regulată a impozitelor. Mai tîrziu, acesta avea numai sarcina menţinerii ordinei.

Nu este exclus, ca acest slujbaş domnesc să fi fost evreu, sau evreu botezat. Tot în secolul al XVII-lea, începînd cu primele decenii, apar în documente şi alte nume evreieşti.

Astfel, în actele şi procesele proprietarilor de moşii din Dorohoi şi împrejurimi, din prima jumătate a secolului al XVII, găsim denumiri ca: Jidanca, Jidovca, Jidovini, Jidovina, Jidovinele.

Dintre evreii chemaţi în ţară pentru înfiinţarea şi repopularea tîrgurilor din

DOROHOI, town in N. E. Rumania, located on important trade routes between Poland, Bukovina, and Moldavia. Jews began to settle there in the 17th century. They were granted charters of privilege in 1799, 1808, and 1823. The Dorohoi community was organized, like other communities in Moldavia, as a *Breasla Jidovilor* ("Jewish guild"), first mentioned there in 1799 and existing until 1834. A regular communal organization was not set up until 1896. The community had a *talmud torah* and a secular Jewish school by 1895. A large number of refugees from persecutions in the vicinity arrived in Dorohoi in 1881-84.

Holocaust Period. In 1941 there were 5,384 Jews living in Dorohoi, comprising about one third of the population. Anti-Semitic outbursts began in June 1940, when nearby Bessarabia and northern Bukovina were occupied by the Soviet Union. Rumanian soldiers attacked the Jewish quarter, murdered about 200 Jewish inhabitants, and looted houses. The following day local peasants stripped the Jewish corpses that were still lying in the streets. The victims' families were forced to sign statements to the effect that their relatives had been murdered by "unknown wayfarers"; the public prosecutor, however, came to the conclusion that the soldiers had acted on instructions. The terror was renewed when Ion *Antonescu rose to power (September 1940), and many Jews were barred from commerce and the trades.

After the war with the Soviet Union broke out, 2,000 Jewish men from the towns and villages in the district were brought to the city and deported to *Transnistria on Nov. 7, 1941. Dorohoi's Jews were deported on November 12, and by November 14 two transports totaling 3,000 persons were despatched. Many died in the sealed railroad cars before they reached their destination, *Ataki on the Dniester. Deportations were resumed on June 14, 1942, when 450 men were sent to Transnistria. They were later joined by their families in Mogilev and were sent from there to German camps on the banks of the Bug, where most of them met their deaths. In Dorohoi itself, only 2,000 Jews were left and they were forbidden to engage in any economic activity. In January 1943 the Antonescu government acceded to the request of the Dorohoi community and the leaders of the Association of Rumanian Jewish Communities in *Bucharest to permit the return of the deportees; but it took until December 20 for this decision to go into effect. Of the 3,074 who had been deported 2,000 came back to Dorohoi. In addition, 4,000 Jews from Transnistria who were not permitted to return to their original homes in the district also stayed in Dorohoi. In April 1944, the Soviet Army occupied the city. There were 7,600 Jews living in Dorohoi in 1947. [TH.L.]

VOLUME 6
DI-FO

ENCYCLOPAEDIA JUDAICA JERUSALEM

DOROHOI

Situat pe una din ramificaţiile marelui drum comercial de la Marea Baltică la Marea Neagră, Dorohoiul s-a dezvoltat datorită faptului că era, din cele mai vechi timpuri, un "popas bun şi prietenos" pentru negustorii străini în trecere pe aici şi care i-au adus şi numele de origină slavă: **Dorogoi** *- drum mare. Pe lîngă că era un centru economic şi reşedinţă de ţinut, Dorohoiul avea în secolul al XV-lea (şi mai tîrziu) o curte domnească. Între anii 1568-1778, deci, timp de peste 200 de ani, a fost reşedinţa vorniciei Ţării de sus.*

Prima menţiune despre tîrgul Dorohoi o găsim într-un document din 6 octombrie 1407, unde, printre mai mulţi boieri, apare şi numele unui anume Mihail Dorohoianul. Alt document care pomeneşte despre acest tîrg este cel din 8 octombrie 1408 prin care Alexandru cel Bun (1400-1433) acordă privilegiu comercial negustorilor din Lemberg. Prin această convenţie comercială, reînnoită apoi de mai multe ori, Domnul moldovean deschidea drumul moldovenesc pentru "ruşi, de drept rutenesc, armeni, tătari, sarazini şi evrei".

Mulţi evrei au trăit în Dorohoi, au dus o viaţă liniştită, tradiţională, dar urgia vremurilor şi ticăloşia oamenilor i-au smuls de la vetrele lor...

Alţii au plecat de bunăvoie. Astăzi au mai rămas în Dorohoi o sută de evrei.

URME ŞI RĂDĂCINI...

IDEIA acestei cărţi s-a născut odată cu înfiinţarea organizaţiei israelienilor originari din Judeţul Dorohoi în urmă cu 13 ani. Au fost multe speranţe, iluzii şi deziluzii legate de culegerea materialului: fotografii, documente şi mai ales de răscolit amintirile oamenilor care au trăit pe acele meleaguri, sau din cele povestite de părinţi, bunici, străbunici...

În Dorohoi şi orăşelele din jur - Mihăileni, Darabani, Herţa, Săveni, Rădăuţi-Prut, au fost comunităţi cu un iudaism cald, animat de idealuri sioniste. Fiecare orăşel din Judeţul Dorohoi a avut un specific iudaic, iar soarta şi năzuinţele au stabilit o legătură între aceste comunităţi.

Am dorit ca această carte să aibă un caracter sentimental, nostalgic şi istoric. Introspectînd un trecut de zeci şi sute de ani, am încercat să căutăm "urme şi rădăcini" pentru generaţiile viitoare, fragmente dintr-un trecut eroic naţional-evreiesc.

Iudaismul din Judeţul Dorohoi se poate mîndri cu numeroase personalităţi religioase, sioniste, literare, laice, artistice. Din nefericire, Martiriul evreilor din România a început prin pogromul din Dorohci, urmat de persecuţii, deportări, cu tot cortegiul de suferinţe...

Această monografie apare în ebraică şi română, completîndu-se reciproc.

Sîntem conştienţi că n-am reuşit să spunem tot, au mai rămas multe fapte şi întîmplări nedescoperite încă.

Sperăm însă că mulţi concetăţeni îşi vor reaminti şi alte fragmente din viaţă... Nici odată nu-i prea tîrziu...

Mulţumim din toată inima tuturor celor ce ne-au ajutat cu mîna darnică şi sufletul cald.

SHLOMO DAVID

MIHĂILENI

DARABANI

HERŢA

RĂDĂUŢI - Prut

MARTIRIUL EVREILOR DIN JUD. DOROHOI

Cartea Dorohoiului, o pagină de viaţă, din cronica unei comunităţi în drumul spre Zion...

Coperta: colaj din cîteva picturi de **LEON BERTIŞ** (Mihăileni).
Interior: desene în peniţă de **MANIA HERMAN** (Dorohoi).
Prezentarea grafică: **TALY P. ZIW** – Tel Aviv, Israel.

GENERAŢII DE IUDAISM ŞI SIONISM

DOROHOI

SĂVENI • MIHĂILENI • DARABANI
HERŢA • RĂDĂUŢI–Prut (România)

Alcătuire şi redactare
SHLOMO DAVID

Editat de:
ORGANIZAŢIA ISRAELIENILOR ORIGINARI DIN ORAŞUL ŞI JUDEŢUL DOROHOI
SĂVENI, MIHĂILENI, DARABANI, HERŢA, RĂDĂUŢI - PRUT, ROMÂNIA
P.O.B. 134, KIRYATH BIALIK - 27101 ISRAEL IANUARIE 1992

Amintirea acestor comunități sfinte
rămâne binecuvântată în veci.

Al. Șafran
Șef Rabinul Genevei,
fost Șef Rabin al României.

Nisan 5751.

evrei!

pretutindeni cu armele. Au
ce-au vrut, timp de 24 de
după care s-au oprit auto-
Au cutreierat întreg orașul,
losit toate gloanțele pe ca-
aveau; în strigăte de „Vin
evicii!" au pătruns în case,
împușcat, au jefuit în toate
zile locuite de evrei: Costică
ici, I. C. Brătianu, Spiru Ha-
Calea Dorobanților, etc.
Nu erau manifestări spontane,
ul a fost executat după un
un bine organizat; și năvălirea
oraș, și răspîndirea, în ace-
și timp, a cetelor în întreg o-
șul (ca să profite din plin de
ele 24 de ore). Dacă n-au fost
asasinați cu acest prilej „decît"
110 evrei, bărbați, femei, copii —

Israelito-Română pentru Băeți și Fete, din fondurile Comunității Israelite din orașul Dorohoi, representată prin Domnii Mayer Zoller Președinte, Adolf Wittner și I. L. Bercovici Vice-Președinți, Saniel Kantar Casier, Aron Pomârleanu, Noech Charas, H. I. Leibovici, L. Rappaport, Zisu Lerner, H. Salzberg și Iosub Malcăs Membri; Comitetul Școlar D-r Rudolf Krämer, I. Spodheim, L. L. Bercovici, Adolf Wittner, Aron Pomârleanu, H. Moșcovici și I. Linscher, după planul efectuat de D-l Architect A. G. Davidescu din București.

sește salașul pe muntele, de unde va radia lumina ori-ce doritor, fără deosebire de neam și religie, fără număr și fără numerus clausus.

versitatea de pe Scopus își împlini cu prisosință multiplul de a lega civilizația occiden-

de speranțe al unui întreg popor precum și sufletul tuturor celor iubitori de cultură și lumină.
Tu Lord Balfour, ce ai deschis sanctuarul cărții, vei ști că poporul Evreu nu uită asemenea fapte și tu popor iudeu, vei ști ca prin carte te-ai născut, prin carte vei trăi.

Eliberarea noastră

Dupa o lungă și grea ... un cer veșnic ... gri, întotdeauna ... du-și po... de galuth, ... greoaie ca... calea fără de ... dorința de a s... coritoare, la sărb... a libertății, la săro... Și Evreul speră și ... înghite pe alta și c...

HALETZ

Revistă sionistă ... Anul al XXI-lea No. ... Dorohoi 28 Septembrie 1939

Redacția și Administrația Str. Efrem Aktores ...

Abonamentul se primește ... lunare și ... ; trimestre ... la 30 Fe...

Organ ... al ... sioniste „Karmel" d'azi

chirurgii solidarității sociale

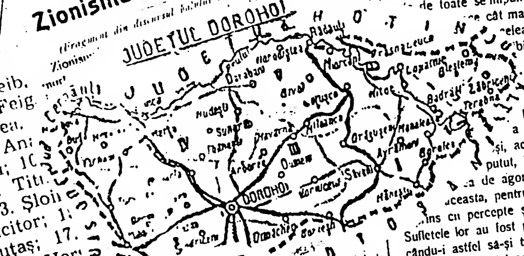
... consacra; de milenii o trudnica tendința în sufletele noroadelor țeluri mari, spre ... Începînd dela individ și trecînd la cel ... afinitor rasei umane, germinează ... se distinge—, spre solidaritatea sa cauze externe multiple și independe... — ca individ și colectivitate, fa... lor și față de imensitatea ce ne ... rminat instinctiv o sociabilitate, ... ercând succesiv diverse și mulți... inat astă-zi prin mult slăvita

... socială, privită prin prisma ... riașe lipsită de coheziune ... xitate aparen a, predispus ... moleculeara, care să separe ... se datorește tocmai faptu... incomensurabilă acumula... cate inainte de a forma... solidaritatea s... revine maeștrilor cari n'au vrut sa'nțeleagă îndeajun... de toate se impune o pregătire serioasă și cu riscul ... e cât mai drastice trebuiau să purifice pe a... celeași năzuinți, mai tîrziu aveau sa ... bila armonie universală.
... fie chirurgi și cu bistiriurile în ... ula cangrenele puroiase ce germina... noroade.
... pân'azi toți maeștrii chirurgi ce s'au ... a trupului solidarității lui „Genus h... ... acești doctori cu mâini tremurânde ș... pulut, în pofida înaltei lor misiuni, decât ... de agonie a corpului înfrățirei omenești. ... aceasta, pentruca școala și cultura la care s'au ... ins cu percepte și rațiuni false, cu soluții și rețete ... Sufletele lor au fost pururea hrănite de-o ideologie narc... cându-i astfel să-și treacă vremea în reverii și iluzii ce ... produca falimentul complect a acțiunilor stabilite cu al... de trâmbițe și surle.

Societatea „Karmel"

Zionismul în Dorohoi

(Fragment din discursul ...)

Str. Locotenent Axinte (fostă Nouă)

1. Păduraru Dumitru, fierar; 2. Sfart Leib, ... 3. Cripcer Urăn, căruțaș; 4. Dorohonceanu Feig... nică; 5. Cucoș Iancu, birjar; 6. Trifan Nedea... 7. Gavriliuc Nicu, lemnar; 8. Cimpoeșu An... 9. Jempala Moișe, magazin de haine vechi; 10... pentru cereale al lui Hachis Moișe); 11. Tit... fierar; 12. Halere Ițcu zis Ițhoc, cizmar; 13. Șloi... zis Kilă, cizmar; 14. Turhală Iosub, muncitor; 1... Frant, dulgher; 16. Furman Moișe, căruțaș; 17. ... casă de rugăciune evreiască); 18. Cojocaru Her...

DESȚELINATORII

Pământul lui Eretz-Izrael a renăscut.
Cultura Ebraică, ce-a încezit ca două zeci de secole, enaște odată cu el.
Pe Scopus se ridică astăzi cea mai faimică cetate a Evreismului; Cetatea cărții, a cărții în limba căreia omenirea a căpătat cea mai puternică dintre credinți:
... acestea au trebuit sacrificii.
... ce s'au oferit a fi jertfiți.
... or țărilor Ghetoului și mai ... viguroase grupe de tinere ... ce-au plecat să-și dea îi...
... rațiile române și, au tre... țării cu creat atmosfera, ... eștia au creat atmosfera ... „Poruncă Vremii" și cu zia... „Poruncă Vremii" ...

1 APRILIE

Sărbătoare

Deschiderea universității ebraice din Ierusalim, odată ce împrejurările politice permit aceasta, apare în fața trecutului istoric al lui Israel ca o etapă normală în evoluția culturii lui, căci cine altul dintre popoare a trăit și continuă să trăiască prin forța spiritului, daca nu poporul Cărții.
Pentru noi aceștia din Goluth însă, cari rătăcim de 20 secole ... fără să ne fi găsit încă un adă... post sigur, pentru noi, cari a...

Acum 2000 de ani, pe aceleași munte a stat Titus învingător, cu un zâmbet sarcastic: și cu mândrie a privit spre ruinile Ierusalimului distrus, exclamând: Iudaea capta, Iudaea capta. O, Titus, eroul! Eroul spiritului, lohanan ben Zakai, te-a învins. Acolo unde tu, „învingătorule", ai privit cu dispreț către Iudaea învinsă, se ridică azi templul culturii Iudaice și Universale.
Israel n'a murit!
H. Weissbuch

Simbolul Heiderului

În copilărie, pe vremea când mer...

Amintirea acestor comunități sfinte rămîne binecuvântată în veci
A. Șafran
Șef Rabin Geneva
fost Șef Rabin al României

Dr. ALEXANDRE SAFRAN
GRAND RABBIN DE GENÈVE

Nisan 5751

Cine va putea uita acea zi cutremurătoare cînd trista ceremonie a înhumării unui soldat evreu căzut în luptă, a fost semnalul declanșării pogromului! Secerați de răpăitul gloanțelor mitralierelor instalate la margine de cimitir, au căzut primele sute de victime din asistența funebră. Și măcelul a cuprins întreaga obște, pogro...

... împlari și hama ... are să se adăpostea ... în toate formele el ... cuca ce'nvăluia oamenii ... Îndrăznelii ace ... muncă de Sisif, desțelinind ogorul ... Orientul. ... după Scopus va fi izvorul spi... ... adăpa fiii multor neamuri străine. ... a lutuor. ... ișii Halutzii și Haluțimii, quintesența ... ălune, vor ieși dupe băncile acestei ... MATER" vom putea zice într'adevăr:
... fii ai unei astfel de Țări în care curge lapte
I. CROITORU
STUDENT

Lache, pensionar; 2. Ham... ru, lucrător olar; 4. Urs... Luncă); 6. Pohonțu D... e, circiumar; 8. Herța... dogar; 10. Sfart Ițcu, cără... 12 Beraru Ițcu, cără... Naftelberg Avram, ... 16. Sfart Avram, ... ; 18. Chifiriuc Dum... croitor; 20. Tecucea... negustor; 22. Baral... cizmar; 24. Tip... Zegherman Iancu, cizmar; 25. Iacovici Moise, croit... croitor; 27. Herțanu Leib, croit... croitor; 29. Solomon Pincu, prăvă... negustor; 31. Pavlovici Dumitru, ... Iercu, cafenegiu; 33. Vexler Ruhl... ncu, croitor; 35. Sfart Dudăl, c... ăvăliaș; 37. Herțanu Moișe, br... s Bercușoru, prăvăliaș; 39. Zi... . Rubingher Liba, prăvăliaș; ... ș; 42. Lupu Moise, prăvăliaș... giu; 44. Butală Toini, timpl... mar; 46. Verner Ițcu, circiu... gustor; 48. Mehlovici Aron ... Leibovici Moise, circiuma... 51. Herșcovici Avram, ne... Șchiopu, negustor; 53. C... gustor; 54. Rachmut Cun... on, sifonagiu; 56. Pompan... on, circiumar; 58. Roze... cht Adolf, negustor; 60. ... egiu; 61. Horoviț Avra... oișe, negustor de vite; ... lemne; 64. Zon... Str. T. Vladimirescu ... vichi ... ice ... Căpitain A... ... Grinberg Has... 70. Petroschi Anto... sanitar; 72. Agavri... croitor; 74. Hrei... 76. Mac...

... u, rotar; ... casă de rugă... circiumar; 118. Sfart ... icu zis Cripcer, negustor; ... 121. Cojocaru Ițcu, costor; 123. Stainer Moișe, negustor de fructe; 125. Boiman Malca, prăvăliaș; Marcu Hecht, prăvăliaș; Azril Moișe, prăvăliaș; 132. Hofman Faibiș, prăvăliaș; 134. Cerner Avram, brutar; 136. Funduianu ... n, agricultor; 138. Me... Casapu, măcelar; 140. ... t Iancu, prăvăliaș; 142. ... r Moișe zis Cripcer, cizmar... iliaș; 145. Lamfit Moișe, ... ziare; 147. Mironescu ... 146 și 147 se află astăzi ... Avram, cafenea; 149. ... e; 150. Popescu Aneta, ... vreiască: ...

... Hazolim

Încă dela Isbeh până în negurile ... fiecare verigă o întărită din ... spiritul ... al poporului ... o comoară de cultură ... națională, fiecare verigă o comoară ... culturii universale ... în pofida valorilor naționale și universale ...

DESTIN AL UNEI OBȘTI EVREIEȘTI

... să-mi | drumul deportării în Transnistria la Moghilev, în lagă...

STIMAȚI PRIETENI DIN ISRAEL,
Primarul orașului Dorohoi vă îmbrățișează pe toți și vă sărută de mii de ori
Dr. ADRIAN ROȘCA
Primar al orașului Dorohoi

ROMÂNIA Primăria Orașului Dorohoi

nu Moişe, brut; 39. Zborover Gragar Ritca, ...
prăvăliaş; 41. Gragar Ritca; 43. Haichis Avram, tu-
a, prăvăliaş; 43. Haichis Avram, Kremer Matil,
oise, prăvăliaş; 45. Kremer Matil,
ă Toini, tîmplar; 47. Argintaru Şl
ner Iţcu, circiumar; 49. Americanu, circiur
lehlovici Aron zis Americanu, Vinter Meer, negus-
Moise, circiumar; 50. Vinter Meer, Vaisman Hasca
ovici Avram, negustor; 52. Vaisman Hasca Buzatu
negustor; 53. Grimberg Moişe zis Rotember
Rachmut Cunţi, negustor; 55. Rotember
giu; 56. Pompan Moişe, circiumar; 57. Peri
umar; 58. Rozemberg Haim, prăvăliaş;
f, negustor; 60. Furman Moişe, frizer şi
l. Horoviţ Avram, comerciant; 62. Rachm
gustor de vite; 63. Schächter Avram, dep
64. Zoncraich Şmil zis Mălai, circiumar;
upu, depozit de lemne; 66. Ungureanu
67. Orenştain Avram, negustor; 68. (Micro-
. Grinberg Hascal zis Purcel, depozit de
. Petroschi Anton, morar; 71. Danişeschi A
anitar; 72. Agavriloae Aurel, profesor; 73. Le
, croitor; 74. Hrenciuc Mihai, pensionar; 75.
negustor; 76. Macovei Jenică, funcţionar; 77.
antin, profesor; 78. Topolinschi Ilie, măcel
ach Mihai, agricultor; 80. Sfart Manca, cir
Exner Carol, morar; 82. (Clădirea Orfelinatu
funcţionar; 84. Horacica Grigor
zis Chioru, pensionar; 8
P.T.T.R.);

realitatea evreească

săptămânal sub conducerea unui comitet

Cuvânt înainte

... urma marelui cataclism, când ... popoarele lumei în general ... poporul evreesc în special ...

Crezul

Vrem să înlăturăm eventuala nehotărâre. Deşi am examinat ...

să se facă orice

... ceri — ... profes... sulică ...
le-au poruncit să se dezbrace de haine militare, (să nu fie în ... ca să nu ...

8. Manase Moişe, merar; 9. Beşleagă ...
10. Rachmut Moişe, prăvăliaş; 11. Ra...
ciumar; 12. Reghinstraich Aron, proprie...
Moise, prezicător; 13 bis. Nader Noch...
calul Şcolii de fete — azi grădiniţă de c...
Adolf, mecanic; 16. Levi Moişe ...

HATCHIA

(RENAŞTEREA)

Număr festiv cu ocazia inaugurării universităţii ebraice

STUDENTUL EVREU ŞI UNIVERSITATEA EBRAICA DIN IERUSALIM

Şi marele nostru vis deveni ...

Iulius Rappaport

Universitatea ebraică din Ierusalim

La 1 Aprilie curent au loc festivităţile inaugurării Universităţii ebraice din Ierusalim, prima piatră fundamentală pusă la 24 Iulie 1918. ...

Poporul cărţei

Dela 1 Aprilie 1925 ... deschid porţile Universităţii Ebraice depe muntele Scopus din Ierusalim, constitue un simbol distrugător de legenda ... Poporul Evreu.

Leit. ...

Casa M. S. Regina Maria
Bucureşti, ... 1933
Onor. „AGECO“ ...
Soc. Generală de Agentură şi Comerţ
Bucureşti

Majestatea Sa Regina rămânând pe deplin mulţumită de gustul şi aroma undelemnului produs al fabricei „SHEMEN“ din Haifa, a bine-voit a-mi da înalta autorizare să vă transmit călduroasele Sale mulţumiri.

Primiţi vă rog încredinţarea deosebitei mele consideraţiuni.

Maestrul Curţii M. S. Regina Maria
Colonel Adjutant,
(ss) ZWIEDENEC

AL KIDUŞ HAŞEM

על קידוש השם

ÎN AMINTIREA CELOR PESTE 5000 DE EVREI DIN COMUNITATILE DOROHOI, MIHAILENI, SAVENI, DARABANI ... DEPORTATI ÎN TRANSNISTRIA ... LA 11 NOIEMBRIE 1941, AU MURIT ACOLO PRIN GLONT, PRIN FOAME ŞI PRIN BOLI CUMPLITE.
CEILALTI 5400 DE SUPRAVIETUITORI AU FOST REPATRIATI LA 23 DECEMBRIE 1943.
FIE MEMORIA SCUMPILOR NOSTRI MARTIRI ÎN VECI BINECUVÂNTATĂ.

O comemorare care a întîrziat o jumătate de secol

Asistăm la Dorohoi, în acest început de iulie 1990, la o cutremurătoare solemnitate. ...

ropper Avram, cafenea; 149. ... 150. Popescu Aneta, ... acest teren ... Ştir Iancu, ... nic; 154. (Bi-...

Iartait ked. pogrom Dorohoi, Şlah, Se binecuv. I. Perek III

CUVÂNTUL NOSTRU

Spiritul iudaic a cunoscut de milenii obstacole ce ... să ajungă acolo unde a ... nimeni nu le-a putut stăvili ca să ajungă acolo unde ne aflăm ... Aceasta datorită râvnei energice ce-am pus-o ... ajuns astăzi. Aceasta datorită râvnei energice ce-am pus-o ... în toate colţurile pământului unde ne aflăm noi Evreii, în toate colţurile pământului unde ne-am împrăştiat, în desvoltarea noastră culturală.

Nimeni nu poate nega că noi prin cultură ne-am menţinut.

Laboratoriile noastre, clinicile noastre, ... noastre, au fost reduse de împrejurări la minimum ... lului necesar şi în nuclee mărunte dar viguroase ... cultivat şi înălţat gândirea, creaţia şi producţia spir...

Nu există târguşor sau oraş cu o populaţie ... ească cât de mică, care să nu aibă cel puţin o biblio... căci cartea este hrana noastră sufletească pe care o ... nem deasupra celei trupeşti.

Astă-zi, când vedem întruchipat grandios, când ... există pretutindeni printre evrei în miniatură, ... dem focarul spiritual stabilit acolo unde a mai fo... puternic şi dătător de speranţe, noi cei mici şi puţini de ... aci, îndreptăm gândul nostru spre acea culme depe care cuvintele profeţilor vor izvori din nou.

Cercul Cultural al Tineretului Evreu

La 28—29 iunie 1940 a ... mâne din Basarabia şi Bu... ... mata sovietică. Trupele ro... s-au retras prin oraşul Do... înainte cu citeva zile, c... şi bucovineni, în căruţe pl... ordinul şi spaima răspândit... cut şi ele prin oraşul Do... la incitarea presei în ... „Curentul“. „Jidanii ...

Cine a pierdut mai mult

Ne oprim în faţa unui evreu. Încovoiat şi neputincios stă un bătrân c'o barbă lungă, albă. ...

Cine a pierdut mai mult aici? Evreul sau societatea în drumul ei spre civilizaţie?

EVREI!

F. N. E. răscumpără pământul ţărei sfinte. De aceia nici un Evreu nu trebuie să uite de cutia F. N. E.

„VICTORIA“

SOCIETATE ANONIMĂ de ASIGURĂRI ŞI REASIGURĂRI în BUCUREŞTI
Direcţiunea generală: Str. Doamnei 10
CAPITAL STATUTAR Lei 5.000.000 — ISTAIA EMISIUNE Lei 1.000.000
sigură contra riscurilor de:
(Cereale şi Vii), Accidente corporale şi asupra Vieţei omen...
Fluvial şi Maritim

Hermann Bercovici
AGENCE et COMISSION
REGATULUI ROMÂN
„VICTORIA“
Dorohoiu, Gr. Ghica V. V. No. 20

Leon Jäger, Dorohoiu
COLONIALE

„AGRICOLA“
Societate anonimă de asigurări generale în BUCUREŞTI
Capital vărsat Lei 4.000.000 aur
Asigurări în ramurile: Incendiu, Viaţă, Grindină şi Transport.

...ller-Dorohoi
CLOPOT

...nger, Dorohoi
DE FERERIE

Recensământul pentru locuitorii având sânge evreesc
Conf. Decret-Lege Nr. 3416 publicat în Monitorul Oficial Nr. 299/1941

ADEVERINŢA Nr. 13428

S'a primit de noi, completată foaia de recensământ a declarantului MOISE ROSCOVICI, domiciliat în DOROHOI Str. Gr. Ghica Nr. 2
22 Aprilie 1941

... Meraru ... Iţcu, prăvăl... Sfart Iancu, muzic... Butală Avrum, cr... Margules Avram, p... ; 133. Plavner Iţ... nicar; 135. Rabin... prăvăliaş; 137. ... oişe, prăvăliaş; ... sub, negustor; ... Şloim, frizer; 1... Donenfeld Ma... 46. Birman Ri... , frizer; (pe teren... căminul cultural); 148. Haichis Avram, fabrică ... pensionară; 151. (Şcoala ... a construit Şcoala gene...

TRAGIC

Adeseori ...